

जमस्फार स्वाध्याय

[प्राकृत विभाग]

जे ण एस पचमगलमहासुयन्त्रधे से ण सयलागमतरोवयत्ती
तिलतेलकमलमयरद् वय स जलोए पचत्थिकायमिअ ।

[जेम तलमा तेल, कमलमा मकरद अथवा सवलेकमा पचास्तिकाय व्यास छे
तेम आ पचमगलमहासुयन्त्रध सकल आगमोमा व्यास छे ।]

—धीमदानिशीथसूत्र, न स्वा १ ४१

अनुवाक

पन्यास श्री धुरधरविजयजी गणिवय
मुनिर्य श्री जयविजयजी
मुनिर्य श्री तत्त्वानदविजयजी

संशोधक

मुनिर्य श्री तत्त्वानदविजयजी

प्रयोजक

अमृतलाल कालिडाम दोशी, बी ७

प्रकाशक

जैन साहित्य विकास मण्डल बम्बई ५०

प्रकाशक

नवीनचन्द्र अंबालाल शाह, एम.ए.

मंत्री, जैन साहित्य विकास मण्डल

११२, घोडवंदर रोड, इरलात्रीज

विलेपारले, मुंबई - ५७

प्रथम आवृत्ति

५००

ईस्वीसन १९६१

विक्रम संवत् २०१७

मूल्य : रु. २०

मुद्रक

(१) लक्ष्मीबाई नारायण चौधरी

निर्णयसागर प्रेस

२६-२८, कोलमाट स्ट्रीट, मुंबई २

(२) वि. पु. भागवत

मौज प्रिंटिंग व्यूरो, खटाउ मकनजी वाडी

गिरगाव, मुंबई ४

અનુક્રમણિકા

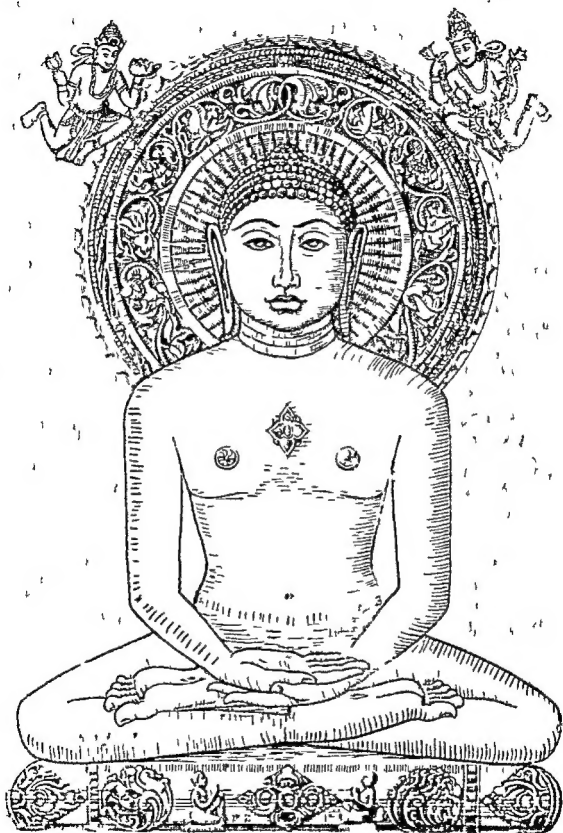
	પૃષ્ઠ
૧ મંગલપંચરુમ્	૫
૨ નિવેદન	૬
૩ યત્ર-ચિત્ર સૂચિ	૧૨
૪ યત્ર-ચિત્ર પરિચય	૧૩

ત્રિપયાનુક્રમ

ક્રમાંક	વિષય	પૃષ્ઠ
(૧)	મગર્હસુત્તસ્મ મગલાયરણ (શ્રીઅમયદેવસૂરિચિતા મગતીસૂત્રવૃત્તિ)	૧
૭(૨)	સતતનુ સ્મરણેષુ પ્રથમ નમસ્કારસ્મરણમ્ (૧) શ્રીસિદ્ધિચદ્રગણિટૃતા ચાલ્યા (૨) શ્રીહૃપતીર્તિસૂરિકૃતા વ્યાલ્યા	૧૦
૭(૩)	નમસ્કારાન્તર્ગત પદવિશેષાનેકાર્થા (૧) પષ્ણિતગુણસ્મરણનિરૂપિતા નમસ્કારપ્રથમપદ્યાર્થા (૨) આગમિક શ્રીદેવસ્મરણચિતા નમસ્કારમન્ત્રાન્તર્ગત 'નમો લોખ સન્ધ્યાહૂણ' પદ્યમપદ્યગત 'સન્ધ્યા' શબ્દસ્યાનેકાર્થા	૧૪
(૪)	સિરિમહાનિસીહસુત્તસદ્ધ્યો	૩૬
(૫)	ચૈત્યવદનમહામાળ્યે નમસ્કારસૂત્રસ્ય હલ્લેખ	૬૪
(૬)	નિરિમાણદેવસૂરિદ્વય ઉત્તરાણાનિધિયુત્ત	૯૩
(૭)	ચદ્વમાણવિજ્ઞાવિહી	૧૦૪
(૮)	મયતયા સિરિમદ્ગાહુયામિણા નિરૂપિતા સિરિઆવસ્સયમુત્તતગ્ગયા ણમોઃફારણિજુત્તી	૧૧૧
(૯)	શ્રીપુષ્પદન્ત—ભૂતચલિપ્રણીતસ્ય શ્રીનીરસેનાચાયરચિતપદ્યાર્થા સમન્વિતસ્ય પદ્મપદ્યગમસ્ય સદર્ભ ૧ (છસ્પદ્યગમસન્ધ્યો)	૧૬૫
(૧૦)	અરહતગમોકારાગલિયા — અર્હન્તમસ્કારાવલિકા (શ્રીઅહોત્તરોત્તરશતગુણગણનમ્)	૧૮૪
(૧૧)	સિદ્ધગમોકારાગલિયા — સિદ્ધનમસ્કારાવલિકા (શ્રીસિદ્ધપરમા મનોસ્થોત્તરશતગુણગણનમ્)	૧૯૪
(૧૨)	અરિહાણાદ્યુત્ત [પચપરમિદ્વિનમુકારયુત્ત]	૨૦૪
(૧૩)	શ્રીમદ્ગુણસ્વામિપ્રણામ પદ્યનમસ્કારચક્રોદ્ધારવિધિ [પદ્યપરમેષ્ઠિચક્ર, વધમાનચક્ર વા]	૨૧૩
(૧૪)	ધ્યાનવિચાર	૨૨૫
૭(૧૫)	સિરિમાણતુગસૂરિવિરૂપ નવકારસારથગણ	૨૬૧
૭(૧૬)	શ્રીમાનતુલસીસૂરિચિત નવકારસારથગણસ્ય નમસ્કારચાલ્યાનટીકા	૨૭૧
(૧૭)	કુત્તલ્યમાલાસદ્ધ્યો	૩૩૯
૭(૧૭અ)	પરમેષ્ઠગાદિપદ્યગમિતમત્રાદય	૩૬૦(૭)
(૧૮)	સિરિનિગમસૂરિવિરૂપ પચનમુદારફલયુત્ત	૩૬૩

નોંધ — પ્રત્યેક રોગ્યનો અનુવાદ નથા તેનો હૂક પરિચય સ્થાને ન થાપ્યો છે અને ને સ્તોત્રનો અનુવાદ નથી તેનો આગર ન પડ્યો વિદ્ય કયુ છે ।

क्रमांक	विषय	पृष्ठ
(१९)	पंचनमुक्कारफलं	३८०
(२०)	सिरिजिणदत्तसूरिविरइय नमुक्काररहस्सथवणं	३८६
(२१)	सिरिजयचंदसूरिविरइयं पण्हगधं पंचपरमिट्ठियवणं	३८७
(२२)	चउव्विहज्झाणयुत्तं [चवुर्विधभ्यानस्तोतम्]	३९६
(२३)	सिरिजिणकित्तिसूरिरइयं सोववणवक्खासमेयं पंचपरमिट्ठिनमुक्कारमहयुत्तं	३९०
(२४)	परमेट्ठियं	४२६
(२५)	सिरिगणिविज्जायुत्तं	४२७
(२६)	पंच-महा-परमिट्ठि-संथयं	४३५
(२७)	पंचपरमिट्ठि-जयमाला	४३६
(२८)	नवकारलहुकुलकं	४३८
(२९)	भत्तपरिच्चासंदब्भो	४४०
(३०)	पंचसुत्तसंदब्भो	४४२
(३१)	अंगविज्जापइण्णय-संदब्भो	४४३
(३२)	श्रीमद्दहरिभद्रसूरिरचित संवोधप्रकरणग्रन्थादाचार्यादि-स्वरूपसंदर्भः	४४५
(३३)	प्रवचनसारोद्धार-तट्टीका-संदर्भः (मूलकर्ता - श्रीनेमिचन्द्रसूरिः—टीकाकर्ता - श्रीसिद्धसेनसूरिः)	४५०
(३४)	सिरिसिद्धरिसिरइय 'चंदकेवलचरिय'संदब्भो	४५२
(३५)	सिरिदेवभद्रसूरिरइय 'कहारयणकोस'संदब्भो	४५७
(३६)	सिरिपडमसीहमुणिविरइय 'णाणसार'संदब्भो	४६४
(३७)	सिरिरयणसेहरसूरिविरइय—'सिरिसिरिवालकहा'तो सिद्धचक्रयंतोद्धारविहिंसंद-भो- श्रीक्षमाकल्याणगणि कृतव्याख्यासमेतः	४६६
(३८)	सिरिरयणसेहरसूरिविरइय 'सिरिसिरिवालकहा'तो पंचपरमिट्ठिपयागहणविहिंसंदब्भो	४७७
(३९)	श्रीमद्दत्तशेखरसूरिरचित 'सिरिसिरिवालकहा'न्तर्गतपञ्चपरमेष्ठिनः पञ्चनवकात्मकः संदर्भः	४८२
(४०)	उपदेशमालासंदब्भो	४९३
(४१)	श्रीमद्देवचन्द्रसूरिविरचितस्य प्राकृतद्वयाश्रयकाव्यस्य श्रीपूर्णकलशगणिरचितटीकोपेतस्य सप्तमसर्गस्य संदर्भः	४९५
(४२)	सिरिजिणदत्तसूरिविरइयस्स सिरिसमयसुदरगणिकयवक्खोपेयस्स 'तं जयउ' थवणस्स संदब्भो	५००
(४३)	सिरिदेविंदसूरिविणिम्मिय—'सुदंसणाचरिय'संदब्भो [अरिंहताइवण्णन]	५०३
(४४)	श्राद्धदिनकृत्यान्तर्गतो नमस्कारविषयकः संदर्भः	५०४
(४५)	चउसरणपयन्नासंदब्भो प्रकीर्ण यंत्र-चित्रो शुद्धिपत्रक	५०६ ५१२ ५१३ ५२९

२५१५

सर्वरागात्मिकदुर्विचाराय योगभ्रमविधायिन परमधर परमहिने ज्ञातिज्ञायाहत नमोऽम ।

महाकविगुणपालविरचित 'जबुचरिय' सस्थित

॥ मङ्गलपञ्चकम् ॥

जम्मजरमरणभवजलहिउत्तारए,
सिद्धिपुरगमणसुहसपयागारए ।
असुरसुरमणुयपरिवदिए जे जिणे,
मगल पहमय हुतु ते वुहयणे ॥८१४॥

सयलससारपरिमुक्कसनासए,
भनियलोयाण सदिन्नसुहनासए ।
कम्मवणगहणय सोसिउ सिद्धए,
मगल वीयय हुतु तुह सिद्धए ॥८१५॥

कुमयनाईकुरगाण पचाणणे,
ससमयपरसमयसम्भाउपचाणणे ।
पचहायारपाडिपुन्नसंधारए,
मगल तइयय हुतु तह सुहयरे ॥८१६॥

सन्नसाहूण उअमसपदायए,
उभयमुत्तत्थकयपउरसज्जायए ।
धम्मसुक्काण क्षाणाण सज्जायए,
मगल चोत्थय हुतुवज्जायए ॥८१७॥

नाणतउचरणसम्मत्तगुणपुन्नए,
फोहमयमाणभयलोहसचुन्नए ।
सयलसानज्जानारकयसउरे,
मगल पचम हुतु तह मुणिवरे ॥८१८॥

નિવેદન

ઘણાં વર્ષોની પ્રતીક્ષા કરાવ્યા વાદ ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના વિશાળકાય ગ્રંથનો પ્રથમ પ્રાકૃત વિભાગ સમાજ અસમક્ષ મૂકતા અત્યંત આનંદ અનુભવીએ છીએ। લગભગ સાત વર્ષ પહેલાં આ ગ્રંથનું સંશોધનકાર્ય શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું। શરૂઆતમાં એમ લાગ્યું કે આ મુશ્કેલી સંગ્રહનું કાર્ય છે અને થોડાક સમયમાં પૂર્ણ થઈ જશે; પરંતુ જેમ જેમ અનેક જૈન જ્ઞાનમંદારો તપાસતા ગયા અને ગોધરોહીની દૃષ્ટિએ ઝંડા ઉત્તરતા ગયા તેમ તેમ જગ્યાનું કે સંગ્રહ કરવામાં પણ ખૂબ ચીવટ, ચોકસાઈ તથા પરિશ્રમની આવશ્યકતા છે અને તેના અનુવાદ તેમજ અર્થાભિવ્યક્તિમાં તો તેથી પણ અધિક કાળજીની જરૂર પડે છે। આ કારણે જ કેટલાક ફર્મા છપાઈ ગયા પછી પણ સ્વાસ કરીને તેના અનુવાદ અંગે અનતોષ રહ્યો; પરંતુ સસ્થા તેમજ સમાજના સદ્ભાગ્યે પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી તથા પૂ. મુનિશ્રી તત્ત્વાનંદવિજયજીનો નિકટ સંપર્ક થતા આ કાર્ય સરલ બન્યું। છપાઈ ગયેલ કેટલોક અનુવાદ ન રચતા લગભગ બે તૃતીયાંશ ફર્મા વ્યવસ્થિત સુધારીને ફરી છપાવવાની તેઓશ્રીએ સૂચના કરી। આ સૂચનાનો અમે સાદર સ્વીકાર કર્યો અને આજ અપૂર્વ ગ્રંથને બંને દેહો શુદ્ધ, સમૃદ્ધ તેમજ સુગમ બનાવવાની દૃષ્ટિએ પાત્રીશ જેટલા ફર્માનું પુનઃસુદ્રઙ કરવાનું પણ નક્કી કર્યું। આ કારણે પણ આ ગ્રંથના પ્રકાશનમાં વિશેષ વિલંબ થવા પામ્યો।

આ ગ્રંથપ્રકાશનની પાછલો મુખ્ય ઉદ્દેશ નવ સ્મરણ પૈકી પ્રથમ સ્મરણ “શ્રી નમસ્કાર મહામંત્ર”ને યથાર્થ સ્વરૂપમાં સ્ફુટ કરવાનો છે। સસ્થા તરફથી પ્રકાશિત થયેલ ‘શ્રી પ્રતિક્રમગત્ર—પ્રવોધટીકા’ ના ત્રણ ભાગમાં નવ સ્મરણ લઈ લેવાની ભાવના હતી પણ અતિ વિસ્તાર થઈ જવાના કારણે માત્ર પાંચ જ સ્મરણો તેમાં સમાવેશ કરી શક્યા। વળી, પ્રવોધટીકાનું સંશોધનકાર્ય જેમ જેમ આગળ વધતું ગયું તેમ લાગ્યું કે નવ સ્મરણો પૈકી દરેક સ્મરણ પર દરેક વધુ વિસ્તૃત અને સમૃદ્ધ સાહિત્ય રચાયેલું છે કે પ્રત્યેક સ્મરણ પર એક મોટો ગ્રંથ પ્રકટ કરી શકાય। આ સંજોગોમાં સંસ્થાના પ્રમુખ શેઠ શ્રી અમૃતલાલભાઈને દરેક સ્મરણ પર સ્વતંત્ર ગ્રંથ પ્રકટ કરવાની પ્રેરણા થઈ અને તે પૈકી પ્રથમ સ્મરણ “શ્રી નમસ્કાર મંત્ર” અંગેનો ગ્રંથ સૌથી પહેલાં હાથ પર લીધો। “શ્રી નમસ્કાર મંત્ર” નું સંગ્રહકાર્ય આગળ વધતું ગયું તેમ જગ્યાનું કે આ પરમમંત્રના માહાત્મ્ય માટે દરેક વધુ અને એવું સુંદર, ઉત્તમ તેમજ વિસ્તૃત સાહિત્ય છે કે તેને માત્ર એક જ ગ્રંથમાં પ્રકાશિત કરી શકાશે નહિ; કારણકે તેમ કરતા તેનું પ્રકાશન કરવામાં ઘણો સમય જશે દરેક જ નહીં પણ પુસ્તકનું કદ પણ ઘણું વધી જશે। તેથી આ વધા સાહિત્યને ત્રણ વિભાગમાં પ્રકાશિત કરવાનો નિર્ણય કર્યો:—(૧) નમસ્કાર સ્વાધ્યાય: પ્રાકૃત વિભાગ (૨) નમસ્કાર સ્વાધ્યાય: સંસ્કૃત વિભાગ (૩) નમસ્કાર સ્વાધ્યાય: અપભ્રંશ—હિંદી—ગૂજરાતી વિભાગ। તેમાંથી લગભગ સાડા પાંચસો પૃષ્ઠ પ્રમાણનો પ્રથમ પ્રાકૃત વિભાગ રજૂ કરીએ છીએ। વાકીના બે વિભાગ પણ સંપૂર્ણ તૈયાર છે। તેનું સુદ્રઙકાર્ય જાડપથી થશે તો તે બંને વિભાગોનું પ્રકાશન કરતાં જાણી સમય લાગશે નહીં।

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં અનેક પૂજ્ય મુનિવરો, વ્યક્તિઓ તેમજ સંસ્થાઓનો મહામૂલો પાડ્યો છે; દરેક આ ગ્રંથ અનેક વિદ્વાનોના સામૂહિક પ્રયાસોનું શુભ પરિણામ છે એમ કહેવું વિશેષ સમુચિત છે।

સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાના સમર્થ વિદ્વાન તેમજ ‘ન્યાય’ના ઝંડા અધ્યાસી પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ ‘મગવતીસૂત્ર’, ‘મહાનિશીથસૂત્ર’, ‘ચૈત્યવદનમહાભાષ્ય’, ‘ધ્યાનવિચાર’ વગેરે નમસ્કારવિષયક સદ્ભોનો સંપૂર્ણ અનુવાદ કરી આપી અમારા કાર્યને અતીવ સરલ બનાવ્યું છે। પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી તથા તેઓશ્રીના પૂજ્ય ગુરુદેવ સ્વ. મુનિશ્રી ભુવનવિજયજીનો આ ગ્રંથની શરૂઆતથી જ ખૂબ ભાવનાભર્યો આવકાર મળ્યો છે અને તેના સંશોધનમાં સતત પ્રેરણા, પ્રોત્સાહન તેમજ સહકાર પ્રાપ્ત થયેલ છે। ‘નયચક્ર’ના સંપાદનકાર્યમાં સતત ઉદ્યમી રહેવા છતાં પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ સંસ્થાના સંશોધનકાર્ય માટે જ્યારે જ્યારે જરૂર પડી ત્યારે પોતાના કિંમતી સમયનો વિના સંકોચે ભોગ આપ્યો છે અને તે ઉપકાર વડલ તેઓશ્રીના તથા સ્વર્ગસ્થ મુનિશ્રી ભુવનવિજયજીના ખૂબ જ ઋણી છીએ।

સ્વાસ કરીને પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીએ અનુવાદિત કરેલ ઉપર્યુક્ત વિષયો ઉપરાંત વીજા પણ ઘણા વિષયોની ત્રાવતમાં અમુક મૂળપાઠ નિયત કરવામાં, ભિન્ન ભિન્ન પાઠાતરોની નોંધ આપવામાં તેમજ ઉપયોગી પુસ્તકો અને પ્રતો મેળવી આપવામાં આગમપ્રમાણક પૂજ્ય મુનિશ્રી પુણ્યવિજયજીએ અમને તાત્કાલિક સહકાર આપ્યો છે અને તે ઉપકાર માટે તેઓશ્રીના અમે અત્યંત આભારી છીએ।

સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત સાહિત્યના એકનિઠ ઉપાસક પરમ પૂજ્ય પન્થાસ શ્રી ધુરધરવિજયજી ગણિયરે 'ઝવહરિરિયુત્ત', 'કુચલ્યમાલ', 'સિરિણિવિજયુત્ત', 'પણ્ડગમ પત્તપરમિદિયવળ' વગેરે વિષયોનું સુદર ભાષાતર કરી આપી તેમના ત્રીજા અનેક નિષ્કૃતી ગ્રંથતમા મૂલપાઠ, અનુવાદ આદિ અંગે ઉપયોગી સમગ્ર મેલવવાની આવશ્યકતા ઊભી થઈ ત્યારે પોતાના કિંમતી સમયનો મોગ આપીને પણ તેઓશ્રીએ અમને અતિ મદત્ત્વની સહાય આપી છે। વાતમાસ દરમ્યાન સંસ્થાના કાર્યાલય પાસે આવેલી શ્રી કરમચંદ જૈન પૌષ્પશાળામાં તેઓશ્રીની સ્થિરતા હતી અને તે કારણે અમારા સંશોધનકાર્યને સરિસેપ પ્રવેગ તેમના પ્રોત્સાહન મળ્યા છે। જ્યારે જ્યારે મૂલ ઊભી થાય ત્યારે પ પૂ પન્થાસજી મહારાજ પાસે તેના ઉચ્ચેલ માટે ઢોઢી જઈએ અને વિના વિલ્વે અમારું કાર્ય આગળ ચાલે। પુસ્તક પૂર થયા બાદ તેઓશ્રીએ જ પ્રથમી દારૂઆતમા મૂર્તી પ્રકાશ એવા પાંચ શ્લોકો શોધી આપ્યા હતા। તેઓશ્રીએ સૂચવેલ આ શ્લોકો 'મહાપદ્મ' ના શાંપકથી આ નિર્ગમની દારૂઆતમા આપેલ છે। તે શ્લોકો 'જહુચરિય' (સિંધી જૈન શાસ્ત્ર શિષ્ટાપીઠ, ભારતીય વિદ્યા મંડળ, ગાંધી ૭) ના પૃષ્ઠ ૧૯૧ ૨૦૦ માંથી લેવામાં આવ્યા છે। આ શ્લોકો અથની દૃષ્ટિએ જેના ઉત્તમ છે તેવા જ માધુર્યસભર, લાલિત્યપૂર્ણ અને ગૈયાનુસૂત છે। આ રીતે તેમના તરફથી અમને ઘણો લાભ મળ્યો છે। પૂ પન્થાસજીની આવી સદ્ભાવના માટે અમે તેઓશ્રીનો અત્ત કરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ।

આજુ પુસ્તક તૈયાર થયા પછી તેનું સમગ્ર રીતે વિદ્યાવલોકન કરી તેને સંપૂર્ણ ગુદ સ્વરૂપ આપવાનું મતીરથ કાય હતું થાકી હતું। આ કાર્ય માટે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતના ગદ્યનું અભ્યાસની, પાકરણના સચોટ જ્ઞાનની અને ધર્મ નિરીક્ષણશક્તિની અનિવાર્યતા હતી। આજો ત્રિવેણીસમગ્ર જ્યાં થયો હોય તેવી સમય યત્તિને શોધવાનું અને શોધ્યા પછી આ કાર્યની ઉપયોગિતા દર્શાવી ત્રીજા ધગશ જાગૃત કરવાનું કાય પણ સઘન ન હતું, પરંતુ સ્વધ્યાના માનનીય પ્રમુખ ડોહધી અમૃતલાલભાઈના સતત પ્રયાસોને કારણે સુયોગ્ય યત્તિનો સંયોગ થતાં ધાર ન લાગી। તેઓશ્રી જાતે જ સિદ્ધાંતમહોદધિ પરમ પૂજ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજસાહેબ પાસે ગયા અને 'નમસ્કાર સ્વાધ્યાય'ના ગુદિકાય તેમજ સંશોધનકાર્ય અર્થે એક શિષ્યરત્નને આપવા પાસ વિમત્તિ કરી। પૂ આચાર્યશ્રીએ સંસ્થાની સંશોધન પ્રવૃત્તિઓની અનુમોદના કરી અને એ કાયમા અત્યંત સહાયક બની શકે તે માટે વિદ્વદ્શિરોમણિ પ પૂ પ શ્રી માનુવિજયજી ગણિયરેના શિષ્યરત્ન, સંસ્કૃત—પ્રાકૃતના એકનિઠ ઉપાસક પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીની મગમગ કરી। પ પૂ આચાર્યશ્રીની આજ્ઞાને વિનમ્રભાવે અનુમોદના પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીએ અમારું કાય સહય આપવાનું અને તેને જલ્દી પાર પાડવા માટે કટિન સાધના આગરા। દરરોજ સાત આઠ કલાક સતત પરિશ્રમ રૂઢ 'નમસ્કાર સ્વાધ્યાય'નું અથ યી રૂઢિ મુખી તીશ્વર ગુદિપૂર્વક અવલોકન કર્યું અને એરેએક પત્તિ ધ્યાનપૂર્વક ઘાલી જા ગુદિપનક તૈયાર કર્યું। મૂલપાઠ ઉપરાંત પાસ કરીને ભાષાતર અંગ તેઓશ્રીએ મદત્ત્વની ગુદિઓનો નિર્ગમ કર્યો અને ઘણા ઉપયોગી ફેરફારો સૂચવ્યા। કેટલાક સ્તોત્રોનો અનુવાદ કરી કરવાની પણ જરૂર ઝળાઈ અને તે અનુવાદ 'અર્ધનમસ્કારાવલિકા', 'સિદ્ધનમસ્કારાવલિકા', 'અરિહાસાદ્યુત્ત', 'નમુકારરદસ્યવળ', 'મત્તપરિના', 'સંયોધમનગ્ર', 'નાગસારસદ્ભોગ', 'જહુચરણપનાસદ્ભોગ' વગેરેનો અનુવાદ નવેસરથી કરવાનું સૂચન કર્યું। આ સૂચનનો અમે સાર સ્વીકાર કર્યો અને તે ઘણા સ્તોત્રોના પુન અનુવાદ માટે તેમને જ નમ્ર વિશ્વત્તિ કરી। અમારી વિનવર્તિને માન આપી અતિ ધમ અને સમયના મોગ પાર પડે એવા એ કાર્યને પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીએ અતિ સખલતાપૂર્વક પૂર્ણ કર્યું અને એ રીતે આ ગ્રંથ નવું સ્વરૂપ પામ્યો।

લગભગ વં તૃતીયાશ જેટલા પમા બન્યા હતા થોડાક પમાઓમા કેટલીક અગુદિઓ રહી હતી હતી, તેથી તેનું એક ગુદિપનક તૈયાર કરી પ્રથમે અતે રજૂ કર્યું છે। ગુદિકમળના આ કાયમા અથ યય થયા ઉપરાંત સમય યય પણ નિરોપ થયો અને પરિણામે પ્રથમપ્રકાશન ધળુ લખાયું, તેમ છતાં એ ઘણાને અતે સમાજને એ મહામૂલી સાહિત્યમૂઢી પ્રાપ્ત થઈ છે તેનો ફનકાર થઈ શકે એમ નથી। પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીએ ફરેલા અમને ઊપ સમાજના એક અર્થ ગુદ, સમૃદ્ધ તેમજ ઉપયોગી ગ્રંથ પ્રાપ્ત થયો છે અને આવી ધીનરૂપવર્ત્તની નિ લ્લાપ મદનત ધર્મ તંત્રીશ્રીના સર્ગલે ઉપકાર માનીએ એટલે ઓઢો છે। પૂ મુનિશ્રી તત્ત્વાનદવિજયજીના નિકટ પરિચય માટ સિદ્ધાંતમહોદધિ પ પૂ આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબ, પ પૂ પ શ્રી મદ્રપ્ત વિજયજી ગણિયર તથા પ પૂ પ શ્રી માનુવિજયજી ગણિયર મદત્તના નિમિત્તરૂપ થોર છે અને આ પરમાથ વલ તેઓશ્રી પ્રતિ અમારો નમ્ર પૂજ્યમાર વ્યવ કરી ર્યોર્નિ અનુમદીએ છીએ।

ઉપર્યુક્ત શુદ્ધિપત્રક તૈયાર કરવામા પૂ. મુનિશ્રી અમયસાગરજીએ આપેલ ફાલો પગ ત્રાસ નોંધપાત્ર છે । તેઓશ્રી આ ગ્રંથને સાચત વાંચી ગયા હતા અને વાંચતા વાંચતા જે જે અશુદ્ધિઓ જગાઈ કે ફેરફાર કરવા યોગ્ય લાગ્યા તેની નોંધ કરતા ગયા । ફર્માઓના પુનઃમુદ્રગમાં અમે તેઓશ્રીના મૂંચનો ધામેજ કરી લીધા અને તે સિવાયની શુદ્ધિઓ ગ્રંથને છેડે આપેલ શુદ્ધિપત્રકમા સમાવિષ્ટ કરી લીધી । પૂ. મુનિશ્રી અમયસાગરજીની આ સહાય પ્રગંસાપાત્ર છે અને તેની સામાર નોંધ લેતાં અમને અત્યંત આનંદ થાય છે ।

આ ઉપરાત 'શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર' અંગતુ સાહિત્ય એકત્ર કરવામા. અનુવાદ અંગે સૂચનો કરવામાં, સ્તોત્રોની પસંદગીમાં તેમજ અન્ય જરૂરી માહિતી પૂરી પાડવામા નમસ્કારમંત્રના પરમ આરાધક પ. પૂ. પંન્યાસ શ્રી મદ્રંકરવિજયજી ગણિત્રય, પ. પૂ. પંન્યાસ શ્રી ભાનુવિજયજી ગણિત્રય આદિએ થતિ નિમતી સલાહ આપેલ છે, જે વદલ તે ગુરુવર્યોનો હાર્દિક ઉપનાર માનીએ છીએ ।

‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના ત્રણે વિભાગ માટે અનેક યત્રો તથા ચિત્રો તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે અને એ ચતુર્થ કાર્ય હોમોઈના જાણીતા ચિત્રકાર શ્રી રમણીકલાલે સ્વ. પરિશ્રમપૂર્વક કર્યું છે. ચિત્રોના બ્લૉકો વ્રનાવવામાં મેસર્સ એચ. પી. મિત્ર તથા પ્રેસ પ્રોસેસ સ્ટુડીઓએ જવાબદારી લીધી હતી અને પોતાની આ ફરજ તેઓએ સારી રીતે બજાવી હતી, જે વ્રદલ સસ્થા તરફથી તેમને ધન્યવાદ પાઠવીએ છીએ.

પ્રસ્તુત ગ્રંથનું સુરૂણકાર્ય નિર્ણય સાગર પ્રેસમા શરૂ કરવામા આવ્યું હતું અને વર્ગુલર છાપકાન ત્યાં જ થયું છે। એ વર્લ તે પ્રેસના કાર્યવાહકોને અને આમાર માનીએ છીએ। પાછલથી કેટલુકા ફર્મા વલગની જરૂર ઊભી થતા તેમજ કેટલુકા મેંટર તદ્દન વાકી હોવાને લીધે અને વલ્લી ગ્રીગતિએ કામ થાપ એ દષ્ટિએ પડરેક ફર્મા જેટલુ મેંટર અમારે મૌજ પ્રિંટિંગ પ્રેસમા છપાવયું પડ્યુ। આમ કરવા જતા કાગલ, ટાઈપ આદિમા વિમિશ્રતા આવવા પામી અને સુરૂગની એકવાક્યતા જાલવી ન શકાઈ; તેમ છતા મૌજ પ્રેસના ઇટર્પી અને સુદર છાપકામથી અમને ઘણો જ સતોષ થયો। આહું સતોષકારક કામ આપવા વર્લ મૌજ પ્રેસના પ્રોપ્રાઈટર શ્રી વિ. પી. માગવતનો અને તેમની સાથે નિજટ પરિચય કરાવી આપનાર શ્રી. કાન્તિલાલ ઢાહ્યામાઈ કોરાનો અમે હાર્દિક આમાર માનીએ છીએ।

સગોધન અને સગ્રહના આ કાર્યમા ત્વાસ કરીને હસ્તપ્રતો પૂરો પાડવામા ધ્વનેક સસ્થાઓ, જૈન જ્ઞાનમંડારો અને પ્રતિષ્ઠિત વ્યક્તિઓ તેમજ વિદ્વાનો તરફથી ઓમને ભાવભીનો સહકાર મલ્લ્યો છે। એમા મુરલ્યત્વે નીચે જગાવેલ જ્ઞાનમંડારો અને સસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે :—

- (१) श्री वर्धमान जैन आगममंदिर, पालीताणा
- (२) श्री विजयमोहनसूरीश्वरजी हस्तलिखित शास्त्रसंग्रह, पालीताणा
- (३) शोध श्री आणंदजी कल्याणजीनी पेढी हस्तक श्री. जैन श्वेताक्षर ज्ञानभंडार, पालीताणा
- (४) " " " " " " " " " " " लोंदडी
- (५) श्री हीरजी जैन शाळा ज्ञानभंडार, जामनगर
- (६) श्री अंचल्लाच्छ ज्ञानभंडार, जामनगर
- (७) श्री डेल जैन उपाश्रय ज्ञानभंडार, अमदावाद
- (८) श्री विजयदानसूरि ज्ञानमंदिर, अमदावाद
- (९) श्री सवेगीनो उपाश्रय जैन ज्ञानभंडार, अमदावाद
- (१०) श्री मुक्तिकमल जैन मोहन ज्ञानमंदिर, वडोदरा
- (११) श्री आत्मारामजी जैन ज्ञानमंदिर, वडोदरा
- (१२) श्री जैनानंद पुस्तकालय, सूत
- (१३) श्री हेमचन्द्राचार्य ज्ञानमंदिर, पाटण
- (१४) श्री अमरविजयजी जैन ज्ञानभंडार, डभोई
- (१५) श्री मुक्ताबाई ज्ञानमंदिर, डभोई
- (१६) श्री लावण्यविजय जैन ज्ञानभंडार, राधनपुर
- (१७) श्री वीरसूरीश्वरजी जैन ज्ञानभंडार, राधनपुर

- (૧૮) શ્રી આત્મસ્મલ લ્પિ જૈન જ્ઞાનમહાર, વાત્સ, મુન્દ
(૧૯) શ્રી શાંતિનાથજી જૈન દેરાસર—શ્રી સામગ્રજી પ્રવચન પૂજક સમા, મુન્દ
(૨૦) શ્રી મહાવીર જૈન વિગ્રાજ્ય, મુન્દ
(૨૧) શ્રી માહારકર ઓરિએટલ સોર્વર્ચ ઇસ્ટિટ્યુટ, પૂના
(૨૨) શ્રી અમ્ય જૈન ગ્રાંથાલય, ધીરુનેર

ઉપયુક્ત સત્યાઓના અમે મુન્દ જ જાણી છીએ ।

આ ઉપરાંત પૂ મુનિશ્રી યશોવિજયજી, શ્રી જિનવિજયજી, શ્રી અગરવત્તજી નાહટા, સ્વ મોહનલાલ મગવાનનાથ જોડેરીના વિધવા સુધારકેન વગેરેનો હસ્તપ્રતો આપના ચંદલ રાસ આમાર માનીએ છીએ ।

તદુપરાંત આ વિશાલ પાયા પરના કાર્યમા અનેક ચક્તિઓ તરફથી ભિન્ન ભિન્ન રીતે સહકાર મળ્યો છે અને તે પાનાનો પ્રત્યક્ષ નામોલેખ અહીં ન કરી શકીએ તો પણ તે સૌનો પરોપ રીતે આમાર માનવાની અહીં તક લઈએ છીએ ।

પ્રસ્તુત ગ્રંથના વસ્તુ અંગે વિચાર કરતાં એટલું સ્પષ્ટ કરી શકાય કે અહીં આપેલ સગ્રહમાથી ‘શ્રી નમસ્કાર મહામત્ર’ને લગતી ઘણી ઉપયોગી મહત્વની વિગતો તારવી તેને યથાસ્થિત રીતે જડીત્ત્વ સાક્ષી શકાય । તેમા ઘણા સ્તોત્રો ઇવા છે કે તે પ્રત્યેક પર વિસ્તૃત વિવેચન તૈયાર કરી સ્વતંત્ર પુસ્તિકા રૂપે પ્રકટ કરી શકાય । અહીં તો પ્રાકૃત ભાષામા રચાયેલ નમસ્કારવિષયક જે શ્રેષ્ઠ સાહિત્ય મળ્યું છે તેનો સગ્રહ માત્ર કરવામા આવ્યો છે, પરંતુ આ વિષયના અભ્યાસીઓ અને આરાધકો માટે તે અમૂલ્ય સામગ્રી પૂરી પાડે છે । આમા ઘણી ઈવી વાતો છે કે જે વર્ગોથી મૂલાઈ જવા પામી છે । વિસ્તૃતિના પ્રવાહમા તળાઈ જતી આવી ધમપ્રચારીઓને બચાવી લઈ તેનું પુનઃસ્થાન કરવું અનિવાર્ય છે । જ્યાંસુધી તેની પારિભાષિકતાનું વૈજ્ઞાનિક રીતે વ્યવહાર નિરૂપણ નહીં કરવામા આવે ત્યાંસુધી આ અવિન્યય ચિંતામણિકલ્પ અને સર્વ મહામત્રો તથા પ્રવર વિગ્રાઓના પરમશીલ તરીકે ઘણાંવાળેલી પંચમગલમહાશ્રુતસ્કંધને તેના યથાર્થ સ્વરૂપમા સમજી શકાશે નહીં । પ્રસ્તુત ગ્રંથ આવા સ્વાધ્યાય માટે પુષ્કળ માહિતી પૂરી પાડે છે અને સંશોધકોને માટે અમૂલ્ય પદ્ધતિઓ ખુલ્લો કરે છે ।

આ પરમમત્ર કેન્દ્રના અક્ષર પરિમાણનો છે, તેમા નિર્દિષ્ટ આલપક, સપ્ત, રસ, વ્યજન, ઘણ, પદ, પદાશ્રુ, માત્રા, વિંદુ વગેરે નું છે, પંચમગલ એટલે નું, આ મહામત્રમા નમસ્કાર કોને કરવામા આવે છે, કેવી રીતે કરવામા આવે છે અને શા માટે કરવામા આવે છે, તેનું વિનયોપધાન કઈ વિધિથી સિદ્ધ થઈ શકે, કયા લક્ષ્યો આરાધકની યોગ્યતા સૂચવે છે, કયા સમયે, કેવા સ્થળે, કાની પાસેથી અને કેવી રીતે તેની વાંચના લેવી જોઈએ, તપોપધાન કેટલું અને કેવી રીતે કરવું જોઈએ, સર્વ જીવો પ્રતિ આત્મતુલ્યતાની દૃષ્ટિને (અત્તસમદરિસિત્ત) શા માટે મહત્ત્વ આપવામા આવ્યું છે, અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ શબ્દો શાના ચોતક છે, એ શબ્દો યુત્પત્તિ અને વ્યાખ્યાની દૃષ્ટિએ કેન્દ્રી રીતે વિચારી શકાય, તેનો ગમ્ભીર એટલેકે પરમ રહસ્યભૂત અર્થ શો છે, એ પાંચ પદોનો સમગ્ર નિશ્ચ સાથે સંગ્રહ કેવી રીતે છે, મોધિલામ નું છે અને તે કેવી રીતે મુલમ થાય, માત્રિકા, તાત્રિક અને યોગિક દૃષ્ટિએ આ મહામત્રનું સ્થાન સર્વશ્રેષ્ઠ કેવી રીતે છે, તેનાથી કઈ સિદ્ધિઓ, રિદ્ધિઓ અને લ્બિધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે—વગેરે અનેક પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે અને તે કયા પ્રશ્નોની સમાલોચના કરવા માટે આ ગ્રંથ અત્યંત અદ્યુત માહિતી પ્રસાદમા લાવે છે ।

શ્રી મહાનિશીધમ્મસૂત્રમા આ વિષય અગ્ર જે પાઠ મળ્યો છે તે શ્રી નમસ્કાર મહામત્રના આરાધકો માટે અજોડ માગદશન કરાવે છે । એમા શ્રી અરિહંત પરમાત્માનું સુદર વર્ણન પણ છે । શ્રી ચૈત્યનમહામાત્ર્ય ઉપરની શ્રી ધર્મરીત્તિસૂત્રની ટીકામા શ્રીમહાનિશીધમ્મસૂત્રના ઘણા ઉપયોગી પદ્યઓની નાંવ લેવામા આવી છે, જે તેની અન્યેકવિધ મન્તા સ્થાપિત કરે છે । એ ટીકામા શ્રી મહાનિશીધમ્મસૂત્ર ઉપરાંત નમસ્કારપણિકા, સિદ્ધચરુ, અષ્ટપ્રજ્ઞા, ડાંચાલ ઉપધાનવિધિ, પ્રવચનસાંચોદ્ધાર, વૃહ નમસ્કારપલ, મગવતીસૂત્ર, નમસ્કારનિયુક્તિ, પ્રત્યાર્થાનનિયુક્તિ, આશ્વકનિયુક્તિ, છેત્તસૂત્ર, રાજપ્રશીયસૂત્ર વગેરે અનેક ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે । શ્રી નમસ્કાર મહામત્રના આરાધકે આ ગ્રંથ

અવશ્ય અવલોકવા જોઈએ । આ ગ્રંથોમાથી જે પ્રાપ્ત થયા તેમાથી નમસ્કારવિષયક સંદર્ભો તારવીને પ્રસ્તુત ગ્રંથમા રજૂ કર્યા છે । તે પૈકી ઉપધાનવિધિ (ઉચ્છાણવિધિયુત્ત) મા શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રની વાચના લેવા માટેના ઉપધાનનો વ્યવસ્થિત આમ્નાય આપવામા આવ્યો છે અને તે મંત્રના ઉપાસકનું સ્થાન કેટલું ઝેંચું છે તે સુંદર રીતે વતાવવામા આવ્યું છે; શ્રી નમસ્કારનિર્યુક્તિમા (ળમોક્કારણિજ્જુત્તી) ઉત્પત્તિ, નિષ્કેષ આદિ અગિયાર દ્વારથી તેની વિશદ વિચારણા કરવામા આવી છે અને શ્રી^૧ વૃહન્નમસ્કારફલમા નમસ્કાર મહામંત્રનો સર્વાંગી મહિમા ગાવા ઉપરાત તેની આરાધનાથી પ્રાપ્ત થતા વિશિષ્ટ ફલોની વિસ્તૃત નોંધ લેવામા આવી છે ।

ઉપર્યુક્ત તાત્વિક બાવતોની વિવેચના કરતા સ્તોત્રો ઉપરાત શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રનો ભિન્ન ભિન્ન દૃષ્ટિએ વિવિધ ઉલ્લેખ કરતા, તેનું ઉચિત ફલ પામેલ પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓનો નિર્દેશ કરતા, સ્વાનુભવને લીધે શ્રી નમસ્કારમંત્રના પ્રમાવથી ઉલ્લસિત થયેલ મહાત્માઓનો અહોભાવ વ્યક્ત કરતા; અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ ભગવંતનું પૃથક્ પૃથક્ રીતે યશોગાન કરતા તથા ગૂઢ અને મંત્રગર્ભિત એવા અનેક સ્તોત્રોનો પ્રસ્તુત ગ્રંથમા સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે ।

ધ્યાનવિચાર, નવકારસારથવળ, નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા આદિ કૃતિઓ આ ગ્રંથની યશકલગીરૂપ છે । ધ્યાન, શૂન્ય, કલા, જ્યોતિ, ચિન્દુ, નાદ, તારા વગેરે ધ્યાનના ચોવીશ માર્ગોનું વ્યવસ્થિત નિરૂપણ ‘ધ્યાનવિચાર’ સિવાય અન્ય કોઈ ગ્રંથમા મળતું નથી । મંત્રગર્ભિત એવા ‘અરિહાણાદ્યુત્ત’ મા તે પારિમાષિક શબ્દોનો નામોલ્લેખ મળે છે, પણ તેનું યથાર્થ રહસ્ય તો ‘ધ્યાનવિચાર’ મા જ સ્ફુટ થાય છે, જો કે ધ્યાનવિચારની રચના પણ કોઈ મહાન મૌલિક ગ્રંથને આધારે થઈ હોવી જોઈએ અને જ્યાસુધી એવો કોઈ ગ્રંથ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાસુધી ‘ધ્યાનવિચાર’ ની સપૂર્ણ સમજ મેળવવી કઠિન પડે । પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી તથા પૂ. મુનિશ્રી તત્ત્વાનંદવિજયજીએ કરેલ પરિશ્રમને લીધે ‘ધ્યાનવિચાર’ ને સારી રીતે ગુજરાતીમા ઉતારવાનું કાર્ય સફળ થયું છે । આ કિંમતી કૃતિ અનેક દૃષ્ટિએ યોગાભ્યાસીઓને ઉપકારી થાય તેમ હોવાથી તેની એકસો જેટલી વધુ નકલો અલગ પ્રકટ કરોને પોષ સુદ ૧, વિ. સ ૨૦૧૭ ના રોજ મુસુક્ષુવર્ગને અધ્યયન અધ્યાપન માટે સસ્થા તરફથી મેટ ધરવામા આવી છે ।

ધ્યાનવિચારનું રહસ્ય પામવા જેવો નોંધપાત્ર પ્રયાસ થયો છે તેનું ‘નવકારસારથવળ’ અને તેના ઉપરની વિસ્તૃત ‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ની બાબતમા કઈ થઈ શક્યુ નથી । નવકારસારથવળનો ગુજરાતી અનુવાદ છાપવામા આવ્યો હતો, પરંતુ એ અનુવાદ સતોષકારક ન હોવાથી તે વિષયના જાણકાર પૂજ્ય ગુરુચર્યોની સલાહને માન આપી જ્યાસુધી આવા સ્તોત્રો સતોષકારક રીતે ન સમજાય ત્યાસુધી તેનું મૂલ માત્ર આપવું એમ નક્કી કર્યું । એ રીતે પ્રસ્તુત ગ્રંથમા નવકારસારથવળ, નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા અને પરમેષ્ઠ્યાદિપદગર્ભિતમંત્રાદયઃ એમ ત્રણ વિષયોનો અનુવાદ આપ્યો નથી । આમાથી નમસ્કારને લગતા મંત્રો ચિલકુલ ન જ આપવા એવું એક સૂચન હતું । જ્યાસુધી આવા પ્રચલ મંત્રોની શુદ્ધિ અંગે છેવટના નિર્ણયો ન લેવાય ત્યાસુધી તેને પ્રકટ કરવાથી તેનો હેતુ સરતો નથી; પરંતુ પાછળથી વિચારવિનિમય કરતા પૂજ્ય ગુરુચર્યોની સમતિ મળી કે હસ્તલિખિત પ્રતોમા જે સ્વરૂપે મળ્યા તે સ્વરૂપે માત્ર મૂલ મંત્રોને અનુવાદ કર્યા વિના આપવામા ધ્યાન લેવાનું નથી । આવી અનુમતિ મળતા નમસ્કારને લગતા મહત્ત્વના મંત્રોને ફરી છાપવાનું નક્કી કર્યું । પહેલા વિષય નં. ૧૭ તરીકે મંત્રોને અનુવાદ સહિત છાપવામા આવ્યા હતા, પરંતુ તે રદ કરવાનું નક્કી થતા તેની જગાએ નં. ૧૭ તરીકે ‘કુવલયમાલા’ માથી તારવેલ નમસ્કારવિષયક શ્લોકોને છાપ્યા । આ છપાઈ ગયા ત્રાદ ઉપર કહ્યું તેમ નમસ્કારમંત્રોને મૂલ સ્વરૂપે આપવાનું જરૂરી જણાયું અને તેથી તેનો વિષય નં. ૧૭અ તરીકે સમાવેશ કરી લીધો । આમ કરવાથી બે ફર્મા વધ્યા અને તેને ૪૫અ તથા ૪૫બ એમ નંબર આપી ક્રમ જાલવી લીધો । અનુવાદ વિનાની ઉપર્યુક્ત ત્રણે કૃતિઓ હજુ ઝડુ સંશોધન માગે છે ।

ઉપર પ્રસ્તુત ગ્રંથના વસ્તુ પ્રતિ જે અંગુલિનિર્દેશ કરવામા આવ્યો છે તે તો માત્ર ઉપલક્ષ પરિચય જ છે; તેનું યથાર્થ જ્ઞાન તો ત્યારે જ પ્રાપ્ત થાય કે જ્યારે આ ગ્રંથમાના દરેકે દરેક સ્તોત્રનો નિષ્ઠાપૂર્વક સ્વાધ્યાય કરવામાં

આવે। શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના સંશોધકો તથા આરાધકોને આ સાહિત્યસામગ્રી અનેક રાતે ઉપયાગી થશે એવી આશા છે।

પ્રસ્તુત ગ્રંથમાથી ઉપસ્થિત થતા ૧૭ યન ચિત્રો તેમજ લીલા ઉપયોગી થશે તથા ચિત્રો ગ્રંથને છેડે આપવામાં આયા છે। પ્રથમ ત્રણ યન ચિત્રો પુસ્તકના આકાર કરતા મોટા હોવાથી જુદી જુદી યોગ્ય જગ્યાએ મૂક્યા છે। ગ્રંથની શરૂઆતમાં પણ પાંચ ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે। આ ચિત્રોની સૂચિ તથા ટૂંક પરિચય હવે પછી આપ્યો છે।

આ ગ્રંથના સંપાદનકાળમાં અનેક હસ્તપ્રતો અને આધારભૂત ગ્રંથોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે। તે ગદ્યાની નોંધ કરીએ તો ઘણી મોટી યાદી તૈયાર થાય, પરંતુ ઘણીસરી પ્રતો અને પ્રાશિત ગ્રંથોનો ઉલ્લેખ દરેક સ્તોત્રના છેડે આપેલ પરિચયમાં કર્યો છે એટલે તેની જુદી યાદી આ ગ્રંથમાં આપી નથી। આવી એક વિસ્તૃત યાદી શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના અભ્યાસીને અવશ્ય ઉપયોગી રહે અને તેનો શ્રી ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના છેલ્લા વિભાગમાં સમાવેશ કરી લેવાની ભાવના છે। તદુપરાંત ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ ના ત્રણે વિભાગનો નીચોડ જેમાં આવી જાય અને ત્રણે વિભાગના સમગ્ર વસ્તુને ટૂંકમાં છતાં સચોટ રાતે આવરી લે એવો એક અભ્યાસપૂર્ણ પરિચયાત્મક લેખ તથા ઉપોદ્ઘાત ઝેલ્યા વિભાગમાં આપવાની ધારણા છે।

અમે જાણીએ છીએ કે આ ગ્રંથના કેટલાક વિષયો અતિગૂઢ છે, વિષયોના શુદ્ધ પાઠો અને અર્થના વિશિષ્ટ જ્ઞાન માટે જેવી જોડણી તેવી સામગ્રી આજે ઉપલબ્ધ નથી, છતાં અમારી અલ્પશક્તિ મુજબ અમે અનુવાદ બગેરેમાં પ્રયત્ન કર્યો છે। જેમાં એ વિષયમાં ઘણું જિજ્ઞાસાને ધરાવે છે તેમને અમારો આ પ્રયત્ન ઉપયોગી થશે અને આ માહિતી પરથી તેઓ તે વિષયોમાં ઘણું જાણ જાહેર કરશે, એવી અમારી આશા અમને નથી।

આ ગ્રંથના સંપાદન અને પ્રકાશનમાં જો કોઈ ત્રુટિઓ રહી જ્યાં પામી હોય, તો તે માટે અમ સત્તરવિંશ સદીના અત્તરણપૂર્વક ક્ષમા માગીએ છીએ અને શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રના અભ્યાસીઓ અને આરાધકોને વિનંતી કરીએ છીએ કે તેમણે અનુગ્રહ કરીને અમોને સંસ્કારમાં તે વિષે સૂચનાઓ આપી જણાવવું। આવા સૂચનોની અમે સામાન્ય નોંધ લઈશું।

જો કે સંશોધકો બગેરે માટે આ ગ્રંથમાં સમાવિષ્ટ કરેલ વસ્તુ અતિ લાભદાયી નીવડશે તથા શ્રી ‘નમસ્કાર મહામંત્ર’નું પારમાર્થિક સ્વરૂપ સ્વયં દર્શાવે છે—અનિવચનીય છે। એ સ્વરૂપને પામવાનો માર્ગ કેવળ ધ્યાનાદિદ્વારા સ્વાનુભવનો છે। જગતના સર્વ જીવો એ દિવ્ય પરમામૃતતુલ્ય પરમ સ્વાનુભવને પામો, એવી મંગલ કામના।

મહા વર્ષ ૪, ત્રિ મ ૨૦૧૭

તા ૫-૨-૧૯૬૧

વિલેપારલે, મુગ-૫૭

મેવલ

નરીનચંદ્ર અચાલલ શાહ, એમ એ
મંત્રી, જન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ

यंत्र-चित्र सूचि

ग्रंथनी शरुआतमां आपेल प्रथम पांच चित्रोनो अनुक्रम :—

- (१) परमेश्वर-परमेश्वी श्री अरिहतदेव
- (२) शासनरक्षिका देवी चक्रेश्वरी—विमलवसही, देलवाडा; आबु
- (३) ह्रींकारमव्यस्थित पार्श्वप्रभु
- (४) पञ्चपरमेश्विमहामन्त्र.
- (५) मङ्गलमुखपाठः

ग्रंथमांथी सूचित थतां सत्तर यंत्र-चित्रोनो अनुक्रम :—

- (१) श्रीपञ्चनमस्कारचक्रम् पृष्ठ : २०७ (प. १९), २११ (पं. २३), २१३, २२४ (पं. २०)
- (२) 'ध्यानविचार' प्रस्तावे ध्यानमार्गस्य विंशतितमे भेदे परममात्रानामा चतुर्विंशतिवलयैः परिवेष्टित आत्मव्यानप्रकारः पृष्ठ : २२९ (पं. २२), पृष्ठ २२८ नी सामे
- (३) वर्धमानविद्यायन्त्रपटः पृष्ठ : १०४ नी सामे
- (४) परस्परवलोकनव्यग्रवामजानुन्यस्ततीर्थकरमातर. पृष्ठ : २३० (पं. ३), २८२ (पं. ५, २४), ५१३
- (५) गृखलाजाति चित्रवध पृष्ठ : ३८९ (पं. १५), ५१४
- (६) अष्टदलकमलबंध पृष्ठ : ३९५ (पं. १४), ५१४
- (७) गुदलिङ्गमध्ये आधारचक्रं प्रथमम् पृष्ठ : ३९६ (पं. २०), ५१४
- (८) लिङ्गमूले स्वाधिष्ठानचक्रं द्वितीयम् पृष्ठ : ३९६ (पं. २३), ५१५
- (९) नाभौ मणिपूरचक्रं तृतीयम् पृष्ठ : ३९६ (पं. २७), ५१५
- (१०) हृदये अनाहतचक्रं चतुर्थम् पृष्ठ : ३९६ (पं. ३१), ५१६
- (११) कण्ठे विशुद्धचक्रं पञ्चमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. १५), ५१६
- (१२) घण्टिकाया ललनाचक्रं षष्ठम् पृष्ठ : ३९७ (पं. १८), ५१७
- (१३) भ्रूमध्ये आज्ञाचक्रं सप्तमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. २०), ५१७
- (१४) मस्तके सोमकलाचक्रं अष्टमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. २३), ५१७
- (१५) ब्रह्मद्वारे ब्रह्मविन्दुचक्रं नवमम् पृष्ठ : ३९७ (पं. २५), ५१८
- (१६) ब्रह्मद्वारोपरि हंसनादचक्रं दशमम् पृष्ठ : ३९८ (पं. ५), ५१८
- (१७) नादबलयितहीकारोदरस्थौकारोदरस्थ—अर्हकारः पृष्ठ : ४६७ (पं. २३), ५१८

ग्रंथने छेडे आपेल अन्य उपयोगी यंत्र-चित्रोनो अनुक्रम :—

- (१) ॐकारः पृष्ठ : ५१९
- (२) ॐकारयन्त्रम् पृष्ठ : ५१९
- (३) ह्रींकारः पृष्ठ : ५२०
- (४) नमस्कार-यन्त्रम् पृष्ठ : ५२१
- (५) गीर्वाणयन्त्रम् पृष्ठ : ५२१
- (६) नमस्काराष्टकम् पृष्ठ : ५२२-५२३
- (७) शुद्ध-नुन्दि-नवपद-ॐकाररूपावर्तचतुष्कम् पृष्ठ : ५२४
- (८) ह्रीं-श्री-सिद्धात्मकावर्तत्रिकम् पृष्ठ : ५२५
- (९) मुद्रापट्टकम् पृष्ठ : ५२६
- (१०) पञ्चपरमेश्वि नमस्कारग्रथितरम्यसूत्रपटी पृष्ठ : ५२७
- (११) वापीयन्त्रम् पृष्ठ : ५२८

श्यामनरक्षिका देवी चक्रेश्वरी-विमलवसही, देलवाडा आबु

ચત્ર-ચિત્ર પરિચય

નોંધ

‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ના આ પ્રાકૃત વિભાગની શરૂઆતમાં આપેલ પાંચ ચિત્રોમાંથી ત્રણ અને ચત્રો વિચારના વીજા દૃષ્ટાંતમાં અનેક ચિત્રો જે જે જૈન શિલ્પ-સ્થાપત્યના મહત્વના નમૂનારૂપ છે તે મથુરાના ક્વાલીટીલાના રોડ કામમાંથી મળી આવેલ અવશેષોના ફોગઓને આધારે તૈયાર કરાવેલ છે। જેમ જેમ વિશેષ સંશોધન થતુ ગયુ તેમ તેમ જૈન શિલ્પ સ્થાપત્યની દૃષ્ટિએ ક્વાલીટીલાની અગત્ય વધતી રહી છે। ક્વાલીટીલામાંથી જૂના પ્રાચીનતમ સ્મારકો, અવશેષો આદિ મળી આવતા તે સ્થલ જૈનદીલા ‘Jaina Mound’ તરફ પ્રસિદ્ધિ પામેલ છે। આ રીતે જૈન મહત્વને સમજના માટે મથુરા નગરી અતિ મહત્વનુ સ્થાન પડી ગઈ છે।

આ મથુરા નગરીનો ઉલ્લેખ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં ડાચેલ ‘શ્રી મહાનિશ્ચય સ્તુતિ’માં અતિ વિશિષ્ટ રીતે થયો છે। પૃષ્ઠ ૫૩ પ ૧૬ ૧૭ તથા પૃ ૬૮ પ ૮૧ માં ऐतिहासिक विगत रचु करणमा आनी છે જે “અચિત્તવિતામણિ તુલ્ય આ મહાનિશ્ચય શ્રુતસ્વધનો જ પ્રાચીન આશ્વા (પ્રતિ) મથુરાના સુપાશ્વનાથ મંગલાનના સ્તૂપમાં હતો તે પત્થર દિવસના ઉપનાસ કરવાથી શાસનદેવીએ મને આપ્યો, પણ તેમાં રહિત થઈ ગયાથી તેમનું ઉપદેશ વગરે કારણથી ધન્યા પાના સહી ગયા છે (રહિત થઈ ગયા છે) તો પણ અત્યંત મહાન અયાનિશ્ચયના આ મહાનિશ્ચયશ્રુતસ્વધને સમગ્ર પ્રવચનના પરમ સારભૂત પરમ તત્ત્વ તથા મહા અધ્યયન સમજીને પ્રવચન ઉપરના ચાતુર્યથી, વહી, ધન્યા મધ્ય જીવોને ઉપકારક છે એમ સમજીને તેમજ પોતાના આત્માના કલ્યાણ માટે આચાર્ય શ્રી હરિમહસ્વી દરજી મહારાજે તે આશ્વામાં જે જોયુ તે શુ પાતાની મતિ પ્રમાણે પુદ્ધ કરીને રચુ છે।”

આ રીતે મથુરા નગરીની અનેકવિધ વિગિદ્ધતા છે। તેથી ‘નમસ્કાર સ્વાધ્યાય’ના ત્રણે વિભાગોમાં મથુરાના શિલ્પને યાદ મહત્વનુ સ્થાન આપ્યુ છે। પ્રસ્તુત વિભાગ તેમનું તે પડીના વિભાગોમાં મથુરાના શિલ્પના મૂઠ ચિત્રો પરથી વિશેષ માહત્તીપૂર્વક નવા દેતા મૂઠન મપૂર્ણ વર્ણન રહેતા એવા ચિત્રો તૈયાર કરાવી રચુ થયો છે।

ગ્રંથની શરૂઆતમાં આપેલ પ્રથમ પાંચ ચિત્રોનો ક્રમાંકુમાર પરિચય ‘—

(૧) પરમેશ્વર પરમેષ્ઠી શ્રી અરિહત્તદેવ

પરમેશ્વર પરમેષ્ઠી આ પ્રતિમા ચિત્ર વિષેટ એ સ્મિય રચિત The Jain Stupa and other Antiquities of Mathura” (Archaeological Survey of India New Imperial Series Volume XX published in 1901) નામના પરિચયાત્મક ગ્રંથની નં XCH અને XCVI-એમ બે પ્લેટો પરથી ચિત્રનાર પાને તૈયાર કરાયુ છે। પ્લેટ XCVI માં આપેલ પ્રતિમા ચિત્રમાં સ્તૂપ મુજાઓ રચિત થયેલી છે, જ અચ પ્લેટો પરથી તેમજ પ્રતિમાને રચના રચ ચિત્રકારે પાતાની યુદ્ધિથી પૂર્ણ કરા ડ। મુરતના માત્ર જેવા છે એવા જ રાસના પ્રવાસ થયો છે। વહી આ મૂર્તિના મલ્લ પાડલ આશ્વા મામહલ આ પ્લેટ નં XCH માંથી લેવામાં આવ્યુ છે। મામહલ પરના આપનાના ચ દંત્રોમાંથી એક જ દંત્ર પ્લેટ નં XCH માં છે અને બીજી ત્રણની મૂર્તિ રચિત થયેલી છે, જ ચિત્રનાર પ્રથમ રચના ચિત્રમાં આધારે પૂર્ણ કરા છે। આ રીતે આપના માગોને પૂર્ણ કરી સંધ્યર માત્રનુ આ મધ્ય પ્રતિમા ચિત્ર રચુ કરના પ્રવાસ થયો છે। નં મુરત્ય પ્લેટ પરથી આ મત્ર પ્રતિમા ચિત્ર તૈયાર થયુ છે તે પ્લેટ નં XCVI ના મધ્યે Colossal Image of Seated Tirthamkara, dated Samvat 1134 ‘— એ પ્રમાણે રચેડુ છે, ત્યારે બીજી પ્લેટ XCH પર Life-size image of seated Jina ‘—રચેડુ છે।

આ પ્રતિમા ચિત્રની વિશિષ્ટતા એ છે જ આમાં રીતે આજ નાસારની પ્રતિમાઓ શ્રી મૌર્યમુદ્રાની પ્રતિમા તરીકે પ્રચલિત છે પરંતુ આ મૂર્તિ પરથી મિદ્ય થાય છે જ તેમાં પા એવા ન આસારની પ્રતિમા નો દર્શા।

(૨) શાસનરક્ષિકા દેવી ચત્રેશ્વરી વિમળમતી, દેવવાડા, આતુ

ચત્રેશ્વરી દર્શન આ ગિલ્ડ આતુ કરતા રચનાના દેરાડમાં કરાયેડુ છે। તેના કાળેકાલ પરથી ચિત્ર તૈયાર કરી કરી રચુ કરવામાં આવ્યુ છે।

(૩) હૈંકારમધ્યસ્થિત: પાર્શ્વપ્રભુ:

આ આકારની પ્રતિમા મુવડેના માયસલા જૈન દેરાસરમા વિરાજમાન છે. ચિત્ર જોતા તુરત જળાગે કે 'હૈં' કારની મત્ત્યમા શ્રી પાર્શ્વનાથ મ્ગવતની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠિત કરેલી છે. મૂર્તિની જમણી ત્રાણુ ધરણેન્દ્ર છે અને ડાબી ત્રાણુ પદ્માવતી છે. કલા, વિન્દુ અને નાદ સહિત એવા હૈંકારની શુદ્ધ આકૃતિ આપણને અહીં શિલ્પમા લબ્ધ થાય છે.

આવી ધાતુની મૂર્તિઓ માગ્યે જ જોવા મળે છે અને તેથી આ મૂર્તિને વિશિષ્ટ લેખી શકાય. મૂર્તિ સૂત્ર જ પૌરાણિક છે. આ મૂર્તિ આસની નહિ પરંતુ ધાતુની છે એનો સ્થાલ ચિત્રમા દેસાતા અંગો પરનાં ચિહ્નો પરથી આવે છે. જેવી છે એવી જ તાદશ મૂર્તિ રજૂ કરવા અહીં પ્રયાસ કર્યો છે.

(૪) પદ્મપરમેષ્ઠિમહામન્ત્ર:

વિન્સેન્ટ એ. સ્મિથના ઉપર્યુક્ત ગ્રંથમાની 'પ્લેટ XII પરથી આ ચિત્ર તૈયાર કરવામા આવ્યું છે. જેવું છે એવું જ પ્રવેશદ્વાર દોરવામા આવ્યું છે, ફક્ત નીચે તેની વે ત્રાણુએ વ્રતાવેલ રક્ષિકાઓ આ પ્લેટમા નથી. સ્તૂપના આ પ્રવેશદ્વારની ઉપર તોરણ છે અને તેની ઉપર ત્રણે ત્રાણુ 'તિલકરત્ન' છે, જે 'અષ્ટમંગલ' પૈકી એક મંગલ છે. આણુ 'તિલકરત્ન' આ સિવાય વીજી ઘળી 'લેટોમા (દા. ત. VI, VII, X, XI) જોવા મળે છે. વે 'તિલકરત્ન'ની વચ્ચે 'શ્રીવત્સ' મૂકવામા આવેલું છે. પ્રવેશદ્વારની વચ્ચેનો નમસ્કારમન્ત્રનો મૂલપાઠ અમે મૂકેલો છે.

આ ચિત્રની 'પ્લેટને મથાલે નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:—

"Āyāgapata or 'Tablet of Homage' The gift of śivayaśā, the wife of the Dancer Phaguyaśā."

(૫) મઙ્ગલમુખપાઠ:

આ ચિત્ર પણ ઉપર્યુક્ત વિન્સેન્ટ એ. સ્મિથના ગ્રંથમાની પ્લેટ VII પરથી તૈયાર કરવામા આવ્યું છે. આ પણ આયાગપટ છે, જેમા વચ્ચેની જગાએ અરિહંત મ્ગવંત પદ્માસને સ્થિત છે. તેઓ ધ્યાનમુદ્રામાં લીન છે અને શિર પર છત્ર શોભી રહ્યું છે. તેમની આણુત્રાણુ ચાર તિલકરત્ન હતા તે ન લેતા તેની જગાએ અહીં ચત્તારિ મંગલાદિનો મૂલ પાઠ મૂકેલ છે.

આ આયાગપટની ઉપરની ત્રાણુએ ચાર અને નીચેની ત્રાણુએ ચાર — એમ મઠી કુલ આઠ મંગલ આપેલા છે. ત્રણ જ પ્રચલિત એવા આ 'અષ્ટમંગલ' જૈન રીતિના અતિ પ્રાચીન પ્રતીકો છે. આનાથી પ્રાચીનપર અને આવી સારી રીતે એક સાથે જલવાયેલ 'અષ્ટમંગલ' હજુસુધી વીજે ક્યાયથી પ્રાપ્ત થયા નથી. ડૉ. ઉમાકાન્ત પી. ગ્રાહે પોતાના 'Studies in Jaina Art' નામક કલાગ્રંથમા આ મંગલોત્તું નીચે પ્રમાણે નામકરણ કર્યું છે:—

ઉપરની હરોલ (જમણી ત્રાણુએથી)—

નીચેની હરોલ (જમણી ત્રાણુએથી)—

(૧) A pair of Fish (મત્ત્યયુગલ-મત્ત્યયુગ્મ) (૫) A Tilakaratna (તિલકરત્ન)

(૨) A heavenly Car (પવનપાવડી) (૬) A Full Blown Lotus (પુષ્પવગેરિકા-પુષ્પગુચ્છ)

(૩) A Śrivatsa Mark (શ્રીવત્સ) (૭) An Indrayasti or Vaijayanti (ઇન્દ્રયષ્ટિ or વૈજયન્તી)

(૪) A Powder Box (ગરાવસપુટ) (૮) A Mangala-Kalasa (Auspicious Vase) (મંગલ-કલશ)

મૂલ પાઠની વે ત્રાણુ આપેલ સ્તંભો "Persian Achaemenian" રીતિના છે અને પ્રત્યેક સ્તંભની ઉપર તથા નીચે મિત્ર મિત્ર પ્રતીકો આપેલ છે. જમણી ત્રાણુના સ્તંભની સૌથી ઉપર 'ધર્મચક્ર' છે અને ડાબી ત્રાણુના સ્તંભની ઉપર 'કુન્ડર' (હાથી) કંઢારેલ છે. વન્ને સ્તંભોની નીચે પણ જુગજુદા વે પ્રતીકો છે. આ ચારે પ્રતીકોની વિસવાદિતા ગિરપની દૃષ્ટિએ વિચારણીય લાગે છે.

જે પરથી આ ચિત્ર તૈયાર કર્યું છે તે પ્લેટ ન. VII ને મથાલે નીચે પ્રમાણે લખેલું છે:—

"Āyāgapata, or 'Tablet of Homage or of Worship', set up by Sihanādika for the worship of the Aṭhats"

સંસ્થાનાં પ્રકાશનો

પ્રયોજક : અમૃતલાલ કાલિદાસ દોશી, વી. એ.

૧ શ્રી પ્રતિક્રમણ-સૂત્ર પ્રવોધટીકા, ભાગ પહેલો (વીજી આવૃત્તિ)	રૂ. ૫=૦૦
૨ શ્રી પ્રતિક્રમણ-સૂત્ર પ્રવોધટીકા, ભાગ વીજો	રૂ. ૫=૦૦
૩ શ્રી પ્રતિક્રમણ-સૂત્ર પ્રવોધટીકા, ભાગ ત્રીજો	રૂ. ૫=૦૦
૪ શ્રી પ્રતિક્રમણની પવિત્રતા (વીજી આવૃત્તિ-અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૦=૩૬
૫ શ્રી પચપ્રતિક્રમણ-સૂત્ર (પ્રવોધટીકાનુસારી)	
શબ્દાર્થ, અર્થ-સંકલના તથા સૂત્ર-પરિચય સાથે (અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૨=૦૦
૬ શ્રી પચપ્રતિક્રમણ-સૂત્ર -હિંદી (પ્રવોધટીકાનુસારી)	
શબ્દાર્થ, અર્થ-સંકલના તથા સૂત્ર-પરિચય સાથે (અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૨=૦૦
૭ સચિત્ર સાર્થ સામાયિક-ચૈત્યવદન (પ્રવોધટીકાનુસારી—અપ્રાપ્ય)	રૂ. ૦=૫૦
૮ યોગપ્રદીપ (પ્રાચીન ગુજરાતી ગ્રાંથપ્રવોધ અને અર્વાચીન ગુજરાતી અનુવાદ સહિત)	રૂ. ૧=૫૦
૯ વ્યાનવિચાર: (ગુજરાતી અનુવાદ સાથે)
૧૦ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (પ્રાકૃત વિભાગ)	રૂ. ૨૦=૦૦

—: છપાય છે:—

- ૧૧ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (સંસ્કૃત વિભાગ)
- ૧૨ નમસ્કાર સ્વાધ્યાય (અપભ્રંશ-હિંદી-ગુજરાતી વિભાગ)
- ૧૩ જિનસ્નાત્રવિધિ
- ૧૪ માતૃકા પ્રકરણ
- ૧૫ યોગસાર
- ૧૬ A Comparative Study of the Jaina Theories of Reality and Knowledge

જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળ

ઇસ્લામીજ, ૧૧૨ થોડબંદર રોડ
વિલેપારલે, મુંબઈ-૫૭.

दीकारमयस्थित पाथप्रमु

चत्तारि मगल - अरिहता मगल,
सिद्धा मगल, साहू मगल,
केवलिपन्नत्तो धम्मो मगल ॥

चत्तारि लोशुत्तमा -

अरिहता लोशुत्तमा
सिद्धा लोशुत्तमा,
साहू लोशुत्तमा
केवलिपन्नत्तो धम्मो लोशुत्तमा ॥

चत्तारि सरण पवज्जामि -
अरिहते सरण पवज्जामि,
सिद्धे सरण पवज्जामि, साहू सरण पवज्जामि,
केवलिपन्नत्त धम्म सरण पवज्जामि ॥

॥ श्रीः शरोश्वरपार्श्वनाथाय नमः ॥

[१]

भगवईसुत्तस्स मंगलायरर्णं ॥

णमो अरहताण
णमो सिद्धाण
णमो आयरियाणं
णमो उवज्झायाण
णमो सव्वसाहूण ॥

8

श्री अभयदेवसूरिरचिता भगवतीसूत्रवृत्तिः ।

नमो अरहताणमित्यादि । तत्र नम इति नैपातिक पद द्रव्यभावसङ्कोचार्थम्, आह च— 10

“नैवाह्य पय द्रव्यभासकोयण पयत्थो” १

मन करचरणमस्तकसुप्रणिधानरूपो नमस्कारो भवस्मित्यर्थ । केम्य इत्याह—‘अर्हञ्च’ अमरवरविनिर्मिता
शोकादिमहाप्रातिहार्यरूपा पूजामर्हन्तीत्यर्हन्त, यदाह—

भगवतीसूत्रना मंगलाचरणनो अनुवाद

अरहत भगवतोने नमस्कार हो ।
सिद्ध भगवतोने नमस्कार हो ।
आचार्य भगवतोने नमस्कार हो ।
उपाध्याय भगवतोने नमस्कार हो ।
सर्व साधु भगवतोने नमस्कार हो ।

15

श्रीअभयदेवसूरिरचित वृत्तिनो भागानुवाद

20

‘नमो अरहंताण’ ઘોરે । અહીં ‘નમ’ શબ્દ નૈપાતિક પદ છે અને તેનો દ્રવ્યસંકોચ
તથા ભાવસંકોચ એ અર્થ છે, (કારણકે આવશ્યકનિયુક્તિમા) કહ્યું છે કે— “‘નમ’ એ નિપાતરૂપ
પદ છે અને દ્રવ્યસંકોચ તથા ભાવસંકોચ એ એનો અર્થ છે ।”

મન, હાથ, પગ તથા મસ્તકના સુપ્રણિધાનરૂપ નમસ્કાર હો । કોને નમસ્કાર હો તો જણાવે
છે કે, અરહતોને નમસ્કાર હો । દેવોણ રત્નેત્રી અશોકવૃક્ષ આદિ (આઠ) મહાપ્રાતિહાર્યરૂપ પૂજાને 25
લેઓ યોગ્ય છે તે અરહત કહેવાય છે । (આવશ્યકનિયુક્તિમા) કહ્યું છે કે—

નિર્વૃત્તિપુરીમગચ્છન્, અથવા ‘વિધુ સંરાદ્ધૌ’^૧ ઇતિ વંચનાત્ સિદ્ધયન્તિ સ્મ-નિષ્ઠિતાર્થો ભવન્તિ સ્મ,
અથવા ‘વિધૂઝ્ શાસ્ત્રે માઙ્ગલ્યે ચ’^૨ ઇતિ વચનાત્ સેધન્તિ સ્મ-શાસિતારોઽમ્ભૂવન્ માઙ્ગલ્યરૂપતાં ચાનુ-
ભવન્તિ સ્મેતિ સિદ્ધાઃ, અથવા સિદ્ધાઃ-નિત્યાઃ, અપર્યવસાનસ્થિતિકત્વાત્, પ્રત્યાતા વા ભવ્યૈરુપલબ્ધ-
ગુણસન્દોહત્વાત્, આહ ચ—

૬

“ધ્માતં સિતં યેન પુરાણકર્મ્મ યો વા ગતો નિર્વૃત્તિસૌધમૂર્ધ્નિ ।

સ્થાતોઽનુશાસ્તા પરિનિષ્ઠિતાર્થો યઃ સોઽસ્તુ સિદ્ધઃ કૃતમઙ્ગલો મે ॥”

અતસ્તેભ્યો નમઃ । નમસ્કરણીયતા ચૈવામવિપ્રણાશિજ્ઞાનદર્શનસુખવીર્યોદિગુણયુક્તતયા સ્વવિષયપ્રમોદ-
પ્રકર્ષોત્પાદનેન ભવ્યાનામતીવોપકારહેતુત્વાદિતિ ॥ ૨ ॥

‘ળમો આયરિયાણં’ તિ । આ-મર્યાદયા તદ્વિષયવિનયરૂપયા ચર્યન્તે-સેવ્યન્તે જિનશાસનાર્થો-

10 પદેશક્રતયા તદાકાદ્ધિભિરિત્યાચાર્યાઃ । ઉક્તઙ્—

“સુત્તથવિઝ્જ લક્ષણજુત્તો ગચ્છસ્સ મેઢિમ્મો ય’ ।

ગણતત્તિવિપ્પમુક્કો અત્થં વાણ્ણ આયરિયો ॥”

અથવા ‘વિધ્’ ધાતુનો ‘સંરાદ્ધિ’ (નિષ્ઠા) એવો અર્થ થાય છે । જેઓનાં પ્રયોજનો સિદ્ધ થઈ
ગયેલાં છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । અથવા ‘વિધ્’ ધાતુનો શાસ્ત્ર અને માંગલ્ય એવો અર્થ થાય છે ।
15 એટલે જેઓ શાસક છે તથા જેઓ મંગલરૂપ છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । અથવા સિદ્ધ એટલે નિત્ય,
કારણકે તેમની સ્થિતિ અનંત હોય છે । અથવા સિદ્ધ એટલે પ્રત્યાતા; કારણકે ભવ્ય જીવો એમના
ગુણસમૂહને સારી રીતે જાણતા જ હોય છે । કહ્યું છે કે— “વાંધેલું પ્રાચીન કર્મ જેમણે વાળી
નાખ્યું છે, જેઓ મોક્ષરૂપી મહેલની ટોચ ઉપર જઈને વેઠેલા છે, જેઓ પ્રસિદ્ધ છે, જે અનુશાસન
કરનાર છે અને જેઓ કૃતાર્થ છે તે સિદ્ધ ભગવાન મને મંગલ કરનારા થાઓ ।” આવા સિદ્ધ
20 મગવંતોને મારો નમસ્કાર હો ।

સિદ્ધ મગવંતો અવિનાશી, જ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્ય વગેરે ગુણોથી યુક્ત હોવાને લીધે તેમના
પ્રતિ ઉત્કૃષ્ટ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે । આ રીતે તેઓ આનંદને ઉત્પન્ન કરનારા હોવાથી ભવ્ય
જીવોને અત્યંત ઉપકાર કરનારા છે તેથી સિદ્ધ મગવંતો નમસ્કરણીય છે ।

‘ળમો આયરિયાણં’ । જિનશાસનના અર્થના ઉપદેશક હોવાને લીધે તેના અભિલાષી મનુષ્યો
25 વિનયરૂપી મર્યાદાથી જેમની સેવા કરે છે તેમને આચાર્ય કહેવામાં આવે છે । કહ્યું છે કે “સૂત્ર
તથા અર્થને જાણનારા, લક્ષણથી યુક્ત, ગચ્છના આલંબનભૂત તથા ગચ્છની વિંતાથી રહિત એવા
આચાર્ય ભગવાન્ અર્થની વાચના આપે છે ।”

‘अरिहताण’ ति-पाठान्तरम्, तेन कर्मारिहन्तृभ्य, आह च—

“अट्टविहपि य कम्म अरिभूय होइ सयलजीणण ।

त कम्ममरिं हत्ता अरिहता तेण वुच्चति ॥”

‘अरुहताण’ मित्यपि पाठान्तरम्, तत्र ‘अरोहद्भ्य’ अनुपजायमानेभ्य, क्षीणकर्मबीजत्वात्,

आह च—

“दग्गे बीजे यथात्यन्त प्रादुर्भवति नाङ्कुर ।

कर्मबीजे तथा दग्गे न रोहति भवाङ्कुर ॥”

नमस्करणीयता चेपा भीमभवगहनममणभीतभूतानामनुपमानन्दरूपपरमपदपुरपथप्रदर्शकत्वेन परमोप-
कारित्वादिति ॥ १ ॥

‘णमो सिद्धाण’ ति । सित-बद्धमष्टप्रकार कर्मेन्धन ध्यात-दग्ध जाज्वल्यमानशुक्लध्यानानलेन 16
यैस्ते निरुक्तविधिना सिद्धा । अथवा ‘पिबु गतौ’ इति वचनात्, सेधन्ति स-अपुनरावृत्त्या

अथवा ‘अरहताण’ने बदले ‘अरिहताण’ एवो पाठ पण मळे छे । ‘कर्मरूप शत्रुओने हणनारा
अरिहत भगवानोने नमस्कार थाओ’ एवो अर्थ त्या समजवो । (आश्चर्यकनिर्युक्तिमा) कहु छे
के—“आठ प्रकारु कर्म ज सर्व जीवोने शत्रुरूप छे, ते कर्मरुपी शत्रुनो नाश करे छे तेथी
अरिहत कहेयाय छे ।”

“વારસંગો જિળક્ષાઓ, સજ્જાઓ કહિઓ બુદ્ધિ ।

તં ઉવદ્સંતિ જમ્હા ઉવદ્ધાયા તેણ બુદ્ધંતિ ॥”^૧

અથવા ઉપાધાનમુપાધિ:—સન્નિધિસ્તેનોપાધિના ઉપાધૌ વા આયો—લાભઃ શ્રુતસ્ય યેપામ્, ઉપાધીનાં વા—વિશેષણાનાં પ્રક્રમાચ્છોભનાનામાયો—લાભો યેભ્યઃ, અથવા ઉપાધિરેવ—સન્નિધિરેવ
 ૫ આયમ્—ઇષ્ટફલં દૈવજનિતત્વેન આયાનામ્—ઇષ્ટફલાનાં સમૂહસ્તદેકહેતુત્વાદ્ યેપામ્, અથવા આધીના—
 મનઃપીડાનામાયો—લાભ આધ્યાયઃ, અધિયાં વા—નજઃ કુત્સાર્થત્વાત્ કુબુદ્ધીનામાયોઽધ્યાયઃ ‘ધ્યૈ
 ચિન્તાયામ્’ इत्यस्य धातोः प्रयोगान्नजः कृत्यार्थत्वादेव च दुर्ध्यानं वाऽध्यायः, ઉપહત આધ્યાયઃ
 અધ્યાયો વા યૈસ્તે ઉપાધ્યાયાઃ, અતસ્તેભ્યઃ । નમસ્યતા ચૈપાં સુસમ્પ્રદાયાયાતજિનવચનાધ્યાપનતો
 વિનયનેન ભવ્યાનામુપકારિત્વાદિતિ ॥ ૪ ॥

10 ‘ળમો સવ્વસાહૂળં’ ઇતિ । સાધયન્તિ જ્ઞાનાદિશક્તિભિર્મોક્ષમિતિ સાધવઃ, સમતાં વા સર્વભૂતેષુ
 ધ્યાયન્તીતિ નિરુક્તિન્યાયાત્ સાધવઃ, યદાહ —

“જિનેશ્વરે પ્રરૂપેલી દ્વાદશાંગીને પંડિત પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । (ઉપાધ્યાય ભગવંતો)
 આ સ્વાધ્યાયનો વાચનારૂપે ઉપદેશ આપતા હોવાથી ઉપાધ્યાય કહેવાય છે ।”

અથવા (ઉપાધ્યાય શબ્દના વીજા પળ અનેક અર્થો નીકળે છે, જેમ કે—) ‘ઉપાધિ’ ઇટલે
 15 ‘સંનિધિ’ । જેમની સંનિધિથી અથવા જેમના સાંનિધ્યમાં રહેવાથી શ્રુત જ્ઞાનનો ‘આય’ ઇટલે લાભ
 થાય અથવા જેમની પાસેથી ઉપાધિ ઇટલે સુંદર વિશેષણોનો લાભ થાય તેમને ઉપાધ્યાય કહેવામાં
 આવે છે । અથવા જેમની ઉપાધિ ઇટલે જેમનું સાંનિધ્ય ‘આય’ ઇટલે ઇષ્ટ ફલોનાં સમૂહમાં કારણભૂત
 છે તે ઉપાધ્યાય કહેવાય છે ।

અથવા વીજો પળ અર્થ છે । ‘આધિ’ ઇટલે ‘મનની પીડા’ તેનો ‘આય’ ઇટલે ‘લાભ’ તે
 20 ‘આધ્યાય’ । અથવા ‘અધી’ ઇટલે ‘કુબુદ્ધિ’ તેનો ‘આય’ ઇટલે ‘લાભ’ તે ‘અધ્યાય’ । અથવા ‘અધ્યાય’
 ૧ ઇટલે ‘દુર્ધ્યાન’ । આ ‘આધ્યાય’ તથા ‘અધ્યાય’ ને જેમણે ઉપહત કર્યા છે (અર્થાત્ હળી નાચ્યા
 છે) તે ઉપાધ્યાય કહેવાય છે । આવા ઉપાધ્યાય ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો ।

સુસંપ્રદાયથી (પ્રતિષ્ઠિત પરંપરાથી) ચાલ્યા આવતા જિનવચનનું ભવ્ય જીવોને (અધ્યયન
 કરાવવા) દ્વારા વિનીત વનાવીને ઉપકાર કરતા હોવાથી ઉપાધ્યાય ભગવંતો નમસ્કારને યોગ્ય છે ।

25 ‘ળમો સવ્વસાહૂળં’ । જ્ઞાન વગેરે શક્તિઓથી મોક્ષની જે સાધના કરે છે તે સાધુ કહેવાય
 છે । અથવા સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતિ સમભાવનું જે ધ્યાન કરે છે તે સાધુ કહેવાય છે । (આવશ્યક—
 નિર્યુક્તિમાં) કહું છે કે—

અથવા આચારો—જ્ઞાનાચારાદિ પદ્ધતિ, આ—મર્યાદયા ધો ચારો—વિહાર આચાર, તત્ર સાધવ સ્વચરુણાત્ પ્રમાપનાત્ પ્રદર્શનાચેત્યાચાર્યા,, આહ ચ—

“પન્નવિહ આયાર આયરમાણા તહા પયાસતા ।”

આયાર દસતા આયરિયા તેણ વુચતિ ॥”

અથવા આ—ઈપદ્ અપરિપૂર્ણા હત્યર્થ ચારા—હેરિકા ચે તે આચારા, ચારકલ્પા હત્યર્થ, ॥ યુક્તાયુક્તિમાગનિરૂપણનિપુણા વિનેયા, અતસ્તેષુ સાધવો યથાવચ્છાસ્થાર્યોપદેશકતયા હત્યાચાર્યા,, અતસ્તેભ્ય । નમસ્મતા ચેપામાચારોપદેશકતયોપકારિસ્ત્વાત્ ॥ ૩ ॥

‘ગમો ઉવજ્ઞાયાણં’ તિ । ઉપ—સમીપમાગત્યાર્થીયતે ‘ઈદ્ અધ્યયને’ ઇતિ વચનાત્ પઠ્યતે ‘ઇણુ ગતા’વિતિ વચનાદ્વા અધિ—આધિક્યેન ગમ્યતે, ‘ઈક્ સ્મરણે’ ઇતિ વચનાદ્વા સ્મર્યતે સૂત્રતો જિનપ્રવચન વેમ્યસ્તે ઉપાધ્યાયા, યદાહ—

10

અથવા જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચરિત્રાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર—આ પાંચ પ્રકારના આચારને આચાર કહેવામા આવે છે । અથવા મર્યાદાપૂર્વક જે વિહાર કરવામા આવે તેને આચાર કહેવામા આવે છે । આ પ્રકારના આચરને જેઓ પોતે પાછે છે, અર્થથી ઉપદેશે છે તથા ક્રિયાથી ધીજાને કરી ઘતાવે છે તે આચાર્ય કહેવાય છે । (આવશ્યકનિર્યુક્તિમા) કહ્યું છે કે—“પાંચ પ્રકારના આચાર પાઠ્યતા, તેનો અર્થ કહેતા તથા (પઢિલેહ્ણ આદિ ક્રિયા દ્વારા) આચારને 15 દર્શાવતા હોવાથી આચાર્ય કહેવાય છે ।”

અથવા ધીજી વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે આચાર શબ્દનો ‘યોગ્ય—અયોગ્યનો વિભાગ કરવામા નિપુણ શિષ્યો’ ઇયો અર્થ થાય છે । તેમને જેઓ શાસ્ત્રનો અર્થ યથાવત્ ઘતાવે છે તે આચાર્ય કહેવાય છે । આવા આચાર્ય મગરવોને નમસ્કાર હો । આચારના ઉપદેશકપણને લીધે ઉપકારી હોવાથી આચાર્ય મગરવો નમસ્કાર કરવાને યોગ્ય છે ।

20

‘ગમો ઉવજ્ઞાયાણં’ । ઉપાધ્યાય શબ્દમા ણ શબ્દો છે । ઉપ+ અધિ+હ । આમા ‘ઉપ’ ઇટલે સમીપ ॥ ‘અધિ’ ઇટલે આધિક્ય । ‘ઈ’ ઘાતુના ણ અર્થ છે —અધ્યયન કરવું, જવું (જાણવું)’ અને સ્મરણ કરવું । અર્થાત્ જેમની પાસે ઈદને અધિકપણે જિનપ્રવચનનું સૂત્રથી અધ્યયન કરવામા આવે છે, જ્ઞાન ભેદ્યવામા આવે છે અને સ્મરણ કરવામા આવે છે તેઓ ઉપાધ્યાય કહેવાય છે । (આવશ્યકનિર્યુક્તિમા) કહ્યું છે કે—

25

૧ આવ૦ નિ૦ ગા૦ ૧૧૪ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ૦ ૧૫૨ ૨ સર્વે ગલ્યર્થો જ્ઞાનાર્થકા —ગતિ અર્થવાચી સર્વે ઘાતુઓ જ્ઞાનના અર્થમાં પળ વપરાય છે । ઇટલે અર્ધી ‘જવું’ નો અર્થ ‘જાણવું’ સમજવો ।

‘ળમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ તિ ક્વચિત્ પાઠઃ, તત્ર-સર્વશબ્દસ્ય દેશસર્વતાયામપિ દર્શનાદપરિશેષ-સર્વતોપદર્શનાર્થમુચ્યતે ‘લોકે’ મનુષ્યલોકે, ન તુ ગચ્છાદૌ, યે સર્વસાધવસ્તેભ્યો નમ ઇતિ । એષાં ચ નમનીયતા મોક્ષમાર્ગસાહાયકકરણેનોપકારિત્વાત્, આહ ચ—

“અસહાય સહાયત્તં, કરેતિ મે-સંયમં કરેતસ્સ ।

5

एएण कारणेणं, णमामिऽहं सव्वसाहूणं ॥” ति

નનુ યદ્યયં સહ્લેપેણ નમસ્કારસ્તદા સિદ્ધસાધૂનામેવ યુક્તઃ, તદ્ગ્રહણેऽન્યેષામપ્યર્હદાદીનાં ગ્રહણાત્, યતોऽર્હદાદયો ન સાધુત્વં વ્યભિચરન્તિ । અથ વિસ્તરેણ તદા ઋષભાદિવ્યક્તિસમુચ્ચારણતોऽસૌ વાચ્યઃ સ્યાદિતિ, નૈવં, યતો ન સાધુમાત્રનમસ્કારેऽર્હદાદિનમસ્કારફલમવાપ્યતે, મનુષ્યમાત્રનમસ્કારે રાજાદિનમસ્કારફલવદિતિ કર્તવ્યો વિશેષતોऽસૌ, પ્રતિવ્યક્તિ તુ નાસૌ વાચ્યોઽશક્યત્વાદેવેતિ । નનુ યથા પ્રધાનન્યાય-
10 મઙ્ગીકૃત્ય સિદ્ધાદિરાનુપૂર્વી યુક્તાઽત્ર, સિદ્ધાનાં સર્વથા કૃતકૃત્યત્વેન સર્વપ્રધાનત્વાત્, નૈવમ્, અર્હદુપદેશેન સિદ્ધાનાં જ્ઞાયમાનત્વાદર્હતામેવ ચ તીર્થપ્રવર્તનેનાત્યન્તોપકારિત્વાદિત્યર્હદાદિરેવ સા ।

કોઈક પ્રતમાં ‘ળમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ એવો પાઠ પણ મળે છે । ‘સર્વ’ શબ્દ દેશસર્વતાનો પણ વાચક હોવાથી સંપૂર્ણ સર્વતા વતાવવાને માટે ‘લોએ’ શબ્દનો પ્રયોગ કરેલો છે । અર્થાત્ માત્ર ગચ્છ વગેરેમાં નહિ પરંતુ આજ્ઞા મનુષ્યલોકમાં રહેલા જે સર્વ સાધુઓ તેમને મારો નમસ્કાર હો ।
15 એ પ્રમાણે ‘ળમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ નો અર્થ સમજવો ।

મોક્ષમાર્ગમાં ચાલતા જીવોને સહાય કરવા વડે ઉપકારી હોવાથી સાધુઓ નમસ્કાર કરવા-લાયક છે । (આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં) કહ્યું છે કે—‘અસહાય એવા મને સંયમ પાઢતી વચ્ચે સહાય કરે છે તેથી સર્વ સાધુઓને હું નમસ્કાર કરું છું ।’

શંકા—જો આ નમસ્કાર સંક્ષેપથી કરવો હોય તો સિદ્ધ અને સાધુને જ કરવો યોગ્ય છે; 20 કારણકે સિદ્ધ અને સાધુમાં અરિહંત વગેરે આવી જાય છે; કેમકે અરિહંત વગેરેમાં સાધુપણું અવશ્ય હોય છે જ । અને જો વિસ્તારથી નમસ્કાર કરવો હોય તો ઋષભદેવ વગેરે ભગવાનોનાં વ્યક્તિગત નામો ઉચ્ચારીને નમસ્કાર કરવો જોઈએ ।

સમાધાન—તમારી વાત વરાવર નથી; કારણકે જેમ માત્ર મનુષ્યને નમસ્કાર કરવાથી રાજા વગેરેને નમસ્કાર કરવાનું ફઝ પ્રાપ્ત થતું નથી, તે પ્રમાણે માત્ર સાધુને નમસ્કાર કરવાથી અરિહંત 25 વગેરેને નમસ્કાર કરવાનું ફઝ પ્રાપ્ત થતું નથી । માટે અરિહંતોને વિશેષતાપૂર્વક નમસ્કાર કરવો જોઈએ । અને વ્યક્તિશઃ નમસ્કાર તો ઉચ્ચારી શકાય તેમ નથી; કારણકે વ્યક્તિઓ અનંત હોવાથી એ અશક્ય છે ।

શંકા—મુખ્ય હોય તેને પહેલાં નમસ્કાર કરવો જોઈએ । આવો ન્યાય હોવાથી સિદ્ધ ભગવંતોને પહેલાં નમસ્કાર કરવો જોઈએ અને અરિહંત વગેરેને પછીથી નમસ્કાર કરવો જોઈએ; કારણકે સિદ્ધો સર્વથા કૃતકૃત્ય હોવાને લીધે વધામાં મુખ્ય છે ।

30 સમાધાન—તમારી વાત વરાવર નથી । સિદ્ધો પણ અરિહંતના ઉપદેશથી જ જાણાય છે અને અરિહંતો જ તીર્થને પ્રવર્તાવે છે; તેથી અત્યંત ઉપકારી હોવાને લીધે અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ ક્રમ જ વરાવર છે ।

“નિન્વાણસાહુ જોઈ, જમ્હા સાર્હેતિ સાહુનો ।

સમા ય સવ્વભૂણ્ણુ, તમ્હા તે ભાવસાહુનો ॥”

સાહાયક વા સયમકારિણા ધારયન્તીતિ સાધન, નિરુક્તેરેવ । સર્વે ચ તે સામાયિકાદિવિશેષણા પ્રમત્તાદય પુલાકાદયો વા જિનકલ્પિક-પ્રતિમાકલ્પિક-ચથાલ્લન્દકલ્પિક-પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પિક-સ્થવિર-કલ્પિક-સ્થિતકલ્પિક-સ્થિતાસ્થિનકલ્પિક-કલ્પાતીતમેદા, પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વયબુદ્ધ-બુદ્ધોપિતમેદા, ભારતાદિમેદા, સુપમદુષ્પમાદિવિશેષિતા વા સાધન સર્વસાધન, સર્વગ્રહણ ચ સર્વેષા ગુણવતામ-વિશેષણમનીયતાપ્રતિપાદનાર્થમ્, ઇદં ચાર્હદાદિપદેષ્યપિ બોદ્ધવ્ય, ન્યાયમ્ય સમાનત્વાદિતિ । અથવા-સર્વમ્યો જીરેમ્યો હિતા સર્વાસ્તે ચ તે સાધનશ્ચ, સર્વસ્ય ચા-અર્હતો ન હુ બુદ્ધાદે સાધન સાર્વસાધન, સમાન્ વા શુભયોગાન્ સાધયન્તિ-વુર્જન્તિ, સાર્વાન્ વા-અર્હત સાધયન્તિ તદાનાકરણાદારાધયન્તિ પ્રતિષ્ઠાપયન્તિ વા દુર્નયનિરાકરણાદિતિ સર્વસાધવ સર્વસાધનો વા । અથવા શ્રવ્યેષુ-શ્રવણાર્હેષુ 10 વાસ્તેષુ, અથવા સવ્વાનિ-‘દક્ષિણાન્યનુકૂળાનિ યાનિ કાર્યાણિ તેષુ સાધન-નિપુણા શ્રવ્યસાધન સવ્યસાધનો વા, અતસ્તેમ્ય ।

“નિર્વાણના સાધક યોગોની સાધુઓ સાધના કરે છે તેમજ સર્વ જીવો ઉપર સમભાવને ધારણ કરે છે તેથી તે ભાવસાધુ કહેવાય છે ।” અથવા સયમનુ પાલન કરનારા આત્માઓને સહાય કરે છે તેથી સાધુ કહેવાય છે । ‘સર્વ માધુ’ શબ્દથી સામાયિકાદિ વિશેષણોથી યુક્ત, પ્રમત્ત 15 ધોરે, પુલાકૈ ધોરે, તિનકલ્પિક, પ્રતિમાકલ્પિક, ચથાલ્લન્દકલ્પિક, પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પિક, સ્થવિર-કલ્પિક, સ્થિતકલ્પિક, સ્થિતાસ્થિતકલ્પિક, કલ્પાતીત, પ્રત્યેકબુદ્ધ, સ્વયબુદ્ધ, બુદ્ધોપિત, ભરત ધોરે ક્ષેત્રના તેમજ સુપમ, દુષ્પમા ધોરે કાઞ્ઞ સાધુઓ-એમ સર્વ પ્રકારના સાધુઓ સમજવા ।

સર્વ ગુણવાન્ પુરુષો ભેદભાવ વિના નમસ્કાર કરવાલાયક છે તે જણાવવા માટે, ‘સર્વ શબ્દનો અહીં પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે । એ જ ન્યાયે ‘સર્વ’ શબ્દનો યોગ અરિહત ધોરે 20 પદોમા પણ સમજી છેવો ।

અથવા (‘સવ્યસાહુ’ ના ધીના પણ અનેક અર્થો વાય છે, જેમ કે—) ‘સાર્વ’ એટલે સર્વ જીવોનું હિત કરનારા સાધુઓ તે ‘સાર્વસાધુ’ । અથવા બુદ્ધ ધોરેના નહિ પરંતુ ‘સાર્વ’ એટલે અરિહતના જે સાધુઓ તે ‘માવસાધુ’ । અથવા મર્મ શુભ યોગને સાથે તે ‘મર્મસાધુ’ । અથવા આજ્ઞાનું પાલન કરીને ‘સાર્વ’ એટલે અરિહતને જેઓ આરાધે છે તેના દુર્નયને દૂર કરીને (અન્ય 25 મતોનું પટન કરીને) જિનેશ્વર ભગવાનના મતને પ્રતિષ્ઠિત કરે છે તે ‘સાવસાધુ’ । આવા ‘સર્વસાધુ’ અથવા ‘સાર્વસાધુ’ને માટે નમસ્કાર હો ।

અથવા ‘શ્રવ્ય’ એટલે શ્રવણ કરવાલાયક વાક્યો, તેમા નિપુણ તે ‘શ્રવ્યસાધુ’ । અથવા ‘સવ્ય’ એટલે અનુકૂળ વાચો, તેમાં નિપુણ તે ‘સવ્યસાધુ’ । આવા ‘શ્રવ્યસાધુ’ અથવા ‘સવ્યસાધુ’- 30 ઓને નમસ્કાર હો ।

સસસુ સ્મરણેષુ પ્રથમં નમસ્કારસ્મરણમ્ ।

નમો અરિહંતાણં ।

નમો સિદ્ધાણં ।

નમો આયરિયાણં ।

નમો ઉવજ્ઞાયાણં ।

નમો લોણ સવ્વસાહૂણં ।

एसो पंचनमुकारो,

सव्वपावप्पणासणो ।

मंगलाणं च सव्वेसिं;

पढमं हवइ मंगलं ॥

(૧) શ્રીસિદ્ધિચન્દ્રગણિકૃતા વ્યાખ્યા ॥

શ્રીનાભેયઃ શ્રિયં દદ્યાત્ ; સુરાસુરનમસ્કૃતઃ । 'વિદ્વાનેકપપ્ચાસ્યો, દધદ્ વિશ્વજનીનતામ્ ॥ ૧ ॥

अकच्चरसुरत्राणहृदयाम्बुजषट्पदः । भानुचन्द्रश्चिरं जीयाद्, गुरुर्मे वाचकाग्रणीः ॥ २ ॥

अष्टोत्तरशतानां योऽवधानानां विधायकः । दधानः खुश्फहमिति, विरुदं शाहिनाऽर्पितम् ॥ ३ ॥

तेन वाचकचन्द्रेण, सिद्धिचन्द्रेण सर्वदा । बुद्धिवृद्ध्यै वितन्द्रेण, बालानामल्पमेधसाम् ॥ ४ ॥

શશ્વત્ સસસ્મરણાનાં, વૃત્તિરેષા વિધીયતે । તત્ર તાવન્નમસ્કારઃ, એવ વ્યાખ્યાયતે મયા ॥ ૫ ॥

त्रिभिर्विशेषकम् ।

નમો અરિહંતાણમિતિ । નમો—નમસ્કારઃ । કેભ્યઃ ? 'અર્હદ્ભ્યઃ' શક્તાદિકૃતા પૂજાં સિદ્ધિગતિં ।

चार्हन्तस्तेभ्यः । उक्तं च (आवश्यकनिर्युक्तौ नमस्कारनिर्युक्तौ ४०६ तमे पत्राङ्के)—

20 “अरिहन्ति वंदणनमंसणां अरिहन्ति पूयाइसकारं । सिद्धिगमणं च अरिहा, अरिहन्ता तेण बुच्चन्ति” ॥ ૧ ॥

નમો—નમસ્કારઃ । કેભ્યઃ ? 'સિદ્ધેભ્યઃ' સિતં—પ્રભૂતકાલેન વદ્ધં અષ્ટપ્રકારં કર્મ શુક્લ—

ધ્યાનાગ્નિના ધ્માતં—ભક્ષીકૃતં યૈસ્તે નિરુક્તિવશાત્ સિદ્ધાસ્તેભ્યઃ ઇતિ 'બહુગ્રીહિઃ' । યદુક્તં (આવ૦ નમ૦ ૪૩૮ તમે પત્રાઙ્કે)—

“दीहकालयं जं तु, कम्मं^१ से सिअमद्वहा ।

सिअं धंतं ति सिद्धस्स, सिद्धत्तमुवजायइ ॥” ॥ ૨ ॥

નોંધઃ—૧. ઉપાધ્યાય શ્રીસિદ્ધિચંદ્રગણિકૃત વ્યાખ્યા અને ૨. શ્રીહર્ષકીર્તિસૂરિકૃત ટીકાનો અનુવાદ અહીં

આપ્યો નથી કેમકે, તેનો ભાવાર્થ શ્રીઅમયદેવસૂરીએ રચેલી વ્યાખ્યાના અનુવાદમા પ્રકારાન્તરે આવી જ જાય છે ।

૧ અનેકપાઃ હસ્તિન ।

૨ પાઠાન્તરમ્—જંતુકમ્મં સે સિઅમદ્વહા ।

નન્વેનમાચાર્યાદિ સા પ્રાપ્નોતિ, ક્વચિત્કાલે આચાર્યેભ્ય સકાશાદર્હદાદીના જાયમાનત્વાત્, અત એવ ચ તેપામેગાત્યન્તોપકારિત્વાત્, નૈમ્, આચાર્યાણામુપદેશાનસામર્થ્યમર્હદુપદેશત એવ, ન હિ સ્વતઃ આચાર્યાદય ઉપદેશતોઽર્થજાપકૃત્ય પ્રતિપદ્યન્તે, અતોઽર્હન્ત એવ પરમાર્થેન સર્વાર્થજાપકા, તથા અર્હત્યરિપદ્રૂપા એવાચાર્યાદયોઽતસ્તાન નમસ્કૃત્યાર્હન્નમસ્કરણમયુક્તમ્, ઉક્ત ચ—

“ ળ ય કોઙવિ પરિસાણ, પળમિત્તા પળમણ રજો ” તિ ॥ ૫ ॥

૬

શસ્ત્રા—તો તમે એમ કહેજો તો આચાર્યોને જ પ્રથમ નમસ્કાર કરવો જોઈએ, કારણકે કોઈક કાલે અરિહત યગેરે આચાર્યો દ્વારા જ જળાય છે તેથી આચાર્યો જ અત્યત ઉપકારી છે ।

સમાધાન—એ વાત યરાધર નથી, કારણકે આચાર્યોમા ઉપદેશ આપવાનુ સામર્થ્ય અરિહતના ઉપદેશમાથી જ આવે છે, આચાર્યો સ્વતઃ રીતે ઉપદેશથી અર્થોને જળાવતા નથી । (અરિહતે જે આપેલો ઉપદેશ તેના આધારે જ આચાર્યો ઉપદેશ આપતા હોય છે, પરંતુ સ્વતઃ રીતે 10 નહીં) તેથી વસ્તુત અરિહતો જ સર્વ અર્થોને જળાવનારા છે । ઋષી આચાર્ય યગેરે તો અરિહતની પર્યદારૂપ છે, માટે તેમને (આચાર્ય યગેરેને) નમસ્કાર કરીને અરિહતોને નમસ્કાર કરવો તે અનુચિત છે । (આવશ્યકનિયુક્તિમા) કહ્યું છે કે—“કોઈ પળ માળસ પર્યદાને પ્રણામ કરીને પઠી રાજાને પ્રણામ કરતો નથી ।”

“ ”

પરિચય

15

‘ જૈન આગમપ્રયો પૈકી પાચમા અગ તરીકે પ્રસિદ્ધ ‘શ્રીવ્યાખ્યાપ્રશ્નસૂત્ર’, જેનુ વીજુ નામ ‘શ્રીમગતીસૂત્ર’ છે, તેમા મગલાચરણરૂપે શ્રીનમસ્કારસૂત્રના પચપરમેષ્ઠી પદોનો હલ્લેપ્ર પ્રથમ ફરવામા આવ્યો છે । તે સૂત્ર ઉપર નગાગીવૃત્તિકાર શ્રીઅમયદેવસૂરિય વ્યાખ્યા રચી છે । તેમાથી પાચ પદોની વ્યાખ્યા પૂરતો ભાગ અહીં લેવામા આવ્યો છે ।

‘ આગમોદય સમિતિ (સૂત્ર) દ્વારા વિ સ ૧૯૭૪ મા પ્રકાશિત ‘શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્રમ્’ 20 મા ૧ મા આ વ્યાખ્યા છપાયેલી છે । તેમા મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજે પ્રાચીન અનેક હસ્તલિખિત પ્રતિઓ સાથે મેઝવીને મૂઝામ તથા વ્યાખ્યામા પાઠાતરો નોંધેલા છે । તેના આધારે આ સૂત્ર અને વ્યાર્યા અમે અહીં મુદ્રિત કરી છે । તેની ગુજરાતીમા ભાગાનુવાદ કરીને તે પળ સાથે પ્રગટ કરેલ છે ।

આ ટીકાના કર્તા શ્રીઅમયદેવસૂરિ, શ્રીનિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય હતા । શ્રીઅમયદેવસૂરિને 25 વિ સ ૧૦૮૮ મા આચાર્યપદ મળ્યુ હતુ અને સ ૧૧૨૦ થી ૧૧૨૮ સુધીમા નવ અગો પર તેમણે ટીકા રચી હતી । એ સિવાય ‘પચાગ્નક પ્રકરણ’, ‘આગમ ઓષ્ટોત્તરી પ્રકરણ’ યગેરે અનેક પ્રયો રચ્યાની માહિતી મળે છે ।

૧ આવૃત્તિ ગા. ૧૦૨૧ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ. ૧૫૧ ૨ તેમની વિશેષ માહિતી માટે જુઓ ‘શ્રીઅમય દેવસૂરિ’ । લે ૫ થા વેચરદાસ, પ્રકા થા વાલીનલ એમ્ પારેડ, કપડવન ।

च पञ्चपरमेष्ठिनमस्काररूपं प्रथमस्मरणमादौ व्याख्यायते 'नमो अरिहताणं' इत्यादि । अत्र पाठत्रयम्—
अरिहताणं, अरिहंताणं, अरुहंताणं । तत्र अर्हन्ति सुरेन्द्रादिकृता पूजां इत्यर्हन्तः तेभ्योऽर्हभ्यः ।
अरीन्-रागद्वेषादीन् घ्नन्तीति अरिहन्तारः तेभ्योऽरिहन्तृभ्यः । न रोहन्ति—नोत्पद्यन्ते दग्धकर्मबीजत्वात्, पुनः
संसारे न जायन्ते इत्यरुहन्तः तेभ्योऽरुहभ्यो नमो नमस्कारोऽस्तु । प्राकृतत्वात् चतुर्थ्यर्थे षष्ठी ॥ १ ॥

5 तथा नमः सिद्धेभ्यः । 'पिञ् वन्धने' (पाणिनीयधातुपाठे १४७८) सितं—वद्धं प्रस्तावादष्टविधं
कर्म तद् धमिति ध्मातं—शुक्लध्यानाग्निना दग्धं—भस्मीकृतं यैस्ते निरुक्तिवशात् सिद्धाः । यद्वा सिद्धि-
गतिनामधेयं स्थान प्राप्ताः सिद्धाः । यद्वा सिद्धाः—सुनिष्ठितार्था मोक्षप्राप्त्या अपुनर्भवत्वेन सम्पूर्णार्थास्तेभ्य
सिद्धेभ्यो नमः ॥ २ ॥

तथा नम आचार्येभ्यः । स्वयं ज्ञानादिपञ्चविधाचारवन्तोऽन्येषामपि तत्प्रकाशकत्वाद् आचारे
10 साधव आचार्याः तेभ्यः । योग्यः कुशलो हितश्च साधुरुच्यते ॥ ३ ॥

तथा नम उपाध्यायेभ्यः । उप—समीपमागत्य येभ्यः सकाशादधीयत इत्युपाध्यायाः । अथवा
उप—समीपे अध्यायो—द्वादशाङ्ग्याः पठनं सूत्रतोऽर्थतश्च येषां ते उपाध्यायाः तेभ्यः उपाध्या-
येभ्यो नमः ॥ ४ ॥

तथा नमो लोके सर्वसाधुभ्यः । सम्यग्ज्ञान—दर्शन—चारित्र्यादिभिः साधयन्ति मोक्षमार्गमिति
15 साधवः । लोके—सार्धद्वयद्वीपलक्षणे पञ्चचत्वारिंशल्लक्षयोजनप्रमाणे मनुष्यलोके सर्वे च ते साधवश्च ।
यद्वा सार्वस्य—अर्हतः साधवः सार्वसाधवः, तेभ्यो नमः—नमस्कारोऽस्तु ॥ ५ ॥

एषः—पूर्वोक्तः 'पञ्चनमस्कारः' पञ्चानाम्—अर्हत्—सिद्धाऽऽचार्योपाध्याय—सर्वसाधूनां नमस्कारः—
प्रणामः, सर्वपापप्रणाशनः—(समस्तदुरित) निवारकः ।

पुनः सर्वेषां मङ्गलानां—मङ्गलकारकवस्तूनां दधि—दूर्वा—ऽक्षत—चन्दन—नालिकेर—पूर्णकलश—
20 स्वस्तिक—दर्पण—भद्रासन—वर्धमान—मत्स्ययुगल—श्रीवत्स—नन्दावर्तादीनां मध्ये प्रथमं—मुख्यं मङ्गलं
मङ्गलकारको भवति । यतोऽस्मिन् पठिते जपिते स्मृते च सर्वाण्यपि मङ्गलानि भवन्तीत्यर्थः ॥ ६—९ ॥

इदं च स्मरणमनादिभूतं, यतो जिनानां चतुर्विंशतयोजनन्ताः सञ्जाताः अनन्ताश्च भविष्यन्ति
तदा सदैवेदमेव, अतोऽनाद्यनन्तमित्यर्थः ॥

अत्र पदानि नव (९), सम्पदः अष्टौ (८), अक्षराणि अष्टषष्टिः (६८), लघ्वक्षराणि
25 एकषष्टिः (६१), गुर्वक्षराणि सप्त (७) ज्ञेयानि ॥

नागपुरीयतपोगण—राजः श्रीहर्षकीर्तिसूरिवरः ।

प्रथमस्मरणे व्याख्यां, सङ्क्षेपाद् विहितवान् सम्यक् ॥

॥ इति प्रथमस्मरणव्याख्या ॥

नमो-नमस्कार । केम्प : 'आचार्येभ्य' स्वयं पञ्चविधाचारवन्तोऽन्येषामपि तत्प्रकाशकत्वाद्
आचारे साधन आचार्यास्तेभ्य इति 'तत्पुर' । यथा (आन० नम० ४४८ तमे पत्राङ्के, विशेषा-
वश्यकेऽपि गा० ३१९०) —

“पचनिहमायार, आयरमाणा तहा पयासंता ।

आयार दसंता, आयरिया तेण वुचति ॥”

‘अनुयोगहृदाचार्य’ इति हैम (अभिधानचिन्तामणा का० १, श्लो० ७८) ॥ ३ ॥

नमो-नमस्कार । केम्प : ‘उपाध्यायेभ्य’ उप एत्य-समीपमागत्य येभ्य सकाशादधीयन्त
इत्युपाध्याया तेभ्य इति ‘तत्पुर’ । यदुक्त (आन० नम० ४४८ तमे पत्राङ्के, विशेषावश्यकेऽपि
गा० ३१९७) —

“बारसगो जिणक्काओ सज्झाओ करिओ वुहेहि ।

त उअइसंति जम्हा उअज्झाया तेण वुचति ॥”

“उपाध्यायान्तु पाठरु” इति हेम (अभि का १ श्लो ७८) ॥ ४ ॥

नम-नमस्कार । केम्प : ‘लोके सर्वसाधुभ्य’ । लोके-मनुष्यलोके सम्यग्गानादिभिर्मोक्षसाधका
सर्वमन्त्रेषु समाधौति साधन, सर्वे च ते स्वविरक्तस्मिन्नादिभेदभिन्ना साधवश्चेति सर्वसाधवस्तेभ्य इति
‘कर्मधारय’ । यथा—

“निज्वाणसाहए जोए, जम्हा साहति साहुणो ।

समा य सज्जभूएसु, तम्हा ते सज्जसाहुणो” ॥ ५ ॥

एष पञ्चनमस्कार । एष-प्रत्यन्तो विधीयमान पञ्चानामर्हदादीना नमस्कार-प्रणाम । स च
कीदृश : ‘सर्वपापप्रणाशन’ सर्वाणि च तानि पापानि च सर्वपापानि इति ‘कर्मधारय’ । सर्वपापानां
प्ररूपेण नाशनो-विजसक सर्वपापप्रणाशन इति ‘तत्पुर’ । सर्वेषां द्रव्य-भावभेदभिन्नानां मङ्गलानां 20
प्रथममिदमेव मङ्गलम् । ‘होठ मंगल’ इति पाठस्त्वप्रामाणिक, सर्वत्र “हवइ मंगल” इत्येव दर्शनात् । च
मनुष्ये । पद्यसु पदेषु चतुर्थ्येषु पद्यी । अत्र चाष्टपष्टिरवराणि, नव पदानि, अष्टौ च सम्पदो-
विश्रामम्यानाणि, तत्र सप्त षड्व्यंशरूपा, अन्त्या तु द्विपदा इति नमस्कारार्थ ॥ ६-९ ॥

(२) श्रीहर्षकीर्तिहरिकृता व्याख्या ॥

प्रणिपत्य निम वक्ष्ये, मत्सम्पत्तेषु विवरणं किञ्चित् । यन्मान्मन्मतीनामपि भवति सुखेन तद्दोष ॥ १ ॥ 25

यत् पर्यदिनेषु सङ्गन्धेषोऽयं क्षुद्रोपद्रवादिदोषनिवारणार्थं च कारणादौ मुक्त्वशान्त्यर्थं च सप्त
मिन्त्रा[नि]ष्य सत्यन्ते-गुह्यन्त इति मत्सम्पत्तयानुव्यन्ते । तेत्यादौ चतुर्वर्गाङ्गानादिभूत अनाद्यान्त

नमस्कारान्तर्गत-पदविशेषानेकार्थाः ।

(१) पण्डितगुणरत्नमुनिवरकृता नमस्कारप्रथमपदार्थाः ॥

(नमोऽर्हद्भ्यः) नमो अरिहंताणं । नमोऽर्हद्भ्य इति मुख्योऽर्थः ॥ १ ॥

(नमोऽरि-हन्तृभ्यः) अरयः-वैरिणस्तेषां हन्तारः अरिहन्तारः-सर्ववैरिविनाशकाः, चक्रवर्तिनः

इत्यर्थः, तेभ्यो नमोऽस्तु इति तत्सेवकवचः ॥ २ ॥

(नमोऽरि-हन्तृभ्यः) अथवा अरा विद्यन्ते यत्र तत् अरिचक्रं, तेन हन्तारो-वैरिविनाशकाः, चक्रवर्तिन इत्यर्थः, तेभ्यो नमोऽस्तु ॥ ३ ॥

(न-मोदा-ऽरि ह-त्राणम्) हो-जलं तस्य त्राणं-रक्षणं, सरोवरमित्यर्थः, तद् वर्तते किंभूतम् ? मोदो-हर्षः तस्य अरिरिव अरिः शोकः, न विद्यते मोदारिः-शोको यस्मात् तद् नमोदारि । नखादि-
गणान्नजोऽवस्थानम् । “प्रक्रियां नातिविस्तरा” (सारस्वतादौ) इत्यादिवत् ॥ ४ ॥

(नम ओ अरि-हं त्राणम्) अरि-चक्रं हन्ति-गच्छति प्राप्नोति इति अरिहं-चक्रधरं, विष्णुम् । ‘नम’ इति क्रियापदं पञ्चम्या मध्यमपुरुषैकवचने । किंभूतं विष्णुम् ? त्राणं शरणभूतं, तत्सेवकानाम् । ‘ओ’ इति सम्बोधने ॥ ५ ॥

(नमोदलि ह-तानं) हो-जलं तस्मात् तानो-विस्तारः उत्पत्तिः यस्य तत् हतानं-कमलम् । [तद्]
वर्तते । किंभूतम् ? ‘नमोदलि’ नमः-प्रह्वीभावः तेन उत्-प्रबला उद्धता अलिनः-अमरा यत्र एवंविधम् ।
अनुस्वाराभावः चित्रत्वात्, रलयोरैक्यं च तस्मादेव ॥ ६ ॥

(नमोदरि हन्ता-ऽऽनम्) नमो अरि० । नमं-नमत् उदरं नमोदरं, नमोदरं विद्यते यस्य तत् नमोदरि, बुभुक्षाक्रान्तोदरं भिक्षाचरवृन्दमित्यर्थः । तद् वर्तते, किंभूतम् ? ‘हन्ताणं’ हन्तशब्देन भिक्षा उच्यते । देशीभाषया हन्त-भिक्षा, तथा आनं-जीवनं यस्य [तत्] हन्तानम् ॥ ७ ॥

(न मोअ-लिह-त्राणम्) मोअशब्देन प्रश्रवणम् । ‘अण्णाहारे मोअनिंवाइ’ इति प्रश्रवणस्य लिहः-पानकारी । ‘लिहीक् आस्वादने’ (सिद्ध० धा०) तस्यैवंविधकष्टकर्तुरपि त्राणं शरणं न स्यात् । ज्ञानं विनेत्युपस्कारः । “सोपस्काराणि सूत्राणि भवन्ति” इति न्यायः ॥ ८ ॥

(न मौकलि-हन्त्रा-ऽऽनम्) मौकुलिः-वायसः ‘स्वराणां स्वराः’ (सिद्ध० ८. ४. २३८.) इत्यकारः । तस्य हन्ता-घातकः, तस्य आनं-जीवनं न स्यात् । लोके हि एवं रूढिः-“वायसस्य
भक्षकश्चिरजीवी स्यात् ।” तत्रायं अर्थो न समर्थः । तस्य हननेऽपि अधिकं जीवनं नैवेत्यर्थः ॥ ९ ॥

नोध पं गुणरत्नमुनिकृत-‘नमस्कारप्रथमपदार्थाः’ अने श्रीदेवरत्नसूरिए रचेल ‘पञ्चमपदगत‘सव्व’-शब्दनी
अनेकार्थानो अनुवाद शब्दशास्त्रीओने मूलथी ज जाणी शकाय एवो छे, तेथी तेनो अनुवाद पण अहीं आप्यो नथी.

१ ‘नखादयः’ इति सिद्धहैमे (३-२-१२८)

२. ‘अलयः’ इति ख-पाठ ।

३. श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतस्य प्रत्याख्यानभाष्यस्य पञ्चदशगाथायाश्चतुर्थचरणमिदम् । सम्पूर्णा गाथा चैवम्—
“खाइमे भत्तोसफलाइ साइमे सुंठि-जीर-अजमाइ । महु-गुड-तवोलाइ, अणाहारे मोअनिंवाइ ॥”

પરિચય

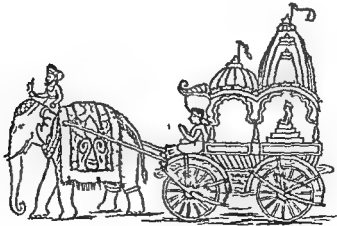
પ્રથમ ટીકાના રચયિતા શ્રીસિદ્ધિચદ્રગણિ છે, તેઓ શ્રીમાનુચદ્રગણિના શિષ્ય હતા । તેમણે સંસ્કૃત ભાષામાં અનેક ગ્રંથો અને ટીકાઓ રચી છે । તેઓ ફારસી ભાષાના પણ જાણકાર હતા અને માત્રિક હતા । સમ્રાટ અકબર અને જહાંગીરના દરબારમાં એક વિશિષ્ટ વિદ્વાન્ તરીકે આદર પામ્યા હતા^૧ ।

5

તેમણે સાત સ્મરણો ઉપર ટીકા રચી છે, તે પૈકી ‘નમસ્કારસૂત્ર’ પરની ટીકા—ગ્રેટ્ટી દેવચદ્ર લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર પદ પ્રયાગ ૮૧ મા પ્રસિદ્ધ ‘અનેકાર્યરત્નમજૂપા’ ના પરિશિષ્ટમાં આપેલી છે, તેમાંથી ઉદ્ધૃત કરવામાં આવી છે ।

બીજી ટીકાના કર્તા શ્રીચદ્રકીર્તિસૂરિ (નાગોરીતપાગચઢીય)ના શિષ્ય શ્રીહર્ષકીર્તિસૂરિ છે । તેઓ સત્તરમાં સૈકાના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ હતા । તેમણે અનેક ટીકાગ્રંથો ઉપરાંત વૈદ્યક વિષયના 10 ‘વૈદ્યકસારોદ્ધાર’ અને ‘યોગચિંતામણિ’ જેવા ગ્રંથો રચેલા છે । વળી ‘સારસ્વત-દ્વીપિકા’ નામક વ્યાકરણ ગ્રંથની ટીકા પણ રચેલી છે ।

તેમણે સાત સ્મરણો ઉપર ટીકા રચી છે, તે પૈકી નમસ્કારસૂત્ર ઉપરની ટીકા ઉપર્યુક્ત ‘અનેકાર્યરત્નમજૂપા’ ના પરિશિષ્ટમાંથી લેવામાં આવી છે ।

૧ તેમની વિશેષ માહિતી માટે જુઓ પ્રજાવના ‘માનુચદ્રચરિત’ પ્રકાશક -સિંધી જૈન મંથમાલા, અમદાવાદ ।

(नमोऽर्हद्भ्यः) अर्हन्तः-सामान्यकेवलिनः तेभ्यो नमः ॥ २० ॥

(नमोऽर्हद्भ्यः) अर्हद्भ्यः-पूज्येभ्यो मातापित्रादिभ्यो नमः ॥ २१ ॥

(नं ओ अर्हन्तं अत णं) 'ओ' इति सम्बोधने । नं-बुद्धिं अर्हन्तं-प्राप्नुवन्तं बुद्धिनिधानं मन्त्रिणम् । 'अत सातत्यगमने' (सिद्ध० धा०) । अत-जानीहि । 'गत्यर्था ज्ञानार्थाः' इति । 'स्वराणां स्वराः' (सिद्ध० ८. ४. २३८.) इत्याकारः । 'णं' वाक्यालङ्कारे ॥ २२ ॥

(नमोऽर्हतः) अर्हतः-स्तुत्यान् सत्पुरुषान् [प्रति] नमः, सुग्-द्विषार्हः-सन्नि-शत्रु-स्तुत्ये इति (सिद्ध० हे० ५. २. २६) ॥ २३ ॥

(नं अर्हतः उअ) नं-ज्ञानम्, अर्हतः-प्राप्तान् श्रुतकेवलिनः । 'उअ पश्य' (सिद्ध० ८. २. २१२.) ॥ २४ ॥

10 (न-मा-ऊ-अरिहं ता अणं) नं-ज्ञानं तस्य मा-प्रामाण्यम् । उः-धारणं तस्य अरिहं-योग्यं । ज्ञानप्रामाण्यवादिनं जनं त्वं अण-वद । 'अणरण [वण-व्रण-वण-भण-भ्रण-मण-धण-ध्वण-घ्रण-कण-क्कण-चण शब्दे]' (सिद्ध० धा०) इति दण्डकधातुः । ता-तावत् प्रक्रमे । अन्तेऽनुस्वारः प्राकृतत्वात् ॥ २५ ॥

(नमः अर्हा-ऽन्त-अणं) अर्हः-प्रान्तोऽन्तो यैः । एवंविधा 'अण'ति अनन्तानुबन्धिनो यस्य तम्, पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् । सम्यग्दृष्टिपुरुषं क्षायिकसम्यक्त्ववन्तं प्रति नमः ॥ २६ ॥

15 (नम उत-लिहं त्राणं) त्राणं-भोजनभाजनमण्डनयोग्यं वस्तु, तं नम-अन्तर्भूतणिगर्थत्वात् प्रहीकुरु, मण्डयेति भोजनकारिवचः । तत् किंभूतम् ? उतं-सम्बद्धं, लिहं-भोजनं यस्मात् [तत्] ॥ २७ ॥

(नमौको-ऽर्ह तार्णम्) तार्णं-तृणसमूहो वर्तते । किंभूतम् ? नमं-नमत् कुटीरप्रायं यत् ओको-गृहं तस्याहैः तृणैराच्छाद्यते गेहमिति ॥ २८ ॥

(न मोदा-ऽरि-हं तृणम्) तृणं वर्तते । किंभूतम् ? 'मोदारिहं' मोदो-हर्षः तत्प्रधाना अरयस्तान् 20 हन्ति-हिनस्ति मोदारिहम् । 'न' इति निषेधे । तृणमुखास्ते वैरिणो जीवन्तीत्यर्थः ॥ २९ ॥

(न-मोदा-ऽरि हन्त ऋणम्) ऋणं वर्तते । 'हन्त' इति खेदे । किंभूतम् ? 'नमोदारि' नं-बुद्धिः मोदः-हर्षः तस्य अरिः-वैरिभूतं वर्तते । ऋणे सति बुद्धिहर्षौ नश्यत इत्यर्थः ॥ ३० ॥

(नं मोऽरिभा-ऽतः णं) अरिभं-रिपुनक्षत्रं तत्र अतः-गमनं यस्य सः । 'अत सातत्यगमने' (सिद्ध० धा०) एवंविधो मः-चन्द्रः । नं-बन्धनं, विग्रहमित्यर्थः तम् । "णकारो निष्फले प्रकटे च" 25 (सुधा० एकाक्षरनाममाला श्लो० २२) इति वचनात् णं-निष्फलम् । करोतीत्यध्याहारः । "अरिहन्ताग्रे प्रथमैकवचनस्य व्यत्ययोऽप्यासाम्" () इति वचनादपभ्रंशापेक्षया 'स्यम्-जस्-शसां लुक्' (सिद्ध० ८. ४. ३४४.) इति लुक् । एवमन्यत्रापि ज्ञेयम् ॥ ३१ ॥

(न मोऽरि-भं आकः अ-णं) भशब्देन राशिरप्युच्यते, भवनमपि, ततो अरिभं-रिपुभवनम् । यदा मः-चन्द्रो न आकः-न प्राप्तः तदा अणं-सफलं कार्यं स्यादिति शेषः । षष्ठ्यभवे चन्द्रस्त्याज्य इत्यर्थः ॥ ३२ ॥

(न-मोदा ऽऽरि म त्राणम्) 'हताण' मानि नक्षत्राणि तेषां त्राण-रक्षण यस्य, सर्वनक्षत्रत्राता, चन्द्र इत्यर्थः । 'पश्यत' इति क्रियाऽध्याहारः । चन्द्र किंभूतम् ? 'नमोदारी' नो-बुद्धि मोदो-हर्ष आर-प्रापणम्, आरो विद्यते यस्य स आरी, बुद्धिमोदयो आरी । शुभे चन्द्रे हि शुभा बुद्धिः हर्षश्च प्राप्यते । 'आरि' इत्यत्रानुस्वाराभावो न दोषाय, चित्रत्वात् । 'ख ध थ-ध मा ह' (सिद्ध० ८ १ १८७) इत्यादौ भकारस्य हकारः कचित् आदावपि भवतीति वचनात्, बाहुलकाच्च ॥ १० ॥

(न-मोदा ऽहं त्राण) त्राण-सत्पुरुषरक्षण वर्तते । किंभूतम् ? 'नमोदार्ह' नो ज्ञान मोदो-हर्ष तयो अहं-योग्यम् ॥ ११ ॥

(नृ-मोदहं तानम्) तान-वस्त्रम् । लोके हि तानकर्मयोगाद् वस्त्रनिष्पत्तिः । कारणे कार्योपचारात् तान-वस्त्रम् । किंभूतम् ? 'नमो अरिह' नृणा-मनुष्याणां मा-शोभा, तस्या उदहं-मृग योग्यम्, मनुज-शोभाकारि इत्यर्थः ॥ १२ ॥

10

(नमोदरी हन्त आ-नम्) 'हन्त' इति रोदे । नम-नमत् कृश उदर यस्या सा नमोदरी कृशोदरी, श्री इत्यर्थः । सा 'आन' आ-समन्ताद् न-बन्धनम् ॥ स्त्रिय सर्गत्र बन्धनरूपा इति ॥ १३ ॥

(नम अर्हदाज्ञम्) 'अरिहताण' अर्हदाज्ञा प्रति नम-प्रद्वीभवेति शिष्यस्य कथनम् ॥ १४ ॥

(नमोपरि हन्ता) म शिष्यः । 'शिष्य'शब्देन मोक्षो ज्ञेयः । तस्य उपरि हन्ता-गन्ता न वर्तते कश्चिद् जीनः, मुक्तेरुपरि अलोकमद्भावेन कस्यापि गमनाभावात् । 'हन्ता' इत्यत्र 'हनक्' हिसा-गत्यो '15 (सिद्ध० धा०) इति गत्यर्थः ॥ १५ ॥

(नम उअर इह अ-तानम्) इह-जगति अ परतस्त तस्य तान-विस्तार त्व 'उअ पश्य' (सिद्ध० ८ २ २११) सर्वस्मिन् जगति ब्रह्मैवास्तीति वेदान्तिमतम् । नम-विघाता, "मश्चन्द्रे [च] विधो शिवे" (श्रीसुधाकरशङ्खप्रणीतायामेकाक्षरनाममालिकाया श्लो० ३४), विघाता-जगत्कता कोऽपि तन्मते न वर्तते इत्यर्थः ॥ १६ ॥

20

(नमा ऊ अ रि हा-स्तानम्) न विद्यते रा-द्रव्य यस्य तद् अरिः, निर्द्रव्य कुन्मित्यर्थः । तत् किंभूतम् ? 'हताण' हो निनास तस्य अतान-लाघव यस्य तत् । निर्धनस्य गृहलाघवः स्यात् । तानो-विस्तारः, अतान लाघवम् । 'न मा' इति निषेधद्वय प्रवृत्तमर्थे ज्ञेते । 'ऊ' इति पूरणे ॥ १७ ॥

(नमोत्परिघ ता ऽऽनम्) त-तत्परः तस्य आ-समन्ताद् न-बन्धनम् । किंभूतम् ? 'नमोत्परिघ' नमन्-आरत परतोऽपि द्वारादिषु मिलन् उत्-प्रणल परिघ-अर्गला यत्र तदेव चौरबन्धनः स्यात् ॥ १८ ॥ 25

(नमा ऊ अरि-ह सन्तानम्) अरी-प्राप्नुयन् हकारो यत्र । एतावता सकारः तस्मात् अन्तान इति योग्यते । तदा स(सा?)न्तान इति स्यात् । ततः सन्तान मा-लक्ष्मी च ऊ-रक्षण न स्यात्, दुर्गतिपातन इति ॥ १९ ॥

१ 'गमन नास्ति' इति ख-पाठः ।

२ उअ परयेत्यर्थे धाहेम इन्द्रसुरिभिः प्राकृतव्याकरणस्य व्योमज्ञरत्नो निर्दिष्टेयं गायत्र्या—

"उअ निघलनिष्पद्य मिशिणी पतम्मि रेहइ यलाआ ॥"

(नमोऽजा-हर्ह-ता-अणं) अजः-सर्वज्ञः तस्य अर्हः-पूजा तस्य तां-शोभां अणति-वदति उपदिशति यः तं पुरुषं [प्रति] नमोऽस्तु । पूजास्थापकः पूजार्हः स्यादित्यर्थः ॥ ४३ ॥

(न मोऽर्हा-ऽन्ता-ऽणः)

“अन्तःस्वरूपे निकटे, प्रान्ते निश्चय-नाशयोः । अवयवेऽप्यथाऽर्हन् स्यात्, पूज्ये तीर्थकरेऽपि च ॥”
(हैमे का० २, श्लो० १७१.)

5

इति वचनाद् मः-शिवोऽस्ति । किंभूतः ? ‘अर्हान्ताणः’ अर्ह-सर्वेषां योग्यम् अन्तः-स्वरूपं तस्य अण-उपदेष्टा । ‘अण शब्दे’ (सिद्ध० धा०) । “मश्चन्द्रे [च] विधौ शिवे” (सुधा० श्लो. ३४) इत्येकाक्षरनिघण्टुः । ईश्वरः सर्वपदार्थयथास्थितवादी न स्यात्, तदुक्ततत्त्वव्यभिचारात् ॥ ४४ ॥

(नमोऽजा-ऽरिहं ता-ऽणं) अजः-छागः तेन, ‘क्रंक् गतौ’ (सिद्ध० धा०) इयति अजारीः-
10 छागवाहनो वह्निः शीलार्थं इन् । तं ‘हिंद् गति-वृद्धयोः’ (सिद्ध० धा०) हाययति-वर्धयतीति । अजारिहः-
वह्निवर्धकोऽग्निहोत्री, तं पुरुषं नमोऽस्तु इत्युपहासः । तं किंभूतम् ? ‘ताणं’ तां-शोभाम् अणति ताणः,
वयं अग्निहोत्रिण इत्यभिमानि ॥ ४५ ॥

(न मोचां अलि-हन् अत णं) “मोचा शाल्मलि-कदल्योर्मोचा शिग्रौ” इत्यनेकार्थः (हैम०
का० २, श्लो० ७३.) मोचा-शाल्मली तां त्वं न अत । ‘अत सातत्यगमने’ (सिद्ध० धा०) मा
15 गच्छेति । यतः ‘अलिहन्’ अलीनां-भ्रमराणां हन्-गमनं, णं-निष्फलं वर्तते । ‘हनंक् हिंसा-गत्योः’
(सिद्ध० धा०) विचि रूपम् । भ्रमराणां भ्रमणं निष्फलं, सौरभरहितत्वात् । ततस्त्वं मा गच्छेति
मित्रस्योक्तिः ॥ ४६ ॥

(नमोऽरि-हतेभ्यः) अरयः-वैरिणः अष्टविधकर्माणि । यदुक्तं (आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ९२०ः)-

“अद्वविहं पि अ कम्मं अरिभूअं होइ सव्वजीवाणं । तं कम्ममरिं हंता अरिहंता तेण वुच्चंति ॥”

20

इति तैर्हतेभ्यः कर्मपीडितेभ्यो नमोऽस्तु । इति उपहासनमस्कारः ॥ ४७ ॥

(न मोचं अर्हत्-त्राणम्) ‘अरिहं’ अर्हन्-तीर्थकरः तस्य त्राणं-शरणं, न मोचं-न मोच्यमिति ॥ ४८ ॥

(न मोचं अर्हत्-त्राणम्) अर्हन्-तीर्थकरः तस्य त्राणं-शरणं न मोच्यम् ॥ ४९ ॥

(न मोचं अरि-ह-त्राणम्) अरि-अष्टविधं कर्म हतवन्तः ते अरिहाः-सिद्धाः तेषां त्राणं शरणं
न मोच्यम् ॥ ५० ॥

25

(न मः मोदा-ऽरि-हतानाम्) मोदारिः-शोकः तेन, हताना-पीडितानां न मः-शिवं न
स्यात् ॥ ५१ ॥

(न मोदोऽरि-हतानाम्) अरिहतानां-बाह्यवैरिपीडितानां, न मोदः-हर्षोऽन, स्यात् ॥ ५२ ॥

(नमः अरि हतेभ्यः) अरि इति अव्ययं, सम्बोधने । हतेभ्यो निन्देभ्यो नम इत्युपहास्यम् ॥ ५३ ॥

१ ‘नमो० अरिभिर्हतानाम्-अष्टविधकर्मपीडितेभ्यो नमः-उपहासनमस्कारः’ इति ख-पाठः ।

२ ‘जिनः’ इति ख-पाठः ।

। (नमोदरि-ह ता अन) ता-तावत् अन-शकट वर्तते । किमूतम् ? 'नमो अरिह' नमोदरिह नम नमत् नीचेर्भगत् पुन ॥उत्-उच्चैर्भवत् एवविध यद् अरिचक्र ताभ्या हन्ति-गच्छति। शकट हि चक्राभ्या चलतीति ॥ ३३ ॥

। (न मोडरि-हन्ता ण) म-ईश्वरो वर्तते । किमूत ? 'अरिहन्ता' अर-शीघ्रम्, इ-काम तस्य हन्ता 'ण' अलङ्कारे ॥ ३४ ॥

। (न ओजोऽहं ता-अण) ता-शोभा तत्प्रधानोऽण-शब्द साधुशब्दो यश्च । 'न ओजोऽहं' ओजो-बल तस्य योग्य न, बलेन यथो न स्यादित्यर्थ । मकारोऽलाक्षणिक । 'अण' इत्यत्र 'लिङ्गमतन्त्रम्' (सिद्ध० ८ ४ ४४५) इति क्लीप्तत्वेन न दोष ॥ ३५ ॥

। (नाम् अरमिमा-न्ता-अण) अरम्-अत्यर्थम् । ट्मान्त-हस्तिविनाशी सिंह तस्य, अण-शब्द, सिंहनाद इत्यर्थ । त त्व अय-प्राप्नुहि । इति भुमट्स्थोच्यते । यतो अम् बन्धन न स्यात् । 10 'स्वराणा स्वरा' (सिद्ध० ८ ४ २३८) इत्योकार ॥ ३६ ॥

(नमोऽजारि-हन्तृभ्य) "अजम्भागे हरे विष्णौ रघुजे वेधसि सरे" (हैमे का० २, श्लो० ८०) इत्यनेकार्थवचनाद् अज-ईश्वर सोऽरिर्यस्य स अजारि-कन्दर्प, तस्य हन्तृभ्यो-नीरागेभ्यो नम ॥ ३७ ॥

। (न मा ओ ! अ-लिह त्राणम्) कस्यचिद् धनवतो धर्मपराङ्मुखस्योच्यते । 'लिहीन् आस्वादने' 15 (सिद्ध० धा०) लिहन लिह बाहुलकाद् भावे क । न विद्यते लिहो यस्य [तद्] अलिहम्-अभक्ष्यत्व अज-क्षिप, त्यजेत्यर्थ । अवतेद्वैद्ययथात् किपि औस्तस्यामन्त्रणे हे ओ ! धनवृद्ध । मा-लक्ष्मी त्राण न भवतीति, विरतिरेव त्राण स्यादिति अभक्ष्यार्थं त्यजेत्यर्थ ॥ ३८ ॥

। (न मोच अज-लिह-तानाम्) अज-छाग । त लिहन्ति भक्षयन्तीति अजलिहा । एवविधास्ता-तत्करास्तेषा मोचो-मोक्षो न स्यात् । ते कर्मभि न मुच्यन्ते इत्यर्थ । मोचन मोच इति 20 णिगन्तादच् ॥ ३९ ॥

(न मोचा-लिह-ता न) मोचा-कदली वर्तते । किमूता ? लिह-भोज्य तस्य ता-शोभा यस्या सा । भोज्ये सारमूता । न नेति निषेधद्वय प्रकृताथम् ॥ ४० ॥

(न मा अर्हा-ज्जा ण) अर्हा-पूजा तस्या अन्तो-विनाशो यस्या सा अर्हान्ता । ईदृशी मा-लक्ष्मी न भवति । लक्ष्मी सर्वत्र पूजा प्राप्नोतीत्यर्थ । 'ण' अलङ्कृतौ ॥ ४१ ॥

(न मोऽजा-रि-हन्ता न) मातीति म 'कचिद्' (सिद्ध० ५ १ १७१) प्रमाणवेदी पुरुष । किमूत ? अज-परमात्मा तस्य अरि-निषेधक, प्रतिवादीति यावत्, तस्य हन्ता निनारक । परमेश्वरयो न मन्यते त निवारयति । प्रमाणवेत्ता पुरुष, सर्वत्र स्थापयतीत्यर्थ । नञ्द्रव्य प्रकृत्यर्थे ॥ ४२ ॥

१ 'कर्ममुक्तिर्न स्यादित्यर्थ' इति ख-पाठ ।

२ अलङ्कारे इति ख-पाठ ।

(नःमोच-र-हन्ता, ऋणम्) ऋधातोस्तप्रत्यये 'ऋ-ही-घ्रा-घ्रा (त्रोन्दनुदविन्तेर्वा)' (सिद्ध० ४. २. ७६ इति ऋणप्रयोगः । न ऋणं-क्षीणम् पुरुषं, मोचः-शिग्रुः तस्य 'र'शब्देन रसो हन्ता-घातको भवति । क्षयरोगी पुरुषः शिग्रुरसेन नीरोगः स्यादिति तात्पर्यम् । पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् 'र'शब्देन रसः । नेयं स्वमतिकल्पना श्रीजिनप्रभस्वरिरपि 'पउमाभवासुपूजा' इत्यस्यां गाथायां
 5 चतुरनुयोगीं व्याख्यानयद्विरेवं व्याख्यातम्—“पउ इति पौषः । मा इति माघः । भ इति भाद्रपदः । तत्र अव इति अवमरात्रे सतीत्यर्थः । असु इति असुभिर्क्षं-दुर्भिर्क्षं स्यात् । पु इति पुहवी । लोगो पुहवी सोवा, तस्य ज्या ज्यानिः-हानिः स्यादित्यर्थः” । इति द्रव्यानुयोगः ॥ ६४ ॥

(न मोऽलि-हन्, त्राणम्) 'नमो अरिहंताणं' अलिः-वृश्चिकराशिः, तत्र 'हनंक् हिंसा-गत्योः' (सिद्ध० धा०) हन्ति-गच्छतीति विचि अलिहन्-वृश्चिकराशिगतो मः-चन्द्रः त्राणं-विपदरक्षको न
 10 भवति । वृश्चिकराशौ चन्द्रस्य नीचत्वाद्-दौर्बल्यम् । इति गणितानुयोगः ॥ ६५ ॥

(नमः अलि-हा-ऽन्तेभ्यः) “अलिः सुरा-पुष्पलिहोः” इति (हैमे अनेकार्थे का० २, श्लो० ४८०.) वचनात् अलि-सुरा तां जहाति, अलिहं-सुरावर्जकम् । सुराया उपलक्षणत्वाद् मांसाद्यपि ग्राह्यम् । मद्यादिवर्जकं अन्तः-स्वरूपं येषां तानि अलिहान्तानि-श्राद्धकुलानि तेभ्यो नमः-उद्यमो भवतु । श्राद्धकुलानि उदितानि सन्वित्यर्थः ॥ ६६ ॥

15 (नमः अ रे हं अताणम्) कश्चिच्छैवो वक्ति, हं-अहं रे-रामविषये, नमो-नमस्कारम्, अताणं-अतनवम्, कृतवानित्यर्थः । 'र' शब्देन राम उच्यते-एकाक्षरनाममालायाम् । अतनवमिति ह्यस्तन्युत्तमैकवचनम् । अकारः पादपूरणे ॥ ६७ ॥

(नमः अ रे हं अताणम्) कश्चिज्जनो वक्ति, अहं रामे नमः नातनवम् । अकारो निषेधे “अमा-नो-नाः प्रतिषेधवाचकाः” इति माला ॥ ६८ ॥

20 (नमोऽर-भन्ता णम्) नमो अरहताणं न-बन्धनं । 'मीग्श् हिंसायां' (सिद्ध० धा०) मीनाति-हिनस्ति । उप्रत्यये नमः-बन्धच्छोटकः, बन्दिमोक्षकरः स वर्तते । किम्भूतः ? 'अरहन्ता' रः-नरः, नरः अरः-अमर्त्यः-देव इत्यर्थः । अरान्-देवान् भनक्तीति अरभन्-दैत्यः । तेभ्यः 'तायृड् सन्तान-पालनयोः' (सिद्ध० धा०) तायते इति ताः किपि । 'य्योः प्वय्यञ्जने लुक्' (सिद्ध० ४. ४. १२१.) इति यलोपे अरहन्ता । बन्दिमोक्षकरः-मन्त्रमण्यादिः पदार्थो दैत्यभयवारको भवति । “णं” पूरणे ॥ ६९ ॥

25 (न-मोऽरहन् त्राणम्) 'न' शब्देन ज्ञानं तच्च पञ्चसङ्ख्यम् । एतावता नं पञ्चसंख्याया मं-ज्ञानं यस्य स नमः-पञ्चमज्ञानवान् केवली 'माङ्क् मान-शब्दयोः' (सिद्ध० धा०) । मीयते इति मं-ज्ञानम् । बाहुलकाद् भावे डप्रत्यये सिद्धम् । केवली किम्भूतः ? 'अरहन्' अरां-देवाः तान् हन्ति-गच्छति-प्राप्नोति अरहन् । देवस्य सेव्य इत्यर्थः त्राणं षट्कायरक्षकश्च ॥ ७० ॥

(नमोऽग्रा-ऽरि-हा-ऽन्ता-ऽग्न) अग्रा—पर्वता तेषा अरि—इन्द्र तस्य हो—निगास स्वर्ग तस्य अन्त—स्वरूप, “अन्त स्वरूपे निकटे” इति (हैमे का० २, श्लो० १७१) वचनात्, त अणति—वदति य त प्रज्ञापनादिसिद्धान्तवेदिन नम—प्रणतो-ऽस्मीत्यर्थ । अगारिरित्यत्र ‘अवर्णो यश्रुति’ (सिद्ध० ८ १ १८०) न, यकारबाहुलकाद् इति ॥ ५४ ॥

(नमोऽहं त्वमत णम्) ण—इ पण्डित पुरुष त्वम् अत—जानीहि । ‘अत सातत्यगमने’ (सिद्ध० ५ धा०) । ‘गत्यर्था ज्ञानार्था’ । किम्भूतम् ? नमोऽहं प्रणामयोग्यम् ॥ ५५ ॥

(न म-उ अर्हदृणम्) ‘अरिहताण’ अर्हन्—तीर्थकर तस्य ऋण—कर्म, तीर्थकरनामकर्मैत्यर्थ । किम्भूतम् ? ‘नमो’ न—ज्ञान, म—शिव तयो ऊ प्राप्ति यस्मात् । यत् कर्मण्युदिते परमज्ञान मोक्षश्च प्राप्यत एवेत्यर्थ ॥ ५६ ॥

(नमोऽत्ती हा-ऽन्ता) ‘नमोऽत्ती’ नमा—नमन्ती उत्—ऊर्ध्व गच्छन्ती एवविधा तरी—नौ । 10 किम्भूता ? ‘हान्ता’ ह—जल तस्य अन्ते—प्रान्तो यस्या एवविधा न स्यात् । क्षण नमति क्षणाच्चोर्द्ध्वा याति तथा नाया जलप्रान्तो न स्यात्, जलप्रान्ते न गम्यते इत्यर्थ ॥ ५७ ॥

(नमोऽरि ह-ता-ऽऽन) ना पुरुष तस्य म—मस्तक । किम्भूत ? ‘हतान’ “ह शूलिनि करे नीरे” (सुधा० श्लो० ४५) इति ह—ईश्वर तस्य ता—शोभा ता आनयति-वर्धयति [इति] हतान । नरमस्तको हि ईश्वरशोभाकर तदामरण शिवस्य वर्तते । ‘अरि सम्बोधने’ ॥ ५८ ॥ 15

(न म अज र हता-ऽऽनम्) अज—विष्णु, नम—प्रद्वीभव । किम्भूतम् ? ‘हतान’ हत अन—शकटद्वैत्यो येन तम् । ‘इ-जे-ना पादपूरणे’ (सिद्ध० ८ २ २१७) इति सूत्राद् इकारसुक्तो रेफ पादपूरणे ॥ ५९ ॥

(न मा अजोऽरिहन्ता णम्) अज—रघुतनय, अरिहन्ता—सर्ववैरिनिनाशी अमृत । ‘ण’ अलङ्कारे, ‘मा’ ‘न’ इति निषेधद्वय प्रकृतार्थम् ॥ ६० ॥ 20

(नमोद रह तानम्) ‘नमो अरहताण’ अयमपि पाठोऽस्ति । ताना एकोनपञ्चाशत्, तान—गीतगान, रह—जानीहि । ‘रहुण् गतौ’ (सिद्ध० धा०) । गत्यर्थाश्च नानार्था । तान किम्भूत ? ‘नमोद’ नृणा पुरुषाणा मोदो यस्मात् ॥ ६१ ॥

(नमोचय अर्हदाज्ञाम्) अनेन पदेन अनुयोगचतुष्टय व्याख्यायते । अरहताण अर्हदाज्ञा न मोचय । मोचा—शास्मली मोचा करोति मोचयति । मध्यमपुरुषेऽनवचने मोचयेति सिद्धम् । शास्मलि 25 तुल्यामसारा जिनाज्ञा मा कुरु । तत्त्वरूपा ता जानीहि इति चरणकर्णानुयोग ॥ ६२ ॥

(नम अर्हन्नक त्राणम्) ‘अरह’ अर्हन्नक—साधु, त्राण—शरणभूत नमस्कुरु । पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् अरह—अर्हन्नकम् । इति धर्मक्रियानुयोग ॥ ६३ ॥

१ अनन विग्रहेण ‘नमो’ इति पदस्य कर्मविशेषणत्वे सन्तीति नपुसकत्वे ह्येन भाष्यम् ।

२ अत्र ‘रह’ इति रूपेण भवितव्यम्, अनुसाराभावविज्ञप्तात् । चाद्रमते णिचोऽनित्यावाणिजभावे ‘रह’ इति सिद्धम् ।

वह्निवर्णसूर्यकान्तादीनि रत्नानि । उपलक्षणादन्यान्यपि रत्नानि ग्राह्याणि । तेषां गणः—समूहोऽस्ति ।
‘क-ग-च-ज- [त-द-प-य-वां प्रायो, लुक्]’ (सिद्ध० ८. १. १७७.) इति गलुक् । ‘पदयोः
सन्धिर्वा’ (सिद्ध० ८. १. ५.) इति सन्धिः । यथा चक्काउ-चक्रवाकः । ‘णिश समाधौ’ (सिद्ध०
धा०) नेशति—समाधिं करोति चित्तस्वास्थ्यं निर्मापयतीति डे नः ॥ ९१ ॥

5 अथाग्निः । (नम ओ अज-रथं त्रि-अणम्) अजः—छागः, रथः—वाहनं यस्य सः अजरथः—वह्निः
तं त्र्यणं त्रयोऽणाः शब्दा यस्य सः, त्रिविधोऽग्निरिति कविसमयः । ‘ओ’ इति सम्बोधने । तं नम-
प्रणमेति स्वप्ताः १४ ॥ ९२ ॥

(नमो अरहन्ताणं) नं—ज्ञानं । अरहन्ताणं—अत्यजतां पुरुषाणां उख् भवति । ‘उखन्खे’ इति
गत्यर्थो दण्डकधातुः । ‘ओखणं ओग्’ विचि सिद्धम् । अन्त्यव्यञ्जनलोपे ओ—गतिर्भवतीत्यर्थः । गतिः
10 सैव या सद्गतिः । यथा “कुले हि जातो न करोति पापं” इत्यत्र कुलं तदेव यत् सत्कुलमिति ॥ ९३ ॥
(नं ओ तर हन् ! तां नः) हंसं अणति—श्रयति वाहनतया णिजि किपि हन् । ‘ओ’ इति
सम्बोधने । हे हन् !—हे सरस्वति । नः—अस्माकं, नं—ज्ञानं, तां—शोभां च, तर—देहि । ‘तृ’ धातुः दाने
वर्तते । (अन्यथा विपूर्वोऽपि दाने न प्रवर्तते) उपसर्गाणां धात्वर्थद्योतकत्वात्, तृधातौ दानार्थो-
ऽस्तीति ॥ ९४ ॥

15 (नम् ओ अर अहर अन्त ! णं) अन्तशब्देन [पदैक]-देशे [पद] समुदायोपचाराद् हेमन्त
इति । अहर—दिनं, नमतीति नमं—कृशं, हे हेमन्तऋतो ! त्वं नमं—कृशं दिनं, अर—प्राप्नुहि । ‘णं’
अलङ्कारे । हेमन्ते दिनलघुता इति प्रसिद्धम् ॥ ९५ ॥

(नमः अरे ह—तानाम्) “रः तीक्ष्णे” इति (विश्वशम्भुनाममालायां श्लो० १०१) वचनात्
रं—तीक्ष्णं उष्णमिति यावत् । न रं अरं—अतीक्ष्णः, शिशिरऋतुः इत्यर्थः, तस्मिन् अरे—शिशिरऋता-
20 वित्यर्थः । अपभ्रंशे इकारः । ‘व्यत्ययोऽप्यासाम्’ इति व्यत्ययः स्याच्च । हं—जलं तस्मात् तन्यन्ते—
विस्तारं यान्ति, हतानि—जलरुहाणि, पद्मानीत्यर्थः । तेषां नमो नमनं—कृशता भवति । शिशिरे हि
कमलानि हिमेन शुष्यन्तीति प्रसिद्धम् ॥ ९६ ॥

(नम् उ सुरम् हान्तास् णं) हकारोऽन्ते यस्य स हान्तः । सकार इत्यर्थः । तेन असति—शोभते
हान्तास् । एवंविधो रभशब्दः । पुनः किम्भूतः ? ‘उ’ ‘अ’ उकारेणासति—शोभते उ अष् ‘अन्त्य-
25 व्यञ्जनस्य’ (सि० ८. १. ११.) इति षलोपः । उरह् (हः) इति शब्दः स सकारयुक्तः क्रियते तदा
सुरह इति जातम् । कोऽर्थः ? सुरभिः—वसन्तऋतुः, तमाचष्टे स्तौति इच्छति वा यः पुरुषः स सुरम् णिजि
तलोपे सिद्धम् । किप् लोपश्च । उ अरह् इत्यत्र अन्त्यव्यञ्जनलोपः । सुरभशब्देन वसन्तस्तावकः पुरुष
इत्यर्थः । “णः प्रकटे निष्फले च” (सुधा० श्लो० २२) वचनात् णं—प्रकटं यथा स्यात् तथा नम्
स्यात्, नमतीति नमं—प्रह्वीभावः, उद्युक्तः सर्वकर्मणीत्यर्थः ॥ ९७ ॥

30 (न मोदः रः हा—ऽन्तानः) “रः तीक्ष्णे” (विश्व० श्लो० १०१) इति वचनात् । रः—उष्णः
ग्रीष्मऋतुरित्यर्थः । किम्भूतः ? हं—जलं अन्तं आनयतीति हान्तानः, ग्रीष्मे जलशोषः स्यादित्यर्थः ।
मोदयतीति मोदः । एवंविधो न । ग्रीष्मः [प्रायः] परितापकरत्वान्न मोदकृत् ॥ ९८ ॥

(न मा-ऊ अ र-हा-उन्तेभ्य । अकार रियन्तीति डे अरा । 'रिंत् गतौ' अकारप्रापका । हकारोऽन्ते येषां ते हान्ता । अकारादयो हकारान्ता वर्णा -इत्यर्थः । 'नमो' न-ज्ञान, मा-शब्द 'माङ्क् मान-शब्दयो' (सिद्ध० घा०) इति तयो औ-अवगमन भवति । अव धातुरवगमनार्थेऽपि वर्तते । अवन ऊ भावे क्तिप् । 'अरहताण' इत्यत्र-चतुर्थी ज्ञेया । वर्णेभ्यो ज्ञान शब्दावगमश्च स्यादित्यथ ॥ ७१ ॥

(नमोदरा-भक्-त्राणम्) त्राणशब्देन बृहत्पुष्पोच्यते जैनमुनिभाषया । ये लोके मण्डका इति प्रसिद्धा ते साधूनां त्राणका इति । त्राणानां समूहो त्राणम् । समूहार्थे अण् । त्राण किम्भूतम् । नम-नमत् उदरं यस्यां सा नमोदरा-बुभुक्षा ता भनकीति किष् ॥ ७२ ॥

:(न मोक्षरह ताऽऽन) “मूको दैत्याऽनागृदीनेषु इत्यनेनार्थसङ्ग्रहः । (हैमे का० २
 श्लो० ३) मूकानां समूहो मौकम् । ‘पृथगा समूहः’ (सिद्ध० ६ २ ९) इत्यण् । ‘रह त्यागो’ 10
 (सिद्ध०, धा०) मौक रहति मौकहो न स्यात् । क २ ता-लक्ष्मीं आनयतीति-तान् । धनोपार्जक
 दीनसमूहयर्जको न स्यात् । दीनसमूहः प्रीणयतीति स दीनैः सेव्यत इत्यर्थः ॥ ७३ ॥

(नमो-गा ण-रहन्त) “ण प्रगटे निष्फले च प्रस्तुते ज्ञान-बन्धनयो” इति (सुधा०)
 एकाक्षरनाममाला (श्लो० २२) वचनात् ण-बन्ध कर्मबन्ध इत्यर्थ । त रहन्त-त्यजन्तः पुरपा
 ‘नमोगा’ स्यु । नम-नमस्कार, गच्छन्ति-प्राप्नुवन्तीति नमोगा-नमस्कारार्हा स्युः ॥ ७४ ॥ 15

(नमोच ण-रहन्त) ण-ज्ञान, रहन्त-प्राप्नुवन्ते पुरुषाः 'नमोच' स्युः । नमन्तीति डे
ना-प्रणामकारिण तान् मोचयन्ति 'ससाराद् नमोच, णिगन्तात् किप् । 'रहु गतो' (सिद्ध० धा०)
रहन्त इत्यत्रानुस्वाराभावश्चित्रत्वात् ॥ ७५ ॥

(न मा ऊ अहन्त ण) 'णसि कौटिल्ये' (सिद्ध० ११, धा०) नसन न-कौटिल्यम् ।
 अहन्त-अप्राप्नुवन्त, पुष्पा ण-प्रकट यथा स्यात् तथा, अन्ति-दीप्यन्ते इति क्पि ऊ । प्राकृत-२०
 त्वाज्जिस्सुक् 'स्म-जस्-यासा लक्' (सिद्ध० ८, ४, ३४४) अपभ्रंशे-
 'व्यत्ययश्च' (सिद्ध० ८, ४, २४७) इति भाषाव्यत्यात् प्राकृतेऽपि ॥ ७६ ॥

(न मोऽरि-हन्ता आ न) मृद करोति णिजि अचि म-कुम्भकारोऽस्ति । किम्भूत ॥ अरि-
चक्र तेन अहते-दीप्यते अरिहन्ता सेरुक् । न न भवतीति भवत्येवेत्यर्थ । आ पादपूरणे ॥ ७७ ॥

(न मोक्-रहन्तानीम्) मोक्-कार्यिकीं रहन्ताण-त्यजता परिष्ठापयता साधूना नो भवति २५
अविधिना त्यजता न-कर्मबन्ध, विधिना त्यजता तु न-ज्ञान स्यादिति विवक्षयार्थद्वयम् ॥ ७८ ॥

अथ चतुर्दशस्वप्नवर्णनम्—(नमःकरी ऋण-हन्ता ण) नमः-प्रह्वीभावः सौम्यत्वमिति यावत्, तेन अवति-दीप्यते । अवः प्रातुरेवोपविशत्यर्थेण । तत्र दीप्यर्थोऽप्यस्ति । नमश्चासौ करी-हृत्सी । सोम्यो गज इत्यर्थः । सोऽदुःखहेतुत्वात् ऋण-दुःख, कारणे कार्योपचारात् 'हन्ति-विनाशयति' । अण-

हन्ति-गच्छति आचार्यतया प्राप्नोति अदलहन्ता-सुराचार्यः, जीव इत्यर्थः । किम्भूतः । 'आनः' आ समन्तात् तः-ज्ञानं यस्मात् स आनः-ज्ञानदाता । किम्भूतः सन् ? 'नमः' नः-बुद्धिः पञ्चमं भवनं तत्र 'मदुङ् स्तुति-मोद-मद-स्वप्न-गतिषु', मन्दते-गच्छति नमः उपप्रत्यये सिद्धम् । लभे हि पञ्चमभवनस्थो गुरुर्ज्ञानदाता स्यादिति ॥ १०५ ॥

5 अथ शुक्रः । (नम उन्द-ल-भं तानम्) 'तानः' तकारस्य षोडशव्यञ्जनत्वात् तशब्देन षोडश उच्यन्ते । 'अषी असी गत्यादानयोश्च' (सिद्ध० धा०) इत्यत्र चानुकृष्टदीप्त्यर्थाद् 'अस्' धातोः क्पि अस् इति रूपम् । असः-दीप्तयः किरणा इति यावत् । ततः ताः-षोडश, असः-किरणाः तेषां नः-बन्धो योजना यस्य स तानः-शुक्रः । सन्धौ, दीर्घे 'अन्त्यव्यञ्जनस्य' (सिद्ध० ८. १, ११.) इति सलोपे प्राकृते रूपसिद्धिः । व्यञ्जनैश्च सङ्ख्याप्रतिपादनं ग्रन्थप्रसिद्धम् । यदुक्तं आरम्भसिद्धौ-

10 "विद्युन्मुख १-शूला २-शानि ३-केतूल्का ४-५-वज्र ६-कम्प ७-निर्घाताः ८ ।

ड ५-ज ८-ढ १४-द १८-ध १९-फ २२-व २३-भ २४ सङ्ख्ये रविपुरत उपग्रहा विष्ण्ये ॥" इत्यादि । "षोडशार्चिर्देत्यगुरुः" इति (अभिधान० का० २, श्लो० ३४) वचनात् तानः-षोडशकिरणः, शुक्र इति यावत् । तं शुक्रं नमः धातूनामनेकार्थत्वाद् भजस्वेत्यर्थः । किम्भूतम् ? ऊ-अरहं । 'उन्दैप् क्लेदने' (सिद्ध० धा०) उनत्ति-रोगैः क्लिन्नो भवति उन्दः तस्य । 'लश्र्यामृते' इति (सुधा० श्लो० ३९)

15 वचनाद् लः-अमृतं तं भवतेऽन्तर्भूतगणित्वात् 'भूङ् प्राप्तौ' [सौत्रधातुरयम्, 'भूङ् प्राप्तौ णिङ्'] सिद्ध० ३-४-१९] धातोः प्रापयति डे रूपं उन्दलभः तम् ; रलयोरैक्यम् । रोगार्तस्य हि शुक्रोऽमृत-दाता सञ्जीवनीविद्या शुक्रस्यैवेति तद्विदः । अथवा "भश्चालिशुक्रयोः" इति (सुधा० श्लो० ३३) वचनाद् भः-शुक्रः । अरः-शीघ्रगामी चासौ भश्च अरभः तं नमः-सेवस्व । उ इति सम्बोधनम् । किम्भूतं भम् ? 'तानं' शुभकार्याणि तानयति-विस्तारय[ती]ति तानः तम्, शुक्रो हि शीघ्रगामी अनस्तमितः

20 शुभः, शुभकार्याय भवति ॥ १०६ ॥

अथ शनिः । (नमोऽरं हन्ता आनम्) "आरः क्षितिसुतेऽर्कजे" इति विश्वप्रकाश (खर्वे २२) वचनाद् आरः-शनिः । 'स्वराणां स्वराः' (सिद्ध० ८. ४. २३८.) इति प्राकृते अर इति जातम् । अथवा अरः कथम्भूतः ? 'आनः' अकारस्य नः-बन्धो यत्रेत्यनया व्युत्पत्त्या आर इति जातम् । आरं-शनिं नमोऽस्तु इत्युपहासनमस्कारः । यतो हन्ता-जनपीडकः तस्माद् हे आर ! त्वां नमोऽस्तु इत्यर्थः ॥ १०७ ॥

25 अथ राहुः । (न-म उदरहः तानः) 'उदरह' उदरेण हीयते उदरहः-राहुः । राहुस्तु उदर-हीनः, शिरोमात्ररूपत्वात्, तस्य । किम्भूतः ? 'नमः' 'नशौच् अदर्शने' (सिद्ध० धा०) नश्यतीति डे नः । एवंविधो मः-चन्द्रो यस्मात् सः, उपलक्षणत्वात् सूर्योऽपि । राहुस्तु चन्द्र-सूर्यौ सते इति राहोश्चन्द्रनाशः । पुनः किंविशिष्टः ? 'तानः' तः-युद्धं तस्य नः-बन्धो रचना यस्मात् स तथा । राहुसाधनापूर्वं [सूर्यशशिभ्यां] युद्धं क्रियते इतीदं विशेषणं युक्तिमत् ॥ १०८ ॥

(नमोऽर हन्तान) उ अर । कोऽर्थ १ । ऋत्वर 'रह त्यागे' (सिद्ध० धा०) रहते त्यज्यते इति भावे डप्रत्यये र-निच्, न र अर-उत्तम इत्यर्थः । ऋत्तुपु अर-उत्तम ऋत्वर, सर्वऋतुप्रधान इत्यर्थः । स क इति विशेषणद्वारेणाह-'हन्तान' ह-जल, तानयति-विस्तारयति हन्तान । वर्षा-ऋतुरित्यर्थः । किम्भूत १ 'नम' नमति-प्रह्वीकरोति खोपमान् सर्वजनान् करोति अन्तर्मृतनिगर्थत्वाद् नम् । सर्वज्यापारप्रवर्तक इत्यर्थः ॥ ९९ ॥

(नम अरहा-ऽन्त 'न) 'अरहन्त०' आप-जल । 'रह त्यागे' (सिद्ध० धा०) रहन्ति-त्यजन्ति सुञ्चन्तीति अरह-मेघा, तस्य (तेषां) अन्त-विनाशो यस्मात् स अरहान्तो-धनात्यय, शरद् इत्यर्थः । हे अरहान्त ! हे शरत् ! त्व । न निषेधे । 'नम' इति क्रियापदम् । मा नम-मा कृशीमव । शरदोऽतिरमणीयत्वादेवमुक्तिः ॥ १०० ॥ इति पङ्क्तयः सम्पूर्णाः ॥

अथ नव ग्रहा वर्ण्यन्ते । तत्र सूर्य-चन्द्रो पूर्व, तत्रापि चन्द्र प्रथम सिद्धान्तवेदिना मते । 10 (नमोऽरम त्राणम्) "र तीक्ष्णे" इति (विश्व० श्लो० १०१) वचनाद् र-तीक्ष्ण, न र अर, शीत इत्यर्थः । अरा-शीता, भा-कान्ति यस्य स अरम-शीतगु त नमोऽन्तु । चन्द्र किम्भूतम् 'त्राण-शरण, सर्वनक्षत्राणां ग्रहाणां च नायकमित्यर्थः ॥ १०१ ॥

अथ सूर्य । (नमो च रम ता-ऽऽनम्) रा-तीक्ष्णा, भा-कान्ति यस्य स रम सूर्य इत्यर्थः । रभाय-नूर्याय नम । 'व्यत्ययोऽप्यासाम्' [आसा] विभक्तीना व्यत्ययोऽपि स्यादिति वचनात् चतुर्थ्यर्थे 15 द्वितीया । च, पूर्वोक्तार्थसमुच्चये । किम्भूताय रभाय १ 'तानाय' । "तस्मिन्स्वस्त्यरे युद्धे" (सुधा० श्लो० २३) इत्येकाक्षरवचनात् ता-चौरा तेषां आ-समन्ताद् न-बन्धन यस्मात् स तान तस्मै । सूर्योदये हि चौराणां बन्धन भवति ॥ १०२ ॥

अथ मौम । (न मौ अर । हन्ताऽऽन !) हे अर ! । अर किम्भूत १ 'आन' अकारस्य न-बधो यत्र, एतावता आर-कुज । किम्भूत १ 'हन्त' ह-जल तस्य अन्तो यस्मात् स तथा, 20 एवविधो न, जल्लाता इत्यर्थः । किम्भूत सन् १ 'मौ' "मध्वन्द्वे [च] विधौ शिवे" इति (सुधा० श्लो० ३४) वचनात्, म-चन्द्र, त अवति-प्राप्नोति किपि मौ । चन्द्रयुक्तो हि मौमो वर्षाकाले शुष्टिः ॥ १०३ ॥

अथ बुध । (न मौजो रै० भ तान) म-ब्रह्मा । स अवति-देवतात्वेन स्वामी भवति किपि मौ । स्वाम्यर्थ 'अव' घातु । ततो मौ-रोहिणीनक्षत्र, तस्मात् जायते इति मौज-बुध । "श्यामाङ्गो रोहिणीमुत" इति (अमिषान० का० २, श्लो० ३१) वचनाद् 'रिह' रा-घन, तदेव म-भवन, घनभवनमित्यर्थः । तत्र गत इति शेषः । 'तान' ता-लक्ष्मी आनयतीति तान एवविधो न १ म्न्तु एवविध एवेति काकूत्तया व्याख्येयम् । घनमवनस्यो हि बुध-लक्ष्मीप्रद इति ज्योतिर्विज्ञः । रेशब्दस्य 'एत ऐव' (सिद्ध० ८ १ '१४८) 'स्वराणां स्वरा' (सिद्ध० ८ ४ २३८) इतीकारः ॥ १०४ ॥

अथ गुरु । (नम अ-र-हन्ता आ-न) "लक्ष्मामृते" इति (सुधा० श्लो० ३५) 30 वचनाद् र-अमृतम्, अदनम् अद-भोजनम्, अदे-भोजने, र-अमृत येषां ते अदला-देवा, तान्

અથ પ્રકારાન્તરૈઃ સાધુગુણવિશેષપ્રકટીકરણાર્થે પ્રાકૃતભાષામયં 'સન્ન' इति पदं विव्रीयते ।

૩. સાર્વાઃ । સાર્વો જિનસ્તસ્યેમે સાર્વાઃ । તે ચ તે સાધવશ્ચ સર્વસાધવઃ । જિનોક્તદ્રવ્ય-ભાવ-
લિङ्गधारिणो जैनमुनय इत्यर्थः । अस्यामवसर्पिण्या श्रीपुण्डरीकाद्याः ।

“પંચ ય પુત્તસયાઈ, ભરહસ્સ ય સત્ત નત્તૂયસયાઈ ।

સયરાહં પવ્વડયા, તમ્મિ કુમારા સમોસરણે ॥ ૫ ॥”

૪. શર્વો રુદ્રસ્ત્તસમાઃ । અનન્નસ્ય તથા રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપત્રિપુરુ [પૈઃ] વા મસીકરણાત્ ।
સકલકર્મશત્રૂન્ પ્રતિ સંહારમૂર્તિત્વાદ્ વા । શર્વા ઇવ શર્વાઃ, તે ચ તે સાધવશ્ચ ગર્વસાધવઃ ।
ભાવસાધુશિવકુમારવત્ ।

“ધન્નો સો સિવકુમરો, જો પણસયઇત્થિઅગિકુંડમ્મિ ।

વસમાણો વિ ન દદ્ધો, મયણાહરિજ્ઞ સંહરણો ॥ ૬ ॥”

૫. શ્રવ્યાઃ । શ્રોતુમુચિતા દાક્ષિણ્ય-ક્ષાન્ત્યાદિગુણૈઃ શ્રવણીયચરિતાઃ, તે ચ તે । શ્રીચણ્ડરુદ્રા-
ચાર્યશિષ્યાદિવત્ ।

“કેઇ સુસીલા સુહમ્માઇ સજ્જણા ગુરુજણસ્સ વિ સુસીસા ।

વિઝલં જણંતિ સદ્ધં, જહ સીસો ચંડરુદ્ધસ્સ ॥ ૭ ॥”

૬. શ્રાવ્યાઃ । શ્રાવણીયચરિત્રા અન્યેષાં પ્રત્યનીકનિરાકરણેન પ્રવ[ચ]નપ્રભાવનાદિભિઃ ।
વિષ્ણુકુમારાદિવત્ ।

“જો તિત્થસ્સ પમાવળમકાસી વેઝવિવેદેહલદ્વીપ ।

તં વિણ્હં ગયતિણ્હં, નમામિ પત્તં સિવપુરમ્મિ ॥૮॥” (૨-૨૨) *

૭. સવ્યાઃ । અનુશ્રોતઃ સુખાત્ સંસારસાગરાત્, કથાનુષ્ઠાનપરતયા પ્રતીપગામિત્વાત્ પ્રતિકૂલ
૨૦ ભવાદ્ વામગામિન इत्यर्थः ।

“અણુસોઅસુહો લોઓ, પહિસોઓ આસવો સુવિહિયાણં ।

અણુસોઓ સંસારો, પહિસોઓ તસ્સ ઉત્તારો ॥ ૯ ॥”

મૃગાપુત્રાદિવત્ ।

“દદ્ધૂણ સમળમળહં સરિત્તુ જાઈં ય ભવવિરત્તમણો ।

અણુચરિત્તં મિયચરિયં, મુક્કલં પત્તો મિયાપુત્તો ॥૧૦॥” (૫-૯૩)

૮. સાન્વ્યાઃ । સાં લક્ષ્મીં વિવિધલબ્ધિરૂપાં તદનુપજીવકત્વેન વ્યયન્તિ સંવૃણ્વન્તીતિ સાન્વ્યાઃ ।
શ્રીસનત્કુમારચંક્રિસાધ્વાદિવત્ ।

૧ ઉપદેશમાર્ગ ૧૬૭ * અહીં ગાથાઓના () આવા કૌંસમાં અંક આપ્યા છે તે શ્રીધર્મગોષસૂક્તિત
'ઋષિમંડલપ્રકરણ'ના છે । તેમા પ્રથમ અંક વિશ્રામનો અને બીજો અંક ગાથાનો સમજવો । જેમ બીજા વિશ્રામની આ
વાવીસમી ગાથા છે, તેમ અહીં વધે સમજવું । ૨ શ્રીદશવૈકાલિકસૂત્રમ્, ચૂલિકા ૨, ગા ૦૩

अथ केतु । (न मा उदरह-त-ऋणम्) उदरह-राहु । पूर्ववद् व्याख्या । तस्य त-पुच्छ
केतु- । “तकारस्तास्करे युद्धे क्रोडे पुच्छे च” (सुभा० श्लो० २३) इत्येकाक्षरवचनम् । केतुस्तु राहु-
पुच्छत्वेन ज्योतिर्विदा सम्मत । यत-“तत्पुच्छे मधुहाया आपहुः स विपक्षपरिताप” (नीलकण्ठ्या ?)
अत्र तत्पुच्छ इति राहुपुच्छ, केतुरित्यर्थ इति ताजिके । हे उदरह [त] २ त्व ऋण-ऋणवदाचर ।
मा निपेधे । ऋण यथा दु खदायि तथा, केतुरपि उदित सन् जनपीडाकर, तत् एवमुच्यते । त्व मा ऋण ।
नकारोऽपि निपेधार्षे । “द्विर्द्व सुनद्ध भवति” इति निपेधद्वय विशेषेण निपेधाय इति ॥ १०९ ॥
अथ नम रसा वर्ण्यन्ते । तत्र पूर्वं शृङ्गाररस । (नमोदरि ! हन्त अण) यथा कश्चित् कामी
कुपितकामिनीप्रसन्निरुते वक्ति हे नमोदरि !-हे कृशोदरि ! त्व अण-वद । हन्तेति क्रोमलमन्त्रणे ।
नम-नमत्, कृश उदर यस्या सा नमोदरी-शामोदरी तस्या सम्बोधनम् ॥ ११० ॥

इति नमस्कारप्रथमपदार्थाः ॥

10

५० हर्षकृष्णगणिपादकृता ५० समयकल्पास्य लघुशिष्येणालेखि (पत) ।

(२) आगमिक-श्रीदेवरत्नसूरिरचिताः

नमस्कारमन्त्रान्तर्गत-‘नमो लोए सव्यसाहूणः पञ्चमपदगत ‘सव्य’ शब्दस्यानेकार्था ।

॥ ॥ श्रीगुरुभ्यो नम ॥

श्रीवीरजिन मत्वा, पञ्चमपरमेष्ठिपदगत किञ्चित् ।

15

कुर्वेऽर्थलेशदीपनमालनि साधुत्वपरिवृद्धये ॥ १ ॥

नमो लोए सव्यसाहूण । नमो लोके सर्वसाधुभ्य । तत्र ‘नमः’ इति प्रहृत्वार्थेऽव्ययम् ।
लोकेऽर्धतृतीयद्वीपसमुद्रादिलक्षणे, ऊर्ध्व तिर्यग्धोलेकलक्षणे वा वर्तमानेभ्य ।

१ सर्वे सकलाश्च ते साधवश्च सर्वसाधव ॥

“केवल्लिणो परमोद्दी, विउल्लमई सुयहरा जिणमयग्गि ।

20

आयरिय-उवज्झाया, ते सव्वे साहुणो सरण ॥ २ ॥

वउदस-दस-नवपुव्वी, दुवालसिक्कारसणिणो जे-य ।

जिणकम्पाऽऽहलदिय, परिहारविसुद्धिसाह य ॥ ३ ॥

खीरासुन महआसव, समिन्नस्सोय-कुट्टवुद्धी य ।

चारण वेउव्वि-पयाणुसारिणो साहुणो सरण ॥ ४ ॥”

25

इति गाथात्रयोक्ता, उपलक्षणादन्येऽप्यशेषविशेषनन्त । अथवा-

२ सर्वे च ते सामायिकादिविशेषणा प्रमत्तादय पुलकादयो जिनकल्पिक-प्रतिमाकल्पिक-
स्वविरकल्पिका स्थितास्थितकल्पिक-कल्पातीतमेदा । प्रत्येकबुद्ध-स्वयबुद्ध- [बुद्ध] नोचितमेदा- । भार-
तादिविमेदा सुखम-दुःखमादिनिशेषिता वा साधव सर्वसाधव, तेभ्य सर्वसाधुभ्यो नमोऽस्त्विति
क्रियासदृक् इति ॥

30

“जस्स समयाइवासिय, वित्ताहरिणोवि सुकयपरिणामो ।

रहकारमुणीण गइं, पासूँ सो जयउ राममुणी ॥ १९ ॥”

१४. सव्याः । ‘षूडौच् प्राणिप्रसवे’ सूयन्ते जन्यन्ते जनन्या नरजन्मना एते एव महासत्त्वाः स्वप्राणप्रहाणमप्यादृत्य षड्जीवनिकायरक्षापरत्वेन भुवनोपकारिण इति सव्याः वरदत्तादिसाधुवत् ।

“तह होज्जेरियासमिओ, देहे वि अमुच्छिओ दयापरमो ।

जह संथुओ सुरेहिं वि, वरदत्तमहाभागो ॥ २० ॥”

१५. सव्याः । ‘सूँ प्रसवैश्वर्ययोः, सूयन्ते दुःखाकारकाः सन्तः देवेन्द्रादिभिरपि बन्धत्वेन ईश्वरीक्रियन्ते इति सव्याः । दशार्णभद्रराजर्षिवत् ।

“वदे दसण्णभइं, समसीसाए अहो सुरिंदस्स ।

गहिऊण तहा विरइं, जेण पइन्ना सुनिवूढा ॥ २१ ॥”

१६. सार्वार्वाः । सां लक्ष्मीं चक्रवर्त्यादिसंपदमपि । ‘अर्व् भर्व् शर्व् हिसायाम्’ अर्वन्ति हिसन्ति दूषयन्ति त्यजन्तीति सार्वार्वाः । स्वयमाभरणोत्तारणसमये श्रीभरतचक्रयादिसाधुवत् ।

“भरहमहारायरिसिं, गिहिवैसुप्पन्ननाणवररयणं ।

दसहि सहस्सेहि समं, निक्खंतं वंदिमो सिरसा ॥ २२ ॥” (१-४)

१७. शर्वाः । ‘शोच् तक्षणे’ शानं शा तनूकरणं, जीवानां परितापजननं तमर्वन्ति स्वदेह-
वाधयाऽपि स्फेद्यन्तीति शर्वाः । मेतार्यादिसाधुवत् ।

“नवपुव्वी जो कुंचगमवराहिणमवि दयाइ नाइक्खे ।

तं नियजीयत्तिरविकखं, नमामि मेयज्जमंतगडं ॥ २३ ॥” (५-८६)

१८. एवं सार्वार्वाः । ‘षोच् अन्तकर्मणि’ सानं सा किप्, अन्तकर्म प्राणिनां हिसेत्यर्थः । तामर्प्यव-
न्तीति सार्वार्वाः । कट्टुमुश्चकभोजिधर्मरुचिमुन्यादिवत् ।

“गुट्ठीभत्ते मासस्स, पारणए रोहिणीइ कडुतुवं ।

दिन्नं दयाइ भुत्तुं(त्तं), धम्मरुई मुत्तिमणुपत्तो ॥ २४ ॥” (५-१२३)

१९. शर्वाः । ‘अर्व् भर्व् शर्व् हिसायाम्’ शर्वन्ति-हिसन्ति परीषहादिशत्रूनििति शर्वाः ।
रुद्रवा चीति शर्वशब्दः ‘शृ हिसायाम्’ वे प्रत्यये सिद्धः । दृढप्रहारिसाधुवत् ।

“छम्मासनिराहारो, तवसोसियघोरकम्मपढमारो ।

सिद्धिसुहं संपत्तो, दढप्पहारी महासत्तो ॥ २५ ॥”

२०. शर्व्याः । शरं बाणं कुर्वन्ति व्यापारयन्तीति णिजि किपि प्रथमा-बहुवचने जसि शरः,
बाणक्षेपेण युद्धकारका इत्यर्थः । तान् व्ययन्ति संवृण्वन्तीति शर्व्याः । सङ्ग्रामनिषेधका इत्यर्थः ।
द्रविडवालि(रि)खिलनृपयुद्धवारकचारणश्रमणवत् ।

‘सो वि य सणकुमारो, सण्हिज्जइ जोइ तहासमत्थो वि ।
मोत्तूण दव्वरोगे, विकिच्छगो भावरोगाण ॥११॥”

९ सार्वर्णः । सह अर्णेणा तुरङ्गमेन वर्तते ते सार्वर्ण । सार्वर्ण इव सतुरङ्गा इव शीघ्र
भवथोल्लङ्घनेन लोपात् सार्वसाधव । गयसुकुमालादिवत् । ॥

“वदामि नेमिसीस, वयदिणगहिण्णराडवरणेडिम् ।

सोमिलकयउवसग्ग, गयसुकुमाल सिव पत्त ॥१२॥” (३-३२)

१० सार्वर्णः । सार तत्त्वोपदेशमाचष्टे णिजि सारयतीति सार जिनो गुरुर्वा । त वान्ति
गच्छन्ति भवोद्विग्ना सन्त क्षरणतया सेवन्ते इति सार्व । रामपुत्रकुम्भाररु-हल्ल-विहल्लादिवत् ।

“जल्लणाओ नेमिसीस चि, भणतो जम्भएहिं उक्खित्तो ।

सिरिकुज्जवारयमुणी, रामसुओ जयउ सिद्धि गओ ॥१३॥” (३-४७)

“सामिस्स वय सीस चि, चत्तेरा सुरीइ साहरिया ।

सेयणए रयणाए, उववन्ने हल्लय-विहल्ल ॥१४॥” (५-१४६)

“कयगुणरयणा, इकारसग्गिणो सोल-वारवरिसवया ।

हल्लु जयते पत्तो, अर्रो अरराइयविमाणे ॥१५॥” (५-१४७)

११ सव्याः । वि[] पक्षी तस्य आ रक्ष्मी व्या, तथा सह वर्तन्ते इति सव्या ।

“सनिहिं च न कुब्बिज्जा, लेवमायाइ सजए ।

पक्खीपत्त समादाय, निखेक्खो परिब्बए ॥ १६ ॥”

इति वचनादल्पसङ्गतया लघुभूतविहारिण पक्षिसमा इत्यर्थे । नमिराजर्णिवत् ।

“सुह वसामो जीवामो, जेसि मो नत्थि किचण ।

मिहिलाए डड्डमाणीए, न मे डड्डइ किंचण ॥ १७ ॥”

१२ स्वप्नाः । सुषु शोभन रूपामयचित्ततया सयतन यथा स्यात् । अप्सु जलेषु नद्यावुत्तरण-
समये वान्ति गच्छन्तीति स्वप्ना । अनिकासुतगुरुवत् ।

“जाय पयागतित्थ, देवेहि कयाइ(ए) जस्स महिमाए ।

ग्गाए अतगड, त वदे अनियापुत्त ॥ १८ ॥” (५-१२२)

१३ शव्याः । ‘इ इ इ इ इ इ गतौ’ शुश्रूयन्ते गम्यन्ते शान्ततया मृगादिभिरपि आश्री-
यन्ते इति शव्या । बलदेवमुन्यादिवत् ।

२६. स्याव्याः । स्यावो ह्यः कर्ममलगालनं स्व-परेषां दुष्टरक्तस्याववत्, तत्र साधवः 'तत्र साधौ' यः, स्याव्याः कर्ममलापनयनसमर्था इत्यर्थः । प्रदेशिराजप्रतिबोधकेशिकुमारवत् ।

“बहुसुक्खसयसहस्साण, दायगा मोयगा दुहसयाण ।

आयरिया फुडमेयं, केसि पएसी य ते हेऊ ॥ ३४ ॥”^१

२७. श्राव्याः । श्रावः सिद्धान्तस्य श्रवणं वा परेषां प्राणिनाम् । तत्र साधवः, 'तत्र साधौ' यः, ते श्राव्याः । शकुनिकानमस्कारदातृसाध्वादिवत् ।

“भरुअच्छे करुणाए, जइ स मुणी सउणीयाए नवकारं ।

न हु सार्वितो तो कह, सुदंसणा हुज्ज जयपयडा ॥ ३५ ॥”

२८. शार्वाः । शर्वः शिवः, तस्येमे शार्वाः । इन्द्रियसुखाऽनिन्द्रियसुखरूपकामतत्त्व-शिवत्वप्रधाने 10 जगति लोकरूढ्या शिवपक्षीया एते साधवः मोक्षसुखाकाङ्क्षिण इति हृदयम् । जम्बूस्वामिवत् ।

“रूवेण जोव्वणेण य, कन्नाहिं सुहेहि वरसिरीए य ।

न य लुभंति सुविहिया, निदरिसणं जंबुनामु च्चि ॥ ३६ ॥”^२

२९. शव्याः । शवन्ति शब्दं कुर्वन्ति । जीवन्तमपि छागादिकं गलामोटनादिना निर्जीवं 'जे णिये' 15 क्षिपि, ते शवाः याज्ञिकादयः तान्, 'वांक् गति-गन्धनयोः' गन्धनं परदोषोद्धटनं, वान्ति दूषयन्तीति ते शव्याः । दत्तमातुलश्रीकालिकाचार्यवत् ।

“दत्तेण पुच्छिउ जो, जन्नफलं कालओ तुरमिणीए ।

समयाइ आहिणं, सम्मं बुइअं भयंतेणं ॥ ३७ ॥”^३

यज्ञानां नरकं फलम् ।

३०. शव्याः । 'शर्पी आक्रोशे' शपनं शप् आक्रोशस्तं वान्ति गच्छन्ति प्राप्तवन्ति परीषहकाले 20 सहन्ते इत्यर्थः, ते शव्याः । अर्जुनमालाकारसाध्वादिवत् ।

“छट्टेणं छम्मासे, सहित्तु अक्कोसतालणाईणि ।

अज्जुणमालागारो, खवित्तु परिनिव्वुडो कम्मे ॥ ३८ ॥” (५-७६)

३१. पुनः सव्याः । सह विना प्रकमाद् गरुडपक्षिणा वर्तते यः स सविः । सव्यासौ अश्वदिग्- 25 विजयोद्यतवासुदेवः सव्यः, तत्तुल्याः शासनप्रतिपक्षदैत्यजेतृत्वात् सव्याः सिद्धसेनभट्टजैत्रश्रीवृद्धवाद्यादिवत् ।

“मद्दोः” शृङ्गं शक्रयष्टिप्रमाणं, शीतो वह्निर्मरुतश्चाप्रकम्पः ।

यद्वा यस्मै रोचते तन्न किञ्चित्, वृद्धो वादी भाषते कः किमाह ? ॥ ३९ ॥”^४

इति तच्छक्तिः ।

३२. सव्याः । उश्च इश्च आश्च व्याः हर-काम-ब्रह्माणः, तदभेदोपचारात् तेषां विशिष्टगुणाः ।

लोकरूढ्या परमयोगित्व-जगत्प्रियत्व-वेदाध्ययनलक्षणास्ते व्याः, तैः सह वर्तन्ते ये ते सव्याः, 30 श्रीगौतमस्वाम्यादिवत् ।

“निवदविड-वालिखिला, दस दस भडकोडिसजुया जुदे ।

पण पण कोडि भडसण, वासारच ठिया तत्य ॥ २६ ॥

सरयमि जुद्धसज्जा, चारणसमणेण तत्य पत्तेण ।

। पडिबोहिया ससिन्ना, सिद्धा संचुजण सवे ॥ २७ ॥”

। नमिदुपमातुमदनेला-करकण्डुमातुपद्मावतीन्द वा ।

२१ एव शार्क्याः । ‘शूश् हिसायाम्’ शरण शोरो वध, त करोतीति णिजि किपि शार वधक इत्यर्थ । त व्ययन्ति सवृण्वन्तीति शार्क्या । मृगयाप्रसक्तसजयराजप्रतिशोधकर्द्दभालिगुस्त्वत् ।

“सिरिगह्मालिमुणिदेसणाए मिंगयापसगदोसिलो ।

सजयनिवो वहाओ, विणियट्ठो तक्खणाचेव ॥ २८ ॥”

२२ स्वर्गाः । सुप्तु अवन्ति घ्नन्ति सत्रायुपद्रममिति स्वर्वा । उपसर्गहरस्तोत्रकारश्रीभद्रबाहु-10
स्वाम्यादिवत् ।

“उवसगाहर, थुच, काऊण जेण, सधकळाण ।

वरुणापरेण विहिय, म भद्वाहुगुरू जयव ॥ २९ ॥”

२३ स्वर्गाः । तथाविधमनोनीर्यायुष्कादिहीनतया मोक्षगमनाभावे स्व-स्वर्गमेव वैमानिकदेवगति-
लक्षण वान्ति गच्छन्तीति स्वर्वा । धन्यशालिमद्रवत् । 15

“ते वन्न-सालिभहा, अणगारा दो वि तमहङ्गिया ।

मास पाओनगया, पत्ता सव्वहसिद्धमि ॥ ३० ॥” (४-१५२) ।

एनमन्येऽपि जघन्यतोऽपि यावत् सौधर्मकरुण यान्ति, नाधस्तात् ।

“छउमत्थसजयाण, उवनाओ उक्कोमओ अ सव्वहे ।

तेसि सङ्गाण पिय, जहवओ होइ सोहम्मे ॥ ३१ ॥” 20

इति वज्रनप्रामाण्यात् ।

२४ सर्व्याः । सर्वम्य, चराचरजीवम्योहिता, ‘तत्र साधा-सिद्ध-हे-७-१-१५)

इति य प्रत्यय, ये ते सर्व्याः । नोतारणकीडानन्तरमिथ्यादुष्कृतपथतिमुक्तमुन्यादिवत् ।

“छव्वरिसो पव्वदओ, निमाथ रोटऊण जिणयण ।

सिद्धं विहुयरमल, अदमु(च) रिसिं नमसामि ॥ ३२ ॥” 25

२५ सर्व्याः । सर्वो जिन, तस्य शासनप्रभावत्वाद् हितास्ते सार्व्या । वज्रम्याम्यादिवत् ।

“शिशुत्वे चारित्र सुरवरपरीक्षाऽप्रतिमधी, पदेर्वा गीर्वाणेष्वन्युपसिमोक्षोऽजनयनम् ।

‘सुमित्रे संपत्स्थानयनमिदं पुण्येष्टमृतिर्गुरोर्नैज्जालैनप्रवचनहितान्येऽममनम् ॥ ३३ ॥”

“रिजगणमिव दोसे अप्पणो संहरंतो, जणपयमिव सुत्थं...जायं करिंतो ।

सिरिभरमिव लोए नाणलच्छि जणिंतो, जयइ कुसलकंदो रामचंदो मुणिंदो ॥४७॥”

३९. तथा स्वव्याः । सुष्ठु अतिशयेन अव्याः । ‘अव् रक्षण^१-गति^२-कान्ति^३-प्रीति^४-तृप्ति^५-अव-
गमन^६-प्रवेश^७-श्रवण^८-स्वाम्यर्थ-याचनक्रियेच्छा^९-दीप्त्यवस्थालिङ्गन^{१०}-हिंसा^{११}-दहन^{१२}-भवि^{१३}-वृद्धि^{१४}’ । इति रक्षणीयाः
५ श्रमणोपासकैः प्रत्यनीकोपद्रवेभ्यः १ । एवं शेषार्थेष्वपि भाव्यते । अव्या गमनीयाः सेव्या इत्यर्थः २ ।
एवं कमनीयास्तत्तद्गुणैरभिलषणीयाः ३ । प्रीणनीयाः सम्मानादिभिः प्रमोदनीयाः ४ । तर्पणीयाः
शुद्धान्नपानादिभिस्तृप्तिं प्रापणीयाः ५ । अवगमनीया यथावत् तत्स्वरूपभेदपरिकलनेन ज्ञातव्याः ६ ।
प्रवेशनीया यथाकृतवसत्यादिषु स्थापनीयाः ७ । श्रवणीया दूरस्थिताना तत्कुशलोदन्तग्रहणेन
तद्गुणाकर्णनेन वा ८ । स्वस्य स्वामित्वं प्रापणीयाः ९ । याचनीयाः सम्यग्ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि
10 प्रार्थनीयाः १० । करणीयाः सदुपदेशदानादिभिः प्रतिबोध्य प्रवाजनीयाः ११ । एषणीयाः स्वयमपि
चारित्र्येच्छया तद्रूपां प्रतिपत्तुकामैः श्रमणोपासकैर्वाञ्छनीयाः १२ । दीपनीयास्तद्गुणप्रशंसनेन
प्रकाशनीयाः १३ । अवापनीयाः स्थानस्थिता आगच्छन्तो वाऽभियानादिना समाश्रयणीयाः १४ ।
आलिङ्गनीयास्तद्गतैकमानसमाश्लेषणीयाः १५ । एवं संयमयोगे प्रमादवन्तः सन्तः संप्रति नोदनीयाः
पीडनीयाः, एतदपि भावहितम् १६ । दहनीयाः शीतलविहारिणः सन्तः क्षारवचोभिस्तापनीयाः १७ ।
15 भावनीयास्तत्तत्स्वरूपख्यापनेन महापुरुषपङ्क्तिषु विद्यमाना गणनीयाः कार्यः । अस्य भावस्याज्ञातज्ञापनेन
दीपनाद् विशेषः १८ । श्रमणोपासकैः सुष्ठु वर्धनीयाः सर्वप्रकारैर्वृद्धिं प्रोत्सर्पणां नेतव्याः साधवः १९ ।
स्वव्याश्च ते साधवश्च स्वव्यसाधवः श्रीआर्यसुहस्तिवत् संप्रतिमहाराजेन पूजिताः ।

“जह संपहरायराइणा जह नियगुरू सूरिसुहस्तिनामधिज्जा [य] ।

महिया विविहपयारभत्तीकरणेहिं तह सावएहिं कज्जं ॥ ४८ ॥”

- 20 अत्र च धातूनामनेकार्थतावत् कचिदन्तर्भूतण्यर्थताऽप्यदुष्टैव । तथा श्रीगौतमस्वाम्याद्याचार्या
अपि साधुत्वेन विवक्षितास्तेषामपि साधुत्वेन साधुत्वाव्यभिचारादिति शुभम् ॥

[कर्तुः प्रशस्तिः—]

- निजैर्गुणैर्ये परमेष्ठिनोऽमी, व्याप्ताः समग्रा अपि पूज्यपूज्याः ।
ते साधवः सन्तु मयि प्रसन्ना, देवेन्द्रमुख्यत्रिदशाभिवन्द्याः ॥ १ ॥
25 पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रे, पञ्चमपरमेष्ठिपदगतौ वर्णौ ।
पञ्चम-षष्ठौ बह्वर्थरसभृतौ शाश्वतहृदवत् ॥ २ ॥
तद्गतसदर्थविन्दुनादात्, कश्चन साधुगुणतृषितः ।
आगमिकगुरुजयानन्दशैक्षको देवत्वाख्यः ॥ ३ ॥
आर्षप्राकृतलक्षणमतिसंकुलं वीक्ष्य पदमिदं क्षुण्णम् ।
30 यदनुचितमिह तदार्यैः, शोध्यं श्रुतभक्तितः सम्यक् ॥ ४ ॥

इति संपूर्णः ॥

११ 'सिरिवीरपद्मसीसो, सोहगमहानिही मुअम्मदो ।

नाणाविहलद्विधरो, सिरिगोयमगणहरो जयइ ॥ ४० ॥"

३३ स्वर्गः । मुष्टु अर्वन्ति अगम्य स्थान मोक्षमपि यावद् गच्छन्तीति स्वर्ग । अतिशयिगमन-
शक्तिभाज इत्यर्थः । सप्तमपृथ्वीगमनयोग्यत्वेऽपि तत्काल केवलज्ञानोत्पत्त्यादिसिद्धिगमनयोग्या, प्रसन्नचन्द्र-
राजर्पितम् ।

"वीरजिण्णहियसत्तमपुढवीसञ्चट्टसिद्धिगइजोगो ।

नदउ पसन्नचदो, तवाल केउल पत्तो ॥ ४१ ॥" (५-६५)

३४ शर्वाः । शर्वन्ति गच्छन्ति जानाद्युपसंप्रविमिच गुर्वन्तरसमीपमिति शर्वा,
श्रीआर्यरक्षिनादिवत् ।

"तोसल्लिपुत्तायरियाण सीमरयण गुरुणऽणुत्ताए ।

सिरिअज्जरक्खियमुणी, सिखियरते मुअ मणिओ ॥ ४२ ॥"

३५ सव्याः । सव्यन्ते गम्यन्ते धर्मतत्त्वार्थिभिराश्रीयन्ते इति सव्या । चिलातीपुत्रेण मार्ग
तटस्थसाधुपार्श्वे गत्वा समासेन धर्मतत्त्वे पृष्टे तदुपदेशकचारणश्रमणसाधुनत् ।

"इरियनहत्सग्गामे, चिलाइपुत्तो मणम्मि उव्विमो ।

पुच्छित्तु धम्मतत्त, मुणिपयठाणे ठिओ अचलो ॥ ४३ ॥"

३६ पुन साव्या । अविर्मेयस्तस्य आ लक्ष्मी, अरस विरसाहारभक्षणजलपङ्कमीरुत्व शान्तत्व-
लक्षणा अव्या तथा सह वर्तन्ते ये ते साव्या । श्रीवीरप्रशसिततपोरूपलक्ष्मीक काकन्दीपुरीयधन्य-
साधुनत् ।

"अत्तीस'जुवइवई, जो काकन्दीपुरीइ पव्यइओ ।

छट्ठस सया पारणमुज्झियमायविल जत्स ॥ ४४ ॥ (५-१२८)

वीरपससियतन-रूव-लच्छि(छि) नयमाससुकयपरियाओ ।

सो धत्तो सव्वट्ठे, पत्तो इकारसगविऊ ॥ ४५ ॥" (५-१२९)

३७ साप्याः । आपो जल तस्य आ लक्ष्मी, सहजनैर्मल्य-तापशान्ति-खलित्य-तृष्णाविच्छेद-
मलविगुद्विलम्बणा या, तथा सह वर्तन्ते ये ते साप्या । ऋजुता-सोमा-मार्दव विषयवैमुख्य-केवलज्ञानो-
त्पत्तिकलिनकुरगडुकमुनिनत् ।

"सा कावि खमा त किपि मद्दव अज्ज च त किपि ।

जह कूरगइ अ महेसिणो समत्ताइ कज्जाइ ॥ ४६ ॥"

३८ श्रव्याः । श शर्व, निर्विप्यु, अ अज स्वयम्भू, आद्यर्णे श्रया, शिव-विप्यु-स्रष्टार,
तत्तुल्या, मिथ्यात्वानिरति-कषायादीना स्वदोषाणा संहारकत्वेन तमोगुणमयत्वात् शर्वसदृशा, जगज्जन्तु-
पालकत्वेन सत्त्वगुणमयत्वाद् विप्युसमा, सम्यग्ज्ञान-दर्शनादीनामात्मगुणानामुत्पादकत्वेन रजोगुणमयत्वाद्-
जतुल्या । 'मिच्छामि दुक्कड' वत् प्रथमाक्षरे संज्ञा । श्रीरामचन्द्रादिमुनिनत् ।

સિરિમહાનિસીહસુત્તસંદબ્ધો ।

સ ભયવં ! જહ એવં તા કિં પંચમંગલસ્સ ણં ઉવહાણં કાયવં ?

ગોયમા ! પઢમં નાણં તઓ દયા, દયાએ ય સવ્વજગંજીવપાણભૂયસત્તાણં અત્તસમદરિસિત્તં,
 ૫ સવ્વજગંજીવપાણભૂયસત્તાણં અત્તસમદંસણાઓ ય તેસિં ચેવ સંઘટ્ટણપરિયાવણકિલાવણોદ્દાવણાદુક્ખુપ્પાય-
 ણભયવિવજ્જણં, તઓ અણાસેવો, અણાસવાઓ ય સંવુહાસવદારત્તં, સંવુહાસવદારત્તેણં ચ દમોપસમો, તઓ
 ય સમસત્તુમિત્તપક્કયા, સમસત્તુમિત્તપક્કયાએ ય અરાગદોસત્તં, તઓ ય અકોહયા અમાણયા અમાયયા
 અલોભયા, અકોહમાણમાય્યાલોભયાએ ય અકસાયત્તં, તઓ ય સમ્મત્તં, સમ્મત્તાઓ ય જીવાદિપયત્થપરિત્તાણં,
 ૧૦ તઓ ય સવ્વત્થ અપહિવદ્ધત્તં, સવ્વત્થાપહિવદ્ધત્તેણ ય અન્નાણમોહમિચ્છત્તકલ્લયં, તઓ વિવેગો, વિવેગાઓ
 ૧૦ ય હેયડવાણ્યવંત્થુવિયાલણેગંતવદ્ધલક્કલ્લયં, તઓ ય અહિયપરિચ્છાઓ હિયંગયરણે ય અચ્ચંતંમચ્ચુજ્જમો,

અનુવાદ

“ભગવાન, જો એમ છે તો શું પંચમંગલ(નમસ્કાર મંત્ર)નું ઉપધાન કરવું જોઈએ ?”

“ગૌતમ, પ્રથમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને પછી દયા આવે છે । (મારા આત્માને જેમ સુખ
 પ્રિય છે અને દુઃખ અપ્રિય છે તેમ જગતના સર્વ જીવો, પ્રાણીઓ, ભૂતો અને સત્ત્વોને સુખ પ્રિય છે
 ૧૫ અને દુઃખ અપ્રિય છે એવી) જગતના સર્વ આત્માઓ પ્રત્યે આત્મતુલ્યતાની દૃષ્ટિ દયાથી પ્રાપ્ત થાય
 છે । સર્વ આત્માઓ પ્રતિ આત્મતુલ્યતાની ભાવનાથી તે જીવોને સંઘટ્ટના^૧, પરિતાપના^૨, કિલામણા^૩,
 અવદ્રાવણા^૪ વગેરે દુઃખો ઉપજાવવાં તથા ભય ઉત્પન્ન કરવો તેનો મનુષ્ય ત્યાગ કરે છે । એ ત્યાગથી
 અનાસ્રવ થાય છે । અનાસ્રવ થવાથી આસ્રવનાં^૫ દ્વારો વંધ થઈ જાય છે । આસ્રવનાં દ્વાર વંધ થઈ
 જવાથી દમ (ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ) અને ઉપશમ થાય છે । તેથી (દમ અને ઉપશમથી) શત્રુ અને
 ૨૦ મિત્ર એ વસ્ત્રો ઉપર સમભાવ ઉત્પન્ન થાય છે । શત્રુ અને મિત્ર ઉપર સમભાવ ઉત્પન્ન થવાથી રાગ
 અને દ્વેષથી રહિત થવાય છે । રાગદ્વેષથી રહિત થવાથી ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી રહિત
 થવાય છે । ક્રોધ, માન, માયા અને લોભથી રહિત થવાથી અકષાયત્વ પ્રાપ્ત થાય છે । અકષા-
 યત્વથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થાય છે । સમ્યક્ત્વથી જીવ વગેરેનું જ્ઞાન થાય છે । જીવાદિ પદાર્થોનું
 જ્ઞાન થવાથી સર્વત્ર અપ્રતિવદ્ધપણું (નિર્મમત્વ) પ્રાપ્ત થાય છે । સર્વત્ર અપ્રતિવદ્ધપણાથી અજ્ઞાન,
 ૨૫ મોહ અને મિથ્યાત્વનો ક્ષય થાય છે । પરિણામે વિવેક પ્રગટ થાય છે । વિવેકથી હેય અને ઉપાદેય
 વસ્તુની વિચારણામાં એકાંતે લક્ષ્ય વંધાય છે । તેથી અહિતનો ત્યાગ થાય છે અને હિતનું આચરણ

૧. °ગજીવ A । ૨. °ગજીવ B । ૩. દુઃખપાય° P । ૪. તત્તો અ° B । ૫. સનો અ° P । ૬. ચ દેમો° P ।
 ૭. °યા અલો° P । ૮. તઓ સ° A । ૯. °હિવંધત્તે° P । ૧૦. વત્થૂવિ° P । ૧૧. હિયાગ° P । ૧૨. °મચ્ચુજ્જમો M ।

૧ સંઘટ્ટના = થોડો સ્પર્શ કરવો । ૨ પરિતાપના = પરિતાપ ઉપજાવવો, દુઃખ ઉપજાવવું । ૩ કિલામણા =
 છેદ પમાડવો । ૪ અવદ્રાવણા = વિવરાવવું, અતિશય ત્રાસ પમાડવો । ૫ કર્મોના વંધનું કારણ જે હિંસા વગેરે તે
 આસ્રવ કહેવાય છે ।

પરિચય

પ્રથમ ટીકાના કર્તા શ્રીગુણરત્નમુનિ છે । આ નામના ત્રણેક આચાર્યોનો પરિચય મળે છે ।
 એક હરતરગચ્છીય ગુણરત્નમુનિ, જેમણે નેમિચંદ્ર મહારીએ રચેલા પ્રસિદ્ધ ‘ષષ્ઠિશતક’ ઉપર
 સ ૧૫૦૧ માં ટીકા રચી હતી । બીજા આગમગચ્છીય ગુણરત્નસૂરિ, જેમના શિષ્ય દેવરત્ને ‘ગજ-
 સિંહકુમારરાસ’ની રચના કરી હતી અને ત્રીજા ગુણરત્નસૂરિ, તપાગચ્છીય શ્રીદેવસુવરસૂરિના શિષ્ય ૬
 હતા, જેમણે ‘ક્રિયારત્નસમુચય’, ‘પદ્મદર્શનસમગ્રહ’ ઉપર ટીકા વગેરે ગ્રંથોની રચના કરી હતી ।
 આ ત્રણ પૈકી કયા ગુણરત્નસૂરિએ ‘નમસ્કારપ્રથમપદપદાર્થાઃ’ એટલે ‘નમો ઐરિહતાણ’
 પદના ૧૧૦ અર્થો લખ્યા છે, તે જાણવા મળ્યું નથી । ‘શબ્દોના અનેક અર્થો’ હોય છે’
 એ ઉક્તિને ધ્યાનમાં રાખીને તેમણે અર્થો કર્યા છે । ‘આટલા અર્થો હપજાવવાની કર્તાની વ્યુત્પન્ન
 શક્તિનો ર્યાલ આ જોતા મળે છે । ‘અનેકાર્યરત્નમજૂષા’ નામક ગ્રંથના પૃ ૧૦૩ થી ૧૧૮ માંથી 10
 આ ટીકાભાગ સંદુત કરવામાં આવ્યો છે ।

દ્વિતીય ટીકાના કર્તા આગમગચ્છીય દેવરત્નસૂરિ છે, જેઓ ગુણરત્નસૂરિના શિષ્ય હતા
 અને ઉપર્યુક્ત ‘ગજસિંહકુમારરાસ’ના કર્તા હતા । તેમણે “નમસ્કારમન્ત્રાન્તર્ગત-નમો લોએ
 સંઘસાહુણ-પ્રજ્ઞમપદગત ‘સંઘ’ શબ્દસ્થાનેકાર્થાઃ” નામે પાંચમા પદમાં આવતા ‘સંઘ’
 શબ્દના અનેક અર્થો જુદી જુદી રીતે ગણાવ્યા છે ।

15

અણાણુપુઘ્વીએ સુવિસુદ્ધં અચોરિક્કાયણેણ ઇગ્ગત્તેણ સુવિત્તેયં ।

તં ચ ગોયમા ! અણિહરેણંડણોરપારસુવિત્થિણ્ણચરમોયેં હિં પિવ ય સુદુરવગાહં સયલસોક્કલપરમહેઽ-
મૂયં ચ, તસ્સ ય સયલસોક્કલહેઽમૂયાઓ ન ઇદ્દેવયાનમોક્કારવિરહિએ કેદં પારં ગચ્છેજ્ઞા, ઇદ્દેવયાણં ચં
ણમોક્કારં પંચમંગલમેવ ગોયમા ! ણો ણમન્નંતિ, તા ણિયમઓ પંચમંગલસ્સેવ પઢમં તાવ વિણઓવંહાણં
૫ કાયવ્વં તિ ।

સે મયવં ! કયરાએ વિહીએ પંચમંગલસ્સ ણં વિણઓવહાણં કાયવ્વં ?

ગોયમા ! ઇમાએ વિહીએ પંચમંગલસ્સ ણં વિણઓહાવણં કાયવ્વં, તં જહા—

સુપસથે ચેવ સોહણે તિહિકરણમુહુત્તનક્કલ્લજોગલગસસીવલે વિપ્પમુક્કજાયાદમયાસકેણ સંજાય
સદ્ધાસંવેગસુતિવ્વતરમહંતુલસંતસુહજ્ઞવસાયાણુગયમત્તીવહુમાણપુવ્વં ણિણિર્યાણં દુવાલસમત્તદ્વિણં ચેદ્યાલએ
૧૦ જંતુવિરહિઓગાસે ભત્તિભરનિવ્ભરુદ્ધસિયસસીસરોમાવલીપંપ્ફુલ્લવયણસયવત્તપસન્તસોમથિરદિટ્ઠી ણંવણવ-

અનાનુપૂર્વીથી યૂવ વિશુદ્ધરીતે તેમજ મૂલ્યા વિના એકાંતે જ્ઞાન મેળવવું જોઈએ ।

હે ગૌતમ, તે દ્વાદશાંત શ્રુતજ્ઞાન અનંત, અપાર, સુવિસ્તીર્ણ, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રની પેટે
મહાસુશીવતે અવગાહન કરી શકાય તેવું છે । તેમજ સકલ સુખના પરમ હેતુભૂત છે । ઇષ્ટદેવતાને
નમસ્કાર કર્યા સિવાય કોઈપણ મનુષ્ય સકલ સુખના હેતુભૂત એ શ્રુતજ્ઞાનનો પાર પામી શકે નહિ
૧૫ અને પંચમંગલ (પંચપરમેષ્ઠિનમસ્કાર) એ જ ઇષ્ટદેવતાનો નમસ્કાર છે; માટે ગૌતમ, સૌથી પ્રથમ
પંચમંગલસૂત્રનું વિનયોપધાન કરવું જોઈએ ।”

“ભગવન્ કદં વિધિથી પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનું વિનયોપધાન કરવું ?”

“ગૌતમ, પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનું વિનયોપધાન આ (નીચે મુજબની) વિધિથી કરવું:—

સુપ્રશસ્ત અને સુંદર તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન અને ચંદ્રવલ હોય ત્યારે;
૨૦ જાતિ* વગેરે મદ અને આશંકાથી રહિત થઈને; ઉત્પન્ન થયેલ શ્રદ્ધા, સંવેગ અને અત્યંત તીવ્રતર
મહા ઉલ્લસિત શુભ અધ્યવસાય સહિત; ભક્તિ અને વહુમાનપૂર્વક; (આ લોક અને પરલોકના
પૌદ્ગલિક સુખોની આશંસારૂપ) નિયાળા વિના પાંચ ઉપવાસ કરીને; જિન ચૈત્યમાં જંતુરરહિત
સ્થાનમાં ભક્તિથી સમર બની; નતમસ્તકે, પ્રફુલ્લિત રોમાવલી, વિકસિત વદનકમલ, પ્રશાંત સૌમ્ય
અને સ્થિર દૃષ્ટિ, અને નવાનવા સંવેગથી ઉલ્લઘ્તા અત્યંત નિરંતર અચિત્ય પરમ શુભ પરિણામ-

૧. એગત્તેણ P । ૨. °હંડણોર° P । ૩. °સુવિચ્છિન્ન° A । ૪. °મોયેહિમિય P । ૫. કેદં પા° P ।
૬. ચ નમો° A । ૭. °ઓહાવણ° A । ૮. °યાણ દુ° P । ૯. °પ્ફુલ્લ° P પ્પ્ફુલ્લ[ણ]વયણ T । ૧૦. °ણવણસં° A ।

* જાતિ વગેરે આઠ મદ છે, જેનું વર્ણન નીચેના શ્લોકમાં છે:—

જાતિલામકુલૈશ્વર્યવલરૂપતપશ્રુતૈઃ ।

કુર્વન્ મદં પુનસ્તાનિ હીનાનિ લભતે જન. ॥

તઓ ય પરમત્યપવિતુત્તમસ્વતાદિદસવિહઅહિસાલ્લક્ષણધમ્માણુંદ્વાણિક્કરણકારાવણાસત્તચિત્તયા, તેઓ મ
સ્વતાદિદસવિહઅહિસાલ્લક્ષણધમ્માણુંદ્વાણિક્કરણકારાવણાસત્તચિત્તયા, ય સન્નુત્તમા સ્વતી, સન્નુત્તમ
મિઉત્ત, સન્નુત્તમ અજ્ઞભાવત્ત, સન્નુત્તમ સંવજ્ઞન્નમતર સર્વવસગપરિચ્છાગ, સન્નુત્તમ સંવજ્ઞન્નમતરદુવાલ્સ
વિહઅચ્ચત્તધોરવીરુમાકટ્ટત્તચરણાણુદ્વાણામિરમણ, સન્નુત્તમ સત્તરસવિહકસિણસજમાણુદ્વાણપરિપાલ્લેકનદ્વ-
લ્લક્ષત્ત, સન્નુત્તમ સન્નુગિરણ ઉકાયહિય અણિગૂહિયવ્વલીરિયપુરિસક્કારપરકમપરિતોલ્લેપ ચ સન્નુત્તમ- 5
સજ્ઞાયજ્ઞાણસલિલેપ પાવકમ્મમલ્લેપપ્રજ્ઞાલ્લેપ તિ ।

x

x

x

તા ગોયમા ! દગતિયઅચ્ચતિયપરમસૌસત્તુવનિરતરસન્નુત્તમસોક્કલલુણા પદ્મયરમેવ તાપાયરેણ
સામાદ્યમૈદ્યલોગતિંદુપજ્ઞવસાણ દુવાલ્સગ સુચનાણ કાલવિલાદિજેહુત્તવિહિણોપહાણેણ હિંસાદિય ચ
તિવિહતિવિહેણ પડિક્કતેણ ય સર્વજ્ઞણર્મત્તાવિંદુપયક્કસરાણુણ પયચ્છેદધોસન્નદ્ધયાણુંપુવ્વિ પુચ્છાણુપુવ્વિ- 10
કરવામા અત્યત્ત ઉદ્ધમ પ્રાપ્ત થાય છે । તેનાથી પરમ પવિત્ર ઉત્તમ ક્ષમા આદિ દશ પ્રકારનો*
અહિંસાલક્ષણ જે ધર્મ તેનુ અનુષ્ઠાન કરવા અને કરાવવા માટે ચિત્તમા સ્ત્રૂવ અનુરાગ ઉત્પન્ન થાય
છે । તે ક્ષમા આદિ દશ પ્રકારના અહિંસાલક્ષણ ધર્મનુ અનુષ્ઠાન કરવા અને કરાવવા માટે ચિત્તમા
અત્યત્ત અનુરાગ ઉત્પન્ન થનાથી સર્વોત્તમ ક્ષમા, સર્વોત્તમ શ્રદ્ધતા, સર્વોત્તમ સચ્ચતા, સર્વોત્તમ યાદ્ય
અને આશ્ચર્યતર સર્વ સગનો પરિભાગ, યાદ્ય તથા આશ્ચર્યતર યથા વાર પ્રકારના અત્યત્ત ધોર-ધીર-હમ અને 15
કઠોર તપને આચરવામા સર્વોત્તમ રમણતા, સત્તર પ્રકારના સયમનુ સપૂર્ણ અનુષ્ઠાન અને પરિપાલન
કરવા માટે સર્વોત્તમ વદ્ધલક્ષ્યત્વ (લક્ષ્ય વાધતુ તે), સર્વોત્તમ સત્યભાષિત્વ, (સર્વોત્તમ) હકાયનુ
હિત, છૂપાવ્યા વિના (સર્વોત્તમ) વલ્લ-વીર્ય-પુરુષાર્થ અને પરાક્રમનુ પરિતોલન, સ્વાધ્યાય અને
ધ્યાનરૂપી પાણીથી પાપકર્મરૂપી મેલના લેપનુ સર્વોત્તમ પ્રક્ષાલન—આ દશ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થાય છે ।”

x

x

x

20

“માટે હે ગૌતમ ! એકાતિક, આત્યતિક, પરમ શાશ્વત, ધ્રુવ, નિરતર યથા સર્વોત્તમ
(મોક્ષ) સુપના આકાક્ષીય સૌથી પ્રથમ આદરપૂર્વક સામાયિકથી માંડીને લોકવિંદુ (ચૌદમુ
પર્વ) સુધીના વાર અગ પ્રમાણના શ્રુતજ્ઞાનનુ કાઠ લક્ષ્યમા રાસીને તથા આયધિલ ઘોરે
વિધિપૂર્વક વપધાનથી, હિંસા વગેરેનો ત્રિવિધે ત્રિવિધે-સ્વાગ કરીને, સ્વર વ્યજન-માત્રા વિંદુ પદ
તથા અક્ષર જરાપણ ન્યૂન ન ધાવે એવી રીતે, પદચ્છેદ, ધોષનદ્વતા, આનુપૂર્વી, પૂર્વાનુપૂર્વી તથા 25

૧ પરમપવિત્તુ P । ૨ °જ્ઞાણેક P । ૩ °કારવણા B । ૪ તઓ સં B । ૫ °જ્ઞાણેક B ।
૬ °કારવણા P । ૭ સન્નજ્ઞત° B । ૮ સત્તસન્ન° B । ૯ સન્નવજ્ઞ P । ૧૦ સન્નગિરણ P ।
૧૧ સાયય P । ૧૨ માંડલોગવિંદુમાર P । ૧૩ જહુત્ત વિહિણોપહાણ B । ૧૪ હિંસારીય P ।
૧૫ °હેણ P B । ૧૬ મત્તાવિંદુ A । ૧૭ પુવ્વિ P ।

* “સત્તી મુત્તા અજ્ઞ, મદ્વ તદ્દ લાધવે તવે ચેર ।

સજમ પાઆડકિચન, ચોદ્ધવે ધમચેરે ય ॥”

અર્થ—“ક્ષમા, મુક્તિ, આર્ત, માર્દવ, લાપ્ત, તપ, સયમ, સ્વાગ, અર્કિચન્ય અને પ્રશ્નચર્ય એ દશવિધ
યતિધમ જાણવો ।”

एवं अणंतरभणिएणेव कमेणं अणंतरुत्तथपसाहगं तिपयपरिच्छिन्नेगालावगं सत्तक्खरपरिमाणं
'नमो आयरियाणं' ति तइयमज्झयणं आयंविलेणं अहिज्जियव्वं ।

तहा अणंतरभणियत्थपसाहगं तिपयपरिच्छिन्नेगालावगं सत्तक्खरपरिमाणं 'नमो उवज्झायाणं'
चउत्थमज्झयणं अहिज्जेयव्वं, तद्वियहे य आयंविलेण पारेयव्वं ।

५ एवं 'नमो लोए सव्वसाहूणं' ति पच्चममज्झयणं पंचमदिणे आयंविलेण,

तहेव तयत्थाणुगामियं एक्कारसपयपरिच्छिन्नतिर्तयालावगतितीसक्खरपरिमाणं 'एसो पंच-
नमोक्कारो, सव्वपावप्पणासणो । मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ मंगलं' ति चूलं ति छट्ठसत्त-
मट्ठमदिणे तेणेव कमविभागेणं आयंविलेहिं अहिज्जेयव्वं ।

एवमेयं पंचमंगलमहासुयक्खंधं सरव्वन्नपयसहिय पयक्खरविंदुमत्ताविसुद्धं गुरुगुणोववेयगुरुवइट्ठं
१० कसिणमहिज्जित्ताणं तहा कायव्वं जहा पुव्वाणुपुव्वीए पच्छाणुपुव्वीए अणाणुपुव्वीए जीहग्गे तरेज्जा ।

ए ज प्रमाणे उपर्युक्त क्रमपूर्वक, उपर जणावेल अर्थने सिद्ध करनार; त्रण पद, एक आलावा
अने सात अक्षर प्रमाणना 'नमो आयरियाणं' ए त्रीजा अध्ययननी आयंविल करवापूर्वक
वाचना लेवी ।

ए ज रीते उपर्युक्त अर्थने सिद्ध करनार; त्रण पद, एक आलावा अने सात अक्षरोना
१५ प्रमाणवाळा 'नमो उवज्झायाणं' ए चोथा अध्ययननी वाचना लेवी अने ते दिवसे आयंविल करवुं ।

ए ज रीते 'नमो लोए सव्वसाहूणं' ए पांचमा अध्ययननी पांचमा दिवसे आयंविल
करवापूर्वक वाचना लेवी ।

ए ज रीते ते अर्थने अनुसरनारी अगियार पदो, त्रण आलापको अने तेत्रीश अक्षरोना
परिमाणवाळी—'एसो पंचनमोक्कारो, सव्वपावप्पणासणो । मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ
२० मंगलं ।' ए चूलिकानी छट्ठा, सातमा, आठमा दिवसे ए ज क्रमविभाग वडे आयंविल करवापूर्वक
वाचना लेवी ।

ए रीते गुरुना गुणोथी युक्त एवा गुरुनी पासेथी पंचमंगलमहाश्रुतस्कंधनो पाठ लईने;
स्वर, वर्ण अने पद सहित; पदाक्षर, मात्रा तेमज विंदु वडे संपूर्णपणे विशुद्ध एवी रीते
अध्ययन करवुं जोईए के जेथी ते पूर्वानुपूर्वी, पश्चानुपूर्वी, अनानुपूर्वीथी जीभना ढेरवे रमी रहे ।

१. तिपदपं A । २. °लावग स° P । ३. अहिज्जेयव्वं P । ४. तहा य अ° P । ५. अणंतरुत्थ° A ।
६. 'एवं' इति पाठः B प्रतौ नास्ति । ७. पच्चमज्झ° P । ८. तमच्छाणु° P, तहेवमत्थाणु B । ९. °तियालाव-
गतेतीस° P । १०. °भागेण आ° P । ११. °वत्तयरहियं P, °वत्तयरहियं B । १२. गुरुगणो° P ।

સનેગસમુચ્છલતસજાયવહલગ્નનિરતરઅર્ચિતપરમસુહારિણામત્રિસેસુહાસિયંજીવવીરિયાણુસમયવિગ્નહુતપમોયે-
સુવિદુદ્ધનિમ્મલવિમલથિરદદયરતઋણેણ ચિતિણિહિયજીણુણિસિઉત્તમગકરકમલમડલ્સોહ[ત]જલિપુટેણ
સિરિઉસમાહપરવરધમ્મતિથયરપઢિમાર્ગિવિણિવેસિયણયણમાણસેગમ્મતમાયજ્ઞપસાણ સંમયણુદદચરિ-
ત્તાદિગુણસપઓર્નેયગુરુસદ્દત્થાણુદ્ધાણઋણેકપદ્દલક્ષત્તડનાહિયગુરુયણવિણિગેય વિણયાદિવહુમાણપરિ-
ઓસાણુરુપોવલદ્ધ ઈણેગસોમસતાતુલ્યેગમહાવાહિવિયણાઘોરદુક્ષદારિદ્ધિકલેસરોગજમ્મજરામરણગઞ્ઞર્મવા- 5
સાહુદુદ્ધસીવગાગાહમીમભવોદહિતરદગમૂય ઇણમો સયલગમમજ્ઞપુત્તગસ્સ મિચ્છત્તદોસોહયવિસિદ્ધ-
વુદ્ધીપરિકપ્પિયકુભણિયઅગ્ગમાણઐસેસહેડિદ્ધતજુત્તીવિદ્ધસંણિક્કપચલપોટ્ટસ પચમગલમહાસુયસ્થવસ્સ
પચજ્ઞયણેગચૂલાપરિવિલત્તસ્સ, પવરપવયણદેવયાહિદ્ધિયસ્સ તિપદપરિચ્છિન્નેગાલાવગસત્તકલરપરિમાણ અણ-
તગમપજ્ઞવત્થપસાહમ સમમહામતપેરવિજ્ઞાણ પરમવીયમૂય. 'નમો અરહતાણ'તિ, પદમજ્ઞયણ અહિ-
જ્ઞેયવ્વ, તદ્વિયહે ય આયવિલેણ પારેયવ્વ ।

તદેર્વં વીયદિણે અણેગાહસયગુણસપઓર્નેયે અણતરમણિયત્થપસાહમ અણતરુત્તેણે કમેણં દુપ્પ-
પરિચ્છિન્નેગાલાવગપચકલરપરિમાણ 'નમો સિદ્ધાણ'તિ વીયમંજ્ઞયણ અહિજ્ઞેયવ્વ તિ, તદ્વિયહે ય
આયવિલેણ પારેયવ્વ । 10

વિદ્યેપથી, હલસિત આત્મવીર્ય અને પ્રતિસમય વૃદ્ધિ પામતા પ્રમોદથી વિશુદ્ધ, નિર્મલ, સ્થિર દૃઢ
એવા અતઃકરણવાળા થઈને, તમીન ઉપર ઢીચણ, મસ્તક તથા કરકમલ સ્થાપીને, અજલિપુટ 15
રચીને, શ્રીઋપભદ્રેવ વગેરે શ્રેષ્ઠ ધર્મતીર્થકરોના પ્રતિમાર્ચિત ઉપર દૃષ્ટિ તથા મનને સ્થિર કરીને,
एकाग्र अध्यवसाय કરીને, સમયજ્ઞતા, દૃઢ ચારિત્ર્ય વગેરે ગુણસપદાથી સહિત, ગુરુ શબ્દના
અર્થ પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કરનામા ચલ્લલ્લય એવા અવાધિત ગુરુના સુપ્રમાથી નીકળેલ, વિનય વગેરે
બહુમાનપૂર્વક તેમના (ગુરુના) સતોપ તથા કૃપાથી મળેલ, અનેક શોક, સતાપ, હ્રોડા, મહાવ્યાધિ,
વેદના, ધોર દુઃખ, દારિદ્ર્ય, ક્ષેધ, રોગ, જન્મ, જરા, મરણ તથા ગર્ભવાસ વગેરે રૂપ દુષ્ટ જલ્લ- 20
તુઓગ અવગાહનથી ભયકર એવા સસારસમુદ્રની અંદર નૌકાસમાન, સઠલ આગમોમા વ્યાપીને
રહેલ, મિથ્યાત્વના દોષથી હણાયેલ વિશિષ્ટ બુદ્ધિવાળાઓએ કલ્પેલ, મિથ્યાત્વી તેમજ અઘટિત સર્વ
દેવ, ગુક્તિ અને દૃષ્ટાંતોનો ધ્વસ કરવામા સમર્થ, પાંચ અધ્યયન અને એક ચૂલિકાથી વનેલ, પ્રવર
પ્રયત્નનદેવતાથી અધિષ્ઠિત થયેલ આ પચમગલમહાશુતસ્કધનુ, 'નમો અરહતાણ' એવું પ્રથમ અધ્યયન
કે જે ત્રણ પદ, એક આલાવા તથા સાત અક્ષર પ્રમાણનું છે, અનંતગમ પર્યવાર્યનું પ્રમાણક છે 25
અને સર્વ મહામત્ર તથા પ્રવર વિદ્યાઓનું પરમ વીજરૂપ છે-તેનું અધ્યયન કરવું જોઈએ, અને તે
દિવસે આયતિલયી પાવનું જોઈએ ।

ए ज रीते वीजे दिवसे अनेक अतिशय तेमज गुणसपदा सहित, पूर्वे कहेला अर्थने सिद्ध
फरनारु, जे मद, एक आलावा અને पांच अक्षर प्रमाणनु 'नमो सिद्धाण' नामनु वीजु अध्ययन
उपर जणावेला क्रम प्रमाणे ज भणवु, અને ते दिवसे आयविल करवु । 30

૧ °સિયસજીવ° P । ૨ °યશુદ્ધનિમ્મલચિર° A । ૩ °જાણુણસિ° P । ૪ °સોહજ° P । ૫ સમય
તુદ્ધચરિ P । ૬ °વેયેયગુરુસદ્દત્થા° P । ૭ રુપપતવાહિય P । ૮ °ણુરુપોવ° P । ૯ અણેગમહા
વાહિવિયણ° S । ૧૦ વુન્નેવગ° P । ૧૧ વાસાનિવાસાહ° I । ૧૨ સાવગાગાહ° P । ૧૩ અતિરહેડ
P । ૧૪ °સણેકપચલપોટ્ટસ P । ૧૫ °પયર° P । ૧૬ અરિદ્ધ° A । ૧૭ તદ્વિયહે P । ૧૮ તદેય
વી° P । ૧૯ નિતિય° P, વીયજ્ઞ° A । ૨૦ °વ્વ ત° A ।

સનરામરાસુરસ્સ ણં સવ્વસ્સેવ જગસ્સ અદ્દમહાપાહિરેરાઈપ્પ્યાઈસંઓવલક્કિયં અણ્ણસરિસમ-
ચિંતંમાહપ્પં કેવલાહિદ્વિયં પવરુત્તમંતં અરહંતિ ત્તિ અરહંતા । અસેસકમ્મક્કવણં નિદ્દહુભવંકુરંતોઓ ન
પુણેહ ભવંતિ જમ્મંતિ ઉવવજ્જંતિ વા અરુહંતા વા ણિમ્મહિયંનિહંયનિદ્દલિયંવિલીયનિદ્ધવિયઅભિભૂય-
સુદુજ્જયાસેસઅદ્દપ્યારકમ્મરિઉત્તાઓ વા અરિહંતેતિ વા, એવમેતે અણેગહા પન્નવિજ્જંતિ પરુવિજ્જંતિ
5 આઘવિજ્જંતિ પદ્ધવિજ્જંતિ દંસિજ્જંતિ ઉવદંસિજ્જંતિ ।

તહા સિદ્ધાણિ પરમાણંદમહૂસર્વર્મહાકલ્લાણનિરુવમસોક્કવાણિ ણિપ્પકંપસુક્કજ્ઞાણાઈઅચિંતસત્તિ-
સામત્થઓ સજીવવીરિણં જોગનિરોહાઈણા મંહાપયત્તેણ ત્તિ સિદ્ધા, અદ્દંપ્યારકમ્મક્કવણ વા સિદ્ધં સજ્ઞ-
મેતેસિં તિ સિદ્ધા, "સિયં જ્ઞાયમેસિમિતિ વા સિદ્ધા, સિદ્ધે નિદ્ધિણ પહીણે સયલપઓયણવાયકંયંવમેતેસિ-
મિતિ સિદ્ધા ।

10 એવમેતે ઇત્થીપુરિસનપુંસેસલિંગણલિંગાગિહિલિંગપત્તેયવુદ્ધવોહિય જાવ ણં કમ્મક્કયંસિદ્ધાઈમેણિણ
અણેગહા પન્નવિજ્જંતિ ।

[અરિહંત (વગેરેનો સંક્ષિપ્ત) અર્થ—]

મનુષ્ય, દેવતા અને દાનવોવાળા આ સમગ્ર જગતમાં આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય વગેરેના પૂજાતિ-
શયથી ઉપલક્ષિત, અનન્યસદ્દશ, અચિત્ત માહાત્મ્યવાળી, કેવલાધિષ્ઠિત, પ્રવર ઉત્તમતાને જેઓ યોગ્ય
15 છે તે 'અરહંત' છે । સમગ્ર કર્મોનો ક્ષય થવાથી, સંસારના અંકુરા વઢી જવાથી ફરીવાર અહીં
આવતા નથી, જન્મ લેતા નથી, ઉત્પન્ન થતા નથી તે કારણે એ 'અરુહંત' પણ કહેવાય છે । વઢી,
તેમણે આઠ પ્રકારના કર્મરૂપી શત્રુઓને મથી નાખ્યા છે, હળી નાખ્યા છે, દઢી નાખ્યા છે, પીલી
નાખ્યા છે, નસાડી મૂક્યા છે અથવા પરાજિત કર્યા છે; તેથી તે 'અરિહંત' પણ કહેવાય છે ।
આ રીતે તેઓ અનેક પ્રકારે કહેવાય છે, નિરૂપણ કરાય છે, ઉપદેશ કરાય છે, સ્થાપન કરાય છે,
20 દર્શાવાય છે અને વધી રીતે વતાવાય છે ।

[સિદ્ધનો અર્થ—]

પરમ આનંદરૂપ, મહોત્સવરૂપ, મહાકલ્યાણરૂપ, અનુપમ સુખને અચળ એવા શુદ્ધધ્યાન-
વગેરેની અચિન્ત્ય શક્તિના સામર્થ્યથી જીવના પરાક્રમપૂર્વક યોગનો નિરોધ કરવા વગેરે વડે જેઓએ
મહાપ્રયત્નથી સિદ્ધ કર્યું છે તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે । વઢી, આઠ પ્રકારનાં કર્મોનો ક્ષય કરવાથી સિદ્ધ
25 થયા છે તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે । વાંધેલાં કર્મો તેમનાં ભસ્મીભૂત થયાં છે તેથી પણ તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે ।
અથવા તેમનાં સકલ પ્રયોજનો સિદ્ધ ઇટલે સમાપ્ત થઈ ગયાં છે તેથી પણ તે 'સિદ્ધ' કહેવાય છે ।

આ રીતે સ્ત્રીલિંગ, પુરુષલિંગ, નપુંસકલિંગ, અન્યલિંગ, (વેશ) ગૃહસ્થલિંગ, ત્રયેકવુદ્ધ
અને વુદ્ધવોધિતથી માંડીને યાવત્ કર્મક્ષયસિદ્ધ વગેરે અનેક રીતે સિદ્ધોની પ્રરૂપણા કરાય છે ।

૧. °મપ્પમેયં કે° P । ૨. °ત્તમં અ° A । ૩. °તાઉ ન A । ૪. °યણિહૂય P । ૫. વિલ્લય P; વિલ્લિય SB ।
૬. °તેઙ વા P । ૭. °તિ મહા B । ૮. °મહક P । ૯. મહપયત્તેણેતિ P, મહાપયત્તેણિતિ A । ૧૦. અદ્દપ્યાર° A
P । ૧૧. સિયમજ્ઞાય° P, સિયમજ્ઞોય° B । ૧૨. °કયં ચ મે° P । ૧૩. °પુરુસ° M । ૧૪. સગલિંગ° M ।
૧૫. સિદ્ધા ય મે° P ।

૧ તઓ તેળેવાળતરભણિયતિહિકરણમુહુત્તનવલ્લજતોગમલમસસીબલજતુવિરહિઓગાસચેડયાલગાફમેળ
અટ્ટમમત્તેળ સમળજાળાવિક્ષણ ગોયમા ! મહ્યા પપ્પેળ સુપરિફુડ ણિઉળ ઐસદિદ્ધ સુત્તથ અળેગહા
સોઝાવાધારેયન્ન, ઇયાઈ વિહીઈ પચમગલસ્સ ણ ગોયમા ! વિળઓહાવ્વો કાયવ્વો ।

સે ભયવ ! કિમેયસ્સ અર્ચિત્તિતામણિકપ્પમ્મયસ્સ ણ પચમગલમહાસુયક્કલ્લપ્પસ સુત્તથ પવ્વત્ત ૨

ગોયમા ! ઇમાહ્ય ઇયસ્સ અર્ચિત્તિતામણિકપ્પમ્મયસ્સ ણ પચમગલમહાસુયક્કલ્લપ્પસ ણ સુત્તથ ૫
પણ્ણત્ત, ત જહા—જે ણ ઇસ પચમગલમહાસુયક્કલ્લપ્પે સે ણ સયલાગમતરોગ્ગવત્તી તિલ્લેલકમલમયરદ વ્વ
સન્નલોઈ પચત્થિકાયમિવ જહત્થકિરિયાણીગયસન્નમ્મયગુણિક્કિત્તે જહિચ્છિયફલપસાહમે ચેવ પરમ્મથુદ્ધાઈ ।

૧ સા ય પરમથુદ્ધે કેસિ કાયવ્વા ૩

સન્નજગુત્તમાળ, સન્નજગુત્તમુત્તમે ય જે કેદે મૂઈ જે 'કેદે મવિસ્સતિ તે સન્ને ચેવ અરહતાદંઓ
ચેવ, ણો ણમત્તેત્તિ, તે ય પચહા—અરહતે સિદ્ધે આયરિઈ જ્ઞાણ સાહવો ય । તત્થ ઇપ્પસિ ચેવ 10
ગમ્મત્થસન્નાવો ઇમો । ત જહા—

ત્યારપછી પૂર્વે કહેલા તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન અને ચંદ્રચંદ્ર હોય ત્યારે
જેતુરહિત સ્થલમા ચૈત્યાલય (જવા) 'વગેરેના ક્રમપૂર્વક ઝળ ઉપવાસ કરીને, સમ્યક્ પ્રકારે
(ગુરુની) અનુજ્ઞા મેળવીને, હે ગૌતમ ! મોટા વિસ્તારથી અત્યવ સ્ફુટ, નિપુણ અને શકારહિતપણે
સૂત્ર તેમજ અર્થોને અનેક પ્રકારે સામગ્રીને અવધારણ કરવા । હે ગૌતમ ! આ પ્રકારની વિવિધી 15
પચમગલમહાશ્રુતસ્કથનુ વિનયપૂર્વક ઉપધાન કરવું જોઈએ ।"

"હે ભગવન્ ! અચિન્ત્ય ચિંતામણિકલ્પ શ્રીપચમગલમહાશ્રુતસ્કથ સૂત્રના અર્થ કેવ
કહેલા છે ?"

"હે ગૌતમ ! આ અચિન્ત્ય ચિંતામણિકલ્પ શ્રીપચમગલમહાશ્રુતસ્કથ સૂત્રના અર્થ જે
કહેલા છે તે આ પ્રકારે છે—જેમ તલમા તેલ છે, કમલમા મકરંદ છે અને સર્વ લોકમા પાચ 20
અસ્તિકાય રહેલ છે તેમ આ પચમગલમહાશ્રુતસ્કથ સકલ આગમોમા અન્તર્ગત રહેલ છે, અને
તે યથાર્થ ક્રિયાનુગત સદ્ગુણોના કીર્તનસ્વરૂપ તથા યથેચ્છ ફલપ્રસાધક પરમ
સ્તુતિનાદરૂપ છે ।"

"ઈ પરમસ્તુતિ કોની કરવી જોઈએ ?"

"સર્વ જગતમા જે ઉત્તમ હોય તેની પરમસ્તુતિ કરવી જોઈએ । સર્વ જગતમા જે કોઈ 25
ઉત્તમોત્તમ થઈ ગયા અને જે કોઈ થયો તે સર્વે અરિહત આદિ જ છે, તે સિવાય વીજા નથી જ ।
તે (અરિહતાદિ) પાચ પ્રકારે છે—અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ । તે પાચેનો
ગર્ભાર્થ-સદ્વાય પટલે પરમ રહસ્યભૂત અર્થ આ રીતે છે—

૧ મહ્યા વધેળ P । ૨ °દિદ્ધ સુ° P । ૩ °વ્વે કાયવ્વે । । ૪ મા દમા° B, મા ઇયમા° B, મા
ઇય P । ૫ 'ઇમ' ત્તિ પાઠ B પ્રતી નામ્નિ । ૬ °બુદ્ધિયાગ્ગેન્નવ્વમ્મયગુણિક્કિત્તે P, બુદ્ધિયાગ્ગેન્ન
° મલ્લુદ્ધાઈ સેય P । ૮ કેસિ કા° P । ૯ કેદે મવિસુ તે P, નાસ્સય પાઠ B પ્રતી । ૧૦ °ઓ ચેવા P ।

તહા અચ્ચંતકટ્ટુગ્ગુગયરઘોરતવ્વચરણાંઈઅણેગવયનિયમોવવાસનાણાભિગ્ગહવિસેસસંજમપરિવાલ્ણસમ્મં
પરીસહોવસગ્ગાહિયાસણેણં સવ્વદુક્ખવિમોક્ખં મોક્ખં સાહયંતિ ત્તિ સાહવો ।

અયમેવ ઇમાણ ચૂલાણ ભાવિજ્જઈ—

એતેસિં^૧ નમોક્કારો એસો પંચનમોક્કારો, કિં કરેજ્જા ?

૫ સવ્વં પાવં—નાણાવરણીયાદિકમ્મવિસેસં તં પય્ઠરિઅપરિસેણં દિસોદિસં^૨ ણાસયઈ સવ્વપાવપ્પણાસણો,

એસ ચૂલાણ પઢમો ઉદ્દેસઓ । એસો પંચનમોક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો^૩ કિંવિહો ઉ ?

મંગો—નિવ્વાણસુહસાહણેક્કલ્લમો સમ્મદંસણાઈ આરહઓ અહિંસાલક્ખણો ધમ્મો, તં મે લાણ્જ ત્તિ
મંગલં, મમં મંવાઓ—સંસારાઓ^૪ ગલેજ્જા—તારેજ્જા^૫ વા મંગલં, વદ્ધપુટ્ટનિકાઈયટ્ટપ્પગારકમ્મરાસિં મે^૬
ગાલિજ્જા—વિલિજ્જવેજ્જ ત્તિ^૭ વા મંગલં ।

૧૦ એણસિં મંગલાણં અત્તેસિં ચ મંગલાણં સવ્વેસિં કિં ? પઢમં—આદીણ અરહંતાઈણં થુઈ ચેવ હવઈ
મંગલં તિ ।

[સાધુનો અર્થ—]

અત્યંત કઠોર, ઉગ્ર, ઉગ્રતર, ઘોર તપની આચરણા વગેરે અનેક પ્રકારનાં વ્રત, નિયમ,
ઉપવાસ, વિવિધ અભિગ્રહવિશેષથી સંયમનું પરિપાલન કરવા વડે તેમજ પરીષહો અને ઉપસર્ગોને
૧૫ સારી રીતે સહન કરવા વડે જેઓ વધા પ્રકારનાં દુઃખોથી મુક્ત કરનાર એવા મોક્ષને સાધે છે તે
'સાધુ' કહેવાય છે ।

આ જ પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કાર નીચે પ્રમાણે ચૂલિકાથી ભાવિત કરવામાં આવે છે—
(તેના મહત્ત્વ તથા ફલનો નિર્દેશ કરવામાં આવે છે ।)

[ચૂલિકાનો અર્થ—]

૨૦ એ પાંચેને કરેલો નમસ્કાર એટલે 'એસો પંચનમોક્કારો' શું કરે છે ?

'સવ્વપાવપ્પણાસણો'—એટલે કે સર્વ જ્ઞાનાવરણીય જે પાપકર્મ તેને પ્રકર્ષથી નષ્ટ કરી નાખે છે ।

'એસો પંચનમોક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો'—એ ચૂલિકાનો પ્રથમ ઉદ્દેશો છે । તે કેવો છે ?—

'મંગ'—એટલે નિર્વાણસુખ (મોક્ષસુખ) ને સિદ્ધ કરવામાં સમર્થ સમ્યક્દર્શન વગેરે અરિહંતોએ
પ્રરૂપેલા અહિંસાલક્ષણ ધર્મને જે મને આપી આપે તે મંગલ । ૧, અથવા મને સંસારથી ગાળે
૨૫ અર્થાત્ તારે તે મંગલ । ૨, અથવા વદ્ધ, સ્પૃષ્ટ, અને નિકાચિત એવા આઠ પ્રકારના મારા કર્મના
રાશિને જે ગાળે અર્થાત્ શમાવે તે મંગલ । ૩.

આ મંગલોમાં તથા વીજા મંગલોમાં અરિહંતો વગેરેની સ્તુતિ એ જ પ્રથમ—ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે ।

૧. °ણાઈ અ° P । ૨. સાહિયંતિ B । ૩. °તેસિ ણમોક્કારો એસ પંચ° P । ૪. °રિસેસેણં M । ૫. °દિસિ
ણ° B । ૬. એસ પ° P । ૭. કિંવિહે ઉ P । ૮. °સુસાહણે° P । ૯. સમ્મદંસ° T B । ૧૦. મવાહ સં° S ।
૧૧. ગમેજ્જા P । ૧૨. તારેજ્જ વા B । ૧૩. મે ગાલેજ્જ વિ° P, મે ગલિજ્જા વિ° A । ૧૪. વિલેજ્જવજ્જ P ।
૧૫. તિ મંગલં B । ૧૬. °લં તે એસ P ।

તહા અદ્વારસસીલગસહસ્માહિદ્વિયતળૂ છત્તીસહિવિહમાયાર જહદ્વિયમગિલાઈ - અહિણિસાણુસમય આર્યરતિ ચિ પત્તયતિ ચિ આયરિયા, પરમપ્પણો અ હિયમાયરતિ આયરિયા, સન્વસત્તસ સીસગણાણ વા હિયમાયરતિ આયરિયા, પાણપરિચ્છાઈ વિ ઉ પુદ્ધાદીણ સમારભ નાયરતિ ણારમતિ નાણુજાણતિ વા આયરિયા, સુમેહાનરદ્ધે વિ ણ કસ્સઈ મળસાવિ પાવમાયરતિ ચિ વા આયરિયા, એવમેતે ણામઠવળાદીહિ અણેગહા પત્તવિજ્ઞંતિ ।

તહા સુસુતુડાસગદારે મળોર્યકાયજોગત્તગ્ગત્તે વિહિણા સરવજળમત્તાનિદુપયક્ષરવિસુદ્ધવાલ- સગસુયનાણજ્ઞયણજ્ઞાવળેણ પરમપ્પણો અ મોન્સોવાય જ્ઞાયતિ ચિ ગ્ગજ્ઞાઈ, થિરપરિચિયમળતગમપ્જ- વત્થોહિ વા દુવાલસગ સુયનાણ ચિંતતિ અણુસરતિ ઇગગમોણસા જ્ઞાયતિ ચિ વા ગ્ગજ્ઞાઈ, એવમેતેહિ [મેઈહિ] અણેગહા પત્તવિજ્ઞંતિ ।

[આચાર્યનો અર્થ—]

10

શરીરમા અઢાર હજાર શીલાગને ધારણ કરનારા જેઓ છત્રીશ પ્રકારના આચારોને ચચાર્યપણે જ્ઞાનિ વિના પ્રતિમમય આચરે છે—પ્રયત્નવે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । વીજાના અને પોતાના હિતનુ આચરણ કરતા હોનાથી પણ તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । પ્રાણનો નાશ થતા સુધીયે પૃથ્વીકાય ધરોરે જીવનો સમારભ કરતા નથી, કરાવતા નથી અને કરવાની આજ્ઞા આપત્તો નથી તેમી પણ તેઓ ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । કોઈએ મોટો અપરાધ કર્યો હોય તોયે તેઓ કોઈનુ 15 મનથીયે પાપ આચરતા નહીં હોનાથી ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । આ પ્રકારે નામ-સ્થાપના ધરોરેથી અનેક પ્રકારે તેમની પ્રરૂપણા કરવામા આવે છે ।

[ઉપાધ્યાયનો અર્થ—]

જેઓ આસ્ત્રયના દ્વાર વધ કરી, મન, વચન અને કાયાના યોગમા ઝામી જઈ, વિધિપૂર્વક સ્વર, વ્યક્તન, માત્રા, વિંદુ, પદ અને અક્ષરોથી વિશુદ્ધ એવા વાર અગોરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનુ પોતે અધ્યયન 20 કરીને તથા વીજાને અધ્યયન કરાવીને વીજાના અને પોતાના મોખના ઉપાયનુ ધ્યાન કરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । અથવા જેઓ અનતગમ અને પર્યાયના અર્થો ધડે સ્થિર પરિચિત વાર અગોરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનુ ચિંતન કરે છે, અનુસ્મરણ કરે છે અને એકામ મનથી ધ્યાન કરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । આ પ્રકારે અનેક રીતે ઉપાધ્યાયની વ્યાખ્યા કરવામા આવે છે ।

૧ અહિમા ૪, મહાણિસા° P I, ૨ ઈદ્ધિ પા P I ૩ ઈદ્ધિ તિ આય° II ૪ ય્યા મય્વસા સીસ° P I ૫ સુદ્ધમવરદ્ધે M, સુદ્ધાવરદ્ધે B ૬ વદ્ધસ° P I ૭ વાય જ્ઞા° P I ૮ ચિતિતિ P I ૯ માળતે જ્ઞા P I ૧૦ ઈદ્ધિ અ P I

વિદાણં સુરલોગાણં સોહગકંતિદિત્તિલાવન્નરૂવસમુદયસિરીપ્પં—સાહાવિયકમ્મક્કયજણિયદિવ્વકયપવરનિસ્વ-
 માણન્નસરિસવિસેસાંસયાસયલક્કલવવિચ્છેદ્ધુપરિદંસણેણં ભવણવદ્વાણમંતરજોસવેમાણિયાહમિદંસ-
 ઇંદચ્છરાકિન્નરણરવિજ્ઞાહરસ્સ સસુરાસુરસ્સાવિ ણં જગસ્સ ‘અહો અહો અહો અજ્ઞ ઐદિટ્ઠપુવ્વં દિટ્ઠમન્હેહિ’
 ઇણંમો સવિસેસાંડલમહંતાંચિત્તપરમચ્છેરયસંદોહં સમગાલમેવેગટ્ઠસર્મુદયં દિટ્ઠં તિ તર્કલ્લણપ્પન્નઘણનિરંતર-
 ૫ વહલંપ્પમોયા ચિત્તયંતો સહરિસપીયાણુરાયવસપવિયંમંતાણુસમયઅહિણવાહિણંવપરિણામવિસેસત્તેણં મહમહંતિ
 ૭ જંપિર પરોપ્પરાણં વિસાયમુવગયહંહધીધિરત્થુઅધન્નાડુપ્પન્ના વયમિદ્ધિ ણિંદિરઅત્તાણ ગમણંતરસંખુહિયહિય-
 મુચ્છિરસુલલ્લચેયણસુપ્પેણસિદ્ધિલિયસગત્તઆડંચેણં પસણ્ણો ઉમ્મેસનિમેસાંસારીરિયવાવાસુક્કેવલં અણો-
 વલ્લકલ્લંતમંદમંદદીહહુંકારં વિમિસ્સમુક્કદીહહહવહલનીસાંસગત્તેણં અદ્ધઅભિનિવિદ્ધુદ્ધી સુણિચ્છિય-
 મણેસ્સ ણં જગસ્સ, ‘કિં પુણ તં તવમણ્ણેચિદ્દેમો જેણેરિસં પવરિદ્ધિં લંભેજ્જતિ,’ તમ્મયમણ્ણસ્સ ણં દંસેણા
 ૧૦ ચેવ ણિયણિયવચ્છત્થલ્લંનિહિજ્જંતંતકરયલ્લપ્પાંદિયમહંતમાણસચમક્કારે ।

- ૫૧ સહિત દેવગણોના સૌભાગ્ય, કાન્તિ, દીપ્તિ, લાવણ્ય અને રૂપની શોભાને ઢાંકી દે છે (નિસ્તેજ
 બનાવી દે છે) । સ્વાભાવિક, (૪) કર્મક્ષયજનિત (૧૧) તથા દેવકૃત (૧૯) એવા ચોત્રીશ
 અતિશયોના તે ધારક હોય છે અને તે ચોત્રીશ અતિશયો એવા શ્રેષ્ઠ નિરુપમ અને અનન્યસદૃશ
 હોય છે કે તેનાં દર્શન કરવાથી ભગવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષ્ક, વૈમાનિક, અહમિન્દ્ર, ઇન્દ્ર,
 ૧૨ અંપસરા, કિન્નર, નર, વિચાધર અને સુર તથા અસુર સહિત જગતનાં જીવોને એટલું વધું આશ્ચર્ય
 થાય છે કે ‘અહો અહો અહો આપણે કોઈ દિવસ નહીં જોયેલું આજે જોયું । એક જ વ્યક્તિમાં
 ૩૧ એક સાથે એકત્રિત થયેલો અતુલ, મહાન અચિન્ત્ય પરમ આશ્ચર્યોનો સમૂહ આજે આપણે જોયો ।’
 ૩૨ એવા વિચારથી તે ક્ષણે અત્યંત આનંદિત થયેલા તેઓ હર્ષ અને અનુરાગથી સ્ફુરાયમાન થતા
 નવા નવા પરિણામોથી પરસ્પર અત્યંત હર્ષના ઉદ્ગારો કાઢે છે અને વિહાર કરીને ભગવાન આગલ
 ૨૦ ચાલ્યા ગયા પછી સાથે સાથે પોતાના આત્માની નિન્દા કરે છે કે ‘અમને ધિક્કાર છે, અમે
 અધન્ય છીએ, અમે પુણ્યહીન છીએ’ । ભગવાન ચાલ્યા ગયા પછી તેમના હૃદયને ખૂબ શોભ
 થવાથી તેઓ મૂર્છિત થઈ જાય છે અને મહામુશીવંતે તેમનામાં ચૈતન્ય આવે છે । તેમનાં ગાત્ર
 ૦ અત્યંત શિથિલ થઈ જાય છે । આકુચ્છન પ્રસારણ ઉન્મેષ નિમેષ આદિ શારીરિક વ્યાપારો વંધ
 પડી જાય છે । નહીં ઓલખાતા અને સ્વલના પામતા મંદ મંદ દીર્ઘ હુંકારોથી મિશ્રિત દીર્ઘ
 ૨૫ ઉષ્ણ વહુ નિસાસાથી જ માત્ર બુદ્ધિશાલીઓ સમજી શકે છે કે તેમનામાં મન (ચૈતન્ય) છે ।
 જગતના જીવો ભગવાનની ઋદ્ધિ જોઈને એક માત્ર વિચાર કરે છે કે આપણે એવું કયું તપ
 કરીએ કે જેથી આપણને પણ આવી પ્રવર ઋદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય । ભગવાનને જોતાં જ તેઓ પોતાનાં
 ૭૩ વક્ષઃસ્થલ ઉપર હાથ મૂકે છે અને તેમના મનમાં મહાન આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે ।

૧. °સહાવિય° P । ૨ °સાસાસયા કલા° P, °સાસયકલા° T B । ૩. °વિચ્છેદ્ધુ° B । ૪. °મિદં
 સ° P । ૫ અદિટ્ઠ° B । ૬ °સાઓલ° P । ૭. સમગલ° M । ૮ યં ચિદ્ધંતિ P । ૯. તર્કલ્લણપ્પ° P ।
 ૧૦. °પ્પમેયચિત્તા° અતો P, °પ્પમેયચિત્તયંતો S । ૧૧ °ગપરિ° M । ૧૨ તેણં મહમહમહંતિ P । ૧૩. °હહહહધી°
 B, °હહહહધી° P । ૧૪ °સુણ્ણપુણ્ણ° P । ૧૫. °ચણપસણ્ણા ડ° P । ૧૬. °ઉમેસ° A । ૧૭. °નિમેસા° B ।
 ૧૮. °વલ અ A । ૧૯ °ક્કલ્લલંત P । ૨૦ °વિમિસ્સામુક્કદીહહહ° P । ૨૧. °સાસેગતેણ° P । ૨૨. °ણસણ° P ।
 ૨૩. °ણુચેદ્દેમો P । ૨૪. °લંભેજ્જંતિ P । ૨૫. °દંસણં ચેવ M । ૨૬. °લ્લણિહિપ્પંતક° P । ૨૭. °દિયામ° P ।

પસ સમાસત્યો, વિત્યત્ય તુ ઇમ, ત જહા—

તેણ કાલેણ તેણ સમણ ગોયમા ! જે કેડે પુનઃગાવનિયસદ્ધત્યે અરહતે મગવતે ધમ્મતિથ્થગેરે મહેજ્ઞા
સે ન પરમપુજ્ઞાણ પિ પુજ્ઞયેરે મહેજ્ઞા, જયો ન તે સઘ્ધેવિ^૧ એયલક્ષણસમન્નિ^૨ મહેજ્ઞા, ત જહા—

અર્ચિતઅપ્પમેયનિરુપમાણેણમરિસપરવરુત્તમગુણોહાહિદ્વિયત્તેણ તિણ્હપિ લોગાણ સજ્ઞિયર્થગુરુય-
મહત્તમાણમાણદે, તહા ય જમ્મતરસંચિયર્થગુરુપુણપન્નારસવિદત્તિત્થયરનામકમ્મોદણ્ણ દીહરગિમ્માય-^૬
વસતાવકિલ્લસિહિલ્લાણ વ પદ્મપાડસધારામરવરિસંતઘણસંધાયમિવ પરમહિઓગ્ગસેપયાણાણા ઘણરાગ-
દોસમોહમિચ્છાચિરંકપમાયદુટ્ઠકિલિટ્ટઞ્જસાયાહસમજ્ઞિયાસુહોરપાવકમ્માયવસતાવસ્સ ણિણ્ણાસગે મંબ-
સર્ણેણ સઘ્ધભૂ અણેગજમ્મતરસર્ગિદેત્તગુરુયપુત્તપન્નારસસયગ્ગલેણ સમજ્ઞિયાડલ્લવ્વલીરિણસરિયસંતપર-
ક્કમાહિદ્વિયતણ સુક્કતદિત્તચારુપાયગુટ્ઠમાલ્લવાહસપ્પણ સયલ્લાહનસત્તચ્ચદપતીણ સૂરિ^{૧૧} દેવે પાયહપ્પયા-
વદસદિસિર્પયાસવિપ્ફુરતકિરણપન્નારેણ ણિયતેયસા વિચ્છાયગે સંયલણ વિ વિજ્ઞાહરામરીણ સદેવવાણ-^{૧૦}

આ પ્રકારે આનો સક્ષેપમા અર્થ છે, જ્યારે વિસ્તારથી અર્થ નીચે મુજબ છે—

તે કાલે તે સમયે, હે ગૌતમ ! જેનો શ્રદાર્થ પહેલા વર્ણવવામા આવ્યો છે એવા જે ફોરે
ધર્મતીર્થકર અરિહત મગવતો હોય છે તે પરમપૂજ્યોના પણ પૂજ્ય હોય છે, કારણકે તે ધધા જ નીચે
જણાવેલ લક્ષણોથી યુક્ત હોય છે —

અર્ચિત્ય, માપી ન શકાય, ઉપમા આપી ન શકાય, અતન્યસદૃશ, શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમોત્તમ એવા^{૧૦}
ગુણસમૂહથી અધિષ્ઠિત હોવાને લીધે તેઓ ત્રણે લોકમા મહાન માનસિક આનન્દ ઉત્પન્ન કરનારા
હોય છે । તેમજ ધર્મીની પ્રથમ ધારાઓ વરસાવતો મેષનો સમૂહ જેમ ધીર્ય પ્રીપ્ત ઋતુના તાપથી
સત્ત થયેલ મયૂરોના સમુદાયના સતાપને શમાવે તેમ અન્ય જન્મમા સચિત કરેલા મહાપુણ્યના
કારણે ઘાયેલા તીર્થકરનામકર્મના ઉદયથી અરિહત મગવતો પરમ હિતોપદેશ આપવા વગેરે દ્વારા
નિવિઢ (ગાઢ) રાગ-દ્વેષ, મોહ, મિધ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, દુષ્ટ અને સઙ્કિષ્ટ એવા અધ્યવસાય^{૨૦}
વગેરેથી ઘાયેલા અશુભ ધોર પાપકર્મોથી ઘતા ભવ્ય જીવોના સતાપને શમાવનારા હોય છે । તેઓ
સર્વશ્ચ હોય છે । અનેક જન્મોમા સચિત કરેલા મહાન પુણ્યના અતિશયથી જગતમા ફોરેની તોલે
ન આવે તેના અતુલ વઢ, વીર્ય, પેશ્વર્ય, સત્ત્વ તથા-પરાક્રમ તેમનામા હોય છે । તેમના મનોદર
દેદીપ્યમાન પગના અગુઠાના અપ્રમાણુ પણ રૂપ ઘટલુ વધુ અતિશય હોય છે કે સૂર્ય જેમ વરો
દિશામા પ્રકાશથી સ્ફુરાયમાન પ્રકટ પ્રતાપી કિરણોના સમૂહથી સર્વ ગ્રહ નક્ષત્ર અને વદ્રની^{૨૫}
પક્ષિને નિસેજ ઘનાવી દે છે તેમ તેઓ પોતાના તેજથી સર્વ વિશાધરો દેવીઓ દેવેત્ર તથા દાનવેત્ર

૧ કદ્ધુ^૧ T । ૨ પુલ્લે વા^૨ P । ૩ નિયકરે P । ૪ નિ એય લ^૩ A । ૫ ^૧ગણ્ણસ^૪ P ।
૬ યગલ્લ P । ૭ ^૨યગલ્લપુ^૫ P, ^૩યગુલ્લપુ^૬ T । ૮ ^૪ળ ન પ^૭ । ૯ પનાણા^૮ P । ૧૦ વિરતિય^૯ P ।
૧૧ તાણ અણે P । ૧૨ ^{૧૦}હત્તાગલ્લ પુ^{૧૦} P, ^{૧૧}હત્તાગલ્લ^{૧૧} B । ૧૩ યમત્ત^{૧૨} P । ૧૪ એ વા પા^{૧૩} P ।
૧૫ ^{૧૨}લ્લ પયહ T । ૧૬ ^{૧૩}લ્લિત^{૧૩} P । ૧૭ ^{૧૪}ળપ્પસારેય^{૧૪} । ૧૮ સયલ્લપ્પિ P, સયલ્લપ્પવિ B ।

અહવા ગોયમા ! ૧કિમિત્થ પમ્બૂવાગરણેણ ?, સારત્થં ભવ્વણે । તં જહા—

પામં પિ સયલકમ્મદ્દમલકલંકેહિ વિપ્પમુક્કાણં । તિયસિંદચ્ચિયચલણાણ જિણવરિંદાણ જો સરહ ॥
તિવિહકરણોવઉત્તો ય્વણે ય્વણે સીલસંજમુજ્જુત્તો । અવિરાહિયવયનિયમો સોઽવિ હુ અદ્ધરેણ સિજ્ઞેજ્ઞા ॥
જો^૧ પુણ દુહઉવ્વિગ્ગો સુહત્પહાલ્લ અલિ વ્વ કમલવણે । થયથુદ્ધમંગલજયસદ્વાવડો^૨ રુણરુણે કિંચિ ॥
5 ભત્તિભરણિભરો જિણવરિંદપાયારવિંદજુગપુરઓ । ભૂમીનિદ્ધવિયસિરો કયંજલીવાવડો ચૈરિત્તહો ॥
એકં પિ ગુણં હિયણ ધૈરેજ્ઞ સંકાદ્ધસુદ્ધસમ્મત્તો । અક્કંડિયવયનિયમો તિત્થયરચાણ સો સિજ્ઞે ॥

જેસિં ચ ગં સુગહિયર્નામગહણાણં તિત્થયરાણં ગોયમા ! એસ જગપાયડે મહચ્છેરયમ્બૂણ મુવંણસ્સ વિયડપાયડે મહંતાઈસંણ પવિયંભે, તં જહા—

સ્ત્રીણદ્ધૃપાયકમ્મા મુક્કા વહુદુક્કલ્લગમ્ભવસહીણં । પુણરવિ અપત્તકેવલમણપજ્જવણાણં^૩ ચૈરિમતણૂ ॥
10 મહજોઈણો વિવિહંદુક્કલ્લમયરમ્ભવસાગરસ્સ ઉવ્વિગ્ગા । દ્ધૂણ્ણસરહાઈસંણ મ્ભવહુત્તમણા ય્વણં જંતિ ॥

અથવા ગૌતમ ! આ વિશે વધારે શું કહેવું ? સારભૂત અર્થ તને કહું છું—

જે સમગ્ર એવાં આઠ કર્મોના મઝ્ઝરૂપ કલંકથી મુક્ત થયેલા છે અને દેવતાઓના ઇંદ્રોણ જેમના ચરણની પૂજા કરી છે તે જિનેશ્વર દેવોના નામનું પણ સ્મરણ કરનાર, (મન, વચન, કાર્યારૂપ) ત્રણ કરણથી ઉપયુક્ત, ક્ષણે ક્ષણે શીલ અને સંયમમાં ઉદ્યમશીલ અને વ્રત-નિયમની
15 વિરાધના ન કરનારો માનવી નિશ્ચયે જલદીથી સિદ્ધિને મેઢવે છે । દુઃખથી રોદ પામેલો અને સુખની તૃષ્ણાવાળો જે માનવી કમઝવનમાં ભ્રમરની જેમ સ્તવન, સ્તુતિ અને માંગલિક એવા જય જય શબ્દનો ઉચ્ચાર કરતો કંઈક ગુંજારવ કરે છે, તેમજ ભક્તિમાં અત્યંત ગરકાવ વનેલો, ચારિત્રનો અર્થી જિનેશ્વર ભગવંતનાં વે ચરણકમળો આગઝ જમીન ઉપર પોતાનું મસ્તક સ્થાપીને અંજલિ કરીને શંકા વગેરેથી શુદ્ધ (રહિત) સમ્યક્ત્વવાળો તથા અલંકૃત વ્રત-નિયમવાળો
20 જે માનવી તેમનો એક પણ ગુણ હૃદયમાં ધારણ કરે છે તે તીર્થંકર થઈને મોક્ષમાં જાય ।

હે ગૌતમ ! જેમનું નામ લેવું પુણ્યરૂપ છે તે તીર્થંકરોનો, જગતમાં પ્રગટ મહાન આશ્ચર્યભૂત ત્રણે ભુવને વિકટ પ્રગટ અને મહાન એવા અતિશયનો વિસ્તાર આ પ્રકારે છે—

જેમણે કેવલજ્ઞાન, મનઃપર્યાયજ્ઞાન તથા ચરમ શરીર પ્રાપ્ત નથી કર્યું એવા જીવો પણ અરિહંતોના અતિશયોને જોઈને અદ્ધ પ્રકારનાં કર્મોનો ક્ષય કરનારા વને છે, વહુ દુઃખદાયક
25 ગર્ભાવાસથી મુક્ત થાય છે, મહાયોગી વને છે, વિવિધ દુઃખમય ભવસાગરથી ઉદ્ધિગ્ન થાય છે અને સંસારથી અલગ થઈ જાય છે ।

૧ ગોયમા પમ્બૂ^૧ ATS । ૨. કિમેત્થ P । ૩. જો ડળ P । ૪. °હો ઝગ્ગણે A, °હો રુરુણે P ।
૫. ભૂસિનિ° A । ૬. ચરિત્તહો A । ૭. ધરેજ્ઞ P । ૮. °નામગહ° P । ૯. °પાયડ° A, °પયડે P ।
૧૦ મુયણસ્સ વિ પયડ° P । ૧૧ °પાયડમ° A । ૧૨. °સયપવિયંભો A । ૧૩ દ્ધકમ્મપાય મુ° P ।
૧૪ °ચરિત્તણૂ A । ૧૫. °ણો વિ વહુદુક્કલ્લગયર° P । ૧૬ °સણ લવ° P ।

ता गोयमा ! ण एवमाह अणत्तगुणगणाहिद्वियसरीराण तेसिं सुगेहियंनार्धेज्जाण अहताण भगवताण धम्मतिथ्यगाराण सत्तिण गुणगणोहरयणैसघाण अहन्निसाणुसमयं जीहासहस्सेणपि वागरतो सुरवैई वि अन्नयरे वा केई चउत्ताणी, महाटसई य उउमत्थे सयभुरमैणोयहिस्स इव वांसकोडीहिपि णो पार गच्छेज्जा, जओ ण अपरिमियगुणग्यणे गोयमा ! अरहते भगउते धम्मतिथ्यगरे भवति, ता किमेत्थे भवउ ? जत्थ य ण तिलोगनाहाण जगगुरूण सुउणोवउधूण तेलोउत्तमगुणखभपउधम्मतिथ्यकरीराण केई ५ सुरिंदोईपायगुट्टगाएगदेसाउ अणेगगुणगणालकरियाउ भत्तिभरनिउभैरिक्खरसियाण सन्नेसिं पि वा पुरीसाण अणेगभउत्तरसच्चियअणिट्टदुट्टदुक्कमरासिजणियदोगच्चदोमणैस्सादिसयलदुक्खदोईरिद्विकिस्सेजम्म-जराभरणरोगसोगसतावुंवेययाहिवेयणाईणै खयट्टाए एगगुणस्साणतभागमेग भणमाणाण जमगसमगमेउ दिणयरैरे इउ अणेगगुणगणोहे जीहग्गे विप्फुरति ताइ च न सैका सिंता वि देवगणा समकाल भणिऊण, कि पुण अनेउली मसचक्खुणो ? ता गोयमा ! ण एमै इत्थ परमत्थे वियाणेयव्वो, जहा ण जइ 10 तित्थेगाराण सत्तिण गुणगणोहे ११ तित्थयरे चेव वायरति, ण उण अत्ते, जओ ण सातिसया तेसिं भारती ।

आयी हे गौतम ! आ घरे अने त गुणसमूहयी युक्त शरीरवाङ्म, पुण्यशार्ङ्गी नामवाङ्म धर्मे धर्मतीर्थता प्रवर्तावनारा अरिहत्त भगवतोना गुणगणोरूपी रत्नसमूहनु इद्र, कोई चार ज्ञानवाङ्म, अथवा महा अतिशयवाङ्म छद्मस्थ पण रातदियस प्रतिपळे हजारे जीभयी धरोहो वर्षो सुधीये वर्णन करे तोपण जेम खयभूरमण समुद्रतो पार पामी शकाय नहि तेम पार न पामे । कारणके 15 हे गौतम ! धर्मतीर्थने प्रवर्तावनार अरिहत्त भगवतो मापी न शकाय एवा गुणरत्नोवाङ्म होय छे, तेयी १२ अही विशेष शु कहेवु ? ज्या व्रण लोकना नाय, जगतना गुरु, व्रण भुजन्ता एक मात्र वधु, व्रण लोकरता ते ते गुणता स्वरूप—आधाररूप श्रेष्ठ धर्मना तीर्थकरोना पगना अगूज्ञाना डेरवानो अग्र-भाग के जे अनेक गुणोना समूहयी अलकन छे तेना अनतमा भागनु सुरेन्द्रो अथवा भक्तिना ज अत्यन्त रसिक सर्व पुरुषो अनेक जमातरोमा सचित अनिट्ट दुष्ट कर्मराशिवन्य दुर्गति दौर्मनस्य आदि 20 सकल दुःख दारिद्र्य, डेश, जन्म, जरा, मरण, रोग, शोक, सन्ताप, उद्वेग, व्याधि, वेदना आदिना ॥ क्षयने माटे वर्णन करवा माडे ल्यारे सूर्यना किरणोना समूहनी जेम भगवानना जे अनेक गुणोना समूह एक साथे तेमना जिह्वामे स्फुरायमान थाय छे तेने इद्र सहित देवगणो एकी साथे बोलना माडे तो पण ज्या वर्णनवा समर्थ नही ला चर्मचक्षुधारी अवेगलीओ शु कही अरे ? तेही गौतम ! आ विषयमा रसी हकीमत छे के तीर्थकरोना गुणोना समूहोने मात्र तीर्थकरो ज वर्णनवा 25 समर्थ छे । बीजाओमा तेवु मामव्यं नथी, कारणके तीर्थकरोनी ज एनी अतिशयशार्ङ्गी वाणी होय छे के तेओ ज वर्णनवा समर्थ छे ।

१ तिथ्यकरण P । २ अणसदोहस P, णसदोहस B । ३ वरा वि I । ४ अगेरहिस्स चउवाम P । ५ किमण म P, किमित्थ म B, किमिथ म T । ६ भुयणे I । ७ वज्जगण P । ८ निचर P । ९ ताइ पायपुट्ट P । १० साआ अ I । ११ याओ म I । १२ तिम्मर P । १३ वा सुरी M । १४ अगादि P । १५ दाडि B । १६ सतापुव्वं A, सतापुव्वेवगता वा P । १७ इण स I । १८ रेरे वा अ P । १९ सक्का सिता मि P । २० काल भाणि P । २१ एम एत्थ P । निचयराण P । २३ गणोह नि B ।

સયલનરામરતિયસિંદસુંદરીરૂવકંતિલાવણ્ણં । સવ્વંપિ હોજ્જ જહ્ ઇંગરાસિણ સંપિંડિયં કહવિ ॥^૧
 તં ચ જિણચલણ્ણગુટ્ઠગકોહિદેસેગલવ્વભાગસ્સ । સંનિજ્ઞેમ્મિ ન સોહહ્ જૈહ સારહ્ઙ્ઙ કંચણગિરિસ્સ ॥ તિ
 અહવા નાઝ્ઞ ગુણંતરાઈં અન્નેસિં ઝ્ઞ સવ્વત્થ । તિત્થયરગુણાણમણંતમાગમલ્લભંતમન્નત્થ ॥
 જં તિહુયણં પિ સયલં, ઇગીહોઝ્ઞમુર્ઘમેગદિસિં । ભાગે ગુણાહિઓઽમ્હં તિત્થયરે પરમપુજ્જેતિ ॥
 ૫ તે ચ્ચિય અન્ને વંદે પૂર્ણ અરિહે ગહમહ્સંમન્ને । જમ્હા તમ્હા તે ચેવ ભાવઓ ણમહ ધમ્મતિત્થયરે ॥
 લોગે વિ ગામપુરનગરવિસયજણવયસમગમરહસ્સ । 'જો જિત્તિયસ્સ સામી, તસ્સાણંતિં તે 'કરેંતિ ॥
 નવરં ગામાહિવર્હં સુટ્ઠુ સુતુટ્ઠે એકગામમજ્ઞાઓ । કિં દેજ્જ ? જસ્સ નિયંમે તેલોણ્ણ એત્તિયં પુવ્વં ॥
 ચક્કહરો લીલાણ્ણ, સુટ્ઠુ સુથેવંપિ દેહ' જમગણ્ણં । તેણ ય કર્માગયગુરુદરિદ્દનામં ણાસેહ ॥
 'સો મંતા ચક્કહરં સુરવહ્સણં કંચે । 'ઇંદો તિત્થયરે ઝ્ઞ, જર્ગસ્સ જહિચ્છિયસુહફલણ્ણ ॥
 ૧૦ તમ્હા જં 'ઇંદેહિ વિ કંચિજ્ઞહ્ણ એગવદ્ધલ્લકેહિં । અહિસાણુરાગહિયણ્ણિં ઉત્તમં તં ન સંદેહો ॥

સમગ્ર મનુષ્યો, દેવો, ઇંદ્રો અને સુંદરીઓનાં રૂપ, કાંતિ તેમજ લાવણ્ય—એ વધું જે હોય, તેને કોઈપણ રીતે એકઠાં કરીને એક વાજુ પિંડ બનાવવામાં આવે અને તેને જિનેશ્વર ભગવંતના ચરણના અંગૂઠાના ટેરવાના કરોડમા ભાગ, અથવા લાઘ્વમા ભાગની સામે મૂકવામાં આવે તો તે દેવદેવીઓના રૂપનો પિંડ એટલો વધો શોભાહીન બની જાય છે કે સુવર્ણના પર્વત (મેરુ) ની
 ૧૫ પાસે રાખનો ઢગલો જેવો શોભાહીન લાગે તેવો તે લાગે છે ।

અથવા જગતના સર્વ ગુણોને ભેગા કરવામાં આવે તો પણ તે જિનેશ્વરના ગુણોના અનંતમા ભાગે પણ આવતા નથી । એક વાજુ ત્રણે જગત એકત્રિત થઈને એક દિશામાં ઊભાં હોય અને વીજી વાજુ તીર્થકર હોય તો તીર્થકર ગુણમાં ચડી જાય છે; તેથી તીર્થકરો પરમપૂજ્ય છે । તે જ અર્ચનીય છે, વંદનીય છે, પૂજનીય છે, અર્હત છે, ગતિ તથા મતિથી સમન્વિત છે; માટે તે જ ધર્મતીર્થ-
 ૨૦ કરોને ભાવથી નમસ્કાર કરો ।

લોકોમાં પણ ગામ, પુર, નગર, વિષય, જનપદ કે સમગ્ર ભરતનો જે જેટલા પ્રદેશનો સ્વામી હોય છે તેની આજ્ઞાને તે પ્રદેશના લોકો સ્વીકારે છે; પરંતુ ગ્રામાધિપતિ તુષ્ઠ થાય તો એક ગામમાંથી કેટલું આપે ? જેની પાસે જેટલું હોય તેટલું આપે । ચક્રવર્તી થોડું આપે તો પણ તેનાથી કુઝ-પરંપરાથી ચાલ્યું આવતું દારિદ્ર્ય નષ્ટ થઈ જાય છે । આવો ચક્રવર્તી દેવેન્દ્રપણાની આકાંક્ષા સેવે
 ૨૫ છે, દેવેન્દ્રો યથેષ્ટ સુખફળને આપનારા તીર્થકરપદની આકાંક્ષા રાખે છે । અતિશય અનુરાગી હૃદયવાળા ઇન્દ્રો પણ એક લક્ષ્ય વાંધીને જે તીર્થકરપદની આકાંક્ષા રાખે છે તે તીર્થકરો જગતમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ છે એમાં સંદેહ જ નથી ।

૧. °લાવણ્ણં A । ૨. ઇંગરાસ સં° P, ઇંગરાસિ સં° B । ૩. તા તં ચ P । ૪. સંનિજ્ઞે વિ ણ સો° P । ૫. જહ છાર° P । ૬. મેગદિસં P । ૭. હિહ્મં P, °હિહ્મં B । ૮. પૂર્ણ આરાહે ગહ° P । ૯. સમણે ય P, સમણે T । ૧૦. જો જેત્તિય° P । ૧૧. તસ્સાણંતિ A । ૧૨. કરિંતિ P । ૧૩. સુટ્ઠુ સુતુટ્ઠે P, સુતુટ્ઠે B । ૧૪. નિયંમે છેલાણ્ણ તેત્તિયં પુણં P । ૧૫. દેહ ન હુ મન્ને M । ૧૬. કર્માગત° P । ૧૭. નામં સમાસેહ M । ૧૮. સા મતા P । ૧૯. ચક્કહર ચક્કહરો સુ° P । ૨૦. ઇંદો તિત્થયરત્તિ° P । ૨૧. જગસ્સા વિ જ° P । ૨૨. ઇંદેહી વિ A । ૨૩. °રાયહિ P ।

અર્થા ચિદ્રૂપ તાવ સેસગારણ ગોયમા । એવ ચેવ ધમ્મતિત્યગરેતિ નામ 'સતિહિય પર્વૈસ્વરુ-
વ્વહણ તેસિમેવ સુગહિયનામધેજ્ઞાણ મુગ્ધેઋનધૂણ અરહતાણ મગ્ગતાણ જિણર્વરંદાણ ધમ્મતિત્યકરાણ
છજ્જે, ણ અન્નેસિં, જઓ ય ણેગેજમ્મતરપુટ્ટમોટોપસમસંગેનિત્તેયાર્ણુરૂપાઅત્થિત્તાભિગ્ગીસલક્ષણપરસમ્મ
હસણુહસંતવિરિયાણિગૂહિયઅગ્ગકટ્ટધોરુદ્ધરતત્તનિરતરજિવંતુગુપ્પસથપસમુત્તર્યમહપન્નામરસંવિદ્ધત્તત્તમપર-
પવિત્તવિસ્સકસિણપધુનાહસામિસાલઅણતકાલવત્તમેવમાગ્ગચિચ્છિન્નાપાપપથેવ્વઅનિદ્ધજ્જતિત્યયરનામકમ્મગોય-
ણિસિયસુરુદ્ધિત્તચાસ્સચ્ચન્નસદિસિપયાસનિસ્વમટ્ટલક્ષણસહસ્સમઙ્કિયજગુત્તમુત્તમસિરીનીવાસગામગાધી ઇવ
દેયમણુયદિદ્ધમેત્તનમ્મગત્તકરણલાહ્યચમ્મવનયણમાણમાહત્તનિમ્મ્યપમોયકારંયા અસેમકસિણપાપકમ્મ-
મલ્લકન્નકવિપ્પુકમ્મમચરત્તપર્વરપટ્ટમપઙ્ગરિસહનારાયસંપથણાહિટ્ઠિયપરમપવિત્તુત્તમસુત્તિધરે, તે ચેવ મગ્ગવતે
મહાયસે મહાસત્તે મહાપુમાગે પર્વમેટ્ટી સદ્ધમ્મતિત્યકરે ભવતિ । અણ ચ—

અથવા, ધીજી વર્ણન દૂર રહો । હે ગૌતમ ! આ પ્રકારે ધર્મતીર્થંકર એવુ શ્રેષ્ઠ અશ્વરોચાલુ 10
જે નામ છે તે સુગૃહીતનામધેય, ગ્રણ મુગ્ધનના વધુ અરિહત મગ્ગત નિનપરંત્ર ધર્મતીર્થંકરોને જ
છાજે છે, ધીનાને નહીં, કેમકે તેમણે મોહનો ઉપશમ, સવેગ, નિર્વેદ, અનુવપા તથા આસ્તિક્ય-
લક્ષણયુક્ત અને અનેક જામોમા સ્પર્શેલ હૃદયિત સમ્યગ્દર્શનના ધર્મથી તેમન વીર્યને છૂપાવ્યા વિના
અમ કષ્ટ અને ધોર દુષ્કર તપના નિરતર સેવનથી હુતુગ મહાપુણ્યનો રાશિ ઉપાર્જિત કર્યો હોય
છે, ઉત્તમ, પ્રરર, પવિત્ર, સમગ્ર વિશ્વના વધુ નાથ તથા શ્રેષ્ઠ સ્વામી થયા હોય છે, અનતકાળમા 15
થયેલા મ્હોતી માનનાથી પાપના વધનોને છેદીને અદ્વિતીય તીર્થંકરનામકર્મ ગોત્ર તેમણે પ્રાપ્ત
કયું હોય છે, અત્યત મનોહર, દેવીપ્યમાન, વશે દિશાઓમા પ્રકાશમાન, નિરુપમ એવા ૭૬ હજાર
અને આઠ લક્ષગોધી તેઓ સુગ્રોભિત હોય છે, જગતમા ઉત્તમ જે શ્રેષ્ઠ શોભા તેના નિવાસ માટેના
તેઓ જાણે કે ધામગૃહ છે, તેમના દર્શન વતાની સાથે જ તેમની શોભા જોઈને દેવો તથા
મનુષ્યો અત્ત કરણમા વ્યમકી ઉઠે છે અને નેત્રમા તથા મનમા મહાન વિસ્મય તથા પ્રમોદને 20
અનુભવે છે, સવગાયે પાવકર્મોત્પત્તિ મેલના ફલકથી તેઓ મુત્ત્ ચડે ગયા હોય છે, સમચતુરસ્ર
સંસ્થાન તથા શ્રેષ્ઠ જે પ્રથમ વચ્ચક્ષપમનારાચ સપયગ તેનાથી યુક્ત પરમ પવિત્ર અને ઉત્તમ
શરીરને તેઓ ધારણ કરનારા હોય છે । આવા મગ્ગતો જ મહાયગ્મ્મી મહાસત્ત્વગાત્રી મહાપ્રમાવી
પરમેશ્વર તથા સદ્ધર્મના તીર્થંકરો હોય છે । ધર્મી જાણે છે કે—

૧ એવ પર ધમ્મતિત્યગરેતિ P1 ૨ સંતિહિયે P1 ૩ પરહસ્તર P1 ૪ જાનધિજ્ઞા મુગ્ધાવધૂર A1
૫ જગ્ગાગમ્મગા P1 ૬ નિવેનં A1 ૭ ધિઓગ્ગાપુત્તર P1 ૮ મહાપમાર P1
૯ મમ્મમાત્તિવર P1 ૧૦ ધોસહસાયગ P, નિસાસાયસાદ દ P1 11 અરવ અ P1 12 પરર
વરપન્ન P1 13 પરમેટ્ટી A1

उम्भगं पवत्तं ति,^१ जहा किल अम्हे अरहंताणं भगवंताणं गंधमल्लपदीवसंमज्जणोवलेवणविचित्तवत्थवलि-
धूवाइएहिं पूयासक्कारेहिं अणुदियहमम्भच्चणं पकुब्बाणा तित्युच्छप्पणं करेमो, तं च णो णं तहत्ति,
गोयमा ! तं वैयाएवि णो णं तहत्ति समणुजाणेज्जा ।

×

×

×

5 एयं तु पंचमंगलमहासुयकबंधस्स वक्खाणं तं महया पबंधेणं अणंतगमपज्जवेहिं सुत्तस्स य
पिहभूयहिं निज्जुत्ती-भास-चुण्णीहिं । जहेव अणंतनाणदंसणधरेहिं तित्थयेरेहिं वक्खाणियं तहेव समासओ
वक्खाणिज्जंतं आसि, अहऽत्रया कालपरिहाणिदोसेणं ताओ निज्जुत्ती-भास-चुन्निओ वोच्छिन्नाओ ।

इओ य वच्चंतेणं कालसमएणं महिद्धीपत्ते पयाणुसारी वडरसामी नाम दुवालसंगसुयहरे समुप्पत्ते,
तेणेयं पंचमंगलमहासुयकबंधस्स उद्धारो मूलसुत्तस्स मज्जे लिहिओ, मूलसुत्तं पुण सुत्तत्ताए गणहरेहिं
10 अत्थत्ताए अरहंतेहिं भगवंतेहिं धम्मतिर्त्थगरेहिं तिलोगमहिण्हिं वीरजिणिंदेहिं पन्नवियं ति एस
वुद्धसंपयाओ ।

પછી પળ ‘અમે અરિહંત ભગવંતની ગંધ, માલ્ય, દીપ, સંમાર્જન, ઉપલેપન, વસ્ત્ર, વલિ, ઘૂપ
આદિ પૂજા-સત્કારથી હમેશાં અભ્યર્ચન (પૂજન) કરીને તીર્થની પ્રભાવના કરીએ છીએ’—એ પ્રમાણે
માને છે તે વધા ઉન્માર્ગને પ્રવર્તાવે છે, તેમનું આ કૃત્ય વ્યાજવી નથી; ગૌતમ ! વચનથી પળ એને
15 અનુમતિ આપવી નહીં ।”

×

×

×

❀ પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધ (નવકાર) ની જે આ વ્યાખ્યા છે તે ખૂબ વિસ્તારથી અનંતગમ
અને અનંત પર્યાયોથી સૂત્રથી પૃથક્ભૂત નિર્યુક્તિ, માણ્ય તથા ચૂર્ણિ દ્વારા—જેવી રીતે અનંત
જ્ઞાનદર્શનધારક તીર્થકરોએ વ્યાખ્યા કરેલી હતી તેવી જ રીતે સંક્ષેપથી—ચાલી આવતી
20 હતી; પરંતુ પડતા કાળને લીધે કોઈક સમયે આ નિર્યુક્તિ, માણ્ય તથા ચૂર્ણિનો વિચ્છેદ
થઈ ગયો ।

ત્યારપછી કેટલાક સમયે મહાઋદ્ધિમાં પદાનુસારી લઘ્વિવાળા વજ્રસ્વામી નામના દ્વાદશાન્ત
શ્રુતજ્ઞાનના ધારક આચાર્ય ઉત્પન્ન થયા । તેમણે આ પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનો ઉદ્ધાર કરીને
મૂલસૂત્રની અંદર લખ્યો । મૂલસૂત્ર એ સૂત્રથી ગણધરોએ રચેલું છે અને અર્થથી અરિહંત ભગવંત,
25 ધર્મતીર્થકર, ત્રૈલોક્યપૂજિત શ્રીવીરજિનેશ્વરે પ્રરૂપેલું છે । આ પ્રમાણે વૃદ્ધસંપ્રદાય છે । (અર્થાત્
પૂર્વાચાર્યોથી ચાલી આવતી માન્યતા છે ।)

૧. તિ તહા P । ૨. °ધૂયાइतेहिं P । ૩. † † एतच्चिहान्तर्गत. पाठः P प्रतौ पतितः । ४. पिहम्भूयहिं P । ५. वोच्छिन्नाओ इति पाठ. P प्रतौ नास्ति । ६. तित्थकरोहिं P । ❀ जुओ-हवे पछी छपावेळ ‘चैत्यवन्दन-महाभाष्य’

‘તો સયલદેવનાગરહરિમલ્લસુરિંદ્રચંદ્રમાદીળ । તિત્રયરે પુજ્યરે તે ચિય પાવ પળૌસતિ ॥
તેસિ ય તિલોગમહિર્યૌ ધમ્મતિત્થક્ષણ જગમુરુળ । માનચ્છણદ્વચ્છણભેદેણ દુહચ્છણ મણિય ॥
માનચ્છણ ચારિતાણુદ્ધાણકદ્દુમ્માધોરતવચરણ । દ્વચ્છણ વિરયાવિરયસીન્ધૂયાસઘારદાણાદી ॥

તા ગોયમા ! ૫ એસેડ્ધ પરમત્યે ત જહા—

માવચ્છર્ણમુગ્ધાવિહારયા ય દ્વચ્છણ નુ જિણપૂયા । પદમ જૈણદોત્રિ વિ ગિહીણ પદમ ચિય પસત્યા ॥ 5

અર્થ ચ ગોયમા ! કેઈ ઈમુણિયસમયસન્માવે ઓસત્રૈવિહારી ણિયવાસિણો અદિટ્ઠપરલોગપચ્છાણ સયમતીદ્ધિરસસાયગારવાહમુન્ઠિણ રાગદોષમોહાદિનરમમીઠારાદસુ પડિરેદ્ધો કસિણસજમસદ્ધમ્મપરમુદ્ધે નિદ્ધયનિર્હિસનિધિળઅકલુણનિધિવે પાવાયરણેવ અભિનિવિટ્ઠુદ્ધી ઇગતેણ અડચડોદકૂરામિમાહિરે મિચ્છ-
દ્ધિટ્ઠિણો કયમન્વમાનજ્ઞ નોગપચ્છર્ણવાણે વિપ્પમુક્કાસેસસગારમખરિગહે “તિવિટ્ઠ તિવિદ્ધેણ પડિનન્નસીમાદ્ધણ ય દ્વચ્છણ, ન માનચ્છણ, નામમેવ મુદ્ધે અણગારે મહ્વચ્છણધારી સમણેવિ મવિત્તાણ એવ મન્નમાણે, સન્નહા 10

તેથી સમગ્ર દેવ, દાનવ, પ્રહ, નક્ષત્ર, સૂર્ય અને ચંદ્રમા ધમેરેને પણ તીર્થકરો પૂજ્ય છે અને તેઓ સરેસર પાપનો નાશ કરે છે ।

તે વ્રણ લોકથી પૂજાયેલા ધર્મના તીર્થકરો અને જગતના ગુરુની અર્ચના માનવી અને દ્રવ્યથી એમ બે પ્રકારની કહેલી છે ।

ધારિત્રનુ અનુષ્ઠાન તેમજ કષ્ટપૂર્વકના વ્રમ અને મીપણ તપનુ આચરણ—એ માયઅર્ચન છે, અને 15
વિરતાવિરતો ણ્દલે દેશવિરત શ્રાવકો પૂજાસત્કાર તેમજ દાન કરે—એ દ્રવ્યઅર્ચનરૂપ પ્રકાર ગણાય છે ।

માટે હે ગૌતમ ! અહીં આનુ રહસ્ય આ પ્રકારે છે—

માયઅર્ચન એ વ્રમ વિહારરૂપ છે, જ્યારે દ્રવ્યઅર્ચન એ જિતપૂજા છે । પ્રથમ પ્રકાર મુનિઓના માટે છે અને ગૃહસ્થ માટે યત્નેય પ્રકારો છે, તેમા પ્રથમ પ્રકારનુ માયઅર્ચન તે પ્રાપ્તનીય છે । 20

હે ગૌતમ ! જે ફેટલાક શાસનો મહાય નહીં જાણનારા, િધિલવિહારી, નિયંત્રાસી, ‘પરલોન્મા ગુ મુક્કસાન ધમે’ ણ્નો વિચાર નહીં કરનારા, શ્રદ્ધિગૌરવ, રમગૌરવ, શાતાગૌરવમા મૂર્છિત થયેલા, રાગ-દ્વેષ-મોહ-અહંકાર-મમત્વાદિમા પ્રતિબદ્ધ, સયમરૂપ મદ્ધર્મથી પરાલુપ્ત, નિર્દય, નિર્લજ્ઞ, ધૂણિત, દ્વેષ કરનારા, કૃપા વિનાના અને જેમની બુદ્ધિ એક માત્ર પાપાચરણા લાગેલી છે, એવાતપણે જે અત્યંત વાત, રુદ્ધ અને શૂર અભિપ્રદોષી મિથ્યાદષ્ટિઓ, સર્વ પાપવારી 25
વ્યાપારના પદ્મસ્વાણ કરીને સમગ્ર સા, આત્મ અને પરિપ્રદયી રહેત યદ્દ, ત્રિવિધે ત્રિવિધે (માન્યચન-ચાવાયી શૂન-ચારિત-અનુમતિથી) મામાયિક દ્રવ્યથી સ્વીકારે છે પણ માયથી કરતા નથી, નામના ન મુદ્ધ છે, નામના ન આગાર છે, નામના જ મહાવ્રતધારી છે, ધ્રમગ ધયા

૧ ૧મ પા ૨ ૫મ પા ૩ ૧૧મ પા ૪ ૧૫મ પા ૫ ૨૦મ પા ૬ ૪૨
મ પા ૭ ૧૧મ પા ૮ ૪૨મ પા ૯ ૧૫મ પા ૧૦ ૨૦મ પા ૧૧
૧૧ ‘તિવિદ્ધ’ દી પા ૧૨ ૧૨ ‘માનચ્છણ’

एवं चाभिगहबंधं काऊणं जावजीवाए, ताहे य गोयमा ! इमाए चेव विज्जाए अहिमंतिंयाओ सत्तंगंधमुट्ठीओ तस्सुत्तमंगे नित्थारगपारगो भवेज्जासि त्ति उच्चारमाणेणं गुरुणा खेत्तव्वाओ—

“अउम् णमउ भगवओ अरहओ सइज्झउ मए भगवती महाविज्ज्वा वईइए महआवईइए जयए वईइए सएणवईइए वद्धसआणवईइए जयए वईजयए जयअंतए अपरआज्जइए सूव आ हा ॥”

6 उपचारो चउत्थभत्तेणं साहिज्जइ, एयाए विज्जाए सव्वगओ नित्थारगपारगो होइ, उवट्ठावणाए वा गणिस्स वा अणुत्ताए वा सत्तवार परिजवेयव्वा । नित्थारगपारगो होइ, उत्तमट्ठपडिवण्णे वा अभिमंतिज्जइ आराहगो भवइ, विग्घविणायगा उवसमंति, सૂरो संगामे पविसंतो अपराजिओ भवइ, कप्पसमत्तीए मंगलवहणी खेमवहणी हवइ ।

10 તહા સાહુસીહુણીસમણોવાસગસહિગાસેસાસન્નસાહમ્મિયજનચઉત્તિવેણંપિ સમણસંઘેણં નિત્થારગ-પારગો ભવેજ્જા, ધેન્નો સુપુત્રસલ્લક્ષણોઽસિતુમંતિ ઉચ્ચારેમાણેણં ગંધમુટ્ઠીઓ ઘે[ર]ખેત્તવ્વાઓ, તઓ જગગુરુણં જિણિંદાણં પૂણ્ણદેસાઓ ગંધદ્ધામિલણસિયમલ્લદામં ગહાય સહત્થેણોભયસ્થંધેસુમારોવયમાણેણં ગુરુણા

हे गौतम ! आ प्रकारे यावजीवपर्यंत अभिग्रहनो नियम लईने आ (नीचे आपेली) विद्याथी सारी रीते मंत्रेली गंध (वासक्षेप) नी सात मूठीओ उपधान करनारना मस्तक उपर 'तुं संसारसमुद्रने तरीने पार था' ए प्रकारे उच्चारण करवापूर्वक (ते मूठीओ) नाखवी जोईए ।

15 ए.विद्या आ प्रकारे छे—

“ ॐ नमो भगवओ अरहओ सिज्झउ मे भगवती महाविज्जा, वीरे महावीरे जयवीरे सेणवीरे वद्धमाणवीरे जये विजये जयंते अपराजिते स्वाहा ॥”

20 આ મંત્રનો પ્રયોગ ચતુર્થભક્ત—એક ઉપવાસ કરીને કરવો જોઈએ । આ વિદ્યાર્થી સર્વજ્ઞ તથા સંસારપારગામી થવાય છે । વડી દીક્ષામાં અથવા ગણિપદની અનુજ્ઞામાં આ વિદ્યાને સાત વાર ભળવી તેથી સંસારપારગામી થવાય છે, અથવા મરણ વચ્ચે, અંતિમ અન્નશનવેળાએ જે આ મંત્રને ભણે તે આરાધક બને છે । તેનાં વિગ્રહકારક તત્ત્વો શાંત થાય છે । શૂરવીર માણસ જો સંગ્રામ—યુદ્ધમાં પ્રવેશ કરે તો તે અપરાજિત થાય છે । કલ્પની સમાપ્તિમાં (આ વિદ્યા) મંગલ આપનારી અને સુખ દેનારી બને છે ।

25 તેમજ સાધુ, સાધ્વી, શ્રમણોપાસક તથા શ્રાવિકાઓ રૂપ જે સમગ્ર સાધર્મિક ચતુર્વિધ જૈનસંઘ હાજર હોય તે સાથે શ્રમણસંઘે પણ 'નિત્થારગ—પારગો ભવેજ્જા (સંસારના સમુદ્રને તમે તરી જાઓ), તેમજ તમે ધન્ય છો, પુણ્યશાઢી, લક્ષણવાળા છો' એ પ્રકારે ઉચ્ચારણ કરી, વાસક્ષેપ લઈને નાખવો । તે પછી જગતના ગુરુ એવા જિનેશ્વર ભગવંતની પૂજામાંથી ગુરુ અત્યંત સુગંધી કરમાયેલી ન હોય એવી શ્વેત પુષ્પોની માલા ગ્રહણ કરી પોતાના હાથ વડે તેને વંતે ખભે આરોપણ

૧. જાવજીવાએ A । ૨. ંયાહ સં A । ૩. સવ્વગંધમુટ્ઠીઓ P । ૪. નિત્થારપારગો P । ૫. ંણા ઘેત્ત° P । ૬. ંહ સ્ એ P । ૭. એ જય વ્ P । ૮. આણાવ P । ૯. જય્ અંતએ P । ૧૦. આજ્ઞે P । ૧૧. એગાએ P । ૧૨. ઉત્તિમટ્ઠ° P । ૧૩. ભવતિ ક° P । ૧૪. હુણિસં P । ૧૫. ત્થારપા° P । ૧૬. ઘણ્ણો સપુણ્ણ સ° P ।

एत य जेत्य जत्थ पयपण्णाणुत्तम सुत्तालावग न संपज्झ तत्थ तत्थ सुयदरेहिं कलहियदोसो
न दायव्वो चि, किंतु जो सो एयस्स अचिंतचिंतामणि रूपभूयस्स महानिशीहसुयकपापस्स पुब्बायरिसो
औसी तहि चेप खडाखडिण उदेहियाइएहि हेऊहि भत्वे पत्तगा परिसडिया तहावि अघातसुगदत्थाइराय
ति इम महानिशीहसुयक्खध कसिणपायणस्स परमसारभूय पर तत्त महत्थ ति कलिउण पवयणवच्छल-
त्तणेण नहुमज्जसत्तोयमारिय च काउ तहाय औयहियट्ठाए आयरियट्ठरिग्गेण जं तत्थायरिसो दिट्ठं त तत्त्व ४
समतीए सोहिऊण लिहिय ति, अनेहि पि सिद्धसेणदिवाकरवुग्गेवाइ—जत्तासेण—देवगुत्त—जरावरण—
समासमणसीररविगुत्त—णेमिचद—जिणदासगणि—समगर्सच्चसिरिपगुहेहि जुगुप्पहाणसुयदरेहिं वाहु
मन्नियमिण ति ।

से भयव ! एव जहुत्तविणओवहाणेण पचमगलमट्टासुयक्खधमहिज्जित्ताण पुब्बाणुपुब्बीए पच्छाणु
पुब्बीए अणाणुपुब्बीए सरयज्जणमत्ताविंदुपयकरारविसुद्ध यिरपरिचिय काऊण गदया पवंधेण सुत्तर १ च 10
विन्नाय तओ य ण किमहिजेज्जा ९

गोमया ! ईरियावहिय ।

×

×

×

આમા પરસ્પર પક પદનો ધીજા પદ સાથે સગ થોય પવી રીતે સગ સૂત્રના આલાયા
જ્યા જ્યા જોનામા ન આવે ત્યા ત્યા વરાવર લખ્યુ નથી જ્યો થોવ શ્રુતધરોપ કાઢયો નહિ, 15
કારણકે અચિંત્યચિંતામણિ તુલ્ય આ મહાનિશીવશ્રુતસ્કધનો જે પ્રાચીન બાવર્ષ (પ્રતિ) મધુરાના
સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સ્તૂપમા હતો તે પવર ત્રિવસના ઉપવાસ કરવાથી શામનવેધીપ મને આપ્યો,
પણ તેમા દર્શિત થઈ જધાથી તેમજ ઉપેઈ ધરેરે કારણોથી ધનાં પાના રાહી ગયાં છે (દર્શિત થઈ
ગયા છે) તો પણ અત્યંત મહાન અર્થાતિશયનાજ આ મહાનિશીવશ્રુતસ્કધને મમમ પ્રયત્નના
પરમ સારભૂત પરમ તત્ત્વ તથા મહા અર્થયુક્ત સમજીને પ્રવચા ઉપરાંત વાત્સલ્યથી, ધટ્ટી, ધના 20
ભવ્ય જીરોને ઉપકારક છે એમ સમજીને તેમજ પોતાના આત્માના પર્યાય માટે આચાર્ય દરિમત્રે
તે આદર્શમા જે જોયુ તે યતુ પોતાની મતિ પ્રમાણે છુટ કરીને લખ્યુ છે । અને ધીજા પણ
સિદ્ધસેન દિવાકર, વૃદ્ધયાદી, ચક્રમેન, વૈયગુપ્ત, ચંગોપધન શમાશ્રમણના ધિવ્ય રતિગુપ્ત, નેમિચદ્ર,
જિનદાસગણિ, શ્રમક, મન્યત્રી વગેરે યુગપ્રગત શ્રુતધરોપ પને મહુમાન્ય રાગેટ છે ।

પ્રશ્ન—ભગવન્ ! અગત્ત વક્ષા મુનયના તિાય—ઉપધાન વદે પચમગટ્ટમાદાશ્રુતસ્કધને 26
પૂર્વાનુપૂર્વી, પચ્છાનુપૂર્વી અને અગાનુપૂર્વી વદે મ્યર, વ્યવન, માત્રા, ત્રિદુ અને પદાત્તરોથી છુટ
રીતે મળી, તેને (હૃદયમા) ગિર અને પરિચિા કરી મનાપ્રવચ વદે સૂત્ર તેમજ અર્થાને ત્રાપ્યા
પછી શુ મળવુ જોઈએ ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! તે પછી ‘કિમિયાપદિય’ મત્ર મળતુ

×

×

×

સે ભયવં ! સુદુક્કરં પંચમંગલમહાસુયક્ષંધસ્સ વિળઓવહાણં પત્તંતં, મહતી ય એસા ણિયંતણા કહં વાલેહિં કજ્જઈ ?

ગોયમા ! જે ણં કેઈ ણ ઇચ્છેજ્જા એયં નિયંતણં અવિળઓવહાણેણં ચેવ પંચમંગલસુયનાણં અહિજ્જિણે અજ્ઞાવેઈ વા અજ્ઞાવર્યમાણસ્સ વા અણુન્નં વૈ પયાઈ સે ણં ણ ભવિજ્જા પિયધમ્મે ણ હવેજ્જા ૬ દદધમ્મે ણ ભવેજ્જા ભત્તીજુઈ હીલિજ્જા સુત્તં, હીલેજ્જા અત્થં, હીલિજ્જા સુત્તથ્થ ઉભયે, હીલિજ્જા ગુરું, જે ણં હીલિજ્જા સુત્તથોભઈ જાવ ણં ગુરું સે ણં આસાણ્જા અતીતાણાગયવટ્ટમાણે તિત્થયરે ઔસાણ્જા આયરિય-ઉવજ્ઞાય-સાહુણો જે ણં ઔસાણ્જા સુયણાણમરિહંત-સિદ્ધ-સાહુ સે તસ્સ ણં સુદીહ્યાલમણંત-સંસારસાગરમાહિંદેમાણસ્સ તાસુ તાસુ સંવુંડવિયડાસુ ચુલસીંહલ્લખપરિસંઘાણાસુ સીઓસિણમિસ્સજોણીસુ તિમિસંધયારૂંદુગંધમિજ્ઞવિલીળખારમુત્તોજ્ઞસિમ્પડિહત્થવૈસાજલુલ[સ]પૂયદુર્ધિર્ણચિલિચિલ્લરુહિરચિલ્લદુ-
10 હંસણજંવાલપંકવીભંચ્છઘોરગઢભવાસેસુ કઢકઢકઢેત ચલચલચલસ્સ ટલંટલટલસ્સ રજ્જંતર[જ્જંત]-સંપિંડિયંગમંગસ્સ સુદરં નિયંતણા, જે ઊળ એયં વિહિ ફાસેજ્જા નો ણં મણયં પિ અદ્યરેજ્જા, જહુત્તવિહાણેણં ચેવ પંચમંગલપમિહસુયનાણસ્સ વિર્ણયોવહાણં કરેજ્જા, સે ણં ગોયમા ! નો હીલિજ્જા સુત્તં,

પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનું અત્યંત દુષ્કર એવું વિનયોપધાન આપે કહ્યું; આ તો મહાનિયંત્રણા સ્વરૂપ છે, તો તે વાઠ જીવો કઈ રીતે કરે ?

15 ઉત્તર—હે ગૌતમ ! જે કોઈ આ પ્રકારની નિયંત્રણાને ન ઇચ્છે, વિનય-ઉપધાન વિના પંચમંગલ શ્રુતજ્ઞાનને ભણે, ભણાવે અને તેવી રીતે ભણાવનારને અનુજ્ઞા આપે તેને ખરેખર ધર્મ પ્રિય નથી, તે ધર્મમાં દૃઢતાવાળો નથી, તે ભક્તિવાળો નથી, તે સૂત્રની હીલના કરે છે, અર્થની હીલના કરે છે, સૂત્ર અને અર્થ એ બંનેની અવહેલના કરે છે, તે ગુરુની પણ અવહેલના કરે છે । અને જે માણસ સૂત્ર અને અર્થની ઉભય તથા ગુરુની અવહેલના કરે છે તે ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળના
20 તીર્થકરોની, આચાર્યો અને ઉપાધ્યાયો તેમજ સાધુઓની પણ આશાતના કરે છે । જે મનુષ્ય શ્રુતજ્ઞાન, અરિહંત, સિદ્ધ અને સાધુની આશાતના કરે છે તે લાંવા કાઠ સુધી અનંત એવા સંસારસાગરમાં તે તે સંવૃત અને વિવૃત એવી ચોરાશી લાંબની સંખ્યાવાળી શીત, ઉષ્ણ અને મિશ્ર એવી યોનિઓમાં ભમે છે; ગાઢ અંધકાર, દુર્ગંધ અને અપવિત્ર પદાર્થોથી લેપાયેલ; ક્ષાર, મૂત્ર, વઢાળાથી પૂર્ણ, ચરવી, પાણીના કીડાઓ, પરુ, દુર્દિનથી મીંજાયેલ; રુધિર, આદ્ર અને દુઃખે
25 જોઈ શકાય એવા કીચડ-કાદવથી વીભત્સ, ઘોર એવા ગર્ભાવાસમાં કઢકઢે છે, આમતેમ આઢોડે છે, ઢઢવળે છે, અંદરોદર એકવીજાં અંગો સાથે જકઢાઈને પડી રહે છે—આ રીતે લાંવા કાઠ સુધી નિયંત્રણા પામે છે । પરંતુ જે કોઈ આ વિધિને સ્પર્શે છે અને જરા પણ વિધિની અતિચરણા (ઉલ્લંઘના) કરતો નથી, ઉક્ત વિધિપૂર્વક જ પંચમંગલ વગેરે શ્રુતજ્ઞાનનું વિનયોપધાન કરે છે તે

૧. °સુયણાણ અ° P । ૨. માણસસ્સ P । ૩. વા યયાઈ P । ૪. હીલેજ્જા P । ૫. હીલેજ્જા P । ૬. હીલેજ્જા P । ૭. આસાણ્જા P । ૮. આસાણ્જા P । ૯. સુદીહ° P । ૧૦. સંવુંડ° P । ૧૧. સંખણાસુ P । ૧૨. °દુર્ગંધા મિજ્ઞ° B, °દુર્ગંધા મજ્ઞ° । ૧૩. °હચ્છવસજ° P । ૧૪. ચિલિચિલ્લરુહિરચિલ્લવલ્લ° P । ૧૫. °ચિલ્લવલ્લ° B । ૧૬. °વીભત્સથો° B । ૧૭. ઢલઢલઢલસ્સ B । ૧૮. °રસ B । ૧૯. વિ ઔહા° P । ૨૦. હીલેજ્જા P ।

ગીસદેહમેવ મળિયન્ન જહા—‘મો મો જન્મતરસચિયગુરુયપુત્રપન્નાર । સુલક્કસાવિહત્તસુસહલમણુયજન્મ ।
દેવાણપ્પિયા । ટઠ્ય ચ નય તિરિયગઢદાર તુજ્ઞ તિ, અસમોય અયસંઝકિત્તીનીયાગોત્તરુમ્મવિસેસાણ તુમ
તિ, ભવતરંગયસ્સાવિ ડળદુલ્લહો તુજ્ઞ પચનમોક્કારો, માવિજન્મતરે પચનમોક્કારપમાવઓ ય જત્થ જત્યો-
વવેજ્ઞિજ્ઞા તત્થ તત્થુત્તમા જાઈ ઉત્તમ ચ કુલરૂપારોગાસપય તિ, ૧૬ ય તે નિચ્છદ્ધો મવેજ્ઞા ।’

અન્ન ચ—પચનમોક્કારપમાવઓ ન મનઃ દાસત્ત, ન દારિદ્રદોહગહીણજોણિયત્ત, ન વિગલિંદિ- 5
યત્ત તિ, કિં મહુણ ૨

ગોયમા ૩ જે કેઈ ય્યાઈ વિહીઈ પચનમોક્કારાદિસુયણાનંમહિજિત્તાણ તત્થાણુસારિણ પયઓ સત્થા-
વસ્સગાઈણિચ્છાણુદ્ધણિજ્ઞેસુ અટ્ટારિસસીલગસહમ્મેસુ અભિરમેજ્ઞા, સે ન સરાગચાઈ જઙ્ગ ન ૧૧ નિચ્છુડે તઓ
ગવેજ્ઞણુત્તરાદીસું ચિરમભિરમેઝ્ઞેહ ઉત્તમકુલપ્પસુદ્ધે ઉક્કિટ્ઠલ્લહસન્નગસુવરત્ત સન્નવકલાપત્તદ્ધજનમણાણ-
દ્યારિયત્તણ ચ પાવિરુજ્ઞ સુરિદોવમાઈ રિદ્ધીઈ ઇગતેણ ચ દયાણુરુપાપરે નિવિજ્ઞાનમોગે સદ્ધમ્મણુ- 10
દ્ધેજ્ઞ વિહુયરયમલે સિજ્ઞેજ્ઞા ।

×

×

×

ફરતી ઘરતે નિ શક રીતે આમ કહે, જેમ કે—‘હે જન્માતરમા મોટા પુણ્યને મેળવનાર । વઢી,
સારી રીતે પ્રાપ્ત અને ઉપાર્જન કરેલા મનુષ્યજન્મને સફળ કરનાર । હે, દેવાનુપ્રિય । તારા નરક
અને તિર્યંચગતિના દ્વાર ઘઘ ધયા છે, વઢી અપયશ, અકીર્તિ, નીચ ગોત્રરૂપ કર્મવિશેષો પણ તારે 15
ઘઘાશે નહીં । મવાતરમા જતા પચનસ્કાર તને અતિદુર્લભ નહીં થાય, જન્માતરમા પચનમસ્કારના
પ્રભાવથી જ્યા જ્યા તુ ઉપવ્રજ થઈશ ત્યા ત્યા ઉત્તમ જાતિ, ઉત્તમ કુલ, રૂપ, આરોગ્ય અને
સપત્તિ—આ ઘધુ તને નિશ્ચયથી મળશે ।”

વઢી, પચનમસ્કારના પ્રભાવથી દાસપણુ મળતુ નથી, દારિદ્ર્ય, દોષાંગ્ય, હીનચોનિપણુ અને
‘વિકલેન્દ્રિયપણુ પણ મળતુ નથી । ઘઘુ કહેવાથી શુ ? 20

હે ગોતમ ! જે કોઈ પણ આ વિધિથી પચનમસ્કાર ઘગેરે અને શ્રુતચાનને મળીને તેના અર્થ
પ્રમાણે પ્રયત્નશીલ થીને આવશ્યક આદિ સર્વ ક્રિયાઓમા અને અઢાર હજાર શીલાગમા
અભિરમણ કરે છે તે જો મરાગ સયમને લીધે મોક્ષ પ્રાપ્ત ન કરે તો પ્રાવેયક અને અનુત્તરવિમાન
ઘગેરેમા લાવા કાઢ સુધી રમણ કરીને અહીં (મનુષ્યલોકમા) ઉત્તમ કુલમા જન્મે છે અને
વલ્લુદ્ધ, પુદ્ધ, સર્વ અગોથી પૂર્ણ સૌંદર્યાવાન અને વધીયે કઠગાઓનો અર્થ પામીને મનુષ્યોના મનને 25
આનંદકારકપણુ પ્રાપ્ત કરીને, તેમજ સુરેન્દ્ર જેવો મહા શક્તિમાન, ‘एकाન્તે દયા અને અલુકપામા
તત્તર તથા કામ અને મોગોથી પરાલ્લુલ યયેલો તે સદ્ધર્મનુ આચરણ કરીને કર્મરૂપ મેલ ધોઈ
નારીને સિદ્ધિ પામે છે ।

×

×

×

૧ °સચિય P, યગહ્ય° B । ૨ દસુવિ° A । ૩ °સડકિત્તીનીયા P । ૪ તરમયસ્સાધિ P ।
૫. ૧ હુલ્લહો P । ૬ પમાવાઓ P । ૭ વજેજ્ઞા P । ૮ તિ પયતે નિચ્છયઓ I । ૯ હુલ્લહ્ય° P ।
૧૦ કેશ° T । ૧૧ મહીણાણ P, મહીયત્તાણ B । ૧૨ રસીલ્ય B । ૧૩ ણ સ નિ °P, ણ નિ° B ।
૧૪ °ધીમુ નિ P । ૧૫ મેજ્ઞેહ P । ૧૬ સુરિદિ વિગ મહરિ° II, સુરિદોવમાર B ।

ता गोयमा ! णं पेणयालाए नमोक्कारसहियाणं चउत्थं चउवीसाए पोहँसीहिं बारसहिं पुरिमड्ढेहिं दसहिं अवड्ढेहिं तिहिं निव्वीइएहिं चउहि एगद्धाणगेहि दोहिं आयंबिलेहिं एगेणं सुद्धच्छायंबिलेणं, अब्बावारत्ताए रोहँड्झाणविगहाविरहियस्स सज्झाएगगचित्तस्स गोयमा ! एगमेयायंबिलं मासखेमणं विसेसेज्जा, तओ य जावइयं तवोवहाणं वीसमंतो करेज्जा तावइयं अणुगणेऊणं जाहे जाणेज्जा जहा णं ५ एत्तिमिस्सेणं तवोयहाणेणं पंचमंगलस्स जोगीभूओ ताहे औउत्तो पाढेज्जा, ण अन्नह त्ति ।

से भयवं पभूयं कालाइक्कमं एयं, जइ कँयाइ अवंतराले पंचत्तमुवगच्छे तओ नमोक्कारविरहिए कहमुत्तिमड्ढं साहेज्जा ?

गोयमा ! जं समयं चेव सुत्तोवयारनिमित्तेणं असदभावत्ताए जहासत्तीए किंचि तवमारमेज्जा तं समयमेव तदहीय सुत्तथोभयं दड्ढवं, जओ णं सो तं पंचनमोक्कारं सुत्तथोभयं ण अविहीएँ^१ १० गिण्हे, किंतु तँह गेण्हे जहा भवंतरेसुं पि ण विप्पणस्से एयज्झवसायत्ताए आराहगो भवेज्जा ।

से भयवं ! जेणं पुण अन्नेसिमहीयमाणानं सुयावरणक्खओवसमेणं^२ कण्णहाडित्तेणं पंचमंगल-महीयं भवेज्जा सेऽविंयँ किं तवोवहाणं करेज्जा ?

तेथी हे गौतम ! पिस्तालीस नवकारसीए, चोवीश पोरसीए, चार पुरिमड्ढुथी, दश अवड्ढुथी, १५ त्रण नीवीए, चार एकासणाथी, वे आयंबिलथी अथवा एक आयंबिल शुद्धपणे करवाथी ते एक उपवास बरावर थाय छे । तेमां (कोई जातना) व्यापार विना अने आर्त्तध्यान, रौद्रध्यान तेमज विकथाओना त्यागपूर्वकना स्वाध्यायमां एकाग्रचित्तवाळो थाय तेने, हे गौतम ! एक ज आयंबिल पण मासखेमणथी अधिक गणाय । तेथी विश्रांति लेतो लेतो जेटलुं तपोपधान करे तेटलुं गणतरीपूर्वक करीने ज्यारे जाणे के, आटला प्रमाणना तपोपधानथी पंचमंगलने ए योग्य बन्यो छे त्यारे तेने उपयोगपूर्वक भणावे, अन्यथा नहीं ।

२० प्रश्न—हे भगवन् ! आमां घणो काळ व्यतीत थाय । जो कदाचित् अंतराले नमस्कार विना ज पंचत्वने पामे तो ते कई रीते मरणने साधे ?

उत्तर—हे गौतम ! जे समये सूत्रना उपचार निमित्ते सरळभावथी शक्तिपूर्वक कई पण तपनी शरूआत करे ते समयथी ज तेणे सूत्र, अर्थ अने सूत्रार्थ—ए उभयनुं अध्ययन करी लीधुं एम समजवुं जोईए, कारणके ते पंचनमस्कारना सूत्र, अर्थ अने ते वनेने ए अविधिए ग्रहण करतो २५ नथी, परंतु एवी रीते विधिथी ग्रहण करे छे के जेथी जन्मांतरमां पण नमस्कार नाश पामतो नथी । आ अध्यवसायने लीधे ते आराधक थाय छे ।

प्रश्न—बळी, जेणे वीजाओ भणता होय त्यारे श्रुतज्ञानना क्षयोपशमने कारणे पंचनमस्कारने कानथी सांभळीने भणी लीधो होय तो शुं तेणे पण तप—उपधान करवां जोईए ?

१ मा गो° P । २ पणयालाए A । ३. पोरिसीहिं P । ४. रोहँड्झाण° P । ५. °खवणं P । ६. °णग वी° P । ७. °त्तो पढेज्जा P । ८. कहाइ P । ९. तमहीय सुत्तोभयं P । १०. °ए गेण्हे P । ११ तहा गेण्हे P । १२. जेण ऊण P । १३. °सेणं क° P । १४ सेऽविड कि P ।

ળો હીલિજ્ઞા અથ, ળો હીલિજ્ઞા સુજ્ઞોમણ સે ળ નો ઔસાઙ્ગા તિકાલભાવી તિત્થકરે, ળો આસા-
ઙ્ગા તિલોગસિહરાસી વિહુયરયમલે સિદ્ધે,^૧ ળો ઔસાઙ્ગા આયરિય-ઁવજ્ઞાય-સાહુળો, સુદુયર
ચેવ મનેજ્ઞા પિયધમ્મે દદ્ધધમ્મે મત્તીજુતે ંગતેણ મવેજ્ઞા । સુત્તયાણુરજિયમાણસે સદ્ધાસવેગમાવનો, સે
એસ ળ ળ લમેજ્ઞા પુળો પુળો મવચારો ગઠમ્માસાઙ્ગ્ય અણેગદ્ધા જતણ તિ ।

ળનર ગોયમા ! જે ળ બાલે જાત અવિજ્ઞાયપુત્રપાવાળ ‘નિસેસો તાવ ળ સે પચમગલ્લસ ળ^૫
ગોયમા । ંગતેણ અઓગે, ળ તલ્લ પચમગલ્લમહાસુયસ્લઘ ઢાયલ્લ ન તલ્લ પચમગલ્લમહાસુયકવધલ્લ
પગમતિ આલાથય ઢાયલ્લ, જઓ અળાઙ્મવતરસમજ્ઞિયાસુહકમ્ભરાસિદ્ધણટ્ટમિણ લમેચાળ ન બાલે
સમ્મમારાહેજ્ઞા લ્હુત્ત ચ આણેટ, તા તલ્લ કેનલ ધમ્મકહાણ ગોયમા ! મત્તી સમુપ્પાઙ્ગઙ્ગ, તઓ નાઁળળ
પિયધમ્મ દદ્ધધમ્મ મત્તિજુત, તાહે જાવડય પચ્ચક્ષાણ નિઝ્ઞાહેઁ સમત્થો મર્વેઙ્ગ તાવઙ્ગ ફોરવેજ્ઞઙ,
રાઙ્ગેમોયળ દુવિહ તિવિહ-ચઁઁવિહેળ વા જહાસત્તીણ પચ્ચન્ધાવિજ્ઞઙ ।

10

મનુષ્ય હે ગૌતમ ! સૂત્રનો અનાદર કરતો નથી, અર્થનો અનાદર કરતો નથી, સૂત્ર અને અર્થ ં
ત્રનેનો અનાદર કરતો નથી, ત્રણે કાઁલમા થનારા તીર્થકરોની આશાતના કરતો નથી, ત્રણ લોકના
શિશર ઉપર રહેલા કર્મમલરહિત સિદ્ધ ભગવતોની આશાતના કરતો નથી તેમજ આચાર્ય,
ઉપાધ્યાય અને સાધુઓની પણ તે આશાતના કરતો નથી । તે સારી રીતે પ્રિયધર્મા, દદ્ધધર્મા અને
એકાત મત્તિયુક્ત યને છે । સૂત્ર અને અર્થની અન્નર અનુરાગી મનવાઁઓ અને શ્રદ્ધાસવેગથી યુક્ત¹⁵
યનેલો તે મવરૂપી કારાયામમા ગર્ભાગસની અનેકવિધ યત્રણાઓને ઘારઘાર પામતો નથી ।

પરતુ હે ગૌતમ ! જે ઘાટ છે અને જેણે પુણ્ય અને પાપની વિશેષતા જ્ઞા સુધી જાળી
નથી ત્યા સુધી તેનો જીવ હે ગૌતમ ! ં પચમગલ્લને માટે ંકાર્તે અયોગ્ય છે । ંયા (ઘાઁક)ને
સમગ્ર પચમગલ્લમહાધુતસ્લઘ ન આપવો જોઈએ, પચમગલ્લમહાધુતસ્લઘનો ંર આલાપક પણ
આપવો ન જોઈએ, ંમ્મેકે અનાદિકાઁલ્લી -જન્માતરમા ઉપાર્ણન કરેલા અશુભ ંર્મોના મમ્હને^{૨૦}
ઘાટનાર આ (નમસ્કાર)ને મેઁલ્લીને ઘાઁક મારી રીતે આરાધના કરતો નથી અને લલ્લી ં
(નમસ્કાર)ની લ્હુતા કરે છે । ં માટે હે ગૌતમ ! તેના (ઘાઁક)ને પ્રથમ ધર્મકયામા
મત્તિ ઉપજાવતી જોઈએ । તે પઁઁઁ ધમ્મા પ્રેમ, ધર્મમા દદ્ધતા અને (ધર્મમા) મત્તિયુક્ત યયેલો
જાળીને પઁઁઁ જેટલુ પચ્ચક્ષાણ પાઁપાને શક્તિમાન હોય તેટલુ (પચ્ચક્ષાણ) કરાવવુ જોઈએ ।
ઘે પ્રકારે, ત્રણ પ્રકારે અથવા ઘાર પ્રકારે રાત્રિભોજનના શક્તિ મુજન પચ્ચક્ષાણ કરાવવા જોઈએ^{૨૫}
(અર્થાત્ દુવિહાર તિવિહાર કે ચઁઁવિહારનુ પચ્ચક્ષાણ કરાવવુ જોઈએ ।)

૧ હાલેજ્ઞા P । ૨ હીલેજ્ઞા I । ૩ આમાણ્જા P । ૪ વિહુય° F । ૫ ઁડો ળો I ।
૬ આમાણ્જા P । ૭ °માણસ મ° P । ૮ વિસેતે તાવ B । ૯ °સુયકર્ગલ્લસ A B । ૧૦ લ્હિત્તાય P ।
૧૧ મવતિ તા I । ૧૨ કારવિઁઁઁ I । ૧૩ રાઙ્ગા I, રાયમા° ૧, રાઙ્ગા° T ।

શ્રીમહાનિશીથસૂત્રમાં નમસ્કારસૂત્રના તપોમય અનુષ્ઠાન

અને

અધ્યયન-અધ્યાપન માટે સૂચિત વિગતોનું કોષ્ટક

5	પ્રવરટેવતા અધિષ્ઠિત નમસ્કારસૂત્ર	અધ્યયન	પદ	પદચ્છેદ	આલા- પક	અક્ષર	લ્લર	વ્યક્તન	માત્રા	ચિહ્ન	તપ (ઉપ- ધાનવિધિ મુજવ)	તપના દિવસો
	૧ ણમો અરિહંતાણ	પહેલું	૧	૩	૧	૭	૭	૬	૧૧	૨	પાંચ	૯
	૨ ણમો સિદ્ધાણં	ઘીજી	૧	૨	૧	૫	૫	૬	૯	૧	ઉપવાસ	
	૩ ણમો આયરિયાણં	ત્રીજું	૧	૩	૧	૭	૭	૬	૧૧	૧	પ્રમાણ	
	૪ ણમો ઉવજ્ઞાયાણં	ચોથું	૧	×૩	૧	૭	૭	૭	૧૨	૧	તપથી	
10	૫ ણમો લોએ સવ્વસાહૂણ	પાંચમું	૧	+૪	૧	૯	૯	૯	૧૬	૧	પાંચ પદની વાચના	
	૬ एसो पंचणमुक्करो	— (૧૧) —	૧	૨	૧	૮	૮	૮	૧૪	૧	સાઢા સાત	૯
	७ सव्वपावप्पणासणो		૧	૩	૧	૮	૮	૧૦	૧૩	—	ઉપવાસપ્ર-	
	८ मगलाण च सव्वेसि		૧	૩	૧ }	૮	૮	૯	૧૪	૩	માણ તપથી	
	९ पढम हवड मंगलं		૧	૩		૯	૯	૮	૧૨	૩	ચાર પદની વાચના	
15			૯	૨૬	૮	૬૮	૬૮	૬૯	૧૧૨	૧૩	સાઢા વાર ઉપવાસ	૧૮

ઉપરના કોષ્ટકમાં આવતા કેટલાક પારિભાષિક શબ્દોની ટૂંકી સમજ:—

અધ્યયન:—ચિત્તને જે સારી રીતે અધ્યાત્મવાલું બનાવે તે ‘અધ્યયન’ કહેવાય ।

ચિત્તને જે સારી રીતે અધ્યાત્મ તરફ લેવી જાય તે ‘અધ્યયન’ કહેવાય ।

બોધ, સંયમ અથવા મોક્ષનો અધિક લાભ કરાવે તેને પણ ‘અધ્યયન’ કહે છે ।

20 જેણ સુહજ્ઞપ્પજ્ઞં અજ્ઞાપ્પાણયણમહિયમયણં વા ।

વોહસ્સ સંજમસ્સ વ મોક્ખસ્સ વ જં તમજ્ઞયણં ॥ (વિ. ભા. ૯૬૦)

* ઉપધાન તપની વિશેષ હકીકત પ્રસ્તુત ગ્રંથમા હવે પછી શીર્ષક ૬ હેઠળ છપાયેલ ‘ઉવહાણવિહિયુત્ત’ નામના સ્તોત્રમા જણાવી છે ।

× ‘ણમો ઉવજ્ઞાયાણં’ ની સંપદામા ‘ઉવજ્ઞાયાણં’ પદમા ઉ + જ્ઞા અને પ્રથમનું ‘ણમો’ પદ ઉમેરતા ત્રણ પદો થાય, તે માટે ‘આવશ્યકસૂત્ર-નિર્યુક્તિ’મા કહ્યું છે કે—

“ઉ તિ ઉવયોગકરણે ઇ તિ ય જ્ઞાણસ્સ હોદિ નિહોસો ।

एएण उवज्झाओ एसो अण्णो वि पज्जाओ ॥ ३१९८ ॥” (૩૩૪)

અથવા, ઉપાધિ + આય, અને ‘ણમો’ પદ ગણતા પણ ત્રણ પદ થાય । જુઓ:—ભગવતીસૂત્ર વ્યાખ્યા, પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૬; પં. ૩

+ ‘ણમો લોએ સવ્વસાહૂણ’ એ પદમા ‘શ્રીમહાનિશીથસૂત્ર’મા પદચ્છેદ અને આલાપક જણાવ્યા નથી તે અહીં ઘીજા પદોની માફક ગણીને મૂક્યા છે । સંભવ છે કે ‘શ્રીમહાનિશીથસૂત્ર’ મા આ પાઠ પડી ગયો હોય ।

† જુઓ ‘પદચ્છેદ’ શબ્દ પરની નોંધ ।

ગોયમા ! કરેજા ।

સે મયન ! કેળ અટ્ટેળ ²

ગોયમા ! સુલમગોહિલામનિમિત્તેળ, એવ ચેયોઢ અકુ વૈમાળે ણાણકુસીલે ણે ।

તહા ગોયમા ! ણ પચ્છાદિવસવ્યભિરૂં જહુત્તવિણ્ઠોવહાળ જે કેહ સાહ વા સાહુની વા અપુવ્વ-
નાળમહળ ન કુજ્ઞા, તસ્સાર્થિં વિરાહિઠ સુત્તયોમય, સરમાળે ઇગમ્મવિત્તે પદમચરમપોરિસીસુ દિયા રાજો ॥
ય ણાણુગુણેજ્ઞા, સે ણ ગોયમા ! ણાણકુસીલે ણે ।

સે મયવ ! જસ્સ અઢ્ઘાલ્યનાળાવરણોદ્દણ્ઠ ઔહનિસં પહોસેર્માણસ્સ ણ સંત્તચ્છરેણાવિ સિલોગ
દ્ધમવિ થિરપરિચય મવેજ્ઞા, તેણાવિ જાવજ્ઞીવામિગ્ગહેળ સજ્ઞાયસીલાળ વેયાવચ્છ તહા અણુદિળ
અઢ્ઘાજ્ઞે સહસ્સે પચમગલાળ સુત્તયોમય સરમાળેગમ્માણસે પહોસિજ્ઞા, સે મયવ ! કેળ અટ્ટેળ ²

ગોયમા ! જે મિક્કુ જાવજ્ઞીવામિગ્ગહેળ ચાઠ્ઠાલિય વાયળાઢ જહાસતીં સજ્ઞાય ન 10
કરેજા, સે ણ¹ ણાણકુસીલે ણે ।

અન્ન-જે-કેઈ જાવજ્ઞીવામિગ્ગહેળ અપુવ્વ નાળાઠ્ઠિગમ કરેજા તૈસ્સાસતીં પુવ્વાહિય ગુણેજ્ઞા
તૈસ્સાવિ યાસતીં પચમગલાળ અઢ્ઘાજ્ઞે સહસ્સે પરાવત્તે, 'સેવિ આરાહગે, ત ચ નાળાવરણ વૈવેત્તાળ
તિત્થયરેહ વા ગળહરેહ વા મવેત્તાળ સિજ્ઞેજ્ઞા ।

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! તેણે પળ (તપ-ઉપધાન) કરવા જોઈએ ।

15

પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! શા માટે (તેણે તપ-ઉપધાન) કરવા જોઈએ ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! ધોધિલાભ સુલભ થાય ઇ માટે કરવા જોઈએ । આ પ્રમાણે ન કરે
તો તેને જ્ઞાનકુશીલ જાણતો ।

ચડી, હે ગૌતમ ! જે કોઈપણ સાધુ અથવા સાધ્વી પ્રવ્રજ્યા-દીક્ષાના દિવસથી લઈને
યયોક્ત પ્રકારે વિનય-ઉપધાન પૂર્વક અપૂર્વ એવું જ્ઞાન પ્રઘળ ન કરે તો તેને સૂત્ર, અર્થ-એ બનેની 20
વારવાર વિરાધના લાગે । પહેલી અને છેટી પોરસીમા દિવસ અને રાત્રે એકામ્રવિત્તે સ્મરણ કરતો
ગણે નહીં (પુનરાવર્તન કરે નહીં) તો, હે ગૌતમ ! તેને જ્ઞાનકુશીલ જાણતો ।

પ્રશ્ન—હે ભગવન્ ! અત્યંત મારે ઇવા જ્ઞાનાવરણકર્મના ઉદયથી નિરતર ગોચરતા છતાંયે
પર્યં સુધીયે અહથો શ્લોક પળ જેને સ્થિરપરિચિત્ત ન થાય (ન મમજાય) તેણે પળ યાવજ્ઞીયનો
અભિપ્રદ્ધ કરીને સ્વાધ્યાયકુશીલ (સાધુઓ)ની વેયાવચ્છ-સેવા કરવી જોઈએ, તેમજ પ્રતિદિન અઢી 25
હજાર વાર પચમગલસૂત્ર, અર્થ અને તે બંનેનું એકામ્ર મનથી સ્મરણ કરતા રટણ કરવું જોઈએ । હે
ભગવન્ એમ શા માટે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ! જે ભિક્ષુ યાવજ્ઞીય અભિપ્રદ્ધપૂર્વક પારે કાલમા શક્તિ મુજબ વાચના
આદિ સ્વાધ્યાય ન કરે તેને જ્ઞાનકુશીલ જાણતો ।

ચડી, જે યાવજ્ઞીય અભિપ્રદ્ધ કરનાપૂર્વક અપૂર્વ એવા જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરે, તેની શક્તિ ન 30
હોય તો તે પહેલા જે મળેલ હોય તેનું પુનરાવર્તન કરે, તે માટે પળ અશક્ત હોય તો પચમગલનો
અઢી હજાર વાર જાપ-પુનરાવર્તન કરે તો તે પળ આરાધક છે । તે જ્ઞાનાવરણકર્મ ચપાવીને
તીર્થકરપણને અથવા મળધરપણને પામીને મિદ્ધ થાય છે ।

¹ ચદ્ધાર્દ P 12 ² ણેનાગુ P 13 ³ વિદ્ધોણે P 14 ⁴ ણદ્ધિગહીઠ P 5 અનિસ A 16 ⁵ સ્મ ઇત્થયે P 17 ⁶ ઇત્થયે P 18 ⁷ સ્તે 3500 ય વ P 19 ⁸ યત્તે યા P 1 10 ⁹ ય યુદ્ધીઠે P 11 11 અપુવ્વનાળ P 12 તરમામતીં P 13 12 યિ યે તી P 14 13 મિક્કુ આ P 14 14 રાવેનું P 1

પરિચય

શ્રીમહાનિશીથસૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનનો આ સંદર્ભ શ્રી વર્ધમાન જૈન આગમમંદિર, પાલીતાણાથી પ્રકાશિત “આગમરત્નમંજૂષા” અંતર્ગત મહાનિશીથસૂત્રના પૃ. ૨૮૨-૧ થી ૨૮૩-૩ માંથી લેવામાં આવ્યો છે । તેના પાઠભેદો પૂ. મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજીની પ્રેસકૉપીમાંથી લીધા છે । તેમણે 5 જે પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તેની જે સંજ્ઞા તેમાં આપેલી છે તે સંજ્ઞાઓનો અહીં આ રીતે પરિચય આપ્યો છે :-

P સંજ્ઞા એ પૂ. મુ. શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજે હ. લિ. તાઢપત્રીય પ્રતિ ઉપરથી મૂળ આદર્શરૂપે પ્રેસ કૉપી કરાવી તે ।

B પૂ. મહારાજશ્રીની પ્રેસકૉપીમાં B સંજ્ઞાથી પાઠો લેવાયા છે તે ।

10 T પૂ. મહારાજશ્રીની પ્રેસકૉપીમાં ૨ સંજ્ઞાથી પાઠો લેવાયા છે તે ।

S પૂ. મહારાજશ્રીની પ્રેસકૉપીમાં ‘સુ’ ની સંજ્ઞાથી પાઠો લીધા છે તે ।

A સંજ્ઞા આગમરત્નમંજૂષા-પૂ. આ. શ્રીસાગરાનંદસૂરિજીએ જે પ્રતિ ઉપરથી પાઠ તૈયાર કરેલ છે તે ।

પૂ. પુણ્યવિજયજીએ જે પાઠાંતરો નોંધ્યાં છે તેમાંથી કેટલાંક પાઠાંતરો મૂળપાઠના 15 વ્યવસ્થિત અનુવાદ માટે સ્વ. જ. જરૂરી અને ઉપયોગી હોવાથી તે પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજીની મૂચનાનુસાર મૂળપાઠમાં ઉપર લઈ લીધાં છે અને તેની જગાનો પાઠ નીચે M સંજ્ઞાથી નિર્દેશ્યો છે ।

આ પાઠભેદોમાં ણ, ન અને અશુદ્ધ પાઠોને અહીં લીધા નથી ।

સમગ્ર રીતે નમસ્કારમંત્રની ચૂલિકા સાથેની સંકલના અને તે પદોનું મહત્ત્વ આ સૂત્રમાં જોવા મળે છે । ઉપધાનતપ વિના નમસ્કાર વગેરે સૂત્રોની વાચના લઈ ન શકાય એ વિશે આ સૂત્ર ભાર- 20 પૂર્વક નિર્દેશ કરે છે । વળી, આ નમસ્કારમંત્રની સંહિતા (ઉચ્ચારણ પદ્ધતિ) વિશે જેટલી માહિતી અહીં મળે છે તેટલી બીજે મળતી નથી । મંત્રના ઉચ્ચાર વિશે સ્વર, વર્ણ, પદ, પદાક્ષર, માત્રા, વિંદુ અને ઘોષ (ઉદાત્ત, અનુદાત્ત, સ્વરિત ભેદપૂર્વક) ઉચ્ચાર કરવાનું વિધાન કરે છે । એટલું જ નહીં, પરંતુ તેની બહુમાનપૂર્વક કરાતી તપોમય આરાધના પ્રસંગે વિઘ્નો આવી ન પડે તે માટે તેના આરંભયોગ્ય શુભ કાળનું નિરીક્ષણ કરી તે કરવાનું વિધાન છે અને તે માટે એની પવિત્રતા વતાવવા અને 25 જાલબધા વાચના લેતાં શુભ તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન અને ચંદ્રબલ જોવાનો આદેશ કરે છે । આ સૂત્રને મહામંત્ર અને પ્રવર વિદ્યાઓના વીજમૂત જણાવે છે ।

શ્રીહરિભદ્રસૂરિ આ મહાનિશીથસૂત્રના આદર્શ માટે ઐતિહાસિક વિગત રજૂ કરે છે કે-આ સૂત્રમાં જ્યાં સૂત્રના આલાપકોનો સંબંધ ન મળે ત્યાં શ્રુતધરોની ધામી ન કાઢવી । તેઓ તેનું કારણ આપતાં કહે છે કે-આ મહાનિશીથસૂત્રનો પ્રાચીન આદર્શ સંહિત-ત્રુટિત હતો, અધેર્થથી 30 કેટલાંયે પાનાં સડીને જીર્ણશીર્ણ થઈ ગયાં હતાં, છતાં અત્યંત મહાર્થવાળો ‘મહાનિશીથ-શ્રુતસ્કંધ’ એ સમગ્ર પ્રવચનના સારમૂત છે એમ સમજીને પ્રવચનવાત્સલ્યથી આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ

શાસ્ત્ર પ્રકરણ તે ‘અધ્યયન’ (અર્થ૦ કો૦)

પદઃ—અતમા વિભક્તિનાઠા શબ્દને ‘પદ’ કહેવાય । “તદન્ત પદમ્”

(સિદ્ધહેમ વ્યા૦ ૧ ૧ ૨૦)

અર્થતુ જે વાચક હોય અથવા ચોતક હોય તેને ‘પદ’ કહે છે ।

“પયમત્યવાયગ જોયગ ચ ત નામિયાઈ પચવિદ્” (વિ૦ મા૦ ૧૦૦૩)

શબ્દોનો સમૂહ, વાક્ય તેને ‘પદ’ કહે છે ।

પદના ચોથા ભાગ (પાદ) ને ‘પદ’ કહે છે । (પા૦ મ૦)

અર્થની પરિસમાપ્તિવાલુ વાક્ય તે ‘પદ’ કહેવાય ।

‘અસ્થુવલદ્વી જત્ય તુ ત હોતિ પદ તિ’ (પચકલ્પભાષ્ય, ૧)

પદચ્છેદઃ—અર્થના નિયમન માટે (પ્રાય) સામાસિક પદોનુ જ વિશ્લેષણ (વિપ્રહ) તેને 10
પદવિચ્છેદ અગર ‘પદચ્છેદ’ કહે છે—

‘પાય પયવિચ્છેઓ સમાસવિસઓ તયત્યનિયમત્ય ॥’ (વિ૦ મા૦ ગા૦ ૧૦૦૬)

જેમ ‘નમસ્કારસૂત્ર’ મા “અરિ, હતાણ,” વગેરે, એ જ પ્રકારે ‘આયરિયાણ, ઉવજ્ઞાયાણ’
વગેરેનો પણ પદચ્છેદ સમજવો । “પચણમુક્તો” એ અસંહિત વિશ્લેષનામ હોવાને કારણે તેનો
પદચ્છેદ ગણતરીમા લીધો નથી । 15

આલાપક—એક સવધવાળા વાક્યોનો સમૂહ । (અર્થ૦ કો૦), પરો, પરેપ્રાપ (પા૦ મ૦)

અક્ષરઃ—જે (આત્માથી) પ્રત્યવે નહીં તે ‘અક્ષર’ (વર્ણ) કહેવાય, તે જ્ઞાન, ચેતનના અર્થમા
પણ વપરાય છે ।

“ન ક્ષરતીત્યક્ષરમ્, તથ જ્ઞાન, ચેતનેત્યથ ॥” (આનંદયકસૂત્ર, ગા૦ ૧૯, —વ્યાખ્યા)

માત્રાઃ—હ્રસ્વ વર્ણનો ઉચારણકાળ (શ્વદચિન્તામણિકોશ) અહીં ‘છન્દ શાસ્ત્ર’ અનુસાર હ્રસ્વની 20
એક માત્રા અને લઘુની બે માત્રા ગણીને જણાવી છે ।

વિંદુઃ—સાનુનાસિક ઉચારણ દર્શાવતો અનુસ્વાર (પા૦ મ૦)

ચૂલા—ચૂલિકાઃ—ચૂલા ઇટલે અલંકાર અથવા શિરસ ।

“ચૂલા વિમૂસણ તિ ય સિદ્ધર તિ ય હોતિ ઇગદ્દે” (નિશીથચૂર્ણિ—૧)

શ્વતરૂપી પર્વત ઉપર ચૂલા શિરસની માફક શોભે તે ‘ચૂલા’ કહેવાય । 25

“શ્વતપર્વતે ચૂલા ઇવ રાજન્તે ઇતિ ચૂલા ।”

(—નદીસૂત્ર—૫૭, વ્યાખ્યા પૃષ્ઠ ૨૪૬ અ)

મૂલસૂત્રમા ન યતાવેલ હકીકત યતાવવી તેને ‘ચૂલિકા’ કહે છે । (અર્થ૦ કો૦),

અથવા પ્રત્યનુ પરિશિષ્ટ । (પા૦ મ૦)

ચૈત્યવંદનમહાભાષ્યે નમસ્કારસૂત્રસ્ય ઉલ્લેખઃ

વન્નડ્ઢસઢિ નવ પય નવકારે અઢ સંપયા તત્થ ।

સગ સંપય પયતુલ્લા સતરક્કર અઢમી ઢુપયા ॥ ૩૦ ॥

5 ધર્મકીર્તિસ્રરિરચિતા ટીકા—

વર્ણા—અક્ષરાણિ અષ્ટપષ્ટિઃ નમસ્કારે—પંચપરમેષ્ઠિમહામંત્રરૂપે ભવન્તીતિ શેષઃ, ઉક્તં ચ નમસ્કારપણ્નિકા—સિદ્ધચક્રાદૌ—

“પંચપયાણં પળતીસ વળ્ણ ચૂલાઢ વળ્ણ તિત્તીસં ।

એવં ઇમો સમપ્પઇ ફુઢમક્કરઅઢસઢીએ ॥”

10 તથા અષ્ટપ્રકાશ્યાં—

“આગ્નેય્યાદિવિદિગ્વ્યવસ્થિતેષુ દલેષુ ચૂલા પાદચતુષ્કમ્ ।” ‘એસો પંચનમુક્કારો, સન્વપાવ-
પ્પણાસણો । મંગલાણં ચ સન્વેસિં, પઢમં હવઢ મંગલં ॥ ૧ ॥’ ઇતિ ધ્યાયેત્, તથા નવ પદાનિ
વિવક્ષિતાવધિયુક્તાનિ નમોઽરિહંતાણમિત્યાદીનિ, ન તુ સ્ત્યાઘંતાનિ, મળિતં ચ—

“સત્તં પળે સત્તં સત્તં ય નવં અઢ્ઢં ય અઢ્ઢં અઢ્ઢં નવં હંતિ ।

15 ઇય પય અક્કરસંવા અસઢૂ પૂરેઢ અઢસઢી ॥”

અનુવાદ

ગાથાર્થ—નમસ્કાર મહામંત્રમાં વર્ણ એટલે અક્ષરો અઢસઢ છે, પદો નવ છે અને સંપદાઓ
આઠ છે । તેમાં સાત સંપદાઓ એક એક પદની વનેલી છે અને આઠમી સંપદા સત્તર અક્ષરોની
તથા વે પદની વનેલી છે ।

20 ટીકાર્થ—પંચપરમેષ્ઠિમહામંત્રરૂપ નમસ્કારસૂત્રમાં વર્ણ એટલે અક્ષરો અઢસઢ છે ।
નમસ્કારપણ્નિકા તથા સિદ્ધચક્ર વગેરેમાં કહ્યું છે કે—“પાંચ પદના પાંત્રીશ અક્ષરો તથા ચૂલિ-
કાના ત્રેત્રીશ અક્ષરો—એ પ્રમાણે મળીને આ નમસ્કારમંત્ર અઢસઢ અક્ષરોમાં સ્ફુટ રીતે સમાઈ
જાય છે ।”

તથા અષ્ટપ્રકાશીમાં (શ્રીમદ્ હેમચંદ્રસૂરિમહારાજપ્રણીત યોગશાસ્ત્રના આઠમા પ્રકાશના
25 ૩૪ મા શ્લોકની સ્વોપજ્ઞવૃત્તિમાં) કહ્યું છે કે—“આગ્નેય આદિ વિદિશાઓમાં રહેલી ચાર પાંચડી-
ઓમાં—૧ એસો પંચનમુક્કારો ૨ સન્વપાવપ્પણાસણો ૩ મંગલાણં ચ સન્વેસિ ૪ પઢમં હવઢ
મંગલં—(નવકારની) આ ચાર ચૂલિકાના પદોનું ધ્યાન કરવું ।” અહીં ‘પદ’ શબ્દથી વિવક્ષિત
અવધિવાળા ‘નમો અરિહંતાણ’ વગેરે નવ પદો અભિપ્રેત છે, પરંતુ ‘સિ’ અને ‘તિ’ વગેરે જેના
અંતમાં હોય એવાં (વ્યાકરણની પરિભાષાવાળાં) પદો અભિપ્રેત નથી । કહ્યું છે કે—“સાત, પાંચ,
30 સાત, સાત, નવ, આઠ, આઠ, આઠ, અને નવ—આ પ્રમાણે પદના અક્ષરોની સંખ્યા અઢસઢ છે ।”

૧. આ પહેલા ‘યોગશાસ્ત્ર’ મા નીચે મુજવ ઉલ્લેખ છે —

“હૃદયકમલમા મધ્યની કર્ણિકામા ‘નમો અરિહંતાણં’ પઢનું, તથા પૂર્વ આદિ ચાર દિશામા રહેલી ચાર
પાંચડીઓમા અનુક્રમે ‘નમો સિદ્ધાણં’ ‘નમો આયરિયાણં’ ‘નમો ડવજ્ઞાયાણં’ તથા ‘નમો લોએ સન્વસાહૂણં’ નું ધ્યાન કરવું”
—‘યોગશાસ્ત્ર’ આઠમો પ્રકાશ શ્લો ૩૩-૩૪

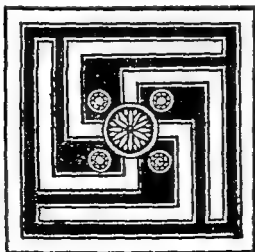
અનેક ભવ્ય જીરોના ઉપમાર માટે અને પોતાના આત્મહિતાર્થે તે આદર્શમા જે લખ્યુ હતુ તેને બુદ્ધિપૂર્વક સસોધીને લર્યુ છે, અને વીજા આચાર્યો પૈકી સિદ્ધસેન દિવાકર, વૃદ્ધવાદી, યક્ષસેન, દેવગુપ્ત, યશોવર્ધન ક્ષમાશ્રમણના શિષ્ય રવિગુપ્ત, નેમિચંદ્ર, જિનદાસગણિ, ક્ષમક, સલ્યશ્રી વગેરે યુગપ્રધાન શ્રુતધરોએ તે સૂત્રને વહુમાન્ય કર્યું હતુ ।

હવે પછી તુરત જ શીર્ષક ૫ હેઠઝ લપાયેલ શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિકૃત 'ચૈત્યવદન મહાભાષ્ય' ઉપર શ્રીધર્મ-5 કીર્તિની જે ટીકા છે તેમા પળ આ મહાનિશીયસૂત્રના સકલચિતા આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રસૂરિ વિશે રાસ નોંધ લીધી છે કે-આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રસૂરિ મથુરાના શ્રીસુપાર્ધનાથના સ્તૂપમા રહીને પઢર દિગસના ઉપવાસ કર્યા તેથી પ્રસન્ન થયેલી શાસનદેવીએ આ મહાનિશીયસૂત્રનો પ્રાચીન આદર્શ તેમને આપ્યો । [આ હકીકતનો નિર્દેશ કરતી પત્તિક ("મદુરાય અપ્પિહ ત્તિ" જુઓ - 'ચૈત્યવદન મહાભાષ્ય' પૃ ૬૮, પ ૮-૯) 'શ્રીમહાનિશીયસૂત્ર'મા મળ્ની નથી, જો કે તેનો અનુવાદ નીચે આપ્યો છે । 10 જુઓ પૃ ૫૩, પ ૧૬-૧૭]

આ હકીકત ઉપરથી એ જણાય છે કે શ્રીહરિમદ્રસૂરિએ મહાનિશીયસૂત્રનુ સ્કલન કર્યું પટલુ જ નહીં, એ સૂત્રનો મૂલ આદર્શ મેલ્લવા માટે તેમને રાસ આરાધના કરવી પડી ।

નમસ્કારસૂત્રનો ઇતિહાસ આપતા આચાર્ય શ્રીહરિમદ્રસૂરિ કહે છે કે-પૂર્વે પચમગલશ્રુતસ્કધ (પચનમસ્કાર) પૃથક્ સૂત્ર હતુ, તેની ઉપર ઘળી નિર્યુક્તિઓ, ઘળા માપ્યો અને ઘળી ચૂર્ણોઓ 15 હતી, પણ કાલ્કદોષથી તે ઘધાનો નાશ થઈ ગયો । એ પઢી મહર્દિપ્રાપ્ત પદાનુસારી શક્તિરાજ દ્વાદશાગધારી વજ્રસ્વામી થયા, જેમણે પચમગલશ્રુતસ્કધને મૂલસૂત્રોમા લખ્યો । આ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે, પૂર્વે નમસ્કારસૂત્ર સ્વતંત્ર સૂત્ર હતુ પણ શ્રીવજ્રસ્વામીએ સૂત્રમયોના આરમ્ભમા ગોઠવ્યા પઢી આન સુધી તે સૂત્રોના આરમ્ભ-મગ્ઝ તરીકે સૂત્રોની સાથે જ જોડાયેલુ મઠ્ઠે છે ।

અનુવાદ મૂલપાઠની નીચે આપવામા આવ્યો છે । મહાનિશીયમા અનેક સ્થલ્લે સૂત્રપાઠ 20 રાહિત હોવાને લીધે અર્થ સતોપકારક સમજાતો નથી, હતા અનુવાદની સલ્ગાસૂત્રતા જાલ્લવાના હેતુથી જ પૂર્ણપર માગોને લ્યાલમા રાલ્લીને અથ જોહવાનો તે તે સ્થલ્લે પ્રયાસ કર્યો છે એ ધાનત લલ્લમા રાસરા યાચકોને રાસ લિનતી છે । તેનુ એક કોટ્ટક અને લેટલીક લિગતો પણ સાથે જ મૂઝેલી છે ।

તથા અષ્ટૌ સંપદો— મહાપદાપરનામાનિ વિશ્રામસ્થાનાનિ, ઉપધાનવિધ્યાદાવષ્ઠાધ્યયનાદ્યાત્મકતયા પ્રત્યધ્યયનાદ્યેકૈકાચામામ્લકરણેનાદ્યાનામેવાચામામ્લનાં મળનાત્, શેષવિશેષસ્તુ પ્રાગુક્તસપદ્વારવ્યાખ્યાનુસારતો બોધ્યઃ ।

અથ કથં નવસુ પદેષુ અષ્ટસંપદ ઇત્યાહ— ‘તત્થ’ ત્તિ તાસુ અષ્ટાસુ સંપત્સુ મધ્યે ક્રમેણ સપ્ત સંપદઃ 5 પદૈઃ પૂર્વોક્તસ્વરૂપૈસ્તુલ્યાઃ— સમાનાઃ, અષ્ટમી પુનઃ સંપત્ સપ્તદશાક્ષરપ્રમાણા પર્યંતવર્તિપદદ્વયાત્મિકા ચ યથા—‘મંગલાણં ચ સન્વેસિં, પદમં હવઙ્ મંગલં,’ યદુક્તં ચૈત્યવંદનાભાષ્યપ્રવચનસારોદ્ધારાદિષુ—

“પંચપરમિદ્વિમંતે પળ પળ સત્ત સંપયા કમસો ।

પજ્જંત સત્તરક્ષરપરિમાણા અઢમી મળિયા ॥”

એવં વા ચતુર્થપદસ્ય પાઠઃ— ‘નવક્ષરઽઢમિ દુપય છટ્ટી’ અઢમી સપત્ ‘પદમં હવઙ્ મંગલં’

10 ઇતિ નવાક્ષરપ્રમાણા જ્ઞેયા, ષષ્ઠી પુનઃ ‘એસો પંચનમુક્કારો, સન્વપાવપ્પણાસણો’ ત્તિ દ્વિપદમાના, અભ્યધાયિ

તથા નવકારમાં આઠ સંપદાઓ છે અર્થાત્ વિશ્રાંતિનાં આઠ સ્થાનો છે, જેને મહાપદ પળ કહેવામાં આવે છે^૧; કારણકે ઉપધાનવિધિ^૨ વગેરેમાં (નવકાર) આઠ અધ્યયનાદિરૂપ હોવાથી અને દરેક અધ્યયનાદિ દીઠ એક એક આયંવિલ કરવાની વિધિ મુજબ આઠ જ આયંવિલ કરવાનું કહ્યું હોવાથી નવકારમાં આઠ સંપદાઓ છે । વાકી જે વિશેષતા છે તે પહેલાં જણાવેલા સંપદ્વારની 15 વ્યાખ્યાને અનુસારે સમજી લેવી ।

નવપદમાં આઠ સંપદાઓ શી રીતે સમજવી ? તેનો ઉત્તર આપતાં જણાવે છે કે તે આઠ સંપદાઓમાં પહેલી સાત સંપદાઓ એક એક પદ જેટલી છે, જ્યારે આઠમી સંપદા ‘મંગલાણં ચ સન્વેસિ પદમં હવઙ્ મંગલં’—એ પ્રમાણે સત્તર અક્ષરની અને એ પદની વનેલી છે । ચૈત્યવંદનાભાષ્ય તથા પ્રવચનસારોદ્ધારમાં^૩ કહ્યું છે કે—“પંચપરમેષ્ઠિમંત્રમાં એક એક પદમાં અનુક્રમે સાત 20 સંપદાઓ છે અને છેલ્લી આઠમી સંપદા સત્તર અક્ષર પ્રમાણની છે ।”

અથવા અહીં ગાથાના^૪ ચોથા પાદમાં ‘નવક્ષરઽઢમી દુપય છટ્ટી’ એવો પાઠ સમજવો । તેથી આઠમી સંપદા ‘પદમં હવઙ્ મંગલં’ એ પ્રમાણે નવ અક્ષર પ્રમાણની સમજવી । છટ્ટી સંપદા ‘એસો પંચનમુક્કારો સન્વપાવપ્પણાસણો’ એમ એ પદની સમજવી ।

૧ સઠ્ઠં ચોલતા ચોલતા થાકી ન જવાય તથા અર્થની સંગતિ સચવાય એ માટે વચ્ચે તે તે પદો આગળ થોડી વિશ્રાંતિ લેવાની હોય છે । આવા વિશ્રાંતિના સ્થાનોને સપદા કહેવામાં આવે છે । આ સપદાઓમાં કેટલીકવાર અનેક પદોનો સમાવેશ હોય છે તેથી એને ‘મહાપદ’ પળ કહેવામાં આવે છે ।

૨ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં આ પછી તુરત જ ‘ઉપધાનવિધિ’ છપાયેલ છે ।

૩ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં પૃ૦ ૪૫૦ પર ‘પ્રવચનસારોદ્ધાર’ની આ ગાથા છપાયેલ છે ।

૪ અહીં ભાષ્યની જે ગાથાનું વિવેચન ચાલે છે તે પ્રસ્તુત સંદર્ભની શરૂઆતમાં જે ગાથા આપેલી છે તે અભિપ્રેત જણાય છે ।

ન ચેવ એમો પચેત્યત્ર છોરુચ્છદોમગ્ન ઇતિ વાચ્ય, ગાથાનામ છદોન્તરૂપત્વાદસ્ય, ઉક્ત ચ છ શાસ્ત્રે—

“વિપમાક્ષરપાદ વા પાદેરસમ દશધર્મન્ત્

યચ્છન્દો નોકમત્ર ગાયેતિ તત્સૂરિમિ પ્રોક્તા ।”

‘વિપમાક્ષર ત્રયસ્ત્રિંશદક્ષરપ્રમાણાં અનેકશ આગમે દૃશ્યન્તે તથાહિ—

‘જહા દુમસ્સ પુપ્ફેસુ, મમરો આવિયહ રસ’ તથા—

‘અહ ચ મોગરાયસ્સ, ત ચ સિ અધગગ્ગિહ્ણો’ ઇત્યાદિ ।

શુદ્ધા—આ પ્રમાણે અક્ષરોની સત્ત્વા સ્વીકારવાથી ‘એમો પચનમુક્તારો સત્ત્વપાવપ્પનાસણો મગલાણ ચ સત્ત્વેસિ પઠમ હયહ મગલ’ મા શ્લોક (અનુષ્ટુપ) નામના છદનો ભગ થયો ।

સમાધાન—અહીં શ્લોક (અનુષ્ટુપ) નામનો છદ નથી, પણ ‘ગાથા’ નામનો જુદા 10 પ્રકારનો છદ છે । (તેથી છદોભગનો વેપ અહીં લાગતો નથી) છદઃશાસ્ત્રમા કહ્યું છે કે—“વિપમ અક્ષરના જેમા પાદો હોય અથવા ‘દશધર્મ’વાળા’ શ્લોકની જેમ જેમા પાદો વિપમ હોય તેમા જે ઠન્નુ અહીં (છદ શાસ્ત્રમા) વર્ણન જોવામા ન આવે તેને આચાર્યો ‘ગાથા’ કહે છે ।”

આવી તેત્રીશ અક્ષરની ગાથાઓ આગમોમા અનેકગર જોવામા આવે છે, જેમકે—

‘જહા દુમસ્સ પુપ્ફેસુ, મમરો આવિયહ રસ ।’ તેમજ

‘અહ ચ મોગરાયસ્સ, ત ચ સિ અધગગ્ગિહ્ણો ।’ ‘યગેરે’

૧ શ્લોક (અનુષ્ટુપ) નામના છદમાં ચાર પાદ હોય છે અને દરેક પાદમાં આઠ આઠ અક્ષર હોય છે । અહીં ‘પ્રથમ હયહ મગલ’—૧ પાદમાં નવ અક્ષરોવાળી છદનો નિયમ પડતો નથી, તેથી છદોભગ થયો એવો શંકાકારનો આશય છે ।

૨ મહાભારતના પાંચમા પૂર્વના તેત્રીશમા અધ્યાયમાં ‘દશ ધર્મ ધી શરુ ધનો નીચે મુજબનો ૮૨ મો શ્લોક છે—

દશ ધર્મ ન જ્ઞાનિત ધૃતરાષ્ટ્ર નિરોધનાત્ ।

મત પ્રમત ઇમત ક્રુદ્ધ ધ્રાન્તો યુમુક્ષિત ।

સ્વરમાણય મીરથ દૃષ્ય કામીનિ તે દશ ॥

[અર્થ—હે ધૃતરાષ્ટ્ર ! ૧ ગર્વિષ્ઠ ૨ પ્રમાદી ૩ હનન ૪ ક્રોધા ૫ યાત્રેયા ૬ ભૂત્યો ૭ હતાપક કરી રહેલો ૮ મીઠ ૯ લેમી અને ૧૦ કામી—આ દશ માણસો સમર્થતા છતાં પણ ધર્મને સમજી શકતા નથી ।]

આમાં છ પાદ છે । છપ્પે ત્રણ ત્રણ પાદની બે ગાથાઓ અથવા છ પાદની એક ગાથા સમજવી, એન આચાર્ય બ્રાહ્મચર્યશ્રમશ્રાવણે સ્વાપશક્તિગદિત છદોભુક્ષાસન મા નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે—

‘ગાથાપ્રાનુસમ્ । અત્ર શાસ્ત્રે યથોક્ત છન્દસ્સ ગાથાસત્તમ્, યથા—‘દશ ધર્મ ન જ્ઞાનિત ધૃતરાષ્ટ્ર નિરોધનાત્ ।

મત પ્રમત ઇમત ક્રુદ્ધ ધ્રાન્તો યુમુક્ષિત । સ્વરમાણય મીરથ દૃષ્ય કામીનિ તે દશ ॥’ અત્ર ત્રિભિ વચ્ચિવા પાદે શ્લોક ॥’—પૃ. ૪૬

૩ ‘બ્રાહ્મચર્યશ્રમશ્રાવણ’ ના પ્રથમ અધ્યાયની આ ધીત્રી ગાથા છે અને આથી ગાથા નીચે પ્રમાણે છે—

‘જહા દુમસ્સ પુપ્ફેસુ, મમરો આવિયહ રસ ।

જ ચ પુપ્ફ સિલામે’ સો અ પીણિ અપ્પય ॥ ૭ ॥’

૪ ‘બ્રાહ્મચર્યશ્રમશ્રાવણ’ ના દ્વિતીય અધ્યાયની આ આઠમી ગાથા છે અને આની ગાથા નીચે પ્રમાણે છે—

‘અહ ચ મોગરાયસ્સ, ત ચ સિ અધગગ્ગિ (વિ)હ્ણો ।

મા મુન્ન ગથના દામો, સન્નમ તિત્તુઓ ચર ॥ ૮ ॥’

૫ આ વધે છદમાં ધીત્રી પાદમાં નવ અક્ષરો છે તેથી તેત્રીશ અક્ષરની ગાથા અહીં સમજવાની છે ।

“એયં તુ જં પંચમંગલમહાસુઅક્ષંધસ્સ વક્ષાણં તં મહયા પવંધેણં અણંતગમપજ્જવેહિ સુત્તસ્સ પિહ્વમ્ભૂયાહિં નિજ્જુત્તિ-ભાસ-ચુણ્ણીહિં જહેવ અણંતનાણ-દંસણધરેહિ તિત્થયરેહિં વક્ષાણિજં, તહેવ સમાસઓ વક્ષાણિજંતં આસિ, અહઽન્નયા કાલપરિહાણિદોસેણં તાઓ નિજ્જુત્તિ-ભાસ-ચુન્નીઓ વુચ્છિન્નાઓ, ઇઓ ય વચ્ચંતેણં કાલસમણં મહિઠ્ઠીપત્તે પ્યાણુસારી વડ્ડસામી નામ દુવાલસંગસુઅહરે સમુપ્પન્ને, તેણેસો 5 પંચમંગલમહાસુઅક્ષંધસ્સ ઉદ્ધારો મૂલસુત્તસ્સ મજ્ઞે લિહિઓ, મૂલસુત્તં પુણ સુત્તત્તાણ ગણહરેહિ, અત્થત્તાણ અરિહંતેહિં ભગવંતેહિં ધમ્મતિત્થગરેહિ તિલોયમહિણં વીરજિણિદેહિ પન્નવિઅંતિ, એસ વુઢ્ઢસંપયાઓ ।

ઇત્થ ય જત્થ જત્થ પયં પણાણુલ્લગં સુત્તાલવગં ન સંવજ્ઞાઈ તત્થ તત્થ સુયહરેહિ કુલિહિયદોસો ન દાય-
વ્વુ ત્તિ, કિં તુ જો સો એયસ્સ અચિત્તચિતામણિક્કપ્પમ્ભૂયસ્સ મહાનિસીહસુઅક્ષંધસ્સ પુન્નાયરિસો આસી મહુરાણ
સુપાસનાહથૂહે, પનરસહિ ઉવવાસેહિ વિહિણં સાસણદેવીણ મમ અપ્પિઝ ત્તિ, તહિં ચેવ ચંડાચંડીણ
10 ઉદ્દેહિયાઈણં હેઝહિં વહવે પત્તગા પરિસહિયા, તહાવિ અચંતસુમહથાઈસય ઇમં મહાનિસીહસુઅક્ષંધં
કસિણપવયણસ્સ પરમસારમ્ભૂયં પરં તત્તં મહથં તિ, કલિઝ્ઞ પવયણવચ્છલ્લત્તણેણં વહુ ભવ્વસત્તોવયારયં ચ
કાઠં તહા ય આયહિયઢ્ઢયાણ આયરિયહરિમ્ભેણં જં તત્થાયરિસે દિઢ્ઢં તં સવ્વં સમઈણ સોહિઝ્ઞ લિહિઅં તિ,

“પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધ(નવકાર)ની જે આ વ્યાખ્યા છે તે સ્ત્રૂવ વિસ્તારથી અનંતગમ
અને અનંત પર્યાયોથી સૂત્રથી પૃથક્ભૂત નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય તથા ચૂર્ણિ દ્વારા—જેવી રીતે અનંત
15 જ્ઞાનદર્શનધારક તીર્થકરોણ વ્યાખ્યા કરેલી હતી તેવી જ રીતે સંક્ષેપથી—ચાલી આવતી
હતી, પરંતુ પઢતા કાઢને લીધે કોઈક સમયે આ નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય તથા ચૂર્ણિનો વિચ્છેદ થઈ
ગયો । ત્યારપછી કેટલાક સમયે મહાક્રદ્ધિમાં પદાનુસારી લઙ્ઘિવાઢા વજ્રસ્વામી નામના
દ્વાદશાન્ત શ્રુતજ્ઞાનના ધારક આચાર્ય ઉત્પન્ન થયા । તેમણે આ પંચમંગલમહાશ્રુતસ્કંધનો ઉદ્ધાર
કરીને મૂલસૂત્રની અંદર લખ્યો । મૂલસૂત્ર એ સૂત્રથી ગણધરોણ રચેલું છે અને અર્થથી અરિહંત
20 ભગવંત, ધર્મતીર્થકર, ત્રૈલોક્યપૂજિત શ્રીવીરજિનેશ્વરે પ્રરૂપેલું છે । આ પ્રમાણે વૃદ્ધ સંપ્રદાય છે
(અર્થાત્ પૂર્વાચાર્યોથી ચાલી આવતી માન્યતા છે ।)

આમાં પ્રસ્પર એક પદનો વીજા પદ સાથે સંબંધ હોય એવી રીતે સઢંગ સૂત્રના આલવા
જ્યાં જ્યાં જોવામાં ન આવે ત્યાં ત્યાં વરાવર લખ્યું નથી એવો દોષ શ્રુતધરોણ કાઢવો નહિ; કારણકે
અર્ચિલ્પચિતામણિ તુલ્ય આ મહાનિશીથશ્રુતસ્કંધનો જે પ્રાચીન આદર્શ (પ્રતિ) મથુરાના
25 સુપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સ્તૂપમાં હતો તે પંદર દિવસના ઉપવાસ કરવાથી શાસનદેવીણ મને આપ્યો,
પણ તેમાં ચંડિત થઈ જવાથી તેમજ ઉવેઈ વગેરે કારણોથી ઘણાં પાનાં સઢી ગયાં છે (ચંડિત
થઈ ગયાં છે) તો પણ અત્યંત મહાન અર્થાતિશયવાઢા આ મહાનિશીથશ્રુતસ્કંધને સમગ્ર પ્રવચનના
પરમ સારમૂત પરમ તત્ત્વ તથા મહા અર્થયુક્ત સમજીને પ્રવચન ઉપરના વાત્સલ્યથી, વઢી, ઘણા
ભવ્ય જીવોને ઉપકારક છે એમ સમજીને તેમજ પોતાના આત્માના કલ્યાણ માટે આચાર્ય હરિમદ્રે
30 તે આદર્શમાં જે જોયું તે વધું પોતાની મતિ પ્રમાણે શુદ્ધ કરીને લખ્યું છે ।

ચ નવકારપંજિકા સિદ્ધચક્રાદો—

‘અતિમચૂલાઢ તિય સોલઢનવક્ષરાજુય ચેવ ।

‘જો પઢઢ મચ્છિજુતો, સો પાવઢ સાસય ઢાળ ॥’

એવ ચ વાચનાદ્વયેઽપિ ત્રયઃશિવદક્ષરપ્રમાણચૂલિકાસહિતો નમસ્કારો ગણનીય ઇત્યુક્ત મનતિ, તથા ચોક્ત વૃહન્નમસ્કારફલે—

‘સત્ત પળ સત્ત સત્ત ય, નવક્ષર પમાણ પયઢપચપય ।

‘તિત્તીસક્ષરચૂલ, સુમરહ નવકારવરમત ॥’

સિદ્ધાન્તેઽપિ સ્ફુટાક્ષરે ‘હવઢ મગલ’ ઇતિ મણિતમ્, તથાહિ મહાનિશીથચતુર્થાધ્યયનમૂત્ર—
“તહેવ ય તદત્યાણુગમિય દ્વકારસપયપરિચ્છિન્ન તિઆલવગતિત્તીસક્ષરપરિમાણ ‘એસો પચનમુક્કારો, સલ્વપાવપ્પણાસણો । મગલાળ ચ સલ્વેસિં, પઢમ હવઢ મગલ’ ઇય ચૂલ” તિ ‘અહિજ્જતિ’ ઇતિ 10
તત્ર પ્રકૃત, તદેન ‘હવઢ મગલ’ ઇતિ અસ્ય સાક્ષાદાગમે મણિતત્વાત્ પ્રમુશ્રીવજ્રસ્વામિપ્રમૃતિ—
સુબહુવહુશ્ચુતસુવિહિતસવિપ્રર્વાચાર્યસમતત્વાચ્ચ પઢમ હવઢ મગલમિતિ પાઠેન અટ્ટપટ્ટિઅક્ષરપ્રમાણ એવ નમસ્કાર પઠનીય । તથા ચ મહાનિશીથે—

નમસ્કારપંજિકા તથા સિદ્ધચક્ર વગેરેમા કહ્યુ છે કે “છેવટની સોઢ, આઠ અને નવ અક્ષરની ત્રણ ચૂલિકાઓ સહિત નવકારને મચ્છિપૂર્વક જે મનુષ્ય ગણે છે તે શાશ્વત સ્થાન- 15
(મોક્ષ)ને પ્રાપ્ત કરે છે ।”

આ પ્રમાણે વધે વાચના મુજબ તેત્રીશ અક્ષરની ચૂલિકાસહિત નવકાર ગણવો જોઈએ એમ ફલિત થાય છે । વૃહન્નમસ્કારફલમા કહ્યુ છે કે—“સાત, પાચ, સાત, સાત અને નવ અક્ષરના પ્રમાણવાઢા પાચ પદો જેમા પ્રગટ છે તથા તેત્રીશ અક્ષરની જેમા ચૂલિકા છે તેના નમસ્કાર મહામનરુ સ્મરણ કરો ।”

20

સિદ્ધાન્તમા પળ સ્પષ્ટ અક્ષરોમા ‘હવઢ મગલ’ એવો પાઠ જણાવેલો છે । મહાનિશીથચતુર્થાધ્યયનમા ચોથા અધ્યયનમા નીચે મુજબ લેખ છે—“તે જ પ્રમાણે તેના અર્થને અનુસરતી અગિયાર પદની ત્રણ આલાવાની અને તેત્રીશ અક્ષરના પરિમાણગોઢી, ‘એસો પચનમુક્કારો, સલ્વપાવપ્પણાસણો । મગલાળ ચ સલ્વેસિં પઢમ હવઢ મગલ’ એ ચૂલિકાનો પાઠ ગણવો ।” આ રીતે ‘હવઢ મગલ’ એવો પાઠ સાક્ષાત્ આગમમા જણાવેલો છે તેમજ પ્રમુશ્રી વજ્રસ્વામી વગેરે અનેક વહુશ્ચુત સુવિહિત સવિપ્ર 25
પૂર્વાચાર્યોં એ પાઠને માન્ય કરેલો છે તેથી ‘પઢમ હવઢ મગલ’ એવો પાઠ અઢસઢ અક્ષરો પ્રમાણમા જ નવકારમત્ર ગણવો જોઈએ । મહાનિશીથચતુર્થાધ્યયનમા કહ્યુ છે કે—

૧ ‘વૃહન્નમસ્કારફલસ્તોત્ર’ પ્રસ્તુત પ્રથમા ‘પચનમુક્કારફલયુત’ નામે પૃ૦ ૩૬૩ થી ૩૭૮ સુધીના છપાયેલ છે । તેમાં આ ૧૧૭ ની ગાથા છે ।

૨ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ૦ ૪૦ પ૦ ૧૮

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૫૨, પ ૫ થી પૃ ૫૩, પ ૨૪

“સો નમુકારો કઢ પયાણિ દસ વા છ વા । તત્થ છ પયાણિ— ‘નમો અરિહંતે-સિદ્ધ-આયરિય-ઉવજ્ઞાયા-સાહૂણં’ તિ, દશ ત્વેવં— ‘નમો ૧, અરિહંતાણં ૨, નમો ૩, સિદ્ધાણં ૪, ઇત્યાદિ,”

યત્ પુનર્નમસ્કારનિર્યુક્તાવશીતિપદમાના વિંશતિર્ગાથાઃ સન્તિ યથા— ‘અરિહંતનમુકારો, જીવં મોણ્ઙ ભવસહસ્સાઓ ।’ ઇત્યાદયઃ તા નવકારમાહાત્મ્યપ્રતિપાદિકાઃ, ન પુનર્નવકારરૂપા ભવિતુમર્હન્તિ, ૬ વહુપદત્વાત્ તાસાં, નવકારસ્ય તુ નવપદાદ્યાત્મકત્વાત્ । કિન્ન—તાસ્વપિ ગાથાસુ વર્ષશતાત્ તદ્વ્યાચ્છ પૂર્વપૂર્વતરપ્રતિષ્ઠુ ‘હવઙ્’ ઇતિ પાઠો દૃશ્યતે, શ્રીમલ્લયગિરિણાડપ્યાવશ્યકવૃત્તિં કુર્વતા વૃત્તિમધ્યે તા ગાથા ‘હવઙ્’ ઇતિ પાઠત એવ લિખિતાઃ, એતન્નિશ્ચયાર્થિના તદ્વૃત્તિર્નિરીક્ષણીયા, ઇતિ પરમાર્થ જ્ઞાત્વા કદાગ્ર-હાભિનિવેશાદિવિલસિતકલ્પિતં આગમાનુકં ‘હોઙ્’ ઇતિ મુક્ત્વા સાક્ષાત્ પરમાગમસૂત્રાન્તર્ગતં શ્રીવજ્ર-સ્વામિપ્રભૃતિદશપૂર્વધરાદિવહુશ્રુતસંવિગ્નસુવિહિતવ્યાખ્યાસમાદૃતં ‘હવઙ્’ તિ પાઠયુતં અષ્ટષ્ઠિવર્ણપ્રમાણં 10 પરિપૂર્ણ નવકારસૂત્રમધ્યેતલ્યં, તત્ત્વૈવમ્—

‘નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો લોણ સવ્વસાહૂણં । એસો પંચનમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસણો । મંગલાણં ચ સવ્વેસિં, પઢમં હવઙ્ મંગલં ॥’

અસ્ય ચ વ્યાખ્યાનં યદેવ શ્રીવજ્રસ્વામ્યાદિભિઃ છેદ્યન્થાદિમધ્યે લિખિતં તદેવ ભક્તિવહુમાના-તિશયતો વિશેષતશ્ચ ભવ્યસત્ત્વોપકારકમિતિ દર્શ્યતે, તથાહિ—

15 “નમુકાર તે નમસ્કાર કેટલા પદનો છે ? છ અથવા દસ પદ । તેમાં છ પદ આ પ્રમાણે છેઃ—‘નમો અરિહંત-સિદ્ધ-આયરિય-ઉવજ્ઞાયા-સાહૂણં’ અને દસ પદ આ પ્રમાણે છેઃ—‘૧ નમો ૨ અરિહંતાણં ૩ નમો ૪ સિદ્ધાણં ૫ નમો ૬ આયરિયાણં ૭ નમો ૮ ઉવજ્ઞાયાણં ૯ નમો ૧૦ સવ્વ સાહૂણં’—

નવકારનિર્યુક્તિમાં ૮૦ પદના પ્રમાણની ‘અરિહંતનમુકારો જીવં મોણ્ઙ ભવસહસ્સાઓ’ (ગા. ૧૨૩) વગેરે જે વીશ ગાથાઓ જોવામાં આવે છે તે નવકારનું માહાત્મ્ય પ્રતિપાદન 20 કરનારી છે, પરંતુ તે નવકારરૂપે સમજવાની નથી; કારણકે એમાં ઘણાં પદો છે, જ્યારે નવકારમાં તો નવ જ પદ છે । વઢી એ ગાથામાં પળ સો વર્ષ તથા વસો વર્ષ પૂર્વેની પ્રાચીન પ્રાચીનતર પ્રતિઓમાં ‘હવઙ્’ એવો પાઠ જોવામાં આવે છે । આચાર્ય શ્રીમલ્લયગિરિણ પળ આવશ્યકનિર્યુક્તિ રચતી વચ્ચે તે ગાથાઓને ‘હવઙ્’ એવા પાઠ સાથે લખેલી છે । આ વાચતની જેમણે ચાતરી કરવી હોય તેમણે આવશ્યકનિર્યુક્તિ જોઈ લેવી । માટે પરમાર્થથી આ પ્રમાણે વસ્તુસ્થિતિ છે એમ સમજીને 25 (સુજ્ઞ મનુષ્યોએ) વીજા કોઈએ કદાગ્રહ, અભિનિવેશ વગેરેથી કલ્પેલો તથા આગમમાં નહિ કહેલો ‘હોઙ્’ પાઠ ત્યજી દર્દને પરમ આગમસૂત્રમાં સાક્ષાત્ જણાવેલો તથા શ્રીવજ્રસ્વામી વગેરે દશ પૂર્વધર વગેરે વહુશ્રુત સંવિગ્ન સુવિહિત ગીતાર્થોએ વ્યાખ્યા કરીને માન્ય કરેલો ‘હવઙ્’ પાઠવાળો જ અડસઠ અક્ષર પ્રમાણનો સંપૂર્ણ નવકાર આ પ્રમાણે ગણવોઃ—

• ‘નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો લોણ સવ્વ 30 સાહૂણં । એસો પંચનમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસણો । મંગલાણં ચ સવ્વેસિં પઢમં હવઙ્ મંગલં ॥’

આ નમસ્કારમંત્રની વજ્રસ્વામી વગેરેએ છેદ્યસૂત્ર વગેરે ગ્રંથમાં જે વ્યાખ્યા રચી છે તે જ વ્યાખ્યા અમે અતિશય ભક્તિ તથા વહુમાનથી પ્રેરાઈને તેમજ ભવ્ય જીવોને વિશેષતઃ ઉપકારક છે એમ સમજીને નીચે મુજબ જણાવીએ છીએઃ—

અલ્પેહિપિ સિદ્ધસેનદિનાયર-ચુદ્ધવાઈ-જક્ષસેન દેવગુત્ત-જસનદ્વન-સમાસમણસીસરવિગુત્ત-નેમિચદ્ર જિનદાસ ગણિત્તમગ- સચસિરિપસુહોદિ જુગપ્પહાણસુઅરોહિ વહુ મન્નિયમિણ ” તિ ।

અન્યત્ર તુ સપ્રતિ વર્તમાનાગમસૂત્રમધ્યે ન, કુત્રાપ્યેવ નવપદાદસપદાદિપ્રમાણો નમસ્કાર ઉક્તો દૃશ્યતે, યતો ભગવત્યાદૌ ચેત્ત પદ્મપદાન્યુક્તાનિ—

‘નમો અરહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો ઉવજ્જાયાણ, નમો સઙ્ગસાહૂણ નમો ધમ્મીણ લિનીણ’ इत्यादि ।

કચિત્ ‘નમો લોણ સઙ્ગસાહૂણ’ તિ પાઠ ઇતિ તદ્વૃત્તિ । પ્રત્યાખ્યાનનિર્ણુક્તો તુ—નમસ્કાર સહિતપ્રત્યાખ્યાનપારણપ્રસ્તાવે ચૂર્ણાવિદમુક્તમ્—નમો અરિહતાણ ૫ ભળિત્વા પારપતિ, નનકારનિર્ણુક્તિ—ચૂર્ણો ત્વેવમુક્ત, તથાહિ—

અને ધીજા પળ સિદ્ધસેન દિવાકર, બુદ્ધનાદી, વક્ષસેન, દેવગુપ્ત, યશોવર્ધન ક્ષમાશ્રમણના શિષ્ય 10 રવિગુપ્ત, નેમિચદ્ર, જિનદાસગણિ, ક્ષમક, સત્યશ્રી વગેરે યુગપ્રધાન શ્રુતધરોણ અને વહુમાન્ય રાણેલુ છે ।”

મહાનિરીથ સિવાય અત્યારે જે આગમસૂત્રો વર્તમાન છે એમા તો કોઈપણ સ્થળે આ રીતે નવ પદ અને આઠ સપદા વગેરે પ્રમાણવાળો નમસ્કારમત્ર જોવામા આવતો નથી, કારણકે ભગવત્તીસ્રત્ર વગેરેમા તો પાંચ ‘જ’ પદ કહેલા છે, જેમકે—

‘નમો અરહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો ઉવજ્જાયાણ, નમો સઙ્ગસાહૂણ, 15 નમો ધમ્મીણ લિનીણ’ વગેરે ।

તેની (અમયદેવસૂરિણ) રચેલી શૃત્તિમા^૧ કહેલું છે કે “કોઈક પ્રતિમા ‘નમો લોણ સઙ્ગસાહૂણ’ પાઠ પણ મળે છે” પ્રત્યાખ્યાનનિર્ણુક્તિમા નમસ્કારસહિત (નોકારશી) તુ પચક્કયાણ પારવાના પ્રસંગમા ચૂર્ણિમા^૨ આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે “નમો અરિહતાણ ૫ વોલીને પચક્કયાણ પારે” । નમસ્કારનિર્ણુક્તિની^૩ ચૂર્ણિમા તો આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

20

૧ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રપ પૃ. ૧

૨ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રપ પૃ ૮, પ ૧૨, । । ।

૩ મદ્રવાહુત્વામિપ્રણીત આવશ્યકનિર્ણુક્તિમા ‘પ્રત્યાખ્યાન’ ઉપર જે નિર્ણુક્તિ છે તેટલો ભાગ ‘પ્રત્યાખ્યાનનિર્ણુક્તિ’ના નામથી બોલવાય છે ।

૪ ણમોફાર અઙ્કરૂળ જેમંઠ જ વદ્ધતિ તમ્હા જેમણવેત્રાણ માણિયથ્વ—નમો અરહતાણ મરચણ પદામો સમાસમણો । ણમોફાર પારેમિતિ ।—આવશ્યકચૂર્ણિ (૩ ભાગ) પૃ. ૩૧૫

૫ નમો અરિહતાણ પદી ૫ અઙ્ક લ્લ્યો છે તે પરથી ‘નમો અરિહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો ઉવજ્જાયાણ, નમો લોણ સઙ્ગસાહૂણ’ એ પાંચ પદ સમજવાનાં હોય એમ લાગે છે ।

૬ મદ્રવાહુત્વામિપ્રણીત આવશ્યકનિર્ણુક્તિમા નવકાર ઉપર જે નિર્ણુક્તિ છે તેટલો ભાગને ‘નમસ્કારનિર્ણુક્તિ’ કહેવામા આવે છે ।

૭ આવશ્યકચૂર્ણિમા પૃ. ૫૦૪ માં જે પાઠ છવાયેલો છે તેમાં ‘નમો અરહતાણ, સિદ્ધાણ, આયરિયાણ, ઉવજ્જાયાણ સઙ્ગસાહૂણ’ તે પ્રમાણે છ પદ જણાવેલું છે ।

“સો પુણ ણમોફારો વત્તિ પદાનિ^૧, છ વા દસ વા, તત્ત્વ છપ્પદાણિ ણમો અરહતાણ સિદ્ધાણ આયરિયાણ ઉવજ્જાયાણ સઙ્ગસાહૂણ એતે છપ્પદા, ઇમાણિ દસ પદાણિ—ણમો અરહતાણ ણમો સિદ્ધાણ એવં દસ ।”—આવશ્યકચૂર્ણિ (૫૯ ભાગ) પૃ. ૫૦૪

एतदर्थः—‘वंदण’ ति—सामान्येन वचःकायादिकृतस्तुत्यवनामनादीनि, उक्तं च चूर्णी—प्रशस्त-
वागादीनां दानं वंदणं, नमस्यनानि अञ्जलिबन्धादिबहुमानादिप्रणिधानादिभिः सम्यग्मानादीनि, ‘पूय’
ति—गंधमाल्यादिभिः, उक्तं च उमास्वातिवाचकेन—‘पूजाश्च गन्धमाल्याधिवासधूपदीपाद्यैः’ अधिवासो
युगपद् गंधमाल्यादिभिः पूजाविशेषः । दृष्टश्चायमन्यत्राप्यागमे गंधमाल्यपूजादिभ्यः पृथग्, तथा च
5 द्वितीयोपाङ्गादौ “अग्नेहिं वरेहिं य गंधेहिं मलेहिं य अच्चेइ २ पुष्फारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणमित्यादि
जाव करेइ । सत्कारो जुवलिकाभरणादिभिः ।”

तथाभव्यत्वपरिपाकादिना परमार्हन्त्यमहिमोपयोगपूर्व सिद्धिगमनार्हास्तेभ्योऽर्हद्भ्यः नमः—नमस्कारो
द्रव्यतो भावतश्च, मदीयो भवत्विति गम्यम्, भणितं च—

“इत्थ नमु ति पयं दव्व-भावसंकोयरूवपूयत्थं ।

10 करसिरनमाई दव्वे मण पणिहाणाई भाव नमो ॥”

अहीं वंदन शब्दથી સામાન્ય રીતે વચનથી કરેલી, સ્તુતિ તથા કાયાથી કરેલું નમન વગેરે
સમજવાં । ચૂર્ણિમાં^૧ કહ્યું છે કે—“પ્રશસ્ત વાળી વગેરેનું જે દાન તે વંદન અને હાથ જોડવા, બહુમાન
તથા પ્રણિધાન વગેરેથી સારી રીતે જે સન્માન વગેરે કરવું તે નમસ્યન સમજવું । ગંધ, માલ્ય વગેરેથી
પૂજા સમજવી । ઉમાસ્વાતિવાચકે કહ્યું છે કે—“ગંધ, માલ્ય, અધિવાસ, ધૂપ તથા દીપ વગેરેથી
15 પૂજા કરવી ।” આમાં એકી સાથે ગંધ અને માલ્ય વગેરેથી જે પૂજા કરવામાં આવે તે અધિવાસ-
પૂજા કહેવાય છે । આગમમાં પણ અન્ય સ્થળે ગંધ, માલ્ય, પૂજા વગેરેથી જુદો આ અધિવાસ
નામનો પૂજાવિશેષ જોવામાં આવે છે । વીજા ઉપાંગ (રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર) વગેરેમાં નીચે મુજવ
ઉલ્લેખ છે :—

“અગ્નેહિં વરેહિં ય ગંધેહિં મલેહિં ય અચ્ચેइ ।

20 પુષ્ફારુહણં મલ્લારુહણં ગંધારુહણમિત્યાદિ જાવ કરેइ ।”^૨

જુવલિકા તથા આભરણ વગેરેથી જે પૂજા કરવામાં આવે તેને સત્કાર સમજવો ।

તથા ભવ્યત્વના પરિપાક વગેરેથી પરમ આર્હન્ત્ય મહિમાના ઉપયોગપૂર્વક સિદ્ધિગમનને
જે યોગ્ય છે તે અરિહંત કહેવાય છે । તે અરિહંતોને દ્રવ્ય તથા ભાવથી મારો નમસ્કાર હો ।
(આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં) કહ્યું છે કે—“અહી ‘નમો અરિહંતાંગ’ માં ‘નમો’ એ પદ દ્રવ્યસંકોચ
25 તથા ભાવસંકોચરૂપી પૂજાના અર્થમાં છે । દ્રવ્યસંકોચ એટલે હાથ, મસ્તક આદિ અવયવોનો
સંકોચ અને ભાવસંકોચ એટલે મનનું પ્રણિધાન વગેરે ।”

^૧ અરિહતિ વંદણમંસણાણિ ॥ ૯-૩૫ ॥ ૯૨૧ ॥ વંદણં સિરસા, ણમંસણં વયસા, પૂયા વત્યાવીહિ, સક્કાશે
અન્નુદ્ઘારીહિં । આવશ્યકચૂર્ણિ પૂર્વભાગ પૃ ૫૩૭

^૨ રાજપ્રશ્નીયસૂત્ર ૪૩ મા આ પાઠ છૂટો છૂટો નીચે મુજવ મળે છે —“પુષ્ફારુહણ મલ્લારુહણં ગંધારુહણં—
ચુણ્ણારુહણં વજ્રારુહણં વત્યારુહણં આભરણારુહણં કરેइ”

આ પાઠ પછી થોડે દૂર ગયા વાદ નીચે પ્રમાણે પાઠ છે—“સુરમિણા ગંધોદણં પક્ખાલેइ પવ્ખાલિતા અગ્નેહિં
વરેહિં ગંધેહિ ય મલેહિ ય અચ્ચેइ ધૂવં દલયइ ।”

‘સે ભયન ! કિમેયસ્સ અર્ચિત્તિતામણિકપ્પમૂયસ્સ પચમગલમહાસુઅક્કલ્લસમ્ સુત્તથ પત્તત્ત ૧
ગોયમા ! ઇય ઇયસ્સ અર્ચિત્તિત્તિતામણિકપ્પમૂઅસ્સ પચમગલમહાસુઅક્કલ્લસમ્ સુત્તથ પત્તત્ત, ત જહા—
જેણ પચમગલમહાસુઅક્કલ્લે સેણ સયલાગમતરોનવત્તી સિલિતિલ્લ ૧ કમલમયરદ ૨ સન્વલોઅપચત્થિકાય-
મિવ ૩ જહત્થકિરિયાણુનાયસન્વમૂયગુણકિત્તણે જહિચ્છિયફલપમાહગે ચેવ પરમથુહવાણ ।

સા ય પરમથુહૈ કૈસિં કાયન્વા ૨

5

સન્વજગુત્તમુત્તમાણ, સન્વજગુત્તમુત્તમે ય જે કેઢ મૂણ, જે કેઢ ભવતિ, જે કેઢ ભવિસ્સતિ તે
સન્વેણિ અરહતાવઓ ચેવ, નો ણમન્ને ત્તિ, તે ય પચહા—અરિહત્તે ૧ સિદ્ધે ૨ આયરિણ ૩ હનજ્ઞાણ
૪ સાહુણો ૫ ।

તત્થ ઇણ્ણિં ચેવ ગઠ્ઠમ્થસન્વાઓ ઇમો, ત જહા—સનરામરાસુરસ્સ ણ સન્વસ્સેન જગસ્સ
અદ્ધમહાપાહિરેહાણુપ્પાઢસ હનલક્કિલ્લ અણન્નસરિમમર્ચિનમપ્પમેય કેવલાહિદ્ધિઅ પયસ્સત્તમત્ત અરહત્તિ, 10
વવળાદિ તે અરહતા આહ ન્વ—

‘અરહ તિ વત્થનમસણાણિ અરિહ તિ પૂઅસકાર ।

સિદ્ધિગમણ ચ અરહા, અરહતા તેણ વુચ્છતિ ॥’

“(પ્ર૦) ‘ભગવન્ ! આ અર્ચિત્યર્ચિતામણિ સમા પચમગલમહાશ્રુતસ્ફધના સૂત્રનો અર્થ શો છે ?’

(હ૦) ‘ગૌતમ ! આ અર્ચિત્યર્ચિતામણિ તુલ્ય પચમગલમહાશ્રુતસ્ફધના સૂત્રનો અર્થ આ 16
પ્રમાણે છે—જેમ તલમા તેલ છે, કમલમા મકરદ છે અને સકલ લોકમા જેમ પાચ અસ્તિકાય
વ્યાપીને રહેલા છે તેમ પચમગલમહાશ્રુતસ્ફધ સર્વ આગમોમા વ્યાપીને રહેલો છે, યથાર્થ ક્રિયાનુગત
સદ્ગુણોની સ્તુતિરૂપ છે, તથા યથેચ્છિત્ત ફરત્તે સિદ્ધ કરનાર પરમ સ્તુતિનાદ છે ।’

‘આ પરમસ્તુતિ કોની કરવી જોઈએ ?’

સર્વ જગતમા જે ઉત્તમોત્તમ હોય તેની સ્તુતિ કરવી જોઈએ । સર્વ જગતમા ઉત્તમોત્તમ જે કોઈ 20
ધયા છે, ધાય છે અને યશો તે યથા અરિહત્ત વગેરે જ છે । અરિહત્ત વગેરે સિનાય મર્વ જગતમા
ધીના કોઈ ઉત્તમોત્તમ નથી । તે અરિહત્ત વગેરે પાચ પ્રકારે છે—અરિહત્ત, સિદ્ધ, આચાર્ય,
વપાધ્યાય, સાધુ ।

આ ધધાનો રહસ્યભૂત અર્થ આ પ્રમાણે છે—મનુષ્ય, અમર તથા અસુર સહિત સર્વ જગતમા
જેઓ આઠ મહાપ્રાતિહાર્ય વગેરે પૂનાતિશયથી ઉપલક્ષિત, ધીજામા ન હોય તેવી, અર્ચિત્ય 25
માહાત્મ્યવાળી તથા કેવલજ્ઞાનથી યુક્ત શ્રેષ્ઠ ઉત્તમતાને યોગ્ય છે તેઓ અરિહત્ત કહેવાય છે ।”

(મહાનિશીયમુત્ત)

વદન વગેરેને જે યોગ્ય છે તેઓ અરિહત્ત કહેવાય છે । (આવશ્યકનિર્ણયક્રિયા) ૧૫ છે
કે—“વદન, નમસ્સન, પૂજા, મત્કાર તથા સિદ્ધિગમનને યોગ્ય હોવાથી અરહત્ત કહેવાય છે”

- અડવિં સપચ્ચવાયં, વોલિત્તા દેસિઓવણ્ણેણં । પાવેંતિ જહિટ્ટપુરં ભવાડવિં પી તહા જીવા ॥
 પાવેંતિ નિવ્વુડપુરં, જિણોવડ્ઢેણ ચેવ મગ્ગેણં । અડવીડ દેસિયત્તં, એવં નેયં જિણિંદાણં ॥
 જહ તમિહ સત્થવાહં, નમઈ જણો તં પુરં તુ ગંતુમણો । પરમુવગારિત્તણઓ, નિવ્વિગ્ધત્થં ચ ભત્તીએ ॥
 અરિહો ઉ નમુઠ્ઠારસ્સ ભાવઓ સ્વીણરાગમયમોહો । મુક્કત્થીણં પિ જિણો, તહેવ જમ્હા અઓ અરિહા ॥
 5 સંસારઅડવીએ, મિચ્છત્તઽન્નાણમોહિઅપહાએ । જેહિ કયં દેસિઅત્તં, તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥
 સમ્મદ્દંસણદિટ્ઠો, નાણેણ ય તેહિં સુટ્ટુ ઉવલલ્લો । ચરણકરણેણ પહઓ, નિવ્વાણપહો જિણિંદેહિં ॥
 સિદ્ધિવસહિમુવગયા, નિવ્વાણસુહં ચ તે અણુપ્પત્તા । સાસયમવ્વાવાહં, પત્તા અયરામરં ઠાણં ॥
 પાવિંતિ જહા પારં સમ્મં નિજ્જામયા સમુદ્દસ્સ । ભવજલહિસ્સ જિણિંદા, તહેવ જમ્હા અઓ અરિહા ॥
 મિચ્છત્તકાલિયાવાયવિરહિએ સમ્મત્તગજ્જમપવાએ । એગસમણ પત્તા, સિદ્ધિવસહિપટ્ટણં પોઆ ॥
 10 નિજ્જામગરયણાણં, અમૂઢનાણમડ્ઢકણ્ણધારાણં । વંદામિ વિણયપણઓ, તિવિહેણ તિદંડવિરયાણં ॥

અનેક વિગ્ગોવાલી અટવીને ઓઢંગવામાં સાચા માર્ગનો ઉપદેશ કરવાથી જેમ જીવો પોતાને
 ઇષ્ટ એવા નગરમાં પહોંચે છે તેમ ભવરૂપ અટવીમાંથી પણ મુક્તિરૂપ નગરીમાં પહોંચે છે ।

જિનેશ્વરોએ ઉપદેશેલા માર્ગથી જીવો નિર્વૃત્તિપુર—મોક્ષપુરમાં પહોંચે છે । આથી જિનેશ્વરો
 સંસારરૂપ અટવીમાં ઉપદેશકરૂપ છે, એમ સમજાય છે ।

- 15 જેવી રીતે (કોઈ) સાર્થવાહ તે તે નગરમાં જવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોને માર્ગ વતાવવાના
 કારણે તે મનુષ્યો સાર્થવાહને ભક્તિપૂર્વક નમે છે તેમ રાગ, દ્વેષ અને મોહ જેના નષ્ટ થઈ ગયા છે
 એવા જિનેશ્વર ભગવાન પણ મોક્ષાર્થીઓને નિર્વિગ્નપણે મોક્ષમાર્ગે લઈ જવાના કારણે ભાવથી નમસ્કાર-
 રને યોગ્ય છે । એ જ કારણે તેઓ અર્હત—અરિહંત કહેવાય છે ।

- (તેથી) મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનથી મોહિત વનેલ પંથવાળી સંસારરૂપ અટવીમાં જેમણે
 20 ઉપદેશકપણું કર્યું છે તે અરિહંતોને હું નમસ્કાર કરું છું ।

શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતોએ સમ્યગ્દર્શનથી જોયેલો, જ્ઞાનથી સારી રીતે જાણેલો અને ચરણ-
 કરણ વડે સેવેલો એવો નિર્વાણમાર્ગ છે ।

સિદ્ધિવસતિએ પહોંચીને તેમણે (જિનેશ્વરોએ) જે શાશ્વત વાધા-પીડા રહિત, અજર અને
 અમર સ્થાન છે તેવા નિર્વાણસુખને પ્રાપ્ત કર્યું છે ।

- 25 સમુદ્રમાં વહાણના નિર્યામકો એટલે કર્ણધારો સારી રીતે પાર પહોંચાડે છે તે રીતે જિનેશ્વરો
 પણ ભવરૂપ સમુદ્રની પાર પહોંચાડે છે તેથી તેઓ અરિહંત—નમસ્કારને યોગ્ય—છે, એમ કહેવાય છે ।

સમુદ્રમાં જેમ કાલિકાવાત ન હોય પણ ગર્જમનો અનુકૂળ વાયુ હોય તો કુશલ કર્ણધારો
 સાથેનું, છિદ્ર વિનાનું વહાણ ઇચ્છિત નગરે પહોંચે છે તેમ મિથ્યાત્વરૂપ કાલિકાવાતથી રહિત અને
 સમ્યક્ત્વરૂપ ગર્જમ વાયુની અનુકૂળતાથી એક જ સમયમાં વહાણો સિદ્ધિવસતિરૂપ નગરને પહોંચે છે ।

- 30 યથાર્થ જ્ઞાન અને મતિ એ જ જેમના કર્ણધાર સ્વરૂપ છે અને જેઓ ત્રિદંડ (મન, વચન
 અને કાયાના દંડ)થી રહિત છે એવા નિર્યામકસ્વરૂપ અરિહંતોને ત્રણ પ્રકારે (મન, વચન
 અને કાયાથી) વિનયથી નયીને વંદન કરું છું ।

નમોયોગે ચતુર્થીપ્રાપ્તો પરીહ પ્રાકૃતપ્રશાદ, વહુનચન સર્વકાલિઘ્નહૃતપ્રતિપત્ત્યર્થમ્ । તત્રાતીતા કેવલનાનિપ્રમૃતય, અનાગતા પદ્મનાભાદય, વર્તમાના ઋપભાદય સીમન્ધરાદયો વા, અથવા અર્હાંતેભ્ય —સ્તપનાદિયોગ્યાના સર્વેષામપિ મય્યે પ્રધાનેભ્ય, સર્વગુણસમ્પૂર્ણતયા સર્વોત્તમત્વાત્, આહ ચ—

‘દેવાસુરમણુસુ, અરિહા પૂઆસુરુત્તમા અમ્હા ।’^૧ તથા—

‘અરિહા જુમ્મા ઉચિય તિ સુગુણપુન્નત્તણા યયાઈણ ।

5

તેસુ વિ અન્તા પગરિસપ્પા અમિહેરસાનને ॥’

સીમન્ધરાગહનભ્રમણમીતશૂતાનામનુપમાનન્દરૂપપરમપુરપથપ્રદર્શકત્વેન સાર્થવાહાદિભ્ય પરમોપકારિત્વાચ્છ, ઉક્ત ચ નિર્યુક્તૌ—

“અઢવીહ દેસિઅચ, તહેપ નિજ્ઞામયા સમુહમ્સ । છઠ્ઠાચરકવણદ્વા, મહગોના તેણ વુચતિ ॥

‘નમો’ શબ્દના યોગમા (સસ્કૃત) વ્યાકરણના નિયમ મુજબ ચતુર્થી વિભક્તિ થવી જોઈએ, 10 છતાં (‘અરિહતાણ’ શબ્દમા) પ્રાકૃતભાષા હોવાને લીધે પછી વિભક્તિનો પ્રયોગ કરેલો છે । ‘અરિહતાણ’ મા વહુવચનથી સર્વ કાલના અરિહતો સમનવાના છે । તેમા અતીતકાલના કેવલજ્ઞાની યગેરે તીર્થકરો સમજવા । ‘પદ્મનાભ’ યગેરે ભવિષ્યકાલના અને ‘ઋપભદેવ’ યગેરે તથા ‘સીમન્ધર-સ્વામી’ યગેરે વર્તમાનકાલના તીર્થકરો સમજવા । અથવા અરિહતાણનો અર્થ ‘અર્હાંતેભ્ય’ એમ લેવો । અર્થાત્ ‘અર્હ’ એટલે ‘સ્તુતિ’ આદિને યોગ્ય જે પુરુષો તે વધામા (‘અત’ એટલે) શ્રેષ્ઠ એના અરિહત 15 ભગવતોને નમસ્કાર હો, કારણકે તેઓ સર્વ ગુણોથી સર્પૂર્ણ હોવાને લીધે સર્વોત્તમ છે । (આન ક્યકનિર્યુક્તિ ગાયા ન ૧૨૨ મા) કહ્યું છે કે—

“દેવો કરતા પળ ઉત્તમ હોવાને લીધે દેવ, અસુર તથા મનુષ્યોથી કરાતી પૂજાને પ્રાપ્ત કરે છે તેથી અરિહત કહેવાય છે ।” તથા કહ્યું છે કે—“સદ્ગુણોથી પૂર્ણપણાને લીધે જે પુરુષો સ્તુતિ આદિને યોગ્ય હોય તેઓ ‘અર્હ’ કહેવાય છે અને તેમા અત એટલે પ્રકર્યને પામેલા હોવાથી અરિહતો 20 ‘અર્હાંત’ પણ કહેવાય છે, કારણકે તેમના જેવા બીજા કોઈ શ્રેષ્ઠ પુરુષો હોતા નથી ।”

ભયકર સસારરૂપી અઢવીમા પરિભ્રમણ કરવાથી મય પામેલા પ્રાણીઓને અનુપમ આનન્દરૂપ જે પરમપુર (મોક્ષના) માર્ગને દર્શાવનાર હોવાને લીધે અરિહત ભગવતો સાર્થવાહ યગેરેથી પણ પરમ ઉપકારી છે, તેથી તેઓ જગતમા સર્વોત્તમ છે । (આવશ્યક) નિર્યુક્તિમા કહ્યું છે કે—

“અરિહતો (સસારરૂપ જગલમા મૂળ પડેલા માનવીઓને) માર્ગ ધતાવ્યો તે કારણે 25 તેઓ ‘માર્ગદર્શક’ કહેવાય છે । તેઓ સસારરૂપ સમુદ્રમા દ્વિયતા અગર રોટવાઈ ગયેલા નાવને પાર પહોંચાડવામા કર્ણધારણ કરતા હોવાના કારણે ‘નિર્યામક’ કહેવાય છે અને તે ભગવતો ડ કાય જીવોના રક્ષણ માટે પ્રયત્ન કરતા હોવાને કારણે ‘મહાગોપ’ કહેવાય છે ।

૧ આર્યદ્યનિર્યુક્તિ પૂર્વ ભાગ મા. ૧૨૦ । આવી ગાયા માટ જુઓ પ્રશ્નન ગ્રંથ ૫-૧૩૩ [દેવાસુરમણુભ્ય પૂજામર્હન્તિ-પ્રામુખ્યત્વે તદ્વાચ્યત્વા, સુપ્રેત્તમવાદિનિ ગુણિ —આ નિ ગા ૧૨૨ દીઘ]

તત્ત્વાનેકવિધત્વમેવં ભગવત્યાદાવુક્તં—

‘અરહોન્તર્ભ્યઃ’ અવિદ્યમાનં રહઃ—એકાન્તરૂપો દેશોઽન્તરશ્ચ—મધ્યં ગિરિગુહાદીનાં સર્વવેદિતયા સમસ્તવસ્તુસ્તોમગતપ્રચ્છન્નત્વસ્યાભાવેન યેષાં તે અરહોઽન્તરસ્તેભ્યઃ, યદાહ—

“નથિ વ રહો ય છન્નં, અંતો મજ્ઞં ચ સયલત્રથૂણં ।

પર-અવરભાગવેદત્તણે જૈસિં તિ અરહંતા ॥”

5

અથવા અત્યર્થ રાજન્તે સમવસરણાદિવહિર્લક્ષ્યા સજ્ઞાનાધ્યાન્તરલક્ષ્યા વા, રાન્તિ સદર્શનાદિ, ઘ્નન્તિ ચ મોહાદીન્, ગચ્છન્તિ વા તદુપકૃત્યૈ ગ્રામાનુગ્રામં તન્વન્તિ ચ ધર્મદેશનાં, તાયન્તે તારયન્તિ વા સર્વજીવાનિતિ નિરુક્તિવશાદરહન્તાસ્તેભ્યઃ, અથવા અરહ્યન્ન્યઃ પ્રકૃષ્ટરાગાદિહૈતુભૂતમનોજ્ઞેતરવિ-
ષયસંપર્કેઽપિ ક્વચિદપ્યાસક્તિમગચ્છદ્વયઃ ક્ષીણરાગત્વાત્, યદ્વા અરહ્યન્ન્યઃ સિદ્ધિગતાવપ્યનન્તજ્ઞાનમયત્વાદ્
10 આત્મસ્વભાવમત્યજદ્વયઃ ‘રહ ત્યાગો’ ઇતિ વચનાત્, અનેકાર્થત્વાદ્ વા ધાતૂનામવસ્થિત્યર્થે,

આ અનેક રીતે જે વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે તે ભગવતી(સૂત્રની વૃત્તિ) વગેરેમાં નીચે મુજબ જણાવેલી છે :—

“અથવા અહીં ‘અરહંતાણં’ નો ‘અરહોન્તર્ભ્યઃ’ એવો અર્થ પણ નીકળે છે । ‘રહઃ’ એટલે એકાન્તરૂપ ગુપ્ત પ્રદેશ અને ‘અંતર’ એટલે પર્વતની ગુફા વગેરેનો મધ્યભાગ । ભગવાન સર્વજ્ઞ
15 હોવાને લીધે જગતની સર્વ વસ્તુઓ પૈકી કોઈપણ વસ્તુ એમનાથી ગુપ્ત होती નથી, તેથી ભગવાનને ‘રહઃ’ તથા ‘અંતર’ ન હોવાથી ભગવાન ‘અરહોન્તર’ કહેવાય છે । આવા ‘અરહોન્તર’ (અરહંત) ભગવાનને નમસ્કાર હો ।” કહ્યું છે કે—“જેમને કશું છાનું નથી તેમજ સમગ્ર વસ્તુઓના પર-અપર ભાગોને જાણતા હોવાને લીધે જેમને કંઈ મધ્ય નથી તેઓ ‘અરહંત’ કહેવાય છે ।”

અથવા સમવસરણ આદિ વહારની શોભાથી તેમજ સાચા જ્ઞાનરૂપ આંતરિક શોભાથી જેઓ
20 અત્યંત શોભે છે તથા મોહ વગેરેને જેઓ હણે છે તેઓ ‘અરહંત’ કહેવાય છે । અથવા જેઓ સર્વ જીવોના ઉપકારને માટે એક ગામથી બીજે ગામ વિચરે છે, ધર્મદેશના આપે છે, સર્વ જીવોનું રક્ષણ કરે છે તથા તેમને તારે છે તેઓ ‘અરહંત’ કહેવાય છે । અથવા મોક્ષમાં ગયા પછી પણ અનંત જ્ઞાનમય હોવાને લીધે પોતાના આત્મસ્વભાવને નહીં યજતા તેવા અરહંત ભગવંતોને નમસ્કાર હો । અથવા ‘અરહંતાણં’ નો અહીં ‘અરહ્યન્ન્યઃ’ એવો અર્થ સમજવો । અર્થાત્ રાગનો ક્ષય
25 થયો હોવાથી પ્રકૃષ્ટ રાગ તથા દ્વેષના કારણભૂત અનુક્રમે મનોહર કે અમનોહર વિષયનો સંપર્ક થવા છતાં પણ કોઈપણ પદાર્થ ઉપર આસક્તિ નહીં પામતા એવા અરહંત ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો । અથવા ‘રહ’ ધાતુનો ‘ત્યાગ’ એવો પણ અર્થ થાય છે । એટલે મોક્ષમાં ગયા પછી પણ અનંત જ્ઞાન-મયપણું તેમને વિદ્યમાન હોય છે તેથી આત્મસ્વરૂપનો ત્યાગ નહીં કરતા અરહંત ભગવંતોને નમસ્કાર હો । અથવા ધાતુના અનેક અર્થો થતા હોવાથી ‘રહ’ ધાતુનો ‘અવસ્થાન’ એવો અર્થ સમજવો ।

પાલેંતિ જહા ગાગો, ગોના અહિ (ઈ^૨) સાવયાઙ્ઘુમોહિ । પઞ્ચરત્નપાણિ આણિ ય, વળાણિ પાવેંતિ તહ ચેવ ॥
 જીવનિકાયા ગાવો, જ તે પાલતિ તે મહાગોના । મરણાઙ્ઘ મયાઙ્ઘ તહા નિવ્વાણસુહ (વળ^૨) ચ પાવતિ ॥
 તો ડવગારિત્તણઓ, નમોઽરિહા ભવિયજીવલોગસ્સ । સન્નસ્સેહ જિણેંદા, લોગુત્તમભાવઓ તહ ય ॥^૧

ઉપદેશિત્વાદેવ ચ પ્રથમમર્હતા નમસ્કાર, આદ ચ—

“અરિહતુપ્પસેણ, સિદ્ધા નજ્જતિ તેણ અરિહાર્દે ।”^૨

5

અથવા અરિહતાણ તિ પાઠ, તત્રાહ—‘નિમ્મહિય—નિહય—નિદ્ધલિય પેલ્લિય નિદ્ધવિઝ-અભિમ્મૂઅ
 સુદુજ્જયાસેસઅટ્ટપયારકમ્મરિડ્ઢાઓ વા અરિહતા ।’

અરુહતા વા પાઠ, અસેસકમ્મકવગ્ગણ નિદ્ધુભવકુરત્તાઓ ન પુણેહ રુહતિ—જન્મતિ ડવગ્ગજતિ
 વા અરુહતા, એમેએ અળેગહા પન્નવિજ્જતિ પરુવિજ્જતિ આધવિજ્જતિ પટ્ટવિજ્જતિ નિદસિજ્જતિ ડન્નદસિજ્જતિ ।

જેમ ગોવાઢિયો ગાયોનુ સર્પ, જગલી પશુઓ ઘગેરેના કપ્પોથી રક્ષણ કરે છે અને ઘાસ 10
 તેમજ પાણીથી ભરેલા જગલમા લઈ જાય છે તેમ જીવસમૂહરૂપ ગાયોનુ મરણ ઘગેરે અયોધી
 જિનેશ્વરો રક્ષણ કરે છે અને તેમને નિર્વાણસ્વરૂપ વત્તમા લઈ જાય છે । એ રીતે જિનેશ્વરો સર્વ
 ભવ્ય જીવલોકનો ઉપકાર કરતા હોવાથી લોકોત્તમ પુરુષની ભાવનાથી નમસ્કારને યોગ્ય છે ।”

ઉપદેશક હોવાને લીધે પ્રથમ અરિહતને નમસ્કાર કરવામા આવે છે (આવશ્યકનિર્ણયિક્તિ
 મા ૧૦૨૧) મા કહ્યુ છે કે—“અરિહતના ઉપદેશથી જ સિદ્ધોનુ જ્ઞાન થાય છે તેથી પંચપરમેષ્ઠિમા 15
 અરિહતો આદિ (પ્રથમ) છે ।”

અથવા ‘અરિહતાણ’ એનો પળ પાઠ છે । તે સત્તમમા (મહાનિશીયસૂત્રમા)^૧ કહ્યુ છે
 કે—“દુ લે કરીને સમજી શકાય એવા આઠ પ્રકારના કર્મરૂપી સમગ્ર શત્રુઓને મથી નાલ્યા
 હોનાથી, હળી નાલ્યા હોનાથી, ઢઠી નાર્યા હોવાથી, પીલી નાલ્યા હોવાથી, સલામ કરી નાલ્યા
 હોવાથી અને પરાજિત કર્યા હોવાથી તેઓ અરિહત પળ કહેવાય છે ।” 20

‘અરુહતાણ’ એવો પાઠ પણ છે । સર્વ કર્મોનો ક્ષય થઈ જવાથી સસારના અકુરાઓ ઢઢી
 ગયા હોવાને લીધે જેઓ પરીવાર ડગતા નથી અર્થાત્ જન્મ લેતા નથી, હત્તપ્પ થતા નથી તેઓ
 ‘અરુહત’ પળ કહેવાય છે । આ પ્રમાણે અનેક રીતે તેઓની પ્રજ્ઞાપના, પ્રરૂપણા, ઉપદેશ, પ્રથાપના,
 નિદર્શન તથા ઉપદર્શન કરાવવામા આવે છે । (અર્થાત્ અનેકરીતે તેમની જ્યાલ્યા કરવામા
 આવે છે ।) 25

૧ આવશ્યકનિર્ણયિક્તિ પૂલ માપ માં ૧૦૪ થી ૧૧૭ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૧૨૭ થી ૧૩૦ ।

૨ આવશ્યકનિર્ણયિક્તિ માં ૧૦૨૧ । આથી ગાથા માટે જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૧૧૬ ।

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૨ પ ૧૭-૧૮ ।

અરિણા વા ધર્મચક્રેણ ભાન્તસ્તેભ્યઃ, અરિસમુપલક્ષિતાશ્ચિલહતહેતિસંહતિહાનિકૃદ્વયો વા,
આહ ચ—

“અરિણા વ ધર્મચક્રેણ, મંતિ સોહંતિ તે ડ અરિહંતા ।

અરિડવલક્ષિયસત્યે જહંતિ વ ચયંતિ અરિહંતા ॥”

5 ‘અરુહંતાણં’ તિ તુ પાઠે—

“દગ્ધે વીજે યથાડ્યન્તં, પ્રાદુર્ભવતિ નાહુરઃ ।

કર્મવીજે તથા દગ્ધે, પ્રાદુર્ભવતિ નાહુરઃ (ન રોહતિ ભવાહુરઃ) ॥”

અરુપલક્ષિતપીડાદિકૃદ્રોગાદિ તત્કારણભૂત કર્માદિ ચ ઘ્નન્તિ વા અરુહંતારઃ તેભ્યઃ અરુહ-
ન્તૃભ્યઃ, અરુન્ધદ્વયો વા આવરણાભાવેન પુનર્ભવેડવરોધાભાવાદિત્યાદિ ।

10 તથા ‘નમો સિદ્ધાણં’ પરમાનન્દમહૂસવમહાકલાણનિરુવમસુક્ષ્માણિ સિદ્ધાણિ નિષ્પકંપસુક્ષ્માણાદિ-
અંચિતસત્તિસામત્યઓ સજીવવીરિણં જોગનિરોહણાદિમાહાપયત્તેણમેસિં તિ સિદ્ધા ૧, અદ્વપયારકમ્મક્ષણ

અથવા ‘અરિ’^૧ એટલે ધર્મચક્રવડે શોભતા અરિહંત ભગવંતને નમસ્કાર થાઓ । અથવા અહીં
અરિ શબ્દ ઉપલક્ષણરૂપ છે અર્થાત્ ‘અરિ’ એટલે જે સર્વ વિનાશક શસ્ત્રો તેના સમુદાયનો ત્યાગ
કરનારા તે અરિહંત કહેવાય છે । કહ્યું છે કે—“અરિ એટલે ધર્મચક્રથી જેઓ શોભે છે અને
15 અરિથી ઉપલક્ષિત જે શસ્ત્ર તેનો ત્યાગ કરે છે તે અરિહંત કહેવાય છે ।”

‘અરુહંતાણં’ એ પાઠમાં (આ પ્રમાણે અર્થ સમજાવો કે ‘ફરીથી જન્મ નહિ ધારણ કરતા’
અરુહંત ભગવંતને મારો નમસ્કાર હો । કહ્યું છે કે—) “જેમ વીજ અત્યંત વઢી ગયા પછી અંકુરો
ઉત્પન્ન થતો નથી તે પ્રમાણે કર્મવીજ વઢી ગયા પછી સંસારરૂપી અંકુરો પ્રગટ થતો નથી ।”

અથવા ‘અરુ’ એ ઉપલક્ષણરૂપ છે એટલે પીડા વગેરે કરનાર રોગાદિ અને તેના કારણભૂત
20 કર્માદિનો નાશ કરે છે તે અરુહંત—તેમને મારો નમસ્કાર હો । અથવા ‘અરુહંતાણં’ નો અર્થ
‘અરુન્ધદ્વયઃ’ થાય છે એટલે કે આવરણના અભાવને લીધે અવરોધ નહિ કરતા અરુહંત ભગવાનને મારો
નમસ્કાર હો, કારણકે ફરીથી સંસારમાં તેમનો અવરોધ હોતો નથી ।..... વગેરે અનેક અર્થો
થાય છે ।

નમો સિદ્ધાણં—

25 “નિષ્પ્રકંપ (અચલ) શુદ્ધધ્યાન વગેરેની અચિત્ય શક્તિના સામર્થ્યથી સજીવ વીર્ય વડે
યોગનિરોધ વગેરેથી મહાપ્રયત્ને પરમ આનંદરૂપ, મહા ઉત્સવરૂપ, મહા કલ્યાણરૂપ નિરુપમ
સુખો જેમને સિદ્ધ થયા છે તે ‘સિદ્ધ’ કહેવાય છે । અથવા આઠ પ્રકારના કર્મોનો ક્ષય

૧ હેતિઃ અભ્રમ્, હતિઃ શસ્ત્રં વિઘ્નં વા, સંહતિઃ વિનાશઃ ।

૨ ‘અર’ એટલે આરા અને આરા જેમા હોય તે ‘અરિ’ અથવા ‘ચક્ર’ ।

30

પ્રાગ્વદ્ વિશેષાદ્ વ્યાख्या ઇમા । યથા—

‘પિધૂ ગત્યામ્’ પેધન્તિ સ્મ—અપુનરાવૃત્ત્યા નિર્વૃત્તિપુરીમગચ્છન્, અથવા ‘પિધૂં ચ સંરાદ્ધૌ’ સિદ્ધયન્તિ સ્મ—નિષ્ઠિતાર્થા ભવન્તિ સ્મ, યદિવા ‘પિધૂ શાસ્ત્રમાઙ્ગલ્યયોઃ’ સેધન્તિ સ્મ—શાસિતારોડ-ભૂવન્ માઙ્ગલ્યરૂપતાં ચાનુભવન્તિ સ્મેતિ સિદ્ધાઃ, અથવા સિદ્ધા—નિત્યા અપર્યવસાનસ્થિતિકત્વાત્
5 પ્રખ્યાતા વા ભવ્યૈરુપલબ્ધગુણસન્દોહત્વાત્, ઉક્તં ચ—

“ધ્માતં સિતં યેન પુરાણકર્મ્મ, યો વા ગતો નિર્વૃત્તિસૌધમૂર્ધ્ન ।

સ્વાતોડનુશાસ્તા પરિનિષ્ઠિતાર્થો, યઃ સોડસ્તુ સિદ્ધઃ કૃતમઙ્ગલો મે ॥”

તેભ્યો નમઃ ઇત્યાદિ પ્રાગ્વત્ । નમસ્કરણીયતા ચૈપામવિપ્રણાશિજ્ઞાન-સુખ-વીર્યાદિગુણયુક્તતયા સ્વવિષય-પ્રમોદપ્રકર્ષોત્પાદનેન ભવ્યાનામતીવોપકારહેતુત્વાદિતિ ।

10 તથા ‘નમો આયરિયાણં’ અદ્વારસસીલંગસહસ્સાહિદ્વિયતળૂ છત્તીસદ્વિહમાયારં જહદ્વિયમગિલાય અહન્નિસાણુસમયં આયરંતિ પવત્તયંતિ આયરિયા ૧,

‘અરિહંત’ પદમાં જેમ અનેક પ્રકારે વ્યાख्या કરી હતી તેમ ‘સિદ્ધ’ પદની વ્યાख्या પણ નીચે મુજબ અનેક પ્રકારે થાય છે, જેમકે:—

‘પિધૂ’ ધાતુનો અર્થ ‘ગતિ’ થાય છે । એટલે જેઓ ફરીથી પાછા ફરવું ન પડે એ રીતે
15 મોક્ષનગરીમાં ગયા છે તે ‘સિદ્ધ’ કહેવાય છે । અથવા ‘પિધૂ’ નો ‘સંરાદ્ધિ’ અર્થ થાય છે એટલે જેઓ નિષ્ઠિતાર્થ (કૃતાર્થ) થયેલા છે તેઓ ‘સિદ્ધ’ કહેવાય છે । અથવા ‘પિધૂ’ ધાતુનો અર્થ ‘શાસ્ત્ર’ અને ‘માંગલ્ય’ થાય છે એટલે જેઓ શાસક થયા અને જેઓ માંગલ્યરૂપતાને પામ્યા તે ‘સિદ્ધ’ કહેવાય છે । અથવા સિદ્ધ એટલે ‘નિત્ય’, કારણકે તેમની સ્થિતિ અનંત હોય છે । અથવા સિદ્ધ એટલે પ્રખ્યાત; કારણકે ભવ્ય જીવો એમના ગુણસમૂહને સારી રીતે જાણતા હોય છે । કહ્યું છે કે—

20 “વાંધેલું પ્રાચીન કર્મ જેમણે વાળી નાખ્યું છે, જેઓ મોક્ષરૂપી મહેલની ટોચ ઉપર જઈને બેઠેલા છે, જેઓ પ્રસિદ્ધ છે, જે અનુશાસન કરનાર છે અને જેઓ કૃતાર્થ છે તે સિદ્ધ ભગવાન મને મંગલ કરનારા થાઓ ।” આવા સિદ્ધ ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો । સિદ્ધ ભગવંતો અવિનાશી જ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્ય વગેરે ગુણોથી યુક્ત હોવાને લીધે તેમના પ્રતિ ઉત્કૃષ્ટ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે । આ રીતે તેઓ આનંદને ઉત્પન્ન કરનારા હોવાથી ભવ્ય જીવોને અત્યંત ઉપકાર
25 કરનારા છે । તેથી સિદ્ધ ભગવંતો નમસ્કરણીય છે ।

નમો આયરિયાણં

“અઢાર હજાર શીલાંગને ધારણ કરનારા છત્રીશ પ્રકારના આચારને યથાસ્થિત રીતે ગ્લાનિ વિના રાત અને દિવસ પ્રતિસમય જેઓ આચરે છે અને પ્રવર્તાવે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે”
(મહાનિશીથસૂત્ર) ૧

વા 'સિદ્ધ સજ્જમે એસિં તિ સિદ્ધા ૨, સિય-વદ્ધ કમ્મ આજ્ઞાય-મસમીમ્મમેપ્પસિમિતિ વા સિદ્ધા ૩,
અત્ર ગાથા—

“ દીહકાલરય જતુ કમ્મ સે સિઅમદ્ધહા ।

સિઅ ધતતિ સિદ્ધસ્સ સિદ્ધત્તમુગ્ગાયદ્ ॥”^૧

સિદ્ધે નિદ્વિપ પહીણે સયલપઓયણજાણ કય વા એપ્પસિમિતિ વા સિદ્ધા ॥ ૪ ॥ એવમેપ્પે હત્થી- 5
પુરિસ-નપુસગ-મુણિલિંગ-અન્નલિંગ ગિહિલિંગ-પત્તેયબુદ્ધ બુદ્ધગોહિય જાવ ણ કમ્મવરતયસિદ્ધાદ્દમેપ્પહિ ણ
અણેગહા પન્નવિજ્જતિ હત્યાદિ,

અત્ર ગાથા—

“ તિત્થાતિત્થ જિણાજિણ-ગિહિ-ડન્નમુણિલિંગ થી-નર-નપુસા ।

પત્તેય સયબુદ્ધા બુદ્ધ ગોહિય અણેગ-દ્ગ સિદ્ધા ॥”

10

થવાથી જેમને સાધ્ય 'સિદ્ધ' થયેલું છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । અવના બાબેલું કર્મ જેમનું
મક્ષીભૂત થઈ ગયું છે તે સિદ્ધ કહેનાય છે” (મહાનિશીથસૂત્ર)^૧

(આવશ્યકનિર્યુક્તિમા) ગાથા છે કે—“ધીર્ધેશ્વિતિવાલુ ઠાઠ પ્રકારનું બાબેલું જે કર્મ તેને
ધ્યાનરૂપી અમિત્રી મક્ષીભૂત કર્યું હોવાથી સિદ્ધને સિદ્ધપણુ પ્રાપ્ત થાય છે ।”

“અથવા જેમના સકલ પ્રયોજનો અને કાર્ય પરિપૂર્ણ થયા છે તે સિદ્ધ કહેવાય છે । આ 15
પ્રમાણે સ્ત્રીલિંગસિદ્ધ, પુરુષલિંગસિદ્ધ, નપુસકલિંગસિદ્ધ, મુનિલિંગસિદ્ધ, અન્યલિંગમિદ્ધ, ગૃહસ્થલિંગ-
સિદ્ધ, પ્રત્યેકબુદ્ધસિદ્ધ, બુદ્ધગોહિતસિદ્ધ યાવત્ કર્મક્ષયસિદ્ધ વગેરે ભેદોથી અનેક પ્રકારે સિદ્ધ
મગ્ગતોની પ્રત્પણા કરવામા આવે છે ।” (મહાનિશીથસૂત્ર)^૨

આ સમઘમા આ પ્રમાણે ગાથા જોવામા આવે છે—

“તીર્થમિદ્ધ, અતીર્થસિદ્ધ, જિનસિદ્ધ અજિનસિદ્ધ, ગૃહલિંગસિદ્ધ, અન્યલિંગસિદ્ધ, મુનિલિંગ-20
સિદ્ધ, સ્ત્રીસિદ્ધ, પુરુષસિદ્ધ, નપુસકસિદ્ધ, પ્રત્યેકબુદ્ધસિદ્ધ, સ્વયંબુદ્ધસિદ્ધ, બુદ્ધગોહિતસિદ્ધ, અનેક-
સિદ્ધ, એસસિદ્ધ-એમ અનેક પ્રકારના 'સિદ્ધો' છે ।”

૧ મૂલમાં આ પાઠ 'મિદ્ધી સદ્ધામ' છે । તેને મહાનિશીથસૂત્રને આધારે ઉપર સુઝવ મુધારેલ છે ।

૨ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા ૧૫૩ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૧૪૩

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૨, પ ૨૦ થી ૨૫

૪ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૨, પ ૨૬ થી ૨૮

“સુત્તથવિઝ લક્ષણજુત્તો ગચ્છસ્સ મેઢિમૂઓ ય ।
ગણતત્તિવિપ્પમુક્કો અત્થં માસેઙ્ઢ આયરિયો ॥”

અથવા, આચારો જ્ઞાનાચારાદિભિઃ પન્નધા, આ—મર્યાદયા વા માસકલ્પાદિકરણરૂપયા ચારો—
વિહારઃ આચારઃ તન્ન સાધવઃ સ્વયંકરણાદન્યપ્રદર્શનાચ્છેત્યાચાર્યાઃ, આહ ચ—

5 “પંચવિહં આયારં, આયરમાણા તહા પયાસંતા ।
આયારં દંસંતા, આયરિયા તેણ નુચ્છંતિ ॥”^૧

તથા—

10 “પઢિમાપઢિવન્નાણં ઇમાહં પંચ હંતિઙ્ઢહાલંદે ।
જિણસુદ્ધાણં માસો નિક્કારણઓ ય થેરાણં ॥
માસં વ ચડમ્માસં પરં પમાણં તહેગલ્લિત્તમ્મિ ।
વીયં તઙ્ઢયં ચ તહિં માસં વાસં વ ન વસિજ્ઞા ॥”

અથવા આરૂપત્ અપરિપૂર્ણાં ઇત્યર્થઃ ચારા હેરિકા યે તે આચારાઃ ચરકલ્પા ઇત્યર્થઃ । યુક્તાયુક્ત-
વિભાગનિરૂપણનિપુણાઃ મુનયઃ તેષુ સાધવો યથાવચ્છાસ્ત્રોપદેશકત્વાત્ ઇતિ આચાર્યાસ્તેભ્યો નમઃ,
નમસ્કરણીયતા ચૈતેપાં આચારાદ્યુપદેશકતયોપકારિત્વાત્ ॥

15 “સૂત્ર અને અર્થને જાણનારા, લક્ષણથી યુક્ત, ગચ્છના આલંબનમૂત અને ગચ્છની ચિતાથી
રહિત ઇવા આચાર્ય અર્થનો ઉપદેશ આપે છે ।”

અથવા જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર—ઇ પાંચ પ્રકારના
આચારનો આચાર તે આચાર કહેવાય છે । અથવા ‘માસકલ્પ’ વગેરે મર્યાદાથી જે વિહાર કરવો
તે પળ આચાર કહેવાય છે । આ વન્ને પ્રકારના આચારને જેઓ પોતે સુંદર રીતે પાઠે છે અને
20 વીજાઓને પળ દર્શાવે છે તે આચાર્ય કહેવાય છે । કહ્યું છે કે—

“પાંચ પ્રકારના આચારને આચરનારા તથા ઉપદેશ આપનારા તેમજ આચારને વતાવનારા
હોવાથી તે આચાર્ય કહેવાય છે ।”^૨

તથા કહ્યું છે કે —“ભિક્ષુ પ્રતિમા જેમણે સ્વીકારી છે ઇવા સાધુ ઇક ક્ષેત્રમાં ઇક દિવસ
રહી શકે, યથાલંદક મુનિ ઇક ક્ષેત્રમાં પાંચ દિવસ રહી શકે, જિનકલ્પીઓ અને પરિહારવિશુ-
25 દ્વિક ઇક મહિનો રહી શકે, સ્થવિરકલ્પીઓ નિષ્કારણ ઇક મહિનો અથવા તો ચાર માસ ઇક
ક્ષેત્રમાં રહી શકે, પરંતુ શેષકાલમાં ઇક માસથી વિશેષ અથવા ચોમાસા વાદ ઇક માસથી વિશેષ
વીજો કે ત્રીજો માસ રહી શકે નહીં ।”

અથવા આ+ચાર ઇદલે યોગ્ય અને અયોગ્યનો વિભાગ કરવામાં નિપુણ ઇવા સાધુઓને
શાસ્ત્રોનો યથાવત્ ઉપદેશ આપે છે તેથી પળ ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । તેમને મારો નમસ્કાર હો ।
30 આચાર વગેરેના ઉપદેશક હોવાથી ઉપકારીપણાને લીધે આચાર્યો નમસ્કરણીય છે ।

૧ આવશ્યકનિર્ણયકિ ગા. ૧૯૪ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૧૫૨ ।

૨ સામાન્ય રીતે સાધુઓ ચાતુર્માસ સિવાયના સમયમાં ઇક જ ઠેકાણે ઇક મહિના સુધી રહી શકે તે
નિયમને ‘માસકલ્પ’ કહેવામા આવે છે ।

૩ પંચવિધ આચાર તે—૧ જ્ઞાનાચાર ૨ દર્શનાચાર ૩ ચારિત્રાચાર ૪ તપ આચાર અને ૫ વીર્યાચાર—આ
આચારોને પાઠનારા, અનુદ્યાનથી આચારણ કરનારા, વ્યાખ્યાનથી ઉપદેશ દેતા, તેમજ પઢિલેહ્ણા વગેરે આચારને
વતાવતા હોવાથી આચાર્ય કહેવાય છે ।

અત્ર ગાથા—

“નાળાઈ છત્તીસ તમ્સાયરણા પયાસણાઓ અ ।

જે તે માવાયરિયા માવાયારોવઉચા ય ॥”

પરમપ્પણો અ હિયમાયરતિ વા આયરિયા ૨, સન્નવસત્તે સીસગણાણ વા હિયમાયરતિ આયરિયા ૩,

“જિણપહઅપહિયાણ પાણહરાણ પિ પહરમાણાણ ।

ન કરતી પાવાહ પાવસ્સ ફલ વિયાણતા ॥”

પાણપરિચ્છાપ્પેવિ પુઢ્ઢાઈણ સમારમ નાયરતિ નારમતિ નાણુજાણતિ વા આયરિયા ૪, સુદ્ધ અન્નરુદ્ધે વિ ન કસ્સહ મ્પણમાવિ પાવમાયરતિ તિ વા આયરિયા ૫, એવમેણ નામ-ટ્ટવળાઈહિ અણેગહા પન્નવિજ્જતિ ઇત્યાદિ ૬ ।

તત્ર પ્રાગ્વદ્ અર્થવિશેષ, આ-મર્યાદયા તદ્વિપયવિનયરૂપયા ચર્યતે— સેવ્યતે જિનશાસનાર્થોપ 10
દેશકૃતયા તદાકાઙ્કિભિરિત્યાચાર્યા, ઉક્ત ચ—

(આવ નિ ની ૧૧૫ મી) ગાથામા કહ્યુ છે કે—“જ્ઞાન વગેરે છત્રીગ વસ્તુઓનુ આચારણ કરતા હોગાથી તેમજ ઉપદેશ દેતા હોગાથી જે માવ આચારથી યુક્ત હોય તે ‘માવાચાર્ય’ કહેવાય છે ।”

“અથવા પારકાના અને પોતાના હિતને જે આચરે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । અથવા 15
સર્વ જીવો અને શિષ્યસમુદાયનુ હિત આચરે તે આચાર્ય” (મહાનિશીયસૂત્ર)

(કહ્યુ છે કે—) “જિનમાર્ગને નહિ જાણનારા, થીજાનુ પ્રાણહરણ કરનારા અને પ્રહાર કરનારા જીવો પ્રત્યે પાપના ફઢ્ઢને જાણનારા (આચાર્ય) પાપાચરણ કરતા નથી ।”

“પ્રાણ જાય તો પળ વૃધ્વીકાયિક આદિ જીવોને જેઓ આરંભ-સમારમ કરતા નથી અને તેની અનુજ્ઞા પણ આપતા નથી તે આચાર્ય । કોઈએ સૂઝ અપરાધ કર્યો હોય તો પણ તેના ઉપર 20
મનથીયે જેઓ પાપી આચરણ કરતા નથી તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । આ પ્રમાણે નામ-સ્થાપના વગેરે અનેક પ્રવારે આચાર્યની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે ।” (મહાનિશીયસૂત્ર)

પહેલાની જેમ અહીં અર્થવિશેષ આ પ્રમાણે છે —“જિનશાસનના અર્થોના ઉપદેશક હોવાને લીધે તેના અર્થી આત્માઓ વિનયરૂપી મર્યાદાથી જેમની સેવા કરે છે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે ।
કહ્યુ છે કે—

25

૧ આવડ્યકરેયુક્તિ ગા ૧૯૫ । ઝુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૧૫૩ [‘જમોજારમિજુતી’માં છતાયેલ આ ગાથામાં ‘નાળાઈ છત્તીસ’ ને બદલે ‘માવારો નાળાઈ’ પાઠ છે]

૨ ઝુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪૩, પ ૧૨-૧૩ ।

૩ ઝુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪૩, પ ૧૩-૧૬ ।

૪ ઝુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪-૫ ।

‘ઉ’ ત્તિ ઉવઓગકરણે, ‘જ્ઞ’ ત્તિ ય જ્ઞાણસ્ય હોઈ નિદેસો ।

एएण हुंति ‘उज्झा’ एसो अन्नो वि पज्जाओ ॥^૧

તથા ઉપ-સમીપમાગત્યાધીયતે ‘ઇડ્’ અધ્યયને इति વચનાત્ પઠ્યતે, इण् ગતાવિતિ વચનાદ્વા ‘અધિ’ આધિક્યેન ગમ્યતે, इक् સ્મરણે इति વચનાદ્વા સ્મર્યતે સૂત્રતો જિનવચનં યેભ્યઃ તે ઉપાધ્યાયાઃ, 5 યદાહ—બારસંગો જિણક્વાઓ^૨ ગાથા ।

અથવા ઉપાધાનમુપાધિઃ-સન્નિધિઃ તેન ઉપાધિના ઉપાધૌ વા આયો લાભઃ શ્રુતસ્ય યેષામ્ । ઉપાધીનાં વા વિશેષણાના પ્રક્રમાચ્છોભનાનામાયો લાભો યેભ્યઃ । અથવા ઉપાધિરેવ સંનિધિરેવ આયમ્—ઇષ્ટફલં દૈવજનિતત્વેન આયાનામિષ્ટફલાનાં સમૂહસ્તદેકહેતુત્વાદ્ યેષામ્ ।

અથવાऽऽધીનાં મનઃપીઢાનામાયો લાભ આધ્યાયઃ, અધિયાં વા, નજઃ કુત્સાર્થત્વાત્ કુવુદ્ધીના- 10 માયોऽધ્યાયઃ, ‘ધ્યૈ ચિંતાયામ્’ इत्यस्य ધાતોઃ પ્રયોગાન્નજઃ કુત્સાર્થત્વાદેવ ચ દુર્ધ્યાનં વા અધ્યાયઃ, ઉપહત આધ્યાયો અધ્યાયો વા યૈસ્તે ઉપાધ્યાયાઃ, તેભ્યો નમઃ इत्यादि ચર્ચઃ પ્રાગ્વત્ । નમસ્યતા ચૈષાં સુસમ્પ્રદાયા- યાતજિનવચનાઽધ્યાપનતો વિનયવિનયનેન ભવ્યાનામુપકારિત્વાત્ ॥

“ ‘ઉ’ એટલે ઉપયોગ કરવો, અને ‘જ્ઞા’ એટલે ધ્યાન કરવું । આથી ‘ઉજ્ઞા’ અર્થાત્ ઉપયોગપૂર્વક ધ્યાન કરનાર એવો એનો વીજો પર્યાય—નામ છે ।”

15 અથવા ‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દના વીજા અર્થો નીચે મુજબ છે—

“ ‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દમાં ત્રણ શબ્દો છેઃ ઉપ+અધિ+ઇ । આમાં ‘ઉપ’ એટલે સમીપ, ‘અધિ’ એટલે આધિક્ય । અને ‘ઇ’ ધાતુના ત્રણ અર્થ થાય છેઃ અધ્યયન કરવું, જવું (જાણવું) અને સ્મરણ કરવું । એટલેકે જેમની પાસે જઈને સૂત્રથી જિનવચનનું અધ્યયન કરવામાં આવે છે, અધિકપણે જ્ઞાન મેળવવામાં આવે છે તથા સ્મરણ કરવામાં આવે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । (આવશ્યક- 20 નિર્યુક્તિમાં) કહ્યું છે કે—“જિનેશ્વરોએ પ્રરૂપેલ દ્વાદશાંગીને ગણધર આદિ પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । એવા સ્વાધ્યાયનો શિષ્યોને (સૂત્રથી) ઉપદેશ આપે છે તેથી તે ‘ભાવ ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।”

અથવા (‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દાના વીજા પળ અનેક અર્થો નીકળે છે, જેમકે—) ‘ઉપાધિ’ એટલે ‘સંનિધિ’ । જેમની સંનિધિથી અથવા જેમના સાંનિધ્યમાં રહેવાથી શ્રુતજ્ઞાનનો ‘આય’ એટલે ‘લાભ’ થાય અથવા જેમની પાસેથી ‘ઉપાધિ’ એટલે સુંદર વિશેષણોનો લાભ થાય તેમને ‘ઉપાધ્યાય’ 25 કહેવામાં આવે છે । અથવા જેમની ઉપાધિ એટલે જેમનું સાંનિધ્ય ‘આય’ એટલે ઇષ્ટ ફળોના સમૂહમાં કારણભૂત છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।

અથવા વીજો પળ અર્થ છે । ‘આધિ’ એટલે ‘મનની પીઢા’ તેનો ‘આય’ એટલે ‘લાભ’ તે ‘આધ્યાય’ । અથવા ‘અધિ’ એટલે ‘કુવુદ્ધિ’ નો ‘આય’ એટલે ‘લાભ’ તે ‘અધ્યાય’ । અથવા અધ્યાય એટલે ‘દુર્ધ્યાન’ । આ ‘આધ્યાય’ તથા ‘અધ્યાય’ ને જેમણે ઉપહત કર્યા છે અથવા હળી 30 નાખ્યા છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । આવા ઉપાધ્યાય ભગવંતોને મારો નમસ્કાર હો । વગેરે ચર્ચા પહેલાંની જેમ સમજી લેવી । સુસંપ્રદાયથી (પ્રતિષ્ઠિત પરંપરાથી) ચાલ્યા આવતા જિનવચનનું ભવ્ય જીવોને અધ્યાપના કરવા દ્વારા વિનીત બનાવીને ઉપકાર કરતા હોવાથી ઉપાધ્યાય ભગવંતો નમસ્કારને યોગ્ય છે ।

(ભગવતીસૂત્ર)^૩

૧ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા૦ ૧૦૦૨ । જુઓ—પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ૦ ૧૫૪ ।

૨ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા૦ ૧૦૦૧, જે ઉપર આવી ગઈ છે ।

૩ જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ૦ ૫—૬

તથા ‘નમો ઉવજ્ઞાયાણ’ ॥ સુસલુહાસવદારે મણોરૂઢકાયજોગત્તયઊવઊતે વિહિણા સરવજ્ઞમત્ત-
વિંદુપયસ્વરવિસુદ્ધ દુવાલ્મગ સુયનાણડજ્ઞયણજ્ઞાવણેણ પરમ્પણો ય મુસોનાય જ્ઞાયતિત્તિ ઉવજ્ઞાયા ૧ ॥

અન્ન ગાથા—

વારસગો જિણક્લાઓ, સજ્ઞાઓ કહિઓ બુદ્ધેહિં ।

ત ઉવજ્ઞસતિ જમ્હા, ઉવજ્ઞાયા તેણ વુચ્છતિ ॥’

5

થિરપરિચિયમણતગમપજ્ઞત્યેહિ વા દુવાલ્સંગ સુયનાણ ચિંતતિ અણુસરતિ ઇગમ્માણસા
જ્ઞાયતિત્તિ વા ઉવજ્ઞાયા ૩, એવમેણ અણેગહા પન્નવિજ્જતિ અનેકવિધત્ત્વમ્ ત્વિદમ્—

‘ઊ’ ત્તિ ઉવઓગરુરણે, ‘વ’ ત્તિ ય પાવપરિવજ્ઞણે હોઈ ।

‘જ્ઞ’ ત્તિ ય જ્ઞાણસ્સ કપ્પ, ‘ઊ’ ત્તિ ય ઓસક્ખા કમ્મે ॥’ ત્તિ નિરુક્તિચ્છાદુપાધ્યાયા ।

નમો ઉવજ્ઞાયાણ

10

“જૈમણે આશ્રયના દ્વારો વધ કરેલા છે, મન-વચન અને કાયા એ ત્રણેના યોગોમા
સ્વયોગવાઘ્યા, વિધિપૂર્વક સ્વર, વ્યજન, માત્રા, વિંદુ, પદ અને અક્ષરોથી વિશુદ્ધ દ્વાદશાત જે શ્રુત-
જ્ઞાન તેનું અધ્યયન અને અધ્યાપન કરવા વડે પોતાના તથા પારકાના મોક્ષના ઉપાયનું જેઓ
ધ્યાન કરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।” (મહાનિશીથદ્વર)’

આ વિશે (આવદ્યકેનિર્યુક્તિમા) ગાથા છે કે—“જિનેશ્વરોષ્ પ્રભુપેલ દ્વાદશાગીને ગણધર 15
આદિ પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । એવા સ્વાધ્યાયનો શિષ્યોને (સૂત્રથી) ઉપદેશ આપે છે તેથી
તે ‘ભાવ ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે ।”

“ચિરપરિચિત દ્વાદશાત શ્રુતજ્ઞાનને અનતતમ અને પર્યાયાર્થ વડે જેઓ ચિંતવે છે, અનુસરણ
કરે છે અને ઇકામ્ મનવાઘ્યા થઈને તેનું ધ્યાન ધરે છે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । આ પ્રમાણે
‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દની અનેક પ્રકારે વ્યાખ્યા કરવામા આવે છે ।” (મહાનિશીથદ્વર)’ 20

વ્યાખ્યાના અનેક પ્રકારો આ પ્રમાણે છે —

“‘ઊ’ ઇટ્થે ઉપયોગ કરવો, ‘વ’ ઇટ્થે પાપનું વર્જન, ‘જ્ઞ’ ઇટ્થે ધ્યાન કરવું અને ‘ઉ’ ઇટ્થે
કર્મો દૂર કરવા—અર્થાન્ત ઉપયોગપૂર્વક પાપને છોડવો ધ્યાન આરૂઢ થઈને કર્મોને દૂર કરે તે
‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય । (આ અક્ષરાર્થ છે, અક્ષરાર્થના અભાવે પદાર્થના અભાવનો પ્રસંગ આવે ।
પદ એ સમુદાયરૂપ હોવાથી અહીં અક્ષરાર્થ સમજવો ।)” આ પ્રમાણે નિર્યુક્તિથી ‘ઉપાધ્યાય’ શબ્દ 25
બને છે ।

૧ આવદ્યકેનિર્યુક્તિ ગા ૧૦૦૧ । જુઓ—પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૧૫૪ ।

૨ આવદ્યકેનિર્યુક્તિ ગા ૧૦૦૨ । જુઓ—પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૧૫૪ ।

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૩, પ ૧૧-૨૨ ।

૪ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃ ૪૩, પ ૨૨-૨૪

“ નાળં ચ દંસણં વા, તવો ય તહ સંજમો ય સાહુગુણા ।

ઇક્રે સવ્વેસુવિ હીલિણ્ણુ તે હીલિયા હુંતિ ॥^૧

“ એમેવ પૂઝ્યમ્મી, ઇક્કમી વિ પૂઝ્યા જહ્ગુણાહ ।

થોવં વહુનિવ્વિસં, ઇય નચ્ચા પૂયણ મહ્મં ॥^૨”

૫ તત્ર સર્વશબ્દસ્ય દેશસર્વતાયામપિ દર્શનાત્ અપરિશેષસર્વતોપદર્શનાર્થમુચ્યતે । ‘લોકે’ મનુષ્યલોકે ન તુ ગચ્છાદૌ યે સર્વસાધવઃ સર્વાન્ વા શુભયોગાન્ સાધયન્તિ કુર્વન્તિ સર્વસાધવઃ અથવા સર્વેભ્યો જીવાઃજીવાદિપદાર્થસાર્થેભ્યો યથાવસ્થિતાવિતથસ્વરૂપનિરૂપણરક્ષણાદિના હિતાઃ સાર્વાઃ અરિહન્તારઃ તેષાં સાધવઃ, ન તુ બુદ્ધાદેઃ સાર્વસાધવઃ । ઉક્તં ચ ચૂર્ણો^૩—

“ એ એ તાવ ન વંદિજ્જંતિ સમણસદ્દે હુંતણ વિ બુદ્ધા તાવસા ગેસ્યા આજીવગા વોહિયા ય । ”
૧૦ યદ્વા સાર્વાનર્હતઃ સાધયન્તિ તદાજ્ઞાકરણાદારાધયન્તિ પ્રતિષ્ઠાપયન્તિ વા દુર્ણયનિરાકરણાદિભિઃ સાર્વસાધવઃ ।

“જ્ઞાન, દર્શન, તપ તથા સંયમ—આ સાધુના ગુણો છે એટલે એક અથવા સર્વ સાધુની હિલના (અપમાન) કરવામાં આવે તો તેમાં ગુણોની જ હિલના થાય છે ।”

“તે જ પ્રમાણે એક સાધુની પૂજા કરવામાં આવે તો પણ તેમાં સાધુના સર્વ ગુણોની જ
૧૫ પૂજા રહેલી છે, માટે થોડી પણ સાધુની પૂજા વહુ લાભકારક છે એમ સમજીને બુદ્ધિમાન પુરુષોએ સાધુઓની પૂજા કરવી જોઈએ ।”

‘સર્વ’ શબ્દ દેશસર્વતાનો પણ વાચક હોવાથી સંપૂર્ણ સર્વતા વતાવવાને માટે ‘લોકે’ શબ્દનો પ્રયોગ કરેલો છે । અર્થાત્ માત્ર ગચ્છ વગેરેમાં નહિ પરંતુ આજ્ઞા મનુષ્યલોકમાં રહેલા જે સર્વ સાધુઓ અથવા સર્વ શુભયોગોને જે કરે તે ‘સર્વસાધુ’ । અથવા સર્વ જીવ અજીવ વગેરે
૨૦ પદાર્થસમૂહનું જે યથાવસ્થિત અને સત્યસ્વરૂપ નિરૂપણ તેમજ રક્ષણ વગેરે કરવા વડે સર્વ પદાર્થોને હિત કરનારા (ન્યાય આપનારા) તે ‘સાર્વ’, એટલે અરિહંત ભગવાન અને તેમના સાધુ એ ‘સાર્વસાધુ’, બુદ્ધ વગેરેના સાધુ નહીં । ચૂર્ણિમાં કહ્યું છે કે—

“શ્રમણ કહેવાતા હોવા છતાં પણ બૌદ્ધ સાધુઓ, તાપસો, ગેરુક (પરિવ્રાજક), આજીવક અને વોટિકને વંદન કરવું નહિ ।”

૨૫ અથવા ‘સાર્વ’ એટલે અરિહંતોને જેઓ આજ્ઞાનું પાલન કરીને આરાધે છે અથવા દુર્ણયને દૂર કરીને (અન્ય મતોનું ખંડન કરીને) જિનેશ્વર ભગવંતના મતને પ્રતિષ્ઠિત કરે છે તે ‘સાર્વસાધુ’ ।

૧ ઓઘનિર્યુક્તિ ગા ૫૩૧

૨ ઓઘનિર્યુક્તિ ગા. ૫૩૨

૩ જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૮.

૪ “ કિ ચ—એવિ પંચ ણ વંદિયવ્વા સમણસદ્દેવિ સતિ, જહા આજીવગા તાવસા પરિવ્વાયગા તચ્ચંણિયા, વોહિયા... ”

તથા 'નમો લોએ સ્વસાહુણ' ॥ અચતકદ્વડગતરધોસ્તપ્તચરણાહઅણેગપ્રયનિયમોવવામાનાણા-
મિમહવિસેસજમપરિપાલ્ણેણ સમ્મ પરીસહોપસગ્ગાહિયાસણેણ સન્વદુક્કસવિમોક્કર મોક્ક સાહયતિ
સાધવો ૫ ।

અત્રાપિ વિશેષાર્થ । સાધયન્તિ મોક્ષસાધકજ્ઞાનાદિશક્તીરિતિ સાધન, સામ્ય વા સર્વભૂતેષુ
ધ્યાયન્તિ નિરુક્તિપ્રજ્ઞાત્ સાધવ । યદાહ—

“ નિચ્ચાણસાહણ'જોએ જમ્હા સાહતિ સાહુણો ।

‘ સમા હિ સન્નમૂણ્ણુ સમ્હા તે માવસાહુણો ॥’”

સાહાયક વા સયમકારિણા ધારયન્તીતિ સાધવ નિરક્તેરેવ । સર્વે ચ તે સામાયિકાદિવિશેષણા
પ્રમત્તસંયતાદય પુલાકાદયો જિનકલ્પિક-પ્રતિમાકલ્પિક-ચચાલદકલ્પિક-પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પિક-સ્થવિર-
કલ્પિક-સ્થિતકલ્પિકાઽસ્થિતકલ્પિકમેદા પ્રત્યેકબુદ્ધ-સ્વયબુદ્ધ-બુદ્ધવોધિતમેદા ભારતાદિમેદા સુપમદુ ૫-10
માદિવિશેષાન્તા યા સાધવશ્ચ સર્વસાધવ । સર્વગ્રહણ ચ સર્વેણ ગુણગતામવિશેષેણનમનીયતાપ્રતિ
પાદનાર્થ, યદાહ—

નમો લોએ સ્વસાહુણ

“તથા અત્યત કઠિન ઉપત્તર અને ધોર તપશ્ચર્યા વગેરે અનેક વ્રત, નિયમ, ઉપવાસ, અનેક
પ્રકારના અભિગ્રહવિશેષ તથા સયમનુ પરિપાલન કરીને અને મારી રીતે પરીપદ તેમજ ઉપસર્ગોને 15
સહન કરીને જેઓ સર્વ દુઃખમાથી મુક્તિને સાધે છે તે ‘સાધુ’ કહેવાય છે ।” (મહાનિશીથસૂત્ર)

અહીં વિશેષાર્થ આ પ્રમાણે છે — ‘મોક્ષસાધક જ્ઞાન વગેરે શક્તિઓને જે સાધે છે તે સાધુ
કહેવાય છે । અથવા સર્વ પ્રાણીઓ પ્રતિ સમભાવનુ જે ધ્યાન કરે છે તે ‘સાધુ’ કહેવાય છે ।
(આવશ્યકનિર્ણયક્રિમા) કહ્યું છે કે—

“નિર્વાણના સાધક યોગોની સાધુઓ સાધના કરે છે તેમજ સર્વ જીવો ઉપર સમભાવને 20
ધારણ કરે છે તેથી તે ‘માવસાધુ’ કહેવાય છે ।”

અથવા સયમનુ પાલન કરનારા આત્માઓને સહાય કરે છે તેથી સાધુ કહેવાય છે ।
‘સર્વ સાધુ’ શબ્દથી સામાયિકાદિ વિશેષણોથી યુક્ત, પ્રમત્ત વગેરે, પુલાક વગેરે જિનકલ્પિક,
પ્રતિમાકલ્પિક, ચચાલદકલ્પિક, પરિહારવિશુદ્ધિકલ્પિક, સ્થવિરકલ્પિક, સ્થિતકલ્પિક, અસ્થિતકલ્પિક,
પ્રત્યેકબુદ્ધ, સ્વયબુદ્ધ, બુદ્ધવોધિત, ભરત વગેરે ક્ષેત્રના તેમજ સુપમ, દુ પમા વગેરે વાઙ્મના 25
સાધુઓ—એમ સર્વ પ્રકારના સાધુઓ સમજવા । સર્વ ગુણગાન પુરુષો ભેન્નભાવ વિના નમસ્કાર
કરવા લાયક છે તે જણાવવા માટે ‘સર્વ’ શબ્દનો અહીં પ્રયોગ કરવામા આવ્યો છે । યતુ છે કે—

૧ આવશ્યકનિર્ણય ગા ૧૦૧૦ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૧૫૫

૨ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૪૪, પ ૧૩-૧૬

૩ જુઓ પ્રસ્તુત પ્રય પૃ ૬-૭

एएसिं पञ्चहं नमुकारो—एसो पंचनमुकारो । किं करिज्जा ?

સવ્વં પાવં નાણાવરણીયાઙ્કમ્મં નિસ્સેસં પયરિસેણં દિસોદિસં નાસઈ સવ્વપાવપ્પણાસણો, તક્કજ્જં વા નરગમવાઈ । इत्थं गाहाओ—

जेणोस नमुकारो पत्तो पुण्णाणुवंधिपुण्णेण ।

नारयतिरियगईओ, तस्सावस्सं निरुद्धाओ ॥ १ ॥^१

पंचनमुकारसमं अंते वच्चंति जस्स दसपाणा ।

सोजइ न जाइ मुखं, अवस्सममरत्तणं ल्हइ ॥ २ ॥

अन्नं च इमाउ च्चिय, न होइ भणुओ कयाइ संसारे ।

दासो पेसो दुहिओ, नीओ विगल्लिंदिओ चेव ॥ ३ ॥^२

10 તથા—

करआवत्ते जो पंचमंगलं साहुपडिमसंखाए ।

नववारा आवत्तय(इ) छलंति तं नो पिसायाई ॥ ४ ॥

જઓ—

मंताण मंतो परमो इमो त्ति, धेयाण धेयं परमं इमं ति ।

15 तत्ताण तत्त परमं पवित्तं, संसारसत्ताणंदुहाहयाणं ॥ ५ ॥^३

एसो पंचनमुकारो एटले आ पांच परमेष्ठिने करेलो नमस्कार शुं करे छे ?

‘સવ્વપાવપ્પણાસણો’—एटले सर्व प्रकारन्ता ब्रानावरणीय आदि आठ कर्मोने संपूर्णपणे नष्ट करे छे, अने कर्मनुं फळ जे नरकादि गति तेनो पण नाश करे छे ।” (महानिशीथसूत्र)^१

આ સંવંધમાં નીચે પ્રમાણે ગાથાઓ મળે છે:—

20 “पुण्यानुवंधी पुण्यवाळा जे आत्माए आ नवकारने प्राप्त कयों छे, तेनी नरक अने तिर्यच गतिओ अवश्य रोकाई गई छे ।” ॥ १ ॥

“દશ પ્રાણો જાય ત્યારે (મૃત્યુસમયે) પંચપરમેષ્ઠિ નમસ્કારનું જો સ્મરણ કરે છે તે મળે મોક્ષમાં ન જાય તો પણ દેવલોકમાં અવશ્ય જાય છે ।” ॥ ૨ ॥

25 “वळी, आ नमस्कारथी मनुष्य संसारमां कदीपण दास, प्रेण्य, दुर्भग, नीच के विकलेन्द्रिय- अपूर्ण इन्द्रियवाळो थतो नथी” ॥ ३ ॥

તથા—

“हाथनी आंगळीना वेढा उपर वारनी संख्याथी नववार (१०८ वार) नमस्कारमंत्रने जे गणे छे तेने पिशाच वगैरे छळी शकतां नथी ।” ॥ ४ ॥

30 “दुःखोथी आघात पामेला संसारी, मनुष्योने माटे आ (नवकारमंत्र) મંત્રોમાં પરમમંત્ર છે, ધ્યાન કરવા યોગ્યમાં આ પરમધ્યેય છે અને તત્ત્વોમાં પરમતત્ત્વ છે” ॥ ૫ ॥

૧ પંચનમુકારફલધુત્તં ગા० ૫૫ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ० ૩૭૦ ।

૨ પંચનમુકારફલધુત્તં ગા० ૬૦ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ० ૩૭૦ ।

૩ નવકારલહુકુલ્લકં ગા० ૨ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ० ૪૩૮ ।

૪ જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૪૪, પં. ૧૭-૨૨.

अथवा सार्वा सर्पजीनादिहितकारिण ते च ते साधवश्च सार्नसाधव । उक्त च—

‘पाणञ्चए वि पाव०’ गाहा ॥

यदि वा सन्न्यानि-दक्षिणानि अनुकूलानि यानि कार्याणि तेषु, श्रव्येषु वा श्रवणार्हेषु मृदुमधुरादि वाक्येषु साधवो निपुणः सन्न्यसाधवः-श्रत्यसाधवो वा तेभ्यो नमः इत्यादि प्राग्वत् । एषा च नमनीयता मोक्षमार्गमाहायिककरणेनोपकारित्वात् । आह च—

"असहाय सहायत्त करेति मे सजम कुणतस्स
एएण कारणेण नमामि ह सन्वमाहण ॥"

अथैतन्नमस्कारप्रयोजनफलनिरूपणार्थमाहुः श्रीगजस्वामिर्पादा—~~ह~~अयमेव इमा एकारस-
प्तपरिच्छिन्न तिजालावग तिचीसक्खरपरिमाणाय चूला भाविज्जह ! 'एसो पचनमुकारो, सव्वावप्प
णासणो । मंगलाण च सव्वेसिं, पढम हवह मंगल ॥ १ ॥'

10

અથવા 'સાર્વ' દટલે સર્વ જીવ વગેરેનું હિત કરનારા સાધુઓ તે 'સાર્વસાધુ' । કહ્યું છે કે—

“प्राणनो अत्यय थाय तो पण ” वगेरे

અથવા 'સવ્ય' ઇટલે જે અનુકૂળ કાર્યો તેમા નિપુણ તે 'સવ્યસાધુ' । અથવા 'શ્રવ્ય' ઇટલે શ્રવણ કરવા લાયક જે મૃદુ મધુર આદિ વાક્યો તેમા નિપુણ તે 'શ્રવ્યસાધુ' । આ 'સર્વસાધુ', 'સાર્વસાધુ', 'સવ્યસાધુ' તથા 'શ્રવ્યસાધુ'ઓને મારો નમસ્કાર હો । મોક્ષમાર્ગમા સહાય કરવા 15 વડે ઉપકારી હોવાથી આ સાધુપુરુષો નમસ્કરણીય છે । (આશ્ચર્યનિર્વૃત્તિમા) કહ્યું છે કે—

“असहाय एवा मने सयमनु पालन करवामा सहाय करे छे ते कारणथी सर्व साधुओने नमस्कार करू छु।”

હવે આ નમસ્કાર કરવાના પ્રયોજન અને ફરતુ નિરૂપણ કરતા વજ્રસ્વામી મહારાજ જણાવે છે કે—“આ જ નમસ્કાર અગિયાર પદ પ્રમાણની ત્રણ આલાવાની અને તેરીશ અક્ષરની 20 ‘અમો પચનમુકારો સવરપાવપ્પણાસણો । મગલાળ ચ સન્વેસિ, પઢમ હવહ મગલ’ એ ચૂલિકાર્યી માવિત કરાય છે ।

१ आग्रह्यकनिर्युक्ति गा० १०१३ । जुओ प्रस्तुत ग्रंथ पृ० १५६

૨ ચૈલવદનમહામાયની પ્રણ પ્રારાની હસ્તપ્રતો મળે છે. એક લઘુપ્રત છે, જેમાં અમુક ચાપતો ટૂંકમાં સમજાવી છે જ્યારે વીજી વૃહત્ પ્રત મળે છે જેમા એની એ દૃષ્ટિકોનો વિસ્તૃત રીતે સમજાવેલી છે અને નીજા પ્રકારની પ્રત મળ્યમપ્રત છે, જે આ બે કરતાં જુદી પડે છે. આવી પ્રતો ૫૦ પુણ્યવિજયગી મહારાજસાહેબે સ્થાપનાના ૫૦ શાંતિનાથગી તાલપત્રાય મહારામાયી મેલવીને શ્રી ચૈલવદનમહામાયનો પાઠ તૈયાર કર્યો છે, અને તેને આધારે આ બે હાથ વધેનો પાઠ બની લીધો છે. શ્રીજ્ઞપદદેવગી કેશરીમલગી જૈન પેઢી, રતલામ તરફથી છપાયેલ પ્રતમાં તેની જગાએ નીચે પ્રમાણે પાઠ મળે છે:-

अयमेव इमा ए चूला ए भाविज्ज ए एणिं नमुकारो एमो पचनमुकारो, किं वरेज्जा १-सव्य पाव-नाणावरणीयाद्
कम्म निस्सेस तं पयसिणे दिवोदिशि नासद् सव्यपावप्पणासणो, (जुओ-महानिरीहमुत्तसद्भ्यो प्रस्तुत प्र वृ ४४ प ३-६)

एएसिं सव्वेसिं अन्नोसिं च दब्बभावमेदभिन्नाणं दधिदुब्बाइतवोविहाणाईणं मंगलाणं किं^१, पढमं आईए, अरिहंताईणं थुई चेव हवइ मंगलं हितादिविधानसमर्थम्, मंग्यते हितादि अनेनेति व्युत्पत्तेः भावमंगलतया ऐकान्तिकत्वात् आत्यन्तिकत्वाच्च । एवं प्रयोजनाद्यप्युक्तम् । तथा निर्युक्तिः—

इत्थं य पओयणमिमं कम्मखय मंगलगमो चेव ।

इहलोयपारलोइय दुविहफलं तत्थ दिट्ठंता ॥^१

इहलोइ अत्थकामा आरुग्गं अभिरईइ णिप्फत्ती ।

सिद्धी य सग्ग सुकुले उववाओ ईय परलोए ॥^२

किंच—

ताव न जायइ चित्तेण चित्तिયं પત્થિયં ચ વાયાए ।

काएण समाढत्तं जाव न सुमरिओ नमुकारो ॥

एस समासत्थुत्ति । विस्तरार्थिना तु नवकारपंजिका नवकारपटल सिद्धचक्र बृहन्नमस्कार-
फलादि शास्त्राप्यवलोकनीयानीति ॥ छ ॥

આ મંગલોમાં અને વીજાં પળ સર્વ દહીંદુર્વા વગેરે દ્રવ્યમંગલો અને તપોનુષ્ઠાન વગેરે
ભાવમંગલોમાં અરિહંત વગેરેની સ્તુતિ પ્રથમ મંગલ છે । અર્થાત્ હિત વગેરે કરવામાં સમર્થ છે,
15 કારણકે જે હિત વગેરે કરે તેનું નામ મંગલ । આ પ્રમાણે ‘ મંગલ ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ થતી હોવાને
લીધે અરિહંત વગેરેની સ્તુતિ ભાવમંગલપણાથી એકાંતે અત્યંત હિત કરનાર છે । આ રીતે આમાં
પ્રયોજન વગેરે પળ કહેવાઈ ગયું । (આવશ્યક) નિર્યુક્તિમાં કહ્યું છે કે—

“નમસ્કાર કરવામાં કર્મનો ક્ષય અને મંગલનું આગમન એ પ્રયોજન છે તેમજ લોકસંવંધી
અને પરલોકસંવંધી એમ બે પ્રકારનું ફલ છે । તેનાં દૃષ્ટાંતો નીચે પ્રમાણે છે ।” :—

20 “આ લોકમાં અર્થ, કામ, આરોગ્ય, અને અભિરતિની પ્રાપ્તિ થાય છે । અને પરલોકમાં
સિદ્ધિ, સ્વર્ગ અને ઉત્તમ કુલ્લની પ્રાપ્તિ થાય છે ।”

વીજું પળ કહ્યું છે કે—

“મનથી ચિતવેલું, વચનથી પ્રાર્થેલું અને કાયાથી આરંભેલું કાર્ય ત્યાંસુધી જ સિદ્ધ થતું નથી
જ્યાંસુધી નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરવામાં આવતું નથી ।” (અર્થાત્ નમસ્કારમંત્રનું સ્મરણ કરવામાં
25 આવે તો મનથી ઈચ્છેલું, વચનથી પ્રાર્થેલું અને કાયાથી આરંભેલું દરેક કાર્ય સિદ્ધ થઈ જાય છે ।)

આ પ્રમાણે નમસ્કારમંત્રનો સંક્ષિપ્ત અર્થ છે । વિસ્તારના અર્થાંત્ર નવકારપંજિકા, નવકારપટલ,
સિદ્ધચક્ર, બૃહન્નમસ્કારફલ વગેરે શાસ્ત્રોનું અવલોકન કરવું ।

૧ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા. ૧૦૨૨ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૧૫૬

૨ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગા. ૧૦૨૩ । જુઓ પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૃ. ૧૬૦

તાળ અન્ન તુ નો અત્થિ જીમ્મ મપ્પસાયરે ।
 હુહુતાળ હમ, મુતુ નમુક્કાર સપોયય ॥ ૬ ॥
 અળેયજમ્મતરસચિયાળ, હુહાળ સારીરિયમાળસાળ ।
 કત્તો ય મન્નાળ મવિજ્જ નાસો, ન જાવ પત્તો નપ્પકારમતો ॥ ૭ ॥^૧

અવિ ય—

૪

નપ્પકારાઓ અન્નો, સારો મતો ન અત્થિ તિયલોણ ।
 તમ્હાડ અણુદિળ ચિય પઢિયન્નો પરમમત્તીણ ॥ ૮ ॥^૨

એસ ચૂલાળ પઢમો ઉદ્દેસઓ—એસો પચનમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસળો, કિન્નિહો હ^૩

મગો નિમ્માળસુક્કલસાહણિકન્નમો સમ્મદસળાહારહઓ અહિસાલક્ષણો ધમ્મો ત મે લાહજ્જતિ
 મગલ ૧, મ વા મવાઓ—સસારાઓ ગલિજ્જા તારિજ્જ વા ઇતિ મગલ ૨, વદ્ધપુટ્ટનિધત્તનિકાહ્યટ્ટ- 10
 પપારકમરાસિં મે ગાલિજ્જા વિલિજ્જવિજ્જતિ વા મગલ ૩ ।

“સસારરૂપી સમુદ્રમા ઢૂલતા જીવોને નમસ્કારરૂપી નૌકા સિવાય વીજુ કઈ રક્ષણ કરનાર
 નથી” ॥ ૬ ॥

“મઘ્ય મસુબ્યોણ જ્યાસુધી નવકારમત્રને પ્રાપ્ત કર્યો નથી ત્યાસુધી અનેક જન્મોમા એકઠા
 કરેલા તેમના શારીરિક અને માનસિક દુઃખોનો નાશ શી રીતે થાય ? ” ॥ ૭ ॥ 15

“ત્રણ લોકમા નવકારથી સારભૂત (પ્રધાન) અન્ય કોઈ મત્ર નથી, તેથી પ્રતિદિન
 પરમમસ્તિથી તેનું ધ્યાન કરવું જોઈએ । ” ॥ ૮ ॥

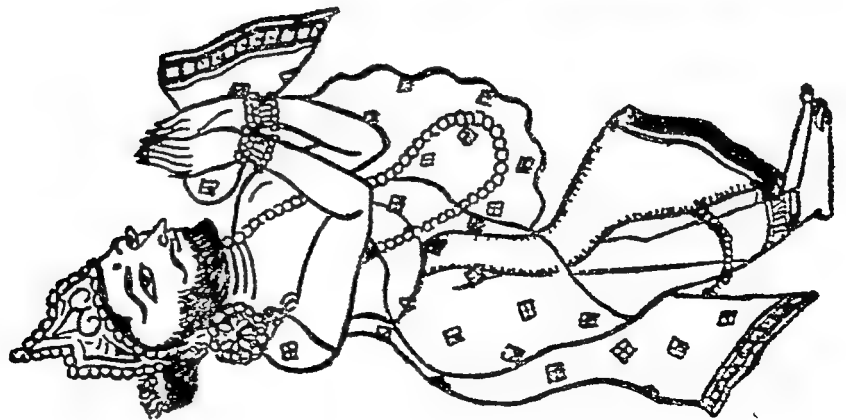
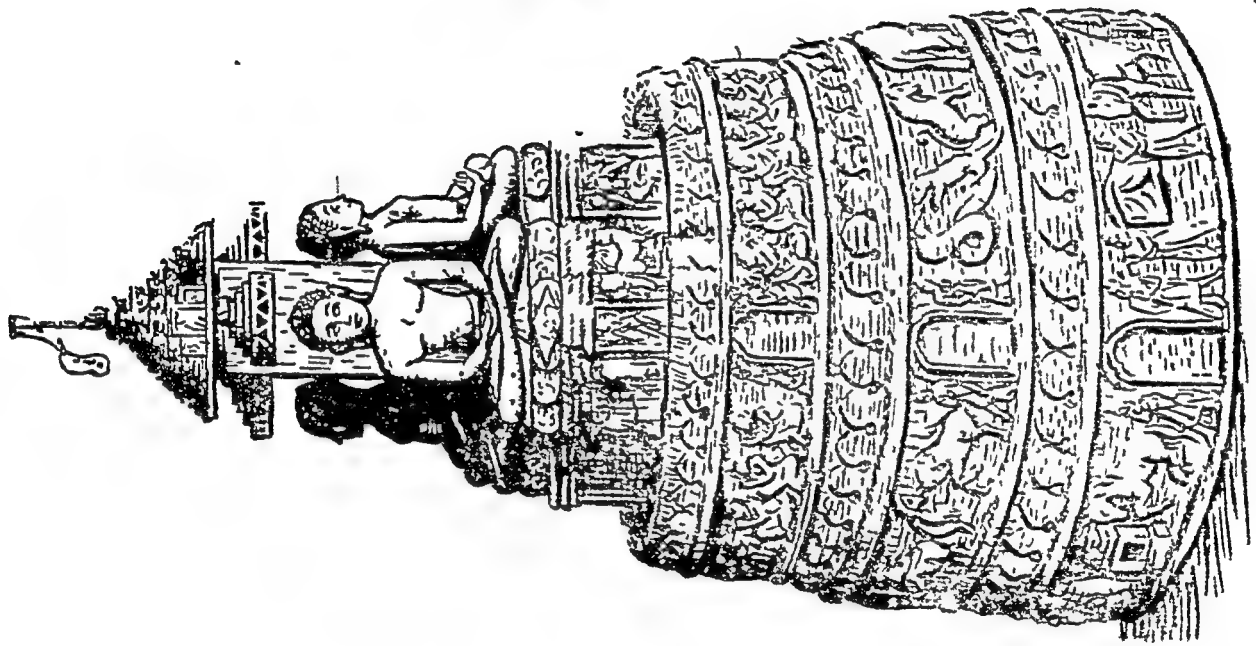
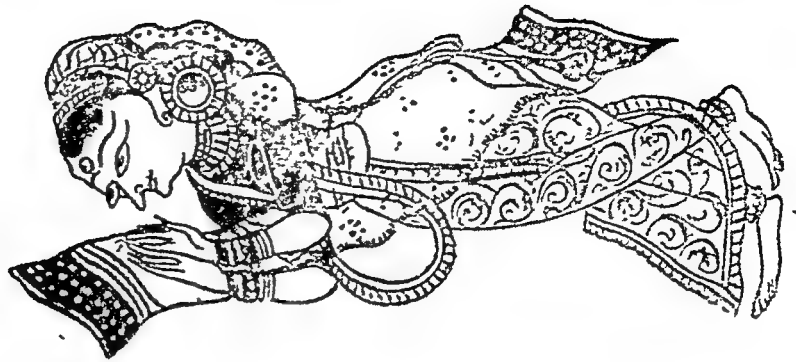
‘એમો પચનમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસળો’—એ ચૂલિકાનો પ્રથમ હેશો છે । તે કેવો છે ?—

‘મગ’ ઇટલે નિર્વાણમુક્કલ (મોક્ષસુલ) ને સિદ્ધ કરવામા સમર્થ સમ્યક્દર્શન વગેરે અરિહતોણ
 પ્રરૂપેલ અહિંસાલક્ષણ ધર્મને જે મને આળી આપે તે મગલ ૧, અથવા મને સસારથી ગાઢે 20
 અર્થાત્ તારે તે મગલ ૨, વદ્ધ, સ્પટ્ટ, નિધત્ત અને નિકાચિત્ત એવા આઠ પ્રકારના મારા કર્મના
 રાશિને જે ગાઢે અર્થાત્ શમાવે તે મગલ ૩ ।

૧ નમસ્કારહુકુલ્ક ગાં ૧ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃં ૪૩૮ ।

૨ પચનમુક્કારપલ ગાં ૨૬ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃં ૩૮૩ । તથા

નવકારહુકુલ્ક ગાં ૮ । જુઓ પ્રસ્તુત પ્રથ પૃં ૪૩૯ ।

ચૈત્યવન્દનમહાભાષ્યમા નમસ્કારસૂત્ર વિશે સ્થિત વિગતોનું કોષ્ટક

નમસ્કારસૂત્ર (પંચપરમેષ્ઠી પદ)	પદ	સપદા	અધ્યયન	માલા પક	અમરો	ગુરુ અક્ષર	લઘુ અક્ષર	તપ આયવિલ	ચૂલા
૧ નમો અરિહતાળ	૧	૧	૧	૧	૭	—	૭	૧	—
૨ નમો સિદ્ધાળ	૧	૧	૧	૧	૫	૧	૪	૧	—
૩ નમો આયરિયાળ	૧	૧	૧	૧	૭	—	૭	૧	—
૪ નમો સ્વજ્ઞાયાળ	૧	૧	૧	૧	૭	૧	૬	૧	—
૫ નમો લોપ સંવસાહૂળ	૧	૧	૧	૧	૯	૧	૮	૧	—
(ચૂલિકા)									
૬ ઇસો પચ્ચનમુકારો	૧	૧	૧	૧	૮	૧	૭	૧	૧
૭ સંવ્વપાવપ્પગાસણો	૧	૧	૧	૧	૮	૨	૬	૧	૧
૮ મગલાળ ચ સંવ્વેસિ	૧	૧	૧	૧	૮	૧	૭	૧	૧
૯ પઠમ હવહ મગલ	૧	૧	૧	૧	૯	—	૯	૧	૧
	૯	૮	૮	૮	૬૮	૭	૬૧	૮	૩

પરિચય

15

શ્રીચૈત્યવન્દનમહાભાષ્યના કર્તા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ છે । તેઓ તપાગચ્છના સ્થાપક શ્રીજગદ્ગુરુસૂરિના શિષ્ય હતા અને વિ સ ૧૨૭૦ થી ૧૩૨૭ સુધીમાં વિચમાન હતા । તેઓ ઇમના સમયના મહા-પ્રભાવગાળી વિદ્વાન હતા । તેમણે ‘પદ્કર્મપ્રથ-સ્વોપજ્ઞટીકા સહિત’ ‘શ્રાદ્ધદિનકૃત્યસૂત્ર-વૃત્તિ’ યગોદે અનેક પ્રવરણપ્રયો અને ‘સુદર્શનચરિત’ જેવા ચરિતપ્રયોની પ્રાકૃતમા રચના કરેલી છે । શ્રીચૈત્યવન્દનમહાભાષ્ય ઉપર શ્રીધર્મકીર્તિસૂરિ ટીકા રચી છે ।

20

શ્રીધર્મકીર્તિસૂરિ ધીજી નામ શ્રીધર્મઘોષસૂરિ હતુ । તેઓ મહાવિદ્વાન હતા । તેમના ઉપદેશથી માહવગઢના પેથઢકુમારે સ ૧૩૨૦ લગભગમા જુદે જુદે સ્થલે ૮૪ જિનપ્રાસાદોનું નિર્માણ કર્યું હતું ।

ચૈત્યવન્દનમહાભાષ્યમા ગા ૩૦ મા ‘નમસ્કારસૂત્ર’નો ઉલ્લેખ કર્યો છે, તેના ઉપર શ્રીધર્મકીર્તિસૂરિ નમસ્કારવિપયક અનેક હકીકતોનો ટીકામા સમ્રહ કર્યો છે ।

20

આ સર્વ ‘દેવવદનમાપ્ય’ પ્રકાશક —શ્રીકૃષ્ણમદેવ વેશરીમલજી જૈન પેઢી, રતલામ, સ ૧૯૧૪ ના ઇષ્ટ ૨૧૦ થી ૨૧૮ માથી ઉદ્ભૂત કર્યો છે, પરંતુ તે સીધેસીધો ન લેતા તેમા પૂ પુણ્યવિજયજી મહારાજસાહેબે પ્રાપ્ત થયેલ હસ્તપ્રતો પરથી જે સુધારા વધારા કર્યા છે તેને આધારે આ મૂલ્યાંકન તૈયાર કરેલ છે ।

૧ જુઓ ધીસુનિમુદરસૂરિહત-‘ગુર્વાવલી’ અને વિશેષ માહિતી માટે જુઓ મો ૬ હત ‘જૈનમાહિત્યનો સક્ષિત શિલ્પ’ પૃ ૪૦૪ ।

एवं कयउवहाणो भवंतरे सुलभवोहिओ होजा ।
 एयज्झवसाणो वि हु गोयम ! आराहगो भणिओ ॥ १५ ॥
 जो उ अकाऊणमिमं गोयम ! गिण्हिज्ज भत्तिमंतो वि ।
 सो मणुओ दट्ठव्वो अगिण्हमाणेण सारिच्छो ॥ १६ ॥
 5 आसायइ तित्थयरं तव्वयणं संघ-गुरुजणं चेव ।
 आसायणवहुलो सो गोयम ! संसारमणुगामी ॥ १७ ॥
 पढमं चिय कन्नाहेडएण जं पंचमंगलमहीयं ।
 तस्स वि उवहाणपरस्स सुलहिया वोही निदिट्ठा ॥ १८ ॥
 इय उवहाणपहाणं निउणं सव्वं पि वंदणविहाणं ।
 10 जिणपूयापुव्वं चिय पढिज्ज सुयभणियनीईए ॥ १९ ॥
 तं सर-वंजण-मत्ता-विंदु-परिच्छेयठाणपरिसुद्धं ।
 पढिऊणं चियवंदणसुत्तं अत्थं वियाणिज्जा ॥ २० ॥
 तत्थ वि य जत्थे (जत्थ) य सिया संदेहो सुत्त-अत्थविसयम्मि ।
 तं बहुसो वीमंसिय सयलं निस्संकियं कुणसु ॥ २१ ॥

15 આ પ્રકારે જેણે ઉપધાન કર્યા છે તે જીવ ભવાંતરમાં સુલભવોધિ થાય છે । હે ગૌતમ !
 આ (ઉપધાન) ના અધ્યવસાયવાળો જીવ આરાધક કહેવાય છે ॥ ૧૫ ॥

હે ગૌતમ ! આ ઉપધાન કર્યા વિના જે ભક્તિવાળો મનુષ્ય આ નવકારને ગ્રહણ કરે તે
 નવકારને નહિ ગ્રહણ કરવાવાળા મનુષ્યના જેવો છે એમ જાણવું । (અર્થાત્ નમસ્કારની વાચના
 માટે ઉપધાનતપ આવશ્યક અંગ તરીકે કહેલું છે ।) ॥ ૧૬ ॥

20 એ રીતે (ઉપધાન કર્યા વિના જ નવકાર ગ્રહણ) કરનાર માનવી શ્રીતીર્થકરદેવની,
 તેમના વચનની, સંઘ અને ગુરુની અશાતના કરે છે । હે ગૌતમ ! અનેક આશાતનાવાળો તે સંસારમાં
 પરિભ્રમણ કરે છે ॥ ૧૭ ॥

પહેલી જ વાર જેણે પંચમંગલ કર્ણ દ્વારા સાંભળ્યું છે તે પળ જો ઉપધાન કરે તો તેને
 વોધિવીજ-સમ્યક્ત્વ સુલભ થાય છે એમ કહ્યું છે ॥ ૧૮ ॥

25 આ પ્રકારે જિનપૂજાપૂર્વક જ શ્રુતમાં વતાવેલી વિધિથી ઉપધાનપ્રધાન સમગ્ર વંદનવિધાન
 નિપુણતાથી ભળવું જોઈએ ॥ ૧૯ ॥

તે ચૈત્યવંદનસૂત્રને સ્વર, વ્યંજન, માત્રા, વિંદુ, પદચ્છેદ અને વિશ્રામસ્થાન વડે પરિશુદ્ધ
 ભળીને તેનો અર્થ જાણવો જોઈએ (અથવા-સ્વર, વ્યંજન, માત્રા, વિંદુ, પદચ્છેદ અને વિશ્રામસ્થાન
 વડે પરિશુદ્ધ એવા તે ચૈત્યવંદનસૂત્રને ભળીને તેનો અર્થ જાણવો જોઈએ ।) ॥ ૨૦ ॥

30 તે સૂત્ર અને અર્થના વિષયમાં જ્યાં ક્યાંય સંદેહ થાય તે સ્થળે સ્તૂં વચાર કરીને વધું
 શંકારહિત કરે ॥ ૨૧ ॥

[૬]

સિરિમાણદેવધ્વરિરહ્ય ઉવહાણવિહિત્યુત્ત ॥

પંચ નમોકારે કિલ દુવાલમ તવો ઉ હોડ ઉવહાણ ।
અદ્દ ય આયામાહ્ એગં તહ અદ્દમ અતે ॥ ૧ ॥
એવ ચિય નિસ્સેસ ઈરિયાવહિયાહ્ હોડ ઉવહાણ ।
સક્ત્યયમ્મિ અદ્દમમેગ વત્તીસ આયામા ॥ ૨ ॥

અનુવાદ

‘નમસ્કાર’ (પચમગલ મહાશ્વતસ્કથસૂત્ર)નું ઉપધાન^૧ (જ્ઞાન આરાધન માટેનું તપોમય અનુષ્ઠાન) ધાર ઉપવાસના તપયી કરાય છે । તેમા પ્રથમ પાંચ લાગટ ઉપગ્રાસ પઠી પહેલી વાચના 10 અને તે પઠી આઠ આયવિલ તેમજ અતે એક અદ્દમ (ત્રણ ઉપગ્રાસ લાગટ) કરવાના હોય છે । (તે પઠી વીંજી વાચના આપવામા આવે છે ।)

[નમસ્કાર મત્રના ઉપધાનમા ૧૦ (ચાલુ વિધિ પ્રમાણે ૧૦ ॥) ઉપગ્રાસ ૧૮ દિવસમા કરવાના હોય છે । પ્રથમ વાચના ‘નમો લોએ સન્વસાહૂણ’ સુધીની અને વીંજી વાચના ‘પઢમ હવઢ મગલં’ સુધીની છે ।] ॥ ૧ ॥

‘ઈરિયાવહિય’ (સૂત્ર)ના ઉપધાનમા પણ આ પ્રકારે (નમસ્કાર મત્ર માટે જણાવ્યો છે તે) તપ કરવાનો હોય છે । (અર્થાત્ પાંચ લાગટ ઉપગ્રાસ પઠી પહેલી વાચના અને આઠ આયવિલ તેમજ ત્રણ લાગટ ઉપગ્રાસ કર્યા પછી વીંજી વાચના અપાય છે ।)

[ઈરિયાવહિયના ઉપધાનમા ૧૨ (ચાલુ વિધિ પ્રમાણે ૧૦ ॥) ઉપગ્રાસ ૧૮ દિવસમા કરવાના હોય છે । પ્રથમ વાચના ‘જિ મે જીના વિરાહિઆ’ સુધીની અને વીંજી વાચના ‘ઠામિ 20 ફાઉસ્સમ્મ’ સુધીની છે ।]

‘શક્કસત્તવ’ (નમોલ્યુ ણ) સૂત્રના ઉપધાનમા એક અદ્દમ અને વગીઝ આયવિલ કરવાના હોય છે (ઇટલે તેમા લાગટ ત્રણ ઉપગ્રાસ પઠી પહેલી વાચના, સોઢ આયવિલ પઠી વીંજી વાચના અને તે પછી વીંજી સોઢ આયવિલ પઠી વીંજી વાચના અપાય છે ।)

[ઝનન્નત્રના ઉપધાનમા ૧૫ (ચાલુ વિધિ પ્રમાણે ૧૫ ॥) ઉપગ્રાસ ૩૫ દિવસમા કરવાના 25 હોય છે । પહેલી વાચના ‘પુરિસવરગધહત્તીણ’ સુધીની, વીંજી વાચના ‘ચાઉરત્તચક્કવટ્ટીણ’ સુધીની અને વીંજી વાચના ‘મન્વે તિવિહેણ વદામિ’ સુધીની છે ।] ॥ ૨ ॥

તયણંતરં ગુણદ્વે સાહુ વંદિજ્ઞ પરમભક્તીય ।
સાહમ્મિયાણ કુજ્ઞા જહારિહં તહ પણામાઈ ॥ ૩૦ ॥

જાવ ય મહગ્ગ-માઝક-ચોક્ક-વત્થપ્પયાણપુવ્વેણ ।
પઠિવત્તિવિહાણેણં કાયવ્વો ગુરુયસમ્માણો ॥ ૩૧ ॥

5 યયાવસરે ગુરુણા સુવિદ્ધિયગંભીરસમયસારેણ ।
અક્કલેવણિ-વિક્કલેવણિ-સંવેયણિપમુહવિહિણા ઉ ॥ ૩૨ ॥

ભવનિવ્વેયપહાણા સદ્ધાસંવેગસાહણે પડણા ।
ગુરુણ પવંધેણં ધમ્મકહા હોદ્ધ કાયવ્વા ॥ ૩૩ ॥

10 સદ્ધાસંવેગપરં સૂરી નાઝ્ઞણ તં તઓ ભવ્વં ।
ચિદ્ધંદણાદ્ધકરણે દ્ધિય વયણં મણદ્ધ નિઝ્ઞણમદ્ધ ॥ ૩૪ ॥

મો મો દેવાણુપ્પિય ! સંપાવિયસયલજમ્મસાફલ્લ ! ।
તુમણ અઙ્ગપ્પમિદ્ધિં તિક્કાલં જાવજીવાણ ॥ ૩૫ ॥

વંદેયવ્વાઈં ચેદ્ધયાઈં એગ્ગસુથિરચિત્તેણં ।
સુખમંસુરાઓ મણુયત્તણાઓ ઇણમેવ સારં તિ ॥ ૩૬ ॥

15 તે પછી ગુણાલ્લ્ય એવા સાધુઓને પરમભક્તિથી વંદન કરે અને સાધર્મિકોને યથોચિત રીતે પ્રણામાદિ કરે ॥ ૩૦ ॥

તે સમયે વહુમૂલ્ય, મૃદુ અને ચોક્કાં વસ્ત્રો આપવાપૂર્વક પ્રતિપત્તિવિધાનવડે (સેવા-ભક્તિ વડે) ગુરુનું સન્માન કરવું જોઈએ ॥ ૩૧ ॥

20 એ અવસરે સારી રીતે જાણ્યો છે ગંભીર એવા સિદ્ધાંતના સારને જેણે એવા ગુરુ આક્ષેપણી (શ્રોતાઓના મનને આકર્ષણ કરનારી), વિક્ષેપણી (કથાનો એક ભેદ), સંવેદની (વૈરાગ્યજનક કથા) પ્રમુખવિધિથી ભવનિર્વેદપ્રધાન તથા શ્રદ્ધા અને સંવેગને સાધવામાં (પ્રાપ્ત કરાવવામાં) પ્રગુણ (પદ્ધ, નિપુણ) એવી ધર્મકથાને મોટા પ્રવંધપૂર્વક કરવી જોઈએ ॥ ૩૨-૩૩ ॥

25 તે પછી શ્રદ્ધા અને સંવેગમાં પરાયણ એવા તેને ‘ભવ્ય’ જાણીને (તે વ્યક્તિમાં દેશ્વાતા શ્રદ્ધા અને સંવેગના ચિહ્નોથી “તે ભવ્ય છે” એમ જાણીને) નિપુણમતિવાળા આચાર્ય ચૈત્યવંદન કરવા માટે આ પ્રકારનાં વચન મળે ॥ ૩૪ ॥

હે દેવાનુપ્રિય ! આ જન્મની સમગ્ર સફળતાને પ્રાપ્ત કરનાર ! તારે આજથી જીવનપર્યંત ત્રણે કાલ એકાગ્ર અને અત્યંત સ્થિર ચિત્તથી ચૈત્યોનું વંદન કરવું જોઈએ; કારણકે આ ક્ષણમંસુર એવા મનુષ્યપણાનો સાર આ જ છે ॥ ૩૫-૩૬ ॥

અહ સોહણતિહિ-કરણે-મુદ્ધુત્ત-નમ્પત્ત જોગ-લગ્નમ્મિ ।
 અણુકલમ્મિ સસિગલે સસ્સે સસ્સેયસમયમ્મિ^૧ ॥ ૨૨ ॥
 નિયયવિહવાણુરૂપ સપાડિયમુવ્વણનાહપૂણ ।
 ફુદ્ધમત્તીણ વિહિણા પહિલાહિયસાહુવગ્ગેણ ॥ ૨૩ ॥
 મત્તિભરનિચ્ચરેણ હરિસગ્ગસોહસિયવહલપુલણ ।
 સદ્ધા સવેગ વિવેગ-પરમવેરગ્ગજુત્તેણ ॥ ૨૪ ॥
 નિદ્ધિયવણરાગ દોસ મોહ-મિચ્છત્ત મલ્લકલ્લેણ ।
 અડ્ઠહસત્તનિમ્મલઅજ્ઞવસાણ અણુસમય ॥ ૨૫ ॥
 તિહુયણગુરુજિણપહિમાવિણિવેસિયનયણમાણસેણ તદ્ધા ।
 જિણચ્ચદનદણાણ ધન્નોઽક્કિ મન્નમાણેણ ॥ ૨૬ ॥
 નિયયસિરસડયકરુમલમહાલિણા જતુવિરહિઓગાસે ।
 નિસ્સરુ સુત્તત્થ પય પય માગયતેણ ॥ ૨૭ ॥
 જિણનાહદિદ્ધગમીરસમયકુસલેણ મુહચરિત્તેણ ।
 અપમાયાઈમહુવિહુગ્ગેણ ગુરુણા તદ્ધા સદ્ધિ ॥ ૨૮ ॥
 ચત્તવિહસઘજુણ વિસેસઓ નિયયચ્ચુમહિણ ।
 ઇય તિહિણા નિઝણેણ જિણમિત્ત વદણિજ્ઞ ચ ॥ ૨૯ ॥

5

10

15

શુભ તિથિ, કરણ, મુહૂર્ત, નક્ષત્ર, યોગ, લગ્ન અને અનુકૂળ તેમજ પ્રશસ્ત ચત્રવલ્લ હોય ત્યારે પ્રશસ્ત સમયમા પોતાના ધૈમ્ય અનુસાર ખુબનનાથ (શ્રી જિનેશ્વરદેવ)ની પૂજા કરીને અને વિધિપૂર્વક પ્રગટ ભક્તિથી સાધુવર્ગને વહોરાવીને ભક્તિના આરથી નમ્ર બનેલો, હર્ષથી હલસિત થયેલા પુન્કટ રોમયુક્ત (હર્ષથી વિશેષ રોમાચિત થયેલો), શ્રદ્ધા, સવેગ, ધિવેક અને પરમ 20 વૈરાગ્યવાળો, જેના ધન રાગ, દ્વેષ, મોહ, મિથ્યાત્વરૂપ કલકો દૂર થયા છે એવો, પ્રતિસમય અત્યંત પ્રાર્થમાન નિર્મલ અધ્યયસાધનારો, ત્રિમુખના ગુરુ આ શ્રીજિનેશ્વરભગવાતની પ્રતિમામા દૃષ્ટિ અને મનને પરીણતો, શ્રીજિનેશ્વરદેવને કરાયેલ ચરના વડે 'હુ ધન્ય થયો છું' એમ માનતો, જતુથી રહિત સ્વત્ત્મા પોતાના મલક ઉપર રચી છે કરકમગની અજલિ જેણે જ્યો અને પદે પદે સૂચના અર્થને નિશ્કપ્પે માવતો જ્યો તે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાને વતાવેલા ગમીર સિદ્ધાતમા નિપુણ, પરિશ્ર 25 પરિશ્રાલ્લા તેમજ અપ્રમાદ વગેરે વધુવિધ ગુણગ્રાગ આ ગુરુની માથે, ચતુર્વિધ સઘની સાથે તથા વિશેષત પોતાના મ્વત્તા સગથી વધુર્ગની સાથે આ (ફહેલી) વિધિથી હુદાચ્છણે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના ત્રિગ્ગે વદન કરે ॥ ૨૦ થી ૨૯ ॥

‘મો મો સુલદ્વનિયજમ્મ ! નિચિયઅડ્ઘુરુઅ-પુણ્ણપઘ્ભાર ! ।

નારય-તિરિયર્ગઈઓ તુજ્ઞ અવસ્સં નિરુદ્ધાઓ ॥ ૪૫ ॥

નો વંધગો ય સુંદર ! તુમમિત્તો અયસ-નીયગોત્તાણં ।

ન ય દુલહો તુહ જમ્મંતરે વિ एसो નમોકારો ॥ ૪૬ ॥

5

પંચનમોક્કારપભાવઓ ય જમ્મંતરે વિ કિર તુજ્ઞ ।

જાતીકુલરૂવારોગસંપયાઓ પહાણાઓ ॥ ૪૭ ॥

અન્નં ચ હમાઉ ચિય ન હુંતિ મણુયા કયાવિ જિયલોએ ।

દાસા પેસા દુભગા નીયા વિગલિંદિયા ચેવ ॥ ૪૮ ॥

કિં વહુણા જે ગોયમ ! વિહિણા એયં સુયં અહિજ્જિત્તા ।

સુયભણિયવિહાણેણં સુદ્ધે સીલે અમિરમિજ્ઞા ॥ ૪૯ ॥

10

તે જહ્ નો તેણં ચિય ભવેણ નિવ્વાણમુત્તમં પત્તા ।

તાઽણુત્તરગેવિજ્ઞાઈએસુ સુહરં અમિરમેહં ॥ ૫૦ ॥

ઉત્તમકુલમ્મિ ઉક્કિટ્ઠલટ્ઠસવ્વંગસુંદરા પયડી ।

સયલકલાપત્તદ્ધા જળમળઆણંદણા હોઉં ॥ ૫૧ ॥

15

પોતાના જન્મને સારી રીતે સફળ કરનાર, મોટા પુણ્યભારને એકત્રિત કરનાર હે (ઉપ-ધાન કરનાર) આરાધક ! તારી નારક અને તિર્યચ ગતિઓ અવશ્ય રોકાઈ ગઈ છે ॥ ૪૫ ॥

હે સુંદર ! તું હવે પછી અપયશનામકર્મ અને નીચગોત્રકર્મનો વંધક નહીં વને ! અને તને વીજા જન્મોમાં પણ આ નમસ્કાર દુર્લભ નહીં થાય ॥ ૪૬ ॥

પંચ નમસ્કારના પ્રભાવથી તને વીજા જન્મમાં પણ ઉચ્ચ જાતિ, કુળ, રૂપ અને આરોગ્યરૂપ 20 સંપત્તિઓ અવશ્ય પ્રાપ્ત થશે ॥ ૪૭ ॥

વઢી, ખરેઝર આથી મનુષ્યો કોઈપણ કાળે જીવલોકમાં દાસ, ચાકર, દુર્ભાગી, નીચ અને ઇન્દ્રિયોની યોગ્યપણવાળા થતા નથી ॥ ૪૮ ॥

હે ગૌતમ ! વધુ શું કહું ? વિધિપૂર્વક આ શ્રુતનો અભ્યાસ કરીને શ્રુતમાં દર્શાવેલા વિધાન અનુસાર શુદ્ધ શીલમાં તું રમણશીલ વન ॥ ૪૯ ॥

25

જો તેઓ તે જ ભવમાં ઉત્તમ નિર્વાણ (મોક્ષ)ને પ્રાપ્ત ન કરે તો અનુત્તરવિમાન અથવા ગૈવેયક વગેરેમાં લાવા સમય સુધી સુખો ભોગવીને; ઉત્તમ કુળમાં (જન્મ લઈને); શરીરથી ઉત્કૃષ્ટ, લઘુ અને સર્વાંગસુંદર, સર્વ કલાઓમાં નિષ્ણાત, મનુષ્યોના મનને આનંદ આપનારા થઈને;

તત્થ તુમે પુવ્વણ્હે પાણ પિ ન ચેવ તાવ પેયવ્વ ।
 નો જાપ ચેડયાહ સાહુ વીય વદિયા વિહિણા ॥ ૩૭ ॥
 મજ્જણ્હે પુણરવિ વદિઠ્ઠણ નિયમેણ કપ્પણ ભોત્તુ ।
 અવરણ્હે પુણરવિ વદિઠ્ઠણ નિયમેણ સયણં તિ ॥ ૩૮ ॥
 એવમભિગ્ગહવધ કાઠ તો વદ્ધમાણવિજ્ઞાણ 5
 અભિમત્તિઠ્ઠણ ગેણ્હ સત્ત ગુરુ ગધમુટ્ટીઓ ॥ ૩૯ ॥
 તસ્સોત્તમગદેસે 'નિત્યારગપારગો ભવિજ્ઞ' ત્તિ ।
 ઉચ્ચારેમાણુ સ્થિય નિક્કિલ્લવ્હ ગુરુ સુપણિહાણ ॥ ૪૦ ॥
 ય્યાણ વિજ્ઞાણ પમાવજોગેણ જો સ કિર ભવ્વો ।
 અહિગયકજ્ઞાણ લહું નિત્યારગપારગો હોહ ॥ ૪૧ ॥ 10
 અહ ચડવિહો વિ સઘો 'નિત્યારગપારગો ભવિજ્ઞ તુમ ધન્નો ।
 સુલક્ષણો' જપિરો ત્તિ સે નિક્કિલ્લવ્હ ગધે ॥ ૪૨ ॥
 તત્તો જિણપડિમાણ પ્યાદેસાઠ સુરહિગધઢ્ઢુ ।
 અમિલાણ સિયદામ ગિણ્હિય વિહિણા સહત્થેણ ॥ ૪૩ ॥
 તસ્સોમયસથેસુ આરોવિંતેણ સુદ્ધચિત્તેણ । 15
 નિસસદેહ ગુરુણા વત્તવ્વ ઇરિસ વયણ ॥ ૪૪ ॥

તેથી તુ દિવસના પૂર્વ ભાગમા-સવારે જ્યાં સુધી ચૈત્યો અને સાધુઓને વિધિપૂર્વક વદન ન કરે ત્યાં સુધી તારે પાણી પળ ન પીવું, મધ્યાહ્ને પળ ફરીથી ચૈત્યો અને સાધુઓને વાદીને જ (વાદા પડી જ) આહાર કરવો તને કલ્પે (ભોજન કરવું) અને દિવસના પાછલા ભાગમા પળ ફરીથી એ જ રીતે વદન કર્યા પછી જ રાત્રિએ શયન કરવું તને કલ્પે ॥ ૩૭ ૩૮ ॥ 20

આ પ્રકારે અભિગ્રહવધ કરીને (અભિગ્રહ કરાવીને) ગુરુ ગધ (વાસક્ષેપ)ની સાત મૂઠીઓને વર્ધમાનત્રિશાલી મતરીને પ્રહણ કરે છે અને તે (ઉપધાન કરનાર)ના મસ્તક ઉપર 'નિત્યારગપારગો ભવિજ્ઞ'-'તુ સસારને પાર કરનારો થા' એ પ્રકારે કહેતા તેઓ (ગુરુ) પ્રણિધાન-પૂર્વક (વાસ) નિક્ષેપ કરે છે ॥ ૩૯-૪૦ ॥

આ વિદ્યાના પ્રમાવનાયોગથી જો તે સ્વરેસર ભવ્ય હોય તો સ્વીકારેલા કાર્યોના પારને 25 શીઘ્રત પામનારો થાય છે ॥ ૪૧ ॥

હવે ચતુર્વિધ સઘ પળ-'તમે સસારને પાર કરનારા થાઓ, તમે ધન્ય છો, સુલક્ષણ છો' એમ બોલીને તે ગધ (વાસક્ષેપ) તેના ઉપર નાંખે છે ॥ ૪૨ ॥

તે પડી (ગુરુ) શ્રી જિનેશ્વર મહાવાનની પ્રતિમાની પૂજાના આદેશથી સુરભિગધથી આઢય, નહીં કરસાયેલી એવી શ્વેત માઢાને પ્રહણ કરીને પોતાને હાથે વિધિપૂર્વક શુદ્ધ ચિત્તથી તેના ઘને 30 સમા ઉપર નાચતા ગુરુ આ પ્રકારે નિ સદેહ કહેવું જોઈએ ॥ ૪૩-૪૪ ॥

[७]

वद्धमाणविजाविही ॥

ॐ नमो अरिहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं,
ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं; ॐ नमो अरहओ भगवओ महईमहावीरवद्धमाणसामिस्ससिज्झउ
॥ मे भगवई महई महाविजा वीरे महावीरे जयवीरे सेणवीरे वद्धमाणवीरे जए विजए जयंते
अपराजिए अणिहए ॐ हैं हः ठः ठः स्वाहा ॥

॥ विधिः ॥

(पूज्याराध्यपं० श्रीअमरहंसगणिचरणपादुकेभ्यो नमः ॥ श्रीवर्द्धमानस्वामिने नमः ।)

पञ्चाङ्गशौचं कृत्वा—‘ ॐ भूरिसि भूतधात्रि सर्वभूतहिते भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा । ’

10 त्रिः सृष्ट्या वासक्षेपेण भूमिशुद्धिं कुर्यात् ॥ १ ॥

‘ ॐ अमले विमले सर्वतीर्थजले पाँ पाँ वां वां अशुचिः शुचिर्भवामि स्वाहा । ’ अञ्जलौ
सर्वतीर्थजलं संकल्प्य ललाटादारभ्य पादतलं यावत् स्नायात् ॥ २ ॥

‘ ॐ ह्रीं इवीं क्ष्वीं पाँ पाँ वस्त्रशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ’ इति वस्त्रशुद्धिः ॥ ३ ॥

‘ हौं ह्रीं ह्रूं ह्रौं हः । ’ अङ्गुष्ठादिषु वामकरेण न्यसेत् ॥ ४ ॥

15

अनुवाद

प्रथम पंचांग एटले वे हाथ, वे ढींचण अने मस्तक एम पांचे अंग उपर हाथ फेरवी पवित्र
वनाववां, ते पछी भूमिने शुद्ध करवा माटे आ मंत्र बोलवो—

“ ॐ भूरिसि भूतधात्रि सर्वभूतहिते भूमिशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा । ”

आ मंत्र बोलीने (भूमिनी आसपास) त्रण वार जमणा आवर्त (एटले घडियाळना कांटा
20 जे बाजुएथी फरे ते रीत) थी वासक्षेप वडे भूमिने शुद्ध करवी ॥ १ ॥

पछी—“ ॐ अमले विमले सर्वतीर्थजले पाँ पाँ वां वां अशुचिः शुचिर्भवामि स्वाहा । ”

आ मंत्र बोलतां अंजलि—खोवामां समग्र तीर्थोनुं पाणी छे एवो संकल्प करीने ललाटथी
मांडीने पगनां तळियां सुधी स्नान करुं छुं एवो विचार करवो ॥ २ ॥

पछी—“ ॐ ह्रीं इवीं क्ष्वीं पाँ पाँ वस्त्रशुद्धिं कुरु कुरु स्वाहा । ”

25

आ मंत्र बोलतां बोलतां वस्त्रो उपर हाथ फेरवीने वस्त्रोनी शुद्धि करवी ॥ ३ ॥

पछी—“ हौं ह्रीं ह्रूं ह्रौं हः ”—आ मंत्राक्षरो बोलतां डावा हाथ वडे जमणा हाथनो अंगूठो
वगेरे पांचे आंगळीमां क्रमशः एकेक अक्षरनो न्यास करवो ॥ ४ ॥

દેવિંદોવમરિદ્ધી દયાપરા વિણયદાણસપન્ના ।
 નિવ્વિન્નકામભોગા ધમ્મ સયલ અણુદ્વેષ ॥ ૫૨ ॥
 સુહૃદ્દાણાનલનિદદ્ધુધાઢકમ્મિઘણા મહાસત્તા ।
 ઉપ્પન્નપિમલનાણા વિહુયમલા ક્ષત્તિ સિજ્જતિ ॥ ૫૩ ॥
 હ્ય પિમલફલ સુણિડ જિણસ્સ મહમાણદેવસુરિસ્સ ।
 ચયણા ઉવહાણમિણ સાહેહ મહાનિસીહાઓ ॥ ૫૪ ॥

ઉવહાણવિહી સમત્તો ॥

દેવેન્દ્ર જેવી ઋદ્ધિવાળા, દયામા તત્તર, વિનય અને દાનથી યુક્ત, કામભોગથી નિર્વેદ પામેલા, સકલ ધર્મને સેવીને શુભ ધ્યાનરૂપી અગ્નિથી ધાતીકર્મરૂપી ઇધણને ધાઢનાર યા એ મહાન (સત્ત્વવાળા) આત્માઓ નિર્મલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિવાળા મલપહિત (વનીને) સિદ્ધિપદવીને શીઘ્રત 10 પામે છે ॥ ૫૦-૫૩ ॥

આવી રીતે (ઉપર કહ્યા મુજબ) દેવો અને આચાર્યોવડે (પણ) પૂજાતા^૧ યા શ્રી જિનેન્દ્ર મગજાનના વચનથી શ્રી મહાનિશીથસૂત્રના આધારે ‘આ ઉપધાન પિમલ ફઢ્યાઢુ છે’ એમ સામઢીને તેને તમે સાધો ॥ ૫૪ ॥

પરિચય

15

આ ‘ઉપધાનપિધિસ્તોત્ર’ શ્રીજિનપ્રમસૂરિરચિત ‘પિધિમાર્ગપ્રપા’ નામક ગ્રંથ (પ્રકાશન શ્રીજિનદત્તસૂરિ પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર કઢ, સૂરત, ગ્રંથાક ૪૪, ત્રિં સં ૧૯૧૭) માધી ઉપલબ્ધ થયુ છે । નમસ્કારમત્રની યાચના લેયા માટે જે પ્રકારની તપસ્યા કરવાની આવશ્યકતા રહે છે તે તપસ્યાપ્રકાર ઉપર શ્રીમાનદેવસૂરિએ કરેલી આ રચના ઠીક ઠીક પ્રકાશ પાડે છે । શ્રીનિનપ્રમસૂરિએ આ સ્તોત્રને પોતાના ગ્રંથમા માનભેર સ્થાન આપ્યુ છે ।

20

શ્રીમાનદેવસૂરિ નામના એ આચાર્યો થયાનુ વર્ણન પટ્ટાવલીઓમાથી જાણવા મઢે છે । તેમા પહેલા માનદેવસૂરિનો ૨૦ મા પટ્ટધર તરીકે અને વીજા માનદેવસૂરિનો ૨૮ મા પટ્ટધર તરીકે ઉલ્લેખ કરાયો છે । પહેલા માનદેવસૂરિ તે ‘લઘુશાતિસ્તોત્ર’ ના કર્તા, જેઓ વીર નિર્વાણ સં ૭૨૧ (વિં સં ૨૬૧) પછી સ્વર્ગવાસી વન્યા, અને વીના માનદેવસૂરિ પ્રસિદ્ધ આચાર્ય શ્રીહરિમત્રસૂરિના મિત્ર હતા એમ જાણવા મઢે છે । કેટલીક પટ્ટાવલીઓમા વને માનદેવસૂરિનો ૨૧ મા અને 25 ૨૧ મા પટ્ટધર તરીકે પણ ગ્રંથ ઘતાવ્યો છે । આ વને વૈકી કયા માનદેવસૂરિએ આ સ્તોત્રની રચના કરી એ જાણવાનુ સાધન ઉપલબ્ધ નથી ।

• •

नमस्कार स्वाध्याय ।

प्राप्त]

‘ૐ ૐ નમઃ’ સામાન્યાર્થઃ, વાસૈઃ સંવૃતપટ્ટપૂજા । તતો મળડલોડ્ઘાટનં પટ્ટનિશ્ચલીકરણં,
ગર્માદારમ્ય મળડલપૂજાં કૃત્વા આવાહનાદિપચ્ચક્રં સ્વસ્વમુદ્રાભિઃ કુર્યાત્ । તદ્ યથા—

‘ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! એહોહિ સંવૌષટ્ ।’ ઇત્યાહ્વાનં આવાહન્યા
મુદ્રયા ॥ ૧ ॥

5 ‘ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ ।’ સ્થાપન્યા સ્થાપનમ્ ॥
હત્કમલાદવતાર્ય પટે સ્થાપયેત્ ॥ ૨ ॥

‘ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! મમ સંનિહિતો ભવ વષટ્ ।’ સંનિધાપન્યા
સંનિધાપનમ્ ॥ ૩ ॥

નાભિમાં શ્વેતવર્ણનો ‘પ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

10 હૃદયમાં લાલ વર્ણનો ‘ૐ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

મુખમાં નીલ વર્ણનો ‘સ્વા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

લલાટમાં કસ્તૂરી જેવા (શ્યામ) વર્ણનો ‘હા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

તે પછી ઝલટા ક્રમે—લલાટમાં શ્યામ વર્ણનો ‘હા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

મુખમાં નીલ વર્ણનો ‘સ્વા’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

15 હૃદયમાં લાલ વર્ણનો ‘ૐ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

નાભિમાં શ્વેત વર્ણનો ‘પ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

પગમાં પીત વર્ણનો ‘ક્ષિ’ છે એવો સંકલ્પ કરવો ।

આ રીતે પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ અને આકાશ એ પંચ મહાભૂતોનો વિચાર કરતાં ‘સકલી-
કરણ’ થાય છે ॥ ૮ ॥

20 ‘ૐ ૐ નમઃ’ એ સર્વસાધારણ અર્થસૂચક મંત્ર છે । એ મંત્ર બોલીને વાંધેલા અને વીંટી
રાखેલા ‘વર્ધમાનવિદ્યા’ ના પટની પૂજા કરવી ।

તે પછી એ પટને खોલવો અને વરાવર સ્થિર કરવો । તેમાં ગર્ભ-વચ્ચેના વિંદુથી માંડીને સમગ્ર
પટનાં મંડલો-આવર્તોની પૂજા કરવી । તે પછી આવાહન વગેરે (૧ આવાહન, ૨ સ્થાપના, ૩ સંનિ-
ધાન, ૪ સંનિરોધન અને ૫ અવગુંઠન) પાંચ ઉપચાર-પૂજાઓ પોતપોતાની મુદ્રાઓથી કરવી;

25 તે આ રીતે—

“ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! એહોહિ સંવૌષટ્ ।”

આ મંત્ર બોલીને આવાહની મુદ્રાવડે આવાહન કરવું । (૧)

“ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! તિષ્ઠ તિષ્ઠ ઠઃ ઠઃ ।”

આ મંત્ર બોલીને સ્થાપની મુદ્રાવડે સ્થાપના કરવી । અર્થાત્ (ભગવાનને) હૃદયકમલમાંથી

30 ઉપાડીને પટમાં સ્થાપન કરવા । (૨)

“ૐ હ્રીં નમોઽસ્તુ ભગવન્ ! વર્ધમાનસ્વામિન્ ! મમ સંનિહિતો ભવ વષટ્ ।”

આ મંત્ર બોલતાં સંનિધાપની મુદ્રાવડે સંનિધાપન કરવું એટલે સામીપ્ય કરવું । (૩)

‘ૐ વિદ્યુત્સ્ફુલિન્ને સર્વકલ્મષ દહ દહ સ્વાહા ।’ ત્રિર્ગુજામધ્યસ્પર્શન કલ્મષદહન કુર્યાત્ ॥ ૫ ॥

‘ૐ વિમલાય વિમલચિત્તાય ઈવાં ક્ષ્મીં સ્વાહા ।’ હૃદયશુદ્ધિ કુર્યાત્ ॥ ૬ ॥

‘નમો અરિહતાણ અહુષ્ઠયો, નમો સિદ્ધાણ તર્જન્યો, નમો આયરિયાણ મધ્યમયો, નમો ઉવજ્ઞાયાણ અનામિકયો, નમો લોષ સ્વસાહૂણ કનિષ્ઠયો, હૃત્-કપ્ઠ-તાલ્લ-ભ્રૂમધ્ય-બ્રહ્મરન્ધ્રેષુ યથાસંલ્ય હૌં હ્રીં હ્રૂં હ્લૌં હ્લીં વામકરેણ ન્યસેત્ । તત ‘ૐ કું રું કૃં છે સૌં હાં’ વામકરેણ વામાર્સ- 5 વામકુક્ષિ-વામચરણ-દક્ષિણચરણ-દક્ષિણકુક્ષિ-દક્ષિણાસેપું, તતો વૈપરીત્યેન તેપ્યન્નેષુ ‘હાં સ્વાં છે કું રું કૃં ૐ’ દુ સ્વપ્ન દુર્નિમિતાગ્નિ વિદ્યુત્ શત્રુમયાદિરક્ષા ॥ ૭ ॥

તત ‘ક્ષિપ ૐ સ્વાહા’ ‘ક્ષિ’ પીતવર્ણ પદો, ‘પ’ શ્વેતવર્ણ નાભૌ, ‘ૐ’ રક્તવર્ણ હૃદિ, ‘સ્વા’ નીલવર્ણ મુખે, ‘હા’ મૃગમદવર્ણ માલે, તતો વૈપરીત્યેન ‘હા સ્વા ૐ પ ક્ષિ’ इति પ્રથિત્યપ્-તેજો-વાચ્વા-કાશૈર્મહામૃતૈ સકલીકરણમ્ ॥ ૮ ॥

‘10

પઠી-‘ૐ વિદ્યુત્સ્ફુલિન્ને સર્વકલ્મષ દહ દહ સ્વાહા ।’

આ મત્ર બોલતા ત્રણ વાર મુઝાઓ ઉપર સ્પર્શ કરીને પાપને દહન કરવું ॥ ૫ ॥

પઠી-‘ૐ વિમલાય વિમલચિત્તાય ઈવાં ક્ષ્મીં સ્વાહા ।’

આ મત્ર બોલતા હૃદય ઉપર હાથ ફેરવીને હૃદયશુદ્ધિ કરવી ॥ ૬ ॥

પઠી-અગ્રામા ‘નમો અરિહતાણ’ બોલીને ન્યાસ કરવો ।

15

તર્જનીમા ‘નમો સિદ્ધાણ’ બોલીને ન્યાસ કરવો ।

મધ્યમામા ‘નમો આયરિયાણ’ બોલીને ન્યાસ કરવો ।

અનામિકામા ‘નમો ઉવજ્ઞાયાણ’ બોલીને ન્યાસ કરવો ।

કનિષ્ઠામા ‘નમો લોષ સ્વસાહૂણ’ બોલીને ન્યાસ કરવો ।

પઠી-હૃદયમા ‘હ્રીં’, કઠમા ‘હ્રીં’, તાલ્બામા ‘હ્રૂં’, મના વચ્ચે ‘હ્રૌં’ અને મસ્તકમા-ત્રહારધ્રમા 20

‘હ્રીં’ નો ક્રમશઃ ઢાવા હાથે ન્યાસ કરવો ।

પઠી-ઢાવા પદરમા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવી કુશ્રીમા ‘રું’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવા પગમા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો, જમણા પગમા ‘છે’ નો ન્યાસ કરવો, જમણી કુશ્રીમા ‘સ્વા’ નો ન્યાસ કરવો અને જમણા પદરમા ‘હા’ નો ન્યાસ કરવો ।

તે પઠી કલ્પા ક્રમે- જમણા પદરમા ‘હા’ નો ન્યાસ કરવો, જમણી કુશ્રીમા ‘સ્વા’ નો 25 ન્યાસ કરવો, જમણા પગમા ‘છે’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવા પગમા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવી કુશ્રીમા ‘રું’ નો ન્યાસ કરવો, ઢાવા પગમા ‘કું’ નો ન્યાસ કરવો ।

આ રીતે ‘કુરુહૃદ્ધે સ્વાહા’ એ રક્ષામત્રથી વિધિ કરતા ચરાચ સ્વપ્નો, ચરાચ નિમિત્તો, અગ્નિ, ધીજની અને શત્રુ વગેરેના મય સામે રક્ષણ થાય છે ॥ ૭ ॥

તે પઠી-‘ક્ષિપ ૐ સ્વાહા’ એ મત્રથી સકલીકરણ કરવું, તે આ રીતે—

પગમા પીતવર્ણનો ‘ક્ષિ’ છે એવો સકલ્પ કરવો ।

11

30

इति देवतावसरे नित्यकृत्यं वाचनाचार्योपाध्याययोः ॥

यदा वर्धमानविद्याजापप्रारम्भो विधीयते तदा—‘इमं विजं पउंजामि सिज्झउ मे पसिज्झउ ।’
इति प्राक् स्मर्यते । जापः सफलीभवति सर्वः ।

सावित्रीमूलस्थापिताङ्गुष्ठाञ्जलिरावाहनी ॥ १ ॥

સૈવાધોમુલી સ્થાપની ॥ ૨ ॥

ऊर्द्धाङ्गुष्ठे मुष्टी मिलिते संनिधापनी ॥ ३ ॥

અમ્યન્તરાઙ્ગુષ્ઠે મુષ્ટી મિલિતે સંનિરોધિની ॥ ૪ ॥

मुष्टिं बद्ध्वा प्रसारिततर्जनी-मध्यमोपरि निवेशिताऽङ्गुष्ठाऽवगुण्ठनी ॥ ५ ॥

દક્ષિણમુષ્ટિં બદ્ધ્વા તર્જની-મધ્યમે પ્રસારયેદ્ इति अस्त्रमुद्रा ॥ ६ ॥

अङ्गुलीकमसंकोचनलक्षणः दक्षिणकरसंनिवेशः संहारमुद्रा ॥ ७ ॥

यासां विद्याना यावान् जापः तावतो समाप्तौ स्वापस्त्वलिते जापनैष्फल्यं, अतः पुनः प्रारब्धव्यः ॥

આ શ્લોક વોલીને નીચેનો મંત્ર મળવો—

“ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पुनरागमनाय स्वस्थानं गच्छ गच्छ
यः यः यः ।”

15 આ મંત્ર વોલતાં સંહારમુદ્રા કરીને (દેવનું) વિસર્જન કરવું । એટલે સુષુમ્ના નાડીમાં પૂરક કરીને (શ્વાસ લઈને) હૃદયકમલમાં (ભગવાનને) પાછા સ્થાપન કરવા ।

આ રીતે દેવની પૂજા કરતાં વાચનાચાર્ય અને ઉપાધ્યાયે આ કૃત્યવિધિ નિત્ય કરવી ।

બ્યારે વર્ધમાનવિદ્યાના જાપ કરવામાં આવે ત્યારે સૌ પ્રથમ—“इमं विजं पउंजामि सिज्झउ मे पसिज्झउ” એમ વોલીને જાપની શરૂઆત કરવી જોઈએ । આમ વોલવાથી વધો જાપ સફળ થાય છે ।

(મુદ્રાઓ)

૧. વે હાથ વડે અંજલિ કરીને અનામિકાના મૂળના પર્વમાં અંગૂઠા લગાડી રાખવા તેને ‘આવાહની મુદ્રા’ કહે છે ।
૨. આવાહની મુદ્રાને જ ઝૂલટી રીતે બતાવવી તેને ‘સ્થાપની મુદ્રા’ કહે છે ।
- 25 ૩. વંને હાથની મૂઠીઓ વાઢી અંગૂઠાને ઝંચા કરવા તેને ‘સંનિધાપની મુદ્રા’ કહે છે ।
૪. વંને હાથની મૂઠીઓમાં અંગૂઠા દવાવી રાખવા તેને ‘સંનિરોધિની મુદ્રા’ કહે છે ।
૫. વંને હાથની મૂઠીઓ વાઢી તર્જની આંગઢીઓને લાંબી કરવી અને મધ્યમા આંગઢી ઉપર અંગૂઠા લગાડવા તેને ‘અવગુંઠની મુદ્રા’ કહે છે ।
૬. જમણા હાથની મૂઠી વાઢી તર્જની અને મધ્યમા આંગઢીઓને લાંબી કરવી તેને ‘અસ્ત્રમુદ્રા’ કહે છે ।
- 30 ૭. જમણા હાથની આંગઢીઓને એક પછી એક એમ સંકોચી લેવી તેને ‘સંહારમુદ્રા’ કહે છે ।

‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पूजान्त यावदत्रैव स्थातव्यम्’ सनिधिन्वास-
निरोधनम् ॥ ४ ॥

‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! परेषामदृश्यो भव ।’ अवगुण्ठन्याऽवगुण्ठनम्
इति ॥ ५ ॥

तत् ‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! गन्धादीन् गृह्ण गृह्ण नम ।’ गन्धादीनि ॥
पूजा । अमृतमुद्रया सजीवितापादन, समवसरणभगवद्रूपध्यानम् ॥ ६ ॥

तत्तच्छ्रोत्रिका विघ्नत्रासार्थम् ॥ ७ ॥

सौभाग्य-परमेष्ठि-अग्रचन-सुरभि-कुताञ्जलीलक्षणमुद्रापञ्चक मूलमन्त्रजापपूर्व दर्शयेत् । ततो १०८
जापो मेरुलङ्घन-भूकम्पोष्ठचालनन्तविधितित्याग । जापान्तेऽखमुद्रयाऽऽसनक्षोभणम् ॥ ८ ॥

“ॐ आज्ञाहीन क्रियाहीन, मन्त्रहीन च यत् कृतम् ।

10

तत् सर्वं कृपया देव ! क्षमस्व परमेश्वर ! ॥”

इति श्लोक पठित्वा—‘ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पुनरागमनाय स्वस्थान
गच्छ गच्छ य य य ।’ इति सहारमुद्रया विमर्जनम् । सुप (पु) ण्यया पूरणेन हृत्कमल प्रत्यानयेत् ॥

“ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! पूजान्त यावदत्रैव स्थातव्यम् ।”

आ मत्र बोलता सनिधिन्वासनो निरोध करवो—(अर्थात् भगवानना सामीप्यने षष्ठु स्थिर 15
करवु ।) (४)

“ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! परेषामदृश्यो भव ।”

आ मत्र बोलता अगुण्ठनी मुद्रावडे अवगुठन पटले आच्छादन करवु । (५)

ते पछी—“ॐ ह्रीं नमोऽस्तु भगवन् ! वर्धमानस्वामिन् ! गन्धादीन् गृह्ण गृह्ण नमः ।”

आ मत्र बोलता गध (वासलेप) ण्डे पूजा करवी । अमृतमुद्रापी तेओ जीयत छे एवो 20
सकल्प करवो अने भगवान समवसरणमा वेठेला छे एवु ध्यान करवु । (६)

पछी विघ्नोता नाश माटे छोटिका करवी (अर्थात् दश दिशाओने घापी लेवी ।) (७)

वर्धमानविद्याना मूल मन्त्रो जाप करवा १ सौभाग्यमुद्रा, २ परमेष्ठिमुद्रा, ३ प्रवचनमुद्रा,
४ सुरभिमुद्रा अने ५ अञ्जलीमुद्रा—ए पाच मुद्राओ करी बत्ताववी ।

ए पछी (वर्धमानविद्या) मन्त्रो १०८ बार जाप करवो । जापमा नमस्कारवाजीना मेरुने 25
ओझ्याओ नही, (पटले मेरुपूर्वक जाप करवो,) मत्रा हलाववा नहीं, ओठ फफटाववा नहीं, दात
सुला परवा नहीं । जाप पूरो कर्या पछी अखमुद्रा वडे आसनने हलाववु । (८)

पछी—“ॐ आज्ञाहीन क्रियाहीन मन्त्रहीन च यत् कृतम् ।

तत् सर्वं कृपया देव ! क्षमस्व परमेश्वर ! ॥” *

* (आ प्रकारे विधि करता—) हे देव परमेश्वर ! आपनी आज्ञा ऊठाववामां, क्रिया-विधिमा अने मन्त्रमा जे
३३ खानी आवी होय ते कृपा करीने माफ करजे ।

નિહાઈ દવ્વ-ભાવોવઉત્ત જં કુજ્જ સમ્મદિટ્ઠી ઉ ।

નેવાઈઅં પયં દવ્વ-ભાવસંકોયણપયત્થો ॥ ૪ ॥ ૮૯૦ ॥

કર્મી જીવ વાચના લેવા છતાં નમસ્કારને પામતો નથી જ્યારે લઘુકર્મી જીવ વાચના વિના પણ તદાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમથી તે નમસ્કારને અવશ્ય પામે છે, માટે લલ્લિધ જ તેનો હેતુ છે, વાચના નથી' ।

૫ પહેલા ત્રણ નયો સમુત્થાન, વાચના અને લલ્લિધને કારણ માને છે । ઋજુસૂત્ર વાચના અને લલ્લિધને કારણ માને છે અને શબ્દ, સમભિરુદ્ધ તેમજ એવંભૂત એ નયો એક જ લલ્લિધને જ કારણ માને છે' । ૨-૩, (૮૮૮-૮૮૯)

૨. નિક્ષેપ દ્વાર ।

શૃ૦—નિહવ વગેરે જે નમસ્કાર કરે તે દ્રવ્ય નમસ્કાર છે અને ઉપયોગવંત સમ્યગ્દષ્ટિ જે નમસ્કાર કરે તે ભાવ નમસ્કાર છે । 'નમઃ' એ નૈપાતિક 'પદ' છે અને દ્રવ્ય, તથા ભાવનો સંકોચ તે 'નમો' શબ્દનો 'પદાર્થ' છે । (૪)

વિ૦—નિક્ષેપ એટલે ન્યાસ । દરેક શબ્દના ઓછામાં ઓછા ચાર અર્થો જોવામાં આવે છે । એ જ ચાર અર્થ એ શબ્દના અર્થ-સામાન્યતા ચાર વિભાગ છે । એ વિભાગને જ નિક્ષેપ એટલે 'ન્યાસ' કહે છે, તે ન્યાસ ચાર પ્રકારનો છે ।

૧૬ ૧. નામ નિક્ષેપ—જે અર્થ વ્યુત્પત્તિસિદ્ધ ન હોય પણ ફક્ત લોકોના સંકેતવલ્લથી જાણી શકાય તે । ૨. સ્થાપના નિક્ષેપ—જેમાં મૂલ વસ્તુનો આરોપ કરાયો હોય તે । ૩. દ્રવ્ય નિક્ષેપ—ભાવ નિક્ષેપની પૂર્વ અથવા ઉત્તર અવસ્થા હોય તે । ૪. ભાવ નિક્ષેપ—જે અર્થમાં વ્યુત્પત્તિનિમિત્ત અને પ્રવૃત્તિનિમિત્ત ઘટતું હોય તે । એ રીતે નમસ્કારના ચાર નિક્ષેપો થાય છે ।

૧. નામ નમસ્કાર—કોઈ વસ્તુવિશેષને 'નમઃ—નમસ્કાર' એવું નામ આપ્યું હોય તે નામ નમસ્કાર । ૨૦ ૨. સ્થાપના નમસ્કાર—કોઈ વસ્તુવિશેષમાં 'નમઃ' એમ લખીને સ્થાપના કરવામાં આવે, તે સ્થાપના નમસ્કાર ।

૩. દ્રવ્ય નમસ્કાર—નિહવ વગેરે જે નમસ્કાર કરે તે અથવા ભાવ નમસ્કારની પૂર્વ કે ઉત્તર અવસ્થા હોય તે દ્રવ્ય નમસ્કાર ।

૧. પ્ર૦—વાચના ક્ષયોપશમરૂપ કારણનું પરંપરા કારણ હોવાથી નમસ્કારનું કારણ છે એમ કેમ ન મનાય ?

ઉ૦—ના, એમ માનવામાં આવે તો, વધી વાહ્ય વસ્તુ પૃથ્વી, આસન, શયન, આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર વગેરે જે ક્ષયોપશમના કારણ છે તેથી તે પણ પરંપરાએ નમસ્કારનું કારણ બની જશે ।

પ્ર૦—વાચનારૂપ શબ્દ માત્રમાં જ કારણનો નિયમ શાં માટે કહ્યો છે ? પરંપરાએ તો વધી વાહ્ય વસ્તુઓ પણ નમસ્કારના કારણને ઉપકારી છે, તોપણ વાચના નજીકનું ઉપકારી હોવાથી તે તેનું કારણ છે એમ કેમ ન મનાય ?

ઉ૦—એમ થાય તો તો માત્ર લલ્લિધને જ તેનું એકાતિક કારણ માની લેવું જોઈએ; કેમકે તે જ નમસ્કારનું નજીકનું કારણ છે । જો એમ માનવામાં આવે તો વાચના માત્રનો નિયમ સિદ્ધ નહીં થાય, અને પૂર્વોક્ત પૃથ્વી, આસન, શયન વગેરે પણ તેના કારણ બની જશે ।

૧૧ "ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાનદ્ધમાણસામિત્સ સિજ્ઝહ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિણ સ્વાહા ॥

પ્રાતરવશ્ય વાર ૨૧ વા — અથવા ૧૦૮ [જપ્તવા] મુઝીત । ઇતત્પ્રભવાત્—

સૌમાન્યમાપદા નાશો, રાજપૂજ્ય શ્રિયા પતિ ।

દીર્ઘાયુ શાક્રિનીરક્ષા, મુગતિ સ્યાદ્ ભગાન્તરે ॥

5

૧૨ હમા ગ્રામપ્રવેશો ૨૧ વાર જાત્વા પ્રવિશેત્, યોગન કાર્ય મગતિ ।

તથા ગોરોચન-કુકુમ-ચન્દન-કેસર-જાતી-ફલ-કર્પૂર-કસ્તૂરી—ઇત્તદ્ધર્મનુકૂલે ચન્દ્રે પ્રીતૌ સૌમાન્યે વા યોગે વા ૧૦૮ અભિમથ્ય ચૂર્ણેન તિલકે રૂટે રાજકુલે રાજકાર્યકારી સ્યાત્ ।

૧૩ "ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાનદ્ધમાણસામિત્સ સિજ્ઝહ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિતે સ્વાહા ॥" 10

ઉત્તરફાલ્ગુન્યામુપગમસો જાતિકુસુમેર્વદ્ધમાનજિનસ્યાગ્રત્ સહસ્રજાપાત્ સિદ્ધયતિ । ઉત્તરકાલ શુચિર્મૂલ્વા વાર ૨૧ મુલમભિમથ્ય યત્ર ઘ્નેત્ તત્ર સર્વજનપ્રિયો ભવતિ । અન્યૈવ વિધયા બીજમભિ

જે વિદ્યાનો જેટલો જાપ કહેવામા આવ્યો હોય તે પૂર્ણ કરતા વધે ઊઘ આવી જાય તો જાપ નિષ્ફળ થાય છે, તેથી જ જાપ ફતી કરવો જોઈએ ।

૧૪ "ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાનદ્ધમાણસામિત્સ સિજ્ઝહ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા 15 વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિણ સ્વાહા ॥"

આ 'વર્ધમાનવિદ્યા'નો પ્રતિદિન મગારે ૨૧ અથવા ૧૦૮ વાર જાપ કર્યા પછી જમવું જોઈએ ।

આ વિદ્યાના પ્રભાવથી—સૌમાન્ય મઠ્ઠે, આપત્તિઓનો નાશ થાય, રાજ્યમા માન વધે, ધનવાન્ થાય, લાલુ આયુષ્ય મઠ્ઠે, શાક્રિનીઓ તેનું રક્ષણ કરે અને મગારમા તેને સદ્ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે ।

ગામમા પ્રવેશ કરવાનો હોય ત્યારે આ વિદ્યાનો ૨૧ વાર જાપ કરીને પ્રવેશ કરતા વધા 20 કાર્યો સારી રીતે પાર પડે છે ।

વઘ્ઘી, ગોરોચન, કુકુમ, કેસર, જાઈનું ફલ, ફલ, (શ્રીફલ ?) કર્પૂર, કસ્તૂરી—જે વધાનું ચૂર્ણ ધનાવીને ચંદ્ર અનુકૂળ હોય અને પ્રીતિયોગ અગર સૌમાન્યયોગ હોય ત્યારે આ વર્ધમાન-વિદ્યાથી ૧૦૮ વાર મતરીને જ ચૂર્ણથી તિલ્ક કરવામા આવે તો રાજકુલમા—રાજ્યકાર્યોમા યશ મઠ્ઠે ।

૧૫ "ૐ નમો ભગવતો મહદ્ મહાનદ્ધમાણસામિત્સ સિજ્ઝહ મે ભગવર્દ મહર્દ મહાવિજ્ઞા 25 વીરે વીરે મહાવીરે જયવીરે સેણવીરે વદ્ધમાણવીરે જયે વિજયે જયતે અપરાજિતે સ્વાહા ॥"

આ વર્ધમાનવિદ્યાનો, જે દિવસે ઉત્તરફાલ્ગુની નવમી હોય તે દિવસે, વપાસ કરીને, જાઈના પુષ્પો વડે, શ્રીવર્ધમાનસ્વામીની મૂર્તિ આગળ એક હજાર વાર જાપ કરવાથી તે વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે ।

પછી (વિગ્ના સિદ્ધ થયા પછી કાર્યપ્રસંગે) પવિત્ર થઈને ૨૧ વાર પોતાનું મુગ મતરીને તે જ્યાં જશે ત્યાં દરેક માણસને પ્રિય થઈ પડશે ।

(જીવસ્વરૂપ નમસ્કાર પંચાસ્તિકાયાત્મક સ્કંધરૂપ નથી, તેમજ અવિશિષ્ટ ગ્રામરૂપ પણ નથી, પરંતુ જીવરૂપ નમસ્કાર પંચાસ્તિકાયાત્મક સ્કંધનો એકદેશ છે તેથી તે 'નોસ્કંધ'રૂપ છે અને ચૌદ ભૂતગ્રામનો પણ એક દેશ હોવાથી તે નોગ્રામરૂપ છે ।)

તાત્પર્ય એ 'કે, નૈગમ આદિ નયોની અપેક્ષાએ જીવ જ નમસ્કાર છે । કેમકે જીવ જ્ઞાનમય છે 5 અને નમસ્કારમંત્ર શ્રુતજ્ઞાનાત્મક છે । આથી પંચ પરમેષ્ટીવાચક નમસ્કારમંત્ર જીવ છે । તેની રૂપાકૃતિ સ્વરૂપ શબ્દો અજીવ કહી શકાય પણ તેનો ભાવ તો જ્ઞાનમય છે તે જીવસ્વરૂપ છે । દ્રવ્ય અને ગુણના પ્રશ્નોમાં ગુણોનો સમુદાય દ્રવ્ય કહેવાય છે, અને દ્રવ્ય તેમજ ગુણમાં કથંચિત્ ભેદા-ભેદાત્મક સંબંધ છે તેથી નમસ્કારમંત્ર કથંચિત્ દ્રવ્યાત્મક અને કથંચિત્ ગુણાત્મક છે ।

(૨. સ્વામિત્વ-અધિકારિત્વ—'નમસ્કાર કોને કરવામાં આવે છે ?')

10 નમસ્કાર પામતા જીવો એક અથવા અનેક હોય છે એમ સંગ્રહનય સિવાયના વધા નયો માને છે । પૂર્વપ્રતિપન્ન નમસ્કારવાળા જીવો તો અવશ્ય અનેક હોય છે, એમ તે નયોથી જણાય છે । કેમકે, ચારે ગતિમાં પૂર્વપ્રતિપન્ન નમસ્કારવાળા સમ્યગ્દષ્ટિ જીવો સદા અસંખ્યાતા હોય છે । સંગ્રહનય સામાન્યવાદી હોવાથી પૂર્વપ્રતિપન્ન અને પ્રતિપદ્યમાન એ ઉભય પક્ષમાં વહુત્વ માનતો નથી । આ ઉપરથી 'નમસ્કાર કોનો છે ?' એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એક જીવ અથવા અનેક જીવો નમસ્કારના 15 સ્વામી છે એમ સિદ્ધ થાય છે ।

પ્ર૦—નમસ્કારનો સ્વામી જીવ છે તો તે નમસ્કાર કરવાયોગ્ય પૂજ્ય જીવ સ્વામી છે કે નમસ્કાર કરનાર જીવ સ્વામી છે ?

પર્યાયનયના મતે પર્યાય જ સત્ય વસ્તુ છે । દ્રવ્ય તો ઉપચારથી છે । પર્યાયથી ભિન્ન દ્રવ્ય હોતું નથી, આથી (જ્ઞાન) ગુણ પર્યાય જ નમસ્કાર છે । જેમ ઘટ તેના રૂપથી ભિન્ન નથી તેમ જ્ઞાન આદિથી ભિન્ન એવો જીવ નથી, એવો પર્યાયનયનો અભિપ્રાય છે ।

૨ સર્વપંચાસ્તિકાયા તે 'સ્કંધ' કહેવાય છે । જીવ તે સ્કંધનો એક દેશ-ભાગ હોવાથી નમસ્કાર પણ તેનો એક દેશ છે, કેમકે, નમસ્કારવાન્ અને નમસ્કાર એ બંનેનો અહીં અમેદ ઉપચાર છે, તેથી તે તેનો એકદેશ છે । એ કારણે નમસ્કારવાન્ જીવ 'નોસ્કંધ'રૂપ કહેવાય છે ।

એકેન્દ્રિય આદિ જીવના ચૌદ ભેદરૂપ ભૂતગ્રામ તે 'ગ્રામ' કહેવાય છે । તે ગ્રામનો દેવ, મનુષ્ય આદિરૂપ નમસ્કાર-વાન્ જીવ એકદેશ હોવાથી નમસ્કાર 'નોગ્રામ' કહેવાય છે । વ્હી શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત—એ ત્રણે નયોના અભિપ્રાયે જીવ જ્યારે નમસ્કારના પરિણામવાળો થાય ત્યારે જ નમસ્કાર કહેવાય છે, અને વાકીના નૈગમ આદિ અશુદ્ધ નયોની અપેક્ષાએ નમસ્કારમા ઉપયોગ રહિત હોય તો પણ જો લઘ્વિસહિત હોય અથવા નમસ્કારને યોગ્ય હોય તેવો જીવ નમસ્કાર કહેવાય છે ।

પ્ર૦—નમસ્કાર ભૂતગ્રામનો એકદેશ હોવા છતાં તે એક છે કે અનેક ?

ઉ૦—આ હકીકત નયોના અભિપ્રાયથી જાણી શકાય એમ છે । સંગ્રહનય નમસ્કાર જાતિસામાન્યથી સદા એક જ નમસ્કાર હોય છે એમ જણાવે છે અને વ્યવહારનય એક નમસ્કારવાન્ જીવને એક નમસ્કાર માને છે, તેમજ વહુ જીવોને વહુ નમસ્કાર માને છે । વ્હી, ઋજુસૂત્ર વગેરે નયો વર્તમાન સમયવર્તી સ્વકીય વસ્તુને જ વસ્તુ માને છે તેથી તેમના મતે ઉપયોગવાન્ વહુ જીવો નમસ્કાર છે ।

૪ ભાવ નમસ્કાર—ઉપયોગગત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અરિહત યગેરેને નમસ્કાર કરે તે ભાવ નમસ્કાર ।

નમસ્કાર અને નમસ્કારવાનના અભેદ ઉપચારથી નિદ્રા તેમજ દ્રવ્યને માટે જે કોઈ વિદ્યા, મત્રદેવતા યગેરેને નમસ્કાર કરે તે ‘દ્રવ્ય નમસ્કાર’ કહેવાય છે, જ્યારે ઉપયોગગત સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ અરિહત યગેરેને નમસ્કાર કરે તે ‘ભાવ નમસ્કાર’ કહેવાય છે ।

દ્રવ્ય નમસ્કાર ત્રે પ્રકારનો છે—૧ આગમી અને ૨ નોઆગમી । જે ઉપયોગ રહિતપણે ૬ ‘નમ’ નમસ્કાર ભણે તે આગમી દ્રવ્ય નમસ્કાર કહેવાય ।

નોઆગમી દ્રવ્ય નમસ્કાર ત્રણ પ્રકારે છે—૧ જ્ઞશરીર (જ્ઞાયક), ૨ ભવ્ય શરીર અને ૩ તદ્દવ્યતિરિક્ત । જેણે નમસ્કાર જાણેલ છે જ્યાં આત્માનુ શરીર તે ‘જ્ઞશરીર દ્રવ્યનમસ્કાર’ કહેવાય છે । જે શરીરથી આત્મા ભવિષ્યમા નમસ્કાર જાણશે તે શરીર ‘ભવ્યશરીર દ્રવ્યનમસ્કાર’ કહેવાય છે અને મિધ્યાત્મથી રાગયેલ નિદ્રા યગેરે ભાવથી જે નમસ્કાર કરે છે તે અને સમ્યગ્દષ્ટિ ૧૦ જીવ ઉપયોગ રહિતપણે જે નમસ્કાર કરે તે ‘તદ્દવ્યતિરિક્ત દ્રવ્યનમસ્કાર’ કહેવાય છે ।

મિધ્યાદષ્ટિનુ જ્ઞાન સદ્, અસદ્ના વિશેષોથી રહિત હોય છે, તે મરહેતુક હોય છે, સ્વેચ્છાપ્રાપ્ત ફેરેલુ હોય છે અને તેમા જ્ઞાનના ફલનો અભાવ હોય છે તેથી તે અજ્ઞાનરૂપ છે । જટલે ભાવ-પૂર્વક નમસ્કાર કરનારા નિદ્રાને જે નમસ્કાર કરે તે, તેમજ દ્રવ્યને માટે દેવતા યગેરેને નમસ્કાર કરાય તે, અગર ભવ યગેરેના કારણથી, જેમ મિત્રારી રાત્રાને નમસ્કાર કરે તેમ, અસયતિને નમસ્કાર ૧૬ કરાય તે ‘દ્રવ્ય નમસ્કાર’ કહેવાય છે ।

ભાવ નમસ્કાર પણ ત્રે પ્રકારનો છે—૧ આગમી અને ૨ નોઆગમી । નમસ્કારના અર્થને જાણનાર અને તેમા ઉપયોગવાનુ જે હોય તે ‘આગમી ભાવનમસ્કાર’ કહેવાય છે, અને નમસ્કાર કરવામા મન ઘડે ઉપયોગગત ‘અરિહતને નમસ્કાર ધાઓ’ જમ યચનઘડે થોલે તેમજ દ્વાથ-પગ મપોચવા ઘડે નમસ્કાર કરે ત્યારે તે નમસ્કાર ‘નોઆગમી ભાવનમસ્કાર’ કહેવાય છે । ૨૦

૩ પદ દ્વાર ।

જેની દ્વારા અર્પનો ઘોષ થાય તે ‘પદ’ કહેવાય છે । તેના પાંચ પ્રકારો છે—૧ નામિક, ૨ નૈપાતિક, ૩ ઔપસર્ગિક, ૪ આત્યાતિક અને ૫ મિશ્ર ।

૧ સક્ષાસાચ પ્રત્યયોથી સિદ્ધ થતા શબ્દો તે ‘નામિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—અથ, ઘટ યગેરે ।

૨ અવ્યયવાચી શબ્દ ‘નૈપાતિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—સહુ, નનુ યગેરે । ૨૫

૩ ઉપમાસાચ શબ્દ ‘ઔપસર્ગિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—પરિ, પર યગેરે ।

૪ મિયાપાચક ધાતુઓથી નિવ્વજ થતા શબ્દો ‘આત્યાતિક પદ’ કહેવાય છે, જેમ—ધાપતિ, પચતિ યગેરે ।

૫ શ્વત-ટામલય અને તદ્વિત પ્રત્યયોથી નિવ્વજ થાને ‘મિશ્રપદ’ કહેવાય છે, જેમ—મયવ, નાપચ, પાપચ યગેરે । ૩૦

નાળાઽઽવરણિજ્ઞસ્ય ય દંસળમોહસ્ય તહ ચઽઓવસમો ।

જીવમજીવે અદ્વસુ ભંગેસુ ઽ હોઽ સઽવત્થ ॥ ૭ ॥ ૮૯૩ ॥

શબ્દ, સમભિરૂઢ અને એવંભૂત—એ ત્રણ નયોના મતે જ્ઞાન જ નમસ્કાર છે, ઉપયોગવાન્ કર્તા જ સ્વામી છે, કારણ કે, નમસ્કાર જ્ઞાન સ્વરૂપ જ છે, પણ શબ્દ તથા ક્રિયા નમસ્કાર નથી । કેમકે 5 ઉપયોગથી જ ફલની પ્રાપ્તિ થાય છે । ઉપયોગ ન હોય તો શબ્દ તથા ક્રિયા ફલ આપતાં નથી । તેથી તેવા પ્રકારના ઉપયોગવાળા પૂજકનો નમસ્કાર છે એમ માને છે । ૫-૬, (૮૯૧-૮૯૨) ॥

(૩. સાધન-કારણ—‘નમસ્કાર શા વડે થાય છે ? ’)

શ૦—જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનમોહનીયના ક્ષયોપશમથી નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય છે અને જીવ તથા અજીવ વગેરે આઠે ભાંગા-પ્રકારોમાં નમસ્કાર હોય છે । (૭)

10 વિ૦—નમસ્કાર મંત્રની ઉપલબ્ધિ કયી રીતે થાય છે તેની પ્રરૂપણામાં જ્યાં સુધી અંતરંગમાં કર્મોને ક્ષયોપશમ^૧ ન થાય ત્યાં સુધી આ નમસ્કારમંત્ર ઉપર શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થતી નથી, તેથી જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનમોહનીય કર્મોના ક્ષયોપશમથી નમસ્કારની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે ।

નમસ્કારનો ઉપઘાત કરનારાં મતિ-શ્રુતજ્ઞાનાવરણ અને દર્શન-મોહનીય કર્મનાં સ્પર્ધકો વે પ્રકારનાં છે । ૧ સર્વઘાતી અને ૨ દેશઘાતી । તેમાં સર્વઘાતી સ્પર્ધકો સર્વ નાશ પામ્યા પછી 15 દેશઘાતી સ્પર્ધકોના અનંતમા ભાગોથી સમયે સમયે મુકાતા જીવને પ્રથમ નકાર અક્ષર પ્રાપ્ત થાય અને તે પછી ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધ થતાં અનુક્રમે વીજા પણ એકેક અક્ષર પ્રાપ્ત થાય છે અને એ રીતે સમસ્ત નમસ્કારમંત્ર પ્રાપ્ત થાય છે ।

નમસ્કાર સ્વયં શ્રુતરૂપ છે અને તે શ્રુત મતિપૂર્વક હોય છે । એ બંને સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવને હોય છે । તેથી નમસ્કારનો લાભ થતાં એકીસાથે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન અને સમ્યક્ત્વનો લાભ થાય છે, આ 20 કારણે જ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનાવરણ અને દર્શનમોહનીયનો ક્ષયોપશમ અહીં ગ્રહણ કર્યો છે ।

વાસ્તવમાં આનું તાત્પર્ય એ છે કે, જીવને જ્ઞાનાવરણ આદિ આઠ કર્મોમાંથી મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમની સાથે જ મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થતાં નમસ્કારમંત્રની પ્રાપ્તિ થાય છે । નમસ્કારમંત્ર શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે અને શ્રુતજ્ઞાન મતિજ્ઞાનપૂર્વક જ થાય છે, આથી મતિજ્ઞાનાવરણ કર્મના ક્ષયોપશમની સાથે મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ થવો આવશ્યક છે । કેમકે મિથ્યાત્વકર્મના અભાવમાં 25 જ આત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે । અનંતાનુવંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભની સાથે મિથ્યાત્વનો ક્ષય, ઉપશમ અથવા ક્ષયોપશમ થાય એ નમસ્કારમંત્રની ઉપલબ્ધિને માટે આવશ્યક છે । આ મંત્રની પ્રાપ્તિમાં અંતરાયકર્મનો ક્ષયોપશમ પણ એક કારણ છે, જેથી આંતરિક યોગ્યતા પ્રગટ થતાં જ આ નમસ્કાર મહામંત્રની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે ।

૧. ઉદિત કર્મોનો ક્ષય અને વાકીના અનુદિત કર્મોનો ઉપશમ તેને ‘ક્ષયોપશમ’ કહે છે । ક્ષય સહિત ઉપશમ તે ‘ક્ષયોપશમ’ કહેવાય ।

૩૦—આ પ્રશ્નનો જવાબ પણ નયત્રી વિચારવો જોઈએ । તેમા પ્રથમ નૈગમનય તથા વ્યવહારનયના અભિપ્રાય પ્રમાણે નમસ્કાર કરવાયોગ્ય પૂજ્ય આત્મા જ નમસ્કારનો સ્વામી છે, પણ નમસ્કાર કરનાર જીવ તેનો સ્વામી નથી, કારણ કે, નમસ્કાર પૂજ્યને અપાય છે । લોકવ્યવહારમા પણ જેમ—‘મિશ્રા કોની ?’ તો તે ‘મિશ્રાકની, ચતિની’ એમ કહેવાય છે પણ આપનારની કહેવાતી નથી તેવી રીતે અહીં પણ સમજવું ।

અથવા ઘડાના પોતાના રૂપ આદિ ધર્મો ઘટાની અંદર ઘડાની પ્રતીતિ કરાવનાર હોવાથી ઘડાના પર્યાયો છે તેમ નમસ્કાર પણ પૂજ્યની અંદર ‘આ પૂજ્ય છે’ ણ્વી પ્રતીતિ કરાવનાર હોવાથી તે પૂજ્યનો પર્યાય છે । અથવા ઘટ સઘથી જ્ઞાન અને તેનું કયન ઘડાના હેતુ હોવાથી ઘડાના પર્યાયો છે તેવી જ રીતે નમસ્કાર કરવાયોગ્ય અરિહત આદિને જોવાથી ભવ્ય જીવને વિશિષ્ટ ઉદ્ધાસથી નમસ્કાર કરવાનો અભિપ્રાય ઉત્પન્ન થાય છે તેથી તે પૂજ્ય આત્મા નમસ્કારનો હેતુ હોવાથી નમસ્કાર 10 એ પૂજ્યનો પર્યાય છે ।

ઘડી, નમસ્કાર કરનાર તે પૂજ્ય નમસ્કાર્ય જીવાત્માનું દાસત્વ પામે છે તેથી નમસ્કાર ઉપર નમસ્કાર કરનારનો અધિકાર નથી ।

અહીં એક વિશેષ વાત એ સમજવાની છે કે, પૂજ્ય વસ્તુ જીવ અને અજીવરૂપે બે પ્રકારની હોય છે । જીવરૂપ તે અરિહત વગેરે હોય છે અને અજીવરૂપ તેમની પ્રતિમાઓ વગેરે હોય છે । આ 15 જીવ, અજીવ પદના એકવચન અને બહુવચન વડે આઠ પ્રકારો નીચે મુજબ થાય છે —

૧ જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરવા તે જીવનો નમસ્કાર ।

૨ જિનેશ્વરની પ્રતિમાને નમસ્કાર કરવો તે અજીવનો નમસ્કાર ।

૩ મુનિઓને નમસ્કાર કરવો તે જીવોનો નમસ્કાર ।

૪ પ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરવા તે અજીવોનો નમસ્કાર ।

20

૫ મુનિને તથા પ્રતિમાને નમસ્કાર કરવો તે જીવનો અને અજીવનો નમસ્કાર ।

૬ મુનિને તથા પ્રતિમાઓને સાથે નમસ્કાર કરવો તે જીવનો અને અજીવોનો નમસ્કાર ।

૭ ઘણા મુનિઓને તથા એક પ્રતિમાને સાથે નમસ્કાર કરવો તે જીવોનો તથા અજીવોનો નમસ્કાર ।

૮ ઘણા મુનિઓ તથા ઘણી પ્રતિમાઓને સાથે નમસ્કાર કરવો તે જીવો તથા અજીવોનો નમસ્કાર । 25

સંમહનયના મતે ‘નમઃ’ એ સામાન્ય માત્ર છે અને તેનો સ્વામીમાત્ર વસ્તુનો જીવ તે જ ‘નમઃ’ છે । એટલે જ ઘનેનો અભેદ અર્થ લઈએ તો ઘનેનું અધિકરણ એક જ છે પણ કોઈ શુદ્ધતર સમહનય પૂજ્ય જીવ અને પૂજક જીવ એ ઘનેના સઘથી ‘જીવનો જ નમસ્કાર’ એવા એક જ ભાગાને સ્વીકારે છે । ઋજુપૂરના મતે તે નમસ્કાર એ જ્ઞાન, ક્રિયા અને શબ્દરૂપ હોવાથી અને તે જ્ઞાન-ક્રિયા-શબ્દ કર્તાથી અભિન્ન હોવાથી નમસ્કારનો કર્તા એ જ સ્વામી છે, એમ માને છે ।

30

સંતપયપરૂવર્ણયા દ્વ્યપમાણં^૨ ચ ચિત્તૈ^૩ ફુસર્ણો ય ।

કાલો^૪ અ અંતરં^૫ ભાગં^૬ ભાવં અપ્પાવહું^૭ ચેવ ॥ ૯ ॥ ૮૯૫ ॥

(૫. સ્થિતિ-કાલમર્યાદા-‘નમસ્કાર કેટલો કાલ સુધી હોય છે?’)

વિ०—નમસ્કારની સ્થિતિ ઉપયોગની અપેક્ષા જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુદ્ગર્તની છે, અને 5 ક્ષયોપશમરૂપ લઘ્વિની અપેક્ષા જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુદ્ગર્તની છે, જ્યારે ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ છાસઠ સાગરોપમથી કિંચિત્ અધિક હોય છે । (સમ્યક્ત્વની પળ આ જ કાલમર્યાદા છે ।)

એક જીવને આશ્રયીને આ સ્થિતિ જણાવી છે । વિવિધ જીવોની અપેક્ષા પળ જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટથી એ જ સ્થિતિ જાણવી । લઘ્વિથી તો સમગ્ર કાલ સમજવો ।

(૬. વિધાન-પ્રકાર-‘નમસ્કાર કેટલા પ્રકારે છે?’)

10 નમસ્કાર કેટલા પ્રકારે છે એ પ્રરૂપણામાં અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ આ પાંચ પદોની પૂર્વમાં ‘નમઃ’ પદ જોવાય છે, તેથી અરિહંત વગેરે પાંચ પ્રકારના અર્થ સાથે સંવધિત હોવાથી અરિહંત આદિથી પાંચ પ્રકારે નમસ્કાર થાય છે, તેથી નમસ્કાર પાંચ પ્રકારે છે ।

પૂર્વે (પદદ્વારમા) નૈપાતિક પદનો પદાર્થ માત્ર નમસ્કાર કહ્યો છે અને અહીં નમસ્કાર કેટલા પ્રકારે છે તે દ્વારમાં અરિહંત આદિ પાંચ પ્રકારના પદોના પદાર્થ સાથે સંવધિત હોવાથી નમસ્કાર પાંચ 15 પ્રકારનો છે એમ કહ્યું છે । ૮, (૮૯૪)

નવ પ્રકારની પ્રરૂપણા ।

શ૦—૧ સત્પદ પ્રરૂપણા, ૨ દ્વ્યપ્રમાણ, ૩ ક્ષેત્ર, ૪ સ્પર્શના, ૫ કાલ, ૬ અંતર, ૭ ભાગ, ૮ ભાવ અને ૯ અલ્પબહુત્વ—આ નવ દ્વારોથી નમસ્કારની નવ પ્રકારે પ્રરૂપણા કરવી ।

(નમસ્કારરૂપ) સત્પદને પામેલા અને પામતા જીવોની અપેક્ષા માર્ગણાઓ—૧ ગતિ, ૨ ઇન્દ્રિય, 20 ૩ કાય, ૪ યોગ, ૫ વેદ, ૬ કષાય, ૭ લેશ્યા, ૮ સમ્યક્ત્વ, ૯ જ્ઞાન, ૧૦ દર્શન, ૧૧ સંયમ, ૧૨ ઉપયોગ, ૧૩ આહારક, ૧૪ ભાપક, ૧૫ પરિત્ત, ૧૬ પર્યાત્ત, ૧૭ સૂક્ષ્મ, ૧૮ સજ્ઞી, ૧૯ મઘ્ય અને ૨૦ ચરમદ્વારમાં વિચારણા કરવી ।

૧. (નમસ્કાર) પૂર્વપ્રતિપન્ન જીવો (જઘન્યથી) સૂક્ષ્મ ક્ષેત્રપલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગના પ્રદેશરાશીપ્રમાણ હોય છે । (ઉત્કૃષ્ટથી તેથી વિશેષ અધિક હોય ।) ૨ (નમસ્કારવાળા જીવો) ક્ષેત્ર- 25 લોકના ચૌદ ભાગમાંથી સાત ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં હોય છે । ૩ (નમસ્કારવાળા જીવોની) સ્પર્શના પળ એ જ પ્રમાણે સમજવી । ૪ એક જીવની અપેક્ષા નમસ્કારનો કાલ ૮૯૪ મી ગાથામા કહ્યા પ્રમાણે છે । નાનાવિધ જીવોની અપેક્ષા એ સર્વકાલ છે । ૫ એક જીવની અપેક્ષા નમસ્કારનું અંતર જઘન્યથી અંતર્મુદ્ગર્ત કાલનું છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધપુદ્ગલપરાવર્તમાં કંઈક ન્યૂન અનન્ત કાલ સુધીનું છે । નાના જીવોની અપેક્ષા

ઉપાંગ પડુચતોમુહુત્ત લઢીહ હોહ ઉ જહનો ।

ઉકોસદ્ધિઃ ઝાપદિ સાગરાઽરિહાહ પચનિહો ॥ ૮ ॥ ૮૯૪ ॥

(૪. અધિકરણ-આધાર-‘નમસ્કાર શોમા હોય છે?’)

નમસ્કારમત્રનો આધાર શો છે ? આધાર ચાર પ્રકારનો છે । ૧ વ્યાપક, ૨ ઔપશ્લેષિક, ૩ સામીપ્યક અને ૪ વૈપયિક ।

5

૧ ‘તલમા તેલ છે’ તે વ્યાપક આધાર કહેવાય । ૨ ‘સાદહી ઉપર વેઠેલો છે’ તે ઔપશ્લેષિક આધાર કહેવાય । ૩ ‘ગગામા ગોવાલિયાઓનો વાડો છે’ (અર્થાત્ ગગામા કિનારા ઉપર ગોવાલિયાઓનો વાડો છે) તે સામીપ્યક આધાર કહેવાય । ૪ ‘રૂપમા આલ છે’ તે વૈપયિક આધાર કહેવાય ।

આ ચાર પ્રકારોમા પ્રથમ પ્રકાર ‘વ્યાપક આધાર’ એ અમ્યતર છે, જ્યારે બીજા ત્રણ પ્રકારો વાહ્ય છે । નેગમ અને વ્યવહાર નય એ વાહ્ય પ્રકારોને અવલંબે છે ।

10

નમસ્કાર એ જીવનો ગુણ હોવાથી જીવ છે । તે (નમસ્કાર) નમસ્કાર કરનાર જીવ ત્યારે હાથી ત્યારે પર સ્થિત હોય ત્યારે જીવમા, અને સાદહી ત્યારે પર વેઠેલો હોય ત્યારે અજીવમા, અને બને પર (જીવ અને અજીવ પર) સ્થિત હોય ત્યારે જીવમા અને અજીવમા છે એમ સમજવું । આ પ્રકારે એકત્વચન અને બહુત્વચનના પ્રયોગથી એના આઠ પ્રકારો અગાઠ જણાવ્યા મુજબ થાય છે—

આ નમસ્કાર ૧ જીવમા, ૨ અજીવમા, ૩ જીવોમા, ૪ અજીવોમા, ૫ જીવ-અજીવમા, ૬ જીવ 15 અજીવોમા, ૭ જીવો-અજીવમા અને ૮ જીવો-અજીવોમા કયચિત્ મેદામેદાત્મકતા હોવાના કારણે ઉપર્યુક્ત આઠ ભાગોમાથી નોંદ પળ સમયે નોંદ પળ એક ભગનો આગર વને છે ।

પ્ર૦—નગમ અને વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ પૂજ્યનો નમસ્કાર હોય છે તેથી તે જ આધાર કેમ ન બને ? શા પાત્ર અલગ આધાર માનવો પડે છે ?

૩૦—તે નમસ્કાર પૂજ્યનો હોવાથી પૂજ્યમા જ રહે એનો નિયમ નથી, કેમ કે જે વસ્તુ જેની 20 હોય તે જ તેનો આધાર હોય એવો નિયમ નથી, ત્રીજો પળ એ જણાય છે । જેમ—‘દેવદત્તનુ ધાન્ય’ । અહીં ધાન્ય દેવદત્તમા હોતુ નથી પણ આધારભૂત ક્ષેત્રમા હોય છે, તેમ અહીં પણ સમજવું ।

બીજા નયોથી પણ આ આગર વિશે વિશેષ મમજૂતી મળે છે । જેમ સપ્રહનય અમેદને પરમાર્થ માનતો હોવાથી શુદ્ધ નપ્રહનય તત્ત્વમાત્રમા તેને પ્રહન કરે છે, તો અશુદ્ધ સપ્રહનય જીવનો ધર્મ હોવાથી જીવમા રહે છે એમ કહે છે । ઋજુમ્ત્ર તો નમસ્કાર જીવનો ગુણ હોવાથી એ જીવમા રહે છે, એમ કહે છે । 25 શાંચ્દાનિ નયો તો ઉપર્યુક્ત જ્ઞાનરૂપ જીવમા જ છે, પણ બીજે નહિ એમ માન છે । ૭, (૮૯૩)

શ૦—ઉપયોગનો અપેક્ષાએ નમસ્કારની સ્થિતિ (જઘન્ય તેમજ ઉત્કૃષ્ટી) અનર્મદ્ધર્મની છે અને ત્વિત્રીની અપેક્ષાએ જઘન્ય સ્થિતિ અનર્મદ્ધર્મની અને ઉત્કૃષ્ટી દાસઠ સાગરોપમથી અધિક છે । નમસ્કાર અરિહત્ આદિના સમઘથી પાંચ પ્રકારનો છે । (૮)

૪. સ્પર્શના—નિવાસ સ્થાનરૂપ આકાશના ચારે વાજુના પ્રદેશોને અડકવું એ જ સ્પર્શના છે । ક્ષેત્ર અને સ્પર્શનામાં તફાવત એટલો કે, ક્ષેત્રમાં ફક્ત આધારભૂત આકાશ જ લેવાય છે અને સ્પર્શનામાં આધારક્ષેત્રની ચારે વાજુનો આકાશપ્રદેશ, જેને અડકીને આધેય રહેલું હોય તે લેવાય છે । એટલે નમસ્કાર-વાન્ જીવની સ્પર્શના પણ ક્ષેત્રદ્વાર પેઠે સમજવી ।

૫. ક્ષાલ—નમસ્કારનો કાલ વે પ્રકારે છે । ૧ ઉપયોગથી અને ૨ લઘ્વિથી । ઉપયોગની અપેક્ષા નમસ્કારનો કાલ જઘન્યથી અને ઉત્કૃષ્ટથી અંતર્મુહૂર્તનો છે । લઘ્વિની અપેક્ષા જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ દ્વાસઠ સાગરોપમથી કંઈક અધિક હોય છે, નાના જીવોની અપેક્ષા સર્વકાલ છે ।

૬. અંતર—વિરહકાલ । એક જીવની અપેક્ષા નમસ્કારનું અંતર જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત અને ૧૦ ઉત્કૃષ્ટથી અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તમાં કંઈક ન્યૂન એવા અનતકાલ સુધીનું છે । નાના જીવોની અપેક્ષા તો અંતર જ નથી । નાના જીવોની અપેક્ષા તો વિરહકાલ વિલકુલ હોતો નથી । કેમકે, વિવિધ જીવોમાં કોઈને અને કોઈને તો નમસ્કાર હોય છે જ ।

૭. ભાગ—જીવરાશિના કેટલામે ભાગે નમસ્કાર હોય તે ભાગદ્વાર । તેની વિચારણામાં તો નમસ્કાર પામેલા જીવો સર્વ જીવોના અનંતમા ભાગે હોય છે અને વાકીના એટલે નમસ્કાર નહિ પામેલા જીવો ૧૫ તેથી (પામેલાથી) અનતગુણા હોય છે ।

૮. ભાવ—ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક એ ત્રણ ભાવો પૈકી નમસ્કાર ક્ષયોપશમ ભાવમાં હોય છે । (કેટલાકનું કહેવું છે કે આ વાહુલ્યથી સમજવું, કારણ કે ક્ષાયિક અને ઔપશમિક ભાવમાં પણ હોય છે । ક્ષાયિકભાવમાં શ્રેણિક વગેરેને હતો અને ઉપશમભાવમાં ઉપશમશ્રેણિમાં રહેલા જીવોને હોય છે ।)

૯. અરૂપવહુત્વ—ઓછાવત્તાપણું, નમસ્કાર પામેલા અને પામતાઓનું ઓછાવત્તાપણું આ દ્વારથી ૨૦ જણાય છે । નમસ્કાર પામતા હોય એવા જીવ સર્વથી થોડા હોય અને તે કરતાં નમસ્કાર પામેલા હોય એ જીવ ઓછામાં ઓછા તેનાથી અસંખ્યાત ગુણા હોય છે, તથા નમસ્કાર પામેલા હોય એવા જીવો જઘન્યપદ કરતાં ઉત્કૃષ્ટપદમાં વિશેષ અધિક હોય છે । નમસ્કારને પામેલા ઉપશમભાવવાળા સૌથી અરૂપ હોય છે, ક્ષયોપશમભાવવાળા તેથી વિશેષ હોય છે અને ક્ષાયિક ભાવવાળા (સિદ્ધોની અપેક્ષા) સર્વથી અધિક હોય છે । સસારીની અપેક્ષા ક્ષાયિક ભાવવાળા કરતાં ક્ષયોપશમભાવવાળા અધિક હોય છે । ૯-૧૫, ૨૫ (૮૯૫-૯૦૧)

સતપય પઢિવન્ને પઢિવજતે અ મગ્ગણ ગઈસુ^૧ ।
 દિર્ઘે કાઈ વેઈ જોઈ અ કસાર્ય લેસાસું ॥ ૧૦ ॥ ૮૯૬ ॥
 સમ્મર્ત્ત-નાર્ણ-દંસર્ણ સજયઈ-ઉપઓર્મો અ આહરે^{૨૩} ।
 માસર્ગે પરિર્ત્ત પર્જર્ત્ત સુહુમે^{૨૪} સેન્ની અ મર્મે ચરમે^{૨૫} ॥ ૧૧ ॥ ૮૯૭ ॥
 પલિઆસલ્લિજ્ઞમે પઢિવન્નો હુજ્જ સિત્ત લોગસ્સ ।
 સત્તસુ ચડડસમાગેસુ હુજ્જ ફુસણા નિ એમેવ ॥ ૧૨ ॥ ૮૯૮ ॥
 એગ પડુચ્ચ હિદ્ધા તહેવ નાણાજિઆણ સચ્ચદ્ધા ।
 અત્તર પડુચ્ચ એગ જહન્નમતોમ્મુહુત્ત તુ ॥ ૧૩ ॥ ૮૯૯ ॥
 ઉક્કોસેણ ચેય અદ્ધાપરિઅટ્ઠઓ ઉ દેસણો ।
 ણાણાજીવે ણત્થિ ઉ માન ય ભવે સ્સઓનસમે ॥ ૧૪ ॥ ૯૦૦ ॥
 જીનાણડ્ઢણતમાગો પઢિવણ્ણો સેમગા અણતગુણા ।
 વત્થુ તડરિહતાઙ્ગ પચ ભવે તેસિમો હેઝ્ઝ ॥ ૧૫ ॥ ૯૦૧ ॥

5

10

તો અતર જ નથી । ૬ માનમા ક્ષયોપશમમાનમા ઘણુ કરીને નમસ્કાર હોય છે । ૭ સર્વ જીવોના અનતમા ભાગે નમસ્કાર પામેલા જીવો હોય છે, અને ત્રાકીના નહિ પામેલા તેથી અનતગુણા હોય છે । (૮ અલ્પબહુત્વદ્વાર * મતિજ્ઞાનની પેઠે સમજવું ।) ૯ નમસ્કારને યોગ્ય અરિહત આદિ પાંચ વસ્તુ દ્રવ્ય 15 છે, તેમની તે યોગ્યતામા જે હેતુ છે, તે આગળ કહેવાશે । (૯-૧૫)

વિ० ૧ સન્—સત્તા નમસ્કારરૂપ સત્તપદને પૂર્વે પામેલા અને પામતા જીવોની અપેક્ષા ગતિ, ઇન્દ્રિય, કાય, યોગ, વેદ, કપાય, લેશ્યા, સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, ટર્ગન, સયમ, ઉપયોગ, આહારક, માપક, પરિત્ત, પર્યાપ્ત, સૂક્ષ્મ, સજી, મગ્ગ અને ચરમમાનની આ દ્વારા વિચારણા કરવી ।

સત્તાદ્વારનો વિચાર કરતા નમસ્કારને પહેલા પામેલા જીવો ચારે ગતિમા નિયમથી હોય છે જ, 20 પણ નમસ્કાર પામતાની ભજના હોય છે । અર્થાત્ નમસ્કાર પામતા જીવદ્રવ્યો કદાચિત્ત હોય અને કદાચિત્ત ન હોય । જો હોય તો જઘ્ન્યથી એક, બે અથવા ત્રણ હોય અને ઝુલ્હુટ્ઠથી સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લોપમના અસલ્લેય ભાગના પ્રદેશરાશિપ્રમાણ હોય છે ।

૨ દ્રવ્ય પ્રમાણ—સત્ત્યા, નમસ્કાર પૂર્વપ્રતિપન્ન જીવદ્રવ્યો જઘ્ન્યથી સૂક્ષ્મ ક્ષેત્ર પલ્લોપમના અસલ્લેય ભાગના પ્રદેશરાશિપ્રમાણ હોય અને ઝુલ્હુટ્ઠથી તે કરતા ત્રિશેષાધિક હોય । 25

૩ ક્ષેત્ર—લોકાકાશ । નમસ્કારમાન્ જીવ ઉચે અનુત્તર ત્રિમાનમા જતા લોકના સાત ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રમા હોય અને નીચે છઠ્ઠી પૃષ્ઠીમા જતા પાંચ ભાગ પ્રમાણ ક્ષેત્રમા હોય છે ।

નિજામગરયણાણં અમૂઢનાણમઙ્કણધારાણં ।
 વંદામિ વિણયપણઓ તિવિદ્ધેણ તિદંડવિરયાણં ॥ ૨૮ ॥ ૯૧૪ ॥
 પાલંતિ જહા ગાવો ગોવા અહિ-સાવયાઙ્દુગ્ગેહિં ।
 પઝરત્તણપાણિઆણિ અ વણાણિ પાવંતિ તહ ચેવ ॥ ૨૯ ॥ ૯૧૫ ॥
 5 જીવનિકાયા ગાવો જં તે પાલંતિ તે મહાગોવા ।
 મરણાઙ્મયા ડ જિણા નિવ્વાણવણં ચ પાવંતિ ॥ ૩૦ ॥ ૯૧૬ ॥
 તો ડવગારિત્તણઓ નમોઽરિહા ભવિઅજીવલોગસસ ।
 સવ્વસેહ જિણિંદા લોગુત્તમભાવઓ તહ ય ॥ ૩૧ ॥ ૯૧૭ ॥

શ૦—યથાર્થ જ્ઞાન અને મતિ એ જ જેમના કર્ણધાર સ્વરૂપ છે અને જેઓ ત્રિદંડ (મન,
 10 વચન અને કાયાના દંડ) થી રહિત છે એવા નિર્યામકરત્ત સ્વરૂપ અરિહંતોને ત્રણ પ્રકારે (મન,
 વચન અને કાયાથી) વિનયથી નમીને વંદન કરું છું । ૨૮, (૯૧૪)

(ત્રીજું દ્વાર કહે છે—)

શ૦—જેમ ગોવાલિયો ગાયોનું સર્પ, જંગલી પશુઓ વગેરેના કષ્ટોથી રક્ષણ કરે છે અને
 ઘાસ તેમજ પાણીથી ભરેલાં જંગલમાં ભૂંડે જાય છે તેમ જીવસમૂહરૂપ ગાયોનું મરણ વગેરે ભયોથી
 15 જિનેશ્વરો રક્ષણ કરે છે અને તેમને નિર્વાણસ્વરૂપ વનમાં ભૂંડે જાય છે । એ રીતે જિનેશ્વરો સર્વ
 ભવ્ય જીવલોકનો ઉપકાર કરતા હોવાથી લોકોત્તમ પુરુષની ભાવનાથી નમસ્કારને યોગ્ય છે ।
 ૨૯-૩૧, (૯૧૫-૯૧૭)

(વીજા પ્રકારે અરિહંતના નમસ્કારની યોગ્યતાના કારણરૂપ ગુણો કહે છે—)

શ૦—રાગ, દ્વેષ, કષાય, પાંચ ઇન્દ્રિયો, પરીપહ અને ઉપસર્ગોને નમાવે તે નમસ્કારને
 20 યોગ્ય છે । (૩૨)

વિ૦—સ્ત્રીકારેલા ધર્મમાર્ગમાં ટકી રહેવા અને કર્મવંધનોને ચંચેરી નાખવા માટે જે જે
 સ્થિતિ સમભાવપૂર્વક સહન કરવી ઘટે છે તે ‘પરીપહ’ કહેવાય છે ।

જો કે પરીપહો ઓછાવત્તા ગણાવી શકાય છતાં ત્યાગને વિકસાવવા માટે જે શ્વાસ આવ-
 શ્યક છે તે વાવીશ પરીપહો શાસ્ત્રમાં ગણાવેલા છે^૧ । એવા પરીપહોને જે નમાવે તે અરિહંત છે ।

૧. ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર કપાય કહેવાય છે । ૨. (૧) શ્રોત્ર (કાન), (૨) ચક્ષુ (૩) ઘ્રાણ
 (નાસિકા), (૪) રસના (જીભ), (૫) સ્પર્શ (ત્વક્) આ પાંચ ઇન્દ્રિયો કહેવાય છે ।

૩. વાવીશ પરીપહોને નીચે પ્રકાણે સહન કરીને જીતી લેવાના હોય છે—(૧-૨) ગમેતેવી ક્ષુધા અને તૃપ્તાની
 વેદના છતાં સ્ત્રીકારેલી મર્યાદા વિરુદ્ધ આહાર-પાણી ન લેતા સમભાવપૂર્વક એવી વેદનાઓ અનુક્રમે ‘ક્ષુધાપરીપહ’ અને
 ‘પિપાસાપરીપહ’માં સહન કરવાની હોય છે । (૩-૪) ગમે તેવી ટાઢ અને ગરમીની મુક્કેલી છતાં તેને દૂર કરવા
 અકલ્પ્ય—ન ચપે તેવી કોઈ પણ વસ્તુનું સેવન કર્યા વિના જ એ વેદનાઓ અનુક્રમે ‘શીતપરીપહ’ અને ‘ઋણપરીપહ’માં સહન
 કરવાની હોય છે । (૫) ઢાસ, મચ્છર, વગેરે જંતુઓના આવી પડેલ ઉપદ્રવમા સ્થિત ન થતા તેને સમભાવપૂર્વક સહી
 લેવાથી ‘દંશમશકપરીપહ’ જિતાય છે । (૬) નમ્રપણને એટલે સર્વથા વચ્ચ ન મળે અગર જીર્ણપ્રાયઃ મળે તો પણ સમભાવ-

आरोपणा य भयणा पुच्छा तह दायणा य निष्पणा ।

नमुक्कारञ्जनमुक्कारे नोआइजुए व नमहा वा ॥ १६ ॥ ९०२ ॥

नव प्रकारनी परूपणा ।

श०—१ आरोपणा, २ भजना ३ पृच्छा, ४ दायना (दर्शना के दापना) अने ५ निर्यापणा, ६ नमस्कार, ७ अनमस्कार, ८ नोनमस्कार अने ९ नोनमस्कार एम नव प्रकारे पण प्ररूपणा छे । (१६) 5

वि०—१ जीव ज नमस्कार छे के नमस्कार ज जीव छे ? ए प्रमाणे परस्पर अन्वयार्णथी जे अध्यारोप करगे अथवा पर्यनुयोग करगे ते ‘आरोपणा’ कहैय छे ।

२ सम्यग्दृष्टि जीव नमस्कार होय अने मिथ्यादृष्टि न होय तेथी जीव नमस्कार होय अथवा न पण होय, परंतु नमस्कार तो अवश्य जीव छे । आ रीते एक पदना व्यभिचारने ‘भजना’ कहै छे ।

३ जो सर्व जीव नमस्कार न होय तो शु जोईरु जीव ज नमस्कार छे ? जो एम होय तो ते केना 10 प्रकारनो जीव नमस्कार छे अथवा कयो जीव नमस्कार छे ? आना प्रश्नने ‘पृच्छा’ कहै छे ।

४ नमस्कारणी परिणत जे जीव ते नमस्कार अने तेथी अपरिणत होय ते अनमस्कार ए प्रमाणे अगाऊ पूछेला प्रश्ननी निर्दिष्टना ते ‘दायना’ कहैय छे ।

५ नमस्कार परिणत जे जीव ते ज नमस्कार अने नमस्कार पण जीव परिणाम ज छे, अजीव परिणाम नथी एवी विचारणाने ‘निर्यापना’ कहै छे । 15

प्र०—दायना अने निर्यापनामा गो तफानत छे ?

उ०—दायना नमस्कारना अर्थनु व्याख्यान करे छे ज्यारे निर्यापना ए बतावेला अर्थनु नारनार उच्चारण करवारूप निगमन करे छे ।

दायनामा जेम नमस्कार परिणत जे जीव होय ते ज नमस्कार छे, अन्य नथी, एम नियमित छे, तेवी रीते निर्यापनामा नमस्कार परिणत जे जीव होय ते ज नमस्कार मानेल छे अन्य नही, ए प्रमाणे 20 फरीयी अन्वयार्ण कताय छे, केमके ते बने अभिन्न छे

६ नमस्कार = नमस्कार परिणत जीव ।

७ अनमस्कार = नमस्कारापरिणत जीव ।

८ नोनमस्कार = नमस्कारनो एरु देश अथवा अनमस्कार ।

९ नोनमस्कार = अनमस्कारनो एरु देश अथवा नमस्कार । 25

आ चारने अनुक्रमे प्रवृत्ति, अकार, नोकार अने नोकार-अकार प्ररूपणा कहैय छे ।

जेमके नमस्कार परिणत जीव नमस्कार छे, ए प्रवृत्ति प्ररूपणा छे । एथी विपरीत ‘नमस्कार अपरिणत जीव नमस्कार नथी’ ए निषेधनाचक्र अकार प्ररूपणा छे । ए ज रीते प्रवृत्तिने नोकार अने नोअकार लगाडीने पण प्ररूपणा थई शके छे । ‘नो’ देशनिषेध अथवा सर्वनिषेधमा वपराय छे । १६, (९०२)

६ वस्तु द्वार ।

30

[पंच परमेष्ठीओने नमस्कार]

नमस्कारने योग्य अरिहत आदि पांच वस्तु छे (चूओ गाथा १५-९०१), अही तेनो विशेषार्थ कहै छे—

અરિહંતનમુકારો સન્નિપાવપ્પણાસણો ।

મંગલાણં ચ સન્નેસિં પઢમં હવઙ્ મંગલં ॥ ૪૦ ॥ ૧૨૬ ॥

કમ્મે^૧ સિપ્પે^૨ અ વિજ્ઞા^૩ ય મંતે^૪ જોગે^૫ અ આગમે^૬ ।

અર્થ^૭ જત્તા^૮ અભિપ્પા^૯ તવે^{૧૦} કમ્મક્કલ^{૧૧} ઇય ॥ ૪૧ ॥ ૧૨૭ ॥

૫ અવ્યર્થ એવું શસ્ત્ર ધારણ કરાય છે તે પ્રમાણે મરણ સમયે વારે અંગોને છોડીને જે કારણે અરિહંતને નમસ્કાર કરવામાં આવે છે તે કારણથી તે વાર અંગના અર્થવાળો કહેવાય છે ।

વધાંયે વારે અંગો પરિણામની વિશુદ્ધિ માત્રનાં કારણ છે, અને નમસ્કાર પણ તેનું જ કારણ છે, તેથી નમસ્કારને વાર અંગનો સાર કહ્યો છે ।

૧૦ એવા પ્રકારના (મરણ સમયના) દેશ-કાઝમાં સમગ્ર વાર પ્રકારના શ્રુતસ્કંધનું અનુર્ચિતન કરવાનું અત્યંત શક્તિશાળી ચિત્તવાળાને પણ શક્ય હતું નથી । માટે અરિહંત નમસ્કારનું જ અનુસ્મરણ-ચિંતન શુભચિત્તે કરવું જોઈએ । ૩૯, (૧૨૫)

(અરિહંત વિશે ઉપસંહાર કરતાં કહે છે—)

શ૦—અરિહંતને કરેલો નમસ્કાર વધાંયે પાપનો નાશ કરનારો છે અને વધાંયે મંગલોમાં ઉત્કૃષ્ટ મંગલ સ્વરૂપ છે । (૪૦)

૧૫ વિ૦—જે નીચે પાડે તે ‘પાપ’, અથવા હિતને પી જાય તેને ‘પાપ’ કહે છે । જાતિ સામાન્યની અપેક્ષાએ આઠે પ્રકારનાં કર્મ પાપ કહેવાય છે । અરિહંતને કરેલો નમસ્કાર, તે પાપોનો નાશ કરે છે ।

વધાંયે નામ આદિ મંગલોમાં ઉત્કૃષ્ટ અર્થકારી હોવાથી પ્રથમ મંગલ કહેવાય છે અથવા પાંચે પરમેષ્ઠીઓ જે ભાવમંગલ સ્વરૂપ છે તેમાં આ અરિહંત પ્રથમ મંગલરૂપ છે । ૪૦, (૧૨૬)

(૨) સિદ્ધ ભગવંતને નમસ્કાર ।

૨૦ સિદ્ધ શબ્દ પિધુ, સાધુ અથવા પિધૂ એ ધાતુઓથી બને છે । જેણે તે તે ગુણો પૂર્ણરૂપે પ્રાપ્ત કરી લીધા છે તેને ‘સિદ્ધ’ કહે છે । તે સિદ્ધ સામાન્યથી ચૌદ પ્રકારે છે । તેમાં ૧ નામસિદ્ધ, ૨ સ્થાપનાસિદ્ધ અને ૩ દ્રવ્યસિદ્ધ ।

૧. કોઈનું સિદ્ધ એવું નામ રાખ્યું હોય તે ‘નામસિદ્ધ’ કહેવાય ।

૨. કોઈ વસ્તુવિશેષની સિદ્ધરૂપે સ્થાપના કરીએ તે ‘સ્થાપનાસિદ્ધ’ કહેવાય । ૩. દ્રવ્ય સિદ્ધ (રંધાઈ ગયેલા ચોखानी માફક) જે ગુણવડે સંપૂર્ણ છે અને સામાન્યપણે તે દ્રવ્ય પણ છે તેથી તે ‘દ્રવ્યસિદ્ધ’ કહેવાય ।

(આ ત્રણ ભેદ પછી વાકીના અગિયાર ભેદો વિશે ગાથામાં કહે છે—)

શ૦—૪ કર્મસિદ્ધ, ૫ શિલ્પસિદ્ધ, ૬ વિદ્યાસિદ્ધ, ૭ મંત્રસિદ્ધ, ૮ યોગસિદ્ધ, ૯ આગમ-સિદ્ધ, ૧૦ અર્થસિદ્ધ, ૧૧ યાત્રાસિદ્ધ, ૧૨ અભિપ્રાયસિદ્ધ, ૧૩ તપસિદ્ધ, અને ૧૪ કર્મક્ષય-સિદ્ધ—એ પ્રકારે સિદ્ધો છે । ૪૧, (૧૨૭)

રાગદોસકમાણ્ણં ઇદિયાંણિ અ પચ વિ પરીસહે ।

ઉપસર્ગો નામયતા નમોઽરિહા તેણ વુચ્છંતિ ॥ ૩૨ ॥ ૧૧૮ ॥

ઈદિયવિમયકુસાણ્ણં પરીસહે વેયણા ઉપસર્ગો ।

एए अरिणो हता अरिहता तेण उच्चति ॥ ३३ ॥ ११९ ॥

। જે વઢે અથવા જેનાથી પીઠા યાય તે ‘ઉપસર્ગ’ કહેવાય છે । એ ઉપસર્ગ ચાર પ્રકારે યાય છે । ૧) આ ઉપસર્ગોને જે નમાવે તે અરિહત કહેવાય છે । ૩૨, (૧૧૮)

। (અરિહતની નિરુક્તિ પ્રતાવે છે—)

શ્રૃ—ઈદ્રિય, વિષયકપાય, પરીપદ, વેદના, ઉપસર્ગો—આ વધા શત્રુઓનો નાશ કરનાર જે હોય તે અરિહત કહેવાય છે । (૩૩)

(૧) વિ—આમા ઇદ્રિય, વિષયકપાય, પરીપદ, અને ઉપસર્ગોનું વર્ણન આગઢતી (૧૧૮ મી) 10 ગાથામા આવી ગયું છે પણ વેદના વિશે અહીં જણાવે છે કે, વેદના ત્રણ પ્રકારની હોય છે ।

પૂર્વેક સદ્ગુણ કરવાથી તે ‘નમપરીપદ’ જિતાય છે । (૭) સ્ત્રીકારેલ માર્ગમા અનેક મુદ્દેલાઓને લીધે કુશળાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે કટાહો ન લાવતાં ધર્મે અને સ્વસ્થતાપૂર્વક આત્મરમણતા કરવાથી ‘અરિપરીપદ’ જિતાય છે । (૮) સાધક પુરુષ કે સ્ત્રીએ પોતાની સાધનામા બિજાતીય આકર્ષણથી ન લલચાવાથી ‘ભ્રૂપરીપદ’ જિતાય છે । (૯) સ્ત્રીકારેલ ધર્મે જીવનને સુષ્ટ રાસવા અમુકપણે જુદા જુદા સ્થાનોમાં વિહાર કરવો અને કોઈ પણ એક સ્થાનમાં નિયતવાસ ન સ્વીકારવાથી ‘ચર્યાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૦) સાધનાને અતુરુલ દુઃખમાં મર્યાદિત વસ્તુ માટે આસન થોધી વેસતાં આવી પડતાં મર્યાદાને આલોકપણે જીતવા અને આસનથી વ્યુત ન થવાથી ‘નિપવાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૧) ક્રોધને કઠિન કર્ત્ત્વે કે નીચી જેવી સદ્ગુણ માયે મળે તેવી જગ્યામાં સમભાવપૂર્વક વસવાથી ‘શમ્યાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૨) કોઈ આવીને કઠોર કે અળગમત્તુ કહે તેને સહી લેવાથી ‘આક્રોધપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૩) કોઈ તાદનતર્જન કરે ત્યારે તેને ક્ષમાપૂર્વક સહન કરવાથી ‘વશપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૪) ઘીનપણ કે અભિમાન રાખ્યા વિનાય માત્ર ધર્મયાત્રાના નિર્વાહ અર્થે યાચકશક્તિ સ્વીકારવાથી ‘યાચનાપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૫) યાચના કર્યા છતાં જોઈતું ન મળે ત્યારે પ્રાપ્તિ કરતાં અપ્રાપ્તિને સહન તપ ગણી તેમાં સતોષ રાખવાથી ‘અભાવપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૬) કોઈ પણ રોગમાં વ્યાજુલ ન થતાં સમભાવપૂર્વક તેને સહન કરવાથી ‘રોગપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૭) સુચારામાં કે અન્યનું લુપ્ત આદિની સીક્ષણસાનો કે કઠોરતાનો અતુલ્ય યાચ ત્યારે યુક્તિપૂર્વક રહે તેથી ‘તૃણસ્પર્શપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૮) ગમે તેટલો શારીરિક મલ્લ યાચ છતાં વેદને ન પામવો અને જ્ઞાન આદિ સંસ્કારોની ઇચ્છા ન કરવાથી ‘મલ્લપરીપદ’ જિતાય છે । (૧૯) ગમે તેટલો સત્કાર મળ્યા છતાં તેમાં ન ફુલાવાથી અને મત્કાર ન મળે તો સ્થિર ન થવાથી ‘સત્કારસ્પર્શપરીપદ’ જિતાય છે । (૨૦) પ્રજ્ઞા-વચન-કારી બુદ્ધિ હોય તો તેનો ગવ ન કરવો અને ન હોય તો શેદ ન કરવાથી ‘પ્રજ્ઞાપરીપદ’ જિતાય છે । (૨૧) વિદિષ્ટ શાસ્ત્રજ્ઞાનથી ગર્વિત ન થવું અને સેના અભાવમાં આત્મા માનના ન રાસવાથી ‘જ્ઞાનપરીપદ’ અથવા ‘અજ્ઞાનપરીપદ’ જિતાય છે । (૨૨) શુદ્ધ અને અતીન્દ્રિય પદાર્થોનું દર્શન ન થવાથી સ્ત્રીકારેલ ત્યાગ નવામો માસે ત્યારે વિવેકી થકા કેલ્લી તે મિથિતામાં પ્રસન્ન રહેવાથી ‘અદર્શનપરીપદ’ જિતાય છે ।

૪ (૧) વેષથી, (૨) મનુષ્યથી, (૩) સિદ્ધિથી અને (૪) આત્મસર્વેદનથી ઉપસર્ગ યાય છે ।

દેવો હામ્પી, પૂવમત્તના દ્રેષ્પી નિમર્ષ (પરીપા કરવાના વેદ) અને વિમાત્રાથી (કદર હાલથી કદક દ્રેષ્પી, કદક વિમર્ષી) ઉપસર્ગો કરે છે । એ જ પ્રમાણે મનુષ્યો પણ ચાર પ્રકારે ઉપસર્ગ કરે છે તેમાં જોયો પ્રકાર પુચ્છીલની પ્રતિષેધા માટે કરાનો ઉપસર્ગ સમજવો । સિદ્ધિનો મયથી દ્રેષ્પી આહાર માટે, વર્ણાંજોના માલિકા યં શુભાના રસન માટે ઉપસર્ગ કરે છે અને અત્મસર્વેદનથી તે આત્મમાં પદ્મ વગેરે ગુણથી અંગે જરૂરે જગ્યાથી, અગમી યાદા પદવાથી, દાપ વગેરે અંગોને પરસ્પર મધકાથી જે પીઠા યાય છે તે સમજવી ।

આ ચારેના આવા ગુણો હતા ।

તે રાજાને પુત્ર નહોતો, તેથી કામ-ભોગથી નિર્વેદ પામીને પ્રત્રચ્યા લેવાની ઇચ્છા રાખતો હતો ।

આ તરફ પાટલીપુત્ર નગરના જિતશત્રુ રાજાએ તેની નગરીને ઘેરો ઘાલ્યો । એ વેઢાએ રાજાને પૂર્વકર્મના પરિણામથી ભારે શૂઢ ઝપડ્યું । તેથી એને ભોજન ન લેવાનું પચ્ચક્ષાણ કર્યું । એ મરીને ૬ સ્વર્ગે ગયો । નગરજનોએ એ નગર જિતશત્રુને આપી દીધું । એને પેલા ચાર શ્રાવકોને વોલાવીને પૂછ્યું કે, તમે શું કામ કરો છે ?

મંઢારીએ રાજાને મંઢારમાં ઢાઢલ કર્યો પળ એને કંઈ દીઢું નહીં । વીજા ઢ્વારથી (પ્રવેશ કરાવી મંઢાર) વતાવ્યો । શય્યાપાલે એવી શય્યા રચી કે, મુઢૂતે મુઢૂતે ને ઝઢી જતો । રસોઈયાએ એવી રસોઈ વનાવી કે જેથી તે વારંવાર જમવા લાગ્યો । તેલ ઢોઢનારે (વંને પગમાં તેલ ઢોઢી) 10 એક પગમાંથી વધું તેલ વઢાર કાઢ્યું, પળ વીજામાંથી કાઢ્યું નહીં, અને મારા જેવો વીજો કોઈ ઢાલાક હોય તો તે કાઢી આપે, એમ કહ્યું ।

ચારે જળે દીક્ષા લીધી । પેલો જિતશત્રુ રાજા તેલથી ઢાઢ્યો અને એ કાઢ્યો પઢી ગયો । આથી એનું નામ કાકવર્ણ પઢ્યું ।

આ તરફ સોપારામાં ઢુકાઢ પઢ્યો । કોકાસ ઝઢૈની ગયો । રાજાને કેવી રીતે જાળ કરવી 15 એ વિઢારતાં (ચાંત્રિક) કવૂતરો ઢ્વારા રાજાના ગંઘશાલિ (એક જાતના સુગંધી ઢોલા) હરવા માંઢ્યા । કોઢારીઓએ (રાજાને) કહ્યું, તપાસ કરતાં કોકાસ નજરે પઢ્યો, એને (રાજા પાસે) લાવવામાં આવ્યો । રાજાએ એને ઓઢઢ્યો અને એના ભરણપોષણની વ્યવસ્થા કરી ।

કોકાસે ગરુઢયંત્ર વનાવ્યું । રાજા, રાણી અને આ કોકાસ સાથે (આકાશમાં) વિહરવા લાગ્યા । જે કોઈ રાજા એને નમતો નહિ તેને એ કહેતો કે, ઢું આકાશમાંથી આવીને તમને મારીશ ।

20 (વીકના માર્યા) વઢા (રાજાઓ) વશ થયા ।

કાકવર્ણની રાણીને વીજી રાણીઓ (એમાં વેસવાને) પૂછ્યા કરતી । એકે આ (ગરુઢયંત્ર) જતું ઢતું ત્યારે એની પાછા ફરવાની એક રીલી ર્પ્યાના કારણે લઈ લીધી । ગરુઢયંત્ર ઝઢ્યું । પાછા ફરવાનો વિઢાર થયો ત્યારે પાછું ફરતું નથી એવી રવર પઢી । (આરે એ યંત્ર) ઝંઢે ઝંઢે જતાં કલિંગમાં તરવારની ઢારા જેવી વેલથી એની પાંચો માંગી ગઈ અને એ ત્યાં પઢ્યું ।

25 કોકાસ એ જોઢવા માઢેનાં સાઢનો લેવા તે નગરમાં ગયો । ત્યાંનો સુથાર રથ વનાવતો હતો । એને એક ઢ્ર પૂરું વનાવ્યું ઢતું, વીજું કંઈક વાકી ઢતું, ત્યારે કોકાસે ઓજારો માગ્યાં । રથકારે કહ્યું, આ તો રાજાનાં હોવાથી વઢાર કઢાતાં નથી એટલે ઢેરથી લાવી આપું । (એમ કહી) એ ગયો । એટલામાં કોકાસે એવું ઢ્ર વનાવ્યું કે, ઝંઢું રાખવામાં આવે તો (ઝપર) જાય । કોઈ સાથે અથઢાય તો પાછું ફરે અને પાછઢ મોં રાખીને જાય તો પઢે નહીં, વીજાનું (કોઈ યંત્ર) 30 હોય તો નાશ પામે, અથઢાય તો પઢે ।

તે (રથકાર) આવ્યો અને જૂએ છે તો તે (યંત્ર) તૈયાર થઈ ગયું ઢતું । એને વેગથી જઈને રાજાને રવર આપી કે કોકાસ આવ્યો છે, જેના વઢઢા કારણે કાકવર્ણે વઢા રાજાઓને વશ કર્યા છે ।

કમ્મ જમણાયરિઝોગણસયં સિપ્પમન્નહાઝમિદ્ધિઝ ।
 ફિસિવાણિઝાર્ઘ્ય ઘટ્ઠલોહારાઢમેઝ ચ ॥ ૪૨ ॥ ૧૨૮ ॥
 જો સત્ત્વમ્મકુમલો જો ગા જત્થ સુપરિનિદ્ધિઝો હોઢ ।
 સિઝ્ઝાગિરિસિદ્ધઝોવિવ મ મ્મસિદ્ધ ત્તિ વિન્નેઝો ॥ ૪૩ ॥ ૧૨૯ ॥
 જો મન્વસિપ્પવુસલો જો વા જત્થ સુપરિનિદ્ધિઝો હોઢ ।
 ફોમસનહુંઘિવ સાઢમઝો સિપ્પસિદ્ધો સો ॥ ૪૪ ॥ ૧૩૦ ॥

5

શુ૦—આચાર્યના ઉપદેશ વિના જ અનન્ય સાધારણ જે વગા પ્રાપ્ત હોય તે ‘કર્મ’ કહેવાય । આથી વિપરીત ણ્ઠલે આચાર્યના ઉપદેશથી જે વગા જાણી હોય તે ‘શિલ્પ’ કહેવાય છે, તેમા રેતી, ચેપાર ઘગેરે કર્મો કહેવાય છે, જ્યારે કુખાર અને હુકાર ઘગેરેના કાર્યોને ‘શિલ્પ’ કહે છે । ધનેમા ણ્ઠલો તપાવત છે । ૪૦, (૧૨૮)

10

(કર્મસિદ્ધને ઉદાહરણપૂર્વક મમનાવે છે—)

શુ૦—જે ઘઘાયે કર્મોમા કુઝાઠ હોય અથવા કર્મમા પરાવર ઓતપ્રોત થયેલો હોય તે ‘કર્મસિદ્ધ’ કહેવાય । જેમ, સહાદિમા જે સિદ્ધ રહેલો હતો તેને કર્મસિદ્ધ જાણ્યો । ૪૩, (૧૨૯)

(શિલ્પસિદ્ધને દૃષ્ટાત સાથે જળાવે છે—)

શુ૦—જે કોઈ ઘઘા શિલ્પોમા કુઝાઠ હોય તે અથવા ગમે તે વ્ધક શિલ્પમા નિષ્ણાત હોય તે શિલ્પસિદ્ધ કહેવાય છે । જેમકે—કોમસ નામનો મુધાર । (તેની કથા પ્રકારે છે—)

“ સોપ્પારવમા’ વ્ધક મુધાર રહેતો હતો । ણ્ઠની દાસીને ગ્રાહણથી વ્ધક મુધાર યયો । ણ દાસચેટ મુધારીતે રહેવા લાગ્યો । મુધારે, હવે હુ જીમીગ નહિ, વ્ધક વિચારીને તે પોતાના મુધારને શીલ્પમા લાગ્યો, વ્ધક તે મદમુદ્ધિ હોવાથી વ્ધક શીલ્પમા નહીં, પરતુ તે વ્ધકચેટ (કોકાસે) ઘધુ મ્મહણ વ્ધકું । પેલો રથવાર મરણ પામ્યો । ણ નગરના રાનાવ દાસચેટને આમુ ઘર આપી દીધુ । ણ ઘરનો સ્વામી ઘન્યો । 20

આ તરફ વજ્ઞેનીમા વ્ધક વૈન રાના હતો । ણ રાજાને ચાર શ્રારનો હતા ।

૧. વ્ધક ર્મોઈઝો હતો, જે રાઘતો । (ણ વ્ધક ર્મોઈ ઘનાવતો વે જે જમવાથી રાનાને) જમતાવેત વ્ધકોલુ વ્ધકી જતુ । અથવા વ્ધક, વે, ગ્ગ, ચાર, અગર પોષે પતોર વ્ધકી વ્ધકી જાય વ્ધકી ફ્ધકા કરે તો વ્ધક વ્ધકે નહીં ।

૨. તેલ ચોટનાર હતો । ણ મુદ્ધવં જેટલુ તેલ શરીરમા સમાગ્રી દેતો અને ણ ઘધુ પાહુ ફાટતો । 25

૩. શ્વયા રવનાર હતો । રાજાને યીને, યીને વે ચોયે પતોરે (જ્યારે જાગલુ હોય ત્યારે) શાગી ગયે તેની વે ઝુધ્યા વરલુ હોય તો તે પ્રકારની શ્વયા ણ રવતો ।

૪. મદારી હતો । ણ વ્ધકો મદાર ઘનાવતો વે જેની અદર ગયા વ્ધકી વ્ધક જ ન દેગાય ।

૧. કોઈક વેળા દરિયાકિનારે આવેલું નગર । અને મુધાર તે ઘાગા મિત્રનુ ઘોગાત મનાય છે । ૨. મુદ્ધવં-વ્ધક વ્ધકે ચાર મુદ્ધી અથવા શાઢ ઠાલવું માત્ર ।

साहीणसव्वमंतो बहुमंतो वा पहाणमंतो वा ।

नेओ स मंतसिद्धो खंभागरिसु व्व साइसओ ॥ ४७ ॥ ९३३ ॥

वखने बरावर लपेटीने सूता हता, तेथी तेमने उठाडवानो प्रयत्न नकामो गयो । राजाने जईने निवेदन कर्तुं, तेमणे पण आवीने जोयुं । लाकडीथी तेमना उपर प्रहारो करवामां आव्या । ते प्रहारो अंतः-
५ पुरमां थवा लाग्या, एटले मारवानुं छोडी दीधुं । आचार्य ऊठ्या अने तेमनी पाछळ बृहत्कर अने बीजा व्यंतरो आगळपाछळ चालवा लाग्या । लोको पण आचार्यने पगे पडीने विनंति करवा लाग्या के हवे छोडो ।

ए यक्षमंदिरमां पथ्थरनी वे मोटी कुंडीओ हती । तेने पण आचार्ये पाछळ पाछळ चलावी । व्यंतरो अवाज करता करता आचार्यनी पाछळ चाल्या आवता हता । माणसोए आचार्यने विनंति
१० करीने ते बृहत्कर अने व्यंतरोने छोडाव्या । ते कुंडीओने पण सूरिजीए आगळ करी अने जे कोई मारा जेवो आवशे ते आ कुंडीओने पाछी मूकशे एम कहीने ते कुंडीओ नगरमां मूकी ।

आ तरफ भरुचमां तेमनो भाणेज आहारनी लोलुपताथी बौद्ध साधु वनीने रह्यो छे । तेनी विद्याना प्रभावथी पात्रो आकाश मार्गे भराईने भक्तीना त्यां आवे छे । आ प्रभावथी केटलाये माणसो तेना भक्त वनी गया छे । आ हकीकत आचार्यने जणाववा श्रीसंघे माणसने मोकल्या । ते
१५ त्यां पहुँच्या ने आचार्यने वधी वात करी । आचार्य भरुचमां पधार्या ।

एवा प्रकारनी अक्रिया उत्पन्न थई छे के आकाशमार्गे गयेलां पात्रोनी आगळ वखथी बींटायेलुं एक मोटुं पात्र भराईने आवे छे अने तेने श्रेष्ठ आसन उपर स्थापन करीने बीजां पात्रोथी भरवामां आवे छे ।

आचार्ये आकाशमार्गनी वच्चे एक शिला विकुर्वीने स्थापन करी, तेथी ते पात्रो फूटी गयां । आथी ते झुल्लक भय पामीने नासी गयो । आचार्य ए स्थळे (बौद्धोना आवासमां) गया । बौद्ध
२० साधुओ आचार्यने कहेवा लाग्या ‘आवो, बुद्ध भगवानना पगे पडो ।’ आचार्ये जवाब आप्यो के, ‘आव, हे शुद्धोदनपुत्र बुद्ध ! मने वंदन कर ।’ ल्यारे प्रतिमारूपे रहेल बुद्ध तेमना चरणमां पड्या । त्यांना स्तूपना दरवाजामां जे सेवकनी मूर्ति हती तेने आचार्ये कहुं: ‘आव, पगे पड ।’ आथी ते पण पगमां पडी । आचार्ये ते मूर्तिने कहुं: ‘हवे ऊठ’ । ल्यारे अर्ध नमेली दशमां हती ते वखते आचार्ये कहुं: ‘वस, आ प्रकारे रहे ।’ आथी ते अर्ध नमेली दशमां रही । पडखे नमेली होवाथी ते मूर्ति
२५ ‘निर्ग्रन्थनामित’ नामे ओळखावा लागी ।”

विद्यासिद्ध आवा प्रकारना होय छे । ४६, (९३२)

(मंत्रसिद्धने जणावे छे—)

श०—जेमणे समग्र मंत्रोने स्वाधीन कर्मा होय अगर घणा मंत्रो के प्रधान मंत्रने सिद्ध कर्मा होय ते मंत्रसिद्ध कहेवाय छे । जेमके, स्तंभनुं आकर्षण करनारा अतिशयवान् साधु । तेमनी
३० कथा आ प्रकारे छे—

ઇત્થી વિજ્ઞાઽભિહિયા પુરિસો મતુ તિ તત્ત્વિસેસોય ।

વિજ્ઞા મસાહ્ણા વા સાહ્ણરહિઓ અ મતુ તિ ॥ ૪૫ ॥ ૧૩૧ ॥

વિજ્ઞાણ ચક્રવટ્ટી વિજ્ઞાસિદ્ધો સ જસસ વેગાવિ ।

સિજ્ઞિજ્ઞ મહાવિજ્ઞા વિજ્ઞાસિદ્ધઞ્જરણુ વ્વ ॥ ૪૬ ॥ ૧૩૨ ॥

તેને પકડી લેગામા આવ્યો । એને માર મારવામા આવ્યો ત્યારે એણે (રાજા, રાણી અમુક ૬ થયેલે હોવાનું) વહી લીધું । રાજાને રાણીની સાથે પકડી લેગામા આવ્યો । એમને ભોજન આપવાનો નિયેધ કર્યો । નગરજનોએ અપયશની વીંકે કાર્કર્પિંહ પ્રવર્તાવ્યા ।

કોઠાસને (રાજાએ) કહ્યું ‘મારા પુત્રને માટે સાત માળનો મહેલ બનાવ અને ઘણેના ભાગમા મારા માટે (મહેલ) બનાવ, જેથી હું વધા રાજાઓને અહીં લાવી શકું । કોઠાસે એવી રચના કરી લીધી ।

કોઠાસે કાકરર્ણના પુત્રને લેવું મોરુલ્યો કે તેને અહીં આવો, એટલામા હું આ (રાજા) ને ૧૦ મારી નાશું છું । તમારા પિતાને અને મને છોડાવો । એ રીતે વિવસ નક્કી કરાવ્યો ।

૭ વિવસે રાજા પુત્રની સાથે મહેલમા પેઠો । (કોઠાસે) સ્ત્રીલી ઉપર પ્રહાર કર્યો એટલે એ (મહેલ) સપુટ ધની ગયો (અર્થાત્ ધીંટાઈ ગયો) રાજા અને એનો પુત્ર મરણ પામ્યા । કાકરર્ણના પુત્રે એ નગર લઈ લીધું । મા-થાપ અને કોઠાસને મુક્ત કર્યા ।”

(વિદ્યાસિદ્ધનું સ્વરૂપ કહે છે—)

15

શુ૦—વિદ્યા અને મત્રમા એટલો જ તફાવત છે કે, સ્ત્રી-દેવતાથી અધિષ્ઠિત હોય તે ‘વિદ્યા’ કહેવાય અને પુરુષ-દેવતાથી અધિષ્ઠિત હોય તે ‘મત્ર’ કહેવાય છે । અથવા વિદ્યા (હોમ ધોરે) સાધનાથી સિદ્ધ થાય છે, જ્યારે મત્ર સાધન વિના જ સિદ્ધ થાય છે । ૪૫, (૧૩૧)

(વિદ્યાસિદ્ધને દૃષ્ટાંતપૂર્વક જણાવે છે—)

શુ૦—જે સર્વ વિદ્યાઓના ચક્રવર્તી છે અથવા જેમણે એક પણ વિદ્યાને સિદ્ધ કરી છે તે ‘વિદ્યા-૨૦ સિદ્ધ’ ગણાય છે । જેમ આર્ય રપુટાચાર્ય વિદ્યાસિદ્ધ તરીકે પ્રસિદ્ધ હતા । તેમની કથા આ પ્રકારે છે—

“આર્ય રપુટાચાર્ય વિદ્યાસિદ્ધ હતા । તેમનો ઘાઠ માણેજ (મુન નામે) શિષ્ય હતો । તેણે તેમની પાસેથી વિદ્યા સામળીને પ્રહ્ણ કરી લીધી, વિદ્યાસિદ્ધને નમસ્કાર કરવાથીયે વિદ્યા સિદ્ધ થાય છે, એના તે વિદ્યાચક્રવર્તી (આર્ય રપુટાચાર્ય) તે માણેજને મહત્ત્વમા (કોઈ) સાધુ પાસે મૂકીને પોતે ગુહશસ્ત્રનગરમા ગયા । ત્યાં કોઈ (ગૌદ) ભિક્ષુને (જૈન) સાધુઓએ ગાદમા હરાવ્યો હતો । ૨૫ હાર સહન ન કરી શકવાથી તે (અનશ્વન કરી) મરી ગયો, અને ગુહશસ્ત્રનગરમા બૃહત્કર નામે વ્યતર થયો । ત્યાં તેણે (જૈન) સાધુઓને ઉપદ્રવ કરવા માહત્યા । એ માટે આર્ય રપુટાચાર્ય ત્યાં ગયા ।

નગરમા આવીને તે યક્ષમંદિરમા આચાર્ય મહારાજ તે મૂર્તિના કાન ઉપર પગ મૂકીને સૂઈ ગયા । મંદિરના પૂજારીએ આવીને જોયું અને ત્યાંથી જઈને તે માણસોને બોલાવી આવ્યો । આચાર્ય

જો નિચસિદ્ધજતો લદ્ધવરો જો વ તુંડિયાઈ વ્વ ।
 સો કિર જત્તાસિદ્ધોઽભિપ્પાઓ બુદ્ધિપજ્ઞાઓ ॥ ૫૦ ॥ ૯૩૬ ॥
 વિઝલા વિમલા સુહુમા જસ્સ મઈ જો ચઠવ્વિહાણ વા ।
 બુદ્ધીય સંપન્નો સ બુદ્ધિસિદ્ધો ઇમા સા ય ॥ ૫૧ ॥ ૯૩૭ ॥
 ઉપ્પત્તિઆં વેણઈઆં કમ્મિયાં પારિણામિઆં ।
 બુદ્ધી ચઠવ્વિહા વુત્તા પંચમા નોવલભ્મણ ॥ ૫૨ ॥ ૯૩૮ ॥
 પુવ્વમદિદ્ધમસ્સુઅમવેદ્ધા તક્કલ્લણવિસુદ્ધગહિઅત્થા ।
 અવ્વાહયફલજોગિણિ બુદ્ધી ઉપ્પત્તિઆ નામ ॥ ૫૩ ॥ ૯૩૯ ॥

વિ૦—‘આગમસિદ્ધ’ પુરુષ મહા અતિશયવાળા હોય છે । તે અસંખ્ય ભવોની વાત કહી શકે છે ।
 10 જે પુરુષ પુષ્કલ પૈસાવાળો છે અગર પૈસામાં પરાયણ રહે છે તે મમ્મણ શ્રેષ્ઠીની માફક
 ‘અર્થસિદ્ધ’ કહેવાય છે । (યાત્રાસિદ્ધ અને અભિપ્રાયસિદ્ધ વિશે કહે છે—) ૪૯, (૯૩૫)

શ૦—જે સદા (જલ્મમાર્ગ અથવા સ્થલ્લમાર્ગની) યાત્રાને (શંકા રાખ્યા વિના) સિદ્ધ
 કરે છે અગર તુંડિક(વણિક)ની માફક જેણે વરદાન પ્રાપ્ત કર્યું છે તે ‘યાત્રાસિદ્ધ’ કહેવાય છે ।
 અભિપ્રાય ઇટલે બુદ્ધિ । જેની બુદ્ધિ વિસ્તારવાળી (ઇટલે એક પદ જાણવા માત્રથી અનેક પદોનું જ્ઞાન
 15 મેલ્લવી લે) વિમલ (ઇટલે સંશય, વિપર્યાસ અને અનધ્યવસાયથી રહિત) તેમજ સૂક્ષ્મ હોય અગર
 (ઔત્પાતિકી વગેરે) ચાર પ્રકારની બુદ્ધિથી જે સંપન્ન હોય તે ‘બુદ્ધિસિદ્ધ’ અગર ‘અભિપ્રાયસિદ્ધ’
 જાણવો । તે ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ આ પ્રમાણે છે— ૫૦—૫૧, (૯૩૬—૯૩૭)

શ૦—૧ ઔત્પાતિકી, ૨ વૈનયિકી, ૩ કર્મજા અને ૪ પારિણામિકી—આ ચાર પ્રકારની
 બુદ્ધિ કહેલી છે । પાંચમો પ્રકાર જણાતો નથી । (૫૨)

વિ૦—(૧) સ્વભાવથી જ જેની ઉત્પત્તિ થતી હોય અને જેમાં વીજાં શાસ્ત્રો તેમજ કર્મના
 અભ્યાસની અપેક્ષા નથી તે ‘ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ’ (હાજરજવાવી) કહેવાય છે ।

(૨) ગુરુની સેવાશુશ્રૂષા ઇ જ જેનું મુખ્ય કારણ છે તે ‘વૈનયિકી બુદ્ધિ’ કહેવાય છે ।

(૩) આચાર્ય ઇટલે શિક્ષક । તેમના વિના જ જે કાર્ય થાય તે ‘કર્મ’ કહેવાય, અને
 શિક્ષકપૂર્વક જે કાર્ય થાય તે ‘શિલ્પ’ કહેવાય । અથવા કોઈ સમયે જે કાર્ય કરાય તે ‘કર્મ’
 25 કહેવાય અને નિત્ય જે કાર્ય કરવામાં આવે તે ‘શિલ્પ’ કહેવાય—આમાં કર્મ કરવાથી ઉત્પન્ન થતી
 જે બુદ્ધિ તે ‘કર્મજા બુદ્ધિ’ કહેવાય છે ।

(૪) લાંબા સમયના પૂર્વાપરના અવલોકનથી—અનુભવથી ઉત્પન્ન થતી જે બુદ્ધિ તેને
 ‘પારિણામિકી બુદ્ધિ’ કહે છે । ૫૨, (૯૩૮)

(ઔત્પાતિકી બુદ્ધિનું લક્ષણ જણાવે છે—)

શ૦—પૂર્વે જોયેલું ન હોય, સાંભળેલું ન હોય અને અનુભવેલું ન હોય છતાં તે જ ક્ષણે વિશુદ્ધ
 30 અર્થને ગ્રહણ કરનારી અને અવાધિત ફલતા યોગવાળી બુદ્ધિને ‘ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ’ કહે છે । (૫૩)

સત્ત્વેવિ દવ્વજોગા પરમચ્છેરયફલાહ્વેગોઽવિ ।
જસ્તેહ હુઞ્જિ સિદ્ધો સ જોગસિદ્ધો જહા સમિઓ ॥ ૪૮ ॥ ૧૩૪ ॥
આગમસિદ્ધો સત્ત્વગપારઓ ગોઽમ્મ વ્વ ગુણરાસી ।
પઝરત્થો અત્થપરો વ મમ્મણો અત્થસિદ્ધ ત્તિ ॥ ૪૯ ॥ ૧૩૫ ॥

“કોઈ એક નગરમા ઇક સૌંદર્યપત્ની સાધ્વીને કોઈ વિપયલોહપ રાજાએ પકડી, ત્યારે સઘ ૫
એકઠો યયો અને એક સિદ્ધમત્ર આચાર્ય રાજાના મહેલના પ્રાગળમા જે સ્ત્રમો હતા તેને આકર્ષિત
કર્યા । તે સ્ત્રમો અવાજ કરતા આકાશમા ડૂંચે જવા લાગ્યા, અને મહેલના બીજા સ્ત્રમો પણ હાલી
ઊઠ્યા । આથી રાજા ભય પામ્યો અને સાધ્વીને ઠોડી મૂકી, તેણે શ્રીસઘની માફી માગી ।”

આ પ્રકારના હોય તે ‘સિદ્ધમત્ર’ કહેવાય છે । ૪૭, (૧૩૩)

(યોગસિદ્ધને વતાવે છે—)

10

શ્રુ૦—મારે આશ્ચર્યકારક સમગ્ર દ્રવ્યોની મેલગળી જે જાણતા હોય અથવા જેમણે એક
પણ યોગ સિદ્ધ કર્યો હોય તે ‘યોગસિદ્ધ’ કહેવાય છે । એના યોગસિદ્ધ તરીકે આર્ય સમિતાચાર્ય
જાણીતા હતા । તેમની કથા આ પ્રકારે છે —

“આમીર દેશમા કૃષ્ણા અને વેન્ના નામની નદીઓની વચ્ચે (એક ટાપુ ઉપર) વેટલાક
તાપસો રહેતા હતા । ત્યાનો એક તાપસ પગે લેપ કરીને પાણીમા ફરતો ફરતો (નદીકિનારે) 15
આવતો-જતો । આથી લોકો તેને માન આપવા લાગ્યા । શ્રાવકોની શ્રદ્ધા પણ ચલાયમાન થવા લાગી ।

શ્રીનમ્મસ્વામીના માતુલ આર્ય સમિતસૂરિ વિહાર કરતા ત્યા આવ્યા । શ્રાવકો તેમની પાસે ગયા ।
તેમણે (પેલા તપાસની દક્ષીણ જાણીને) કહ્યું કે, આ અક્રિયા છે । એમ થાય એ આચાર્યને ગમ્યું નહીં ।
તેમણે કહ્યું કે, આર્યો ! શા માટે રાહ જૂઓ છો ? આ (તાપસ) કોઈ યોગચૂર્ણ (પગે) ઘસી
લાવે છે, તેથી તે આ રીતે ફરી શકે છે । તે તાપસને ઘોલાવવામા આવ્યો । કોઈ શ્રાવકે કહ્યું કે, અમે 20
પણ તમને દાન આપીએ છીએ, માટે હે ભગવન્ ! પહેલા આપ પગ ધોઈ નામસ્કારો તો અમે આભારી થઈશું ।

તે તાપસે અનિચ્છાએ પગ અને પાદુકાઓ ધોઈ નારતી । તે પટ્ટી તે પાણીમા ગયો અને ઢૂંચવા
લાગ્યો । આથી તેની મારે નિંદા થવા લાગી । આના દમ્ભના કારણે એ લોકજીભે ચવાઈ ગયો ।

આચાર્ય (પોતાના સ્થાનથી) વહાર નીકળ્યા । તેમણે નદીમા યોગચૂર્ણ નાચીને નદીને કહ્યું ‘હે
પુત્રી વેન્ના નદી ! કિનારો આપ । મારે પૂર્વ તરફના કિનારે જવું છે ।’ આથી વને વિનાશ મેળા થઈ ગયા । 25
આચાર્ય તે વધા તાપસોને (જેને) દીધા આપી । તે વધા બ્રહ્મદ્વીપમા રહેનારા ‘બ્રહ્મદ્વીપિક’ કહેવાયા ।”

‘યોગસિદ્ધ’ આ પ્રકારના હોય છે । ૪૮, (૧૩૪)

(આગમસિદ્ધ અને અર્થસિદ્ધ વિશે કહે છે—)

શ્રુ૦—સમગ્ર અગોના પારગામી તે ‘આગમસિદ્ધ’ કહેવાય । એવા આગમસિદ્ધ તરીકે ગુણોના
મહાર શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રસિદ્ધ હતા । એમ જ જે મહાધનવાન્ કે ધનમા જ નિષ્ણાવાઓ હોય તે 30
મમ્મણ શ્રેષ્ઠીની માફક ‘અર્થસિદ્ધ’ કહેવાય છે । (૪૯)

ઉવઓગદિઢસારા કમ્મપસંગપરિવોલણવિસાલા ।

સાહુકારફલવર્ઘ કમ્મસમુત્થા હવઙ્ગ વુદ્ધી ॥ ૬૦ ॥ ૧૪૬ ॥

હેરન્નિર્ણ કરિસર્ણ કોલિર્ણ હોવેર્ણ અ મુત્તિર્ણ ઘર્ણ પવર્ણ ।

તુન્નાર્ગ વહુર્ણ પૂઠર્ણ અ વર્ઘ ચિત્તકારેર્ણ અ ॥ ૬૧ ॥ ૧૪૭ ॥

અણુમાણહેઉદિઢ્ઠંતસાહિયા વયવિવાગપરિણામા ।

હિઅનિસ્સેઅસફલવર્ઘ વુદ્ધી પરિણામિઆ નામ ॥ ૬૨ ॥ ૧૪૮ ॥

અમર્ણ સિઢ્ઠિર્ણ કુમારેર્ણ દેવીર્ણ ઉદિઓદણ હવઙ્ગ રાયા ।

સાહુ અ નંદિસેણેર્ણ ધણદત્તેર્ણ સાવર્ગ અમચ્ચેર્ણ ॥ ૬૩ ॥ ૧૪૯ ॥

સ્વર્ગેર્ણ અમચ્ચપુત્તેર્ણ ચાણકેર્ણ ચેવ થૂલમદેર્ણ અ ।

નાસિકસુંદરી નંદેર્ણ વઙ્ગેર્ણ પરિણામિઆ વુદ્ધી ॥ ૬૪ ॥ ૧૫૦ ॥

ચલણાહર્ણ આમંડેર્ણ મળીર્ણ અ સપ્પેર્ણ અ સ્વર્ગિર્ણ થૂમિર્ણ દેર્ણ ।

પરિણામિઅવુદ્ધીણ એવમાર્ઘ ઉદાહરણા ॥ ૬૫ ॥ ૧૫૧ ॥

કૌંચનું વામઞ્મળ, ૧૩ વરસાદનું પાળી, ૧૪ વઙ્ગદની ચોરી અને પ્રહારથી ઘોઢાનું મરણ ।
૫૮-૫૯, (૧૪૪-૧૪૫)

15 (કર્મજા વુદ્ધિનું લક્ષણ જણાવે છે—)

શૃ—૧કાગ્ર ચિત્તથી ઉપયોગપૂર્વક કાર્યના પરિણામને જોનારી તથા અનેક કાર્યોના અભ્યાસ અને ચિંતનથી વિશાલ તેમજ વિદ્વાનોએ કરેલી પ્રશંસારૂપ ફઝને આપનારી વુદ્ધિ ‘કર્મજા વુદ્ધિ’ કહેવાય છે । ૬૦, (૧૪૬)

(કર્મજા વુદ્ધિનાં દૃષ્ટાંતો જણાવે છે—)

20 શૃ—૧ સોની, ૨ લેદ્ધત, ૩ વળકર, ૪ લુહાર, ૫ મળિકાર, ૬ ઘી વેચનાર, ૭ કૂદનારો, ૮ દરજી, ૯ સુથાર, ૧૦ કંદોઈ, ૧૧ કુંભાર અને ૧૨ ચિત્રકાર । ૬૧, (૧૪૭)

(પારિણામિકી વુદ્ધિનાં લક્ષણ જણાવે છે—)

શૃ—અનુમાન, હેતુ અને દૃષ્ટાંતથી સાધ્યને સિદ્ધ કરનારી, અવસ્થાના પરિપાકથી પુષ્ટ તેમજ અભ્યુદય અને મોક્ષરૂપી ફઝને આપનારી વુદ્ધિ તે ‘પારિણામિકી વુદ્ધિ’ કહેવાય છે । ૬૨, (૧૪૮)

25 (પારિણામિકી વુદ્ધિનાં દૃષ્ટાંતો જણાવે છે—)

શૃ—૧ અમયકુમાર, ૨ શેઠ, ૩ કુમાર, ૪ દેવી, ૫ ઉદિતોદય રાજા, ૬ સાધુ અને નંદિષેણ કુમાર, ૭ ધનદત્ત, ૮ શ્રાવક, ૯ અમાત્ય, ૧૦ ક્ષપક સાધુ, ૧૧ અમાત્યપુત્ર, ૧૨ ચાણક્ય, ૧૩ સ્થૂલિમદ્ર, ૧૪ નાસિકપુરમાં સુંદરીપતિ નંદ, ૧૫ વજ્રસ્વામી, ૧૬ મસ્તક પર ચરણપ્રહાર, ૧૭ આમલક, ૧૮ મળિ, ૧૯ સર્પ, ૨૦ ગેહો (અરણ્ય પશુ) અને ૨૧ સ્તૂપ વગેરે એ પારિણામિકી
30 વુદ્ધિનાં ઉદાહરણો છે । ૬૩-૬૫, (૧૪૯-૧૫૧) ।

મરહસિલં પળિઅં સ્વસ્ત્વે' સુદુર્ગે પડેં સરડેં કાગં ઉચારે' ।
 ગયેં ઘયણેં ગોલેં સમ્મે' સુદુર્ગે મર્ગિર્ગતિયે પડેં પુત્તે' ॥ ૫૪ ॥ ૧૪૦ ॥
 મરહસિલં મિંદેં કુદુદેં તિલેં વાલુઅં હર્તિયે અગડેં વળસડેં ।
 પાયસેં અડાં પત્તે' યાડહિલી પચપિઅરો' ૧૫ અ ॥ ૫૫ ॥ ૧૪૧ ॥
 મદુસિત્તયેં મુદિ' અકે' અ નાળાં મિક્કુ ચેડગનિહાણે' । 5
 સિક્કપાં ય અત્થસત્થે' ઇચ્છા ય મહ' સયસહસ્તે' ॥ ૫૬ ॥ ૧૪૨ ॥
 મરનિત્થરણસમત્થા તિમ્માસુત્તત્થગહિઅપેયાલા ।
 ઉમઓ લોગફલવડેં વિળયસમુત્થા હવડ સુદ્ધી ॥ ૫૭ ॥ ૧૪૩ ॥
 નિમિત્તે' અત્થસત્થે' અલેહે' ગણિં અ કૂવેં ઈસે અ ।
 ગદ્દેં લક્ષણં ગટી' અગાં ગણિઆ ય રહિઓ' અ ॥ ૫૮ ॥ ૧૪૪ ॥ 10
 સીઆ સાહી દીદ્દ ચ તળં અવસવ્વય ચ કુંચસ્મં ।
 નિવ્વોદે' અ ગોણે ઘોડગપહણ ચ સુક્કાઓ' ॥ ૫૯ ॥ ૧૪૫ ॥

વિ०—પૂર્વે દટલે બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય તે પહેલા પોતે જોયેલું ન હોય, વીજેથી સામઝ્યુ ન હોય, અને મનથી વિચારેલું ન હોય છતાં તે જ ક્ષણે વચાવર અભિપ્રેત અર્થને પ્રહળ કરે અને આ મવમા એકાતિક અને પરમવમા અવિરુદ્ધ ઘવા અયાધિત ફઝને જે મેઝવી આપે તેને 'ઔત્પાતિકી 15 બુદ્ધિ' કહે છે, અર્થાત્ શાસ્ત્રાભ્યાસ કે અનુભવ વગેરે વિના જ કેવલ ઉત્પાતથી જ જે ઉત્પન્ન થાય તે 'ઔત્પાતિકી બુદ્ધિ' કહેવાય છે । ૫૩, (૧૩૯)

(ઔત્પાતિકી બુદ્ધિના દટાતો જણાવે છે—)

શ૦—૧ મરતશિલા, ૨ પળિત (જુગાર), ૩ વૃક્ષ, ૪ મુદ્રિકા, ૫ પદ, ૬ સરદ (જતુવિશેષ), ૭ કાગડો, ૮ ઉચાર, (મલપરીક્ષા), ૯ હાથી, ૧૦ માદ (અકીર્તિ), ૧૧ ગોલક, 20 ૧૨ સ્તમ્ભ, ૧૩ કુદ્રક (વાઙ્ક), ૧૪ માર્ગ, ૧૫ સ્ત્રી, ૧૬ પતિ, ૧૭ પુત્ર । ૫૪, (૧૪૦)

શ૦—૧ મરતશિલા, ૨ ઘેટો, ૩ કુન્દો, ૪ તલ, ૫ રેતી, ૬ હાથી, ૭ કૂરો, ૮ વનપ્રહ, ૯ સ્ત્રી, ૧૦ અતિગ, ૧૧ પત્ર, ૧૨ યાડહિલા (પ્રાણીવિશેષ), ૧૩ થી ૧૬ પચ પિતા, ૧૭ મધુછત્ર, ૧૮ મુદ્રિકા, ૧૯ અંક, ૨૦ નાણુ, ૨૧ મિક્કુ, ૨૨ ચેટક અને નિવાન, ૨૩ શિષ્ય, ૨૪ અર્થશાસ્ત્ર, ૨૫ ઇચ્છા મહત્, ૨૬ શતસહસ્ત્ર । ૫૫-૫૬, (૧૪૧-૧૪૨) 25

(વૈનયિકી બુદ્ધિ વિશે જણાવે છે—)

શ૦—સુરેલેલ કાર્યને પાર પાડામા સમર્થ અને ણ વર્ગ (ધર્મ, અર્થ અને કામ) ના ઉપાયનુ પ્રતિપાદન કરનારા શાસ્ત્રોના રહસ્યને જાણનારી, ઘટ્ટી અને લોક (આ લોક અને પરલોક) મા ફઝ આપનારી ઘવી બુદ્ધિને 'વિનયથી ઉત્પન્ન થતારી' અર્થાત્ 'વૈનયિકી બુદ્ધિ' કહે છે । ૫૭, (૧૪૩)

(વૈનયિકી બુદ્ધિના દટાતો જણાવે છે—)

શ૦—૧ નિમિત્ત, ૨ અર્થશાસ્ત્ર, ૩ લિપિજ્ઞાન, ૪ ગણિત, ૫ કૂરો, ૬ અશ્વ, ૭ ગર્દભ, ૮ લક્ષણ, ૯ પ્રથિ, ૧૦ અગદ (દવા), ૧૧ ગણિકા અને રથિક, ૧૨ શીતા સાહી, હાલુ ઘાસ, ' 80

લાડઅ ઇરંડફલે અગ્ગી ધૂમે ઉસૂ ધણુવિમુકે ।
 ગઈ પુવ્વપઓગેણં એવં સિદ્ધાણ વિ ગઈઓ ॥ ૭૧ ॥ ૯૫૭ ॥
 કહિં પહિહયા સિદ્ધા કહિં સિદ્ધા પહિટ્ટિયા ।
 કહિં વોંદિં ચડ્ત્તા ણં કત્થ ગંતૂણ સિજ્ઞઈ ? ॥ ૭૨ ॥ ૯૫૮ ॥
 5 અલોએ પહિહયા સિદ્ધા લોઅગ્ગે અ પહિટ્ટિયા ।
 ઇહં વોંદિં ચડ્ત્તા ણં તત્થ ગંતૂણ સિજ્ઞઈ ॥ ૭૩ ॥ ૯૫૯ ॥
 ઈસીપઘભારાએ સીઆએ જોઅણમ્મિ લોગંતો ।
 વારસહિં જોઅણેહિં સિદ્ધી સન્વટ્ઠસિદ્ધાઓ ॥ ૭૪ ॥ ૯૬૦ ॥

(સિદ્ધોની ગતિ ઉદાહરણથી વતાવે છે—)

10 શૃ—જેમ તુંવહુ, ઇરંડાનું ફલ, અગ્નિ, ધુમાડો અને ધનુષ્યમાંથી છૂટેલું તીર એ વધાંની પૂર્વપ્રયોગથી જેવી ગતિ થાય છે તેવી જ સિદ્ધોની પણ ગતિ થાય છે । (૭૧)

વિ—કર્મથી મુકાયેલો જીવ એક ક્ષણમાં ઝંચે લોકના અગ્રભાગ સુધી જાય છે । તે વિશે દૃષ્ટાંતો જણાવતાં જેમ તુંવહાને આઠ વાર માટીના લેપ કરેલા હોય અને પાણીમાં નાંચવામાં આવે તો તે પાણીની નીચે રહે છે પણ માટીનો લેપ ઓછો થતાં થતાં પાણીના તલ્લિયાની મર્યાદાથી
 15 ઝંચે આવે છે તેમ સિદ્ધોની ગતિ પણ સમજવી ।

જેમ ઇરંડાનું ફલ વંધન છેદાઈ જતાં ઝંચે ગતિ કરે છે તેમ સિદ્ધોની ગતિ થાય છે । વઢી, અગ્નિ અને ધુમાડો સ્વાભાવિક પરિણામના કારણે જેમ ઝંચે જાય છે તેમ સિદ્ધોની ગતિ થાય છે । ધનુષ્યમાંથી જેવી રીતે તીર છૂટે છે તે રીતે સિદ્ધોની ગતિ થાય છે । ૭૧, (૯૫૭)

(સિદ્ધોની ગતિનો અવરોધ અને સ્થિતિ વિશે પ્રશ્ન કરે છે—)

20 શૃ—સિદ્ધ આત્મા ક્યાં પ્રતિહત થાય છે ? સિદ્ધો ક્યાં પ્રતિષ્ઠિત છે ? ક્યાં તેઓ શરીર છોડીને ક્યાં જઈને સિદ્ધિ પામે છે ? ૭૨, (૯૫૮)

(પ્રશ્નકારના પક્ષને અવલંબીને કહે છે—)

શૃ—સિદ્ધના જીવો અલોકમાં પ્રતિહત છે । લોકના અગ્રભાગે પ્રતિષ્ઠિત છે અને અહીં શરીર છોડીને ત્યાં જઈને સિદ્ધિ પામે છે । (૭૩)

25 વિ—અલોક એટલે જ્યાં ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય નથી પણ કેવલ આકાશસ્તિકાય છે ત્યાં સિદ્ધો સ્વલના પામે છે । લોકાકાશમાં તેઓ અપ્રતિહત છે । લોકનો અગ્રભાગ એટલે પાંચ અસ્તિકાયરૂપ લોકના મસ્તક ભાગમાં પ્રતિષ્ઠિત છે, ત્યાંથી ફરી વાર આવવાનું નથી એ રીતે પ્રતિષ્ઠિત છે ।

વઢી, અહીં દ્વીપ સમુદ્રની અંદર જ સર્વથા શરીર છોડીને ત્યાં—લોકના અગ્રભાગમાં અસ્પૃશદ્-ગતિથી જઈને સિદ્ધ થાય છે, એટલે સ્થિર થાય છે । ૭૩, (૯૫૯)

(લોકનો અગ્રભાગ ક્યાં છે તે જણાવે છે—)

30 શૃ—ઈષદ્ પ્રાગ્ભારા જે સિદ્ધિભૂમિ છે અને જેનું વીજું નામ સીતા છે તેનાથી એક યોજન દૂર લોકનો અંતભાગ છે । સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી વાર યોજન દૂર તે સિદ્ધિભૂમિ છે । ૭૪, (૯૬૦)

૧ વીજાઓ એમ માને છે કે લોકના અંતભાગરૂપી સિદ્ધિભૂમિ વાર યોજન દૂર છે । તત્ત્વ તો કેવલીઓ જ જાણે ।

ન કિલમ્મઙ્ગ જો તવમા સો તપસિદ્ધો દદ્ધપ્પહારિ વ્ય ।
 સો કમ્મમ્પપસિદ્ધો જો સવ્વમ્પીણકમ્મસો ॥ ૬૬ ॥ ૧૫૨ ॥
 દીઢ્ઠકાલરય જ તુ કમ્મં સેસિઅમ્મદ્ધા ।
 સિઅ વત તિ સિદ્ધસ્સ સિદ્ધત્તમુપજાયઙ્ગ ॥ ૬૭ ॥ ૧૫૩ ॥
 નાઠ્ઠણ વેઅણિજ્ઞ અઙ્ગમ્મહુઅ આઠઅ ચ યોનાગ ।
 ગત્થૂણ સમુગ્ગાય રૂપતિ કમ્મ નિસ્વસેસ ॥ ૬૮ ॥ ૧૫૪ ॥
 દઢ્ઠ કનાઢે મથતરે અ સાહરણયા સરીરત્થે ।
 માસાજોગનિરોઢે સેલેસી સિજ્ઞણા ચેવ ॥ ૬૯ ॥ ૧૫૫ ॥
 જહ ઉલ્લા સાડીઆ આસુ સુક્કહ વિરલ્લિઆ સત્તી ।
 તહ કમ્મલહુઅ સમણ વચ્ચતિ જિણા સમુગ્ગાય ॥ ૭૦ ॥ ૧૫૬ ॥

10

(તપસિદ્ધ અને કર્મક્ષયસિદ્ધના લક્ષણ જણાવે છે—)

શુ૦—જે માનવી (વાહ્ય અને અભ્યંતર) તપથી હેઝ પામતો નથી તે દૃઢપ્રહારીની જેમ 'તપસિદ્ધ' કહેવાય છે, અને જેમણે કર્મના વધા અશોનો નાશ કર્યા છે તે 'કર્મક્ષયસિદ્ધ' કહેવાય છે । ૬૬, (૧૫૨)

(કર્મક્ષયસિદ્ધનું લક્ષણ જણાવે છે—)

15

શુ૦—દીર્ઘ સ્થિતિગ્રાહુ આઠ પ્રકારનું વાઘેલું જે કર્મ તેને ધ્યાનરૂપી અગ્નિથી મસ્તીમૂત કર્યું હોનાથી સિદ્ધને સિદ્ધપણુ પ્રાપ્ત થાય છે । ૬૭, (૧૫૩)

શુ૦—વેદનીય કર્મ ઘણું વધારે છે અને આયુષ્યકર્મ થોડું છે એમ જાણીને ફેવલી ભગ વાનો સમુદ્ધાવ કરીને સમગ્ર કર્મનો ક્ષય કરી નાંચે છે । ૬૮, (૧૫૪)

શુ૦—શરીરમા રહેલ હોવા છતાં આત્મપ્રદેશોને દઢ, કપાટ, મથાન અને અતરને પૂર્ણ કરતાં 20 માપાયોગનો નિરોધ કરીને શૈલેશીકરણ પામે ત્યારે સિદ્ધ થાય છે । (૬૯)

વિ૦—સમુદ્ધાવ કરતી વખતે પહેલાં સમયે વઢ, વીના સમયે કમાઢ અને ત્રીજા સમયે રૂંચો કરીને, ચોથા સમયે અંતર (વાકી રહેલી વધી રાહલી જગા) ને પૂર્ણ કરીને સમગ્ર લોકમા આત્માને વ્યાપ્ત કરી દે છે, પછી તે જ ક્રમે આત્મપ્રદેશોને સહરીને આઠમા સમયે શરીરસ્થ થઈ જાય છે । ત્યાર પછી માપાયોગનો (મનોયોગનો અને કાયયોગનો પણ) નિરોધ કરીને, શૈલેશીકરણ 20 કરીને સિદ્ધ થાય છે—મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે । ૬૯, (૧૫૫)

(સમુદ્ધાવને દૃષ્ટાંતથી જતાવે છે—)

શુ૦—જેમ મીની સાડી પહેળી કરી હોય તો તે સુકાઈ જાય છે તે પ્રમાણે પ્રયત્નવિશેષથી કર્મરૂપ પાણી પણ સુકાઈ જાય છે માટે કર્મની લઘુતાના સમયે જિનેશ્વરો સમુદ્ધાવ કરે છે । ૭૦, (૧૫૬)

- તિન્નિ સયા તિત્તીસા ઘણુ ત્તિ ભાગો અ કોસ છઞ્ઞાઓ ।
 જં પરમોગાહોડ્યં તો તે કોસસ્સ છઞ્ઞાણ ॥ ૮૦ ॥ ૯૬૬ ॥
 ઉત્તાણુ વ્વ પાસિહ્ણુ વ્વ અહવા નિસન્નઓ ચેવ ।
 જો જહ્ કરેહ્ કાલં સો તહ ઉવ્વજ્જણ સિદ્ધો ॥ ૮૧ ॥ ૯૬૭ ॥
 5 ઇહભવભિન્નાગારો કમ્મવસાઓ ભવંતરે હોહ્ ।
 ન ય તં સિદ્ધસ્સ જઓ તમ્મી તો સો તયાગારો ॥ ૮૨ ॥ ૯૬૮ ॥
 જં સંઠાણં તુ ઇહં ભવં ચયંતસ્સ ચરમસમયમ્મિ ।
 આસી અ પ્પણ્ણસઘણં તં સંઠાણં તર્હિં તસ્સ ॥ ૮૩ ॥ ૯૬૯ ॥
 દીહં વા હસ્સં વા જં ચરમભવે હવિજ્જ સંઠાણં ।
 10 તત્તો તિભાગહીણા સિદ્ધાણોગાહણા ભણિઆ ॥ ૮૪ ॥ ૯૭૦ ॥

(ઉપર્યુક્ત અવગાહનાનું ફરીને સમર્થન કરે છે—)

શ૦—ત્રણસો ને તેત્રીશ ધનુષ્યનો જે ત્રીજો ભાગ અર્થાત્ કોશનો છઠ્ઠો ભાગ થાય એવા કોશના છઠ્ઠા ભાગે સિદ્ધોની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના હોય છે । ૮૦, (૯૬૬)

(સિદ્ધોના ઉપપાત વિશે કહે છે—)

- 15 શ૦—ચત્તો, પઢલે, અર્ધ નમેલો, વાજુમાં રહેલો, તીર્છો રહેલો અથવા વેઠેલો જે આત્મા જે રીતે કાઢ કરે છે તે રીતે જ સિદ્ધપણે ઉત્પન્ન થાય છે । ૮૧, (૯૬૭)

શ૦—(જીવ) આ ભવમાંથી વીજા ભવમાં (સ્વર્ગ વગેરેમાં) જતાં ભિન્ન આકાર પ્રાપ્ત થાય છે પણ સિદ્ધને તો તે (કર્મો) નથી એટલે તેમાં પહેલાં જેવો જ આકાર હોય છે । (મતલબ કે, અપવર્ગમાં આ સિદ્ધ જીવો પૂર્વભવના આકારવાળા જ રૂપજે છે) ૮૨, (૯૬૮)

- 20 (વઢી કહે છે—)

શ૦—આ ભવને ત્યજતી વચ્ચે છેલ્લા સમયે (સિદ્ધના જીવોને) જે સંસ્થાન હોય તે જ ઘન પ્રદેશવાળું સંસ્થાન તે સિદ્ધને હોય છે । ૮૩, (૯૬૯)

(વઢી કહે છે—)

- શ૦—લાંબુ અથવા ટૂંકું એવું જે સંસ્થાન છેલ્લા સમયે હોય, તેનાથી ત્રીજે ભાગે ($\frac{1}{3}$ ભાગે)
 25 ન્યૂન એવી સિદ્ધોની અવગાહના (જિનેશ્વરોએ) કહેલી છે । (૮૪)

વિ૦—લાંબુ એટલે પાંચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ, ટૂંકું એટલે વે હાથ પ્રમાણ, મધ્યમ એટલે વિચિત્ર ।

પ્ર૦—છેલ્લા ભવમાં જે સંસ્થાન હોય તેનાથી ત્રીજા ભાગે ન્યૂન એમ શા માટે કહો છો ?

ઉ૦—છિદ્રો જેટલો ત્રીજો ભાગ પૂર્ણ જાય છે તેથી સિદ્ધોની અવગાહના એટલી હોય છે ।
 અવગાહના એટલે અવસ્થા । ૮૪, (૯૭૦)

નિમ્મલદગરયવળ્લા તુસારગોલીરહારસરિવન્ના ।
 ઉત્તાણયછત્તયસઠિઆ ય મળિયા જિણપરેહિ ॥ ૭૫ ॥ ૧૬૧ ॥
 એગા જોઅણકોઢી વાયાલીસ ચ સયસહસ્સાહ ।
 તીસ ચેવ સહસ્સા દો ચેવ સયા અરણપન્ના ॥ ૭૬ ॥ ૧૬૨ ॥
 વહુમજ્જદેસમાગે અટ્ટેવ ય જોઅણાણિ વાહલ્લ ।
 ચરમતેસુ અ તણુઈ અગુલ્લસરિજ્ઞઈમાગ ॥ ૭૭ ॥ ૧૬૩ ॥
 ગત્થા જોઅણ જોઅણ તુ પરિહાઢ અગુલપુહુત્ત ।
 તીસેઽવિઅ પેરતા મચ્છિઅપત્તાઢ તણુઅયરા ॥ ૭૮ ॥ ૧૬૪ ॥
 ઈસીપન્નામારાણ સીઆણ જોઅણમ્મિ જો કોસો ।
 કોસસ્સ ય છન્નામાણ સિદ્ધાણોગાહના મળિઆ ॥ ૭૯ ॥ ૧૬૫ ॥

5

10

(સિદ્ધિભૂમિનુ સ્વરૂપ વર્ણવે છે—)

શૃ૦—તે (સિદ્ધિભૂમિ) નિર્મલ પાણીના વિંદુઓના વર્ણ જેવી છે, હિમ જેવા વર્ણની છે, ગાયનુ દૂધ અગર દારના જેવા વર્ણવાળી છે । (અને તેનુ સ્થાન—) પત્તા છત્રની માફક રહેલી હોય તેવી સિદ્ધિભૂમિ છે, એમ જિનેશ્વર ભગવતોણ કહેલુ છે । ૭૫, (૧૬૧)

(સિદ્ધિભૂમિની પરિધિ જણાવે છે—)

15

શૃ૦—એક કરોડ, વત્તાલીસ લાસ, ત્રીસ હજાર, થસો ને ઓગણપચાસ યોજન એ સિદ્ધિભૂમિની પરિધિ છે । (૭૬)

વિ૦—આ પરિધિનુ પ્રમાણ સ્થૂલ દ્રષ્ટિએ અહીં વતાવ્યુ છે પણ ક્ષેત્રની પરિધિનો વીજો યોદ્ધોક વધારો અને વિસ્તાર ‘પન્નવણાસૂત્ર’થી જાણી લેવો । ૭૬, (૧૬૨)

(સિદ્ધિભૂમિની જાઢાઈ—પાતઢાઈ વતાવે છે—)

20

શૃ૦—સિદ્ધશિલાના મધ્ય ભાગમા ઢાઠ યોજનની જાઢાઈ હોય છે અને છેડે અગુલના અસપ્ત્યાતમા ભાગ જેટલી તે પાતઢી હોય છે । ૭૭, (૧૬૩)

(સિદ્ધિભૂમિની પાતઢાઈનો ક્રમ જણાવે છે—)

૫૦

શૃ૦—યોજન યોજન આગલ (વધીએ તો) અગુલ પૃથક્ત્વભાગ પ્રમાણ ઓઢી ઓઢી થતી જાય છે (અને એમ ઓઢી થતા થતા) તેના છેડાના માગો માત્સીની પાસ કરતાયે પાતઢા 25 હોય છે । ૭૮, (૧૬૪)

(સિદ્ધોની અવગાહના વતાવે છે—)

શૃ૦—સીતા (જેનુ વીજુ નામ છે) એવી ઈપદ્દુપ્રાગ્મારાથી ઉપર એક યોજનમા જે છેલ્લો ગાઢ છે તેના ઉપરના છટ્ટા ભાગમા સિદ્ધોની અવગાહના હોય છે । એ પ્રકારે લોકના અપ્રમાણમા સિદ્ધો પ્રતિષ્ઠિત છે ।) ૭૯, (૧૬૫)

30

સિદ્ધસ્સ સુહો રાસી સવ્વદ્ધાપિંડિઓ જહ હવિજ્ઞા ।
 સોઽણંતવગ્ગમ્હઓ સવ્વાગાસે ન માહ્જ્ઞા ॥ ૯૬ ॥ ૯૮૨ ॥
 જહ નામ કોઙ મિચ્છો નગરગુણે વહુવિહે વિઆણંતો ।
 ન ચણ્ણ પરિકહેઽં ઉવમાહ તર્હિં અસંતીણ ॥ ૯૭ ॥ ૯૮૩ ॥
 5 ઇઅ સિદ્ધાણં સુખ્ખં અણોવમં નત્થિ તસ્સ ઓવમ્મં ।
 કિંચિ વિસેસેણિત્તો સારિક્ખમિણં સુણહ વુચ્છં ॥ ૯૮ ॥ ૯૮૪ ॥
 જહ સવ્વકામગુણિણં પુરિસો મોત્તૂણ મોઅણં કોઙ્ઞ ।
 તણ્ણા-હુઆવિમુક્કો અચ્છિજ્ઞ જહા અમિઅતિત્તો ॥ ૯૯ ॥ ૯૮૫ ॥
 ઇઅ સવ્વકાલતિત્તા અડલં નિવ્વાણમુવગયા સિદ્ધા ।
 10 સાસયમવ્વાવાહં ચિદ્દંતિ સુહી સુહં પત્તા ॥ ૧૦૦ ॥ ૯૮૬ ॥

વિ૦—દેવતાઓના સમૂહનું સમગ્ર સુખ તે ભૂતકાળ, ભવિષ્યકાળ અને વર્તમાનકાળનું
 ૧૫૦ એકઠું કરવામાં આવે, તેને વધા સમયથી ગુણીય અને તે અનંતગણું થાય તેને અનંત એવા વર્ગોથી
 ગુણવામાં આવે તોપણ મુક્તિના સુખની તુલના કરી શકે નહીં । ૯૫, (૯૮૧)

(એ જ વસ્તુને જૂદા પ્રકારે વતાવે છે—)

15 શ૦—સિદ્ધોના જીવોનો સુખનો રાશિ-સમૂહ જો વધાયે સમયને એકત્રિત કરવામાં આવે
 અને તેને અનંત વર્ગોથી વિભાજિત કરીએ તો તે ભાગ સમગ્ર આકાશમાં પણ માર્દ શકે નહીં । (૯૬)

વિ૦—આ ગાથાનો રહસ્યાર્થ એ છે કે, સુખ એ વિશિષ્ટ આહ્વાદરૂપ છે । જ્યારથી
 આરંભીને શિષ્ટ મનુષ્યોમાં સુખ શબ્દની પ્રવૃત્તિ થયેલી છે ત્યારથી તે આહ્વાદથી માંડીને શરૂઆત
 કરીએ અને એકેક ગુણની વૃદ્ધિની તરતમતાથી આ આહ્વાદને ત્યાં સુધી વિશેષિત કરીએ કે તે અનંત
 20 ગુણ-વૃદ્ધિથી નિરતિશય ગુણની પૂર્ણતાને પામે । તેથી આ આહ્વાદ અત્યંત, ઉપમાતીત, એકાંત,
 ઉત્સુકતા વગરનો, સ્થિર એવો જે છેલ્લો આહ્વાદ તે હમેશાં સિદ્ધોને હોય છે । ૯૬, (૯૮૨)

(સિદ્ધોના સુખને દૃષ્ટાંતથી વતાવે છે—)

શ૦—જેમ કોઈ સ્લેચ્છ નગરના અનેક પ્રકારના ગુણો જાણવા છતાં ઉપમા ન મળતી
 હોવાના કારણે (તે નગરના ગુણોને) કહેવાને શક્તિમાન થતો નથી । (તેમ આ મોક્ષસુખ ઉપમાથી
 25 વતાવી શકાતું નથી ।) ૯૭, (૯૮૩)

શ૦—આ પ્રકારે સિદ્ધોનું સુખ અનુપમ છે, કેમકે તેની કોઈની સાથે ઉપમા આપી શકાય
 એમ નથી; છતાં બાલ મનુષ્યોને સમજાવવા માટે કંઈક વિશેષતાપૂર્વક મહાપુરુષોએ જે સાદૃશ્ય
 વતાવેલું છે તે જણાવીએ છીએ, તે તમે સાંભલો ॥ (૯૮)

વિ૦—અર્થાત્ સમગ્ર દોષોના ક્ષયથી શાશ્વત અને અવ્યાવાય એવા સુખને પ્રાપ્ત થયેલા સુખી
 30 વનીને તે સિદ્ધો રહેલા છે । ‘તેઓ દુઃખના અભાવ માત્રથી યુક્ત છે’ એમ નથી જ । ૯૮, (૯૮૪)

તિન્નિ સયા તિત્તીસા ધણુ તિ ભાગો અ હોહ વોવ્વો ।
 એસા સલુ સિદ્ધાણ ઉકોસોગાહના મણિઆ ॥ ૮૫ ॥ ૧૭૧ ॥
 ચત્તારિ ય રયણીઓ રયણિતિભાગૂણિઆ ય વોધવ્વા ।
 એસા સલુ સિદ્ધાણ મઙ્ગિમઓગાહના મણિઆ ॥ ૮૬ ॥ ૧૭૨ ॥
 એગા ય હોહ રયણી અદ્દેવ ય અગુલાહ સાહીઆ ।
 એસા સલુ સિદ્ધાણં જહનઓગાહના મણિઆ ॥ ૮૭ ॥ ૧૭૩ ॥

5

(હવે ઉત્કૃષ્ટ યગેરે અવગાહનાના પ્રકારો વતાવે છે—)

જ્ઞ૦—ત્રણસો ને તેત્રીશ ધનુષ્ય અને ધનુષ્યનો ત્રીજો ભાગ પટલે પાચસો ધનુષ્ય પ્રમાણ-
 વાલ્યા જીરોની સિદ્ધિગતિમા ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના જાણવી । ૮૫, (૧૭૧)

જ્ઞ૦—સાત હાથની કાયાવાલ્યાની ચાર હાથ અને સોઠ આગઠ એ સિદ્ધોની મધ્યમ 10
 અવગાહના જાણવી । ૮૬, (૧૭૨)

જ્ઞ૦—એક હાથ અને આઠ આગઠ એ સિદ્ધોની જગન્ય અવગાહના જાણવી । (૮૭)

વિ૦—આ ત્રણે ગાથાનો અર્થ સ્પષ્ટ છે પણ ભાષ્યકારે આશ્લેષ-પરિહાર કરીને આ હકી-
 કતને વધારે સ્પષ્ટ કરી છે તે આ પ્રમાણે—

પ્ર૦—નાભિ કુલકરના શરીરની ડચાઈ પાચસો ને પચીસ ધનુષ્ય પ્રમાણ હતી ત્યારે મરુદેવા 15
 માતાની સિદ્ધાવસ્થાની અવગાહના આમા કેવી રીતે ઘટી શકે ?

ઉ૦—મરુદેવા માતા નાભિકુલકરથી કઈક ન્યૂન અવગાહનાવાલ્યા હતા, તેથી તેમની
 પણ પાચસો ધનુષ્યની અવગાહના કહેવાય । અથવા હાથી વપર વેટેલા હોવાથી અગને સકુચિત
 કરીને મોક્ષ પામેલા છે, તેથી એમની અવગાહનામા કઈ જ વિરોધ આવતો નથી ।

પ્ર૦—સિદ્ધાતમા જગન્યવી સાત હાથ પ્રમાણ ડચાઈયાળને મોક્ષ થાય એમ કહેલું છે અને 20
 અહીં એ હાથ પ્રમાણવાલ્યાને શા ત્રાતર જણાવ્યા છે ?

ઉ૦—માત હાથ પ્રમાણ તો તીર્થકરો માટે કહેલું છે, પણ વાકીના મામાન્ય કેરલીઓ મોક્ષ
 પામે છે તેવાનું એ હાથ પ્રમાણ જણાવેલું છે, જેમ કુર્માપુત્ર સિદ્ધ થયા તો તે એ હાથ પ્રમાણવાલ્યા હતા,
 તેથી આ પ્રમાણ જગન્યવી સમજવું જોઈએ ।

અથવા સૂત્રમા જગન્યવી સાત હાથ પ્રમાણ અને ઉત્કૃષ્ટથી પાચસો ધનુષ્ય પ્રમાણવાલ્યા 25
 મોક્ષે જનારની અવગાહના હોય છે એમ જે કહ્યું છે તે વહુલતાથી છે એમ સમજવું । અન્યથા
 કોઈ વસ્તુને જગન્યવપદે અગુલપ્રથક્ત્વ અને ઉત્કૃષ્ટવપદે ધનુષ્યપ્રથક્ત્વ પણ ન્યૂનાધિક હોય છે ।

સામાન્ય ધ્રુતમા અચ્છેશ (આશ્ચર્યો) યગેરે વધુ કહેલું હોતું નથી । સિદ્ધમા જનારા જેમ
 એ હાથ પ્રમાણવાલ્યા અને સયા પાચસો ધનુષ્યવાલ્યા માનવ હોય તેમ ધ્રુતમા વધુ ન હોય તો પણ
 માનવું જોઈએ । ૮૭, (૧૭૩)

સિદ્ધાણ નમુકારો એવં સ્વલુ વણિઓ મહત્થુ ત્તિ ।

જો મરણમ્મિ ઉવગ્ગે અભિક્ષણં કીરણ વહુસો ॥ ૧૦૫ ॥ ૯૯૧ ॥

સિદ્ધાણ નમુકારો સવ્વપાવપ્પણાસણો ।

મંગલાણં ચ સવ્વેસિં વિહ્ઠં હોહ મંગલં ॥ ૧૦૬ ॥ ૯૯૨ ॥

નામં ઠવણાદવિણ ભાવમ્મિ ચડવ્વિહો ઉ આયરિઓ ।

દવ્વમ્મિ એગમ્મિઆઈ લોહિણ સિપ્પસત્થાઈ ॥ ૧૦૭ ॥ ૯૯૩ ॥

પંચવિહં આયારં આયરમાણા તહા પમાસંતા ।

આયારં દંસંતા આયરિયા તેણ વુચ્ચંતિ ॥ ૧૦૮ ॥ ૯૯૪ ॥

શૃ૦—આ પ્રકારે કરેલો નમસ્કાર મહાન્ અર્થવાળો છે અને મરણ નજીકમાં હોય ત્યારે
10 નિરંતર અને ઘણીવાર તે ગણવામાં આવે છે । ૧૦૫, (૯૯૧)

શૃ૦—સિદ્ધને કરેલો નમસ્કાર વધાંયે પાપોનો નાશ કરનાર છે અને વધાંયે મંગલોમાં આ
વીજું મંગલ છે । ૧૦૬, (૯૯૨)

(૩) આચાર્ય ભગવંતને નમસ્કાર ।

આચાર્ય શબ્દ આહ્ ઉપસર્ગપૂર્વક ચર્ ધાતુને ણ્ય પ્રત્યય લાગતાં વન્યો છે । તે તે વિષયની
15 મર્યાદાથી આચરણા કરે તે ‘આચાર્ય’ કહેવાય છે । અથવા મુમુક્ષુ ભક્તો વડે જેમની સેવા થાય તેમને
આચાર્ય કહે છે ।

શૃ૦—૧ નામ આચાર્ય, ૨ સ્થાપના આચાર્ય, ૩ દ્રવ્ય આચાર્ય અને ૪ ભાવ આચાર્ય—
એમ ચાર પ્રકારના આચાર્યો છે । એકભવિક આદિ અથવા લૌકિક શિલ્પશાસ્ત્ર વગેરે જાણનાર હોય
તે દ્રવ્ય આચાર્ય કહેવાય છે । (૧૦૭)

20 વિ૦—નામ અને સ્થાપના સુગમ છે (અગારુ અરિહંત અને સિદ્ધના વર્ણનમાં જણાવી
દીધેલ છે અને દ્રવ્ય આચાર્યના આગમથી તેમજ નોઆગમથી વગેરે ભેદો અરિહંત અને સિદ્ધના
વર્ણનમાં વતાવેલા છે તે મુજબ દ્રવ્ય આચાર્યના ભેદ પણ સમજી લેવા ।)

એકભાવિક એટલે જેમને આચાર્યપદ પ્રાપ્ત થાય છે એવા પ્રકારનું મનુષ્યનું આયુષ્ય વાંધેલું
હોય એવા આત્મા અથવા આદિશબ્દથી દ્રવ્યભૂત આચાર્ય તે દ્રવ્યાચાર્ય । દ્રવ્ય નિમિત્તે જે આચાર-
25 વાળા હોય તે ભાવાચાર્ય કહેવાય છે । તે લૌકિક અને લોકોત્તર એવા બે ભેદ છે । તેમાં લૌકિક
તે શિલ્પશાસ્ત્ર વગેરે । તેના જ્ઞાનથી તેનો અભેદ ઉપચાર કરતાં તે આચાર્ય કહેવાય । ૧૦૭, (૯૯૩)

(હવે લોકોત્તર એવા ભાવાચાર્યનું પ્રતિપાદન કરે છે—)

શૃ૦—પાંચ પ્રકારના આચારને આચરનારા, તથા ઉપદેશ આપનારા તેમજ આચારને
વતાવનારા હોવાથી તે આચાર્ય કહેવાય છે । (૧૦૮)

30 વિ૦—પંચવિધ આચાર તે—૧ જ્ઞાનાચાર, ૨ દર્શનાચાર, ૩ ચારિત્રાચાર, ૪ તપ આચાર
અને ૫ વીર્યાચાર—આ આચારોને પાળનારા, અનુષ્ઠાનથી આચરણ કરનારા, વ્યાખ્યાનથી ઉપદેશ
દેતા, તેમજ પહિલેહણા વગેરે આચારને વતાવતા હોવાથી આચાર્ય કહેવાય છે । ૧૦૮, (૯૯૪)

આયારો નાનાઈ તસ્સાયરણા પમાસણાઓ વા ।
 જે તે માયારિયા માયારોઝઉત્તા ય ॥ ૧૦૯ ॥ ૯૯૫ ॥
 આયરિયનમુકારો જીન મોઈ મનસહસાઓ ।
 માવેળ કીરમાળો હોઈ પુમો બોહિલામાઈ ॥ ૧૧૦ ॥ ૯૯૬ ॥
 આયરિયનમુકારો ધન્નાળ મનક્સયં કુળતાળ ।
 હિઅય અણુમ્મુયતો વિસુત્તિયાવારઓ હોઈ ॥ ૧૧૧ ॥ ૯૯૭ ॥
 આયરિયનમુકારો એવ સલુ ગણિઓ મહત્થુ ત્તિ ।
 જો મરણમ્મિ ઉવગ્ગે અભિક્ષણં કીરણે વહુસો ॥ ૧૧૨ ॥ ૯૯૮ ॥
 આયરિયનમુકારો સન્વપાવપ્પણાસણો ।
 મગલાળ ચ સન્વેસિં તહાઈ હોઈ મગલ ॥ ૧૧૩ ॥ ૯૯૯ ॥
 નામ ઠગણાદવિણે માવમ્મિ ચઠવિહો ઉવજ્ઞાઓ ।
 દન્વે લોહાઈ સિપ્પાઈ નિણ્હગા વા ડમે માવે ॥ ૧૧૪ ॥ ૧૦૦૦ ॥

5

10

શ્રુ—આચાર તે જ્ઞાન વગેરે । તેનુ આચરણ કરતા હોવાથી તેમજ ઉપદેશ દેતા હોવાથી જે માત્ર આચારથી યુક્ત હોય તે ‘માત્રાચાર્ય’ કહેવાય છે । ૧૦૯, (૯૯૫)

(ઉપસહાર કરતા કહે છે—)

15

શ્રુ—આચાર્યને કરેલો નમસ્કાર, જો તે માવથી (હૃદયપૂર્વક) કરેલો હોય તો તે હજારો માવથી છોડાવે છે અને તે નમસ્કાર અંતે ઘોષીનીજ—સમ્યક્ત્વને આપનારો બને છે । ૧૧૦, (૯૯૬)

શ્રુ—મનનો ક્ષય કરના ઇચ્છતા જે ઘન્ય મનુષ્યો, પોતાના હૃદયમા આચાર્યને નમસ્કાર કરવાનુ છોડતા નથી, તેમના દુર્ધ્યાનનુ નિગારણ તો તે જરૂર કરે જ છે । ૧૧૧, (૯૯૭)

શ્રુ—આ પ્રકારે કરેલો નમસ્કાર મહાન્ અર્થવાલો છે અને મરણ નજીકમા હોય ત્યારે 20 નિરતર અને ઘણીવાર તે ગણવામા આવે છે । ૧૧૨, (૯૯૮)

શ્રુ—આચાર્યને કરેલો નમસ્કાર ઘઘાયે પાપોનો નાશ કરનારો છે અને ઘઘાયે મગલોમા આ વ્રીજુ મગલ છે । ૧૧૩, (૯૯૯)

(૪) ઉપાધ્યાય ભગવતને નમસ્કાર ।

ઉપાધ્યાય શબ્દ ‘ઉપ’ ઉપસર્ગપૂર્વક ‘ઈદ્ર’ ધાતુને ‘ઘઘ’ પ્રત્યય લાગતા બનેલો છે । જેમની પાસે આવીને સાધુઓ સૂત્રનો અભ્યાસ કરે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । તે ઉપાધ્યાય નામ આદિ પ્રકારો વઢે ચાર મેદે છે ।

શ્રુ—૧ નામ ઉપાધ્યાય, ૨ સ્થાપના ઉપાધ્યાય, ૩ દ્રવ્ય ઉપાધ્યાય અને ૪ માત્ર ઉપાધ્યાય—એમ ઉપાધ્યાયના ચાર પ્રકારો છે । દ્રવ્ય ઉપાધ્યાયમા લૌકિક શિલ્પ આદિને મળાવનારા તથા નિહ્નો પળ ગગાય છે । ઉપાધ્યાય નીચે પ્રમાણે છે । (૧૧૪)

30

વિં—આચાર્યના ઘર્ણનમા જેમ કહેલુ છે તેમ આમા પળ નામ આદિ મેને માટે સમજવુ પરતુ તેમા જે નિહ્ન વધુ છે તેનો અર્થ એ છે કે, એક પળ પદાર્થને અભિધિવેશથી વિરુદ્ધરીતે પ્રત્યુપા કરતા હોય તે સિધ્ધાદિઓ ‘દ્રવ્ય ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । ૧૧૪, (૧૦૦૦)

વારસંગો જિણક્ષાઓ સજ્ઞાઓ કહિઓ બુદ્ધિહિં ।

તં ઉવડસંતિ જમ્હા ઉવજ્ઞાયા તેણ બુચંતિ ॥ ૧૧૫ ॥ ૧૦૦૧ ॥

ઉ ત્તિ ઉવઓગકરણે જ્ઞ ત્તિ અ જ્ઞાણસ્સ હોઈ નિદેસે ।

૫ એણ હુંતિ ઉજ્ઞા એસો અન્નોવિ પજ્ઞાઓ ॥ ૧૧૬ ॥ ૧૦૦૨ ॥

ઉ ત્તિ ઉવઓગકરણે વ ત્તિ અ પાવપરિવજ્ઞણે હોઈ ।

૧૦ જ્ઞ ત્તિ અ જ્ઞાણસ્સ કણ ઉ ત્તિ અ ઓસક્કણા કમ્મે ॥ ૧૧૭ ॥ ૧૦૦૩ ॥

ઉવજ્ઞાયનમુક્કારો જીવં મોણ્ઠ ભવસહસ્સાઓ ।

ભાવેણ કીરમણો હોઈ પુણો બોહિલામાણ ॥ ૧૧૮ ॥ ૧૦૦૪ ॥

ઉવજ્ઞાયનમુક્કારો ધન્નાણ ભવક્ષયં કુણંતાણં ।

૧૦ હિઅયં અણુમ્મુઅંતો વિસુત્તિયાવારઓ હોઈ ॥ ૧૧૯ ॥ ૧૦૦૫ ॥

(ભાવ ઉપાધ્યાયનું પ્રતિપાદન કરે છે—)

શૃ૦—જિનેશ્વરોણ પ્રરૂપેલ દ્વાદશાંગીને ગણધર આદિ પુરુષો સ્વાધ્યાય કહે છે । એવા સ્વાધ્યાયનો શિષ્યોને (સૂત્રથી) ઉપદેશ આપે છે તેથી તે ‘ભાવ ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । (૧૧૫)

૧૫ વિ૦—જિનેશ્વરોણ દ્વાદશાંગને આચારાંગ વગેરે ભેદોથી રચેલા છે । તે સ્વાધ્યાય અહીં સૂત્રરૂપે જ ગ્રહણ કરવો । તે સૂત્રરૂપ દ્વાદશાંગ ગણધરોણ રચેલો છે । એ સ્વાધ્યાયનો જેઓ ઉપદેશ કરે છે તે કારણથી તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । કારણ કે જેમની પાસે જઈને અધ્યયન-ભણાય તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય છે । ૧૧૫, (૧૦૦૧)

(હવે આગમશૈલીએ અક્ષરાર્થને અવલંબીને ઉપાધ્યાયનો શબ્દાર્થ કહે છે—)

૨૦ શૃ૦—‘ઉ’ એટલે ઉપયોગ કરવો, અને ‘જ્ઞા’ એટલે ધ્યાન કરવું । આથી ઉજ્ઞા અર્થાત્ ઉપયોગપૂર્વક ધ્યાન કરનાર એવો એનો વીજો પર્યાય-નામ છે । ૧૧૬, (૧૦૦૨)

શૃ૦—‘ઉ’ એટલે ઉપયોગ કરવો, ‘વ’ એટલે પાપનું વર્જન, ‘જ્ઞ’ એટલે ધ્યાન કરવું અને ‘ઉ’ એટલે કર્મો દૂર કરવાં—અર્થાત્ ઉપયોગપૂર્વક પાપને છોડતાં ધ્યાન આરૂઢ થઈને કર્મોને દૂર કરે તે ‘ઉપાધ્યાય’ કહેવાય । (આ અક્ષરાર્થ છે, અક્ષરાર્થના અભાવે પદાર્થના અભાવનો પ્રસંગ આવે । પદ એ સમુદાય રૂપ હોવાથી અહીં અક્ષરાર્થ સમજવો ।) ૧૧૭, (૧૦૦૩)

૨૫ (ઉપસંહાર કરતાં કહે છે—)

શૃ૦—ઉપાધ્યાયને કરેલો નમસ્કાર, જો તે ભાવથી (હૃદયપૂર્વક) કરેલો હોય તો તે હજારો ભવથી છોડાવે છે અને તે નમસ્કાર અંતે બોધિવીજ-સમ્યક્ત્વ આપનારો બને છે । ૧૧૮, (૧૦૦૪)

શૃ૦—ભવનો ક્ષય કરવા ઇચ્છતા જે ધન્ય મનુષ્યો, પોતાના હૃદયમાં ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર કરવાનું છોડતા નથી, તેમના દુર્ધ્યાનનું નિવારણ તો તે જરૂર કરે જ છે । ૧૧૯, (૧૦૦૫)

ઉપજ્ઞાયનમુકારો એવ સહુ વણિઓ મહત્ત્વુ તિ ।
 જો મરણમ્મિ ઉપગ્ને અમિકલ્લણ કીરણ વહુસો ॥ ૧૨૦ ॥ ૧૦૦૬ ॥
 ઉપજ્ઞાયનમુકારો સવ્વપાપ્પણાસણો ।
 મગલાણ ચ સવ્વેસિં ચઉત્થ હોઢ મગલ ॥ ૧૨૧ ॥ ૧૦૦૭ ॥
 નામ ઠણ્ણાસાહુ દવ્વસાહુ અ ભાવસાહુ અ ।
 દવ્વમ્મિ લોહાઈ ભાવમ્મિ અ સજ્જો સાહુ ॥ ૧૨૨ ॥ ૧૦૦૮ ॥
 ઘહપહરહમાઈણિ ઉ સાહતા હુતિ દવ્વસાહુ તિ ।
 અહવાવિ દવ્વભૂઆ તે હુતી દવ્વસાહુ તિ ॥ ૧૨૩ ॥ ૧૦૦૯ ॥
 નિચ્ચાણસાહુ જોણ જમ્હા સાહતિ સાહુણો ।
 સમા ય સવ્વભૂણસુ તમ્હા તે ભાવસાહુણો ॥ ૧૨૪ ॥ ૧૦૧૦ ॥
 કિ પિચ્છસિ સાહુણ તપ વ નિઅમ વ સજમગુણ વા ।
 તો વંદસિ માહુણં એઅ મે પુચ્છિઓ સાહ ॥ ૧૨૫ ॥ ૧૦૧૧ ॥

શ્રૃ—આ પ્રકારે કરેલો નમસ્કાર મહાન્ અર્ચવાલો છે અને મરણ નજીમ્મા હોય ત્યારે નિરતર અને ઘળીયાર તે ગણવામા આવે છે । ૧૨૦, (૧૦૦૬)

શ્રૃ—ઉપાધ્યાયને કરેલો નમસ્કાર ઘઘાયે યાપોનો નાશ કરનારો છે અને ઘઘાયે મગલોમા 15 એ ચોથુ મગલ છે । ૧૨૧, (૧૦૦૭)

(૫) સાધુ ભગવતને નમસ્કાર ।

સાધુ શબ્દ ‘સાધ્’ ધાતુને ‘ઞ્’ પ્રત્યય લાગતા થનેલો છે । જે ઇચ્છિત અર્થને સાધે તે ‘સાધુ’ કહેવાય છે । તે નામ આદિ મેદોથી ચાર પ્રકારે છે—

શ્રૃ—૧ નામ સાધુ, ૨ સ્થાપના સાધુ, ૩ દ્રવ્ય સાધુ, અને ૪ ભાવ સાધુ—એમ ચાર ૨૦ પ્રકારે છે । દ્રવ્ય સાધુ તે લૌકિક વગેરે અને ભાવ સાધુ તે સત્ય-સયમી સાધુ । ૧૨૨, (૧૦૦૮)

(દ્રવ્ય સાધુનુ પ્રતિપાદન કરે છે—)

શ્રૃ—ઘઢો, ઘસ્ર અને રથ વગેરે જે વનાવતા હોય તે ‘દ્રવ્ય સાધુ’ કહેવાય, અથવા જે દ્રવ્યભૂત (ભાવપર્યાયથી શૂન્ય) હોય તે ‘દ્રવ્ય સાધુ’ કહેવાય । ૧૨૩, (૧૦૦૯)

(ભાવ સાધુનુ પ્રતિપાદન કરે છે—)

શ્રૃ—સાધુઓ નિર્વાણને સાધનારા યોગો(સમ્યગ્દર્શન વગેરે)ને સાધે છે (અનુગ્રાનો કરે છે) તથા ઘઘા પ્રાણીઓ પ્રત્યે સમમાવી હોય છે તેથી તે ‘ભાવ સાધુ’ કહેવાય છે । (યોગનુ પ્રાપાન્થ ધતાવના માટે આ મમભાવ કહ્યો છે । ૧૨૪, (૧૦૧૦)

(સાધુ વિશે પ્રશ્ન—)

શ્રૃ—‘સાધુઓમા તમે જ્યો તપ, તિયમ અને સયમનો ગુણ જૂઓ છો કે જેથી તેમને તમે યદન કરો છો ?’ એમ મે પૂછ્યુ ત્યારે ગુરુ વહે છે—૧૨૫, (૧૦૧૧)

પુત્રાણુપુત્રિ ન કમો નેવ ય પત્ત્લાણુપુત્રિ એસ ભવે ।

સિદ્ધાઈઆ પદમા વીઆએ સાધુણો આઈ ॥ ૧૩૪ ॥ ૧૦૨૦ ॥

છે, જે કેવલીઓ છે, કેટલાક આચાર્યો છે, જેઓ સૂત્ર અને અર્થના જાણકારો છે; કેટલાક ઉપાધ્યાયો છે, જેઓ સૂત્રને જાણે છે; કેટલાક એમનાથી ભિન્ન સાધુઓ છે, તે વધા કંઈ અરિહંતો નથી । તેથી એક પદમાં વ્યભિચાર આવતો હોવાથી તેમને નમસ્કાર કરવાથી વીજાઓને નમસ્કાર કર્યાનું ફલ મળી ન શકે ।

પ્રયોગ પણ છે કે, સાધુ માત્રને કરેલો નમસ્કાર વિશિષ્ટ એવા અરિહંત વગેરેના ગુણોને કરાતા નમસ્કારનું ફલ આપવામાં સમર્થ નથી । કારણ કે એનું સામાન્ય એવું નમસ્કાર નામ છે । મનુષ્ય માત્રને નમસ્કાર કરીએ તેના જેવું છે । તેથી નમસ્કાર પાંચ પ્રકારનો જ છે ।

10 તાત્પર્ય એ છે કે, બે પ્રકારનો નમસ્કાર કરી શકાતો નથી । એ પ્રકારે કરવાથી અવ્યાપક-પણાનો દોષ આવશે । ‘સિદ્ધ’ કહેવાથી અરિહંતના સમસ્ત ગુણોનો વોધ થતો નથી । એ રીતે ‘સાધુ’ કહેવાથી આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયના ગુણો પણ ગ્રહણ કરી શકાતા નથી । આ કારણે સંક્ષેપમાં બે પ્રકારના પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવો યુક્ત નથી ।

15 ‘સાધુ’માત્ર કહેવાથી આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયના ગુણોનું સ્મરણ થઈ શકતું નથી । કેમકે સામાન્ય કથનથી વિશેષની ઉપલબ્ધિ થઈ ન શકે । જેમ મનુષ્ય સામાન્યને નમસ્કાર કરવાથી અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુના ગુણોનું સ્મરણ થઈ શકતું નથી, અને તદ્રૂપ વનવાની પ્રેરણા પણ મળી શકતી નથી, આથી પંચ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવો જરૂરી છે । જે અનંત પરમેષ્ઠીઓની નમસ્કાર કરવાની વાત કહેવામાં આવી છે તેનું સમાધાન ‘સવ્ય’ પદદ્વારા થઈ શકે છે । આ પદ વધાયે પરમેષ્ઠીઓને જોડવામાં આવે છે, જેનાથી અનંત અરિહંત, અનંત સિદ્ધ, અનંત આચાર્ય, અનંત ઉપાધ્યાય અને અનંત સાધુઓનું ગ્રહણ થઈ શકે છે । શક્તિ સીમિત હોવાથી અલગ અલગ અનંત પરમેષ્ઠીઓનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું નથી । સામાન્યની અંદર જ વિશેષ ભેદોનું પણ ગ્રહણ થઈ જાય છે । ૧૩૩, (૧૦૧૯)

૯. ક્રમ દ્વાર ।

નમસ્કાર મંત્રમાં અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય વગેરે ક્રમ રાખવામાં આવ્યો છે તેનો વિચાર આ 25 ક્રમ દ્વારમાં કરવામાં આવ્યો છે ।

શૃ૦—આ ક્રમ પૂર્વાનુપૂર્વીથી નથી, તેમ પશ્ચાનુપૂર્વીથી પણ નથી, કેમકે પહેલામાં (પૂર્વાનુપૂર્વી ક્રમથી) સિદ્ધ આવે વીજામાં (પશ્ચાનુપૂર્વીક્રમથી) સાધુ વગેરે આવે । (૧૩૪)

વિ૦—ક્રમ બે પ્રકારનો હોય છે । ૧ પૂર્વાનુપૂર્વી અને ૨ પશ્ચાનુપૂર્વી । અનાનુપૂર્વી એ ક્રમ નથી, કારણ કે તે આડો અવળો હોય છે । નમસ્કારમાં અરિહંત આદિનો ક્રમ પૂર્વાનુપૂર્વી નથી, કેમકે સિદ્ધો એકાંતે કૃતકૃત્ય હોવાથી અરિહંત કરતાં પ્રધાન છે । પ્રધાનનું શ્રેષ્ઠપણું હોવાથી પૂર્વમાં 30 કહેવા જોઈએ ।

અરિહતુવણેણ સિદ્ધા નજ્જતિ તેણ અરિહાર્દ ।

નવિ કોઈ પરિસાણ પળમિત્તા પળમઈ રણો ॥ ૧૩૫ ॥ ૧૦૨૧ ॥

इत्य य पञ्चोअणमिण कम्मकण्णो मगलागमो चेव ।

इहलोअ पारलोअअ दुविहफल तत्थ दिट्ठता ॥ ૧૩૬ ॥ ૧૦૨૨ ॥

ए ज प्रमाणे आ पश्चानुपूर्वी क्रम पण नयी । जो एम होत तो साधुने प्रथम कहा होत पण 5
साधुने तो अग्रधानपणे बधानी अते कहा छे । साधुने प्रथम कहिने छेवटे सिद्धोनु नाम होत तो
ते क्रम पश्चानुपूर्वी वनत । १३४, (१०२०)

(उपर्युक्त शकाना समाधानरूपे पूर्वानुपूर्वी क्रमनु प्रतिपादन करता कहें छे—)

शु०—अरिहत्तना उपदेशी सिद्धोनु ज्ञान थाय छे, तेथी अरिहत्तने आदिमा कहा छे ।
कोई पण मनुष्य प्रथम पर्यदाने नमस्कार करिने राजाने नमस्कार करतो नथी । (१३५) 10

वि०—अरिहत्तना उपदेशी—आगमयी सिद्धोनु ज्ञान थाय छे, कारण के सिद्धो प्रत्यक्ष
आदि विषयी पर छे तेथी अरिहत्तपूर्वकनो क्रम पूर्वानुपूर्वी छे । आथी अरिहतो ज वधु नजीक
छे । अल्प समयनु ज अंतर होमाथी कृतकृत्यपणु ए तो प्राय सरखु ज गणाय ।

प्र०—अरिहत वडे सिद्धो जणाय छे एम मानवामा आवे तो अरिहतो प्रधान थावाथी तेजो
सिद्धोने पण नमस्कार्य छे एयो अर्थ थाय । 15

उ०—जो एम मानवामा आवे तो अरिहतो पण आचार्यना उपदेशी जणाय छे, तेथी
आचार्यों प्रधान वनी जखे ।

वस्तुत अरिहत अने सिद्ध ए सरमा बळ्याळ छे तेथी एमनो विचार करयो श्रेयस्कर छे । तेजो
यनो परमनायकरूपे छे । आचार्यों तो तेमनी समाना सदस्यो जेमा छे । कोई पण मनुष्य समाने
नमस्कार कर्या पछी राजाने नमस्कार करतो नथी । आथी ज आ क्रम बराबर छे । १३५, (१०२१) 20

૧૦-૧૧. પ્રયોજન દ્વાર અને ફલ દ્વાર ।

જે કારણને લઈને પ્રયોગ કાયા તે નમસ્કારમત્રુ મોક્ષ પ્રયોજન છે । તેનો વિચાર આ
પ્રયોજન દ્વારમા કાયા છે અને ક્રિયા કર્યા પછી જે સ્વર્ગ વગેરે મળે તે નમસ્કારુ ફલ છે । તેનો
આ ફલ દ્વારમા વિચાર કાયા છે ।

શુ०—નમસ્કાર કરવામા કર્મનો ક્ષય અને મગચ્ચુ આગમન એ પ્રયોજન છે । તેમજ લોક 25
સવધી અને પરલોકસન્ધી એમ બે પ્રકારુ ફલ છે । તેના દૃષ્ટાન્તો નીચે પ્રમાણે છે । (૧૩૬)

વિ०—નમસ્કાર કરવાના સમયે જલદીથી જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મનો ક્ષય થાય છે એ
નમસ્કારુ પ્રયોજન છે । માવથી નમસ્કાર કર્યા વિના અનત કર્મપુટ્રલોનો નાશ થતો નથી । વગી,
નમસ્કાર કરવાના સમયે મગચ્ચી પ્રાપ્તિ થાય છે । વાચ્યતરે જે મળે તે આલોક અને પરલોક
સન્ધી ફલો કહેવાય છે । ૧૩૬, (૧૦૨૨) 30

इहलोइ अत्थकामा^१ 'आरुग्गं^२ अभिरई^३ अ निष्कत्ती^४ ।

सिद्धी अ^५ 'सग्ग' सकुलप्पच्चयाई^६ अ परलोए ॥ १३७ ॥ १०२३ ॥

इहलोगम्मि तिदंडी^७ 'सादिब्बं^८ माउलिंगवणं^९मेव ।

परलोइ चंडपिगल^{१०} 'हुंडिअजक्खो^{११} अ दिट्ठंता ॥ १३८ ॥ १०२४ ॥

5 (ફઝ વિશે જણાવે છે—)

શૃ૦—આ લોકમાં અર્થ, કામ, આરોગ્ય અને અભિરતિની પ્રાપ્તિ થાય છે । અને પરલોકમાં સિદ્ધિ, સ્વર્ગ અને ઉત્તમ કુઝની પ્રાપ્તિ છે । (૧૩૭)

વિ૦—અર્થ અને કામની પ્રાપ્તિ થાય છે એટલે એ શુભ વિપાકવાળા વને છે અને આ લોકમાં અર્થ વગેરેથી અનુકૂળ આનંદ મળે છે તેને 'અભિરતિ' કહે છે । શુભ પુણ્યનું કારણ હોવાથી પરલોકમાં 10 પળ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે । વઢી સિદ્ધ, સ્વર્ગ અને ઉચ્ચકુલપણું એ પરલોક સંવંધી ફઝો મળે છે ।

અહીં સિદ્ધિ પ્રથમ દર્શાવી છે, કેમકે મુખ્ય ફઝને ઉદ્દેશીને ઉપાય કહેવામાં આવ્યો છે । વઢી, વિરલ મનુષ્યો જ એક ભવમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે । જે એક ભવમાં સિદ્ધિ મેઢવી શકતા નથી એવા અવિરાધકોને સ્વર્ગ અને સુકુઝની પ્રાપ્તિ થાય છે । ૩૭, (૧૦૨૩)

(અંતે ઉદાહરણો વતાવે છે—)

15 શૃ૦—આ લોકમાં ત્રિદંડી, દિવ્ય અને માતુલિંગ (વીજોરાં) વનનાં દૃષ્ટાંતો છે અને પરલોકનાં દૃષ્ટાંતો ચંડપિગલ અને હુંડિક યક્ષનાં છે । (૧૩૮)

(૧) ત્રિદંડી ।

નમસ્કાર મંત્ર ધન પળ આપે છે તો તે કયી રીતે એ વિશે ત્રિદંડીનું ઉદાહરણ કહે છે—

“એક શ્રાવકનો પુત્ર હતો । તે કોઈ પ્રકારનો ધર્મ કરતો નહીં । તેનો વાપ મરી ગયો અને 20 તે વ્યવહારમાં પાછો પડવાથી આમતેમ ભમ્યા કરતો હતો ।

કોઈ વેઢા તેના ઘરની પાસે એક સંન્યાસી આવ્યો । તેની સાથે તેને (શ્રાવકપુત્રને) મૈત્રી વંધાઈ । એક દિવસે સંન્યાસીએ તેને કહ્યું : ‘જો તું અઘંઢિત અને માલિક વિનાનું કોઈ મૂઢદું લઈ આવે તો તને ધનવાન્ વનાવી દઝું ।’

શોધ કરતાં શ્રાવકપુત્ર મૂઢદું લઈ આવ્યો અને સંન્યાસીને વાત કરી । તે સ્મશાનમાં લઈ 25 ગયો । કારણ કે, તેની વિધિ ત્યાં જ થઈ શકે ।

તે શ્રાવકપુત્રને તેના પિતાએ નમસ્કારમંત્ર શીખવાઢ્યો હતો, અને તેનું ફઝ જણાવતાં કહ્યું હતું કે, ઢ્યારે તને કોઈની વીક લાગે ત્યારે આ મંત્ર ગળજે, કારણ કે, આ વિદ્યા છે ।

સંન્યાસીએ તે શ્રાવણપુત્રને મૂઢદા પાસે વેસાઢ્યો અને તે મૂઢદાના હાથમાં તરવાર આપી । પછી સંન્યાસી વિદ્યાનો જાપ કરવા લાગ્યો । વેતાલથી અધિષ્ઠિત તે મૂઢદું ઝમું થવા લાગ્યું । 30 આથી તે શ્રાવકપુત્ર ભય પામ્યો અને હૃદયમાં નમસ્કારમંત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો । નમસ્કારના

પ્રભાવથી તે વેતાલ નીચે પડ્યો । સન્યાસીજી પરીથી જાપ કરવા માઢ્યો અને વેતાલ પરી ઝૂમો થયો । ત્યારે પણ તે શ્રાવકપુત્ર નમસ્કારમત્રનો સારી રીતે જાપ કરવા લાગ્યો । આથી તે વેતાલ પરીથી નીચે પડવાઈ પડ્યો । સન્યાસીજી તે શ્રાવકપુત્રને પૂછ્યું કે, ‘તુ વર્હ મત્ર—તત્ર જાણે છે ?’ શ્રાવકપુત્રે ના કહી । પરીથી તે સન્યાસી વિદ્યાનો જાપ કરવા લાગ્યો અને ત્રીજીવાર તે વેતાલ ઝૂમો થયો અને નીચે ગપડી પડ્યો । સન્યાસીજી પરી તેને પૂછ્યું । તે શ્રાવકપુત્ર ચારવાર નમસ્કાર- 5 મત્રનો જાપ કરવા લાગ્યો ।

આ કારણે તે વેતાલ—ઘ્યતરદેવ કોપે ભરાયો અને તેણે તરવાર લઈને તે ત્રિવંદીના થે વટકા પરી નાખ્યા । તે સન્યાસી સુવર્ણપુરુષ બની ગયો । તેના અંગે અગના જૂના જૂના ભાગ કરીને તે શ્રાવકપુત્ર પ્રલેખ રાત્રિજી સોતુ લઈ જતા લાગ્યો, આથી તે શ્રીમત બની ગયો । નમસ્કારમત્રનું તેને ફઠ મળ્યું । 10

જો નમસ્કાર મત્ર તેને આવહતો ન હોત તો વેતાલ તેને મારી નાશત અને તે સુવર્ણપુરુષ બની જાત ।”
નમસ્કારમત્ર આ રીતે ધન આપે છે ।

(૨) શ્રાવિકા ।

નમસ્કારમત્ર કામ—દુષ્ટતાઓને પણ પાર પાડે છે તે વધી રીતે તેનું દ્રષ્ટાત કહે છે—

“કોઈ એક શ્રાવિકાનો પતિ મિથ્યાદૃષ્ટિ હતો । તે ધીજી પત્ની લાવવાની પેરવીમા હતો । તેને 15 આ પત્ની હોવાથી ધીજી મત્રી ગતતી નહીં । ત્યારે તેને મારી નાશવાનો તેણે ઉપાય વિચાર્યો ।

એક વિષસે તે એક કાઢ્યો સાપ ઘડામા નારી લાગ્યો અને તે ઘટો ઘરમા દુપાવીને મૂક્યો ।

જમ્યા પછી પતિજી પત્નીને વાતુ ‘પેલા ઘડામા ફૂલ મૂક્યા છે તે લઈ આવ ।’

તે ઓરડામા ગઈ અને અધારુ હોવાથી નમસ્કારમત્રનો જાપ કરવા લાગી । જાપ કરતા કરતા તે એવું પણ વિચારતી હતી કે, ‘જો મને કોઈ રાઈ જાય તો મરતા મરતાયે હું નમસ્કાર- 20 મત્રનું સ્મરણ છોડું નહીં ।

તેણે ઘડામા હાથ નાખ્યો । ધ્વીજી ઘડામાનો સાપ લઈ લીધો હતો અને તેને ઘડલે ફૂગની માત્રા તેમા મૂકી હતી, તે તેણે લીધી । તે તેના પતિને આપી ।

પતિ તો આશ્ચર્યચક્ર બનીને ધીજો જ વિચાર કરવા લાગ્યો, તેણે પત્નીને પૂછ્યું અને જઈને જૂપ છે તો ઘડો સુગંધથી મહેકતો હતો । એમા કોઈ સાપ નહોતો । તે સમજી ગયો અને પત્નીના પગે 25 પડ્યો । તેણે ઘણી હફીકત જણાવી અને તેની ક્ષમા માગી । પછીથી તો તે જ ઘરની માલિક બની ।”

નમસ્કારમત્રથી આ રીતે ધામના ફઢે છે ।

(૩) ધીનોરુ ।

નમસ્કારમત્રથી આરોગ્ય અને અભિરતિ મળે છે તે વધી રીતે જ વિદે દ્રષ્ટાત કહે છે—

“જન તારમા નર્દીના વાટે ગ્રીવ કરવા ત્યેલા પુસ્પે નરીમા તરી આવતુ ધીનોરુ જોયુ । 30 તે લઈને તેણે રાનાને મેટ વધું, રાનાજી રમોશ્યાને આપ્યું । જમતી વેગયે તે રાજાને પીરસવામા

આવ્યું । પ્રમાણમાં મોટું અને વર્ણ તેમજ ગંધમાં વિશિષ્ટ એવું વીજોરુ યાદીને રાજા તે આપનાર માણસ ઉપર પ્રસન્ન થયો । તેને ઈનામ આપવામાં આવ્યું ।

રાજાએ માણસોને આજ્ઞા કરી કે, ‘નદીના કિનારે કિનારે જતાં જ્યાંથી આ વીજોરુ વહેતું આવ્યું છે તે સ્થળની ભાલ મેલ્યો ।’ પુરુષો ભાતુ બાંધીને ગયા । આગલ ચાલતાં ચાલતાં એક ઉદ્યાન આવ્યું । ત્યાંના કોઈ પુરુષે ચેતવણી આપી કે, ‘જે આ ઉદ્યાનનું ફલ તોડે છે તે મરી જાય છે ।’ પુરુષોએ આ હકીકત રાજાને કહી ।

રાજાએ કહ્યું: ‘વીજોરુ તો અવશ્ય લાવવું જ જોઈએ । વારા ફરતી એકેક માણસને મોકલો’ એવો હુકમ રાજાએ રાજપુરુષોને કર્યો ।

એ રીતે એકેક માણસને મોકલવામાં આવે છે ને વીજોરુ આવ્યા કરે છે । એટલે કે, એક 10 માણસ ઉદ્યાનમાં પ્રવેશ કરે અને વીજોરુ તોડીને વહાર ફેકે પછી તે મરી જાય । આ રીતે વીજા વીજા માણસોને મોકલવામાં આવતા, તે વીજોરુ લાવતા અને મરી જતા । એ પ્રમાણે સમય વીતતાં હવે શ્રાવકોનો વારો આવ્યો ।

એક શ્રાવક ગયો । તે વિચારવા લાગ્યો કે ‘શ્રમણચારિત્રની વિરાધના ના થાઓ’ એમ નૈષેધિકી-નિસીહિ કરીને નમસ્કારમંત્રનો જાપ કરતો ઉદ્યાનમાં પેઠો । ઉદ્યાનમાં રહેલા વ્યંતરને 15 આથી ચિંતા થઈ, ને વિચાર કરતાં તેને જ્ઞાન થયું । શ્રાવકને તે વંદન કરવા લાગ્યો અને કહ્યું: ‘હું રોજ એકેક વીજોરુ ઘેર પહોંચાડીશ ।’

આ વાતની રાજાને યાદ આપવામાં આવી । શ્રાવકનું સસ્માન કરવામાં આવ્યું । તેની દિવસે દિવસે ઉન્નતિ થવા લાગી ।”

આ રીતે નમસ્કારમંત્રથી અભિરતિ અને ભોગ પ્રાપ્ત થાય છે । તે શ્રાવક બચી ગયો, એનાથી 20 વીજું આરોગ્ય શું હોઈ શકે ? અને રાજા સંતુષ્ટ થયો ।

(૪) ચંડપિંગલ ।

નમસ્કારમંત્રથી પરલોકનું ફલ પળ મળે છે તે કયી રીતે એ વિશે દૃષ્ટાંત કહે છે—

“વસંતપુરમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતો । ત્યાં એક ગણિકા શ્રાવિકા હતી । તે ગણિકા ચંડપિંગલ નામના ચોરની સાથે રહેતી હતી ।

25 કોઈ વેળા તે ચોર રાજાના મહેલમાંથી મૂલ્યવાન હાર ચોરી લાવ્યો । વીકના માર્યા તે હાર છુપાવી દેવામાં આવ્યો ।

એક સમયે ઉદ્યાનયાત્રાના પ્રસંગે બધી ગણિકાઓ અલંકાર સજીને ઉદ્યાનમાં ગઈ । બધી ગણિકાઓમાં ‘હું વધારે સારી લાગું’ એમ વિચારીને તેણે તે હાર પહેર્યો હતો । જે રાણીનો આ હાર હતો તેની દાસીઓ એ હારને ઓઝાવતી હતી । આ હકીકત રાજાને કહેવામાં આવી ।

તે ગણિકા કોની સાથે રહે છે તેની યાત્રી રાજાને મેળવી । ચંદર્પિંગલને પકડવામા આવ્યો અને તેને શૂલીએ ચઢાવવાનું ફરમાન કરવામા આવ્યું ।

ગણિકાએ વિચાર્યું કે, મારા અપરાધથી તેને ફાંસી દેવાય છે તેથી તે તેને નમસ્કારમત્ર આપના છાગી અને કહ્યું કે, 'તુ એવું નિયાણું કર જેથી આ રાજાને ત્યાં પુત્રરૂપે ઉત્પન્ન થાય ।'

નમસ્કારમત્રને ગણતા તેણે એવું નિયાણું કર્યું । તે પટરાણીના પેટે જન્મ્યો । વાઝક થયો । 5

તે શ્રાવિકા ગણિકા તેને રમાદત્તા રમાદત્તા તે ગણિકાએ કહ્યું 'ચંદર્પિંગલ, રહીગ ના ।' આ હફીકતથી તેને જ્ઞાન થયું ।

રાજા મરણ પામ્યો અને તે વાઝક રાજા થયો । હાંડો ફાલ લીનતા તે રાજા અને ગણિકા યનેષ દીક્ષા લીધી । ૧ રીતે ડચ્છા કુટુમ્બા જન્મ પામીને મોક્ષની પ્રાપ્તિ કરી ।"

10

આ રીતે નમસ્કારમત્ર પરલોકનું ફળ પણ આપે છે ।

(૫) ટુંડિક્રયણ ।

પરલોકના ફળ વિશે ધીજુ દષ્ટાત કહે છે—

"મથુરા નગરીમા જિનદત્ત નામે શ્રાવક રહેતો હતો । ત્યાં જ ટુંડિક નામે ચોર પણ વસતો હતો । તે રોન નગરમા ચોરીઓ કરતો હતો । ૧૬

ફાંસીએ જતા પહેલા તેના કોણ કોણ મદદગારો છે તેની યાત્રી મેળવવા રાજાના અનુચરો તેની પાછળ ફરી રહ્યા હતા । તે ચોર નજીકમા ઝમેલા કોઈ શ્રાવકને કહેવા લાગ્યો 'તુ ઘણું છે, હુ તરસ્યો છું મને પાણી આપ । તરમથી મારો જીવ જાય છે ।'

શ્રાવકે કહ્યું 'આ નમસ્કારમત્ર આપુ છું, તેનો જાપ કર ત્યાં સુધીમા પાણી લાવી આપુ । જો આ ગણનાનું મૂલીશ તો પાણી લાવ્યો હૈંશ તોયે આપીગ નહીં ।' આવી લાલચથી તે નમસ્કાર- 20 મત્ર ગણના લાગ્યો । શ્રાવક પાણી લઈને આવ્યો । 'હવે તને પાઠ છું' ણમ કહેતા તે ચોર નમસ્કારનો જોરથી ઉચાર કરતો મરણ પામ્યો ।

તે મરીને ઘસ થયો । રાજાના અનુચરો તે શ્રાવકને પકડી લીધો । તુ ચોરને ભોજન આપનારો છે માટે તને પકડ્યો છે, ણમ કરીને આ શ્રાવકની વાત રાજાને નિવેદન કરી । રાજાનું દુષ્કર્મ કર્યો કે, 'તેને પણ ફાંસીએ ચઢાવો ।'

25

તે શ્રાવકને જેવો મારવામા આવે છે કે તરત ચમ્પે અધિજ્ઞાનના ઉપયોગથી જાણી લીધું । શ્રાવકને તે પોતાના આત્મા વચાવ રેલે છે, તેથી તે ચમ્પે કોઈ પર્વતની શિલા દાઘમા ઉપાડીને રાત્રીપુરોને વળું 'આ ઉત્તમ શ્રાવકને પણ તમે ઓગમતા નથી ? તેની માફી માગો, નહિતર તમારા પૂરા થઈ જશે ।'

રાજાને પૂવદિશામા તે યજ્ઞનું મંદિર ગાધું ।"

નમસ્કારમત્રથી આ રીતે પરલોકનું ફળ પણ મળે છે । (૩૮, (૧૦૦૮)

30

(નિર્યુક્તિ-પરિચય)

આ ‘નમસ્કાર-નિર્યુક્તિ’ શ્રીઆગમોદયસમિતિ તરફથી સં. ૧૯૭૨ માં પ્રગટ થયેલ ‘શ્રીમદાવશ્યકસૂત્ર’ ના પૃષ્ઠ: ૩૭૭ થી ૪૫૪ માં શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિએ રચેલી શિષ્યહિતા ટીકા સાથે પ્રસિદ્ધ થઈ છે । તેમાંની મૂળ ગાથાઓ ૮૮૭ થી ૧૦૨૪ એટલે ૧૩૮ ગાથાઓ અહીં આપી છે અને તેનો ભાવવાહી અનુવાદ સ્વાસ કરીને શ્રીહરિભદ્રસૂરિની ટીકા અને શ્રીવિશેષાવશ્યક-ભાષ્યના આધારે કરીને અહીં આપવામાં આવ્યો છે ।

‘આવશ્યકસૂત્ર’ વગેરે ઉપર નિર્યુક્તિઓના રચયિતા શ્રીભદ્રવાહુસ્વામીનું નામ સુપ્રસિદ્ધ છે; પરંતુ જૈન ગ્રંથોમાંથી ભદ્રવાહુસ્વામી નામના વે આચાર્યોનો પરિચય મળે છે । એક શ્રીભદ્રવાહુસ્વામી, જેઓ ચતુર્દશ પૂર્વધારી હતા, અને વીરનિર્વાણ સંવત્ ૧૭૦ માં સ્વર્ગસ્થ થયા હતા । જ્યારે વીજા 15 ભદ્રવાહુસ્વામી પ્રસિદ્ધ જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના માઈ હતા અને નૈમિત્તિક તરીકે ઓઢાલાતા હતા તે છટ્ટી શતાબ્દીમાં વિદ્યમાન હતા ।

આ વંને ભદ્રવાહુસ્વામીઓ પૈકી નિર્યુક્તિના રચયિતા કોણ એ વિશે વિદ્વાનોમાં મારે મતભેદ છે । એક વર્ગ એમ કહે છે કે, છેદસૂત્રો અને નિર્યુક્તિઓની રચના કરનાર પ્રથમ ભદ્રવાહુસ્વામી ચૌદ પૂર્વધર હતા; ત્યારે વીજો વર્ગ એમ કહે છે કે, છેદ સૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર ભદ્રવાહુસ્વામી એક નથી । 15 વંને વર્ગો છેદસૂત્રકાર ભદ્રવાહુસ્વામી ચતુર્દશ પૂર્વધર હોવા વિશે એકમત છે પણ વીજો વર્ગ વીજા ભદ્રવાહુસ્વામી, જેઓ નૈમિત્તિક હતા, તેમને જ નિર્યુક્તિકાર તરીકે ઓઢાલાવે છે ।

એ મતભેદમાં ઝંઢા ન ડતરીએ તોયે આ ‘નમસ્કાર-નિર્યુક્તિ’ની રચના કરનાર પ્રતિભાશાઢી અને શ્રુતસાહિત્યના રહસ્યવેત્તા છે એમાં શંકા નથી ।

તેમણે અગિયાર દ્વારોથી નમસ્કાર સૂત્રની જે મહત્તા બતાવી છે એ જ એમની પ્રતિભાનો 20 પરિચય કરાવે છે । નમસ્કાર વિશે તેમણે માર્ગે જ કોઈ વિષય ઉપર વિચાર કરવાનું બાકી મૂક્યું હોય એવું એમનું સર્વાંગીણ વક્તવ્ય અને વેધક દૃષ્ટિ છે ।

આ અનુવાદમાં મૂળ ગાથાઓમાં નિર્દિષ્ટ કેટલીક મહત્ત્વની કથાઓ આપી છે, જ્યારે વીજી કથાઓને વિસ્તારમયે છોડી દીધી છે । તેનો પરિચય ટીકામાંથી મળે એમ છે ।

શ્રીપુષ્પદન્ત-ભૂતવલિપ્રણીતસ્ય શ્રીવીરસેનાચાર્યરચિતઘનલાટીકયા સમન્વિતસ્ય

ષટ્સ્વપ્ણાગમસ્ય સંદર્ભઃ ।

[છત્ત્વપ્ણાગમસદ્વ્યો]

ળમો અરિહતાળ, ળમો સિદ્ધાળ, ળમો આહરિયાળ ।

ળમો ઉવજ્ઞાયાળ, ળમો લોષ સવ્વસાહુળ ॥ ૧ ॥

કથમિદ સુત્ત મગલ ણિમિત્ત હેઠ પરિમાળ-ળામ-કત્તારાળ સકારણાળ પરુત્તય ? ળ, તાલપલવ-સુત્ત ધ દેસામાસિયત્તાદો ।

વિવેચન ।

અરિહતોને નમસ્કાર થાઓ, સિદ્ધોને નમસ્કાર થાઓ, આચાર્યોને નમસ્કાર થાઓ, ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર થાઓ અને લોકમા રહેલા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ ।

વિશેષાર્થ—આ જ મગલસૂત્ર ‘નમોકારમત્ર’ ના નામે પ્રસિદ્ધ છે । એના અંતિમ ભાગમા જે ‘લોષ’ પદલે ‘લોકમા’ અને ‘સવ્વ’ અર્થાત્ ‘સર્વ’ પદો આવેલા છે, તેનો સગ્રહ ળમો અરિહતાળ આદિ પ્રત્યેક નમસ્કારપદની સાથે કરી લેજો જોઈએ । એનો સુલસો આચાર્યે સ્વયં આગળ ઉપર કર્યો છે ।

શક્ષા—આ સૂત્ર મગલ, નિમિત્ત, હેતુ, પરિમાળ, નામ અને કર્તાનું સકારણ પ્રરૂપણ કરે છે એ ક્વી રીતે સમવિત છે ? શક્ષાકારનો એ અમિપ્રાય છે કે, આ સૂત્રમા જ્યારે કેવળ મગલ 15 અર્થાત્ ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર કરવામા આવ્યો છે ત્યારે તેનાથી નિમિત્ત આદિ વીના પાંચ અધિકારોનું સ્પષ્ટીકરણ કઈ રીતે સમવે ?

સમાધાન—આ મગલસૂત્ર ‘તાલપ્રલમ્બ’ સૂત્રની સમાન દેશામર્પક હોવાથી મગલ આદિ છયે અધિકારોની સકારણ પ્રરૂપણા કરે છે, આથી ઉપર્યુક્ત શક્ષા ઠીક લાગતી નથી ।

વિશેષાર્થ—જે સૂત્ર અધિકૃત વિપયોના એકદેશ કથનદ્વારા સમસ્ત વિપયોની સૂચના કરે 20 તેને ‘દેશામર્પક સૂત્ર’ કહે છે, આથી ‘તાલપ્રલમ્બ સૂત્ર’ની સમાન આ મગલસૂત્ર પણ દેશામર્પક છે । ‘ક્લ્પસૂત્રના’ ‘ક્લ્પ્યાકલ્પ્ય’ નામક પ્રથમ ઉદ્દેશના પ્રથમ સૂત્રમા ‘વાલપ્રલમ્બ’ પદ આવે છે, જેનો માય એ છે કે, તાલવૃક્ષને પ્રથમ માની લઈને જેટલી પણ વનસ્પતિની જાતિઓ છે, તેનાથી અભિત્ર (તોડ્યા વિના અથવા કાપેલા) અને અપક અથવા કાચા અર્થાત્ સચિત્ત મૂલ, પત્ર, ફળ, પુષ્પ વગેરે લેવા એ સાધુને યોગ્ય નથી । આ સૂત્રમા તો કેવળ ‘વાલપ્રલમ્બ’ પદ જ આપેલું છે, તેમ છતાં 25 તેને ઉપલક્ષણ માનીને સમસ્ત વૃક્ષજાતિ અને તેમના પત્ર પુષ્પ વગેરેને ગ્રહણ કરવામા આવ્યા છે । એ જ પ્રકારે આ નમસ્કારાત્મક સૂત્ર પણ દેશામર્પક હોવાથી મગલની સાથે અધિકૃત નિમિત્ત, હેતુ, પરિમાળ, નામ અને કર્તાનો પણ ઘોષ કરાવે છે ।

તત્થ ધાઙ-ગિલ્લેવ-ગય-અયથ-ગિરુત્તિ-અગિયોગ-હારેહિં મંગલં પરુવિજ્ઞદિ । તત્થ ધાઙ ‘મૂ
સત્તાયાં’ ઇચ્છેવમાઙ્ઞો સયલત્થ-વત્થૂણં સદ્દાણં મૂલ-કારણમૂદો । તત્થ ‘મગિ’ ઇદિ અણેણ ધાઙ્ઞા
ગિલ્લણ્ણો મંગલસદ્દો । × × × × ×

શબ્દાત્ પદપ્રસિદ્ધિઃ, પદસિદ્ધેરર્થનિર્ણયો ભવતિ ।

5

અર્થાત્ તત્ત્વજ્ઞાનં, તત્ત્વજ્ઞાનાત્ પરં શ્રેયઃ ॥ ૨ ॥ ઇતિ ।

ગિચ્છયે ગિણ્ણા સિવદિ ત્તિ ગિલ્લેવો । સો વિ છલ્લિહો, ગામ-દ્વવ્ણા-દવ્વ-લેત્ત-કાલ-
ભાવમંગલમિદિ । × × × × ×

મજ્જલસ્યૈકાર્થ ઉચ્ચયતે, મજ્જલં પુણ્યં પૂતં પવિત્રં પ્રશસ્તં શિવં શુભં કલ્યાણં ભદ્રં સૌખ્યમિલે-
વમાદીનિ મજ્જલપર્યાયવચનાનિ । એકાર્થપ્રરૂપણં કિમિતિ ચેત્, યતો મજ્જલાર્થોઽનેકશબ્દાભિધેયસ્તતો-
10 ઽનેકેષુ શાસ્ત્રેષુ નૈકાભિધાનૈઃ મજ્જલાર્થઃ પ્રયુક્તશ્ચિરન્તનાચાર્યૈઃ । સોઽવ્યામોહેન શિષ્યૈઃ સુખેનાવગમ્યત
ઇત્યેકાર્થ ઉચ્ચયતે ‘યદ્યેકશબ્દેન ન જાનાતિ તતોઽન્યેનાપિ શબ્દેન જ્ઞાપયિતવ્યઃ’ ઇતિ વચનાદ્ વા ।

મજ્જલસ્ય નિરુક્તિરુચ્યતે, મલં ગાલયતિ વિનાશયતિ દહતિ હન્તિ વિશોધયતિ વિધ્વંસયતીતિ
મજ્જલમ્ । તન્મલં દ્વિવિધં, દ્રવ્ય-ભાવમલભેદાત્ । દ્રવ્યમલં દ્વિવિધમ્, વાહ્યમાભ્યન્તરં ચ । તત્ર સ્વેદ-

તે ઉક્ત મંગલ આદિ છ અધિકારોમાંથી પહેલાં ધાતુ, નિક્ષેપ, નય, એકાર્થ, નિરુક્તિ અને
15 અનુયોગ દ્વારા ‘મંગલ’ની પ્રરૂપણા કરવામાં આવે છે । તેમાં ‘મૂ’ ધાતુ સત્તા અર્થમાં છે, તેને પ્રથમ
માની લઈને સમસ્ત અર્થવાચક શબ્દોનું જે મૂલ કારણ છે તેને ‘ધાતુ’ કહે છે । તેમાંથી ‘મગિ’
ધાતુથી મંગલ શબ્દ નિષ્પન્ન થયેલો છે । અર્થાત્ ‘મગિ’ ધાતુમાં અલચ્ પ્રત્યય જોડી દેવાથી
‘મંગલ’ શબ્દ બને છે । × × × × × × ×

શબ્દથી પદની સિદ્ધિ થાય છે, પદની સિદ્ધિથી તેના અર્થનો નિર્ણય થાય છે; અર્થનિર્ણયથી
20 તત્ત્વજ્ઞાન અર્થાત્ હેય-ઉપાદેય વિવેકની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને તત્ત્વજ્ઞાનથી પરમ કલ્યાણ થાય છે । ૨ ।

જે કોઈ એક નિશ્ચય અથવા નિર્ણયમાં ક્ષેપણ કરે અર્થાત્ અનિર્ણીત વસ્તુનો તેના નામાદિક
દ્વારા નિર્ણય કરાવે, તેને ‘નિક્ષેપ’ કહે છે । તે નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવનાના
ભેદોથી છ પ્રકારે છે, અને એના સંબંધથી મંગલ પણ છ પ્રકારનું થાય છે । ૧ નામ મંગલ,
૨ સ્થાપના મંગલ, ૩ દ્રવ્ય મંગલ, ૪ ક્ષેત્ર મંગલ, ૫ કાલ મંગલ અને ૬ ભાવ મંગલ । × ×

25 હવે મંગલનાં એકાર્થવાચી નામો કહે છે । મંગલ, પુણ્ય, પૂત, પવિત્ર, પ્રશસ્ત, શિવ,
શુભ, કલ્યાણ, ભદ્ર અને સૌખ્ય ઇત્યાદિ મંગલનાં પર્યાયવાચક નામો છે ।

શંકા—અહીં મંગલના એકાર્થવાચક અનેક નામોનું પ્રરૂપણ શા માટે કરવામાં આવ્યું છે ?

સમાધાન—કેમકે, મંગલરૂપ અર્થ અનેક શબ્દનો વાચ્ય છે, અર્થાત્ અનેક પર્યાયવાચી
નામો દ્વારા મંગલરૂપ અર્થનું પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે, એટલા માટે પ્રાચીન આચાર્યોએ અનેક
30 શાસ્ત્રોમાં અર્થાત્ મિત્ર મિત્ર શબ્દો દ્વારા મંગલરૂપ અર્થનો પ્રયોગ કર્યો છે । આથી શિષ્યોને
મતિભ્રમ વિના મંગલના પર્યાયવાચી તે વધાં નામોનું સરઘતાપૂર્વક જ્ઞાન થઈ જાય, એટલા માટે
અહીં મંગલનાં એકાર્થવાચી નામો કહ્યાં છે ।

હવે મંગલની નિરુક્તિ (વ્યુત્પત્તિજન્ય અર્થ) કહે છે । જે મલનું ગાલન કરે, મલનો વિનાશ

રજોમલાદિ યાદ્યમ્ । ઘન-કઠિન - જીવ - પ્રદેશ - નિવદ્ધ - પ્રકૃતિ - સ્થિત્યનુભાગ - પ્રદેશ - વિભક્ત - જ્ઞાના-
વરણાદ્યવિધકર્માભ્યન્તરદ્રવ્યમલમ્ । અજ્ઞાનદર્શનાદિપરિણામો ભાવમલમ્ ।

અથવા, અર્થાભિધાન-પ્રત્યયભેદાત્ ત્રિવિધ મલમ્ । ઉક્તમર્થમ્ । અભિધાનમલ તદ્વાચક
શબ્દ । તયોરુપન્યુદ્ધિ પ્રત્યયમલમ્ । અથવા ચતુર્વિધ મલ નામ-સ્થાપના દ્રવ્ય-ભાગમલભેદાત્ ।
અનેકવિધ યા । તમલ ગાલયતિ વિનાશતિ વિધ્વસયતીતિ મજ્જલમ્ । અથવા મજ્જ સુપ્ત તદ્દાતિ 5
આદત્ત ઇતિ યા મજ્જલમ્ । ઉક્ત ચ—

મજ્જશબ્દોડયમુદ્દિષ્ટ , પુણ્યાર્થસ્થાભિધાયક ।

તદ્દાતીત્યુચ્યતે સદ્ધિર્મજ્જલ મજ્જલાર્થિભિ ॥ ૧૬ ॥

પાપ મલમિતિ પ્રોક્તમુપચારસમાશ્રયાત્ ।

તદ્ધિ ગાલયતીત્યુક્ત, મજ્જલ પણિદ્વૈર્જન ॥ ૧૭ ॥

10

અથવા, મજ્જતિ ગચ્છતિ કર્તા કાર્યસિદ્ધિમનેનાસ્મિન્ વેતિ મજ્જલમ્ । મજ્જલશબ્દસ્યાર્થ-
વિપયનિશ્ચયોત્પાદનાર્થ નિરુક્તિરુક્તા । મજ્જલસ્યાનુયોગ ઉચ્યતે—

કરે, ધાત કરે, નાશ કરે, શોધન કરે, વિધ્વસ કરે તેને 'મગલ' કહે છે । દ્રવ્યમલ અને
ભાગમલના ભેદથી તે મલ બે પ્રકારનો છે । દ્રવ્યમલ પણ બે પ્રકારનો છે । યાદ્ય દ્રવ્યમલ અને
આભ્યંતર દ્રવ્યમલ । આમાથી પરસેવો, ધૂલ અને મેલ વગેરે યાદ્ય દ્રવ્યમલ છે । સાદ્ર અને કઠળ 15
સ્વરૂપે જીવના પ્રદેશોની સાથે ઘઘાયેલા પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશ—આ ભેદોમા વિભક્ત
એવા જ્ઞાનાવરણ આદિ છાટ કર્મો આભ્યંતર દ્રવ્યમલ છે । અજ્ઞાન અને અવર્શન વગેરે પરિણામોને
'ભાવમલ' કહે છે ।

અથવા અર્થ, અભિધાન (જ્ઞાન) અને પ્રત્યય (જ્ઞાન)ના ભેદથી મલ ત્રણ પ્રકારનો હોય
છે । અર્થમલ વિશે તો હમણા પહેલા જ કહેનાયુ છે, અર્થાત્ જે પહેલા યાદ્ય દ્રવ્યમલ, આભ્યંતર 20
દ્રવ્યમલ અને ભાવમલ કહેવામા આવ્યા છે તેને જ અર્થમલ સમજવો જોઈએ । મલના વાચક શબ્દોને
અભિધાન મલ કહે છે, અથવા અર્થમલ અને અભિધાનમલમા ઉત્પન્ન થયેલી ન્યુદ્ધિને પ્રત્યયમલ કહે છે ।

અથવા નામમલ, સ્થાપનામલ, દ્રવ્યમલ અને ભાગમલ એ ભેદોથી મલ ચાર પ્રકારનો છે ।
અથવા આ જ પ્રકારે વિવેકભેદથી મલ અનેક પ્રકારનો છે । આ પ્રકારે ઉપર કહેવામા આવેલા 25
(૧) મલનુ ગાલન કરે, વિનાશ કરે અથવા ધ્વસ કરે તેને 'મગલ' કહે છે ।

(૨) અથવા મગ શબ્દ સુપ્તવાચી છે, તેને જે લાવે, પ્રાપ્ત કરે તેને 'મગલ' કહે છે કહ્યું
પણ છે કે—

(૩) આ મગશબ્દ પુણ્યરૂપ અર્થનું પ્રતિપાદન કરનારો માનવામા આવ્યો છે । ॥ પુણ્યને
જે લાવે છે તેને મગત્ના ઇન્દુરુક સત્પુરુષો 'મગલ' કહે છે । ૧૬ ।

(૪) વપચારથી પાપને પણ મગ્ન કહ્યો છે, પટલા માટે જે એનું ગાલન અર્થાત્ નાશ કરે 30
છે તેને પણ પટિતપુરુષો 'મગ્ન' કહે છે । ૧૭ ।

(૫) અથવા કર્તા અર્થાત્ કોઈ ઉદ્દિષ્ટ કાર્યને કરનારો, જેની દ્વારા અથવા જે વરતા
કાર્યની સિદ્ધિને પ્રાપ્ત થાય છે તેને પણ 'મગલ' કહે છે । આ જ રીતે મગલશબ્દનો અપવિપયક નિશ્ચય

કિં કસ્સ કેણ કત્થ વ કેવચિરં કદિવિધો ય ભાવો ત્તિ ।

છહિ અણિઓગ - દ્વારેહિ સવ્વે ભાવાણુગંતવ્વા ॥ ૧૮ ॥ इदि वयणादो ।

કિં મઙ્ગલમ્ ? જીવો મઙ્ગલમ્ । ન સર્વજીવાનાં મઙ્ગલપ્રાપ્તિઃ દ્રવ્યાર્થિકનયાપેક્ષયા મઙ્ગલ-
પર્યાયપરિણતજીવસ્ય પર્યાયાર્થિકનયાપેક્ષયા કેવલજ્ઞાનાદિપર્યાયાણાં ચ મઙ્ગલત્વાભ્યુપગમાત્ ।

5 કસ્ય મઙ્ગલમ્ ? દ્રવ્યાર્થિકનયાર્પણયા નિત્યતામાદધાનસ્ય પર્યાયાર્થિકનયાર્પણયોત્પાદવિગમા-
ત્મકસ્ય । દેવદત્તાત્ કમ્બલસ્યેવ ન જીવાન્મઙ્ગલપર્યાયસ્ય ભેદઃ સુવર્ણસ્યાદ્ગુલીયકમિત્યત્રાભેદેऽપિ
પથ્યુપલમ્ભતોઽનેકાન્તાત્ ।

કેન મઙ્ગલમ્ ? ઔદયિકાદિભાવેઃ ।

ઉત્પન્ન કરવા માટે મંગલ શબ્દની નિરુક્તિ કહેવામાં આવી છે ।

10 હવે મંગલનો અનુયોગ-વ્યાખ્યા કહે છે; અર્થાત્ અનુયોગદ્વારા મંગલનું નિરૂપણ કરે છે ।

વિશેષાર્થ—(૧) જિનેદ્ર કથિત આગમનો પૂર્વાપર સંદર્ભ મેઝવતાં અનુકૂળ વ્યાખ્યાન કરવું
તેને ‘અનુયોગ’ કહે છે । અથવા, (૨) સૂત્રનો તેના વાચ્યરૂપ વિષયની સાથે સંબંધ જોડવો તેને
‘અનુયોગ’ કહે છે । અથવા, (૩) એક જ ભગવત્પ્રોક્ત સૂત્રના અનન્ત અર્થો થાય છે, એટલા
માટે સૂત્રની ‘અણુ’ સંજ્ઞા છે, એ સૂક્ષ્મરૂપ સૂત્રના અર્થરૂપ વિસ્તારની સાથેનો સંબંધ પ્રતિપાદન
15 કરવો તેને ‘અનુયોગ’ કહે છે ।

(૧) પદાર્થ શું છે ? (૨) કોનો છે ? (૩) કોની દ્વારા થાય છે ? (૪) ક્યાં આગલ
થાય છે, (૫) કેટલા સમય સુધી રહે છે ? અને (૬) કેટલા પ્રકારે છે ? આ પ્રકારે આ છ
અનુયોગદ્વારોથી સંપૂર્ણ પદાર્થનું જ્ઞાન કરવું જોઈએ । ૧૮.

આ વચનથી અનુયોગદ્વારા મંગલનું નિરૂપણ કરવામાં આવે છે ।

20 (પહેલો અનુયોગ—)

મંગલ શું છે ? જીવ જ મંગલ છે, પરંતુ જીવને મંગલ કહેવાથી વધા જીવો મંગલરૂપ
નહિ થઈ જાય । કેમકે, દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ મંગલ પર્યાયથી પરિણત જીવને અર્થાત્ મંગલ
કરતા જીવને, અને પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ કેવલજ્ઞાન આદિ પર્યાયોને મંગલ માન્યા છે ।

(બીજો અનુયોગ—)

25 મંગલ કોને થાય છે ? દ્રવ્યાર્થિક નયની અપેક્ષાએ નિત્યતાને ધારણ કરનાર અર્થાત્
સદાકાલ એકસ્વરૂપ રહેનારા અને પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ ઉત્પાદ અને વ્યયસ્વરૂપ જીવને
મંગલ થાય છે । અહીં જે પ્રકારે (કંબલ દેવદત્તની હોવા છતાં) દેવદત્તથી કંબલનો ભેદ છે,
એ જ પ્રકારે જીવનો મંગલરૂપ પર્યાયથી ભેદ નથી । કેમકે, ‘આ વીંટી સુવર્ણની છે’ અહીં અભેદમાં
વીંટીરૂપ પર્યાય સુવર્ણથી અભિન્ન હોવા છતાંયે જે પ્રકારે ભેદઘોતક ષષ્ઠી વિભક્તિ જોવાય છે એ જ
30 પ્રકારે જીવસ્ય મઙ્ગલમ્ અહીં પણ અભેદમાં ષષ્ઠી વિભક્તિ સમજવી જોઈએ । આ રીતે સંબંધ
કારકમાં અનેકાંત સમજવો જોઈએ । અર્થાત્ ક્યાંય વે પદાર્થોમાં ભેદ હોવા છતાંયે સંબંધની
વિવક્ષાથી ષષ્ઠી કારક હોય છે અને ક્યાંય અભેદ હોવા છતાંયે ષષ્ઠી કારકનો પ્રયોગ થાય છે ।

ક મદ્ગલમ્ ? જીવે । કુળ્હાદ્ વદરાણામિત્ર ન જીવાન્મદ્ગલપર્યાયસ્ય ભેદ સારે સ્તમ્ભ
ઇત્યગ્રાભેદેऽપિ સત્તમ્યુપલમ્ભતોઽનેકાન્તાત્ ।

કિયચિત્ર મદ્ગલમ્ ? નાનાજીવાપેક્ષ્યા સર્વોદયમ્ । એકજીવાપેક્ષ્યા અનાદ્યપર્યવસિત સાદ્યપર્ય-
વસિત સાદિસપર્યવસિતમિતિ ત્રિવિધમ્ । કયમનાદ્યપર્યવસિતતા મદ્ગલસ્ય ? દ્રવ્યાર્થિકનવાર્પણયા ।
તથા ચ મિધ્યાદષ્ટવચસ્થાયામપિ મદ્ગલત્વ જીવસ્ય પ્રાપ્નોતીતિ ચેત્રૈપ દોષ ઇત્પત્તાત્ । ન મિધ્યાવિરતિ 5
પ્રમાદાના મદ્ગલત્વ તેષા જીવત્વાભાવાત્ । જીવો હિ મદ્ગલમ્, સ ચ કેવલજ્ઞાનાદ્યનન્તધર્માત્મક ।

(ત્રીજો અનુષોગ—)

ક્યા કારણથી મગલ ઉત્પન્ન થાય છે ? જીવના ઔદયિક, ઔપશમિક આદિ ભાગોથી મગલ
ઉત્પન્ન થાય છે ।

વિશેષાર્થ—જો કે કર્મોના ઉપશમ, ક્ષય અને ક્ષયોપશમથી સમ્યગ્દર્શન વગેરેની ઉત્પત્તિ થાય 10
છે, એટલા માટે તેથી મગલની ઉત્પત્તિ માનવી તો ઠીક છે પરંતુ ઔદયિક ભાવથી મગલની
ઉત્પત્તિ ધની શક્તી નથી, એટલા માટે અહીં ‘ઔદયિક આદિ ભાવોથી મગલ ઉત્પન્ન થાય છે’ એ
કહેવું કયી રીતે સમવિત છે ? એનું સમાધાન આ પ્રકારે સમજવું જોઈએ કે, યદા ઔદયિક ભાવો
મગલની ઉત્પત્તિમા કારણ નથી, તેમ છતાં તીર્થંકર પ્રકૃતિના ઉદયથી ઉત્પન્ન થનારો ઔદયિક ભાવ
મગલનું કારણ છે । એટલા માટે ધની અપેક્ષાએ ઔદયિક ભાવને પણ મગલની ઉત્પત્તિના કારણોમાં 15
ગ્રહણ કરવામા આવેલ છે ।

(ચોથો અનુષોગ—)

મગલ શેમા ઉત્પન્ન થાય છે ? જીવમા મગલ ઉત્પન્ન થાય છે । જે પ્રકારે કુઢામા રાપેલા
થોરોનો કુટાથી ભેદ છે તેમ જીવથી મગલપર્યાયનો ભેદ સમજવો ન જોઈએ । કેમકે, સારે સ્તમ્ભઃ
અર્થાત્ ઘૃક્ષના લાકડામા સ્તમ છે । અહીં જે રીતે અભેદમા પણ સત્તમી વિભક્તિની ઉપલબ્ધિ થાય 20
છે, એ જ પ્રકારે જીવે મદ્ગલમ્ એમા પણ અભેદમા સત્તમી વિભક્તિ સમજવી જોઈએ । આ રીતે એ
સિદ્ધ થયું કે, અધિકરણ કારણના પ્રયોગમા પણ અનેકાત છે, અર્થાત્ ક્યાય ભેદમા અધિકરણ
કારક થાય છે અને ક્યાય અભેદમા પણ અધિકરણ કારક હોય છે ।

(પાંચમો અનુષોગ—)

મગલ ક્યા સુધી રહે છે ? વિવિધ જીવોની અપેક્ષાએ મગલ સર્વદા રહે છે અને એક 25
જીવની અપેક્ષાએ અનાદિઅનન્ત, સાદિઅનન્ત, સાદિમાત આ પ્રકારે મગલના ત્રણ ભેદો થઈ જાય છે ।

શુકા—મગલમા એક જીવની અપેક્ષાએ અનાદિ અનન્તપણું કયી રીતે યને છે, અર્થાત્ એક
જીવનું અનાદિ કાલથી અનન્તકાલ સુધી મગલ થાય છે એ કયી રીતે સમવિત છે ?

સમાધાન—દ્રવ્યાર્થિક નયની પ્રધાનતાથી મગલમા અનાદિ-અનન્તપણું ધની જાય છે ।
અર્થાત્ દ્રવ્યાર્થિક નયની મુખ્યતાથી જીવ અનાદિકાલથી અનન્તકાલ સુધી સર્વદા એક સ્વભાવે 30
અસ્થિત છે, અને મગલરૂપ પર્યાય તેનાથી સર્વથા મિત્ર નથી । આથી મગલમા પણ અનાદિ
અનન્તપણું ધની જાય છે ।

શુકા—આ રીતે તો મિધ્યાદષ્ટિ અવસ્થામા પણ જીવને મગલપણાની પ્રાપ્તિ થઈ જશે ?

નાવૃતાવસ્થાયાં મજ્જલીભૂતકેવલજ્ઞાનાદ્યભાવઃ આત્રિયમાણકેવલાદ્યભાવે તદાવરણાનુપપત્તેઃ । જીવ-
લક્ષણયોર્જ્ઞાન-દર્શનયોરભાવે લક્ષણસ્યાપ્યભાવાપત્તેશ્ચ । ન ચૈવં તથાઽનુપલમ્ભાત્ । ન ભસ્મચ્છન્નાગ્નિના
વ્યભિચારઃ તાપ-પ્રકાશયોસ્તત્રાપ્યુપલમ્ભાત્ । પર્યાયત્વાત્ કેવલાદીનાં ન સ્થિતિરિતિ ચેન્ન, અનુદ્ય-
જ્ઞાનસંતાનાપેક્ષ્યા તત્સ્યૈર્યસ્ય વિરોધાભાવાત્ । ન છદ્મસ્થજ્ઞાન-દર્શનયોરુપત્વાદમજ્જલત્વમેકદેશસ્ય,
5 માજ્જલ્યાભાવે તદ્વિશ્વાવયવાનામપ્યમજ્જલત્વપ્રાપ્તેઃ । રજોજુષાં જ્ઞાન-દર્શને ન મજ્જલીભૂતકેવલજ્ઞાન-
દર્શનયોરવયવાવિતિ ચેન્ન । તાભ્યાં વ્યતિરિક્તયોસ્તયોરસત્ત્વાત્ । મત્યાદયોઽપિ સન્તીતિ ચેન્ન, તદ-
વસ્થાનાં મત્યાદિવ્યપદેશાત્ । તયોઃ કેવલજ્ઞાન-દર્શનાદ્ધુરયોર્મજ્જલત્વે મિથ્યાદૃષ્ટિરપિ મજ્જલં, તત્રાપિ

સમાધાન—એ કંઈ દોષ નથી । કેમકે, એવો પ્રસંગ તો અમને ઇષ્ટ જ છે, પરંતુ એમ માની
લેવા છતાં મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ વગેરેનું મંગલપણું સિદ્ધ થઈ શકતું નથી । કેમકે, તેમાં જીવત્વ
10 જોવાતું નથી । મંગલ તો જીવ જ છે, અને તે જીવ કેવલજ્ઞાન આદિ અનંત ધર્માત્મક છે ।

આવૃત અવસ્થામાં અર્થાત્ કેવલજ્ઞાનાવરણ આદિ કર્મવંધનની દશામાં મંગલભૂત કેવલજ્ઞાન
આદિનો અભાવ છે, અર્થાત્ એ અવસ્થામાં એ સર્વથા જોવાતા નથી । જો કોઈ એવો પ્રશ્ન કરે,
તો આત્રિયમાણ અર્થાત્ જે કર્મો દ્વારા આવૃત થાય છે એવા કેવલજ્ઞાન આદિના અભાવમાં
કેવલજ્ઞાન આદિને આવરણ કરનારાં કર્મોનો સદ્ભાવ સિદ્ધ થઈ શકશે નહીં । વીજું, જીવના
15 લક્ષણરૂપ જ્ઞાન અને દર્શનનો અભાવ માનતાં લક્ષ્યરૂપ જીવના અભાવની પળ આપત્તિ આવી જાય
છે, પરંતુ એમ નથી । કેમકે, પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણોથી જીવની ઉપલબ્ધિ ન થાય એવું જોવામાં
આવતું નથી, પરંતુ પ્રત્યક્ષ આદિ પ્રમાણોથી પળ તેની ઉપલબ્ધિ થાય જ છે ।

અહીં ભસ્મથી ઢંકાયેલા અગ્નિની સાથે વ્યભિચાર દોષ પળ આવતો નથી । કેમકે, તાપ અને
પ્રકાશની ત્યાં પળ ઉપલબ્ધિ થાય છે ।

20 **વિશેષાર્થ**—આવૃત અવસ્થામાં પળ કેવલજ્ઞાન વગેરે જોવાય છે, તે જીવના ગુણો છે ।
જો આ અવસ્થામાં તેમનો અભાવ માનવામાં આવે તો જીવનો પળ અભાવ માનવો પડશે । આ
અનુમાનને ધ્યાનમાં રાખીને શંકાકારનું કહેવું છે કે, આ રીતે ભસ્મથી ઢંકાયેલા અગ્નિથી વ્યભિ-
ચાર થશે । કેમકે, ભસ્માચ્છાદિત અગ્નિમાં અગ્નિરૂપ દ્રવ્યનો સદ્ભાવ જોવાય છે, પરંતુ તેના
ધર્મરૂપ તાપ અને પ્રકાશનો સદ્ભાવ જોવાતો નથી । આ રીતે હેતુ વિપક્ષમાં ચાલ્યો જાય છે,
25 આથી તે વ્યભિચરિત થાય છે । આ રીતે શંકાકારના ભસ્મથી ઢંકાયેલા અગ્નિની સાથે વ્યભિચારનો
દોષ દેવો ઠીક નથી । કેમકે, રાખથી ઢંકાયેલા અગ્નિમાં પળ તેના ગુણધર્મ તાપ અને પ્રકાશની
ઉપલબ્ધિ અનુમાન આદિ પ્રમાણોથી વરાવર થાય છે ।

શંકા—કેવલજ્ઞાન વગેરે પર્યાયરૂપ છે, એટલા માટે આવૃત અવસ્થામાં તેનો સદ્ભાવ બની ન શકે ।

સમાધાન—એ શંકા પળ ઠીક નથી । કેમકે, કદાપિ નહિ તૂટનારી જ્ઞાનસંતાનની અપેક્ષા

30 કેવલજ્ઞાનનો સદ્ભાવ માની લેવામાં કોઈ વિરોધ આવતો નથી ।

છદ્મસ્થ અર્થાત્ અલ્પજ્ઞાનીઓનાં જ્ઞાન અને દર્શન અલ્પ હોવા માત્રથી અમંગલ બની શકતાં
નથી । કેમકે, જ્ઞાન અને દર્શનના એક દેશમાં મંગલપણાના અભાવનો સ્વીકાર કરી લેતાં જ્ઞાન અને
દર્શનના સંપૂર્ણ અવયવોને પળ અમંગલરૂપ માનવા પડશે ।

તો સ્ત્રી એવું થવું તદ્વત્તવા મદ્ગલમ્, ન મિથ્યાત્વાદીના મદ્ગલમ્ । તન મિથ્યાદૃષ્ટયઃ સુગતિ-
માજ સમ્યગ્દર્શનમન્તરેણ તદ્વિજ્ઞાનસ્ય સમ્યક્તવામાવતસ્તદ્ભાવાત્ । કથં પુનસ્તદ્ધ્યાન-દર્શનયોર્મદ્ગ-
લત્વમિતિ ચેત્, સમ્યગ્દૃષ્ટીનામગતાત્પ્રસ્તરૂપાણાં કેવલજ્ઞાન દર્શનાવયવત્ત્વેનાધ્યયસિતરજોજુઙ્ઘાન-
દશનાનામારણવિવિક્તાનન્તજ્ઞાન દર્શનશક્તિસ્ત્રિચિતાત્મસ્મર્તૃણાં વા પાપપ્રત્યક્ષારિત્યતસ્તયોસ્તદુપપત્તે ।
નોઆગમમયદ્રવ્યમદ્ગલપેક્ષયા વા મદ્ગલમનાશપર્યંપ્રસાનમિતિ । રત્નત્રયમુપાદાયાવિનષ્ટેનૈવાત્મ- ૫

શ્રુતિ—આવરણથી યુક્ત જીવોના જ્ઞાન અને દર્શન મગલભૂત કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના અવયવો જ નથી થઈ શકતા ?

સમાધાન—એમ કહેવું ઠીક નથી । કેમકે, કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનથી ભિન્ન જ્ઞાન અને દર્શનનો સદ્ભાવ જોવાતો નથી ।

શ્રુતિ—કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનથી અતિરિક્ત મતિજ્ઞાન આદિ જ્ઞાનો અને ચક્ષુદર્શન 10 વગેરે દર્શનો તો જોવાય છે । તેનો અભાવ કયી રીતે કરી શકાય ?

સમાધાન—એ જ્ઞાન અને દર્શન સગી અવસ્થાઓની મતિજ્ઞાન આદિ અને ચક્ષુદર્શન આદિ ભિન્ન ભિન્ન સદ્ભાવો છે, અર્થાત્ જ્ઞાનગુણની અવસ્થાવિશેષો નામ મતિ આદિ અને દર્શનગુણની અવસ્થા-વિશેષો નામ ચક્ષુદર્શન આદિ છે । યથાર્થમા આ યથી અવસ્થાઓમા રહેનારા જ્ઞાન અને દર્શન એક જ છે ।

શ્રુતિ—કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના અકુરૂપ છદ્મસ્યોના જ્ઞાન અને દર્શનને મગલરૂપ 15 માની લેતા મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ પળ મગલ સદ્ભાવને પ્રાપ્ત થાય છે । કેમકે, મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવમા પળ તે અકુર વિદ્યમાન છે ।

સમાધાન—જો એમ હોય તો, મહે મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવને જ્ઞાન અને દર્શનરૂપે મગલપણુ પ્રાપ્ત થાય, પરંતુ એટલા માત્રથી મિથ્યાત્વ, અવિરતિ આદિને મગલપણુ પ્રાપ્ત થઈ ન શકે, અને તેથી મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ સુગતિને પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી । કેમકે, સમ્યગ્દર્શન વિના મિથ્યાદૃષ્ટિઓના 20 જ્ઞાનમા સમીચીનતા આવી શકતી નથી, અને સમીચીનતા વિના તેને સુગતિ મળી શકતી નથી ।

શ્રુતિ—સારે મિથ્યાદૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને દર્શનને મગલપણુ કેવી રીતે છે ?

સમાધાન—એવી શકા કરવી ન જોઈએ । કેમકે, આપ્તતા સ્વરૂપને જાણનારો, છદ્મસ્યોના જ્ઞાન અને દર્શનને કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનના અવયવરૂપે નિશ્ચય કરનારો અને આવરણરહિત અનતજ્ઞાન અને અનતદર્શનરૂપ શક્તિથી યુક્ત આત્માનુ સ્મરણ કરનારા સમ્યગ્દૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને 25 દર્શનમા જે પ્રકારે પાપનુ ક્ષયકારીપણુ જોવાય છે એ પ્રકારે મિથ્યાદૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને દર્શનમા પણ પાપનુ ક્ષયકારીપણુ જોવાય છે । એટલા માટે મિથ્યાદૃષ્ટિઓના જ્ઞાન અને દર્શનને પણ મગલ માનવામા વિરોધ નથી, અથવા નોઆગમ ભાવિ દ્રવ્ય મગલની અપેક્ષા મગલ અનાદિ-અનત છે ।

વિશેષાર્થ—જે આત્મા વર્તમાનમા મગલપર્યાયથી યુક્ત તો નથી, પરંતુ મવિષ્યમા મગલપર્યાયથી યુક્ત થશે, તેની શક્તિની અપેક્ષાથી મગલપણુ અનાદિ-અનતરૂપ થતી જાય છે । 30

રત્નત્રયને ધારણ કરીને વદ્વાપિ નષ્ટ નહિ થનારા રત્નત્રય દ્વારા જ પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધના સ્વરૂપની અપેક્ષા નૈગમાયથી મગલ સારિ અનત છે ।

સિદ્ધસ્વરૂપાપેક્ષયા નૈગમનયેન સાધ્યપર્યવસિતં મજ્જલમ્ । સાદિસપર્યવસિતં સમ્યગ્દર્શનાપેક્ષયા જઘન્યે-
નાન્તર્મુહૂર્તકાલમુત્કર્ષેણ ષટ્ષષ્ટિસાગરાઃ દેશોનાઃ ।

કતિવિધં મજ્જલમ્ ? મજ્જલસામાન્યાત્ તદેકવિધમ્, મુખ્યામુખ્યભેદતો દ્વિવિધમ્, સમ્યગ્-
જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રભેદાત્ ત્રિવિધં મજ્જલમ્, ધર્મસિદ્ધસાધ્વર્હદ્વેદાચ્ચતુર્વિધમ્, જ્ઞાન-દર્શન-ત્રિગુપ્તિ
5 ભેદાત્ પંચવિધમ્ । ‘ળમો જિણાણં’ ઇત્યાદિનાં ડનેકવિધં વા ।

અથવા મંગલમ્હિ છ અહિયારાએ દંઢા વત્તવા ભવંતિ । તં જહા, મંગલં મંગલકત્તા મંગલ-
કરણીયં મંગલોવાયો મંગલવિહાણં મંગલફલમિદિ । એદેસિં છળહં પિ અત્થો ઉચ્ચદે । મંગલત્થો પુવ્વુત્તો ।
મંગલકત્તા ચોદસવિજ્ઞાટ્ટાણપારઓ આરિયો । મંગલકરણીયં ભવ્વજણો । મંગલોવાયો તિરયણસાહ-
ળાણિ । મંગલવિહાણં એયવિહાદિ પુવ્વુત્તં । મંગલફલં દેહિંતો કય-અભ્યુદયણિસ્સેયસસુહાઈત્તં ।
10 મંગલં સુત્તસ્સ આદીએ મજ્ઞે અવસાણે ચ વત્તવ્વં । ઉત્તં ચ—

આદીવસાણ-મજ્ઞે, પળ્લન્તં મંગલં જિણિદેહિં ।

તો કયમંગલવિણયો વિ ળમોસુત્તં પવક્ખામિ ॥ ૧૯ ॥

વિશેષાર્થ—રત્નત્રયની પ્રાપ્તિથી સાદિપણું અને રત્નત્રયની પ્રાપ્તિ પછી સિદ્ધ સ્વરૂપની જે
પ્રાપ્તિ થઈ છે તેનો કદી અંત આવનાર નથી । આ રીતે આ વંને ધર્મોને જ વિષય કરનાર (ન એકં
15 ગમઃ નૈગમઃ) નૈગમનયની અપેક્ષાએ મંગલ સાદિ-અનંત છે ।

(છટ્ટો અનુયોગ—)

સમ્યગ્દર્શનની અપેક્ષાએ મંગલ સાદિ-સાંત સમજવું જોઈએ, તેનો જઘન્ય કાલ અંતર્મુહૂર્તનો છે
અને ઉત્કૃષ્ટ કાલ કંઈક ઝળા છાસઠ સાગરોપમ પ્રમાણ છે ।

મંગલ કેટલા પ્રકારનાં છે ? મંગલસામાન્યની અપેક્ષાએ મંગલ એક પ્રકારે છે । મુખ્ય અને
20 ગૌણ ભેદથી બે પ્રકારે છે । સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રના ભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે ।
ધર્મ, સિદ્ધ, સાધુ અને અર્હન્તના ભેદથી ચાર પ્રકારે છે । જ્ઞાન, દર્શન અને ત્રણ ગુપ્તિના ભેદથી
પાંચ પ્રકારે છે, અથવા ‘જિનેન્દ્રદેવને નમસ્કાર થાઓ’ ઇત્યાદિ રૂપથી અનેક પ્રકારે છે ।

અથવા મંગલના વિષયમાં છ અધિકારો દ્વારા દંઢકોનું કથન કરવું જોઈએ । તે આ પ્રકારે
છે :—૧ મંગલ, ૨ મંગલકર્તા, ૩ મંગલકરણીય, ૪ મંગલ ઉપાય, ૫ મંગલભેદ અને ૬ મંગલફલ ।
25 હવે આ છ અધિકારોના અર્થો કહે છે । મંગલનો અર્થ તો પહેલાં કહી દેવામાં આવ્યો છે । ચૌદ
વિદ્યાસ્થાનોના પારગામી આચાર્ય પરમેષ્ઠી મંગલકર્તા છે । ભવ્યજન મંગલ કરવાને યોગ્ય છે ।
રત્નત્રયની સાધક સામગ્રી મંગલનો ઉપાય છે । એક પ્રકારનું મંગલ, બે પ્રકારનું મંગલ ઇત્યાદિરૂપે
મંગલના ભેદો પહેલાં કહી આવ્યા છીએ । ઉપર કહેલા મંગલ આદિથી પ્રાપ્ત થનારા અભ્યુદય અને
મોક્ષ સુખને આધીન મંગલનું ફલ છે । અર્થાત્ જેટલા પ્રમાણમાં આ જીવ મંગલનું સાધન મેળવે
30 છે, એટલા જ પ્રમાણમાં તેનાથી જે યથાયોગ્ય અભ્યુદય અને નિઃશ્રેયસ્ સુખ મળે છે તે જ તેના
મંગલનું ફલ છે । ઉક્ત મંગલ ગ્રંથની આદિ, મધ્ય અને અંતમાં કહેવાં જોઈએ । કહ્યું પણ છે—

જિનેન્દ્રદેવે આદિ, મધ્ય અને અંતમાં મંગલ કરવાનું વિધાન કર્યું છે । આથી મંગલ
વિનયને કરીને પણ નમોકારસૂત્રનું વર્ણન કરું છું । ૧૯ ।

તિસુ દ્રાણેસુ મગલ કિમદ્ધ બુચ્ચદે ? કયઠોઽયમગલપાયચ્છિત્તા વિણયોવગયા સિસ્સા અજ્ઞેદારો સોદારો વત્તારો આરોગમવિઘ્નેષે વિજ્ઞ વિજ્ઞાફલ પાવેતુ ત્તિ । ઉત્ત ચ—

આદિન્દિ મદ્ધવયણ સિસ્સા લહુપારયા દ્વતુ ત્તિ ।

મજ્ઞે અવ્વોચ્છિત્તિ ય વિજ્ઞા વિજ્ઞાફલ ચરિમે ॥ ૨૦ ॥

વિન્ના પ્રણયન્તિ મય ન જાતુ, ન દુષ્ટદેવા પરિલહ્વયન્તિ ।

અર્થાન્યથેષ્ટાશ્ચ સદા લભન્તે, જિનોત્તમાના પરિકીર્તનેન ॥ ૨૧ ॥

આદૌ મધ્યાપસાને ચ, મજ્જલ માપિત બુધૈ ।

તજ્જિને દ્રગુણત્તોર, તદ્વિન્નપ્રસિદ્ધયે ॥ ૨૨ ॥

તથ મગલ દુવિહ ણિનદ્ધમણિનદ્ધમિદિ । તત્થ ણિનદ્ધ ણામ, જો સુત્તસાદીય સુત્તકત્તારેણ ણિનદ્ધદેવદાણમોક્ષારો ત ણિવદ્ધમગલ । જો સુત્તસાદીય સુત્તકત્તારેણ કયદેવદાણમોક્ષારો તમણિ-10 વદ્ધમગલ । इद पुण जीनद्वान णिनद्वमगल । यत्तो 'इमेसि चोदसण्ह जीवसमासाण' इदि एवस्स

શક્ષા—પ્રથની આદિમા, મધ્યમા અને અતમા આમ ત્રણ સ્થાનોમા મગલ કરવાનો ઉપદેશ શા માટે કર્યો છે ?

સમાધાન—મગલ સવધી આગર્યક કૃતિકર્મ કરનારા તથા મગલ સવધી પ્રાયશ્ચિત્ત કરનારા અર્થાત્ મગલને માટે આગઠ પ્રારંભ કરવામા આગનાર કાર્યમા દુ સ્વપ્ન વગેરેથી મનમા 15 ચચ્ચતા વગેરે ન થાય એટલા માટે પ્રાયશ્ચિત્તસ્વરૂપ મગલીક દધિ, અક્ષત, ચ્ચદન વગેરેને સાને રાપનારા અને વિનયને પ્રાપ્ત એવા શિષ્ય, અધ્યેતા અર્થાત્ મગનારો, શ્રોતા, અને યક્તા આરોગ્ય અને નિર્વિત્તરૂપે વિદ્યા તથા વિદ્યાના ફલોને પ્રાપ્ત કરે, એટલા માટે ત્રણે સ્થલે મગલ કરવાનો ઉપદેશ આપેલો છે । કહ્યુ પણ છે કે—

શિષ્યે સરજ્ઞતાપૂર્વક પ્રારંભ કરેલા પ્રથના અધ્યયન આદિ કાર્યમા તે પારગત થાય એટલા 20 માટે આદિમા મદ્ધવચ્ચન એટલે મગલાચરણ કરવુ જોઈએ । પ્રારંભ કરેલા કાર્યમા વિક્ષેપ ન થાય એટલા માટે મધ્યમા મગલાચરણ કરવુ જોઈએ, અને વિદ્યા તથા વિદ્યાના ફલની પ્રાપ્તિ થાય એ માટે અતમા મગલાચરણ કરવુ જોઈએ । ૨૦ ।

જિને દ્રદેવતા ગુણોનુ કીર્તન કરવાથી વિન્નો નાશ પામે છે, ક્યારે પણ મય આવતો નથી, દુષ્ટ દેવતાઓ આક્રમણ કરી શકતા નથી, અને નિરતર યથેષ્ટ પદાર્થોની પ્રાપ્તિ થાય છે । ૨૧ । 25

વિદ્વાન પુરુષોએ પ્રારંભ કરેલા કોઈ પણ કાર્યની આદિ, મધ્ય અને અતમા મગલ કરવાનુ વિધાન કરેલુ છે । તે મગલ નિર્વિન્ને કાર્યસિદ્ધિને માટે હોય છે અને તે જિને દ્ર મગનાનના ગુણોનુ કીર્તન કરવુ એ જ (મગલ) છે । ૨૨ ।

તે મગલ વે પ્રકારે છે । નિનદ્ધ મગલ અને અનિનદ્ધ મગલ । જે પ્રથની આદિમા પ્રથકાર દ્વારા 30 ઇષ્ટ દેવતાને નમસ્કાર નિયદ્ધ કરવામા આવે છે અર્થાત્ શ્લોક વગેરે રૂપે રચાય છે તેને 'નિનદ્ધ મગલ' કહે છે, અને જે પ્રથકાર દ્વારા દેવતાને નમસ્કાર કરવામા આવે છે (પરંતુ શ્લોક વગેરે દ્વારા સમ્પદ કરવામા આવતુ નથી) તેને 'અનિનદ્ધ મગલ' કહે છે । તેમાથી આ 'જીવસ્થાન' નામનો

રહસ્યાભાવાદ્ વા અરિહન્તા । રહસ્યમન્તરાયઃ તસ્ય શેષઘાતિત્રિતયવિનાશાવિનાભાવિનો
 ઋષ્ટવીજવન્નિઃશક્તીકૃતાઘાતિકર્મણો હનનાદરિહન્તા ।

અતિશયપૂજાર્હત્વાદ્ વાઽર્હન્તઃ । સ્વર્ગાવતરણજન્માભિપેકપરિનિષ્ક્રમણકેવલજ્ઞાનોત્પત્તિપરિ-
 નિર્વાણેષુ દેવકૃતાનાં પૂજાનાં દેવાસુરમાનવપ્રાપ્તપૂજાભ્યોઽધિકત્વાદતિશયાનામર્હત્વાદ્ યોગ્યત્વાદર્હન્તઃ ।

5 આવિર્ભૂતાનન્તજ્ઞાન-દર્શન-સુખ-વીર્ય-વિરતિ-ક્ષાયિકસમ્યક્ત્વદાન-લાભ-ભોગોપમોગાદ્યનન્તગુણ-
 ત્વાદિહૈવાત્મસાત્કૃતસિદ્ધસ્વરૂપાઃ સ્ફટિકમણિમહીધરગર્ભોદ્ભૂતાદિત્યવિમ્બવદ્ દેદીપ્યમાનાઃ સ્વશરીર-
 પરિમાણા અપિ જ્ઞાનેન વ્યાપ્તવિશ્વરૂપાઃ સ્વસ્થિતાશેષપ્રમેયત્વતઃ પ્રાપ્તવિશ્વરૂપાઃ નિર્ગતાશેષામયત્વતો
 નિરામયાઃ વિગતાશેષપાપાજ્ઞાનપુણ્યત્વેન નિરજ્જનાઃ દોષકલાતીતત્વતો નિષ્કલાઃ । તેભ્યોર્હૃદ્યો
 નમઃ, ઇતિ યાવત્ ।

10 ણિદ્વદ્ધમોહતરુણો વિત્થિણ્ણાણસાયરુત્તિણ્ણા ।

ણિહયણિયવિગ્ધવગ્ગા વહુવાહવિણિગયા અયલા ॥ ૨૩ ॥

દલિયમયણપ્પયાવા તિકાલવિસપ્પહિ તીહિ ણયણેહિ ।

દિટ્ઠસયલટ્ઠસારા સુદદ્ધતિત્તરા મુણિન્વરુણો ॥ ૨૪ ॥

અથવા ‘રહસ્ય’ના અભાવથી પણ અરિહંત સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે । રહસ્ય એટલે અંતરાય કર્મ ।
 15 અંતરાયકર્મનો નાશ વાકીનાં ત્રણ ઘાતી કર્મોના નાશનો અવિનાભાવી છે, અને અંતરાયકર્મનો
 નાશ થતાં અઘાતી કર્મો ઋષ્ટ વીજની માદક શક્તિહીન બની જાય છે । એવા અંતરાય કર્મના
 નાશથી અરિહંત સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે ।

અથવા સાતિશય પૂજાને યોગ્ય હોવાથી અર્હન્ સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે । કેમકે; ગર્ભ, જન્મ,
 દીક્ષા, કેવલ અને નિર્વાણ—આ પાંચ કલ્યાણકોમાં દેવોએ કરેલી પૂજાઓ દેવ, અસુર અને
 20 મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થયેલી પૂજાઓથી અધિક અર્થાત્ મહાન્ છે । આથી અતિશયોને યોગ્ય હોવાથી
 અર્હન્ સંજ્ઞા સમજવી જોઈએ ।

અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંત સુખ, અનંત વીર્ય, અનંત વિરતિ, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ,
 ક્ષાયિક દાન, ક્ષાયિક લાભ, ક્ષાયિક ભોગ, અને ક્ષાયિક ઉપભોગ આદિ પ્રગટ થતાં અનંત ગુણ-
 સ્વરૂપ હોવાથી જેમણે અહીં સિદ્ધસ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે, સ્ફટિક મણિના પર્વતની વચ્ચેથી
 25 નીકળતા સૂર્યવિવ સમાન જે દેદીપ્યમાન થઈ રહ્યાં છે, પોતાના શરીર પ્રમાણ હોવા છતાંયે જેમણે
 પોતાના જ્ઞાન દ્વારા સંપૂર્ણ વિશ્વને વ્યાપ્ત કરી લીધું છે, પોતાના (જ્ઞાન)માં જ સંપૂર્ણ પ્રમેય
 રહેવાના કારણે (પ્રતિભાસિત હોવાથી) જે વિશ્વરૂપતાને પ્રાપ્ત કરી ગયા છે, સંપૂર્ણ આમય અર્થાત્
 રોગો દૂર થઈ જવાથી જે નિરામય છે, સંપૂર્ણ પાપરૂપી અંજનનો સમૂહ નષ્ટ થઈ જવાથી જે નિરંજન
 છે, અને દોષોની કલાઓ અર્થાત્ સંપૂર્ણ દોષોથી રહિત હોવાના કારણે જે નિષ્કલ છે એવા એ
 30 અરિહંતોને નમસ્કાર થાઓ ।

જેમણે મોહરૂપી વૃક્ષને વાળી નાખ્યું છે, જે વિસ્તીર્ણ અજ્ઞાનરૂપી સમુદ્રમાંથી તરી ગયા છે,
 જેમણે પોતાના વિદ્વોનો સમૂહ નાશ કરી નાખ્યો છે, જે અનેક પ્રકારની વાધાઓથી રહિત છે,
 જે અચલ છે, જેમણે કામદેવતા પ્રતાપને દલિત કરી નાખ્યો છે, જેમણે ત્રણ કાઢને

તિરયણતિસૂલધારિય મોહધાસુરકનઘર્વિદહરા । ।

સિદ્ધસયલપ્પરુના અરહતા દુળ્લયકયતા ॥ ૨૫ ॥

‘ળમો સિદ્ધાળ’ સિદ્ધા નિષ્ઠિતા કૃતકૃત્યા સિદ્ધસાધ્યા નષ્ટાષ્ટકર્માળ । સિદ્ધાનામર્હતા
ચ કો ભેદ ઇતિ ચેત્ત, નષ્ટાષ્ટકર્માળ સિદ્ધા નષ્ટઘાતિકર્માળોડ્ઠેન્ન ઇતિ તયોર્મેદ । નષ્ટેપુ ઘાતિકર્મ-
સ્થાવિમ્ભેતાશેપાત્મગુણત્વાન્ન ગુણકૃતસયોર્મેદ ઇતિ ચેત્ત, અઘાતિકર્મોદયસત્ત્રોપલમ્ભાત્ । તાનિ શુદ્ધ- 5
ધ્યાનાગ્નિનાડ્ઠર્ધદગ્ધત્વાન્ સન્ત્યપિ ન સ્વકાર્યકર્તૃણીતિ ચેત્ત, પિણ્ડનિપાતામાવાન્યયાનુપપત્તિ આયુ-

વિપય કરવારૂપ ઘ્રણ નેત્રોથી સકલ પદાર્થોનો સાર જોઈ લીધો છે, જેમણે ત્રિપુર અર્થાત્ મોહ,
રાગ અને દ્વેષને સારી રીતે ખસ કરી નાક્યા છે, જે મુનિવ્રત અર્થાત્ દિગ્ગર અથવા મુનિઓના પતિ
અર્થાત્ ઈશ્વર છે, જેમણે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર-આ ઘ્રણ રત્નરૂપી ત્રિશૂલને
ધારણ કરીને મોહરૂપી અધકાસુરના કનઘટ્ટુદને હરણ કર્યું છે, જેમણે સર્પૂળ આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી 10
લીધુ છે, અને જેમણે દુર્નયનો અત આપ્યો છે એવા અરિહત પરમેષ્ઠી હોય છે । ૨૩, ૨૪, ૨૫ ।

વિશેષાર્થ—શૈવમતમા મહાદેવને કામદેવનો નાશ કરનાર, પોતાના ઘ્રણ નેત્રોથી સકલ
પદાર્થના સારને જાળનાર, ત્રિપુરનો ધ્વસ કરનાર, મુનિવ્રતી ઇલે દિગ્ગર, ત્રિશૂલને ધારણ કરનાર
અને અધકાસુરના કનઘટ્ટુદને હરણ કરનાર માનવામા આવે છે । મહાદેવના આ વિશેષણોને ધ્યાનમા
રાલીને ઊપરની વે ગાથાઓની રચના થયેલી છે, જેથી ઇ પ્રગટ થાય છે કે અરિહત પરમેષ્ઠી જ 15
સાચા મહાદેવ છે ।

‘ળમો સિદ્ધાળ’ અર્થાત્ સિદ્ધોને નમસ્કાર થાઓ । જે નિષ્ઠિત અર્થાત્ પૂર્ણત પોતાના
સ્વરૂપમા સ્થિત છે, કૃતકૃત્ય છે, જેમણે પોતાનુ સાધ્ય સિદ્ધ કરી લીધુ છે અને જેમના જ્ઞાનાવરણ
આદિ ષાઠ કર્મો નષ્ટ થઈ ચૂક્યા છે તેને ‘સિદ્ધ’ કહે છે ।

શકા—સિદ્ધ સને અરિહતોમા જો ભેદ છે ?

20

સમાધાન—ષાઠ કર્મોને નષ્ટ કરનારા સિદ્ધ કહેવાય છે અને ચાર ઘાતી કર્મોનો નાશ
કરનાર અરિહત કહેવાય છે । ઇ વેમા આ જ ભેદ છે ।

શકા—ચાર ઘાતી કર્મો નષ્ટ થઈ જતા અરિહતોના આત્માના સમસ્ત ગુણો પ્રગટ થઈ
જાય છે । ઇલ્લા માટે સિદ્ધ અને અરિહત પરમેષ્ઠીમા ગુણકૃત ભેદ નથી હોતા ?

સમાધાન—ઇમ નથી । કેમકે, અરિહતના અઘાતી કર્મોનો ઉદય અને સત્ત્વ ઘને દેરાય છે । 25
આથી આ ઘને પરમેષ્ઠીઓમા ગુણકૃત ભેદ પળ છે ।

શકા—તે અઘાતી કર્મો શુદ્ધ ધ્યાનરૂપ અગ્નિદ્વારા અર્ધદગ્ધ જેવા થઈ જવાથી ઉદય અને
સત્ત્વરૂપ વિદ્યમાન રહેવા છતા પોતાનુ કાર્ય કરવામા સમર્થ નથી ?

સમાધાન—ઇવુ પળ નથી । વેમવે, શરીરના પતનનો અભાવ અન્યથા સિદ્ધ યતો નથી ।
ઇલ્લા માટે અરિહતોનુ આયુષ્ય વગેરે ઘાવીના કર્મોનો ઉદય અને સત્ત્વની સિદ્ધિ થઈ જાય છે । 30
અર્થાત્ જો આયુષ્ય વગેરે કર્મો પોતાના કાર્યમા અસમર્થ માનવામા આવે તો શરીરનુ પતન થઈ
જવુ જોઈએ, પરંતુ શરીરનુ પતન તો થતુ નથી । ઇલ્લા માટે આયુષ્ય આદિ ઘાવીના કર્મોનુ
કાર્ય કરવુ ઇ સિદ્ધ છે ।

ધ્યાદિશેષકર્મોદયાસ્તિત્વસિદ્ધેઃ । તત્કાર્યસ્ય ચતુરશીતિલક્ષ્યોન્યાત્મકસ્ય જાતિ-જરા-મરણોપલક્ષિતસ્ય સંસારસ્યાસત્વાત્ તેપામાત્મગુણઘાતનસામર્થ્યાભાવાચ્ચ ન તયોર્ગુણકૃતભેદ ઇતિ ચેન્ન, આયુષ્ય-વેદની-યોદ્યયોર્જીવોર્ધ્વગમનસુખપ્રતિવંધકયોઃ સત્ત્વાત્ ।

નોર્ધ્વગમનમાત્મગુણસ્તદભાવે ચાત્મનો વિનાશપ્રસજ્ઞાત્ । સુખમપિ ન ગુણસ્તત એવ । ન 5 વેદનીયોદ્યો દુઃખજનકઃ કેવલિનિ કેવલિત્વાન્યથાનુપપત્તેરિતિ ચેદત્ત્વેવમેવ ન્યાયપ્રાપ્તત્વાત્ । કિન્તુ સલેપ-નિર્લેપત્વાભ્યાં દેશભેદાચ્ચ તયોર્ભેદ ઇતિ સિદ્ધમ્ । તેભ્યઃ સિદ્ધેભ્યો નમ ઇતિ ચાવત્ ।

ગિહ્યવિવિદ્ધકમ્મા તિહુયણસિરસેહરા વિહુવદુક્ખા ।

સુહસાયરમદ્ગયા ગિરંજના ગિચ્ચ અદ્ધગુણા ॥ ૨૬ ॥

અળવજ્ઞા કયકજ્ઞા સવ્વાવયવેહિ દિદ્ધસવ્વદ્ધા ।

10 વજ્જસિલત્થચ્ચમ્મગય પઢિમં વાભેજ્જસંઠાણા ॥ ૨૭ ॥

શંકા—કર્મોનું કાર્ય તો ચોરાશી લાખ યોનિરૂપ જન્મ, જરા અને મરણથી યુક્ત સંસાર છે । તે અઘાતી કર્મો રહેવા છતાં અરિહંત પરમેષ્ઠીમાં એ જોવાતાં નથી, તથા અઘાતી કર્મો આત્માના અનુજીવી ગુણોને ઘાત કરવામાં અસમર્થ પળ છે । એટલા માટે અરિહંત અને સિદ્ધ પરમેષ્ઠીમાં ગુણકૃત ભેદ માનવો ઠીક નથી ।

15 સમાધાન—એવું નથી । કેમકે, જીવના ઊર્ધ્વગમન સ્વભાવનું પ્રતિવંધક આયુર્કર્મનો ઉદય અને સુખ ગુણનું પ્રતિવંધક વેદનીય કર્મનો ઉદય અરિહંતોમાં જોવાય છે । એટલા માટે અરિહંત અને સિદ્ધમાં ગુણકૃત ભેદ માનવો જ જોઈએ ।

શંકા—ઊર્ધ્વગમન એ આત્માનો ગુણ નથી । કેમકે, તેને આત્માનો ગુણ માની લેતાં તેના અભાવમાં આત્માનો પણ અભાવ માનવો પડશે । આ કારણે સુખ પણ આત્માનો ગુણ નથી । વીજું 20 વેદનીય કર્મનો ઉદય કેવલીમાં દુઃખને પણ ઉત્પન્ન કરતો નથી । અન્યથા, અર્થાત્ વેદનીય કર્મને દુઃખોત્પાદક માની લેતાં કેવલી ભગવાનનું કેવલીપણું જ વની શકતું નથી ।

સમાધાન—જો એમ હોય તો હો, અર્થાત્ અરિહંત અને સિદ્ધોમાં ગુણકૃત ભેદ સિદ્ધ થતો નથી તો ભલે, કેમકે એ ન્યાયસંગત છે । આમ છતાં સલેપત્વ અને નિર્લેપત્વની અપેક્ષા અને દેશ-ભેદની અપેક્ષા એ બંને પરમેષ્ઠીઓમાં ભેદ સિદ્ધ થાય છે ।

25 વિશેષાર્થ—અરિહંત અને સિદ્ધોમાં અનુજીવી ગુણોની અપેક્ષા તો કોઈ ભેદ નથી । આમ છતાં પ્રતિજીવી ગુણોની અપેક્ષા માની શકાય, પરંતુ પ્રતિજીવી ગુણો આત્માના ભાવસ્વરૂપ ધર્મો ન હોવાથી તત્કૃત ભેદની કોઈ મુખ્યતા નથી । એટલા માટે સલેપત્વ અને નિર્લેપત્વની અપેક્ષા અથવા દેશભેદની અપેક્ષા એ જ આ બંનેમાં ભેદ સમજવો જોઈએ । ઊપર જે ઊર્ધ્વગમન અને સુખ આત્માના ગુણો નથી એ પ્રકારે કથન કરેલું છે ત્યાં આ બંને ગુણોનું તાત્પર્ય પ્રતિજીવી ગુણોથી છે । ઊર્ધ્વ- 30 ગમનથી અવગાહનત્વ અને સુખથી અવ્યાવાધ ગુણને ગ્રહણ કરવા જોઈએ । કેમકે, ગ્રંથાંતરોમાં આયુ અને વેદનીયના અભાવથી થનારા જે ગુણોને અવગાહન અને અવ્યાવાધ કહ્યા છે તેને જ અહીં ઊર્ધ્વગમન અને સુખના નામથી પ્રતિપાદન કરેલા છે । એવા સિદ્ધોને નમસ્કાર થાઓ ।

જેમણે વિવિધ ભેદરૂપ આઠ કર્મોનો નાશ કર્યો છે, જે ત્રણ લોકના મસ્તકના શેખર સમાન છે, દુઃખોથી રહિત છે, સુખરૂપી સાગરમાં નિમગ્ન છે, નિરંજન છે, નિત્ય છે, આઠ ગુણોથી

માણુસસઠાણા વિ હ સઙ્ગાવયવેહિ ણો ગુણેહિ સમા ।

સન્નિવિદિયાણ વિસય જમેગદેસે વિજાણતિ ॥ ૨૮ ॥

‘ગમો આઠરિયાણ’ પદ્ધતિવિધમાચાર ચરન્તિ ચારયન્તીત્યાચાર્યો ચતુર્દશવિદ્યાસ્થાનપારગા
एकादशभिन्नाधरा । આચારાદ્ભયરો વા તાત્કાલિકસ્વસમય પરસમયપારગો વા મેરુરિવ નિશ્ચલ ક્ષિતિ-
रिव सहिष्णु सागर इव बहिष्मिमल सप्रभयविप्रमुक्त आचार्य । 5

પવયણજલહિજલોયરણદ્વાયામલબુદ્ધિસુદ્ધછાવાસો ।

મેરુ વ્ય ણિપ્પકપો સૂરો પચાણણો વજ્જો ॥ ૨૯ ॥

દેસ-કુલ જાડસુદ્ધો, સોમગો સગમગરમ્મુકો ।

गयण व्य णिरुलेवो, आइरियो एरिसो होई ॥ ३० ॥

સગદ્ ણિગાહકુસલો, સુત્તત્થવિસારઓ પહિયક્ષિત્તી ।

सारण वारण-साहण किरियुज्जुत्तो हु आइरियो ॥ ३१ ॥ 10

एवविधेभ्य आचार्येभ्यो नम इति यावत् ॥

યુક્ત છે, અનવધ અર્થાત્ નિર્દોષ છે, કૃતકૃત્ય છે, જમણે સર્વાંગે અથવા સમસ્ત પર્યાયો સહિત
સપૂર્ણ પદાર્થોને જાણી લીધા છે, જે પુરુષાકાર હોવા છતાંયે ગુણોથી પુરુષોની સમાન નથી । કેમકે,
પુરુષ સપૂર્ણ દ્વિયોના વિપયોને ભિન્ન ભિન્ન દેશમા જાણે છે પરંતુ જે પ્રત્યેક પ્રદેશમા વધા વિપયોને
જાણે છે તે સિદ્ધ છે । ૨૬, ૨૭, ૨૮ । 15

‘ગમો આઠરિયાણ’ આચાર્ય પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર થાઓ । જે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ
અને વીર્ય આ પાંચ આચારોનું સ્વય આચરણ કરે છે અને ઘીઝા સાધુઓ પાસે આચરણ કરાવે છે
તેમને ‘આચાર્ય’ કહે છે । જે ચૌદ વિદ્યાસ્થાનોમા પારગત હોય, અગિયાર અગ્ને ધારણ કરતા હોય,
અથવા આચારાગ માત્રના ધારણ કરનારા હોય, અથવા તત્કાલીન સ્વસમય અને પરસમયમા પારગત
હોય, મેરુ સમાન નિશ્ચલ હોય, પૃથ્વી સમાન સહનશીલ હોય, જેમણે સમુદ્ર સમાન મલ અર્થાત્
દોષોને બહાર ફેંકી દીધા હોય અને જે સાત પ્રકારના ભયથી રહિત હોય તેમને ‘આચાર્ય’ કહે છે । 20

પ્રયત્નરૂપી સમુદ્રના જલની મધ્યમા જ્ઞાન કરવાથી અર્થાત્ પરમાગમના પરિપૂર્ણ અભ્યાસ
અને અનુભવથી જેમની બુદ્ધિ નિર્મલ યદ્દિ ગઈ છે, જે નિર્દોષ રીતિએ છ આવશ્યકોનું પાલન કરે છે,
જે મેરુપર્વતની જેમ નિષ્કપ છે, જે શૂરવીર છે, જે સિંહની સમાન નિર્મીક છે, જે વર્ય અર્થાત્
શ્રેષ્ઠ છે । દેશ, કુલ અને જાતિથી શુદ્ધ છે, સૌમ્ય મૂર્તિ છે, અતરંગ અને બહિરંગ પરિમહથી રહિત
છે, આકાશની સમાન નિર્લેપ છે એવા આચાર્ય પરમેષ્ઠી હોય છે । જે સઘના સમ્રાટ અર્થાત્ દીક્ષા
અને નિમદ્ અર્થાત્ શિક્ષા અથવા ગ્રાચશ્ચિત્ત દેવામા કુચાલ છે, જે સૂત્ર અર્થાત્ પરમાગમના અર્થમા
વિશારદ છે, જેની કીર્તિ વધી જગાએ ફલાયેલી છે, જે સારણ અર્થાત્ આચરણ, વારણ અર્થાત્
નિપેદ અને સાધન અર્થાત્ વ્રતોની રક્ષા કરનારી ક્રિયાઓમા નિરતર વ્યુક્ત છે તેમને આચાર્ય
પરમેષ્ઠી સમજાવો જોઈએ । ૨૯, ૩૦, ૩૧ । 25

एवा आचार्योने नमस्कार थाओ ।

‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણં’ ચતુર્દશવિદ્યાસ્થાનવ્યાખ્યાતારઃ ઉપાધ્યાયાઃ તાત્કાલિકપ્રવચનવ્યાખ્યા-
તારો વા આચાર્યસ્યોક્તાશેષલક્ષણસમન્વિતાઃ સંગ્રહાનુગ્રહાદિગુણીનાઃ ।

ચોદસપુવ્વમહોયહિમહિગમ્મ સિવત્થિઓ સિવત્થીણં ।

સીલંધરાણ વત્તા, હોઙ્ગ મુણીસો ઉવજ્ઞાયો ॥ ૩૨ ॥

5 એતેભ્ય ઉપાધ્યાયેભ્યો નમઃ ઇતિ યાવત્ ॥

‘ળમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ અનન્તજ્ઞાનાદિશુદ્ધાત્મસ્વરૂપં સાધયન્તીતિ સાધવઃ । પચ્ચમહા-
વ્રતધરાશ્ચિગુપ્તિગુપ્તાઃ અષ્ટાદશશીલસહસ્રધરાશ્ચતુરશીતિશતસહસ્રગુણધરાશ્ચ સાધવઃ ।

સીહ-નાય-વસહ-મિય-પસુ-મારુદ-સૂરુવહિ-મંદરિંદુ-મળી ।

ચિદિ-હરંગવર-સરિસા પરમપયવિમગ્ગયા સાહુ ॥ ૩૩ ॥

10 સકલકર્મભૂમીપૂત્પન્નેભ્યશ્ચિકાલગોચરેભ્યઃ સાધુભ્યો નમઃ ॥

સર્વનમસ્કારેષ્વત્રતન ‘સર્વ-લોક’ શબ્દાવન્તદીપકત્વાદધ્યાહર્તવ્યૌ સકલક્ષેત્રગતત્રિકાલગોચરા-
ર્હદાદિદેવતાપ્રણમનાર્થમ્ ।

‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણં’ ઉપાધ્યાય પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર થાઓ । ચૌદ વિદ્યાસ્થાનનું વ્યાખ્યાન કરનાર

‘ઉપાધ્યાય’ હોય છે । અથવા તત્કાલીન પરમાગમનું વ્યાખ્યાન કરનાર ઉપાધ્યાય હોય છે । તેઓ સંગ્રહ,

15 અનુગ્રહ વગેરે ગુણોને છોડીને પહેલાં કહેવામાં આવેલા આચાર્યના સમસ્ત ગુણોથી યુક્ત હોય છે ।

જે સાધુ ચૌદપૂર્વરૂપી સમુદ્રમાં પ્રવેશ કરીને અર્થાત્ પરમાગમનો અભ્યાસ કરીને મોક્ષમાર્ગમાં
સ્થિત છે તથા મોક્ષના ઇચ્છુક શીલંધરો અર્થાત્ મુનિઓને ઉપદેશ દે છે એ મુનીશ્વરોને ‘ઉપાધ્યાય
પરમેષ્ઠી કહે છે । ૩૨ ।

એવા ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર થાઓ ।

20 ‘ળમો લોએ સવ્વસાહૂણં’ લોક અર્થાત્ અઢીઢીપ, તેમાં રહેલા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર
થાઓ । જે અનંત જ્ઞાનાદિરૂપ શુદ્ધ આત્માના સ્વરૂપની સાધના કરે છે તેને ‘સાધુ’ કહે છે । જે પાંચ
મહાવ્રતોને ધારણ કરે છે, ત્રણ ગુપ્તિઓથી સુરક્ષિત છે, અઢાર હજાર શીલના ભેદોને ધારણ કરે છે
અને ચોરાશી લાખ ઉત્તર ગુણોનું પાલન કરે છે તે સાધુ પરમેષ્ઠી છે ।

સિંહ સમાન પરાક્રમી, હાથી સમાન સ્વાભિમાની અથવા ઉન્નત, વઢ્ઢ સમાન ભદ્રપ્રકૃતિ,

25 મૃગ સમાન સરલ, પશુ સમાન નિરીહ ગોચરીવૃત્તિ કરનારા, પવન સમાન નિઃસંગ અથવા વધી
જગોએ રોકાયા વિના વિચરનારા, સૂર્યસમાન તેજસ્વી અથવા સકલ તત્ત્વોના પ્રકાશક, ઉદધિ
અર્થાત્ સાગર સમાન ગંભીર, મંદરાચલ અર્થાત્ સુમેરુ પર્વત સમાન પરીષદ અને ઉપસર્ગો આવવા
છતાં અકંપ અને અઢોલ રહેનારા, ચંદ્રમા સમાન શાંતિદાયક, મણિ સમાન પ્રભાપુંજ યુક્ત, પૃથ્વી
સમાન વધા પ્રકારની વાધાઓને સહન કરનાર, ઊરગ અર્થાત્ સર્પ સમાન વીજાએ વનાવેલા અનિ-
30 યત આશ્રય-વસતિકા આદિમાં નિવાસ કરનાર, અંબર અર્થાત્ આકાશ સમાન નિરાલંબી અથવા
નિર્લેપ અને સદાકાલ પરમપદ અર્થાત્ મોક્ષનું અન્વેષણ કરનારા સાધુ હોય છે । ૩૩ ।

એવા સંપૂર્ણ કર્મભૂમિઓમાં ઉત્પન્ન થયેલા ત્રિકાલવર્તી સાધુઓને નમસ્કાર થાઓ ।

પાંચ પરમેષ્ઠીઓને નમસ્કાર કરવામાં, આ નમોકારમંત્રમાં જે ‘સર્વ’ અને ‘લોક’ પદો છે

યુક્ત પ્રાપ્તાત્મસ્વરૂપાનામર્હતા સિદ્ધાન્તા ચ નમસ્કાર , નાચાર્યાદીનામપ્રાપ્તાત્મસ્વરૂપત્વતત્ત્વેષા દેવત્વાભાવાદિતિ ન, દેવો હિ નામ ત્રીણિ રજ્જાનિ સ્વભેદતોઽનન્તમેન્મિજ્ઞાનિ, તદ્વિશિષ્ટો જીવોઽપિ દેવ , અન્યથાદેષેપ્રજીનાનામપિ દેવત્વાપત્તે । તત્ત આચાર્યાદયોઽપિ દેવા રજ્જત્રયસ્તિત્વ પ્રત્યવિશેષાત્ । નાચાર્યાદિસ્થિતરજ્જાના સિદ્ધસ્થરત્ત્રેભ્યો ભેદો રજ્જાનામાચાર્યાદિસ્થિતાનામભાવાપત્તે । ન કારણ-કાર્ય-ત્વાદ્ ભેદ સત્ત્વેનાચાર્યાદિસ્થરજ્જાવયવેપ્ત્રન્યસ્ય તિરોહિતસ્ય રજ્જામોગસ્ય સ્વાવરણવિગમત આવિર્માર્વો- 5 પલમ્માત્ । ન પરોક્ષપરોચ્છ્રુતો ભેદો વસ્તુપરિચ્છિન્નિ પ્રત્યેકત્વાત્ । નૈકસ્ય જ્ઞાનસ્યાગત્યાભેદતો તે અતદીપક છે, આથી સપૂર્ણ ક્ષેત્રમા રહેનારા ત્રિકાન્તર્વીં અરિહત વગેરે દેવતાઓને નમસ્કાર કરવા માટે, તે પ્રત્યેક નમસ્કારાત્મક પદની સાથે જોડી દેવા જોઈએ ।

શુક્લા—જેમણે આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કરી લીધું છે એવા અરિહત અને સિદ્ધ પરમેષ્ઠીને નમસ્કાર કરવો યોગ્ય છે, પરંતુ આચાર્ય આદિ ત્રણ પરમેષ્ઠીઓએ આત્મસ્વરૂપને પ્રાપ્ત કર્યું નથી, એટલા 10 માટે તેમનામા દેવપણુ આવી શકતું નથી, આથી એમને નમસ્કાર કરવો યોગ્ય નથી ।

સમાધાન—એમ નથી । કેમકે, પોતપોતાના ભેદોથી અનંત ભેદરૂપ રજ્જત્રય જ દેવ છે । આથી રજ્જત્રયથી યુક્ત જીવ પણ દેવ છે, અન્યથા (જો રજ્જત્રયની અપેક્ષાએ દેવપણુ માનવામા ન આવે તો) સપૂર્ણ જીવોને દેવપણુ પ્રાપ્ત થવાની આપત્તિ આવશે, એટલા માટે એ સિદ્ધ વ્યુત્તે, આચાર્ય વગેરે પણ રજ્જત્રયના યથાયોગ્ય ધારક હોવાથી દેવ છે । કેમકે, અરિહત આદિથી આચાર્ય 15 આદિમા રજ્જત્રયના સદ્ભાવની અપેક્ષાએ કોઈ અંતર નથી । અર્થાત્ જેમ અરિહત અને સિદ્ધોના રજ્જત્રય જોવાય છે એ જ રીતે આચાર્ય વગેરેમા પણ રજ્જત્રયનો સદ્ભાવ જોવાય છે, આથી આશિરુ રજ્જત્રયની અપેક્ષાએ આમા પણ દેવપણુ સિદ્ધિ થાય છે ।

આચાર્ય આદિ પરમેષ્ઠીઓમા સ્થિત ત્રણ રજ્જોનો, સિદ્ધ પરમેષ્ઠીમા સ્થિત રજ્જોની સાથે ભેદ પણ નથી । જો ધનેના રજ્જત્રયમા સર્વથા ભેદ માની લેવામા આવે તો આચાર્ય આદિમા સ્થિત રજ્જોના 20 અભાવનો પ્રસંગ આવશે, અર્થાત્ જ્યારે આચાર્ય વગેરેના રજ્જત્રય સિદ્ધ પરમાત્માના રજ્જત્રયથી મિત્ર સિદ્ધ થશે તો આચાર્ય વગેરેના રજ્જ જ નહીં કહેવાય ।

આચાર્ય આદિ અને સિદ્ધ પરમેષ્ઠીના સમ્યગ્દર્શન વગેરે રજ્જોમા કારણ-કાર્ય ભેદથી પણ ભેદ માની શકાય એમ નથી । કેમકે, આચાર્ય આદિમા સ્થિત રજ્જોના અવયવો રહેવા છતાંયે તિરો હિત અર્થાત્ કર્મપટલોના કારણે પર્યાયરૂપે અપ્રગટ, વીજુ-રજ્જાવયવોનો પોતાના આરૂણ કર્મોનો 25 અભાવ થઈ જવાથી અવિર્માર્વ થતો જોવાય છે, અર્થાત્ એમ જેમ જેમ કર્મપટલોનો અભાવ થઈ જાય છે તેમ તેમ અપ્રગટ રજ્જોના ધાકીના અવયવો પોતાની મેલે જ પ્રગટ થઈ જાય છે, આથી તેમા કાર્ય-કારણપણુ પણ વર્તી શકતું નથી । આ પ્રકારે આચાર્ય આદિના અને સિદ્ધોના રજ્જોમા પરોક્ષ અને પ્રત્યક્ષજન્ય ભેદ પણ માની શકાતો નથી । કેમકે, વસ્તુના જ્ઞાનસામાન્યની અપેક્ષાએ વને એક છે । પેચ્છ એક જ્ઞાનના અવસ્થાભેદથી ભેદ માની શકાતો નથી । જો જ્ઞાનમા વપાધિષ્ટિત અવસ્થાભેદથી 30 ભેદ માનવામા આવે તો નિર્મલ અને મલિન દર્શાને પ્રાપ્ત દર્પણમા પણ મેન્ માનવો પડશે । આ પ્રકારે આચાર્ય વગેરેના અને સિદ્ધોના રજ્જોમા અવયવ અને અવયવિવન્ય ભેદ નથી । કેમકે, અવયવો અવયવથી સર્વથા મિત્ર રહેતા નથી ।

ભેદો નિર્મલાનિર્મલાવસ્થાવસ્થિતદર્પણસ્યાપિ ભેદાપત્તેઃ । નાવયવાવયવિકૃતો ભેદઃ અવયવસ્યાવય-
વિનોઽવ્યતિરેકાત્ । સંપૂર્ણરત્નાનિ દેવો ન તદેકદેશ इति चेन्न, રત્નૈકદેશસ્ય દેવત્વાભાવે સમસ્તસ્યાપિ
તદસન્ત્વાપત્તેઃ । ન ચાચાર્યાદિસ્થિતરત્નાનિ કૃત્સ્લકર્મક્ષયકર્તૃણિ રત્નૈકદેશત્વાદિતિ चेन्न, અગ્નિસમૂહ-
કાર્યસ્ય પલારાશિદાહસ્ય તત્કળાદપ્યુપલમ્ભાત્ । તસ્માદાચાર્યાદયોઽપિ દેવા इति સ્થિતમ્ ।

5 વિગતાશેષલેપેપુ સિદ્ધેપુ સત્સ્વર્હતાં સલેપાનામાદૌ કિમિતિ નમસ્કારઃ ક્રિયત इति चेન્નૈપ દોષઃ,
ગુણાધિકસિદ્ધેપુ શ્રદ્ધાધિક્યનિવન્ધનત્વાત્ । અસત્સ્વર્હત્યાગ્નાગમપદાર્થાવગમો ન ભવેદસ્મદાદીનામ્,
સંજાતશ્ચૈતત્ પ્રસાદાદિત્યુપકારાપેક્ષયા વાઽઽદાવર્હન્નમસ્કારઃ ક્રિયતે । ન પક્ષપાતો દોષાય શુભપક્ષવૃત્તેઃ

શંકા—સંપૂર્ણ રત્નો અર્થાત્ પૂર્ણતાને પ્રાપ્ત રત્નત્રયને જ દેવ માની શકાય છે । રત્નોના એક
દેશને દેવ માની ન શકાય ।

10 સમાધાન—એમ કહેવું પળ ઉચિત નથી । રત્નોના એક દેશમાં દેવપણાનો અભાવ માની
લેતાં રત્નોની સમગ્રતામાં પળ દેવપણું ધની શકતું નથી । અર્થાત્ જે કાર્ય જેના એક દેશમાં જોવાતું
નથી તે તેની સમગ્રતામાં ક્યાંથી આવી શકે ?

શંકા—આચાર્ય વગેરેમાં સ્થિત રત્નત્રય સમસ્ત કર્મોનો ક્ષય કરવામાં સમર્થ થઈ શકતાં
નથી । કેમકે, તેમનાં રત્ન એકદેશીય છે ।

15 સમાધાન—એમ કહેવું ઠીક નથી । કેમકે, જે પ્રકારે પલારાશિના દાહરૂપ અગ્નિ-
સમૂહનું કાર્ય અગ્નિના એક કળથી પળ જોઈ શકાય છે એ જ પ્રકારે અહીં પળ સમજવું જોઈએ ।
ઘટલા માટે આચાર્ય આદિ પળ દેવ છે, એ વાત નિશ્ચિત થઈ જાય છે ।

શંકા—સર્વ પ્રકારના કર્મલેપથી રહિત સિદ્ધ પરમેષ્ઠી વિદ્યમાન રહેતાં અઘાતી કર્મોના
લેપથી યુક્ત અરિહંતોને આદિમાં નમસ્કાર શા માટે કરવામાં આવે છે ?

20 સમાધાન—એમાં કંઈ દોષ નથી । કેમકે, સૌથી અધિક ગુણવાળા સિદ્ધોમાં શ્રદ્ધાની
અધિકતાના કારણે અરિહંત પરમેષ્ઠી જ છે । અર્થાત્ અરિહંત પરમેષ્ઠીના નિમિત્તથી જ અધિક
ગુણવાળા સિદ્ધોમાં સૌથી વધારે શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા જો અરિહંત પરમેષ્ઠી ન હોત તો
આપણને આત્મ, આગમ અને પદાર્થનું પરિજ્ઞાન થઈ શકત નહીં, પરંતુ અરિહંત પરમેષ્ઠીના પ્રસાદથી
આપણને આ વૌધની પ્રાપ્તિ થઈ છે । ઘટલા માટે ઉપકારની અપેક્ષાથી પળ આદિમાં અરિહંતોને
25 નમસ્કાર કરવામાં આવે છે ।

જો કોઈ કહે કે, આ પ્રકારે આદિમાં અરિહંતોને નમસ્કાર કરવો એ તો પક્ષપાત છે ।
ત્યારે એની સામે આચાર્ય ઉત્તર આપે છે કે, એવો પક્ષપાત દોષનો ઉત્પાદક નથી । પરંતુ શુભ
પક્ષમાં રહેવાથી તે કલ્યાણનું જ કારણ છે । તથા દ્વૈતને ગૌણ કરીને અદ્વૈતની પ્રધાનતાથી કરાચેલા
નમસ્કારમાં દ્વૈતમૂલક પક્ષપાત ધનીયે શકતો નથી ।

30 વિશેષાર્થ—પક્ષપાત તો ત્યાં જ સંભવે છે જ્યાં બે વસ્તુઓમાંથી એકની તરફ અધિક
આકર્ષણ હોય છે, પરંતુ અહીં પરમેષ્ઠીઓને નમસ્કાર કરવામાં દૃષ્ટિ પ્રધાનતયા ગુણોની તરફ રહે
છે । વસ્તુભેદની પ્રધાનતા નથી । ઘટલા માટે અહીં કોઈ પ્રકારે પક્ષપાતનો સંભવ નથી ।

શ્રેયોહેતુત્વાત્ । અદ્વૈતપ્રધાને ગુણીભૂતદ્વૈતે દ્વૈતનિવન્ધનસ્ય પદ્મપાતસ્યાનુપપત્તેશ્ચ । અપ્રાપ્તશ્રદ્ધાયા આપ્તાગમપદાર્થવિપયશ્રદ્ધાધિક્યનિવન્ધનત્વસ્થાપનાર્થ વાડૈતામાદો નમસ્કાર । ઉક્ત ચ—

જસસતિય ધમ્મવહ ણિગચ્છે તસસતિય વેણઇય પઠ્ઠે ।

સઘ્કારણ ત સિરપચણ કાયેણ વાયા મળસા વિ ણિચ ॥ ૩૪ ॥

મગલસ કારણ ગય ॥

5

આપ્તની શ્રદ્ધાથી આપ્ત, આગમ અને પદાર્થોના વિપયમા દૃઢ શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય છે । આ વાત પ્રસિદ્ધ કરવાને માટે પણ આદિમા અરિહતોને નમસ્કાર કરવામા આવ્યો છે । કહ્યું પણ છે કે—

જેની સમીપે ધર્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે તેની સમીપે વિનયયુક્ત થઈને પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ । તથા તેમનો શિરપચ કર્યાત્ મસ્તક, વે હાથ અને વે જાઘ આ પચાગોયી તથા કાય, વચન અને મનથી નિરતર સત્કાર કરવો જોઈએ ।

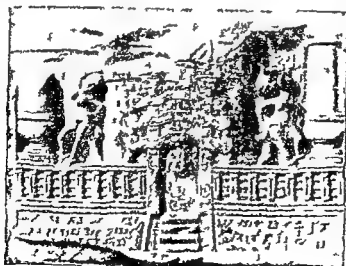
આ રીતે મગલના કારણનું વર્ણન સમાપ્ત થયું ।

(પદ્મસહાગમસૂત્ર પરિચય)

10

આ 'પદ્મસહાગમ' સૂત્ર દિગ્ગજ જૈન સપ્રધાયનો વહુમાન્ય ગ્રંથ છે । તેના મૂળ સૂત્રો દિગ્ગજાચાર્ય શ્રીપુષ્પદત્ત અને ભૂતગણિ આચાર્યોએ પ્રાકૃતમા રચ્યા છે અને તેના ઉપર દિગ્ગજાચાર્ય શ્રીવીરસેનાચાર્યે સંસ્કૃતમા ટીકા લખી છે । આ ગ્રંથ ૧૬ ભાગોમા વિભાજિત છે અને 15 હિંદી અનુવાદ સાથે પ્રકાશિત થયો છે । (પ્રકાશક શ્રીમત ડોઠ લક્ષ્મીચંદ શિતાવરાય, જૈન સાહિત્યોદ્ધારક ફાઉન્ડેશન, અમરાવતી (વરાહ)) । સપાદક મહાશયે તેના કર્તાઓ અને તેના વિષયનિરૂપણ સગ્રહે વિસ્તૃત પ્રસ્તાવના લખી છે પૃષ્ઠ ૧ સગ્રહે અહીં વિસ્તાર કરવો યોગ્ય નથી ।

આ સૂત્રમા નમસ્કારમંત્રના પાંચ પદો ઉપર અને મગલ વિષયક સારી માહિતી આપવામા આવી છે । ૧ સદર્ભ આપણા વિષયને ઉપયોગી હોવાથી અહીં લેવામા આવ્યો છે । તેનો ગુજરાતી 20 ભાગમા અનુવાદ પણ સાથે આપ્યો છે ।

[૧૦]

અ ર હં ત ણ મો ધા રા વ લિ યા ।

અર્હન્નનમસ્કારાવલિકા ।

(શ્રીઅર્હતોઽષ્ટોત્તરદશતુગુણવર્ણનમ્ ।)

॥ ૐ ॥ શ્રીવીતરાગઃ ॥

5

નમો ચતુર્દશમહાસ(સુ)મિણસંઘૃદય અવયારકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૧ ॥

નમો ગઘ્મદ્વિયતિયનાણસંજુતાણં અરિહંતાણં ॥ ૨ ॥

નમો ગઘ્મદ્વિયચતુર્મદ્વિદેવિંદસંયુઆણં અરિહંતાણં ॥ ૩ ॥

નમો ગઘ્મદ્વિયમહાજોગઘ્માસીણં અરિહંતાણં ॥ ૪ ॥

10

નમો તેલ્લોકદિવાયરજમ્મોદયસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૫ ॥

નમો સન્વજીવસુહૃદાયગજમ્મકહ્ણાણગસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૬ ॥

નમો છપ્પન્નદિસાકુમારિકયમુઢ્ઢકમ્માણં અરિહંતાણં ॥ ૭ ॥

નમો દેવિંદકરસંપ(પુ)ઙ્ગસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૮ ॥

નમો મેરુમત્થયટિઅસિંહાસણસંનિવિટ્ઠાણં અરિહંતાણં ॥ ૯ ॥

15

નમો સન્વસુરાસુરકયકુસ(સુ)મંજલિણ સંપઙ્ગઆણં અરિહંતાણં ॥ ૧૦ ॥

અનુવાદ ।

ચૌદ મહાસ્વમ્નોથી સૂચિત અવતારને પ્રાપ્ત કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૧ ।

ગર્ભમાં જ ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૨ ।

ગર્ભમાં રહેતાં જ ચોસઠ દેવેન્દ્રોથી સ્તુતિ કરાયેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૩ ।

20

ગર્ભમાં જ મહાયોગના અભ્યાસી એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૪ ।

જન્મથી ત્રણ લોકમાં સૂર્ય સમાન ઉદય પામનારા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૫ ।

સમગ્ર જીવોને સુખદાયક એવાં જન્મ કલ્યાણકને પ્રાપ્ત કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૬ ।

છપ્પન દિશાકુમારીઓએ જેમનું શુદ્ધિ(સૂતિકા)કર્મ કર્યું છે એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૭ ।

25

દેવેન્દ્રોના હસ્તસંપુટમાં રહેલા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૮ ।

મેરુપર્વતના શિખરમાં રહેલા સિંહાસન ઉપર વેઠેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૯ ।

સમગ્ર દેવતાઓ અને અસુરોએ કરેલી કુસુમાંજલિથી સારી રીતે પૂજાયેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ । ૧૦ ।

નમો અંદુસહસચસદ્વિપુળ્લસર્પીરોદહિન્દ્વિઆળ અરિહતાળ ॥ ૧૧ ॥

નમો વરપડહમેરિશ્વછરિદેવદુહિનિનાયપુચ્ચપૂર્ણઆળ અરિહતાળ ॥ ૧૨ ॥

નમો મધમધંતવરગોસીસચદળચચિયાળ અરિહતાળ ॥ ૧૩ ॥

નમો જલથલપદિવ્વકુસુમમહામલ્લાલદ્વઝઠાળ અરિહતાળ ॥ ૧૪ ॥

નમો પરપરહારદ્વહાર ઋડય-કુડલ મુડમંડિઆળ અરિહતાળ ॥ ૧૫ ॥

5

નમો વરવેણુનીળામુયગતાલધુધરધુમધુમિઅફુનદ્વિનીહીણ સપૂડઆળ અરિહતાળ ॥ ૧૬ ॥

નમો જયજયસદ્સમુચરિઅસુરસમૂહેળ માયામગ્નળમમાગયાળ અરિહતાળ ॥ ૧૭ ॥

નમો સક્કમઠવિયઅગુઠામયઆહારકારાળ અરિહતાળ ॥ ૧૮ ॥

નમો ચમ્મચક્ષુળમદસિઅફુયાહાર નીહારાળ અરિહતાળ ॥ ૧૯ ॥

નમો સેઅમલરાગેન્નજિઅસુહસિ(સ)રીરસપ્તાળ અરિહતાળ ॥ ૨૦ ॥

10

શ્ચીરોદધિ એટલે દ્વધના સમુદ્રમાથી ભરેલા એવા આઠ હજાર ને ચોસઠ કલ્લશોથી જેનું સ્તનપન કરનામા આવ્યું હતું એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૧ ॥

શ્રેષ્ઠ પટહ-ટોલ, મેરી-ત્રાઘવિગ્રેષ, ક્ષાલર અને દેવદુહુભિના અગ્રાજથી પૂર્વે પૂજાયેલા એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૨ ॥

મધમઘાપમાન શ્રેષ્ઠ ગોશીર્ષ ચ્દનથી જેમનું વિલેપન કરાવ્યું છે એવા અરિહત ભગવતોને 15 નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૩ ॥

પાળી અને પૃથ્વી ઉપરના દિવ્ય પુષ્પોની મોટી માલાઓ જેમના કઠમા પહેરાવેલી છે એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૪ ॥

શ્રેષ્ઠ હાર, અર્ધહાર, કઢા, કુડલ અને મુકુટથી મંડિત અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૫ ॥

શ્રેષ્ઠ વેણું-મોરલી, વીળા, મૃદગ, તાલ અને ઘૂઘરાઓના ઘુમધુમ ધ્વનિથી યુક્ત એવી નૃત્યત્રિધિથી 20 સારી રીતે પૂજાયેલા એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૬ ॥

જય જય શબ્દનો ઉચ્ચાર કરતા દેવતાના સમૂહ સાથે માતાના ભવનમા આવેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૭ ॥

અગૂઠામા ઇંદ્રે સ્થાપન કરેલ અમૃતનો આહાર કરતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૮ ॥

ચર્મચક્ષુથી જોઈ ન શકાય એ રીતે આહાર અને નિહાર કરનારા અરિહત ભગવતોને 25 નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૯ ॥

પરસેરો, મેલ અને રોગથી રહિત એવા શુભ શરીરને પામેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૦ ॥

નમો ગોકર્ણીરધારાધવલમંસરુહિરધારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૧ ॥

નમો મંદારપાર(રિ)જાયકુસુમસંજણિઅસુરહિસાસાસાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૨ ॥

નમો છુત્ત-ચામર-પડાગ-જૂવ-જવલંછિઅકરચરણાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૩ ॥

નમો અઢ્ઢાહિઅસહસ્ત્રેણં લંક્ષણગુણેણં સંસોહિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૨૪ ॥

5 નમો દેવિંદાઙ્ઢુપંચદેવગેણાહિં કયધાઙ્ઢકમ્માણં અરિહંતાણં ॥ ૨૫ ॥

નમો અવરાવરસુરકુમારસમં સંકીલગાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૬ ॥

નમો વાલત્તણમ્મિ અવાલભાવાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૭ ॥

નમો સવ્વકલાવિન્નાણસમૂહપારસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૮ ॥

નમો તેલુક્કચ્છરિઅકારગરૂવજુવ્વણગુણસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૨૯ ॥

10 નમો ગામાયારપરીસહવિપ્પમુક્કાલવંભયારીણં અરિહંતાણં ॥ ૩૦ ॥

નમો ગામાયારપરીસહઅહિઆસગવિવાહકંકણમંડિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૩૧ ॥

ગાયના દૂધની ધારા જેવા શ્વેત માસ અને રુધિરને ધારણ કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૧ ॥

મદાર અને પારિજાતનાં પુષ્પોથી ઉત્પન્ન થતી સુરભિ ગંધ જેવા શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસ છે જેમના
15 એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૨ ॥

છત્ર, ચામર, પતાકા, યૂપ (સ્તંભવિશેષ) અને જવના લક્ષણ ચિહ્નોવાલા હાથ અને પગ છે જેમના
એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૩ ॥

એક હજાર આઠ લક્ષણોના સમૂહથી સુશોભિત એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૪ ॥
ઇંદ્રોની આજ્ઞાથી પાંચ દેવાંગનાઓએ કર્યું છે ધાતુપણું-ધાર્દનું કાર્ય જેમનું એવા અરિહંત
20 ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૫ ॥

જુદા જુદા દેવકુમારોની સાથે ક્રીડા કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૬ ॥
બાલપણમાં પણ જેમને વાલભાવ નથી એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૭ ॥
સમગ્ર કલા, વિજ્ઞાનના સમૂહને પાર પહોંચેલા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૮ ॥
ત્રણે લોકને આશ્ચર્ય કરાવે એવા રૂપ અને યૌવનના ગુણોને પ્રાપ્ત થયેલા અરિહંત ભગવંતોને
25 નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨૯ ॥

મૈથુન પરીપહથી સર્વથા રહિત એવા બાલબ્રહ્મચારી અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ (અથવા
ગ્રામ્યાચાર એટલે ગ્રામ-પાંચ ઇંદ્રિયો-ની પ્રવૃત્તિના પરીપહ એટલે સ્વચ્છંદતાભરી પ્રવૃત્તિઓથી રહિત
વાલબ્રહ્મચારી એવા ...) ॥ ૩૦ ॥

30 મૈથુન પરીપહથી બચાવનારાં વિવાહકંકણોથી શોભતા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩૧ ॥

૧ લવ્વણગુણેણં P । ૨ દેવગણાહિં A । ૩ સમ કીલં A ।

૪ “ગામધમ્મ” શબ્દ આચારાંગ, સૂચગઢાગ વગેરે સૂત્રોમા આવે છે, તેનો અર્થ “મૈથુન” થાય છે ।

૫ કોઈ છત્રી વગેરે આવીને ઉપસર્ગ ન કરે તે માટે પોતે વિવાહિત છે એ બતાવવા કંકણો રાખેલા હોય છે । તે કાલમા વિવાહકંકણોની પ્રથા હતી ।

નમો પચ્ચિહેસુ માણુમભોગેસુ અમુચ્છિઆણ અરિહતાણ ॥ ૩૦ ॥

નમો પરમનીઁ રક્ષરુણેણ સચ્ચપયાસુહ્રદાયગાણ અરિહતાણ ॥ ૩૧ ॥

નમો ત્રિસુદ્ધસુહ્રદાયમાયમાયનામપત્તાણ અરિહતાણ ॥ ૩૨ ॥

નમો મયમેવ પરમવેરગમપપ્પમયસુદ્ધાણ અરિહતાણ ॥ ૩૩ ॥

નમો મત્તિમરત્નમિરલોગતિઆમરવદિઆણ અરિહતાણ ॥ ૩૪ ॥

5

નમો વરવરિઆયોસપુચ્ચ સચ્ચટ્ટરિઅદાણદાયગાણ અરિહતાણ ॥ ૩૫ ॥

નમો સચ્ચામરવર્ધિ કપ્પદિક્કપ્પાભિમેઆણ અરિહતાણ ॥ ૩૬ ॥

નમો મિરિયા વિમાણસનિવિટ્ટાણ અરિહતાણ ॥ ૩૭ ॥

નમો અસોઅ પુત્ત્રાગ તિલપ્પચ્ચપ્પમદિઅર્ણમટસપત્તાણ અરિહતાણ ॥ ૩૮ ॥

નમો વજ્જહરમંઠરિઅમીહામણોરસિઠિઆણ અરિહતાણ ॥ ૩૯ ॥

10

નમો વરરુદ્ધપ-વુટલ-દ્ધારદ્ધાર મહા-માલાવિપ્પમુગાણ અરિહતાણ ॥ ૪૦ ॥

મનુષ્યના પાત્ર પ્રકારના ભોગોમાં મૂર્છા નહિ પામતા અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૨ ॥

હાટ્ટ નીતિથી રાજ્ય કરવાના કારણે સવ પ્રજાને સુખ આપતા અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૩ ॥

ત્રિશુદ અને શુભ અધ્યવસાયરૂપ (અથવા ત્રિશુદ અને શુભ અધ્યવસાયથી સત્તિ વધી) મારાને 15 પ્રાપ્ત કરનારા અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૪ ॥

પોતાની મેળે જ હાટ્ટ વેરાવથી પ્રાપ્ત થયું છે સ્વપ્નસુદ્ધાણુ જેણે જ્યાં અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૫ ॥

મક્કિના માર વડે નમ (અથવા મક્કિના સંભારણીક નમીશીલ) વ્યા નોચારીત દેવોની ત્યાગેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૬ ॥

20

વરચિકા વળે કચ્છિન વસ્તુનુ દાન લેવા માટે વાતી ધોવના, તે ધોવનાદ્વારા સ્વાસરિય વળે વર્ષિય દાન આપતા અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૭ ॥

મામ કચ્છોય વર્ષો છે દીક્ષાઓ ઉભિરેત વેમ્મે વ્યા અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૮ ॥

ત્રિયા (પાલ્લવી) સ્વરૂપ વિમાનનું ચેટ્ટેન અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૩૯ ॥

અગ્ગેર, પુત્તામ, ચિત્ત અને વચ્ચાનાં કુરોથી જોતિય વ્યા વનમટ વપ્રાપ્તો (જેના માટે) 25 પ્રાપ્ત થયેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૪૦ ॥

વજ્જર-રુ. મદાસન વગેરેનાં વસ્તુનાં વચ્ચે અરિહત ભગવતોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૪૧ ॥

શુદ્ધ વ્યા વજ્જર, વુટલ, દ્ધાર, અર્ધા, વુટ અને મળા (વચ્ચે અગ્ગેરો દીક્ષાવાદે) તોળા પેદા થાયોને નમસ્વાર થાઓ ॥ ૪૨ ॥

નમો અંજળઘણસરિસાણ કેસાણ પંચમુદિણ લોઅકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૪૩ ॥

નમો લોગગમુવગયસવ્વસિદ્ધાણં નમોક્કારકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૪૪ ॥

નમો સવ્વસાવજ્જપાવજોગપચ્ચક્ખાણકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૪૫ ॥

નમો નાણ-દંસણ-ચારિત્તરયણમાલામંડિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૪૬ ॥

5 નમો વિમલવિઝ્ઞાનમહા-મણપજ્જનાણસમુપ્પન્નાણં અરિહંતાણં ॥ ૪૭ ॥

નમો સમ(મિ)હ-ગુત્તિગુણરયણઅલંકિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૪૮ ॥

નમો દસવિહસમણધમ્મસ્સ સંધારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૪૯ ॥

નમો પુક્કરપત્ત વ્વ નિરુલ્લેખાણં અરિહંતાણં ॥ ૫૦ ॥

નમો જીવો વ્વ અપ્પહિઘાઈવિહારવરકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૫૧ ॥

10 નમો આયાસુ વ્વ નિરાસયગુણસંસોહિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૫૨ ॥

નમો અક્ખલિયપવર્ણગુણ વ્વ અપ્પહિવદ્ધાણં અરિહંતાણં ॥ ૫૩ ॥

નમો સંગોવિઅંગોવંગકુમ્મ વ્વ ગુત્તિદિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૫૪ ॥

અતિ ઇયામ અંજન જેવા વાળોનો પાંચ મૂઠીઓથી લોચ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૩ ॥

15 લોકના અગ્રભાગમાં પહોંચેલા સર્વ સિદ્ધોને નમસ્કાર કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૪ ॥

સમગ્ર પ્રકારના સાવધ પાપયોગોનાં પચ્ચક્ખાણ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૫ ॥

જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર સ્વરૂપ રત્નની માલાથી અલંકૃત અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૬ ॥

નિર્મલ વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાન જેમને ઉત્પન્ન થયું છે એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૭ ॥

20 (પાંચ) સમિતિ અને (ત્રણ) ગુત્તિ રૂપ ગુણરત્નથી અલંકૃત અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૮ ॥

દશ પ્રકારના શ્રમણધર્મને સુંદર રીતે ધારણ કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪૯ ॥

પુષ્કર-પદ્મના પત્રની માફક નહીં લેપાયેલા એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૦ ॥^૧

જીવની જેમ અપ્રતિહત (અસ્થલિત) શ્રેષ્ઠ એવા વિહાર કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૧ ॥

25 આકાશની જેમ નિરાલંબનતા ગુણથી શોભતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૨ ॥

અસ્થલિત એવા વાયુના સમૂહની જેમ અપ્રતિબદ્ધ એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૩ ॥

સંગોપિત છે અંગ અને ઉપાંગ જેનાં એવા કાચવાની માફક ગુપ્ત ઇન્દ્રિયોવાળા અરિહંત ભગવંતોને

નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૪ ॥

૧. °ગણ વ્વ A ।

૨. પુક્કરપત્ત વ નિરુલ્લેખે, જીવે ઇવ અપ્પહિહયગઈ, ગગણમિવ નિરાલંબણે, વાઝવ્વ અપહિબદ્ધે, કુમ્મો ઇવ ગુત્તિદિણ, વિહરો ઇવ વિપ્પમુક્કે, ધમ્મિવિસાણ વ એગજાણ, મારહપ્પક્ખીવ અપ્પમત્તે, વસહો ઇવ જાયથામે, કુંજરો ઇવ સોઢીરે, સીહો ઇવ દુદ્ધરિસે, સોગરો ઇવ ગંમીરે, ચંદો ઇવ સોમલેસે, સૂરો ઇવ દિત્તતેણ, વહુંધરા ઇવ સવ્વપ્પાસવિસહે સારયસલિલં વ હુદ્ધહિયણ..... ।

नमो विहगमो च विष्णुवृक्षगुणसप्ततान् अरिहताण ॥ ५५ ॥

नमो रत्नमिमि च एगगभाप्रमुग्गयाण अरिहताण ॥ ५६ ॥

† नमो भारदपन्नि च अप्पमत्ताण अरिहताण ॥ ५७ ॥ †

नमो लस्सणगुणोनेअरसहु च जाड्यामाण अरिहताण ॥ ५८ ॥

नमो कुजरो च मोडीरगुणमजुआण अरिहताण ॥ ५९ ॥

नमो पचाणु च निभयाण अरिहताण ॥ ६० ॥

नमो सापरवरो च गभीरियगुणमडिआण अरिहताण ॥ ६१ ॥

नमो सपुणसिसि(सम)हं च सोमसहायाण अरिहताण ॥ ६२ ॥

नमो गयणमडणभाणु च दित्ततत्तेआण अरिहताण ॥ ६३ ॥

नमो पुहनी च मच्चयहगुणसजुआण अरिहताण ॥ ६४ ॥

नमो सारयु च सच्छमणभायाण अरिहताण ॥ ६५ ॥

नमो गामागर-नगर-पट्टणमडियसियेसु विहरमाणाण अरिहताण ॥ ६६ ॥

नमो गहुपुणोदयसजुअभनियजणदारसप्ततान् अरिहताण ॥ ६७ ॥

पपीनी जेम विप्रमुक्ता (निभगता) गुणने पामेला अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५५ ॥

खडी-मोदना शिगडानी जेम एकत्वभावेने (भावनाने) पामेला (अथवा एकाकीपणे विचरता) 15

अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५६ ॥

भाट पखीनी जेम अप्रमत्त एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५७ ॥

लक्षण अने गुणोधी युक्त एवा श्रेष्ठ वृषमनी जेम (स्वीकृत महाप्रतीना भारने बहान करणामे) समर्थ

एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५८ ॥

हापीनी जेम शरतागुणधी युक्त अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५९ ॥

सिंहनी जेम निर्भय एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६० ॥

महासागरगी जेम गार्मार्यगुणधी अलूट अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६१ ॥

पूर्णचंद्रनी जेम मौम्य स्वभावाजा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६२ ॥

आज्ञाशाना अलकार समान मयनी जेम तपना तेजधी देदीप्यमान^१ अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६३ ॥ 25

पृथ्वीनी जेम बहुधे सहन करणाना गुणधी युक्त एवा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६४ ॥

शरद ऋतुना पाणीनी जेम म्वच्छ (निर्मल) मनोभावाजा अरिहत भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६५ ॥

गानो, आरुगे, नगरो अने पत्तनोधी विभूषित देशोमा विहार करणारा अरिहत भगवतोने नमस्कार

थाओ ॥ ६६ ॥

गहु पुणोदयवाजा गरिक ऋतुयोना द्वारने प्राप्त यता (तपस्याना पारणा माटे) एवा अरिहत 30

भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६७ ॥

† १. लस्सणगुण च A नी मिजि । १. लस्सण A ।

† २. लस्सण = लस्सण । ३. लस्सणगुण च लस्सण (लस्सण च लस्सण एक प्रकार ह) ।

નમો વાયાલીસદોસવિરહિયાહારગાહગાણં અરિહંતાણં ॥ ૬૮ ॥

નમો છઠ્ઠમ-દસમ-દુવાલસ-માસદ્વ-માસખવળાઇતવકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૬૯ ॥

નમો વીરાસળગાઇઅળેગાસળસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૭૦ ॥

નમો વાવીસપરીસહઅહિઆસગાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૧ ॥

નમો વજ્ઞમિંતરપરિગ્ગહવિપ્પમુક્કાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૨ ॥

નમો મહાવળમ્મિ પડિમાપડિવન્નાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૩ ॥

નમો વિસુદ્ધસુહધમ્મસુક્કજ્ઞાણસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૪ ॥

નમો ખવગસેઢીં સંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૫ ॥

નમો મોહમહામહ્લક્ષ્યકારગાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૬ ॥

નમો લોઆલોઅપયાસગકેવલનાણસંપત્તાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૭ ॥

નમો રૂપ્પ-સુવન્ન-રયણમયસાલતયસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૭૮ ॥

નમો નવસુવન્નકમલેસુ પાયસંઠાવગાણં અરિહંતાણં ॥ ૭૯ ॥

નમો ચડુમ્હચડસીહાસણંસંઠિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૮૦ ॥

નમો પંચદસપ્પહં છત્તરયણસંસોહિઆણં અરિહંતાણં ॥ ૮૧ ॥

વેતાલીસ દોપથી રહિત આહારને ગ્રહણ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૬૮ ॥

છઠ-વે ઉપવાસ, અઠ્ઠમ-ત્રણ ઉપવાસ, દસમ-ચાર ઉપવાસ, દુવાલસ-પાંચ ઉપવાસ, અર્ધ માસ-પંદર

ઉપવાસ અને માસક્ષપણ-મહિનાના ઉપવાસ વગેરે તપ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૬૯ ॥

વીરાસન વગેરે અનેક આસનમાં સ્થિર રહેતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૦ ॥

વાવીશ પરીપહોને સહન કરનારા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૧ ॥

વાહ્ય અને અભ્યંતર પરિગ્રહથી રહિત એવા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૨ ॥

મોટા વનમાં પ્રતિમાઓને ધારણ કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૩ ॥

વિશુદ્ધ એવા શુભ ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાનને પ્રાપ્ત કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૪ ॥

ક્ષપક શ્રેણિને પ્રાપ્ત કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૫ ॥

મોહરૂપી મહામહ્લનો ક્ષય કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૬ ॥

લોક અને અલોકને પ્રકાશ કરનારા એવા કેવલજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર

થાઓ ॥ ૭૭ ॥

રૂપાનો, સોનાનો અને રત્નનો એમ ત્રણ ગઢ(સમવસરણ)માં બેઠેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર

થાઓ ॥ ૭૮ ॥

સુવર્ણનાં નવ કમલોમા પગને સ્થાપન કરતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૯ ॥

ચાર^૧ (દિશાઓમા) મુખવાળાં ચાર સિંહાસન ઉપર બેઠેલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૦ ॥

પદર છત્રરત્નોથી^૨ સારી રીતે શોભતા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૧ ॥

૧ પ્રત્યેક દિશામા એક એક મુખ ।

૨ દરેક દિશામા ત્રણ ત્રણ અને વચ્ચે ઊર્ધ્વ દિશામા ત્રણ ।

નમો ત્રાસગુણઅસોઅરપાયવર્ષઆણ અરિહતાણ ॥ ૮૨ ॥

નમો મણિ-ઋણમિચિત્તદ્વદમયચારુચામરવીર્ડઆણ અરિહતાણ ॥ ૮૩ ॥

નમો જાણુપ્પમાણભરિયપુ(પ્ફ)પયરાણ અરિહતાણ ॥ ૮૪ ॥

નમો દિણયરસમતેઅધમ્મચક્કમ્મસોહિઅગ્ગપિમાગાણ અરિહતાણ ॥ ૮૫ ॥

નમો નિમ્મલભામહલમહિજ્જપિટ્ટુવિમાગાણ અરિહતાણ ॥ ૮૬ ॥

નમો દેવદુદ્ધિનિનાયસસ્યઈયતિહુઅણરાયત્તણપત્તાણ અરિહતાણ ॥ ૮૭ ॥

નમો સુર-નર તિરિઆણ સજ્જણિયપહિગોહવાળીગુણસપ્પાણ અરિહતાણ ॥ ૮૮ ॥

નમો મન્નિઅજ્જણઋમલપયાસગાણ અરિહતાણ ॥ ૮૯ ॥

નમો ચઢ્ઢસપુચ્ચાણ વીયભૂયપયતિયદાણદાયગાણ અરિહતાણ ॥ ૯૦ ॥

નમો ચઢ્ઢસપુચ્ચસુત્તકારગસીમાણ ગણહરપયસઠાગાણ અરિહતાણ ॥ ૯૧ ॥

નમો સન્નસુરાસુરનમૂ(મ)મિઅચ્ચઙ્ગિહસમણસઘસઠાગાણ અરિહતાણ ॥ ૯૨ ॥

નમો સન્નપાણભૂઅજીઅસત્તકારુણમાગપત્તાણ અરિહતાણ ॥ ૯૩ ॥

10

(અર્હતના શરીરથી) વારગણા ઉચ્ચા એના શ્રેષ્ઠ અશોક વૃક્ષ તરફ પૂજા કરાયેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૨ ॥

મણિ અને સુવર્ણથી જડેલા નાનાળગાળા (ગરજેલી) દડ (હાથ)ગાળા સુદર ચામરોથી વીંસાતા 15 અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૩ ॥

જેમની આજુગાજુ જાતુપ્રમાણ પુષ્પમમૂહ ફરત થયો છે એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૪ ॥

જેમની આગળના માગમા સૂર્ય જેવા તેજગાળુ ધર્મચક્ર શોભે છે એવા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૫ ॥

જેમની પાટલનો ભાગ નિર્મલ ભામટલથી શોભત છે એના અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૬ ॥

દેવદુન્દુભિના અનાજથી જળાનાતા ત્રિસુવનના રાજપણને પ્રાપ્ત થયેલા એના અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૭ ॥

દેવો, મનુષ્યો અને તિર્થંચોને પ્રતિવ્રોધ કરનારી એવી ગાળીના ગુણોને પ્રાપ્ત થયેલા છે એના અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૮ ॥

મન્ય જીવ રૂપ ઋમલોનો વિકાસ કરતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૯ ॥

25

ચૌદ પૂર્વોના ત્રીજામૂલ ત્રણ પદો (અપન્નેઈ વા પિગમેઈ વા ધુવેઈ ત્રા)નું દાન કરતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૦ ॥

ચૌદ પૂર્વોના સત્રોને વનાવનારા શિષ્યોને ગણધરપદે સ્થાપન કરતા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૧ ॥

સમસ્ત સુર અને અસુરો તરફ ત્રાસેલા એના ચતુર્વિધ શ્રમણ વગેરે સઘની સ્થાપના કરનારા 30 અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૨ ॥

સર્વ પ્રાણો, ભૂતો, જીવો અને સત્ત્વો પ્રત્યે કારુણ્યમાનને પ્રાપ્ત થયેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૩ ॥

- नमो अमरवइ-चक्रहर-वासुदेव-बलभद्रवंदिआणं अरिहंताणं ॥ ९४ ॥
 नमो अणुत्तरविमाणवासिअमरसंदेहअवहारकारगाणं अरिहंताणं ॥ ९५ ॥
 नमो सुक्केसाए तेरसमगुणठाणसंठिआणं अरिहंताणं ॥ ९६ ॥
 नमो जीवाजीवाइपयत्थपयासगाणं अरिहंताणं ॥ ९७ ॥
 5 नमो परोवयारकरणेणं संपूरिअआउकम्माणं अरिहंताणं ॥ ९८ ॥
 नमो लोगगगमणजुग्गखित्तमुवगयाणं अरिहंताणं ॥ ९९ ॥
 नमो सिद्धसुहदायगंतिमतवकारगाणं अरिहंताणं ॥ १०० ॥
 नमो चउद्दसमगुणठाणठियसेलेसीकरणमुवगयाणं अरिहंताणं ॥ १०१ ॥
 नमो सच्चसुरासुरविरइयचरमसमवसरणसंठिआणं अरिहंताणं ॥ १०२ ॥
 10 नमो अणाइकम्मसंजोगविप्पमुक्काणं अरिहंताणं ॥ १०३ ॥
 नमो उरालियतेअकम्मणसि(स)रीरपडिमुक्काणं अरिहंताणं ॥ १०४ ॥
 नमो रागदोसजलभरिअसंसारसागरसमुत्तिन्नाणं अरिहंताणं ॥ १०५ ॥

- इद्र, चक्रवर्ती, वासुदेव अने बलभद्रथी वंदायेला अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९४ ॥
 अनुत्तर विमानवासी देवोना संदेहने दूर करनारा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९५ ॥
 15 शुक्क लेइयामां तेरमा गुणस्थानके रहेला अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९६ ॥
 जीव, अजीव वगैरे पदार्थोना प्रकाशक अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९७ ॥
 परोपकार करवा वडे आयुष्यकर्मने पूर्ण करनारा एवा अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९८ ॥
 लोकना अग्रभागे जवा योग्य क्षेत्रने प्राप्त करता अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९९ ॥
 सिद्धोना सुखने आपनारी अतिम तपस्याने करता अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०० ॥
 20 चौदमा गुणस्थानके स्थिर यथा शैलेशीकरणने प्राप्त करता अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०१ ॥
 समस्त सुर अने असुरोए रचेला छेछा समवसरणमा बेठेला अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०२ ॥
 अनादि कालना कर्मसंयोगथी सर्वथा मुक्त थयेला अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०३ ॥
 औदारिक, तेजस् अने कार्मण शरीरोथी सर्वथा मूकायेला अरिहंत भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १०४ ॥
 राग अने द्वेषरूपी जलथी भरेला संसारसागरने सारी रीते तरी गयेला अरिहंत भगवतोने नमस्कार
 25 थाओ ॥ १०५ ॥

નમો સરીરતિભાગૂળઘણનિર્ઘયજીવપણમાણ અરિહતાળ ॥ ૧૦૬ ॥

નમો પુવ્વજ્ઞાણપઓગાઓમુ ઘણનિમુક્ક વ્વ ગઢપરિણયાણ અરિહતાળ ॥ ૧૦૭ ॥

(નમો પુવ્વજ્ઞાણપઓગાઓ ઉમ્મ વણુનિમુક્ક વ્વ ગઢપરિણયાણ અરિહતાળ ॥)

નમો સિરમપલમરૂઅમળતમમ્મયમવ્વાનાહમપુણરાતિતિસિદ્ધિગઢનામધેય ઠાળ સ[પ]તાળ
અરિહતાળ ॥ ૧૦૮ ॥

5

॥ ઇતિ નમસ્કારાલિકા સમાપ્તા ॥

▲ પ્રતિપ્રાન્તે—ઘાઈ સગીરાપઠનાર્થમ્ ॥ સાહ રાજાલિખિતમ્ ॥

જીવ પ્રદેશોને શરીરના ત્રીજા ભાગથી ન્યૂન ઘનસ્વરૂપે કરનારા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર
થાઓ ॥ ૧૦૬ ॥

પૂર્વપ્રયોગથી ખુલ્લુમાથી મૂકાયેલ ઘાળની સદૃશ ગતિને પામેલા સર્વ અરિહતોને નમસ્કાર 10
થાઓ ॥ ૧૦૭ ॥

શિવ-ત્રિભોધી રહિત, અચલ-સ્થિર, અરજુ-ધ્યાધિ અને વેદનાથી રહિત, અનત-અત રહિત,
અક્ષય-જેનો કદાપિ ક્ષય થતો નથી, અત્યાનાથ-પીડા રહિત, અપુનરાવૃત્તિ-ત્યા ગયા પછી પાછું ફરવાનું
હોતું નથી તેના મિદ્ધિગતિ નામગ્રાહ્ય સ્થાનને પ્રાપ્ત થયેલા અરિહત ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૮ ॥

પરિચય

15

આ 'અર્હનમસ્કારાલિકા'ની ચાર પત્રની હસ્તલિખિત પ્રતિ પાટણના શ્રીહૈમચદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિર
કા ન ૧૨૯, પ્ર ન ૩૮૨૬ માથી મળી છે તેમાથી આ પાઠ લેવામા આવ્યો છે અને આ દ્વિતીય વીજી
પ્રતિ હમોઈ, શ્રીઅમરનિજયજી જન જ્ઞાનભંડાર પ્રતિ ન ૪૮૧/૩૦૨૪ ઉપરથી પાઠ્યતરો નોંધવામા આવ્યા
છે । આના કર્તા વિશે કોઈ માહિતી મળી શકી નથી ।

કોઈ મહાન પૂર્વાચાર્ય શ્રી અરિહત પરમામાના ત્રિશિષ્ટ પ્રકારના ધ્યાન માટે આ પ્રયત્ની રચના કરી 20
હોય એમ લાગે છે । આ રચના જ કહી આપે છે કે તેના રચયિતા વહુશુભ હતા । આ પ્રયત્ના શ્રી અરિહત
પરમામાની ૧૦૮ ત્રિશિષ્ટ અવસ્થાઓનું મૂળઅગમસદૃશ માપામા સુદર રીતે અલેખન કરવામા આવ્યું છે ।
પ્રાતઃકાલીન ધ્યાન માટે આ ઝર્ણન ઉપયુક્ત લાગે છે ।

૧ મૂળદર્શન પાઠ અગુદ્ધ લાગવાથી 'ત્રિવે કાગમાં મુગારેલ પાઠ અને દશાવ્યયો છે, આ સુધારો 'આવશ્યક
ત્રિયુક્તિ' મા ૧૫૭ ના આધારે કર્યા છે અને તેનો અનુવાદ પણ તે ગાથાની હારિમંદી દીકાના આધારે કર્યા છે । 25
અથવા આ રીતે પણ પાઠ મુગારી ગવાય —

નમો પુવ્વજ્ઞાણપઓગાઓ ધણનિમુક્ક (પરણ્કલ) વ્વ ગઢપરિણયાણ અરિહતાળ ।

પૂવ્વપ્રયોગથી કોશરધનથી ત્રિમુક્ક ઘનરૂપે પૂરણ્કલની જેમ કર્મરૂપના અભાવવા કબ્ધગતિને પામેલા અરિહત
મગવાનને નમસ્કાર થાઓ (સુઓ-યોગશાસ્ત્ર પ્રમુદ ૧૧ શ્લો ૬૦)

૨ પૂર્વપ્રયોગ પૂરતે પૂવ્વરૂપ કમ છૂટી ગયા પછી પણ તેથી આવેલો વેગ । જેમ મુગારે ત્રાસથી ફેરવેલો ચાર 30
ત્રાસથી અને હાથ ઉઠાવી લીધા પછી પણ પ્રથમ મટેન વેગના પ્રમાણમાં પડ્યા કરે છે તેમ કર્મમુક્ક ત્રિવે પણ પૂર્વપ્રયોગ
આવેન વેગને લીધે પોતાના મ્મમાત્ર પ્રમાણ કર્મગતિ કરે છે ।

કોઈ (કોઈના)માં રહેલું કર્મ ચીજવેગ તરફ જ રૂપાત્ર ચઢાર નીચે છે તેમ કર્મરૂપ દૂર થતાં જ જીવ
રૂપગાત્ર બને છે ।

—સુઓ 'તરતપરૂપ' અધ્યાય ૧૦, શ્લ ૬ । ૫ મ્મમાત્રથી રૂપ ત્રિવેગન અપવાદ ત્રિદ્વેગની દીકા ।

૧ સુઓ 'આવશ્યકત્રિયુક્તિ' મા ૧૫૭ હારિમંદીની દીકા ।

35

सिद्धि नमो क्कारावलि या

सिद्धनमस्कारावलिका ।

(श्रीसिद्धपरमात्मनोऽष्टोत्तरशतगुणवर्णनम् ।)

- 5 नमो जिणवरिंदपयमणुहविज्जण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ १ ॥ .
 नमो सामन्नेणं केवलित्तपय(यं) परिपालिज्जण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २ ॥
 नमो तित्थयरस्स तित्थे सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३ ॥
 नमो तित्थं विणा जाईसरणाइणा सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४ ॥
 नमो सयंबुद्धभावेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५ ॥
 10 नमो पत्तेयबुद्धभावेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ६ ॥
 नमो बुद्धवोहियभावेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ७ ॥
 नमो पुरिसलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ८ ॥
 नमो इत्थिलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ९ ॥
 नमो नपुंसकलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ १० ॥
 15 नमो मुणिवरलिंगेण सिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ११ ॥

अनुवाद

- जिनेश्वरनी पदवीनो अनुभव करीने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १ ॥
 सामान्यकेवलीपणानी पदवीनुं परिपालन करीने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार
 थाओ ॥ २ ॥
 20 तीर्थकरोना तीर्थमां सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३ ॥
 तीर्थ विना ज जातिस्मरण आदि ज्ञान वडे (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
 भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४ ॥
 स्वयंबुद्ध भाववडे (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५ ॥
 प्रत्येकबुद्धभावथी (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने वरेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ६ ॥
 25 बुद्धबोधितभावथी (प्रतिबोध पामीने) सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ७ ॥
 पुरुषलिंगथी सिद्धिने मेळवनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ८ ॥
 स्त्रीलिंगथी सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ९ ॥
 नपुंसकलिंगथी सिद्धिने वरेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ १० ॥
 मुनिवरनां लिंग(वेश)थी सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ११ ॥

नमो अन्नतिथियलिंगेण सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १२ ॥
 नमो गिहत्थलिंगेण सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १३ ॥
 नमो एगसमए एगजीरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १४ ॥
 नमो एगसमए अणेगजीरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १५ ॥
 नमो सप(पु)न्नसुयनाणीसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १६ ॥
 नमो परमानि(व)हिनाणी सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १७ ॥
 नमो मणपञ्चवनाणी सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १८ ॥
 नमो आपरियपयट्ठियसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ १९ ॥
 नमो उवज्जायपयट्ठियसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ २० ॥
 नमो अतगड्ढेनलिसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ २१ ॥
 नमो पडिमापडिचन्नसाहुसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ २२ ॥
 नमो जघाचारणमुनिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ २३ ॥
 नमो निज्जाचारणमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ २४ ॥
 नमो आमोसहिलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ २५ ॥

5

10

अन्यतीर्थिक्का लिंगधी सिद्धिने पामेला सन्न सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १२ ॥
 गृहस्थना लिंगधी सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १३ ॥
 एकसमये ऐकजीरसिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १४ ॥
 एकसमये अनेकजीरसिद्धिने पामेला सब सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १५ ॥
 सपूर्ण श्रुतज्ञानी (श्रुतकेवली) यद्दने सिद्धिने पामेला एवा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार

15

थाओ ॥ १६ ॥

20

परमानभिज्ञानवाळा यद्दने सिद्धि पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १७ ॥
 मन पर्यवज्ञानी यद्दने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १८ ॥
 आचार्यपदमा रहीने सिद्धिने पामेला मन सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ १९ ॥
 उपाध्यायपदमा रहीने सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २० ॥
 अतकृतकेवलीपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २१ ॥
 प्रतिमाने धारण करेल साधुपणे सिद्धिने वरेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २२ ॥
 जघाचारणमुनिपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २३ ॥
 विद्याचारणमुनिपणे सिद्धिने पामेला सन्न सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २४ ॥
 आमशीपत्रिलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ २५ ॥

25

१ एकल सिद्ध थयेला ।

२ अनेकनी साये सिद्ध थयेला ।

नमो खेलोसहिलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २६ ॥

नमो जल्लोसहिलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २७ ॥

नमो सच्चोसहिलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २८ ॥

नमो पयाण(णु)सारीमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ २९ ॥

5

नमो संभिन्नसोईमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३० ॥

नमो कुट्टवुद्धीमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३१ ॥

नमो वीयवुद्धिमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३२ ॥

नमो अक्षीणमहाणसीलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३३ ॥

नमो खीरासवलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३४ ॥

10

खेलौपधिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा एवा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २६ ॥

जल्लौपधिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनार एवा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २७ ॥

सच्चौपधिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २८ ॥

15

पदानुसारीलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ २९ ॥

संभिन्नश्रोत्रिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३० ॥

20

कोट्टवुद्धिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३१ ॥

वीजवुद्धिलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३२ ॥

अक्षीणमहानसीलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३३ ॥

25

क्षीरासवलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धि पामनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ३४ ॥

नमो महुआसजलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३५ ॥

नमो आमीनिसलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३६ ॥

नमो दिट्ठीनिसलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३७ ॥

नमो आगासगामीमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३८ ॥

नमो पिउलमइलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ३९ ॥

5

नमो प(पु)लायलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४० ॥

नमो चक्कट्टिमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४१ ॥

नमो बलदेवमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४२ ॥

नमो गणहरलद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४३ ॥

नमो तैअलेसालद्विसपन्नमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४४ ॥

10

मञ्जान्नलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३५ ॥

आशीविपलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३६ ॥

द्विट्ठिनिसलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार 15
थाओ ॥ ३७ ॥

आकाशगामिनीलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३८ ॥

पिपुलमनिलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ३९ ॥

20

पुलाकलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४० ॥

चक्कट्टिमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४१ ॥

बलदेवमुणिरसिद्धिमुग्गयाणं सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार 25
थाओ ॥ ४२ ॥

गणधरलब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ४३ ॥

तैजोलेयालब्धिसपन्न मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४४ ॥

नमो सीअलेसालद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४५ ॥

नमो आहारगलद्विसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४६ ॥

नमो लहुसि(स)रीरकरणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४७ ॥

नमो तिहुयणवसिकारगमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४८ ॥

5 नमो तिहुयणईसरियमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ४९ ॥

नमो जल व्व प(पु)ढवीमज्जे थल व्व जलोवरिचंक्रमणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुव-
गयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५० ॥

नमो अणु व्व सुह(हु)मसि(स)रीरकरणसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५१ ॥

[नमो महसरीरकरणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५२ ॥]

10 नमो इच्छाचारणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५३ ॥

नमो भूमित्थजोइसियफासकरणमहसिद्धिसंपन्नमुणिवरसिद्धिमुवगयाणं सच्चसिद्धाणं ॥ ५४ ॥

शीतलेइयालव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४५ ॥

15 आहारकलव्विसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार
थाओ ॥ ४६ ॥

*शरीरने नानुं वनाववारूप-लघिमामहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४७ ॥

त्रण भुवनने वश करवारूप-वशीकारमहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४८ ॥

20 त्रण भुवनना ऐश्वर्यनो अनुभव करवारूप ईशित्वमहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व
सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ४९ ॥

जलनी जेम पृथ्वीमां अने पाणी पर पृथ्वीनी जेम चालवादिरूप प्राकाम्यमहसिद्धिसंपन्न
मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५० ॥

25 अणुनी जेम सूक्ष्म शरीर करवारूप अणिमामहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध
भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५१ ॥

माटुं शरीर करवारूप महिमामहसिद्धिसंपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने
नमस्कार थाओ ॥ ५२ ॥

कोईएण पदार्थने इच्छा प्रमाणे वापरवारूप (यत्रकामावसायित्व) इच्छाचारणमहसिद्धिसंपन्न
मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५३ ॥

30 जमीन उपर ऊभा रहीने ज्योतिष्क मंडल (चंद्र, सूर्य वगैरे) ने स्पर्शी शके एवी प्राप्तिमहसिद्धि-
संपन्न मुनिवरपणे सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवंतोने नमस्कार थाओ ॥ ५४ ॥

नमो मेरुपर्व[य]द्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५५ ॥

नमो निमह-नीलपर्वयद्वियमुणिवरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५६ ॥

नमो महहिमन-रूपिपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५७ ॥

नमो हिमन सिहरीपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५८ ॥

[नमो] वेअट्टपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ५९ ॥

5

नमो पउमनरवेइयासठियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६० ॥

नमो गयदत्तपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६१ ॥

नमो जमगपर्वयद्वियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६२ ॥

नमो दिग्गयपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६३ ॥

नमो इमुआरपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६४ ॥

10

नमो वक्खारगिरीसु सठियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६५ ॥

नमो वट्टेयडुपर्वयसठियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६६ ॥

नमो रिसहकूडपर्वयद्वियमुणिरमिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६७ ॥

नमो अट्टावयपर्वय[द्विय]मुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६८ ॥

नमो सम्मेयसिहरपर्वयद्वियमुणिरसिद्धिमुनगयाण सच्चसिद्धाण ॥ ६९ ॥

15

मेरुपर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५५ ॥

निपथ अने नील पर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने

नमस्कार थाओ ॥ ५६ ॥

महाहिमन अने रूपी पर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध

भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५७ ॥

20

हिमन अने शिखरी पर्वत पर रहीने मुनिरपणामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध

भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५८ ॥

वेताव्यपर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ५९ ॥

पन्नरवेदिकामा रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६० ॥

गजदत्त पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६१ ॥ 25

यमक पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६२ ॥

दिग्गज पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६३ ॥

इन्द्रार पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६४ ॥

वक्खन्यार पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६५ ॥

वृत्तैताव्य पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६६ ॥ 30

ऋषभकूट पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६७ ॥

अट्टापद पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६८ ॥

समेतगिरि पर्वत पर रहीने मुनिरपणे सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ६९ ॥

નમો સેતુંજયપવ્વયદ્વિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૦ ॥
 નમો ડઙ્ગિતસેલસિહરદ્વિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૧ ॥
 નમો માણુસોત્તરપવ્વયદ્વિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૨ ॥
 નમો પંચસુ ભરહેસુ સંઠિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૩ ॥
 5 નમો પંચસુ ઇરવણ્ણસુ સંઠિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૪ ॥
 નમો પંચસુ મહાવિદેહેસુ સંઠિયમુણિવરસિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૫ ॥
 નમો સમત્થધાર્ણસંઘે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૬ ॥
 નમો સમત્થપુક્કરવરદીવે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૭ ॥
 નમો સમત્થજંબૂદીવે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૮ ॥
 10 નમો લવણસમુદ્દમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૭૯ ॥
 નમો કાલોદસમુદ્દમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૦ ॥
 નમો સીઆ-સીડઆનઈમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૧ ॥
 નમો નારીકાં(કં)તા-હરિકંતાનઈ(ઈ)મજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૨ ॥
 નમો નરકાંતા-હરિસલિલાનઈમજ્ઞે સિદ્ધિમુવગયાણં સવ્વસિદ્ધાણં ॥ ૮૩ ॥

15 શત્રુંજય પર્વત પર રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૦ ॥
 ગિરનાર પર્વત પર રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૧ ॥
 માનુષોત્તર પર્વત પર રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૨ ॥
 પાંચ ભરતક્ષેત્રમાં રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૩ ॥
 પાંચ ઇરવત ક્ષેત્રમાં રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૪ ॥
 20 પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં રહીને મુનિવરપણે સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૫ ॥
 સમસ્ત ધાતકીલંકમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૬ ॥
 સમસ્ત પુષ્કરવરદ્વીપમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૭ ॥
 સમસ્ત જંબૂદ્વીપમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૮ ॥
 25 લવણ સમુદ્રમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૭૯ ॥
 કાલોદધિ સમુદ્રમાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૦ ॥
 સીતા અને સીતોદા નદીઓમાં રહેનારા સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૧ ॥
 નારીકાંતા અને હરિકાંતા નદીઓમાં રહેનારા સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૨ ॥
 30 નરકાંતા અને હરિસલિલા નદીઓના વચગાળામાં સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરનારા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૮૩ ॥

नमो रूप्यकूलारोहियानर्दमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८४ ॥

नमो सुवन्नकूलारोहियानर्दमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८५ ॥

नमो रत्ता-रत्तवईमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८६ ॥

नमो गगा सिंधूमज्ज्ञे सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८७ ॥

नमो अईयकाले सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८८ ॥

5

नमो सपइ सिद्धिमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ८९ ॥

नमो ख(रा)इय-पारिणामियभाउजुअले सठिआण (सिद्धिमुग्गयाण) सच्चसिद्धाण ॥ ९० ॥

नमो अणतनाणधराण (सिद्धिमुग्गयाण) सच्चसिद्धाण ॥ ९१ ॥

नमो अणतदंसणधराणं (सिद्धिमुग्गयाण) सच्चसिद्धाण ॥ ९२ ॥

नमो अणतपरमाणदसुहसपत्ताण सच्चसिद्धाण ॥ ९३ ॥

10

नमो अणतवीरियभाउमुग्गयाण सच्चसिद्धाण ॥ ९४ ॥

नमो साइअणतठिसपत्ताण सच्चसिद्धाण ॥ ९५ ॥

नमो पचनिहसठाणपरिमुक्काण सच्चसिद्धाण ॥ ९६ ॥

नमो पचनिहवन्ननिसेसरहियाण सच्चसिद्धाण ॥ ९७ ॥

रूप्यकूला अने रोहिता, नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार 15
थाओ ॥ ८४ ॥

सुवर्णकूला अने रोहिता, नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ८५ ॥

रत्ता अने रत्तावती, नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार
थाओ ॥ ८६ ॥

20

गगा अने सिंधू, नदीओना वचगाळामा सिद्धिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ८७ ॥

भूतकाळामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ८८ ॥

वर्तमानकाळामा सिद्धिने प्राप्त करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ८९ ॥

क्षायिक अने पारिणामिक ए वे भागोमा रहेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९० ॥

अनंत ज्ञानने धारण करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९१ ॥

25

अनंत दर्शनने धारण करनारा सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९२ ॥

अनंत अने परमानंदरूप सुखने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९३ ॥

अनंतवीर्यभाउने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९४ ॥

सादि अनंत स्थितिने पामेला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९५ ॥

पाच प्रकारना सत्स्थानथी सर्वथा मुक्काला सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९६ ॥

30

पाच प्रकारना वर्णविशेषथी रहित सर्व सिद्ध भगवतोने नमस्कार थाओ ॥ ९७ ॥

નમો દુધિહંગધવિમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૯૮ ॥

નમો પંચવિહરસવિસેસરહિઆણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૯૯ ॥

નમો અદ્ધુવિહફાસવિસેસવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૦ ॥

નમો જસ્મ-જરા-મરણવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૧ ॥

5 નમો અવિચલપયસંઠિઆણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૨ ॥

નમો અદ્ધુવિહક્કસ્મકલંકવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૩ ॥

નમો સચ્ચસંજોગ-વિઝ(ઓ)ગવિપ્પમુક્તાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૪ ॥

નમો પારગયાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૫ ॥

નમો પરંપરગયાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૬ ॥

10 નમો લોગગ્ગમુવગયાણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૭ ॥

નમો અણંતાણંતગુણમણિમંડિઆણં સચ્ચસિદ્ધાણં ॥ ૧૦૮ ॥

इति सिद्धनमस्कारावलिका ॥

વે પ્રકારના ગદ્યથી વિશેષે કરીને મુકાદલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૮ ॥

પાંચ પ્રકારના રસવિશેષથી રહિત સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૯૯ ॥

15 આઠ પ્રકારના સ્પર્શવિશેષથી વિશેષે મુકાદલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૦ ॥

જન્મ, જરા અને મરણથી સર્વથા મુકાદલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૧ ॥

અવિચલ પદમાં સંસ્થિત સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૨ ॥

આઠ પ્રકારના કર્મરૂપ કલંકથી સર્વથા મુકાદલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૩ ॥

સર્વ પ્રકારના સંયોગ અને વિયોગથી સર્વથા મુકાદલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૪ ॥

20 (સંસાર સમુદ્રને) પાર પામેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૫ ॥

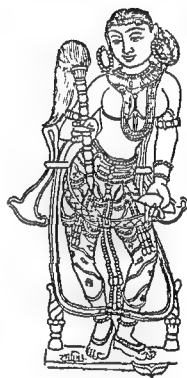
પરંપરાને પામેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૬ ॥

લોકના અગ્રભાગને સંપ્રાપ્ત થયેલા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૭ ॥

અનંતાનંત ગુણ-મણિઓથી વિભૂષિત એવા સર્વ સિદ્ધ ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧૦૮ ॥

परिचय

25 અગાઉ નં. ૧૦ નો પરિચય આપવામાં આવ્યો છે તે ‘અર્હનમસ્કારાવલિકા’ની સાથેસાથ આ ‘સિદ્ધનમસ્કારાવલિકા’ની ચાર પત્રની પ્રતિ હતી તેમાંથી જ આ પાઠ લઈ તેને અહીં સંપાદિત કરી અનુવાદ સાથે આપ્યો છે ।

અ રિ હા ણા ઇ થુ ત્તં

[પંચપરમિટ્ઠિનમુક્કારથુત્તં ।]

અરિહાણ નમો પૂયં અરહંતાણં રહસ્સરહિયાણં ।
 5 પયઓ પરમેટ્ઠીણં અરુહંતાણં ધુયરયાણં ॥ ૧ ॥
 નિદ્દુઅટ્ઠકમ્મિધણાણ વરનાણ-દંસણધરાણં ।
 મુત્તાણ નમો સિદ્ધાણં પરમપરમેટ્ઠિભૂયાણં ॥ ૨ ॥
 આર્યાધરાણ નમો પંચવિહારાસુદ્ધિયાણં ચ ।
 નાળીણાયરિયાણં આયારુવણસયાણ સયા ॥ ૩ ॥
 10 વારસંવિહંગપુવ્વં દિત્તાણં સુયં નમો સુયહરાણં ।
 સયયમુવજ્જાયાણં સજ્જાયજ્જાણજુત્તાણં ॥ ૪ ॥

અનુવાદ

(૧) * પૂજાને યોગ્ય (—અર્હ—અરિહ) હોવાથી ‘અરિહંત’, (૨) જેમનાથી કોઈ વસ્તુ ગુપ્ત ન હોવાથી ‘અરહંત’, (અથવા રહસ્ય ઇટલે અંતરાયકર્મ, તેનાથી રહિત હોવાથી અરહંત); વળી, (૩) જેમને 15 કર્મરૂપી રજ દૂર કરેલી હોવાથી સંસારમાં ફરી વાર ઉત્પન્ન થવાના નથી તેથી ‘અરુહંત’ (પ્રથમ પરમેષ્ઠીપદને પામેલા) દેવાધિદેવ અરિહંત (અરહંત, અરુહંત) ભગવંતોને પ્રણિધાનપૂર્વક નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧ ॥

(૧) આઠ કર્મોરૂપી ઇંધનને (શુદ્ધ ધ્યાનથી) સર્વથા બાળી નાખનાર, (૨) શ્રેષ્ઠ કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનને ધારણ કરનાર (કૃતકૃત્ય થનાર), (૩) મોક્ષપદને પામેલા (અપુનરાવૃત્તિથી જેઓ નિર્વૃત્તિપુરીમાં પહોંચ્યા છે—જે નિત્ય અને અવિનાશી છે, તે), (૪) પરમપરમેષ્ઠી સ્વરૂપ—એવા સિદ્ધ 20 ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨ ॥

(૧) (ગચ્છના નાયક તરીકે), આચારને ધારણ કરનારા (૨) પંચવિધ આચારમાં સુસ્થિત (આચારને સ્વયં આચરનારા), (૩) સદા આચારનો ઉપદેશ કરનારા—એવા (અર્થના વાચક હોવાથી), (૪) જ્ઞાની આચાર્ય ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩ ॥

(૧) (પાઠાંતરને આધારે)—બાર પ્રકારનાં અપૂર્વ શ્રુતને આપનારા (અધ્યયન કરાવનારા) (૨) 25 શ્રુતધરને ધારણ કરનારા તેમજ (૩) સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનથી સતત યુક્ત—એવા ઉપાધ્યાય ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪ ॥

૧ અરિહંતાણં ન° P । ૨ અરિહ° S । ૩ પરમિટ્ઠીણં JPS । ૪ અરહ° SV । ૫ પરમં પરમિટ્ઠિ° P, પરમ-પરમિટ્ઠિ° JS । ૬ આયર° S । ૭ સુદ્ધિયાણં P । ૮ વિહં અપુવ્વં JPS । ૯ દિદ્ધાણ J, દિત્તાણ S ।

* અહીં (૧) (૨) વગેરે અલ્પો આપેલા છે તે, તે તે પરમેષ્ઠીઓના વિશેષણોની ગણતરી બતાવે છે ।

સર્વેસિં સાદૃશ નમો તિગુત્તાણ સર્વલોષે નિ ।
 તેન નિયમ-નાણ-દસણજુત્તાણ વંશયારીણ ॥ ૫ ॥
 એસો પરમેટ્ટીણ પચ્ચંદ્રે નિ માપઓ નંમોકારો ।
 સર્વસ્સ કીરમાણો પાપસ્સ પણાસણો હોઠ ॥ ૬ ॥
 સુવણે વિ મગલાણ, મણુયાસુર-અમર સ્વપરમહિયાણ ।
 સર્વેસિમિમો પદમો હંદ મહામંગલં પદમ ॥ ૭ ॥
 એસો પરમો મતો પરમરહસ્સ પૈરપર તત્ત ।
 નાણ પરમ નેય સુદ્ધ જ્ઞાણ પરં જ્ઞેયં ॥ ૮ ॥ (૩૩)
 ઈયસ્સ ય મજ્જત્થો, સમ્મદિટ્ઠી નિસુદ્ધચારિત્તો ।
 નાણી પવયણમત્તો ગુરુજણસુસ્સણાપરમો ॥ ૯ ॥ (૩૦)
 જો પચ નંમોકાર પરમો પુરિસો પરાહ મત્તીય ।
 પરિયત્તેહ પહિણ પયઓ સુદ્ધપ્પઓ અપ્પા ॥ ૧૦ ॥ (૩૧)
 અટ્ટેય ય અટ્ટસય અટ્ટસહસ્સ ચે ઉમયકાલ પિ ।
 અટ્ટેય ય કોહીઓ સો તદ્દયમથે લહ્હ સિદ્ધિ ॥ ૧૧ ॥ (૩૨)

(૧) ત્રણ ગુણિતુ પાલન કરનારા, (૨) તપ, નિયમ, જ્ઞાન અને દર્શનથી યુક્ત, તેમજ (૩) 15
 મલ્લચારી (નિર્માણ સાધક આમહિતકારી ત્રિયા કરનારા*)—એના સમગ્ર લોકમા રહેલા સર્વ સાધુ
 મગનતોને નમસ્કાર યાઓ ॥ ૫ ॥

પાચેય પરમેટ્ટીઓને માનપૂર્વક કરેલો આ નમસ્કાર સમગ્ર પાપોનો નાશ કરનારો બને છે ॥ ૬ ॥

આ મુગનમા પણ મનુષ્ય, અસુર, દેવ અને સ્વેચ્છો-થી વૃજિત જેટલા મગલો છે તે બધામા
 આ નમસ્કાર પ્રથમ છે, તેથી તે પ્રથમ મહામંગલ છે ॥ ૭ ॥ 20

આ (નમસ્કાર) પરમમત્ર છે, પરમરહસ્ય છે, પરાતપર (પરથી પણ પર) તત્ત છે, પરમજ્ઞાન છે,
 પરમજ્ઞેય છે, શુદ્ધ ધ્યાન છે અને સર્વથેષ્ટ ધ્યેય છે ॥ ૮ ॥

જે ઉત્તમ પુરુષ મધ્યસ્થ, સમ્યગ્દષ્ટિ, વિશુદ્ધ ચારિત્રવાન્, જ્ઞાતી, પ્રવચનમત્ત અને ગુરુજનનો
 શુશ્રૂષામા તત્પર હોય—તે પરામત્તિ અને પ્રણિવાનપૂર્વક શુદ્ધ પદોચ્ચારણ સહિત (શુદ્ધ પ્રયોગાત્મા) પ્રતિદિન
 બંને સધ્યાએ આ પવનનમસ્કારનો આઠ વાર, આઠસો વાર, આઠ હજાર વાર [આઠ લાખ વાર (પાટાનુ 25
 મુજન)] અગર આઠ કરોડ વાર જાપ કરે છે તે ત્રીજા મગમા સિદ્ધિ પામે છે ॥ ૯-૧૧ ॥

૧ તદ્દ નિં V । ૨ પચિટ્ઠાણ JPS । ૩ પચ્ચંદ્રે વિ J । ૪ નુસુદ્ધાણ J, નુસુદ્ધાણે P । ૫ મુગે વિ S ।
 ૬ હોર JV । ૭ પરપણામ S । ૮ ઈય સયા મં P, ઈય ગય J । ૯ નુસુદ્ધાણ JSP । ૧૦ ચ અટ્ટસહસ્સ S ।

• ‘મત્ર’ પદને કુદ્ધ અનુગન અથવા આત્મહિતકારી ત્રિયા સમજવાની છા. જુઓ ‘સ્થાનાંગમ્’ ૧ મા
 સ્થાનની ટીકા ।

एयं कवयमभेयं खाँइयमत्थं पैरा भवणरक्खा ।

जोई^३ सुन्नं बिंदु नाओ तारा लँवो मत्ता^४ ॥ १२ ॥ (३४)

सोलसपरमक्खरवीयबिंदुगम्भो जगुत्तमो जोओ^६ ।

सुयवारसंगसायरमहत्थ-ऽपुव्वत्थ-परमत्थो ॥ १३ ॥ (३५)

नासेइ चोर-सावय-विसहर-जल-जलण-वंधणसयाइं ।

चिंतिजंतो रक्खस-रण-रायभयाइं भावेण ॥ १४ ॥ (३६)

चत्तारि मंगलं मे हुंतुऽरहंता तहेव सिद्धा य ।

साहू अ सव्वकालं धम्मो य तिलोयमंगल्लो ॥ १५ ॥ (८)

આ પંચનમસ્કાર એ પરમ અમેઘ કવચ છે, પરમ યાતિકા (ખાઈ, યાડી) છે, પરમ અલ્પ છે, 10 પરમ ભવનરક્ષા છે, પરમ જ્યોતિ છે, પરમ શૂન્ય છે, પરમ વિન્દુ છે, પરમ નાદ છે, પરમ તારા છે, પરમ લવ છે, પરમ માત્રા છે ॥ ૧૨ ॥*

(આ નવકાર) સોલ પરમાક્ષરરૂપ વીજો (અં રિં હં તં સિં દ્વં આં યં રિં યં ઉં વં ઝ્ઞાં યં સાં હૂં) 15 અને સોલ પરમ વિંદુઓ છે ગર્ભમાં જેના એવો લોકોત્તમ (મંત્રાક્ષરોનો) યોગ છે [અથવા—સોલ પરમાક્ષરરૂપ ત્રીજો અને વિન્દુઓ જેની મધ્યે રહે છે—એવો જગતમા ઉત્તમ યોગ છે] અને દ્વાદશાંગરૂપ શ્રુતસાગરનો મહાર્થ, અપૂર્વાર્થ અને પરમાર્થ છે ॥ ૧૩ ॥

(ઉપર્યુક્ત) ભાવપૂર્વક સ્મરણ કરાયેલો આ મંત્ર ચોર, હિસક પ્રાણીઓ, વિપથર-સર્પ, જલ્લ, અગ્નિ, 20 વંધન, રાક્ષસ, યુદ્ધ અને રાજ્યના ભયોને નસાડી મૂકે છે ॥ ૧૪ ॥

અરિહંતો, સિદ્ધો, સાધુઓ અને ત્રણે લોકમા મંગલ એવો ધર્મ—એ ચાર મને સર્વકાલ મંગલ 20 ધર્મ] ॥ ૧૫ ॥

ગિજ્ઞ

૧ યાઈયસત્થં J । ૨ પરા ભુવણ° PV, પરા ભુવણકિત્તી S । ૩ જોઈ સુ° P । ૪ લવો વિ મતા P । ૫ મત્તો । ૬ જો ઉ J । ૭ વંધવ્વકયાઈ S । ૮ ધમ્મો જિણ્ણેસિયમુદારો S ।

* પરમજ્યોતિ, પરમશૂન્ય વગેરે શબ્દોની સમજ માટે જુઓ—હવે પછી છપાયેલ ‘ધ્યાનવિચાર’ (વિષય નં ૧૪) ।

ચત્તારિ ચેવ સસુરાસુરસ્સ લોગસ્સ ઉત્તમા હુતિ ।
 અરહત સિદ્ધ સાહુ ધંમ્મો જિણ્ણદેસિયમુયારો ॥ ૧૬ ॥ (૯)
 ચત્તારિ પિ અરહતે, સિદ્ધે સાહુ તદેવ વર્મ્મં ચ ।
 સસારઘોરકંપસમણ સરણ પગ્ગામિ ॥ ૧૭ ॥ (૧૦)
 ઐહ ‘અરહઓ મગ્ગઓ મહઙ્ગ મહાવીરવદ્ધમાણસ્સં ।
 પળયસુરેસરસેહરવિયલિયકુસુમચ્ચિયકમસ્સ ॥ ૧૮ ॥ (૧૧)
 જસ્સ વરધમ્મચક્ક ઢિણયરર્મિનં વ માસુરચ્છાય ।
 તેણ પગ્ગલત ગચ્છઙ્ગ પુરઓ જિણ્ણિદસ્સ ॥ ૧૯ ॥ (૧૨)
 આયાસ પાયાલ સયલ મહિમ્મલ પયાસત ।
 મિચ્છત્તમોહતિમિર હરેઙ્ગ તિણ્ણપિ લોયાણ ॥ ૨૦ ॥ (૧૩)

5

10

અરિહત, સિદ્ધ, સાધુ અને જિનેશ્વરોપ ઉપદેશેલો ઉદાર ધર્મ—૯ ચાર જ દેવો અને અસુરોથી યુક્ત ૯ના લોકમા ઉત્તમ છે ॥ ૧૬ ॥

સસારરૂપ મયનર રાક્ષસના મયથી હુ અરિહતો, સિદ્ધો, સાધુઓ અને (જિન) ધર્મ—૯, ચારનુ શરણ સ્વીકાર છું ॥ ૧૭ ॥

[હવે ચક્ર—ચત્ર દ્વારા પરમેષ્ઠીનુ ધ્યાન કરવાની રીત વતાવે છે । આ ચક્રને ‘પંચ-15 નમસ્કારચક્ર’, ‘વર્ધમાનચક્ર’ અથવા ‘પંચપરમેષ્ઠીચક્ર’ પણ કહે છે । તેમા સર્વ પ્રથમ મત્રને તે તે પદોની મહત્તા દર્શાવના પૂર્વક જણાવે છે । મૂલની ગાથાઓમા રેખાકિન શબ્દો મત્રના છે । આનુ ચત્ર ક્રેમ બનાવતુ તેની રીત આ સ્તોત્ર પઠી પ્રગટ કરનામા આવેલા ‘વર્ધમાનચક્રોદ્ધારવિધિ’ ન ૧૩ મા આપેલી છે, તેનુ ચત્ર-ચિત્ર ન ૧ તરીકે પ્રગટ કર્યું છે ।]

હવે સૂર્યવિવ્રની જેમ દેદીપ્યમાન પ્રભાગ્રહુ તેજથી જાગ્રત્યમાન ૯વુ ધર્મપરચક્ર જૈમની 20 આગલ ચાલે છે અને નમન કરતા ઇન્દ્રોના મુકુટથી ચરેલા પુણ્યોથી જેમના ચરણ પૂજાઈ છે ૯ના મહાન મહાવીર અરિહત મગ્ગતને નમસ્કાર હો ॥ ૧૮-૧૯ ॥

આકાશ, પાતાલ અને સમગ્ર પૃથ્વીમંડલને પ્રકાશિત કરતુ તે ચક્ર ત્રણેય લોકના મિથ્યાત્વ અને મોહસ્વરૂપ અગ્નાને દૂર કરે છે ॥ ૨૦ ॥

સયલમ્મિ વિ^૧ જીયલોઈં ચિતિયંમેત્તો કરેહ સત્તાણં ।

રૈક્ષં રક્ષસ-હાણિ-પિસાય-ગ્રહ-જક્ષ-ભૂયાણં ॥ ૨૧ ॥ (૧૪)

લહહ વિવાણ વાણ વવહારે ભાવઓ સરંતો ય ।

જુણ રણે ય રાયંગણે ય વિજયં વિસુદ્ધપ્પા ॥ ૨૨ ॥ (૧૫)

5 પચ્ચુસ-પઓસેસું સયયં ભવ્વો જણો સુહજ્ઞાણો ।

એવં જ્ઞાણમાણો મુક્કલં પહ સાહગો હોહ ॥ ૨૩ ॥ (૧૬)

વેયાલ-રુદ્-દાણવ-નરિંદ-ક્રોહંહિ-રેવડિણં ચ ।

સવ્વેસિં સત્તાણં પુરિસો અપરાજિઓ હોઈ^૨ ॥ ૨૪ ॥ (૧૭)

વિજ્ઞુ વ્વ પજ્જલંતિ સવ્વેસુ વિ અક્કલેસુ મત્તાઓ ।

10 પંચનમુક્કારપણ ઈક્કિલે ઉવરિમા જાવ ॥ ૨૫ ॥ (૧૮)

સસિધવલસલિલનિમ્મલ આયારસંહં ચ વણિયં વિંદું ।

જોયણસયપ્પમાણં જાલાસયસહસંદિપ્પતં ॥ ૨૬ ॥ (૧૯)

આ પ્રકારે ચિંતનમાત્રથી નમસ્કાર રાક્ષસ, હાકિની, પિશાચ, ગ્રહ, યક્ષ અને ભૂત-પ્રેતોથી વધાય જીવલોકમાં પ્રાણીઓની રક્ષા કરે છે ॥ ૨૧ ॥

15 આ (મંત્ર) નું ભાવથી સ્મરણ કરતો વિશુદ્ધ આત્મા વિવાદમાં, વાદમાં, વ્યવહારમાં, જુગારમાં, રણ-યુદ્ધમાં અને રાજાના આગણે (રાજદ્વારમાં) પણ વિજયને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૨૨ ॥

આ (નમસ્કાર મંત્ર) નું શુભ ધ્યાન કરનારો ભવ્ય માનવી સવારે અને સાંજે નિરંતર આવી રીતે ધ્યાન કરતાં કરતાં મોક્ષ પ્રતિ સાધક વને છે ॥ ૨૩ ॥

આ પંચનમસ્કારનું ધ્યાન કરનારો પુરુષ વેતાલ, રુદ્ર (આ વંને રૌદ્ર દેવો છે), રાક્ષસ, રાજા તેમજ 20 કૂપ્માંડી અને રેવતી (આ વંને રૌદ્ર દેવીઓ છે), તેમજ વધા પ્રાણીઓથી અપરાજિત વને છે । (અર્થાત્ આ વધા તે ધ્યાની આત્માને કંઈ નુકસાન કરી શકતા નથી ।) ॥ ૨૪ ॥

પંચનમસ્કાર પદમાં સર્વ અક્ષરોમાં (અં રિં હં તં સિં દ્વં આં યં રિં યં ઉં વં જ્ઞાં યં સાં હૂં ઇં સોઠ અક્ષરોમાં) પણ દરેક અક્ષર ઉપર રહેલી માત્રાઓ વીજળી જેવી જાગ્રત્યમાન (જ્વલ્લતી) છે અને દરેક અક્ષર ઉપર ચન્દ્રમા જેવું ડગ્ગલ, જલ જેવું નિર્મલ હજારો આકારવાળું,^૧ વર્ણયુક્ત, સેંકડો યોજન પ્રમાણ, 25 લાખો જ્વાળાઓથી દીપ્તું વિંદુ છે ॥ ૨૫-૨૬ ॥

૧ વિ જિયલોઈ SPJ । ૨. ^૧યમિત્તો ય પંચનમકારો S । ૩ રક્ષહ રં S । ૪ એવં જ્ઞાં SPJ । ૫ મોક્ષલપયસાહણો હોહ S । ૬ હોહ SPJ ૭ એકેકે S । ૮ જા ઉ S । ૯ સહિયં વં S । ૧૦ હસ્સદિ SP । ૧૧ 'નમસ્કાર લઘુપંજિકા' માં 'આયારસહસ્સ' એવો પાઠ છે । આ ગાથા ત્યાં પણ આવે છે ।

સોલસસુ અક્ષરેસુ^૧ ટ્રિકિંકં અક્ષર જગુજોય ।

ભવસયસહસ્મમહનો જમ્મિ ઠિઓ પચનવકારો ॥ ૨૭ ॥ (૨૦)

જો ધુણતિ હુ ફક્મનો ભવિઓ ભાવેણ પચનવકાર ।

સો^૨ ગચ્છડ સિવલોય ડજોયતો દસદિસાઓ ॥ ૨૮ ॥ (૨૧)

તન નિયમ-સજમરહો પચનમોકારસારહિનિડતો ।

નાણતુરગમજુતો નેહ^૩ પુર પરમનિવ્યાણ ॥ ૨૯ ॥ (૨૨)

સુદ્ધપ્પા સુદ્ધમણા પચસુ સમિર્દસુ સજુય તિગુત્તા ।

જે તમ્મિ રહે લંગા સિમ્ધં ગચ્છતિ સિવલોય ॥ ૩૦ ॥ (૨૩)

થમેઢ જલ જલણ ચિંતિયંમિત્તો વિ પચનવકારો ।

અરિ-મારિ ચોર-રાડલ-ચોરુસગ્ગ પળાસેહ ॥ ૩૧ ॥ (૨૪)

અદ્દેવ ય અદ્દસયા અદ્દસહસ્સ ચ અદ્દકોડીઓ ।

રક્ષતુ મે સરીર દેવાસુરપણમિયા સિદ્ધા ॥ ૩૨ ॥ (૨૫)

સોલ અક્ષરો(અં રં હં તં સિં દ્વં આં યં રિં યં ડં વં જ્ઞાં યં સાં હૂં)માનો એકેક અક્ષર જગતને પ્રકાશ કરનારો છે અને જે (અક્ષરો)મા આ પચનમસ્કાર સ્થિત છે તે છાત્રો મન (જન્મ-મરણ) નો નાશ કરે છે ॥ ૨૭ ॥

જે ભવિક-ભવ્ય પુરુષ એકચિત્તે ભાવથી આ પચનમસ્કારની સ્તુતિ કરે છે, તે વશે વિશાળોને પ્રકાશિત કરતો કરતો મોક્ષમા નિશ્ચયપૂર્વક જાય છે ॥ ૨૮ ॥

જેને તપ, નિયમ અને સયમરૂપી રથ છે, જેને પચનમસ્કારરૂપી સારથિ છે અને જે જ્ઞાનરૂપી ઘોડાઓથી જોડાયેલ છે તે પરમનિર્વાણપુર-મોક્ષપુરીમા જાય છે ॥ ૨૯ ॥

શુદ્ધ મનગાગે, દિર્ઘાદિ પાંચે સમિતિઓથી યુક્ત તથા મનગુપ્તિ, વચનગુપ્તિ અને કાયગુપ્તિથી^{૨૦} શુભ (હિંદ્રિયોનો ગોપનનાર) જે શુદ્ધ આત્મા વિજયત તથા આ રથમા બેસે છે તે તરત મોક્ષમા જાય છે ॥ ૩૦ ॥

આ પચનમસ્કાર ચિંતન માત્રથી જલં અને અગ્નિને થમાવે છે તથા શત્રુ, મહામારી, ચોર, થેમજ રાજકુલ દ્વારા થતા ભયકર ઉપદ્રવોનો નાશ કરે છે ॥ ૩૧ ॥

દેવતા અને અસુરો આઠ, આઠ સો, આઠ હજાર કે આઠ કરોડ સિદ્ધો મારા શરીરની રક્ષા કરો ॥ ૩૨ ॥^{૨૧}

[વિશેષ-વિ સ પ આશાધરે ર્વેચા “પ્રતિષ્ઠાસારોદ્ધાર” (પ્રકાં જૈન પ્રથ પદ્ધાર્ક કાર્યાલય, મુર્દે, ૧૯૭૪) પૃષ્ઠ ૮૬ મા નીચે મુનન ગાયા અને તેની ટીકા આપી છે:—

“અદેવ ય અદ્દસયા અદ્દસહસ્સા ય અદ્દકોડીઓ ।

રક્ષતુ મે મરીર દેવાસુરપણમિયા સિદ્ધા ॥ ૭ ॥ સ્વાહા ॥”

૧ ૫૨૩ ૬ । ૨ ૫૨૪ ૭, ૫૨૫ ૮ । ૩ સો પચ(૫)૬ ૮ । ૪ નં ૫૨૬ ૯ । ૫ તિગુત્તે ૬૫૧ ।
૬ સ્ત્રનોત્તિ ૭૬ । ૭ ચિંતિયંમો ૪ ।

ૐ^૧ નમો અરિહંતાણં તિલોયપુજ્ઞો ય સંયુજો મયવં ।

અમર-નર-રાયમહિઓ અણાઈનિહણો સિવં દિસડ ॥ ૩૩ ॥ (૨૬)*

*

સન્વે પઓસમચ્છર આહિયહિયયા પળાસમુવંતિ ।

દુંગુળીકયધણુસદં સોડં પિ મહાધણું સહસા ॥ ૩૪ ॥ (૨૭)

†

ઇય તિહુયળપ્પમાણં સોલસપત્તં જલંતદિત્તસરં ।

અંદાર અટ્ટવલયં પંચનમોકારચક્રમિણં ॥ ૩૫ ॥ (૨૮)

5

—“અનેન સ્વસ્યાઙ્ગપ્રત્યઙ્ગપરામર્શઃ કાર્યઃ । તતઃ “ૐ ધનુ ધનુ મહાધનુ સ્વાહા” ઇમાં ધનુર્વિદ્યાં વામકરાઙ્ગુલીપર્વસુ વિન્યસ્ય પ્રતિમાગ્રે વામપાદાઙ્ગુષ્ઠેન સરેષાગ્રપુરસ્સરં ધનુરાલિલ્ય વામ-
પાદેનાક્રમ્ય કાયોત્સર્ગેણ સ્થિતઃ સન્ “ૐ ણમો અરહંતાણં, ણમો સિદ્ધાણં, ણમો આઈરિ-
યાણં, ણમો ઉવજ્ઞાયાણં, ણમો લોએ સવ્વાસાહૂણં; થંમેઙ્ગ જલ-જલણં ચિત્તિયમિત્તેણ
પંચનમોકારો । અરિ-મારિ-ચોર-રાડલ ધોરુવસગ્ગં હ્રાં હ્રીં હ્રૂં હ્રૌં હ્રઃ વિણાસેઙ્ગ સ્વાહા ॥
ઇદં સપ્તવારાન્ હ્રદુચાર્ય અષ્ટોત્તરશતં ધનુર્વિદ્યામાવર્તયેત્ ॥ ઇતિ સકલીકરણવિધાનમ્ ॥”

10

અર્થ—આ ગાથાથી પોતાના અંગ અને તેના અવયવોનો વિચાર કરવો । એ પછી “ૐ ધનુ ધનુ મહાધનુ સ્વાહા” આ પ્રકારની ધનુર્વિદ્યાને ઢાવા હાથની આંગળીઓના વેઢાઓમાં સ્થાપન
કરીને પ્રતિમાની આગળ ઢાવા પગના અંગૂઠા વડે હ્રીંકારપૂર્વક ધનુષ્યનું આલેખન
કરીને, તેને ઢાવા પગથી ઓઢંગવું । તે પછી કાઢસગમાં સ્થિર વનીને “ૐ ણમો અરહં-
તાણં, ણમો સિદ્ધાણં, ણમો આઈ(ય)રિયાણં, ણમો ઉવજ્ઞાયાણં, ણમો લોએ સવ્વાસાહૂણં
થંમેઙ્ગ જલજલણં ચિત્તિયમિત્તેણ પંચનમોકારો । અરિમારિચોરરાડલધોરુવસગ્ગં હ્રાં હ્રીં હ્રૂં
હ્રૌં હ્રઃ વિણાસેઙ્ગ સ્વાહા” આ મંત્રનો સાત વાર હૃદયમાં ઉચ્ચાર કરવો અને એકસો
ને આઠ વાર ધનુર્વિદ્યાનો જાપ કરવો ॥ આ પ્રકારે સકલીકરણ કરાય છે ॥ ૩૨ ॥

15

અરિહંતને ઐકારપૂર્વક નમસ્કાર થાઓ । જે ભગવાન ત્રણ લોકના પૂજ્ય છે, સારી રીતે સ્તુતિ
કરાયેલા છે, ઇંદ્ર અને રાજાઓ વડે પૂજાયેલા છે અને જન્મ—મરણથી રહિત છે તે અમને મોક્ષ આપો ॥ ૩૩ ॥

વેવઢો કરાયેલો ‘ધણુ’ શબ્દ અને ‘મહાધણુ’ શબ્દ અર્થાત્ “ૐ ધણુ ધણુ મહાધણુ
મહાધણુ [સ્વાહા]”—એ પ્રકારની વિદ્યા સાંભળનાર વધા ઈર્ષ્યાલુ દ્વેષથી ભરેલા હૈયાવાળા
શીઘ્ર નાશ પામે છે ॥ ૩૪ ॥

25

(પંચપરમેષ્ઠીચક્રનો મહિમા—)

સોઢ પત્રવાલું, જ્વલંત અને દેદીપ્યમાન સ્વરોવાલું તથા આઠ આરા અને આઠ વલયોથી યુક્ત
આ ‘પંચનમસ્કારચક્ર’ (વર્ધમાનચક્ર અથવા પંચપરમેષ્ઠીચક્ર) ત્રિભુવનમાં પ્રમાણભૂત છે ॥ ૩૫ ॥

૧ નમહ અં S । ૨ સઠિઝોં V । ૩ એતદ્વાથાનન્તરં PJ આદર્શયોરિયમધિકી ગાથા દૃશ્યતે—“નિદ્ધવિય-
અટ્ટકમ્મો સુદ્ધભૂયનિરંજણો સિવો સિદ્ધો । અમરનરરાયમહિઓ અણાઈનિહણો સિવં દિસડ ॥ ૪ મુવંતિ J ।
૫ દુગુણિકય P । ૬ અટ્ટાર અં P । S પ્રતૌ સમાપ્ત્યન્તે ‘મહાનિશીથસ્તોત્રં સમાપ્તમિતિ’ પાઠઃ ।

સયલુજોદયશુભળં વિદ્યાવિયસેસસત્તુસંધાય ।

નાસિયમિચ્છત્તતમ વિયલિયમોહ હતતમોહ ॥ ૩૬ ॥ (૨૯) ।

(યત્રધ્યાનતુ ફટ—)

આ(યત્ર)નુ ધ્યાન ઘષા મુખનોને પ્રકાશિત કરનારુ, સર્વ શત્રુઓના સમૂહને નસાદનારુ, મિથ્યાત્વરૂપી અધકારનો નાશ કરનારુ, મોહને દૂર કરનારુ અને અજ્ઞાનના સમૂહને હણનારુ છે ॥ ૩૬ ॥ ૬

(પ્રતિ-પરિચય)

આ સ્તોત્રનો કેટલેક સ્થલે ‘પચપરમેષ્ઠિયુત્ત’ નામે ઉલ્લેખ કરેલો મળે છે । શ્રીહેમચદ્રાચાર્યે પોતાના ‘સિદ્ધહેમચદ્રશ્દાનુશાસન’ ઉપર રચેલા સ્વોપજ્ઞ વૃહદ્યાસ (શન્દમહાર્ણવન્યાસ)મા ‘ઝંઈ’ સૂત્ર ઉપર જે વ્યાખ્યા કરી છે તેમા આ સ્તોત્રની ૧૩ મી ગાથાનુ પ્રમાણ આપતા આ સ્તોત્રનુ ‘પચપરમેષ્ઠિયુત્તિ’ એવુ સસ્કૃતમય નામ ઉલ્લેખ્યુ છે । યજ્ઞી, શ્રીજિનપ્રમસૂરિરચિત ‘વિધિ-10 માર્ગપ્રપા’ મા આ સ્તોત્રનુ ‘પરમેષ્ઠિયવળ’ નામ આપ્યુ છે । જ્યારે કેટલીક હસ્તલિખિત પ્રતિઓમા, રાસ કરીને ભક્તિમરુતોત્ર ઉપરની ‘નમસ્કારવ્યારયાનટીકા’મા આ સ્તોત્રનુ નામ ‘મહાનિશીથ-સ્તોત્ર’ હોવાનુ દર્શાવ્યુ છે । આ સ્તોત્રના કર્તા વિશે કોઈ માહિતી મળી નથી ।

સ્તોત્રની રચનામા જૈન પરપરાની મત્ર અને ધ્યાનવિપયક પ્રાચીન ધ્યાનપ્રણાલીની છાપ અંકિત થયેલી જોવામા આવે છે, જેની ન ૧૪ ‘ધ્યાનવિચાર’ મા દર્શાવેલી પરિમાપાયી પુષ્ટિ મળે છે । આ 15 ‘ધ્યાનવિચાર’ કૃતિરૂપ હસ્તલિખિત મહારના અનેક પ્રયોના પેટાઢમા પડેલો અચાનક હાથ આવ્યો, જેના આધારે આ સ્તોત્રમા નિર્દેશ કરેલા ધ્યાનવિપયક પારિભાષિક શબ્દોનુ ભાવોદ્ઘાટન સુકર વન્યુ છે ।

ઘઢી, અરિહત મગયાનની આગત્ર ચાલતા ધર્મચક્રનુ યત્રસ્વરૂપ પ્રગટ કરીને નમસ્કારમત્ર સત્રધી ધ્યાનનો વિશિષ્ટ પ્રકાર પ્રદર્શિત કર્યો છે । આ યત્રનો ભાવ એ છે કે, પોતાના હૃદયની સિદ્ધિને માટે આપણા ધ્યાનને અન્યત્ર ન જવા દેતા પોતાની નૈસર્ગિક શક્તિઓને નિયમપૂર્વક જાગૃત કરીને એ તરફ ઘાઙ્યાનો પ્રયોગ કરવો તે છે । યસ્તુત યત્ર ધ્યાન આત્મા ઉપર ઢાગેલા રાગ-દ્વેષરૂપ મઢ દૂર કરવામા અને આત્મસ્વભાવની રમણતા કેત્રવમામા ઉપયોગી સાધન થઈ પડે છે । આ યત્રની આલેખનવિધિ માટે જૂઝો ન ૧૩, અને યત્રની આકૃતિ માટે જૂઝો ચિત્ર ન ૧ ।

‘આ સિયાય માર્ગમા શત્રુ અથવા ચોરને દૂર કરવા માટે ઘનુર્વિધાનો જે પ્રયોગ કરાય છે તેનો ઉલ્લેખ આ સ્તોત્રમા કરેલો છે ।

25

આ સ્તોત્રમા રામ કરીને પાચ વિપયોનુ નિરૂપણ છે ૧ નમસ્કારસૂત્રનુ રહસ્ય, ૨ ચાર શરણોનુ રહસ્ય, ૩ પચનમસ્કારચક્ર ૪ ધ્યાનની પ્રક્રિયા, અને ૫ ઘનુર્વિધા ।

આ વિપયો ઉપર વિચાર કરવામા આવ્યો ત્યારે ણી ગાથાઓના ક્રમમા એકસૂત્રતા ઢાગતી નહોતી । તેવી આ રચના સકલિત કરવામા આવી હોય એવુ અનુમાન થાય છે ।

જો કે, આ સ્તોત્રની ૨૦-૨૫ જેટલી હસ્તલિખિત પ્રતિઓ મળી છે તેમા, તેમજ પાંચેક સ્થલે ૨૦ પ્રકાશિત થયેલ આ સ્તોત્રનો પાઠક્રમ એક જ પ્રકારનો ઉપલબ્ધ થાય છે । માત્ર એક હસ્તલિખિત

પ્રતિ, જેની જૈન સાહિત્ય વિકાસમંડળના સંગ્રહમાં ફોટો સ્ટેટિક નકલ લેવામાં આવી છે, અને મૂળ પ્રતિ શ્રીવિજયમોહનસૂરીશ્વરજી શાસ્ત્રસંગ્રહમાંથી મળી હતી, તેમાં આ રચનાનો ગાથાક્રમ જૂદી રીતે નોંધાયેલો જોવામાં આવ્યો ત્યારે વિષયક્રમ અને રચનાની સંકલનાત્મકતા સંબંધી અનુમાનને પુષ્ટિ મળી ।

૬ અહીં આ સ્તોત્રનો ગાથાક્રમ મળી આવેલી આ એક જ પ્રતિમાંથી સ્વીકૃત કર્યો છે, વીજા પ્રકારના ગાથાક્રમનો તે તે મૂળની ગાથાના અંક સાથે નિર્દેશ કર્યો છે । વંને ક્રમની તાલિકા નીચેના કોષ્ટક મુજબ છે—

સ્વીકૃત ગાથાક્રમ	વીજા પ્રકારનો ગાથાક્રમ	સ્વીકૃત ગાથાક્રમ	વીજા પ્રકારનો ગાથાક્રમ	સ્વીકૃત ગાથાક્રમ	વીજા પ્રકારનો ગાથાક્રમ
૧ થી ૭	૧ થી ૭	૧૭	૧૦	૨૭	૨૦
૮	૩૩	૧૮	૧૧	૨૮	૨૧
૯	૩૦	૧૯	૧૨	૨૯	૨૨
૧૦	૩૧	૨૦	૧૩	૩૦	૨૩
૧૧	૩૨	૨૧	૧૪	૩૧	૨૪
૧૨	૩૪	૨૨	૧૫	૩૨	૨૫
૧૩	૩૫	૨૩	૧૬	૩૩	૨૬
૧૪	૩૬	૨૪	૧૭	૩૪	૨૭
૧૫	૮	૨૫	૧૮	૩૫	૨૮
૧૬	૯	૨૬	૧૯	૩૬	૨૯

૨૦ જે વીશ—પચીસ જેટલી પ્રતિઓ જોવામાં આવી તેમાંથી ચાર પ્રતિઓમાંથી પાઠભેદો લેવામાં આવ્યા છે । તે પ્રતિઓનો પરિચય આ રીતે છે :—

૧. ફોટોસ્ટેટિક કૉપી નં. ૩ ની પ્રતિ ૧૨ પત્રની છે । તેનાં પાઠાંતરો J સંજ્ઞાથી લેવામાં આવ્યાં છે ।

૨. ફોટોસ્ટેટિક કૉપી નં. ૪ ‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ની ૫૦ પત્રની આ પ્રતિમાં ૪૬ મા પત્રમાં આ સ્તોત્ર આપવામાં આવ્યું છે । તેના પાઠાંતરો S સંજ્ઞાથી લીધાં છે । આ પ્રતિના પાઠ અને ગાથાક્રમને આદર્શ પાઠ રાખ્યો છે ।

૩. પ્રાચીન જૈન સાહિત્યોદ્ધાર ગ્રંથાવલી—જૈન સ્તોત્ર સંગ્રહ ભા. ૧ પ્રકાશક : શ્રી સારાભાઈ મણિલાલ નવાવ, અમદાવાદ વિ. સં. ૧૯૮૯—માંથી જે પાઠાંતરો લીધા તે P સંજ્ઞાથી સૂચવ્યા છે ।

૪. વિધિમાર્ગપ્રપા, કર્તા : શ્રીજિનપ્રભસૂરિ, પ્રકા. શ્રીજિનદત્તસૂરિ—પ્રાચીન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ, સુરત, વિ. સં. ૧૯૯૭ માંથી મળેલાં પાઠાંતરો V સંજ્ઞાથી નોંધ્યાં છે ।

[विभाग]

नमस्कार स्वाध्याय ।

प्राप्त]

।

।

શ્રીમદ્ગુપ્તસ્વામિપ્રણીત

પચ્ચનમસ્કારચક્રોદ્ધારવિધિઃ ।

[પચ્ચ પરમેષ્ઠિચક્ર, વર્ધમાનચક્રં વા]

[‘અરિદાણાદિ’ સ્તોત્રગતસ્ય વર્ધમાનચક્રસ્યોદ્ધારવિધિર્લિખ્યતે ।]

*

અષ્ટારમદ્વલય પચ્ચનમસ્કારચક્ર ભવતિ । ચક્રતુમ્બે [સાધકઃ] નામગર્ભે ‘અર્હ’ इत्येतદક્ષર લિખેત્ ।

‘ૐ નમો અરહતાણ, ૐ નમો સિદ્ધાણ, ૐ નમો આયરિયાણ, ૐ નમો ઉવજ્ઞાયાણ’

પદ્મ પદ્મચતુષ્ટયમરણા મધ્યે લિખેત્ ।

‘પાશા ડહુશા-ડમય-વરદા’ (ઑં કૌં હ્રીં શ્રીં) અનુક્તા અપિ ઐરાન્તરેષુ લિખ્યન્તે इत्यુપદેશૈ ।

‘ૐ નમો લોએ સઘ્નસાહુણ સ્વાહા’ इति પ્રથમવૈલયે લિખેત્ ॥ [૧]

10

‘ૐ નમો ચત્તારિ મગલ-અરહંતા મગલ, સિદ્ધા મંગલ, સાહુ મગલ, કેન્ડલિપન્નત્તો ધમ્મો મગલં । ચત્તારિ લોગુત્તમા-અરહતા લોગુત્તમા, સિદ્ધા લોગુત્તમા, સાહુ લોગુત્તમા, કેન્ડલિપન્નત્તો ધમ્મો લોગુત્તમો । ચત્તારિ સરણ પચ્ચામિ-અરહતે સરણં પચ્ચામિ, સિદ્ધે સરણ પચ્ચામિ, સાહુ સરણ પચ્ચામિ, કેન્ડલિપન્નત્ત ધમ્મ સરણ પચ્ચામિ સ્વાહા ।’

પદ્મ વૈલયે લિખેત્ ॥ [૨]

16

‘ૐ નમો ભગવઑ વદ્ધમાણસમિસ્સ જૈસ્સ [વરધમ્મ] ચક્ર જૈલત ગચ્છહ આયાસં પાયાલં’ લોયાણ ભૂયાણ જૂએ વા રણે વા રાયગણે વા વારણે વધણે મોહણે થમણે સંચ્ચસત્તાણં અપરાજિઑ ભવંમિ સ્વાહા ।’

અનુવાદ ।

૧. પચ્ચનમસ્કારચક્ર આઠ આરા અને આઠ વલય (વર્તુલ) નુ બને છે । આ ચક્રના મધ્ય 20 માગમા-ગર્ભમા ‘અર્હ’ એવા અક્ષરો લખવા ।

‘ૐ નમો અરહતાણ, ૐ નમો સિદ્ધાણ, ૐ નમો આયરિયાણ’, અને ‘ૐ નમો ઉવજ્ઞાયાણ’ એ ચાર પદો આરાઓની મધ્યમા લખવા ।

‘પાશ’ (ઑં), ‘અકુશ’ (કૌં), ‘અભય’ (હ્રીં), અને ‘વરદ’ (શ્રીં) જો કે અહીં સ્પષ્ટ-પણે કહેલા નથી તો પણ વિદિશાઓમા લખવા પડે સપ્રદાય-આશ્રાય છે ।

25

‘ૐ નમો લોએ સઘ્નસાહુણ સ્વાહા’ એ પ્રમાણે પ્રથમ વલયમા લખવું ।

‘ૐ નમો-ચત્તારિ મગલ’ સ્વાહા । આ પ્રમાણે ઘીના વલયમા લખવું ।

‘ૐ નમો ભગવઑ વદ્ધમાણસમિસ્સ’ સ્વાહા । આ મત્ર સર્વ કર્મ (પદ્મકર્મ)

૧ ‘શ-વરદા-ડમયદા’ જ । ૨ ‘વિદિગરાન્તરેષુ’ જ । ૩ ‘શ કલ્યાણિ’ જ । ૪ અસિન્ વિધૌ ૪ આદરેં રાત્રે ‘વલયે, વલય’ इति પાઠે ‘વલકે, વલક’ इति પાઠો દર્શિત । ૫ ‘જસમ એવં ચર્ક’ જ । ૬ ‘ચલત’ જ । ૭ ‘પાયાલ સયલે મહિર્મંડલ પયાસતે લોયાણ’ જ । ૮ ‘સઘ્નઆવસતાણ’ જ । ૯ ‘મલત’ જ ।

સર્વકર્મકરોઽયં મંત્રઃ । સ્તંભન-મોહન-શાન્તિક-પૌષ્ટિક-વશીકરણાદિર્જ્વન્યેષ્વપ્યુપસર્ગેષ્વયમેવ પઠિતવ્યઃ । તૃતીયવલયે લિખેત્ । [૩]

‘ૐ નમો-થંભેઙ્ જલં જલણં ચિંતિયૈમિત્તો વિ પંચનવકારો ।

અરિ-મારિ-ચોર-રાહુલ-ધોરુવસર્ગં પળાસેઙ્ ॥ સ્વાહા ॥’

5 સ્તંભનક્રિયા યોજનશતાદપિ । ચતુર્થવલયે લિખેત્ ॥ [૪]

‘ૐ નમો-અદ્વેવ ય અદ્વસયં અદ્વસહસ્સં ચ અદ્વકોડીઓ ।

રક્ષંતુ મે સરીરં દેવાસુરપણમિયા સિદ્ધા ॥ સ્વાહા ॥’

૬ આત્મરક્ષાવિદ્યા પન્ચમવલયે લિખેત્ ॥ [૫]

‘ૐ નમો અરહંતાણં તિલોયપુજો ય સંથુઓ ભયવં ।

10 અમર-નરરાયમહિઓ અણાઙ્નિહણો સિવં દિસહ ॥ સ્વાહા ॥’

૭ આ સિદ્ધવિદ્યા પઞ્ચવલયે લિખેત્ ॥ [૬]

‘ૐ નમો સિદ્ધાણં-

તવ-નિયમ-સંજમરહો પંચનમુક્કારસારહિનિહત્તો ।

નાણતુરંગમજુત્તો નેઙ્ પુરં પરમનિવ્વાણં ॥ સ્વાહા ॥’

15 આ મોક્ષવિદ્યા સપ્તમવલયે લિખેત્ ॥ [૭]

‘ૐ ધણુ ધણુ મહાધણુ મહાધણુ સ્વાહા ।’

કરનારો છે । સ્તંભન, મોહન, શાન્તિક, પૌષ્ટિક, વશીકરણ આદિમાં તેમ જ વીજા એવા ઉપસર્ગોમાં આ જ મંત્ર ભળવો । તે મંત્ર ત્રીજા વલયમાં લખવો ।

20 ૐ નમો થંભેઙ્.....૦સ્વાહા ।’ આ મંત્રથી સો યોજન સુધી સ્તંભન ક્રિયા થાય છે, તેને ચોથા વલયમાં લખવો ।

‘ૐ નમો અદ્વેવ.....૦સ્વાહા ।’ આ ‘આત્મરક્ષા’ નામની વિદ્યા પાંચમા વલયમાં લખવી ।

‘ૐ નમો અરહંતાણં અદ્વ.....૦સ્વાહા ।’ આ ‘સિદ્ધવિદ્યા’ છઠ્ઠા વલયમાં લખવી ।

‘ૐ નમો સિદ્ધાણં તવ.....૦સ્વાહા ।’ આ ‘મોક્ષવિદ્યા’ સાતમા વલયમાં લખવી ।

25 ‘ૐ ધણુ ધણુ મહાધણુ મહાધણુ સ્વાહા ।’ આ મંત્રને માર્ગમાં બાળ સહિત ધનુષ આલેખીને, તેને ઢાવા પગથી ઓઢંગીને, ઢાવી તરફ જવાથી આયુધ-શસ્ત્રનું સ્તંભન થાય છે અને ચોરનો ભય લાગતો નથી । આ ‘આયુધસ્તંભનવિદ્યા’ આઠમા વલયમાં લખવી । X

૧ અથ સર્વકર્મકરમન્ત્રસ્યાક્ષરપ્રમાણં ૭૪ નિર્દિષ્ટમેતાવતા ટિપ્પણગતપાઠો ન સમ્યગ્ભાતિ । ૨ “દિ પુન્યેષૂપ” ૪ । ૩ ‘વ્યમત્તો વિ’ ૪ । ૪ અદ્વવિહકમ્મમુક્કો તિલોય” ૪ ।

X ‘નમસ્કારલઘુપંજિકા’ [હ૦ લિં પ્રતિની નકલ જૈ૦ સા૦ વિ૦ મં૦ ના સંગ્રહમાં છે, તે]માં આ વિદ્યાનું વિશેષ સ્પર્શીકરણ નીચે મુજબ મળે છે :-

આ વિદ્યાની ક્રિયા—કાયોત્સર્ગપૂર્વક આ મંત્રનો ૧૦૮ કે ૧૦૦૮ વાર જાપ કરવો, અને માર્ગમાં બાળ સહિત ધનુષ આલેખી, ઢાવા પગ વડે ચાલવાનું શરૂ કરી મૌનપણે જઈ, આથી રસ્તામાં ચોરનો ભય લાગતો નથી અને સંપ્રામમા આયુધ-શસ્ત્રને થંભાવે છે ।

તદુપરિ ષોડશવીજાક્ષરાણિ—‘અરિહંત સિદ્ધ આયરિય ઉવજ્ઞાય સાહુ ।’

ચતુર્ણુ પટકોણેષુ—‘ ૪ । ૮ । ૧૦ । ૨ ॥’

ઈશાને—‘ૐ’ ઇન્દ્રભૂતયે સ્વાહા ।

સોમે અવગ્નુ વગ્નુ સુમણે સોમણસે તહ ય મહુમહુરે ।

૬ કિલિ કિલિ અપ્પડિચક્કા હિલિ હિલિ દેવીઓ સન્વાઓ ॥’ ઇતિ ગાથા ।

પૂર્વદિશિ—‘ૐ’ અગ્નિભૂતયે સ્વાહા ।’

આગ્નેયે—‘ૐ’ વાયુભૂતયે સ્વાહા । ૐ અ સિ આ ઉ સા હુલુ હુલુ હુલુ હુલુ ઇચ્છિયં કુરુ
કુરુ સ્વાહા ।’ તત્રૈવ— ‘ૐ’ વ્યક્તાય સ્વાહા ।’

દક્ષિણે—‘ૐ’ સુધર્મસ્વામિને સ્વાહા ।’

૧૦ [નૈઋત્યે—‘ૐ’ મણ્ડિકાય સ્વાહા ।’ તત્રૈવ— ‘ૐ’ મૌર્યપુત્રાય સ્વાહા ।’]

પશ્ચિમે—‘ૐ’ અકમ્પિતાય સ્વાહા ।’ વાયવ્યે—‘ૐ’ અચલભ્રાત્રે સ્વાહા ।’

ઉત્તરતઃ—‘ૐ’ મેતાર્યાય સ્વાહા ।’ પુનરીશાને—‘ૐ’ પ્રભાસાય સ્વાહા ।’

‘ૐ નમો સન્વસિદ્ધાણં’ પદં વહિશ્ચતસ્રપુ દિક્ષુ, અષ્ટારશિરઃકલશેષુ ‘ જંમે મોહે જંમે મોહે’ અક્ષર ૮ લેખ્યાઃ ।

૧૫ ‘ૐ નમો અરહંતાણં એહિ એહિ નંદે મહાનંદે પંથે વંધે દુપયં, પંથે વંધે ચડપ્પયં, ઘોરં આસીવિસં વંધે, જાવ ગંઠિં ન મુંચામિ ।’ પશ્ચિમદિશિ લેખ્યઃ ।

ૐ નમો સન્વસિદ્ધાણં ઉપરિ ત્રિરેખમાયાવીજં [હ્રીં]’ અંતે ‘ક્રૌં’ ઇતિ ।

હ્રૌં હ્રૌં હ્રૌં હ્રૌં :’ એ મંત્રાક્ષરો લખવા । તેના ઉપર ‘અ ર હં ત સિ દ્ધ આ ય રિ ય ઉ વ જ્ઞા ય સા હૂ’
એ સોઠ અક્ષરો લખવા । પટના ચાર ખૂણામાં અનુક્રમે ૪, ૮, ૧૦, ૨ એમ અંકો લખવા ।

૨૦ ઈશાનખૂણામાં ‘ૐ ઇન્દ્રભૂતયે સ્વાહા’ લખવું, તેમજ ત્યાં ‘સોમે અવગ્નુ’ ગાથા લખવી ।

પૂર્વદિશામાં ‘ૐ અગ્નિભૂતયે સ્વાહા’ લખવું, અગ્નિખૂણામાં ‘ૐ વાયુભૂતયે સ્વાહા’ લખવું ।

તેમજ ‘ૐ અસિઆઉસા હુલુ હુલુ.....’ લખવું, ત્યાં જ ‘ૐ વ્યક્તાય સ્વાહા’ લખવું ।

દક્ષિણદિશામાં ‘ૐ સુધર્મસ્વામિને સ્વાહા’ લખવું । નૈઋત્યખૂણામાં ‘ૐ મંડિકાય સ્વાહા’
તથા ‘ૐ મૌર્યપુત્રાય સ્વાહા’ લખવું ।

૨૫ પશ્ચિમદિશામાં ‘ૐ અકમ્પિતાય સ્વાહા’ લખવું । વાયવ્યખૂણામાં ‘ૐ અચલભ્રાત્રે સ્વાહા’
લખવું । ઉત્તરદિશામાં ‘ૐ મેતાર્યાય સ્વાહા’ લખવું । ઈશાનખૂણામાં ફરી ‘ૐ પ્રભાસાય સ્વાહા’ લખવું ।

વહારની ચારે દિશામાં ‘ૐ નમો સન્વસિદ્ધાણં’ પદ લખવું અને આઠ આરાના મથાળે કલ-
શમાં ‘જંમે મોહે જંમે મોહે’ એ આઠ અક્ષરો લખવા । ‘ૐ નમો અરહંતાણં એહિ એહિ.....
મુદ્ધામિ’ પશ્ચિમદિશામાં લખવું । (આ ભાગનું ઊપર જણાવેલા ગણધર-પદ લેખનવાળા ભાગ સાથે
અનુસંધાન સમજવું ।)

૩૦ ‘ૐ નમો સન્વસિદ્ધાણં’ પદ ઉપર માયાવીજ ‘હ્રીં’ કાર થી શરૂ થતી ત્રણ રેखाઓ ફરતી દોરવી
અને તેના છેડે ‘ક્રૌં’ વીજ લખવું, તથા ગર્ભમાં ‘સમ્યગ્જ્ઞાનાય નમઃ, સમ્યગ્દર્શનાય નમઃ’, અને

તથા ગર્ભે—‘સમ્યગ્જ્ઞાનાય નમ, સમ્યગ્દર્શનાય નમ, સમ્યક્ચારિત્રાય નમ ।’
 ઇન્ધ્રક્ષૈર્વેદિતમર્હવીજ કાર્યમ્ ॥

કાર્યકારણે ત્પન્ને, મળ્ડલમધ્યસથિતમ્ ।
 પૂજયેદ્ ય સદા યન્ત્ર, સ દેનરપિ પૂચતે ॥
 ઇતિ યન્ત્રમ્ ॥ [પદ્મ]નમસ્કારચક્ર લેખનવિધિ ॥

5

[૧] ધ્યાનવિધિ ।

વિજ્ઞુ વ્ય પજ્જલતિ સન્નેસુ વિ અક્ષરેસુ મત્તાઓ ।
 પચનમુક્કારપર્ણ ઇક્ષિક્ષે ડગરિમા જાન ॥ ૧ ॥ [૨૫]*
 મસિધનલસલિલિનિમ્મલ આયારસહ ચ વળિય વિંદુ ।
 જોયણસયપ્પમાણ જાલાસયસહસદિપ્પત ॥ ૨ ॥ [૨૬]
 સોલસસુ અક્ષરેસુ ઇક્ષિક્ષ અક્ષર જગુજ્જોય ।
 ભનસયસહસમહ્ણો જમ્મિ ઠિઓ પચનનકારો ॥ ૩ ॥ [૨૭]
 જો યુણતિ હુ ઇક્ષમ્ણો ભવિઓ માવેણ પચનનકાર ।
 મો ગચ્છઈ સિયલોય ડગ્ગોયતો દસદિસાઓ ॥ ૪ ॥ [૨૮]
 પચનમોક્કારપર્ણ [સત્તે] અક્ષર(રા) સોલસા હુતિ ।
 ‘અરિહત સિદ્ધ-આયરિય ડગ્ગાયા-સાહુ’ [૫૫] ॥ ૫ ॥
 ઇદાનીં પદ્ધતીજાતિ સમ્પત્તિરુપ્પાદાયા નાતયાનિ—‘અ સિ આ ડ સા ।’

10

15

સમ્યક્ચારિત્રાય ‘નમ’ ૫ અક્ષરોયી વેદિન ‘અઠ્ઠ’ વીજ લલ્લુ x

કાર્ય-કારણ ઉત્પન્ન થતા જે મડલના મયભાગમા રહેલ યત્ન પૂજન કરે છે તે દેવો વડે ૨૦
 જ્ઞાપ છે । આ પ્રમાણે પચ નમસ્કાર ચક્રનો લેખનવિધિ પૂરો થયો ।

૧ ધ્યાનવિધિ ।

ધ્યાનવિધિમા આપેલી પ્રથમની ચાર ગાથાઓ મૂલ ‘અરિહાણ’^૦ સ્તોત્રની ૨૫, ૨૬, ૨૭ અને ૨૮
 મી ગાથાઓ છે । તેવી તેનો અનુવાદ મૂલ સ્તોત્રમાથી જોઈ લેવો, અહા આપ્યો નથી । પાંચમી ગાથાનો
 અનુવાદ નીચે પ્રમાણે છે —

25

પચનમસ્કારના પદોમા સોટ અક્ષરો છે —‘અરિહન સિદ્ધ આયરિય ડગ્ગાયા સાહુ ।’
 ના પર્યં કે પચપરમેટ્ટીચક્રનુ આરાધન કરતા આ સોલ્લ અક્ષરનુ ધ્યાન ધરાવતુ છે ।
 મરુતીકરણ મમયે આ પાંચ વીજો ધ્યાનમા લેવા —‘અ સિ આ ડ સા ।’

૦ કોટકગતાઝા ‘અરિહાણ’ સ્તોત્રમ્ય ગાથાઝા વિવેચા ।

x ધીવા પ્રતિમા આગળનો પાઠ આ પ્રમાણે મટે છે —માયાવીજ ‘ઈં’ શર વડે વેદિન કરા, કૌ વીજ વડે ૩૦
 પૂરા કરી, પારેય દિશાઓમાં ઘસર અને જ્ઞાઓમાં ઘસર ન્હી, પદ્ધતિના આધારવાહુ ઘરામઝલ-થતુલાદ્ધર બનાવવો,
 તે પછી પૃષ્ઠીમન્ત્ર-ચતુરસ્રકર, ચત્રના લાઠનવાહુ કપૂર, વસ્ત્રી કુકુમ ગોરોચન ચોર (૮) ઘુગધિત દ્રવ્યો વડે
 પોનારી જાતિની કે દમની દેવતીયી યત્ર રમ્મુ । પહેલા યાગધર- રે” ધીવ પછી માયાવીજ- ઈં ધીજ અને રેડ
 ‘નમ’ એમ આગા મત્ર પદ્મા (ગાદ લાગે તે રીતે) લગ્મુ ।

[२] आत्मरक्षा ।

[इदानीमात्मरक्षां वक्ष्ये ।]

ॐ नमो अरहताणं हौं हृदयं रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।

ॐ नमो सिद्धाणं ह्रीं शिरो रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।

5 ॐ नमो आयरियाणं हूं शिखा रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।

ॐ नमो उवज्झायाणं हौं एहि एहि भगवति वज्रकवचे वज्रिणि ! रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।

ॐ नमो लोए सव्वसाहूण हूं क्षिप्र साधय साधय वज्रहस्ते गूलिनि ! दुष्टाद् रक्ष रक्ष हूं
फट् स्वाहा ।

..

10 [३] पट्कर्मकरणविधिः ।

वशीकरणम्—

ॐकार चक्रतुल्ये स्थापयेत् । प्रणवमध्ये साध्यनाम दत्त्वाऽऽत्मनाम हकारान्नरितं स्थापयेत् ।
चक्रावर्तनाममुद्रा कृत्वा रक्तवर्ण[पद्म]मागत्य पादयोः पतन्तमिव ध्यात्वा, इदं मन्त्रबीजं जपेत् ।
त्रिमन्ध्यमष्टोत्तरशतं गन्ध-धूप-दीपादीन् दत्त्वा, 'ॐ अहं अमुकं देवदत्तं वशमानय वं स्वाहा ॥'

15 [इति] वशीकरणक्रिया ॥

२. आत्मरक्षा ।

‘ॐ नमो अरहताणं हौं हृदयं रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलतां हृदय पर हाथ
मुक्कवो । ‘ॐ नमो सिद्धाणं ह्रीं शिरो रक्ष हूं फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलतां ललाटना अग्रभाग पर
हाथ मुक्कवो । ‘ॐ नमो आयरियाणं हूं शिखां रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।’ आ पदो बोलतां शिखा
20 (माथानी चोटली) पर हाथ मुक्कवो ।

‘ॐ नमो उवज्झायाणं हौं एहि एहि भगवति वज्रकवचे वज्रिणि ! रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।’
आ पदो बोलता शस्त्र पर हाथ फेरववो ।

‘ॐ नमो लोए सव्वसाहूण हूं क्षिप्र साधय साधय वज्रहस्ते गूलिनि ! दुष्टाद् रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा ।’
आ पदो बोलतां हाथ फेरववो ।

25 ३. पट्कर्मकरणविधि

१. वशीकरणक्रिया—

ॐकारने चक्रन साध्यभागमां स्थापवो, अने तेनी वचमा साव्यनु नाम आपी पोतातुं नाम
हकारनी वचमां लखवु । पछी ‘चक्रावर्त’ नामनी मुद्रा करी रक्तवर्णवाळु पद्म आवीने पगे पडतुं होय
तेम् ध्यान करी गंध, धूप अने दीप वगैरेथी पूजन करी सवारे, वपोरे अने सांजे एम त्रण
30 वखत ‘ॐ अहं अमुकं * देवदत्त वशमानय वं स्वाहा’ आ मन्त्रबीजनो १०८ वार जाप करवो ।

- ‘अमुक’ शब्द बोलवा माटे नथी पण त्या जे व्यक्तीने वश करवी होय के जे व्यक्तीना निमित्ते शांति आदि
कर्मों करवा होय तेतुं ‘अमुक देवदत्त’ ने बदले नाम सूचववा वपरायेले छे ।

शान्तिक्रिया—

‘ॐ अहं अमुक देवदत्त वं स्वाहा ।’ श्वेतगण पञ्च सपुटीकृतमिव ध्यात्वा, सुरभी-
मुद्रा कृत्वा, गन्धादीन् दत्त्वा, त्रिसन्ध्य [मन्त्र] १०८ शताष्टकमार्तयेत् ॥

[इति] शान्तिक्रिया ॥

पाण्डिक्रिया—

‘ॐ अहं अमुक देवदत्त सें स्वाहा ।’ साध्य रक्तगण उन्नमयशरीरमिव ध्यात्वा, पद्ममुद्रा कृत्वा
गन्धादि दत्त्वा, त्रिसन्ध्य मन्त्र शताष्टक(१०८)मार्तयेत् ॥

[इति] पाण्डिक्रिया ॥

स्तम्भनक्रिया—

‘ॐ अहं अमुक देवदत्त हें स्वाहा ।’ मधुग्रीवागण उन्नमयशरीरमिव ध्यात्वा, पद्ममुद्रा कृत्वा, गन्धादि दत्त्वा, त्रिसन्ध्य मन्त्र शताष्टकमार्तयेत् ॥

[इति] स्तम्भनक्रिया ॥

[पञ्चम पत्र च उर्म उचाटन मारण च ते निरर्थकत्वान्नात्र निर्दिष्टे ।]

० शान्तिक्रिया—

[ॐकारने चक्रता मध्यभागमा स्थापयो अने तेना उचमा साध्यतु नाम आपी पोतानु नाम 15
हजारना उचमा लगवु।] ‘ॐ अहं अमुक देवदत्त स्वाहा’ आ मत्र नीच उडे श्वेत
वर्णतु कमज स्पुटित नरेछु होय तेम ध्यान करी, सुरभिमुद्रा करी गय वगेरेयी पूजन करवु अने
मत्रनो त्रणे सध्याण १०८ बार जाप करयो ।

३ पाण्डिक्रिया—

[ॐकारने चक्रता मध्यभागमा स्थापयो अने तेना उचमा साध्यतु नाम आपी पोतानु नाम 20
हजारना उचमा लगवु।] ‘ॐ अहं अमुक देवदत्त सें स्वाहा’ आ मत्र नीचउडे सध्या जेना लाल रंगरागे
अने उन्नमय शरीरागे माध्य छे तेम ध्यान करी पद्ममुद्रा करी गय वगेरेयी प्रजन करवु अने मत्रनो त्रणे
सध्याण १०८ बार जाप करयो ।

४ स्तम्भनक्रिया—

[ॐकारने चक्रता मध्यभागमा स्थापयो अने तेना उचमा साध्यतु नाम आपी पोतानु नाम हजारना 25
उचमा लगवु।] ‘ॐ अहं अमुक देवदत्त सें स्वाहा’ आ मत्र नीच उडे मोरती डोक जेना उन्नमय वज्रना
लाटनयी मुक्त, अने भूतिग स्तब्ध करवु होय ए रीने साध्यतु ध्यान करी, पद्ममुद्रा करी, गय वगेरेयी
पूजा करी मत्रनो त्रणे सध्याण १०८ बार जाप करयो ।

(पाचो स्तम्भनो अने उटो मारणो निरि निरर्थक होरापी जणालेने नथी ।)

[૪] પલ્લવ-કાલ-વર્ણ-મણ્ડલ-દિગ્વિચારઃ ।

ઉચ્ચાટે ફટ્ ૧, દ્વેષે હું ૨, મારણે ઘે ૩, વષટ્ વચ્ચે ૪, શાન્તિક-પૌષ્ટિકયોઃ સ્વાહા, સ્વધા ૫ ॥

[પલ્લવાઃ]

પૂર્વાહ્ને વશીકરણં, મધ્યરાત્રે તુ શાન્તિકમ્ ।

પૌષ્ટિકં પશ્ચિમાહે ચ, મધ્યાહ્ને સ્તમ્ભનક્રિયા ॥

ઉચ્ચાટનમપરાહ્ને સન્ધ્યાયાં મારણં મતમ્ ।

..... કર્મકાલં વિજાનીયાત્ ॥ [કર્મકાલમ્]

ધ્યાયેત્ સિન્દૂરવર્ણામ્, વશ્યાકર્પણકર્મ્મણિ ।

મારણે કૃષ્ણવર્ણં તુ, શાન્તૌ પુષ્ટૌ સિતં મતમ્ ॥

મયૂરગ્રીવાસંકાશં, સ્તમ્ભને ચિન્તયેત્ સદા ॥ [વર્ણમ્]

વશીકરણેઽગ્નિમણ્ડલમધ્યસ્થમ્, શાન્તિક-પૌષ્ટિકયોર્વારુણમણ્ડલમધ્યસ્થમ્, સ્તમ્ભમોહમારણમાહેન્દ્ર-મણ્ડલમધ્યસ્થમ્, કુર્યાચ્ચક્રં ચ સાધ્યં ચ ॥

[ઇતિ] મણ્ડલવિધિઃ ॥

શાન્તિકં પશ્ચિમાયાં મુખં નૈર્ઋત્યે ચ પૌષ્ટિકમ્ ।

કુર્યાદુચ્ચાટનં વાયવ્યેઽન્તકે મારણ તથા ॥

વશ્યં ચોત્તરાભિમુખે, વિદ્યેપેઽનિ(પે હ્યન)લે તથા ॥

પૂર્વાયાં સ્તમ્ભન કુર્યાદાકૃષ્ટિ હરસંજિ(જ)કે ॥

ઇતિ દિગ્વિધિઃ ॥

૪. પલ્લવ, કાલ, વર્ણ, મંડલ અને દિશાઓ સંબંધી વિચાર ।

૨૦ પલ્લવ—ઉચ્ચાટન-પ્રયોગમાં ‘ફટ્’, દ્વેષપ્રયોગ (વિદ્વેષણ)મા ‘હુ’, મારણ-પ્રયોગમા ‘ઘે’, વશી-કરણ પ્રયોગમાં ‘વષટ્’, શાન્તિ અને પુષ્ટિના પ્રયોગમાં ‘સ્વાહા’ અને ‘સ્વધા’, આ રીતે પલ્લવો જાણવા ।

કર્મકાલ—દિવસના પ્રથમ અર્ધાભાગમા વશીકરણ, મધ્યરાત્રિએ શાન્તિક, દિવસના વીજા અર્ધાભાગમા પૌષ્ટિક, મધ્યાહ્ને સ્તંભન, દિવસના ત્રીજા પ્રહરમા ઉચ્ચાટન અને સાંજે મારણ-પ્રયોગ; આ રીતે કર્મો કરવાનો સમય જાણવો ।

૨૫ વર્ણ-રંગ—વશીકરણ અને આકર્ષણમા સિન્દૂરના જેવો લાલ રંગ, મારણમા કાળો રંગ, શાન્તિ અને પુષ્ટિમા શ્વેત રંગ અને સ્તંભનમાં મોરની ઢોક જેવો નીલ રંગ ચિતવવો ।

મંડલ—વશીકરણમાં અગ્નિ-મંડલની વચ્ચે, શાન્તિ અને પુષ્ટિમા વારુણ-મંડલની વચ્ચે, સ્તંભન, મોહન અને મારણના પ્રયોગમાં માહેન્દ્ર-મંડલની વચ્ચે ચક્ર અને સાધ્ય નામ રાખવું ।

૩૦ દિશા—શાન્તિકર્મમા પશ્ચિમદિશા, પૌષ્ટિકર્મમા નૈર્ઋત્યકોણ, ઉચ્ચાટનકર્મમાં વાયવ્યકોણ, મારણકર્મમા દક્ષિણદિશા, વશીકરણકર્મમા ઉત્તરદિશા, વિદ્વેષણકર્મમા અગ્નિકોણ, સ્તંભનકર્મમાં પૂર્વદિશા અને આકર્ષણકર્મમાં ઈશાનકોણ જાણવો ।

[૫] જાપવિધિ: ।

અક્ષુટજાપ મોક્ષાર્થી (થે), અભિચારે તુ તર્જની ।
મધ્યમા ધનરામા તુ, શાન્તિ કુચાદનામિકા ॥
આરણ્યે ત્રિષ્ઠા તુ, ધરેન્મમ્ત્ર વિચમળ (૧) ।
વિશેષત કુચીચ ॥

[૬] ધ્યાનવિધિ: ।

પ્રથમમામાન પર્વદ્વાસનેન સ્તુત્યદલપદોપરિ સ્થિત પદ્મદ્વિપનિરુદ્ધ પદ્મહાવનયુક્ત પદ્મસમિતિ-
સમિતિ ત્રિ[સરણ]ગુતમ, અટ્ટાદશશીલાક્લસહસ્રભૂષિત ધ્વાગ, જયા વિજયા-અજિતા-અપરાજિતા-નમ્મા-
મોહા-સ્તમ્મા-સ્તમ્મિન્ય, ઇતામિ દેવતામિ મુરર્ગમયપલ્લવૈ ક્ષીરાધિજલમૃતૈ શિરમિ સિનપુન્ડરીકપ્રચ્છાદિત
આપયન્તીભિરામાન ધ્યાત્વા—‘ૐ નમો અરહતાગ અશુચિ શુચિર્ભગામિ સ્વાહા ।’ [VJ આદર્શયોરંતત 10
પાઠાન્નરમયુપલ્ભ્યતે—‘ૐ નમો વિમલાય વિમલચિત્તાય પદા (પદા) ઇવા સ્વી અશુચિ શુચિર્ભગામિ
સ્વાહા ।’] ઇતિ જ્ઞાત્વા, પદ્માત સમ્પૂર્ણરૂપે નિષ્પતે ।

તત્તથોત્તમમુરર્ગમય સમસરણમ્યમટ્ટપ્રાણિહાર્યસમન્વિત ચતુર્વિદાદર્શિયોપેતમર્દ્દમ્મદ્વારક
દ્વાત્રિંશતસુરેન્દ્રે પૂજમાન શ્રીર્ધર્માનસ્વામિનમભિસંલિખ્ય ગળધરાહ્વાન કૃત્વા ઈર્ધમાનમન્ત્રમગ્રેતરસહસ્ર જપેત્ ॥

ઇતિ શ્રીર્ધર્માનચક્રોદ્ધારવિધિ ॥

15

૫ જાપવિધિ ।

મોક્ષની ઇચ્છા રાગનારે અમૃતાધી, અભિચારની ઇચ્છાસાગળ તર્જનીથી, યનના વામનાસાગળ
મધ્યમાથી, શાન્તિની ઇચ્છાસાગળ અનામિકાથી અને આર્યવર્ણની અભિલાસાગળ વનિષ્ઠા આગટીથી
માગા ફેરવવી ।

20

દરેક કર્મ કરતુ પહેલા (ત્રિયામણ, પદ્મામણ, નાવિ, આયત્રિન કે ઉપવાસ આદિ) વોડ પળ
ચિત્તે તપ કરતુ ।

૬ ધ્યાનવિધિ ।

પદ્મા પોતાને પવરામનમાં, હજાર પારાડીવાળા ઝમગ ઉપર વટેલો, પાંચ ઇન્દ્રિયોને વડા કરનાર,
પાંચ મહાવનયી યુક્ત, પાંચ-સમિતિ અને ત્રણ ગુણિઆતુ પાગન કરામા તપર, અગર હજાર નીલામયી 25
ત્રિભૂતિ ચિત્રમાં, જયા-વિજયા ગરે આટ દેવીઓ ક્ષીર મમુટના જલથી ભરેલા અને ઉપરના ભાગમાં શ્વેત
વસ્ત્રોથી આચ્છાદિત ઇવા મુરર્ગમય વર્તુળો વડે પોતાને અભિષેક કર્યા હોય તેમ પોતે ધ્યાન કરતુ ।

‘ૐ નમો અરહતાગ અશુચિ શુચિર્ભગામિ સ્વાહા ।’ આ મત્ર વડે જાન કરી પછી ‘તત્ત્વી-
રૂપે (એક વાતની નાત્રિક ત્રિયા) રૂપય છે । તે પછી તપાવેલા પોતાના જેવા રંગસાગળ, સમસરણમાં
મિત, આટ મટ્ટપ્રાણિહાર્ય અને ચોટીના અનિશાયો યુક્ત તથા વધીશ સુરેન્દ્રો જેવાની પૂજા કરી શકા છે, 30
ઇવા અર્દ્ધ મહાગ્ન ક્ષીર-મનસ્વામીન ચિત્રત કરી, મયદગ મળવોનુ આદાન કરી ઈર્ધમાનવને
૧૦૦૮ વાર જાપ કરવો ।

ઇતિ ઈર્ધમાનચક્રોદ્ધારવિધિ ।

૧ (અપરા ત્રિયામણ હજાર ઇન્દ્રિયોના ત્રિયામણ હજાર વામના વામના)

35

૨ (કોઈ કોઈના ઉપવાસ માં મત્ર આ પ્રકાર છે — ૐ નમો વિમલાય વિમલચિત્તાય પદા ઇવા સ્વી અશુચિ શુચિર્ભગામિ સ્વાહા ।)

[७] मानसीपूजा

‘ॐ रौं’ भूमिशोधनम् । ‘यौ रौं लौ वौ मौं’ उदकम्, अष्टोत्तरशतवागन् ।

‘सरसुंसः हरहुंहः’ चन्दनम् । ‘ॐ [सुं]’ तन्दुलाः १०८ ।

‘ओं लौं ईं वौं कुं (जं ?) कौं खौं गौं घौं स्वाहा’ पुष्पाणि ।

5 ‘चौं छौं जौं झौं’ नैवेद्यम् । ‘क्षिप ॐ स्वाहा’ धूपः ।

‘ॐ ह्रीं’ दीपः । ‘ॐ ह्रीं रक्ते रक्ते महारक्ते ह्रसौ ह्रस्कलौ ह्रमल्यु शासनदेवी (वि) !

एहि एहि अवतर अवतर स्वाहा आह्वानमन्त्रः ।

‘ॐ श्वेते श्वेते महाश्वेते महाश्वेते जये विजये भजिते अपराजिते स्वाहा’ विसर्जनमन्त्रः ।

जापः १० सहस्रः, होमः १ सहस्रः, मूलमन्त्रः (‘ॐ अहं नमः’), जापः लक्ष ९, शुभवारे शुभहोराया
10 शुभलग्ने शुभयोगे शुभस्थाने ध्येय मोक्षकाङ्क्षिभिः ॥

इति महासैद्धान्तिकभद्रगुप्तस्वामिना निजशिष्यश्रीवयरस्वामि-

वचनेन बृहद्बृत्तेरुद्धृता श्रीपरमपञ्चपरमेष्ठिमहामन्त्र-

यन्त्रचक्रवृत्तिरिय समाप्ता ॥

७ मानसीपूजा

15 ‘ॐ रौं’—आ मन्त्रथी भूमिशोधनं करवु ।

‘यौ रौं लौ वौ मौं’—आ मन्त्रथी १०८ वार जलस्नानं कराववु ।

‘सरसुस. हरहुंह.’—आ मन्त्रथी चन्दननी भावनां करवी ।

‘ॐ सुं’—आ मन्त्रथी १०८ वार अक्षत चढाववानी भावनां करवी ।

‘ओं लौं’—वगरे मन्त्रथी पुष्पोनी भावनां करवी ।

20 ‘चौं छौं’—वगरे मन्त्रथी नैवेद्यनी भावनां करवी ।

‘क्षिप ॐ स्वाहा’—आ मन्त्रथी धूपनी भावनां करवी ।

‘ॐ ह्रीं’—आ मन्त्रथी दीपकनी भावनां करवी ।

‘ॐ ह्रीं रक्ते०’—वगरे मन्त्रथी आह्वाननी भावनां करवी ।

‘ॐ श्वेते श्वेते महाश्वेते०’—वगरे मन्त्रथी विसर्जननी भावनां करवी ।

25 जाप १०००० दसहजार; होम १००० एक हजार; मूल मन्त्र ‘ॐ अहं नमः’ नो जाप ९००००० नवलाख, शुभवार, शुभ होरा, शुभ लग्न, शुभ योग, शुभ स्थान (आदि वरावर विचारीने) मोक्षनी अभिलाषावालाए ध्यानं करवुं जोईए ।

महासैद्धान्तिक श्रीभद्रगुप्तस्वामीए पोताना शिष्य श्रीवज्रस्वामीना कहेवाथी (पोते रचेली) बृहद्बृत्ति-
माथी (साररूप) उद्धृत करेली ‘पञ्चपरमेष्ठिमहामन्त्रयन्त्र-चक्रवृत्ति’ समाप्त थई ।

પરિગિટ

(ધ્યાન માટે વીજી વિધિ ‘નમસ્કાર લઘુપંજિકા’ મા આ પ્રકારે વિસ્તારથી આપેલી છે —)

પ્રજ્ઞાન્તમા પર્યાકાસને વેસી સાચક પૂર્વ ણિગામા કે ઉત્તર દિગામા પોતાનું મુખ રાણી નાસિકાના અપ્રમાણ ઉપર દટિ રાસે । પહેલા પૂરક, પટ્ટી કુમક અને છેલ્લે રેચક કરે । પટ્ટી મસ્તકભાગમા પાપરજને એકત્ર કરી ઘુમાડાની શિલારૂપે પાપરજ દૂર થઈ રહી છે એમ ચિત્તવે । પટ્ટી પોને કર્મરૂપી ક્ષયણના ઢગલા 5 ઉપર બેઠેલો હોય તેમ માની, તેની નીચે દીપની ગિગ્યાના આકારગાલુ જાત્તલ્યમાન ‘ર’ (અમિત્રીજ) ચિત્તવે । પટ્ટી પોતાના દ્વિત્યમા પોતાને સ્વદેહાકારે સ્વાધીને ‘ર’કારની નીચે ‘ન’કારનું ત્રાયુરૂપ ચિત્તન કરી, તે ત્રાયુ(વીજ)થી પ્રેરિત અમિત્રીજ રહે પોતાનું શરીર ગલ્તુ હોય તેમ વિચારી, કેમક આમા જ પૂર્વ દેહાકાર ત્રાની રહ્યો હોય અને ઘીનુ તથુ ગટ્ટીને ભસ્મસાત્ થયુ હોય તેમ વિચારી, તે આમાની ઉપર ‘વૈ’ વીજ ગાકાગમા અપોમુલ થઈ મેઘરૂપે અગ્નને ગરસાત્ હોય એમ ચિત્તવે । પટ્ટી વર્ષાજલથી થયેલ સરોવરમા 10 પોતાને પ્રાપ્તિ ચિત્તવે । પટ્ટી તે મરોવરમા ત્વમ પત્રગાઠ, વિકાસને પામેલ્ય કમઠ્ઠની કર્ણિકામા અમૃતની ગર્ભાથી શુદ્ધ થયેલ પોતાના આમાને ઉચ્ચત્ર ગર્ભગાઠો પર્યાકાસને સ્થિત ચિત્તવે । પટ્ટી પત્રીથી શુદ્ધ થયા માટે હાપમા સોઠ પાત્વડીગાઠા કમઠ્ઠનું ચિત્તન કરી, તેના પર અક્ષતોથી નવાનર્ત પનાની (ચિત્તની) તેના પર મન લક્ષણથી યુક્ત અને આઠ મહાપ્રાતિગર્થ તથા ચોરીગ અતિગયોથી યુક્ત એવા શ્રી ગર્ભમાનસ્વામીનું ચિત્તન કરે । પટ્ટી પત્રની કેસગાઓમા મરદેવી આદિ ચોરીગ તીથકરોની માનાઓને સ્થાપન કરે અને 15 પત્રોમા રોહિણી આદિ સોઠ વિદ્યાત્રીઓને સ્થાપન કરે । પટ્ટી ‘અરિહત’ અગૂઠાના, ‘સિદ્ધ’ તર્જાના, ‘આયરિય’ મધ્યમાના, ‘ઉચ્ચાચ’ અનામિત્રાના અને ‘સાહુ’ વનિષ્ઠિકાના પર ઉપર એમ ચત્તે ન્યાસ કરે । પટ્ટી અ-સિ-આ-ઉ-મા કમઠ્ઠી અગઠા આદિ ઉપર સ્વાધી પટ્ટી અગુષ્ઠાદિ પાંચ આગઠીઓને અનુક્રમે—

હૈં નમો અઘ્નગણ હૈં સ્વાહા ॥

હૈં નમો સિદ્ધાગ હૈં સ્વાહા ॥

હૈં નમો આયરિયાગ હૈં સ્વાહા ॥

હૈં નમો ઉચ્ચાયાગ હૈં સ્વાહા ॥

હૈં નમો લોણ સન્નસાઠ્ઠ હૈં સ્વાહા ॥

20

—૧ મરો વડે ગ્રણગાર અભિમત્રિન કરે । પટ્ટી ત મત્રિન અગુષ્ઠીઓ રહે લગ્નદ્ આદિ પાંચ પ્રદેશોને જમણી ત્રાયુથી ત્વમ લલાટ, ગિગ્યા, નમણા વાનનું મૂઠ, ગટ્ટાની વચ્ચેનો ભાગ, ઢાગ વાનનું મૂઠ, એમ 25 અભિમત્રિન કરી, પરી તે જ વિદ્યાગુલિકાથી—ગલ્તે આગઠીઓ જે વિદ્યાથી અભિમત્રિન કરી હોય તે આગઠીઓથી દ્રવ્ય, ગિગ્યા, ગિગ્યા, ત્રચ અને અલ્પ વગેરેને ગ્રણ ગાર ગલ્તે હાથો રહે સ્વચ આપરો—અભિમત્રિન કર્યા । પોતાને વિદ્યાત્ત્વ ચિત્તની સાધક સન્નસાઠ્ઠ કરમને માની શકે છે, એમ સગારે, વગેરે અને મને મત્રિયા થવી જોઈ । આથી ગાગનાગાગા માયરને જોઈ, ગટ્ટ, વેલીલા તથુ પમીઓ, પ્રતો અને ગમિની ગોરે પીટા વર્ના તથી અને તેની આગાનું ટલ્લપન કરના નથી । તેનું વડુ પાપ નાશ 30 થાય છે । આ ગતે મનગીરણ કરીને ‘પચનમ્વારવક્ર’ ચારેય ત્રાયુથી દેવીપ્યમાન, અનેક રોદિ પ્યગા તેવગાટ પોતાના ત્વક ઉપર શેટ છે, એમ ચિત્તની મા ત્ર ગ્યા તાય ત્રા મન ઉપગ્ર, ત્ર

શૂન્ય—ચિન્તાયા ઉપરમઃ । દ્રવ્યશૂન્યં ક્ષિત્તચિત્તાદિના દ્વાદશધા—

“‘સ્થિત્તે’ દિત્તુમ્મૈત્તે રાગે-સિનેહાઇભયમહઽવ્યક્તે” ।

નિર્દ્વાઈ-પંચગેણ વારસહા દવ્વસુન્નં તિ ॥ ૨ ॥”

ભાવતો વ્યાપારયોગ્યસ્યાપિ ચેતસઃ સર્વથા વ્યાપારોપરમઃ ॥ ૩ ॥

5 પરમશૂન્ય—ત્રિભુવનવિષયવ્યાપિ ચેતો વિધાય એકવસ્તુવિષયતયા સંકોચ્ય તતસ્તસ્માદપ્ય-
પનીયતે ॥ ૪ ॥

૩. શૂન્ય :—જેમાં ચિંતનનો ઉપરમ (અભાવ) હોય તેને ‘શૂન્ય’ કહેવામાં આવે છે । તેના બે
ભેદ છે—દ્રવ્યશૂન્ય તથા ભાવશૂન્ય । તેમા દ્રવ્યશૂન્યના ‘ક્ષિત્તચિત્ત’ વગેરે નીચે મુજબ ૧૨ ભેદો છે :
*(૧) ક્ષિત્ત^૧, (૨) દીપ્ત^૨, (૩) ઉન્મત્ત^૩, (૪) રાગ, (૫) સ્નેહ, (૬) અતિભય, (૭) અવ્યક્ત^૪, (૮) નિદ્રા,
10 (૯) નિદ્રાનિદ્રા, (૧૦) પ્રચલા, (૧૧) પ્રચલાપ્રચલા, (૧૨) સ્થાનર્થિ । ચિત્ત, વ્યાપારને યોગ્ય હોવા છતા
તેના વ્યાપારનો જે સર્વથા ઉપરમ કરવામાં આવે તે ‘ભાવશૂન્ય’ કહેવાય છે ।

૪. પરમશૂન્ય :—ચિત્તને પ્રથમ ત્રણ ભુવન રૂપી વિષયમાં વ્યાપક કરીને પછી તેમાંથી એક
વસ્તુમાં સંકોચી લઈને પછી તે એક વસ્તુમાંથી પણ ચિત્તને યાદગી લેવામાં આવે તે ‘પરમશૂન્ય’ કહેવાય છે ।

15 * ક્ષિત્તચિત્ત આદિ અવસ્થાઓમા ચિત્ત શૂન્ય થઈ જતું હોવાને લીધે એ વાર અવસ્થાઓને અહીં ‘દ્રવ્યશૂન્ય’
તરીકે જણાવેલી છે ।

શ્રી ઓઘનિર્યુક્તિની (આગમોદયસમિતિ પ્રકાશિત) દ્રોણાચાર્યરચિત ટીકામા (પૃ ૧૬૨ મા) ક્ષિત્તચિત્ત,
દીપ્તચિત્ત, મત્ત તથા અવ્યક્ત મનુષ્યોનુ સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું હોય છે તે જણાવેલું છે । જો કે ત્યા એ વાત વીજા જ પ્રસંગને
અનુલક્ષીને છે, છતા ત્યા ‘ક્ષિત્તચિત્ત’ આદિની કરેલી વ્યાખ્યા અહીં ક્ષિત્ત આદિનો અર્થ સમજવામાં ઉપયોગી હોવાથી
નીચે આપી છે ।

20 ૧. ‘ક્ષિત્ત ચિત્ત યસ્ય દ્રવિણાવપહારે સતિ ચિત્તવિભ્રમો જાતઃ ।’—ધન આદિ ચોરાઈ જવાથી જેના ચિત્તમા
વિભ્રમ ઉત્પન્ન થયો હોય તે ‘ક્ષિત્તચિત્ત’ કહેવાય છે ।

૨ ‘દીપ્ત ચિત્ત યસ્યાસકુચ્છત્રુપરાજયાયુત્કર્ષેણ અતિવિસ્મયાભિભૂતસ્ય ચિત્તહાસો જાત ।’—શત્રુ ઉપર વારંવાર
વિજય મેલવવા આદિ કારણે પ્રાપ્ત થયેલા ઉત્કર્ષથી અતિવિસ્મય થવાને લીધે જેના ચિત્તનો હાસ થયો હોય તે ‘દીપ્તચિત્ત’
કહેવાય છે ।

25 ૩ ‘મત્ત સુર્યા પીતયા’—દારૂ પીવાથી જે મત્ત થયો હોય તે ‘મત્ત’ કહેવાય છે ।

૪ જેનામા સમજણ આવી નથી તેને ‘અવ્યક્ત’, સમજવો ।

૩0 ભગવાન ભદ્રવાહુસ્વામિરચિત ‘બૃહત્કલ્પસૂત્ર’મા પૃ ૧૬૩૬ મા પણ “સ્થિત્તચિત્તં નિગ્ગાથિ નિગ્ગાથે ગિણ્હમાણે
વા લવલંચમાણે વા નાદિક્કમઙ્ ॥ ૧૦ ॥”—આ સૂત્રમા ‘ક્ષિપ્તચિત્તનો’ ઉલ્લેખ છે । પૃ ૧૬૪૭ મા “દિત્તચિત્તં નિગ્ગાથિ
નિગ્ગાથે ગિણ્હમાણે વા અવલવમાણે વા નાદિક્કમઙ્ ॥ ૧૧ ॥”—આ સૂત્રમા ‘દીપ્તચિત્ત’નો ઉલ્લેખ છે । તથા પૃ ૧૬૫૩ મા
“ઉન્માયપાત્તિ નિગ્ગાથિ નિગ્ગાથે ગિણ્હમાણે વા ૨ નાતિ(ઈ)ક્કમઙ્ ॥ ૧૩ ॥”—આ સૂત્રમા ‘ઉન્મત્ત’નો ઉલ્લેખ છે । શ્રી
સંવદાસગણિરચિત ‘બૃહત્કલ્પભાષ્ય’મા તેમજ શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિરચિત તેની ટીકામા રાગ, ભય, સ્નેહ, આદિ કારણોથી ચિત્ત
કેવી રીતે ક્ષિપ્ત થઈ જાય છે તેમજ અતિલાભ થવાથી ‘ચિત્ત’ કેવી રીતે દીપ્ત થઈ જાય છે એ વિષેનુ વિસ્તૃત વર્ણન છે ।
તેથી ક્ષિપ્તચિત્ત આદિ કેટલીક અવસ્થાઓનુ સ્વરૂપ જાણવા જુઓ “બૃહત્ કલ્પસૂત્ર” (શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા,
ભાવનગરથી પ્રકાશિત) પૃ ૧૬૩૬ થી પૃ ૧૬૫૩ ।

કલા—દ્રવ્યો મહાદિભિર્નાડીચમ્પનેન યા ચટાપ્યતે, ભાતસ્તુ અયન્નામ્યામન સ્વયમેવ દેશ કાલ-કરણાચનપેચ યા સમારોહિતિ, અન્યેન ત્વરતાર્યતે, યયા પુણ્યભૂતેરાચાર્યસ્ય પુણ્ય(પૃથ્વી)મિત્રણ કલા-જામરણ ઘટનમ્ ॥ ૫ ॥

પરમકલા—યા મુનિપ્યન્નવાદમ્યાસત્ય સ્વયમેવ જાગર્તિ, યયા ચતુર્દશપૂર્ણિણા મહાપ્રાણધ્યાને ॥ ૬ ॥

જ્યોતિ—ચન્દ્ર-સૂર્ય-મણિ-પ્રદીપ વિદ્યુદાદિ દ્રવ્યત, ભાતોડમ્યામાદનુલીનમનસો ભૂત ભવત્- 5
મપિવ્યદ્વ્યહિયંસ્તુમૃચા પ્રિયવપ્રકાશ ॥ ૭ ॥

પરમજ્યોતિ—યેન સદાડ્યવ્યત્નેનાપિ સમાહિતારસ્યાયા પૂરસ્માધિરકાલભાતી પ્રકાશો જન્યતે ॥ ૮ ॥

વિન્દુ—દ્રવ્યો જલાદે, ભાતો યેન પરિણામપ્રદેષેણ જીરાત્ કર્મ ગલતિ ॥ ૯ ॥

પરમવિન્દુ—સમ્યક્ચ દેશવિરિતિ સર્વવિરિતિ-અનન્નાનુરક્તિ-ચિમ્બોજન-સત્તત્ક્રમ-ઉપશામકા- 10
વસ્યા-ઉપશાન્તમોહારસ્યા-મોહક્ષપકારસ્યા ક્ષીણમોહારસ્યાભાવિગુણશ્રેણય, ઉપરિતને તુ દ્વે ગુણશ્રેણી
કેરલિન એ ભવત, હદ તુ હપ્તસ્યસ્થન નિરુપ્યતે । ગુણશ્રેણિર્નામ વદ્ધપરિતનકાલવેદ્યસ્ય દલિત્કસ્યાધ
સ્વલ્પકાલેનન વેદનમ્ । ઉક્ત ચ—

“ઉપરિમહિર્દલિય દેદ્વિમઝાગમ્મિ કુણ્ઠ ગુણસેદી ॥ ૧૦ ॥”

૫ કલા—કલાના વે પ્રકાર છે—દ્રવ્યકલા અને ભાતકલા । મઝુ વગેરે લોમો નાડી દવાનીને (ઠનરી ગયેલ અગને)ચઢાવે છે તે દ્રવ્યકલા જાણવી । પરતુ અન્યત અભ્યામને લીધે દેશ, કાલ, તથા કરણ આદિની 15
અપેક્ષા વિના પોતાની મેઢે જ ચઢે પરતુ વીજા ઘડે ડતારાય તે ભાતકી કલા જાણવી । જેમકે આચાર્ય પુણ્યભૂતિની
કલાને (સમાધિને) મુનિ પુણ્યમિત્રે જાગૃત કરી હતી—ઠનરી હતી । (આ કયા માટે જુઓ પરિશિષ્ટ—૧)

૬ પરમકલા—અમ્યામ મુનિપ્યન્ન થયો હોયથી જે (સમાધિ) પોતાના મેઢે ન જાગૃત થાય (ઠનરી જાય)—જેમ ચંદ્ર પૂર્ણચરોને મહાપ્રાણ ધ્યાનમા થાય છે—તે ‘પરમકલા’ કહેવાય છે ।

૭ જ્યોતિ—જ્યોતિ વ પ્રકારે છે—દ્રવ્ય-જ્યોતિ તથા ભાત-જ્યોતિ । ચન્દ્ર, સૂર્ય, મણિ, પ્રદીપ તથા 20
તીનઝી વગેરે ‘દ્રવ્યજ્યોતિ’ છે । અમ્યામથી જેનુ મન લીન થયુ છે તેરા મનુષ્યને—ભૂતરાજ, ર્તમાનરાજ
તથા મપિવ્યકાલની ત્રણ વસ્તુઓને મૂચરનામે જે પ્રિયવપ્રકાશ ઉપર થાય છે તે ‘ભાતકી-જ્યોતિ’ છે ।

૮ પરમજ્યોતિ—ઉપર નહેલ ‘જ્યોતિ’ કરના ચિત્કાઠ મુથી ટકનારો પ્રકાશ હમેશા પ્રવચન વિના સમાધિ અસ્થામા જે ધ્યાનથી ઉપર થાય તે ‘પરમ જ્યોતિ’ રહેવાય છે ।

૯ વિન્દુ—તલ વગેરેનુ વિન્દુ તે ‘દ્રવ્યકી-વિન્દુ’ છે । અને જે પરિણામપ્રિયથી આમા 25
ઉપરથી કરી કરી જાય—તરી પડે તેરો પરિણામપ્રિય (અધ્યત્મસત્ય) ‘ભાતકી-વિન્દુ’ કહેવાય છે ।

૧૦ પરમવિન્દુ—નર્મ્યકર, દેશવિરિતિ, સર્વવિરિતિ, અનન્નાનુરક્તિ (નોર, માન, માયા, લોભ) 30
ની પ્રિયોત્તના, મનરતો મય, ઉપશામન અસ્થા, ઉપશાન્તોરસ્યા, મોહઅપકારતથા તથા ક્ષીણમોહારસ્યા
પ્રાપ્ત પતી વગરે જે ગુણશ્રેણિએ પ્રાપ્ત થાય છે તે ‘પરમવિન્દુ’ મનાવી । યાત્પટીના વ ગુણશ્રેણિઓ કેરલ-
નામને ન હોય છે । અને અહીં તો હપ્તસ્યના ધ્યાનનુ ન નિરુપણ ચારી ર્તુ છે । ણ્ડલે ૮ રે ગુણશ્રેણી 30
પરવિન્દુમા ર્તણી નથી । કર્મના જે દલિત્કાનુ થતા લાગા નમમે વેરન થવાનુ હોય તેને નીચેના મિપિતિ
નાતી દર્શો અન્યત્તરત્ત ન જે વેદન કરતાત્ત જારે તેને ગુણશ્રેણિ કરેવાત્ત આર છે । ર્તુ છે કે—

“ઉપરત રિપિતિના કર્મરુપિને ન ત્ત્ત સ્થાનમા નાતરાત્ત આવે તે ‘ગુણશ્રેણી’ કહેવાય છે ।”

૧ ઉપર ગુણશ્રેણી ૧૧૮ । તત્ત ૦ હપ્તસ્યના હા છે, અત ૦ હપ્તસ્યની હા છે । (ઉપર ૫
પરવિન્દુ ૧૦૦ ૧૦૦) હપ્તસ્યની ૩૦ ગુણશ્રેણી ૮૦ અત ૦ કર્મરુપિને ન ત્ત્ત સ્થાનમા નાતરાત્ત આવે તે ‘ગુણશ્રેણી’ કહેવાય છે ।

નાદઃ—દ્રવ્યતો બુભુક્ષાતુરાણામઙ્ગુલીસ્થગિતકર્ણાનાં સુસૂત્કારઃ; ભાવતઃ સ્વશરીરોત્થ એવ તૂર્ય-
નિર્ઘોષ ઇવ સ્વય શ્રૂયતે ॥ ૧૧ ॥

પરમનાદઃ—પૃથગ્વાચ્યમાનવાદિત્રશબ્દા ઇવ વિભિન્ના વ્યક્તાઃ શ્રૂયન્તે ॥ ૧૨ ॥

તારા—દ્રવ્યતો વિવાહાદૌ વધૂ-વરયોસ્તારામેલકઃ; ભાવતઃ કાયોત્સર્ગવ્યવસ્થિતસ્ય
5 નિશ્ચલા દૃષ્ટિઃ ॥ ૧૩ ॥

પરમતારા—દ્વાદશ્યાં પ્રતિમાયામિવાનિમેષા શુષ્કપુદ્ગલન્યસ્તા દૃષ્ટિઃ ॥ ૧૪ ॥

લયઃ—વજ્રલેપાદિદ્રવ્યેણ સંશ્લેષો દ્રવ્યતઃ; ભાવતોઽર્હદાદિચતુઃશરણરૂપશ્ચેતસો નિવેશઃ ॥ ૧૫ ॥

૧૧. નાદઃ—મૂલથી પીડાતા મનુષ્યો કાનમાં આંગળી નાખીને જે સુસકારો કરે છે તે ‘દ્રવ્ય-
થી નાદ’ છે । અને પોતાના શરીરમાં જ ઉત્પન્ન થયેલો જે નિર્ઘોષ (નાદ) વાજિત્રના અવાજની જેમ સ્વય
10 સંભળાય છે તે ‘ભાવથી નાદ’ સમજવો ।

૧૨. પરમનાદઃ—જુદાં જુદા વાગતાં વાજિત્રોના શબ્દોની જેમ વિભિન્ન અને વ્યક્ત શબ્દો
સંભળાય તે ‘પરમનાદ’ કહેવાય છે ।

૧૩. તારાઃ—વિવાહ આદિ પ્રસંગમાં વધૂ અને વરનું જે પરસ્પર તારામૈત્રિક-તારામેલક
(આંખની કીકીઓનું મિલન) થાય છે તે ‘દ્રવ્યથી તારા’ છે । કાયોત્સર્ગમાં રહેલ મનુષ્યની જે નિશ્ચલ દૃષ્ટિ તે
15 ‘ભાવથી તારા’ છે ।

૧૪. પરમતારાઃ—બારમી પ્રતિમાની જેમ શુષ્ક પુદ્ગલ ઉપર જે અનિમેષ દૃષ્ટિ સ્થાપવામાં આવે
તે ‘પરમતારા’ છે ।

૧૫. લયઃ—વજ્રલેપ^૨ આદિ દ્રવ્યથી વસ્તુઓનો જે પરસ્પર ગાઢ સંયોગ તે ‘દ્રવ્યથી લય’ છે
અને અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ તથા કેવલીપ્રરૂપિત ધર્મ—આ ચારનું શરણ અંગીકાર કરવારૂપ જે ચિત્તનો
20 નિવેશ તે ‘ભાવથી લય’ છે ।

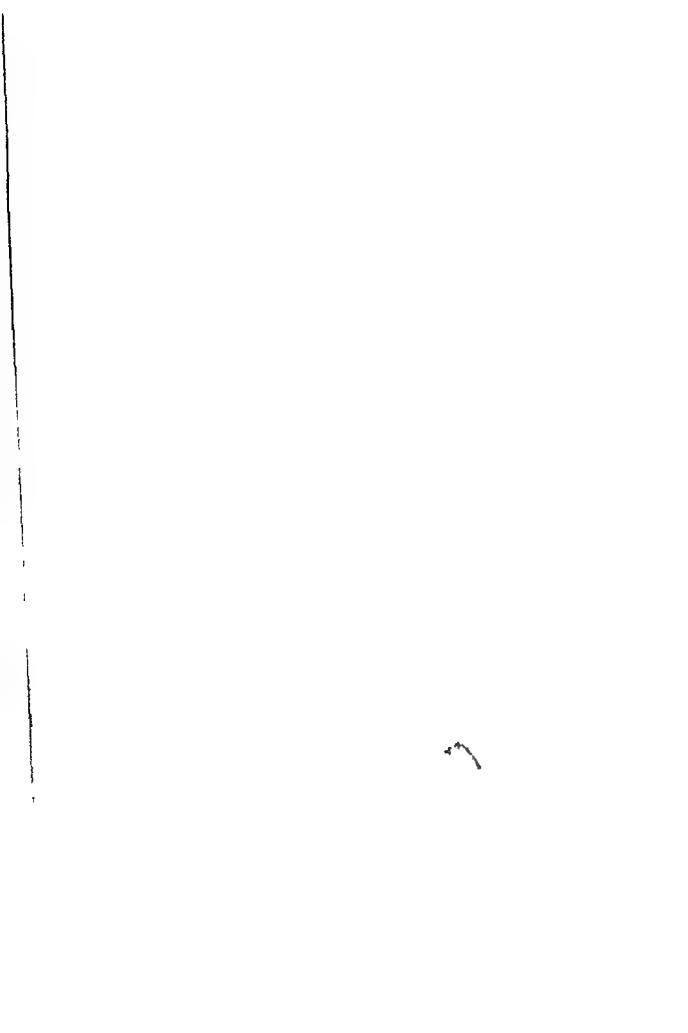
૧. વિશિષ્ટ પ્રકારના ડગ્ર પ્રતિજ્ઞાપાલનને—વ્રતપાલનને—‘પ્રતિમા’ કહેવામાં આવે છે । સાધુઓની આવી
પ્રતિમાઓ ૧૨ છે । જેમકે એકમાસિકી, દ્વિમાસિકી, ત્રિમાસિકી, ચાતુર્માસિકી, પંચમાસિકી, ષષ્ઠમાસિકી, સપ્તમાસિકી,
સપ્તરાત્રિકી, સપ્તરાત્રિકી, સપ્તરાત્રિકી, અહોરાત્રિકી, એકરાત્રિકી । આ વધી પ્રતિમાઓનું સ્વરૂપ આવશ્યક વૃત્તિ આદિ ગ્રંથોમાં
વિસ્તારથી વર્ણવેલું છે । તેમાં ૧૨ મી પ્રતિમામાં અદ્ભુત કરીને ગામ વહાર જઈને અનિમેષ નયને એક દૃષ્ટિ સ્થાપીને કાઠસ્સંગ
25 ધ્યાનમાં ઊભા રહેવાનું હોય છે ।

૨. મંદિર મકાન આદિ અધિક મજવૂત કરવાને માટે પ્રાચીન જમાનામાં મીત આદિની ઉપર જે લેપ કરવામાં
આવતો હતો, તે બૃહત્સંહિતામાં વજ્રલેપના નામથી નીચે પ્રમાણે પ્રસિદ્ધ છે :

આમં તિન્દુક્કમામં કપિત્થકં પુષ્પમપિ ચ શાલ્મલ્યાઃ ।
વીજાનિ શલ્લકીના ધન્વનવલ્કો વચા ચેતિ ॥ ૧ ॥
૩0 એતૈ. સલિલદ્રોણ ક્ષાયયિતવ્યોઽષ્ટ ભાગએષશ્ચ ।
અવતાર્યોઽસ્ય ચ કલ્કો દ્રવ્યૈરેતૈઃ સમનુયોજ્ય ॥ ૨ ॥
શ્રીવાસક-રસ ગુગ્ગુલુ-મ્લાતક-કુન્દુરુક્-સર્જરસૈ. ।
અતસી-વિલ્વૈશ્ચ યુત કલ્કોઽયં વજ્રલેપાલ્પ્ય ॥ ૩ ॥
પ્રાસાદહર્મ્યવલ્મી-લિઙ્ગપ્રતિમાસુ કુલ્ચકૂપેષુ
35 સન્તપ્તો દાતવ્યો વર્ષસહસ્રાયુતસ્થાયી ॥ ૪ ॥

અર્થઃ—કાચા ટીવરુ, કાચા કોઠા, શિમલાના ફૂલ, સારફલ (સાલેડો, ધૂપેડો) ના વીજ, ધામળ, વૃક્ષની છાલ અને
ઘોડા વજ—૯ ઔષ્ધો વરાવર સરખા વજન પ્રમાણે લઈ, પછી તેને એક દ્રોણ અર્થાત્ ૨૫૬ તલ=૧૦૨૪ તોલા પાણીમાં નાખીને
ઉકાળો કરવો । જ્યારે પાણીનો આઠમો ભાગ રહે ત્યારે નીચે ઉતારી, તેમાં સુલ્લકીનો ગુદર (બેરજો) હીરાવોળ ગુગ્ગલ, મીલામાં,
દેવદારનો ગુંદ (કુદરુ), રાલ, અલ્કશી, અને વીલીફલ એ ઔષ્ધોનું ચૂર્ણ નાખવું જેથી વજ્રલેપ તૈયાર થાય છે । ॥ ૧-૨-૩ ॥

40 ઉપર કહેલ વજ્રલેપ દેવમંદિર, મકાન, ફરોશ્વા, શિવલિંગ, પ્રતિમા (મૂર્તિ), મીત અને કુવા વગેરે ઠેકાણે ઘણો
ગરમ ગરમ લગાવે તો તે મકાન આદિની સ્થિતિ કરોડ વર્ષની થાય ॥ ૪ ॥ વાસ્તુસારે પરિશિષ્ટ A પૃ ૧૪૭

પરમલય —આત્મન્યેત્રામાન લીન પદ્યતીત્વેયરૂપ ॥ ૧૬ ॥

લય —દ્રવ્યતો દાત્રાદિમિ ઇત્યાદેર્લગ્નમ્, માત્રત કર્મણા શુભધ્યાનાનુષ્ઠાનૈર્લગ્નમ્ ॥ ૧૭ ॥

પરમલય —ઉપશમત્રેણિ-ક્ષપકત્રેણી ॥ ૧૮ ॥

માત્રા —દ્રવ્યત ઉપકરણાદિપરિચ્છેદ, માત્રત સમગ્રસરણાન્તર્ગત સિંહામનોપનિષ્ઠ દેશના કુર્ણા તીર્થદ્વારમિત્રામાન પદ્યતિ ॥ ૧૯ ॥

પરમમાત્રા —ચતુર્વિંશત્યા ચલયૈ પરિવેષિતમામાન ધ્યાયતિ, તદ્ યથા—

શુભાક્ષરચલય—‘આજ્ઞાત્રિચયાદિર્મધ્યાનમેદાક્ષર ૨૩—‘પૃથક્કરનિર્મલસચિત્તાર’ ઇત્યક્ષરા ૧૦—અ
૩૩ ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૧)

અનક્ષરચલય—“ઊત્તસિય નીસસિય” ઇત્યાદિગાયાક્ષરાણ્યનક્ષરચતુર્વિંશત્યાચક્રાનિ ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૨)

પરમાક્ષરચલય—‘ઉં અં હં રિં હૃં તં મિં દ્વં ઓં યં રિં યં ઉં વં જ્ઞાં યં સૌં હૃં નમ’ ઇતિ 10
ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૩)

અક્ષરચલય—‘અ આ’ ઇત્યાદિનિ, ઇપત્સૃષ્ટત્તર ‘ય લ વ’યુતાનિ દ્વિપદ્માશનાતૃત્તાક્ષરાણિ ‘હ’પર્યન્તાનિ
ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૪)

૧૬ પરમલય —આમામા જ આમાને લીન થયેલો જોરો તે ‘પરમલય’ છે ।

૧૭ લય —દાનરહા આદિથી ઘાસ આદિનુ જે કાપવુ તે ‘દ્રવ્યથી લય’ છે । શુભધ્યાન અને 15
અનુષ્ઠાનો વડે કર્મોને જે છેદના તે ‘માત્રથી લય’ છે ।

૧૮ પરમલય —ઉપશમત્રેણિ તથા ક્ષપકત્રેણિ ‘પરમલય’ છે ।

૧૯ માત્રા —ઉપકરણ આદિનો જે પરિચ્છેદ (મર્યાદા) તે ‘દ્રવ્યથી માત્રા’ છે । સમગ્રસરણની
અંદર સિંહાસન ઉપર વિગજીને દેઝના આપતા તીર્થંકર ભગવાનની જેમ પોતાના આમાને જોરો તે ‘માત્રથી
માત્રા’ છે ।

૨૦ પરમમાત્રા —ચોવીશ યલયોથી યાદાયેલ પોતાના આમાનુ જે ધ્યાન કરવુ તે
‘પરમમાત્રા’ છે । તે યલયોનુ સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે (જુઓ—યત્ર ચિત્ર ન ૨)

(૧) પ્રથમ ‘શુભાક્ષરચલય’ છે જેમા વર્મધ્યાનના ૪ મેદોના ‘આ જ્ઞા પિ ચ ય, અ પા ય
પિ ચ ય, પિ પા ક પિ ચ ય, મ સ્થા ન વિ ચ ય’ એમ ૨૩ અક્ષરો તથા શુક્લધ્યાનના પ્રથમ મેદના
‘પૃ થ ક્વ વિ તર્ક સ પિ ચાર’ એમ ૧૦ અક્ષરો મઢીને કુલ ૩૩ અક્ષરોનો ન્યાસ કરવો ।

(૨) ત્રીજુ ‘અનક્ષરચલય’ છે । આગમ પ્રથોમા અનક્ષરચતુર્વિંશત્યાનિ પિપે ‘ઊત્તસિય નીસસિય’ આદિ
જે ગાથા મળે છે તેના અક્ષરો આ યલયમા સ્થાપનામા આવે છે । સદૂર્ણ ગાથા નીચે મુજબ છે

• ઊત્તસિય નીસસિય નિચ્છેદ પ્લાસિય ચ છીંચ ચ ।

નિર્મલસચિત્તમણુસાર અણક્ષર છેલિગાઈઅ ॥

(૩) ત્રીજા ‘પરમાક્ષરચલય’મા ‘ઉં અં હં રિં હૃં તં મિં દ્વં ઓં યં રિં યં ઉં વં જ્ઞાં યં સૌં હૃં નમ’ 30
હૃં નમ’ આ અક્ષરોનો ન્યામ કરવામા આવે છે ।

(૪) ચોતુ ‘અક્ષરચલય’ છે । તેમા અ થી હ મુઘીના ૪૯ તેમજ સ્પત્સૃષ્ટત્તર ‘ય, લ, વ’—આ
ત્રણ અક્ષરો એમ કુલ ૫૨ માતૃત્ત્વા-અક્ષરોનો ન્યામ કરવામા આવે છે ।

• આગમોદયગમિતિ પ્રનાર્નિત નદીમૂલ પૃ ૧૮૭ । સ્વરૂપ સ્વરૂપ નિબુક્તિમા પૃ ૨૭ માં આ ૭૫ નાં ગાથા છે ।
આવશ્યક નિર્બુધિમા પગ આ ગાથા છે ।

નિરક્ષરવલય—ધ્યાન-પરમધ્યાનયોઃ શુભાક્ષરવલયે પ્રવિષ્ટત્વાત્ શેષધ્યાનભેદાઃ ૨૨ ન્યસ્યન્તે યત્ર ॥ (૫)

સકલીકરણવલય—પૃથિવ્યપ્-તેજો-વાય્વાકાશમણ્ડલપચ્ચકાત્મકમ્ ॥ (૬)

પરસ્પરાવલોકનવ્યગ્રવામજાનુન્યસ્તર્તીયકરમાત્ ૨૪ વલયમ્ ॥ (૭)

તીર્થદ્વરપિતૃ ૨૪ વલયમ્ ॥ (૮)

અતીતા-ડનાગત-વર્તમાનભાવતીર્થદ્વરનામાક્ષરવલયમ્ ॥ (૯)

5

(૫) ધ્યાનના ‘ધ્યાન’, ‘પરમધ્યાન’ વગેરે ૨૪ ભેદો છે તે પૈકીના પ્રથમ બે ભેદ—‘ધ્યાન’ અને ‘પરમધ્યાન’ પ્રથમ શુભાક્ષરવલયમાં આવી જાય છે । તેથી વાકી રહેલા ૨૨ ભેદોનો પાંચમા ‘નિરક્ષરવલય’માં ન્યાસ કરવામાં આવે છે ।

(૬) છટ્ટું ‘સકલીકરણવલય’ પૃથ્વીમંડલ, અપ્સંડલ, તેજોમયમંડલ, વાયુમંડલ તથા આકાશ-
10 મંડલ—‘આ પાંચ મંડલ સ્વરૂપ છે ।

(૭) જેઓ પરસ્પર અવલોકન કરવામાં વ્યગ્ર છે તેમજ જેમણે ઢાવા ઢીંચણ ઉપર પોતાના વાલકો-તીર્થકરોને બેસાડેલા છે તેવી ૨૪ તીર્થકરોની માતાઓની સાતમા વલયમાં સ્થાપના કરવામાં આવે છે ।

(૮) આઠમું વલય ૨૪ તીર્થકરોના પિતાઓનું છે ।

(૯) નવમા વલયમાં ભૂતૈ, ભવિષ્યં અને વર્તમાનકાલની ચોવીશીઓના ભાવ તીર્થકરોના નામોના
15 અક્ષરોની સ્થાપના કરવામાં આવે છે ।

૧. ૨૪ તીર્થકરોની માતાઓનાં નામો અનુક્રમે નીચે મુજબ છે :—

(૧) મહાદેવા (૨) વિજયા (૩) સેનાદેવી (૪) સિદ્ધાર્થા (૫) મંગલા (૬) સુસીમા (૭) પૃથ્વી (૮) લક્ષ્મણા (૯) રામા (૧૦) નંદા (૧૧) વિષ્ણુ (૧૨) જયા (૧૩) શ્યામા (૧૪) સુયશા (૧૫) સુવ્રતા (૧૬) અચિરા (૧૭) શ્રી (૧૮) દેવી (૧૯) પ્રભાવતી (૨૦) પદ્માવતી (૨૧) વપ્રાદેવી (૨૨) શિવાદેવી (૨૩) વામાદેવી (૨૪) ત્રિશલાદેવી ।

20 ૨. ચોવીશ તીર્થકરોના પિતાઓનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

(૧) નાભિરાજા (૨) જિતશત્રુ (૩) જિતારિ (૪) સવર (૫) મેઘ (૬) ધર (૭) પ્રતિષ્ઠ (૮) મહાસેન (૯) સુગ્રીવ (૧૦) દ્વરથ (૧૧) વિષ્ણુરાજ (૧૨) વસુપૂજ્ય (૧૩) કૃતવર્મા (૧૪) સિંહસેન (૧૫) ભાનુ (૧૬) વિશ્વસેન (૧૭) સૂર (૧૮) સુદર્શન (૧૯) કુમ (૨૦) સુમિત્ર (૨૧) વિજય (૨૨) સમુદ્રવિજય (૨૩) અશ્વસેન (૨૪) સિદ્ધાર્થ ।

25 ૩. ભૂતકાલીન ચોવીશ તીર્થકરોનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

(૧) કેવલજ્ઞાની (૨) નિર્વાણી (૩) સાગર (૪) મહાયશ (૫) વિમલ (૬) સર્વાનુભૂતિ (૭) શ્રીધર (૮) દત્ત (૯) દામોદર (૧૦) સુતેજ (૧૧) સ્વામી (૧૨) મુનિસુવ્રત (૧૩) સુમતિ (૧૪) શિવગતિ, (૧૫) અસ્તાગ (૧૬) નિમીશ્વર (૧૭) અનિલ (૧૮) યશોધર (૧૯) કૃતાર્થ (૨૦) જિનેશ્વર (૨૧) શુદ્ધમતિ (૨૨) શિવકર (૨૩) સ્યન્દન (૨૪) સંપ્રતિ ।

૪. ભવિષ્યકાલના ચોવીશ તીર્થકરોનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

30 (૧) પદ્મનાભ (૨) શૂરદેવ (૩) સુપાર્શ્વ (૪) સ્વયંપ્રભ (૫) સર્વાનુભૂતિ (૬) દેવશ્રુત (૭) ઉદય (૮) પેટાલ (૯) પોટિલ (૧૦) શતકીર્તિ (૧૧) સુવ્રત (૧૨) અમમ (૧૩) નિષ્કપાય (૧૪) નિષ્પુલાક (૧૫) નિર્મમ (૧૬) ચિત્રગુપ્ત (૧૭) સમાધિ (૧૮) સંવર (૧૯) યશોધર (૨૦) વિજય (૨૧) મલ્લ (૨૨) દેવ (૨૩) અનન્તવીર્ય (૨૪) મદ્રકૃત્ ।

૫. વર્તમાનકાલના ચોવીશ તીર્થકરોનાં નામો નીચે મુજબ છે :—

35 (૧) ઋષભ (૨) અજિત (૩) સમ્ભવ (૪) અમિનન્દન (૫) સુમતિ (૬) પદ્મપ્રભ (૭) સુપાર્શ્વ (૮) ચન્દ્રપ્રભ (૯) સુવિધિ (૧૦) શીતલ (૧૧) શ્રેયાસ (૧૨) વાસુપૂજ્ય (૧૩) વિમલ (૧૪) અનંત (૧૫) ધર્મ (૧૬) શાન્તિ (૧૭) કુન્થુ (૧૮) અર (૧૯) મલ્લિ (૨૦) મુનિસુવ્રત (૨૧) નમિ (૨૨) નૈમિ (૨૩) પાર્શ્વ (૨૪) મહાવીર ।

दिकुमारी ५६ वलयम् ॥ (१३)

इन्द्र ६४ वलयम् ॥ (१४)

यक्षिणी २४ वलयम् ॥ (१५)

यक्ष २४ वलयम् ॥ (१६)

- 5 (१३) तेरमा वलयमां ५६ दिक्कुमारिकाओनी स्थापना करवामां आवे छे ।
 (१४) चौदमा वलयमा ६४ इन्द्रोनी स्थापना करवामा आवे छे ।
 (१५) पदरमा वलयमा २४ यक्षिणीओनी स्थापना करवामा आवे छे ।
 (१६) सोलमा वलयमा २४ यक्षोनी स्थापना करवामा आवे छे ।

१. ५६ दिक्कुमारीओनां नामो नीचे मुजव छे :—

- 10 (१) भोगकरा (२) भोगवती (३) सुभोगा (४) भोगमालिनी (५) सुवत्सा (६) वत्समित्रा (७) पुष्पमाला
 (८) अनिन्दिता (९) मेघकरा (१०) मेघवती (११) सुमेधा (१२) मेघमालिनी (१३) तोयधारा (१४) विचित्रा
 (१५) वारिषेणा (१६) बलाहका (१७) नदा (१८) उत्तरानंदा (१९) आनंदा (२०) नन्दिवर्धना (२१) विजया
 (२२) वैजयन्ती (२३) जयन्ती (२४) अपराजिता (२५) समाहारा (२६) सुप्रदत्ता (२७) सुप्रबुद्धा (२८) यशोधरा
 (२९) लक्ष्मीवती (३०) ज्योतिषा (३१) चित्रगुप्ता (३२) वसुंधरा (३३) इलादेवी (३४) सुरादेवी (३५) पृथिवी
 15 (३६) पद्मवती (३७) एकनासा (३८) नवमिका (३९) भद्रा (४०) शीता (४१) अलंबुसा (४२) मितकेशी
 (४३) पुंडरीका (४४) वारुणी (४५) हासा (४६) सर्वप्रभा (४७) श्री (४८) ह्री (४९) चित्रा (५०) चित्रकला
 (५१) गतेरा (५२) वसुदामिनी (५३) रूपा (५४) रूपांतिका (५५) सुरूपा (५६) रूपकावती ।

—कल्पसूत्र टीका, पञ्चमं व्याख्यानम्

२. ६४ इन्द्रोनां नामो नीचे मुजव छे :—

- 20 (१) सौधमेन्द्र (२) ईशानेन्द्र (३) सनत्कुमारेन्द्र (४) माहेंद्र (५) ब्रह्मेन्द्र (६) लान्तकेंद्र (७) महाशुकेन्द्र
 (८) सहस्रारेन्द्र (९) प्राणतेन्द्र (१०) अच्युतेन्द्र (११) चमरेन्द्र (१२) बलीन्द्र (१३) धरणेंद्र (१४) भूतानदेंद्र (१५)
 हरिकातेन्द्र (१६) हरिपहेन्द्र (१७) वेणुदेवेन्द्र (१८) वेणुदारीन्द्र (१९) अग्निगिर्लेन्द्र (२०) अग्निमाण्वेन्द्र (२१)
 वेल्वेन्द्र (२२) प्रभञ्जनेन्द्र (२३) घोषेन्द्र (२४) महाघोषेन्द्र (२५) जलकातेन्द्र (२६) जलप्रभेन्द्र (२७) पूर्णेन्द्र (२८)
 अवशिष्टेन्द्र (२९) अमितगतीन्द्र (३०) अमितवाहनेन्द्र (३१) किन्नरेन्द्र (३२) किपुरुषेन्द्र (३३) सत्पुरुषेन्द्र (३४)
 25 महापुरुषेन्द्र (३५) अतिकायेन्द्र (३६) महाकायेन्द्र (३७) गीतरतीन्द्र (३८) गीतयगेन्द्र (३९) पूर्णभद्रेन्द्र (४०)
 माणिभद्रेन्द्र (४१) भीमेन्द्र (४२) महाभीमेन्द्र (४३) सुत्पेन्द्र (४४) प्रतिरूपेन्द्र (४५) कालेन्द्र (४६) महाकालेन्द्र (४७)
 संनिहितेन्द्र (४८) सामान्देन्द्र (४९) धाता इन्द्र (५०) विधाता इन्द्र (५१) ऋषीन्द्र (५२) ऋषिपालेन्द्र (५३) ईश्वरेन्द्र
 (५४) महेश्वरेन्द्र (५५) सुवत्स इन्द्र (५६) विगालेन्द्र (५७) हास्येन्द्र (५८) हास्यरतीन्द्र (५९) धेतेंद्र (६०) महाधेतेंद्र
 (६१) पतगेन्द्र (६२) पतगपतीन्द्र (६३) चंद्र (६४) सूर्य ।

—त्रिषष्टिशलाका पु० च० पर्व

30 ३. २४ यक्षिणीओनां नामो नीचे मुजव छे :—

- (१) अप्रतिचक्रा (२) अजितवला (३) दुरितारि (४) कालिका (५) महाकाली (६) अच्युता (७) शान्ता
 (८) भृकुटि (९) सुतारा (१०) अशोका (११) मानवी (१२) चण्डा (१३) विदिता (१४) अकुन्दा (१५) कन्दर्पा
 (१६) निर्वाणी (१७) बलादेवी (१८) धारिणी (१९) वैरोध्या (२०) नरदत्ता (२१) गाधारी (२२) कूष्मांडी
 (अविका) (२३) पद्मावती (२४) सिद्धायिका ।

35 ४. २४ यक्षोनां नामो नीचे मुजव छे :—

- (१) गोमुख (२) महायक्ष (३) त्रिमुख (४) यक्षेण (५) तुंगरु (६) कुसुम (७) मातंग (८) विजय
 (९) अजित (१०) ब्रह्म (११) ईश्वर (१२) कुमार (१३) षण्मुख (१४) पाताल (१५) किन्नर (१६) गरुड (१७)
 गन्धर्व (१८) यक्षेन्द्र (१९) कुबेर (२०) वरुण (२१) मृकुटि (२२) गोमेध (२३) पार्थ (२४) मातंग ।

અમન્યાતશાશ્વતેનરસ્યાપનાર્હૈત્યપલયમ્ ॥ (૧૭)

ઋપભાદિપરિવારભૂતગણધરપ્રમૃતિસાધુસત્યાપલયમ્ ॥ (૧૮)

મહત્તરામુન્યસાધીમર્યાપલયમ્ ॥ (૧૯)

શ્રાવનમસ્યાપલયમ્ ॥ (૨૦)

[શ્રાવિકાસત્યાપલયમ્ ॥ (૨૧)]

મનયોગ ૯૬ વલયમ્ ॥ (૨૨)

કરણયોગ ૯૬ વલયમ્ ॥ (૨૩)

કરણ ૯૬ વલયમ્ ॥ (૨૪)

5

(૧૭) મત્તરમુ પલય અસત્યાત શાશ્વત અને અશાશ્વત સ્યાપના અરિહતોનાં અર્થાત્ જિનપ્રતિમા ઓના ચેયોનુ છે ।

10

(૧૮) અદારમુ વલય શ્રી ઋપમહેનાદિ તીર્થક્રોના પરિવારભૂત ગણધર વગેરે સાધુઓની સત્યાનુ છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૨)

(૧૯) ઓગણીસમુ વલય મહત્તરા વગેરે સાધીઓની સત્યાનુ છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૨)

(૨૦) વીસમા વલયમા શ્રાવકોની સત્યા સ્યાપનામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૩)

(૨૧) ઈક્રીસમા વલયમા શ્રાવિકાઓની સત્યા સ્યાપનામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૩) 15

(૨૨) બાવીસમા વલયમા ૯૬ મનયોગની સ્યાપના કરનામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૪)

(૨૩) ત્રેવીસમા વલયમા ૯૬ કરણયોગની સ્યાપના કરનામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૪)

(૨૪) ચોવીસમા વલયમા ૯૬ કરણની સ્યાપના કરનામા આવે છે । (જુઓ પરિગિટ ન ૫)

૧ મૂલ્કમાં આ પ્રમાણે છે — 'મહત્તરામુન્યસુપ્ત્યમાધ્વીસત્યાવલયમ્ ।

૨ અસત્યાત શાશ્વત પ્રતિમાઓના ચેત્યોના સત્યા આ પ્રમાણે છે — સ્વગમા (વૈમાનિક દેવોના વિમાનોનાં) 20 શાશ્વત જિનપ્રતિમાના ચેત્યોના સત્યા ૮૪,૯૭,૦૦૧ છે । મુનપતિમાં શાશ્વત જિનચેત્યોની સત્યા ૭૭૨ ૦૦ ૦૦૦ છે । નિયળ્લાક્ષ્મા શાશ્વત જિન પ્રતિમાઓના ચેત્યોની સત્યા ૩૨૫૯ છે । બ્યનર તથા જ્યોતિષી દેવોના નિવાસ અને વિમાનોના શાશ્વત નિન ચેત્યો અસત્યાતા છે ।

અશાશ્વત જિનપ્રતિમાઓના ચેત્યોની સત્યા અનિયત છે ।

૧૨૮

મતુષ્યોપ મરાવેલા પ્રતિમાઓ અશાશ્વતી પ્રતિમાઓ કહેવાય છે । તેથી અશાશ્વત જિન પ્રતિમાઓના ચેત્યાના સત્યા 25 અનિયત છે । અશાશ્વત અહત્ પ્રતિમાઓનાં ચેત્યોના પ્રસિદ્ધ યાત્રાધામો પંદી કેટલાક નીચે મુજબ છે શ્રી શત્રુઘ્ન ગિરનાર, પટ્ટાપદ, સન્નોતપિયર, અણુ, રામેશ્વર કેમરિયાગી, તારંગા, અતરીપ પાર્થનાથ તીર્થ, જીરાવગ પાર્થનાથ તીર્થ, સ્તમન પાર્થનાથ તીર્થ વગેરે ।

૩ 'તો કે મૂલ હમ્નલિખિત પ્રતિમા 'આં ધાક્સત્યાવલયમ્' એવો અગ્રદ પાઠ છે । તો પગ પૂર્ણપરના સુવધ ંોના અહીં ધાવક સત્યાનુ અને ધાવિક સત્યાનુ વચ્ચે અભિપ્રેત પગાય છે । તેથી આ પાટના આધાર ધાવક 30 સંખ્યાવલયમ્ તથા 'ધાવિક સત્યાવલયમ્' એમ બે વલય અહીં આપ્યા છે । અહીં બે વલય રેવામા આવે તો જ વલયોની ૭૪ સંખ્યા પૂર્ણ થઈ શકે । આ કારણથી પગ અહીં બે વલયો જગાવ્યા છે । મૂલ હમ્નલિખિત પ્રતિમા 'આં ધાક્સત્યાવલયમ્' પાઠ છે । સંભવ છે કે 'આનદાદિ ધાવકસંખ્યાવલયમ્' એવો પાઠ પણ અહીં હાય ।

पदं—द्रव्यतो लौकिक राजादि ५, लोकोत्तरमाचार्यादि ५, भावनः पञ्चाना परमेष्ठिपदाना ध्यानम् ॥ २१ ॥

परमपदं—पञ्चाना परमेष्ठिपदानामात्मनि न्यास. आत्मनस्तदध्यागेपेण परमेष्ठिरूपतया चिन्तन-
मित्यर्थः ॥ २२ ॥

- 5 सिद्धिः—लौकिकाणिमादिरष्टधा, लोकोत्तरा राग-द्वेषमाध्यस्थ्यरूपपरमानन्दलक्षणा; भावनो
मुक्तिपदप्राप्तजीवाना—‘से न दीहे न हस्से’ इत्यादि (३१)—‘अहवा कस्मे णव दरिसणम्मि’
इत्यादि (३१)—मीलने (६२) द्वापष्टिगुणचिन्तनम् ॥ २३ ॥

परमसिद्धिः—मुक्तगुणानामात्मन्यध्यारोपणम् ॥ २४ ॥

इति सक्षेपार्थः ॥

- 10 * २१. पदः—द्रव्यार्थी ‘पद’ लौकिक राजा आदि पांच पदवीओ (राजा, मंत्री, कोषाध्यक्ष
सेनापति, पुणेहित) छे। लोकोत्तर पद आचार्यादि (आचार्य, उपाध्याय, प्रवर्तक, गणावच्छेदक अने
स्थविर) पांच पदवीओ छे। पांच परमेष्टीपदोनुं ध्यान करवुं ते भावार्थी ‘पद’ छे।

२२. परमपदः—पांच परमेष्टीपदोनो आ-मामा न्यास अर्थात् आत्मामा तेनु आरोपण करीने
आत्माने पंचपरमेष्टीरूपे चित्तवत्रो ए ‘परमपद’ छे।

- 15 २३. सिद्धिः—लौकिक ‘सिद्धि’ लघिमा, वशिना, ईशित्व, प्राकाम्य, महिमा, अणिमा, यत्र-
कामावसायित्व अने प्राप्ति एम आठ प्रकारनी छे। राग अने द्वेषमां माध्यस्थ्य भावरूप परमानंद ते
लोकोत्तर सिद्धि छे। अने मुक्ति पामेला आत्माओना ६२ गुणोन ध्यान ए भावार्थी सिद्धि छे।

२४. परमसिद्धिः—सिद्धोना गुणोनो पोताना आत्मांमां अध्यारोप करवो ते ‘परमसिद्धि’ छे।
(संक्षिप्त भावार्थ समाप्त)

- 20 * बीसमा परममात्रा व्यानमा आवता चोवीस वलयोनं निरूपण पूर्ण थई गयुं होवार्थी हवे एकबीसमार्थी माडीने
वाकी रहेला ध्यानोनं स्वरूप अर्हायी जणाववामा आवे छे।

१ शास्त्रोमा ‘सिद्ध’ भगवंतना ३१ गुणो प्रसिद्ध छे। परतु ते ३१ नी गणत्री वे रीते थती होवार्थी वजे
गणत्रीना थईने अर्हो ६२ गुणो कइया छे। ते नीचे मुजव छे

- 25 “...से न दीहे न हस्से न वटे न तसे न चउरसे न परिमंडले न किण्हे न नीले न लोहिए न हालिदे न सुक्किहे
न सुरभिगंधे न दुरभिगंधे न तिते न कहुए न कसाए न अविने न महुरे न कक्खडे न मउए न गरुए न लहुए न
उण्हे न निद्धे न लुक्खे न काळ न रुहे न सगे न इत्थी न पुरिसे न अन्नहा...” —आचारागसूत्र सू. १७१-२।

- अर्थ : सिद्धो (१) दीर्घ नथी के हस्व नथी, (२) गोल नथी, (३) त्रिकोण नथी, (४) चतुष्कोण नथी,
(५) परिमंडलाकारे नथी, (६) व्याम नथी, (७) नील नथी, (८) लाल नथी, (९) पीला नथी, (१०) ध्वेत नथी,
(११) सुगन्धी नथी, (१२) दुर्गन्धी नथी, (१३) तिक्त नथी, (१४) कटु नथी, (१५) तुरा नथी, (१६) खाटा नथी,
30 (१७) मधुर नथी, (१८) कटिन नथी, (१९) मृदु नथी, (२०) भारे नथी, (२१) हलका नथी, (२२) शीत नथी,
(२३) उष्ण नथी, (२४) तिग्ध नथी, (२५) रुक्ष नथी, (२६) गरीरधारी नथी, (२७) जन्म लेता नथी, (२८) (अमूर्त
होवाने लीधे) सगवाला नथी, (२९) स्त्री नथी, (३०) पुरुष नथी, (३१) नपुंसक नथी। आ रीते सिद्धोना निपेधात्मक
३१ गुण उपर जणाव्या। हवे बीजी रीते ३१ गुण नीचे मुजव छे—

“अहवा कस्मे णव दरिसणम्मि चत्तारि आउए पंच।

आइम अते स्सेसे दोदो खीणभिलावेण इगतीसं ॥”

35

व्याख्या—‘अहवा’ इति व्याख्यान्तरप्रदर्शनार्थ, ‘कर्मणि’ कर्मविषया क्षीणाभिलाषेनैकत्रिंशद्गुणा भवन्ति,
तत्र नव दर्शनावरणीये, नवमेदा इति—क्षीणचक्षुर्दर्शनावरण ४, क्षीणनिद्रा ५, चत्वार आयुष्के—क्षीणनरकायुष्क ४,
‘पंच आइमे’ ति आवे ज्ञानावरणीयाख्ये कर्मणि पञ्चक्षीणाभिनिबोधिकज्ञानावरण ५, ‘अते’ ति अन्त्ये—अन्तराये कर्मणि

पञ्च क्षाणदानान्तराय ५ दोषमणि-वेत्तीय मोहनाय-नाम गोत्रलक्षणे द्वौ द्वौ नेदी भजन, क्षीणमातावेदनाय
क्षीणसातावेदनाय क्षीणदशनमोहनाय क्षीणचारित्रमोहनाय श्लाणागुभनाम श्लीणगुभनाम क्षीणनाचगात्र क्षाणोसर्गात्र
इति गार्थाय ॥

—आवश्यकसूत्र हारि० टीका पृ ६६३

अर्थ (मूल तथा व्याख्या) पिद्ध भगवतोना कमविषयमा ते ते कमा क्षाण करला होवाची नीच मुज ३१ गुणे छे — 5

क्षीणदशनाचरणियना ९ प्रकार (१) क्षीणचक्षुदशनाचरणिय, (२) श्लाणचक्षुदशनाचरणिय, (३) क्षीणावधिदर्शना
चरणिय, (४) क्षीणनेत्रलदशनाचरणिय () क्षाणनिद्र (६) श्लाणनिद्रानिद्र (७) क्षीणप्रचल (८) क्षाणप्रचलाप्रचल,
(९) क्षाणम्यानद्धि ।

क्षीणायुष्कना ४ प्रकार (१) क्षाणनरकायुष्क, (२) क्षाणतिर्यचायुष्क (३) क्षाणमनुष्यायुष्क (४) क्षीणदेवतायुष्क ।

क्षीणज्ञानाचरणना ५ प्रकार (१) क्षीणामिनिबोधिकज्ञानाचरण (२) क्षाणधनज्ञानाचरण (३) क्षाणावधिज्ञानाचरण 10
(४) क्षाणमन पर्यवज्ञानाचरण (५) क्षीणकैवल्यज्ञानाचरण ।

क्षीणाततरायना ५ प्रकार (१) क्षीणदानान्तराय (२) क्षाणलाभान्तराय () क्षीणभोग्यान्तराय (४) क्षाणउप
भोग्यान्तराय (५) क्षीणवीर्यान्तराय ।

क्षीणवेदनीयना वे प्रकार (१) क्षीणसातावेदनीय (२) क्षीणमातावेदनीय ।

क्षीणमोहनीयना वे प्रकार (१) क्षीणदशनमोहनाय (२) क्षीणचारित्रमोहनीय ।-

क्षीणनामना वे प्रकार (१) क्षीणागुभनाम (२) क्षाणगुभनाम ।

क्षीणगोत्रना वे प्रकार (१) क्षीणनार्यगात्र, (२) क्षीणोच्चैर्गात्र ।

आ रीते सिद्धोना ३१ गुणे छे । उपयुक्त बने प्रसारना गुणो मेळता २० गुणे थाय छे ।

15

તત્ર ચિન્તાભાવના-ડનુપ્રેક્ષાવ્યતિરિક્તં ચલં ચિત્તમ્ । સા ચ સત્તથા—

પ્રથમા તત્ત્વચિન્તા-પરમતત્ત્વચિન્તારૂપા । તત્રાથા જીવા-ડજીવાદીનાં ૯ । દ્વિતીયા ધ્યાનાદી-
નામેવ ૨૪ મેદાનામ્ ॥ ૧ ॥

દ્વિતીયા મિથ્યાત્વ-સાસ્વાદન-મિશ્રદૃષ્ટિગૃહસ્થરૂપા । અત્રૈતેપાં સ્વરૂપં વિપર્યસ્તાદિરૂપં ચિન્ત્યમ્ ॥૨॥

5 તૃતીયા ચતુર્વિધાનામ્—ક્રિયા(૧૮૦)-અક્રિયા(૮૪)-અજ્ઞાન(૬૭)-વિનય (૩૨)-વાદિનાં-(૩૬૩)
પાંચઙ્ગિનાં સ્વરૂપચિન્તા ॥ ૩ ॥

પાર્શ્વસ્થાદિસ્વયૂચ્યસ્વરૂપચિન્તા ॥ ૪ ॥

નારક-તિર્યક-નરામરાણામવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટીનાં સ્વરૂપચિન્તા ॥ ૫ ॥

મનુષ્યાણાં દેશવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટીનાં સ્વરૂપચિન્તા ॥ ૬ ॥

10 ચિન્તાનું સ્વરૂપ

* ભાવના અને અનુપ્રેક્ષાથી મિત્ર જે ચલચિત્ત તે ‘ચિન્તા’ કહેવાય છે । તે ચિન્તા સાત પ્રકારે છે :

(૧) તેમાં પ્રથમ પ્રકારના વળી બે પેટા પ્રકારો છે : ‘તત્ત્વચિન્તા’ અને ‘પરમતત્ત્વચિન્તા’ ।
જીવાજીવ આદિ તત્ત્વોનું ચિન્તન કરવું તે ‘તત્ત્વચિન્તા’ । ધ્યાન આદિ ૨૪ મેદાનું ચિન્તન કરવું તે
15 ‘પરમતત્ત્વચિન્તા’ ।

(૨) મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, તથા મિશ્રદૃષ્ટિ ગુણઠાણામા રહેલા ગૃહસ્થોના વિપર્યસ્તાદિ સ્વરૂપનું
ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો વીજો પ્રકાર છે ।

(૩) ૧૮૦ ક્રિયાવાદી, ૮૪ અક્રિયાવાદી, ૬૭ અજ્ઞાનવાદી તથા ૩૨ વિનયવાદી એમ ૩૬૩
પાંચઙ્ગીઓના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો ત્રીજો પ્રકાર છે ।

20 (૪) પાર્શ્વસ્થ^૧ આદિ પોતાના જૂથના સાધુઓના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો ચોથો
પ્રકાર છે ।

(૫) નારકી, તિર્યક, મનુષ્ય અને દેવતાઓમાં જે અવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓ હોય તેઓના સ્વરૂપનું
ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો પાંચમો પ્રકાર છે ।

(૬) મનુષ્યોમાં જે દેશવિરત સમ્યગ્દૃષ્ટિઓ હોય તેઓના સ્વરૂપનું ચિન્તન કરવું તે ચિન્તાનો
25 છઠ્ઠો પ્રકાર છે ।

* ચોવીસ પ્રકારના ધ્યાનમાર્ગનું નિરૂપણ તો સમાપ્ત થયું । પરંતુ તે નિરૂપણ કરતી વખતે જે કેટલીક હકીકતો
કહેલી તેનું સ્પષ્ટીકરણ પ્રથકાર હવે પછી કરે છે ।

૧. પ્રથમ ધ્યાનના લક્ષણમા ‘ચિન્તા અને ભાવનાથી ઉત્પન્ન થયેલો જે અધ્યવસાય તે ધ્યાન’ એમ જણાવ્યું છે ।
તેમા ચિન્તા એટલે શું ? એનું સ્પષ્ટીકરણ પ્રથકારે અહીં કર્યું છે ।

30 ૨ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણામા તત્ત્વનો વિપર્યાસ હોય છે । સાસ્વાદન ગુણઠાણામા સમ્યક્ત્વનો કંઈક સ્વાદ હોય છે ।
મિશ્રદૃષ્ટિમાં તત્ત્વ તથા અતત્ત્વ વચ્ચે પ્રત્યેક ઉદાસીનતા હોય છે । આના વિશેષ સ્વરૂપ માટે જુઓ—કર્મગ્રંથાદિ ।

૩ ક્રિયાવાદી વગેરેનું વર્ણન સ્થાનાગાદિ સૂત્રોમા છે ।

૪ બે પ્રકારના પાસત્યા (પાર્શ્વસ્થ), બે પ્રકારના અવસન્ના, ત્રણ પ્રકારના કુશીલો, બે પ્રકારના સસન્નો અને
અનેક પ્રકારના ‘યથાછદો’ છે । જુઓ—શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિકૃત ગુરુવંદનભાષ્ય ગાથા—‘પાસત્યો ડસસન્નો’ ॥

પ્રમત્તાદિ અયોગિપર્યન્તાના નવાના સર્પિરિતાના સિદ્ધાના ચાનન્તર ૧૫-પરમ્પરગતમેદાના સ્વરૂપ-ચિન્તનમ્ ॥ ૭ ॥

ભાવનાધ્યાનમાહ—

“આદ્યદક્ષોમુનેર્યોગ કર્મ કારણમુચ્યતે ।

યોગારુદ્ધસ્ય તસ્યૈવ શમ કારણમુચ્યતે ॥ (—મગ્વદ્ગીતા, અ૦ ૬, શ્લો ૩)

5

આરુદ્ધોરમ્યાસ જ્ઞાન-દર્શન ચરિત્ર-વિરામ્યમેદાચતુર્ગી ।

(૭) (હૃદ્દા) પ્રમત્ત ગુણસ્થાનકર્યા (ચાંદમા) અયોગી કેવલી સુધીના નવગુણસ્થાનકોમા રહેલા અવિરતિ સાધુઓના તેમજ ૧૫ પ્રકારના અનતર સિદ્ધ અને અનેક પ્રકારના પરપર સિદ્ધોના સ્વરૂપનુ ચિન્તન કરતુ તે ચિન્તાનો સાતમો પ્રકાર છે ।

ભાવનાનુ સ્વરૂપ

10

હવે પ્રયત્નકાર ભાવનાનુ સ્વરૂપ કહે છે ।

યોગ ઉપર આરુદ્ધ થાનાં જે મુનિની ઇચ્છા હોય તેને ‘નિષ્કામ-કર્મ’ સાધન છે અને જ્યારે યોગારુદ્ધ થાય છે ત્યારે ‘શમ’ એ મોક્ષનુ સાધન છે^૧ । યોગ ઉપર આરોહણ કરનારની ઇચ્છા ગલનાર મનુષ્યના અભ્યાસ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તથા વિરામ્ય ભાવનાના મેદથી ચાર પ્રકારે છે

૧ ૧૫ પ્રકારના અનતર સિદ્ધોના તથા અનેક પ્રકારના પરપર સિદ્ધોના મેદોનુ સ્વરૂપ થી પત્રવળા સૂત્રમાં 15 નીચે મુજબ અજાણેડું છે

સે કિં ત અસસારસમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા ? અસસારસમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા હુવિદ્યા પળ્ગતા તજહા—અળતરસિદ્ધ અસસારસમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા ય પરમ્પરસિદ્ધઅસસારસમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા ય (૪૦ ૬) સે કિં ત અળતરસિદ્ધઅસસાર સમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા ? અળતરસિદ્ધઅસસારસમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા પળ્ગતરસિદ્ધા પળ્ગતા તજહા—નિત્યગિદ્ધા અતિત્યગિદ્ધા તિત્થગરસિદ્ધા અતિત્યગરસિદ્ધા સમ્યુદ્ધસિદ્ધા પતેયુદ્ધસિદ્ધા મુદ્ધયોદ્ધિગસિદ્ધા ક્લયોદ્ધિગસિદ્ધા પુરિમલ્લિગસિદ્ધા નપુમલ્લિગસિદ્ધા 20 સલ્લિગસિદ્ધા અમ્લિગસિદ્ધા ગિહ્લિગસિદ્ધા ઇગસિદ્ધા અળેગસિદ્ધા (સુ. ૭)

સે કિં ત પરમ્પરસિદ્ધઅસસારસમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા ? ૨ અળેગવિદ્યા પળ્ગતા, તજહા—અપઠમસમયસિદ્ધા હુસમયસિદ્ધા નિસમયસિદ્ધા ધવસમયસિદ્ધા તથા સમિત્તસમયસિદ્ધા અસમિત્તસમયસિદ્ધા અળતસમયસિદ્ધા, સેત પરમ્પરસિદ્ધાસસારસમાવળ્ગ નીવપળ્ગવળા, સેત અસસારસમાવળ્ગનીવપળ્ગવળા (સુ. ૮)

માવાધ આત્મા જે સમયે શોષમા જાય તે સમયે અનન્તર સિદ્ધ કહેવાય છે । ત્યારપછીના સમયોમા એ જ 25 આત્મા પરમ્પર સિદ્ધ કહેવાય છે ।

મુષાત્માઓના વે મેદ છે અનન્તર સિદ્ધો અને પરમ્પર સિદ્ધો ।

અનન્તર સિદ્ધોના ૧૫ મેદ છે । જેમકે

(૧) વીધસિદ્ધ, (૨) અર્તીધસિદ્ધ, (૩) વીધવરસિદ્ધ (૪) અર્તીધવરસિદ્ધ (૫) મ્યયુદ્ધસિદ્ધ (૬) પ્રત્યેકયુદ્ધસિદ્ધ

(૭) મુદ્ધયોદ્ધિસિદ્ધ, (૮) ક્લયોદ્ધિસિદ્ધ (૯) પુરિમલ્લિગસિદ્ધ (૧૦) નપુમલ્લિગસિદ્ધ (૧૧) સ્વલ્લિગસિદ્ધ (૧૨) અન્ય 30 લિગસિદ્ધ, (૧૩) ક્લિગસિદ્ધ, (૧૪) ઇર્ષ્યસિદ્ધ (૧૫) અનેકસિદ્ધ ।

પરમ્પર સિદ્ધો અનેક પ્રકારના છે । જેમકે

અત્રપમયસિદ્ધ દિસમયસિદ્ધ ત્રિસમયસિદ્ધ, ચતુ સમયસિદ્ધ ઇત્યાદિ યાવત્ સમયાતમયસિદ્ધ અસલ્યાત સમયસિદ્ધ, અનતસમયસિદ્ધ ।

૨ તુઝના આરુદ્ધમુનિર્યાગ અપદ્ધ યાદ્યક્રિયામપિ ।

યોગારુદ્ધ દામાત્વ ગુરુપચન્તગતકિય ॥

—જ્ઞાનમાર-દામાદક શ્લો ૩

35

તત્ર જ્ઞાનભાવના સૂત્રાર્ય-તદુભયમેદાત્ ત્રિધા—‘નાળે નિચ્ચન્ભાસો’^૧ ઇત્યાદિ ॥ ૧ ॥

દર્શનભાવના આજ્ઞારુચિ(૧)-નત્ત્વ(૨)-પરમનત્ત્વ(૨૪)-રુચિમેદાત્ ત્રિધા—‘સંકાદ્દોસરહિઓ’^૨ ઇત્યાદિ ॥ ૨ ॥

ચારિત્રભાવના સર્વવિરત-દેશવિરત-અવિરતમેદાત્ ત્રિધા—‘ળવકસ્માણાયણં’^૩ ઇત્યાદિ ।

5 અવિરતેડપ્યનન્તાનુવન્ધિધક્ષયોપશમાદિજન્ય ઉપશમાદિચારિત્રાંશોડસ્તીતિ ॥ ૩ ॥

વૈરાગ્યભાવનાડનાદિભવભ્રમણચિન્તન-વિપયર્થેમુલ્ય-શરીરાશુચિતાચિન્તનમેદાત્ ત્રિધા—‘સુવિ-
દ્યજગસ્સભાવો’^૪ ઇત્યાદિ ॥ ૪ ॥

(૧) જ્ઞાનભાવના : સૂત્ર, અર્થ, અને ઉભય ઇમ ત્રણ પ્રકારે છે. જ્ઞાનભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે પ્રમાણે જણાવેલું છે :

10 નાળે નિચ્ચન્ભાસો કુળઈ મળોધારણં વિસુદ્ધિં ચ ।

નાળગુણમુણિયસારો તો ઢાઢ સુનિચ્ચલમર્દયો ॥ ૩૧ ॥

અર્થ : શ્રુતજ્ઞાનનો સદા અમ્યાસ મનના અશુદ્ધ વ્યાપારનો નિરોધ કરીને મનને સ્થિર કરે છે । અને સૂત્ર અને અર્થના જ્ઞાનની વિશુદ્ધિ કરે છે । જ્ઞાન વડે જીવ અને અજીવમા રહેલા ગુણો અને પર્યાયોનો જેણે પરમાર્થ જાણેલો છે એવો પુરુષ અત્યંત નિશ્ચલ બુદ્ધિવાળો થઈને ધ્યાન કરે છે ।

15 (૨) દર્શનભાવના : આજ્ઞારુચિ, નવતત્ત્વની રુચિ, તથા ૨૪ પરમનત્ત્વોની રુચિ (અર્થાત્ ધ્યાનના ૨૪ મેદોની રુચિ)—આ રીતે ત્રણ પ્રકારે છે । દર્શનભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે મુજબ છે :

સંકાદ્દોસરહિઓ પસમ-થેજ્ઞાદ્ગુણગણોત્રેઓ ।

હોઈ અસંમૂઢમળો દંસણસુદ્ધીઈ જ્ઞાણમ્મિ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ : શંકા આદિ દોષથી રહિત, તેમજ પ્રશમ અને સ્થૈર્ય વગેરે ગુણોથી સહિત એવો મનુષ્ય 20 દર્શનશુદ્ધિના લીધે ધ્યાન કરતી વખતે જરા પણ મોહ પામતો નથી—જરા પણ ભ્રાંતિચિત્ત થતો નથી ।

(૩) ચારિત્રભાવના : સર્વવિરત, દેશવિરત અને અવિરત ઇમ ત્રણ પ્રકારે છે । ચારિત્રભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે મુજબ છે :

ળવકસ્માણાયણં પોરાણવિણિજ્જરં સુભાગણં ।

ચારિત્તભાવણાઈ જ્ઞાણમયત્તેણ ય સમેઈ ॥ ૩૩ ॥

25 અર્થ : જ્ઞાનાવરણીયાદિ નવા કર્મોને જીવ ચારિત્રભાવનાથી ગ્રહણ કરતો નથી । જૂના કર્મોને ચૂપાવે છે । તેમજ ધ્યાનને પણ અનાયાસે પ્રાપ્ત કરે છે ।

પ્રશ્ન : અવિરતને પણ ચારિત્રભાવનામા શી રીતે અહીં ગણેલ છે ?

ઉત્તર : અવિરતમાં પણ અનતાનુવધીના ક્ષયોપશમ વગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલ ઉપશમાદિ રૂપ ચારિત્રનો અંશ હોય છે । તેથી તેનો પણ અહીં ચારિત્રભાવનામા સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે ।

30 (૪) વૈરાગ્યભાવના : અનાદિ ભવભ્રમણનું ચિન્તન, વિપયો પ્રત્યે વિમુક્તતા, તથા શરીરની અશુચિતાનું ચિન્તન ઇ રીતે ત્રણ પ્રકારે છે । વૈરાગ્યભાવનાનું સ્વરૂપ ‘ધ્યાનશતક’ માં નીચે મુજબ છે

સુવિદિયજગસ્સભાવો નિસ્સંગો નિન્મઓ નિરાસો ય ।

વૈરગ્ગભાવિયમળો જ્ઞાણમ્મિ સુનિચ્ચલો હોઈ ॥ ૩૪ ॥

અર્થ : જેણે જગતનો સ્વભાવ સારી રીતે જાણેલો છે, જે નિઃસંગ, નિર્ભય તેમજ આશસાથી 35 રહિત છે તેવો વૈરાગ્યભાવિત મનવાળો મનુષ્ય ધ્યાનમાં અત્યંત નિશ્ચલ બને છે ।

૧. આગમોદયસમિતિ પ્રકાશિત ‘આવ્યક હારિભદ્રીયવૃત્તિ’મા પૃ. ૫૮૨ થી પૃ. ૬૧૧ સુધીમાં ‘ધ્યાનશતક’ છપાયેલું છે । શ્રી વિનય-ભક્તિ-સુન્દર ગ્રંથમાલા (વેળપ)માં ‘ધ્યાનશતક’ અલગ પણ છપાયેલું છે અને તેમા ‘ધ્યાનશતક’ ના કર્તા તરીકે શ્રી જિનમદ્રગણિક્ષમાશ્રમણને જણાવ્યા છે ।

અનુપ્રેક્ષા ધ્યાનાદયનીર્ણય, સા ચ દ્વાદશાઽનિયાદિભેદાત્ 'પદમ અણિચ્ચમાવ' ઇત્યાદિ ॥
 ગેહિણી' પ્રગતિ' વજ્રગુલા' વજ્રહુગી' અપ્રતિચક્ષા' પુરુષદત્તા' કાલી' મહાકાલી' ગારી'
 ગાન્ધારી' ગ્રાન્થમાર્ગિની' માનવી' યોગેશ્વરી' ઇન્દ્રહત્તી' માનસી' મહામાર્ગેસીનિ વિદ્યાદેવતા ॥

અનુપ્રેક્ષાનુ સ્વરૂપ

ધ્યાન' દશમાયી કર્ત્તા પત્રી અનુપ્રેક્ષા હોય છે । તે અનિયમાનાદિ ભેદથી ૧૨ પ્રકારે છે । 5
 તેનું (વાર માનનાનું) સ્વરૂપ 'મરણમમાપિપયના'મા નીચે પ્રમાણે છે

પદમ અણિચ્ચમાવ અસરણય વગયથ અગત્ત ।
 સમારમસુભયાપિય વિવિહ લોગ સહાય ચ ॥ ૭૩ ॥
 કમ્મસ્મ આસય સ્વર ચ નિજ્જરણમુત્તમેયગુણે ।
 નિળસાસણમિરોહિં ચ હુલ્લહ ચિત્તપ મદમ ॥ ૭૪ ॥

10

અર્થ (૧) અનિય માનના, (૨) અશરણ માનના, (૩) એકત્વ માનના, (૪) અન્યત્ર માનના,
 (૫) મમા માનના, (૬) અણુચિ માનના, (અણુમ માનના) (૭) વિવિધ લોક સ્વભાવ માનના, (૮) કર્મ-આધ્ર
 ત્ર માનના, (૯) કર્મ-સ્વર માનના, (૧૦) કમ્મ નિર્જરા માનના, (૧૧) ઉત્તમ ગુણોની માનના, (૧૨)
 શ્રી જિજ્ઞાસન મરણી મોખિ (સમ્યક્ત્વ) મગ્ની તે દુર્લભ છે—તે માનના । ૪ પ્રમાણે ચાર માનનાઓ છે ।

'નવતર' વોરેમા ચાર માનના મોના નામ ત્રિંચ મુત્ર આપ્યા છે

15

(૧) અનિય માનના, (૨) અશરણ માનના, (૩) સત્તાર માનના, (૪) એકત્વ માનના, (૫)
 અન્યત્ર માનના (૬) અણુચિ માનના, (૭) આધ્રત્ર માનના, (૮) સ્વર માનના, (૯) તિત્રા માનના,
 (૧૦) લોચન્યમા માનના, (૧૧) યોગિદુર્લભમાનના, (૧૨) ધર્મના સાચક (માથી આપના) અરિહત્ત
 વોરે દુર્લભ છે (ધર્મસ્વાધ્યાય માનના) ૪ માનના ।

૧૬ વિદ્યાદેવીઓ

20

(૧) ગેહિણી, (૨) પ્રગતિ, (૩) વજ્રગુલા, (૪) વજ્રહુગી, (૫) અપ્રતિચક્ષા, (૬) પુરુષદત્તા,
 (૭) વાગા, (૮) ગાન્ધારી, (૯) ગારી, (૧૦) ગાન્ધારી, (૧૧) ગ્રાન્થમાર્ગિની, (૧૨) માનવી, (૧૩) યોગેશ્વરી,
 (૧૪) ઇન્દ્રહત્તી, (૧૫) માનસી, (૧૬) મહામાર્ગેસી—૪ મોટા વિદ્યાદેવીઓ છે ।

ભવનયોગાદિસ્વરૂપં ચેદમ્—

“જોગો^૧ વિરિયં^૨ થામો^૩ ઉચ્છાહ^૪ પરક્રમો તહા ચેટ્ટા^૫ ।
સત્તી^૬ સામર્થ્યં^૭ ચિય, ચડગુણ વારટ્ટુ છન્નડઈ^૮ ॥”^૧

જીવપ્રદેશાના કર્મક્ષયં પ્રતિ વ્યાપારણ નિયોગિનામિવ જીવેન રાજેવ યોગઃ ॥ ૧ ॥

5 જીવપ્રદેશૈઃ કર્મણઃ પ્રેરણં ધ્યાનાગ્રૌ ચેટિકત્યેવ કચવરસ્ય ॥ ૨ ॥

જીવપ્રદેશેભ્યઃ ક્ષપણાર્યં કર્મપ્રદેશાનામાકર્પણં દન્તાલિકત્યેવ કચવરસ્ય ॥ ૩ ॥

જીવપ્રદેશેભ્યઃ કર્મણામૂર્ધ્વં નયન નલિકત્યેવ જલસ્ય ॥ ૪ ॥

ભવનયોગાદિનું સ્વરૂપ

ભવનયોગાદિના ૮ ભેદ નીચે મુજબ છે :

10 (૧) યોગ, (૨) વીર્ય, (૩) સ્થામ, (૪) ઉત્સાહ, (૫) પરાક્રમ, (૬) ચેટ્ટા, (૭) શક્તિ, (૮) સામર્થ્ય । તે દરેકના પ્રણિવાનાદિ ચાર ભેદો છે । અને તે દરેકના જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉચ્છ્રાદ્ય એમ ત્રણ પ્રકારો છે । એટલે કુલ $૮ \times ૪ \times ૩ = ૯૬$ ભેદ થાય છે^૧ ।

ભવનયોગાદિનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે :

15 (૧) યોગ : રાજા જેમ જોતાના અધિકારીઓને કાર્યશીલ બનાવે તેમ જીવ આત્મપ્રદેશોને કર્મના ક્ષય માટે કાર્યશીલ બનાવે તે યોગ કહેવાય છે ।

(૨) વીર્ય : જેમ ઠાસી દ્વારા કચરો વહાર નખાવી દેવામાં આવે છે તેમ જીવ આત્મપ્રદેશો દ્વારા કર્મોને ધ્યાનાગ્રિમાં નાખવા માટે પ્રેરણા કરે તે ‘વીર્ય’ કહેવાય છે ।

(૩) સ્થામ : જેમ દંડાલીથી કચરાને લેવામાં આવે છે તેમ જીવ આત્મપ્રદેશોમાંથી કર્મ-પ્રદેશોને લેવાવા માટે લેવા લાવે તે ‘સ્થામ’ કહેવાય છે ।

20 (૪) ઉત્સાહ : જેમ મૂલી વડે પાણીને ઝંચુ ચઢાવવામાં આવે છે તેમ આત્મપ્રદેશમાંથી કર્મને ઝુચા લઈ જવા તે ઉત્સાહ કહેવાય ।

૧ મૂલ્કા ‘વારટ્ટુ છન્નડઈ’ પાઠ છે । એ નીચેની ગણતરીથી સગત થઈ શકે એમ લાગે છે :

જઘન્યાદિ ત્રણ ભેદો અને તે દરેકના પ્રણિવાન વગેરે ચાર ભેદો—આ રીતે ૧૨ ભેદ થયા । અને યોગ વગેરે દરેકના તે ૧૨ ભેદો હોવાથી $૧૨ \times ૮ = ૯૬$ ભેદો થાય છે ।

25 ૨ શ્રી શિવશર્માચાર્ય રચિત ‘ક્રમપયટી’ ગાથા-૩ ની શ્રીમલયગિરિસૂરિરચિત ટીકામાંથી ઉદ્ધૃત કરેલી ગાથા અને શ્રી ચન્દ્રમહત્તર રચિત ‘પંચસંગ્રહ’ દ્વિતીય લઘના મૂલ્કાની ચોથી ગાથા તેના ચોથા પાદના ફેરફાર સાથે આ રીતે છે—

“જોગો વિરિયં થામો ઉચ્છાહ પરક્રમો તહા ચેટ્ટા ।

સત્તિ સામર્થ્યં ચિય જોગસસ હન્નિ પજાયા ॥ ૪ ॥

યોગ વગેરે જે અહીં પ્રકારો વતાવ્યા છે તે ‘પંચસંગ્રહ’કારે યોગના પર્યાયવાચી નામો તરીકે જણાવ્યા છે ।

અપોનયન કર્મજ સત્યતકુતુપાત્ તેલસ્યેન, ઘણ્ટિકાયા નામૃતઝલાયા ॥ ૫ ॥

સ્વસ્થાનસ્ય કર્મજ શોષણ તપ્તાયસમાજનસ્યજલસ્યેન ॥ ૬ ॥

જીન-નર્મજોર્થિયોગ પ્રત્યાભિમુલ્યજનન, તિલાનામિલ્ તૈલનિયોજન યથા ઘાળકેન નિપીટનમ્ ॥ ૭ ॥

સાક્ષાન્નીવ-કર્મજોર્થિયોગઋણ ધલ તૈલયોરિવ ॥ ૮ ॥

એતેપામટ્ટાનામપિ પ્રત્યેક ત્રિધ્ય યોગ-મહાયોગ-પરમયોગાદિમેદાત્—જઘન્યો યોગ, મધ્યમો 5
મહાયોગ, ડલ્હટ્ટ પરમયોગ । એ વીર્ય-પરમવીર્યાદયોડપિ વાચ્યા—એ મેદા ૨૪, તેડપિ પ્રત્યેક
ચતુર્થા—પ્રણિધાન-સમાધાન-સમાધિ-કાષ્ટાસમાધિમેદાત્ ।

તત્ર પ્રણિધાનમશુભેમ્યો નિવર્તનમ્ ૧ । સમાધાન શુભેષુ પ્રવર્તનમ્ ૨ । રાગદ્વેષમાધ્યસ્યા-
લમ્બન સમાધિ ૩ । ધ્યાનેન મનસ એકાગ્રતયોચ્છ્રાસાદિનિરોધ કાષ્ટા ૪ । પ્રસન્નચન્દ્ર-ભરતેશ્વર-
દમદન્તે પુષ્પમૃતયો યથાક્રમમત્ર દૃશ્યન્તા ॥

10

(૫) પરાક્રમ કુટલામાથી જેમ તેલને નીચે રેટનામા આવે અથવા અમૃતઝલામાથી જેમ અમૃત
ઘણ્ટિકામા (પઢજીભમા) શરે તેમ (ઠકે ગયેલા) કર્મેને નીચે લઈ જવા તે પરાક્રમ કહેનાય છે ।

(૬) ચેદ્યા તપેલા લોહડના ભાજનમા રહેલુ જલ જેમ સુકાઈ જાય છે તેમ પોતાના સ્થાનમા
રહેલા કર્મેને સૂચી નાલના તે ‘ચેદ્યા’ કહેનાય છે ।

(૭) શક્તિ તલમાથી તેલને છૂદુ પાડના માટે જેમ તલને ઘાળીમા પીલનામા આવે છે તેમ જીન 15
અને કર્મેનો વિયોગ કરના માટે અભિમુલ્ક યથુ તે શક્તિ કહેનાય છે ।

(૮) સામર્થ્ય જેમ ગ્વોલ અને તેલ જુદા પાડવામા આવે છે તેમ જીન અને કર્મેનો જે સાક્ષાત્
વિયોગ કરતો તે ‘સામર્થ્ય’ કહેનાય છે ।

આ ઠાઠે મેદોના દરેકના ‘યોગ’, ‘મહાયોગ’ અને ‘પરમયોગ’ વગેરે ત્રણ પ્રકારો છે જઘન્ય
હોય તે ‘યોગ’ કહેનાય છે, મધ્યમ હોય તે ‘મહાયોગ’ કહેનાય છે અને ડલ્હટ્ટ હોય તે ‘પરમયોગ’ 20
કહેનાય છે । આ પ્રમાણે વીર્ય, મહાવીર્ય, પરમવીર્ય વગેરે પ્રકારો સમજના । આ રીતે $૮ \times ૩ = ૨૪$ મેદો
પાય છે । તે દરેકના પળ ‘પ્રણિધાન’, ‘સમાધાન’, ‘સમાધિ’ અને ‘કાષ્ટા’ એ ચાર પ્રકારો છે ।

‘પ્રણિધાન’ એટલે અશુભ કાર્યોમાથી નિવૃત્તિ લેની । ‘સમાધાન’ એટલે શુભ કાર્યોમા પ્રવૃત્તિ
કરવી । ‘સમાધિ’ એટલે રાગ અને દ્વેષ (ના પ્રસંગ)મા માધ્યસ્ય ભાવ રાખવો । ‘કાષ્ટા’ એટલે ધ્યાન વહે
મનની એકાગ્રતાથી ઉચ્છ્વાસ આદિનો નિરોધ કરવો ।

25

ઉપર વર્ણવેલ ‘પ્રણિધાન’, ‘સમાધાન’, ‘સમાધિ’ તથા ‘કાષ્ટા’ ના સરખામ અનુક્રમે પ્રસન્નચન્દ્ર
રાજર્ષિ, ભરત ચક્રવર્તી, દમદત્તમુનિ તથા પુષ્પમૃતિ આચાર્યના દૃશ્યો છે । (જુઓ પરિશિષ્ટ ૬)

૧ પરામાત્માના તે જ અમૃતકલ્પા કહેવાય છે ।

અન્યે પરા શિવા પ્રાકૃત્ત્યાધો બ્યાપિત્ કિલ ।

પરમાત્માના યા ધવામૃતવત્તો યતે ॥

30

—ઉપમિતિમવપ્રપન્નાભ્યા પ્રસ્તાન-૮ શ્લોક-૭૪૬

૨ યોગના યોગ, મહાયોગ અને પરમયોગ । વીર્યના વાય મહાવાય અને પરમવીર્ય । સ્થામના સ્થામ મહાસ્થામ
અને પરમસ્થામ । —આ રીતે દરેકના ત્રણ ત્રણ મેદો સમજવા ।

एवं चतुर्विंशतिश्चतुर्गुणिता जाताः ९६ ॥
 एते मरुदेव्या इव स्वभावेन जायमाना भवनयोगाः ॥
 एत एवोपेत्याभोगपूर्वकं क्रियमाणत्वात् करणयोगाः ॥
 करणानि तु ९६ इत्थं ज्ञेयानि—

5

चित्तं चेत्यर्णं सञ्ज्ञां विज्ञाणं धारणां सैई बुद्धी ।

इहा ईई चित्तंका उचओर्णं मणाइ छन्नउइ ॥

મણાઈ इति मनःप्रभृतीनि, मन एतेषामादौ कर्तव्यम् ।

तत्राद्यं मनोविषयं करणमष्टधा—उन्मनीकरणं^१, महोन्मनीकरणं^२, परमोन्मनीकरणं^३, सर्वोन्मनीकरणं^४, उन्मनीभवनं^५, महोन्मनीभवनं^६, परमोन्मनीभवनं^७, सर्वोन्मनीभवनं^८ ॥

10

આ પ્રકારે ચોવીશને ચારે ગુણતાં $28 \times 4 = 96$ પ્રકારો થાય છે ।

આ જ ૯૬ પ્રકારો મરુદેવા માતાની જેમ સ્વાભાવિક રીતે—સહજ સ્વભાવે થાય તો તે ‘ભવનયોગ’ કહેવાય છે । અને એ જ ૯૬ પ્રકારો જાણી જોઈને થાય તો તે ‘કરણયોગ’ કહેવાય છે ।

૯૬ કરણોનું સ્વરૂપ

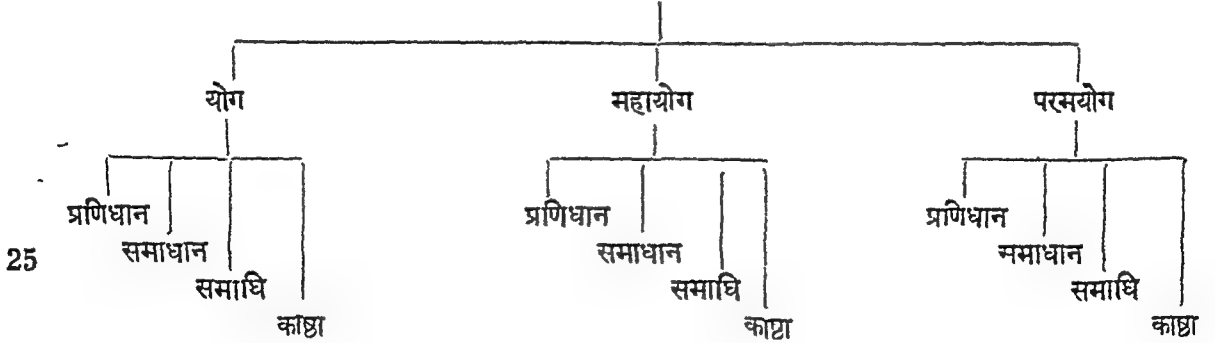
(૧) મન (૨) ચિત્ત (૩) ચેતના (૪) સંજ્ઞા (૫) વિજ્ઞાન (૬) ધારણા (૭) સ્મૃતિ (૮) બુદ્ધિ
 15 (૯) ઈહા (૧૦) મતિ (૧૧) વિતર્ક (૧૨) ઉપયોગ—આ વાર વસ્તુ સંવંધી ૯૬ કરણ થાય છે ।
 ‘મણાઈ’ એટલે મન । આ વધાં કરણોમાં મનને પ્રથમ ગણવું ।

(૧) ‘મન’ વિષયક કરણના ૮ પ્રકારો છે ।

(૧) ઉન્મનીકરણ (૨) મહોન્મનીકરણ (૩) પરમોન્મનીકરણ (૪) સર્વોન્મનીકરણ
 (૫) ઉન્મનીભવન (૬) મહોન્મનીભવન (૭) પરમોન્મનીભવન (૮) સર્વોન્મનીભવન ।

20

૧. ઉદાહરણ તરીકે :

25

30

35

આ જ રીતે સ્થામ આદિ મેદો સમજવા । $8 \times 3 \times 4 = 96$ ।

મનસોડ્ઞાન ચિન્તનમ્, તદ્ભાનોડ્ઞાનમ્ । ઉત્ પ્રાબલ્યેન ગતમિવ ચિન્તાઽભાગાન્નપ્તમિવ મનો
યત્પાં સા ઉન્મના, ઉન્મના ક્રિયતેડ્ઞનેન ઉન્મનીકરણ મનોમૃત્યુરિત્યર્થ, એતજ્ઞધન્યમ્ । દ્વિતીયમેતદેવ મધ્યમૃ, 5
તૃતીયમુલ્લૃટ્, ચતુર્થ જઘન્યાદિમેદત્રયસલીનતામસ્મૃ । મનનચતુષ્ટયમપ્યેનમ્ ।

નગર ઉપેય યત્ ક્રિયતે આમોગપૂર્વક તીર્થઙ્કરાદિવત્ [તત્] કરણમ્ ।

યત્ ત્વનામોગેનૈવ સ્વયમુલ્લસતિ મરુદેવ્યાદિવત્ તદ્ ભવનમ્ ॥ ૧ ॥

5

દ્વિતીય ચિત્તરિપય કરણમટ્ઠા—નિશ્ચિત્તીકરણમિત્યાદિ ૪, નિશ્ચિત્તીમનમિત્યાદિ ૪ ।

ચિત્ત—પ્રિસાલરિપય ચિન્તનમ્, તદ્ભાન ઉચ્છ્વાસાથમાગ્હેતુ ॥ ૨ ॥

તૃતીય ચેતનારિપય નિશ્ચેતનીકરણમિત્યાદિ ૮ સર્વશરીરગતચેતનાલ્પભાવરૂપ રાગાથમાગ્હેતુ ॥૩॥

એન નિ સજ્જીકરણમિત્યાદિ ૮ આહારાદિગૃહ્થમાનરૂપમ્ । અનેન પ્રમત્તાદીનામાહાર ગૃહ્થતામપિ
ગૃહ્થમાન ॥ ૪ ॥

10

ચિન્તન એ મનનો ધોરણ છે । તે ચિત્તનનો અભાન તે મનનુ અનશન છે । જેમા પ્રવલ્લતાથી મન
ચાલ્યુ ગયુ હોય અર્થાત્ ચિંતાના અભાનથી જાણે મન નાશ પામ્યુ હોય એવી અવસ્થાને ઉન્મના અવસ્થા કહે
છે । એવી અવસ્થા જે ધ્યાન વડે કાપાય તેને ‘ઉન્મનીકરણ’ કહેવાય છે । વીજા શબ્દોમા કહીએ તો જેના
મનનુ મૃત્યુ તે જઘન્ય ઉન્મનીકરણ છે । આ જ ઉન્મનીકરણ જો મધ્યમસોટિનુ હોય તો વીજા પ્રકારમા અને
ઉત્કૃષ્ટ સોટિનુ હોય તો ત્રીજા પ્રકારમા અને જઘન્ય આદિ ત્રણેના મિશ્રણગાળુ હોય તો ચોથા પ્રકારમા 15
સમજવુ । મનના ચાર પ્રકાર પળ તે જ રીતે સમજવા ।

જેમ તીર્થંકર મગનતો ઉપયોગપૂર્વક કરે છે તેમ ઉપયોગપૂર્વક કાર્ય તે ‘કરણ’ કહેવાય છે ।
અને મરુદેવીમાતાની જેમ ઉપયોગ (પ્રયત્ન) કર્યા પિના પોતાની મેલે જ જે થાય તે ‘મનન’
કહેવાય છે ॥ ૧ ॥

(૨) ચિત્તવિવિધકરણના ૮ પ્રકારો છે ।

20

(૧) નિશ્ચિત્તીકરણ, (૨) મહાનિશ્ચિત્તીકરણ, (૩) પરમનિશ્ચિત્તીકરણ, (૪) સપ્તનિશ્ચિત્તીકરણ (૫)
નિશ્ચિત્તીમન (૬) મહાનિશ્ચિત્તીમન (૭) પરમનિશ્ચિત્તીમન (૮) સર્વનિશ્ચિત્તીમન । ચિત્ત એટલે ત્રણ
કાલ સપ્તથી ચિંતન । તેના અમાનથી ઉચ્છ્વાસ વગેરેનો અભાન થાય છે ॥ ૨ ॥

(૩) ‘ચેતના’ના નિશ્ચેતનીકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘નિશ્ચેતનીકરણ’ સમગ્ર શરીરની અંદર ચેતનાના અભાનરૂપ છે અને તે રાગ ત્રગેરેના અભાનનુ 25
કારણ છે ॥ ૩ ॥

(૪) નિસરીકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘નિસરીકરણ’ એટલે આહાર આદિની લોહપતાનો અભાન । આથી પ્રમત્ત આદિ યોગીઓ આહાર
પ્રહણ કરે છે છતાં પણ તેમા તેમને લોહપતાનો અભાન હોય છે ॥ ૪ ॥

નિર્વિજ્ઞાનીકરણમિત્યાદિ ૮ વિજ્ઞાનાભાવરૂપં, યથા સુષ્ટાવસ્થાયાં ન કિમપ્યનુભૂતમપિ વસ્તુ વેદ્યતે, એવમત્ર જાગ્રતોઽપિ વસ્તુવિજ્ઞાનાભાવઃ ॥ ૫ ॥

નિર્ધારણીકરણમિત્યાદિ ૮ ધારણાઽવિચ્યુતિરૂપા, તદભાવઃ ॥ ૬ ॥

ઉક્તં ચ—

5

“ચિત્તં” તિકાલવિસયં ચેયેણપચ્ચક્ષ્ણ સૈન્નમણુસરણં ।

વિચ્છાણેગમેયં કાલમસંલેયરં ધરણાં ॥ [—દશવૈકાલિકમાધ્ય, ગાથા-૧૯ પૃ. ૧૨૫ અ]

વિસ્મૃતીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ સ્મૃતિર્ધારણાયા દ્વિતીયો ભેદઃ । યતઃ—અવિચ્યુતિ-સ્મૃતિ-વાસના-ભેદાત્ ત્રિધા ધારણા વર્ણ્યતે ॥ ૭ ॥

નિર્વુદ્ધીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ બુદ્ધિઃ ઔત્પાતિક્યાદિશ્ચતુર્થાઽવાયરૂપા, અવાયસ્તુ નિશ્ચય ઉચ્યતે ॥ ૮ ॥

10

નિરીહીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ ઈહા વિચારણા, કિમયં સ્થાણુઃ પુરુષો વેતિ ॥ ૯ ॥

(૫) ‘નિર્વિજ્ઞાનીકરણ’ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘નિર્વિજ્ઞાનીકરણ’ વિજ્ઞાનના અભાવરૂપ છે । અર્થાત્ જાગ્રત અવસ્થામાં અનુભવેલી કોઈ પણ વસ્તુનું નિદ્રાવસ્થામાં વેદન હોતું નથી । તેમ આ કરણ વચ્ચે જાગ્રત અવસ્થામાં પણ વસ્તુના વિજ્ઞાનનો અભાવ હોય છે ॥ ૫ ॥

15 (૬) ‘ધારણા’ ના નિર્ધારણીકરણ વગેરે ૮ ભેદ છે ।

‘ધારણા’ ઇટલે (વસ્તુના જ્ઞાનની) અવિચ્યુતિ । તેનો અભાવ તે નિર્ધારણીકરણ । કહ્યું છે કે : ‘ચિત્ત’ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાલ એમ ત્રણે કાળના અર્થોને સામાન્યથી જાણે છે । ‘ચેતના’ પ્રત્યક્ષ વર્તમાનકાલીન અર્થોને જાણે છે । ‘સંજ્ઞા’ તે અનુસ્મરણને કહે છે કે જે પદાર્થ પહેલાં જોયો હોય । ‘વિજ્ઞાન’ અનેક પ્રકારનું છે । અનેક ધર્મવાળા પદાર્થમાં તે તે વિશિષ્ટ ધર્મરૂપે જે અનેક પ્રકારનું જ્ઞાન થાય તે ‘વિજ્ઞાન’ કહેવાય છે । ‘ધારણા’ અસંખ્યાત અથવા સંખ્યાત કાળ સંવધી હોય છે ॥ ૬ ॥

(૭) વિસ્મૃતીકરણ વગેરે આઠ પ્રકારો છે ।

‘સ્મૃતિ’ શબ્દથી અહીં ધારણાનો વીજો ભેદ સમજવો; કારણ કે ધારણાના ત્રણ ભેદો છે । અવિચ્યુતિ, સ્મૃતિ અને વાસના । અહીં વીજો ભેદ વિવક્ષિત છે ॥ ૭ ॥

25 (૮) નિર્વુદ્ધીકરણ વગેરે આઠ પ્રકારો છે ।

બુદ્ધિ શબ્દથી અવાયસ્વરૂપ ઔત્પાતિકી, વૈનયિકી, કાર્મણિકી અને પારિણામિકી એમ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ લેવી । નિશ્ચયને અવાય કહેવામાં આવે છે । તેનો અભાવ તે નિર્વુદ્ધીકરણ ॥ ૮ ॥

(૯) નિરીહીકરણ વગેરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘ઈહા’ ઇટલે વિચારણા, અર્થાત્ આ ટૂંકું છે કે પુરુષ છે એવી જે વિચારણા જાગે તે ઈહા । તેનો અભાવ તે નિરીહીકરણ ॥ ૯ ॥

૧ ધારણાના ત્રણ ભેદ છે : અવિચ્યુતિ, વાસના અને સ્મૃતિ । તેમાં અવિચ્યુતિ અને સ્મૃતિ અન્તર્મુદ્ધર્ત કાલ પ્રમાણ હોય છે, જ્યારે વાસના કેટલાક જીવોને અસંખ્યાત વર્ષો સુધી અને કેટલાકને સંખ્યાત વર્ષો સુધી હોય છે ।

નિર્મતીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ મતિરગ્રહો દશગા ॥ ૧૦ ॥

નિર્મતીકીકરણમિત્યાદિ ૮ ॥ ઈહોત્તરકાલમાવી, અપાયાત્ પૂર્વે ઊહો વીતર્કે । "અરણ્યમેતત્ સવિતાઽસ્તમાગત ૦" ઇત્યાદિ ॥ ૧૧ ॥

ઉપયોગો વાસનારૂપસ્તદમાનો નિરુપયોગીકરણમ્ ॥ ૧૨ ॥

મહા-પરમાદિવિશેષણાનિ તથૈવ જઘન્યસયોગજમેદાનિ ભાવનીયાનિ । કરણ-ભવનમેદોઽપિ 5
તથૈવ ૯૬ ॥

(૧૦) નિર્મતીકરણ ઘરોરે ૮ પ્રકારો છે ।

‘મતિ’ શબ્દથી દશ પ્રકારનો અગ્રહ સમજો । (પાંચ ઇન્દ્રિય, છઠ્ઠું મન—પટલાનો અર્થાગ્રહ, તથા મન અને ચક્ષુ સિનાયની ત્રાકીની ચાર ઇન્દ્રિયોથી થતો વ્યક્તિજ્ઞાનગ્રહ—એમ દશ પ્રકાર થાય છે) ॥૧૦॥

(૧૧) નિવિતકાકરણ ઘરોરે ૮ પ્રકારો છે ।

10

‘વિતર્ક’—જે ઈંટા પછી અને અપાય (અપાય) પૂર્વે તર્ક થાય તે વિતર્ક । જેમ—

અરણ્યમેતત્ સવિતાઽસ્તમાગતો,
ન વાધુના સમવતીહ માનવ ।

પ્રાયસ્તદેતેન પગાદિભાજા,

માવ્ય રતિમિયતમારિનામ્ના ॥ પૃ-૭૮ ॥

15

—વિશેષાવશ્યકમાન્ય, શ્રીકોઠ્યાચાર્ય ટીકા

—આ અરણ્ય છે, સૂર્ય અસ્ત પામ્યો છે, અત્યારે અહીં કોઈ માનવ ન હોઈ શકે, આ કારણોથી ઘણે ભાગે આ પદાર્થ પક્ષીઓનાં અને રતિના પ્રિયતમ કામદેવના ગત્રુ શિવ મહાદેવના નામનાં પદાર્થ (સ્થાણુ) હોનો જોઈએ ॥ ૧૧ ॥

(૧૨) નિરુપયોગીકરણ ઘરોરે આઠ પ્રકારો છે ।

20

વાસનારૂપ જે ‘ઉપયોગ’ તેનો અમાન તે નિરુપયોગીકરણ ॥ ૧૨ ॥

આના મહા, પરમ આદિ વિશેષણોથી તેમજ તેના જઘન્ય આદિ સયોગથી થતા મેદો સમજી લેના ।

પહેલા કહ્યા પ્રમાણે ‘ઉપયોગ’ના ‘કરણ’ અને ‘ભવન’ ના મેદો પણ સમજી લેના ।

૧ કોઈ માણસ જગલમાં ગયો હોય અને ત્યાં જ સાંન પછી મહા હોય તે વખતે દૂરથી જાણુ ઠડું દેવાનું હોય ત્યારે પ્રથમ તો સ્વાભાવિક રીતે એના મનમાં શંકા થશે । “આ ઠડું હશે કે પુણ્ય હશે ?” પછી તે તર્ક-વિતર્ક કરવા લાગે છે 25
“એક તો આ જગલ છે અને વઢી અત્યાર સૂર્યોસ્ત થઈ ગયો છે । માટે આ સ્થાને અને આ સમયે મનુષ્ય સભવી શકે નહિ ।
એટલે આ પક્ષીઓવાળું ક્રમનુ ઠડું હોય જોઈએ ।

આ જ વાતને આ શ્લોકમાં આલંકારિક શા દોષા રજૂ કરી છે । સંસ્કૃતમાં ઠડાને ‘સ્થાણુ’ કહેવામાં આવે છે અને મહાદેવનું બીજું નામ પણ સ્થાણુ છે । મહાદેવે રતિના પતિ કામદેવનું વાઢાને મસ્મીભૂત કર્યો હોવાથી મહાદેવ કામ દેવના શત્રુ છે । એટલે રતિના પતિના શત્રુના સમાન નામ (સ્થાણુ) વાઢા તરીકે શાઢના ઠડાનો અહીં ઉપેક્ષ કર્યા છે । 30

एवं करणानि ९६ ॥

करणैर्गुणिता ध्यान(२४)भेदाः २३०४ ।

एते करणयोगैः पणवतिसंख्यैर्गुणिताः २२११८४ ।

भवनयोगैरप्येवं भेदाः, उभयं ४४२३६८ ॥

5

उक्तं च—

“ चत्तारि सयसहस्सा वायालीसं भवे सहस्साइं ।

तिन्नि सया अडसट्ठा नेया छउमत्थझाणाणं ॥ ”

‘ યોગો વિરિયં૦ ’ત્યાદિ

યો યોગ ઉક્તસ્તસ્યાલમ્બનાનિ ૨૯૦ ।

10

આ રીતે કરણના $12 \times 2 = 24$ પ્રકાર છે । તેની (કરણના ૯૬ ભેદો) સાથે ધ્યાનના ૨૪ ભેદોને ગુણતાં $96 \times 24 = 2304$ થાય છે । તેને ૯૬ કરણયોગ વડે ગુણતાં ૨૨૧૧૮૪ ભેદો થાય છે । એ જ રીતે ૨૩૦૪ ને ૯૬ ભવનયોગ વડે ગુણતાં ૨૨૧૧૮૪ ભેદો થાય છે । આમ બન્ને મઠીને ૪૪૨૩૬૮ પ્રકારો થાય છે । કહ્યું છે કે—ચાર લાખ, વેતાલીસ હજાર, ત્રણસો ને અડસઠ—એ છઠ્ઠાસ્થના ધ્યાનના પ્રકારો જાણવા ।

15

યોગનાં આલંબનો

યોગો વિરિયં૦ ઇત્યાદિ ગાથા દ્વારા જે યોગ કહેવામા આવ્યો તેના આલંબનો ૨૯૦ છે । તેમા મનોયોગ આ પ્રમાણે સમજવો :

જંણવય-સમ્મય-ઠવણા નામે રૂવે પડુચ્ચ સચ્ચે અ ।

વવહાર-ભાવ-જોરે દસમે ઓવમ્મસચ્ચે અ ॥ ૨૭૩ ॥

20

કોહે માણે માયા લોમે પેજ્જે તહેવ દોસે અ ।

હાસભણ અક્ખાઇય ઉવઘાણ નિસ્સિઆ દસમા ॥ ૨૭૪ ॥

ઉપ્પન્નવિગયમીસગ જીવમજીવે અ જીવઅજ્જીવે ।

તહડંતમીસગા ખલુ પરિત્ત અદ્ધા અ અદ્ધદ્ધા ॥ ૨૭૫ ॥^૨

આમંતણિ આણવણી જાયણિ તહ પુચ્છણી અ પન્નવણી ।

25

પન્નક્ખાણી ભાસા ભાસા ઇચ્છાણુલોમા અ ॥ ૨૭૬ ॥

અણભિગ્ગહિઆ ભાસા ભાસા અ અભિગ્ગહમ્મિ વોદ્ધવ્વા ।

સંસયકરણી ભાસા વાયડ અવ્વાયડા વેવ ॥ ૨૭૭ ॥

—શ્રી દશવૈકાલિક નિર્યુક્તિ । પૃ. ૪૧૬-૧૯.

૧. આ ગાથાઓના અર્થ માટે જુઓ પરિશિષ્ટ નં ૭

30

૨. ૨૭૫ માં ગાથા સિવાયની આ બધી ગાથાઓ શ્રી પન્નવણાસૂત્રના ૧૧ માં ભાષાપદમા ૧૬૫ માં સૂત્રમાં પણ છે ।

तत्र मनोयोग, 'जणवयसम्मय' इत्यादि भाषा ४२, 'कालतिय' इत्यादि १६, उभय ५८ । तत आसा मनश्चिन्तनासरे मनोयोगत्वम् ५८, भाषणानसारे भाषायोगत्वम् ५८ ॥

औदारिक काययोगो द्वात्रिंशद्भेदो जीवमेदात्—

आ गायथो अनुसार भाषाना ४२ प्रकारो छे । वळी 'कालतिय' इत्यादि गायानुसार १६ प्रकारो थाय छे । आ वले मळीने ५८ प्रकारो थाय छे । आ उया प्रकारोनो मनधी चिंतन करती वखते ५८ ५ प्रकारनो मनोयोग बने छे अने बोलती वखते ५८ प्रकारनो भाषायोग बने छे ।

औदारिक काययोग जीवोना भेदो अनुसार ३२ प्रकारे छे, जेम्मे—

१ श्री बृहत् सल्लसूनी श्रीमल्लगिरिसूरचित दीरामां आ गायथो जौवामा आवे छे त्या तेनो नीचे प्रमाणे उल्लेख छे

तानि च षोडश वचनान्यमूनि—

10

लिंगतिय वयगतिय, कालतिय तह पढम्ह पञ्चक ।

उवणय ऽवणयचउव, अज्यतियय तु सोलसम् ॥

अस्या [अ]क्षरगमनिका—'श्रिद्धनम् इय वी अय पुमान्, इद कुल्म् । वचननिरम्' एकवचन द्विवचन बहुवचनमिति । कालनिरम् अत्रोत्तरं करोति करिष्यति च । परोभवचन यथा स इति । प्रत्यक्षवचनम् एष इति । उपनय—स्तुति अपनय—निन्दा तथा अनुष्मपनया—ऽपनयचतुष्कम्, यथा—रूपरती वीत्सुपनयवचनम्, कुर्या वीत्सुपनयवचनम्, 15 रूपवती वीत्सु दु वीत्सुपनया—ऽपनयवचनम् कुर्या वीत्सु दु वीत्सुपनयवचनम् अपनयवचनम् । तथा अन्यत्रेति निधाय विप्रसारक्युद्धया अन्यद् निमणपुरिण सहसा अयेतसि तदेव यद् यकि तत् षोडशमध्यात्मवचनम् ॥ १६४ ॥ पीठिका पृ ५०

अर्थ प्रण लिंग—पुङ्ग वीलिङ्ग, नपुंसकलिङ्ग । जेमके पुमान्, वी अने कुल्म् ।

प्रण वचन—एकवचन, द्विवचन, बहुवचन । जेमके पुष्य पुरषौ, पुरषा ।

प्रण काळ—वर्तमानकाळ, भूतकाळ भविष्यकाळ । जेमके करे छे, कर्य करे ।

20

परोक्षवचन—जेम्मे 'ते' ।

प्रत्यक्षवचन—जेम्मे 'आ' ।

उपनयवचन (प्रशंसावचन) जेमके 'आ वी रूपवती छे' ।

अपनयवचन (निंदावचन) जेमके 'आ वी कुर्या छे' ।

उपनय-अपनयवचन जेमके 'आ वी रूपवती छे परतु दु वीत्सु छे' ।

२५

अपनय-उपनयवचन जेमके 'आ वी कुर्या छे परतु दु वीत्सु छे' ।

25

अध्यात्मवचन—मनमा पुद्ग धारीने धीजाने ठगवानी बुद्धिशी धीजु बहेवानी इच्छा होय छतां सहसा जे चित्तमा धारेउ होय ए ज बोलाइ जाय ।

आ सोळ भेदोनो उल्लेख श्री पञ्चवणा सूत्रना भाषापदमा १७३ मा सूत्रमा पण छे ।

२ भाषा बोल्या पहिलां तेवी जाननो विचार तो आवे ज अने पठा उच्चार कराय एदले ए ज ५८ प्रकारो 30 पहिलां विचार करे त्यार मनायोगना ५८ प्रकारो बहेवाय छे ओ बोले त्यार वचनयोग (भाषा) ना ५८ प्रकारो बहेवाय छे ।

“પૃથ્વી-દગ-અગ્નિ-માતૃ-વણસ્સદ્ગુણંતા પરિણિયા ચરહા ।
વ્રણપત્તેયા વિગલા દુવિહા સવ્વે વિ વત્તીસં ॥”

તત્ર પૃથ્વીયપૃત્તેજો^૩-ચાચ્ચનન્તકાયિકાઃ સૂક્ષ્મ-વાદરપર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદાચ્ચતુર્ધા । સંહ્યસંજિપર્યાપ્તા-
પર્યાપ્તભેદાત્ પચ્ચેન્દ્રિયાચ્ચતુર્ધા । પ્રત્યેકંવનસ્પતિ-વિકલેન્દ્રિયાઃ પર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદાઃ ।

5 વૈક્રિયં પચ્ચવિંશતિથા । સત્તાનાં નારકભેદાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદેન ચતુર્દશ । વાયુકાયિકાનાં પચ્ચેન્દ્રિય-
તિરચ્ચાં મનુષ્યાણાં ચ એકૈકમ્ । દેવાનાં ચતુર્વિધાનાં પર્યાપ્તાપર્યાપ્તભેદેનાઘૌ—એવં ૨૫ ।

આહારકં ચૈકવિધમેવ । એવં કાયત્રયસ્યાપિ ભેદાઃ ૫૮ । એનદન્તર્ગતત્વાત્ તૈજસસ્યાપિ ૫૮ ।
એવં કાર્મણસ્યાપિ ૫૮ । —એવમાલમ્બનાનિ ૨૯૦ ॥

અત્ર મનઃપ્રમૃતીનિ યોગપ્રાસાદારોહણાલમ્બનાનિ યથા વા રજ્જ્ઞદાનાય વલ્લે પાશઃ ક્રિયતે ।

10 વીર્યયોગાલમ્બનાનિ—જ્ઞાનાચાર ૮, દર્શનાચાર ૮, ચારિત્રાચાર ૮, તપ આચાર ૧૨, વીર્યાચાર
૩૬—એવમ્ ૭૨ ।

પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, સાધારણ વનસ્પતિ અને પંચેન્દ્રિય એ વધા ચાર ચાર પ્રકારે છે । પ્રત્યેક
વનસ્પતિ અને વિકલેન્દ્રિય (વેદેન્દ્રિય, તેદેન્દ્રિય તથા ચરિન્દ્રિય) વચ્ચે પ્રકારે છે । વધા મઝીને ૩૨ ભેદો
થાય છે । [૬ × ૪ = ૨૪; (૧ + ૩) ૨ = ૮; ૨૪ + ૮ = ૩૨ ભેદો થાય છે] અર્થાત્ પૃથ્વીકાય, અપકાય,
15 તેજકાય, વાયુકાય અને અનંતકાય—એ પાંચે સૂક્ષ્મ તેમજ વાદર અને પર્યાપ્ત તેમજ અપર્યાપ્ત એમ ચાર
ભેદોથી વીશ પ્રકારે છે । પંચેન્દ્રિયના સંજી, અસંજી, પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એમ ચાર ભેદો છે । પ્રત્યેક
વનસ્પતિકાય તેમજ વિકલેન્દ્રિય—અર્થાત્ વેદેન્દ્રિય, તેદેન્દ્રિય, ચરિન્દ્રિય તે ચારેના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એમ
બે ભેદો હોવાથી આઠ પ્રકારે છે । (૨૦ + ૪ + ૮ = ૩૨)

વૈક્રિયયોગ ૨૫ પ્રકારે છે । નારકી (જીત્રો) ના સાત ભેદો છે । તે દરેકના પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત
20 બે ભેદ હોવાથી વધા મઝીને ચૌદ ભેદો થાય છે । વાયુકાયનો એક ભેદ છે । પંચેન્દ્રિય તિર્યચ્ચ અને મનુષ્યનો
એકેક ભેદ છે । ચાર પ્રકારના (ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વૈમાનિક) દેવોના દરેકના પર્યાપ્ત અને
અપર્યાપ્ત બે ભેદ હોવાથી એકદરે આઠ પ્રકાર થાય છે । એમ વધા મઝીને ૨૫ પ્રકારો થાય છે ।
(૧૪ + ૧ + ૨ + ૮ = ૨૫)

આહારક એક પ્રકારનો છે । એ રીતે ત્રણે કાય (ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક)ના મઝીને ૫૮
25 ભેદો થાય છે । તેજસ્કાય તેમાં અંતર્ગત હોવાથી તેના પણ ભેદો છે । એ જ પ્રકારે કાર્મણ શરીરના પણ ૫૮
ભેદો છે । કુલ મઝીને ૫૮ + ૫૮ + ૫૮ + ૫૮ + ૫૮ = ૨૯૦ આલંબનો છે ।

જેમ વલ્લમાં રંગ કરવા માટે પ્રથમ પાશ આપવામા આવે છે તેમ અહીં યોગરૂપ મહેલ ઉપર
ચઢવા માટે મન વગેરે આલંબનો છે ।

વીર્યયોગનાં આલંબનો—જ્ઞાનાચાર ૮, દર્શનાચાર ૮, ચારિત્રાચાર ૮, તપાચાર ૧૨, વીર્યાચાર
30 ૩૬—કુલ ૭૨ પ્રકારના છે ।

સ્થામાલમ્બનાનિ ૮—

“વધર્ણેન્સક્રમણું પદ્મણી ય ભવવટ્ટણા ઉદીરણયો ।

ઉવસામણા^૧ નિહત્તી^૨ નિકાયણી^૩ ચ ત્તિ કરણા^૪ ॥” [— કમ્મપયડી, ગાયા ૨]

ઉત્સાહસ્ય ઝર્ધ્વલોકનસ્તુચિન્તા । પરાક્રમસ્ય અપોલોકચિન્તા । ચેષ્ટાયા તિર્યગ્લોકચિન્તાનમ્ । શક્તે તત્ત્વ પરમનત્તરચિન્તા । સામર્થ્યસ્ય સિદ્ધાયતનમિદ્ધસ્વરૂપચિન્તાલમ્બનમ્ ॥

5

इति ध्यानविचारः ॥

સ્થામયોગના આઠ આલમ્બનો નીચે મુજબ છે—

(૧) વધનકરણ, (૨) સક્રમકરણ, (૩) ઉદ્વર્તનાકરણ, (૪) અપવર્તનાકરણ, (૫) ઉદીરણાકરણ,

(૬) ઉપશમનાકરણ, (૭) નિષ્ક્રિયકરણ અને (૮) નિકાચનાકરણ ।

ઝર્ધ્વલોકમાની વસ્તુઓની ચિંતા તે ઉત્સાહનુ આલમ્બન છે । અપોલોકમાની વસ્તુઓની ચિંતા તે 10 પરાક્રમનુ આલમ્બન છે । તિર્યગ્લોકમાની વસ્તુઓની ચિંતા તે ચેષ્ટાનુ આલમ્બન છે । તત્ત્વ અને પરમતત્ત્વની ચિંતા તે શક્તિનુ આલમ્બન છે । સિદ્ધોનુ સ્થાન અને સિદ્ધોના સ્વરૂપની ચિંતા તે સામર્થ્યનુ આલમ્બન છે ।

परिशिष्ट १

આચાર્ય પુષ્પભૂતિ અને મુનિ પુષ્પમિત્રની કથા

પૃ ૨૨૭ મા ‘માનથી કલા’ ની જે વ્યાખ્યા છે તેનુ અહીં આપેલ ક્રયા સમર્થન કરે છે । અત્યંત 15

અભ્યાસના કારણે દેશ, જાલ તેમન કરણની અપેક્ષા સ્વયમેત જ વહે અને વીજા વહે ઉતારાય તે સમાપ્તિને માનકલા કહેવામા આવે છે । આચાર્ય પુષ્પભૂતિની આની સમાધિ તેમના શિષ્ય પુષ્પમિત્ર મુનિએ ઉનારી હતી । તેમની કથા ‘શ્રી આચાર્યક નિર્યુત્તિ’ની શ્રી હારિભદ્રીયા ટીકામા પૃ ૭૨૨ મા ‘ધ્યાનસત્તરયોગ’ના પ્રસંગમા છે । તેનો સાર નીચે મુજબ છે

‘શિત્રાર્ધન’ નામના નગરમા ‘મુડિકામ્બક’ નામે રાજા હતો । ત્યાં શ્રી પુષ્પભૂતિ નામના 20

આચાર્ય મહારાજ પગાય । તેમના ઉપદેશાદિથી ઉપશાન વનેલો તે રાજા શ્રાવક થયો ।

તે આચાર્યમહારાજના પુષ્પમિત્ર નામના એક વહુશ્રુતજ્ઞાની શિષ્ય કે જે આચાર્યમા શિથિલ હતા તે અન્યત્ર રહેતા હતા ।

એક વખત આચાર્ય મહારાજને ‘મહાપ્રાણ’ ધ્યાન જેનુ ‘સૂક્ષ્મ ધ્યાન’ કરવાનો વિચાર થયો ।

આ ધ્યાનમા ત્યારે પ્રવેશ કરવામા આવે ત્યારે એવી રીતે ‘યોગ નિરોધ’ કરવામા આવે છે કે વાડ વેદન જ 25 થાય નહિ । તે આચાર્ય મહારાજ પાસે જે સાધુઓ રહેલા તે અગ્નીનાથ હતા । તેથી તેમણે પુષ્પમિત્ર મુનિને બોલાયા । તે આવ્યા અને આચાર્ય મહારાજે વધી હકીકત કહી । તેણે પણ સ્વીકાર કર્યો । પછી આચાર્ય મહારાજ એક નિર્યાધાન ઓરડામા ધ્યાન કરવા લાગ્યા । ત્યાં પુષ્પમિત્ર વીજા સાધુઓને અદર જગા દેતા ન હોના । અને ત્રહે કે “અહીં રહ્યા રહ્યા જ વદન કરો । આચાર્ય મહારાજ વ્યાપુલ છે અર્થાત્ પાસ કામમા છે ।”

एकदिवस ते साधुओ अरसपरस विचारवा लाग्या के 'कोण जाणे शुं हगे ? आपणे तपास करीए ।'

तेओमाथी एक साधु ओरखाना वारणे उभा रही अदर जोवा लाग्या । वणीवार सुची निरीक्षण कर्यु, परंतु आचार्य महाराज तो हालता नथी, बोलता नथी, फरकता नथी अने उच्छ्वास-निश्चाम पण लेता मूकता नथी; कारणके ते अवस्थामा श्वासोच्छ्वास बहु मूढ होय छे ।

5 तेमणे आ हकीकत बीजा साधुओने कही । ते गुम्से भराया अने पुण्यमित्रने कहेवा लाग्या 'हे आर्य ! आचार्यश्री कालधर्म पाम्या छे छता तमे अमने जणावता नथी' ।

पुण्यमित्र मुनिए जवाव आय्यो के 'आचार्य महाराज कालधर्म पाम्या नथी पण व्यानमा छे, माटे खल्ले न करो ।' त्यारे बीजा साधुओ कहेवा लाग्या के 'आ वेपधारी साधु वेतालने साधवानी इच्छावालो जणाय छे; कारणके आचार्य महाराज पूर्ण लक्षणवाला छे । एटले एवी इच्छाथी ज ते 10 आपणने साची हकीकत जणावतो नथी । आज रात्रिए जुओ शु परिणाम आवे छे ।'

ते वधा साधु पुण्यमित्र मुनि साथे जघडो करवा लाग्या । पुण्यमित्र मुनिए तेमने वार्या त्यारे तेओए वधा समाचार राजाने आपीने तेमने त्यां लाज्या ।

साधुओ राजाने कहेवा लाग्या के 'आचार्यश्री कालधर्म पाम्या छे छता आ वेपधारी साधु तेमने बहार काढवा देतो नथी ।' राजाए पण आचार्य महाराजने जोया । तेने पण खात्री थई के आचार्य 15 महाराज कालधर्म पाम्या छे । तेथी राजाने पुण्यमित्र मुनिना वचन उपर विश्वास बेठो नही ।

शिविका तैयार कराववामां आवी । एटले पुण्यमित्र मुनिने चौकस लाग्यु के आचार्यश्रीनो अकाल विनाश थशे ।

आचार्य महाराजे अगाड पुण्यमित्र मुनिने कही राखेलु हतु के मारी ध्यानस्थ अवस्थामा आगनो के बीजो कोई उपद्रव आवी पडे तो मारा अंगूठानो स्पर्श करजे ।

20 पुण्यमित्र मुनिए आचार्य महाराजना अंगूठानो स्पर्श कर्यो एटले ध्यानमाथी जागृत थयेल आचार्य महाराज कहेवा लाग्या के 'हे आर्य ! मने केम खल्ले करी ?'

पुण्यमित्र मुनि बोल्या, 'जुओ, आ शिष्योए आपना माटे शुं कर्यु छे ?' पछी आचार्य महाराजे ते वधा साधुओने खूब ठपको आय्यो ।

आवा ध्यानमां प्रवेश करवाथी योगो संगृहीत थाय छे ।

परिशिष्ट २

आद्यगणधरप्रभृतिसाधुसख्या

(वलय १८)

आद्यमहत्तराप्रभृतिसाध्वीसख्या

(वलय १९)

१ रूपभ	ऋषभसेनादि	८४०००	ब्राह्मी	आदि	३०००००	
२ अजित	सिंहसेनादि	१०००००	फाल्गुनी	"	३३००००	5
३ मभय	चारुख आदि	२०००००	श्यामा	"	३३६०००	
४ अभिनदन	यज्ञनाभादि	३०००००	अजिता	"	६३००००	
५ सुमति	चमरगणी आदि	३२००००	काश्यपी	"	५३००००	
६ पद्मप्रभ	सुघोतादि	३३००००	रति	"	४२००००	
७ सुपार्थ	निदर्भादि	३०००००	सोमा	"	४३००००	10
८ चन्द्रप्रभ	दत्तादि	२५००००	सुमना	"	३८००००	
९ सुविधि	वराहनादि	२०००००	गारणी	"	१२००००*	
१० शीतल	नदादि	१०००००	सुयशा	"	१००००६*	
११ श्रेयाम	शोस्तुभादि	८४०००	वारिणी	"	१०३०००*	
१२ बासुपूज्य	सुभूमादि	७२०००	धरणी	"	१०००००	15
१३ तिमल	भद्रादि	६८०००	धरा	"	१००८००	
१४ अनत	यज्ञा आदि	६६०००	पद्मा	"	६२०००	
१५ धर्म	अरिष्टादि	६४०००	शिखा	"	६२४००	
१६ शाति	चक्रासुधादि	६२०००	श्रुति	"	६१६००	
१७ कुन्धु	शम्बादि	६००००	दामिनी	"	६०६००	20
१८ अर	कुमादि	५००००	रक्षिता	"	६००००	
१९ मङ्गि	भिषजादि	४००००	वन्धुमती	"	५५०००	
२० मुनिमुवत	मङ्गि आदि	३००००	पुष्पवती	"	५००००	
२१ नमि	शुभादि	२००००	अनिला	"	४१०००	
२२ नेमि	नरदत्तादि	१८०००	यक्षदत्ता	"	४००००	25
२३ पार्थ	आर्यदत्तादि	१६०००	पुष्पचूला	"	३८०००	
२४ वर्द्धमान	चन्द्रभूति आदि	१४०००	चन्दनमाला	"	३६०००	

परिशिष्ट ३

श्रावकसंख्या

(वलय २०)

श्राविकासंख्या

(वलय २१)

	१ ऋषभ	श्रेयांसादि	३०५०००	सुभद्रादि	५५४०००
5	२ अजित	×	२९८०००	×	५४५०००
	३ संभव	×	२९३०००	×	६३६०००
	४ अभिनन्दन	×	२८८०००	×	५२७०००
	५ सुमति	×	२८१०००	×	५१६०००
	६ पद्मप्रभ	×	२७६०००	×	५०५०००
10	७ सुपार्श्व	×	२५७०००	×	४९३०००
	८ चन्द्रप्रभ	×	२५००००	×	४९१०००
	९ सुविधि	×	२२९०००	×	४७१०००
	१० शीतल	×	२८९०००	×	४५८०००
	११ श्रेयांस	×	२७९०००	×	४४८०००
15	१२ वासुपूज्य	×	२५५०००	×	४३६०००
	१३ विमल	×	२०८०००	×	४२४०००
	१४ अनंत	×	२०६०००	×	४१४०००
	१५ धर्म	×	२०४०००	×	४१३०००
	१६ शांति	×	२९००००	×	३९३०००
20	१७ कुन्थु	×	१७९०००	×	३८१०००
	१८ अर	×	१८४०००	×	३७२०००
	१९ मल्लि	×	१८३०००	×	३७००००
	२० मुनिसुव्रत	×	१७२०००	×	३५००००
	२१ नमि	×	१७००००	×	३४८०००
25	२२ नेमि	नन्दादि	१६९०००	महासुव्रतादि	३३६०००
	२३ पार्श्व	सुद्योतादि	१६४०००	सुनन्दादि	३३९०००
	२४ वर्द्धमान	आनंदादि	१५९०००	सुलसादि	३१८०००

પરિશિષ્ટ ૪

૧૬ ભવનયોગ તથા ૧૬ કરણયોગ

૨૨ તથા ૨૩ મા વલયમા જે ૧૬ ભવનયોગ તથા ૧૬ કરણયોગનો નિર્દેશ કરેલો છે તે નીચે મુજબ છે—*

(વલય ૨૨ તથા ૨૩)

૧ પ્રણિધાનયોગ	૩૩ સમાધિપરમસ્થાપ	૬૫ સમાધાનમહાચેષ્ટા	5
૨ પ્રણિવાનમહાયોગ	૩૪ કાષ્ટાસ્થાપ	૬૬ સમાધાનપરમચેષ્ટા	
૩ પ્રણિજ્ઞાનપરમયોગ	૩૫ કાષ્ટામહાસ્થાપ	૬૭ સમાધિચેષ્ટા	
૪ સમાધાનયોગ	૩૬ કાષ્ટાપરમસ્થાપ	૬૮ સમાધિમહાચેષ્ટા	
૫ સમાધાનમહાયોગ	૩૭ પ્રણિધાનોત્સાહ	૬૯ સમાધિપરમચેષ્ટા	
૬ સમાધાનપરમયોગ	૩૮ પ્રણિધાનમહોત્સાહ	૭૦ કાષ્ટાચેષ્ટા	10
૭ સમાધિયોગ	૩૯ પ્રણિધાનપરમોત્સાહ	૭૧ કાષ્ટામહાચેષ્ટા	
૮ સમાધિમહાયોગ	૪૦ સમાધિનોત્સાહ	૭૨ કાષ્ટાપરમચેષ્ટા	
૯ સમાધિપરમયોગ	૪૧ સમાધાનમહોત્સાહ	૭૩ પ્રણિધાનશક્તિ	
૧૦ કાષ્ટાયોગ	૪૨ સમાધાનપરમોત્સાહ	૭૪ પ્રણિધાનમહાશક્તિ	
૧૧ કાષ્ટામહાયોગ	૪૩ સમાધ્યુત્સાહ	૭૫ પ્રણિધાનપરમશક્તિ	15
૧૨ કાષ્ટાપરમયોગ	૪૪ સમાધિમહોત્સાહ	૭૬ સમાધાનશક્તિ	
૧૩ પ્રણિજ્ઞાનનીર્ઘ	૪૫ સમાધિપરમોત્સાહ	૭૭ સમાધાનમહાશક્તિ	
૧૪ પ્રણિધાનમહાવીર્ય	૪૬ કાષ્ટોત્સાહ	૭૮ સમાધાનપરમગતિ	
૧૫ પ્રણિધાનપરમનીર્ઘ	૪૭ કાષ્ટામહોત્સાહ	૭૯ સમાધિશક્તિ	
૧૬ સમાધાનનીર્ઘ	૪૮ કાષ્ટાપરમોત્સાહ	૮૦ સમાધિમહાશક્તિ	20
૧૭ સમાધાનમહાવીર્ય	૪૯ પ્રણિધાનપરાક્રમ	૮૧ સમાધિપરમશક્તિ	
૧૮ સમાધાનપરમવીર્ય	૫૦ પ્રણિવાનમહાપરાક્રમ	૮૨ કાષ્ટાશક્તિ	
૧૯ સમાધિવીર્ય	૫૧ પ્રણિધાનપરમપરાક્રમ	૮૩ કાષ્ટામહાશક્તિ	
૨૦ સમાધિમહાનીર્ઘ	૫૨ સમાધાનપરાક્રમ	૮૪ કાષ્ટાપરમશક્તિ	
૨૧ સમાધિપરમનીર્ઘ	૫૩ સમાધાનમહાપરાક્રમ	૮૫ પ્રણિધાનસામર્થ્ય	25
૨૨ કાષ્ટાનીર્ઘ	૫૪ સમાધાનપરમપરાક્રમ	૮૬ પ્રણિધાનમહાસામર્થ્ય	
૨૩ કાષ્ટામહાનીર્ઘ	૫૫ સમાધિપરાક્રમ	૮૭ પ્રણિધાનપરમસામર્થ્ય	
૨૪ કાષ્ટાપરમનીર્ઘ	૫૬ સમાધિમહાપરાક્રમ	૮૮ સમાધાનસામર્થ્ય	
૨૫ પ્રણિધાનસ્થાપ	૫૭ સમાધિપરમપરાક્રમ	૮૯ સમાધાનમહાસામર્થ્ય	
૨૬ પ્રણિવાનમહાસ્થાપ	૫૮ કાષ્ટાપરાક્રમ	૯૦ સમાધાનપરમસામર્થ્ય	30
૨૭ પ્રણિધાનપરમસ્થાપ	૫૯ કાષ્ટામહાપરાક્રમ	૯૧ સમાધિસામર્થ્ય	
૨૮ સમાધાનસ્થાપ	૬૦ કાષ્ટાપરમપરાક્રમ	૯૨ સમાધિમહાસામર્થ્ય	
૨૯ સમાધાનમહાસ્થાપ	૬૧ પ્રણિધાનચેષ્ટા	૯૩ સમાધિપરમસામર્થ્ય	
૩૦ સમાધાનપરમસ્થાપ	૬૨ પ્રણિધાનમહાચેષ્ટા	૯૪ કાષ્ટાસામર્થ્ય	
૩૧ સમાધિસ્થાપ	૬૩ પ્રણિધાનપરમચેષ્ટા	૯૫ કાષ્ટામહાસામર્થ્ય	35
૩૨ સમાધિમહાસ્થાપ	૬૪ સમાધાનચેષ્ટા	૯૬ કાષ્ટાપરમસામર્થ્ય	

આ જ રીત 'વરણયોગ'ના ૧૬ એકો સમગ્રી રેખા ॥

* આ યોગો મન્દેવા માતાની જેમ રાહન રત્નમાયે થાય તો ભવનયોગમા ગણાય છે । અને આ ૧૧ યોગો જી ઉપયોગ પૂવક વરવામાં આવે તો કરણયોગમાં ગણાય છે ।

परिशिष्ट ५

९६ करण (वल्लय २४)

१ उन्मनीकरण	९ निश्चितीकरण	१७ निश्चेतनीकरण
२ महोन्मनीकरण	१० महानिश्चितीकरण	१८ महानिश्चेतनीकरण
5 ३ परमोन्मनीकरण	११ परमनिश्चितीकरण	१९ परमनिश्चेतनीकरण
४ सर्वोन्मनीकरण	१२ सर्वनिश्चितीकरण	२० सर्वनिश्चेतनीकरण
५ उन्मनीभवन	१३ निश्चितीभवन	२१ निश्चेतनीभवन
६ महोन्मनीभवन	१४ महानिश्चितीभवन	२२ महानिश्चेतनीभवन
७ परमोन्मनीभवन	१५ परमनिश्चितीभवन	२३ परमनिश्चेतनीभवन
10 ८ सर्वोन्मनीभवन	१६ सर्वनिश्चितीभवन	२४ सर्वनिश्चेतनीभवन
२५ निःसंज्ञीकरण	३३ निर्विज्ञानीकरण	४१ निर्धारणीकरण
२६ महानिःसंज्ञीकरण	३४ महानिर्विज्ञानीकरण	४२ महानिर्धारणीकरण
२७ परमनिःसंज्ञीकरण	३५ परमनिर्विज्ञानीकरण	४३ परमनिर्धारणीकरण
२८ सर्वनिःसंज्ञीकरण	३६ सर्वनिर्विज्ञानीकरण	४४ सर्वनिर्धारणीकरण
15 २९ निःसंज्ञीभवन	३७ निर्विज्ञानीभवन	४५ निर्धारणीभवन
३० महानिःसंज्ञीभवन	३८ महानिर्विज्ञानीभवन	४६ महानिर्धारणीभवन
३१ परमनिःसंज्ञीभवन	३९ परमनिर्विज्ञानीभवन	४७ परमनिर्धारणीभवन
३२ सर्वनिःसंज्ञीभवन	४० सर्वनिर्विज्ञानीभवन	४८ सर्वनिर्धारणीभवन
४९ विस्मृतीकरण	५७ निर्वुद्धीकरण	६५ निरीहीकरण
20 ५० महाविस्मृतीकरण	५८ महानिर्वुद्धीकरण	६६ महानिरीहीकरण
५१ परमविस्मृतीकरण	५९ परमनिर्वुद्धीकरण	६७ परमनिरीहीकरण
५२ सर्वविस्मृतीकरण	६० सर्वनिर्वुद्धीकरण	६८ सर्वनिरीहीकरण
५३ विस्मृतीभवन	६१ निर्वुद्धीभवन	६९ निरीहीभवन
५४ महाविस्मृतीभवन	६२ महानिर्वुद्धीभवन	७० महानिरीहीभवन
25 ५५ परमविस्मृतीभवन	६३ परमनिर्वुद्धीभवन	७१ परमनिरीहीभवन
५६ सर्वविस्मृतीभवन	६४ सर्वनिर्वुद्धीभवन	७२ सर्वनिरीहीभवन
७३ निर्मतीकरण	८१ निर्वितर्कीकरण	८९ निरुपयोगीकरण
७४ महानिर्मतीकरण	८२ महानिर्वितर्कीकरण	९० महानिरुपयोगीकरण
७५ परमनिर्मतीकरण	८३ परमनिर्वितर्कीकरण	९१ परमनिरुपयोगीकरण
30 ७६ सर्वनिर्मतीकरण	८४ सर्वनिर्वितर्कीकरण	९२ सर्वनिरुपयोगीकरण
७७ निर्मतीभवन	८५ निर्वितर्कीभवन	९३ निरुपयोगीभवन
७८ महानिर्मतीभवन	८६ महानिर्वितर्कीभवन	९४ महानिरुपयोगीभवन
७९ परमनिर्मतीभवन	८७ परमनिर्वितर्कीभवन	९५ परमनिरुपयोगीभवन
८० सर्वनिर्मतीभवन	८८ सर्वनिर्वितर्कीभवन	९६ सर्वनिरुपयोगीभवन

પરિશિષ્ટ ૬

પૃ ૨૪૧ માં મનનયોગનુ નિરૂપણ કરતી વખતે ‘પ્રણિધાન’, ‘સમાધાન’, ‘સમાધિ’, તથા ‘કાશ્ઠ’ ના મત્રમાં અનુક્રમે ‘પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ’, ‘મરતચક્રવર્તી’, ‘દમદત્તમુનિ’ તથા પુષ્પમૂર્તિ આચાર્યના દૃષ્ટાનો છે એમ જણાવ્યું છે । તે પૈકી પુષ્પમૂર્તિ આચાર્યનું દૃષ્ટાન ૧ લા પરિશિષ્ટ માં આવી ગયું છે । ત્રાફીના ત્રણ દૃષ્ટાનો નીચે મુજબ છે

5

પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ

પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિના પિતાનું નામ મોમચંદ્ર હતું અને માતાનું નામ ધારિણી હતું । પોતાના માઠુનરને ગાદી આપી તેમણે દીક્ષા લીધી હતી । એક વખત રાજગૃહીના ઉદ્યાનમાં ત્રાયોર્સર્ગ કરતા હતા । તે વખતે તેમણે સામંત્ર્યુ કે ચપાનગરીનો ઢગિરાહન રાજા તેની નગરીને ઘેરો નાહીને પટથો છે અને પોતાનો પુત્ર જે હજુ યાઠક છે, તેને મારીને રાત્ર લઈ લેશે । આથી રાત્ર તથા કુમાર પ્રત્યે મોટું ઉત્પન્ન થતા અને તેમના 10 રક્ષાનો વિચાર કરતા કરતા માનસિક યુદ્ધ ચેલના યોડીગરમાં તેમણે સાતમી નર્સને યોગ્ય કર્મોં એકઠા કર્યા હતા । પરંતુ પાઠી આ મોહની વિચારશ્રેણી તેમણે રોકી અને શુભ વિચારશ્રેણી ઉપર આગ્રહ ધના કેત્રજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું ।

આ પ્રમાણે પ્રણિધાન ઉપર પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિનું દૃષ્ટાન છે ।

મરત ચક્રવર્તી

15

મરત મહારાજા એ મગરાન શ્રુપમદેવના સોથી મોટા પુત્ર અને પ્રથમ ચક્રવર્તી હતા । એક વખત આરીસામનમાં પોતાના અલ્હન શરીરને જોના હતા । તેમાં એક આગળીમાથી એક વાંટી નીચ્ઠી ગઈ । પટલે તે શોમારહિન લાગી । આ જોડને તેમણે ત્રીજા અલ્હારો પળ ઉતાર્યા । ત્યાં તો આલુ શરીર શોમા રહિત લાગતા માઢધુ । આથી ‘અનિત્ય સસારે મરતિ યન્નયનગનમ્’ મમારમાં જે વસ્તુઓ આગોથી વેગાય છે, તે ત્રથી નાશમન છે ।’ એવી અનિત્ય માનના માનમાં લાગ્યા અને કેત્રજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું ।

20

આ પ્રમાણે નિમિત્ત મળતા શુભ ધ્યાનમાં પ્રવૃત્તિ કરી ।

દમદત્ત મુનિ

હલ્લિશીર્ષી નામના નગરમાં શ્રી દમદત્ત નામના રાજા રાત્ર્યુ કરતા હતા । આ માઠુ હલ્લિનાપુર નગરમાં પાન પાટનો રાત્ર્યુ કરતા હતા । દમદત્ત રાના અને પાટવોને આપસમાં પેર હતું ।

એક વખત દમદત્ત ગત્તા જરામગની પાસે (મેગા કર્યા માટે) રાનગૃહી નગરે ગયો હતો । તે 25 તમનો લાભ લઈ પાટવો દમદત્ત રાજાના દેશને ડટથો અને વાઢ્યો । કાઢ્યારે દમદત્ત રાજા પાટો આપો । તેણે પોતાના દેશના ત્રસપ્ત સ્થિતિ જોઈ ત્રદલો યાઢ્યા હલ્લિનાપુરને ઘેરો ધાત્ર્યો । પાટવોને તેણે ત્રહ્યગાયુ કે “ત્રે ત્રહાર નીચ્ઠો, ત્રિયાઢિયાની જેમ શુ મગ વેઠા ટો” પાટવો ત્રહાર ત્રીચ્ઠ્યા નહિ તેથી તે પોતાને ત્રેશા ચાન્વો ગયો ।

ત્રામભોગથી ત્રિંદ પાણીને કેટલાક ત્રયો ત્રાદ તેણે દીક્ષા લીધી । હવે દમદત્ત મુનિ એકાકી 30 ત્રિહાર કરતા હલ્લિનાપુર પત્રાયા અને નગરની ત્રહાર પ્રતિમા ધ્યાને રવા । યાત્રાને માટ નીચ્ઠતા ત્રુત્રિહારિ પાટવો ત્રારે તેમને ત્રત્રર પડી કે આ દમદત્ત મુનિ છે ત્રારે ત્રદન વસ્યુ । ત્ર્યાગ્રા ત્રુયોધન આપો અને

તેણે આ દમદંત મુનિ છે એમ સાંભળ્યું ત્યારે રોષે ભરાઈને તેમના પ્રતિ વીજોરું ફેંક્યું । સ્વામીની આ વર્તણૂકની દેખાદેખીથી સૈનિકોએ તેમના પ્રતિ પથ્થરો ફેંક્યા અને ક્ષણવારમાં તેઓ તેમાં દટાઈ ગયા । કેટલાક સમય બાદ પાંડવો પાછા ફર્યા ત્યારે તેમને દુર્યોધનની ગેરવર્તણૂક સામળી તિરસ્કાર કર્યો । મુનિ ભગવંત ઉપરના પથ્થરો દૂર કર્યા અને તેમના શરીરને તેલ ચોળ્યું । તેમની ક્ષમા યાચી । દમદંત મુનિ 5 દુર્યોધન દ્વારા કરાયેલા ઉપદ્રવ અને યુધિષ્ઠિરાદિ દ્વારા કરાયેલી ભક્તિ—ત્રણે નરફ સમભાવ ધારી રહ્યા હતા ।

પરિશિષ્ટ ૭

ભાષાના ૪ પ્રકાર છે : સત્ય, મૃપા, સત્યામૃપા અને અસત્યામૃપા । સત્ય ભાષાના ૧૦, મૃપા ભાષાના ૧૦, સત્યામૃપાના ૧૦ તથા અસત્યામૃપાના (વ્યવહારભાષાના) ૧૨—એમ કુલ ૪૨ પ્રકારો શ્રી દશવૈકાલિક નિર્યુક્તિ વગેરેમાં જણાવ્યા છે । તે સંબંધી પૃ. ૨૪૬ માં ‘જળવય’ વગેરે પાંચ ગાથાઓ 10 આપેલી છે । તે* અર્થ સહિત નીચે મુજબ છે :

સત્ય ભાષાના ૧૦ પ્રકારો :

જળવય-સમ્મય-ઠવણા નામે રૂવે પડુચ્ચ સચ્ચે અ ।

વવહાર-ભાવ-જોગે દસમે ઓવમ્મસચ્ચે અ ॥ ૨૭૩ ॥

૧. **જનપદસત્ય** : કોકળ વગેરે દેશોમાં પાણીને માટે ‘પય’, ‘પિચ્ચ’, ‘ઉદક’, ‘નીરમ્’ 15 વગેરે જુદાજુદા શબ્દો વપરાય છે । આ શબ્દોથી તે તે જનપદોમાં-દેશોમાં ઇષ્ટ અર્થની પ્રતિપત્તિ થતી હોવાથી લોકવ્યવહાર ચાલે છે । તેથી તે શબ્દો ‘જનપદસત્ય’ અર્થાત્ તે તે દેશને આશ્રયને ‘સત્ય’ કહેવાય છે ।

૨. **સમ્મતસત્ય** : કુમુદ, કુવલય, ઉત્પલ, તામરસ એ વધાં એકસરખી રીતે કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય છે । તો પળ ગોવાળો સુદ્ધાં (અર્થાત્ આવાલગોપાલ) કમલને જ પંકજ કહે છે । આ રીતે લોકોમાં 20 ‘કમલ’ અર્થમાં જ ‘પંકજ’ શબ્દ સમ્મત છે તેથી તે ‘સમ્મતસત્ય’ કહેવાય છે ।

૩. **સ્થાપનાસત્ય** : તેવા પ્રકારની અંકરચના તથા સિક્કા વગેરે જોઈને જે ભાષા ઉચ્ચારવામાં આવે તે ‘સ્થાપનાસત્ય’ છે । જેમકે એકઢાની આગલ વે ગૂન્ય ઉમેરીએ તો સો અને ત્રણ ગૂન્ય ઉમેરીએ તો હજાર કહેવાય છે । તેમજ નાણાં ઉપર તે તે છાપ પ્રમાણે રૂપિયો, પાંચ રૂપિયા વગેરે કહેવાય છે ।

૪. **નામસત્ય** : કોઈ મનુષ્ય કુલ વિસ્તારતો ન હોવા છતાં ‘કુલવર્ધન’ નામે ઓળખાય, 25 ધનને વધારતો ન હોય છતાં ‘ધનવર્ધન’ કહેવાય, યક્ષ ન હોવા છતાં ‘યક્ષ’ કહેવાય । આવા વધા અર્થ-રહિત નામોના પ્રયોગો તે ‘નામસત્ય’ કહેવાય છે ।

૫. **રૂપસત્ય** : વેશ પ્રમાણે ગુણ ન હોવા છતાં તેવા પ્રકારનું રૂપ ધારણ કરવું તે ‘રૂપસત્ય’ છે । તે સંબંધી વચન પળ રૂપસત્ય કહેવાય છે, જેમ કે કોઈ કપડી સાધુના વેશમાં હોય ત્યારે તેને સાધુ કહેવામાં આવે તે ‘રૂપસત્ય’ છે ।

૬ પ્રતીત્યસત્ય બીજી વસ્તુને આશ્રયીને એક વસ્તુમા જુદી જુદી રીતે વ્યવહાર કરવો તે ‘પ્રતીત્યસત્ય’ છે । જેમ ટચલી (ઝિંઝી) આગળીનીં અપેક્ષાએ અનામિકા આગળી મોટી ગણાય છે પણ મધ્યમા (ચવલી) આગળી કરતા તે (અનામિકા) નાની પણ ગણાય છે । એમ એક જ વસ્તુમા જુદી જુદી અપેક્ષાએ જુદો જુદો વ્યવહાર તે ‘પ્રતીત્યસત્ય’ છે ।

૭ વ્યવહારસત્ય કેટલાક શબ્દપ્રયોગો શબ્દાર્થની દૃષ્ટિએ વરાવર ન લાગે છતાં અમુક 5 વિવક્ષાથી ચોલાના હોવાથી તે પ્રયોગો સત્ય છે । જેમકે ‘પર્વત ચલે છે’, ‘ઘડો ફરે છે’, ‘વન્યાને પેટ નથી’, ‘ઘેડીને ઘાઠ નથી’—આ વગર પ્રયોગોમા વસ્તુતે તેમ હોતુ નથી છતાં ‘પવન ઉપર’ ઘાસ ચલે છે’, ‘ઘટાતુ પાણી ફરે છે’, ‘કન્યા ગર્ભધારણને માટે યોગ્ય ઉદરવાળી નથી’, ‘ઘેડીને કાપી શકાય એટલા ચાઠ નથી’ એવા આશયથી લોકવ્યવહારમા તે તે પ્રયોગો થાય છે તેથી તે ‘વ્યવહારસત્ય’ છે ।

૮ ભાવસત્ય એક વસ્તુમા અનેક ભાવો (ગુણ ગુણે) રહેલા હોય છતાં તેમાના એકાદ ઉલ્લેખ 10 રૂપે રહેલા ભાવને પ્રાધાન્ય આપીને વચન પ્રયોગ કરવો—જેમકે ચગલામા પાંચે વર્ણ છે છતાં ‘ચગલો શ્વેત છે’ એમ કહેવું—તે ‘ભાવસત્ય’ છે ।

૯ યોગસત્ય યોગ અર્થાત્ સમઘથી કોઈ વ્યક્તિ કે વસ્તુને તે નામથી ઓળખવી તે ‘યોગસત્ય’ છે । જેમ ‘છત્ર’ રાખનારો માણસ છત્ર ન હોય ત્યારે પણ છત્રના સમઘથી ‘છત્રી’ કહેવાય 15 કે અને ‘દડ’ રાખનારો માણસ દડના અભાગમા પણ દડના સ્વઘથી ‘દડી’ કહેવાય છે તે ‘યોગસત્ય’ છે ।

૧૦ ઔપમ્યસત્ય જેમ તજાન સમુદ્ર જેવું ન હોવા છતાં ‘તજાન સમુદ્ર જેવું છે’ એમ તજાનને સમુદ્રની ઉપમા આપવામા આવે છે તે ‘ઔપમ્યસત્ય’ છે ।

મૃગાભાષા (અસત્ય)ના ૧૦ પ્રકારો

કોઈ માણે માયા લોભે પેજ્જે તહેવ દોસે અ ।

હાસભય અસ્પ્રાદય ઉવધાય નિસ્સિદ્ધા દસમા ॥ ૨૬૪ ॥

20

૧ ક્રોધ નિસૃત અસત્ય ક્રોધના આવેશમા જે વાણી નીકળે તે ‘ક્રોધ નિસૃત અસત્ય’ છે । જેમકે ક્રોધથી ચમચમેલો પિતા પુત્રને કહે કે ‘તુ મારો પુત્ર નથી’ ગમેરે ક્રોધ નિસૃત અસત્ય છે । અથવા ક્રોધના આવેશમા સાચું-લોટું જે કઈ બોલનામા આવે તે વધુ ક્રોધ નિસૃત અસત્ય છે, કારણકે તે 25 નવું બોલની વચ્ચે ક્રોધી મનુષ્યનો આશય દુષ્ટ હોય છે ।

૨ માન નિસૃત અસત્ય પોતાની મહત્તા બતાવના માટે જેમ કોઈ મનુષ્ય અલ્પ ધનચાલો 25 હોવા છતાં કહે કે ‘હું મહાધનચાલો છું’ તે ‘માન નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૩ માયા નિસૃત અસત્ય ગ્રીજાને ટગાવના આશયથી જે સાચું લોટું બોલાય તે વધુ ‘માયા નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૪ લોભ નિસૃત અસત્ય લોભથી જે મિથ્યા બોલનામા આવે તે ‘લોભ નિસૃત અસત્ય’ છે । જેમ વેપારી લોભ માપ હોવા છતાં તેને સાચું કહે છે તેમ । 30

૫ પ્રેમ નિસૃત અસત્ય અતિ રાગને લઈને ‘હું તમારો દાસ છું’ વગેરે જે બોલનામા આવે તે ‘પ્રેમ-નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૬ દ્વેષ નિસૃત અસત્ય દ્વેષથી ઈર્ષ્યાલુ મનુષ્યો ગુણવાનને પણ ‘આ નિર્ગુણ છે’ વગેરે કહે તે ‘દ્વેષ-નિસૃત અસત્ય’ છે ।

૭. હાસ્ય-નિસૃત અસત્ય : જેમ મજ્જકારા માણસો કોઈની કંઈ चीज લઈને સંતાડી રાखे અને તેમને વૃહવામાં આવે તો કહે કે 'ए चीज ने जोई नहीं' આવી માપા 'हास्य-निसृत असत्य' કહેવાય છે ।

૮. મય-નિસૃત અસત્ય : ચોરો વગેરેના મયથી 'मारी पासे कई नहीं' વગેરે જે અમન્ય વોલવામાં આવે તે 'मय-निसृत असत्य' છે ।

૫ ૯. આલ્યાયિકા-નિસૃત અસત્ય : કયાઓમાં જે અન્યમવિન વાતો કહેવામાં આવે તે 'आल्यायिका-निसृत असत्य' કહેવાય છે ।

૧૦. ઉપઘાત-નિસૃત અસત્ય : ચોર ન હોય છતાં 'तु चोर छे', આવું જે આલ ચઢાવવામાં આવે તે 'उपघात-निसृत असत्य' કહેવાય છે ।

સત્યા-મૃષા માપાના ૧૦ પ્રકારો :

૧૦ ઉત્પન્નવિગયમીસગ જીવમજીવે અ જીવઅજીવે ।

તહડાંતમીસગા ચલુ પરિત્ત અદ્ધા અ અદ્ધદ્ધા ॥ ૨૭૫ ॥

૧. ઉત્પન્નમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : ઉત્પન્ન જીવોને આશ્રયીને જે મિશ્ર માપા વોલવામાં આવે તે 'उत्पन्नमिश्रित सत्या-मृषा' માપા કહેવાય છે । જેમકે કોઈ નગરમાં ઓછા કે વધારે વાલ્કો જન્મ્યાં હોય છતાં આજે દસ વાલ્કો જન્મ્યા છે એમ જે કહેવામાં આવે તે 'उत्पन्नमिश्रित सत्या-मृषा' માપા છે; કારણકે ૧૫ તેમાં થોડું સાચું છે અને થોડું ખોટું છે । તેથી એ મિશ્ર માપા છે ।

૨. વિગતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : તે જ પ્રમાણે મરણને આશ્રયીને જે મિશ્ર માપા વોલવામાં આવે તે 'विगतमिश्रित सत्या-मृषा' માપા છે । જેમકે કોઈ નગરમાં થોડા કે વધારે માણસો મરી ગયા હોય છતાં આજે દસ માણસો મરી ગયા એમ કહેવાય આવે તે 'विगतमिश्रित सत्या-मृषा' માપા છે ।

૩. ઉત્પન્ન-વિગતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : તે જ પ્રમાણે ઉત્પત્તિ અને મરણને આશ્રયીને જે મિશ્ર ૨૦ માપા વોલવામાં આવે છે તે ઉત્પન્ન-વિગતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા કહેવાય છે । જેમ કોઈ નગરમાં ઓછા કે વધારે માણસો જન્મ્યા હોય કે મરી ગયા હોય છતાં કહેવામાં આવે કે આજે દસ વાલ્કો જન્મ્યા છે અને દસ વૃદ્ધો મરી ગયા છે આવી માપા 'उत्पन्न-विगतमिश्रित सत्या-मृषा' માપા કહેવાય છે ।

૪. જીવમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : જેમ કોઈ ઢગલામાં ઘણા જંતુઓ જીવતા હોય અને થોડા મરેલા પળ હોય છતાં 'आ जीवना जंतुओनो ढगलो छे' એમ કહેવું તે 'जीव-मिश्रित सत्या-मृषा' માપા છે ।

૫. અજીવમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : કોઈ ઢગલામાં ઘણા જંતુઓ મરેલાં હોય અને થોડા જીવતાં હોય છતાં 'अजीवनो ढगलो छे' એમ કહેવું તે 'अजीवमिश्रित सत्या-मृषा' માપા છે ।

૬. જીવાજીવમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : ઉપરની જેમ જીવતા અને મરેલા જંતુઓના ઢગલામાં (વસ્તુતઃ ન્યૂનાધિક હોવા છતાં) નિશ્ચયપૂર્વક કહેવું કે 'आटला मरेला छे ने आटला जीवता छे' આવી માપા તે 'जीवाजीवमिश्रित सत्या-मृषा' છે ।

૭. અનંતમિશ્રિત સત્યા-મૃષા : 'मूल' વગેરે અનંતકાયને તેના જ પ્રત્યેક વનસ્પતિ-કાયરૂપ પાદડાની સાથે અગર વીજી કોઈ પ્રત્યેક વનસ્પતિની સાથે જોડીને 'आ वधुं अनंतकाय छे' એમ કોઈ કહે તે 'अनंतमिश्रित सत्या-मृषा' છે ।

૧. જેમાં થોડું સાચું અને થોડું ખોટું હોય તેવી મિશ્ર માપાને 'सत्या-मृषा' કહેવામાં આવે છે । કારણકે તેમાં કંઈક સાચું હોવાથી તે 'सत्य' પળ છે અને કંઈક ખોટું હોવાથી 'मृषा' પળ છે । આ પ્રમાણે સત્ય તથા અસત્યનું મિશ્રણ ૩૫ હોવાથી તે 'सत्या-मृषा' કહેવાય છે ।

८ प्रत्येकमिश्रित सत्या-मृषा उपर मुजब प्रत्येक उनस्पतिना दगलामा अनतकाय गहेला होय उता आ उधु 'प्रत्येक उनस्पतिकाय छे' एम उहेबु ते 'प्रत्येकमिश्रित सत्या-मृषा' छे ।

९ अद्धामिश्रित सत्या मृषा अद्धा एटले काज । अहा प्रमगानुसारे अद्धा शब्दर्या रात्रि दिस लेवाना छे । जेम जोई माणस त्रिस बाकी होय छता बीजा माणमने उताउर कराना बहे के 'रात्रि पटी गई' अथवा रात्रि नाकी होय उता जगाटना ऊहे के 'त्रिस उगी गयो' ते 'अद्धा- 5 मिश्रित सत्या मृषा' बहेनाय छे ।

१० अद्धाद्वामिश्रित सत्या मृषा दिस के रात्रिनो एक भाग ते अद्धाद्धा । प्रथम प्रहर चालु होय छता जोई माणस बीजा माणमने कार्यमा उताउर कराना माटे ऊहे के 'मध्याह्न गई गयो' उगरे उचनो अद्धाद्वामिश्रित सत्या-मृषा भाषा छे ।

असत्यामृषाना १० प्रकारो

10

आमतणि आणवणी जायाणि तह पुच्छणी थ पद्यवणी ।

पद्यवणी भासा भासा इच्छानुलोमा अ ॥ २७६ ॥

अणभिग्गहिआ भासा भासा अ अमिग्गहम्मि बोधना ।

ससयवरणी भासा वायट अज्यायडा चेउ ॥ २७७ ॥

१ आमत्रणी जोईने जेलाउन माटे जे सगोवन उचनोनो प्रयोग करवामा आवे जेमके 'हे 15 त्रदन !' 'हे प्रभु !' उगरे ते आमत्रणी भाषा छे । आना आमत्रण उचनो प्रथम ऊहेली त्रण प्रकारनी (सया, मृषा अने सत्या-मृषा) भाषाना लक्षणोमा समानेण पामना नथी । केउ व्यवहारना हेतु छे तेथी आना प्रयोगो 'असत्यामृषा' बहेनाय छे ।

२ आहापनी जेमक 'आम कतो, 'लो', 'ल' नाउ, उगरे आना उचनो 'आहापनी' भाषा छे । 20

३ याचनी जेमके 'मिक्षा आयो' उगरे उचनो 'याचना' भाषा छे ।

४ पृच्छनी जेमके जोई वातमा अनाथो माणस बीजाने प्रहे के 'आ शु छे' आम त्रम' उगरे उचनो 'पृच्छनी' भाषा छे ।

५ प्रहापनी तिसानो त्याग करवार्थी प्राणीओ तीर्थायुपी नरा तारोमी थाय छे । आनी जे 25 उपदेशामक भाषा ते 'प्रहापना' भाषा छे ।

६ प्रत्याग्यानी जोई माणस आपणी पामे मागना आने त्यारे तेने उहेबु के 'माती आपनानी उछा नथी' ते 'प्रत्याग्याना' भाषा छे ।

७ इच्छानुलोमा जोई माणस जोईने उह के 'आपणे माधु पामे जईए' त्याने बीजो माणस बहे के 'बहु साँगी मत छे'—आनी जे अनुलोमानामक भाषा तेने 'इच्छानुलोमा' भाषा बहे छे ।

૮. અનભિગૃહીતા : ઘણાં કાચો કરવાનાં હોય ત્યારે કોઈ માણસ કોઈને પૂછે કે ‘હમણાં હું શું કરું?’ ત્યારે વીજો માણસ જવાબ આપે કે ‘નને ઠીક લાગે તે કર’ આવી અચોક્કસ ભાષા તે અનભિગૃહીતા ભાષા કહેવાય છે ।

૯. અભિગૃહીતા : ‘હમણા આ કરજે’ અને ‘હમણા આ ન કરીશ’ આ પ્રમાણે જે ચોક્કસ
5 કહેવામાં આવે તે અભિગૃહીતા ભાષા છે ।

૧૦. સંશયકરણી : જેના અનેક અર્થો નીકળતા હોવાથી વીજાને સંશય ઉત્પન્ન થાય જ્યાં
જે ભાષા તે સંશયકરણી ભાષા કહેવાય છે । જેમકે ‘મેંથવ લાવો’ એમ કહેવામાં આવે ત્યારે વીજાને સંશય
ઉત્પન્ન થાય છે કે ‘શું લાવવું?’—મીઠું લાવવું, વજ્ર લાવવું, પુરુષ લાવવો, કે ઘોટાને લાવવો? કારણકે
‘મેંથવ’ શબ્દના લવણ, વસ્ત્ર, પુરુષ અને ઘોડો એમ અર્થ થાય છે । તેથી આવી ભાષા સંશયકરણી
10 કહેવાય છે ।

૧૧. વ્યાકૃતા : ‘આ દેવદત્તનો માર્ડ છે’ વગેરે સ્પષ્ટ અર્થવાળી ભાષા તે વ્યાકૃતા ભાષા છે ।

૧૨. અવ્યાકૃતા : અત્યંત ગંભીર અર્થવાળી ભાષા તે અવ્યાકૃતા ભાષા કહેવાય છે । તેમજ
અસ્પષ્ટ અર્થવાળી નાના વાલ્કો વગેરેની ભાષા પણ અવ્યાકૃતા ભાષા કહેવાય છે ।

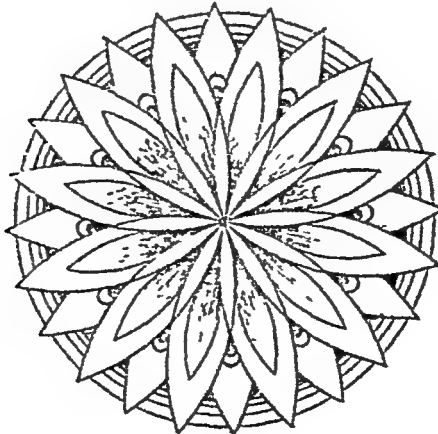
આ રીતે ભાષાના કુલ ૪૨ પ્રકારો છે ।

15

પરિચય

શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રની આરાધનામાં ‘ધ્યાન’ એક મુખ્ય અંગ છે । તેથી ધ્યાનવિષયક ગ્રંથોની
તપાસ કરતાં પાટણના શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિરના મહારમાં ડા. નં. ૫૦, પ્ર. નં. ૯૯૩ માં શ્રી ‘ધ્યાનવિચાર’
નામનો આ લઘુ ગ્રંથ મળી આવ્યો છે ।

આ ગ્રંથના આધારરૂપે કોઈ મહાન્ મૌલિક ગ્રંથ હશે એવું અનુમાન થાય છે । તે જોધવા માટે
20 પ્રયાસો ચાલુ છે । શ્રી નમસ્કાર મહામંત્રની આરાધનામાં ધ્યાનયોગ જેવા અતીવ મહત્ત્વના અંગ ઉપર આવા
વ્યવસ્થિત ગ્રંથથી મુમુક્ષુ પુરુષોને પુષ્ટ આલંબન થાય એવા પુણ્ય હેતુથી આ ગ્રંથમાં યયોચિત શુદ્ધિ કરી
વિશેષ વ્યવસ્થિત રીતે સંપાદિત કરી ગુજરાતી અનુવાદ સાથે અહીં પ્રકાશિત કર્યો છે । આ કૃતિના કર્તા
વિશે હસ્તલિખિત પ્રતિમા કોઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી ।

नवकारसारथवणं ॥

भक्तिभरभरणय पणमियं परमिट्टिपचय मिरसा ।

ननकारसारथवणं भणामि मव्याण भयहरण ॥ १ ॥

5

समि-मुनिही^१ अरिहता सिद्धा पउमार्भ-वासुपुञ्जिणा ।

धम्मायरिया सोलम पासो मल्ली उवज्झाया ॥ २ ॥

मुच्चय-नेमी माह दुद्धारिद्धस्स नेमिणो धेणिय ।

मुस्स^२ ऐयरपयमि^३ अरिहता दिंतु पणयाण ॥ ३ ॥

अवचुरि (छाया)—भक्तिभरामरप्रणत प्रणम्य परमेष्टिपञ्चक शीर्षण ।

10

नमस्कारसारस्तवन भणामि भयाना भयहरणम् ॥ १ ॥

चन्द्रप्रभ-सुनिधी अर्हन्तौ, पद्मप्रभ-वासुपू-यौ सिद्धौ ।

षोटशान्ये धर्म्मार्चार्या मट्टि-पार्श्वी चोपाध्यायो ॥ २ ॥

मुनन-नेमी साधन दृष्टारिष्टघाते नेमयश्चक्रधारारूपा ।

अन्य^४* मोक्षे स्वेचरपदनी ददतु प्रणता(ताना) जनानामर्हन्त इति ॥ ३ ॥

15

ध्याय्या—भक्तेर्भगे येषां ते अमग देवास्तैः प्रणतम्, परमेष्टिपञ्चकमर्हदादिना गिरसा

मन्त्रकेन प्रणम्य नया नमस्कारस्य साक प्रधान यत् स्तवन तदह भणामि, भयानामर्हदादिनास्तत्रिध
भयापहरणमित्याद्यगाथार्थ ॥ १ ॥

चन्द्रप्रभ-सुनिधी तीर्थद्वयै अर्हति ध्येये ध्यातव्या । पद्मप्रभ-वासुपूज्यजिनी सिद्धध्याने ।

पद्ममानित-मभराभिनन्दन-सुमति-सुपार्व शीतल-श्रेयास-निमलानन्त-धर्म-शान्ति-कुन्धु अर-नन्नि-महानीर इति 20
षोडशाभिना आचार्यध्याने ध्यातव्या । श्रीमट्टि-पार्श्वी उपाध्यायध्याने ध्येयी ॥ २ ॥

मुनिसुनन-नेमी तीर्थद्वयै साधुध्याने दृष्टारिष्टस्य छेदने, नेमयश्चक्रधारसमाना साधन श्रीप्रम
र्हदादिध्यानेन यत् फल म्यात् तदाह । मोक्ष स्वेचरपदनी प्रणतानां ददन्तु अर्हन्त ॥ ३ ॥

अवचुरिका—१ परमेष्टिपञ्चक प्राप । २ स्तोत्र मगमि संसारमयदरमम् । ३ पद्मप्रभ, सुनिधिति ।
४ पद्मप्रभ । ५ चन्द्रप्रभ (पाता) । ६ स्वेचरपदनी(वी) जनानां प्रणतानाम् ।

25

1 अरिहता जातः JB । 2 3 प्राग गतत्र 'अरिहता' स्थाने 'अरहता' इति पाठ । ॥ मति S ।
4 पद 'D' ।

* अथपि 'अन्य' मृगागाथार्थं न बहिर्धरा पाठो विद्यते ॥

तेलुक्कवसीयरणं^१ मोहं सिद्धा कुणंतु भुवणस्स ।
 जल-जलणाई^२ सोलस^३ पयत्थं थंमंतु आयरिया ॥ ४ ॥
 इहलोइय^४लाभकरा^५ उवझाया^६ हुंतुं भयहरणा ।
 पावुचाडण-ताडणनिउणां साहू सया सरहं ॥ ५ ॥
 5 महिमंडलमरहंता गयणं^७ सिद्धा य स्सरिणो जलणो ।
 वरसंवहरमुवझाया पवणो मुणिणो हरंतु दुहं ॥ ६ ॥
 ससिधवलां अरहंता रत्तां^८ सिद्धा य स्सरिणो कणर्या^९ ।
 मरगयभां उवझाया सामां^{१०} साहू सुहं दिंतु ॥ ७ ॥

छा०—त्रैलोक्यवशीकरणं कुर्वन्तु सिद्धाश्च मोहनं भुवनस्येति ।

10 आचार्याश्च जलादिरोग-जल-जलण(ज्वलन)^१-विषधर-चौर-अरि-मृगेन्द्र-सर्प-भय-संग्राम-
 शाकणी(किनी)^२-डाकिनी^३-राकिनी^४-लाकिनी^५-काकिनी^६-हाकिनी^७-पोडशपदार्थान्
 स्तम्भन्वाचार्याः ॥ ४ ॥

इह लोके लाभकराः भवन्तु उपाध्यायाः सर्वभयहरणाः ।

पापोचाटन-ताडनयोर्निपुणाः दक्षाः साधवः सदा स्मरन् ॥ ५ ॥

15 महीमण्डलमरहन्तः सिद्धा गम(ग)नमिति आचार्याः ज्वलनम् ।

वर-संवरमुपाध्यायाः मुनयः पवन दुःख हरन्तु ॥ ६ ॥

चन्द्रोज्ज्वला अहन्तः सिद्धाश्च रक्ताः सूर्यः कनकवत् ।

मरकतप्रभा उपाध्यायाः नीला इत्यर्थः साधवः श्यामाः सुखं ददन्तु ॥ ७ ॥

व्या०—त्रैलोक्यवशीकरणं मोहं च सिद्धा जगतः कुर्वन्तु । आचार्याः स्तम्भन्तु, कान्^१ जल-
 20 ज्वलन-रोग-विस(प)हर-चौरारि-मृगेन्द्र-गजेन्द्र-सर्प-भय-संग्राम-शाकिनी-डाकिनी-राकिनी - लाकिनी - काकिनी -
 हाकिनीति पोडश पदार्थान् ॥ ४ ॥

ऐहिकलाभकरा उपाध्यायाः सर्वभयहरणा भवन्तु, पापोचाटन-मारण-ताम्ला(ताडना)दिकर्मणि
 कर्मठाः साधवः, स्मरन् भो भव्याः ! यूयमिति संवन्धः ॥ ५ ॥

पृथ्वीतत्त्वेऽहन्तो ध्येयाः । आकाशतत्त्वे सिद्धाः । तेजस्तत्त्वे आचार्याः । प्रधाने च जलतत्त्वे
 25 उपाध्यायाः । पवनतत्त्वे मुनयः ध्ये (ध्या) यमाना भवी (वि) नां दुःखं हरन्तु ॥ ६ ॥

अहन्तः चन्द्रवदुज्ज्वला ध्येयाः । सिद्धा रक्तवर्णाः । आचार्याः कनकवर्णाः उपाध्याया मरकत-
 मणिसदृशा नीलवर्णाः । साधवः श्यामाः कृष्णवर्णाः भविकानां सुखं ददन्तु ॥ ७ ॥

अ०—१ जलणादिः=रोग-जल-जलण(ज्वलन)-विस(प)हर-चौरारि-मृगेन्द्र-सर्प-भय-संग्राम-डाकिनी-शाकिनी-
 राकिनी-लाकिनी-काकिनी-हाकिनी । २ पदस्था आचार्याः [इत्यर्थोऽपि घटते] । ३ इहलोके । ४ भवन्तु । ५ निपुणाः ।
 30 ६ स्मरन् । ७ गगनम् । ८ तोयत्वम् । ९ चन्द्रवदुज्ज्वलाः । १० रक्ताः । ११ कनकवत् । १२ मरकतमणिसदृशाः । १३ श्यामाः ।

1 तिअलोअवसीकरण JB, D, N, A । 2 पयत्थं S । 3 इहलोए A । 4 JB आदर्शे सर्वत्र 'उवझाया',
 स्थाने 'उज्झाया', S प्रतौ सर्वत्र 'उवज्झाया' पाठ । 5 हुति A । 6 SV आदर्शयोः नवमीगाथा षष्ठाङ्केन
 निरूपिता, प्रत्यन्तरे पुन षष्ठाङ्केन दर्शिता गाथा सप्तमी, सप्तम्याः स्थाने च षष्ठी गाथा विद्यते इति गाथाव्यतिक्रमः ।
 7 सुसूरिणो JB । 8 कणयं JA, D S ।

मीसत्थां अरहता सिद्धा वयणम्मिं खुरिणो ऋठे' ।
 हिययम्मिं उज्झाया चण्णठियां साहुणो वदे ॥ ८ ॥
 अरिहता असरीरा आपरिय उज्झाय तहा मुणिणो ।
 पचस्सरनिप्पन्नो' छै'कारो पचपरमिद्धी ॥ ९ ॥
 वट्टकलं अरिहता 'तिउणां सिद्धा य' लोढकलं खरी ।
 उज्झाया मुद्धकलं दीहकलं माहुणो मुहया' ॥ १० ॥
 [अस्सर आइ अपार हयारमतक्सर च माइए ।
 मज्जे वन्नसमुच्चयरयणत्तयभूमिय अरह ॥]*
 'पुसित्थि' नपुसय-रायंपुरिम बहुस'द्वयणाणिजाण ।
 जिण सिद्ध खरि-वायग माहुण कमे नमसाभि ॥ ११ ॥

5

10

छा०—शिर त्या अर्हन्त सिद्धा वदनस्या सूर्य कण्ठे ।
 हृदये उपाध्याया चरणस्थिता साधनस्नान् वन्दे ॥ ८ ॥

[नवमीगाथाया अनचूर्णि विद्यते ।]

वर्तुला अर्हन्त सिद्धान्यस्रगा लोटकारा-लोढाकारा (मूर्य) ।
 बालचन्द्राकारा उपाध्याया, दीर्घकला प्रलम्बा साधन सुपदा स्थुरिति गम्यते ॥१०॥ 15
 पुरप-न्त्री-नपुसक-राजपुरप-चट्टभि [शब्दे] वर्णनीया ।
 जिना सिद्धा सूर्य गचका साधनश्च कमानमस्वर ॥ ११ ॥

व्या०—अर्हन्त शीर्षस्या मस्तकस्था । उदने सिद्धा । ऋठस्था आचार्या । हृदये उपाध्याया ।
 चरणस्था पदस्था साधनो ध्येयस्तानह भक्त्या वन्दे ॥ ८ ॥

[नवमीगाथाया व्याख्या न विद्यते]

20

अर्हन्त वर्तुलाकारा, त्रिक्र(को)णा मिद्धा, सूर्यो लोटकाकारा, उपाध्याया द्वितीयाचन्द्र
 कलाकारा, दीर्घकला प्रलम्बाकारा साधनो ध्यायमाना सुपदा भवन्तु ॥ १० ॥
 अर्हन्त-सिद्ध-मुरि-उपाध्याय-साधना त्रया नमस्करोमि' की'शानाम्' पुरपाशका १ नायंशक
 २-नपुसकाशका ३-गनपुरपाशका ४-सर्वथाद्वजनाशकानाम् ५ ॥ ११ ॥

अ०—१ शिरसि स्थिता । २ वने । ३ कण्ठे । ४ हृदये । ५ चरणस्थिता । ६ वर्तुला । ७ त्रि(को)णा । ८ लोटकाकारा । ९ बालचन्द्राकारा । १० दासकला प्रलम्बा । ११ पुरप-न्त्री । १२ राजपुरप ।

1 निष्पन्नो S D । 2 तत्त्वा D । 3 लोचक D 'नेत्रय A । 4 मरण D वद JB, N ।
 5 पुमत्थि'पुमयमायपुरिगयपणिजाण A पुमत्थिनपुमयरा पुमिन्व'वययपणिजाण D 'यरा पुमिन्व'पुमद्वयपणिजाण
 N, वुपु'रर पिज्जा J a । 6 'म' JB, 'उद' N ।

* 'अस्सर'गा गाथा नमस्कारस्वाध्यायनगाथाया विशेषरूपेणैरादादाद्वनो'दिता । 'पुसित्थि' गाथाऽप्येवमादा १२ ॥
 पुनरिस्तिता ।

पठम-दुसरारिहंतां चउस्सरा सिद्ध खरि-उवझाया ।
 दुग-दुगसरा 'क्रमेणं नंदंतु मुणीसरा दुसरा ॥ १२ ॥
 वण्णनिवहो^३ कगाई^४ जेसिं वीओ हकारपजंतो ।
 नियनियसरसंजोगा^५ सरोमि चूडामणिं तेहिं ॥ १३ ॥
 ते पुण अएकचटतपयस^६ ति नववग्ग^७ वन्न पणयाला ।
 परमिड्डिमंडलकमा पठमंतिमतु^८रियतियवीआ ॥ १४ ॥
 सेयारुण-पीय-पियंगुवन्न^९-कसिणाइ^{१०} विडविपत्ताइं ।
 अंगिल^{११}-महु-तिक्ख^{१२}-कसाय-^{१३}कडुय परमिड्डिणो वंदे ॥ १५ ॥

छा०—प्रथम-द्वित्वरा अर्हन्तः, चतुःस्वराः सिद्धाः, सूर्यः उपाध्यायाश्च द्वित्वराः ।
 10 मुनयोऽपि द्वित्वराः, एवं चैते अआ इई उऊ एऐ ओऔ अंअः ॥ १२ ॥
 वर्णनिवहो वर्णसमूहः[] कादियेषां वीजं हकारपर्यन्तः ।
 निजनिजस्वरसंयोगात् [तेषामर्थे चूडामणिशास्त्र] स्मरामि ॥ १३ ॥
 ते वर्णाश्च अ ए क च ट त प य से(शे)[ति] नववर्गैः ४५ अक्षराणि स्युस्ते ।
 परमेष्टिमण्डलाः क्रमादनुक्रमात् प्रथमोऽन्तिमः, तुर्यस्तृतीयो द्वितीयश्च ॥ १४ ॥
 15 श्वेत-रक्त-पीत-प्रियङ्गुवर्ण-कृष्णविटपिपत्राणि तत्प्रभाणि ।
 आम्ल-मधुर-तिक्त-कषाय-कटुका अनुक्रमेण परमेष्टिनो वन्दे ॥ १५ ॥

व्या०—प्रथमद्वित्वरा 'अ आ' रूपा अर्हन्तः । 'इ ई ए ऐ (उ ऊ)' चतुःस्वररूपाः सिद्धाः ।
 सूर्यः 'उ ऊ (ए ऐ)' रूपा, 'ओ औ' रूपा उपाध्यायाः । एवं द्विकद्विकस्वराः सिद्धादयः (आचार्यादयः),
 मुनीश्वरा द्वित्वरा 'अं अः' रूपा जयन्तु ॥ १२ ॥
 20 तेषामर्हदादीनां हकारपर्यन्तः ककारादिवर्णनिवहो वीजं तच्च, निजनिजाकारादिवस्वरसंयोगात्
 तेषां चूडामणिमहं स्मरामि ॥ १३ ॥
 [चतुर्दशगाथायाः व्याख्यानं कृतं नास्ति टीकाकारेण]
 अर्हदादीनां क्रमेण वर्णध्यानम् । श्वेता अर्हन्तः, रक्ताः सिद्धाः, पीतवर्णा आचार्याः,
 प्रियङ्गुवृक्षविशेषः, स च नीलवर्णस्तद्ध्याने उपाध्यायाश्चिन्त्या नीलत्वात् तेषाम् । विटपी वृक्षस्तस्य
 25 पत्राणि कृष्णवर्णानि स्युः साधूनां कृष्णत्वात्, तद्ध्यानं अम्ल १ — मधुर २ — तिक्त ३ — कषाय ४ —
 कटु ५ — रसैः क्रमेणार्हदादीन् वन्दे ॥ १५ ॥
 [अत्र षोडशगाथायाः व्याख्या न वर्तते]

अ०—१ अ आ इ ई उ ऊ [ए ऐ] ओ औ अं अः । २ वर्णसमूहः कादियेषां हकारपर्यन्तो निजस्वर-
 सयुक्तस्तेषाम्, स्मरामि । ३ श्वेत-रक्त-पीत-नील-कृष्णवृक्षपत्राणि ।

30 1 क्रमेण S । 2 तिसरा N, JC । 3 निवहे S । 4 कगाई D, कगाई S, कगाई सुसंठिओ जो JB,
 कगाई सठिज्जे S । 5 पज्जते S । 6 संयोगो A । 7 चूडामणी JA । 8 तेहिं S । 9 पजसं D,
 यरा JA । 10 वग्गा DS । 11 तुरिया D । 12 वर्णं D । 13 णाइविजविं D, णाई विडंगं JB ।
 14 गुलियं JB । 15 तिक्तं JB, D, S । 16 कडुया JB, कडुअ S ।

ममि 'सुके' अरिहते रवि-मगल' सिद्ध गुरु-बुद्धा खरी ।
 सरह उवझाय केऊ क्रमेण साहू सणी राहू ॥ १६ ॥
 नदा' तिहि अरिहता भदा सिद्धा य खरिणो य' जया ।
 तिहि रिचा 'उपझाया पुण्णा साहू सुहू दिंतु ॥ १७ ॥
 सोंसि मगल' अरिहता बुहो य मिद्धा य सुगुरू खरी ।
 सुको उवझाय पुणो' साहू "मदो सुहू भाणू" ॥ १८ ॥
 कतिय चित्तो' "अरिहा वडसाहो मग्गमास सिद्धा य ।
 पोमो जिद्धो भदव आसोआ खरिणो सुहया ॥ १९ ॥
 माहासाहुज्झाया' फग्गुणमासो य सायणो साहू ।
 "मह" मगलमरिहता(इ) अचिंतचित्तामणी" दिंतु ॥ २० ॥

5

10

छा०—शशि शुक्र अर्हन्तो, रवि मङ्गला मिद्धा, गुरु-बुधौ सूर्य ।
 स्मरतोपाध्यायान् केतुमिति शनि राहु-सायन क्रमात् ॥ १६ ॥
 अर्हन्तो नन्दानिधि, सिद्धाश्च भद्रातिथि, सूर्य आचार्या विजयातिथि ।
 उपाध्याया रक्तातिथि, सायन [पूर्णानिधि] ददतु ते सुखम् ॥ १७ ॥
 शशि मङ्गला अर्हन्त, सिद्धा बुध, सूर्य सुरगुरव ।
 शुक्र उपाध्याया, मन्दो मानू राहुरि-('सु' गनिधर इ°) ति सायन सुख ददतु ॥ १८ ॥
 कानिच चैत्रौ अर्हन्तः, वैशाख-मार्गशीर्षौ मिद्धाश्च ।
 पौष-ज्येष्ठ भाद्रपदाश्विनमासा सूर्य सुपदा स्युरिति मन्व ॥ १९ ॥
 माघाषाढौ उपाध्याया, फाल्गुनश्रान्णमासा सायन ।
 मय मङ्गल ददतु अर्हन्तोऽचिन्त्यचिन्तामणय ॥ २० ॥

15

20

व्या०—अर्हता ध्यान १।६।११ नन्दानिधौ कार्यम् । सिद्धाना २।७।१२ भद्रायाम् । सूरिणा
 ३।८।१३ जयायाम् । उपाध्यायाना ४।९।१४ रिक्तायाम् । साधूना ५।१०।१५ पूर्णायाम् । त्रिधौ ध्यान विधेय
 सुखार्थम् ॥ १७ ॥

सोन-मङ्गलारपोरर्हन्त । बुधनारे मिद्धा । बृहस्पतिनारे सूर्य, शुक्रनारे उपाध्याया ।
 आदित्य शनिधरयोर्गोरो सायन ध्यायमाना सुख ददतु ॥ १८ ॥

25

अर्हदादीनामानुपूर्व्या मासस्य ध्यान क्रियते, तदाह—कार्तिस्मासे चैत्रमासे च अर्हन्त ।
 वैशाखमासे मार्गशीर्षमासे च सिद्धा । पौषमास-ज्येष्ठमास भाद्र[पद]मासाश्विनमासेषु आचार्या ध्यायमाना
 सुखदा भवन्ति ध्यातृणामिति ॥ १९ ॥

माघाश्रान्मासद्वये उपाध्याया । फाल्गुन-श्रान्णमासद्वये साधन चिन्तितार्थचिन्तामणयो मम
 मङ्गल निरचयन्तु ॥ २० ॥

30

अ०—१ सोम पुत्री । २ बृहस्पति पुत्री । ३ स्मरत । ४ उपाध्याय-केतु, शनि, राहु । ५ सोम मन्त्र-बृहस्पति ।
 ६ कार्ति-चैत्र(त्री), वैशाख मार्गशीर्ष(त्री), पौष ज्येष्ठ भाद्रपद आश्विन(ना), माघ भाषाढ(त्री), फाल्गुन भाषण(त्री) ।
 ७ मम ।

1 ग्राम N । 2 अर्हता N A । 3 'मन्त्र' D । JA N, A इत्यत्रादौ कोट्यागयानन्तरं
 पुनरागच्छति इत्यदि २५ २६, २७, २८ गणपत्युक्तं १७, १८ १९, २० इत्यर्हन्तिदिग् । 4 निर्दिष्टा D । 35
 5 विजया D A । 6 उज्झाया JB । 7 'रुमरि' D S N A । 8 सुगुराय S D । 9 उपाध्याय JB
 'पमा' S । 10 मग D । 11 मज S । 12 अर्हता N A । 13 'बृहस्पत्या' D । 14 मम JB D ।
 15 'ममि' D । 16 दिग्ग N ।

- 'पुंसयरा' अरहंता धणिट्ठापंचगा य सिद्धा य ।
 दिगुरिक्खा^१ आयरिया नमामि सिरसा य भत्तीए ॥ २१ ॥
 अदाई^२ जे रिक्खा उवझाया तेसि दितु^३ 'फलनिवहं' ।
 चित्ता^४ साई साहू सासयसुक्खं महं दितु ॥ २२ ॥
 5 जमु कन्ना^५-विस अरिहा मेसो^६ 'मयरो^७ य अंतिणो सिद्धा ।
 पंचाणण अलि सरी धणु^८-मिहुणो^९ उज्झावया वंदे ॥ २३ ॥
 ककड-तुला य साहू दोदह^{१०} रासी य पंचपरमिट्ठी ।
 भावेण^{११} थुणमाणो पावइ^{१२} सुक्खं च सुक्खं च ॥ २४ ॥
 पुव्वाणुपुव्विहिट्ठा समयामेण^{१३} 'कुरु जहाजिट्ठं ।
 10 उवरिमत्तुल्लं पुरओ^{१४} निसिज्ज पुव्वक्कमो^{१५} 'सेसो ॥ २५ ॥
 जम्मि^{१६} य निक्खित्ते खलु सो चेव हविज्ज अंकविन्नासो ।
 सो होइ समयभेओ वज्जेयव्वो पयत्तेणं ॥ २६ ॥
 इच्छियपय^{१७} अंकाणं नासव्भासो^{१८} य भंगपरिमाणं ।
 अंतंकभागलद्धं^{१९} 'ठवियंका पुण पुणुद्धरियं^{२०} ॥ २७ ॥
 15 'मूलगपंतिदुगेणं^{२१} अंको जो ठविय दुब्बि जे अंका ।
 तेसि^{२२} 'दुभंगे काउं निसिज्ज कम-उक्कमेणं तु ॥ २८ ॥

छा०—पुरुषनक्षत्राणि अर्हन्तः, धनिष्ठापञ्चकं च सिद्धाश्च ।

आचार्या द्विगुनक्षत्रा एतान् वन्दे शिरसा च पुनर्भक्त्या ॥ २१ ॥

आर्द्राद्याश्च ये नक्षत्रास्ते उपाध्याया गुणनिवहं ददतु ।

चित्रा-स्वाती साधवः शाश्वतसुखं मह्यं ददतु ॥ २२ ॥

पम जम अन्ते अर्हन्तः, मेष-मकरौ च सिद्धौ ।

सिंह-वृश्चिकौ सूरयः, धनुर्मीनावुपाध्यायाः ॥ २३ ॥

[२४ गाथातः २८ गाथापर्यन्तमवचूरिर्न विद्यते ।]

व्या०—[इतः २१ गाथातः ३५ गाथापर्यन्तं व्याख्यानं नोपलभ्यते ।]

- 25 अ०—१ पुरुषनक्षत्राणि, धनिष्ठापञ्चकम्, दशनक्षत्राणि । २ आर्द्रादि यानि नक्षत्राणि तेषाम्, चित्रा-
 स्वातिसमाः । ३ कन्या-वृष(षौ), मेष-मकर(रौ), सिंह-वृश्चिक(कौ), धनुर्मिथुन(नौ), कर्क-तुला(ले), पञ्चपरमेष्ठि[नः]
 स्तूयमानानां मोक्षम् ।

- 1 मूल सग अरिहता तहा धणिट्ठाइपंचयं सिद्धा J, Ja, S, P । धणिट्ठागा पंचगो य सिद्धा य N, पुंस
 सग JB । 2 दियरिक्खा S । 3 गुणनि° D । 4 चित्ताईसाड D । 5 यम जम अते अ° JB, जम जम अते अरिहा ।
 30 DN, पम जम अते अरिहा A, जमु कि(क)न्ना विसरमहता S । 6 मयरा D । 7 धणमिहुणउज्झायया वदे N, धणमि-
 हुणउज्झायया वदे A D । धूण य मिहुणो उज्झाया JB, S । 8 दो दो JA, दो दस JC, N, दो दुह रासीउ A,
 रासीओ JB । 9 भावेण थुव्वमाणा JB, भावेण पु(सु) द्दमणो सासयसुक्ख महं दितु N । 10 पावइ सुक्ख सुक्खं च A ।
 11 कुण DS । 12 नसिज्ज D निसेज्ज S । 13 सेसे D S । 'पुव्वाणुपुव्वि°' इत्यादिगाथाचतुष्कं २५, २६, २७,
 २८ षोडशगाथानन्तर १७, १८, १९, २० इत्याङ्कैर्निर्दिष्टा । 14 जह जम्मिय पक्खित्ते JB, जेहिम्मि य नक्खित्ते JD,
 35 जम्मि निक्खित्तो तह पुणरवि सो चेव अक DS । 15 पयराइए JC N, पयराइए D । 16 नामव्भासो य
 अंकपरि° N, JC । 17 ठवियज्जा D, ठवियग्गा JC, N, ठवियग A, ठवियगा JB । 18 पुण धरियं DS ।
 29 मूलिग JC, मूलिगपति दुए पुण अको नो ठविय S । 20 अको न ठविज्जइस्सि जे D, नो ठवियम्मि जे A ।
 11 दुभंगे काउं नसिज्ज D ।

- त नैत्थि ज न इत्थ निमित्त-गह गणिय-मत-तताई ।
ज पत्थिय^१ पयच्छइ कहेइ ज^२ पुच्छिय सयल ॥ २९ ॥
तिहुयणसामिणिज्जा^३ महमतो भूलमततत्तिय^४ ।
इत्थ^५ ठिय पि न नजइ^६ गुरूणएस निणा सम्म ॥ ३० ॥
'सुमरियमित्त^७ पि इम^८ तत्त नासेइ सयलदुरियाइ ।
पारपरेण नाय त नत्थि सुह न ज कुणइ ॥ ३१ ॥
पचनवक्कारतत्त^९ लेमेण ससिय^{१०} अणुहणेण^{११} ।
सिरिमाणतुग-मार्हिदमुज्जल सिनसुह^{१२} दिंतु ॥ ३२ ॥
सभरह पढह ज्ञायह णिच घोसेह^{१३} णगह अरिहाई ।
'भइपय जइ इच्छह तस्सेन य अत्तणो णाण^{१४} ॥ ३३ ॥
'न हि^{१५} 'उत्तसग्गा पीडा कूरग्गहदसण^{१६} भओ सका ।
जइ नि न हयति एए तो^{१७} नि तिसल्ल भणिज्जासु ॥ ३४ ॥
एसो परमरहस्सो परमो मतो इमो^{१८} तिहुअणम्मि ।
ता किमिह नहुनिहेहिं^{१९} पढिएहिं^{२०} पुत्थयसएहिं ॥ ३५ ॥
[N प्रतो-] इति श्रीपञ्चपरमेष्ठिस्तोत्रम् ॥ रत्नहर्षपठनवृत्ते लिखितम् ।
छा०—तन्नाम्नि निमित्त ग्रहगणित मन्त्र-तन्त्रादि ।
यत् प्रार्थितं तत् प्रयच्छति कथ[य]ति यत् पृष्टं सन्नम् ॥ २९ ॥
त्रिभुवनस्वामिनीविद्या अत्र स्थिताऽपि न ज्ञायते गुरुपदेन विना समग्रम् ॥ ३० ॥
स्मृतमात्रमपि नाशयति सकलदुरितानि, तन्नास्ति सुख यन्न करोति ॥ ३१ ॥
अनुभवेन कथित, मोक्षसुख दिशतु ॥ ३२ ॥
[अत्र ३३ गाथाङ्कोपर्यन्तचूरिर्नास्ति ।]
महानुपमर्ग पीडा-कूरग्रहदर्शनं भयं शङ्का ॥ ३४ ॥
नत् किमिह विविधेन पठितपुस्तकभारेण ॥ ३५ ॥
एति अनचूरि समाप्ता ॥

अ०—१ तन्नास्ति निमित्त ग्रह गणित मन्त्र-तन्त्रादि यत् प्रार्थितं तत् प्रयच्छति । कथयति यत् पृष्टं सन्नम् । २५
२ त्रिभुवनस्वामिनी विद्या अत्र स्थिताऽपि न ज्ञायते गुरुपदेन विना समग्रम् । ३ स्मृतमात्रमपि नाशयति सकल
दुरितानि । तन्नास्ति सुख यन्न करोति । ४ अनुभवेन कथितम् । ५ मोक्षसुखं दिशतु । ६ महानुपमं, पीडा
ग्रहग्रहदर्शनं, भय(य), शङ्का । ७ तत् किमिह विविधेन ['पुथयमारहं' इति पाठे] पठितपुस्तकभारेण ॥

१ प्य न यच्छइ D । २ पुच्छिय JB । ३ तताइ D, तततिय JB, A N । ४ ठिय न (वि) D ।
५ निजइ JB A । ६ समरिय NA । ७ मा JA, पुण N । ८ पुण D A । ९ अनुभावेण D, अनुभावे A, ३०
१० प्यवह D, रवह A, नमह JA नयह N । ११ निदपलं S । १२ नाय N, नाम A । १३ महत् D, नहुत्^३
N A, ननुत् S । १४ उयमग्गा NA उयग्गे SD । १५ भय D । १६ तह वि सणुग्ग S, तो
विमग्ग A । १७ त्रिभुवनं JA S । १८ पढिएहिं पुथयमारहिं JA । १९ पुथयभरण D ।

पञ्च प दा स्ना यः ॥

[पञ्चपरमेष्ठिसाधन-विधि-फलम्]

[१] ॐ नमो अरिहंताणं श्रीचन्द्रप्रभ-सुविधिनाथौ श्वेतवर्णौ सितध्यानेन ब्रह्मस्थाने मस्तक-
स्थितौ ध्यातव्यौ । पृथ्वीमण्डलतत्त्वे वर्तुलाकारौ पुरुषांशकौ, अ-आ स्वरौ, क-च-ट-त-प-य-श इति
5 सप्तभिर्व्यञ्जनैर्ध्यातव्यौ । नन्दातिथिभिः प्रतिपत्-पष्ठयेकादशीभिस्तिथिभिः सहितौ, सोम-मङ्गलवारसंयुक्तौ,
[वृष ?] कन्या-कुम्भराशिसहितौ, कार्तिक-चैत्रमासयुक्तौ, कृत्तिका-रोहिणी-उत्तराफाल्गुनी-हस्त-धनिष्ठा-
शतभिषक्-पूर्वाभाद्रपदसप्तन(भिर्न)क्षत्रैर्ध्यातव्यौ, गौल्याम्लास्वादसहितौ । 'ॐ ह्रीं (हां) अर्हते नमः'
अनेन मन्त्रेण मुक्तत्वं खेचरत्वं च लभ्यते ॥ इति प्रथमपदाम्नायः ॥ १ ॥

[२] ॐ नमो सिद्धाणं पद्मप्रभ-वासुपूज्यौ रक्तवर्णौ रक्तध्यानेन पूर्वस्यां दिशि मुखस्थितौ
10 ध्यातव्यौ । आकाशमण्डलतत्त्वे त्रिकोणौ, रुद्रांशकौ, इ-ई-ए-ऐ स्वरैः, ख-ङ-ट-य-फ-र-प सप्तभिर्व्यञ्जनैः
सहितौ [ध्यातव्यौ], भद्रातिथि[भिः] द्वितीया-सप्तमी-द्वादशी[भिः] तिथि[भिः] सहितौ बुधवारसहितौ,
वैशाख-मार्गशीर्षमासयुतौ, मेघ-मीन-मकरराशियुतौ, अश्विनी-भरण्युत्तराषाढा(दा-)[श्रवणो]त्तराभाद्रपद-रेवती
पङ्क्तिर्नक्षत्रैः [ध्यातव्यौ], मधुरास्वादयुतौ । 'ॐ ह्रीं सिद्धाय नमः' अनेन ध्यानेन त्रैलोक्यवशीकरणं
त्रिभुवनमोहकत्वं च भवति ॥ इति द्वितीयपदाम्नायः ॥ २ ॥

15 [३] ॐ नमो आयरियाणं ऋषभाजित-संभवाभिनन्दन-सुमति-सुपार्श्व-शीतल-श्रेयास-विमला-
नन्त-धर्म-शान्ति-कुन्धवर-नमि-महावीराः षोडशजिनाः कनकवर्णाः पीतध्यानेन दक्षिणस्यां दिशि कण्ठ-
स्थिताः, तेजोमण्डलतत्त्वे लोढाकाराः, नपुंसकांशकाः, उ-ऊ स्वरौ, ग-ज-ड-द-व-ल-स सप्तभिर्व्यञ्जनैर्ध्यातव्याः ।
जयातिथि[भिः] तृतीयाष्टमी-त्रयोदशी[भिः] तिथिभिः सहिताः, पौष-ज्येष्ठ-भाद्रपदाश्विनमासयुताः, बृह-
स्पतिवारसहिताः, सिंह-वृश्चिकराशियुताः, मघा-पूर्वाफाल्गुन्यनुराधा-ज्येष्ठाचतुर्भिर्नक्षत्रैर्ध्यातव्याः । तित्का-
20 स्वादसहिताः । 'ॐ हूं आचार्येभ्यो नमः' इति वाऽनेन ध्यानेन जल-ज्वलनादिषोडशपदार्थान् स्तभाति ॥
इति तृतीयपदाम्नायः ॥ ३ ॥

[४] ॐ नमो उवज्झायाणं पार्श्वनाथ-मल्लिनाथौ मरकतवर्णौ नीलध्यानेन ध्यातव्यौ । पश्चिमायां दिशि
हृदयस्थितौ जलतत्त्वे, द्वितीयाचन्द्रकलाकारौ, राजपुरुषांशकौ, ओ-औ स्वरौ, घ-झ-ढ-ध-भ-व-ह सप्तभिर्व्यञ्जनैः
सहितौ, रिक्तातिथि[भिः] चतुर्थी-नवमी-चतुर्दशी[भिस्तिथिभिः] युतौ, धन-मिथुनराशि-युतौ, भृगुवारसहितौ,
25 माघाषाढमाससंयुक्तौ, मूलपूर्वाषाढा-मृगशीर्षार्द्रा-पुनर्वसुपञ्चभिर्नक्षत्रैः, कषायास्वादौ ध्यातव्यौ 'ॐ ह्रौं उपाध्या-
येभ्यो नमः' अनेन मन्त्रेण 'इहलोइयलाभकरा उवज्झाया हुंतु सव्वभयहरणा' ॥ इति चतुर्थपदाम्नायः ॥ ४ ॥

[५] ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं मुनिमुव्रत-नेमिनाथौ कृष्णवर्णौ कृष्णध्यानेनोत्तरस्यां दिशि
चरणेषु ध्यातव्यौ । वायुतत्त्वे, दीर्घकलाकारौ, बहुप्रसिद्धलोकवन्धपानौ, अं-अः स्वरौ, ड-ज-ण-न-म-ल-क्ष
सप्तभिर्व्यञ्जनैर्ध्यातव्यौ । पूर्णातिथि[भिः] पञ्चमी-दशमी-पूर्णिमातिथिभिः, शनि-रविवाराभ्यां च सहितौ,
30 फाल्गुन-श्रावणमासयुतौ, कर्क-तुलाराशिसहितौ, पुष्या-ऽऽश्लेषा-चित्रा-स्वाति-विशाखापञ्चभिर्नक्षत्रैर्ध्यातव्यौ ।
कटुकास्वादौ । 'ॐ हः सर्वसाधुभ्यो नमः' अनेन ध्यानेन 'पावुच्चाडन-ताडण-मारणनिउणा साहू सया
सरह ॥' इति पञ्चमपदाम्नायः ॥ ५ ॥

इति पञ्चपरमेष्ठिमन्त्रविधिः संपूर्णोऽस्तु ॥

[A प्रतौ-ब्र(वृ)हत्खरतरगच्छे उपाध्यायश्रीशान्तिरतनगणीजी महाराजके पठनार्थं धनसुख-
35 दासस्य भार्या सूरजकुवरबीबीने वहराया मी आसोज सुदी १० सुक्र सं० १९५३ का० जैपुरनगरे ॥]

पञ्चपरमेष्ठिमाधन विधि फलकोटक ।

आश्राय	अरिहत	सिद्ध	आत्माय	उपाध्याय	साधु	
१ परमेष्ठिपञ्चने चतुर्विंशति निरस्वरूपम्	चन्द्रप्रभ, सुविधि	पद्मप्रभ, गान्धुप्रभ	ऋषभ, अजित, समय, अभिनन्दन, सुमति, सुपाश्व, शीतल, त्रैयास विमल, अनन्त, धम, शाति, कथु, अर, नमि, वार	पाश्व, महि	मुनिसुवत, नेमि	5
२ वणनिर्देश	श्वेत	रक्त	कनक (पीत)	मरकत (नील)	वृष्ण	10
३ दिशानिर्देश	ब्रह्मस्थान	पुव	दक्षिण	पश्चिम	उत्तर	
४ अगन्यास	मन्त्रक	सुरत	कठ	हृदय	चरण	
५ तत्त्वनिर्देश	पृथ्वीमह	आकाश तत्त्व	तेजोमहल	जलमहल	वायुमहल	
६ आकार, साध्य-ही	बतुल •	निकोण ^	लोदकल आठ नशवाडो प्राटन इ वार	विगुदकलरूप ()	दीपकलारूप 1	15
७ अक्षर	पुरुष	स्त्री	नपुंसक	राजपुरुष	बहु शब्द वगनीय सर्वश्राद्धजन अपवा बहुप्रसिद्धलोक व्यमान	20
८ स्वर	अ आ	इ ए ऐ (इ इ उ ऊ)	उ ऊ (ऋ ॠ लृ लृ)	ओ औ	अ अ	
९ वग	कच द त प य श	र छ ठ थ फ र प	ग ज ङ द ब ल स	घ ङ द ब म व ह	ट ङ न म ल ष	
१० ग्रह	चंद्र, गुरु	सूर्य, मंगल	शुक्र, बुध	शुक्र	शनि, शङ्ख	
११ तिथि	नदा (१,६,११)	भद्रा (२,७,१२)	ज्या (३,८,१३)	रिक्ता (४,९,१४)	पूर्णा (५,१०,१५)	25
१२ मास	कार्तिक, चैत्र	वैशाख, मागधर	पौष, जेठ, मान्सून आषो	माघ, आपाद	फागुण, भाद्रपद	
१३ राशि	शुभ कन्या, कुम्भ	मेष, मीन, मकर	सिंह, वृश्चिक	धन, मिथुन	कफ, तुला	
१४ वार	सोम, मंगल	बुध	शुक्र	गुरु	शनि, रवि	
१५ नान	वृश्चिका, रोहिणी, उत्तराषाढा, मृगशिरा, इक्ष्वा, धनिष्ठा, शत भिन्ना, पुष्यमाद्रपद	अश्विनी, भरणी, उत्तराषाढा, मृगशिरा, उत्तराषाढा, मृगशिरा, रेवती	मेषा, पुष्याषाढा, ज्येष्ठा, अनुराषा	मूल, पुष्याषाढा, मृगशीर्ष, आर्द्रा, पुनर्वसु	पुष्य, आर्द्रा, चित्रा, स्वाति, विशाखा	30
१६ रस	अम्ल	मधुर	तिक्त	कषाय	कटु	
१७ मन्त्र	ॐ ह्रीं अहंकारो नम ।	ॐ ह्रीं सिद्धेभ्यो नम ।	ॐ ह्रीं आचार्येभ्यो नम ।	ॐ ह्रीं उपाध्यायेभ्यो नम ।	ॐ ह्रीं सर्वसाधुभ्यो नम ।	35
१८ फल	मुक्तत्व, रोचरत्व (विमानन, गति)	शैलेभ्य वशीकरण, निमुक्कनमोक्षन, नशीकरण, मोहन	स्तम्भ जला	इहलौकिक गम, समयकरण (गुणि, पुष्टि)	(पाप) उद्यान, मार्णादि	

પરિચય

‘નમસ્કારસારસ્તવન’ નામક સ્તોત્રની લગભગ વીશેક હસ્તલિખિત પ્રતિઓ જોવા મળી છે, તેમાંથી ૯ પ્રતિઓને સામે રાખીને આ સ્તોત્રનું સંપાદન કર્યું છે । એ પ્રતિઓનો પરિચય આ રીતે છે :—

૧. A સંજ્ઞક પ્રતિ તે જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના સંગ્રહની ફોટોસ્ટેટિક કોપી (તે શ્રી મુક્તિકમલ જૈન મોહનજ્ઞાનમંદિર, વડોદરાના સંગ્રહની પ્રતિ)
૨. S સંજ્ઞક પ્રતિ તે જૈ. સા. વિ. મ. ના સંગ્રહની વીજી ફોટોસ્ટેટિક કોપી ।
૩. D સંજ્ઞક પ્રતિ તે દેવચંદ લાલભાઈ પુસ્તકોદ્ધાર ફાઉન્ડેશન, મૂરતથી નં. ૭૯ માં પ્રસિદ્ધ થયેલ ‘ભક્તામર-કલ્યાણમંદિર-નમિઝ્ઞાનસ્તોત્રત્રયમ્’ માં પ્રગટ થયેલું આ સ્તવન ।
૪. J સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયમુનિજીએ છપાવેલાં ફોર્મ્સ ।
૫. Ja સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયજીએ વીજી પોથી ઉપરથી લીધેલા પાઠાંતરો ।
૬. Jb સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયજીએ ત્રીજી પોથી ઉપરથી લીધેલાં પાઠાંતરો ।
૭. Jc સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીજિનવિજયજીએ ચોથી પોથી ઉપરથી લીધેલાં પાઠાંતરો ।
૮. N સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રી અગરચંદજી નાહટા, બિકાનેરના સંગ્રહની પ્રતિ ।
૯. P સંજ્ઞક પ્રતિ તે શ્રીવર્ધમાન જૈન આગમમંદિર, પાલીતાણાના સંગ્રહની નં. ૧૯૯ની પ્રતિ ।
૧૦. આ સ્તોત્ર અઘાતરૂપે ઉપર્યુક્ત નં. ૩ D સંજ્ઞાથી સૂચિત પુસ્તકમાં પ્રગટ થયું છે । અત્યંત પ્રસિદ્ધ એવા ‘ભક્તામર સ્તોત્ર’ ના કર્તા અનેકવિદ્યાનિપુણ જે શ્રી માનતુંગસૂરિ તે જ આ સ્તોત્રના કર્તા છે । આ માનતુંગસૂરિનું ચરિત્ર ‘પ્રભાવકચરિત’માં આપેલું છે ।

આ સ્તોત્ર ઉપર ‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ નામે વ્યાખ્યા મળી આવી છે । તેનો પરિચય આ પછી સળંગરૂપે આપવામાં આવતી એ કૃતિની અંતે આપ્યો છે એટલે એ સંબંધે અહીં પુનરુક્તિ કરવી ઉચિત નથી; પણ આ સ્તોત્રની મહત્તાનો ધ્યાન કરાવનાર એ ટીકાગ્રંથ છે, છતાં એનું રહસ્ય સમજવું મુશ્કેલ છે, એટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત ગણાશે ।

આ મૂળ સ્તોત્ર ઉપર (૧) નાની વ્યાખ્યા, શેઠ કવિચંદ પન્નાજી, બુહારીના સંગ્રહમાંથી મળી છે તે, (૨) શ્રીઅગરચંદજી નાહટા, બિકાનેરના સંગ્રહમાંથી મળેલી પ્રતિમાં અવચૂરિ (છાયા) હતી તે, અને (૩) શ્રીજિનવિજયજી મુનિજીએ છપાવેલ સ્તોત્રમાંના વિશિષ્ટ શબ્દો ઉપરનાં ટિપ્પણોરૂપ અવચૂરિકા હતી તે; આ સ્તોત્રની સાથોસાથ આપીને માત્ર મૂળ અહીં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે । આ સ્તોત્રનો ગુજરાતી અનુવાદ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તેના અર્થઘટન વિશે મતમેદ હોવાથી તેમજ અમુક શ્લોકોનું યથાર્થ ગુજરાતી ભાષાતર કઠિન હોવાથી સુજ્ઞ ગુરુદેવોની સૂચનાનુસાર આજના સ્તોત્રનો અનુવાદ રદ કરેલ છે । આ વિષયને ઉપયોગી “પદ્મપદામ્નાયઃ” તથા “પદ્મપરમેષ્ઠિસાધન-વિધિ-ફલકોષ્ટક” સાથે જ પૃષ્ઠ ૨૬૮ તથા ૨૬૯ પર આપેલ છે ।

श्रीमानतुङ्गसूरिरचित 'नवकारसारवर्ण'स्य

नमस्कारव्याख्यानटीका ॥

अरिहता अमरीरा आयरिय उज्झाय तह पुणो गुणिणो ।

पचस्सरनिप्पज्जो अँकारो सया भणिओ ॥ ९ ॥

5

अ अ आ उ म् = 'अँ' साधनायाम् । तथा—

चङ्गुला अरहता तिउणा मिद्धा य लोढरुल्लरी ।

उज्झाय तिसुद्धकला दीहकला साहुणो सुहया ॥ १० ॥

साधिते 'ह्रीं'कार । तथा—

अस्सर आह जयार हयाग्मतस्सर च भाईए ।

10

मज्झे वण्णसमुच्चयरयणत्तयभूसिय अरह ॥ ११ ॥

'अहँ' इत्यर्थ । त्रीणि त्रीजानि परमेष्ठिनाचक्रानि । तथा—

"अँ नमो अरिहताण हम्हर्युं नम । अँ नमो सिद्धाण भम्हर्युं नम । अँ नमो आयरियाण भम्हर्युं नम । अँ नमो उज्झायाण [हम्हर्युं] नम । अँ नमो लोए सवसाहण हम्हर्युं नम ।"

15

पार्श्वनाथप्रतिमाया पूजा कृत्वा नामग्राहमूर्ध्नीकृत्याष्टोत्तरपञ्चगतानि जपेत्, वन्द्यमोक्षो भवति आमन परस्य च । तथा पूजा-नाम कृत्वाऽप्युपपत्ते स्वमान्तर लभ्यते ग्लान-व्यग्रन गमनादिप्रिये ।

"हरिमर्कटि हरिमर्कटि मृत्युपद परिलिखन्ति परिलिखन्ति, भूमितल परिवाहति परिवाहति, मन्त्रपद परिमुञ्चति परिमुञ्चति, बन्धभय हम्हर्युं भम्हर्युं भम्हर्युं हम्हर्युं हम्हर्युं अमुकस्य बन्धमोक्ष कुरु कुरु ॥"

20

चित्रमृदगदिकया शुद्धभूमिन्तले लिखित्वा पञ्चपरमेष्ठिनीज कुयात् १०८ वन्द्यमोक्षो भवति ।

"अँ अरहत सिद्ध आयरिय-उज्झाय सवसाह उम्माइय तित्थयराण, अँ नमो भग वई सुयदेययाए, अँ नमो भगवई सतिदेवयाण, अँ नम सवपययणदेवयाण दसणह दिसापालाण, अँ ह्रीं अहँ अरहत(ताण) नम हटये, अँ नमो सिद्धाण रवाहा ॥

पसा पढियसिद्धा विज्जा तह सत्तयारत्तया ।

25

वन्नाण-वायपमुहे षज्जे मतो जय देह ॥ १ ॥

नयन्ती त्रिया ॥

"अँ नमो अरिहताण ह्रीं नमः हटये, अँ नमो सिद्धाण ह्रीं नम शिरमि, अँ नमो आयरियाण ह्रीं नम गिस्साया, अँ नमो उज्झायाण हा नमः कवचाय, अँ नमो लोए सवसाहण ह नेनाय वपद, अँ ह्रीं अहँ अ सि आ उ सा नम अयाय फट् अद्धानि ॥"

30

क्षस्थानके विलिखितं हरितालकाद्यैरैन्द्रं शिलातलपदे क्षितिमण्डलस्थम् ।

सूत्रेण तत् परिवृतं विधृतं धरायां, कुर्यात् प्रसूतिमुखदिव्यगतेनिरोधम् ॥ १७ ॥

—लरञ्जिका । (११)

लीहालधूमगरलीसुरिल्लूणरकैलस्थानकेऽनु विलिखेच्च ढकारबीजम् ।

5 प्रेतालयस्य वसने निहितं सशाने, विद्वेषितां मिथुनयोरविमध्यसंस्थम् ॥ १८ ॥

—ढरञ्जिका । (१२)

स्थाने सुलक्ष्मी निजबीजमिन्दोः, सकुङ्कुमाद्यैर्लिखितं सुभूर्जे ।

त्रिलोहवेष्ट्यं विधृतं स्ववाहौ, करोति रक्षां ग्रह-मारि-रुग्भ्यः ॥ १९ ॥

—श्रीरञ्जिका । (१३)

10 प्रत्यनीक-महादुष्टविध्वंसनाय सम्यग्दृष्टिसुखोत्पादनाय वा कर्माण्येतानि कार्याणि, बृहत्प्रयोजने
समायाते सति—“इहलोड्यलाभकरा उवज्झाया हुंतु सव्वभयहरणा ।” इति वचनात् ॥

“उवसग्गहरं” स्तोत्रम्—

[अत्र पञ्चगाथात्मकं ‘उवसग्गहरं’ स्तोत्रं प्रस्तावकमेण लिखितं नेह लिख्यते, सुप्रसिद्धत्वात् ।]

अस्य यन्नं यथा—“ॐ ह्रीं श्रीपार्श्वनाथ-धरणेन्द्र-पद्मावती ह्रीं नमः ॥”

15 पणमिय सिरिपासनाह धरणिंदह पडमावईसहियं ।

मायावीजं नमइ य अट्टारस अक्खरं मंतं ॥ २० ॥

अष्टादशाक्षरमन्त्रः मध्येवलकं वृत्ताकारम्—“ॐ ह्रीं श्रीं अर्हे ‘नमिऊण पास विसहरवसह

जिण फुल्लिग’ ह्रीं नमः ।”

20 द्वितीयवलके—“अनुवाभुंगि १, तक्षकु कंकोट्ट २, पद्म महापद्म ३, शङ्खपुलिकु ४,
जय-विजय ५, अजिताऽपराजिता ६, जम्मे थम्मे ७, नाराई वीराई ॥”

अष्टदलम्—“अरिहंत १, सिद्ध २, आचार्य ३, उपाध्याय ४, साधु ५, ज्ञानु ६,
दर्शनु ७, चारित्रु ८ ॥”

तृतीयवलकम्—

25 रोहिणी सुरहिनिसन्ना मोरनिसन्ना तह य पन्नत्ती ।

कमलम्मि वज्जसंखल वज्जंकुस करिवरारूढा ॥ २१ ॥

अण्णडिचक्का गरुडम्मि संठिया पुरुसदत्त महिसीया ।

कमलनिसन्ना काली वाहेइ नरं महाकाली ॥ २२ ॥

गोरी सीहारूढा कमलारूढा य तह य गंधारी ।

सव्वत्थ महाजाला विरलार माणवी कमला ॥ २३ ॥

30 वेरोट्टा य अयगरे तुरगेंदवुत्ता य माणसी हंसे ।

केसरि उवरि निसन्ना देउ महामाणसी सुक्खं ॥ २४ ॥

षोडशदलेषु [देव्यः] लेख्याः ।

मरुदेवी विजया सेणा सिद्धत्था मंगला सुसीमा य ।

पुहवीलक्खण रामा नंदा विण्हु जया सामा ॥ २५ ॥

35 सुजसा सुव्वय अइरा सिरिदेवी पद्मावई पडमा- ।

वई य वण्णा सिवा वम्मा तह य तिसला य (लादेवी) ॥ २६ ॥

चतुर्विंशतिदलेषु । शींकारत्रिवेष्टित चक्र, अष्टो दिग्नामानि, नवग्रहा आदित्यादि, वायव्ये गुरु-
पादुकेभ्यो नम । वरुणे नागा, चतुर्दिग्भागे 'क्षि' उपरि चतुर्विंशतिजिना —

पञ्चजिण कणयवन्ना सत्तो हेमप्पहो य दो धवला ।
दो चामीयरवना रत्ता छ्छेन कणयपहा ॥ २७ ॥
मरगयनीलो भलिसामलो य कच्चणनिहो य अलिसामो ।
तह य तमालदलामो सुवन्नवन्नो जिणो धीरो ॥ २८ ॥

इति चतुर्विंशतिजिनाश्चतुर्दिक्षु ॥

अष्टापदप्रमाणेत्यादौ चेत्यमन्त अत्र पूजयेत् । पूर्वादि-रूपभादिजिना पर दक्षिणादक्षिणादि—

चत्तारि अट्ट दस्स दो य वदिया जिणवरा चडवीस ।
परमट्टुनिट्टियट्टा सिद्धा सिद्धिं मम विस्सतु ॥ २९ ॥

10

तथा—“ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं रूपभनाथाय नमः १ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अजितनाथाय नमः २ ।
ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं सभरनाथाय नमः ३ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अभिनन्दननाथाय नमः ४ । ॐ
ह्रीं श्रीं अर्हं सुमतिनाथाय नमः ५ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं पद्मप्रभनाथाय नमः ६ । ॐ ह्रीं श्रीं
अर्हं सुपार्श्वनाथाय नमः ७ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं चन्द्रप्रभनाथाय नमः ८ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं
शीतलनाथाय नमः १० । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं श्रेयामनाथाय नमः ११ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं वासुपूज्याय 15
नमः १२ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं विमलनाथाय नमः १३ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अनन्तनाथाय नमः
१४ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं धर्मनाथाय नमः १५ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं शान्तिनाथाय नमः १६ । ॐ
ह्रीं श्रीं अर्हं कुन्धुनाथाय नमः १७ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं अरनाथाय नमः १८ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं मल्लि-
नाथाय नमः १९ ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं मुनिसुत्रतस्वामिने नमः २० । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं नमिनाथाय
नमः २१ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं नेमिनाथाय नमः २२ । ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं पार्श्वनाथाय नमः २३ ॥ 20
ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं वर्धमानस्वामिने नमः २४” इत्यादि यथास्थान वदित्वा नमसित्वा पूजयित्वा च
पट्कर्माणि कारयेत् ॥”

‘इहलेइयलामकरा उवज्झाया’ इत्यादिना श्रीपार्श्वनाथ धरणेन्द्र-पद्मावतीमहित जपेत् ।

ॐ ह्रीं श्रीं कारमहं दलितकलमल दिव्यभूतिप्रणायैः १
ह्रीं वल्लु हसौ मन्त्रवीज भुवनसुखकर शक्रराज्येन्द्रपूज्यम् ।
ओं क्रीं ह्रीं दिव्यरूप नम इति सहित वामहस्ते जपित्वा,
श्रीमन्त पार्श्वनाथ भुजगपतिभुत देविपद्मावतीशम् ॥ ३० ॥
जिनपरमेष्ठि-रुद्रमी अर्हकामेश्वर तथा ब्रुवम् ।
जीवाक्षर विष्णुपद प्रतीहारमन्त्रराज च ॥ ३१ ॥

25

ॐ ह्रीं श्रीं अर्हं क्रीं वल्लु हसौ ओं क्रीं ह्रीं नम पार्श्वनाथाय धरणेन्द्र पद्मावतीसहिताय 30
ॐ श्रीं अर्हं क्रीं वल्लु हसौ ओं क्रीं ह्रीं नमः ॥” सपुष्टमग्न सर्वकर्मकर । विषहरणे श्वेतचानेनानेन
जलमभिमन्त्रय पाययेत्, निर्विषीकरणम् ॥

आजानु कनकगौर आनामे शङ्ख-कुन्द-हरधवलम् ।

વર્ષિણિ અમૃતસ્રવ(વે) અમૃતશ્રવ(સ્રવે) સ્નાવય સ્નાવય સં ક્હીં ક્હીં વ્હં વ્હં દ્રાં દ્રાં દ્રાવય દ્રાવય હીં ઈવીં સ્વાહા ।' ગોસ્તનમુદ્રા, શિરસિ કલશઃ ।

૧૪ [માતરઃ] મમ સંનિહિતા ભવન્તુ, આગચ્છન્તુ આગચ્છન્તુ સંવૌપદ્ । એતાસાં વામાઙ્કે જિનઃ, ૫તાસાં વામહસ્તે ફલં, દક્ષિણે માતૃહૃદિ, તાસામઙ્ગલિપુષ્પાણિ, ઉપરિ ફલાનિ, પુત્રમુખં પશ્યન્ત્યશ્ચિન્તનીયાઃ ।* તથા રોહિણ્યાદિ ૧૬ મમ સંનિહિતા ભવન્તુ આગચ્છન્તુ સંવૌપદ્ । તાસામુપરિ દક્ષિણે ચક્રમ્, વામે-ઙ્કુશમ્, અધસ્તનયોઃ ફલં કેસો (૧) । 'અરિહંત-સિદ્ધ-આચાર્ય-ઉપાધ્યાય-સાધુ' પદ્મપદાનિ અઙ્ગુષ્ઠાદિપુ પદ્મસ્વઙ્ગુલીપુ વાર ૩-એવમાત્મરક્ષા પૂર્વોક્તા કર્તવ્યા । તથા મરુદેવ્યાઘાહ્વાનં પૂજાં ચ સ્વકીયમન્ત્રેણ કર્તવ્યા । મધ્યે પાર્શ્વનાથપ્રતિમા, પદ્માવતીમસ્તકે ફળા ૩, તાસામુપરિ હીં ૩, મન્ત્રમ્બનન વાર ૭ ॥

10

इति सिद्धचक्रध्यातव्यविधिः ॥

શ્રીસિદ્ધચક્રમહિમાપદ્ધતિસ્તવનમ્ ॥ †

અન્ન^૧ ચ સિદ્ધચક્રં કહિયં વિજ્ઞાણુવાયપરમત્થં ।

નાર્ણ^૨ જેણ સહસ્રા સિજ્ઞંતિ મહંતસિદ્ધીઓ ॥ ૧ ॥ [૧]

અ ક ચ ટ ત પ ય સ વગ્ગા એયાણં હોઈ મંતસંભૂઈ ।

15

માહિંદ-વારુણાનલ-મારુજુત્તેહિં વળ્લેહિં ॥ ૨ ॥

વૈજ્ઞદ્વારહભિન્નં ચરસ્સં પુઢવિવીયસંજુત્તં ।

કોણં નિહત્તે જાણહ સત્તમ-તંઈયણ માહિંદં ॥ ૩ ॥

ચંદ્રકલસરૂવં વિયસિયકમલેણ ધવલવળ્લેણ ।

સત્તમ-ચરસ્સકોણં કાઠં મજ્ઞમ્મિ વરુણસ્સ ॥ ૪ ॥

20

જાલાસહસ્સપરં સત્થિયરેહાહિં^૫ વિંદુમજ્ઞમ્મિ ।

લિહિયં તિકોણ ઉઢ્ઠં અગ્ગેયં મંડલં નામ ॥ ૫ ॥

કિન્હં વટ્ઠુલરૂવં સત્તમ-પઢમેણ વંકરેહાહિં ।

ઘણવિંદુપવળજુત્તં ઢુલક્ખં તં જિણુદિઢ્ઠં ॥ ૬ ॥

* [જૂઓ ચિત્ર નં ૩]

† આ સ્તવનના પાઠમેદ લેવામા નીચેની છ પ્રતિઓનો ઉપયોગ કર્યો છે ।

૧. J જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડલની ફોટોસ્ટેટિક નકલ, જે શ્રીવિજયમોહનસૂરિશાસ્ત્રસંગ્રહ, પાલીતાણાની મૂલ પ્રતિ છે, તેની સજ્ઞા ।

૨. V વડોદરા, શ્રીઆત્મારામજી જૈન જ્ઞાનમંદિર-પ્રતિ નં. ૧૫૦૯ ની સંજ્ઞા ।

૩. A હમોઈ, શ્રી અમરવિજયજી જૈનજ્ઞાનમંડાર-પ્રતિ નં. ૫૦૬।૩૬૯૪ ની સંજ્ઞા ।

૪. N સિદ્ધચક્રવ્રતપૂજનવિધિ, પ્રકાશક શ્રીનેમિ-અમૃત-ખાતિ-નિરજનગ્રંથમાલા, અમદાવાદ, પૃ. ૫૩, ૫૪ મા છે, તેની સંજ્ઞા । તેમા આ સ્તોત્રની પદર ગાથાઓ જ માત્ર છે, જેનો [] આવા કૌંસમાં અંક અહીં વતાવ્યો છે ।

૫. Y 1 પૂ. મુનિરાજ શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ પાસેની ૧૩ પાનાની પ્રતિની સજ્ઞા ।

૬. Y 2 પૂ. મુનિરાજ શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ પાસેની ૪૬ પાનાની પ્રતિની સંજ્ઞા ॥

1. Eય ચ N । 2 નાળેણ A । 3 વાયવજુત્તેહિ વત્તેહિ J V A । 4 વગ્ગક્ખરેહિ મિન્નં વીયંદચરંસપુઢવિસ^૭ J-V A । 5 કાળે નિહિત્તે J V A । 6 તંઈયાણ J V A । 7 ચંદ્રકલસરેહિં Y1, Y2 । 8 કોળે પાયારમ^૯ J V A । 9 હીં અગ્ગિમ^૯ J V A । 10 તિકોળે ઢુઢ J V A ।

चत्तारि मडलाई सत्तमयग्गेण हुति जुत्ताइ ।
 पुढवी-सलिल-हुयासण-पण च नहण तत्त ॥ ७ ॥
 तत्ताइ मडलाई मीला विज्जा उ मत चरुद ।
 सिज्जति हु विज्जाओ बहुएहिं जाव-होमेहिं ॥ ८ ॥
 ज पुण जिणिंदतत्त दुल्लहंलाह जयमि जीवस्स ।
 पुण्णरहिओ न पावइ बहुएहिं मालस्सेवेहिं ॥ ९ ॥
 अट्टदल-कमलमंज्जे सुच्च नामेण सजुय देहिं ।
 उपरितलरेहरुद्ध सविंदु-कलसजुय तत्थ ॥ १० ॥ [२]
 प्रापह विमलधवल सांसनिलीण निरस्सर जाय ।
 तव-सजमसजुत्त सुक्क वेहस्स कम्मस्स ॥ ११ ॥ [३]
 अस्सरय^१सुक्क लब्भइ किं बहुणा नेह अन्नसिद्धीए ।
 ईयरेण अन्नसिद्धी अइदुल्ला सच्चलोयमि ॥ १२ ॥ [४]
 परमेट्ठिपचनव अस्सरहेहिं वेदेह सरसमीउत्त ।
 पुंरह पुच्चाइ दले अट्टहि घग्गेहि पत्ताई ॥ १३ ॥ * [५]
 सत्तकवर च मत परमिट्ठिपयाण होइ ज पढम ।
 तस्सतरेसु दिज्जओ उह कमलस्स रेहाण ॥ १४ ॥ † [७]
 वेदेह तिउणपडम मायायीएण धवलवण्णेण ।
 सेयवरभुज्जदले लिहिज सुहकरण-ओएण ॥ १५ ॥ [९]
 गोरोएण-चदण-कुक्कुमेण कंप्पूर-सुरहिदग्गेण ।
 लिहिय धामीरलेहणीए सुहभूमि-सुद्धदेसमि ॥ १६ ॥
 यहुसुरहिकु सुम अस्सरय-नाणानिहधूव-चलि निविज्जेहिं ।
 पूज्जहि कलसनिहित्त विसुद्ध^२भूमिइ पयड धा ॥ १७ ॥ [१०]
 को कराह सत्तदियहा गुरुपूया एस सिद्धचक्रस्स ।
 गह भूय-जक्क-रक्कस डुट्टजरा जति उवसाम ॥ १८ ॥ [११]

5

10

15

20

1 माला विहु मत-तंत-चक्राद JVA । 2 हलम JVA । 3 ० लग्नये N । 4 देह । 5 उवतित्तिरेद N ।
 6 रुद्ध विदु-कलसजुय तत्त AN । 7 ल नासलीण JV । सीसलीण N । 8 जाव A । 9 जुतो सुं N, 'जुतो
 सुक्क JVA । 10 मसोक्क JV । 11 णा इत्य अन्नसिद्धिओ N, 'णा अन्नसिद्धि N । 12 अयरेण
 JVI । 13 दी न हु दुल्ला मणो N । 14 परमिट्ठिपचनमणक्क N । 15 'अचचामक्क' JV । 16 मानुत्त
 N । 17 पूरह पुच्चाइदले अट्टदलेहिं च वग्गेहिं N । * N आदर्शे त्रयोदशमायान-तरमिय गाथाऽधिकी—“पत्ताण
 मज्झमाए अते पिय जदयहोण दायव्वो । सच्चलुक्खतेया अणाहया सच्चलुक्खनासपरा ॥ ६ ॥ JVA आदर्शेण तस्या
 पाठमेद एतत्प्रकारेण लभ्यते—“कम्मस्स मज्झमाए, अने पिय तह य होइ दायव्व । सच्चलुक्खतेया अणाहया
 सच्चलुक्खनासपरा । 18 पत्ततरेण दिज्जह क्क कमलस्स रेदाहिं N । † N आदर्शे चतुर्दशमायानन्तरं गाथेयमधिकी—
 “त पणवपीय अरिहं नमो जिगण नि एवमाइहिं । गणहरपएहिं पायाहिणेण परिचेयि मरह ॥ ८ ॥” 19 तिउणं पणं
 Y1, Y2 । 20 सेयवर उवग्गे Y1 Y2 । 21 उददव्व-ओएण । 22 गोरोए-कुक्कुमेण JVA । 23 कयू- Y1
 Y2 । 24 धामीरलेहणीए JVA । 25 निरएहिं N निवेहेहिं JVA । 26 पूज्जह कमलनिहित्त N । 27 भूमिए
 मणीए N भूमि य पं JVA । 28 जा पयड सत्तदियेण गुरुपूया स सिद्धचक्रस्स N, जा वरद सत्तवारा गु JVA ।

जो पुण पक्खं मासं पुज्जइ वासं पि परमभत्तीण ।
 खँय-कुट्टगंडमाला नासंति भयंदरा रोया ॥ १९ ॥ [१२]
 अत्रे वि एवमाई असज्जउवसग्ग-दुट्टरायाणं ।
 नासंति खँणेणए तक्कर-रिउ-दुट्टसँत्ताई ॥ २० ॥
 5 आयरिसिऊण होइ वसे दुट्टपुरिसरायाणो ।
 जो रत्तकुसुमजावं दँहदिवसे कुणइ भत्तीण ॥ २१ ॥
 अग्गेयमंडलगयं जो चँकं लिहइ वाउमज्झम्मि ।
 तिल-तुस-राई-लवणं होमंतो तिन्निसंज्झाओ ॥ २२ ॥
 तालय-मणसिल-गंधयगुलिया विसकणय दोन्नि रयणीओ ।
 10 अंगार-वत्थ-खप्पर पेयवणे लिहियं भुज्जपत्ते वा ॥ २३ ॥
 वायस-गिद्ध-कवोडयपिच्छेहिं लिहइ तं चकं ।
 उच्चाडण-विद्देसण-मारण-गुरुमोहँ-थंभं च ॥ २४ ॥
 माहिंदमंडलगयं लिहियं असुहेण भारमकंतं ।
 सक्कस्स कुणइ थंभं का गणणा मणुयलोयस्स ॥ २५ ॥
 15 वारुणमंडलमज्जे वँसियरणं होइ सुहेहि लिहिऊणं ।
 निचं जो आहास(राह?)ई तँस्स वसे तिहुयणं सयलं ॥ २६ ॥
 लिहिऊणं सेयवडे सुहेहि दव्वेहि सिद्धवरचकं ।
 जव-होमेहिं रहिओ जो ज्ञायइ पंचवासाइ ॥ २७ ॥
 संज्झायज्झाणँनिरओ अक्खंडियवंभचेरँजोएण ।
 20 पँलमेक्कदिव्वखंडं कणयस्स दिणे दिणे लहइ ॥ २८ ॥ [१३]
 तं पि वए कायव्वं जिणपूया दाण-भोयकज्झम्मि ।
 न धरिज्जइ तद्वियहे धरिएण विनासए सिद्धी ॥ २९ ॥
 जं जं चितँइ कज्जं तं तं संपडइ सिद्धचक्केण ।
 सुइधीरधम्मवंते पुरिसे नत्थित्थं संदेहो ॥ ३० ॥ [१४]
 25 को वन्निउं समत्थो सयलविहारँमिमस्स चक्कस्स ।
 मुत्तूण जिणवरिंदं को जानइ सयलसब्भावं ॥ ३१ ॥ [१५] *

इति श्रीसिद्धचक्रमहिमापद्धतिस्तवनम् ॥

1 पक्खे मासे J V A । 2 नासति दुट्टरोगा तह होइ मणिच्छिआ सिद्धि N । 3 रोगं Y1, Y2 । 4 दुट्टगह-
 रोया J V A । 5 खणेण जए J V A । 6 °सप्पा वि J V V । 7 जे Y1, Y2 । 8 दससहस्सेहि कुं J V A ।
 9 चक्रमज्झम्मि लिहइ A, चकं लिहइ वाममज्झम्मि Y1 Y2 । 10 पेयवडे Y1 Y2 । 11 लिहइ J V A ।
 12 °मोहयं तं च Y1 Y2 । 13 °गयं अउधसुहेणं च नारमकंतं Y1 Y2 । 14 वसियरसमुहेहि Y1 Y2 ।
 15 निचं हीइ सई तस्स Y1 Y2 । 16 तस्स नमे तिं Y1 Y2 । 17 °हि वरचकं J V A । 18 जो अक्खंडं ज्ञायइ
 पंच य वासाइ तस्स निचं पि । पलमित्तकणयदाणं करेइ विमलेसरो देवो ॥ १३ ॥ N । 19 °णरहिओ Y1 Y2 ।
 20 °चेरुत्तेण J V A । 21 पलमित्तदिव्व° J V A । 22 °पूया नाण-दाणकज्झम्मि J V A । 23 चितह क°
 J V । 24 °त्य संसारे J V । 25 °णं स सिद्धचक्कस्स N; °ण इमस्स J V ।

* एकत्रिंशद्गाथानन्तरं Y1 Y2 प्रत्योः षट्त्रिंशद्गाथात्मकं स्तवनमुद्धृतम्—ताश्चेसा गाथाः—

“मा देह जस्स कस्स वि अभव्वजीवस्स अज्जलिंगीणं ।

सिद्धदुल्लहलाहं एसो मंतक्कमो मग्गो ॥ ३२ ॥

जो जवइ बभदत्ता गुरुपडिमो घायणम्मि ते दोसो ।
 परसमयलिकाकहिय होय(इ) तय तस्म निम्मत ॥ ३३ ॥
 परमेष्ठिदेवयाइ इदियगद्वतारयाइ मूयगणे ।
 सिकर्ष काऊण हम्सस णिज्ज विज्जा सुसम्मचे ॥ ३४ ॥
 धम्मजण् समचित्ते सम्मत्तविमूमिण् सहामत्त ।
 सव्वाइ गुणसमिडे दाय'व सव्वसिद्धीए ॥ ३५ ॥
 गाहा पणनीसाण सिद्धिकर सयत्कज्जमणइदु ।
 जिणसाणस्स सार उप्पन्न सिद्धवरच्च ॥ ३६ ॥ "

इति श्रीमिद्वचनसहिमापद्धतिसूत्रनम् ॥

श्रीमत्रिणैरुपरिचित 'विद्यानुशासने' जैन माहिल्य विकास-मण्डलस्यहस्तलिखितपत्रे (१५० १५३) लिखित
 'लघुसिद्धचक्र'स्तोत्रेणाल्य समता दृश्यते । अतस्तस्य समान्तर-रुकेका वृद्धाकाराक्षरैरुक्तस्तोत्रगाथाःपूर्वका प्रदर्श्यन्ते ।
 लघुसिद्धचक्रोत्रम् ॥

अथात सप्रज्जयामि, येभ्योऽनेरुफलोद्भव ।
 तेषा सामान्ययन्त्राणा, यथाशास्त्रमिम विधिम् ॥ १ ॥
 व्योमोर्ध्वोद्यो रयुक्त शिरसि विलसित नादयिन्कूर्धचन्द्रै (१०),
 स्वाहान्तोद्धारपूर्वैर्गुरुभिरभियुत पञ्चभि स्व(भिल्लु)स्वरैश्च ।
 बाह्येऽष्टस्वज्ञापने क च ट त प य शोष्मादिवर्गोत्तजादीन् (१३),
 स्वाहातान्तराले प्रथमगुरुपद (१४) मायया त्रि परीतम् ॥ २ ॥
 मध्येऽपि कर्णिकाया पञ्चाग्रेष्वनाहत समाख्यातम् (१५) ।
 वर्गास्यान्तस्यान्त नून स्वेनोत्तमाद्देन ॥ ३ ॥
 घामीकरलेखिन्या हिममलयज-रोचनादिभिर्विद्विलिखेत् (१६) ।
 श्वेतवटभूर्जपत्रे (१५) फलके वा ताव्रपत्रे वा ॥ ४ ॥
 गन्धाक्षतप्रस्तैश्चन्दैर्दीपैश्च धूपफलनिबद्धै (१७) ।
 अम्बुधर्य जपेन्निल पुष्पैरष्टोत्तर शतम् ॥ ५ ॥
 विनयादि-नमोऽन्तपट भुवनाधिपमूलजीवपञ्चगुरुन् ।
 उच्चार्य ततोऽनाहतविधायै मूलविद्येयम् ॥ ६ ॥
 मन्त्रोदार — "ॐ ह्रीं हूं असिआउसा अनाहतविधायै नम ॥"
 पूजयतो नित्यमिदं भक्त्या, श्रीसिद्धचक्रमुत्तम यन्त्रम् ।
 दुष्टप्रहशाकिन्यो यान्त्युपशान्तिं क्षणात् तस्य (१८) ॥ ७ ॥
 कुष्ठगल्गण्डमाला नश्यन्ति भगन्दरादयो रोगा (१९) ।
 अन्येऽप्यरातिवर्गा कूरा अपि शान्तिमुपयाति (२०) ॥ ८ ॥
 प्रेतवनरज्ज-जर्परमध्यगत तालकादिभिलिखितम् ।
 स्तम्भयतीप्सितकार्यं चक्र (२४) भूमण्डलान्त स्थम् ॥ ९ ॥
 जलमण्डलमध्यगत यन्त्र य पूजयेत् सितै कुसुमै ।
 हिमचन्दनसलिखित शान्ति पुष्टिं वशं करोलेषम् ॥ १० ॥
 तिल तुप-सपप-लवणेहोम कृत्वा (२२) त्रिकोणकुण्डवले ।
 सप्तदिनाना मध्ये रामाऽऽवृष्टिं करोलेषम् ॥ ११ ॥
 पवनपुरस्थ यन्त्र वायसपिच्छेन धनकारलाचै ।
 भूर्जं विलिरय निहित भूमौ विद्वेषणोच्चाटम् (२४) ॥ १२ ॥

शान्तिकर्मणि वारुणमण्डलं श्रीखण्डेनाभिलिखितं स्वाहारञ्जिका ॥ १ ॥

पुष्टिकर्मणि मण्डलं वरुणमाहेन्द्रादि.....स्वधारञ्जिका ॥ २ ॥

वश्ये आग्नेयमण्डलं वपडरञ्जिकां लिखेत् कुङ्कुमादिभिः ॥ ३ ॥

आकृष्टिकर्मणि आग्नेयमण्डलं अरुणद्रव्यैः संवौपद् ॥ ४ ॥

५ विद्वेषे वायव्य-वारुणेन्द्रमण्डलानि श्मशानाङ्गरञ्जिका विष-लवण-लिम्बपत्रैः कपोतलेखिन्या लिखेत्
श्मशानमृत्तिकायाः पुत्तलकद्वयं कृत्वा श्मशानकर्पटे लिखेत् पराङ्मुखान् स्थापयेद् महिषाश्वरुधिरेण ॥

उच्चाटने काकलेखिन्या वायव्यमण्डलं काकामृजा निम्बपत्रेण ॥

विषराजिका लवणधूमे सओएभि (?) आग्नेय-माहेन्द्रमण्डले मारणे गृध्रलेखिन्या लिखेत् ॥

अथ द्रवीकरणे—

१० गन्धयदाही सुओ पक्कं वीयं च पाडियं गव्मे ।

चंदणेण विलित्तं फुडफुडियं कंचणं होइ ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्या—अथ द्रव्यकरणेऽञ्जनमाह—

श्वेतागस्थिक्षुद्रा गुञ्जामूलानि वेलकयुतानि ।

कलया घृष्टानि भवेदधो भगजातस्य चाञ्जनकम् ॥ ६ ॥

१५ प्रथमं काचकर्पूरेण चक्षुःशोधनम्, मधुना पाशः, ततोऽञ्जनं, उत्तरासूतानि सर्वमूलानि ।

सरलसकोमलवरुणकमूले मूलार्के यद् द्वये सन्ध्ये ।

पाठामूत्रे मथेत् त्रिसप्तकदिनैरजादुग्धैः ॥ ७ ॥

एकं दिवा द्वयं रात्रौ, चक्षुःशोधनपूर्वकम् ।

कर्णान्तं तिलकं कृत्वा, पट्टकं मन्त्रसंयुतम् ॥ ८ ॥

२० मूलजातितिलकम् ॥

वणमुग कुहाडी विक्किणि चक्का तह य भूसि आवलया ।

मुहि धित्तिऊण पिक्खइ सोहिय चक्खू महीदविणं ॥ ९ ॥

गुटिका ॥

अथ मूलानि चर्वयित्वा तालुके धृत्वा (?) ।

२५ वीजपूरकलिम्बुक्योः सेवन्त्री श्वेतगुञ्जयोः ॥ १० ॥

आग्नेयपवनमण्डलमध्यगतं प्रार्चयन्निदं चक्रम् ।

आरक्तकुसुमजापैर्वशयति वनितां पुमांसं वा (२१) ॥ १३ ॥

वर्षाणि पञ्चनित्यं यो ध्यायति शुद्धचेतसा यन्त्रम् ।

रहितो जप-होमाद्यैर्दुर्धरतुर्यव्रतोपेतः (२८) ॥ १४ ॥

निष्पन्नसिद्धचक्रः पलमेकं प्रत्यहं सुवर्णस्य ।

लभतेऽसौ कर्तव्यः स च व्ययो दान-पूजासु ॥ १५ ॥

यदि दधाति लोभतोऽर्थं दिवसे तस्मिन् व्ययं च न करोति (२८-२९) ।

सिद्धिस्तस्य विनश्यति निश्चयतो नात्र संदेहः ॥ १६ ॥

इति लघुसिद्धचक्रम् ।

पारसपिप्पलैरण्डाऽगस्थीना मूलिकास्तथा ।
 वेलङ्गकाचमास्याश्च सुरभी तुलसीकयो ।
 'श्रीफलस्य तु मूलानि कलया वर्पयेत् सुधी ॥ ११ ॥
 कर्पूरमधुना शुद्धनयनयोरञ्जनं कुरु ।
 तिर्यग् धिष्ये तु जातस्य निधिदर्शने (?) ॥ १२ ॥
 पुष्य शतभिषाऽऽर्द्रां च धनिष्ठा श्रवणोत्तरा ।
 रोहिण्युर्ध्वमुखानि स्युगगनादिप्रयोजने ॥ १३ ॥
 भरणी कृत्तिकाऽऽश्लेषा मूल पूर्वार्जय मघा ।
 विशिखाऽघोमुखानि स्यु स्वातो च निधिदर्शने ॥ १४ ॥
 मृगशिर रेवति चित्रा स्वाति ज्येष्ठा पुनर्वसु ।
 अनुराधाऽभ्युनी हस्त भानि तिर्यग्मुखानि च ॥ १५ ॥

एतैर्यात्रादिक पुराऽञ्जनं च—

रोचना कपिलाया गोर्ध्नेर्पूरं न धुघोभवम् ।
 यदरिष्टपके नानारस सर्वाञ्जनं कुरु ॥ १६ ॥

कृष्णपक्षेऽधोमुखनक्षत्रे—

जवुयलोयणचुन्न जिपहि नयणेहि पिच्छइ निसासु ।
 भूय भूयसमूह वेह दव्व अमीमस्स ॥ १७ ॥
 नृप रुनकयोर्मूल पुष्याकै वदरीजलम् ।
 मधुगोरोचनायुक्तं सघनं चाञ्जनं कुरु ॥ १८ ॥
 ताम्रपत्रे यदरीजलेन धृतं घृष्टं

चभु शोधने निशतिनलमञ्जीरात्रि भायम् ।

नेत्रकपटे नरपीडी भवेत्
 तेल चकार लेपाञ्जनं कुरु (?) ॥ १९ ॥

निस्तुपा कुलधीजानि चूर्णयित्वा प्रयतत ।
 सप्तधा तिलतैलेन मध्येदुष्णचारिणा ॥ २० ॥

पतति पीडना पद्य तनूना नयनस्थमदृश्यं कृत् (?) ॥

अथ निधिदर्शने करलेपन्तथाऽञ्जनं सरलवस्त्रपूर्वदिशि । अघोगच्छन् मूलं तथा तस्य छल्ली १ ।
 निजच्छाया अल्पा तथा मूलं च । तथा सिरधू अगच्छी २ । पीपलछल्ली ३ । राजिका ४ । रविदिने
 गृहीता रविदिने अमलेन मर्दितास्ते कर्पूरं यावलेपो दत्त्वा शुचिपात्रस्य करणा मग्नं जपेत्—

“ॐ हौं ह्रौं हूं ह्रं द्रव्यस्थाने गच्छ गच्छ स्वाहा ।”

लेखे चान्नं वसे प्राप्ते सिद्धिः पुरपोत्तमे ।
 नवपुष्टिं तथाऽभ्यासेनाद्यरोगोऽनुशीलतु ॥ २१ ॥

चलन्ति द्रव्योपरि तिष्ठन्ति तथाञ्जनम् ।
 लवसे तथा मध्ये मूलिके पूर्वोत्तरे ॥ २२ ॥

घर्पित्वा द्वे जले सूक्ष्मे कर्पूरं शुद्धचतुषो ।
 सुपात्रपादजातस्य चाञ्जनं निधिदर्शने ।

सप्तसप्तानि पत्राणि पट्टकं बन्धयेत् सुधी ॥ २३ ॥

श्वेतागस्थिपट्टके उपवेश्य तस्य पादुकां दण्डकं च प्रथमं ताम्बूलं चर्वाप्य श्वेतपट्टकं अधोगतं बन्धयेत् । अश्वस्थ अधोविभागपत्राणि नो वा पत्तनेत्यपत्राणि बन्धयित्वा चटति तत उद्घोतपूर्वकं निधिं पश्यति । कपिलाया गोरोचना १ । वदरिनृपहेमानाम् २ ॥ रसम् २ । कर्पूरं पातालमधु सर्वाङ्गनं कुरु । पूर्वोक्तं तथैव—“ॐ ह्रीं स्वाहा ।” औपध्युत्पादनमन्नः ॥

ॐ हिलि हिलि मिलि मिलि कुल कुल हों पार्श्वयक्षाय हम्बर्न्यू क्षाँ क्षीं क्षू क्षौं क्षः
शिखावन्धस्यास्त्रं रक्ष रक्ष सहाया रक्ष रक्ष स्वाहा ॥” शिखावन्धः ॥

“ॐ काली हौं महाकाली किलि किलि विच्चे रक्ष रक्ष इदमञ्जनं सुपाथ्यो ज्ञापयति
स्वाहा ॥” कज्जलञ्जनरक्षामन्त्रः ॥

सर्पपरक्तपुष्पैर्दिग्वन्धो दीयते क्षाँ क्षीँ क्षूँ क्षौँ क्षः । तथा श्रीपार्श्वनाथमूलमन्त्रस्य जापः, मृतानि नाशयन्ति ॥

10 इति चूडामणिप्रस्तावेऽङ्गनं कथितम् ॥ ।

X

पठम-दुसरा अरिहंता चउस्सरा सिद्ध-सुखि-उवज्झाया ।

दुग्-दुग्सरा कमेणं नंदंतु मुणीसरा दुसरा ॥ १२ ॥

वन्ननिवहो कक्काई जेसिं वीओ हकारपजंतो ।

नियनियसरसंजोगा सरेमि चूडामणिं तेसिं ॥ १३ ॥

15 इति चूडामणितेयं ज्ञानं यथा-जीव-धातु-मूलानि ॥

आइल्ला तिणिण् सरा सत्तम णवमो य वारसे जीवं ।

पंचमं छट्ठेगारसं धाउं सेसेसु तिसु मूलं ॥ १ ॥ *

जीवकखरेक्कवीसा तेरह धाडकखरा मुणेयव्वा ।

एयारस मूलगया पणयाला होंति सच्चे वि ॥ २ ॥ ५

20 य एवाधिकः स योनिः ।

अ आ इ ए ओ अः, क ख ग घ, च छ ज झ, ट ठ ड ढ, य श ह - २१ जीवाक्षराः ।

उ ऊ अं, त थ द ध, प फ व भ, व स — १३ धात्वक्षराः ।

इ ऐ औ, ङ ञ न म, र ल ष — ११ मूलाक्षराः ।

† इतस्तावन्मूलदर्शे 'द्वादशयन्त्रिका' इत्येतत्प्रकरणं लिखितमस्ति, तस्यागुद्विवाहुल्याद् नोद्धृतमत्र ॥

* १ व्याख्या-आद्याः खरास्त्रय 'अ आ इ' । सप्तम 'ए'कारः । नवम 'ओ'कारः । 'अः' द्वादशमः । एते पद खराः जीवखरा विज्ञेयाः । 'उ'कारः पञ्चम । 'ऊ'कारः षष्ठ । 'अ' एकादशमः । त्रय एते धातुखराः । चतुर्थ'ई'कारः । दशम 'औ'कारः । 'ऐ'कारोऽष्टमः । एते त्रयो मूलखराः ॥११॥ प्रश्नव्याकरणाख्यं जयपाण्डुनिमित्तशास्त्रम्, पृ० ३

क च ट चउके जीयं, अष्टम-पदमंतिमे यकारे य । त प [य] चउके धाउ, वसे य मूलं तु सेसेषु ॥१२॥ ज० पा०

* २. व्याख्या-पूर्वनिर्दिष्टाः खराः पट् 'अ आ इ ए ओ अः, क ख ग घ, च छ ज झ, ट ठ ड ढ, य श हा' एते जीवाक्षरा एकविंशतिः २१। पूर्वोक्ता धातुखरास्त्रयः 'उ ऊ अं' दश चान्ये 'त थ द ध प फ व भ न सा' एते धात्वक्षरास्त्रयोदश १३। 'ई ऐ औ, ङ ञ ण न मा, र ल पा' एते मूलाक्षरा एकादश ११। जीव-धातु-मूलसमेताः पञ्चचत्वारिंशदक्षराणि भवन्ति ॥ १३ ॥ ज० पा० पृ० ३

केवलज्ञानप्रश्नचूडामणिः पृ० २४ ॥

दो उत्तरेसु जीवं अहरे धाउं अहर्त्तरे मूल ।
 उत्तर अहरे धाउ एय जोणी विणिहिट्ठा ॥ [३]
 दो उत्तरेसु ठाणे अहरे पुण बाहिर गय वत्थ (त्थ ?) ।
 अह उ(हर)त्तरठाणे चलिय उत्तर अहरे परस(स्स)[ह]त्थे ॥ [४]
 दो उत्तरेसु लाह, मङ्गिमलाभ अह उ(हर)त्तरे पण्हे ।
 उत्तर अहरे हाणि अहरे सव्व च नासेइ ॥ [५]
 दो उत्तरेसु पढम वीय अहरे अह उ(हर)त्तरे तइय ।
 उत्तर अहरे तुरिय देह(?) नपुसे य पचमय ॥ [६]
 पढमेण लहइ तइय तइएण य पचम तओ पढम ।
 धीएण तुरिय भणिय सत्ति रविगणणा इमा होइ ॥ [७]
 विसमेसु होइ चदो सरो धामेइ समेसु जाणेह ।
 पक्कतरिया ठाणे पावइ नास न सदेहो ॥ [८]
 विउणा तिउणा चउगुणा आलिगिया य करे ।
 उलङ्का चोरह नाचडा अट्टहि भाउ हरेउ (?) ॥ [९]

आलिङ्गिता द्विगुणा, अभिघूमितास्त्रिगुणा, दग्धाश्चतुर्गुणा, अष्टभिर्भागो हार्य, वर्गो लभ्यते, 15
 चतुर्भि पञ्चभिर्भा मागोऽक्षरम् ।

आलिङ्गिते च रन्ध्राण्यभिघूमिते मुनीन्दव ।
 पञ्चविंशति दग्धेषु, पञ्चविंशत् तथोत्तरे ॥ [१०]
 अघरे सत्तम प्राह, दग्ध वद्धादरे पुन ।
 उत्तरे उत्तर प्राह, वद्धस्याप्यघरोत्तरे ॥ [११]

आलिङ्गिते क्रमेण नाम । अभिघूमिते उत्क्रमेण । दग्धे क्रमोत्क्रमेण ॥

आलिङ्गिते द्वयक्षर, अभिघूमिते त्र्यक्षर, दग्धे चतुर्थ, पञ्चमाक्षर वा नाम ॥

अ २, आ ४, इ ६, ई ८, उ १०, ऊ १२, ए १४, ऐ १६, ओ १८, औ २०, अ २२, अ २४ ॥
 क १, ख २, ग ३, एव क्रमेण ३३ ॥

अवर्गे ८, कवर्गे ७, चवर्गे ६, टवर्गे ५, तवर्गे ४, पवर्गे ३, यवर्गे २, शवर्गे १ गुणकारा ॥ 25

अ इ ए ओ आलिङ्गिता । आ ई ऐ ओ अभिघूमिता । उ ऊ अ अ दग्धा ॥

आलिङ्गिते एकम्, अभिघूमिते द्वयम्, दग्धे त्रय पातनीयम् । यच्चिन्तित कार्यं सप्रश्न काराप-
 नीयम् । उत्तराधराणि पृथक् पृथक् कृत्वा तेषां सत्कगुणाकारेण गुणनीय । उत्तरे एक देयम्, अघरे
 एक पातनीयम् । तन्मध्ये यस्यां तिथौ पृच्छति तत् आरम्य आगन्तुकास्तिथयोऽमावास्या यावत् प्रक्षेप-
 णीया । अतीतास्तिथयस्ततो मध्यादाकर्षणीया । ध्रुवको भवति । 30

चिन्ताया जीव-धातु-मूलम् । लङ्गाया तथा नष्टचिन्ताया धातु-मूल-जीवानि । पुन स्वर्गम् १,
 मृत्युम् २, पातालम् ३ ॥

मुष्टौ मूल जीव धातु । एव ध्रुवकमध्याद् भागे हते यच्छेष, यल्लब्ध च एतावुभावेकीकृत्य
 मूल-ध्रुवगौ मेलनीयो । ध्रुवकरक्षार्थं द्वितीयस्थाने स्थाप्य, लब्ध क्षिपेन्मूले यावत् सर्वं समाप्यते ॥

जीवाश्चतुर्विधा—द्विपद १—चतुष्पद २—अपद ३—पादसकुलश्चेति ४ । दशभिर्भागो हार्यो 35
 दिशा लभ्यते । यदा प्रश्ना न निर्वाहन्ति तदा एक क्षेप्य पातनीय च, वर्गोऽक्षराणि भेदनीयानि, एष
 एव क्रम । यदि नामाक्षरप्रमाणं क्रियते तदा पञ्चभिरथ चतुर्भिर्भाग, यच्छेष ते नामाक्षरा ॥

स्वरे रूपं प्रदातव्यं, हीनसूरिह लादिभिः ।

दलितं तु कारयेद् वर्गैः, सामान्या प्रकृतिर्भवेत् ॥

त्रिभिर्भागः प्रदातव्यो, यच्छेषं तच्च चिन्तितम् । [२२]

शेषं पूर्ववत् ॥ लब्ध उद्धरितं मूलराशौ क्षिपेत् ।

यंत्र नं. २ अकडमन्त्रक्रमः ।

अकडम	आराटय	इगणर	इघतल
२३५८	५८२३	४१७६	७६४९
उज्यव	ऊचदश	एछवय	ऐजनस
२३५८	५८२३	४१७६	७६४९
ओझपह	औचपह	अंत्रटल	अ.ठमज
२३५८	५८२३	४१७६	७६४९

५ प्रथम-तृतीययोः शुक्लपक्षः द्वितीय-चतुर्थयोः कृष्णपक्षः ।

श्वेतपक्षस्य— अ इ उ ए १, क २, च ३, ट ४, त ५,

प ६, य ७, श ८, ग ९, ज १०, ङ ११, ढ १२, व १३, ल १४, स १५ । अथ कृष्णपक्षस्य—
आ ई ऊ ऐ औ १, ख २, छ ३, ठ ४, थ ५, फ ६, र ७, प ८, घ ९, झ १०, ढ ११, ध १२,
भ १३, व १४, ह १५ ॥

१० उ ५, ऊ ६, ङ ७, ज ८, ण ९, न १०, म ११, अं १२, अः १३ ।

पञ्चमवर्गे उत्तराक्षरे शुक्लपक्षतिथयः, अधरेषु कृष्णपक्षतिथयः ।

अ ए क फाल्गुनम्, च ट चैत्रम्, त प कार्तिकम्, य श मार्गशिरः, आ ई ख छ ठ पौषम्,
थ फ र प माघम्, इ ओ ग ज ङ वैशाखम्, द व ल स ज्येष्ठम्, ऐ औ ग झ ढ आषाढम्, घ भ
व ह श्रावणम्, उ ऊ ङ ज ण न मा भाद्रपदम्, अं अः नमः आश्विनम् ।

१५ अथ नष्टजातकप्रश्नाक्षरैः प्रश्नाः सप्तगुणीकृत्य उभयनाम-संमिश्रनाममात्रा यथा— अ १,
आ २, इ ३, ई ४, उ १, ऊ २, ऋ २, ॠ ३, लृ २, लृ ३, ए २, ऐ ३, ओ १, औ ३,
अं २, अः ३, क १, ख २, ग १, घ २, ङ १, च २, छ २, ज २, झ, ज २, ट १, ठ १,
ड २, ढ २, ण २, त १, थ ३, द २, ध १, न १, प २, फ ३, व १, भ २, म १, य २,
र १, ल २, व १, श १, ष २, स २, ह २, ङ ४ ॥

२० इति नामाक्षराङ्कानि । अष्टोत्तरशतभागो हार्यः, शेषः जातकसंवत्सरो लभ्यते । तथा प्रश्नाः
द्विगुणीकृत्य चतुष्कहीनाः त्र्यक्षरसंमिश्रा द्वादशभिर्भागः, शेषं नाममात्रसंमिश्रं एकहीनं शेषः चैत्रादि-
मासः १ । तत्र सममात्रा शुक्लपक्षः, विषममात्रा कृष्णपक्षः २ । प्रश्नाः त्रिगुणीकृत्य षट्हीनाः सप्तभिर्भागः,
शेषाः वाराः ३ । प्रश्नाः रुद्रगुणीकृत्य नवहीना नामसंमिश्राः त्रिंशद्विर्भागः, शेषा तिथिः ४ । प्रश्नाः
दशगुणा...ना सप्तविंशतिभिर्भागः, नक्षत्रम् । प्रश्नाः त्रिगुणाः तिथियुताः सप्तविंशतिभिर्भागः, शेषो योगः

२५ ६ । प्रश्नाः चतुर्गुणा दशहीना संवत्सरसंमिश्रा द्वादशभिर्भागः, शेषराशिः ७ । प्रश्नाः अष्टगुणा उभय-
हीना लग्नसंयुता नवभिर्भागः, शेषमंशकम् ८ । प्रश्नाः षोडशगुणा दशहीना अंशकमिश्रिताः द्वादशभिर्भागः,
शेषं लग्नम् ९ । प्रश्नाः पञ्चगुणाः त्रिभिर्हीना अंशकसंमिश्रा द्वादशभिर्भागः, शेषश्चन्द्रः १० । प्रश्नाः
त्रिगुणीकृत्य षट्संमिश्राः, ...शेषौ रवि-बुधौ ११ । प्रश्नाः सप्तगुणाः युगयुताः द्वादशभिर्भागः शेषौ
शुक्र-भौमौ १२ । पूर्ववत् प्रश्नाः रुद्रगुणाः द्वादशभिर्भागः, शेषो राशिः १३ । प्रश्नाः षोडशगुणा
३० राशियुताश्चतुर्भिर्हीना योगसंयुता द्वादशभिर्भागः, शेषो गुरुः १४ ॥

इति जन्मपत्रिकानयनम् ॥

तथा प्रश्ना रुद्रगुणा नामयुता च षष्टिभिर्भाग मृत्यु-
संवत्सर १ । प्रश्ना एकोनविंशतिगुणा नामयुता सवत्सरनाम्नो
हीना द्वादशभिर्भाग, शेषा श्रावणादिमासा २ । प्रश्ना
दशगुणा द्वयहीना त्रिंशद्भिर्भाग, [शेषा] पोर्णिमादितिथि ।
प्रश्नाश्चतुर्गुणा करयुता शेष काल ॥

यत्र न ३ मातृकाचक्रम् ।

६	३	२	४	७	६	४	३	१	१०	९
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अ
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ब	ट
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह

5

चउदहभट्टा(सत्ता?)रीसायि बारस पनरस छ चउरोय
एगारस सत्तरस भट्ट य नवम जय जुझे ॥ [२६]

यत्र न ४ आयचक्रम् ।

१४	२७	२	१०	१५	६	४	११	१७	८	९
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ए	ऐ	ओ	औ	अ
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ब	ट
ठ	ड	ढ	ण	त	थ	द	ध	न	प	फ
ब	भ	म	य	र	ल	व	श	ष	स	ह

10

प्रश्ननामङ्क च अष्टभिर्भागो हार्य । एवमधिक तस्य
जय वदेत् । तथा ऋतु-हरनयन-करान्मुधि-मुनि-रस-वेदाम्नि
चन्द्राहि-दुर्गा विजसाधा (१) लिखेत् ॥

अकारादय सर्ववर्णाश्च—

यत्र न ५

ख १	सि ३	खर ६	ग ७	ट ५	ग्या ८	श्या ५	धूम ७	उत्तर १
अ १	आ २	इ ३	ई ३	उ ५	आ ५	इ ५	उ ५	अघर २
ए २	ऐ ३	ओ ४	श ५	घ ६	श ६	उ ६	उत्तरोत्तर ३	अघराधर ४
क ३	ख ४	ग ५	घ ६	ङ ७	श ७	ल ८	न ९	
च ४	छ ५	ज ६	झ ७	ब ८	भ ९	म १०	म ११	दध ५
ट ५	ठ ६	ड ७	ढ ८	ण ९	त १०	थ ११	अ १२	ओलि ५
त ६	थ ७	द ८	ध ९	न १०	प ११	प १२	फ १३	
प ७	फ ८	ब ९	भ १०	म ११	य १२	र १३	ल १४	
प ८	र ९	ल १०	व ११	श १२	ष १३	स १४	ह १५	
श ९	ह १०	स ११	ह १२	ज १३	झ १४	ब १५	भ १६	

हृतातुरनाम्नोऽरिवसुभि सशोधितासु मानासु ।

जीवत्यधिके रोगी प्रियते हीने समे ध्यायि ॥ [२७]

पर प्रश्न मध्येकृत्वाऽन्वेपणीयम् ॥ *

पूर्वमुखो विशेषज्ञ, उपविष्ट शुचिस्तथा ।

यात्रो वा अथवा कन्याप्रश्नोऽपि पृच्छयते तत ॥ [२८]

मध्ये च स्थापयेत् कुम्भ, सहिरण्य सचक्रकम् ।

पल्लवै सयुत पूज्य, अक्षतैस्तु प्रतिष्ठितम् ॥ [२९]

न ह घ ङ य इ ल मञ्जरी इदार्ह पायड चक्र ।

मट्टं दावेइ धण इय कहिय वगसरणेण ॥ [३०]

पते द्रव्याक्षरा ज्ञेया, नवभागेन लक्षयेत् ।

रोये नास्ति रिजानीयाद्, ज्ञातय्य यत्नतो बुधे ॥ [३१]

भूमिस्थ चान्तरस्थ च, जलस्थ चावलग्नितम् ।

स्थानस्थ पञ्चम प्रोक्त, द्रव्य ज्ञेय विशेषत ॥ [३२]

यत्र न ६ इदार्हचक्रम् ।

रेच	अच	भच	कुच	मच	पू	उ
उ	पूच	शच	रो	अच	पुच	ह
अच	शच	धच	मू	आ	पुच	वि
उच	पूच	गू	ज्य	अ	पि	स्वा

20

आलिङ्गिते भवेन्मूर्ध्ना, पुरुषाः स्वाभिधृसिते ।

उत्तरे अङ्गुलाः प्रोक्ताः. मध्यमं मध्यमाक्षरैः ॥ [३३]

X X X

एते पञ्चपरमेष्ठिनः पूर्वानुपूर्वी-अनानुपूर्वी-पश्चानुपूर्वीगुण्यमाना विधियुता ऐहिक-परत्र फलं विशेषतो ददति । तदुच्यते—

६

पुष्पाणुपुष्पिहिङ्गा समयाभेएण कुण जहाजिड्ढं ।

उवरिमतुल्लं पुरओ निसिञ्ज पुव्वकमो सेसो ॥ १५ ॥ [२५]

जम्मि य नक्खत्ते पुणरवि सो चेव अंक्रविण्णासो ।

सो होइ समयभेओ वज्जेयव्वो पयत्तेण ॥ १६ ॥ [२६]

इति पञ्चविंशत्यधिकं शतं भेदानां भवन्ति । एकैकपदे चतुर्विंशतिका स्यात्, एवं ५, सं० १० १२० । लक्षजापे कृते सति, अतीतानागत-वर्तमानान् जानाति । यानि कर्माणि करोति तानि भवन्ति । साधनरहितः(तेन ?) सामान्येन त्रिकालं चतुर्विंशतिजिनास्तु पूर्वानुपूर्वी-अनानुपूर्वी-पश्चानुपूर्वी(व्या ?) ध्यातव्याः । जपमानस्य सर्वं चूडामणिना निमित्तेन वा सिद्धिर्याति । तथा—

अनानुपूर्वीक्रमकोष्टम् ।

१२३४५	१३२५४	१२४५३	१३४५२	२३४५१
२१३४५	२१३५४	२१४५३	३१४५२	३१४५१
१३२४५	१३२५४	१४२५३	१४२५२	२४३५१
३१२४५	३१२५४	४१२५३	४१२५२	४२३५१
२३१४५	२३१५४	२४१५३	३४१५२	३४२५१
३२१४५	३२१५४	४२१५३	४३१५२	४३२५१
१२४३५	१२५३४	१२५४३	१३५४२	२३५४१
२१४३५	२१५३४	२१५४३	३१५४२	३२५४१
१४२३५	१५२३४	१५२४३	१५३४२	२५३४१
४१२३५	५१२३४	५१२४३	५१३४२	५२३४१
२४१३५	२५१३४	२५१४३	३५१४२	३५२४१
४२१३५	५२१३४	५२१४३	५३१४२	५३२४१
१३४२५	१३५२४	१४५२३	१४५३२	२४५३१
३१४२५	३१५२४	४१५२३	४१५३२	४२५३१
१४३२५	१५३२४	१५४२३	१५४३२	२५४३१
४१३२५	५१३२४	५१४२३	५१४३२	५२४३१
३४१२५	३५१२४	४५१२३	४५१३२	४५२३१
४३१२५	५३१२४	५४१२३	५४१३२	५४२३१
२३४१५	२३५१४	२४५१३	३४५१२	३४५२१
३२४१५	३२५१४	४२५१३	४३५१२	४३५२१
२४३१५	२५३१४	२५४१३	३५४१२	३५४२१
४२३१५	५२३१४	५२४१३	५३४१२	५३४२१
३४२१५	३५२१४	४५२१३	४५३१२	४५३२१
४३२१५	५३२१४	५४२१३	५४३१२	५४३२१

मणसा वा चरित्ते वा कायं घायं च तप्परिणामो ।

भङ्गीसु अ गुणतो वट्टइ तिविहम्मि ज्ञाणम्मि ॥ १ ॥

निमित्तमाह—

नदा तिहि अरहता भदा सिद्धा य छरिणो य जया ।
तिहि रिचा उज्झाया पुण्णा साह सुह दितु ॥ ७ ॥ [१७]

इति तिथय ॥

ससि-मंगलमरहता वुहो य सिद्धा य सुरगुरु छरी ।
सुको उज्झाय पुणो माह मदो सुह भाणू ॥ ८ ॥ [१८]

इति ग्रहा ॥

कचिय-चित्तो अरिहा वडसाहो मग्गमाम सिद्धा य ।
पोसो जिहो भद्व आसोओ छरिणो सुहया ॥ १९ ॥

माहासादुज्झाया फग्गुणमासो य मान्णो साह ।
मह मंगलमरिहता अचित्तचित्तमणी दिंतु ॥ २० ॥

इति मासा ॥

जपमानस्य सर्वे शुभा । तथा चिन्तामणिरचिन्तितपदार्थान् साधयति, अत एव निमित्त प्रतिपादितम् ॥

पुअसगमूल अरिहता तहा धनिट्ठाड पचगा सिद्धा ।
दिगुरिक्खा आयरिया नमामि सिरसा य भत्तीए ॥ २१ ॥

अदाइ जे रिक्खा उज्झाया तेसि दिंतु फलनिह ।
चित्ता साई साह सासयसुख मह दिंतु ॥ २२ ॥

इति नक्षत्राणि ॥

पञ्चपरमेष्ठिन शाश्वत मम सौम्य वत्तु । इहलोके यावज्जीवताया (२) नक्षत्रे निमित्तम् ॥

जमु न्ना विस अरिहा मेमो मयरो य अतिणो सिद्धा ।
पचाणण अलि छरी धणू य मिहुणो उज्झाया ॥ २३ ॥

ककड-तुला य साह दोदह रासी य पचपरमिट्ठी ।

भावेण पुणमाणो पाण्ह सुक्ख च मुक्ख च ॥ २४ ॥

इति राशिभि परमेष्ठिन शाश्वत निरन्तर दिने दिने द्वादशलक्षानि, यत अन्त सोख्य वदति यावन्मोक्षम् ॥

अथ निमित्त यथा जायते, तद् भूम — निमित्त त्रिधा—पञ्चस्वरोदयम् १, ध्वजादिनाऽष्टाक्षम् २, ग्रहगणित च ३ । पञ्चस्वरोदय तामन्—

अकारादि स्वरा पञ्च, नन्दादिस्तिययस्तथा ।

उदयति क्रमादेव, पक्षे पक्षे त्रिधा त्रिधा ॥ १ ॥

अहोरात्रस्य मध्ये तु, रविनाडीप्रमाणत ।

एक रस्योदय प्रोक्त, स्वराणा पञ्चधा तथा ॥ २ ॥

पट्टर्वा स्वापयेद् रेखा, पञ्चविंशच्च कोष्ठका ।

अकारादि-हकारान्ता, हीनाङ्गारपीणि वर्जिता ॥ ३ ॥

वर्षा मासस्तियिर्पादौ, नक्षत्रमन्तरस्वर ।

राशिप्रेकादिकै स्थानै, फल पुसा तथा दिशेत् ॥ ४ ॥

बालस्वरे चिरात् सिद्धिः, कुमारे सिद्धिरधिका ।
 वृद्धे मृत्यौ न सिद्धिः स्यात्, सद्यः सिद्धिकरो युवा ॥ ५ ॥
 एकस्वरो भवेद् दाता, द्वितीयो मध्यमः स्मृतः ।
 तृतीयः पोषको ज्ञेयान्मृत्युस्तुर्ये च पञ्चमे ॥ ६ ॥
 ऋक्षं वर्णस्तिथिर्मासः ग्रह-नक्षत्र-राशयः ।
 यो यस्य पञ्चमे स्थाने, स तस्य मृत्युदायकः ॥ ७ ॥
 कटौ पोटे तथा स्वान्ते, कण्ठे शीर्षे यथाक्रमम् ।
 एवं चक्रेऽथ पीडा स्यात्, पञ्चधा विधितेन च ॥ ८ ॥
 एकैकस्य स्वरस्यैव, पञ्चधा परिलक्षणम् ।
 मात्रा-वर्ण-ग्रहो जीवो, राशिरिति क्रमेण तु ॥ ९ ॥
 नामादौ या कला शुद्धा, सा मात्रा स्वरसंज्ञिका ।
 वर्ण-वर्णस्वराज्ज्ञेयः, संयोगेन तु योऽधिकः ॥ १० ॥
 योऽधिको यस्य रागेस्तु, विज्ञेयोऽसौ ग्रहेश्वरः ।
 कृत्वा नामप्रमाणेन, मात्रावर्णादिकं कुलम् ॥ ११ ॥
 उदयाद् घटिकासंख्या, कृत्वा पलमयीं ततः ।
 ऋक्षं वह्निहते शेषः, स्वरस्तत्कालसंभवः ॥ १२ ॥
 वाणैर्विभज्य यच्छेषं, जीवस्वरमुदाहृतम् ।
 स्थानैरेकादि-पञ्चान्तमात्मस्थानात् प्रकाशितम् ॥ १३ ॥

१ २ ३ ४ ५ । २ ३ ४ ५ १ । ३ ४ ५ १ २ । ४ ५ १ २ ३ । ५ १ २ ३ ४ ।

20 एवं पञ्चवर्गाणि ॥

यथा पञ्चस्वरोदये चक्रे सर्वे शुभाशुभं फलं प्रतिपादितं परमचिन्त(न्त्य)चिन्तामणीन् दिवु
 (ददातु) इति यः सर्वदा पञ्चपरमेष्ठिनो मन-वचन-काययोगेन स्मरति तस्य शुभानि अचिन्तचिन्तामणि-
 रिव लभते । द्वादशमासेषु तथा नक्षत्रेषु सर्वेषु क्रमेण मोक्षपदं ददतु । तथा वारेषु लग्नेषु च तस्य न
 कदाचिदपि इह परत्र च दुःखमुत्पद्यते ॥ तथा शरीरस्वरोदयं यथा—

25

यंत्र नं० ८

यंत्र नं० ९

१ अ	२ इ	३ उ	४ ए	५ ओ	चंद्र
आ	ई	ऊ	ऐ	औ	मंगल
क	ख	ओ	घ	व	वृष
छ	ज	ग	ढ	ध	कुंभ
ड	ट	त	फ	द	मीन
थ	न	य	भ	च	कार्तिक
भ	म	प	र	ल	चैत्र
ठ	श	ष	स	ह	त
चंद्र	चंद्र	अभि- वर्धित	चंद्र	अभि- वर्धित	पू. ५

बुध	गुरु	शुक्र	शनि-रवि	२
मेघ	सिंह	वनु	कर्क	३
मकर	वृश्चिक	मिथुन	तुला	
कन्या				
वैशाख	पौष	माघ	फाल्गुन	४
मार्गशीर्ष	ज्येष्ठ	आषाढ	श्रावणभ	
	भाद्र			
भ	आश्विन	रि	पू	५
४५		पू. फा. उ. फा. हस्त चित्रा अनुराधा	वैशाखा स्याति	५

सार्द्धं घटीद्वयं नाडीरेकैः काऽर्कादयाद् वहेत् ।
 अर्घघट्टिकाग्रातिन्यायो नाड्य पुन पुन ॥ १ ॥
 शतानि तत्र जायन्ते, निश्वासीन्ध्यासयोर्नव ।
 एते एवैव कुं करे (२१६००) सत्याऽहोरात्रसकले पुन ॥ २ ॥
 पट्टनिशद् गुरुवर्णानां, या वेला भणितैर्भवेत् ।
 सा वेला मरुतो नाड्या, नाड्या सचरतो लगेत् ॥ ३ ॥
 प्रत्येक पञ्चतत्त्वानि, नाड्योश्च बहुमानयो ।
 बह्व्यहर्निशान्तानि, ज्ञातव्यानि यतात्मभि ॥ ४ ॥
 ऊर्ध्वं वहिरधश्चापस्तिर्यग्द्वयेव प्रभञ्जन ।
 क्षोणी मध्यपुटे लीनो, नभ सर्वत्र सस्थित ॥ ५ ॥
 धायोर्ध्वं हिर्भुवो धारे, व्योम्नस्तत्त्व वहेत् क्रमात् ।
 बह्व्योऽनभयोर्नाड्यो, ज्ञातव्योऽयं क्रम सदा ॥ ६ ॥
 पृथ्व्या पलानि पञ्चाशत्, चत्वारिंशत् तथाऽम्भस ।
 अग्नेर्लिंशत् पुनर्वायोर्विंशतिर्नभसो दश ॥ ७ ॥

कथम् ?—

तस्यातस्त्रये यदायाति, नाड्यो नाडिं यदा व्रजेत् ।
 द्वौ द्वौ पलानि तदाकारे, एव दशपलानि हि ॥ ८ ॥
 प्रवाहकालसत्येय, पृथिव्यादिक्रमेण तु ।
 गन्धो रसश्च रूपं च, स्पर्शो शब्द क्रमादमी ॥ ९ ॥
 ताभ्या भूजलाभ्या स्याच्चान्ते कर्मफलोन्नति ।
 दीक्षास्थिरादिके कृत्ये, तेजो-वायुवरे शुभम् ॥ १० ॥
 भूत्या स्थैर्यं स्वप्तिस्तस्य, शैत्ये कामोद्भवो जले ।
 तैजस्के कोप-सतापो, वायो चञ्चलताऽऽत्मन ॥ ११ ॥
 पञ्चमे शून्यतैव स्यादथवा धर्मवासना ।
 पीत श्वेताऽरुणौ नील-श्यामो भ्रूयिन्दुभिस्तथा ॥ १२ ॥
 घट्टिवैहति कार्याणि, आप स्वाश्रयते फलम् ।
 शून्यं च वायुना गिन्धात्, पृथिव्या सर्वसपदा ॥ १३ ॥
 जीयितव्ये जये लामे, शस्योत्पत्तो च वर्षणे ।
 पुत्रार्थे युद्धप्रश्ने च, गमनागमने तथा ॥ १४ ॥
 पृथ्व्यपतस्त्रे शुभे स्याता, वह्नि-रातो च तौ शुभौ ।
 अर्द्धसिद्धिं स्थिरो यातु, शीघ्रमम्भसि निर्दिशेत् ॥ १५ ॥
 मञ्जने सुरते चादे, ध्यायामे क्षुद्रकर्मणि ।
 भोजने व्यवहारे च, नाडी स्याद् दक्षिणा शुभा ॥ १६ ॥
 विचारस्मे च यात्राया, दाने शुभप्रयोजने ।
 नगरादो प्रवेशे च, वामा नाडी शुभाग्रहा ॥ १७ ॥
 समसप्तगते सूर्य, चन्द्र जन्मर्शमागते ।
 सकालपौष्णे विप्रेया, धुर्यात् तत्र विचारणा ॥ १८ ॥
 भादौ दृत्वा दिनार्द्धं सकलदिनमयाहनिश तत्क्रमेण,
 तस्मादद्भ्यश्च त्रिदिनमथ चतुर्वासराणि क्रमेण ।
 प्राणो नाट्या स्थितो यो वहति दिनपतेरुदमे सत्यरीन,
 काले पौष्णे समासा भुवनरविदिशा मङ्गल पट्टचतस्र ॥ १९ ॥

पञ्चभ्यः पञ्चविंशद्विचसगतिरुहाऽऽरोहिते पञ्चवृद्ध्या,
तत् स्यादेकोत्तरेण त्रिगुणितदशकं ऽयुत्तरं यावदेति ।
काले पौष्णे समास्ते त्रिनयनशशिनः पट्टत्रियामेन्दवो ये,
मासास्ते हानिशेषास्तिथि-दिशिषु गुणा द्वीन्दवो जीवितस्य ॥ २० ॥

5 दिनवर्ष ३, दिन १०, वरदिन २०, मास ६, दिन २५, मास ३, दिन २६, मास २, दिन
२७, मास १, दिन २८, दिन २९, दिन १०, दिन ३०, दिन ५, दिन ३१, दिन ३२, दिन २,
दिन ३, दिन १५ एवमिति ॥

उदये चन्द्रमार्गेण, सूर्येणास्तमनं यदि ।
उदिते गुणसंयुक्तं, विपरीते विघ्नं भवेत् ॥ २१ ॥
10 उदयः सूर्यमार्गेण, चन्द्रेणास्तमनं यदि ।
उदिते गुणसंयुक्तं, विपरीते विघ्नं भवेत् ॥ २२ ॥
मेपे धनुषि सिंहे च, तुलायां सिथुने घटे ।
उदयो दक्षिणे ज्ञेयः, शेषेषु च निशाकरः ॥ २३ ॥
प्रतिपदाद्या विजानीयाद्, योगी [तद्ग ?] तमानसः ।
15 यद् द्योतते प्रत्यूषकाले, विपरीतं विघ्नं भवेत् ॥ २४ ॥
शुक्लपक्षे भवेद् वामा, कृष्णपक्षे तु दक्षिणा ।
त्रीणि त्रीणि दिनान्याह, उदये चन्द्र-सूर्ययोः ॥ २५ ॥
प्रथमे चैव उद्वेगं, द्वितीये धनहानिदम् ।
तृतीये गमनं कुर्यादिष्टनाशं चतुर्थके ॥ २६ ॥
20 पञ्चमे राजविष्कम्भः, षष्ठे राज्यं घिनश्यति ।
सप्तमे तु महाघोरमष्टमे मृत्यु निश्चितम् ॥ २७ ॥
उदयाद् घटिकासंख्या, लग्नं चैकत्र कारयेत् ।
नवभिस्तु हरेद् भागं, पञ्चकं परिवर्जयेत् ॥ २८ ॥
मन्त्रणे क्लेशे चौरै च, राजन्येऽग्नौ तथा परे ।
25 युगाष्टदश-मार्तण्ड-तिथिषु स्यादुपद्रवः ॥ २९ ॥

तथा नवभिर्भागे हते तथा पञ्चभिर्बालादिस्वरप्रमाणेन वक्तव्यं लाभदिपृच्छायाम् ॥

करै-रसै-शशिनै-युगै-शिखि-करै-करै-शक्रादिव रुद्रपर्यन्ताः ।

यामभतिथिषु ध्रुवाङ्गास्तानामूलोद्धृताः शेषाः ॥ १ ॥

हर्षति तच्छेषं वारस्तुल्यो स दिनपादिः ।

30 प्रच्छोटय खेटः सन् सौम्योऽभीष्टफलप्रदो न खलः ॥ २ ॥

तस्माद् यस्मिन् कार्यं, साध्यं तत्रैव गम्यते यो वा ।

आगच्छति देशो वा, परचक्रं प्रयत्नेन ॥ ३ ॥

दिग्-ध्रुवसंख्ये चान्ये, दत्त्वाऽथ स्थापितान् मुनिभिर्दत्ते न(?) ।

शेषाः पूर्ववदुदिताऽऽकलय्य रिपु-मित्रता तत्र ॥ ४ ॥

35 आद्ये च यदि च सौम्यः पापोऽप्यन्ते ग्रहादयस्तत्र ।

वक्तव्यं तत् कार्यं सिद्धमपि विनाशमुपयाति ॥ ५ ॥

यद्याद्ये पापः स्यात् सौम्यः कार्यग्रहस्तदा नित्यम् ।

कर्ता विप्राश्लिष्टः कार्यं निर्विघ्नरूपत्वम् ॥ ६ ॥

यंत्र नं. १०

२	२	५
२	श्री	१
३	४	१
पञ्चस्वरस्थापना- पृच्छायाम् ।		

द्वौ पापौ विघ्नकरौ द्वौ सोम्यौ कर्तृ कार्ययो सफलम् ।

एव दिग्द्वयमेद विचिन्त्य स्थितपृच्छक स्थानात् ॥ ७ ॥

तथा—

वर्तमान तिथि-चार भयोगो, वासरया घटीदलमिथा ।

ते भवन्ति तिथि-चार-भयोगा, सत्यमुक्तममल मतिमद्भि ॥ ८ ॥

5

नन्दहता गता नाड्यो, विंशतिभिर्विभाजयेत् ।

ग्रहभुक्तयुत लब्ध, तात्कालिका ग्रहा स्मृता ॥ ९ ॥

तत्कालचेष्टा समविग्रह च, नक्षत्र-याम-ग्रहपृच्छकाशा ।

योगास्तिथीन्दुवरदा नियोज्य, सप्ताहत जीवमुदाहरन्ति ॥ १० ॥

10

चिन्ताकालो लाभो रवि भौम गुरु-युध-शुक्र शनि चन्द्रै ।

ज्ञेयाश्च राहुणा सह, पूर्वादिदिशाधिपै क्रमशः ॥ ११ ॥

*

पृच्छा दिन वार वामसख्या अतीतग्रहागमनम् ।

भूचक्रे भूत कथयति स्थायी यत्र निपण्ण ॥ १ ॥

पृच्छति तत्र पृष्टिस्थानाद् उदयैकग्रहागमनम् ।

15

स वर्तमानो जाई (?) ॥ २ ॥

सूर्यस्थानात् प्राहरिक, सृप्या गणयेद् भविष्य कथयति ॥

स्थायिनि बलिने अतीतचिन्ता जाई बलिने वर्तमानचिन्ता, प्राहरिके बलिने भविष्यचिन्ता ॥

वर्तु-भूतै-रुर्तुश्चैव, धेर्द-मुनि-चन्द्रमा ।

शिखि-पक्षप्रमाणेन, सूर्यादि नीरूपयेत् ॥ ३ ॥

20

रविकर्-शशि-दिश-सशर-चतुर्-एगुरौ शुर्गभृगो ।

मन्दे रद्वैराहोरिद्वय-कुजार्मि-ग्रहास्तथा चाङ्गा ॥ ४ ॥

एव त्रिग्रहयुक्ता भङ्गा, नवभिर्युता हता घाणे ।

शिखिभागहता शेषे, स्याज्जीव-धातु-मूलानि ॥ ५ ॥

25

वर्गागमे नगैर्माण, अक्षरे पञ्चमिस्तथा ।

स्वरैर्द्वादशभिः कुर्यात्, ततो नाम प्रसिद्धयति ॥ ६ ॥

×

×

×

×

×

×

स्थायी ग्रहस्य सख्यामानो नामानि सधेत ॥ ७ ॥

यस्तुभूताविभिश्चाङ्गै, क्षेप्य त्रिग्रहयुक्ते ।

शल्प-चद्भि-द्वय २३० ध्रोऽङ्क, पादच्छाया नियोजयेत् ॥ ८ ॥

30

द्वयभूमिहत शेष, नष्टलभ च जन्मभम् ।

नक्षत्र-राशि-वर्षर्तु-मास-पक्षादयस्तत्रा ॥ ९ ॥

नष्टजन्मपत्रिका ॥

उत्तराशुदयादीना, वायव्या त ततो न्यसेत् ।

विदिक्रमभृतियामार्द्ध, भ्रमते ध्रुवेलया ॥ १ ॥

35

अधमा सृष्टिपातेन, वामपातेन मध्यमा ।

उत्तमा याम्यपातेन, मुखे चैवोत्तमोत्तमा ॥ २ ॥

शुभ्राश्चाशुमे स्थाने मन इप्सितानि कारयेत् ।

अशुभा शुमे स्थाने, मृत्युहानिकरास्तथा ॥ ३ ॥

पृष्टिपाते समे सन्ध्येऽशुमे शुभाश्च शोभना ।

40

मुखे च त्रिपमे मध्ये, शुभा शुभ वदन्ति हि ॥ ४ ॥

जीवज्ञौ प्रभातसमये, मध्याह्ने कुज-भास्करो ।
 अपराह्णे शशि-शुक्रौ, सन्ध्यायां शनि-राहुकौ ॥ ५ ॥
 हीनचन्द्रे रविभौमः, सौरिस्तमग्निपातकाः ।
 बुध-जीव सिताश्वन्द्रः, संपूर्णश्च शुभग्रहाः ॥ ६ ॥
 5 गुरु-शशाङ्क-मार्तण्डः, भूमिपुत्रः परस्परम् ।
 मित्रत्वं बुध-शुक्रस्य, कथ्यते सौरिणा सह ॥ ७ ॥
 मन्दं भौमं बुधं जीवं, शुक्रं सोमं च भास्करम् ।
 नैसर्गिकं बलं तेषां, क्रमे च कवयो विदुः ॥ ८ ॥
 जीवं तु जीव-शुक्राभ्यां, मूलं चन्द्रे बुधे तथा ।
 10 धातुः शनौ रवौ भौमे, लग्नकेन्द्रग्रहेर्वदेत् ॥ ९ ॥
 भास्कराङ्गारकौ रक्तौ, श्वेतौ शुक्र-निशाकरौ ।
 सोमपुत्रं गुरुं चैव, तावुभौ पीतवर्णकौ ॥ १० ॥
 कृष्णं शनिश्चरं राहुं, नीलं विन्ध्यात् तु वर्णकैः ।
 वर्तुलमर्द्धचन्द्रं च, त्रिकोणं धनुराकृति ॥ ११ ॥
 15 पद्माभं चतुरस्रं तु, दीर्घं दीर्घं च निश्चितम् ।
 ग्रहरूपं विजानीयादादित्यादिक्रमेण तु ॥ १२ ॥
 जलं सोमेन वक्तव्यं, बुधे विन्ध्याद् वनस्पतीन् ।
 हविःस्थानं तु भौमेन, शुके जीवे च कीर्तनम् ॥ १३ ॥
 म्लेच्छभूम्यां शनौ..., रवौ जानीहि गोकुलम् ।
 20 निवेशं च विजानीयाद्, वाहद्वारविशेषतः ॥ १४ ॥
 प्राङ्मुखो रविशुकेण, चन्द्रे सौरे च पश्चिमम् ।
 दक्षिणे बुध-सोमाभ्यां, राहौ जीवे तथोत्तरे ॥ १५ ॥
 सजीवं जीवशुकेण, निर्जीवं क्रूरभास्करैः ।
 चन्द्रस्तु चन्द्रपुत्रस्तु, तावुभौ मिश्रभावुकौ ॥ १६ ॥
 25 लाभालाभं सुखं दुःखं, जीवितं मरणं तथा ।
 जयं पराजयं चैव, वक्तव्यं ग्रहभावतः ॥ १७ ॥
 सूर्यच्छन्नं धनैर्वापि, दिनमानं न बुध्यते ।
 तदा प्रश्नाक्षरैर्लग्नं, ग्रहान् राशौ विलोकयेत् ॥ १८ ॥
 पूर्णिमाभ्यां हि यद् ऋक्षं, तस्मात् पञ्चदशे रविः ।
 30 रवेर्द्वादशमे केतुः, तस्मात् सप्तदशे बुधः ॥ १९ ॥
 बुधाद् द्वितीये शुके स्यात् शुक्रादष्टमके तमः ।
 तस्मात् पृष्टे भवेद् भौमो, ग्रहाणामेवमादिजेत् ॥ २० ॥
 ज्ञेयौ शनि-गुरौ स्पष्टौ, यथास्थानस्थितावुभौ ।
 एवं कुण्डलिकायां तु, स्थापयित्वाऽवलोकयेत् ॥ २१ ॥
 35 विलग्नराशिगो खेटः, तत्कालच्छायया हतः ।
 सप्तहतोऽवशिष्टश्च, स्वगुणैर्गुणयेत् ततः ॥ २२ ॥
 वाणं-प्रहृति-मन्वङ्क-द्विरदौ नल-शूलिनः !
 पुनः सप्तं हरेद् भागं, जेपं चोद्धरितं ग्रहम् ॥ २३ ॥ शुभमशुभं च ।

नगैर्भाग प्रदातव्य, काल तत्र विनिर्दिशेत् ।
 दिनान्यर्करयो पक्षा बुध-शुके हिमत्रिषु ॥ २४ ॥
 गुरो मासा शनौ वर्षं, ऋतवो राहुजन्मनि ।
 पश्यति लग्नयो यत्र, तत्र सर्वं निरन्तरम् ॥ २५ ॥
 अस्त गता ग्रहजिता रिपुकृष्णदेहा,
 नीचस्थितादिरश्मयो रिपुगृह प्रयाता ।
 रूक्षाण्य किमपि फलन्ति लभे,
 दातु क्षमा न भवन्ति च खेचरेन्द्रा (१) ॥ २६ ॥
 दीप्त स्वस्थो मुदित, शान्त शुक्र प्रपीडितो दिन ।
 विकल खलश्च कथिता, नवप्रकारा ग्रहा प्राज्ञै ॥ २७ ॥
 स्वोचे तु भवेद् दीप्त स्वस्थ स्वगृहे सुदृग्गृहे मुदित ।
 सोम्येदृष्ट शान्त उदितस्त्वशक्त क्रिणजाली ॥ २८ ॥
 विरुलो रवि लुप्तकर प्रमामिभूत प्रपीडितोऽस्त ।
 स एल एलसयुक्तो नीचो दीन समार्यात ॥ २९ ॥
 पुरुषा रवि-गुरु-भौमा बुध-सोरी नपुंसको नैयौ ।
 भृगु-चन्द्रमसौ नार्यौ सहजा भावा ग्रहपते ॥ ३० ॥
 भौमाकौ व्योमदृष्टौ च, तिर्यग् दृग् भृगु-चन्द्रयो ।
 बुध-गुर्यौ समा दृष्टि, शनि-राहोरघोमुखा ॥ ३१ ॥
 भोम-शुक्र-बुधे द्वर्कशुक्रारामरान्विता ।
 शनि सौरिगुरुश्चेति, प्रदिष्टा क्षेत्रनायका ॥ ३२ ॥
 मेघ-वृष मिथुन ऋन्या-कर्क-श्वप तुलेपूषका क्रमशः ।
 रव्यादयस्तु नीचा उच्चस्थानादि सप्तमगा ॥ ३३ ॥
 भू-पञ्च-रस-समाऽष्ट-नवस्थानेषु शत्रव ।
 अन्येषु मित्रव (का) प्रोक्ता, उदासीनाश्च मित्रका ॥ ३४ ॥
 तत्कालपृच्छाकाले शत्रु-मित्र-उदासीना ॥

तथा—

रूप-लक्षणवर्णानि, कलेशायुष्य च दोषता ।
 तापश्च घणजातीना, तनुस्थाने निरीक्षयेत् ॥ १ ॥
 मणि-मौक्ति-रत्नानि, सप्तधात्वि, हेम च ।
 श्रयाणकानि सर्वाणि, धनस्थाने निरीक्षयेत् ॥ २ ॥
 दासो दासी पुनर्मन्त्री, भ्रातृ-भृत्यान् रिशहकान् ।
 तथोपचयकर्माणि, तृतीये च निरीक्षयेत् ॥ ३ ॥
 सुहृद सुख-दुःख च, वृद्धिं पोत गमागमम् ।
 मातृ-मेघ-श्रयाणानि, कुलस्य(ल) वीक्ष्यते तुर्यके ॥ ४ ॥
 सुत सुता तथा गर्भं, मन्त्रसाधनमिष्टकान् ।
 विद्या वृद्धिं श्रोतृता च, पञ्चमे च निरीक्षयेत् ॥ ५ ॥
 चतुष्पद च युद्ध च, चार व्याधि रिपुमयम् ।
 दीप्तानि सयंकार्याणि, षष्ठे चैव निरीक्षयेत् ॥ ६ ॥
 पतिं पत्नीं तथा मार्गं, व्यवहार-श्रय-विश्रयम् ।
 विविधानि च धार्याणि, सप्तमे च निरीक्षयेत् ॥ ७ ॥

नद्युत्तारं च पन्थानं, सद्गमं शत्रुसङ्करम् ।
 नष्टे दुर्गे ऋणं व्याधिछिद्रं छिद्रे निरीक्षयेत् ॥ ८ ॥
 वापी-कूप-तडागानि, प्रपां मठं सुरालयम् ।
 देवयात्रां च दीक्षां च, धर्मः धर्मिणि वीक्षयेत् ॥ ९ ॥
 पिता मुद्रा-मनःस्थानं, मार्गज्ञानं शुभाशुभम् ।
 पुण्यस्थानं च राज्यं च, वृष्ट्यभिषेकयेपजान् ॥ १० ॥
 गजोष्ट्रांश्च कन्याश्च, वलीवर्दादिवाहनान् ।
 द्रव्यं पुष्पं तथा लाभं, लाभे चैव निरीक्षयेत् ॥ ११ ॥
 मृत्युमुक्तिं तथा ज्ञानं, विपं संघोरकारकम् ।
 विलं पुनर्विपोत्पत्तिं, व्ययस्थाने निरीक्षयेत् ॥ १२ ॥

राशि-लग्न इत्यादि ॥

गता नाड्यो हता ऋक्षैर्लब्धशेषं च पट्टिभिः ।
 ऋक्षमंशुर्विजानीयाच्चन्द्रे सूर्ये च सर्वदा ॥ १ ॥
 मेषांशे अग्निसांनिध्ये, वृषे गोस्थानमाश्रितम् ।
 मिथुने शय्यातले द्रव्यं, कर्के भाण्डगृहे पुनः ॥ २ ॥
 सिंहे च द्वारदेशे च, पृष्ठे स्तम्भाग्रये तथा ।
 तुले तौल्यप्रदेशे च, वृश्चिके इन्धनालये ॥ ३ ॥
 धने देवालये द्रव्यं, मकरादौ जलाश्रये ।
 अंशके च वदेत् तत्र, स्थानं द्रव्यस्य निश्चितम् ॥ ४ ॥
 अश्विन्यादिविक्रक्षेपु, आर्द्रादिपञ्चके तथा ।
 पूर्वाषाढाचतुष्के तु, तथा भद्रा च रेवती ॥ ५ ॥
 राशिक्रक्षाणि प्रोक्तानि, शेषाः सूर्ये चतुर्दश ।
 अष्टाविंशतिखण्डेषु, कृद्धारे नागचक्रजे ॥ ६ ॥
 स्वयं चन्द्रः स्वयं सूर्यः, स्वक्रक्षेण यदा तदा ।
 न द्रव्यं नैव शल्यं च, शून्यक्षेत्रं विनिर्दिशेत् ॥ ७ ॥
 युग्मेन चन्द्र-सूर्यस्य, द्रव्यं शल्यं च कथ्यते ।
 वक्तव्यं द्रव्यमानं तु, चन्द्र-सूर्यस्य योगतः ॥ ८ ॥
 अंशकमोहे भावाद्, भावनिमोहे लग्नतश्चिन्त्यम् ।
 लग्नांशभावमोहे, चन्द्राद् वा चिन्तनीयं स्यात् ॥ १ ॥
 जातकोकं फलं यस्माज्जन्तूनां जन्मकालजम् ।
 सर्वभावाश्रयं तस्माद्, वक्ष्ये भावविनिर्णयम् ॥ २ ॥
 ऋक्षसन्धिगताः खेटाः, राशिसन्धिगतास्तथा ।
 एष राशेः फलं दद्युश्चक्रे च विपरीतकम् ॥ ३ ॥
 सर्वे विकृतजं दद्युः, स्वांशे यद् दृष्टकं फलम् ।
 अतिचारे च चक्रे च, दद्यात् पूर्वफलं गुरुः ॥ ४ ॥
 भावा नवांशकाः [ग्राह्याः ?], ग्रहास्त्रिंशां [श] क(काः) द्वयोः ।
 भाव-ग्रहयोर्योगः, पाद अंशोऽत्र कला ३० भोगयति (?) ॥ ५ ॥
 भावयोगदलं सन्धिः, तत्रस्थो निष्फलो ग्रहः ।
 हीनसन्धेः फलं भुक्तं, भोग्यं च संधिके ग्रहे ॥ ६ ॥

अशमता द्वादशराशयो भागा । राशिद्वय समीत्य अर्द्धाहते सन्धि । सर्वप्रदाणामुत्तम-मध्य-
माऽधमफलानि, यथा—आदित्यादि । उपचयतोऽपि त्रि-षडेकादशमा उपचयमुवनानि आलाऽऽत्मीय
उत्तरोत्तरवृद्धा फलानि । यथायुक्त्यादेय, नृपतित्व प्रधातव, तेजोगनाधमण्डल, पूर्णरत्न, व्यापार,
पुरं, ग्राम, द्रव्य, मान मुमानि च ।

मध्यमफलं तेजोगशमनया तापो नेधयं चन्द्रविग्रहम् ।

६

अधमफलं विश्वेपो बधनपातो रोग शोक भय मृतिं विनष्टफलम् ॥

रविफलं राजकुलतमद्रव्य म्यान मानसुग प्रियः ।

उत्तम निजगोत्रप्रधानत्व चाणिज्यान् स्वसुग प्रदात् ॥

मध्यमफलम् ॥

मित्र मयजनयोद्धिपो रसाद्रोग धनक्षय ॥

१०

अधमफलम् ॥

हेतो भिक्षादन मोहो, धर्मधंश शुनीलता ॥

विनष्टफलम् ॥ चन्द्रफलम्—

लगाधिपाज्जगच्चन्द्रो, निन्यो युद्धे शुभे मन ।

यत्नी मयस्थानगो वाऽपि, क्षीणो दुष्टफल दाशी ॥

१६

उष्टोऽपि शुभता याति, चन्द्र पूर्णरत्नादृत ॥

चन्द्र ॥

शुभयत्वं दण्डनायत्य, सप्रामाद् रिजयधिय ।

पूर्णरत्न ॥

सम्प्रपन्पद राजस्तोजो गृहिध विग्रहात् ॥

२०

मध्यमफल ॥

विपादं विग्रह युद्ध, दण्डकाद् महद्भयम् ।

निग्नवत् ॥

रत्नप्रायो विगाध, भद्रो मृ-युर्महाहवे ।

तद्वत् ॥

लगात्रि पष्ठनामव्यो निजोऽम्य(व्य)रत्न शुभ ॥

२५

शुभ ॥

शुभिरिषानगो राज्य, मेयायान्मु सुतधनम् ।

द्वन्द्व ॥

मित्रं (मित्र) पटन द्रव्य, धर्म-धर्मसमुपति ।

३०

मय्यत् ॥

दण्डनाशो क्रान् लोचमध्येष्यप्रमाता ।

निन्दवत् ॥

पृष्ठादगगो धर्मो मयादयत्रगो गुणः ॥

शुभ ॥

शुक्रात् १, ४, ११, २, ८, ९, २, ५ । शनेः १, ४, ११, २, ८, ९, १०, ७ ।
 भौमात् १, ४, ११, २, ८, ९, १०, ७ । त्रिधा युतेषु आर्शांस्सरयोः सह शनि-सोमाभ्याम्, गुरोः
 १२, ११, ६, ८ ॥ बुधाष्टकवर्गः ॥

जीवो भौमाद् द्वयाष्टकेन्द्रगोऽर्कात् सधर्मसहजेषु ।

5 स्वात् सत्रिकेषु शुक्रान्नव-दश-द्वि-धी-रिपुषु ॥

भौमाद् गुरुः २, ११, ८, १, ४, ७, १० । अर्कात् २, ११, ८, १, ४, ७, १०, ९, ३ ।
 गुरोः २, ११, ८, १, ४, ७, १०, ११, २, ५, ६ ।

शशिनः स्मरत्रिकोणार्थलाभस्त्रिरिपुधीव्ययेषु यमात् ।

नवदिक्सुखायधीस्त्रायशत्रुषु ज्ञात् सकामगो लग्नात् ॥

10 चन्द्रात् ७, ५, ९, २, ११ । शनेः ३, ६, ५, १२ । बुधात् ९, १०, ४, ११, ५, २,
 १, ६ । लग्नात् ९, १०, ४, ११, ५, १, ६, ७ ॥ बृहस्पतेरष्टकवर्गः ॥

शुक्रो लग्नादासुतनवाष्टलामेषु सव्ययश्चन्द्रात् ।

स्थात् सदिगसितात् त्रिसुखात्मजाष्टदिग्धर्मलामेषु ॥

शुक्रो लग्नात् २, ३, ४, ५, ९, ८, ११ । चन्द्रात् १, २, ३, ४, ५, ८, ९, ११, १२ ।
 15 शुक्रात् शुक्रः १, २, ३, ४, ५, ८, ९, १०, ११ । शनेः ३, ४, ५, ८, १०, ९, ११ ।

वस्वन्त्यायेष्वर्कान्नवदिग्ग्लभाष्टधीस्थितो जीवात् ।

ज्ञात् त्रिसुतनवायारिष्वायसुतापोह्निमेषु कुजात् ॥

अर्कात् ८, १२, ११ । जीवात् ९, १०, ११, ८, ५ । बुधात् ३, ५, ९, ११, १ ।
 कुजात् ३, ५, ६, ९, १२ ॥ शुक्रस्याष्टकवर्गः ॥

20 स्वात् सौरिस्त्रिसुतायारिगः कुजादन्यकर्मसहितेषु ।

द्वयायाष्टकेन्द्रगोऽर्कात् शुक्रात् पष्ठान्त्यलामेषु ॥

शनिः शनेः ३, ५, ११, ६ । कुजात् ३, ५, ११, १२, १० । रवेः २, ११, ८, १, ४,
 ७, १० । शुक्रात् ६, १२, ११ ।

त्रिपडायगः शशाङ्कादुदयात् ससुखाद्यकर्मगोऽथ गुरोः ।

25 सुते षट्त्रययागोज्ञाद् व्ययरिपुदिग्ग्नवाष्टस्यः ॥

चन्द्रात् ३, ६, ११ । लग्नात् ३, ६, ४, १, १० । गुरोः ६, १२, ५, ११ । बुधात्
 १२, ११, ६, १०, ९, ८ ॥ शनेरष्टकवर्गः ॥

स्थानेष्वेतेषु हिताः शेषेष्वहिताः भवन्ति नेष्टानाम् ।

अशुभ-शुभफलं ग्रहाः प्रयच्छन्ति चारगताः ॥

30 चतू रेखे मध्यफलं हीने हीनं ततोऽधिके श्रेष्ठम् ।

विफलं गोचरगणितं त्वष्टकवर्गे विनिर्दिष्टम् ॥

शर-द्वि-नेत्राः सवाणवाहैर्वः शराभ्र-रामाः कुकृताग्रयस्तैः ।

द्वि-वेद-लोकाः शशि-राम-पावकाः क्रमोत्क्रमस्थाश्चपलोदयाः स्मृताः ॥

गूर्जरात्रायाम्—

यल्लभ शुद्धयते यस्मात्, तच्छोधयमुदयास्तयो ।
शेष त्रिंशद् धृत लब्ध, धन ऋण दिने दिने ॥

उदयास्तशुद्धि—

अयनादिगता दिवसा सार्धद्विगुणिता द्वयक्षरकसहिता । 5
द्वि मुनीन्द्रिय रूपयुतौ पष्टिहता दिन निशामानम् ॥
गूर्जरात्राया च पङ्गुण, कर्कटकमेरुनूप धनम् ।
छायापादेश्च मध्याह्ने, पङ्गुतेर्द्विगुणेहेतम् ॥ १ ॥
कर्क-मृगाद्या भागा ये भुक्ता भास्करेण त्रिगुणा ।
रानिलपञ्चर्युता पष्टिहते रजनीदिनमानम् ॥ २ ॥ 10
सपादलक्षे घूने द्विशत हीन मध्यपादेश्च पङ्गुणम् ।
छायापादेश्च मध्याह्ने पङ्गुतेर्द्विगुणेहेतम् ॥ ३ ॥
नवसारिकाया कोङ्कणे वा दिनपङ्गुणे भागम् ।
मध्याह्ने शङ्कुछायया पौषे ख्यङ्गुल मध्यम् ॥ ४ ॥

ततो द्रव्य ऋण धनम् ॥ 15

अयन्तिदेशश्रुतयोजनानि, सगुण्य वाणै रसभाजितानि ।
पङ्कत्तरे द्वे तु शता नियोग्या ॥

अग्नि-वेदमके विपुवद् व्यङ्गुलानि १, नव ९, तिथयो १५, अष्टादश १८ विभक्ता ।
पञ्चरसा ६५, वसु ८, हता दश १० विहता विपुञ्छायागुणिता स्वदेशज्ञा वरदलविनढ्या ॥

लङ्कोदयाद् द्विनाल्येव शुभानि छिद्रनवयामां त्रिरदा । 20
व्यस्ताव्यस्तयुता ते कार्याश्च स्वोन्यनिनाढ्य आवन्त्याम् ॥

आ ५, व्य २० पत्तने । आ ४, व्य ४८ मृगुकच्छे । आ ४, व्य ५४ कावी-जम्बूसरे ।

त्रि पञ्चैराम वेदैश्च, धृतिसख्या तथैव च ।
चरखण्डानि चैतानि, क्रमेण पत्तने बुधै ॥ १ ॥
मूले घङ्गुलविपुल, सख्यग्रो द्वादशाङ्गुलोच्छ्राय । 25
शङ्कुस्तलाग्रयिदोऽग्रवेधलम्पादरियुदार्य ॥ २ ॥
स्वक्षेत्रोपगत स्थायी, प्ररक्षेत्रे च यायिन ।
नीचस्था हायना प्रोक्ता, त्रिविधा ग्रहपदति ॥ ३ ॥

तथा—

चतुर्विंशतय पूर्णकेतव उदयन्ति हि । 30
शरद्यशुभदुर्मिक्षरोगान् द्वि-पट् निर्यगो ॥ १ ॥
चतुर्विंशतयोऽग्नौ तु, हेमन्ते चाग्निरोगदा ।
नवराशसिरे याम्या, दुर्मिक्ष-व्याधिसृत्युदा ॥ २ ॥
अष्टादश वसन्ते च, मध्यमफलदायका ।
ग्रीष्मे वसन्ते यो धायु, प्रचण्डवातप्रिग्रहा ॥ ३ ॥ 35
वर्षाया दशवारुण्या, महावृष्टिकपास्तथा ।
संक्षेपेण च वेत्तुनामेव पञ्चोत्तर स्मृतम् ॥ ४ ॥

तथा—

रोमकं दर्दुरं दृष्ट्वा, श्वेतपक्षं च वायसम् ।
रात्रौ चेन्द्रधनुषं [वा ?], देशभङ्गं विनिर्दिशेत् ॥ ५ ॥

तथा—

5

वराह वारिनिविद्धा पायारे संठिया अट्ट ।
तह मज्जेव य अट्टा पुर नाम णक्खत्तरं आइ ॥ १ ॥
जइ बाहिरम्मि सूरु अह सूरसुओ वीयओ होइ ।
होहुंति अरिमज्झा बाहिरा णीएसु हता ॥ २ ॥
कूरे मज्झि पइट्ठे सणि-राह-सूर-भूम आकंते ।
10 को तं रक्खइ नयरं तियसनाहो वि भज्जंतं ॥ ३ ॥
अश्विन्यादितृतीयं तु, वारौ शनि-गुरू तथा ।
जया-रिक्तातिथौ घातः, क्रियते स्वचिरे गणे ॥ ४ ॥

मेघस्य वृष्ट्यवृष्टिलक्षणम्—

15

मूलादिरविपङ्क्त्या तथाऽऽर्द्रादिनवकैर्भवेत् ।
वर्षा च शीत-उष्णं तु परं गर्भे विपर्यये ॥ १ ॥
संक्रान्तिदिनगनक्षत्रानादौ कृत्वा च चन्द्रजान् ।
स्वकीयचेष्टया गर्भः पाश्चात्यया वसन्तः ॥ २ ॥
जलं वर्षति वाऽऽदित्यो, हिमं वर्षति चन्द्रमाः ।
चन्द्रादित्यौ बुधैर्ज्ञेयौ, शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ॥ ३ ॥

20

ये २६, जे १०, खे २, टे ११, जे ८, गे ३, ता १६' ऽग्निः । के १, छे ७ हे १४,
दु ५, जे १५, ड १३, वामे २५, जे ९, ने २०, ले २८, ध १९, चे ६, रे २७, वा थे १७,
मे २४, पे २१, वे २३, घ ४, वा १८, मा ॥ ४ ॥

अग्नि-वायव्य-वारुण-माहेन्द्रमण्डलानि, एषु—

25

भूकम्पो रजोवृष्टिः, दिग्दाहोऽकालवर्षणम् ।
इति चाकस्मिकं सर्वमुत्पातान् परिकीर्तयेत् ॥ ५ ॥
उत्पातोऽपि माहेन्द्र-वारुणे मण्डले च यः ।
वायव्येऽग्नौ च भङ्गः स्याद्, गर्भस्य कालचिन्तकैः ॥ ६ ॥
चैत्रस्यादौ दिवसदशकं कल्पयित्वा क्रमेण,
स्वात्यन्यार्द्राप्रभृतिदशकं वृष्टिहेतोर्विलोक्यम् ।
30 यावत्संख्यं भवति नियतं दुर्दिनं वातवृष्टि-
स्तावत्संख्यं विबुधगणितं वार्षिकं दग्धक्रक्षम् ॥ ७ ॥
मालमादौ मस्यान्ते, चैत्रे कृष्णे निरीक्षयेत् ।
आर्द्रादीनि ऋक्षाणि, विशिखान्तानि कल्पयेत् ॥ ८ ॥

आर्द्रादिवृष्टिदिनम्—

35

अतिवृष्टिरनावृष्टिर्मूषकाः शलभाः शुकाः ।
स्वचक्रं परचक्रं च, सप्तैता इतयः स्मृताः ॥ ९ ॥

ज्येष्ठे मूलमतिक्रम्य, पूर्वाषाढादिभिः शृणु ।
सप्तविंशति ऋक्षाणि, प्रथमं वर्षणं वदु ॥ १० ॥

तेनादत्ते गाढमता दढाणो १५, द १८, द १४, मा २५, म २५, ते १६, ता १६, घ ४,
ता २०, द ४, गा ३, ङे ४, त १६, क १, का २, र २७, का १ द्रोणप्रमाणैः कथिता
नृकवीन्द्रे ॥ ११ ॥

5

लब्धा द्रोणाश्चतुर्गुण्या, प्रष्टव्या स्थापयेद् युध ।
पञ्चभिस्तु हरेद् भाग, तस्मिन् शान्दा विशेषका ॥ १२ ॥
गर्भकाले यदा निद्युद्, दृश्यते न च घोषते ।
द्रोणसरया तदा वृष्टिर्मध्योमयेस्तथा पुन ॥ १३ ॥
साभ्र मार्गं हिम पोषे, माघे इमा समास्तवो ।
निर्वात फाल्गुनो ज्येष्ठेजो(श्रश्च) यद्गुरूपक ॥ १४ ॥
सुभिक्षो दिशि दुर्मिक्षो, मध्यम शोभन क्रमात् ।
नि ऋपस्तथेति क सोम्य, आपाढपूर्णमानिल ॥ १५ ॥
तथाऽऽपाढे च रोहिण्या, न सव्यभ्र सुदृष्टिदम् ।
सुभिक्ष जलपातेन, परमीतिभय भवेत् ॥ १६ ॥
पञ्चमी सह रोहिण्या, सप्तमी आर्द्रसयुता ।
पुष्येण ननमी समा ॥ १७ ॥

10

15

एषु—

उल्कापात दिशा दाह, निर्घात पाशुवृष्टय ।
इन्द्रायुध ग्रहयुद्ध पटेते गर्भपातका ॥ १८ ॥
अतिवातमजात वा, वातिभ तु निरघ्नता ।
अत्युष्ण च निरुष्ण च, पद्मिघ वृष्टिलक्षणम् ॥ १९ ॥
शुक्ले कृष्ण दिवारानि, दिशि तथा च सम्मुलम् ।
माघे स्वातो चतुर्मास, चतुर्यामेयथानुक्रमम् ॥ २० ॥
नारीणां च तथा गर्भप्रमाणं दशमासिकम् ।
पञ्चोनेर्द्विंशतेर्धैस्तेर्यपते नान सशयम् ॥ २१ ॥
जानीते न यदा गर्भं, दृष्ट्वा चेष्टा तथा तदा ।
कृत्तिकादीनि धिष्यथानि, सप्तसप्तममेण तु ॥ २२ ॥
अमृतजलनीरसौम्यवदनपवनचन्द्रजास्तथा नाढ्य ।
इन्दुयुधा शुकजीवा कुजरमिन्द्राधिपा क्रमशः ॥ २३ ॥
रवि-शुक्र-भौमा पुरुषाश्चन्द्रभृगुयुधा स्त्रियो ज्ञेया ।
शनि-राहुनपुसभो वर्षाफाले निरीक्षणम् ॥ २४ ॥
रवी पुसा सगमे वृष्टिर्द्वौ स्त्रियौ द्वौ नरो नहि ।
न नपुसकसयोग कुज-शुक्लेन्दुभिर्जलम् ॥ २५ ॥
जिह्वस्त किण्वपक्वे, सयण धनिद्वौ दोहि नक्त्यत्ते ।
जद होइ तामु चिट्ठी, ता सुभिस्य वियाणाहि ॥ २६ ॥
अह मेहन्तिजायणे, ता होई य मज्जिम काल ।
जद हुति निम्मलदिसा, ता जाणह रवरच काल ॥ २७ ॥

20

25

30

35

चित्रा-स्वाति-विशाखानां, यस्मिन् मासे न वर्षति ।
तं मासं निर्जला मेघाः, यदि वर्षति वर्षति ॥ २८ ॥
श्रावणस्य चतुर्थ्या तु, ऋक्षे उत्तरफाल्गुने ।
यदि वर्षत्यहोरात्रमागतं काल उत्तमः ॥ २९ ॥

5

अथार्धकाण्डम् ॥

10

विश्वसंभाव्यसत्त्वानां, मुक्तिमार्गोपदेशकम् ।
प्रणम्य शिरसा देवं, वक्ष्याम्यर्धोपकाण्डकम् ॥ १ ॥
सौम्यं शतभिषा चित्रा, कृत्तिका विश्वदेवता ।
ज्येष्ठा च धनिष्ठा तु, पञ्चत्रिंशाधिकं शतम् ॥ २ ॥
अश्विनी-भरणी-स्वाति-श्रवणैर्नवतिस्तथा ।
विशाखा-रेवती-पौष्णं, पञ्चपञ्चाशदुत्तरम् ॥ ३ ॥
अनुराधा तथाऽऽर्द्रा च, शतं विंशोत्तरं भवेत् ।
पुष्य-हस्ते च नक्षत्रे, पञ्चसप्ततिरीष्यते ॥ ४ ॥
आश्लेषा तु शतैकनवतिः पञ्चोत्तरा मता ।
उभयोरपि फाल्गुन्योस्तथा भाद्रपदद्वये ॥ ५ ॥
सप्तम्यां द्विशते स्यातां, मूले पष्टिरुदाहृता ।
द्विशतं पञ्चपञ्चाशदुत्तरापाठ ईष्यते ॥ ६ ॥
पूर्वाषाढा च विज्ञेया, पञ्चाशद्विंशतोत्तरा ।
एवं नक्षत्रसन्धोङ्का, ज्ञातव्या अर्थचिन्तकैः ॥ ७ ॥
सिंहे कुम्भे धने खाङ्गाः, कर्कटे शशिभास्कराः ।
शेषा अष्टौ शरविन्दुराशिसंख्यार्थहेतवे ॥ ८ ॥
पञ्चविंशच्छतं भानोः, पष्टिः कुज-बुधेन्दुभिः ।
जीवस्य पञ्चपञ्चाशद्, भृगोः स्यात् पञ्चसप्ततिः ॥ ९ ॥
पञ्चपष्टिस्तथा मन्दे, नवतिः सिंहिकासुते ।
एवं ध्रोऽङ्का ग्रहाणां च, विज्ञेया अर्थार्थभिः सदा ॥ १० ॥

25

ग्रहणदिने दिन-वाररिक्तं एकत्र निक्षिप्य राहूनवत्या मिश्रणीयम्, एवं संक्रान्त्यादिषु ॥

30

उदयास्तमने वक्रे, ग्रहणे चैव समागमे ।
राशिसंक्रमणे युद्धे, जातेश्च कालवर्षणे ॥ ११ ॥
भूमिकम्पोल्कादिग्दाहस्तथा चन्द्रार्कसंभवौ ।
स्वपुरे च तथा केतोर्दृष्टेऽर्थश्च विचिन्तयेत् ॥ १२ ॥
तस्मिन् दिने ग्रहणं राशिं रिक्तं चैकत्र कारयेत् ।
ग्रहणे तेन गुण्यं तु, दिनवारेण वा तथा ॥ १३ ॥
द्विधा कृत्वा ततो राशिं, चित्राद्यर्थैश्च राश्यधः ।
भेजतुर्ग्रहयुतं लब्धमूर्ध्वराशिं भजेत् ततः ॥ १४ ॥
वक्रेऽथोपगते खेटे, लब्धं [च] त्रिगुणं भवेत् ।
स्वराशौ स्वक्षेत्रे यच्च, सित्रमे द्विगुणं कुरु ॥ १५ ॥
शत्रौ च नीचे पापाख्ये, त्याज्यमर्द्धं सदा बुधैः ।
समग्रहे समं कार्यमर्धकाण्डस्य कोविदैः ॥ १६ ॥
रवि-कुज-शनिश्चराः पापा एतैर्युतो बुधोऽपि च ।
शेषाः सौम्यास्तु विज्ञेया ग्रहाः दैवज्ञभाषिताः ॥ १७ ॥

35

आदित्येन युतश्चार्थं , आत्मस्थाने भयिष्यति ।
चन्द्रेण तु परस्थाने, शुक्रयुक्तं स्वके पुन ॥ १८ ॥
शेपैस्तु यो युतश्चैव, स स्वकस्थानसशकः ।
ततोऽर्धश्च स्फुटो वाच्यो, यावदन्यो भवेत् तदा ॥ १९ ॥

*

5

नताशके यत्र भवेच्छशाङ्कः, सङ्क्रान्तिरन्या त्रिमुहूर्तमध्ये ।
धृत्या द्वयं तद् दिनवारगुण्य, विशुद्धद्रव्या प्रवदन्ति तज्ज्ञा ॥ १ ॥
सयोज्य द्वायाक्षरराशिमत्र, भागं विसहस्रं यथोक्तशो ।
पकेन वृद्धिर्युगलेन तुल्य, शून्येन हानिं प्रवदन्ति चाद्यैः ॥ २ ॥
स्यादुत्तमे उत्तमवृद्धिहानि, सान्मध्यमे मध्यमवृद्धिहानि ।
स्याद्वाधमे ऽऽधमहानिरेतत्, फलं च तत् त्रिष्वपि दिष्टमत्र ॥ ३ ॥
सैतेकविंशदैर्दशैर्नवैर्शरैर्पोडशैर्युगां सुमास्तथाऽङ्का ।
ख्यादीनां क्रमशस्तु, भ्रमन्त्यत्र गुणकस्य ॥ ४ ॥
हस्ते चिन्ता तथा स्वातो, ज्येष्ठाया यमपारणे ।
चत्वारिंशन्मुहूर्ता सपञ्चयुक्ता प्रकीर्तिता ॥ ५ ॥
प्रीणयुक्तेऽपि रोहिण्या, विशाखाया पुनर्वसो ।
पञ्चदशमुहूर्ता स्युः, शेषेस्त्रिंशत् प्रकीर्तिता ॥ ६ ॥
तेरह इष्यतीसा धारह अट्टारसा य पञ्चरसा ।
तेषीसाह गुणतीसा पणवीसाद्वारसा य तेत्तीसा ॥ १ ॥
दस चउदसा य कमसो सराण सप्ता मुण्येयवा ।
पणवीसतीसनवय अट्टारस एगवीस य कचग्गे ॥ २ ॥
सत्तावीसा सोलस चउतीसा पनरसा य चउदसया ।
एमा कमेण सप्ता चवगसप्ता मुण्येयवा ॥ ३ ॥
अट्टारह पणतीसा तेरह धारसा य सत्तरसा ।
एसा अणुग्मेण सप्ता टवग्गमि णायवा ॥ ४ ॥
सत्तावीसा तेरस पणतीसा अट्टवीस अट्टार ।
कमसो सप्ता भणिया तवग्गमि विबुहेहि ॥ ५ ॥
छात्रीस सत्तावीसा अट्टावीस चउदह य सत्तरस ।
कहिया पणग्गसप्ता एमा कमसो छइहेहि ॥ ६ ॥
सत्तावीसेगारह नवग तीसा ययारवग्गमि ।
पणवीसा दहतीसा यागह सप्ता सयारग्गमि ॥ ७ ॥

10

15

20

25

30

यव ५७, गोधूम ६४, चिणा ६५, तिउट ७२, तुयरी ७४, मुग ५१, धूसर ९२, बाल ६७,
चउला ८२, उडि ८०, मउठ ६७, जूनला ११०, सारि ७७, कोटवा १०८, कागु ८०, तिल
५३, सरसन १००, तेल ७०, घृत ५०, ग्याडु ८९, गुल ४८, कपास १२७, सण ६२, धाई ६६,
हिंयु ६३, जीरं ७८, वेसण १०३, रार्द ५१, सोनउ ९१, रूपउ ०५, ग्रामउ १०१, कयीर २८२, ३५
पीतल १०५, रोडु ५४, कामु ८८, पडु ६१ ॥

मासकयस्स अकनर श्ये पाऊण सरा य एगट्ठा ।
पणहस्सा यि य पय भाय पणहरस य सरणे ॥ १ ॥

सम अंके होइ समं मत्ता हीणे महग्घयं सुण्णे ।
 अक्खरहीणे उ भवे सुभिक्षं कित्तिं इत्थ ॥ २ ॥
 रोहिणी अदा हत्थो पुणव्वसु सिलेसफग्गुणी जुगलं ।
 मूलं अणुराहा वि य अहोमुहा नव य नक्खत्ता ॥ ३ ॥
 निहियं न जाइ नासं तह किमि नासो थिराइ कथोइ ।
 होइ विसेसेण फुडं भरियं एयम्मि कुट्टारं ॥ ४ ॥

तथा—

संक्रमणदिने चन्द्र-रविना(रा)गेः सप्तमं भवेत् ।
 यावन्मासे फलं दद्युर्यत् क्रयाणानि बोधनात् ॥ १ ॥
 युगं त्रयं-मुनि-त्रिपुं त्रि-वसु-पडर्पपञ्चसुं ।
 त्रिपु लाभं चैत्रादिपु क्रमात् ॥ २ ॥

10

फलानि धान्यानि च १, स्नेहौषधधान्यानि २, हिङ्गुगुडसैन्धवहरीतकी-गन्ध-यव-गोधूमानि ३, कुङ्कुम-कुसुम-पूग-चन्दन-कुष्ठवचा-हरिद्रा-पीतद्रव्यकर्पासधान्यानि ४, मौक्तिक-सुवर्ण-रजतसूत्रादितिल-तैलानि ५, अश्व-खरौष्ट्र-वेसरि-गुड-यव-गोधूमधान्यानि ६, कन्वल-वेसण-रु-धान्यानि राग-कङ्कुतिल ७, तैल-लवण-तुवरी-बल्ल-कर्पासानि ८, सालिमुगमकुष्ठानि ९, कोद्रव-पूग-तिल-जूनला-मसूरिणा १०, कर्पास-स्नेह-गुड-खांड-स(श)र्कराणि ११, माष-तुवरी-कुलत्थ-गोधूम-राजिका-वेसणाऽजमोद-सुंचलानि १२ ।

अमावास्याधिकं चन्द्रमर्घवृद्धिकरं भवेत् ।
 हीने चन्द्रे समर्थं तु समे समं समादिशेत् ॥

*

20

पञ्चताराग्रहा यत्र, वामता कुरुते शशी ।
 गुरुः शस्यविनाशाय, चार्धहानिः शनिश्चरः ॥ १ ॥
 भौमो राजा वधार्थाय, जनमारी च भार्गवे ।
 बुधो रसविनाशाय, गर्भाश्च परपीडितः ॥ २ ॥
 बृहस्पतिस्तथा शुक्रो, निहिताङ्गः शनिश्चरः ।
 25 सोमस्य कुरुते सङ्गं, विन्धात् तत्र महाभयम् ॥ ३ ॥
 लेखने मन्त्रिणः पीडा, संग्रामो रश्मिसे दिने ।
 अपसव्ये विरोधः स्यात्, स्वेदने भिद्यते प्रजाः ॥ ४ ॥
 येनां*येषु देशेषु, यो यदा पीड्यते ग्रहः ।
 तान् देशान् दुःस्थितान् विन्धाद्, दुर्भिक्षेण भयेन वा ॥ ५ ॥
 30 सूरः कलिङ्गमाषश्च, जवने च शशी तथा ।
 भौमे त्ववन्त्यां बुधो जातो मगधायां गुरुः पुनः ॥ ६ ॥
 सिन्धुतटे महाराष्ट्रे, शुक्रः सौराष्ट्रमण्डले ।
 शनिश्च वर्वरे राहुः, तथा केतुः पुलिन्दके ॥ ७ ॥
 ये जल्पन्ति नरा नित्यं, ग्रहचारेण सुस्फुटम् ।
 35 तेषां तद्वचनं कीर्तिर्न जायते महीतले ॥ ८ ॥
 गुरु-शुक्र-बुधा भव्याश्चन्द्रराशिग्रहेण तु ।
 तथैकत्र दुन्दुभिस्तत्र मण्डले देजे ॥ ९ ॥
 शुक्रागुरुमन्दास्तु, सर्वधान्यप्रपीडजाः ।
 अनावृष्टिभयं तत्र, चातुर्वर्षः क्षयः समाः ॥ १० ॥

फलपक्षौ स्यादष्टभिर्मासैर्द्वाभ्या वायव्यके पुन ।	
मासेन चारुणे सप्तपञ्चान् माहेन्द्रके पुन ॥ ११ ॥	
मन्दा मन्दाकिनी ध्याद्दक्षी, घोरा तथा महोदरी ।	
राक्षसी सिधिका चैव, सक्रान्ति सप्तधा स्मृता ॥ १२ ॥	
गुरु बुध रवि-कुज शशि शनि-शुकेषु राशय शस्ता ।	5
घर्णा क्रमेण सोडिक-तस्करा कार-चतुष्पदका ॥ १३ ॥	
ब्राह्मणा क्षत्रिया वैश्या, शूद्रा पिशाच नर्त्तका ।	
गोनाथाभ्वधियामादौ, पीड्यन्ते क्रमशो जना ॥ १४ ॥	
सपादद्वयनक्षत्रान्, सार्द्धवर्षेण भुञ्जति ।	
यद्यक्ष च परे राहुर्द्विजिह्वा सा प्रकीर्तिता ॥ १ ॥	10
पूर्वं पञ्चदश ज्ञेय, मध्ये ज्ञेय त्रयोदश ।	
एष भ्रमति रोचरे, ऋक्षचारैश्च सस्थिता ॥ २ ॥	
त्रयोदशानि ऋक्षाणि, तस्योदर तु जायते ।	
एकैक शुद्ध जिह्वाया, सप्ताभिमुखसस्थित ॥ ३ ॥	
पद्मि पुच्छ विजानीयाद्, राहुचक्र समालिखेत् ।	15
यद् यस्य लभते देहे, ग्रहा सर्वत्र दापयेत् ॥ ४ ॥	
जिह्वा-गुह्ये स्थितो भानुर्भगस्थाने तु चन्द्रमा ।	
विग्रह तु भवेद् घोर, न तु युद्ध भविष्यति ॥ ५ ॥	
अथवा जायते युद्ध, भगूनाम तु महाहवम् ।	
ऊमौ सैन्यौ तु राजानी, द्वाप्येतो विनश्यत ॥ ६ ॥	20
सुखस्थाने यदा चन्द्रो, भङ्गस्थाने दिवाकर ।	
यात्राया न निवर्त्तन्ते, आहवे मरण भवेत् ॥ ७ ॥	
उदरे सूर्य-सोमौ तु, सन्धिर्मवति विग्रहे ।	
जिह्वागुह्ये द्वये दृष्टे, विग्रह रौरव भवेत् ॥ ८ ॥	
दुर्मिक्ष व्याधिपीडा च, यायिनो जायते तथा ।	25
उदरे तु यदा सूर्यो, मुखे चरति चन्द्रमा ॥ ९ ॥	
भागन्तुके जयो नास्ति, यदि चन्द्रे समो भवेत् ।	
सूर्य स्याद् शुद्ध जिह्वाया, भङ्गे शशाङ्कसस्थित ॥ १० ॥	
ऊमौ सैन्यक्षयं तत्र, किञ्चिदागन्तुके जय ।	
उदरे चन्द्रम सूर्यो, मुखे भागन्तुके जय ॥ ११ ॥	30
चन्द्र स्याद् शुद्ध-जिह्वाया, मुखे रवि सम युद्धम् ।	
जय स्थानस्थिते किञ्चिद्, घाच्य जय-पराजये ॥ १२ ॥	
पुच्छे चन्द्रो रवि पोटे, भागन्तुके जयो भवेत् ।	
उदरेऽर्क शशी जिह्वा, गुदे मृत्युश्च यायिन ॥ १३ ॥	
पोटे चन्द्र रवी स्याता, सचिस्तत्र भवेत् तथा ।	35
मुखे द्वौ च क्षय तत्र, सङ्ग्रामेण मरीभृताम् ॥ १४ ॥	
पुच्छस्थिते तथा द्वौ तु, घन-राष्ट्रक्षयो भवेत् ।	
द्वितये शुद्ध जिह्वाया, तदा भङ्ग समादिशेत् ॥ १५ ॥	
जिह्वा गुदे यदा चन्द्र, पुच्छे मुखे च भास्कर ।	
स्थायिम स्याच्छुभ तत्र, भङ्गो भवति यायिन ॥ १६ ॥	40

मुखेऽर्क उदरे चन्द्रः, परसैन्यं निपातयेत् ।
 दक्षिणेन रविं कृत्वा, चैवं सम्मुखे जयः (?) ॥ १७ ॥
 पृष्ठघातश्च वामे वोदरेऽर्के तत्र संस्थिते ।
 परन्तु गुद-जिह्वायां, दक्षिणे पृष्ठतो न हि ॥ १८ ॥
 5 मुखं पुच्छं गते चन्द्रे, पृष्ठे दक्षिणतो जयः ।
 सम्मुखे च भवेद् भङ्गः, एवं ज्ञेयः जयाजये ॥ १९ ॥
 पुच्छस्थाने यदादित्यश्चन्द्रस्तत्र समागतः ।
 तत्र यात्रा न कर्तव्या, यदीच्छेदात्मजीवितम् ॥ २० ॥
 ग्रहयुग्मं यदा काले, सप्तऋक्षे तु संस्थितम् ।
 10 स्थायिनो यायिनश्चैतत्, सैन्यक्षयमुभयस्य तु ॥ २१ ॥
 उदये चन्द्रमा भव्यो, रविस्तत्र न शोभनः ।
 युद्धसमागमे यात्रा, न कर्तव्या बुधैः सदा ॥ २२ ॥
 मुखपृच्छादिऋक्षैस्तु, यावच्चरति चन्द्रमाः ।
 तत्र यात्रा न कर्तव्या, युद्धे चैव तु युध्यते ॥ २३ ॥
 15 राहुदेहासना यान्ति, चन्द्रदक्षिणतो ग्रहाः ।
 न हि उत्तरशेषाश्च, मध्ये तु मुख-पुञ्जयोः ॥ २४ ॥
 यावदुत्तरचारस्थान्, ग्रहान् चरति चन्द्रमाः ।
 शुभकर्ता च सर्वत्र, जयवामाङ्गसंश्रितः ॥ २५ ॥

यात्रायां सप्तशलाकाचक्रम्—

20 ऊर्ध्वरेखा तथा सप्त तिर्यग् रेखाः पुनर्भवेत् ।
 हकारं वायुकोणे तु, दकारमग्निसंज्ञके ॥ २६ ॥
 अकारादिस्वराः सर्वे, हीनाङ्गास्त्रीणि वर्जिताः ।
 कृत्तिकादीनि धिष्ण्यानि, नन्दादितिथिसप्तकम् ॥ २७ ॥
 राहुदयं यथास्थाने, सम्मुखो हारिदायकः ।
 25 एकरेखा भवेच्छत्रुर्यस्योदयो जयी स च ॥ २८ ॥
 दीर्घस्वराः सिते पक्षे, म्रियन्ते नात्र संशयः ।
 ह्रस्वस्य मरणं कृष्णे, सन्धिः स्यादेकसंस्थितः ॥ २९ ॥

इति राहुः ॥

30 इन्द्रवायु-यमे रुद्रे, वारुणेऽग्नीन्दुराक्षसे ।
 प्राच्यन्तकजले सौम्ये, चैत्रमासाद्ययं क्रमः ॥ १ ॥
 दिनोऽर्द्धं यामयामार्द्धं, तदार्द्धं द्वे दयादहो ।
 एवं मुक्तिप्रमाणेनापृष्टिदक्षिणतो जयी ॥ २ ॥
 रुद्रः पूर्वस्यामुत्तरस्यां, वाऽग्नेये नैर्ऋते तथा ।
 दक्षिणस्यां च वायव्ये, पश्चिमेशानयोस्ततः ॥ ३ ॥
 35 चतुर्धटीकयोगिन्या, वामे पृष्ठौ जयत्यहो ।
 अरिलक्ष्मीं समादाय, स नृपः सुखमेधते ॥ ४ ॥
 शुजादृणी सितपक्षे, गैच्छजूहि सितेतरे (?) ।
 व्यञ्जनैस्तिथयो ज्ञेयाः, स्वरैश्च प्रहरा दिशि ॥ ५ ॥

इति भद्रा ॥

चक्रे द्वादशपत्रारये, मेपाद्या धाममार्गण ।
 यत्रस्था तत्रत सर्वे, भुक्ति सार्द्धघटीद्वयम् ॥ ६ ॥
 महामारी च विज्ञेया, अपलाना बलोत्कटा ।
 समरे जयदा प्रोक्ता, पृष्टि दक्षिणसंस्थिता ॥ ७ ॥
 पूर्वतो वामगामासाश्चैत्राद्या दिशि तुर्यगे ।
 महारा सव्यमार्गेण, मासस्थानादि गण्यते ॥ ८ ॥
 चातुरङ्गे यदा कोटे, जयदा पृष्टिदक्षिणे ।
 चलचतुरशीतीना, क्षयदा क्षेत्रपालजा ॥ ९ ॥
 त्रिशूल त्रिशूल च(चैव), त्रिशूल कोणतुर्यगम् ।
 त्रिक च द्वादशानाह, रविचक्र समालिखेत् ॥ १० ॥
 आदौ तु रविं सस्थाप्य, ज्ञेय जन्मभज शशी ।
 नवत्रिक मृत्युद तुर्यं, त्रैशद द्वादश शुभम् ॥ ११ ॥

ग्लानदिन प्रथममवलोक्य जल्पनीय रविचक्रम्, तथा—

त्रिशूलेन भवेन्मृत्युः, द्वादशभिर्जय तथा ।
 क्षायन्ते सप्तभिर्भङ्ग, रविचक्रे न सोत्तमे ॥ १२ ॥
 रविचक्र समाप्तम् ॥

सियबीयाससिरिफता, ति छं ति छं गमि जस्स रिक्खम्मि ।
 धणहाणि बुद्धिद्वाना बुद्धि नययभयपसाया ॥ १३ ॥
 अश्विन्यादितृतीयं तु वारे शनौ गुरावपि ।
 जयारिकातिथी घाता, क्रियते स्थविरे गणे ॥ १ ॥

घाते नरचक्रम्—

शिरोमुख न धाम च, हस्तपाद च दृढगलम् ।
 दक्षिण हस्तपाद च, लिखेत्तर यथाक्रमम् ॥ १४ ॥
 त्रिण्येक च युग्मेषु द्वयं युग-युगानि च ।
 शिरसि योऽङ्गुलस्य स्याद्, प्रहा कूरा यथास्थिता ॥ १५ ॥
 रवे पञ्चदशे चारिघातं भवतु निश्चितम् ।
 भीमे रक्त शनो मृत्युरर्थहानिश्च राहवे ॥ १६ ॥
 भुक्तेरशोरघो याति, भुक्तिस्तिर्यग्विस्तरम् (?) ।
 आदित्ये शुष्यते घात, चन्द्र च यत्र तत्र (?) ॥ १७ ॥

घातचक्र कोटचक्रम्—

धनिष्ठा भरणी पुष्य, मघाऽऽश्लेषाचित्राफाल्गुनी ।
 रोहिणी पुनर्वसुत्तरापादा मध्ये ज्येष्ठा च रेवती ॥ १८ ॥
 पूर्वोपादा च भद्रा चोत्तरा मूलमृगस्तथा ।
 उत्तराफाल्गुनीहस्तमार्द्रागर्भे नियोजयेत् ॥ २० ॥
 कूरा बाहो शुभा गर्भ आगतेर्न च मिथ्यते ।
 मिथैर्मिथ्य भवेत् कार्यमधिके जयमादिशेत् ॥ २१ ॥

ग्रहः सौम्यस्तथा क्रूरो, वक्रमार्गेऽथ नीचगः ।
 स्थानकं वेध्यसित्येवं, बलं ज्ञात्वा फलं वदेत् ॥ २७ ॥
 वक्रग्रहे फलं द्विगुणं, त्रिगुणं स्वोच्चसंस्थिते ।
 स्वभावगं फलं शीघ्रे, नीचस्थोर्ध्वफलो ग्रहः ॥ २८ ॥
 यत्र पूर्वदिगाशायां, ऋक्षराश्यादिगो रविः ।
 सादिग्रस्तमिता ज्ञेयाः, शेषास्तिष्ठो दिवागताः ॥ २९ ॥
 ईशानस्थाः स्वराः प्राच्यां, ज्ञेया आग्नेयगाः स्वराः ।
 यमे नैर्ऋत्यस्थास्तु, वारुण्यां सौम्यगास्तथा ॥ ३० ॥
 नक्षत्रस्थे रुजो वर्णे, हानिः शोकः स्वरेऽस्तमे ।
 राशौ विघ्नं तथा भीतिः, पञ्चास्ते मरणं ध्रुवम् ॥ ३१ ॥
 नक्षत्रेऽप्युदिते पुष्टिर्वर्णलाभः स्वरे सुखम् ।
 राशौ जयस्तिथौ तेजः, पदादिपञ्चकोदये ॥ ३२ ॥
 शुभग्रहैस्तिथिर्विद्धेऽर्थलाभं समादिशेत् ।
 राशिवेधे सुखं चैव, नास्ति तु निर्भयं भवेत् ॥ ३३ ॥
 स्वरवेधे तथाऽऽरोग्यं, पञ्चवेधेऽर्थलाभदः ।
 ग्रहाणां चैव सौम्यानां, सौम्यैर्दृष्टे सुखावहा ॥ ३४ ॥
 पञ्चापि तिथिसंयुक्ता, राशिधिष्ण्याक्षरस्वराः ।
 अस्तं गताश्च ते सर्वे, यत्र भानुस्त्रिमासकाः ॥ ३५ ॥
 यात्रा युद्धं-विवाहं च, द्वारं प्रासादहर्म्ययोः ।
 न कर्तव्यं शुभं किञ्चित्, तदाशाभिमुखैर्नरैः ॥ ३६ ॥
 तदाशायां स्थितं यस्य, नाम्नः प्रथमाक्षरः ।
 तत्काले सर्वकार्येषु, ज्ञेयो दैवहतो नरः ॥ ३७ ॥
 कवौ कोटे तथा द्वन्द्वे, चातुरङ्गे महाहवे ।
 वर्जयेत् सर्वभावांश्च, यदीच्छेद् विजयं रणे ॥ ३८ ॥
 प्रश्नकाले यदा विद्धं, लग्नं क्रूरैश्च खेचरैः ।
 ज्ञेशुभं शोभनं सौम्यैर्मिश्रैः मिश्रफलं भवेत् ॥ ३९ ॥
 ग्रहनिर्वेधलग्नेन, फलं लग्नस्वभावतः ।
 ज्ञातव्यं देशकेन्द्रेण, यदुक्तं च चरादिकम् ॥ ४० ॥
 क्रूरोभयग्रहैर्विद्धं, यस्य नाम्नः स्वराक्षरम् ।
 तिथिं राशिं च नक्षत्रं, तस्य मृत्युर्न संशयः ॥ ४१ ॥
 तौल्यं भाण्डं रसो धान्यं, गजाश्वादिचतुष्पदम् ।
 सर्वं महर्घ्यं तावद्, यावत् क्रूरैश्च वेधितम् (?) ॥ ४२ ॥
 क्रूरवेधसमायोगे, यस्योपग्रहसंभवः ।
 तस्य मृत्युर्न संदेहो, रागाद् वाऽऽचरणेऽथवा ॥ ४३ ॥
 सूर्यादिपञ्चकं ऋक्षं, विज्ञेयं विद्युतो मुखम् ।
 शूलं तथाऽष्टमं प्रोक्तं, सांनिपातं चतुर्दश ॥ ४४ ॥
 केतुरष्टादशे प्रोक्त उल्का स्यादेकविंशतौ ।
 द्वयं विशतिमेकं यस्त्रिविंशे वज्रमुच्यते ॥ ४५ ॥

निर्धातस्तु चतुर्विंशे उक्ता अष्टाधुपग्रहा ।
 स्वस्थाना विप्रदा चेत्, सर्वकार्येषु सर्वदा ॥ ४६ ॥
 जन्मभ कर्म चाधीन, विनाश सानुदायकम् ।
 सात्तातिक तथा जात्यमभिपेक्षदेशजैर्जन्मम् (१) ॥ ४७ ॥
 जन्मभ जन्मनक्षत्र, दशम कर्मसम्भ्रम् ।
 एकोनविंशमाधान, त्रयोविंश विनाशकम् ॥ ४८ ॥
 अष्टादश च नक्षत्र, सानुदायकमेव च ।
 सात्तातिक च विज्ञेय, ऋक्ष षोडशसंख्यया ॥ ४९ ॥
 पञ्चविंशत्तम जात, पञ्चविंशतमभेपकम् ।
 सप्तविंशतिदेश तु, नवधिष्यन्ति भूपते ॥ ५० ॥
 ज म ऋक्षे भवेन्मृत्यु, कर्मणि क्लेशमेव च ।
 आधाने तु प्रवासश्च, विनाशे वन्धुविग्रह ॥ ५१ ॥
 सानुदाये त्वरिष्ट च, हानि सघातके तथा ।
 जातिमे कुलनाश हि, वन्धन चाभिपेक्षके ॥ ५२ ॥
 देशऋक्षे देशभङ्ग, क्रूरेव शुभैर्शुभम् ।
 सिधैर्मिश्रफल चेत्, समायोगे उपग्रहे ॥ ५३ ॥
 मानस पञ्चविंश तु, शोकद्वारादिनाशनम् ।
 भूत्य चतुष्पदाना च, क्रूरेव शुभैर्शुभम् ॥ ५४ ॥
 स्वक्षेत्रोपगत स्थायी, परक्षेत्रे च यायिन ।
 नीचस्था हायना प्रोक्ता, त्रिविधा ग्रहपद्धति ॥ ५५ ॥
 उदिते नामवर्ग तु, स्यात् तु मित्रमरिक्षयम् ।
 असमर्थस्य सतिद्धि, लाभमात्यन्तिक भवेत् ॥ ५६ ॥
 दीपो यथा गृहस्यान्त, उद्द्योतयति सद्यम् ।
 तथैव सर्वतोभद्र, सत्य सत्य न सशय ॥ ५७ ॥
 रामे ऋतौ तथाऽऽये" तु, कर्मणि च शुभा मता ।
 भीमार्क-शनयो मध्या, नव-पञ्चम-सप्तसु ॥ १ ॥
 जन्मनि सप्तमे पष्ठे, दशमैकादशे त्रिके ।
 धर्ममानतनुश्चन्द्रो, धन-धी-धर्मग शुभ ॥ २ ॥
 जन्मात् पञ्चममुद्ग्रेगस्तृतीयो द्वादशोऽर्थह ।
 पष्ठानवमसंस्थश्च, मृत्युर्भवति सत्वरम् ॥ ३ ॥
 भद्रात् तथाऽष्टमो घाघ्य, दशमात् तुर्यगोऽर्थह ।
 सप्तमात् तु द्वितीयस्थे तेजोहानिर्भवेन्नृणाम् ॥ ४ ॥
 द्वितीयात् सप्तमस्तुर्याद्, दशमो यदि चन्द्रमा ।
 वसोरेकादशश्चैव, नवकात् पटस्थितस्तथा ॥ ५ ॥
 द्वादशाच्च तृतीयस्थ, पञ्चमाज्जन्मगो यदि ।
 ग्रहाच्चन्द्रो भवेत्, तदारोग्यफलप्रद ॥ ६ ॥
 भान्यग्निन्यादिपञ्चवराणि त्रीणि क्षिप्राणि मृदूनि पञ्च च ।
 त्रीणि ध्रुवकानि पञ्च चोप्राण्येत्तु याणि दारुणानीह ॥ ५ ॥ -

5

10

15

20

25

30

35

यंत्र नं० ११

१५
३१२
६९
११८
११८
१०४७२

द्विकौ साधारणौ ज्ञेयौ, गन्तव्यं क्षिप्रकैश्चरैः ।
स्थिरैः पुनः प्रवेष्टव्यं, योद्धव्यमुग्रदारुणैः ॥ ६ ॥
साधारणाग्रतीक्ष्णे, स्वातौ न लभ्यते विमुक्तम् ।
स्वं दत्तं प्रयुक्तमथवा, निःश्लिप्तं सर्वथास्त्यन्तौ ॥ ७ ॥
अनलभयं भौमे, न तु रक्तग्रावो दिवाकरे प्रोक्तः ।
वातभ्रमोऽश्रुपातो, निर्दिष्टः सूर्यपुत्रेण ॥ ८ ॥
शुक्रेण मनस्तापः, प्रमदाकलहोऽपमानता चापि ।
जीवेन वन्धुवधो, विपत्तिपत्तिः सदाकालम् ॥ ९ ॥
चन्द्रमसा वेधे ननु, प्रत्युत्सवदानमानसंपत्तिः ।
रिपुणा कलहो घोरो, निर्दिष्टश्चन्द्रपुत्रेण ॥ १० ॥

सामान्यकार्येषु वेधः, तथा—

रविवेधे च वैधव्यं, कुजवेधे कुलक्षयम् ।
बुधवेधे भवेद् वन्ध्या, प्रव्रज्या गुरुवेधतः ॥ ११ ॥
अपुत्रा शुक्रवेधेन, सौरे दासी सद्यःखिता ।
राहुवेधे भवेद् वेद्या, केतौ स्वच्छन्दचारिणी ॥ १२ ॥
त्रिदशैकादशस्थाने, भास्करो वाञ्छितार्थदः ।
विद्धो नव-चतुः-पञ्च-द्वादशाभिग्रहेर्ननु ॥ १३ ॥
दशैकादश-पट्ट-सप्त-त्रयाद्यगः शोभनः शशी ।
अविद्धश्चतुरष्टान्त्यद्वितीय-नव-पञ्चमैः ॥ १४ ॥
पष्ठैकादशमौ शस्तौ, तृतीयौ भौम-भानुजौ ।
चेन्न विद्धो ग्रहैः पञ्च, नव-द्वादशसंस्थितैः ॥ १५ ॥
एकादशाष्टम[सं]स्थो, द्वि-चतुः-पष्ठमो बुधः ।
विद्धो न द्वादशाद्येषु, नवमैस्तु ग्रहैः शुभैः ॥ १६ ॥
शुभो द्वि-नव-पष्ठैकादश-पञ्चस्थितो गुरुः ।
द्वादश-त्र्यष्ट-द्वितीयैस्तु, चतुर्थैर्न हतो यदि ॥ १७ ॥
नवमैकादशदिकृत्र्यन्धिसंस्थितो भार्गवः शुभः ।
न विद्धोऽष्टद्वितीयैस्तु, पञ्चभिर्द्वादशभिस्तथा ॥ १८ ॥
पञ्चाद्यैकादशान्त्यैश्च, सप्तमेन हतो यदि ।
मन्दार्कयोर्वुधेन्द्रश्च, न वेधः स्यात् परस्परम् ॥ १९ ॥
वामवेधविधानेन, ग्रहा अशोभना अपि ।
शुभं यच्छन्ति चेदन्ये, शुभाः स्थानेषु संस्थिताः ॥ २० ॥
मासं शुक्र-बुधादित्याः, सपादे द्वे दिने शशी ।
भौमस्त्रिपक्षकं जीवोऽब्दं स्यात् पञ्चायनः शनिः ॥ २१ ॥
यद्यपि स्याद् वली चन्द्रः, ताराः कृष्णेऽप्युपद्रवम् ।
करोत्येवं तृतीया च, पञ्चमी सप्तमी सदा ॥ २२ ॥
जन्म संपद् विपत् क्षेमा पापाः सौम्या भयानकाः ।
मित्रातिमित्रा जन्मर्क्ष-तारा त्रिवर्तिना नव ॥ २३ ॥
शुक्रपक्षे वली चन्द्रः, कृष्णे तारा वलीयसी ।
द्वि-पञ्च-नवमाः श्रेष्ठाः, शुक्रे च शशिवत् शुभाः ॥ २४ ॥

चन्द्र च पुष्पसकाश, लग्न फलसम विदु ।
 पुण्ये नष्टे फल नास्ति, तस्माच्चन्द्रचल उलम् ॥ २५ ॥
 कुज शुक्र द्वेन्द्रकं क्ष-शुक्र जीव सौरि शनि गुरव ।
 मेघा नवाशकामज मकर तुला-कुलीराद्या (?) ॥ २६ ॥
 स्वग्रहाद् द्वादशभागा द्रेफ्कोणा प्रथम पञ्च-नवकानाम् ।
 होरा विपमेऽर्केन्दो समराशौ चन्द्रतीक्ष्णाशो ॥ २७ ॥
 कुजयमजीवज्ञसिता शरेन्द्रियवसुमुनीन्द्रियेशानाम् ।
 विपमेषु समेषुत्क्रमेण त्रिंशदशका कल्प्या ॥ २८ ॥
 समराशिपूर्वक्रमेण त्रिंशदश पद्वर्गशुद्धि ।
 पुष्पान्ति शुभा भावा , मूर्त्या विघ्नन्ति सस्थिता ॥
 पापा सोम्या पष्टेऽरिष्टा सर्वे मेष्टा व्ययाष्टमगा ॥ २९ ॥
 लग्ने स्थितो दिनकर गुरुतेऽङ्गपीडा,
 पृथ्वीसुतो वितनुते रविप्रकोपम् ।
 छायासुत प्रकुरुते बहुदुःखभाज,
 जीवेन्दुभार्गवबुधा सुखफान्तिदा स्यु ॥ १ ॥
 दुःखग्रहा धनविनाशकरा प्रदिष्टा,
 चित्तस्थिता रविशनिश्चरभूमिपुत्रा ।
 चन्द्रो बुध सुरगुरुर्भुगुनन्दनश्च,
 नानाविध धनचय वितनुते धनस्य ॥ २ ॥
 भानु करोति निरज रजनीकरोति, कीर्त्याऽऽश्रय क्षितिसुत प्रचुरप्रभावम् ।
 सिद्धि बुध सुधिपण सुविनीतवेप , स्त्रीणा प्रिय गुरुक्रीन् रविजस्तृतीय ॥ ३ ॥
 भादित्य भौम शनय सुखवर्जिताङ्ग, कुर्वन्ति जन्मनि नर सुचिर चतुर्था ।
 सोमो बुध सुरगुरुर्भुगुदेहजात , सौख्य धिय नृपराति यशस प्रवृद्धिम् ॥ ४ ॥
 भौमो रवि प्रचुरकोपगत बुधोऽपि, नि सतत शनिधरातनुजौ कुपुनम् ।
 सौरीन्दुभार्गवगुर सुतधामसस्थ , कुर्वन्ति पुत्रनिवह सुखिन सुरुपम् ॥ ५ ॥
 मार्तण्डभूमितनुजो हतशुभ्रपक्ष, पङ्क्तुर्नर रिपुगृहे नृपपूजनीयम् ।
 का येरदुजो मतिविहीनमनरपरोग, जीव करोति निधन विकल शशाङ्क ॥ ६ ॥
 तिग्माशु भौम रविजा किल सतसस्या , जाया कुरुर्मनिरता तनुसतति च ।
 जीवेन्दु-शुक्र विबुधा नृपुनयुक्त, धर्मान्वित जनमनोहररूपशीलम् ॥ ७ ॥
 सर्वे ग्रहा दिनकरप्रमुखा नितान्ते, मृत्युस्थिता विद्धाति किल(?) दुःखवृद्धिम् ।
 शत्राभिघातपरपीडितगान्धर्षि बुद्ध्या विहीनमतिरोगगणेरपेतम् ॥ ८ ॥
 धर्मस्थिता रवि शनिश्चरभूमिपुत्रा , कुर्वन्ति धर्मेनिधन जनयन्त्यपुण्यम् ।
 चन्द्रो बुधो भृगुसुतश्च सुरेन्द्रमन्त्री, धर्मप्रधानधिपण गुरुते मनुष्यम् ॥ ९ ॥
 भादित्य भौम शनय किल कर्मसस्या , कुर्युर्नर बहुकुर्मकर दरिद्रम् ।
 चन्द्र सुकीर्तिभुशना बहुविचयुक्त, रूपान्वित बुध-शुक्र शुभकर्मभाजाम् ॥ १० ॥
 लाभान्वितो दिनपतिर्नृपलामरूप, तारापतिर्यदुधन क्षतिज शतारि ।
 सौम्यो विवेकजसति सुभग च जीव , शुक्र करोति सुघनरविज सुकान्तिम् ॥ ११ ॥
 सूर्य करोति पुर्य व्ययगो विनील , काण शशी क्षितिसुतो बहुपापभाजम् ।
 चन्द्रात्मजो गतघन धिपण रुद्राङ्ग, शुक्रो वदुष्यकर रविजश्च तीयम् ॥ १२ ॥

तं नत्थि जं न इत्थं निमित्त-ग्रह-गणिय-मंत-तंताइं ।

जं पत्थियं पयच्छइ कहेइ जं पुच्छियं सयलं ॥ २५ ॥

व्याख्या—तन्नास्ति यदिह स्तवने न भणितम् । किं तत् ? निमित्तं, ग्रहगणितं, तन्त्र-मन्त्रादिकम् ।

औषधप्रभावो यथा—औषधादिभिः भयनिवारणं, यथा—

- 5 तरुच्छायायां वल्मीके, देवगृहे श्मशानके ।
 रथ्यायां भुवने कूपे, औषध्य कार्यकक्षमाः ॥ १ ॥
 शरीरे धारयेद् यस्तु, विष्णुकान्तां महौषधिम् ।
 मार्गचौरभयं नृणां, स्वप्नेऽपि न जायते ॥ २ ॥
 भृङ्गराजोद्भवं मूलं, पुण्यक्रक्षे समुद्धृतम् ।
 10 वाकुमूले कृतं चैवं, चौरभयनिवारणम् ॥ ३ ॥
 हलिनीशिखा कटिस्था स्थगयति कुपितोद्धतं महाव्याघ्रम् ।
 सिंह-सिंही श्वेता स्तम्भयति तथेश्वरी सर्पम् ॥ ४ ॥
 शितशिरपुङ्खा जटिका शुभभग्रहीता शिखाग्रविनिविष्टा ।
 सर्पभयं विनिवारयति संशुद्धा साधुभिश्चुरिव ॥ ५ ॥
 15 पुण्येणोत्पादितं मूलं, चक्राङ्ग्याः समुद्भवम् (?) ।
 हस्ते बद्धं च तं दृष्ट्वा, दूरं गच्छन्ति पन्नगाः ॥ ६ ॥
 खर्जूरीमुखमध्यस्था, कटिवद्धा च केतकी ।
 भुजमध्यस्थितस्तालः, सर्वायुधनिवारकः ॥ ७ ॥
 कन्थार्युत्तरमूलं व्यपगतहुङ्कारमौनमाचरतः ।
 20 वक्त्रगतं शस्त्रभयं योगिन इव न च भवति सिद्धस्य ॥ ८ ॥
 शाल्मली सहदेवी च, श्वेतगिरिणदीसमी ।
 रासिमिमूलमेतासां, लेपो घातनिवारकः ॥ ९ ॥
 नातिगिरि-णदीपुष्पा, बाधो शङ्खभृता तथा ।
 एतासां गुटिका देहे, पश्यतां याति नाशने ॥ १० ॥
 25 रुद्रजटा तथा मोहा, पुण्ये शिरसि संस्थिता ।
 मोहनं कुरुते नृणां, स्त्रीणां कार्यं च सिद्ध्यति ॥ ११ ॥
 श्वेते पुनर्नवा मूलं, पीतं तन्दूलकेन हि ।
 न क्रमते च षण्मासं, सर्प-वृश्चिकयोर्विषम् ॥ १२ ॥

पुष्यार्के गृहीतं तथा—

- 30 नृपसहशिखजारी हस्तगोऽश्रुकन्या,
 जटनररविभीता मोहपानाजवज्रा ।
 कुरु चतुर ! चतुष्कं देहजैः पञ्चयुक्तं,
 वरयुवतिनराणां स्नेहकारि प्रयुक्तम् ॥ १ ॥
 १६ ३ ५ २ ७ १४ ११
 पोडश-वहन्यनङ्ग-द्वि-सप्तभुवनं रुद्रजाः ।
 १० १० १२ १
 35 वसु-देशेषु चत्वारो, ग्रह-षड्-रवि-चन्द्रमाः ॥ २ ॥
 तिथयोऽङ्के नृपाद्येषु, पञ्चधा लेपनं स्मृतम् ।
 चतुर्विंशद्भिरङ्कैस्तु, पुष्यार्के सर्वफलप्रदाः ॥ ३ ॥

मुनयो दक्षिणे पार्श्वे, ग्रहाश्चैवोत्तरे स्मृता ।
 भुवनान्यद्वियुग्मे च, भद्राद्या मूर्ध्नि सस्थिता ॥ ४ ॥
 मध्ये रवि शशी ज्ञेयो, सर्वकार्येषु योजयेत् ।
 नृपसहशिखाजारीलेपो मूर्ध्नि प्रियङ्कर ॥ ५ ॥
 जारीकृष्णाञ्जलीगोरम्भाश्रुभिर्दक्षिणे तथा ।
 अश्रुकन्या जटाविष्णुलेपने पादयोर्जय ॥ ६ ॥
 नरभ्वेतार्कभीताकं नृपतिभिर्चामलेपनात् ।
 मोहपानाजवज्राभिर्मध्यलेपे श्रियङ्कर ॥ ७ ॥
 एव पञ्चाङ्गलिनेन, त्रिदशैरपि पूज्यते ।
 नृपसहशिखाजारी, धूपितात्मा वशीकर ॥ ८ ॥
 कृष्णमोहागङ्गुची हस्तानामुद्वर्त्तन वशी ।
 रविचज्राजगोरम्भा नागश्च सर्वकामद ॥ ९ ॥
 नरजटकुमार्यश्रुक्त्तान सर्वप्रियङ्करम् ।
 नृपलज्जालुका मोहा, तिलक मोहन तथा ॥ १० ॥
 भजागोऽश्रुकुमारीभि, लिङ्गलेप सुखङ्कर ।
 नृपलज्जाकरा जारी, चूर्णे चक्षुश्च रक्षणम् ॥ ११ ॥
 भीताभ्वेतार्कगोरम्भा, हस्ते चूर्णेन लेपनम् ।
 वेहस्य जलमध्यस्थ, स्वेच्छया तिष्ठति ध्रुवम् ॥ १२ ॥
 नरभ्वेतार्कगोरम्भा, हृदन्ती गुटिकामुखे ।
 ॥ १३ ॥
 नृपसहजटाविष्णुलिङ्गलेपाद् भवेत् सुखम् ।
 कन्याजटा करा भीता हस्तलेपा इमे जये ॥ १४ ॥
 शिखामूचस्पर्काकसहा गुटिका मुखे तथा ।
 कृत्वा रात्रौ भवेन्न निर्भय सर्वजन्तुषु ॥ १५ ॥
 करासहा जटागोमिर्योर्निर्लेपात् सुतो भवेत् ।
 लज्जारविशिखाकन्या, चूर्णे दत्त च वश्यदम् ॥ १६ ॥
 शिखागङ्गुच्यजाकन्या, चूर्णे शत्रुदले क्षिपेत् ।
 भङ्गो भयति तत्सैन्ये, एतद्योगप्रभावत ॥ १७ ॥
 विष्णुनृपगङ्गुची मेघा, गुटिकाया मुखे शुभाम् ।
 तुलादिव्येन चारुढो, ध्रुवं शुक्रयति दीपवान् ॥ १८ ॥
 नृपतिनरभीतार्कलिङ्गलेपो हि द्राचको भवेत् ।
 जटाचज्रा सहा मोहा करलेपाच्च शीतलम् ॥ १९ ॥
 फाल शिखा पानासहा मोहाचूर्णे वाणे(?) स्वके गुणे ।
 निक्षिप्त च परे सैन्ये स्तम्भो भयति निश्चितम् ॥ २० ॥
 पानाजाहस्तगोपादलेपाच्च स्थूलज्जले ।
 लज्जामोहार्जुज्जाङ्गलेपाद् युद्धे जयो भवेत् ॥ २१ ॥
 जटाशिखार्कहस्ता स्पर्शादाचरणफ वशम् ।
 नृपचज्राजजारीमि स्तम्भन धर्पचारणम् ॥ २२ ॥
 पञ्चमोहाश्रुजारीणा चूर्णे भक्षययेत् सुधी ।
 महावश्यं करोत्येव दत्त प्रैलोप्यमोहनम् ॥ २३ ॥

6

10

15

20

25

30

35

40

क्षीरे कान्दकातली । अर्कतूलदमरके पूर्णगलकबन्धनात् शाकिन्यादिदोषनाशनम् । तथा सिण-
वीजानि उत्काल्य यस्य यस्या वा नाम गृहीत्वा यदि सुरम्मा जायते कर्मणं कृतं केनचिद् ज्ञायते
तथा तज्जलेनाङ्गप्रक्षालनाद् भव्यः ।

मूलं यूथ्यथ जात्याश्चैकान्तरज्वरनाशने ।

5 करस्थं तु तृतीयस्य शङ्खपुष्पीभवं ता (तथा ?) ॥ १ ॥

पुण्यार्के रविदिनेऽथ पूर्वाशायां शस(सस्य)ग्रहणे उत्पादि(टि)तानि मूलानि कर्मसमर्था
भवन्ति । मन्त्रः—

वज्रहस्तो महाकायः, वज्रहस्तो महाबलः ।

हतोऽस्ति भूसिदण्डेन, भूम्यां गच्छ महाकरः ॥

10 “ॐ भस्मकरीं भस्मकरीं ॐ ह्रीं ह्रीं क्लीं व्लूं सः ।”

काकिन्या मूललेपैश्च, पानेन श्वानजं विषम् ।

कटुका कुष्ठमज्जिष्ठा, वचासैन्धवपिप्पली ॥

शूण्ठीदर्शीद्वयानां तु, पिण्डकां सर्पसाटने ॥

प्रथमं घृतेन नाभ्यङ्गः ॥

15 शुद्धरस ग. १, गन्धक ग. २, धान्याभ्रक ग. १, चित्रकचूर्ण-गदीयाणकद्वयरसेन दिन १
मर्दयेत् । तथा लिम्बुकरसेन तथा लघुरिंगणीफलरसेन त्रिकटुकसूक्ष्मचूर्णस्य गलितजलेन एभिर्दिनैकैकं
मर्दयेत् । ततो पीता श्वेता वा कपर्दिकामध्ये चूर्णं क्षेपणीयम्, गाढं निभृत्य धान्याभ्रकं अर्कक्षीरेण मर्द-
यित्वा उत्परे देयम्, साकम्भरीयल्लण ग. १, सैन्धव वा. ४, नवसार वा. ४, साजी वा. २, साजी
एव ग. ३, सरावेऽध उर्ध्वं कपर्दिकायां दत्त्वा लिम्बूकबीजपूरकस्य वा रसं देयम्, तापे वा धारणीयम्,
20 दिन २ निरन्तरं श्वेदनीयम् । ततो द्वितीयं सरावं दत्त्वा पुटितगर्त्तायां आजानुप्रमाणायां कारसिमध्ये
पुटेत् दिन ३ पक्वचूर्णं भवति ॥

मरीच ग. १, पिप्पली ग. ३, चित्रकरसेन मर्दयित्वा पूर्वौषधमध्ये क्षिपेत् । अस्य वा १ वेला
द्वित्रयेण घटिकैकायां दहेत् । क्षुधा भवति, तृतीयदिने पुनर्दहेत् । सर्वरोगेषु मधुराहारो देयः । दिन ८
मैथुनं वर्जनीयम् । कामं चलं स्थलं उद्यमं च जायते । तैलं वृन्ताकादि वर्जनीयम् । पादाभ्यङ्गोऽपि न कार्यः ॥

25 तथा शुद्धरस ग. ५, धान्याभ्रक ग. ५, काञ्जिकेन राजसमीपत्राणि कुट्टयित्वा रसं ग्राह्यम्,
विश्राम्य आर्च्छि उत्तार्य तेन दिनैकं मर्दनीयौ, तथा सूरणजलकन्दरसेण मर्दयेत् दिन १, सिग्रमूलजलं
तथा रसेन दिन १, रिंगणी २, तथा मूलजलरसेन दिन १, पाटनीपानजलेन तथा शुद्धरसेन दि. १,
चित्रमूलरसेन शुद्धरसे दिन १, वत्सनाग ग. ५, जलेन कुट्टयित्वा शुद्धरसेन दि. ५, तथा त्रिकटुकशुद्ध-
रसेन दि. ३ । गोमूत्रदाथरायोगेन शुद्धगन्धक ग. ५, सर्वं धतूरकरसेन अवलजम्बीररसेन वा पुनः २,
30 सरावमध्ये लोहमाण्डे वा तापे धारयेत्, परं हीरा वा. ५ । भस्ममध्ये कृत्वा दिन ७, ततः कपर्दिकायां
क्षेपयित्वा पूर्ववद् मुखेऽभ्रकं, ततो लिम्बुकरसमध्ये तापे धारयेत् दिन ७, ततः कायाः आकृष्य कल्मषं

यत्नेनोचारणीयम्, यत् समसरासपुट हण्डिकाया वेलुका पूर्य निरुध्य मन्दमर्षिं प्रज्वालयेत् । प्रहर ८ भस्म भवति, मरीच, तवमीर ग ५, एकत्र वालु १, द्वि त्रिवेलाया ददेत् । घटिकैकया विश्रामे पूर्वाया च नवनीतेन देयम् । वर्ष २१ यावत् चटति दिन २७ मैथुन वर्जनीयम् । ताप च ऊर्ध्वं प्रवले सति न वर्जनीय । लोकेश्वरपोदलिभिधाना तथा तैल वृन्ताक च देय उत्तरति ॥ तथा वज्रमारणम्—

माक्षीकघोटसत्त्वानि पचेज्जमीरलुभ्युक्तै ।

रक्तेस्ते वज्रक सप्तशति स्यादञ्जन परम् ॥ १ ॥

5

यन्त्र न० १२

वृष १६ सुराज	सह ३ सहदवी	शिता १३ मयूरशिखा	जारिपुन जा	२ २
सीता ९ सज्जालन	उन्मत्तक ६ मोहतीवर	पुना १० इद्रवारुणी	हस्त ७ वृता	जली
भावे ४ क्षेताई	पत्रिका पापाण ते	गङ्गाचीव	रोचनागो १४	नागा रमा दबी पच
विष्णुकाता नर ५ नेलु कावा	वजा १५ तुष्ट	इन्दुजा १ भेष धृगी	वज्रारक च	शु ११
	जराह १० राजटा	कन्या ८ कुमारी	अ	स्वती

10

यज्जा भूनागविष्टालिसमुत्पाया कृता स्थिरा ।

तदुपरि धूत नाग पक्षेक मृदवस्तया ॥ २ ॥

बहवो भनत्येकत्र ढङ्कनेन—

15

तालकलितवज्राश्च, स्रुहीमध्ये पुटान्मृता ।

गुडमध्ये पुटेदेव, मारण रेखपूरकम् ॥ ३ ॥

वज्रकन्दे पुटेत् सप्तगटवट पिप्पले (लेख ?) ।

श्रीणि च धारणीमेप्यो क्षारवीडे धमेन्मृत ॥ ४ ॥

शुद्धरस ग ५, प्रथम शुल्बपत्राणि तापे अपक्वदुग्धमध्येऽर्द्धार्द्धेन धारयेत् २१ आकर्ष्य गन्धक २० भा १, सैधव भा २, लिम्बुरसेन प्रलेप्य पुट देयम् । अस्य भस्म ग ५, अलेन रस मर्दयेत्, यावन्नष्ट पिष्ट भवति । क्षार ५, लवण ५, गल्ल्याः जल तेन शुद्धरसेन मर्ष्य दिन ३ सूर्यतापे मर्दन लोहपात्रे लोहमर्दकेन अपामार्ग-कोहलीपत्र-काष्ठानि दि ३ धतूक अर्कसुही कुरु लासरिका कुमारी पिंपलीत्वचा करीरत्वचा इङ्गोरीत्वचा एव काष्ठानि दहेत् । गोमूत्रेण उल्हापेत् । ततो जलेनोत्काश्य तत स्वच्छजलेन मर्दयेत् दिन ७ सूर्यतापे । चित्रकमूलत्वचा जलेन शुद्धे दिन ७ तथा पूर्णवत् । २५ त्रिकुटुजलेन दि ७ सूर्यतापे । तत सरावसपुटे हण्डिकायात्रे लवणपूर्णाया निरुध्य चूल्हाधो धारयेत् दिन २१ निम्पन्नरस । वडानाल वालुनेल द्वित्रयेण देय । द्विदिन टालयित्वा पुनर्पुनर्देयम् । तत्र दुग्ध अम्ल मधुर च वर्जनीयम्, जलोदराणि नाशयति । दिन २१ दान्तिस्तथा मिश्रित कृत्वाऽन्येषुदरे केनलगुल्मादि तथाऽऽमनातक्षययोग-पाण्डुरोगाणा गर्भरया सह उत्परे दुग्धवातज १ पिबेत् सन्नि-पातस्य भरिचेन सह ॥

30

रस ग. १, गन्धक ग. २ खल्वे मर्द्य काजलीकृत्वा त्रिफला ग. ३, त्रिकटुक ग. ३, वज्र ग. १, चित्रक ग. १, विडंग ग. १, मुस्ता ग. १, पुनर्नवा ग. १, भांगि १५, गुल ग. ३०, वत्सनाग ग. १, आधिकेसररसनामचनकप्रमाणगुटिकां सर्वव्याधिषु दीयते । एतैरौषधैः प्रमाण हिङ्गुल १ अर्कपत्ररसेन गुटिका गुडडालितचनकप्रमाणगुटिका चोलकुमारनामा सर्वव्याधिसर्वप्रसूतानां दीयते ।
5 एतैरौषधैः प्रमाणं हिङ्गुं टालयित्वा वज्रक्षीरेण गुटिकां जोवारिकणप्रमाणां सर्वप्रसूतानां पालवणं चोस्वा तन्दूलोदकं द्रेचः (देयम्) वज्रभेदरसः ॥

रस ग. १, नाग ग. २, तैलं सारयित्वा मरीच ग. १, वत्सनाग ग. १, खल्वे मर्दयित्वा चूर्ण कृत्वा मेघनादः । शुल्व ग. ८ दिन १ आंविलीपत्ररस आरनाल शोधनीय रस वा. ८ आंविलीपतु आरनाल दिन २ उत्काल्य हाण्डीमध्ये गन्धक ८ अध ऊर्ध्व सरावं निरुन्धयित्वा पुटेत् । गजपुटं 15 अम्रक ग. ८ नीलीरसेन मर्द्य तथा निर्गुण्डीरसेन च । अथ त्रिफलागोमूत्रेण च एवं पुट ४ अमृतं ग. १, रस ग. ३, गन्धक ग. ५ काजलीं कृत्वा एकीकृत्य मर्दनीयः पञ्चामृतसरसः ॥

रस ग. १, अमृत वाल १, गन्धक ग. ४ घृतकदलीपत्रउत्परे पत्रं लघुपटं पापडीयारसः, ताप्यं च अतिसारे देयम् ॥

रस ग. १, अमृत वा. १, गन्धक वा. २, काजलीं कृत्वा कुम्पकमध्ये निर्गुण्डीरसेन प्रहर २४ 15 निरुन्ध्य वालुकायन्त्रे प्रहर ३ भस्मार्करसः ॥

अथ रस ग. १ शुद्धगन्धक ग. २, नागवेलिपत्ररसेन वार ७, तथा कुमारीरसेन वार ७, मेघनाद ७, पुनर्नवा ७, निर्गुण्डी ७, गोमूत्र ७, तथा बहुफली ग. १, पिप्पलीमूल ग. १, लिंवरस ग. १, नाइ ग. १ सर्व एकीकृत्य मर्दनीयं भस्मसूतकम् ॥

क्षुधाकरः । हरीयालपल ६, मेघनादरसः भावना १०८ । ततः कण्टासेलक १, अघोपुष्पी २, 20 शङ्खपुष्पी ३, अपामार्ग ४, पुनर्नवा ५, भृङ्गराज ६, हरिद्रा ७, चित्रक ८, लिम्ब ९, घतूरा १०, श्वेतवटुक ११—एकादश औषधानां प्रत्येकं भावना ७, गन्धक प. २, रस २, जम्बीररसेन मर्दनीयः । पूर्वऔषधाना मध्ये तथा सैन्धवचास १ आरनालेन छण्टनीयः । तैलविन्दु १—एवं एकीकृत्य भाघ वच्छनाग भा. १ एकत्र मर्दनीयम् वृद्धभस्मसूतकः ॥

सर्वकुष्ठक्षुधाश्लेष्मणा देयम् । दक्खू नमोदारासिंहकम्पेलकखदिरकाथचतुर्णां प्रलेपेन भिल्लातक- 25 पालवणम् । भिल्लातक ६०० तिलमाणं १, वावची ना. १ गुल म० ॥ गन्धकपल ४—एवं भागत्रयं कारयेत् । भागद्वयेन गुटिका ९० वन्धनीया । तृतीया पिण्डिकाश्च तिलतैल सो. १, अभ्यङ्गदिन ४५ मध्यमकुष्ठसैन्धवं गलितमण्डलिकवाधिर्ये नाशयति ॥

तन्दुलैकद्विदष्टुघ्नयोः क्षिप्रचटिका कृता ।

पक्वा च बीजतोयेन सटिके नाशिकादिके ॥

30 दिनङ्गदेया । भोजने ओदनं माधुना चक्रमर्दकचूर्णं सामदाक्या सप्त भावितं वधिरमण्डले देयम्, गद्याणैकं दिनं प्रति ॥ १ ॥

त्रिफला सचरीचूर्णं समलाशो गन्धरु कृतम् ।
कृष्णमण्डलके देय विनाशाय पुन पुन ॥ ३ ॥

अतोऽप्रादशप्रसूतहरणं पित्तप्रसूतलक्षणम्—

प्रथम अजीर्णं रसं शरीरे तेजस्तापं करोति । चटकाश्च रक्तमण्डलानि भवन्ति । हस्तपादललाटे दाघ स्यात् । केतकीसुमानि गोरसृचिक्रिया लेपयेत् । खदिराङ्गारैस्तापयेत्, रात्रौ वारे धृत्वा प्रमाते ५ उदूखले खण्डयेत् । रसं ग्राह्यं तद् रसं उत्काल्य तृतीयांशं ग्राह्यम् । एतस्य पत्नी २ शर्करा वा ४ उपजीवयेत् दिन ३ । ततो रामपुरीषध्या चूर्णक १, पानीयक १ उत्काल्य तृतीयांशं काथं पिबेत् । दिन ३, पश्चात् बदरीअतरत्वचा चूर्णक १, जलक १ तृतीयांशं पिबेत् । तत खदिरत्वक्चूर्णक १, उदकक १ तृतीयांशं पिबेत् दि ३ एव शोधनम् ॥ ५ दिन ३ तापे दाघं शोषं च चटका उपशमन्ति ॥ पश्चात् औषधं खदिर अतरत्वक् भा १, पलाशत्वक् भा २, बीयावृक्षत्वक् भा २ एकत्र चूर्णं कृत्वा १० उत्कालयेत् । पानीयवट १६ पष्ठमाशं गृहीत्वा काथं, तत पाड्यावृक्षचूर्णं भा १, जीर्णपित्तुमन्दत्वक् भा २, व्याधिघातकवृक्षत्वक् चूर्णं भा १—एव भा ३, त्रिफला भा ४, उभय भा ३, उभय भा ७ एकत्र काथेन गुटिका आयलकप्रमाणा दिन प्रति बाह्ये तदुद्वर्तनम् । जातीफल भा १, टाकण भा ४, हरिद्रा भा १६, उपलोद भा १६, हीमज हरीतकी भा २५६, प्रपुत्राट भा १०२४, सूक्ष्मचूर्णं जलक जिनोद्वर्तनम् । पित्तप्रसूतउपशमनप्रयोगः ॥

15

श्रीराजनातप्रसूतचिकित्सा यथा—

प्रचलक्षुधा स्त्रीसेवाहेव्यासप्रवला शरीरे प्रस्वेदा गौरवर्णमण्डलानि बधिराणि भवन्ति । तापोऽधिको भवति तस्योपधम् । शुद्धो सोमराजीचूर्णं भा १, प्रपुत्राट चूर्णं भा १, कृष्णातिष्ठ भा १, पाडलवृक्षत्वक् भा १, पित्तुमन्दत्वक् भा १, त्रिफला भा ३—एव भा ९ चूर्णं कृत्वा विडालपदमात्रं प्रातः अपराह्णे वेलाद्वयं देयात् । वार ७ उद्वर्तनं यथापूर्वं कथितं वातप्रसूतं प्रणश्यति ॥

20

अतः श्लेष्मप्रसूतचिकित्सा—

आदो देहे कण्डुमनन्तरं विचचिकासदृशं सदृशानि खसराणि भवन्ति पुतिर्निर्गच्छति । कण्डुका भवति, श्यामा भवति, क्षुधा प्रणला चित्तभ्रमः, तस्योपधम्—सहचर भा १, गुलीजीम भा १, उपलोद भा १, त्रिफला भा ३, आनिली रोमी वृक्षत्वक् भा १ त्रिफलदुक ३, मिढी आपलि भा १, व्याधिघातकवृक्षत्वक् भा १, चित्रक भा १, वज्र भा १, विडग भा १—एव औषधं १६ एकत्र २५ मधुघृतेन गुटिका बदिरप्रमाणा, वेलाद्वयेन गुटिका २ देया, बाह्ये उद्वर्तनम् अश्वत्थवृक्षत्वक्चूर्णं गोमूत्रेण उद्वर्तनमेव दिन प्रति श्लेष्मकुष्ठनाशने प्रयोगः ॥

उदरकुष्ठचिकित्सा यथा—

उदम्बरउदराणि भवन्ति । शरीरे तापं करोति, प्रस्वेदो भवति, घर्घरशब्दं करोति, अतिक्षुधा गलति हस्त-पादादिकं, श्यामा करोति, अतः औषधपूर्वं पित्तक्रिया कार्या, उद्वर्तनं श्रीराजपूर्वोक्तं तैल ३० कथ्यते, सर्षपतैलक ४, पक्वइन्द्रायणीफलानि लक्षचूर्णतैलेन पचेत्, तेन गात्रमभ्यङ्गयेत् । बाह्ये

उद्वर्त्तनं उद्वर्त्तनाशः । विचर्चिकाकुष्ठक्रिया । पाद ऊर्ध्वं दातुं प्रमाणमात्रे भवति, जोवारिकणसदृशा
स्फोटकाचेपं निर्गच्छति, तत्र स्थाने तेजः करोति । महाकण्डु भवति, औषधं त्रिफलाचूर्णं भा. ३,
पिचुमन्दचूर्णं भा. ३, विडङ्ग भा. १, चित्रक भा. १, वज भा. १—चूर्णं कृत्वा भक्षयेत् । बाह्ये तैलं
नालिकेर कोपरा भा. १, सिंचलि भा. १, दांति भा. १, सोमराजी बीज भा. १, चणा भा. १,
5 उन्मत्तक बीज भा. १, तुम्बिनीबीज भा. १, सिणबीज भा. १—एते (तानि) अष्टौषधानि सर्पपरि...
तैलेनाभोग्य पाताल्यत्रे तैलं अन्धपात्रे । औषधानि अतिविष भा. १, सूंचल भा. १—एवं भागं
सूक्ष्मचूर्णं कृत्वा अधःपात्रे क्षेपयेत् । तैलं पाल्यते, अनेनाभ्यङ्गयेत् । विचर्चिकानाशः ॥

अतश्चतुर्विधददुः कथ्यते—

रसददुः, चर्मददुः, गजददुः, कर्कुटददुः तृणपत्ररस भा. १, बलपत्ररस भा. १, वमनीपत्ररस
10 भा. १, सामुद्रक भा. १, रक्तगुञ्जाचूर्णं भा. १—एकत्र कृत्वा ताम्रपात्रे कञ्जिकेन सह सूर्यतापे धारयेत्
यावन्नीलवर्णं भवति, दिन ३ पश्चाद् ददुं छाणकेन घर्षयित्वा लेपयेत् । पश्चात् श्रीरागउद्वर्त्तनं
कार्यम्, चतुर्विधददुं नाशयति ॥ महाक्षारं कथ्यते—

अर्कपत्रस्तप १, सामुद्रिक १, कनकफलपाली २, थोहरकाष्ठ हाथ २, भिल्लातकः ५०,
सोमराजीफल पाली २—गोमूत्रेण सर्वाणि औषधानि मर्दयेत् । पश्चाद् ददुःकुम्भनिरुन्धनं कृत्वा सूर्यतापे
15 शोषयित्वा पुटेत् । पुनः पुनः उपरि भस्म शुभ्रम् । अत औषधानि भा. ३, त्रिकटुक भा. ३, वज
भा. ३, विडङ्ग भा. ३, चित्रक भा. १, पुनर्नवा भा. १, कुष्ठ भा. १, जीराद्वय भा. २, अजमोद
भा. १, लहसण भा. १, हिङ्गु भा. १, सिन्धव-सौवर्चल भा. १—एतेषां सूक्ष्मं चूर्णं कृत्वा पूर्वक्षारसमं
मेलयित्वा सर्वोदरव्याधिषु देयम्, पित्ते न हि ।

प्रमेहे मूशलीचूर्णं, गङ्गुची-सत्त्वसंयुतम् ।

20 दुग्धाज्यमधुनो देयं, प्रमेहं नाशयेद् ध्रुवम् ॥

शुद्धसोम भा. १, आंबला भा. १, लिम्ब अन्तरत्वक् भा. १—त्रयाणां भूकी नवतर श्लिणि
हिणी पित्तविषये ॥

रस ग. १, वच्छनाग वा. २, गन्धक ग. २, एकत्र मर्दयेत् कज्जलिका स्यात् । ततः खल्वे
भल्लातकफलेन प्रहर १ मर्दयेत् । चित्रकरसेन घटिका ४ मर्दनं कृत्वा काचकुम्भके प्रक्षिप्य कपडां माटीं
25 दत्त्वा बालकायत्रेऽधोमुखकुम्भकं कृत्वा दीपशिखावहौ प्रहर ३ पाकः कार्यः । निष्पन्नरसो भवति ।

सोमराजीफलानि गोमूत्रमध्ये धारयेत् । प्रहर ८ तुसान्युत्तार्यं स्तुक्षाघं धारयेत्, ततो गोमूत्रं
उत्कालयेत्, घृतसदृशस्तम्भितेन सिद्धरस भा. १, साधितसोम भा. ३, स्तम्भितमूत्रेण गुटिका २१ तथा
दुग्ध सेर १ मध्ये सोमा विडालपदमात्रं, तस्याः पत्राणां चूर्णं तन्मात्रं प्रक्षिप्य आध्रकणं देयम् । दधि
भवति, मन्थयेत्, छासि रोगिणो देया, घृतं च । तेन घृतेन गुटिका २१ आदौ समुहृते गोमूत्रगुटिका
30 आमलकप्रमाणा दिनं प्रति देया । चतुर्थे दिने श्वेतस्थाने स्फोटका जायन्ते । प्रथमसप्तके गोमूत्रगुटिका ।
द्वितीयसप्तके मधुगुटिका । तृतीयसप्तके घृतगुटिका । सप्तकैकोर्ध्वं शुद्धसोमा, तथा छायायां शुष्कप्रमाणां

शुद्धगोमूत्रेण गुटिका, वास्ते लेप । तिलका भवन्ति । तृतीये वर्णे पतति । एव दिन २१ तथा पुन पुन दिन ६ पश्चात् वा स्यात् । पण्डितन्दुलोदक भोजने । दुग्ध घृत छार्सि च शुद्ध । आपला भा १, बहेडा भा २, हरीतकी भा ३, विडग भा ४, चित्रक भा ५, भिल्लातक भा ६, सोमराजी भा ७, लोहचूर्ण भा ८, भृङ्गराज भा ९ कालुषी भा १०, चूर्ण ग ३, तन्मध्ये रस ग १, गन्धक ग २, मूर्छार्थ पूर्वोपघ ग ३, मध्ये कृत्वा अम्लतरेण पिबेत् । मुखे गुलमेला २, गल्वामध्ये धारयेत् । बाह्ये कटुतैलेनाभ्यङ्गयेत् । तापे धार्यते, सप्तैकेन जायन्ते । सोमराजी गोमूत्र दिन ३, तत प्रक्षाल्य चूर्ण, ततो मूलकायभावना १, खदिरभावना १, कालुषीकायभावना १, भृङ्गराज भा १, अस्य भा १, त्रिफला मारितमावारितरलोह भा १, उभय ग ३, स्फोटकान्तर अम्ल तक पिबेत् । अम्ल क्षाराम्ल वर्जयेत् ।

तथा स्फोटकार्थे द्वितीयो योगो यथा—चित्रक भा ४, विडग भा ४, ताला भा ४, कृत-नालक भा ४, गुल भा ४, भिल्लातक भा १४, रस भा ६, गन्धक भा ८—एतच्चूर्ण ग ३ माता १० तरेण पिबेत् । दिन ७ बाले कटुतिलेनाभ्य (भ्यङ्गम्) । शेष पूर्ववत् ॥

तथा तृतीयो योग—गन्धक ग १, चित्रकसद्यचूर्णत्वचा ग १, शुद्धसोमा ग १—त्रयाणा चूर्ण घोलेन सह क १ पिबेत् । बाह्ये प्रलेपो यथा—पूर्वत्रयाणा चूर्ण दुग्धमध्ये कृत्वा आधुकण देय दधि भवति, तस्य घृत तेन प्रलेप । सप्तैकेन श्वेतचित्रस्थाने स्फोटका जायन्ते । ततो गोमूत्रेण शुद्धा सोमा गुटिका ताम्रभाजने खेदेन सह नीलवर्णेन घृष्टा, ततो बाह्ये प्रलेपो देय । तानद् यावद् वर्णे पतति । स्तोकचित्रे १५ बाह्योत्पादनविधि—नालिकेर कोपरा भा १, सीसव त्वचा भा १, भिल्लातक भा १, दन्तीत्वचा भा २—एकत्र कृत्वा सर्पपतिलेनाभ्यङ्ग्य पातालवन्ने तैलम्, श्वेतपापनि छाणखण्डेनोत्पाद्य तैलेनाभ्यङ्गयेत् पाचयति । ततस्त्रिलैलेन यावत् शेजति, अनया रीत्या तृतीयवेलाया श्वेतपापण नाशयति तथा उत्पाट ज्वालामुख्या ।

अथ सद्य त्रिकमूलेन तथा तेजस्तयरी-सज्जिकाहरितालकृष्णघचूरकशारु शिशिरटशारु श्वेत ऊष भा ६—सर्वेषा आरासणानुना । खण्डिका भा ६, उभय भा १२ सूक्ष्म कृत्वा कसीसपानीयेन २० वर्तयित्वा श्वेतत्रण छाणखण्डेन घर्षयित्वा लेपो देय, उत्पतन्ति । तत कुङ्कुम प्रधान लिम्बुकरसेन आमाब्देन च प्रलेपो देय, यावद् बहति । तथा गन्धा रोहउदो हलिहाइ हरियाल तह मणसिलाइ-सहिओ तिलतिले पाइमीसियउ नवपात्रि रविचिन्न रणि तत्तु दिन ७ दद्रु विरिगि चीपा च खसुज्जित न गणेइ सर्ति हिलेविहिलेवियउ कोडु विपल येह्नेइ ॥

मध्ये त्रिफला भा ९, लोहपनी भा १, खदिरकाय भावना ७, गोमूत्रकाय भावना ७, भृङ्गराज २५ भावना ७, रस भा १, गन्धक भा १, कज्जलिकामध्ये कृत्वा दिन प्रति बाल १२, कुयति गन्धक ग १, शुद्धसोमा ग १, कृष्णोदम्बरिका ग १—त्रयाणा चूर्ण दुग्ध म १ मध्ये कृत्वा आधयेत् दधि भवति । घोल कृत्वा पिबेत्, विस्फोटका जायन्ते । श्वेतचित्रकटुतैलेनाभ्यङ्ग्य तापे सणक सनाते निराते यथा स्यातव्यम् । तृतीये सप्तके मध्यत्रयाणा चूर्ण जलेन पातव्यम् । पण्डितोला खाडु दुग्ध घृतमोजी । तथा मग कृष्णचोला क्षिप्रचटिका घृत भोजने बाह्ये श्रुथा वावची कृष्णोदम्बरिकयोरेण वर्णे पतति । तथा, रोक्कवण-३० सटकाहनालिके मध्ये भृङ्गराजरसु इन्द्रवारुणीपत्ररस जासूणपुष्परस—एतैर्भरणीयम् । शृत्तिकया निरुध्य भूमिमध्ये कृत्वा शृत्तिकया पूर्वमुत्पाद्य पुट देय स्तोकस्तोकेन तेन मध्ये भागेन प्रलेपन वर्णे पतति ॥

हेम ग. १, तार ग. ३, रस १६, पीठी शुद्ध शुल्ब ग. १२ पत्राणि लेप्यं पुटेत् तुलनु पुटम् ॥

अथ पञ्चामृतरसः—

कृतलोहस्य भागाष्टौ, गन्धकामृतपूषणम् ।

अमृताभ्रस्य चाष्टौ, चूर्णमेकत्र कारयेत् ॥ १ ॥

..... ।

..... काचकुम्पे दिनद्वयम् ॥ २ ॥

पचितं वालुकायन्त्रे, वह्निचूर्णं रसायनम् ।

गुञ्जामात्रं ततो वृद्ध्या, देयं कृशेत्कये शुभम् ॥ ३ ॥

गौडे कसी च वालाके लताकसीचकाल्पः ।

सौराष्ट्रायां अग्निनु, अर्बुदविषये कौङ्कणे अलिन्तु (?) ॥ ४ ॥

राजचम्पं तथा चाम्लपत्राणि सदृशानि च ।

तेषां रसेन संभाव्य, लोहचारितरं भवेत् ॥ ५ ॥

षष्टितन्दूलसंमिश्रं, मीमाख्यो(ख्य)रसमारितम् ।

लोहपत्रैस्तथा हंसगन्धकैर्मुनिसंयुतः ॥ ६ ॥

स्त्रीपुण्यैः सप्तवारांश्च, सरपुङ्गुारसैः पुनः ।

सजलनालिकेरे सूक्ष्मं दिनान्येकविंशतिः ॥ ७ ॥

आमलकरसं मध्ये, तापेऽवधारयेत् ततः ।

गलायतुं कवालयेत्, मधुना वालतुर्यकाम् ॥ ८ ॥

विविधं गगमृमभक्षं, कीटं च काचपत्रं करोति ।

विकृतिं कीटं तु ग्लानुदं तथा काचम् (?) ॥ ९ ॥

कृष्णाभ्रं हृतहारसेन सप्तभावितम् ।

सटङ्कणं धमेत् खोटं काटं वर्गधकेन तु ॥ १० ॥

पुनर्धर्मे भवेद् भस्म, मृतं च रसायनम् ।

कृष्णाभ्रताम्रिह भस्मं च, गन्धकरसकज्जली ॥ ११ ॥

शुल्बचूर्णं समं सर्वं, मर्दितं त्रिफलाजलैः ।

वालुकायन्त्रके पक्वं, यामाष्टौ सर्वरोगहम् ॥ १२ ॥

पञ्चामृतं रसं देयं, शुद्धं चटितमातृकम् ।

रसस्य त्रिगुणं गन्धकज्जलीं भावयेत् ततः ॥ १३ ॥

मीणारज्जमहूसारकम्बीरछुण्ढिवीजकैः ।

पानाकाय फलव्योषदेवफलैस्तु सप्तधा ॥ १४ ॥

सैकोत्तरे पलाकत्रिभागमेकत्र कारयेत् ।

भैरवः सन्निपातेषु, रसः कपालवातजैः ॥ १५ ॥

दोषस्य निग्रहे नाशो राताष (१) देयो ज्ञात्वाऽनुमानतः ।

काचतुरनन्तरं वा. ४, ततो जलं करणीयम्, पथ्ये साकर करंबु देयः ॥

इति रसायनं समाप्तम् ॥

तिहुयणसामिणिविज्ञा महमंतो मूलमंत-तत्ततियं ।

इत्थ ठियं पि न नज्जइ गुरुवणसं विणा सम्मं ॥ २६ ॥ [३०]

यथा देवचन्द्रनाया पर्यन्ते अष्टा(ष्टमा)धिकारे गाथायुगलेन जिन वीरमेकगायया, तथा द्वितीय-
गायया श्रीचर्द्धमान भावजिन, यतोऽस्य शासन वर्तते, अन्तो वन्दितम् । तथाऽस्मिन् स्तवनेऽपि त्रिभुवन-
स्वामिन श्रीचर्द्धमानस्य विद्या । तथा महामन्त्रोऽपि श्रीवीरस्वामिन तथा मूलमन्त्रोऽपि च । तथा चाह
श्रीचर्द्धमानस्य धर्मचक्रम् । सर्वेषां तीर्थङ्कराणां धर्मचक्रं भवति यावदन्त तीर्थं वर्तते तावत् कालं तस्य
धर्मचक्रम् । साप्रत श्रीवर्धमानतीर्थं च वर्तते ततो धर्मचक्रं, श्रीवर्धमानस्वामिनी विद्या, समूलमन्त्रं च । ५
तथा चाह—महानिशीथस्तवने कथितं यथा—

“अरिहाणं नमो पूय ०” [इत्यादि पट्टत्रिंशद्गाथात्मकं स्तोत्रमेतत्सग्रहेऽन्यत्रोपन्यस्तत्वान्नात्र लिख्यते ।
पश्चात् पञ्चपरमेष्ठिचक्रापरनामचक्रोद्धारविधि, ध्यानविधि, आत्मरक्षाविधि, पट्कर्मविधिरित्यादिविषया
आलेखितास्तेऽपि अस्मिन् सग्रहे सत्तान्नात्र पुनरुल्लिख्यन्ते ॥]

सतिनाह सासनसुय-स्वित्देवया समस्तदेवा वच्चाण—“ॐ नमो अरहओ भगवओ सिज्जउ 10
मे भगवई जयवीरे सेणवीरे वद्धमाणवीरे जये विजये जयते अपराजिए स्वाहा ॥”

जिणमुह १ कलस २ परमिट्ठी ३ अग ४ मजलि ५ तहासणा ६ चज्जा ७ ।

गुरुही ८ ही ९ पवयया १० गुरु वा ११ सोहव ११ तहजली १२ चेव ॥

तओ गुरुमि सिज्ज अणुजा अणुजाणइ चद्धमाणविज्ज से ।

देइ पयट्ठा य मते अणुजाणइ पचारण अट्टारणाइ विहि ति ॥

15

“ॐ नमो भगवओ महईमहावीरवद्धमाणसामिस्स सिज्जउ मे महई महाविज्जा वीरे
जयते अपराजिए ॐ ह्रीं स्वाहा ॥”—एष वर्धमानमन्त्र ॥

“ॐ क्ष्ण (क्ष)”-अधिवासनायाम् ।

तथा—“ॐ ह्रीं हूं नमः वीराय स्वाहा”—प्रतिष्ठामन्त्र ॥

पतेऽनुजाप्यन्ते उपोऽध्यायस्य दाहिणकूले पत्ताए लम्बेलाए इमं विज्जं वारं ३ कहेइ ॥

20

“ॐ नमो अरहंताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो जायरियाण, ॐ नमो उवज्झा-
याण, ॐ नमो लोए सव्वसाहूण, ॐ नमो ओहिजिणाण, ॐ नमो परमोहिजिणाणं, ॐ
नमो सव्वोहिजिणाण, ॐ नमो अणतोहिजिणाण, ॐ नमो भगवओ अरहओ महावीरस्स
सिज्जउ मे भगवई महई महाविज्जा वीरे महावीरे सेणवीरे जये विजये जयते अपराजिए अणि-
हए ॐ ह्रीं स्वाहा ॥”

25

उवयारो वा चउत्थेण साहिज्जइ ।

“ॐ नमो खीरासवलद्वीण, ॐ नमो महुआसलद्वीण, ॐ नमो सभिन्नसोयाण, ॐ
नमो पयाणुसारीण, ॐ नमो कुट्टगउद्वीण, जमिय विज्जं पउजामि सा मे विज्जा प्रसिज्जउ ॥”

“ॐ अवतर सोमे सोमे कुरु कुरु, ॐ वग्गु निग्गु सुमणे सोमणसे महु महुरे ॐ
फट् स्वाहा ॥”—अधियामनामन्त्र ।

30

तथा सुश्रावकस्य त्रिभुवनस्वामिनीविद्या, महामन्त्र, मूलमन्त्र, इति तत्त्वत्रिकम् । तथा देव-गुरु-
धर्मविषये देवता महावीर । मणि-कनक-रत्नप्राकारत्रयमध्यस्य अशोरुवृन्तते रत्नमयसिंहासने चतुर्विध

छत्रत्रयविभूषितं पूर्वाभिमुखं देवं ध्यात्वा, ततः आग्नेयादि श्रीगौतमस्वामिप्रभृतिद्वादशपरिच्छदयुतं देवं १, गुरुगौतमादिगणधाराहानं कृत्वा २, धर्मचक्रमग्रे ३, स्थितं ध्यायेत् । इति आचार्योपाध्यायैर्ध्यातव्यम् ।

“ अरिहाण नमो पूयं० ” इत्यादिकथितमन्यैः साधुभिर्न ध्यातव्यम्, दुर्गन्धमलिनगात्रत्वात्, आशातनाभयाच्च । तथा मन्त्रः चतुःसप्तति अक्षरप्रमाणं, यथा—

५ “ ॐ नमो भगवओ वद्धमाणसामिस्स जस्सेयं चक्कं जलंतं गच्छइ आयासं पायालं लोयाणं भूयाणं जुए वा रण्णे वा रायंगणे वा वाहणे वंधणे मोहणे थंभणे ॐ सव्वसत्ताणं अपराजिओ भवामि स्वाहा ॥”

अथ महावीरस्तवनम् ॥

सुरविहियसमोसरणं महिमंडलमंडनं महावीरं ।
 १० संभरह भरहखित्तमि संपयं पयडतित्थयरं ॥ १ ॥
 आसाढसियछट्टीए पाणयपुप्फोत्तराउ अवयरियं ।
 कुंडग्गामे सिद्धत्थपणइणीतिसलाओ उयरम्मि ॥ २ ॥
 चित्तसियतेरसीए सुरगिरिसिंहासणम्मि इंदेहिं ।
 ण्हवियं कुंकुमचंदणसव्वोसहिसुरहिदव्वेहिं ॥ ३ ॥
 १५ कंचणवन्नं वरसीहलंछणं सुसत्तहत्थउच्चत्तं ।
 मग्गसिरकसिणदसमीइ वरिसदाणेण निक्खत्तं ॥ ४ ॥
 माहवसियदसमीए केवललच्छीए गाढमुवगूढं ।
 कत्तिय अमावसाए सिद्धिम पावाइ छट्टेणं ॥ ५ ॥
 मणि-कणय-रयणनिम्मियपायारब्भितरे असोयतले ।
 २० चउदेहं छत्ततयं कयरेहं चलियच्चमरोहं ॥ ६ ॥
 अग्गेयाइ विदिसाए ठियसिरिगोयमाइपरिसाए ।
 वारसयं सहिलासं सुयधम्मं रम्मओसरणं ॥ ७ ॥
 उदयंतकोडिदिणयर जलंतगुरु धम्मचक्ककिरणेहिं ।
 आयासं पायालं उज्जोयंतं महियलं च ॥ ८ ॥
 २५ ‘पणव-नमो भगवओ’ पभिई चउसहियसयरवन्नेहिं ।
 साहंतेहिं सिरिवद्धमाणसामिस्स सहिरेहिं ॥ ९ ॥
 रण-रायंगण-जुए-जंभण-थंभण-मोहणकरेहिं ।
 अपराजिओ भवामि सव्वेसिं जीवसत्ताणं ॥ १० ॥
 वंभेण सालयावाईयासुभूसयण एगभत्तेणं ।
 ३० मुणिपडिमापरिमाणं कुसुमसहस्सेहि अच्चेयं ॥ ११ ॥
 निजियचिंतामणि-कामधेणु-कप्पहुमं इमं चरियं ।
 सुमिणोवएस सोहग्गमाइमग्गहपवग्गंपि ॥ १२ ॥
 इय वीरजिणं सहस्सजक्खमायंग-सिद्धदेवी य ।
 सुमणोवएस सो वज्झं अज्झप्पं झायह तिसंज्झं ॥ १३ ॥

३५ इति महावीरस्तवनं समाप्तम् ॥

यदा यदा शुभध्यानादिकं प्रारभ्यते तदा तदाऽष्टाहिकापूर्वकम्, यतः—पञ्चदशकर्मभूमिभूतसर्पिण्य-वसर्पिण्योरष्टाहिकापूर्वकाणि सर्वाणि कर्माणि क्रियन्ते, संवत्सर-चातुर्मासेषु अष्टाहिकाऽतः शाश्वती ॥ इति द्रव्यनमस्कारप्रभावः कथितः ॥

तथा भावनमस्कारमाह—‘तत्तत्तिथिं’—तत्त्वत्रिक देव-गुरु-धर्मविषय, तथा चाह—

भावनमुद्धारयित्तिषहि जीवेहि अस्यकरणाह ।

गहियाणि य मुक्ताणि य अणतसो दव्वलिगाह ॥

[—श्रीजिनचन्द्रसूरिकृत-‘पचनमुद्धारफल्गुत्त’ गाथा ६७]

भावनमस्कार सम्यक्त्व तच्च—

6

जीवाइनवपयत्ये जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्त ।

भावेण सद्दहतो अयाणमाणे यि सम्मत्त ॥

त्रैलोक्यद्वयपट्टक नपट्टसहित जीवपट्टकायलेइया,

पञ्चान्ये चास्तिकाया प्रत समिति-गति-ज्ञान चारित्रभेदा ।

इत्येतन्मोक्षमूल त्रिभुवनमहित प्रोक्तमहेन्द्रिरीशे ,

10

प्रत्येति अहधाति स्पृगति च मतिमान् य स ये शुद्धदृष्टि ॥

व्याख्या—त्रैलोक्यमिति—अतीत-वर्तमान-भविष्यमेवेन त्रिधा काल, परमवसर्पिणीमेवेन द्विधा

काल, विंशतिकोटिकोटीना सागराणा समाप्यते पठरा, अत्रसर्पिण्या विपरीतास्त एव, तत्—

उत्सर्पिण्या तथा फालो द्वादशभिररे पुन ।

वर्तमान भविष्य चातीत चक्र प्रवर्तते ॥

15

अत्राप्यनन्तरमुक्तमस्ति तथा तत्त्वत्रिक बीज ‘अहं’ इति, तथा—

दधति वस्ततिमध्ये घर्णा अकार-ह्रस्वयो

रिति युगमथ शब्दग्रन्थपद मुनयो जगु ।

यदमृतकला विभ्रन्निन्दुज्वला रविभार्चिषा,

घनयति पद्मलघ्यान तदस्तु पद मुदे ॥

20

अनारोऽथ साक्षादमृतमयमूर्तिं मुग्ययति,

स्फुरच्छेफो रत्नत्रयमधिष्ठत सकलयति ।

समोह हृङ्गारो दुरितनिवह हन्ति सहसा,

स्मरेदेव जीवाक्षरमिति विभिन्नाक्षरपदम् ॥

“ॐ ह्रीं श्रीं अ हं अ मि आ उ सा नमः ।”

25

सिद्धचक्रस्य मूलमन्त्रोऽयम् । तथाऽनेन मूलमन्त्र महामन्त्र तत्त्वत्रिक प्रतिपादित, परं यन्मन्त्रे-
ऽहंमध्ये सायनाम, ततो वल्कानि—प्रथमवल्के मूलमन्त्र, द्वितीयवल्के पञ्चपरमेष्ठिन, तृतीयवल्के
ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपो-वीया, चतुर्थवल्के षोडशवल्क, ततोऽष्टलानि, तैष्वष्टौ वगा, ततो ह्रींक्षरेण
त्रिनेष्टित क्रींकिरुद्ध, ततोऽष्टमण्डल कन्गाकार कन्धन्य मुखे वक्त्रा ९, अधो नम्रमहा साध्या । तत
शुभिनीमण्डल दिक्षु क्षिं चचारि, कोणेषु ल ४, अग्रे दक्षिणभागे क्षेत्राधिपति, वामभागे गुरुपादुका ॥ 30

इति मण्डलविधि ॥

जाप ध्यायो कन् पूर्वोक्तमत्र स्थितमपि गुरुपदेन विना न ज्ञायते ॥

सुमरियमिच पि इम तच्च नासेइ मयलदुरियाइ ।

पारपरणे नाय त नत्थि मुह न ज कुणइ ॥ २७ ॥ [३१]

व्याख्या—स्मरणमात्रमिदं तत्त्वं नाशयति सकलदुरितानि परं तत्त्वं पारम्पर्येण गुरुपरम्परया तथा प्रथमानुयोग-गणितानुयोग-द्रव्यानुयोग-चरणकरणानुयोगेभ्यस्तथा लौकिकशास्त्रसारमध्याच्च ज्ञानं, तन्नास्ति सुखं यदन्त इह मर्त्यलोकेऽपि न कुरुते, तत्त्वे प्रयुक्ते सति लब्धय उत्पद्यन्ते । तथा—

आमोसहि विप्पोसहि खेलोसहि जल्लमोसहि चेव ।
 5 संभिन्नसोय उज्जुमइ सव्वोसहि चेव वोधव्वो ॥ १ ॥
 चारण-आसीविसा केवली य मणनाणिणो य पुव्वधरा ।
 अरिहंत-चक्कवट्टी वलदेवा वासुदेवा य ॥ २ ॥
 खीर-महु सप्पिरासव-कुट्टवुद्धी पयाणुसारी य ।
 तह वीयवुद्धि-तेयस-आहारग-सीयलेसा य ॥ ३ ॥
 10 वेउव्वियलद्धी अक्खीणमहाणसी पुलाका य ।
 परिणामतवसेणं एमाइ हवंति भणिय लद्धीओ ॥ ४ ॥
 भवसिद्धि य पुरिसाणं एयाओ हवंति भणिय लद्धीओ ।
 भवसिद्धि य महिलाणं जित्थिय जायंति तं बुच्छं ॥ ५ ॥
 अरिहंत १ चक्कि २ केसव ३ वल ४ संभिन्ने य ५ चारण ६ पुव्वा ७ ।
 15 गणहर ८ पुलाग ९ आहारगं १० च नहु भविमं(य)महिलाणं ॥ ६ ॥
 अभवियपुरिसाणं पुण दल पुव्विल्लाउ केवलित्तं च ।
 उज्जुमई विउलमई तेरस एयाउ न हु हुंति ॥ ७ ॥
 असत्ति-जिय महिलाणं पुण एयाओ हुंति भूयलद्धिसु ।
 महुखीरासवलद्धिओ नेया सेसाओ अविरुद्धा ॥ ८ ॥

20

एतासा लब्धीनां सुखं करोतीत्यर्थः ।

पंचनवकारतत्त्वं लेसेणं संसिअं अणुहवेणं ।
 सिरिमाणतुंग-माहिंदमुज्जलं सिवसुहं दितु ॥ २८ ॥

व्याख्या—पञ्चनमस्कारतत्त्वं श्रीमानतुङ्गसूरिभिस्तथा सुश्रावकमहेन्द्रसहितैः ब्राह्मणपाटके अनुभवः कृतः, ततः प्रकाशितम्, ततो यतीनां सावधानुभवं कर्तुं न युज्यते, ततः श्रावकयतीनां संयोगेनानुभवः उत्पद्यते, यत उक्तम्—

ज्ञानं क्रियादिविरहितं शिवदं न दृष्टं,
 नापि क्रियां श्रुतमृते शिवशर्महेतुः ।
 एतद् विचिन्त्य सुधिया द्वितीयेऽपि यत्नः,
 कार्यः प्रमादमदिरापरिवर्जितेन ॥

30

तथा संयोगेन पारत्रिकफलं स्यात्, ततस्तं गीतार्थसखाऽयं, दर्शितं मोक्षार्थं श्रीमानतुङ्गं उच्चैःस्थं लोकाग्रस्थितं महेन्द्रं महाप्रधानं शिवसौख्यं दिशेत् ॥

संभरह पढह झायह णिच्चं घोसेह णमह अरिहाइ ।
 सगपयं जइ इच्छह तस्सेव य अत्तणो णाणं ॥ २९ ॥

વ્યાख्या—યદિ યૂય સ્વર્ગપદ સ્વર્ગપર્ગમાત્મનો જ્ઞાન ચ ઇચ્છત, તદા એતત્ સ્તવન સમરત, પઠત, ધ્યાત, નિત્ય ધોપયત અરહા(અર્હદા)દીન્ પશ્વપરમેષ્ઠીન્ નમત । કોડર્થ ૨ એતસ્મિન્ સ્તવને ધ્યાતે સતિ આત્મનો જ્ઞાનમુત્પદ્યતે, મણિત ચ—

મોહત્યાગે યદાત્માન, યસ્યાત્માનિ વેત્તિ યત્ ।
તદાત્માનમાત્મના જ્ઞાન, તત્ત્વ સ્યાત્ શુદ્ધદર્શનમ્ ॥
આત્મવિજ્ઞાનિના દુઃખ, તિર્યગ્-નારકસમવમ્ ।
જન્તૂના હીયતે શીઘ્ર, શુદ્ધદર્શનલાભત ॥

5

નનુ ઉચસગ્ગો પીઢા કૂરગ્ગહદંસણં મયાસકા ।
જહિ વિ ન હુ હુતિ એ એ તહ વિ સગુજ્ઞ મણિજ્ઞાસુ ॥ ૩૦ ॥

વ્યાख्या—નનુ ઇતિ વિતર્કે । તિર્યગ્-મનુષ્ય દેવકૃત ઉપસર્ગ, તથા વ્યાધિ દારિદ્ર્ય માનસીકૃતા 10 પીઢા ચ, કૂરગ્ગહદર્શન, મયા અનેકવિધાસ્તેષા આ ર્હપત્ સ્તોત્રા, યદપિ એતે ન મનન્તિ, તતોડપિ સગુજ્ઞ શ્વેતધ્યાન કર્તવ્યમિતિ, એતાવતા આર્ત-રૌદ્રનિપેધ ॥

એસો પરમો મતો પરમરહસ્સો ઇમ તિહુયણમ્મિ ।
તા ફિમિહ બહુવિદેહિં પઢિએહિ પુસ્થયમરેહિ ॥ ૩૧ ॥

વ્યાख्या—એપ પરમમગ્ન, પરમ ગુજ્ઞ ત્રિમુખે નિશ્ચયેન, કિ બહુવિધૈર્નાનાશાસ્ત્રૈ પુસ્તકમારૈ 15 ઉક્ત ચ—

મુચ્છળ ધારસગ ત એવ સમરણ કીરણ જમ્હા ।
અરિહતનમોક્ષારો તમ્હા સો ધારસગ સ્તિ ॥

ઇતિ સ્તવન સારસમૂહમેકત્રિંશદ્વિગીર્થામિ સમુદ્યુત શ્રીમાનતુઙ્ગસૂરિમિઃ પ્રવચનરહસ્ય સંક્ષેપાત્ ॥
તથા એતાસા વ્યાખ્યાન, તથા ટીકા કૃતેતિ ॥

20

સમાપ્તેય નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા ॥

પરિચય

‘નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા’ નામે રચાયેલા પ્રથમી હ૦ લિ૦ પ્રતિ શ્રીમુક્તિકમલ જૈન જ્ઞાનમદિર, વડોદરાથી અમને મુનિરાજ શ્રીયશોવિજયજી મહારાજ મારફત પ્રાપ્ત થઈ હતી । આ ટીકા શ્રીમાન-તુગસૂરિએ રચેલા ‘નમસ્કારસારથગ્ન’માં પ્રસિદ્ધ થયેલ સ્તોત્રને અનુલક્ષીને રચવામા આવી છે એણે 25 જાણવામા આવ્યું ત્યારે હર્ષ થયો । પ્રથમ ક્ષણે લાગ્યું કે શ્રીમાનતુગસૂરિએ પોતાના સ્તોત્રમા જે અનેક વિષયોનો સમ્રહ કરીને ૨૯ મી ગાથામા જે પ્રતિજ્ઞા કરી છે તેનું રહસ્ય આ ટીકાપ્રથમથી સ્પષ્ટ થઈ જશે પણ એ ટીકાના અવરગમા ઉત્તરવાનો અમે જેમ જેમ પ્રયાસ કરવા લાગ્યા તેમ તેમ તે ટીકા અત્યંત ગૂઢ લાગવા માડી । અનેક વિષયોના સમ્રહથી મરેલી આ ટીકા સ્વયં વિશિષ્ટ પ્રથ જોવી જણાઈ ।

આ ટીકાપ્રથમી પ્રતિ ૫૦ પાનાની છે ને પ્રથ વે વિભાગમા વહેંચાયેલો છે । પ્રથમ વિભાગમા 30 ‘નમસ્કારસારથગ્ન’ સ્તોત્ર મૂલરૂપે આપેલ છે । તેના પડી આ સ્તોત્રને લગતો ‘સાધનનિધિફલ’ નામે આશ્વાય છે, જે ‘પચપદાશ્વાય’ શીર્ષકથી પ્રગટ કર્યા છે અને તેના ઉપરથી એક કોષ્ટક પણ તૈયાર

કરીને આપ્યું છે । આ સિવાય શ્રીજિનપ્રભસૂરિ વગેરે આચાર્યોએ રચેલાં સ્તોત્રો, તિજયપહુત સ્તોત્ર અને તત્સંબંધી મંત્રો, જ્વાલામાલિની મંત્ર વગેરે છે । વઢી, નમસ્કારને લગતા કેટલાક મંત્રો પણ આ વિભાગમાં સંગ્રહાયેલા છે, જે અન્યત્ર પ્રગટ કરેલ છે ।

વીજા વિભાગમાં ‘નવકારસારથવળ’ ની જૂદા ક્રમે ગાથાઓ આપીને તે તે ગાથાઓનો શબ્દાર્થ 5 ન આપતાં તેના આમ્નાયોનો સંગ્રહ આપ્યો છે, જે જૂદા જૂદા વિષયો ઉપર પ્રકાશ પાડે છે ।

એ વિષયોમાં યાસ કરીને વિવિધ ચક્રો, યંત્રિકાઓ, ચૂડામણિશાસ્ત્ર, આયશાસ્ત્ર, પંચસ્વરોદય, શરીર-સ્વરોદય, નાડીશાસ્ત્ર, જ્યોતિષ, અર્ધકાંડ, વૈદ્યકશાસ્ત્ર, જૈનતત્ત્વજ્ઞાન, મંત્રો વગેરે અનેક વિષયોનો સંગ્રહ કર્યો છે ।

આ વિષયો ઉપર પ્રકાશ પાડવાને અમે કેટલાક વિદ્વાનોનો સંપર્ક સાધ્યો પરંતુ એ પ્રયાસ સંપૂર્ણ 10 સફળ થયો નહિ । અમે સ્વયં આ ગ્રંથને ઝુકેલવા-રહસ્ય પામવા પ્રયત્ન કર્યો પણ સ્તોત્રકારે જે રહસ્ય ગૂંથી દીધું છે તે સ્પષ્ટ થઈ શક્યું નહીં, આથી એ ગ્રંથ જે સ્વરૂપે અમને મળ્યો છે તે સ્વરૂપે મૂલરૂપે પ્રગટ કરવાનો છેવટે નિર્ણય લીધો ।

આ ટીકાગ્રંથમાં ઘણી અશુદ્ધિઓ હતી । વીજી એક પ્રતિ મઢી આવેલી-ખરી, પણ તેમાંયે તેવી જ અશુદ્ધિઓ જોવામા આવી । આથી ભાષાની દૃષ્ટિએ સુધારીને એ ગ્રંથ જેવો ને તેવો અમે 15 અહીં પ્રગટ કરીએ છીએ । સંભવ છે કે એમાં અનેક અશુદ્ધિઓ રહી જવા પામી હોય ।

આ ટીકાગ્રંથમાં આવતા ‘સિદ્ધચક્રસ્તોત્ર’ ની સ્વતંત્ર છ-એક પ્રતિઓ અમને મઢી આવી તે ઉપરથી પાઠભેદો લઈને એ સ્તોત્રને અમે અહીં પ્રગટ કર્યું છે । વઢી, શ્રીમલ્લિષેણસૂરિરચિત ‘વિદ્યાનુશાસન’માં જે ‘સિદ્ધચક્રસ્તોત્ર’ સંસ્કૃતમાં આપેલું છે તેની આ સ્તોત્ર સાથે તુલના કરતાં તેનો આધાર આ પ્રાકૃત સ્તોત્ર હોય એમ લાગે છે, તેથી એ સ્તોત્ર પણ અમે ટિપ્પણીમાં આપી દીધું છે અને મૂલ સ્તોત્રનો શબ્દ કે 20 ભાવ લઈને ‘વિદ્યાનુશાસન’ગત સિદ્ધચક્રસ્તોત્રની રચનામાં જે સામ્ય લાગ્યું તેને અમે મોટા ટાઈપો અને પ્રાકૃત ગાથાઓના અંકનો નિર્દેશ કરવાપૂર્વક પ્રગટ કર્યું છે । આ ટીકાગ્રંથના કર્તા વિશે માહિતી મઢી નથી ।

કુવલયમાલાસંદર્ભો

અરહા જાણઢ સંવ્વ અરહા સંવ્વ પિ પાસઢ સમક્ખ ।

અરહા ભામઢ સંવ્વ અરહા વધૂ તિહુયણસ્સ ॥ [૨૧૭-૩૩]¹

અરહા ભાસઢ ધમ્મ અરહા ધમ્મસ્સ જાણે મેય ।

અરહા જિયાણ સરણ અરહા વધ પિ મોણ્ઢ ॥ [૨૧૮-૧]

અરહા તિલોય-પુજ્જો અરહા તિત્થફરો સુવમ્મસ્સ ।

અરહા સય પડુદ્ધો અરિહા પુરિસોત્તમો લોણ ॥ [૨૧૮-૨]

અરહા લોગ પદીવો અરહા ચક્ખૂ જયસ(સ્સ) સંવ્વસ્સ ।

અરહા તિણ્ણો લોણ અરહા મોક્ષ પરુવેઢ ॥ [૨૧૮-૩]

[એવ ચ વચ્ચતેસુ દિયહેસુ મહારહ-સાધૂ વિ ણાઠ્ઠણ થોગ-સેસ આઠય દિણ્ણ-ગુરુય-
નાલોયણો પઢિકત-સંવ્વ-પાપઢ્ઢાણો સલેહણા-સલિહિયગો સંવ્વહા કય-સંવ્વ-કાયવ્વો
ઉપવિઢ્ઢો સથારણ । તત્થ ય ણમોક્કાર-પરમો અચ્છિત્ત પયત્તો । અવિ ય ।]

એસ કરેમિ પણામ અરહતાણ વિસુદ્ધ-કમ્માણ ।

સંવાતિસય-સમમ્મા અરહતા મગલ મજ્જ ॥ [૨૭૭-૧૦]

ઉત્તમાર્ણ સંવ્વે ચઠ્ઠીસ જિણવરે ણમસામિ ।

હોહિતિ જૈ વિ સપ્પ તાણ પિ કઓ ણમોકારો ॥ [૨૭૭-૧૧]

અનુવાદ

શ્રી અરિહત ભગવત—અરિહત વધુ જાણે છે, અરિહત વધુ જ પ્રલક્ષ જુપ છે, અરિહત સત્ય માપે છે અને અરિહત ત્રણ મુગ્ધના વધુ છે ॥ [૨૧૭-૩૩]

અરિહત ધર્મ કહે છે, અરિહત ધર્મના ભેદને જાણે છે, અરિહત જીયોને શરણરૂપ છે અને અરિહત ધનને છોઢાવે (મૂકાવે) છે ॥ [૨૧૮-૧]

અરિહત ત્રણ લોકને પૂજ્ય છે, અરિહત શુદ્ધ ધર્મના તીર્થને કરનારા છે, અરિહત સ્વય સમુદ્ધ છે અને અરિહત લોકમા પુરુષોત્તમ છે ॥ [૨૧૮-૨]

અરિહત લોકપ્રદીપ છે, અરિહત સર્વ જગતના ચક્ષુ છે, અરિહત લોકમા તરેલા છે અને અરિહત મોક્ષને પ્રરૂપે છે ॥ [૨૧૮-૩]

- [૫ પ્રમાણે દિવસો જતા મહારથ માધુષ પળ આયુષ્ય થોડુ ઘાકી રહુ છે એમ જાણીને, ગુરુમહારાજ પાસે આલોચના કરી કે, સર્વ પાપસ્થાનરુપ પ્રતિક્રમણ કર્યું અને સલેપનાથી શરીરને સ્નેહિત કર્યું । એવી રીતે સમાપ્ત કર્યા છે સર્વ કર્તવ્યો જેણે એવા તે સથારામા થેઠા । હ્યા તેઓ નમસ્કારમા પરાયણ એવા માટે ઇચ્છુક વન્યા । (અને તેઓ નીચે મુજબ સ્ત્રવન કરવા લાગ્યા -)]

આ હુ વિશુદ્ધ કર્મ(પ્રવૃત્તિ, અનુષ્ઠાન)વાળા શ્રીઅરિહત ભગવતોને પ્રણામ કરુ છુ । સર્વ અતિશયોથી પરિપૂર્ણ શ્રીઅરિહત દેવો મને મગ્ધરૂપ હો ॥ [૨૭૭-૧૦]

શ્રીશ્વપ્રભદેવ વગેરે સર્વે ચોવીશે ત્રિનેશ્વરોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ । જેઓ સપ્રતિકાઢમા ઘર્તે છે તેઓને પણ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૭૭-૧૧]

૧ કાસનાં દેવનાગરીલિપિમાં સ્લોલ્ જરૂ મૂઢ પ્રંપત્તુ શુદ્ધ સ્વચ્ચે છે અને રોમનાલિપિમાં સ્લેલ્ અંક તેની પક્કિ પૂચ્ચે છે । દા ત શુદ્ધ ૨૧૭, ૫ ૩૩

- અવિરહિય-ળાણ-દંસણ-ચારિત્ત-પયત્ત-સિદ્ધિ-વર-મગ્ગો ।
 સાસય-સિવ-સુહ-મૂલો જિણ-મગ્ગો પાયહો જયહ ॥ [૧૫-24]
 સંસાર-ગહિર-સાયર-દુત્તારુત્તાર-તરણ-કજ્ઞેણ ।
 તિત્થ-કરણેક-સીલા સવ્વે વિ જયંતિ તિત્થયરા ॥ [૧૫-25]
 5 જહ આહરાણ વેજ્ઞો દુક્ખ-વિમોક્ખં કરેહ્ કિરિયાણ ।
 તહ જાણ જિયાય(ણ) જિણો દુક્ખં અવણેહ્ કિરિયાણ ॥ [૧૭૯-19]
 જહ ચોરાહ-ભયાણં રક્ખહ્ રાયા હમં જણં મીયં ।
 તહ જિણરાયા રક્ખહ્ સવ્વ-જણં કમ્મ-ચોરાણ ॥ [૧૭૯-20]
 જહ રુંમહ્ વચ્ચંતો જણો અયહેસુ તરલયં વાલં ।
 10 જિણ-જણો વિ તહ ચ્ચિય મવ્વં રુંમે અકજ્ઞેસુ ॥ [૧૭૯-21]
 જહ વંધુયણો પુરિસં રક્ખહ્ સત્તૂહિ પરિહવિજંતં ।
 તહ રક્ખહ્ ભગવં પિ હુ કમ્મ-મહાસત્તુ-સેણસ્સ ॥ [૧૭૯-22]
 જહ જણી કિર વાલં થણયચ્છીરેણ ણેહ્ પરિયટ્ઠિં ।
 તહ ભગવં વયણ-રસાયણેણ સવ્વં પિ પોસેહ્ ॥ [૧૭૯-23]
 15 વાલસ્સ જહા ધાઈ ણિઉણં અંજેહ્ અચ્છિવત્તાઈં ।
 ઇય ણાણ-સલાગાણ ભગવં ભવ્વાણ અંજેહ્ ॥ [૧૭૯-24]

- જેમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રમાં સતત પુરુષાર્થ એ શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ(મોક્ષ)માર્ગ છે, અને જે શાશ્વત કલ્યાણ અને સુખનું મૂલ છે એવો આ જિનમાર્ગ સાક્ષાત્ જયવંતો છે ॥ [૧૫-24]
- ગંભીર અને મુશ્કેલીથી તરી શકાય એવા સંસારસાગરનો પાર પામવા માટે તરવાના પ્રયોજનથી 20 તીર્થ કરવાના અદ્વિતીય સ્વભાવવાળા સર્વ તીર્થકરો જયવંતા વર્તે છે ॥ [૧૫-25]
- જેવી રીતે વૈદ્ય રોગીઓને (ચિકિત્સાદિ) ક્રિયા વડે કરીને દુઃખથી છોડાવે છે તેવી રીતે શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે જીવોના દુઃખને ધર્મક્રિયા વડે દૂર કરે છે, એમ તમે સમજો ॥ [૧૭૯-19]
- જેવી રીતે ભયમીત પ્રજાને રાજા ચોરાદિના ભયથી રક્ષે છે તેવી રીતે શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતરૂપી રાજા સર્વ જનનું કર્મચોરોથી રક્ષણ કરે છે ॥ [૧૭૯-20]
- 25 જે પ્રમાણે અંધારા કૂવામાં પડતા ચપલ વાલકને પિતા રોકી રાખે છે, તે પ્રમાણે શ્રીજિનેશ્વર પરમાત્મારૂપી પિતા અકાર્યમાં પડતા મન્ય આત્માને રોકી રાખે છે ॥ [૧૭૯-21]
- જે પ્રમાણે શત્રુથી પરાભવ પામતા પુરુષનું વંધુજન રક્ષણ કરે છે તે પ્રમાણે કર્મરૂપી મહાશત્રુની સેનાથી પરાભવ પામતા જીવનું શ્રીજિનેશ્વર ભગવંતે પણ નિશ્ચિત રક્ષણ કરે છે ॥ [૧૭૯-22]
- 30 જે પ્રમાણે માતા વાલકને ધાવણથી પુષ્ટ કરે છે તે પ્રમાણે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે પણ વચન-રસાયણ વડે સર્વનું પોષણ કરે છે ॥ [૧૭૯-23]
- જે પ્રમાણે ધાવમાતા વાલકની આંખની પાંપણોને સારી રીતે આંજે છે તે પ્રમાણે શ્રી તીર્થકર ભગવંતે પણ મન્યોના આંતરચક્ષુને જ્ઞાન શલાકાથી (સળીથી) આંજે છે ॥ [૧૭૯-24]

મળણસુ પિય વ માયં વ માયર સામિય ગુરુયણ વા ।
 ણિય-જીવિયં વ મળ્ણહ અહવા જીરાઓ અહિયર ॥ [૧૭૯-૨૬]
 હિયયસ્સ મઙ્ગલ દહઓ જારિસઓ જિણવરો તિહુવણમ્મિ ।
 કો અળ્ણો તારિસઓ હૂં ણાયં જિણરો ચેય ॥ [૧૭૯-૨૭]
 'જય સવ્વ-જીવ-વઘન સસાર-જલોહ-જાણ-સારિચ્છ ।
 જય જમ્મ-જરા-પજિય મરણ-વિમુક્કા જયાહિં તુમ ॥ [૨૪૨-૨૪]
 જય પુરિસ-સીહ જય જય તેલોક્કલ્લ-પત્થિય-પયાપ ।
 જય મોહ-મહામૂરણ રણ ણિજિય-રુમ્મ-સત્તુ-સય ॥ [૨૪૨-૨૫]
 જય સિદ્ધિપુરી-ગામિય-જય-જિય-સત્થાહ (સત્થાર) જયહિ સવ્વણ્ણુ ।
 જય સવ્વદસિ જિણવર સરણ મહ હોસુ સવ્વત્થ ॥' [૨૪૨-૨૬]
 જય સવ્વણ્ણુ મહાયસ જય ણાણ-દિવાયરેક જય ણાહ ।
 જય મોક્કસ મગ્ગ- ણાયગ જય મન-તીરેક-બોહિત્થ ॥ [૨૪૩-૨૩]
 જય સસાર-મહોદહિ દુક્કસ-સયાવત્ત મગ્ગ-તરગેહિ ।
 મોક્કસ-સુહ તીર-ગામિય ણમોત્થુ ણિજ્ઞામય-સરિચ્છ ॥ [૧૧-૪]
 જય સુરાસુર-કિણર નર નારી-સઘ-સયુયા મગ્ગ ।
 જય પદમ-ધમ્મ-દેસિ(સ)ય સિય જ્ઞાણુપ્પણ-ણાણવરા ॥ [૧૧૬-૧૪]

૧૫

૧૦

૧૫

। તે શ્રીજિનેશ્વર ભગવતને તમે પિતા, માતા, ભાઈ, સ્વામી, ગુરુજન કે પોતાનું જીવન માનો અથવા પોતાના જીવથી પણ અધિક માનો ॥ [૧૭૯-૨૬]

। મારા હૃદયને વહ્નિ જેવા શ્રીજિનેશ્વર ભગવત છે તેણે ત્રણે લોકમાં ધીજી કોણ છે ? હા ! સરેસર મેં જાણ્યું કે તેણે કેવળ શ્રીજિનેશ્વર ભગવત જ છે ॥ [૧૭૯-૨૭]

૨૦

। સર્વ જીવના યથુ, સસારમસુદ્રમાં નૌકા સમાન એના આપ જયવતા થતો । જન્મ-જરાથી રહિત અને મરણથી વિમુક્ત એના આપ જયવતા થતો ॥ [૨૪૨-૨૪]

। પુરુષસિંહ, ત્રણ લોકમાં પ્રસરેલા અદ્વિતીય પ્રતાપને ધરનાર, મોહનો અત્યંત નાશ કરનાર અને રણમાં સૈંકડો કર્મશત્રુઓને જીતનાર આપ જયવતા થતો ॥ [૨૪૨-૨૫]

સિદ્ધિપુરીમાં જનારા જગતના જીવોના માર્ગવાહ જય પામો । હે સર્વજ્ઞ ! વિજય પામો, હે ૨૦ સર્વદર્શી ! જયવતા રહો । હે શ્રીજિનેશ્વર ! મને સર્વત્ર ગરણરૂપ હો ॥ [૨૪૨-૨૬]

સર્વજ્ઞ, મહાયશ જય પામો । હે અદ્વિતીય જ્ઞાનદિશાકર, જગતના નાથ વિજય પામો । મોક્ષ માગના નાયક અને ભવતીરને પ્રાપ્ત કરાવના નિરૂપમ વહાણરૂપ આપ જયવતા થતો ॥ [૨૪૩-૨૩]

સસારમસુદ્રના ડુંગરરૂપ સંસારો આપના ચચલ તરંગોમાંથી મોક્ષરૂપ સુરમય કાઢે જનારા અને પહોંચાડનારા આપ જયવતા થતો । તેથી નિર્યોમક સમાન (હે ભગવત !) આપ ૩૦ જયવતા થતો ॥ [૧૧-૪]

સુર, અસુર, કિન્નર, નર અને નારીના સમુદાય યદે સ્તુતિ કરાવ્યા હે ભગવન્ ! આપ જયવતા થતો । ધર્મના આગ્ર ઉપદેશ આપ જય પામો । શુદ્ધધ્યાનથી વેદવિજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારા (હે ભગવન્ !) આપ જયવતા થતો ॥ [૧૧૬-૧૪]

જય પદમ-પુરિસ પુરિસિંદ-વિંદ-નાગિંદ-વંદિયચ્ચલણા ।

જય મંદરગિરિ-ગરુયાયર-ગુરુ-તવ-ચરણ-દિણ્ણ-વિણ્ણાણા ॥ [૧૧૬-15]

ણાહ તુમં ચિય સરણં તં ણાહો બંધવો વિ તં ચેવ ।

દંસણ-નાણ-સમગ્ગો સિવ-મગ્ગો દેસિઓ જેણ ॥ [૧૧૬-16]

5

જે પિયયમ-ગુરુ-વિરહ-જલણ-પજ્જલિય-તાવ-તવિયંગા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-2]

જે દૂસહ-ગુરુ-દારિદ્ર-વિદુયા દલિય-સેસ-ધણ-વિહવા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-3]

દોગચ્ચ-પંક-સંકા-કલંક-મલ-કલુસ-દૂમિયપ્પાણં ।

10

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-4]

સવ્વ-જણ-ણિંદિયાણં બંધુ-જણોહસણ-દુક્ખ-તવિયાણં ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-5]

જે જમ્મ-જરા-મરણોહ-દુક્ખ-સય-મીસણે જણે જીવા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-6]

15

જે હહણંક્રણ-તાહણ-વાહણ-ગુરુ-દુક્ખ-સાયરોગાઠા ।

કત્તો તાણં તાણં મોત્તું આણં જિણિંદાણં ॥ [૬૪-7]

પ્રથમ પુરુષ, ચક્રવર્તિઓના સમૂહ તેમજ નાગેન્દ્ર વડે ચરણમાં નમસ્કાર કરાવેલા (હે ભગવન્) આપ જયવંતા વર્તો । મેરુપર્વત કરતાં પળ (અધિક) ગુરુતાવાળા અને મહા તપ, ચરણ અને વિજ્ઞાનને આપનારા (હે ભગવન્ !) આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૧૧૬-15]

20

હે નાથ ! તમે જ શરણ છો, તમે જ નાથ છો અને બાંધવ પળ તમે જ છો; કે જેમણે દર્શન અને જ્ઞાનથી પૂર્ણ એવો મોક્ષમાર્ગ ઉપદેશ્યો છે ॥ [૧૧૬-16]

જેમનાં અંગો પ્રિયતમના મોટા વિરહરૂપી અગ્નિના પ્રજ્વલિત તાપથી તપ્ત છે તેમને શ્રીજિનેશ્વરની આજ્ઞા (આગળ) છોડીને વીજે ક્યાંથી શરણ હોઈ શકે ? [૬૪-2]

25 જેઓ દુઃસહ મહાદારિદ્રથી દુઃખી છે, સર્વ ધનવૈભવ જેમનો નાશ પામ્યો છે એવા આત્માઓ માટે શ્રીજિનેશ્વરની આજ્ઞા સિવાય અન્યત્ર ક્યાંથી રક્ષણ હોય ? [૬૪-3]

૧ દૌર્ગત્યરૂપ કાદવ, ૨ શંકારૂપ કલંક અને ૩ કર્મમલથી ઉત્પન્ન થયેલ ૪ કાલુષ્યથી દુઃખિત થયેલ જીવોને શ્રીજિનવચન સિવાય રક્ષણ ક્યાંથી હોય ? [૬૪-4]

સર્વ લોકથી નિંદાતા, સગાસંબંધીઓના ઉપહાસની પીડાથી ઉત્તપ્ત જીવોને શ્રીજિનવાણી સિવાય રક્ષણ ક્યાંથી હોય ? [૬૪-5]

30 જે જીવો જન્મ, જરા અને મૃત્યુના સમૂહરૂપ સેંકડો દુઃખથી ભયંકર એવા સંસારમાં રહ્યા છે તેમને શ્રીજિનવચન સિવાય રક્ષણ ક્યાંથી હોય ? [૬૪-6]

જે દહન (બાળવું), અંકન (ચિહ્નો કરવાં), તાહન (મારવું), વાહન (વહન કરાવવું)—એ મોટા દુઃખના સમુદ્રમાં ડૂબ્યા છે તેઓને શ્રીજિનાજ્ઞા સિવાય વીજે ક્યાંથી રક્ષણ હોય ? [૬૪-7]

૧ દૌર્ગત્ય=દુર્દશા અથવા દરિદ્રતા ૨ શંકા=સમ્યક્ત્વનું પ્રથમ દૂષણ. ૩ કર્મમલ=મોહનીય કર્મ. ૪ કાલુષ્ય=ચિત્તની મલિનતા

સસારમ્મિ અસારે દુહ-મય-સપાહ-વાહિયા જે ય ।

મોત્ત તાણ તાણ રૂત્તો વયણ જિર્ણિદાણ ॥ [૬૪-૮]

તઓ એવ સવ્વ-જય-જીવ સધાયસ્મ સવ્વ દુક્કર દુક્કિયસ્સ તેલોકેકલ્હ-પાયવાણ પિવ
જિણાણ આણ પમોત્તૂણ ણ અણ્ણ સરણ તેલોકે વિ અત્થિ ત્તિ ।

જર-મરણ-રોગ-રય-મલ કિલેસ ઝહુલમ્મિ ણપર સસારે ।

ણત્થિ સરણ જયમ્મિ વિ એક મોત્તૂણ જિણપયણ ॥ [૧૪૪-૨૫]

હમમ્મિ ણરયામર-તિરિય-મણુય-મન-મીમ પાયાલકલસે મહાકોવ-ધગધગેત-
કરાલ-જાલાડલ-ગાઢવાણલે જર મરણ-રોગ સતાપ કરિ-મયર-જલયર વિયરમાણ-દુરુત્તારે વહુ-
વિહ-કમ્મ-પરિણામ સાર-ળીસાર ણીર-પહહત્થે હત્થ-પરિયત્તમાણ-સપત્તિ-વિગત્તિ-મચ્છ પુચ્છ-
ચઢાધિ-જ્ઞમાણ-તુંગ-કુલ-તરગ-ભગિલ્લે રાય-રોસ-વેલા-જલ-પસરમાણ પમાહુમ્મૂલિજ્જત વેલા-
વળ-પુણ્ણ પાયવે સસાર-સાયરમ્મિ સિદ્ધ-પુરિ પાવય જાણવત્ત પિવ ભગવતાણ વયણ પાવિય'
તિ । [૧૪૫ 26 to 30]

જય દુઝ્ઝય-મોહ-મહા ગઢ-ગિદ્ધારણમ્મિ પચમુદ્ધા ।

જય વિસમ-કમ્મ-કાણણ-દહુળેક પયાપ-જલણ-સમા ॥ [૨૬૮-૧૩]

જય કોણાણલ-પસમિય-વિવેય-જલ-જલહરિદ-સારિચ્છા ।

જય માણુદ્ધર-પઞ્ચય-મુસુમૂરણ-પચ્છલા કુલિસા ॥ [૨૬૮-૧૪]

અને અસાર સંસારમા જેઓ સેંકડો દુ સોની પીઢાથી પીઢાપલા છે તેઓને શ્રીજિનવચન
વિના ઘીજે ક્યાથી રક્ષણ હોય ? [૬૪-૮]

માટે આ પ્રમાણે સર્વ દુ સોની દુ રિત એવા સમસ્ત જગતના જીવસમૂહને માટે ત્રણે
લોકમા અદ્વિતીય વૃક્ષ (આશ્રયસ્થાન) મમાન શ્રીજિનેશ્વર દેવોની આજ્ઞાને છોડીને અન્ય કાઈ 20
પણ શરણ ત્રણે લોકમા નથી ।

જ્યારે સસાર જરા, મરણ, રોગ, રજ, મલ અને ક્લેશથી ભરપૂર છે ત્યારે ત્રણે જગતમા
એક શ્રીજિનવચનને છોડીને અન્ય કોઈ શરણ નથી ॥ [૧૪૪-૨૦]

આ નારક, દેવ, માનવ અને તિર્યંચમનરૂપ ભયંકર પાતાલરુચ્છનાલ્લ, મહાનોંધરૂપ ધગધ-
ગના અને ભયંકર ગ્યાલ્લથી આકુલ વટગાનલવાગ, જરા મરણ, રોગ અને સતાપરૂપ, જલ્હસ્તિ, 25
મગર, જલચરોના ફરવાને કારણે મુશ્કેલીથી જેનો પાર પમાય એવા અનેક પ્રકારના કર્મપરિણામરૂપ
સારથી નિ માર લગ્ગના પટહસ્તગાલા (? વિસ્તારવાળા), આગ્રતીજતી સપત્તિ અને વિપત્તિરૂપ
મત્સ્યોના પુચ્છની ઠટાથી મેદાતા મોટી કુલતરળો (મોના)ના ભગવાળા અને રાગ-દ્વેષરૂપ
મરતી-નગ્ગના પ્રમરતા પ્રગાદ્ધી ડોયેડી નરવાતા કાઠાના ઘનના પુણ્યરૂપ વૃક્ષો જેગા છે એવા સસાર-
માગરમા મુક્તિનગરીને પ્રાપ્ત કરાવનાર વહાણ જેવું ભગવતનું વચન પ્રાપ્ત કર્યું । [૧૪૫-26 to 30] 30

દુર્જય મોહરૂપી મહા ગજેન્દ્રનું વિદ્યારણ કરવામા મિંહ સમાન, રિપમ કર્મવત્તને યાદી
નારવામા અજોડ પ્રચ્છ તાપવાળા અગ્નિ મમાન આપ જયવતા યર્તો ॥ [૨૬૮-૧૩]

ત્રોષરૂપી અગ્નિને શાત કરવામા વિરેકનલ્લથી ભરેલા યેષ્ઠ (પુષ્પરાયર્ત) મેષમમાન,
માનરૂપી ય્ચા પર્વતના ચૂરેચૂરા કરવામા સમર્થ ઘણમમાન આપ જયવતા યર્તો ॥ [૨૬૮-૧૪]

- જય માયા-રુસિય-મહાભુયંગિ તં નાગ-મણિ-સારિચ્છા ।
 જય લોહ-મહારક્ષસ-ણિણાસણ-સિદ્ધ-મંત-સમા ॥ [૨૬૮-15]
- જય અરૈ-રૈ-નાસણ જ(મ)ય-ણિજિય હાસ-વજિય જયાહિ ।
 જયહિ જુગુચ્છા-મુક્કા અસોય જય જયસુ તં દેવ ॥ [૨૬૮-16]
- 5 જયહિ ણ-પુરિસ ણ-મહિલા ણોભય જય વેય-વજિય જયાહિ ।
 સમ્મત્ત-મિચ્છ-રહિયા પંચ-વિહણ્ણાણ-ભય-મુક્કા ॥ [૨૬૮-17]
- અજ્ઞેવ અહં જાઓ અજ્ઞ ય પેચ્છામિ અજ્ઞ ણિસુણેમિ ।
 મગહા-રજ્જમ્મિ ઠિઓ દઢું તુહ વીર મુહયંદં ॥ [૨૬૮-18]
- તં નાહો તં સરણં તં માયા બંધવો તુમં તાઓ ।
 10 સાસય-સુહસ્સ મુણિવર જેણ તણ દેસિઓ મગ્ગો ॥ [૨૬૮-19]

માયારૂપ રોષિત મહાનાગની પ્રલે નાગમણિતુલ્ય, લોભરૂપ મહારાક્ષસનો સર્વથા નાશ કરવામાં સિદ્ધમંત્ર સમાન આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૨૬૮-15]

અરતિ અને રતિનો નાશ કરનારા, ભયથી ન જીતાયેલા (ભયરહિત, જિતભય); હાસ્યથી રહિત, જુગુપ્સાથી મુક્ત અને શોકથી રહિત હે દેવ ! આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૨૬૮-16]

- 15 પુરુષવેદથી રહિત, સ્ત્રીવેદથી રહિત, નપુંસકવેદથી રહિત, (અર્થાત્) વેદથી સર્વથા રહિત આપ જયવંતા વર્તો । (ક્ષાયોપશમિક કે ઉપશમ) સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વથી રહિત પાંચ પ્રકારના અજ્ઞાન (? જ્ઞાનાવરણ) અને ભયથી મુક્ત એવા આપ જયવંતા વર્તો ॥ [૨૬૮-17]

હે વીર ! મગધ રાજ્યમાં રહેલો હું આપના મુખચંદ્રને જોઈને આજે જ જન્મ પામ્યો (આજ પૂર્વે ગર્ભાવાસમાં હતો) ! આજે જ હું જોતો થયો (પૂર્વે હું આંધળો હતો) અને આજે 20 જ હું સાંભળતો થયો (પૂર્વે હું બહેરો હતો) ॥ [૨૬૮-18]

તમે જ નાથ છો, તમે જ શરણ છો, તમે જ માતા છો, તમે જ બંધવ છો, તમે જ પિતા છો, કારણકે હે મુનિવર ! તમે જ શાશ્વત સુખનો માર્ગ બતાવ્યો । (હે મુનિવર ! જે આપ વડે શાશ્વત સુખનો માર્ગ બતાવાયો તે આપ જ મારા નાથ છો, આપ જ શરણ છો, આપ જ માતા છો, આપ જ વંધુ છો અને આપ જ પિતા છો.) ॥ [૨૬૮-19]

સિદ્ધાણ ણમોકારો કરેશુ ભાવેણ કમ્મ સુદ્ધાણ ।
 મન-સય સહસ્સ-ચદ્ધ ઘત કમ્મિઘણ જેહિ ॥ [૨૭૭-26]
 સિઙ્ગતિ જે વિ સપઢ સિદ્ધા સિઙ્ગિસુ કમ્મ-સુદ્ધાણ ।
 તાણ સવ્વાણ ણમો તિવિહેણ કરણ-જોણ ॥ [૨૭૭-27]
 જે કેદ તિત્થ સિદ્ધા અતિત્થ સિદ્ધા વ એક-સિદ્ધા વા ।
 અહવા અણેગ-સિદ્ધા તે સવ્વે માનઓ વદે ॥ [૨૭૭-28]
 જે વિ સલિંગે સિદ્ધા ગિહિ-લિંગે કહ વિ જે કુલિંગે વા ।
 તિત્થપર-સિદ્ધ-સિદ્ધા સામણ્ણા જે વિ તે વંદે ॥ [૨૭૭-29]
 ઇત્થી-લિંગે સિદ્ધા પુરિસેણ ણપુસણ જે સિદ્ધા ।
 પચ્ચેય-યુદ્ધ-સિદ્ધા યુદ્ધ-સયયુદ્ધ-સિદ્ધા ય ॥ [૨૭૭-30]
 જે વિ ણિસણ્ણા સિદ્ધા અહવ ણિરણ્ણા ઠિયા વ ઉસ્સગે ।
 ઉત્તાણય-પાસેહ્ણા સવ્વે વદામિ તિવિહેણ ॥ [૨૭૭-31]
 ણિસિ-દિયસ-પદોસે વા સિદ્ધા મજ્જાહ-ગોસ-કાલે વા ।
 કાલ-વિવક્ષા સિદ્ધા સવ્વે વદમિ ભાવેણ ॥ [૨૭૭-32]
 જોવ્વણ-સિદ્ધા વાલા થેરા તહ મજ્જિમા ય જે સિદ્ધા ।
 દીઝણ-દીઝ-સિદ્ધા સવ્વે તિવિહેણ વદામિ ॥ [૨૭૮-1]

5

10

15

શ્રી સિદ્ધ મગવત—

લાપો મહોમા યાધેહુ કર્મરૂપી ઇધણ જેઓએ ધન્યુ છે, તે કર્મમલ્લથી રહિત થયેલા સિદ્ધોને
 અમે માનથી નમસ્કાર કરીએ છીએ ॥ [૨૭૭-26]

જેઓ કર્મક્ષયથી વર્તમાનકાલમા સિદ્ધ થાય છે, ભૂતકાલમા સિદ્ધ યયા છે અને ભવિષ્યમા 20
 સિદ્ધ થશે તે સર્વને ત્રણે પ્રકારના કરણયોગથી (મન, વચન અને કાયાથી) હુ નમસ્કાર કરુ
 છુ ॥ [૨૭૭-27]

જે કોઈ તીર્થસિદ્ધ થયા, અતીર્થસિદ્ધ થયા, એકસિદ્ધ થયા અથવા અનેકસિદ્ધ થયા તે સર્વને
 હુ માયપૂર્વક વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૭-28]

જે કોઈ સ્થલિંગે સિદ્ધ થયા, ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ થયા, ઘઠી જેઓ કોઈ રીતે અન્યલિંગે સિદ્ધ 25
 થયા, જેઓ તીર્થંકરસિદ્ધ થયા અને જે કોઈ સામાન્ય વેચલિપણે સિદ્ધ થયા તેઓને હુ વદન કરુ
 છુ ॥ [૨૭૭-29]

જેઓ સ્ત્રીલિંગે સિદ્ધ યયા, પુરુષલિંગે સિદ્ધ થયા, નપુસકલિંગે સિદ્ધ થયા, પ્રત્યેકયુદ્ધ સિદ્ધ
 થયા, યુદ્ધવોધિત સિદ્ધ થયા અથવા મ્વયયુદ્ધ સિદ્ધ થયા, ઘઠી જેઓ ઘેટેલા સિદ્ધ થયા, વિશિષ્ટ
 પ્રકારના કાઝસગ્ગમા ઝમા સિદ્ધ થયા, ચ્ચા, સૂતેલા અથવા પટેલે સૂતેલા સિદ્ધ થયા તે સર્વને 30
 હુ ત્રિવિધે વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૭-30-31]

રાત્રિના સમયે, દિવસના સમયે, સધ્યા સમયે, મધ્યાહ્ન સમયે અથવા પ્રાતઃ કાલ સમયે જેઓ સિદ્ધ
 થયા અથવા કાલની અપેક્ષા વગર જેઓ સિદ્ધ થયા તે મંત્રને હુ માયપૂર્વક વદુ છુ ॥ [૨૭૭-32]

જેઓ ચૌયનમા સિદ્ધ થયા, ત્રાણેણે સિદ્ધ થયા, સ્થવિર (વૃદ્ધ) પણે સિદ્ધ થયા, મધ્યમયયે
 મિદ્ધ થયા, જેઓ દ્વીપ કે સમુદ્રમા સિદ્ધ થયા તે સર્વને હુ ત્રિવિધે વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-1] 35

- દિવ્યાવહાર-સિદ્ધા સમુદ-સિદ્ધા ગિરીસુ જે સિદ્ધા ।
 જે કેહ ભાવ-સિદ્ધા સવ્વે તિવિહેણ વંદામિ ॥ [૨૭૮-૨]
 જે જત્થ કેહ સિદ્ધા કાલે સ્વેત્તે ય દવ્વ-ભાવે વા ।
 તે સવ્વે વંદે હં સિદ્ધે તિવિહેણ કરણેણ ॥ [૨૭૮-૩]
 5 સિદ્ધાણ ણમોકારો જહ્ લબ્ભહ આગણ મરણ-કાલે ।
 તા હોહ સુગહ-મગ્ગો અણ્ણો સિદ્ધિં પિ પાવેહ ॥ [૨૭૮-૪]
 સિદ્ધાણ ણમોકારો જહ્ કીરહ ભાવઓ અસંગેહિં ।
 રુંમહ્ કુગર્હ-મગ્ગં સગ્ગં સિદ્ધિં ચ પાવેહ ॥ [૨૭૮-૫]
 સિદ્ધાણ ણમોકારં તમ્હા સવ્વાયરેણ કાહામિ ।
 10 છેત્તૂણ મોહ-જાલં સિદ્ધિ-પુરિં જેણ પાવેમિ ॥ [૨૭૮-૬]
 પજ્જલિય-જ્ઞાણ-હુયવહ-કમ્મિધણ-દાહ-વિયલિય-ભવોહા ।
 અપુણાગમ-ઠાણ-ગયા સિદ્ધા વિ જયંતિ ભગવંતા [૧૫-૨૬]

દેવતા વડે અપહરણ કરાઈને જેઓ સિદ્ધ થયા, જેઓ સમુદ્રમાં સિદ્ધ થયા, જેઓ પર્વતો
 ઉપર સિદ્ધ થયા અને જે કોઈ ભાવસિદ્ધો થયા તે સર્વેને હું ત્રિવિધ કરણે વંદન કરું છું. ॥
 15 [૨૭૮-૨]

જેઓ જ્યાં કોઈપણ કાલે ક્ષેત્રે દ્રવ્યે કે ભાવે સિદ્ધ થયા તે સર્વ સિદ્ધોને હું ત્રિકરણ વડે
 વંદન કરું છું. ॥ [૨૭૮-૩]

મરણકાલ પ્રાપ્ત થયે છતે જો સિદ્ધોનો નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય તો ય સદ્ગતિનો નવો માર્ગ પ્રાપ્ત
 થાય કે મોક્ષ પળ પ્રાપ્ત થાય. ॥ [૨૭૮-૪]

20 જો અસંગભાવે સિદ્ધોને ભાવથી નમસ્કાર કરાય તો કુગતિનો માર્ગ રુંધાઈ જાય અને સ્વર્ગ
 અથવા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય. ॥ [૨૭૮-૫]

માટે સર્વોદરપૂર્વક હું સિદ્ધોને નમસ્કાર કરું છું; (કરીશ) જેથી મોહજાળને છેદીને હું
 મુક્તિપુરીને પામું. ॥ [૨૭૮-૬]

જેઓએ પ્રજ્વલિત ધ્યાન-હુતાશન વડે કર્મરૂપ ઇંધણને વાળી નાશવાથી ભવોના સમૂહનો
 25 નાશ કર્યો છે, જ્યાંથી ફરી આવવાનું નથી એવા સ્થાનને જેઓ પામ્યા છે તે સિદ્ધ ભગવંતો પણ
 જયવંતા વર્તે છે. ॥ [૧૫-૨૬]

પળમામિ ગળહરાળ જિળ-વયળ જેહિં સુત્ત-વધેળ ।
 વધેઝળ તહ કય પત્ત અમ્હારિસા જાવ ॥ [૨૭૮-૭]
 ચોદસ પુઞ્વીળ ળમો આયરિયાળ તહૂળ-પુઞ્વીળ ।
 વાયમ-પ્રસહાળ ળમો ળમો ય ંગારસગીળ ॥ [૨૭૮-૮]
 આયાર-ધરાળ ળમો ધરિઝઙ જેહિં પનયળ સયલ ।
 ળાળ-ધરાળ તાળ આયરિયાળ પળિપયામિ ॥ [૨૭૮-૯]
 ળાળાયાર-ધરાળ દસળ-ચરળે વિસુદ્ધ-ભાવાળ ।
 તપ વિરિય-ધરાળ ળમો આયરિયાળ સુધીરાળ ॥ [૨૭૮-૧૦]
 જિળ-વયળ દિપ્પત્ત દીવંતિ પુળો પુળો સસત્તીય ।
 પનયળ પમાસયાળ આયરિયાળ પળિપયામિ ॥ [૨૭૮-૧૧]
 ગૂઢ પવયળ-સાર અગોવળે સમુદ્ધ સરિસમ્મિ ।
 અમ્હારિસેહિં કત્તો ત ળઙ્ગઙ થોય-ચુદ્ધીહિ ॥ [૨૭૮-૧૨]
 ત પુળ આયરિયહિ પારપરળ દીવિય ંથ ।
 જદ્દ હોંતિ ળ આયરિયા કો ત જાળેઙ સારમિળ ॥ [૨૭૮-૧૩]
 દ્વયળ મેત્ત સુત્તં સૂઙ્ગદ્દ કેવલ તહિ અત્થો ।
 જ પુળ સે વક્કાળ ત આયરિયા પયાસેંતિ ॥ [૨૭૮-૧૪]

5

10

15

શ્રી આચાર્ય ભગવંત—

જેઓ જિનેશ્વર ભગવાનના ંચનને સૂત્રવધનથી વાધીને ંવુ કયું કે જે અમારા જેવા
 જીનો સુધી પહોંચ્યુ તે ગળધરોને (આચાર્યોને) હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૭]
 ચોદપૂર્વી તથા ન્યૂતપૂર્વી આચાર્યોને નમસ્કાર કરુ છુ । વાચકષ્ટપમ આચાર્યોને નમસ્કાર 20
 કરુ છુ । અગિયાર અગતા ધારક આચાર્યોને નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૮]
 આચારના ધારક આચાર્યોને નમસ્કાર કરુ છુ । જેઓ વઢે સફલ પ્રવચન ધારણ કરાય છે
 તે જ્ઞાનના ધારક આચાર્યોને હુ નમન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૯]
 જ્ઞાનાચારને ધારણ કરતા, દર્શન અને ચારિત્રમા વિસુદ્ધ ભાવવા઱, તપ અને વીયને ધારણ
 કરનારા તથા સારી રીતે ધીર ંગ આચાર્યોને નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૧૦] 25
 દેદીપ્યમાન જિતવચનને પોતાની શક્તિથી જેઓ વારવાર પ્રકાશિત કરે છે તે પ્રવચનને
 વીપાવનારા આચાર્યોને હુ નમન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-૧૧]
 સમુદ્ર સમાન અગ અને ંપાગમા સિદ્ધાતના ગૂઢ સારને અમારા જેવા અલ્પબુદ્ધિવા઱ કયાથી
 જાણી શકે ? (અર્થાત્--પ્રવચનનો સાર સમુદ્ર સમાન અગ અને ંપાગમા ગૂઢ રહેલો છે, તેને
 અમારા જેવા અલ્પબુદ્ધિવા઱ કયાથી જાણી શકે ?) તેને આચાર્યોં પરપરાં અહીં સુધી (અમારા 30
 સુધી) પ્રકાશિત કર્યો છે । જો આચાર્યો ન હોત તો આ સારને કોળ જાણત ? ॥ [૨૭૮-૧૨ 13]
 સૂચનમાત્ર કરવાથી સૂત્ર કહેવાય છે, તેમા કેવલ અર્થનુ સૂચન હોય છે, પળ તેનુ વિવરણ
 જો છે તે તો આચાર્યો પ્રકાશિત કરે છે ॥ [૨૭૮-૧૪]

વુદ્ધી-સિણેહ-જુત્તા આગમ-જલણેણ સુદ્ધુ દિપ્પંતા ।
 કહ પેચ્છુ એસ જળો સૂરિ-પર્ડવા જહિં નત્થિ ॥ [૨૭૮-15]
 ચારિત્ત-સીલ-કિરણો અણ્ણાણ-તમોહ-નાસણો વિમલો ।
 5 ચંદ-સમો આયરિઓ ભવિએ કુમુએ વ્વ વોહેઠ્ઠ ॥ [૨૭૮-16]
 દંસણ-વિમલ-પયાવો દસ-દિસ પસરંત-ણાણ-કિરણિહ્ણો ।
 જત્થ ણ રવિ વ્વ સૂરી મિચ્છત્ત-ત્તમંધઓ દેસો ॥ [૨૭૮-17]
 ઉજ્જોયઓ વ્વ સૂરો ફલઓ કપ્પહુમો વ્વ આયરિઓ ।
 ચિંતામણિ વ્વ સુહઓ જંગમ-તિત્થં ચ પણઓ હં ॥ [૨૭૮-18]
 જે જત્થ કેઠ્ઠે સ્વેત્તે કાલે ભાવે વ સવ્વહા અત્થિ ।
 10 તીતાણાગય-ભૂયા તે આયરિએ પણિવયામિ ॥ [૨૭૮-19]
 આયરિય-ળમોક્કારો જહ્ લબ્ભહ્ મરણ-કાલ વેલાએ ।
 ભાવેણ કીરમાણો સો હોહિહ્ વોહિ-લાભાએ ॥ [૨૭૮-20]
 આયરિય ળમોક્કારો જહ્ કીરહ્ તિવિહ્-જોગ-જુત્તેહિં ।
 તા જમ્મ-જરા-મરણે છિંદ્દહ્ વહુએ ણ સંદેહો ॥ [૨૭૮-21]
 15 આયરિય-ળમોક્કારો કીરંતો સલ્લગત્તણં હોઠ્ઠ ।
 હોઠ્ઠ ણરામર-સુહઓ અક્ખય-ફલ-દાણ-દુલ્લલિઓ ॥ [૨૭૮-22]

જ્યાં બુદ્ધિરૂપી સ્નેહ (તેલ) થી યુક્ત અને આગમરૂપી અગ્નિથી (જ્યોતિષી) સારી રીતે
 દીપતા આચાર્યરૂપી દીવા નથી ત્યાં આ લોક (જગત્જનો) કેવી રીતે દેખી શકે ? ॥ [૨૭૮-15]
 ચારિત્ર અને શીલરૂપી કિરણવાળો, અજ્ઞાન-અંધકારના સમૂહને નાશ કરનારો, નિર્મલ
 20 આચાર્યરૂપી ચંદ્ર^૧ કુમુદની જેમ ભવ્યોને વિકસિત કરે છે (વોધ પમાડે છે.) ॥ [૨૭૮-16]
 જ્યાં દર્શનરૂપી નિર્મલ પ્રતાપવાળો અને દશે દિશામાં પ્રસરતા જ્ઞાનરૂપી કિરણવાળો સૂર્ય
 સમાન આચાર્ય નથી તે દેશ મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારથી સભર (આંધળો) છે. ॥ [૨૭૮-17]
 આચાર્ય સૂર્ય સમાન ઉદ્યોતક (ઉદ્યોત કરનાર), કલ્પદ્રુમની જેમ (વાંછિત) ફળ દેનાર
 છે, ચિંતામણિની જેમ સુખ દેનાર છે, તે જંગમતીર્થસ્વરૂપ આચાર્યને હું નમસ્કાર કરું
 25 છું. ॥ [૨૭૮-18]
 જે કોઈ (આચાર્યો) જે ક્ષેત્રમાં, જે કાળમાં અને જે ભાવમાં સર્વ પ્રકારે રહેલા હોય તે
 અતીત અનાગત અને વર્તમાન આચાર્યોને હું નમસ્કાર કરું છું. ॥ [૨૭૮-19]
 જો મરણકાલ સમયે આચાર્યને નમસ્કાર પ્રાપ્ત થાય તો ભાવપૂર્વક કરાતો તે વોધિ
 (સમ્યક્ત્વ) ના લાભને માટે થાય છે. ॥ [૨૭૮-20]
 30 ત્રિવિધ યોગયુક્ત થઈને જો આચાર્યને નમસ્કાર કરવામાં આવે તો ઘણાં જન્મ, જરા, મરણને
 છેદે છે; એમાં સંદેહ નથી. ॥ [૨૭૮-21]
 આચાર્યને કરાતો નમસ્કાર શલ્યને કાપનાર થાય છે, મનુષ્ય અને દેવના સુખને આપનાર
 થાય છે અને અક્ષય ફળ દાનમાં દુર્લલિત (આગ્રહી^૨) થાય છે.^૩ ॥ [૨૭૮-22]

૧ જો કે મૂલમા ઉપમાલંકાર છે, છતાં અનુવાદમાં સરલતાની ખાતર રૂપકાલંકારનો પ્રયોગ કરવામાં આવ્યો છે.
 ૨ અવશ્યમેવ આપનાર. ૩ અથવા અક્ષયફળને આપવામાં નિપુણ હોય છે,

તમ્હા કરેમિ સન્ગાયરેણ સૂરીણ હો(હુ) ણમોક્કાર ।
 કમ્મ-કલરુ-વિમુક્કો અઢરા મોક્સ પિ પાવેસ્સ ॥ [૨૭૮-23]
 ણાણા લદ્ધિ-સમિદ્ધે સુય ણાણ-મહોયહિસ્સ પારગણ ।
 આસણ્ણ મન્ન-સત્તે સન્ને ગણહારિણો વદે ॥ [૨૫-27]
 ણાણ-ત્ત-વિરિય દસણ ચારિત્તાયાર-પચ વારારે ।
 પજ્જલિયાગમ-દીવે આયરિણ ચેવ પળમામિ ॥ [૨૫-28]

5

× × ×
 ઉવજ્ઞાયાણ ચ ણમો સગોત્તમ સુય ધરેતાણ ।
 સિમ્મ-ગણ-હિયટ્ટાણ જ્ઞરમાણાણ તય ચેય ॥ [૨૭૮-24]
 સુત્તસ્સ હોઠ્ઠ અત્થો સુત્ત પાઠેતિ તે ઉવજ્ઞાયા ।
 અજ્ઞાનાયાણ તમ્હા પળમહ પરમેણ ભાવેણ ॥ [૨૭૮-25]
 સજ્ઞાય-સલિલ ણિવહ જ્ઞરતિ જે ગિરિયહ વ્ય તદ્દિયહ ।
 અજ્ઞાનાયાણ તાણ મત્તીઈ અહ પળિયામિ ॥ [૨૭૮-26]
 જે કમ્મ-સુયટ્ટાણ સુત્ત પાઠેતિ સુદ્ધ-લેસિલ્લા ।
 ણ ગણેતિ ણિયય-દુક્કસં પળાઓ અજ્ઞાનાણ તે હ ॥ [૨૭૮-27]

10

15

માટે સર્વ આદરપૂર્વક હુ આચાર્યને નમસ્કાર કરુ છુ, (કે જેથી) અલ્પ સમયમા કર્મક-
 લક્ષી વિમુક્ત થઈને હુ મોક્ષને પળ પામુ ॥ [૨૭૮-23]

જુતા જુદા પ્રકારની લઘ્વિઓથી સમૃદ્ધ, શ્રુતજ્ઞાનરૂપ માગરના પારને પામેલા, નિકટમા
 મુક્તિગામી એવા સર્વ ગણધરોને હુ વદુ છુ ॥ [૨૫-27]

અને જ્ઞાનાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર, દર્શનાચાર અને ચારિત્રાચારરૂપ પચવિધ આચારના 20
 વ્યાપારનાજ અને જેમનો આગમદીપ પ્રજ્વલિત છે એવા આચાર્યોને હુ પ્રણામ કરુ છુ [૨૫-28]

× × ×
 શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવત—

અગ, ઉપાગ સહિત સૂત્રને ધારણ કરતા અને શિષ્યસમુદાયના હિતને માટે તેનુ સ્મરણ
 (પઠન-પાઠન) કરતા શ્રી ઉપાધ્યાય ભગવતોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૭૮-24] 25

સૂત્રને અર્થ હોય છે । તે ઉપાધ્યાયો સૂત્રને મળાવે છે । તેથી અધ્યાપન કરાવનારા ઉપાધ્યા
 યોને પરમભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરો ॥ [૨૭૮ 25]

સ્વાધ્યાયરૂપી જલ્લસમૂહને ગિરિતટની જેમ જેઓ પ્રતિદિન જ્ઞરાવે છે (અર્થાત્ જેમ પહાડ-
 માથી સતત જ્ઞરણ વહ્યા કરે છે તેમ જેમનામાથી સતત સ્વાધ્યાયજ્ઞરણ વહ્યા કરે છે), તે અધ્યા-
 પન કરાવનારા ઉપાધ્યાયોને હુ ભક્તિપૂર્વક નમન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-26] 30

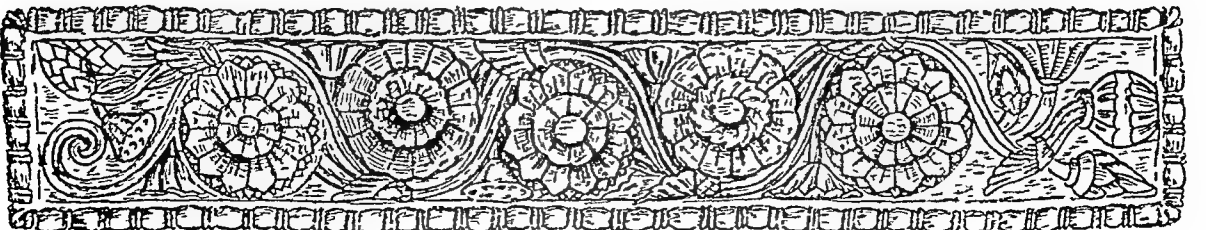
શુદ્ધલેશ્યાનાઝા જેઓ કર્મક્ષયને માટે સૂત્રને મળાવે છે, અને (મળાવવામા) પોતાના કષ્ટ
 (શ્રમને) ગણકારતા નથી, તે ઉપાધ્યાયને હુ નમન કરુ છુ ॥ [૨૭૮-27]

5

10

અજ્ઞાવયાણ તેસિં ભદં જે ણાણ-દંસણ-સમિદ્ધા ।
 વહુ-ભવિય-ત્રોહ-જણયં ઝરંતિ સુત્તં સયા-કાલં ॥ [૨૭૮-28]
 અજ્ઞાવયસ્સ પણમહ જસ્સ પસાણ સન્વ-સુત્તાણિ ।
 ણઙ્ગંતિ પઢિઙ્ગંતિ ય પઢમં ચિય સન્વ-સાધૂહિં ॥ [૨૭૮-29]
 ઉવજ્ઞાય-ળમોક્કારો કીરંતો મરણ-દેસ-કાલમ્મિ ।
 કુગઇં રુંભઇ સહસા સોગઇ-મગ્ગમ્મિ ઉવણેઇ ॥ [૨૭૮-30]
 ઉવજ્ઞાય-ળમોક્કારો કીરંતો કુણઇ વોહિ-લામં તુ ।
 તમ્હા પણમહ સન્વાયરેણ અજ્ઞાવયં મુણિણો ॥ [૨૭૮-31]
 ઉવજ્ઞાય-ળમોક્કારો સુહાણ સન્વાણ હોઇ તં મૂલં ।
 દુક્ખસ્યં ચ કાઉં જીયં ઠાવેઇ મોક્ખમ્મિ ॥ [૨૭૮-32]
 સુય-સુત્ત-ગુણ-ધારણ-અજ્ઞયણજ્ઞાયણેક-તલ્લિચ્છે ।
 ઉવયાર-કરણ-સીલે વંદામિ અહં ઉવજ્ઞાણ ॥ [૧૫-29]

- જ્ઞાન અને દર્શનની સમૃદ્ધિવાળા જેઓ ઘણા ભવ્ય આત્માઓના વોધને ઉત્પન્ન કરનાર સૂત્રને
 સદાકાલ સ્મરે છે (અધ્યયન-અધ્યાપન કરાવે છે) તે ઉપાધ્યાયોનું કલ્યાણ હો. ॥ [૨૭૮-28]
- 15 જેમના પ્રસાદથી સર્વ સાધુઓ સર્વ સૂત્રોને પ્રથમ જાણે છે અને ભણે છે તે ઉપાધ્યાયને
 નમસ્કાર કરો. ॥ [૨૭૮-29]
- મરણ સમયે ઉપાધ્યાયોને કરાતો નમસ્કાર કુગતિને એકદમ રોકે છે અને સદ્ગતિના માર્ગમાં
 લઈ જાય છે. ॥ [૨૭૮-30]
- ઉપાધ્યાયોને કરાતો નમસ્કાર વોધિલાભને (સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિને) કરે છે, માટે મુનિઓને
 20 ભણાવનાર ઉપાધ્યાયોને તમે સર્વ આદરપૂર્વક નમન કરો. ॥ [૨૭૮-31]
- ઉપાધ્યાયને નમસ્કાર સર્વ સુખનું મૂળ છે, અને તે દુઃખનો નાશ કરીને જીવને મોક્ષમાં
 સ્થાપન કરે છે. ॥ [૨૭૮-32]
- શ્રુતજ્ઞાનને ગુણવું, ધારણ કરવું, ભણવું, ભણાવવું — એમાં જ તહીન, ઉપકાર કરવાના
 શીલવાળા ઉપાધ્યાયોને હું વંદું છું. (અથવા શ્રુતજ્ઞાનને ગુણવાની, ધારણ કરવાની, ભણવાની અને
 25 ભણાવવાની જ માત્ર લેણ્યાવાળા અને ઉપકાર કરવામાં પરાયણ એવા ઉપાધ્યાયોને હું વંદન
 કરું છું.) ॥ [૧૫-29]

સાહુણ ણમોકાર કરેમિ તિવિહેણ કરણ-જોણ !
 જેણ મન-લક્ષ-ચદ્ધ રણેણ પાપ વિનાસેમિ ॥ [૨૭૯-1]^૧
 પળમહ તિ-ગુત્તિ-ગુત્તે વિલુત્ત-મિન્હુત્ત-પત્ત-સમ્મત્તે ।
 કમ્મ-કરવત્ત-પત્તે ઉત્તમ-સત્તે પણિયમિ ॥ [૨૭૯-2]
 પચ્છુ સમિર્સુ જણે તિ સદ્ધ-પઢિપેહ્ણમ્મિ ગુરુ-મહે ।
 ચ્ચ-વિરુહા- પમ્મુકે મય-મોહ-વિગ્ગણે ધીરે ॥ [૨૭૯-3]
 પળમામિ સુદ્ધ લેસે કસાય-પરિવજ્ઞિણે જિયાણ હિણે ।
 છજીવ-કાય-રક્ષણ-પરે ય પા(પ)રપર પત્તે ॥ [૨૭૯-4]
 ચ્ચ-સણ્ણા-વિપ્પજઢે દઢવ્ણે વય-ગુણેહિં સજુત્તે ।
 ઉત્તમ સત્તે પળજો અપમત્તે સવ્વ-કાલ પિ ॥ [૨૭૯-5]
 પરિસહ-વલ-પઢિમહે ઉયસમ્મ-સહે પહમ્મિ મોક્ષસ્સ ।
 વિરુહા-પમાય-રહિણે સહિણે વદામિ સમણે હં ॥ [૨૭૯-6]
 સમણે સુયગે સુમણે સમણે ય પાવ-પંકસસ્સેણે ।
 સવણે સુહણે સમણે ય સચ્ચણે સાહુ અહ વદે ॥ [૨૭૯-7]

શ્રી સાધુ ભગવત—

15

ત્રિવિધ કરણયોગ વઢે સાધુઓને હુ નમસ્કાર કરુ છુ, જેથી લાગો ભવોમા બાધેલુ પાપ
 ક્ષણમાત્રમા નાશ કરુ ॥ [૨૭૯-1]

મિથ્યાત્વનો નાશ કરી સમ્યક્ત્વને પામેલા અને ત્રણ ગુણિથી ગુણ (એવા મુનિઓને)
 નમસ્કાર કરો, કર્મ (રૂપ કાષ્ઠ)ને કાપવા માટે કરવત (રૂપ સયમ)ને પામેલા મુનિઓને હુ પ્રણામ
 કરુ છુ ॥ [૨૭૯-2]

20

પાંચ સમિતિમા ચતનાવાળા, ત્રણ ક્ષત્યને પીલવામા મહામહા સમાન, ચાર પ્રકારની વિક-
 થાથી સર્વથા મુક્ત (રહિત), મદ અને મોહથી રહિત, ધીર, શુદ્ધલેશ્યાવાળા, કપાયથી ઘર્જિત,
 જીવોને હિતકર, છ જીવનિકાયની રક્ષામા તત્પર અને પરમ પારને પામેલા (અથવા પરપરા-
 ગુણશ્રેણીને પામેલા મુનિઓને) હુ વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૯-3-4]

ચાર સહાયી દૂર રહેલા, દઢવ્રતવાળા, વ્રતના ગુણોથી યુક્ત અને ઉત્તમસત્ત્વવાળા એવા
 અપ્રમત્ત (મુનિઓને) હુ સદાકાલ પ્રણામ કરુ છુ ॥ [૨૭૯-5]

મોક્ષમાર્ગમા પરીપદરૂપ સૈન્યના પ્રતિમહા, ઉપસર્ગને સહન કરનારા, વિકથા અને પ્રમાદથી
 રહિત અને હિતયુક્ત એવા શ્રમણોને હુ વદુ છુ ॥ [૨૭૯-6]

વઢી તપસ્વી, ક્ષત્તને અનુસરનારા, પ્રશસ્ત મનવાળા, ક્ષમાશ્રમણ, પાપપકને નહીં સેવનારા,
 મહાવ્રતવાળા, સુખ આપનારા (સુભગ), શમવાળા અને સત્યને અનુસરનારા એવા સાધુ ભગવતોને
 હુ વદન કરુ છુ ॥ [૨૭૯-7] (૧)

સાહૂણ ણમોક્કારો જહ્ લબ્ભહ્ મરણ-દેસ-કાલમ્મિ ।
 ચિંતામણિં પિ લદ્ધં કિં મગ્ગસિ કાય-મણિયાહં ॥ [૨૭૯-૮]
 સાહૂણ ણમોક્કારો કીરંતો અવહરેજ્જ જં પાવં ।
 પાવાણ કત્થ હિયાં ણિવસહ્ એસો અડણ્ણાણ ॥ [૨૭૯-૯]
 સાહૂણ ણમોક્કારો કીરંતો ભાવ-મેત્ત-સંસુદ્ધો ।
 સયલ-સુહાણં મૂલં મોક્ખસ્સ ય કારણં હોહ ॥ [૨૭૯-૧૦]
 તમ્હા કરેમિ સવ્વાયરેણ સાહૂણ તં ણમોક્કારં ।
 તરિઁણ ભવ-સમુદ્ધં મોક્ખય-દીવં ચ પાવેમિ ॥ [૨૭૯-૧૧]
 ધંમ્મ-મહોવહિ-સરિસે કમ્મ-મહાસેલ-કઠિણ-કુલિસત્થે ।
 યંતિ-ગુણ-સાર-ગરુણ ઉવસગ્ગ-સહે તરુ-સમાણે ॥ [૩૪-૯]
 પંચ-મહવ્વય-ફલ-ભાર-રેહિરે ગુત્તિ-કુસુમ-ચેંચહ્ણ ॥ [૩૪-૧૦]
 સીલંગ-પત્ત-કલિણ કપ્પતરુ-રયણ-સારિચ્છે ॥ [૩૪-૧૦]
 જીવાજીવ-વિહાણં કજ્ઞાકજ્ઞ-ફલ-વિરયણા-સારં ।
 સાધૂણ સમાયારં આયારં કે વિ જ્ઞાયંતિ ॥ [૩૪-૧૧]

15 જો (તને) મરણ વખતે સાધુઓને નમસ્કાર (કરવાનું) પ્રાપ્ત થાય (સાધુવંદન મળે) તો તો ત્વરેત્વર ચિતામણિ પણ મળી ગયું ! તો પછી કાચમણિઓને (તું) શું જોવે છે ? ॥ [૨૭૯-૮]

જે કારણે સાધુને કરાયેલો નમસ્કાર પાપને હરે છે (માટે) પુણ્ય વગરના પાપીઓના હૃદયમાં આ (સાધુનમસ્કાર) ક્યાંથી વસે ? [૨૭૯-૯]

સાધુઓને ભાવમાત્રથી કરાતો વિશુદ્ધ નમસ્કાર સકલ સુખનું મૂલ અને મોક્ષનું કારણ 20 છે ॥ [૨૭૯-૧૦]

માટે સર્વ આદરપૂર્વક તે (ભાવ) નમસ્કારને હું કરું છું, (જેથી) ભવસમુદ્રને તરીને મોક્ષરૂપ દ્વીપને પ્રાપ્ત કરું ! ॥ [૨૭-૧૧]

ધર્મના મહાસમુદ્ર સમાન, કર્મરૂપી મહાપર્વતને (ભેદવા) માટે કઠિન વજ્રસ્વરૂપ, ક્ષમા-ગુણના સાર વડે ગૌરવવંત, ઉપસર્ગોને સહન કરવામાં વૃક્ષ સમાન, તથા પાંચમહાવ્રતરૂપી ફલના 25 ભાર (સમૂહ)થી શોભતા, ગુત્તિરૂપ પુષ્પોથી સુંદર અને (અઢાર હજાર) શીલંગરૂપ પત્રોથી યુક્ત એવા શ્રેષ્ઠ કલ્પવૃક્ષ સમાન કેટલાએક સાધુ ભગવંતોજીવ-અજીવનું જેમાં વિધાન છે એવા, કાર્ય-અકાર્યના ફલની વિશિષ્ટ રચનાના સારવાળા અને સાધુઓની સમાચારીને કહેતા (એવા) શ્રી આચારાંગ સૂત્રનું ધ્યાન ધરે છે (સ્વાધ્યાય કરે છે) ॥ [૩૪-૯-૧૦-૧૧]

૧ 'કુવલયમાલા' પુરંદરદત્ત નામનો રાજા ધર્મેન્દન નામના આચાર્યના દર્શનાર્થે એક ઉદ્યાનમાં જાય છે ત્યાં તે આચાર્યના સાધુઓને તેણે જોયા. ત્યારનું આ વર્ણન છે.

સ સમય-પર-સમયાણ સૂઝજડ જેણ સમય-સન્માવ ।
 સૂતયડ સૂયગડં અણે રિસિણો અણુગુણેતિ ॥ [૩૪-12]
 અણેતથ સુદ્વિયા સજમમ્મિ ણિસુણેતિ કે વિ ઠાણગ ।
 અણે પઢતિ ધણ્ણા સમવાય સઞ્ચ વિજ્ઞાણ ॥ [૩૪-13]
 સસાર-ભાવ મુણિણો મુણિણો અણે વિયાહ-પણ્ણત્તી ।
 અમય-રસ-મીસિય પિપ વયણે ચિય ણર ધારેતિ ॥ [૩૪-14]
 ણાયા-ધમ્મ-ફહાઓ કહેંતિ અણે ઉવાસગ-દસાઓ ।
 અતગઢ-દસા અવરે અણુત્તર-દસા અણુગુણેતિ ॥ [૩૪-15]
 જાણય પુચ્છ પુચ્છઈ ગણહારી સાહણ તિલોય-ગુરુ ।
 ફુડ પળ્હા વાગરણ પઢતિ પળ્હાઈ-વાગરણ ॥ [૩૪-16]
 વિત્થરિય-સયલ તિહુયણ-પસત્થ-સત્થત્થ-અત્થ-સત્થાહ(ર) ।
 સમય-સય દિઢિયાય કે વિ કયત્થા અહિજ્ઞતિ ॥ [૩૪-17]
 જીવાણ પળ્ણાણ પળ્ણવણં પળ્ણવેંતિ પળ્ણવયા ।
 સ્સરિય-પળ્ણત્તિ ચિય ગુણેતિ તહ ચદ-પળ્ણત્તિ ॥ [૩૪-18]

6

10

જેનાયી સ્વસમય (સ્વર્ણ) અને પરસમય (પરર્ણ)ના સિદ્ધાંતોના રહસ્યને સૂચવાયુ છે 15
 એવા શ્રીસૂત્રક્રતાગ સૂત્રનુ અન્ય મુનિવરો અનુગુણન કરે છે ॥ [૩૪-12]

સમમમા સુસ્થિત એવા ધીજા કેટલાક (ધન્ય) મુનિઓ (ઠાણગ) સ્થાનાગ સૂત્રને સામંજે છે,
 ધીજા કેટલાક ધય મુનિઓ સર્વ વિદ્યાઓના સમવાયરૂપ શ્રીસમવાયાગ સૂત્રને મળે છે ॥ [૩૪-13]

સસારભાવને જાણનારા અન્ય મુનિવરો જાણે અમૃતરસયી મિશ્રિત હોય તેમ (વિદ્યાહપળ્ણત્તિ)
 વ્યાપ્યાપ્રદ્ધાતિ-ભગવતી સૂત્રને મુદ્દમા (કળ્ઠમા) ધારણ કરે છે (સ્વાધ્યાય કરે છે) ॥ [૩૪-14] 20

કેટલાક જ્ઞાતાધર્મકયા અગતી કયાઓ ફહે છે, અન્ય મુનિવરો વ્પાસકદ્શાગનુ અનુગુણ
 કરે છે, ધીજા અતગઢદશાગનુ અનુગુણન કરે છે અને કેટલાક અનુત્તરોપપાતિકદ્શાગનુ અનુગુણ
 કરે છે ॥ [૩૪-15]

જાણકાર સુદ્ધ એવા શ્રીગણધર ભગવતે પ્રશ્નો પૂછ્યા અને ત્રિલોકગુરુ શ્રીતીર્થકર પરમાત્મા
 ઉત્તરો આપ્યા, તે પ્રશ્નોત્તરમ્બરૂપ પ્રશ્નવ્યાકરણસૂત્રને કેટલાક મુનિવરો મળે છે ॥ [૩૪-16] 25

કેટલાક વિદ્વાન મુનિવરો ત્રણે મુચનના સકલ પ્રશસ્ત શાસ્ત્રાર્યોરૂપ અર્થને (માર્ગને સપ્રહ-
 નાર) માટે સાધ્યગાહરૂપ અને સંકલ્પો સિદ્ધાંતોથી યુક્ત એવા 'દૃષ્ટિવાદ'ને મળે છે ॥ [૩૪-17]

જીવોનુ જેમા પ્રરૂપણ છે એના પ્રનાપના સૂત્રને પ્રક્ષાપ્ત મુનિવરો પ્રરૂપે છે । કેટલાક
 સૂર્યપ્રદ્ધાતિને અને (કેટલાક) ચંદ્રપ્રદ્ધાતિને ગુણે છે ॥ [૩૪-18]

અળ્લાઈ ય ગણહર-ભાસિયાઈ સામણ-કેવલિ-કયાઈ ।
 પત્તેય-સયંબુદ્ધેઈ વિરડ્યાઈ ગુણેંતિ મહરિસિણો ॥ [૩૪-19]
 કત્થઈ પંચાવયવં દસહ ચ્ચિય સાહણં પરૂવેંતિ ।
 પચ્ચક્ષણુમાણ-પમાણ-ચઠ્ઠકયં ચ અળ્ણે વિયારેંતિ ॥ [૩૪-20]
 5 ભવ-જલહિ-જાણવત્તં પેમ્મ-મહારાય-ણિયલ-ણિદલણં ।
 કમ્મસદ્ધ-ગંઠિ-વજ્જં અળ્ણે ધમ્મં પરિકહેંતિ ॥ [૩૪-21]
 મોહંધયાર-રવિણો પર-વાય(ઈ)-કુરંગ-દરિય-કેસરિણો ।
 ણય-સય-ચ્ચર-ણહરિચ્છે અળ્ણે અહ વાડ્ણો તત્થ ॥ [૩૪-22]
 લોયાલોગ-પયાસં દૂરંતર-સળ્હ-વત્થુ-પજ્જોયં ।
 10 કેવલિ-સુત્ત-ણિવદ્ધં ણિમિત્તમળ્ણે વિયારંતિ ॥ [૩૪-23]
 ણાણા-જીઉપ્પત્તી-સુવળ્ણ-મણિ-રયણ-ધાઉ-સંજોયં ।
 જાણંતિ જણિય-જોણી (?) જોણીણં પાહુડં અળ્ણે ॥ [૩૪-24]
 અટ્ઠિ-સય-પંજરા ઇવ તવ-સોસિય-ચમ્મ-મેત્ત પઢિવદ્ધા ।
 આવદ્ધ-કિડિગિડિ-લા પેચ્છઈ ય તવસ્સિણો અળ્ણે ॥ [૩૪-25]

15 વઢી, કેટલાક મહર્ષિઓ ગણધરભાષિત, સામાન્યકેવલીકૃત, પ્રત્યેકબુદ્ધરચિત સ્વયંસંબુદ્ધ-
 રચિત સૂત્રોને ગુણે છે ॥ [૩૪-19]

કોઈ સ્થળે પચ્ચાવયવ સાધનને અને કોઈ સ્થળે દશ પ્રકારના સાધનને (તર્કને) (કેટલાક
 મુનિઓ) પ્રરૂપે છે, પ્રત્યક્ષ-અનુમાન પ્રમુખ ચાર પ્રમાણને કેટલાક મુનિવરો વિચારે છે ॥ [૩૪-20]

20 ભવસમુદ્ર તરવાને નૌકા સમાન, રાગરૂપ મહારાજાના વન્ધનને તોડનાર અને કર્મગ્રંથિને
 માટે વજ્ર સમાન એવા ધર્મને અન્ય મુનિવરો કહે છે-ઉપદેશે છે ॥ [૩૪-21]

ત્યાં મોહાંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્ય સમાન અને પરવાદીરૂપ મૃગલાંઓનું વિદારણ કરનાર
 સેંકડો નયરૂપી તીક્ષ્ણ નચવાળા કેસરી સિંહ સમાન કેટલાક વાદીઓ છે ॥ [૩૪-22]

કેવલિપ્રજ્ઞા સૂત્રોમાં કહેલ, લોકાલોકને પ્રકાશ કરનાર, દૂર અને અન્તરિત એવી સૂક્ષ્મ
 વસ્તુઓને પણ પ્રકાશિત કરનાર નિમિત્તશાસ્ત્રને (કેટલાક) મુનિઓ વિચારે છે ॥ [૩૪-23]

25 વિવિધ જીવોની ઉત્પત્તિનું સ્વરૂપ, સુવર્ણ, મણિ, રત્ન અને ધાતુના સંયોગનું સ્વરૂપ અને
 જન્મની યોનિઓનું સ્વરૂપ જેમાં છે એવા યોનિપ્રાપ્ત આગમને કેટલાક મુનિઓ જાણે છે ॥ [૩૪-24]

તપવડે શોષાઈ ગયેલ માંસના કારણે કેવળ ચામડું જ જેમના દેહપર રહ્યું છે એવા, કહ
 કહ એવો અવાજ જેમના હાડકાંઓમાંથી થયા કરે છે એવા કેટલાક તપસ્વી મુનિવરોને જાણે
 સેંકડો હાડકાંના પિંજર ન હોય એવા તે જુએ છે ॥ [૩૪-25]

લલિય ત્રયણત્થ-સાર સન્નાલકાર-ગિવ્વહિય-સોહ ।

અમય પ્પવાહ-મહુર અણ્ણે કવ્વ વિટતતિ ॥ [૩૪-૨૬]

વહુ તત-મત-વિજ્ઞા વિયાણયા સિદ્ધ-જોય-જોહિસિયા ।

અચ્છતિ અણુગુણેતા અવરે સિદ્ધત-સારાહ ॥ [૩૪-૨૭]

મણ-ચયણ કાય-ગુત્તા ણિરુદ્ધ-ળીસાસ ણિચ્છલચ્છીયા ।

જિણ-ચયણ જ્ઞાયતા અણ્ણે પહિમા-મયા મુણિણો ॥ [૩૪-૨૮]

અવિ ય કહિંચિ પહિમા-મયા, કહિંચિ ણિયમ દિયા, કહિંચિ વીરાસણ દિયા, કહિંચિ ઉકુહ્યાસણ-દિયા, કહિંચિ ગોદોહસઠિયા, કહિંચિ પડમાસણ-દિય ત્તિ । અવિ ય ॥

હ્ય પેચ્છહ સો રાયા સજ્ઞાય-રણ તવસ્સિણો ધીરે ।

ણિત્થિણ મવ-સમુદ્દે રુંદેણ જિણિદ-પોણ ॥ [૩૪-૩૧]

કેદ્દ પઢતિ સરુણા અવરે પાઢેતિ ધમ્મ સત્થાહ ।

અવરે ગુણેતિ અવરે પુચ્છતિ ય સસણ કેદ્દ ॥ [૮૭-૨૦]

વક્કણાતિ કયત્થા અવરે વિ મુણેતિ કે વિ ગીયત્થા ।

અવરે રણતિ કવ્વ અવરે જ્ઞાણમ્મિ વટ્ઠતિ ॥ [૮૭-૨૧]

સુદર વચનો અને અર્થોના સારવાળા, સર્વ અલકારોથી જેની શોભા થયેલી છે એવા અને 15 અમૃતના પ્રવાહ સમ મધુર એવા કાવ્યને કેટલાક મુનિઓ ગૂણે છે ॥ [૩૪-૨૬]

કેટલાક અનેક મત્રો, તત્રો અને વિદ્યાઓના જાણકાર, કેટલાક યોગમા નિષ્ણાત, કેટલાક જ્યોતિષમા સિદ્ધ અને સિદ્ધાંતના સારને અનુગુણતા મુનિઓ ત્યા વિચરમાન છે ॥ [૩૪-૨૭]

મન, વચન અને કાયાની ગુપ્તિથી ગુપ્ત, શ્વાસને રોકીને અને સ્થિર દૃષ્ટિવાળા થઈને (ક્રુમક પ્રાણાયામ સહિત નાસામદૃષ્ટિવટે) જિનવચનનું ધ્યાન કરતા કેટલાક પ્રતિમાધારી મુનિઓ ત્યા 20 છે ॥ [૩૪-૨૮]

ઘડી, ક્યાંક પ્રતિમાગત, તો ક્યાંક નિયમમા રહેલા, તો કોઈ સ્થલે વીરાસને રહેલા, તો કોઈ સ્થલે ઉલ્લુકાસને રહેલા, 1 વઘી કોઈ સ્થાને ગોદોહનિકાસને રહેલા અને કોઈ સ્થાને પદ્માસને રહેલા મુનિઓ (ત્યા) છે ॥

આવી રીતે તે રાજાએ સ્વાધ્યાયમા મમ્મ, તપસ્વી, ધીર અને શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની (સયમરૂપ) 25 વિશાલ નૌકા વડે ભવસમુદ્રના (પારને) કિનારાને પામેલા એવા સાધુ ભગવતો જોયા ॥ [૩૪-૩૧]

કેટલાક મુનિઓ શકુનશાસ્ત્ર મળે છે, વીજા ધર્મશાસ્ત્રોને મળાવે છે, ધીજા ઘડી ધર્મશાસ્ત્રોનો સ્વાધ્યાય કરે છે અને અન્ય કેટલાક સશયને પૂછે છે ॥ [૮૭-૨૦]

ધીજા કેટલાક કૃતાર્થ (વિદ્વાન) મુનિઓ વ્યાખ્યાન કરે છે, કેટલાક ગીતાર્થો પણ સામઢે છે, ધીના કાવ્યને રચે છે અને અન્ય કેટલાક ધ્યાનમા રહે છે ॥ [૮૭-૨૧]

સુસ્ત્રસંતિ ય ગુરુણો વેયાવચ્ચં કરેંતિ અણ્ણે વિ ।

અણ્ણે સામાયારિં સિક્ખંતિ ય સુત્થિયા વહુસો ॥ [૮૭-22]

દંસણ-રયણં-અણ્ણે પાલેંતિ ય કે વિ કહ વિ ચારિત્તં ।

જિણવર-ગણહર-રઙ્ગયં અણ્ણે ણાણં પસંસંતિ ॥ [૮૭-23] અવિ ય ॥

5

સુત્તત્થ-સંસયાઙ્ગ ય અવરે પુચ્છંતિ કે વિ તત્થેવ ।

સદ્દત્થોભયજુત્તે કરેંતિ અવ્ભાસં વાયમ્મિ ॥ [૮૭-24]

ધમ્માધમ્મ-પયત્થે કે વિ ણિરૂવેંતિ હેઝ-વાદેહિં ।

જીવાણ વંધ-મોક્ષપયં ચ ભાવેંતિ અણ્ણે વિ ॥ [૮૭-25]

તેલોક-વંદણિજ્ઞે-સુકજ્ઞાણમ્મિ કે વિ વટ્ટંતિ ।

10

અણ્ણે દોગ્ગઙ્ગ-ણાસં ધમ્મજ્ઞાણં સમછીણા ॥ [૮૭-26]

મય-માણ-કોહ-લોહે અવરે ણિંદંતિ દિઢ્ઢ-માહપ્પા ।

દુહ-સય-પઝરાવત્તં અવરે ણિંદંતિ ભવ-જલહિં ॥ [૮૭-27]

ઙ્ગ દેસ-ભત્ત-મહિલા-રાય-કહાણત્થં વજ્જિઙ્ગં દૂરં ।

સજ્ઞાય-જ્ઞાણ-ણિરણ અહ પેચ્છઙ્ગ સાહુણો રાયા ॥ [૮૭-28]

15

અન્ય કેટલાક ગુરુમહારાજની શુશ્રૂષા કરે છે, કેટલાક વેયાવચ્ચ કરે છે, અન્ય સુસ્થિત મુનિઓ વારંવાર સમાચારીને (આચારને) શીખે છે ॥ [૮૭-22]

અન્ય મુનિઓ દર્શનરત્નને સાચવે છે, તો કેટલાક કોઈપણ ભોગે ચારિત્રને આરાધે છે, વઢી વીજા મુનિવરો શ્રી જિનવરો (સૂત્રથી કહેલ) અને ગણધરો (અર્થથી) રત્ન જ્ઞાનને પ્રશંસે છે ॥ [૮૭-23] વઢી—

20

કેટલાક ત્યાં સૂત્રાર્થના સંશયને પૂછે છે અને કેટલાક સૂત્ર, અર્થ અને તદુભયથી યુક્ત એવા વાદમાં અભ્યાસ કરે છે ॥ [૮૭-24]

કેટલાક હેતુવાદવડે ધર્માધર્મ પદાર્થોને પ્રરૂપે છે, અન્ય વઢી જીવોના વંધ અને મોક્ષ-પદને વિચારે છે ॥ [૮૭-25]

ત્રણ લોકને વન્દનીય એવા શુદ્ધધ્યાનમાં કેટલાક સ્થિર થયા છે, તો કેટલાક દુર્ગતિના
25 વિનાશક ધર્મધ્યાનમાં સારી રીતે લીન થયા છે ॥ [૮૭-26]

મદ, માન, ક્રોધ, લોભના માહાત્મ્ય-પ્રભાવ-વિપાકને જાણતા કેટલાક ક્રોધાદિને નિંદે છે, તો કેટલાક સેંકડો દુઃખોના ઘણા આવર્તોથી ભરેલા ભવસમુદ્રને નિંદે છે ॥ [૮૭-27]

એ પ્રમાણે દેશકથા, ભક્તકથા, સ્ત્રીકથા અને રાજકથાના અનર્થોને દૂરથી તજીને સ્વાધ્યાય અને ધ્યાનમાં રક્ત એવા સાધુઓને રાજા જુએ છે ॥ [૮૭-28]

‘જ કળય કળય ચિય ણ હોહ કાલેણ ત પુણો લોહ ।
 ઇય ણાણ-વિસુદ્ધ-મણા જે સાહુ તે પુણો સાહુ ॥ [૧૦-૩૨]
 પચ મહવ્વય જુત્તે તિ ગુત્તિ-ગુત્તે વિલુત્ત-મિચ્છતે ।
 વદામિ અપ્પમત્તે તે સાહુ સજમ પત્તે ॥ [૧૫-૩૦]
 ચારિત્ત ણાણ-દસણ-તત્ત-વિણય-મહાબલેણ જિણિરૂણ ।
 મહિય જેહિં સિત્ત-પુર ણમો ણમો તાણ સાધૂણ ॥ [૨૧૫-૭]
 કેહ્યા સ્વણ વિસુદ્ધો વિરત્ત સમયમ્મિ કાય-મણ-ગુત્તો ।
 ચરણ-રૂરણાણુયોગ ધમ્મજ્ઞાયણે અણુગુણેસ્સ ॥ [૨૧૩-૧૪]
 કહ્યા ઉવસંત મણો કમ્મ-મહાસેલ કઠિણ-કુલિસત્થ ।
 વજ્જ પિવ અણવજ્જ કાહ ગોસે પહિક્કમણ ॥ [૨૧૩-૧૫] 10
 કહ્યા કય-કાયવ્વો સુમણો સુત્તત્થ પોરિસિં કાઠ ।
 વેરગ્ગ મગ્ગ-લગ્ગો ધમ્મજ્ઞાણમ્મિ વહિસ્સ ॥ [૨૧૩-૧૬]
 કહ્યા ણુ અસમતો છટ્ટટ્ટમ-ત્તવ-વિસેસ-સસતો ।
 જુય મેત્ત-ણિમિય-દિટ્ઠી ગોચર-ચરિય પગ્ગિસ્સ ॥ [૨૧૩-૧૭]

જે સોહુ તે પારેપાર સોહુ જ છે, કાલ જતા પળ તે કવીણ લોહુ થયુ નથી, એ પ્રમાણે જે 15
 સાધુ જ્ઞાનથી વિશુદ્ધ મનવાળા છે તે સાધુઓ જ સરા સાધુ છે ॥ [૧૦-૩૨]

પચમહાવ્રતથી યુક્ત, ત્રણ ગુણિથી ગુણ, મિથ્યાત્વથી વિમુક્ત અને સયમને પ્રાપ્ત થયેલા એવા
 તે અપ્રમત્ત મુનિરોને હુ વદુ છુ ॥ [૧૫-૩૦]

જ્ઞાન, વર્ણન, ચારિત્ર, તપ અને વિનયરૂપ મહાસૈ યરડે જેઓએ (મોહ પર) વિજય મેલ્લીને
 શિવપુર (મોક્ષનગર) પ્રાપ્ત કર્યું છે તે સાધુઓને હુ વારંવાર નમસ્કાર કરુ છુ ॥ [૨૧૫-૭] 20

ક્યારે પાછલી રાતના સમયે ક્ષણવાર જાગૃત થઈને અને કાય તથા મનની ગુણિવાલો
 વનીને ચરણરૂરણાણુયોગને અને ધર્મના અધ્યયનોને હુ અનુગુણીશ ? ॥ [૨૧૩-૧૪]

ક્યારે ઉપશાન્ત મનવાળો થઈને કર્મરૂપી મહાશૈલને તોડી નાસવા માટે કઠિન વજ્ર સમાન
 અને વજ્ર છતા અણરજી (અર્થાત્ ક્ષપકત્રેણી આદિ નિશ્ચયની અપેક્ષાએ) વર્ચ્ય હોવા છતા (વ્યગ્રહારમા
 આદરણીય હોવાથી) અનવચ-પવિત્ર એવુ પ્રતિક્રમણ હુ પ્રભાતકાલમા કરીશ ? [૨૧૩-૧૫] 25

ક્યારે કૃતકૃત્ય, પવિત્ર મનવાળો અને વૈરાગ્યમાર્ગમા તત્પર એવો હુ સૂર અને અર્થ પૌરૂપી
 કરીને ધર્મધ્યાનમા રહીશ ? ॥ [૨૧૩-૧૬]

ક્યારે અસમ્રાન્ત, છટ્ટ અટ્ટમ આદિ તપ વડે કૃશ થયેલો અને ધોંસરી પ્રમાણ દષ્ટિવાળો
 એવો હુ ગૌચરી ચર્ચા માટે જઈશ ? [૨૧૩-૧૭]

૧ કુલ્યમાલા’માં આવતા આ પરતુરણ શ્લોકો છે

૨ કાશ્વ એક રાત્રિના ચરમ પ્રહરમાં જાગેલ કુલ્યવન્દ રાજા (કથાનાયિકા કુલ્યમાલાનો પતિ) આ રીતે
 માવના માવે હ આ માવના સાક્ષપદને વચિત હોવાથી અહીં લીધી છે

૩ અહીં ‘વજ’નો શાબ્દિક શ્રેષ્ઠ છે.

કહ્યા વિ હસિજંતો ણિંદિજંતો ય મૂઢ-વાલેહિં ।
 સમ-મિત્ત-સત્તુ-ચિત્તો ભમેજ્ઞ મિક્ખં વિસોહેંતો ॥ [૨૧૩-18]
 કહ્યા ય્વણ-વીસંતો ધમ્મજ્ઞયણે સમુદ્ધિઓ ગુણિંડં ।
 રાગદોસ-વિમુક્કો ભુંજે સુત્તોવણેણ ॥ [૨૧૩-19]
 5 કહ્યા કય-સુત્તત્થો સંસારેગત્ત-ભાવણં કાઠં ।
 સુણ્ણહર-ભસાણેસું ધમ્મજ્ઞાણમ્મિ ઠાઠ્ઠસં ॥ [૨૧૩-20]
 કહ્યા ણુ કમેણ પુણો ફાસુ-પણ્ણમ્મિ કંદરે ગિરિણો ।
 આરાહિય-ચણ-સંધો દેહચ્ચાયં કરીહામિ ॥ [૨૧૩-21]
 10 એય સત્ત-સાર-રહિઓ ચિંતેહ ચ્ચિય મણોરહે ણવરં ।
 એસ જિઓ મહ પાવો પાવારંભેસુ ઉજ્જમહ ॥ [૨૧૩-22]
 ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો વાલત્તણયમ્મિ ગહિય-સામણ્ણા ।
 'અણરસિય-ણિવ્વિસેસા જેહિં ણ દિટ્ઠો પિય-વિઓઓ ॥ [૨૧૩-23]
 ધણ્ણા હુ વાલ-મુણિણો અકય-વિવાહા અણાય-મયણ-રસા ।
 અદ્દિટ્ઠ-દણ્ણ-સોક્ખા પવ્વજ્ઞં જે સમહ્લીણા ॥ [૨૧૩-24]

- 15 ક્યારે મૂઢ અને વાલ (અજ્ઞ) લોકોથી હસાતો કે નિંદાતો છતાં પણ શત્રુ અને મિત્રમાં
 સમાન ચિત્તવાલો થઈને મિક્ષાની વિશુદ્ધિ માટે હું ધ્રમણ કરીશ ? ॥ [૨૧૩-18]
 ક્યારે ક્ષણ વિશ્રામ લઈને ધર્મના અધ્યયનોને ગુણવામાં સમુત્થિત (તત્પર થયેલો) એવો હું
 સૂત્રમાં બતાવેલ વિધિ પ્રમાણે રાગદ્વેષરહિતપણે ભોજન કરીશ ? ॥ [૨૧૩-19]
 ક્યારે સૂત્રાર્થમાં નિપુણ બનેલો એવો હું સંસારભાવના, એકત્વભાવના વગેરે ભાવનાઓ ભાવીને
 20 ભાવિત થઈને શૂન્ય ઘરો કે ઇમશાનોને વિષે ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહીશ ? ॥ [૨૧૩-20]
 વઢી ક્યારે પર્વતની ગુફામાં પાસુક-શુદ્ધ (નિર્જીવ) પ્રદેશમાં ચતુસ્કંધની (?) આરાધના
 (કરીને) પૂર્વક દેહનો ત્યાગ હું કરીશ ? ॥ [૨૧૩-21]
 સત્ત્વ અને વઢથી વિકલ બનેલો (વયોવૃદ્ધ એવો) આ મારો પાપી જીવ આવી રીતે કેવળ
 શુભ મનોરથો જ ચિત્તવે છે પણ ઉદ્યમ તો પાપારંભોમાં જ કરે છે ॥ [૨૧૩-22]
 25 બાલ્યવયમાં જેમણે સાધુપણું ગ્રહણ કર્યું છે (અણરસિય-ણિવ્વિસેસા ?).....,
 અને જેઓએ પ્રિયવિયોગને જોયો જ નથી એવા બાલમુનિઓને ધન્ય છે [૨૧૩-23]
 જેઓએ વિવાહ કર્યો નથી, કામરસને જાણ્યો નથી, સ્ત્રીસુખને દેખ્યું નથી અને સંયમમાં
 સારી રીતે લીન છે તે વાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-24]

ધણ્ણા હુ ચાલ-મુણિણો અણણિય પેમ્મા અણાય-વિસય-સુહા ।

અવહત્થિય-જિય-લોયા પચ્ચજ્જ જે મમહીણા ॥ [૨૧૩-52]

ધણ્ણા હુ ચાલ-મુણિણો ઉજ્જુય-સીલા અણાય-ધર-સોક્કા ।

વિણયમ્મિ વટ્ટમાણા જિણ-વયણ જે મમહીણા ॥ [૨૧૩-26]

ધણ્ણા હુ ચાલ-મુણિણો કુહુન-ભારેણ જે ય પોત્થહયા ।

જિણ-સાસણમ્મિ લગ્ગા દુક્કસ-સયાપ્પ-સસારે ॥ [૨૧૩-27]

ધણ્ણા હુ ચાલ-મુણિણો જાણ અગમ્મિ ણિચ્છુહો કામો ।

જિણ વિ જાઓ પેમ્મ રસો સજ્ઞાણ વાપ્પ-મણેહિં ॥ [૨૧૩-28]

ધણ્ણા હુ ચાલ-મુણિણો જાય ચિય જે જિણે મમહીણા ।

જિણ ય (યા) ણતિ કુમહ-મગ્ગે પડિક્કલે મોક્કસ મગ્ગસ્મ ॥ [૨૧૩-29]

હય તે મુણિણો ધણ્ણા પાપારમેસુ જેણ વટ્ટતિ ।

સૂહેતિ કમ્મ-ગહણ તથ-કઢ્ઢિય-તિક્કસ-કરવાલા ॥ [૨૧૩-30]

પ્રેમને ગળ્યા ઝગર, વિષયમુરને જાણ્યા ધગર, જીવલોક (સસાર) નો ત્યાગ કરીને જેઓ પ્રવ્રજ્યામા સારી રીતે લીન થયા છે તે ચાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-25]

જેઓ સરલ (શીલ) વર્તનચાલ છે, ઘરવાસના સુખચી જેઓ અજ્ઞાત છે, વિનયમા જેઓ પ્રવર્તમાન છે અને જેઓ શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના ધ્યનમા સારી રીતે લીન છે એવા ચાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-26]

મૈકઢો દુ રતા આયતેથી ભરેલા સસારમા (પણ) જેઓ કુદુવના ભારથી બાચ્છાદિત નથી થયા, દયાયા નથી અને શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનના શાસનમા પ્રીતિવાદ્ય થયા છે એવા ચાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-27]

સ્વાધ્યાયમા મન લાગી ગયેલ દોષાત્રી જેમના શરીરથી કામ નિવૃત્ત થયો છે (જેમના શરીરમા કામ પ્રવેશી શક્યો જ નથી) અને (તેથી) જેઓ પ્રેમ (કામ) નો રસ જાણ્યો જ નથી એવા ચાલમુનિઓને ધન્ય છે ॥ [૨૧૩-28]

જેઓ જન્મતા જ (દીક્ષા લેતા જ) શ્રીજિનેશ્વર ભગવાન (ના-શામન)મા સારી રીતે લીન થયા છે અને જેઓ મોક્ષમાગન પ્રતિકૂલ દુર્મતિમાર્ગને જાણતા (જ) નથી તે ચાલમુનિઓને ધન્ય છે [૨૧૩-29]

જ પ્રમાણે તે મુનિઓને ધન્ય છે કે જેઓ પાપારંભમા વર્તના નથી અને તપ રૂપી સીરંગ તરવાર મેંચીને (કાટીને) કર્મરૂપી ઘનને સુઢી નાંચે છે [૨૧૩-30]

અમ્હે ઉળ ણીસત્તા સત્તા વિસણ્ણુ જોવ્ણુમ્મત્તા ।
 પરિવિયલિય-સત્તીયા તવ-ભારં કહ વહીહામો ॥ [૨૧૩-૩૧]
 પેમ્મ-મઉમ્મત્ત-મણા પળટ્ટ-લજ્જા જુવાળ-કાલમ્મિ ।
 સંપઙ્ગ વિયલિય-સારા જિણ-વયણં કહ કરીહામો ॥ [૨૧૩-૩૨]
 ૫ સારીર-વલુમ્મત્તા તદ્દયા અપ્પોડણેક-દુલ્લલિયા ।
 ણ તવે લગ્ગા ઇણ્ઠિ તવ-ભારં કહ વહીહામો ॥ [૨૧૩-૩૩]
 અગણિય-કજ્જાકજ્જા રાગદોસેહિં મોહિયા તદ્દયા ।
 જિણવયણમ્મિ ણ લગ્ગા ઇણ્ઠિ પુણ કિં કરીહામો ॥ [૨૧૪-૧]
 જડ્દયા ધિર્દેવ વલિયા કલિયા સત્તીએ દપ્પિયા હિયણ ।
 ૧૦ તદ્દયા તવે ણ લગ્ગા મળ ઇણ્ઠિ કિં કરીહામો ॥ [૨૧૪-૨]
 જડ્દયા ણિટ્ઠુર-દેહા સત્તા તવ-સંજમમ્મિ ઉજ્જમિઉં ।
 ણ ય તદ્દયા ઉજ્જમિયં ઇણ્ઠિ પુણ કિં કરીહામો ॥ [૨૧૪-૩]
 જડ્દયા મેહા-જુત્તા સત્તા સયલં પિ આગમં ગહિઉં ।
 ણ ય તદ્દયા પન્વડ્દયા ઇણ્ઠિ જહ્ઠા ય વહ્ઠા ય ॥ [૨૧૪-૪]

૧૫ અમે તો નિઃસત્ત્વ, વિપયમાં આસક્ત, યૌવનથી ઉન્મત્ત, શક્તિ વગરના, તપના ભારને કેમ વહન કરી શકીશું ? [૨૧૩-૩૧]

યૌવનકાળમાં અમે પ્રેમ અને મદથી ઉન્મત્ત મનવાળા અને લજ્જા વગરના હતા । હવે (અત્યારે) અમારું સત્ત્વ ચાલ્યું ગયું છે તો જિનવચનને કઈ રીતે અનુસરીશું ? [૨૧૩-૩૨]

ત્યારે (યૌવનવયમાં) શરીરના વળ્થી ઉન્મત્ત થયેલા અને મારપીટ-ભાંગફોડમાં જ મજા ૨૦ માનનારા અમે તપમાં જોડાયા નહીં તો હવે (એ) તપના ભારને કેમ વહીશું ? [૨૧૩-૩૩]

કાર્યાકાર્યનો વિચાર કર્યા વગર રાગદ્વેષથી મોહિત થયેલા તે સમયે જિનવચનમાં લીન ન થયા, તો પછી અત્યારે શું કરીશું ? [૨૧૪-૧]

જ્યારે ધૈર્યથી વળ્થિયા હતા, શક્તિથી સંપન્ન હતા અને હૃદયથી દર્પવાળા હતા તે સમયે (પળ) તપમાં લગની ન લાગી, તો કહો અત્યારે શું કરીશું ? [૨૧૪-૨]

૨૫ જે વચ્ચે કાયા સશક્ત (સહનશીલ) હતી અને તપ-સંયમમાં ઉદ્યમ કરવા અમે શક્તિમાન હતા તે વચ્ચે ઉદ્યમ ન કર્યો તો અત્યારે શું કરીશું ? [૨૧૪-૩]

જ્યારે અમે બુદ્ધિયુક્ત હતા અને સકલ આગમને ગ્રહણ કરવાને માટે સમર્થ હતા તે વચ્ચે પળ પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ ન કરી ! હવે તો અમે (બુદ્ધિથી) જહ અને વૃદ્ધ થયા છીએ, હવે શું કરીશું ? [૨૧૪-૪]

इय वियलिय-ण-जोव्वण सत्तिह्मा सज्जमम्मि असमत्था ।

पच्छायाव-परद्धा पुरिसा झिज्जति चिन्तेता ॥ [२१४-५]

जइ तइया विरमतो सम्मच-महादुमस्स पारोहे ।

अज्ज दियहम्मि होंतो सत्थे परमत्थ-मगिहो ॥ [२१४-६]

जइ तइया विरमतो सुय-णाण-महोयहिस्स तीरम्मि ।

उच्चेंतो अज्ज-दिण भव्वाहँ ? य सेस-रयणाइ ॥ [२१४-७]

जइ तइया विरमतो आरूढो जिण-चरित्त-पोयम्मि ।

ससार-महाजलहि हेलाए चैय तीरतो ॥ [२१४-८]

जइ तइया विरमतो तव-भडायार-यूरियप्पाणो ।

अज्ज दिण राया ह मुणीण होंतो ण सदेहो ॥ [२१४-९]

जइ तइया विरमतो वय-रयण-गुणेहिं वह्णिय-पयावो ।

रयणाहिवो त्ति पुज्जो होंतो सव्वाण वि मुणीण ॥ [२१४-१०]

जइ तइया विरमतो रज्ज-महा-पाव-सच्चय-विहीणो ।

इत्ति खवेंतो पावं तव-संजमिओ अणत्तं पि ॥ [२१४-११]

5

10

आ रीते नयौवन अने इत्तिकी रहित थयेला, सयममा असमर्थ, (केजल) पश्चात्तापने 15 पराधीन आत्माओ चिन्ता करता (विचारमा ने विचारमा) क्षीण थाय छे ॥ [२१४-५]

ज्यारे सन्धक्ख महापुक्खनो अकुरो ऊन्यो हतो ल्यारे जो (अविरतिथी) अटक्यो होत (अने सर्वविरति लीधी होत) तो आजै (आज सुधी) शास्त्रना परमार्थना भेदोनो जाणकार होत ॥ [२१४-६]

ज्यारे श्रुतज्ञानरूपी महासमुद्रने काठे हतो ल्यारे जो (अविरतिथी) अटक्यो होत 20 (अने सर्वविरति लीधी होत) तो आजै (आज सुधी) श्रेष्ठ एवा बीचा रत्नोने एकठा करतो होत ॥ [२१४-७]

जो ल्यारे (अविरतिथी) अटक्यो होत अने श्रीजिनेश्वर भगवानना चारित्ररूपी बहाणमा आरूढ थयो होत तो ससाररूपी महासमुद्रने सहेलाईयी तरी गयो होत ॥ [२१४-८]

जो ते समये (अविरतिथी) अटक्यो होत अने तप (आदि गुणो) ना खजानाथी ॥ आत्माने भरपूर बनान्यो होत तो आजै (आज सुधी) हु मुनिओनो राजा होत, एसा सदेह नथी ॥ [२१४-९]

जो ते समये (अविरतिथी) अटक्यो होत तो हु सुदर व्रत अने गुणोयी वषेला प्रतापवाळो होत अने रत्नाधिक (रत्नाधिप) तरीके सर्व मुनिओने पूज्य होत ॥ [२१४-१०]

जो ते वखते राज्यना महा पापना सचययी रहित बनी (अविरतिथी) विरम्यो होत (सर्वविरति 30 लीधी होत) तो तप अने सयमवाळा में अनता पापने शीघ्र खपाव्या होत ॥ [२१४-११]

અહવા ભાવેણ વિણા દન્વેણં પાવિઓ મણ આસિ ।

જાવ ણ ગહિઓ ચિંતામણિ તિ તા કિં ફલં દેહ ॥ [૨૭૯-૨૩]

તા સંપહ પત્તો મે આરાહેવ્વહ મણ પયત્તેણં ।

જહ્ જમ્મણ-મરણાણં દુક્ખાણં અંતમિચ્છામિ ॥ [૨૭૯-૨૪]

- 5 અથવા મેં તે નમસ્કાર ભાવ વગર દ્રવ્યથી (જ) પ્રાપ્ત કર્યો હશે; જ્યાં સુધી (આ નવકાર-રૂપ ચિંતામણિને) ‘આ ચિંતામણિ છે,’ એમ સમજીને ગ્રહણ ન કર્યો હોય ત્યાંસુધી તે શું ફલ આપે ? [૨૭૯-૨૩]

તેથી, જો હું જન્મમરણના દુઃખોનો અંત ઇચ્છતો હોઉં તો પ્રાપ્ત થયેલ આ નમસ્કાર મારે પ્રયત્નપૂર્વક આરાધવો જોઈએ ॥ [૨૭૯-૨૪]

10 પરિચય

‘કુવલયમાલા’ એ પ્રાકૃત ચંપૂ કાવ્ય છે । તેના રચયિતા પ્રકાંઠ વિદ્વાન ‘દાક્ષિણ્ય’ ચિહ્નાંકિત આચાર્ય શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિજી છે । તેઓએ આ ગ્રંથ વિ. સં. ૮૩૫ ની ચૈત્ર કૃષ્ણ ચતુર્દશીએ સમાપ્ત કર્યો હતો । તેમને હી અને શ્રી દેવીઓ પ્રસન્ન હતી । ગ્રંથકારે ગ્રંથના પ્રારંભમાં આચાર્યગિરોમણિ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજને ભાવપૂર્વક અભિવાદન કર્યું છે ।

- 15 આ ગ્રંથ ‘સિંધી જૈન ગ્રંથમાલા’ તરફથી તાજેતરમાં જ પ્રકાશિત થયો છે ।

આ કથાનું સંક્ષિપ્ત (ચાર હજાર શ્લોક પ્રમાણ) ગદ્યપદ્યમય સંસ્કૃત રૂપાન્તર શ્રી રત્નપ્રભ-સૂરિએ કર્યું છે ।

- પ્રાકૃત કથાનું પ્રમાણ તેર હજાર શ્લોક જેટલું છે । ગ્રંથની રચનાશૈલી, યથાસ્થાને સમુચિત વાક્યોનો વિન્યાસ, પ્રચુરરસવ્યક્તિ, અનેક અલંકારો, પ્રાસંગિક કથાઓ દ્વારા સુંદર ઉપદેશ અને 20 તત્ત્વજ્ઞાનનું દાન, પ્રસન્ન પદ્યો વગેરે વધું જ ચમત્કારી છે । ગ્રંથ શ્રવણપ્રિય અને હૃદયહારી છે । પ્રાકૃતભાષાના અભ્યાસીઓ માટે આ ગ્રંથ અવલોકનીય છે ।

- કથાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સંસારની વિષમતાને વતાવવાનો છે । ચરમભવપૂર્વના પાંચમા ભવમાં વર્તતા રુદ્રસોમ, શાંતિભદ્ર, ગંગાદિત્ય, ધનદેવ અને વ્યાગ્રદત્ત એ પાંચ પ્રધાન પાત્રોથી આ કથા શરૂ થાય છે । તેઓમાંથી એકેક ક્રમશઃ ક્રોધ, માન, માયા, લોભ અને મોહથી પ્રસિત છે । સાંસારિક 25 યાતનાઓને અનુભવતા તેઓ અંતે સંયમ ગ્રહણ કરે છે । પછીના દેવ વગેરેના ભવોમાં તેઓ વધા સાથે જ જાય છે અને પરસ્પર મઠીને અન્યોન્યને ધર્મ પમાડવાના પ્રયત્નો કરે છે । અંતે ચરમભવમાં શ્રમણ ભગવાન શ્રી વર્ધમાનસ્વામીના સમયમાં સંયમ લઈ સુંદર આરાધના કરી મોક્ષે જાય છે । તેમાંનો એક કુવલચંદ્ર રાજકુમાર છે । કુવલયમાલા તેની મુખ્ય રાણી છે । એ વેની કથાથી ગ્રંથનો ઘણો ભાગ વિભૂષિત છે ।

- 30 પ્રસ્તુત ગ્રંથમાંથી પાંચ પરમેષ્ઠિઓના ભાવવાહી કાવ્યને લઈને અમે સાનુવાદ અહીં પ્રગટ કરીએ છીએ ।

[१७ अ]

परमेष्ठ्यादिपदगर्भितमन्त्रादयः ॥

[आम्नायसहिता]

[१] आत्मरक्षाः—

परमेष्ठिनमस्कार सार नवपदात्मरुम् ।
आत्मरक्षाकरवज्रपञ्जराभ सराम्यहम् ॥ १ ॥
ॐ नमो अरिहताणं, शिरस्क शिरसि स्थितम् ।
ॐ नमो सैव्यसिद्धान, मुखे मुखपैट धरम् ॥ १ ॥
ॐ नमो आयरियाण, अङ्गरक्षातिशायिनी ।
ॐ नमो उवज्ज्ञायाण, आयुष हस्तयोर्द्वन्द्वम् ॥ २ ॥
ॐ नमो लोप सव्यसाहण, मोचके पादयो शुभे ।
एसो पच नैमुक्कारो, शिलाज्जर्मयी तले ॥ ३ ॥
सव्यपावप्पणासणो, वप्रो र्वज्जात्मना यहि ।
मगलाण च सव्येसिं, खँदिराङ्गात्पातिका ॥ ४ ॥
स्वाहान्त च पद द्वेय, पढम होई मगल ।
वप्रोपरि वज्रमय, पिधान वेहरक्षणे ॥ ५ ॥
महाप्रभावा रक्षेय, धुद्रोपद्रवनीशिनी ।
परमेष्ठिर्पदोद्भूता कथिता पूर्वसूरिभि ॥ ६ ॥^{११}

5

10

15

[२] इन्द्रकञ्चः—

“ॐ नमो अरिहताण हों हृदय रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।
ॐ नमो सिद्धान हों शिरो रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।
ॐ नमो आयरियाण हों शिखा रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।

20

ॐ नमो उवज्ज्ञायाण हों “यहि एहि भगवति ! वज्रकवचवज्रिणि रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।

ॐ नमो लोप सव्यसाहण हु “क्षिप्र साधय साधय वज्रहस्ते (स्त) शूलिनि दुष्टाद् रक्ष रक्ष हु फट् स्वाहा ।

25

एसो पच नैमुक्कारो वज्रशिलाप्राकार , सव्यपावप्पणासणो अर्ममयी परिखा, मगलाण च सव्येसिं महानज्जाग्निप्राकार , पढम हवइ मगल उपरि वज्रशिला ॥”

इन्द्रकञ्चमिद आत्मरक्षायै उपाध्यायोदिभि स्मरणीयम् ॥

[३] वशीकरणमन्त्र—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहताण, ॐ ह्रीं नमो सिद्धान, ॐ ह्रीं नमो आयरियाण, ॐ ह्रीं नमो उवज्ज्ञायाण, ॐ ह्रीं नमो लोप सव्यसाहण अमुक वशीकुरु वशीकुरु स्वाहा ॥”

30

घार २^१ भणित्वा वेंखे ग्रथिर्दीयते वशीभवति ।

१ शिर सन्धितम् J । २ L प्रती 'सव्य' शब्दो नास्ति । ३ पटाम्बरम् R । ४ नमोकारो R ।
५ मही तले J । मयि तले L । ६ वज्रमयो वहि FL । ७ ग्यादिरा R । ८ हवइ L । ९ रक्षणम् J ।
१० प्रभावर J । ११ नानादी J । १२ छिमम्भमयी व J । १३ व प्रतावयमधिको पाठ — यथैव कुरुते
रक्षां परमेष्ठिपदै सह । तस्य न स्वाद् मयो व्याधिराधिद्यापि न्दाचन ॥ इति परमेष्ठिस्तुति ॥ १४ अरहताण R ।
१५ हि J, H R । १६ ह्रीं J । १७ नमोकारो R । १८ F प्रती टिप्पण्याम्—अङ्गि पूर्णा । १९ वज्रेण प्र ।

[४] भयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ अहं पार्श्वअर्हते ह्रीं नमः । ॐ ह्रीं क्लीं भगवती शत्रुभयविनाशिनी मम राजभयं दण्डभयं मन्त्रिभयं सर्वदुष्टव्यन्तरभयं उपशमय उपशमय हर हर ह्रीं स्वाहा ॥”

5

सर्ववारमेकंचेतसा स्मर्यते ।

[५] सर्वकर्मकरमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ नमो नाणाय(णस्स), ॐ नमो दंसणाय(णस्स), ॐ नमो चरित्ताय-(त्तस्स), ॐ त्रैलोक्यवशङ्करी ह्रीं स्वाहा ॥”

10

सर्वकर्मकरमन्त्रः, कालापानीयेन छण्टनं पानं च, लावण्य-चक्षुः-शिरोऽर्द्धशिरोऽर्त्यादिषु कार्येषु ।

[६] ज्वरनिवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो लोए सव्वसाहूणं ॥”

इत्यादि प्रतिलोमतः पञ्चपदैः ॐ ह्रीं पूर्वेः [“ॐ ह्रीं णं हू सा व्व स ए लो मो न ह्रीं ॐ ।”]

15

पञ्चादौ ग्रन्थि दत्त्वा १०८ परिजप्य आच्छाद्यते ज्वर उत्तरति, यावज्जपनं तावद् धूप उद्ग्राह्यः, परं नूतनेन कार्यः ।

[७] महापन्ननिवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरहंताणं, ॐ ह्रीं नमो [सव्व] सिद्धाणं, ॐ ह्रीं नमो आयरियाणं, ॐ ह्रीं नमो उवज्झायाणं, ॐ ह्रीं नमो लोए सव्वसाहूणं ॥”

20

एषा पञ्चचत्वारिंशदक्षरा विद्या यथा स्वयमपि न श्रूयते तथा स्मर्यते । दुष्टचौरादिसङ्कटे महापत्स्थाने च शान्त्यै, जलवृष्टये चोपांशु गुण्यते ।

[८] विद्यासिद्धिमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं श्रीं अरिहंत-सिद्ध-आयरिय-उवज्झाय-सव्वसाहु-सव्वधम्मतिथयराणं ॐ नमो भगवईए सुयदेवयाए संतिदेवयाणं सव्वपवयणदेवयाणं दसण्हं दिसापालाणं पंचण्हं लोगपालाणं ॐ ह्रीं श्रीं सर्वजनमोहनं कुरु कुरु, सर्वजनवशं कुरु कुरु, विज्ञासिद्धिं कुरु कुरु स्वाहा ॥”

25

नवकोष्ठक

सिद्ध २	आयरिय ३	उवज्झाय ४
दसदिस- पालाण ५	अरिहत ९	सव्वसाहु ५
सव्वपवयण- देवता ८	शातिदेवता ७	श्रुतदेवता ६

30

नवपुष्पाण्यनुक्रमेण निक्षिप्यन्ते, दशममूर्ध्वमुखाङ्गुल्या गगने तथा क्षेप्यं यथैककोष्ठे पतति, अनेन क्रमेण दशाष्टोत्तरशतानि जातिपुष्पैः सिद्धिः ।

[९] वन्दिमोचनमन्त्रः—

“णं हू सा व्व स ए लो मो न, णं या ज्झा व उ मो न, णं या रि य आ मो न, णं द्धा सि मो न, णं ता हं रि अ मो न ॥”

इति विपर्ययगुणनाद् वन्दिमोक्षः । कार्यव्यतिरेकेण न गु(ग)णनीयम् । स्वस्थश्चेदेवं गु(ग)णयति तदा प्रत्युत(तो) वन्दिमापद्यते ।

१ °भय पचउलभयं दुस्सथियभयं उप° RLV । २ °कदैतत् स्म° J । ३ अरिह° JV । ४ कलपा° J । ५ पायनं VR । ६ °शिर आर्त्या° J । ७ J प्रतौ ‘अ’ नास्ति । ८ पटी ग्रन्थि R । ९ R प्रतौ टिप्पण- ‘ताव ऊतारवानो मत्र’ इति । १० महास्थाने JV । ११ तदा च्युत व° R ।

चतुर्थ्यां चतुर्दश्या वा शनो यन्त्रीप धूलीचिह्नीं भूत्वा क्षिप्यते पञ्चपरमेष्ठिभणनपूर्वक
वार ३ 'फूक' दीयते स यन्त्रीभयति ।

परमेष्ठिगु (ग) णनपूर्व सम्मुखे, ततो दक्षिणे, ततो वामे 'फूक' दीयते, ततो वातप्रहता
इव घनघटा सर्वे शत्रो राजकुले विनश्यन्ति ।

[१०] सर्वकर्मकरमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो आयरियाण, ॐ नमो उवज्झायाण,
ॐ नमो लोए सणसाहण, ॐ हों हों हूं हों हं स्वाहा ॥”

सर्वकर्मकर, फलोदकादिषु योज्य ।^१

[११] कर्मक्षयङ्करमन्त्रः—

आद्य पद ग्रहरन्ध्रे, द्वितीय भाले, दक्षिणश्रवणे तृतीय, तुर्यमवटौ, पञ्चम वामश्रुणौ, १०
चूलापत्नानि दक्षिणशङ्खादित्रिदिशु, इति पञ्चावत्तन्नाप, कर्मक्षयतिरेकाय मन स्व्येहेतुत्वात् ।

[१२] ग्रामप्रवेशमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो भगवईए चदाइमहाविजाए भत्तट्टाए गारे गारे हल्ल हल्ल
हुल्ल हुल्ल मयूरयाहिनीए स्वाहा ॥”

पयाए विजाए ग्रामप्रवेशे^२ सत्तजारजैरियाए अजपाणलाभो हूंइं, पर पढम चउत्थेण पास १५
नाहजम्मदिणे सयवार जयेय जा, तजो पउजिय जा, पर पण्डावि दसमीए वसमीए जहासत्ति
तयो कायजो ।

[१३] महासखलीकरणः—

‘पढम हवइ मगल’ चञ्चमयीं शिला मस्तकोपरि, ‘नमो अरिहताण’ अङ्गुष्ठयो, ‘नमो सिद्धाण’
तर्जनीयो, ‘नमो आयरियाण’ मध्यमयो, ‘नमो उवज्झायाण’ अनामिस्यो, ‘नमो लोए सव्व २०
साहण’ कनिष्ठिर्यो, ‘एत्तो पचनमुक्कारो’ चञ्चमय ग्रामार, ‘सव्वपावपणासणो’ जलभृता
यातिकाम्, ‘मगलाण च सत्तेसि’ खेटिदाङ्गारपूर्णां यातिकामात्मनश्चिन्तयेत् । महानफलीकरणम् ।

[१४] महारक्षाः—

‘ॐ नमो अरिहताण जम्हयूं हृदय रक्ष रक्ष हों स्वाहा’ [हृदये], ‘ॐ नमो सिद्धाण भम्हयूं
‘शिरो रक्ष रक्ष हूं (हों) स्वाहा’ [शिरसि], ‘ॐ नमो आयरियाण म्म्हयूं शिरसा रक्ष रक्ष हूं (हों)
(हों) स्वाहा’ [शिरापाम्] ‘ॐ नमो उवज्झायाण हम्हयूं घञाणा चञ्चमच रक्ष रक्ष हूं (हों)
स्वाहा [कण्ठम्], ‘ॐ नमो लोए सव्वसाहण इम्हयूं मयेदुष्टान् निवारय निवारय ॥
स्वाहा ॥”—महारक्षा ।

[१५] सर्वकामदमन्त्रः—

“ॐ हां हीं हूं हों हं अ सि आ उ सा ।” प्रत्यन्तरे—“अ सि आ उ सा नम स्वाहा ॥” ३०
इति [पाठ] दृश्यते ।

[१६] सर्वकामदमन्त्रः—

“ॐ हीं हीं अहं अ सि आ उ सा नम ॥”

क्षानपि मन्त्रे सर्वकामदम् । अत्रापि प्रथममन्त्रेण शाकिनीनिग्रहः ।

१ एष मन्त्रः प्रथमः । २ ग्रामप्रवेशः । ३ अयियाए P । ४ भवइ ।

५ साहिं R । ६ अहं इति पाठः । ७ प्रनामोपपन्नः ।

[१७] वन्दिविमोचनमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो सव्वसिद्धाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो आयरियाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो उवज्झायाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं ऽम्ह्यै नमः ॥” इत्यपि, प्रत्यन्तरे—‘अमुकस्य मम वा वन्दिमोक्षं कुरु कुरु स्वाहा ॥’

- 5 पार्श्वनाथप्रतिमाऽग्रे जातीपुष्पैः ५०० ऊर्ध्वस्थितो जपेत् । पट्टके मन्त्रं लिखित्वा तदुपरि पुष्पमोक्षणं, यदिवा कस्तूरीसिन्ध्रमण्या श्रीपर्णीपट्टेऽमुं मन्त्रं विलिख्य, ततो जातीपुष्प ५०८ ऊर्ध्वस्थैर्मन्त्रं भाणं भाणं पट्टकोर्ध्वं मुञ्चीत, श्रीपार्श्वनाथप्रतिमाया महाभोगपूर्वं दिन ३ प्रत्यहं ५०८ पुष्पजापः एवं वन्दिमोक्ष आदेशश्च ।

[१८] महारक्षामन्त्रः—

- 10 “ॐ नमो अरिहंताणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो सव्वसिद्धाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो आयरियाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो उवज्झायाणं ऽम्ह्यै नमः, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं ऽम्ह्यै सर्वदुष्टान् निवारय निवारय स्वाहा ॥” इति महारक्षार्थम् ।

[१९] वन्दिविमोचनमन्त्रः—

“अमुकस्य ग्रहमोक्षं कुरु कुरु स्वाहा ऽम्ह्यै नमः ॥”

- 15 ठवणी ऊपरि स्थालं मुक्त्वा श्रीपार्श्वनाथप्रतिमायां कर्पूरश्रीखण्डादिचर्चितायां जातीपुष्पैः शतपत्रपुष्पैर्वा ५०८ जापो भोगादिपूर्वं वन्दिमोक्षो भवति, नात्र संशयः । शुचिर्भूत्वा दिन ३ कुर्यात् । प्रतिदिनं पञ्चशतानि प्रत्यग्रजातीपुष्पैरेकाग्रमना जपेत्, ततः सिद्ध्यति ।

एवमेव पञ्चानां पदानामोपूर्वाणां नमोऽन्तानां स्वाभिमुखफणिमुद्रया भूजमूर्ध्वोक्त्याष्टोत्तरशतजापात् सूरत्राणवन्दितोऽपि मोक्षः, सुप्ते जने जापः ॥

- 20 ‘वट्टकला अरिहंता’ इत्यादिन्यायादर्हदस(श)रीरा(र्या)चार्योपाध्यायमुनिसन्धिवशाद् वा पञ्चपरमेष्ठिमयमोङ्कारं ध्यायेद्, दिक्-काल-मुद्राऽऽसनविभागो मन्त्राधिराजवत् ।

वर्णविभागस्त्वेवम्—

‘पीतं स्तम्भेऽरुणं वश्ये, क्षोभणे विद्रुमप्रभम् ।

अभिचारेऽञ्जनाकारं, विद्रेपे धूमधूमलम् ॥

- 25 सारस्वते विद्ये शान्तौ, कैर्मघाते शशिप्रभम् ।

लाभार्थं हरितं भाले, विधिवत् प्रणवं सरेत् ॥

[२०] सर्पभयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ गुरु(रवे) नमः, परमगुरु(रवे) नमः, ॐ नमो सिद्धाणं, पवेलं पवेलं जावज्जीवं अहिणा न डसियं (डसिज्जइ) ॥”

- 30 दीपोत्सवे चतुर्दश्यां १००८ जापेन साधनं, वर्षं यावत् सर्पभयं (यो) न भवति, शुभाशुभं कथयति, साधयता पादप्रोच्छने उपवेष्टव्यम् ।

[२१] षोडशाक्षरी विद्या—

“अरिहंत-सिद्ध-आयरिय-साहू ॥”

षोडशाक्षर्याऽस्याः विद्यायाः २०० जापे चतुर्थफलम् ।

१ ग प्रतौ ‘सव्व’ पदं नास्ति । २ ‘लोए साहूणं’ R, तस्या टिप्पण्या ‘सव्वसाहूणं’ इत्यपि पाठान्तरमिति लिखितम् । ३ GLV प्रतिषु ‘वा’ पदं नास्ति । ४ जातिपुष्पै R । ५ श्रीपर्णीपट्टे G । ६ जतिपुष्प R । ७ जाप आदेशश्च GL । ८ ‘निवारय’ इति एकवारं JV प्रत्योः । ९ ‘जातिपुष्पैः’ GLV । १० ‘मुद्रायां भु’ JV । ११ कर्मश्चेते G ।

[२२] कल्याणकरमन्त्रः—

नाभिपद्मे 'अ', मस्तकाम्भोजे 'सि', मुष्टाम्भोजे 'आ', हृत्पद्मे 'उ', कण्ठपद्मे 'सा'-सर्वे कल्याणकारी जाय ।

[२३] रक्षामन्त्रः—

“ॐ नमो अरहताणं नामौ, ॐ नमो सिद्धाणं हृदये, ॐ नमो आयरियाणं कण्ठे, ॐ नमो उच्चज्ञायाणं मुखे, ॐ नमो सच्चसाहणं मस्तके, सर्वार्हेषु मा अहं (अस्मान्) वा रक्ष रक्ष हिलि हिलि मातङ्गिनी (नि !) स्वाहा ॥”—मन्त्र ।

[२४] दुष्टनिवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं अ सि आ उ सा सर्वदुष्टान् स्तम्भय स्तम्भय, मोहय मोहय, जम्भय जम्भय, अन्धय अन्धय, यधिरय यधिरय, मूकयन् कारय कारय कुरु कुरु ह्रीं दुष्टान् ठ ठ ठ ।” 10
मुष्टिं यन्त्रा दुष्टविषये स्मरणम् ।

[२५] रक्षामन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरहताण पादौ रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो सिद्धाण कटीं रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो आपरियाण नाभिं रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो उच्चज्ञायाण हृदय रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो लोप कण्ठ रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं नमो सच्चसाहण ब्रह्माण्ड रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं एसो पचनमुकारो शिखा रक्ष रक्ष 15
ॐ ह्रीं सच्चपावप्पणासणो आसन रक्ष रक्ष, ॐ ह्रीं भगलान च सव्वसेसि पदम होइ भगल आत्मचक्षु परचक्षु रक्ष रक्ष ॥” मन्त्र इति ।

[२६] विद्वेपमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं ध्रीं अ सि आ उ सा अनाहतविद्ये ह्रीं हू देवदत्तयोर्विश्लेष कुरु कुरु स्वाहा ॥”
एष मन्त्र सप्ताह जप्यते १०८, तत इमशानाङ्गारखरलिण्डरस-धत्तूरसै काकपिच्छ 20
लेखिन्या भूर्जे लिखित्वा मार्गे निक्षिप्यते, परस्पर विरोधो भवति ।

[२७] तस्करमयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहताण आमिणि मोहिणि मोहय मोहय स्वाहा ।”
मार्गे गच्छद्भिरिय विद्या स्मर्तव्या, तस्करदर्शनमपि न भवति ॥
एतदयन्त्रमध्ये आत्मान दीप्रतेजस ध्यायेत्, तत पूर्वाशामिमुख पूर्वं पूर्वदलादारभ्याष्टाक्षर 25
मन्त्र जपेत्, ११०० जपेत् । तत आग्नेयदलादारभ्यामुमेध मन्त्र जपेत्, ११००, पश्चिमन्यदलेष्वपि
यावदीशानदल, पश्चमष्टान जापे कृते दुष्ट यन्त्रादिसर्वप्रत्यूहशान्ति । सर्वकष्टनिवारणयन्त्रमिदं
सम्यग्दृष्टिभि कार्यं, न त्वन्यै ।

[२८] जलस्तम्भनमन्त्रः—

“ॐ नमो अरहताण, ॐ नमो सिद्धाण ॐ नमो आयरियाण, ॐ नमो उच्चज्ञायाण, 30
ॐ नमो लोप सच्चसाहण, हुलु हुलु हुलु हुलु हुलु मूल मूल स्वाहा ॥”
अस्य जापात् मत्स्य-तिष्ठादिजीवहत्यारक्षा । अत्र मन्त्रे सप्रणवा पञ्चपदी, ततो विद्या-एव
वर्णा ५८ । अस्मिन् सर्वमाणे हन्ता जन्तून् हन्तुं न शक्नोति ।

“ॐ नमो सिद्धाण वाउयसि अचगाल सको ति ।”

१ मुष्टाम्भोजे B । २ हृत्पद्मे JV । ३ स्मारणा B । ४ ‘ह्रीं नमो एषो’ B । ५ रक्षामन्त्र इति JV ।

॥ एतद्विज्ञानार्णव पाठ B प्रतावेनोपलभ्यते । ६ ‘ॐ’ इत्यत आरभ्य ‘सको ति’ पर्यन्तपाठ मन्त्ररूप JV प्रतयोरैवोद्भिन्नित ।

तत् किमपि स्यात्, एतेन जीवो जीवघातात् छूटति वन्दिमोक्षश्च । तत्पार्श्वार्ज्जपने स्वयं श्रीपर्णीपट्टस्थादिलिखितं पञ्चनमस्कारवलकचक्रमर्पयेद्, एवं जालस्तम्भः ॥

[२९] सर्वभयप्रणाशनमन्त्रः—

“ॐ थंमेइ जलं” इत्यादि “घोरुवसगं मम अमुकस्य (स्स) वा पणासओ स्वाहा ॥”

5 इयं गाथा चन्दनादिद्रव्यैः पटे लिखित्वा नवकारभणनपूर्वकं वार १०८ स्वर्तव्या, पूज्या च सुगन्धिपुष्पैरक्षतैर्वा, रक्षा वा कार्या, सर्वभयप्रणाशः ।^१

[३०] वप्पभट्टिसारस्वतमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं अ सि आ उ सा नमः, अहं वाचिनि सत्यवादिनि वाग्वादिनि वद वद, मम वक्त्रे व्यक्तवाचया (वाचा) ह्रीं सत्यं ब्रूहि ब्रूहि सत्यं वद वद, अस्खलितप्रचारं सदेवमनुजासुरसदसि
10 अहं अ सि आ उ सा नमः स्वाहा ॥” लक्षजापेन सिद्धिः वप्पह(भ)ट्टि सारस्वतम् ।

[३१] विद्यासिद्धिमन्त्रः—

“ॐ नमो हिरीए वंभीए भगवईए सिञ्जउ मे भगवई महाविजा, ॐ वंभी महावंभी स्वाहा ॥”
लक्षं पूर्वसेवायां जपः, तत्र त्रिसन्ध्यं सदा जपः ॥

[३२] पञ्चतत्त्वरक्षामन्त्रः—

15 “क्षिप ॐ स्वाहा ॥” इति पञ्चतत्त्वरक्षापूर्वं कार्यः, प्राङ्मुखं च ध्यानम्, एष विधिः सर्व-सारस्वतोपयोगी ज्ञेयः ॥

[३३] त्रिभुवनस्वामिनी विद्या—

“ॐ अर्हते उत्पत उत्पत स्वाहा ॥” त्रिभुवनस्वामिनीविद्या ! एवं हृत्पुण्डरीके १०८ नमस्कारं जपन् चतुर्थफलमासादयति ॥

20 [३४] दुष्टक्षयविक्रयलाभमन्त्रः—

“नट्टुमयट्टाणे पणट्टकम्मट्टनट्टसंसारे ।

परसिट्ठिनिट्ठियट्टे अट्टगुणाधीसरं वंदे ॥”

इमशानाङ्गारेण कृष्णपुष्पाणि कृत्वा राजिकालवणधूसकनिम्बपत्रकटुतैलगुग्गुलेन सह होम-
येत्, प्रतिदिनं शत ३०० होमः कार्यः, पादोनप्रहारोऽर्द्धमारम्भणीयो दिनैः ७ दुष्टक्षयो भवति ।
25 वार २१ कयाणकमश्वादि वाऽभिमन्त्रयेद् विक्रयो भवति, ग्राहकस्तत्रैवोपढौकते ॥

[३५] श्रुतदेवीमन्त्रः—

“पूर्वं पञ्चपरमेष्ठिपदानि—“ॐ नमो भगवईए सुयदेवयाए सव्वसुयमायाए वारसंगपवयण-
जणणीए सरस्सईए सच्चवाइणि सुवण्णवण्णैः ॐ अवतर अवतर देवि ! मम सरीरं पविस,
पुच्छंतस्स मुहं पविस सव्वजणमयहरीए अरिहंतसिरीए सिद्धसिरीए आयरियसिरी
30 उवज्झायसिरी सव्वसाहुसिरी दंसणसिरी नाणसिरी चरित्तसिरी स्वाहा ॥”

[३६] चिन्तामणिमन्त्रः—

“ॐ अ सि आ उ सा चुलु चुलु डलु डलु कुलु कुलु मूलु मूलु इच्छियं मे कुरु
कुरु स्वाहा ॥” चिन्तामणिमन्त्रः १२००० जापः ॥

१ जापने R । २ J प्रतौ टिप्पण्याम्—बुद्धि वधारणमन्त्र छे श्रीश्रुतदेवतानो छे । गाथा आ रीते छे —

“ॐ थंमेइ जलं जलणं चित्तियमित्तो वि पंचनवकारो ।

अरि-मारि-चोर-राउलघोरुवसगं पणासेइ ॥ स्वाहा ॥”

[३७] त्रिभुवनस्वामिनी महाविद्या— ✓

“ॐ ह्रीं श्रीं अहं ह्रीं असिआउसा चुलु चुलु कुलु कुलु हुलु हुलु मूलु मूलु इच्छिय मे कुरु कुरु स्वाहा ॥” त्रिभुवनस्वामिनी महाविद्या ॥

[३८] प्रमादनमन्त्रः—

“पचहिं परमिट्टिहिं खीलियओ डीलियओ रहि ॥”

5

गार २१ जप्यन्ते, दर्शनादेव मृष्ट प्रसीदति, विरूप न चटति, स्तम्भ्यते स ॥

[३९] पञ्चाङ्गुलीसकलीकरणः—

नमस्कारपञ्चपदैः पञ्चाङ्गुलीन्यस्ते सकलीकरणं क्रियते—“ॐ नमो अरिहताण ह्रीं स्वाहा” अङ्गुष्ठे । “ॐ नमो सिद्धाण ह्रीं स्वाहा” तर्जनीयाम् । “ॐ नमो आयरियाण ह्रीं स्वाहा” मध्यमायाम् । “ॐ नमो उवज्जायाण ह्रीं स्वाहा” अनासिकायाम् । “ॐ नमो लोण सव्वसाहण ह्रीं स्वाहा” 10 फनिष्ठिकायाम् ॥

बेलानयमङ्गुलीषु जप्यते । एतत् कृत्वा सिद्धचक्र ध्यायेत्, गोरोचना-चन्द्रनादिना स्थाले यन्त्र लिखेत् । पुष्पे २१ जाप, एकासन, ब्रह्मचर्यं, सुप्यते, ततः स्वार्थं (सर्वार्थं) सिद्धिः ॥

—एवं चारनयमङ्गुलीषु विन्यस्य एवमेव च मस्तकस्योपरि पूर्वं दक्षिणापरोक्षरभागेषु विन्यस्य च जपः कार्यः । सर्वमन्त्रसाधारणो विधिरयम् ॥

16

[४०] लाभकरमन्त्र —

“ॐ ह्रीं ह्रां नमो अरिहताण, ॐ ह्रीं ह्रीं नमो सव्वसिद्धाण, ॐ ह्रूं ह्रूं नमो आयरियाण, ॐ ह्रीं ह्रीं नमो उवज्जायाण, ॐ क्ष ह्रीं नमो लोण सव्वसाहण इति मन्त्राक्षरगर्भपञ्चपरमेष्ठिन् । आपदं हनं हनं, संपदं उपनयं उपनयं, शत्रूणां स्तम्भं कुरु कुरु स्वाहा ॥” ✓

सङ्कटादिषु लाभाय वेम १०८ सरेत् ॥

20

[४१] समीहितपूरणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं अरिहताण सिद्धाण सूरीण उवज्जायाण साहण मम ऋद्धिं वृद्धिं समीहितं कुरु कुरु स्वाहा ॥” शुचिना प्रातः सायं चार ३२ स्मृतिः ॥ ✓

[४२] सरस्वतीसाधनमन्त्रः—

“दं ह्रीं ह्रौं बालात्रिपुराये नमः ॥” नित्यजापः ॥ ✓

25

[R आदर्शं हाथीयास्य —] मन्त्रं जप्यमट्ट(ट्टि)सूरिसारस्वत ३२क्षणाप महाव्रतधारिणा भाग्यं, तत्सदृशो भवति । ‘कलमरालविहङ्गमवाहना’ इति स्तोत्रकर्ता ।

[४३] सिद्धविद्या—

“ॐ नमो अरिहताण तिलोयपुङ्गवाण सत्तमयवज्जियाण अमरनररायमहियाण अणाइनिहणो सिव दिसउ स्वाहा ॥” एषा सिद्धविद्या ॥

30

[४४] दुष्टादिनिवारणमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहताण” ५ पदकम् ।

दुष्टो न प्रभवति, अजरिसणादिपूतप्रेतेषु तदा सहस्र १ जप्यते, अगुरुद्वोद्गाहनीयः ॥

[४५] लाभमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहताण अरे अरिणि [अरिणि] मोहिणि [मोहिणि] मोहय मोहय स्वाहा ॥” 35

लाभमन्त्र, १०८ चारजापः ॥

[४६] वशीकरणमन्त्रः—

ॐ ह्रीं अरिहंताणं अरे अरिणि अरिणि मोहिणि मोहिणि सर्वं मम वशीकुरु वशीकुरु स्वाहा ॥” १०८ जापः ।

[४७] मोहनमन्त्रः—

५ “ॐ नमो अरिहंताणं अरे अरिणि मोहिणि अमुकं मोहय मोहय स्वाहा ॥”

खटिकया श्रीखण्डेन वा इदं यन्त्रं लिखित्वाऽमुना मन्त्रेण श्वेतपुष्पैः श्वेताक्षतैर्जपेत्, यमाश्रित्य जापः क्रियते स वश्यो भवति ॥

[४८] लाभकरमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं अहो ! अहं स्वाहा ॥”

१० अनेन वार १०८ स्मृतेन कायोत्सर्गस्थस्य स्वस्य बाह्योरुर्द्ध्वं भवनम् ॥

[४९] घण्टाकर्णमन्त्रः—

“ॐ घण्टाकर्णो महावीरः सर्वव्याधिविनाशनः ।

विस्फोटकभये प्राप्ते रक्ष रक्ष महाबल ! ॥”

१५ भूर्जे कुङ्कुम-गोरोचनया जातिलेखिन्या कूपस्य नद्या वा तटे उपविश्य लिखेत् । ततोऽनेन द्वितीयमन्त्रेण—

[५०] स्फोटकविरूपतानिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं ह्रीं स्वाहा, ॐ नमो सिद्धाणं ह्रीं स्वाहा, ॐ नमो आयरियाणं ह्रीं स्वाहा, ॐ नमो उवज्झायाणं ह्रीं स्वाहा, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं हः स्वाहा ॥”

२० सुगन्धिपुष्पैः १०८ जापं दत्त्वा कपायवस्त्रेण रक्षां वेष्टयित्वा स्फोटकसंजातपात्रस्य गले वाह्योर्विवद्ध्यते, स्फोटकाः विरूपा न भवन्ति, विरूपा अपि भव्याः भवन्ति ।

[५१] विघ्नक्षयङ्करमहामन्त्रः—

“ॐ ह्रीं नमो अरिहंताणं ५ ॥”

[५२] विघ्नक्षयङ्करमहामन्त्रः—

“ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रीं हः नमो अरिहंताणं—एवं ५ ॥”

२५ द्वावपि महामन्त्रौ विघ्नक्षयाय सिद्धौ ॥

[५३] सर्वार्थसिद्धिकरी विद्या—

“ॐ ह्रीं ह्रीं ह्रीं ह्रीं हः अ सि आ उ सा स्वाहा ॥ सर्वार्थसिद्धिः ॥

[५४] शुचिविद्या—

“ॐ नमो अरिहंताणं ॥”

३० [५५] सर्वरक्षामन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं, ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, एसो पंचनमुक्कारो, सव्वपावप्पणासणो, मंगलाणं च सव्वेसिं, पढमं हवइ मंगलं ॐ ह्रीं ह्रीं फट् ॥” सर्वरक्षामन्त्रमिदम् ।

[५६] चौरभयनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहताण धणु धणु महाघणु स्वाहा ॥”

एन मन्त्र खललाटे ध्यायेत्, चौरस्तम्भो भवति । तथैव खटिकया लिखित्वा वामहस्तेन (?) भङ्गत्वा मुष्टिर्ध्रुते । वामहस्ते धनुरस्तीति ध्येये चौरा मन्त्रिण न पश्यन्ति, स चौरान् पश्यति ॥

[५७] स्वमविद्या—

“ॐ ह्रीं अहं नम इयौ ह्रीं स्वाहा ॥”

चन्दनेन हस्तौ लिप्त्वाऽय मन्त्रो जप्त १०८ रात्रौ शयितस्य स्वप्ने शुभाशुभं कथयति ।

[५८] चतुर्थफलमन्त्रः—

“ॐ अहं अ सि आ उ सा नमो अरिहताण नम ॥”

एव हृत्पुण्डरीके जपेत् १०८ चतुर्थफलमाप्तादयति ।

10

[५९] स्वमविद्या—

“ॐ गुरुभ्यो नम, ॐ परमगुरुभ्यो नम ॥”

इति मन्त्रादौ पठित्वा सर्वमन्त्रेण तेल १०८ परिजप्य मुखाभ्यङ्गे सुप्तस्य स्वप्नो भवति, तपो विशेषश्च कार्य । तैलशालिगन्धमूल घृष्टा तैलमध्ये क्षिप्त्वा तेन मुखाभ्यङ्गे परस्यापि स्वप्न ॥

[६०] प्रत्यञ्चारोपणमन्त्रः—

15

“ॐ ह्रीं अहं निर्बृताय नम ॥” प्रत्यञ्चारोपणमन्त्र ॥

[६१] लक्ष्मीप्राप्तिमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं ह्रैं अहं नमो अरिहताण ह्रीं नम ॥”

त्रिसन्ध्यमष्टोत्तरशत श्वेतपुष्पैरेकान्तस्थाने जापेन क्रियमाणेन सर्वसंपत्करी लक्ष्मीर्भवति ।

[६२] सर्गाम्युदयमन्त्रः—

20

“ॐ ह्रीं श्रीं ह्रैं ह्रौं अहं अहं ह्रीं ह्रौं नम ॥”

सर्गाम्युदयहेतु परमेष्ठिमयोऽयम् ॥

[६३] शत्रुनिवारणमन्त्रः—

‘ॐ ह्रीं श्रीं अमुक दुष्ट साधय साधय असिआउसा नम ॥”

वार १०८ जापे शत्रुरपशम्यति ।

25

[६४] सर्वरोगहरमन्त्रः—

“ॐ नमो आमोसहिपत्ताण, ॐ नमो खेलोसहिपत्ताण ॐ नमो जल्लोसहिपत्ताण स्वाहा ॥”

कला(ल)पानीय सर्वरोगहरणम् ॥

[६५] त्रणस्वास्थ्यमन्त्रः—

“जिणाण जावयाण न य पूहं न सोणिय एएण सच्चआएण वण मा पच्चओ मा दु खओ मा ३० फुट्टओ स्वाहा, ॐ ठ स्वाहा ॥”

रक्षामभिमन्त्रय नवव्रणे पुन लगाड्यते खड्गादिघातेषु घृत रक्षा वाऽभिमन्त्रय दीयते पीडाऽपि न भवति, द्रुत घणं सज्जं भवति ॥

[६६] विपहरमन्त्रः—

“ॐ ह्रीं पञ्चपरमेष्ठिने नम ॥”

35

अयं मन्त्रो धवलध्यानपूर्वं दृष्टव्ये वार २१ विधिना जप्ते विषमपहरति श्रीपार्श्वनाथस्मरण-
पूर्वम् ॥

[६७] रोगनिवारणमन्त्रः—

“ॐ नमो अरिहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं,
५ ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ नमो आमोसहिपत्ताणं, ॐ नमो खेलोसहिपत्ताणं, ॐ नमो
विप्पोसहिपत्ताणं, ॐ नमो सव्वोसहिपत्ताणं एएसिं नमोकारं किच्चा जमियं विज्जं पडंजामि सा
मे विज्जा पसिज्जउ स्वाहा ॥”

रोगविमुक्तये वासाद्यभिमन्त्रणम् ॥

[R आदर्शं हांशिया-टिप्पण्यां लिखितमिदम्—

10 “नमोऽस्तु गुरुचन्द्राय यत्करस्पृष्टमूर्धनि ।
आविर्भवति भव्येऽस्मिन्नपि वाक्यसुधार[स]म् ॥”]
निस्सेससाइणी-गहविणासणी जिणवरेहिं णिदिट्ठा ।
णवयारपंचसहियाण ओलीविज्जा पडंजेह ॥

[६८] ओलीविद्या—

15 “ॐ नमो अरिहंताणं, ॐ नमो सिद्धाणं, ॐ नमो आयरियाणं, ॐ नमो उवज्झायाणं
ॐ नमो लोए सव्वसाहूणं, ॐ हौं नकुलीनाम् ॥”

[६९] स्वप्नविद्या—

“ॐ नमो भगवते चन्द्रप्रभाय, लब्धानन्तचतुष्टयाय, हौं श्रीं ह्रीं ह्रौं अ सि आ उ सा
नमः ॥” रात्रित्रयजापादादेशः ॥

20 [७०] विसृचिकास्तम्भनमन्त्रः—

“ॐ नमो भगवते नमो अरिहंताणं, नमो जिणाणं, हौं ह्रीं ह्रौं हः अप्रतिचके फट् विच-
क्राय ॐ हौं ह्रीं ह्रौं अ सि आ उ सा झ्रौं झ्रौं स्वाहा ॥” जापः वार १०८ कृत्वा जलं पाययेत् विसृ-
चिकास्तम्भनम् ॥

[७१] ज्वरस्तम्भनमन्त्रः—

25 “ॐ नमो भगवते नमो अरिहंताणं, नमो ओहिजिणाणं हौं ह्रीं ह्रौं हः अप्रतिचके फट्
विचक्राय हौं अ सि आ उ सा झ्रौं झ्रौं स्वाहा ॥” वार १०८ ज्वरस्तम्भनं करोति ॥

[७२] गगनगमनमन्त्रः—

“ॐ आदि ‘हौं हीनः’ ‘पञ्चवीजैः’ ततः ‘सर्वसिद्ध्यै नमः ॥’

पुष्पलक्ष १ जापः वृक्षे सिद्धकं कृत्वा १०८ तणी वद्धं, तत्रारूढो अग्निकुण्डे होमयेत्, एकधा
30 तेन पादास्त्रोत्थन्ते खे गमनम् ।

“ॐ हौं ह्रीं ह्रौं हः अ सि आ उ सा सर्वसिद्ध्यै नमः”

[७३] महामन्त्रः—

इच्छामि० । इच्छाकारेण संदिसह भगवन् ! महामन्त्रतणी स्मरणा करिसिउं—

“नमो अरिहं०—हवइ मंगलं ।

35 ॐ क्षीं रीं रीं नमो अरिहंताणं, ॐ क्षीं रीं रीं नमो सिद्धाणं ॐ क्षीं रीं रीं नमो आय-
रियाणं, ॐ क्षीं रीं रीं नमो उवज्झायाणं, ॐ क्षीं रीं रीं नमो लोए सव्वसाहूणं ।” एवं ९ ।

“ॐ नमो भगवते श्रीपुण्डरीकप्रथमगणधर-प्रथमसिद्धसंसिद्धसुहारिसहो असुहो
संसिद्धि (?) स्वाहा ३ ।”

“ॐ नमो धीगोतमस्वामिने सर्वलघिसपन्नाय सर्वार्थसिद्धिं मम कुरु कुरु स्वाहा ३ ।”

“ॐ नमो वर्द्धमानाय उगगए उगगजमए जये विजये अपराजिपे अपराजिओ भवासि स्वाहा ३ ।”

“ॐ नमो गातमस्वामिने सर्वलघिसपन्नाय सच्चट्टसिद्धिं मम कुरु कुरु स्वाहा ।”

“ॐ श्रीं रीं रक्ष हरि रक्ष इलिय गिलिय हूसीं हूसळीं हूसीं हस ३ ।

“ॐ प क्षि स्वा हा ।

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो सिद्धाण । पद ५ । अशुचि शुचि भवासि स्वाहा ।

“ॐ नमो अरिहताण रीं रि(ह)दय हरि हरि सरो हु फट् स्वाहा । नमो सिद्धाण रीं रि(ह)दय हरि हरि सरो हु फट् स्वाहा । नमो आयरियाण रीं रि(ह)दय सिराण हरि हरि सरो हु फट् स्वाहा । नमो उवज्झायाण रीं रि(ह)दय हरि हरि सरो हु फट् स्वाहा । नमो लोए सच्चसाहण क्षिप सिद्धदुए हएते वज्जते सूल आत्मरक्ष सर्वरक्ष हु फट् स्वाहा ॥” मूलमन्त्र । 10

“ॐ क्षीं रीं नमो अरिहताण । पद ५ ।

“ॐ क्ष र एसो पचनमुकारो-मगल । इति महामन्त्र

“रक्ष रक्ष आपद हन हन, समद उपनय उपनय, शत्रूणा स्तम्भन कुरु कुरु स्वाहा ॥”

[७४] शुचिविद्या—

“ॐ नमो अरिहताण, ॐ नमो सिद्धाण, ॐ नमो आयरियाण, ॐ नमो उवज्झायाण, 15
ॐ नमो सच्चसाहण, ॐ नमो आगासगामिणीण ॐ ह क्ष नम ॥” शुचिविद्या ॥

[७५] आत्मरक्षामन्त्रः—“क्षि प ॐ स्वा हा, हा स्वा ॐ प क्षि ॥” आत्मरक्षा ॥

[७६] सरलीकरणमन्त्रः—

“ॐ कु र कु ले स्वा हा, हा स्वा ले हु र कु ॐ ॥” सरलीकरणमन्त्र ।

[७७] दिग्गन्धनमन्त्रः—

“अ आ इ ई उ ऊ ए ऐ ओ औ अ अ ॐ चण्ड हु फट् स्वाहा ॥” दिग्गन्ध ॥ 20

[७८] आत्मरक्षामन्त्र—पञ्चपरमेष्ठिमुद्रा कृत्वा—

“ॐ अट्टेवय अट्टसय अट्टसहस्स च अट्टकोडीओ ।

एक्खतु मे सरीर देवासुरपणमिया सिद्धा ॥ स्वाहा ॥

“ॐ धमेइ जल जलण चित्तिपमिओ नि पचनवकारा । 25

अरि मारि-चोर-राउलघोन्वसग्ग पणासेउ ॥ स्वाहा ॥

“ॐ पन्नत्ती-गघारी महाकाली अप्पडिइय-रोहिणिया ।

वज्जकुसि वज्जसिपला देवी माणसि महमाणसिया ॥ विज्जादेवीओ ॥

अयादेवी सिद्धाइयाओ सच्चसम्महिट्टिममाहि [या] ।

धेयाउच्च-सत्तिफरा देवा देवीओ मम एक्खतु ॥ स्वाहा ॥” 30

आत्मरक्षामन्त्र । एतदनन्तर शत्रुमुद्रया नमस्कारत्रयभजनपूर्वकं बृहद्गन्धमानविद्या स्मर्यते । ततस्तर्जनीमुद्रया लघुगन्धमानविद्या चिन्त्यते ॥

[७९] अग्न्युत्तारणमन्त्र —

“ॐ जूं जूं धूं फट् स्वाहा, ॐ क्षीं क्षीं धूं श्रीं क्ष ॥” अग्न्युत्तारणमन्त्र ॥

[८०] प्रत्यङ्गिराविद्या—“ॐ ह्रीं प्रत्यङ्गिरे मम म् स्वस्ति शान्तिं कुरु कुरु स्वाहा ॥” 35

[८१] परविद्याच्छेदिनी प्रत्यङ्गिरामहाविद्या—

“ॐ ह्रीं प्रत्यङ्गिरे महाग्निघे वेनचित् पाप हन कारित अनुमन चा नश्यतु तस्य हि तत्पापं गच्छतु, ॐ ह्रीं प्रत्यङ्गिरे महाग्निघे स्वाहा ॥” परविद्याच्छेदिनी ॥—

[अ] “ॐ क्षेत्रपालाय स्वाहा, ॐ प्रत्यक्षोक्षिनेय रक्ष रक्ष स्वाहा ॥

एतदनन्तर नमस्कारत्रयभजनपूर्वकं तर्जनीमुद्रया लघुगन्धमानविद्या चिन्त्यते । ततः पार्श्व 40
नाथमुद्रया पूर्वोक्त प्रत्यङ्गिराविद्याद्वय, तदनु—

કુસુમુગ્ગમો ય સુગ્ગહઆઝયવંધુમસ્સ નિવિગ્ધં ।

ઊવલંભચિંધમમલં વિસુદ્ધસદ્ધમ્મસિદ્ધીણ ॥ ૮ ॥

અન્નં ચ—

એયસ્સ જહાવિહિવિહિયસન્વઆરાહણાપયારસ્સ ।

5 કામિયફલસંપાયાણપહાણમંતસ્સ ચ પંભાવા ॥ ૯ ॥

સત્તૂ વિ હોઈ મિત્તો તાલુડવિસં પિ જાયણ અમયં ।

મીમાડવી ય વિયરઈ ચિત્તરેયં વાસભવણં વ ॥ ૧૦ ॥

ચોરા વિ રક્ષગત્તં ઊવિતિ સાણુગ્ગહા હવંતિ ગહા ।

અવસડાણા વિ હુ સુહસડાણસાહણિજ્ઞં જણંતિ ફલં ॥ ૧૧ ॥

10 જણણીઓ ઇવ ન કુણંતિ ડાહ્ણીઓ વિ થેવમવિ પીડં ।

પહવંતિ નં રુદ્ધા મંતંતંતં-જંતપ્પયારા વિ ॥ ૧૨ ॥

પંકયપુંજુ વ્વ સિહી સીહો ગોમાડય વ્વ વણહત્થી ।

મિગસાવુ વ્વ વિહાવઈ પંચનમુક્તારસામત્થા ॥ ૧૩ ॥

એત્તો ચ્ચિય સુમરિજ્ઞઈ નિસિયણડઢાણલ્લણપડણેસુ ।

15 સુરસેયરપભિર્ઘિંણેસો પરમાએં ભત્તીણ ॥ ૧૪ ॥

પક્ષી છે, દરિદ્રતાના કંદને મૂઝથી ઊલેડી નાખવા માટે વરાહ—સૂકરની દાઢા છે, પ્રથમ ઉત્પન્ન થતા સમ્યક્ત્વરત્નને માટે રોહણાચલની ધરણી છે, સુગતિના આયુષ્ય—વંધરૂપી વૃક્ષનો એ પુષ્પોદ્રમ છે અને વિશુદ્ધ એવા સદ્ધર્મની સિદ્ધિને ઓઢાવવાનું નિર્મલ ચિહ્ન છે ॥ ૬ થી ૮ ॥

વઢી, શાસ્ત્રોક્ત વિધિ મુજવ આચરાયા છે આરાધનાના સર્વ પ્રકારો જેના એવા અને કામિત 20 ફલોનું સંપાદન કરવામાં પ્રધાન મંત્રભૂત એવા આ મંત્રના પ્રભાવથી શત્રુ પળ મિત્ર બની જાય છે, તાલપુટ વિષ પળ અમૃત બની જાય છે અને ભયંકર જંગલ મનને આનંદ આપનાર વાસભવન જેવું બની જાય છે ॥ ૯-૧૦ ॥

ચોરો પળ રક્ષકપણને પામે છે, ગ્રહો અનુગ્રહ—કૃપા કરવાવાળા થાય છે અને અપશકુન પળ શુભ શકુનથી મેઢવવા યોગ્ય (સારાં) ફલો આપનારા બની જાય છે ॥ ૧૧ ॥

25 માતાઓની માફક ઢાકિણીઓ પળ થોડી પળ પીડાને કરતી નથી, તેમજ ભયંકર એવા મંત્ર, તંત્ર અને યંત્રના પ્રકારો પળ કાંઈ કરી શકતા નથી ॥ ૧૨ ॥

પંચ—નમસ્કારના સામર્થ્યથી અગ્નિ કમળના પુંજ જેવો, સિંહ શિયાળ જેવો અને વનહસ્તી મૃગના વચ્ચા જેવો બની જાય છે ॥ ૧૩ ॥

એ કારણે સુર, સેચર વગેરે વેસતાં, ઊઠતાં, સ્વલ્લના પામતાં કે પડતાં પરમભક્તિપૂર્વક આ 30 નમસ્કારનું સ્મરણ કરાય છે ॥ ૧૪ ॥

કિન્ન—

ધન્નાણ મનોભવણે સદ્વાચહુમાણગદ્ધિનેહિહો ।
મિચ્છત્તતિમિરહરણો વિચરહ નવકારવરદીગો ॥ ૧૫ ॥
જાણ મળગણનિગુજે રમહ નમુદ્ધારકેમરિકિસોરો ।
તાણ અણિદ્ધદોર્ધદ્ધથદ્ધઘડણ ન નિયડેહ ॥ ૧૬ ॥
તા નિચિહનિગહઘડણા ગુત્તી તા વજ્જપજરનિરોહો ।
નો જાવજ્જ વિ જવિઓ પચનમુદ્ધારવરમતો ॥ ૧૭ ॥
દપ્પિદ્ધદુદ્ધનિદ્ધુરસુરુદ્ધિદ્ધી વિ તામ હોઈ પેરો ।
નવકારમતચિત્તણપુંવ્વ ન પલોઈઓ જાવ ॥ ૧૮ ॥
મરણરણગણગણસગમે ગમે ગામનગરમાઈણ ।
એય સુમરતાણ તાણ સમ્માણણ ચ મવે ॥ ૧૯ ॥

5

10

તદા—

જલમાણમણિપ્પહફુલ્લફારફણિગ્ધફણાગણાહિતો ।
પસરતકિરણભરમગ્ગમીમતિમિરમ્મિ પાયાલે ॥ ૨૦ ॥
ચિંતાણતરઘડમાણમાણસાણંદિઈદિયત્થા જ ।
વિલસતિ દાણવા કિર ત સુ નમુદ્ધારફુરિયલો ॥ ૨૧ ॥

16

ઘઙ્ઘી, મિધ્યાત્વરૂપી અધકારને હરનારો એવો આ નમસ્કારરૂપી શ્રેષ્ઠ દીપક, જેમા શ્રદ્ધારૂપ દિવેદ અને વહુમાનરૂપી તેલ છે તે, ધન્ય પુરુષોના મનરૂપી ભવનમા શોભે છે ॥ ૧૫ ॥

જેમના મનરૂપી ઘન—નિરુત્તમા નમસ્કારરૂપી કેસરી કિંગોર—સિંહજી ષષ્ઠ રમે છે, તેમને અનિષ્ટ રૂપ હાથીઓના ટોચાનો સયોગ થતો નથી ॥ ૧૬ ॥

20

નિરિદ્ધ—મનમૂત વેઢીઓની ઘટના છે જેમા તેવું વેદવાણુ તથા વસ્ત્રપજરનો તિરોધ ત્યા સુધી જ પીઠા ફરે છે કે, જ્યા સુધી પચ—નમસ્કારરૂપી શ્રેષ્ઠ મત્ર જપવામા આવ્યો નથી ॥ ૧૭ ॥

ધીનાની દર્પિષ્ઠ—અમિમાની, દુષ્ટ, નિષ્ઠુર અને અત્યંત રુદ્ધ એવી દષ્ટિ પળ ત્યા સુધી જ હોય છે કે, જ્યા સુધી તે નમસ્કાર—મત્રના ચિંતનપૂર્વક જોવાયો નથી ॥ ૧૮ ॥

મરણ, રણાગણ અને મલોના સમાગમ યત્નને કે પ્રામ—નગર આદિના ગમન વચ્ચે, નમસ્કાર 25 મત્રનું સ્મરણ કરનારાઓને રક્ષણ અર્થાત્ શરણની અને સમ્માનની પ્રાપ્તિ થાય છે ॥ ૧૯ ॥

તથા જાગ્યત્યમાન મણિની પ્રમા વડે પ્રપુત્ર એવી વિશાલ સર્પની ફગાના સમૂહથી પ્રસાર પામતા કિરણોના મારવા નાના પામ્યો છે મયસ્ક અવસ્કાર જ્યાનો, જ્યા પાતાલલોકમા ચિંતરતાની સાથે જ પ્રાપ્ત થાય છે ચિત્તાહ્વાદક ઇન્દ્રિયના ત્રિપયો જેમને જ્યા દાનવોનો જે વિલામ છે તે તો નવધારના વિલસિતનો એક દેશ માત્ર છે ॥ ૨૦—૨૧ ॥

30

- જં પિ ય વિસિદ્ધપયવી વિજ્ઞાવિન્નાણવિણયનયનિરૂણં ।
 અશ્વલિયપસરં^૧ પસરંતકંતજસમરિયશ્રુવણયલં ॥ ૨૨ ॥
 અચંતણુરત્તકલત્તપુત્તપામુક્કસયલસુહિસયણં ।
 આણાપહિચ્છણુચ્છાહિદચ્છગિહિકમ્મકારિજણં ॥ ૨૩ ॥
 5 અચ્છિન્નલચ્છિવિચ્છહુસામિભોજ્જત્તવિયરણપહાણં ।
 રાયામચ્ચાહિવિસિદ્ધલોયપયઈવંહુમયં ચ ॥ ૨૪ ॥
 જહંચિત્તિયફલસંપત્તિસુંદરં દિન્નદુક્કહચમકં ।
 પાવિજ્ઞઈ મણુયત્તં તં ચ નમુક્કારફલલેસો ॥ ૨૫ ॥
 જં^૨ ચિય સન્વંગપહાણલહચ્ચઉસહિસહસવિલયાણં ।
 10 વત્તીસસહસ્સમહપ્પભાવભાસંતસામંતં ॥ ૨૬ ॥
 પવરપુરસરિસલ્લન્નવજ્ઞામકોડીકહપ્પદુપ્પસરં ।
 સુરનયરસરિસપુરવરવિસત્તરીસહસસંખાલં ॥ ૨૭ ॥
 વહુસંખલેદકચ્ચલ્લમહંવદોણમુહપમુહવહુવસિમં ।
 દીસંતકંતસુંદરસંદણસંદોહદિન્નદિહિં ॥ ૨૮ ॥
 15 પરચક્કચ્ચપ્પણાણંપ્પદપ્પપાઙ્કચક્કસંકિન્નં ।
 પગલંતગંડમંડલપયંડદોઘંટુયટ્ઠિલ્લં ॥ ૨૯ ॥

વઢી, વિશિષ્ટ પદવી, વિદ્યા, વિજ્ઞાન, વિનય અને ન્યાયથી નિપુણ, સ્વલતા વગર વિસ્તાર-
 વાલું, પ્રસાર પામતા મનોહર યશથી ભરાઈ ગયું છે. ભુવનતલ જેમાં, અત્યંત અનુરક્ત એવા કલત્ર
 અને પુત્ર આદિ સકલ સુખી સ્વજનવાલું, આજ્ઞાની રાહ જોતાં ઉત્સાહી અને ચતુર ગૃહ-કર્મ કરનાર
 20 પરિજનવાલું, અવિચ્છિન્ન લક્ષ્મીના વિસ્તારયુક્ત એવું સ્વામીપણું, ભોગીપણું અને દાનીપણું, તેના વડે
 રાજા, મંત્રી આદિ વિશિષ્ટ લોક અને પ્રજાજન વડે વહુમાન કરાયેલું, યથાચિત્તિત ફલપ્રાપ્તિ વડે
 સુંદર અને વિરોધી લોકોના ચિત્તને પળ ચમત્કાર પમાડે એવું મનુષ્યપણું જે પ્રાપ્ત થાય છે, તે પળ
 નમસ્કારના ફલનો એક લેશ છે ॥ ૨૨ થી ૨૫ ॥

વઢી, સર્વ અંગોએ પ્રધાન શોભાયુક્ત ચોસઠ હજાર અંતઃપુરવાલું, વત્તીસ હજાર મોટા પ્રભાવ-
 25 શાલી સામંત રાજાઓના આધિપત્યવાલું, મોટા નગર સરખા છત્ર કોડ ગામના વિસ્તારવાલું,
 દેવનગર સમાન વહોત્તેર હજાર શ્રેષ્ઠ નગરોવાલું, વહુ-સંખ્યક લેદ, કચ્ચલ, મહંવ, દ્રોણમુખ વગેરે
 ઘણી વસ્તીઓવાલું, દેવીપ્યમાન, મનોહર અને સુંદર એવા રથોના સમુદાયથી યુક્ત રાજમાર્ગોવાલું,
 દુશ્મનના સમુદાયને ચગદી નાશવાને સમર્થ એવા પાયદળની સેનાના સમુદાયવાલું, અત્યંત મદ-
 સ્થરતાં છે ગંઢસ્થલ જેના એવા પ્રચંડ હાથીઓવાલું, મન અને પવનથી પળ ચંચલ તથા કઠોર સુરીઓ-
 30 વડે સોદી નાશ્યું છે પૃથ્વીતલ જેનળે એવા તરલ તુરંગો-ઘોડાઓની માઢાવાલું, સોઢ હજારની

1 °પઈ J । 2 °કંત પસરતજ° s । 3 °ઈ પયઈ વ J । 4 જ પિય s । 5 °ણપ્પસત્તિપા° s J । 6 °ઘટ્ઠઘટ્ઠિલ્લ° s ।

મળપણચલક્ષ્મીસ્તુરુસ્વયંકણિતરલતુરગાલ ।
 સોલસસહસ્સપરિસપ્તજકલ્પકપાપરિક્ષિત ॥ ૩૦ ॥
 નવનિહિચંદસરયણપ્પમાપાઝન્મતસયલત્થ ।
 છન્નપ્પભરહસિચ્છાહિન્નચ્છણ લન્મણ્ણ મુગ્ધે ॥ ૩૧ ॥
 ત પિ હુ કિર મદ્દાસલિલસેયપરિગઢિયસ્સ તસ્સે ॥
 પચનમુકારતરુસ્સ કો વિ ફલવિલસિયવિસેમો ॥ ૩૨ ॥
 જ પિ ય સિયદેવસુયસવુયસુરસયણસુદરુન્નહો ।
 સિપ્પિપ્પેહતે મુત્તાહલ વ ઉગ્ગજ્ઞે ત્ત્ત્તો ॥ ૩૩ ॥
 આજન્મ રમ્મતણૂ આજન્મમુદ્દગગ્ગોગ્ગાનત્થો ।
 આજન્મ રોગજરારયસેયવિપજ્જિયસરીરો ॥ ૩૪ ॥
 આજન્મ ન્હારુસદ્ધિમસરુહિરાહત્થમલવિમુક્કો ।
 આજન્મ અમિલાયત્તમહ્ધરદેવદૂસધરો ॥ ૩૫ ॥
 ઉત્તત્તજઞ્ઞકચણતરુણદિવાયરસમ્પહસરીરો ।
 પચપ્પહરયણાહરણકિરણરુગ્ગુરિયદિસિચ્છો ॥ ૩૬ ॥
 અવ્વપ્પગ્ગદ્ધમ્મલલ્લલલ્લલ્લલ્લલ્લપ્પહાપહાસિલ્લો ।
 રમણીયરમણઅમરણરમણીગણમણહરો કિ ચ ॥ ૩૭ ॥
 ગહચ્ચમિક્કેહલ પાઢેઝ મૂયલ મમાઢેઝ ।
 સયલકુલાચલચક્ક ચૂરેઝ તહ ય લીલાણ ॥ ૩૮ ॥

સત્યાગાત્ર યશ્નોના સમુદાયથી સુરક્ષિત, નવનિધિ અને ચૌદ રત્નોના પ્રભાવથી પ્રાદુર્ભાવ પામતા સકલ અર્થોચ્છાલ અને યુવનોમા છ ગ્રંથ ભરતક્ષેત્રનુ અવિપતિપણુ જે ગ્રાપ્ત થાય છે, તે પરીવર, શ્રદ્ધા 20 સલિલના સિંચનથી પરિવર્ધિત એવા પચ-નમસ્કારરૂપી વૃક્ષના કોઈ એક ફળના વિલાસનો જ વિશેષ છે ॥ ૩૬ થી ૩૭ ॥

ધર્મી, છીનોલીના પઢની, મધ્યમા રહેલ મુક્તાફળની જેમ શ્વેત અને દિવ્ય વસ્ત્રથી ઢકાયેલી દેવશય્યામા સુદર અગ સહિત જે ઉત્પન્ન થાય છે અને ઉત્પન્ન થયા બાદ જ્ઞાનમ સૌભાગ્ય અને યુવાસ્થા મુક્ત, આત્મ રમ્ય શરીર, આજન્મ રોગ, જરા, રજ અને સ્વેદ રહિત શરીરમુક્ત, 25 આજન્મ ક્ષાયુ-નસ, વમા-ચરમી, મામ અને રુધિર વગેરે શરીરના મલની વિમુક્ત તથા આજન્મ મ્હાત ન થાય એવી પુષ્પમાલા અને શ્રેષ્ઠ દેવતૂલ્યને ધારણ કરનાર તથા સૂર તપાવેલા ઉત્તમ જ્ઞાતિગાત્ર કાચન અને તરુણ સૂર્ય સમાન છે શરીરની શોભા જેની, પાંચ પ્રકારના રત્નમય આભરણોના કિરણોની કારત્તીતરુ છે દિગ્ગજ જેને, લટકતા, વુડલોની, પ્રમાણી પ્રકાશમાન છે અવદિત ગડ-ગડલ જેને, રમણીય રમણીલ દુરરમણીઓના સ્મુગ્ધાવના મનને હરણ-ધરણાર, 30

માણસપમુહમહાસરસરિયાદહસાયરાણ સલિલાઈ ।
 પલયપંવળો વ્વ સમકાલમેવ સત્તો વિ સોસેઉં ॥ ૩૯ ॥
 તિલુક્કપૂરણત્થં ઝાત્તિ વિઉચ્ચિયમહલ્લવહુરૂવો ।
 પરમાણુમિત્તરૂવો વિ તહ ય હોઉં લહુ સમત્થો ॥ ૪૦ ॥

5 તંહ એક્કકરંગુલિપંચગસ્સ પત્તેયમગ્ગમાગેસુ ।
 મેરુપણગાઉં એક્કેકમિકકાલં ધરણસત્તો ॥ ૪૧ ॥
 કિં વ્રહુણા સંતં પિ હુ અસંતયં તહ અસંતમવિ સંતં ।
 વંત્થૂ એક્કલ્લણ ચ્ચિય દરિસેઉમલંકરેઉં વા ॥ ૪૨ ॥
 નમિરસુરવિસંરસિરમણિમઝહરિંછોલિવિચ્છુરિયપાઓ ।

10 ભૂભંગાદ્વપહિદ્ધસંભમુદ્ધિંતપરિવારો ॥ ૪૩ ॥
 ચિંતાણંતર સહસ ત્તિ સંઘટંતાણુકૂલવિસયગ્ગણો ।
 અણવરયરરસાવિલવિલાસકરણિકદુલ્લલિઓ ॥ ૪૪ ॥
 નિમ્મલઓહિન્નાણાનિમેસદિટ્ઠીઈ દિટ્ઠદટ્ઠવ્વો ।
 સમકાલોદયસમુવિંતસયલસુહકમ્મપયઈ ય ॥ ૪૫ ॥

15 રિદ્ધિપ્પવંધવંધુરવિમાણમાલાહિવત્તણં સુરં ।
 પાલહ અલ્લિયપસરં સુરલોએ કિર સુરિંદો વિ ॥ ૪૬ ॥

અકહેલા વડે પ્રહચક્રને પાડવા અને ભૂતલને ભમાડવામાં સમર્થ, લીલાપૂર્વક સકલ કુલાચલના
 સમુદાયને ચૂરવા અને માનસ-પ્રમુખ મહાસરોવર, સરિતા, દ્રહ અને સાગરોના પાણીને પ્રલયકાલના
 પવનની જેમ એકીસાથે શોષવામાં પણ સમર્થ, મોટા અને ઘણા એવા વૈક્રિયરૂપો વડે એકીસાથે ત્રણ
 20 લોકને પૂરવામાં, તથા પરમાણુ માત્ર સ્વરૂપ કરવામાં પણ જે સમર્થ, એક હાથની પાંચ આંગઝીઓ
 ઊપર પ્રત્યેકના અગ્ર ભાગમાં એકીસાથે પાંચેય મેરુને ધારણ કરવામાં સમર્થ-વધારે શું કહેવું? એક
 ક્ષણમાં સત્ વસ્તુને અસત્ અને અસત્ વસ્તુને સત્ દેખાડવાને અને કરવાને નિશ્ચયથી સમર્થ તથા
 નમતા એવા દેવસમૂહના મસ્તક ઊપર રહેલ મણિના કિરણની શ્રેણિ વડે વ્યાપ્ત છે ચરણો જેના,
 ભ્રૂભંગ વડે આદેશ કરાયેલો અને હર્ષિત થયેલો સસંભ્રમપણે ઝમો થતો છે પરિવાર જેનો, ચિંત-
 25 વતાંની સાથે તરત જ સંઘટિત થતો છે અનુકૂલ વિષયોનો સમુદાય જેને, રતિના રસ વડે ભરપૂર
 વિલાસ કરવામાં નિરંતર અનુરક્ત, નિર્મલ અવધિજ્ઞાન અને અનિમેષ દૃષ્ટિ વડે જોયા છે જોવાયોગ્ય
 પદાર્થો જેને, સમકાલે હૃદય પામેલી છે સઘઝી શુભકર્મની પ્રકૃતિઓ જેને તથા ઋદ્ધિનાં પ્રવંધથી
 મનોહર એવા વિમાનોના સમુદાયોનું પ્રાપ્ત થયું છે અધિપતિપણું જેને, અસ્થલિત પ્રસરવાળો

1 °પવ્ણ વ્વ S । 2 તહ ઇક્ક° S । 3 °ઉ ઇક્ક° S । 4 વંત્થૂ ઇક્ક° S । 5 °ઉં ચ S J । 6 °વિસુરસિ-
 રિમ° 7 °ટ્ટીં S ।

તં પિ અસેસં જાણસુ સમ્મ સન્માવગમ્મવિહિયસ્સ ।
 પંચનમુકારારાહણસ્સ લીલાઢ ય લુહુ ચિ ॥ ૪૭ ॥
 ઉઠ્ઠાહોતિરિયતિલોગરગમન્જામ્મિ અહસયવિસેસો ।
 દેવ્વં સેત્ત કાલ ભાવ ચ પહુચ્ચ જુજ્જકરો ॥ ૪૮ ॥
 દીસહ મુણિજ્ઞાણ વા જો કો વિ હુ કહ વિ કસ્સ વિજિયંસ્સ । 5
 સવ્વો ચિ સો નમુકારસરણમાહપ્પનિષ્ફન્નો ॥ ૪૯ ॥
 જલદુગ્ગે થલદુગ્ગે પવ્વયદુગ્ગે મસાણદુગ્ગે વા ।
 અન્નત્થ ચિ દુગ્ગપણ તાણં સરણં નમુકારો ॥ ૫૦ ॥
 ઘસિયરણુચ્ચાહણયોમ્મણેસુ પરલોમથમ્મણાઈસુ ।
 ઈસો ચિય પચ્છહં તહા પહુત્તો નમુકારો ॥ ૫૧ ॥ 10
 મતંતરપારદ્વાઈ જાઢ કજ્ઞાઢ તાઈં વિસમાઈં ।
 તાણ ચિય નિયસુમરણપુચ્ચારદ્વાણ સિદ્ધિકરો ॥ ૫૨ ॥
 તા સયલાઓ સિંદ્ધીઓ મંગલાઈ ચ અહિલસંતેણ ।
 સવ્વત્થ સયા સમ્મં ચિંતેયવ્વો નમુકારો ॥ ૫૩ ॥

મુરેન્દ્ર પળ લાના કાઠ સુધી જે દેવલોકનુ પાલન કરે છે, તે સચલુ સદ્ભાવપૂર્ણ પંચ-નમસ્કારની 15
 થયેલી આરાધનાની લીલાનો જ એક સ્વ-અંશ છે, એમ જાણો ॥ ૩૩ થી ૪૭ ॥

ઊર્ધ્વ, અંધો અને તિચ્છાં સ્વરૂપ વ્રણ લોકરૂપી રંગમદપમા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ અને ભાવને
 આશ્રયીને જે કોઈને, જે કાઈ, જે કોઈ વિજયી જીતનો આશ્રયજનક અસિગયવિશેષ દેસ્યાય છે
 અથવા સમગ્રાય છે, તે સર્વ પળ નમસ્કારના સરણનો જ એક મહિમા જાણો ॥ ૪૮-૪૯ ॥

જલદુર્ગમા, સ્થલદુર્ગમા, પર્વતદુર્ગમા, સ્પશનદુર્ગમા, અથવા અન્યત્ર પળ દુર્ગ પદલે કદ-20
 પદમા એક નવકાર જ ટ્રાણ અને શરણ છે ॥ ૫૦ ॥

વશીકરણ, ઉચ્ચાટન, ધોમળ, ક્ષોમ અને સ્તંભન આદિ કાર્યોમા વિધિપૂર્વક સદા પ્રયુક્ત
 થયેલો નમસ્કાર જ સમર્થ છે ॥ ૫૧ ॥

અન્ય મનોર્થી પ્રાર્થના જે કાર્યા મુરફેલ બન્યા હોય તે સર્વ પળ નમસ્કારના સરણપૂર્વક
 પ્રાર્થના હોય તો શીઘ્ર સિદ્ધ થાત છે ॥ ૫૨ ॥ 25

તે કારણ માટે સર્વ સિદ્ધિઓ અને મગલોને રચ્છતા આત્માએ સર્વત્ર સદા સમ્યક્ પ્રકારે
 નમસ્કારને ચિંતયવો જોઈએ ॥ ૫૩ ॥

1 દર્બ રિત્ત ૪ । 2 વિ જગત્તમ ૪૪ । 3 ૦૫ મુદ્ગોમ ૪૪ । 4 એમ ચિય પચ્છહો ૪૪ । 5 ૦૬ સવ્વાઈ
 ૪૪ । 6 સિદ્ધિ ૪ ।

जागरणसुयणल्लीयणचिद्वृणचंकमणखलणपडणेसु ।
 एस किर परममंतो अणुसरियव्वो पयत्तेणं ॥ ५४ ॥
 जेणेस नमुक्कारो दत्तो पुन्नाणुबंधिपुन्नेणं ।
 नारयतिरियगइओ तस्सावस्सं निरुद्धाओ ॥ ५५ ॥
 न स पुणरुत्तं पावइ कयाइ किर अयसनीयगोत्ताइं ।
 जम्मंतरे वि दुलहो तस्स न एसो नमुक्कारो ॥ ५६ ॥
 जो पुण सम्मं गुणिउं नरो नमुक्कारलक्खमक्खंडं ।
 पूणइ जिणं संघं वंधइ तित्थयरनामं सो ॥ ५७ ॥
 हुंति नमुक्कारपभावओ य जम्मंतरे वि किर तस्स ।
 जाईकुलरूवारुगसंपयाओ पहाणाओ ॥ ५८ ॥
 ताव न जायइ चित्तेण चित्तिं पत्थियं च वायाए ।
 काएण य पारद्धं जाव न सरिओ नमुक्कारो ॥ ५९ ॥
 अन्नं च ईमाउ चिय न होइ मणुओ कयाइ संसारे ।
 दासो पेसो दुभगो नीओ विगलिंदिओ चेव ॥ ६० ॥

15 - जागतां, सूतां, छीकतां, वेसतां, चालतां, स्खलना पामतां के नीचे पडतां आ परममंत्रने
 ज आदरपूर्वक निश्चये अनुसरवो जोईए—वारंवार स्मरण करवो जोईए ॥ ५४ ॥

पुण्यानुबंधी पुण्यवाळा जे आत्माए आ नवकारने प्राप्त कर्यो छे, तेनी नरक अने तीर्थच
 गतिओ अवश्य रोकाई गई छे ॥ ५५ ॥

वळी, कहुं छे के, आ नमस्कार जेणे क्यांईथी पण निश्चये प्राप्त कर्यो छे तेने वारंवार अप-
 20 यश अने नीच गोत्र आदिनी प्राप्ति थती नथी तथा जन्मांतरमां पण तेने फरीवार आ नमस्कारनी
 प्राप्ति दुर्लभ थती नथी ॥ ५६ ॥

वळी, जे मनुष्य एक लाख नमस्कारने अखंडपणे गणे तथा श्रीजिनेश्वरदेव अने संघनी
 पूजा करे, ते तीर्थकर—नामकर्म बांधे छे ॥ ५७ ॥

नमस्कारना प्रभावथी जन्मांतरमां पण प्रधान जाति, कुल, रूप, आरोग्य अने संपदाओ
 25 निश्चयथी प्राप्त थाय छे ॥ ५८ ॥

चित्तथी चिंतवेलुं, वचनथी प्रार्थेलुं अने कायाथी प्रारंभेलुं कार्य त्यां सुधी ज थतुं नथी के
 ज्यां सुधी आ नमस्कार स्मरवामां आव्यो नथी ॥ ५९ ॥

वळी, आ नमस्कारथी मनुष्य संसारमां कदी पण दास, प्रेष्ठ, दुर्भग, नीच के विकलेन्द्रिय-
 अपूर्ण इन्द्रियवाळो थतो नथी ॥ ६० ॥

રૂપરલોચસુહૃયો રૂપરલોચદુહદલણપચ્ચલજો ।
 એસ પરમિદિવિર્મયો ભક્તિપરોત્તો નમુકારો ॥ ૬૧ ॥
 કિં વન્નિણ ચઢુણા ત નત્થિ જયમ્મિ જ કિર ન સકો ।
 કાઉ એસ જિયાણ ભક્તિપરોત્તો નમુકારો ॥ ૬૨ ॥
 જહ તાવ પરમદુલહં સપાહહ પરમપયસુહં પિ હ્મો ।
 તા તદણુસર્ગસજ્જે તદન્નસુક્ખમ્મિ કા ગણના ? ॥ ૬૩ ॥
 પત્તા પાવિસ્સંતી પાવતિ ય પરમપયપુર જે તે ।
 પંચનમુકારમહારહસસ સામત્થજોગેણ ॥ ૬૪ ॥
 સુચિર^૧ પિ તવો તવિય ચિન્ન ચરણ સુય ચ વહુપટિયં ।
 જહ તા ન નમુકારે રહિં તઓ તં ગયં વિહલ ॥ ૬૫ ॥
 ચડરગાણ સેણાં નાયગો દીવગો જહા હોહ ।
 તહ ભાવનમુકારો દંમણતવનાણચરણાણ ॥ ૬૬ ॥
 ભાવનમુકારવિવજિયાહં જીવેણ અકયકજ્ઞાહં ।
 ગહિયાણિ ય મુક્કાણિ ય અણંતસો દવ્વલિંગાહં ॥ ૬૭ ॥
 તમ્હા નાહુણેવ જત્તેણ તુમ પિ ભાવણાસાર ।
 આરાહણાકયમણો મણમ્મિ સુદર ! તયં ઘરસુ ॥ ૬૮ ॥

૬

10

15

પરમેષ્ઠીના વૈમવવાલો ભક્તિપ્રયુક્ત આ નમસ્કાર આ લોક અને પરલોકમાં સુલ્ખને કરનારો
 છે તથા આ લોક અને પરલોકનાં દુઃખને દબાવનારા સમર્થ છે ॥ ૬૧ ॥

વઢી, ઘઘારે વર્ણન કરવાથી હુ ? આ જગતમાં તેવું કાંઈ જ નથી કે જે સ્વચ્છ ભક્તિપૂર્વક-
 પ્રયુક્ત આ નમસ્કાર ઘડે જીવોને પ્રાપ્ત ન થાય ॥ ૬૨ ॥

20

પરમ દુર્લભ એવા પરમ-પદના સુલોને પણ જો આ પમાડે, તો તેના અનુપગથી અન્ય સાધ્ય
 સુલોની તો ગણતા જ શી ? ॥ ૬૩ ॥

પરમપદપુર-મોક્ષને જેઓ પામ્યા છે, પામશે અને પામે છે, તે સર્વે પચ નમસ્કારરૂપી
 મહારથના સામર્થ્ય-યોગે જ છે ॥ ૬૪ ॥

લાવા કાઢી સુધી તપને તપ્યો, ચારિત્રને પાઢ્યું, અને ઘણા શાસ્ત્રોને ભણ્યો પણ જો નમસ્કારમાં
 પ્રેમ ન લાગ્યો તો તે સઘણ નિષ્ફળ ગયું (જાણવું) ॥ ૬૫ ॥

ચતુર્ણી સેનામાં જેમ સેનાની દીપક સમાન છે, તેમ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અને તપની
 આરાધનામાં ભાવ-નમસ્કાર દીપક સમાન છે ॥ ૬૬ ॥

ભાવ-નમસ્કાર રહિત જીવે અનતીવાર ન કરાય એવા કાર્યોને અને દ્રવ્યલિંગને નિષ્ફળપણે
 મહાન કર્યાં તેમજ મૂલ્યા, એમ સમજીને હે સુદર ! તુ આરાધનામાં 'એક મનવાલો બની 'ભાવપૂર્વક
 તે (ભાવનમસ્કાર) ને મનમાં ધારણ કર ॥ ૬૭-૬૮ ॥

સંવિગ્નેણ મળસા અસ્થલિયફુલમળહરેણ ય સરેણ ।
 પડમાસણિઓ કરવદ્વજોગમુદો ય કાણં ॥ ૮૩ ॥
 સમ્મં સંપુન્નં ચિય સમુચ્ચરિજ્ઞા સયં નમુકારં ।
 ઉસ્સગ્ગેણેસ વિહી અહ બલગલણા તહા ન પહૂ ॥ ૮૪ ॥
 5 તન્નામાણુગ 'અ સિ આ ઉ સ'ત્તિ પંચક્ષરે તહવિ સમ્મં ।
 નિહુયં પિ પરાવત્તિજ્ઞ કહ વિ અહ તત્થ વિ અસત્તો ॥ ૮૫ ॥
 તા ક્કાણ્ણા 'ઐ' ઇતિ સંગહિયા જં ઇમેણ અરહંતા ।
 અસરીરા આયરિયા ઉવ્વજ્ઞાયા મુણિવરા સન્વે ॥ ૮૬ ॥
 10 એયન્નામાઇનિપંન્નવન્નસંધિપ્પઓગઓ જમ્હા ।
 સન્વજ્ઞુપહે एसो 'ઐ'કારો કિર વિણિદિટ્ઠો ॥ ૮૭ ॥
 એયજ્ઞાણા પેરમિટ્ઠિણો ફુલં ક્કાણ્ણા ભવે પંચ ।
 અહવા જો એયં પિ હુ ક્કાણ્ણં હોજ્જ અસમત્થો ॥ ૮૮ ॥
 સો પાસઙ્કિયકલ્લાણમિત્તવગ્ગેણ પંચનવકારં ।
 નિસુણિજ્ઞ પટિજ્ઞંતં હિયયમ્મિ ઇમં ચ ભાવેજ્ઞા ॥ ૮૯ ॥
 15 एसो સ સારગંઠી एस સ કો વિ હુ દુલંભલંસુ ત્તિ ।
 एसો સ ઇટ્ઠસંગો^૧ એયં તં પરમતત્તં તિ ॥ ૯૦ ॥

અંત સમયે સંવેગશીલ મન વડે, અસ્થલિત, સ્પષ્ટ અને મધુર સ્વર વડે તથા કરવદ્વ યોગ-
 મુદ્રાથી યુક્ત, શરીરને પદ્માસનમાં રાખીને સમ્યક્ પ્રકારે સંપૂર્ણ નમસ્કારનું સ્વયં ઉચ્ચારણ કરવું એ
 ઉત્સર્ગ વિધિ છે; અથવા બલ ઘટવાથી જો તેમ કરવા સમર્થ ન હોય, તો પરમેષ્ઠીઓના નામને
 20 અનુસરનારા 'અ-સિ-આ-ઉ-સા' એવા પાંચ અક્ષરોને સમ્યક્ પ્રકારે મૌનપણે પરાવર્તન-જાપ કરે,
 જો કોઈ કારણે તેમ કરવા પળ અશક્ત હોય તો 'ઐ' એવા એક અક્ષરનું ધ્યાન કરે, કારણ કે-એ
 અક્ષરો વડે અરિહંત, અશરીરી, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, અને સર્વ મુનિવરો સંગૃહીત થયેલા છે । એ પાંચેય
 નામોની આદિમાં રહેલા અક્ષરોની સંધિના પ્રયોગોથી નિશ્ચયે આ ઐકાર બનેલો છે, એમ સર્વજ્ઞ
 પરમાત્માઓએ આદેશ કર્યો છે । એનું ધ્યાન કરવાથી નિશ્ચયપૂર્વક પાંચેય પરમેષ્ઠીઓનું સ્પષ્ટપણે ધ્યાન
 25 કર્યું છે અથવા જે એ (એક અક્ષર)નું ધ્યાન કરવાને પળ સમર્થ નથી તે પાસે રહેલા કલ્યાણ
 મિત્રોના સમુદાય પાસેથી પંચનમસ્કારને સાંભળે અને સાંભળતી વખતે હૈયામાં આ પ્રમાણે
 ભાવના કરે ॥ ૮૩ થી ૮૯ ॥

આ નમસ્કાર એ સારની ગાંસડી છે, આ નમસ્કાર એ મને ઇષ્ટનો સમાગમ છે અને આ
 નમસ્કાર એ એક પરમતત્ત્વ છે ॥ ૯૦ ॥

1 ક્કાણ્ણા સ । 2 ઉજ્જાયા સ । 3 નિસજ્ઞ સ । 4 જુણ્ણિ एसો સ । 5 પરમેષ્ઠિણો સ । 6 ક્કાણ્ણ
 હોઈ સ । 7 ભાવિજ્ઞા સ । 8 ંગો ઇયં સ ।

અહહ તટથો જાઓ નૂળં મગ્ગલહિણો અહં અજ્ઞ ।
 અન્નહ કહિ અહ કહ વ એસ એવ સેમો જોગો ॥ ૧૧ ॥
 ઘન્નો હ જેણ મણ અણોરપારમ્મિ મવસમુદ્દમ્મિ ।
 પવન્હ નમુકારો અર્ચિતર્ચિતામણી પત્તો ॥ ૧૨ ॥
 કિં નામ અજ્ઞ અમયત્તણેણ સર્વંગિયં પરિણઓ હ ।
 કિ વા સયલસુહમઓ કઓ અકંડેર્ણ કેણાવિ ॥ ૧૩ ॥
 ઇય પરમસમરસાપત્તિપુવ્વમાયન્નિઓ નમુકારો ।
 નિહણઢ કિલિઢ્ઢકમ્મ નિસ વ સિયધારણાજોગો ॥ ૧૪ ॥
 જેણેસ નમુકારો સરિઓ ભાવેણ અતકાલમ્મિ ।
 તેણાહૂય સુક્કલ દુક્કલસ્સ જલજલી દિન્નો ॥ ૧૫ ॥
 એસો જણઓ જણણી ય એસ એસો અઠ્ઠારણો વધૂ ।
 એસો મિત્ત એસો પરમુવપારી નમુકારો ॥ ૧૬ ॥
 સેયાણ પર સેય મંગલ્લાણ ચ પરમમગ્ગહ ।
 પુન્નાણ પરમપુન્ન ફલ ફલાણં નમુકારો ॥ ૧૭ ॥

5

10

અહો હો ! આજે હું મગ્ગસુદ્ધના તટને પાન્યો છું, અન્યથા ક્યા હું ? ક્યા આ ? અને ક્યા 15
 મારો તેની સાથેનો સરસો યોગ હોય ॥ ૧૧ ॥

હું ધન્ય છું કે, જેણે જાનાવિ-અનત મગ્ગસુદ્ધમા અર્ચિત ચિંતામણિ એવા પાંચ-પરમેષ્ઠીનો
 નમસ્કાર પ્રાપ્ત કર્યો છે ॥ ૧૨ ॥

શુ હું આજે સર્વ અગોમા અમૃતપણુ પાન્યો છું ? અથવા અકાલે જ શુ કોઈએ મને સકલ
 સુખમય કર્યો છે ? ॥ ૧૩ ॥

20

એ રીતે પરમ શ્રમરસાપત્તિપૂર્વક આચરેલો નમસ્કાર, શીત ધારણ(શીતોપચાર)નો પ્રયોગ
 જેમ વિપને હજે તેમ ઢિટ્ટ-કર્મોને હણી નાંખે છે ॥ ૧૪ ॥

અતકાલે જેણે આ નમસ્કારનું ભાવપૂર્વક સ્મરણ કર્યું છે, તેણે સુરતને આમત્રણ આપ્યું છે
 અને દુઃસ્વપ્ને તિલાન્તરિ દીધી છે ॥ ૧૫ ॥

આ નમસ્કાર એ પિતા છે, એ જ માતા છે, એ જ જ્ઞકારણ ઘણું છે, એ જ મિત્ર છે અને 25
 એ જ પરમ ઉપકારી છે ॥ ૧૬ ॥

કલ્યાણમા પરમ કલ્યાણ, માગલિકોમા પરમ માગલિક, પુણ્યોમા પરમપુણ્ય અને ફળોમા
 પરમરમ્ય ફલ પળ આ નમસ્કાર જ છે ॥ ૧૭ ॥

તહ એસ નમુકારો ઇહલોગગિહાડ જીવપહિયાણં ।
 પરલોયપહપયદ્ધાણ પરમપથયણસારિચ્છો ॥ ૯૮ ॥
 જહ જહ તસ્સ વણરસો પરિણમઙ્ મણમ્મિ તહ તહ કમેણ ।
 5 સ્વયમેઙ્ કમ્મગંઠી નીરનિહિત્તામકુંભુ વ્વ ॥ ૯૯ ॥
 તવ નિયમસંજમરહો પંચનમુકારસારહિપઉત્તો ।
 નાણતુરંગમજુત્તો નેઙ્ નરં નિવ્વુઈનયરં ॥ ૧૦૦ ॥
 જલણો વિ હોજ્જ સીઓ પહિપહહુત્તં^૧ વહિજ્જ સુરસરિયા ।
 ન ય નામ નિજ્જઙ્ ઇમો પરમપયપુરં નમુકારો ॥ ૧૦૧ ॥
 આરાહણાપુરસ્સરમણન્નહિયઓ વિસુદ્ધસુહલેસો ।
 10 સંસારુચ્છેયકરં તા મા સિદ્ધિલસુ નમુકારં ॥ ૧૦૨ ॥
 એસો હિ નમુકારો કીરઙ્ નિયમેણ મરણકાલમ્મિ ।
 જં જિણવરોહિં દિદ્ધો સંસારુચ્છેયણસંમત્થો ॥ ૧૦૩ ॥
 અન્નેવેવેણં કમ્મક્કલ્લઓ તહ ય મંગલાગમો નિયમા ।
 તંકાલ ચિય સમ્મં પંચનમુકારકરણફલં ॥ ૧૦૪ ॥

15 તથા આ લોકરૂપી ઘરથી નીકળીને પરલોકના માર્ગે પ્રવર્તેલા જીવરૂપી પથિકોને આ નમ-
 સ્કાર પરમ પથ્યદન-ભાતા તુલ્ય છે ॥ ૯૮ ॥

જેમ જેમ તેના વર્ણોનો રસ મનમાં પરિણામ પામે છે, તેમ તેમ ક્રમે કરીને પાણીમાં સ્થાપન
 કરેલા કાચા કુંભની માફક જીવની કર્મગ્રંથી ક્ષયને પામે છે ॥ ૯૯ ॥

પંચ-નમસ્કારરૂપી સારથિ જેમાં હાંકનાર છે, અને જ્ઞાનરૂપી ઘોડા જેમાં જોડાવેલા છે, એવો
 20 તપ, નિયમ અને સંયમરૂપી રથ મનુષ્યને નિર્વૃત્તિ નગરીએ લઈ જાય છે ॥ ૧૦૦ ॥

અગ્નિ કદાચ શીતલ થઈ જાય અને સુર-સરિતા-ગંગા કદાચ સાંકડા માર્ગવાળી થઈ વહેવા
 માંડે પરંતુ આ નમસ્કાર પરમપદપુર-મોક્ષે ન લઈ જાય, એ વને નહીં ॥ ૧૦૧ ॥

અનન્ય હૃદય અને વિશુદ્ધ લેશ્યા વડે આરાધન કરાવેલો આ નમસ્કાર સંસારનો ઉચ્છેદ
 કરનારો છે, એ કારણે તેમાં શિથિલ ન થાઓ-તેના ઊપરનો આદર મંદ ન કરો ॥ ૧૦૨ ॥

25 મરણકાલે વિધિપૂર્વક [સ્મરણ] કરાતો આ નમસ્કાર સંસારનો ઉચ્છેદ કરવાને સમર્થ છે,
 એમ સ્વરેશ્વર, શ્રીજિનેશ્વરોએ જોયેલું છે ॥ ૧૦૩ ॥

પંચ-નમસ્કારને [સ્મરણ] કરવાનું તાત્કાલિક ફલ અક્ષેપે ઘટલે શીઘ્રતાથી કર્મનો ક્ષય
 કરે છે અને નિશ્ચિતપણે મંગલ કરે છે ॥ ૧૦૪ ॥

1 °ત્તં ચ હોજ્જ S J । 2 સસારુચ્છેય° S । 3 °સમદ્ધો J । 4 °ઓં ય તહ મં° S । 5 તંકાલિ
 ચિય S, તંકાલિ ચિય J ।

કાલતરભાવિ ફલં તદ્વિહમિહમવિયમન્નમવિય ચ ।
 હિમમવિયમત્થકામા ઉમ્મયમ્મયસુહાવહા સમ્મ ॥ ૧૦૫ ॥
 હિમમસુહાવહા તત્થ તાવ અકિલેસમવળઓ તાણ ।
 આરુમાપુબ્બય તદ્દ નિલ્લિગ્ધં તાણ માણણઓ ॥ ૧૦૬ ॥
 પેરમમસુહાવહા પુણ સુચવિહીય સુઠાણવિણિઓમા ।
 પચ્ચનમુકારફલ અંહ મન્નહ અન્નમવિયં પિ ॥ ૧૦૭ ॥
 જહ વિ'ન તંજમ્મે ચિય સિદ્ધિગમો કહ વિ જાયહ તહાવિ ।
 પત્તનમુકારા ઇક્કસિં પિ કિં કિં ન વિરાહિતા ॥ ૧૦૮ ॥
 ઉત્તમદેવેસુ તદ્દા કુલેસુ વિડલેસુ અતુલસુહરુલિયા ।
 હિહિત્તા પજ્જતે સિજ્જતિ વ ચેવ વિહુરયા ॥ ૧૦૯ ॥
 હિ પુણ પરમત્થેણ નાનારનારણાયાણ કમ્માણ ।
 પઢ્ડાણમણતપુગ્ગલવિગમમ્મી જાયમાણમ્મી ॥ ૧૧૦ ॥
 પાડણહ નમુકારસ્સ પઢમવન્ન નવકારમહ સેસે ।
 વ્વે પત્તેય ચિય તદ્દજ્ઞાતવિસુદ્ધિસન્નમાવે ॥ ૧૧૧ ॥
 એવ ઇક્કેક પિ હુ અક્કપ્પરમચ્ચત્તરુમ્મસુલભ્મં ।
 જસ્સ સ કહ ન વંછિયફલદાઈ' હોઠ નનકારો ॥ ૧૧૨ ॥

5

10

15

તે(નમસ્કાર)નુ કાઢાતર ભાવિ ફલ વે પ્રકારનુ છે-૧ આ મ્મ સન્નધી અને ૨ અન્ન મ્મસન્નધી । આ મ્મ સન્નધી ફલ વને મ્મમા સન્નયક્ સુખને આપનારા અર્થ-કામની પ્રાપ્તિરૂપ છે । તેમા અર્થ-કામ આ મ્મમા સુખને આપનારા ઇટલે-અદ્દેશ કે અલ્પ-દેશથી મલ્લનારા, રોગ રહિત અને વિપ્પરહિતપણે ઉપભોગમા આવનારા (થાય છે) તથા પરમમ્મમા સુખને આપનારા છે ઇટલે 20 સૂત્રોક્ત વિધિ મુજબ સુદર સ્થાનમા સલ્લેત્રોમા વિનિયોગ કરવાથી થાય છે । હવે અન્ન મ્મસન્નધી પચ-નમસ્કારનુ ફલ છે કે-નમસ્કારને પામેલા અને તેની જરા પણ વિરાધના નહિ કરનારા આત્માઓ જો કોઈ કારણસર તે જ મ્મવને વિષે સિદ્ધગતિને ન પામે, તો ઉત્તમ દેવપણે હત્તન્ન થાય છે અને ત્યાથી વિપુલ ફલોમા અતુલ સુખથી યુક્ત એવુ મનુષ્યપણુ મેલ્લવે છે ॥ ૧૦૫ થી ૧૦૯ ॥

જ્ઞાનાવરણીય આદિ કર્મોના અનંત પુદ્ગલો પ્રતિક્ષણ દૂર થવાને કારણે પરમાર્થથી નમસ્કારના 25 પ્રથમ અક્ષર 'ન'કારનો લાભ થાય છે । શેષ પ્રત્યેક અક્ષરોનો લાભ પણ કર્મો કરીને અનંતગુણી વિશુદ્ધિ થવાથી થાય છે ॥ ૧૧૦ થી ૧૧૨ ॥

પ રીતે જેનો એકેક પણ અક્ષર અત્યંત કર્મશૂન્ય થવાથી મળે છે, તે નમસ્કાર કોને વાછિત ફલદાયી ન થાય ? ॥ ૧૧૨ ॥

1 °મ્મસુ° ૬ । 2 પરમ સુ° ૫ । 3 °ઓગો ૫ । 4 અહ મન્નહ ૬ । 5 તજ્જમ ૫ । 6 જાયણ તદ્દ વિ ૬ । 7 ઇક્ક પિ કિં તમવિરાહિતા ૫ । 8 કિં તમવિરાહિતા ૬ ।

एवं च उभयलोके वि सुखमूलं इमं मुणेरुण ।
 आराहणाभिलासी भद्र ! तुमं सइ सरिज्ज जओ ॥ ११३ ॥
 પંચન્હ નમુકારો જીવં મોણ્હ ભવસહસ્તાઓ ।
 ભાવેણ કીરમાણો હોહ પુણો વોહિલામાય ॥ ૧૧૪ ॥
 5 પંચન્હ નમુકારો ધન્નાણ ભવક્કલ્લં કરિંતાણં ।
 હિંયયમ્મિ અણુમુયંતો વિસુત્તિયાવારઓ હોહ ॥ ૧૧૫ ॥
 પંચન્હ નમુકારો एवं खलु वन्निओ महत्थु त्ति ।
 જો મરણમ્મિ ઉવગા અભિકલ્લણં કીરણ વહુસો ॥ ૧૧૬ ॥
 सत्त पण सत्त य नवक्खर-पमाण-पयड-पंचपयं ।
 10 तिंत्तीसक्खरचूलं सुमरह नवकारवरमंतं ॥ ११७ ॥
 इय संविग्गसिरोमणिजिणेसरायरियपायपंकयब्भसलो ।
 भणइ जिणचंदसूरी दूरीकयकलिमलं नमुकारफलं ॥ ११८ ॥

इति पञ्चनमस्कारफलस्तोत्रम् ।

15 ए प्रमाणे वने लोकमां आ (नमस्कार) सुखनुं मूल छे, एम जाणीने, आराधनानी
 अभिलाषावाळा हे भद्र ! तुं एनुं सदा स्मरण कर; कारण के पंचपरमेष्ठीने करेलो नमस्कार
 जीवने हजारो भवोथी मुकावे छे, तथा भावपूर्वक स्मरण कराय तो ते बोधिलाभ माटे
 थाय छे ॥ ११३ थी ११४ ॥

20 पांच परमेष्ठीओने करेलो नमस्कार धन्य पुरुषोने भवनो क्षय करावे छे अने हृदयथी तेने
 नहि छोडनारने ते विस्त्रोतसिका एटले उन्मार्गे जता चित्तने वारनारो वने छे ॥ ११५ ॥
 ए रीते पंच नमस्कार महान् अर्थवाळो छे एम शास्त्रोमां वर्णन करेलुं छे, अने ए कारणे
 मरण अवसर आवे त्यारे तेनुं निरंतर अने वारंवार स्मरण कराय छे ॥ ११६ ॥

ते सात, पांच, सात, सात, अने नव अक्षर प्रमाण छे, अने प्रगट पांच पदोवाळा अने
 तेजीस अक्षर प्रमाण श्रेष्ठ चूलिकावाळा उत्तम श्रीनमस्कार-मंत्रनुं तमे निरंतर स्मरण (ध्यान)
 करो ॥ ११७ ॥

25 ए रीते संविग्गशिरोमणि श्रीजिनेश्वरसूरिना चरण-कमलने विषे भ्रमर समान श्रीजिन-
 चंद्रसूरि, पापमळने दूर करीने नवकारनुं फळ कहे छे ॥ ११८ ॥

(સ્તોત્ર-પરિચય)

આ સ્તોત્રની મૂળ નકલ જૈન સાહિત્યવિકાસ મંડળના સમ્રહમા હતી, તે પરથી અહીં સપાદિત કરી અનુવાદ સાથે આપવામા આવેલ છે ।

S સદ્ગાથી જૈ સા વિ 'મ' ની નકલ જે મૂળ આદર્શ તરીકે રાખનામા આવી છે ।

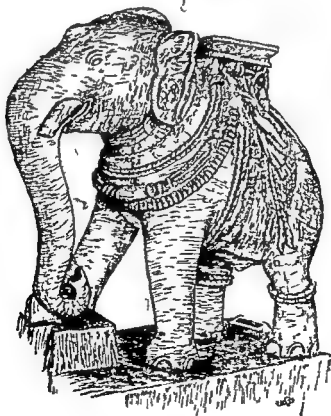
J સદ્ગાથી શ્રી જિનવિજયજી મુનિ છપાવેલા ફોર્મો ઊપરથી પાઠાતરો લીધા છે । 5

આ સ્તોત્રના 'નમુકારફલપગરણ' અને 'વુદ્ધનમુકારફલશુચં' એવા નામો પણ મળે છે ।

કેટલાક આચાર્યોએ આ સ્તોત્રની ગાયાઓને પોતાની કૃતિમા પ્રમાણ તરીકે નોંધી છે જ્યારે કેટલાક સમ્રહાત્મક પ્રયોગમા આ સ્તોત્રની ગાયાઓનો સમ્રહ કરેલો જોવામા આવે છે ।

આ સ્તોત્રના કર્તા શ્રીજિનચદ્રસૂરિ, જેઓ શ્રીજિનેશ્વરસૂરિના શિષ્ય હતા એમ આ સ્તોત્રની છેલ્લી ૧૧૮ મી ગાથામા નોંધનામા આવ્યું છે । 10

તેઓ શ્રીઅમયદેવસૂરિના યુદ્ધ સતીર્થ્ય હતા । શ્રીઅમયદેવસૂરિની વિનતિથી 'સવેગરગશાલા' (આરાધના) નામક ધર્મ પ્રાકૃતમા રચ્યો છે, તેનું સંશોધન શ્રીપ્રસન્નચદ્રસૂરિ, શ્રીગુણચદ્ર અને શ્રીજિનવલ્લભગણિયે કર્યું હતું એ જ જિનચદ્રસૂરિએ આ સ્તોત્રની રચના કરેલી છે । આ સ્તોત્રમા નમસ્કારનું ફળ વિશદ અને સચોટ રીતે દર્શાવવામા આવ્યું છે ।

પંચનમુક્કારફલં ।

ઘણધાઈકમ્મમુક્કા અરહંતા તહ ય સન્વસિદ્ધા ય ।
 આયરિયંઉવજ્ઞાયા પવરા તહ સન્વસાહુ ય ॥ ૧ ॥
 5 આયાણ નમુક્કારો પંચન્હ વિ પવરલક્ષણધરાણં ।
 ભવિયાણ હોઈ સરણં સંસારે સંસરંતાણં ॥ ૨ ॥
 ઉઢ્ઢમંહે તિરિયંમ્મિ જિણનવકારો પહાણંઓ નવરં ।
 નર-સુર-સિવસુક્કલાણં [સુ]કાર્કણં ઇત્થ મંવણમ્મિ ॥ ૩ ॥
 તેણ ઇમો નિચં ચિય પઢિજ્ઞં સુત્તુદ્ધિંઈ અણવરયં ।
 10 હોઈ ચિય દુહદલણો સુહજંણઓ ભવિયલોયસ્સ ॥ ૪ ॥
 જાઈં વિ જો પઢિજ્ઞં જેણં ય જાયસ્સ હોઈં વહુરિદ્ધી ।
 અવસાણે વિ પઢિજ્ઞં જેણ મંઓ સુંગઈં જાઈ ॥ ૫ ॥
 આવડિહિં પિ પઢિજ્ઞં જેણં ય લંઘેઈ આવડસયાઈં ।
 રિદ્ધીહિં પિ^{૧૦} પઢિજ્ઞં જેણં ય સા જાઈ વિત્થારં ॥ ૬ ॥

15

અનુવાદ ।

ઘનઘાતી કર્મોથી રહિત અરિહંતો, સર્વસિદ્ધો, પ્રવર એવા આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો તેમજ સર્વ-
 સાધુઓ-એ રીતે શ્રેષ્ઠ લક્ષણને ધારણ કરનારા એ પાંચેય પરમેષ્ઠીઓને કરેલો નમસ્કાર સંસારમાં
 ભટકતા ભવ્ય-પ્રાણીઓને શરણરૂપ છે ॥ ૧-૨ ॥

20 ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક અને તિર્યંગલોકમાં શ્રીજિન(કથિત) નવકાર પ્રધાન છે તથા
 મનુષ્યનાં સુખો, દેવનાં સુખો અને મોક્ષનાં સુખોનું પરમ કારણ છે ॥ ૩ ॥

તે કારણે સૂતાં અને ઊઠતાં નિરંતર નવકાર(મંત્ર) ને ગણવો જોઈએ । તે નિશ્ચયપૂર્વક
 ભવ્ય-લોકોનાં દુઃખોને હણનારો અને સુખોને ઉત્પન્ન કરનારો છે ॥ ૪ ॥

જન્મસમયે જો તે ભળવામાં આવે તો જન્મ લેનારને વહુ સંપત્તિ આપનારો થાય છે અને
 મૃત્યુ સમયે જો ભળવામાં આવે તો મૃત્યુ પછી સુગતિને આપનારો થાય છે ॥ ૫ ॥

25 આપત્તિના સમયે પણ જો તેને ભળવામાં આવે તો સેંકડો આપત્તિઓથી પાર પમાય છે
 અને સંપત્તિના સમયે ભળવામાં આવે તો તે સંપત્તિઓ વિસ્તાર પામે છે ॥ ૬ ॥

1 °વાયકમ્મમુક્કા J । 2 °રિયા ઉ° N । 3 °મહો S; °મહ A । 4 °યલોએ જિ° A । 5 °ણવો ન° S । 6 °જ
 એથ A । 7 મુવ° S । 8 °દિયઈ A; °જાણ J । 9 °જણનો મ° S J । 10 °ઈં જો J । 11 જેણેવ J । 12 °ઈ
 ફલરિદ્ધિ A । 13 મુઓ J । 14 સોગઈં A । 15 જેણેવ N । 16 સો પ° A । 17 જેણેસા A ।

ને ય વીહતિ સુરાણં વિજ્ઞાહરદેવૈર્નૌરવરિંદાણ ।
 જાણ હમો નવકારો સાંસ વ્વ પડ્દિઓ કઠે ॥ ૭ ॥
 જહ અહિણા દદ્દાણં ગારુડમતો વિસ પળાસેહ ।
 તહ નવકારો મતો પાવવિસ નાસહ અસેસ ॥ ૮ ॥
 કિં એસ મહારયણ કિં વા ચિંતામણિ વ્વ નવકારો ।
 કિં કણ્ણદુમસરિસો નહુ નહુ તાણ પિ અહિયયરો ॥ ૯ ॥
 ચિંતામણિરયણાહ કણ્ણતરુ ફક્કજમ્મસુહહેહ ।
 નવકારો પુણ પવરો સગ્ગપવ્વમાણ દાયારો ॥ ૧૦ ॥
 જ કિંચિ પરમતત્ત પરમપ્પયકારણ ચ જં કિંપિં ।
 તિથ્થ હમો નવકારો જ્ઞાહજ્ઞહ પરમજોગીહિ ॥ ૧૧ ॥
 જો ગુણહ લક્ખમેગ પૂણ્ણ વિહીહ જિણનમ્મુક્કાર ।
 તિથ્થયરનામગુચ્છ સો વઘહ નત્થિ સંદેહો ॥ ૧૨ ॥
 *જો પુણ લક્ખમણૂણ પરિઅટ્ટેહ્ણ પૂઅણ સઘ ।
 સો તહ્યમવે સિજ્ઞહ અહવા સત્તટ્ટમે જમ્મે ॥ ૧૩ ॥

5

10

આ નવકારને શ્વાસની માફક જે કઠને વિષે ધારણ કરે છે, તે દેવતાઓથી વીતા નથી 15
 અને વિદ્યાધર કે ચક્રવર્તીઓથી પણ મય પામતા નથી ॥ ૭ ॥

જેમ ગારુડમત્ર સર્વથી કરડાયેલાના વિપનો નાશ કરે છે, તેમ નવકાર મત્ર સમગ્ર પાપરૂપી
 વિપનો નાશ કરે છે ॥ ૮ ॥

હું આ નવકાર મહારત્ન છે ? અથવા ચિંતામણિરત્ન કે કલ્પવૃક્ષ સમાન છે ? નહિ, નહિ
 એ તો તેનાથી પણ વધારે શ્રેષ્ઠ છે, કારણ કે ચિંતામણિરત્ન ઘગેરે અને કલ્પતરુ તો એક જન્મમા 20
 સુરક્ષા કારણ છે, જ્યારે શ્રેષ્ઠ એવો નવકાર તો સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનારો છે ॥ ૯-૧૦ ॥

જે કાઈ પરમતત્ત્વ છે અને જે કોઈ પરમ પદનું કારણ છે, તેમા પણ તે નવકારનું પરમ
 યોગીઓ ચિંતવન કરે છે (મતલબ કે, વૃધામા સારમૂત નવકાર જ છે ।) ॥ ૧૧ ॥

જે એક લાલ નવકારને ગણે છે અને વિધિપૂર્વક શ્રીજિનેશ્વરદેવને પૂજે છે, તે શ્રીતીર્થંકર
 નામ-ગોત્રને ઘાષે છે, એમા સદેહ નથી ॥ ૧૨ ॥

વઝી, જે નિશ્ચયપૂર્વક લાલ નવકાર ગણીને સઘની પૂજા કરે છે તે ઝીજે મવે અથવા
 સાતમા કે આઠમા જન્મમા સિદ્ધ થાય છે ॥ ૧૩ ॥

1 ન વ સિરિ હુંતિ 8 J, નવ સિરિ હવતિ A । 2 તાણ A । 3 પ્પ નેયન° J । 4 નવ વ, N । 5 જેણ 8 J,
 6 સાયુ વ્વ 8, નિચ ચિઅ J । 7 પ્પગજ° A J । 8 કિંચિ 8 । 9 તત્ત્વ વિ સો 8, તત્ત્વ વિ, જિણન° A ।
 10 કારો 8 । * નાસાય માયા Y આદર્શ વિના કન્યાવિત પ્રતી । * A, આદર્શ ૨૩ અક્ષાહિતાયા, માયાયા અહ ૧૮ ।

સદ્વિસયં વિજયાણં પવરાણં જત્થ સાસઓ કાલો ।
 તત્થ વિ જિણનવકારો ઈયં એસ પઢિજ્ઞે નિચ્ચં ॥ ૧૪ ॥
 ઇરાવણસુ પંચસુ પંચસુ ભરહેસુ સુ ચ્ચિય પઠંતિ ।
 જિણનવકારો પવરો સાસયસિવસુક્કલદાયારો ॥ ૧૫ ॥
 5 જેણ મરંતેણં ઇમો નવકારો પાવિઓ કયત્થેણ ।
 સો^૬ દેવલોએ ગંતું પરમપયં તં પિ પાવેહ ॥ ૧૬ ॥
 એસો અણાહકાલો અણાહજીવો અણાહજિણધમ્મો ।
 તદ્યા વિ તે પઠંતા ઈયં ચ્ચિય જિણનમુક્કારં ॥ ૧૭ ॥
 જે કેહ^૯ ગયા મુક્કલં ગચ્છંતિ ય કે^{૧૦} વિ કમ્મમલમુક્કા ।
 10 તે^{૧૧} સન્નેવિ ય જાણંસુ જિણનવકારપ્પભાવેણં ॥ ૧૮ ॥
 નેહુ^{૧૨} કિંચિ તસ્સ પહવહ ડાહણિ-વેયાલં-રક્કલ-મારિભયં ।
 નવકારપભાવેણં નાસંતિ યં સયલદુરિયાહં ॥ ૧૯ ॥

પાંચ મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ઉત્તમ ૧૬૦ વિજયો છે કે જેમાં શાશ્વત (એકસરખો સુખનો) સમય છે, તેમાં પળ આ પ્રસિદ્ધ શ્રીજિન-નવકાર નિરંતર ભણાય છે ॥ ૧૪ ॥

15 પાંચ ભરત અને પાંચ ઈરવત ક્ષેત્રમાં પળ શાશ્વત સુખને આપનારો આ જ નવકારમંત્ર ગણાય છે ॥ ૧૫ ॥

મરતી વચ્ચે જે કૃતાર્થ પુરુષે આ નવકાર-મંત્રને પ્રાપ્ત કર્યો છે, તે દેવલોકમાં જાય છે અને પરમ-પદને પણ પામે છે ॥ ૧૬ ॥

આ કાલ અનાદિ છે, આ જીવ અનાદિ છે અને આ જિન-ધર્મ પણ અનાદિ છે, ત્યારથી 20 લઈને (અનાદિ કાલથી) આ જિન-નવકાર તે મન્ય-જીવો વડે ભણાય છે । (અર્થાત્ આ નમસ્કાર શાશ્વત છે ।) ॥ ૧૭ ॥

જે કોઈ મોક્ષમાં ગયા છે, અને જે કોઈ કર્મ-મલથી રહિત વનીને મોક્ષમાં જાય છે, તે સર્વે શ્રીજિન-નવકારના પ્રભાવથી ગયા છે, એમ નિશ્ચયપૂર્વક સમજો ॥ ૧૮ ॥

નવકારના પ્રભાવથી ઢાકિની, વેતાલ, ગ્રહ અને મરકી વગેરેનો ભય કાંઈ કરી શકતો નથી, 25 તથા વધારા પાપો નાશ પામે છે ॥ ૧૯ ॥

1 એસો વ પઢિજ્ઞે પઢમં A, એસો પઢિજ્ઞે નવરં J । 2 ઇરાવણં પંચહિં, પંચહિં ભરણં સુ S: ઇરવણં પંચહિં, પંચહિં સુ A । 3 મંતો J । 4 'તે' ય ઇમો N । 5 સો ગંતું દિવલોયં A । 6 'લોહ' ગંતું S । 7 એસુ ચ્ચિય S । 8 'કારો' N । 9 કે વિ ગયા N A । 10 કેહ A । 11 તે સન્ને ચ્ચિય S; તેસુ ચ્ચિય J । 12 જાણહ A । 13 'વેણ' S । 14 ન હુ તસ્સ કિંચિ પં S; ન ચ કિ A । 15 'રિક્કલ' A । 16 વ્વ A ।

વાહિ-જલ-જલણ-તક્કર-હરિ-કરિ-સંગામ વિસહરમયાઈ ।
 નાસતિ તક્કરણેણ જિણનવકારપ્પમાવેણ ॥ ૨૦ ॥
 ઇય एसो ननकारो भणिओ सुर-सिद्ध-खयरपमुहेहिं ।
 जो पढइ भत्तिजुत्तो सो पार्वइ परमनिच्चाणं ॥ २१ ॥
 अडवि-गिरि-रत्नमज्जे भय पणासेइं सुमरिओ 'सतो ।
 रक्खइ भवियसयाइं माया जह पुत्तमडाइ ॥ २२ ॥*
 थमेइ जल जलण चितियमिच्चो वि पचनवकारो ।
 अरि-मारि-चोर-राउल-बोरुसग्ग पणासेइ ॥ २३ ॥
 *हिअयगुहाए ननकारकेमरी जाण सठिओ निचं ।
 कैम्मट्टगाठिदोघट्ठयट्ठय ताण परिणट्ठ ॥ २४ ॥
 *धन्नाण मनोभवणे सद्धाअहुमाणेहवुद्धिल्लो ।
 मिच्छत्ततिमिरहरणो वड्डइ नवकारवरदीपो ॥ २५ ॥
 *ननकाराओ अब्भो सारो मत्तो न अत्थि तीलोए ।
 तम्हा अणुदिण चिय हायव्वो परमभच्चीए ॥ २६ ॥

5

10

શ્રી જિન-નવકારના પ્રભાવથી વ્યાધિ, પાણી, અગ્નિ, ચોર, સિંહ, હાથી, સપ્તમ અને સર્પ 15
 આદિના ભયો તત્કાલ નાશ પામે છે ॥ ૨૦ ॥

દેવતાઓ, સિદ્ધો અને વિદ્યાધરો આ નવકારને ગળ્યો છે । જે કોઈ ભક્તિપૂર્વક આને ભળે
 છે, તે પરમ-નિર્જાણ (મોક્ષ) ને પામે છે ॥ ૨૧ ॥

જગલ, પર્વત કે અરણ્યની મધ્યમા સ્તરણ કરાયેલો આ નવકાર ભયનો નાશ કરે છે અને
 માતા જેમ પુત્ર-દૌહિત્રોનું રક્ષણ કરે છે તેમ આ સેંકડો ભયોનું રક્ષણ કરે છે ॥ ૨૨ ॥ 20

આ પંચ નમસ્કાર ચિંતનવા માત્રથી પણ પાણી અને અગ્નિને થસાવી દે છે તથા શત્રુ, મરકી,
 ચોર અને રાજાઓના ધોર ઉપસર્ગોનો અત્યંત નાશ કરે છે ॥ ૨૩ ॥

જેઓના હૃદયરૂપી શુષ્કામા નમસ્કારરૂપી કેસરી સિંહ મદા રહેલો છે, તેઓના આઠ કર્મની
 ગાઠરૂપ હાથીઓનો સમૂહ સમસ્ત પ્રકારે નાશ પામેલો છે ॥ ૨૪ ॥

ઘઙી, મિથ્યાત્વરૂપી અધકારને હરનારો યોગી આ નમસ્કારરૂપી શ્રેષ્ઠ સીપક, જેમા શ્રદ્ધારૂપ 25
 દિવેદ અને યદુમાનરૂપી તેલ છે, તે ધન્ય પુરુષોના મનરૂપી ભગ્નમા શોમે છે ॥ ૨૫ ॥

ત્રણે જગતમા આ નવકારથી બીનો સારરૂપ મત્ર નથી, તેથી અત્યંત ભક્તિપૂર્વક નિરતર તેનું
 ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૨૬ ॥

1 ૬ સાસય ઠા' ૬ । 2 ૫યા ૨૧ અટ્ટસ્થા ગાયા A પ્રતી ૨૭ । 3 ૬ ચિતિઓ મતો A । 4 મતો ૬ ।
 5 ૫યા ૨૩ અટ્ટાહિતા ગાયા A પ્રતી ૨૧ । * ૫તપિહાહિતિ ગાયાચતુષ્ક J આદર્શ નાસ્તિ । 6 ૬ુદ્ધટ્ટકમ્મરો A ।
 7 ૨૮ ગાયા A પ્રતી ૨૨ અટ્ટાહિતા ।

સિરિજિણદત્તસૂરિવિરચ્યં

ન મુ ક્કાર ર હ સ્સ થ વ ણં ॥

- ૫ ઐ નમો અરહંતાણં ભગવંતાણં તિલોગનાહાણં ।
 જિણચંદાણં તિહુઅણગુરુણ તિજઙ્કસારાણં ॥ ૧ ॥
 તેલુક્કમંગલાણં તેલુક્કુત્તમમુણીસરાણં ચ ।
 તિહુઅણચ્ચિઅમહાણં ચરિત્તસુઅધમ્મપભવાણં ॥ ૨ ॥
 ઐ સિરિ-હિરિ-ધિહ-કિત્તિઓ વુદ્ધી-લચ્છીઓ સિદ્ધિ-રિદ્ધીઓ ।
 સવ્વદેવયાઓ જિણપવયણ-વિજ્ઞમાઈણં ॥ ૩ ॥
 ૧૦ ભવણવર્ડ-વ્રણયરાણં જોડસિયાણં વિમાણવાસીણં ।
 દેવા દેવીઓ વા સક્કાહ્યા સુરિંદા ય ॥ ૪ ॥
 તસ્સામાણિય-દિસિ લોગદેવા ય તાયતીસા ય ।
 પરિસોવવન્નગા તહ સવ્વે વિ સુરા સુરીઓ અ ॥ ૫ ॥
 ગહ-રિક્ક-તારગાણં દેવા દેવીઓ તિરિયલોગમ્મિ ।
 ૧૫ ઇંભગ-મુક્કિચ્ચ- (સુચિત્ત)-ગિહ-દેસ-દવ્વસમયાણ ભાવાણં ॥ ૬ ॥
 રક્કવંતુ મે સરીરં સવ્વમયા અસેસ-દેવાણં ।
 ભૂય-પિસાયાઈણં, સુદ્ધાણં તિરિય-મણુયાણં ॥ ૭ ॥

અનુવાદ

ત્રણે જગતના નાથ, જિનચંદ્ર, ત્રિભુવનગુરુ, ત્રણે જગતમાં અનન્ય સારભૂત, ત્રણે લોકમાં
 ૨૦ મંગલસ્વરૂપ, ત્રણે લોકમાં ઉત્તમ મુનીશ્વર, ત્રિભુવનપૂજિત હોવાને કારણે શ્રેષ્ઠ (ત્રણે ભુવન વડે
 સત્કારિત અને પૂજિત), ચરિત્ર અને શ્રુતધર્મના ઉદ્ભવસ્થાનરૂપ એવા શ્રીઅરિહંત ભગવંતોને હું
 ઐ કારપૂર્વક નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧-૨ ॥

ઐ શ્રી, હ્રી, ધૃતિ, કીર્તિ, વુદ્ધિ, લક્ષ્મી, સિદ્ધિ અને ઋદ્ધિ દેવીઓ, જિન પ્રવચન અને
 વિદ્યા વગેરેની સર્વ દેવતાઓ (પ્રવચનદેવીઓ, વિદ્યાદેવીઓ વગેરે- સર્વ દેવતાઓ); ભવનપતિ,
 ૨૫ વ્યંતર, જ્યોતિષ્ક અને વિમાનવાસીના સર્વ દેવો તેમજ દેવીઓ તથા શકેન્દ્ર વગેરે દેવેન્દ્રો; ઇન્દ્રના
 સામાનિક દેવો, દિક્કપાલ દેવો, લોકપાલ દેવો, ત્રાયચ્ચિંશ દેવો તથા પર્યદામાં રહેલા સર્વ દેવો
 અને દેવીઓ; તિર્ચ્છાલોકમાં રહેલા ગ્રહ-નક્ષત્ર-તારાઓના દેવો અને દેવીઓ, જંભક દેવતાઓ,
 સુંદર ક્ષેત્ર, ઘર, દેશ, દ્રવ્ય, કાલ અને ભાવના^૧ દેવો અને દેવીઓ-એ સર્વે મારા શરીરનું સકલ
 (દુષ્ટ) દેવોના, ભૂત-પિશાચ વગેરેના, ક્ષુદ્ર તિર્યંચો અને મનુષ્યોના સર્વ ભયોથી (તેઓએ કરેલા
 ૩૦ ઉપદ્રવોના કારણે ઉત્પન્ન થતા સર્વ ભયોથી) રક્ષણ કરો ॥ ૩-૭ ॥

૧ કોઈ મુનિમા પવિત્ર ભાવ ઉત્પન્ન થયો હોય તો દેવતાઓ તેની રક્ષા કરે છે ।

આહીણ વાહીણ રોગાયકાણ ણદ્વમાણ (૧) ।

ચક્ષુસમુણતહ (૧) સાદ્દિણિ-જોડિણિ-ક્યાણ મહા ॥ સ્વાહા ॥ ૮ ॥

ૐ આપદ્ધ (આજ્ઞ) સોહમ્મ સુજય વિદ્ધિ (ણ) ય ચ સુજસસામિત્ત ।

સુમદત્ત-સુસીલત્ત, સુસજમત્ત સુસમત્ત ॥ ૯ ॥

સન્નાણં સુચરિત્ત કુણતુ તહ પરમમગલત્ત ચ ।

ઈસરિયત્તસુદ(હ)ત્ત પળયાણ ભવ્વસત્તાણ ॥ ૧૦ ॥

અરિહંત સિદ્ધ-આયરિય-ઉપજ્ઞાયાણ ચ સવ્વમાહૂ ય (સવ્વસાહૂણ) ।

કેઽલિપન્નત્તાણ સુઝધમ્મ ચ (મ્માણ) ચરિત્તધમ્માણ (સુઝધમ્મચરિત્તધમ્માણ) ॥ ૧૧ ॥

एणसिं पभावेण सिज्झतु समीहियाणि सव्वाणि ।

અમ્હાણ મુગુરુજિણદત્તસુદ્ધધમ્મનિરયાણ ॥ ૧૨ ॥

5

10

તથા રાક્ષસમૂહો, શાકિની, જોગળી વગેરેથી કરાતા આધિ, વ્યાધિ, રોગ, આતંક અને નષ્ટભાવોથી (?) મારા શરીરનું રક્ષણ કરો ॥ ૮ ॥

ૐ સર્વ દેવો અને દેવીઓ ! પ્રણત એવા મન્ય પ્રાણીઓને આયુષ્ય, સૌભાગ્ય, સુજય, વિજય, સુયશ, સ્વામિત્વ, સુમતિ, સુશીલ, સુસયમ, સુસમ્યત્ત્વ, સત્જ્ઞાન અને સુચરિત્ર આપો, તથા (તેમનું) પરમ મગલ, પેશ્વર્ય અને સુખ કરો ॥ ૯-૧૦ ॥

15

શ્રી અરિહતો, સિદ્ધો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સર્વ સાધુઓ, કેઽલિપન્નત્ત શ્રુતધર્મ અને ચારિત્રધર્મ—એ સર્વના પ્રભાવથી પરમ ગુરુ શ્રીજિનેશ્વર ભગવતે આપેલ (ઉપદેશો) શુદ્ધ ધર્મમા તત્પર એવા અમારા સર્વ સમીહિત (વાંછિત) સિદ્ધ થાઓ ॥ ૧૧-૧૨ ॥ (છેલ્લી ગાથામા કર્તાએ ‘જિણદત્ત’ એવું નિજનામ શ્લેષથી યોગ્યુ છે ।)

પરિચય

20

આ સ્તવન ‘શેઠ આણદ્વજી કલ્યાણજી પેઢી હસ્તક જૈન શ્વેતાનર મહાર-લીંઝડીની પ્રતિ ન ૩૩૨૪ (હા ન ૧૧૮) ની એક પાનાની પ્રતિ ઉપરથી સંપાદિત કરીને આપવામા આવ્યું છે ।

આ સ્તોત્રના કર્તા પ્રસિદ્ધ જેનાચાર્ય શ્રીજિનદત્તસૂરિ છે । તેઓ પ્રતિભાશાળી તત્ત્વજ્ઞ અને માત્રિક હતા । તેમનો જન્મ સ ૧૧૩૦ મી. ધોલકામાં થયો હતો । તેમના પિતાનું નામ મત્રી વાઝિય અને માતાનું નામ વાદહદેવી હતું । સ ૧૧૪૧ મા તેમણે દીક્ષા લઈ સોમચંદ્ર મુનિ નામ ધારણ કર્યું । 25

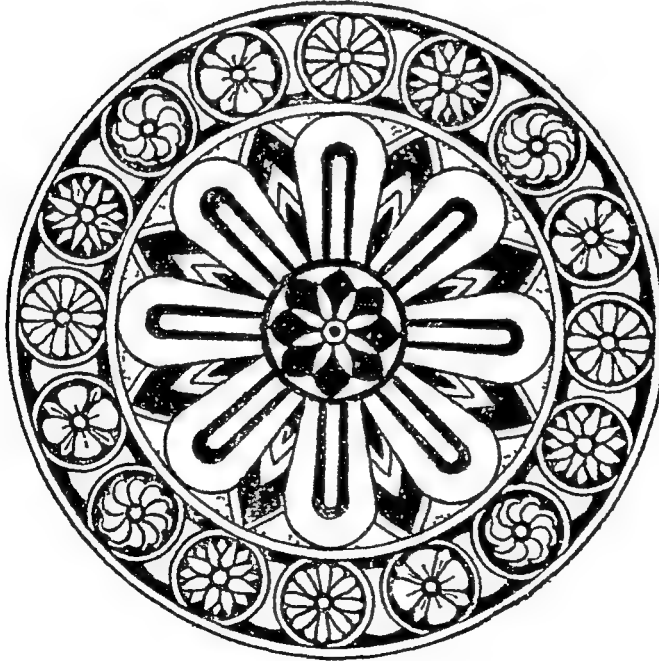
અભ્યાસકાલમા તેમની બુદ્ધિની તીવ્રતા મળાવનારને મુગ્ધ કરી દે પ્ત્વી હતી । એક વરસ તેમણે મળાવનાર પદ્ધિ ‘નવકાર’ ની વ્યુત્પત્તિ કરતા કહ્યું કે—‘ન વિદ્યતે વકારો યત્ર સ નવકાર’ ।’ ત્યારે આ બુદ્ધિશાળી સોમચંદ્ર મુનિએ એ વ્યુત્પત્તિને સોટી ઠરાવતા જવાબ આપ્યો કે—‘નવકારણ નવકાર’ ।’ મળાવનાર પદ્ધિ આ જવાબથી ચકિત ચઈ ગયા ।

આચાર્ય થયા પછી તેઓ જિનદત્તસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધિ પામ્યા । તેમણે ચૈત્યવાસીઓ સામે 30 પ્રવચ્ન દ્વારે કામ લીધું હતું અને સિદ્ધાંતચર્ચામાં પ્રભાવશાળી શસ્ત્રોથી સિદ્ધાંતસ્થાવર પ્રગટ કર્યું હતું । તેમની વિદ્વત્તાથી અનમેરનો રાજા અર્જોરાજ આકર્ષાયો હતો ।

તેમની માંત્રિક શક્તિ માટે તેમના ચરિત્રમાં અનેક પ્રસંગો નોંધાયેલા છે । અહીં એકાદ પ્રસંગનો ઉલ્લેખ કરીશું ।

શ્રીજિનદત્તસૂરિ જ્યારે રુદ્રપણી તરફ વિહાર કરી રહ્યા હતા ત્યારે માર્ગે આવતા એક ગામમાં આવ્યા । એક શ્રાવક, જેને કોઈ વ્યંતર પીઢા કરતો હતો, તે તેમની પાસે આવ્યો અને તેનો ઉપાય પૂછ્યો । સૂરિજીએ ઉપયોગ દર્શાવે જોયું તો તે વ્યંતર મંત્ર—તંત્રથી પણ અસાધ્ય હતો, ત્યારે સૂરિજીએ તે શ્રાવકને ‘ગણધરસપ્રતિકા’ રચીને ટિપ્પણમાં લખી આપ્યું કે, ‘તું ધાના ઉપર દૃષ્ટિ સ્થિર કરજે’ શ્રાવકે જ્યારે એ રીતે કર્યું ત્યારે તે વ્યંતર ખૂબ પીઢા પામતો એના ટાટલા પાસે આવ્યો તો ધીરો પણ શરીરમાં પ્રવેશ કરી શક્યો નહીં । વીજા દિવસે તે શ્રાવકના ઘરના ધારણા સુધી આવ્યો અને ત્રીજે દિવસે તે આવી જ ન શક્યો । આ રીતે સૂરિજીએ એ શ્રાવકની વ્યંતરપીઢા દૂર કરી હતી ।

સૂરિજીએ અનેક ગ્રંથોની રચના કરી છે; તેમાં તેમની મૌલિક પ્રતિભાનાં દર્શન થાય છે । એ સૂરિજીએ ‘મંત્ર’વિદર્ભિત આ સ્તવન રચ્યું છે । આ સ્તોત્ર પ્રભાવક મનાય છે ।

[२१]

सिरिजयचदस्रिविरह्य

पणहगढभं पंचपरमिट्ठिवण ॥

रेहाहि को ततिहि ? को विणयरसजुओ ? सम्मओ वेड ? चकं
किं रुच ? संतवीअ किमिह सिअए ? निक्खि(कि)ओ को ? सुहं कि ? । ७
पूअत्थ वा पय कि ? मणह पडअए केरिस कि निमित्त ?
कि सिद्धतस्स आई ? सयलसुहअर कि पय ? झायए त ॥ १ ॥ [सग्धरावृत्तम्]

‘णमो अरिहताणं ।’

[शृङ्खलाजातिस्त्रिर्गतश्च]

वृत्तिः—रेखाभि तिसृभि ण इति प्राक्[त]त्वाद् लोप । नमतीति नमो ‘अच्’ इत्यनेनाच्, विनीतो नमो नन्ता भवति । सम्मदो हर्षो ब्रूते, तस्य सगोषन हे मोद । । अरा अस्य सन्तीत्यरि¹⁰ चक्रम् । मन्त्रबीज ‘अर्ह’ अकार विनाऽपि ‘ह्रँ’ इत्यपि भवति । निष्कृतो(पो) हन्ता । सुख त्राण । पूजार्थं नमः पदम् । पटस्य कारणमर्हं योग्य वदन्ति । अ(आ)गमस्य आदि ‘णमो अरिहताणं’ इति ॥ १ ॥

अनुवाद

(१)

अ [‘शृङ्खलाजाति’ नामक चित्रवध [जूओ चित्र न० ५] वडे प्रकट यता ‘णमो¹⁵ अरिहताणं ’ पद सग्री प्रभोत्तरो ।]

रीति-१

- (१) प्रभ-त्रण रेखाओयी धनेलो अक्षर कयो ? उत्तर-ण ।
(२) प्रभ-विनयना रसयी भरेलो शब्द कयो ? उत्तर-णमो-(नम)-नमस्कार ।
(३) प्रभ-समद-हर्पना पर्याय शब्दनु आमत्रण शु ? उत्तर-मोअ¹ -(मोद¹)-आनद ।²⁰
(४) प्रभ-चक्रयाचक शब्दनो पर्याय शब्द कयो ?

उत्तर-अरि-(अरिम्)-अर एट्ठे आरा जेमा होय ते ।

- (५) प्रभ-कल्याण माटे उपयोगी मन्त्रबीज कयु ? उत्तर-रिह -(ह्रँ)-ह्रँ ।
(६) प्रभ-रूपा चगरनो माणस शु कहेवाय ? उत्तर-हता-(हन्ता)-मारनार, हिंसक ।
(७) प्रभ-सुख शु छे ? उत्तर-ताण-(त्राण)-रक्षण ।²⁵

आ [‘त्रिर्गत’ वडे ‘णमो अरिहताणं’ पद प्रकट आय छे, ते सग्री प्रभोत्तरो]

रीति-२

- (१) प्रभ-पूजाने माटे कयो शब्द वपराय छे ? उत्तर-णमो-(नम)-नमस्कार ।
(२) प्रभ-मन्त्रपटना निर्माणमा कारणभूत कोण मनाय छे ? उत्तर-अर्ह-‘अरिहताणं’ ए पद ।

रीति-३

- (१) प्रभ-आगमोनु आदि पद कयु ? उत्तर-णमो अरिहताण ।³⁰

કિં રૂવં અહ્હુવિદં હવહ્ ? દુહયરી કા ? હરો આહ સત્તા
 સેવિત્તા કં ચ સિદ્ધા ? કિમુ મળિય જિણો સંપવજેહ્ દિક્કલં ? ।
 અત્થીણં વેહ્ સુદો કિમુ ? મળહ્ સસી કેરિસં કામિચિત્તં ?
 અંતદ્ધાણં અણંતં કિમિહ ? વિજયણ મંગલં કિં ચ વીઝં ? ॥ ૨ ॥

૬ ‘ળમો સિદ્ધાણં ।’

[પંચકૃત્વો ગતિઃ ।]

વૃત્તિઃ—આદ્ય(ઢ્ય) વૃત્તં ન મુષ્ણાતીત્યેવં શીલં નમોપિદ્ધાણં ચ તૃસં ભવતિ । દુઃસકરી ન
 મા અલક્ષ્મીઃ, નન્સમાસાર્થો ન શબ્દોઽસ્તિ, તેન સમાસઃ । ડઃ શિવસ્તસ્ય સંવોધનં હે ઓ ! પ્રાક્
 સન્ધૌ નમો ઇતિ । સિદ્ધાનામાજ્ઞા પાલયિત્વા સિદ્ધા ભવન્તિ । ‘નમો સિદ્ધાણં’ ઇતિ મળિત્વા જિનો
 દીક્ષા પ્રતિપદ્યતે । ક્ષુદ્રઃ કૃપણઃ ન ઇતિ મળાતિ । માશ્વન્દ્રઃ પ્રાકૃતે સવોધને મો ઇતિ । સહ ઇના કામેન

10

રીતિ-૪

(૧) પ્રશ્ન— સકલ (જીવનિકાયોને) સુખ અપાનાર પદ કયું ?

ઉત્તર—‘ળમો અરિહંતાણં’ તેનું ધ્યાન ધરાય છે । X

(૨)

[‘પંચકૃત્વો ગતિ’ નામક ચિત્રજાતિ વડે ‘ળમો સિદ્ધાણં’ પદ પ્રકટ થાય છે તે સંવંધી પ્રશ્નોત્તરો]

15

રીતિ-૧

(૧) પ્રશ્ન—આદ્યવૃત્તં-ધનિકોનો સમૂહ કેવો હોય છે ?

ઉત્તર—ળ મોસિ—(ન મોપિન્)—કદી પળ ચોરી ન કરનારો ।

(૨) પ્રશ્ન—વઙ્ગી કેવો હોય છે ? ઉત્તર—ધાણં—(ધાનં)—તૃપ્ત પરિપૂર્ણ મનવાળો । *

રીતિ-૨

20

(૧) પ્રશ્ન—દુઃસ કરનારી શી વસ્તુ ગણાય છે ?

ઉત્તર—ળ મા—(ન મા)—અલક્ષ્મી—દારિદ્ર્ય ।

(૨) પ્રશ્ન—શિવનો પર્યાયવાચક અક્ષર જે ‘ડ’ તેનું સંવોધનમાં શું રૂપ થાય ?

ઉત્તર—ઓ ! (અહીં ‘ળ મા’ અને ‘ઓ’ ની સંધિ કરવાથી ‘ળમો’ પદ થાય છે,

અથવા ‘ળમા’ અને શિવનો પર્યાયવાચી જે ‘ડ’ તેની સંધિ કરવાથી પળ

‘ળમો’ પદ થાય છે ।)

25

X આ શ્લોકમા ણ-ળમો-મોઝ-અરિ-રિહં-હંતા-તાણં-આ શબ્દો પ્રશ્નોના ઉત્તરવડે પ્રાપ્ત થાય છે અને તેમા કમગઃ પહેલા-પહેલા અક્ષરોને શૃંગલા-સાકલની આકૃતિમાં લખવાથી ણમો અરિહંતાણં પદ પ્રકટ થાય છે, તેથી તેને શૃંગલાજાતિ નામક વંધ માનવામા આવે છે, તથા તે જ ણમો અરિહંતાણં પદ વીજી, ત્રીજી અને ચોથી રીતિએ પળ પ્રશ્નોના ઉત્તરોથી પ્રકટ થાય છે । એટલે તે ત્રિર્ગત-ત્રણ પ્રકારોથી ગત-પ્રાપ્ત મનાય છે । તેની ચિત્ર-જાતિમાં ગણના થાય છે । જૂઓ ચિત્ર નં. ૫ ।

* અહીં ચિત્રકાવ્યને લીધે દ્ધાણંને વડલે ધાણંનો પ્રયોગ છે, અથવા ઇદ્ધાણં—(ઇદ્ધાક્ષં)—ઓજસ્વી આજ્ઞા કરનારા, એમ સમજવું ।

પાનાળ કે ? જિનાળ કિમુ કરિઅ સુહી ક મુળી ? માળ-મોહા
કિં 'રુવા ણાઢ-ળતા ? વિઝલઘળમરો વઢુઅ કેરિસાળ ? ।
વિજ્ઞાવિન્નાળભાગી હવઢ સુનિઝળો કેરિસો ? કેસિ કિં વા
થંમેઢે નીરમાઢે ? પયમળહમહ ઢાયઅ ત મળેળ ॥ ૩ ॥

‘ળમો આયરિયાળ ’ [ચતુઃકૃત્વો ગતિઃ ।] ૫

વર્તેતે યત્ તત્ સત્ ક્લીપ્તવાદ્ હસ્ય । અન્તઢાળમિતિ પદમન્ત વિના ઢાળમિતિ ઢ્યા । ઢ્વિતીય મઢ્ઢરૂપ
‘ન(ળ)મો સિઢ્ઢાળ’ ઢિતિ વિજયતે ॥ ૨ ॥

વૃત્તિ.—પાયાઃ પાપા પાપવન્તસ્તેપા નમોઢા અહર્ષા મવન્તીતિ યોળ । જિનાનામાજ્ઞામાચર્ય

(૩) પ્રમ-પ્રાળીઓ કોને સેવીને સિઢ્ઢ થયા ?

ઉત્તર—સિઢ્ઢાળ (સિઢ્ઢાજ્ઞા)—સિઢ્ઢોની આજ્ઞાને ।

10

રીતિ—૩

(૧) પ્રમ—જિનો ઢીજ્ઞા મહળ કરતી વચ્ચતે શુ કહે છે ? ઉત્તર—ળમો સિઢ્ઢાળ ।

રીતિ—૪

(૧) પ્રમ—યાચકને જોઢેને છુઢ્ર માળસ શુ કહે છે ? ઉત્તર—ળ—(ન)—નવી ।

(૨) પ્રમ—પ્રાકૃતમા ચઢ્રના પર્યાયવાચક માસ શબ્ઢલુ સઝોઢનમા શુ રૂપ ઢાય ? 15

ઉત્તર—મો ‘(મ ’)—ઢે ચઢ્ર ।

(૩) પ્રમ—કામી પુરુપલુ ચિત્ત કેલુ હોય છે ?

ઉત્તર—સિ—(સિ—કામયુક્) કામઢેઢનો પર્યાયવાચી અક્ષર જે ‘ઢ’ તે જેને સઢ—
‘સ’—સાથે રહેલો છે, તેલુ ।

(૪) પ્રમ—અતઢાળ’ આ પઢને અળત ંટલે ‘અત’ પઢ રહિત રાસીઅ તો શુ ઢાય ? 20

ઉત્તર—‘ઢાળ’—અ પઢ ।

રીતિ—૫

(૧) પ્રમ—મળલોમા વીજુ મળલ કયુ ?

ઉત્તર—‘ળમો સિઢ્ઢાળ’ અ પઢ । તે વિજયને પામે છે ॥

(૩)

25

[‘ચતુ કૃત્વો ગતિ’ નામક ચિત્ર—જાતિ સઝધી પ્રમોત્તરો ।]

રીતિ—૧

(૧) પ્રમ—પાપી પુરુપો કેઝા હોય છે ? ઉત્તર—ળ મોઆ—(ન મોના) હર્પ વળના ।

(૨) પ્રમ—જિનોની આજ્ઞાને શુ કરવાયી સુસી થવાય છે ?

ઉત્તર—આયરિય—(આચર્ય)—પાલન કરીને ।

30

* આ ંક્રમા ‘ળમો સિઢ્ઢાળ’ પઢ વિવિધ પ્રમોના ઉત્તરમા પાંચ રીતે પ્રચ્ઢ થાય છે, તેધી તેને ‘પચશ્ચરો ગતિ પાંચ પ્રકારે પ્રકટલુ મનાય છે ।

કિં વક્કાલંકિઙ્ગિસિ ? કિમુ વિહુરવયં ? કં કરિત્તાણ વિન્નુ ?
 આયાણં કિં અઉવ્વં વિવરિઅમિહ કો કિં વ પાઠેઙ્ગ પુવ્વિ ? ।
 કો ભાવં વેઙ્ગ ? કો વા હણઙ્ગ ? અહમરા કેરિસાણં જણાણં ?
 ઙ્ગાઙ્ગજંતં પયં કિં હણઙ્ગ દુહમરં ? નીલવણ્ણં તિસંઙ્ગ ॥ ૪ ॥

૫ 'ળમો ઉવ્વજ્ઞાયાણં ।'

[ગતાગતં દ્વિર્ગતશ્ચ ।]

પાલયિત્વા મુનિઃ સુખી ભવતિ । સમાનદીર્ઘત્વેઽકારસ્ય પુનર્ગ્રહણમ્ । માન-મોહાવવાદ્યનન્તૌ આદ્યન્તાક્ષર-
 વર્જિતૌ । કિંરૂપા ળમો ઇતિ વિપુલધનંભરો વર્ધતે । આયઋતાનાં લાભપ્રાપ્તાનાં 'રિપિગ્ ગતૌ' ઇતિ ધાતૌ
 આયરિત્તાનાં વા સ એવાર્થઃ । વિદ્યાદિભાગી ભવતિ નમો નન્તા આચાર્યાણામિતિ । સ્તભ્નાતિ નીરા-
 દ્યુપસર્ગાન્ 'જલ-જલ્ણાઙ્ગ સોલસપયત્થં આયરિયા' ઇતિ વચનાત્ ॥ ૩ ॥

૧૦ વૃત્તિઃ—કિં વ ળં ઇતિ વાક્યાલઙ્કૃતૌ । વિધુરજનસ્ય ભયમીતજનસ્ય વચ ઓ ઇતિ ।

(૩) પ્રશ્ન—મુનિ શાનું પાલન કરે છે ?

ઉત્તર—'આણં-(આઙ્ગાં)-આઙ્ગાનું, જિનેશ્વરોની આઙ્ગાનું ।

રીતિ-૨

(૧) પ્રશ્ન—'માળ-મોહ' આ વત્તે શ્વદોમાં પહ્લ્લાનો પહેલો અક્ષર 'મા' અને વીજાનો અક્ષર
 'હ' આ વત્તે છોડી દર્દેય તો શું રૂપ થાય ?

૧૫

ઉત્તર 'ળમો'—એ પદ ।

(૨) પ્રશ્ન—વિપુલ ધનનો સમૂહ કેવાઓનો વધે છે ?

ઉત્તર—આયરિયાણં—(આયઋતાનાં—આયરિતાનાં)—આય એટલે લાભ, અને ઋત—
 રિત—પ્રાપ્ત, લાભ પામેલાઓનો ।

૨૦

રીતિ-૩

(૧) પ્રશ્ન—કુશલ માળસ કોના પ્રત્યે કેવો થઈને વિદ્યા અને વિજ્ઞાનનો ભાગી થાય છે ?

ઉત્તર—ળમો આયરિયાણં—(નમઃ x આચાર્યાણામ્) આચાર્યો પ્રત્યે નમ્રતાવાલો ।

રીતિ-૪

(૧) પ્રશ્ન—કોના સ્મરણથી જલ-જ્વલનાદિ નષ્ટ થાય છે ?

૨૫

ઉત્તર—'ળમો આયરિયાણં પદના । [તે માટે કહ્યું છે કે—'જલ-જલ્ણાઙ્ગ-સોલસ
 પયત્થં થંમંતુ આયરિઆ' વાળી, આગ વગેરે સોઝ પદાર્થોનું આચાર્ય ભગવંતો
 સ્તંભન કરો ।]

જ્ઞ તે પવિત્ર પદનું હું ધ્યાન ધરું છું ।

(૪)

૩૦

['ગતાગત' અને 'દ્વિર્ગત' નામક ચિત્રકાવ્ય વડે 'ળમો ઉવ્વજ્ઞાયાણં' પદ પ્રકટ થાય છે તે
 સંબંધી પ્રશ્નોત્તરો ।]

x નમતીતિ નમ -નન્તા-નમ્રતાવાલો ।

~ આ શ્લોકમાથી ચાર રીતે 'ળમો આયરિયાણં' પદ પ્રશ્નોના ઉત્તર વડે પ્રકટ થાય છે । તેથી તેને 'ચતુઃકૃત્વો
 ગતિ' કહ્યું છે.

ઉપાધ્યાયાજ્ઞા કૃત્વા વિજ્ઞો ભવતિ । આયાણ અપૂર્નમ્, ન વિદ્યતે પૂર્વે પ્રથમો વર્ણો યત્ર તદપૂર્વે યણા (યાણ)મિતિ, વિપરીત ચ તત્ 'ળ યા' इति भवति । अज्झावओ अध्यापक, ओमिति पूर्वमादौ छात्रान् पाठयति । अभावायी न इति मोचन मोको भावाकर्त्रोर्ध्वमिति घञ्, न मोको मुक्तिरित्यर्थ । वज्झा-याण हत्याना हत्याकारिणा जनाना पापसमूहान् 'भरगयभा उवज्झायाण' इति पदम् ॥ ४ ॥

રીતિ-૧ (ગત)

૬

(૧) પ્રશ્ન-કયો વર્ણ વાક્ષ્યાલકાર મનાય છે ? ઉત્તર-‘ળ’-૧ વર્ણ ।

(૨) પ્રશ્ન-વિધુર ઇટલે ભયમીત માણસનો (આકસ્મિક) ઉદ્ધાર શો ? ઉત્તર-‘ઓ’ ।

(૩) પ્રશ્ન-માણસ શુ કરવાથી વિદ્ય બને છે ?

ઉત્તર-‘ઉવજ્ઞાયાણ’-(ઉપાધ્યાયાજ્ઞા)-ઉપાધ્યાય ભગવતોની આજ્ઞાનુ પાલન કરવાથી ।

10

રીતિ-૨-(આગત-વિપરીત આવડુ)

(૧) પ્રશ્ન-પૂર્વાક્ષરથી રહિત ‘આયાણ’ ઇટલે ‘યાણ’ ને ઝલદુ કરીએ તો શુ રૂપ થાય ?

ઉત્તર-‘ળયા’-ઘડુ થાય ।

(૨) પ્રશ્ન-કોણ મળાવે છે ? ઉત્તર-અજ્ઞાવડ-(અધ્યાપક)-અધ્યાપક-ઉપાધ્યાય ।

(૩) પ્રશ્ન-(અધ્યાપક) સર્વ પ્રથમ શુ મળાવે છે ? ઉત્તર-‘ઝૈ’-(ઓમ્)-૧ મત્ર । 15

(૪) પ્રશ્ન-અભાવ માટે શુ (કયો અક્ષર) બોલાય છે ? ઉત્તર-ળ-(ન) નકાર ।

[તાત્પર્ય કે ‘ળ યાજ્ઞાવડ ઓમ્’ આ પદોને ઝલડી રીતે બોલાવાથી ‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણ’ પદ પ્રકટે છે ।]

રીતિ-૩-(દિર્ઘત-(અ))

(૧) પ્રશ્ન-હલ્યા કોણ કરે છે ? ઉત્તર-ળમોડ-(નમોક) ઈ-જેની મુક્તિ નથી તે । 20

(૨) પ્રશ્ન-કેના માણસોના પાપના સમુદાયો વધે છે ?

ઉત્તર-વજ્ઞાયાણ (હલ્યાકાનામ) † વધ કરનારાઓના ।

રીતિ-૪ (આ) ,

(૧) પ્રશ્ન-કયા નીલવર્ણ પદનુ ત્રણે સધ્યાઓમા ધ્યાન કરવાથી દુ રાત્રો સમૂહ નાશ પામે છે ?

ઉત્તર-‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણ’ ૧ પદનુ ધ્યાન કરવાથી ।

25

[‘ભરગયમા ઉવજ્ઞાયા’-નીલવર્ણવાલા ઉપાધ્યાયો, આ વચનથી ।] +

* મોચન મોક । ન મોકો મુક્તિરિત્ય સ ન મોમ-જેની મુક્તિ નથી તે । † વજ્ઞા-(જ્ઞા) હલ્યા-વધ, ઘાત (પાદ્યસદ્મહાણવો) । + આ શ્લોકમાં ‘ળમો ઉવજ્ઞાયાણ’ પદની ‘ગત’ અને ‘આગત’ એ બે પ્રકારે પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી તેને ‘ગતાગત’-કહ્યું છે અને ત્રીજી તેમજ ચોથી રીતિના પ્રશ્નોત્તરો વડે પણ આ જ પદ થાય છે તે માટે તે ‘દિર્ઘત’ કહેવાય છે ।

किं सुखं ? किं गुणद्वं ? किमिह रसयरं ? किं हणंतीह वाहा ?
 धन्नं किं धिति लोआ ? किमवि पमणाए वंजणं ? सीअलं किं ? ।
 निंदत्थं वेइ जीवं कमह जणगणो कं व देसं ? जिणिंदा
 भासंते किं पयं ? जं अणवरयमहो ज्ञाणजुगं मुणीणं ॥ ५ ॥

५ 'णमो लोए सव्वसाहूणं ।'

[अष्टदलकमलम् ।]

वृत्तिः—किं सुअं न ऋणम् । ऋकारस्याकारे तलोपे च सति न ऋणमिति ऋणाभावे
 सौख्यम् । मुनीना भावो मौनम् । मुनित्वं श्रामण्यगुणाढ्यं 'मौनं सर्वार्थसाधनम्' इति वचनात्, मौ[नं
 वच]ना भावो वा लोणं लवणरसः । [ह]रिणं भ्रन्ति व्याधाः । स ए...त्य विशेष...वणं जलं
 काननं वा सो ण श्वा [ज]ननिन्दार्थं जनो ब्रूते एष श्वेति । कं वा देशं देशविशेषं जनगणो ब्रूते
 १० हूणमिति । जिनेन्द्राः कं पदमुपदिशन्ति यदनवरतं निरन्तरं ध्यानयोग्यं मुनीनां 'न(ण)मो लोए
 सव्वसाहूणं' इति ॥ ५ ॥

(५)

[विविध प्रश्नोना उत्तर वडे प्रकट थता पदोना आद्य वर्णोथी 'णमो लोए सव्वसाहूणं' पद
 प्रकटे छे, ते आ रीते—]

- १५ (१) प्रश्न—सुखं शुं छे ? उत्तर—णणं—× (न ऋणं—नर्ण)—करज न होय ते ।
 (२) प्रश्न—गुणथी विशिष्टं शुं छे ? उत्तर—मोणं—(मौनं)—मुनिपणुं मौन—(वचनगुप्ति) ।
 (३) प्रश्न—उत्तम रसवालुं शुं छे ? उत्तर—लोणं—(लवणं)—मीढुं ।
 (४) प्रश्न—शिकारीओ कोने हणे छे ? उत्तर—एणं—मृगने ।
 (५) प्रश्न—लोको धान्यने शुं कहे छे ? उत्तर—सणं—(शणं)—शण नामनुं धान्य ।
 २० (६) प्रश्न—व्यंजनने माटे कयो शब्द वपराय छे ? अथवा शीतलं शुं छे ?
 उत्तर—वणं×—(वणं)—(वर्णः) व्यंजन अथवा वणं—(वन)—जल के जंगल ।
 (७) प्रश्न—निंदा माटे कया जीवने सरखावे छे ? उत्तर—साणं—(श्वानं)—कूतराने ।
 (८) प्रश्न—जनसमूह कया देश (देशविशेष) ने कहे छे—निंदे छे ।
 उत्तर—हूणं—(हूणम्)—हूणने । (हूण ए देशविशेषनुं नाम छे) ।
 २५ (९) प्रश्न—मुनिओने सतत ध्यान करवा योग्य कया पदने जिनेश्वरो उपदेशे छे ?
 उत्तर—'णमो लोए सव्वसाहूणं—'ए पदने* ।

× ण + अण—ऋणं । प्राकृत सधिनानि नियम प्रमाणे अहीं एक 'अ' नो लोप थवाथी 'णण' थाय छे । × वण
 आ पदमा एक ज च छे त्या चित्रकाव्यने लीधे सव्व मा रहेला वे च माथी एकने छोडी दीधो छे. * श्लोकमा णणं,
 मोणं, लोणं, एणं, सणं, वणं, साणं, हूणं, आ पदोना पहेला अक्षरोथी पद 'णमो लोए सव्वसाहूणं' पद प्रकट थाय छे ।

एव जे परमिष्टिपचगपयप्पहेसु ताई जणा
जाणिता पहवासर निअमणे धारति ज्ञायति अ ।

तेसिं दुट्ठतमद्वकम्मविगमा तेलुकरुप्पहुमो

एसो सो परमिष्टिमंतपवरो दिआ सुह सासय ॥ ६ ॥ [शार्दूलविक्रीडितम् ।]

धृति:—एव जे० सुगम, नवर परમેष्ठि (१) परमेष्ठिपञ्चकपदપ્રથેયુ તાનિ પરમેષ્ઠિપદાનિ પદ્મ ॥
જાત્વા નિજમનસિ ધારયન્તિ ચ ધ્યાયન્તિ ચ, તેપામેવ શ્રીપદ્મપરમેષ્ઠિમન્ન ત્રૈકોવ્યકલ્પદ્રુમ શાશ્વત
સુખ કરોત્તિ ॥ ૬ ॥

इति प्रश्नार्गर्भ पञ्चपरमेष्ठिस्तत्र भट्टारकप्रमुश्रीजयचन्द्रसूरिविरचितमिति ॥ श्री ॥

(૬)

આ રીતે પચ પરમેષ્ઠી મન્ત્રના પાચ પદોના પ્રશ્નોમા ગૂથાયેલા પાચે પદોને જે લોકો જાણીને 10
દમેશ પોતાના મનમા ધારણ કરે છે અને તેમનુ ધ્યાન ઘરે છે તેમના ઘણા દુષ્ટ ઓઠે કર્મો વૂર
યાય છે । તે આ ત્રણ લોકમા કલ્પવૃક્ષરૂપ શ્રેષ્ઠ પરમેષ્ઠી મન્ત્ર શાશ્વત સુરને આપો ॥ ૬ ॥

[પાચ નવરના શ્લોકમા વિવિધ પ્રશ્નોના ઉત્તર-પદો વડે જે ‘અષ્ટદલકમલવધ’ પ્રકટ
ધાય છે [તે માટે જૂઓ ચિત્ર નં ૬ ની આકૃતિ]

(સ્તોત્ર-પરિચય)

15

આ સ્તોત્રની એક માત્ર પ્રતિ ભાટારકર ઓરિયન્ટલ રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ-પૂનાના સપ્રહ-
સેક્શન ન ૧૩ માયી એક પાનાની પ્રતિ મઝી આવી તે ઊપરથી અહીં સપાદિત કરવામા
આવ્યુ છે ।

સ્વોપદ્મ ટીકાવાળા આ સ્તોત્રની રચના શ્રીજયચદ્રસૂરિ કરી છે, જે ટીકાની અંતે આપેલી
પુષ્પિકા ઉપરથી જણાય છે ।

20

આ શ્રીજયચદ્રસૂરિ શ્રીસોમસુદરસૂરિના શિષ્ય હતા । તેઓ સ ૧૪૯૬ મા વિદ્યમાન હતા ।
તેમના હાથે પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિઓ ઉપરના લેખો સ ૧૫૦૬ સુધીના મઝ્યા છે । પોતાની પ્રકાહ
વિદ્વત્તાયી તેમને ‘કૃષ્ણસરસ્વતી’ અગર ‘કૃષ્ણભાગદેવતા’ નુ વિરુદ્ધ મઝ્યુ હતુ । તેમણે પોતાના
શિષ્યોને કાવ્યપ્રકાશ, સન્મતિતર્ક જેવા દુરુદ્ધ પ્રયો મળાવ્યા હતા । તેમના ઉપદેશથી શ્રીમાલી
પર્વત નામના શ્રેષ્ઠીએ એક લાલ (શ્લોક) પ્રમાણ પ્રયો લખાવ્યા હતા ।

25

શ્રીજયચદ્રસૂરિ રચેલા પ્રયો પૈકી (૧) પ્રત્યાલ્યાનસ્થાનવિવરણ, (૨) સમ્યક્ત્વકોમુદી
અને (૩) પ્રતિક્રમણવિધિ-જાણગામા આવ્યા છે ।

આ લ શ્લોકાત્મક કાવ્ય ઉપરથીયે તેમની વિદ્વત્તાનો પરિચય મળે છે । તેમણે છ શ્લોકમા
પચપરમેષ્ઠીના પ્રશ્નોને શૃંગલાજાતિશિર્ગત, પચકૃત્યો ગતિ, ચતુકૃત્યો ગતિ, ગતાગતદ્વિર્ગત,
અષ્ટદલકમલ ઘોરે ચિત્રાત્મક કાવ્યથી આ સ્તોત્રને ગૂથ્યુ છે । સાહિત્યના પ્રકારમા માત્ર પાંચે એવી 30
આ સ્તોત્રની રચના છે ।

આ સ્તોત્રને અનુવાદ સાથે અહીં આપવામા આવ્યુ છે । તેના વે ચિત્રો ન ૫-૬ મા
આપેલા છે ।

ચડ઼વિહજ્ઞાણથુત્તં ।

[ચતુર્વિધધ્યાનસ્તોત્રમ્ ।]

5 પિન્ડત્થં ચ પયત્થં રૂવત્થં રૂવવજ્ઞિયસરૂવં ।
તત્તં પરમિદ્ધિમયં ગુરુવદ્ધં થુણિસ્સામિ ॥ ૧ ॥
નમઃ સિદ્ધંતસમિદ્ધો ચડલિયાહારચક્કિ(ક્ક)મજ્ઞાઠિઓ ।
પળવો પરમિદ્ધિમઓ પળતત્તજુઓ સુહં દેડ ॥ ૨ ॥
ચક્કે સાહિદ્ધાણે છક્કોણે મજ્ઞાઠિઓ પયાહિણઓ ।
સત્તસરમહમંતો જ્ઞાઙ્ઞંતો દુહં હરડ ॥ ૩ ॥
10 મણિપૂરચક્કિ અડલિ મજ્ઞાદિસાસુ ચ પંચપરમિદ્ધી ।
વિદિસાસુ નાણ-દંસણ-ચારિત્ત-તવાઙ્ઞં જ્ઞાણમિ ॥ ૪ ॥
સોલસસરસોલસણ મહવિજ્ઞા વિજ્ઞદેવિકલિયદલે ।
ચક્કે અણાહ્યક્કલે ગોયમસામિં નમંસામિ ॥ ૫ ॥

અનુવાદ ।

15 ધ્યાનતું સ્વરૂપ ચાર પ્રકારનું છે—(૧) પિન્ડસ્થ, (૨) પદસ્થ, (૩) રૂપસ્થ અને (૪) રૂપાતીત—તે પ્રકારે પરમેષ્ઠીમય વર્ણો (અક્ષરો) વડે કેવી રીતે ધ્યાન થાય તે ગુરુજે પ્રમાણે ઉપદેશ્યું છે તે પ્રમાણે સ્તવીશ ॥ ૧ ॥

મૂળાધારચક્રનાં ચાર પત્રો છે, તે ‘નમઃ સિદ્ધમ્’ ના ચાર અક્ષરોથી સમૃદ્ધ છે અને કર્ણિકામાં પ્રણવ (ઐકાર) જે પંચપરમેષ્ઠીના પાંચ વર્ણ (પ્રથમાક્ષર)થી નિષ્પન્ન છે—તેનું ધ્યાન સુખ
20 આપનારું થાય છે (જૂઓ ચિત્ર નં. ૭) ॥ ૨ ॥

સ્વાધિષ્ઠાનચક્ર છ રૂપાની આકૃતિવાળું છે । તે આકૃતિની મધ્યથી લઈને પ્રદક્ષિણામાં (ફરતાં ક્રમશઃ) “ળમો અરિહંતાળ” એ સપ્તાક્ષરી મહામંત્ર છે તે પ્રકારે ધ્યાન ધરવામાં આવે તો તે દુઃખને હરનારું નીવડે છે (જૂઓ ચિત્ર નં. ૮) ॥ ૩ ॥

મણિપૂરચક્ર આઠ પત્રવાળું છે । તેની મધ્યમાં “શ્રીઅર્હદ્ભ્યો નમઃ” તથા દિશાઓમાં
25 “શ્રીસિદ્ધેભ્યો નમઃ” “શ્રીસૂરિભ્યો (શ્રીઆચાર્યેભ્યો) નમઃ” “શ્રીઉપાધ્યાયેભ્યો નમઃ” “શ્રીસર્વ-
સાધુભ્યો નમઃ”—એ પંચ પરમેષ્ઠી; તેમજ વિદિશાઓમાં “શ્રીદર્શનાય નમઃ” “શ્રીજ્ઞાનાય નમઃ”
“શ્રીચારિત્રાય નમઃ” “શ્રીતપસે નમઃ” એ પ્રકારે છે તેમ હું ધ્યાન કરું છું (જૂઓ ચિત્ર નં. ૯) ॥ ૪ ॥

અનાહતચક્ર સોઠ પત્રવાળું છે । તેમાં ષોડશાક્ષરી “અરિહંત-સિદ્ધ-આચરિય-ઉવજ્ઞાય-
સાહુ” મહાવિદ્યા છે, તેમજ સોઠ સ્વરોથી સૂચિત (સોઠ) વિદ્યાદેવીઓથી યુક્ત એવાં સોઠ
30 પત્રો છે, તેની કર્ણિકામાં “શ્રીગૌતમસ્વામિને નમઃ” છે, તે પ્રકારને હું નમસ્કાર કરું છું (જૂઓ
ચિત્ર નં. ૧૦) ॥ ૫ ॥

ચઠવીસદેવ-જિજ્ઞાસા જન્મ-જન્મિણિપવિત્તપત્તમ્મિ ।
 મુદ્રે વિસુદ્ધચક્રે જ્ઞાણમિ સયાવિ જિજ્ઞાસતિ ॥ ૬ ॥
 વત્તીસદલે લ[લ]નાચક્રે વત્તીસસુરવદ્ધસમિદ્ધા ।
 હ-રહિયવજ્ઞાસિદ્ધા સરસ્સઈ મહ મુદ્દ દેઝ ॥ ૭ ॥
 હ-ચ-લજુઆ પળ-નમંતરુલિઆ ય તિદલચક્રમ્મિ ।
 આણકલે એગવસર મહવિજ્ઞા સયલસિદ્ધિકરી ॥ ૮ ॥
 અ સિ આ ડ સા નમંતા સોમકુલારૂવસોમચક્રમ્મિ ।
 સોમસિયવન્નજ્ઞાણે જ્ઞાઈઆ હુતિ સિપહેઝ ॥ ૯ ॥
 ચક્રમ્મિ વ-મ-વિદુ ત્તિ નામણ વમનાડિસહભૂણ ।
 જ્ઞાણાપુરિયપળવો મવિયાણ કુણડ કણ્ઠાણ ॥ ૧૦ ॥
 સિરિહસનાદચક્રે હંસ વિસુદ્ધફલિહસકાસ ।
 જો પિક્કરૂ ગલિઅમળો તસ્સ વસે સયલસિદ્ધિઓ ॥ ૧૧ ॥

વિશુદ્ધચક્ર જે કઠમા છે અને જેના ચોવીશ પત્રો છે તેમા ચોવીશ દેવ (તીર્થકરો), તથા
 જિનેશ્વરોની ચોવીશ માતાઓ, તેમના ચોવીશ યક્ષો અને ચોવીશ યક્ષીઓ તથા કર્ણિકામા જિન-
 શક્તિ એટલે “અર્હં નમ” છે તેમ હુ સદા ધ્યાન કરુ છુ (જૂઓ ચિત્ર નં ૧૧) ॥ ૬ ॥
 ‘લલનાચક્ર જેના વત્તીશ પત્રો છે, તે વત્તીશ રૂદ્રોથી સમૃદ્ધ અને ‘હ’ રહિત એટલે ‘ક’ થી
 ‘સ’ પર્યંત (૩૨) તેમજ તે મન્ત્રથી (‘સરસ્વત્યૈ નમ’ થી) સિદ્ધ થતી સરસ્વતી દેવી મને મુખ
 આપો (જૂઓ ચિત્ર નં ૧૨) ॥ ૭ ॥

આજ્ઞાચક્રને ત્રણ પત્રો છે, તેમા ‘હ’ ‘ઝ’ ‘ક્ષ’ થી યુક્ત અને ‘ઝઙ્ઘ નમ’ થી આકલિત
 (હ્રીંકારરૂપી) એકાદશી મહાવિદ્યા સમગ્ર સિદ્ધિને આપનારી છે (જૂઓ ચિત્ર નં ૧૩) ॥ ૮ ॥
 સોમચક્ર, જે સોમકલ્પ (અર્ધચન્દ્રની આકૃતિ) સ્વરૂપ છે, તેમા “અ સિ આ ડ સા
 નમ” મન્ત્રનુ ચત્ર જેના શ્વેતવર્ણરૂપે ધ્યાન કરતા તે શિવના (એટલે મોક્ષના) કારણરૂપ વને છે
 (જૂઓ ચિત્ર નં ૧૪) ॥ ૯ ॥

વ્રહ્મવિદુચક્ર, જે વ્રહ્મનાડી (સુપુષ્પા નાડી) સાથે સયુક્ત છે—તેનુ પ્રળવથી આપૂરિત ધ્યાન
 મન્ય પુરુષોનુ કલ્યાણ કરે છે (જૂઓ ચિત્ર નં ૧૫) ॥ ૧૦ ॥

25

શ્રીહંસનાદચક્રમા હસ (જીવ) ને અત્યંત શુદ્ધ સ્ફટિક (મણિ) જેવો,* જે ગલિત મનવાળો

* સરલાવો શ્રાહેમચન્દ્રસુરિરિત ‘યોગશાસ્ત્ર’—

“અર્હંત મૂર્ધનિ ધ્યાયેત્ ગુદસ્ફટિકનિમલમ્ ॥

મદ્ધ્યાનાવેશા સોઽહ સોઽહમિત્યાલપન્મુહુ ।

નિ શઙ્ખમેક્તા વિચારાત્મન પરમાત્મન ॥” (પ્રં ૮, શ્લો ૧૪, ૧૫)

ગુદ સ્ફટિકની માપક નિમત્ત એવા પરમેથી અરિહંતને મક્ષત્ર વિશે ચિંતવના, પછી ધ્યાનના આવેશમાં ‘સોઽહમ્
 સોઽહમ્’ એમ વારંવાર ચોલનાં ચોલનાં પરમાત્મા સાથે યોતાના આત્માની એકતા નિ શક ચિંતવવી ।

ચતુર્વિહજ્ઞાણગયં પરમિદ્વિમયપહાણતરતત્તં ।
 જ્ઞાયઙ્ અણવરયં સો પાવઙ્ પરમાણંદં ॥ ૧૨ ॥
 ઇતિ ચતુર્વિધધ્યાનસ્તોત્રમ્ ॥

ક્ષીણવૃત્તિવાળો યોગી પુરુષ ધ્યાન કરે છે તેવા (યોગીને) સમગ્ર સિદ્ધિઓ વશીભૂત થાય છે
 5 (જૂઓ ચિત્ર નં० ૧૬) ॥ ૧૧ ॥

ધ્યાનના ચાર પ્રકાર (પિંડસ્થ, પદસ્થ, રૂપસ્થ અને રૂપાતીત) પ્રમાણે સાલંબન (ઘટલે
 વર્ણાત્મક) અને નિરાલંબન (વધારે સૂક્ષ્મ થતું આલંબન વિનાનું) ધ્યાન (ધ્યાતા અને ધ્યાન એ
 વંનેનો અભાવ થતાં ધ્યેય સાથે જ એકરૂપ વની જાય એવું) જે અવિરતપણે કરે છે તે પરમ આનં-
 દને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૧૨ ॥

10

(સ્તોત્ર-પરિચય)

વાર ગાથાનું આ સ્તોત્ર સ્વ० શ્રીમોહનલાલ ભગવાનદાસ શ્વેરીના સંગ્રહમાંથી, તેમનાં વિધવા
 સુધાવહેને આપેલું; જેમાં આ સ્તોત્ર-સંવંધી ચક્રોની રેખાઓ પણ દોરેલી હતી । એ સ્તોત્રને અનુવાદ
 સાથે સંપાદન કરી તે રેખાચક્રોને ચિત્રની રીતે વ્યવસ્થિત કરી દશ ચક્રો આપવામાં આવ્યાં છે ।

કુંડલિનીના વિષયમાં જૈનાચાર્યોએ જે થોડું ઘણું લેખાણ કર્યું છે તેમાં આ સ્તોત્ર ભાત પાડે
 15 એવું છે । જૈનેતર સાહિત્યમાં કુંડલિનીના ઉત્થાન માટે પદ્મચક્રભેદ વહુ જાણીતી પરંપરા છે પણ આ
 સ્તોત્રમાં દશ ચક્રોની જૈન દૃષ્ટિએ માહિતી આપી છે । આ માટે જૈન સાહિત્યમાં વિશિષ્ટ માહિતી
 હોવી જોઈએ પરંતુ તે હજી પ્રાપ્ત થઈ નથી ।

પ્રાકૃતભાષામાં રચાયેલા આ સ્તોત્રના કર્તા કોણ હશે તે પણ જાણી શકાયું નથી ।

વહી સરખાવો 'પાતંજલયોગદર્શન' “ક્ષીણવૃત્તેરમિજાતસ્યેવ મર્ણેઘ્નીતૃપ્ત્રહણગ્રાહ્યેષુ તત્સ્થિતદજ્ઞનતાસમાપતિઃ ॥
 (૧.૪૧.)

જેમ શુદ્ધ થયેલો સ્ફટિક મણિ તે તે ઉપાધિના સાન્નિધ્યથી તે તે ઉપાધિના રૂપને પામે છે તેમ ધ્યેયાતિરિક્ત
 સકલ વૃત્તિ જેની નિરુદ્ધ થઈ ગઈ છે એવું શુદ્ધ ચિત્ત...સકલ આલંબન વિશે પૂર્ણ એકાગ્ર થવાથી, તે તે આલંબનના
 પ્રકારને પામવારૂપ તદજ્ઞનતા પામે છે ॥

* સરખાવો હે० ચ० 'યોગશાસ્ત્ર'—

“એવં કમશોઽભ્યાસાવેશાદ્ ધ્યાનં ભજેન્નિરાલમ્બમ્ ।

સમરસભાવં યાતઃ પરમાનન્દં તત્તોઽનુભવેત્ ॥ (પ્ર० ૧૧, શ્લો० ૫)

— આ પ્રમાણે મનને ઊચ્ચતા પ્રાપ્ત કરવાના ક્રમે અભ્યાસની પ્રવલતાથી નિરાલંબન ધ્યાન કરે તેથી સમરસ-
 ભાવ-પરમાત્માની સાથે અને અભિજ્ઞપણે લય પામવા રૂપને પામી તે પછી પરમાનંદપણું અનુભવે ॥

સિરિજિનકિત્તિરિરિદ્યં

સોવવળ્ણવન્પાસમેય

પંચ પર મિટ્ઠિ ન મુક્કાર મહથુત્તં ।

॥ ૐ ॥ શ્રીજિનાય નમ ॥

5

જિન વિશ્વત્રયીનન્દ્યમભિવન્દ્ય વિધીયતે ।

પરમેષ્ઠિસ્તવચ્ચાહ્યા ગણિતપ્રક્રિયાન્વિતા ॥ ૧ ॥

તત્રાદાવભિધેયગર્મા સમુચિતેષ્ટદેવતાનમસ્કારરૂપમન્નરૂપતિપાદિકા ગાયમાહ—

પરમિટ્ઠિનમુક્કાર થુનામિ મત્તીહ તન્નવપયાણ ।

પંત્યાર મંગસહ્યા નૈદ્દુદિદ્દાદ્દહ્વેણ ॥ ૧ ॥

10

વ્યાહ્યા—પરમેષ્ઠિનોર્હદાદયસ્તેપા નમસ્કાર શ્રુતસ્કન્ધરૂપો નપપદાદસપદાઽષ્ટપદ્ધશ્વરમયો મહામન્નવિશેષસ્ત ભક્ત્યા સ્તવીમિ ।

તસ્ય નમસ્કારસ્ય નપસહ્યાના પદાના પ્રસ્તારો મૈન્નસહ્યાનૈદ્દુદિદ્દમાદિશબ્દાદનુપૂર્વ્યાદિગુણન-મહિમા ચ એતેપા કથનેન ॥ ૧ ॥

શબ્દાર્થ—હુ પરમેષ્ઠી-નમસ્કારને—તેના નવપનોના પ્રસ્તાર, મંગસહ્યા, નષ્ટ, હદિષ્ટ વગેરે 15
કહેવા ઘટે ભક્તિપૂર્વક સ્તુતુ છું ।

વિવેચન—દ્વાદશાનીના સારસ્વરૂપ પચનમસ્કાર કે પરમેષ્ઠિ-નમસ્કારની સ્તવના જૈન મહર્ષિઓએ અનેક પ્રકારે કરેલી છે । કોઈએ તેના તત્ત્વને આગમસ્વરૂપની દૃષ્ટિએ પ્રકાશ્યુ છે, કોઈએ તેને નિમિત્ત, મહ, ગણિત, મન્ન અને તન્નની દૃષ્ટિએ નિહાળી વિવિધ પ્રકારે પ્રકાશ્યુ છે, જ્યારે શ્રીજિનકીર્તિસૂરિ મહારાજે નમસ્કારને ગણિતની દૃષ્ટિએ નિહાળી તેના ગૂઢ રહસ્યને પ્રકાશ્યુ છે । 20

સ્તોત્રની આ પ્રથમ ગાયમા વિષયનું નિરૂપણ કરતા તેઓ જણાવે છે કે, આ સ્તોત્રમા હુ નપપદોનો પ્રસ્તાર, તેની મંગસહ્યા, નષ્ટ, હદિષ્ટ અને આદિપદથી આનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી અને પશ્ચાનુ-પૂર્વી કેવી રીતે ધ્યાય તે દર્શાવીશ ।

અહીં એ સ્પષ્ટ કરતું જરૂરી છે કે, ઉપર્યુક્ત વિષયનિર્દેશ પ્રમાણે પ્રથમ વિવેચન નપપદોના પ્રસ્તારનું કરતું જોઈએ પણ તે વિષય ઘણો લગાળાવ્યો હોઈ સ્તોત્રકર્તાએ તેનું વિવેચન બાકી રાહ્યુ 25 છે અને ત્યાર પછીના વિષયોને ક્રમશઃ સમજાવ્યા છે ॥ ૧ ॥

तत्रादौ प्रथमोपन्यस्तमपि बहुवक्तव्यप्रस्तारमुलङ्घ्य स्वल्पवक्तव्ये भङ्गपरीमाणे करणमाह—

एगाईण पयाणं गणअंताणं परोप्परं गुणणे ।

अणुपुच्चिपमुहाणं भंगाणं हुंति संखा उ ॥ २ ॥

एता एव भङ्गसंख्या गाथाभिराह—

5

एगस्स एगभंगो ^१दोण्हं दो चेव तिण्ह छवभंगा ।

चउवीसं च चउण्हं विसुत्तरसयं च पंचण्हं ॥ ३ ॥

व्याख्या—इह गणः स्वाभिमतः पदसमुदायः । तत एकादीनां पदानां द्विक-त्रिक-चतुष्क-पञ्च-
कादिगणपर्यन्तानां स्थापितानां परस्परं गुणने ताडने आनुपूर्व्यादिभङ्गानां संख्याः स्युः । तथाहि एकादीनि
पदानि नवपर्यन्तानि क्रमेण स्थाप्यन्ते १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ । अत्र मिथो गुणनं यथा—अत्रा-
10 घस्य एककरूपस्य पदस्य द्वितीयाभावेन मिथो गुणनाभावादेक एव भङ्गः १ । तथा एक-द्विकयोर्गुणने
जातौ द्वौ, द्विकगणनस्य भङ्गसंख्या २ । द्वौ त्रिभिर्गुणितौ जाताः पडेपा त्रिकगणस्य भङ्गसंख्या ३ ।
ततः षट् चतुर्भिर्गुणिता जाताश्चतुर्विंशतिरेषा चतुष्कगणस्य भङ्गसंख्या ४ । ततश्चतुर्विंशतिः पञ्चभि-
र्गुणिता जातं विंशत्युत्तरं शतम् । एषा पञ्चकगणस्य भङ्गसंख्या ५ । विंशत्युत्तरं शतं ^{११}षड्भिर्गुणितं
जातानि सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि, एषा षट्कगणस्य भङ्गसंख्या ६ । इयं च सप्तभिर्गुणिता जाता पञ्च
15 सहस्राश्चत्वारिंशदधिका एतावती सप्तकगणस्य भङ्गसंख्या ७ । इयं अष्टभिर्गुणिता जाताऽष्टकगणस्य
भङ्गसंख्याश्चत्वारिंशत्सहस्राणि त्रिशतानि विंशत्युत्तराणि ८ । एते भङ्गा नवभिर्गुणिता जातास्तिस्रो लक्षाः
^{१२}द्वाषष्टिः सहस्राः, ^{१३}अशीत्युत्तराण्यष्टौ शतानि चैषा नमस्कारनवपदानामानुपूर्व्यानानुपूर्वी-पश्चानुपूर्वीभङ्गानां
संख्याः ९ ॥ २ ॥

श०—एक वगैरे पदोनी परस्पर गणना अंत सुधी गुणवार्थी आनुपूर्वी वगैरे भंगोनी
20 संख्या थाय छे. ॥ २ ॥

वि०—जेटला पदोना भंग काढवा होय तेटला पदोना समुदायने अहीं गण समजवो ।
दाखला तरीके—पांच पदोना भंग काढवा होय तो १, २, ३, ४ अने ५ नी संख्याने गण समजवो,
अने नवपदोना भंग काढवा होय तो १, २, ३, ४, ५, ६, ७, ८ अने ९ संख्याने गण
समजवो । तात्पर्य के पहेलेथी छेहे सुधीना अंकोनुं गुणन करवार्थी भंगनी संख्या प्राप्त थाय छे ।
25 स्तोत्रकार त्रीजी, चौथी अने पांचमी गाथामां ए रीते प्राप्त थयेली भंगनी संख्या दर्शावे छे ॥ २ ॥

श०—एक गणनी भंगसंख्या एक छे, वेनी भंगसंख्या वे छे, त्रणनी भंगसंख्या छ छे,
चारनी भंगसंख्या चोवीश छे अने पांचनी भंगसंख्या एकसो वीस छे । छनी भंगसंख्या सातसो

1 परस्परं गुणणे ४ । 2 संख्याओ । 3 °राह—१३।४।५ ॥ 4 दुण्हं P । 5 °स्परगणनेनाऽऽहत आ° J ।
6 आनुपूर्व्यादीनां भ° J । 7 °योगणनं J । 8 यथा—एकस्य प° J । 9 एक-द्वि° J । 10 °संख्या ६ । J ।
11 °संख्या २४ । J । 12 °संख्या १२० । J । 13 षड्गुणितं A । 14 °संख्या ७२० । J । 15 °संख्या
- ५०४० । J । 16 °संख्याणि शतानि J । 17 °राणि ४०३२० । J । 18 द्विषष्टि° J । 19 अशीत्यधिकान्यष्टौ A ।
20 संख्या ३६२८८० ।

સત્ત ય સયાણિ વીસા હ્રુદ્ પણસહસ ચત્તસર્ચન્દ્ર ।
 ચાલીસસહસ તિસયા વિસુત્તરા હ્રુતિ ઝઢ્ઢન્દ્ર ॥ ૪ ॥
 લૈક્ષ્મિતિગ યાસઢ્ઢીસહસ્સ અઢ્ઢ ય સયાણિ તઢ્ઢ અસિર્ઢ્ઢ ।
 નન્કારનવપયાણ મગર્ઢ્ઢસણા મુણેયન્વા ॥ ૫ ॥

વ્યાખ્યા—ગાયત્રય સ્પષ્ટમ્ ॥ ૩,૪,૫ ॥

એવા મજ્ઞાના નામાન્યાહ—

તત્થ પઢમાણુન્વી ચરમા પચ્છાણુપુન્વિઆ નેયા ।
 સેસા ડ મજ્ઞિમાઓ અણાણુપુન્વીઓ સંન્વાઓ ॥ ૬ ॥

વ્યાખ્યા—સ્પષ્ટા । અન્ પચ્છપદીમાશ્રિત્ય વિંશતુત્તરશતમઢ્ઢકયમ્નક લિલ્યતે ॥ ૬ ॥

સ્થાપના યથા—

10

આલુપૂર્વીકમકોષ્ઠકમ્ ।

૧૨૩૪૫	૧૨૩૫૪	૧૨૪૫૩	૧૨૪૫૨	૨૩૪૫૧
૨૧૩૪૫	૨૧૩૫૪	૨૧૪૫૩	૨૧૪૫૨	૩૨૪૫૧
૧૩૨૪૫	૧૩૨૫૪	૧૪૨૫૩	૧૪૨૫૨	૨૪૩૫૧
૩૧૨૪૫	૩૧૨૫૪	૪૧૨૫૩	૪૧૩૫૨	૪૨૩૫૧
૨૩૧૪૫	૨૩૧૫૪	૨૪૧૫૩	૩૪૧૫૨	૩૪૨૫૧
૩૨૧૪૫	૩૨૧૫૪	૪૨૧૫૩	૪૨૧૫૨	૪૩૨૫૧
૧૨૪૩૫	૧૨૫૩૪	૧૨૫૪૩	૧૩૫૪૨	૨૩૫૪૧
૨૧૪૩૫	૨૧૫૩૪	૨૧૫૪૩	૩૧૫૪૨	૩૨૫૪૧
૧૪૨૩૫	૧૫૨૩૪	૧૫૨૪૩	૧૫૩૪૨	૨૫૩૪૧
૪૧૨૩૫	૫૧૨૩૪	૫૧૨૪૩	૫૧૩૪૨	૫૧૩૪૧
૨૪૧૩૫	૨૫૧૩૪	૨૫૧૪૩	૩૫૧૪૨	૩૫૨૪૧
૪૧૧૩૫	૫૧૧૩૪	૫૧૧૪૩	૫૪૧૪૨	૫૩૨૪૧
૧૩૪૨૫	૧૩૫૨૪	૧૪૫૨૩	૧૪૫૩૨	૨૪૫૩૧
૩૧૪૨૫	૩૧૫૨૪	૪૧૫૨૩	૪૧૫૩૨	૪૨૫૩૧
૧૪૩૨૫	૧૫૩૨૪	૧૫૪૨૩	૧૫૪૩૨	૨૫૪૩૧
૪૧૩૨૫	૫૧૩૨૪	૫૧૪૨૩	૫૧૪૩૨	૫૨૪૩૧
૩૪૧૨૫	૩૫૧૨૪	૪૫૧૨૩	૪૫૧૩૨	૪૫૩૨૧
૪૩૧૨૫	૫૩૧૨૪	૫૪૧૨૩	૫૪૧૩૨	૫૪૩૨૧
૨૩૪૧૫	૨૩૫૧૪	૨૪૫૧૩	૩૪૫૧૨	૩૪૫૨૧
૩૨૪૧૫	૩૨૫૧૪	૪૨૫૧૩	૪૩૫૧૨	૪૩૫૨૧
૨૪૩૧૫	૨૫૩૧૪	૨૫૪૧૩	૩૫૪૧૨	૩૫૪૨૧
૪૨૩૧૫	૫૨૩૧૪	૫૨૪૧૩	૫૩૪૧૨	૫૩૪૨૧
૩૪૨૧૫	૩૫૨૧૪	૪૫૨૧૩	૪૫૩૧૨	૪૫૩૨૧
૪૩૨૧૫	૫૨૨૧૪	૫૪૨૧૩	૫૪૩૧૨	૫૪૩૨૧

વીસ છે, સાતની મગસણ્યા પાંચ હજાર ચાલીસ છે, આઠની સણ્યા ચાલીસ હજાર ત્રણસો વીસ છે અને નન્કારના નવપદોની મગસણ્યા ત્રણ હાસ વાસઢ્ઢ હજાર આઠ સો ણેસી છે ॥ ૩-૧ ॥

1 સત્તન્દ્ર ડ । 2 અઢ્ઢન્દ્ર ડ । 3 લૈક્ષ્મિતિગ ડ । 4 ંસણ્યા ંમુ ડ । 5 મા ડ ં ડ ।
 6 ંપુન્વી ં ડ । 7 સન્વા ડ ડ । 8 ડ યથા ડ ।

અથ પ્રસ્તારમાહ—

અણુપુન્નિભંગહિદ્ધા જિદ્ધં ઠવિઅગ્ગયો ઉવરિ સરિસં ।

પુન્નિ જિદ્ધાદ્ધમા સેસે મુત્તં સમયમેયં ॥ ૭ ॥

વ્યાખ્યા—આનુપૂર્વીભક્તસ્ય પૂર્વન્યસ્તસ્યોપલક્ષણત્વાદનાનુપૂર્વીભક્તસ્યાપિ પૂર્વન્યસ્તસ્યાઘસ્ટાદ્
5 દ્વિતીયપદ્ધાવિત્યર્થઃ । જ્યેષ્ઠ^૩ સર્વપ્રથમં અક્ષમ્, સ્થાપય્ય ઇતિ ક્રિયા સર્વત્ર યોજ્યા । તથાઽગ્રતઃ, ઉપરીતિ—
ઉપરિતનપદ્ધિસદશમદ્ધરાશિમિતિ ગમ્યમ્; સ્થાપય્ય । તથા પૂર્વમિતિ યત્ર જ્યેષ્ઠઃ સ્થાપિતસ્તતઃ પૂર્વભાગે

વિ૦—આ સંખ્યા કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે તે સમજી લઈએ । નવ સુધીની સંખ્યાના ભંગ કાઢવા
હોય તો પ્રથમ ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯—૯ રીતે અંક લખવા । તેના ગણો નીચે પ્રમાણે બનશે—

ગણ	સંખ્યા	ગુણનસંખ્યા	
10	૧	૧ =	૧
	દ્વિક ૧ ૨	૧ × ૨ =	૨
	ત્રિક ૧ ૨ ૩	૧ × ૨ × ૩ =	૬
	ચતુષ્ક ૧ ૨ ૩ ૪	૧ × ૨ × ૩ × ૪ =	૨૪
	પંચક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ =	૧૨૦
15	ષટ્ક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ =	૭૨૦
	સપ્તક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ × ૭ =	૫૦૪૦
	અષ્ટક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ × ૭ × ૮ =	૪૦૩૨૦
	નવક ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯	૧ × ૨ × ૩ × ૪ × ૫ × ૬ × ૭ × ૮ × ૯ =	૩૬૨૮૮૦

તેનું ગુણન કરતાં ऊપર પ્રમાણે ફલ આવશે; તે દરેક ગણની ભંગસંખ્યા ऊપર આપેલી ગુણન-
20 સંખ્યા મુજબ જાણવી ॥ ૩-૫ ॥

શ૦—આ ભંગો પૈકી પ્રથમ ભંગસંખ્યાને ‘આનુપૂર્વી’ છેહી ભંગસંખ્યાને ‘પશ્ચાનુપૂર્વી’
અને વાકીની વચલી ભંગસંખ્યાઓને ‘અનાનુપૂર્વી’ જાણવી ॥ ૬ ॥

વિ૦—અહીં ગણિતની જે પરિભાષા સમજાવી છે તે નીચેનાં દૃષ્ટાંતથી વરાવર સમજાશે ।
પંચક ગણનો પ્રસ્તાર કરીએ તો ૧૨૦ ભંગ નીચે મુજબ ઉપર્યુક્ત કોષ્ઠક છે (કોષ્ઠક મૂલમાં આપ્યું
25 છે તે પ્રમાણે અહીં સમજી લેવું ।) ॥ ૬ ॥

ઉપર્યુક્ત કોષ્ઠકની પ્રથમ સંખ્યા ૧૨૩૪૫ છે તેને ‘આનુપૂર્વી’ કહેવામા આવે છે । છેહી સંખ્યા ૫૪૩૨૧ છે તેને
‘પશ્ચાનુપૂર્વી’ કહેવામા આવે છે અને ૨૧૩૪૫ થી ૪૫૩૨૧ સુધીની વચલી ૧૧૮ સંખ્યાઓને ‘અનાનુપૂર્વી’ કહેવામા આવે છે ।
આ સંખ્યાઓ કેવી રીતે વનાવવી તેની પ્રક્રિયા હવે પછીની ગાથાઓમા દર્શાવી છે ।

શ૦—આનુપૂર્વી ભાંગાની નીચે આગલી પંક્તિમાં જ્યેષ્ઠ અંકની સ્થાપના કરો । આગલ
30 ઉપર સમાન અંકની સ્થાપના કરો અને સમયભેદ (જેની વ્યાખ્યા આગલ આવશે તેને) છોડીને
વાકીના અંકોને ક્રમથી પહેલા મૂકો (એટલે અનાનુપૂર્વીની સંખ્યા તૈયાર થશે) ॥ ૭ ॥

પશ્ચાદ્ભાગ इत्यर्थ । ज्येष्ठानुज्येष्ठादिक्रमात् । शेषान् स्थापय अङ्कानिति गम्यम् । वक्ष्यमाणगाथांरीत्या सदृशाङ्कस्थापना । समयमेदस्त मुक्त्वा टालयित्वेत्यर्थ । तत्र पञ्चपदीमाथिल्योदाहरण, यथा—१,२,३,४,५ । एषा आनुपूर्वी । अत्र एकैकस्य सर्गज्येष्ठत्वेन तस्यापरज्येष्ठाभावात् किञ्चित् तदघ स्थाप्यते । ततो द्विक-स्यैकको ज्येष्ठ स्यादत स तदघ स्थाप्यते । अत उपरीति—उपरितनपङ्क्तिर्सदृशोऽङ्कराशि १,२,३,४,५ रूप स्थाप्यते । शेषोऽत्र द्विकस्तत स पूर्वं स्थाप्य । जाता द्वितीया पङ्क्ति २, १,३,४,५ । अथ ५ तृतीयपङ्क्तावाचस्य द्विकस्यैकको ज्येष्ठोऽस्ति, पर तस्मिन् स्थाप्यमानेऽयत उपरितनाङ्क १,२,३,४,५ रूप-स्थापने सदृशाङ्कस्थापनारूप समयमेद स्यात् । ततो द्विको विमुच्यते । एकस्य ज्येष्ठाभावात् तत्त्याग । तत एक द्विक च मुक्त्वा त्रिकस्य ज्येष्ठो द्विकोऽस्ति स तदघ स्थाप्यते । अत उपरिसदृशौ ४,५ रूपावङ्कौ स्थाप्यौ, पूर्व च शेषावेकत्रिकौ ज्येष्ठादिक्रमात् स्थाप्यौ । जाता तृतीया पङ्क्ति १,३, २,४,५ । अथ चतुर्थपङ्क्तौ एकस्य ज्येष्ठाभावात् त मुक्त्वा त्रिकस्याधो ज्येष्ठ स्थाप्यते, पर तथा समयमेद १० स्यात्, ततो द्विक त्यक्त्वा सर्वज्येष्ठ एक स स्थाप्य । अत उपरितनसदृश २,३,५ रूपा अङ्का स्थाप्या, शेषश्चात्र त्रिक स पूर्वं स्थाप्य । जाता चतुर्थी पङ्क्ति ३,१,२,४,५ । एवमनया प्रक्रियया तावज्ज्ये यावच्चरमपङ्क्तौ पञ्चक-चतुष्क-त्रिक-द्विकेन ५,४,३,२,१ ॥ ७ ॥

अथ प्रस्तारे करणान्तर विवक्षु प्रस्तावनागाथाभाह—

एगाईण पयाणं उड्डअहोआययासु पतीसु ।

15

પત્યારકરણમવર મળામિ પરિવટ્ટઅકોદિ ॥ ૮ ॥

व्याख्या—इहैकादीना पदानामूर्धाध आयता पङ्क्तय प्रसीर्यन्ते । ततस्तासु पङ्क्तिषु प्रस्तारस्य करणमपर मणामि परिर्वाङ्के । इह यस्या यस्या पङ्क्तौ यावद्विर्यावद्विर्वारैरेकैक पद परावर्त्यते तस्या तस्या पङ्क्तौ तदङ्कसख्याया परिवर्त इति सज्ञा ॥ ८ ॥

વિ०—શ્રીમાનતુગસૂરિવિરચિત ‘નવકારસારથવળ’ (પચપરમેષ્ઠિનમસ્કારસ્ત્વ) ની ૨૦ ૨૩ થી ૨૬ ની ગાથાના વિવેચનમા આ વસ્તુ વિસ્તારથી સમજાવેલી છે, તેથી અહીં તેનું પુનઃ વિવેચન કરતા નથી ॥ ૭ ॥

શુ०—एक, वे, प्रण वगैरे पदेनी उपर अने नीचे छावी पक्तिओमा परिवर्तांकद्वारा ४ प्रस्तारानी बीजी विधिने कहु छु ॥ ८ ॥

વિ०—भगसख्यानो प्रस्तार बीजी रीते पण थाय छे, ते आ प्रमाणे—१, २, ३ वगैरे २५ अंकोनी उपर अने नीचे छावी पक्तिओ रेंचवी अने तेनी नीचे परिवर्तांक मूक्या आ परिवर्तांक केरी रीते मूक्या ते नयमी गाथामा दर्शावे छे ॥ ८ ॥

1 एकम् A । 2 सदृशः A । 3 द्वितीयपङ्क्ति A । 4 को मु° J । 5 द्विक च द्विकोऽस्ति A J । 6 वेचद्विको A । 7 यस्या पङ्क्तौ J । 8 यावद्विर्वारैरे J ।

તત્ર પૂર્વપરિવર્તાઙ્કનયને કરણમાહ—

અંતંકેણ વિભત્તં ગણગણિયં લઙ્કુ અંકસેસેહિં ।

મહઙ્કવો પરિવદ્વો નેયા નવમાઙ્કપંતીસુ ॥ ૯ ॥

વ્યાખ્યા—ગણસ્ય ગચ્છસ્ય પ્રસ્તાવાદત્ર નવકરૂપસ્ય ગણિતં વિકલ્પમઙ્કસંખ્યા ૩૬૨૮૮૦
 ૫ રૂપં તદન્યાઙ્કેનાંત્ર નવકરૂપેણ ભક્ત લઙ્કાઙ્કઃ ૪૦૩૨૦ તતો નવમપઙ્કાવયં પરિવર્તો જ્ઞેયઃ । કોઽર્થઃ ?
 અસ્યાં પઙ્કાવેતાવદ્ એતાવતો વારાન્ નવમાષ્ટમ-સપ્તમાદીનિ પદાન્યઽધોઽધો ન્યસ્યાનિ, તથા લઙ્કાઙ્કઃ
 ૪૦૩૨૦ રૂપઃ, શેષૈરષ્ટભિર્મજ્યતે । લઙ્કાં ૫૦ । ૪૦ । અયમષ્ટમપઙ્કૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય ચ શેષૈઃ
 સપ્તભિર્માગે લઙ્કાં ૭૨૦ । સપ્તમપઙ્કાવયં પરિવર્તઃ । અસ્ય ચ પ્રાગવત્ શેષૈઃ પઙ્કિઃ ભાગે લઙ્કાં ૧૨૦,
 ષષ્ઠપઙ્કૌ પરિવર્તોઽયમ્ । તસ્ય ચ પઞ્ચભિર્માગે લઙ્કાં ૨૪ । પઞ્ચમપઙ્કૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય ચતુર્ભિર્માગે
 ૧૦ લઙ્કાં ૬ । ચતુર્થપઙ્કૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય તુ ત્રિભિર્માગે લઙ્કાં ૨ । તૃતીયપઙ્કૌ પરિવર્તઃ । અસ્ય દ્વાભ્યાં
 ભાગલઙ્કાઃ ૧ । દ્વિતીયપઙ્કૌ પરિવર્તઃ । તસ્યાપ્યેકેન ભાગે લઙ્કા એકઃ પ્રથમપઙ્કૌ પરિવર્તઃ ॥ ૯ ॥

અથ એતાનેવ પરિવર્તાન્ પ્રકારાન્તરેણાનયતિ—

પુન્નગણભંગસંખ્યા અહવા ઉત્તરગણમ્મિ પરિવદ્વો ।

નિયનિયસંખ્યા નિયનિયગણઅંતંકેણ ભક્તા વા ॥ ૧૦ ॥

૧૫ વ્યાખ્યા—અથવાશબ્દઃ પ્રકારાન્તરે । પૂર્વગણસ્ય યા મઙ્કસંખ્યા એકસ્ય એકભંગાં ઇત્યાદિકા
 સૈવોત્તરગણે, પરિવર્તસ્તુ તુલ્ય ઇત્યર્થઃ । તથાહિ—એકકરૂપસ્ય પૂર્વગણસ્ય યા મઙ્કસંખ્યા એકરૂપા સૈવોત્તર-

જ્ઞ૦—ગણના ગણિતને છેલ્લા અંકે ભાગવાથી જે સંખ્યા ભાગમાં આવે તેને વાકીના
 અંકોનો ક્રમશઃ ભાગ દેવો જોઈએ । આ રીતે જે ભાગ આવે તેને નવમ આદિ પંક્તિઓના પરિવર્તાક
 જાણવા ॥ ૯ ॥

૨૦ વિ૦—નવક (નવ અંકના ગણ)ની મંગસંખ્યા ૩૬૨૮૮૦ છે, તે પહેલાં કહેવાઈ
 ગયું છે । આ મંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરીએ તો તેમાં છેલ્લો અંક ૯ આવે છે X । તેનાથી મંગસંખ્યાનો
 ઇટલે ૩૬૨૮૮૦ ને ભાગીએ તો ભાગમાં ૪૦૩૨૦ આવે । આ તેના પરિવર્તાક જાણવા । તાત્પર્ય કે,
 નવકના પ્રસ્તારમાં નવનો આંક છેલ્લા કોઠામાં ૪૦૩૨૦ વાર આવે । આ જ રીતે અષ્ટકના પરિવર્તાક
 કાઢવા હોય તો ૪૦૩૨૦ ને ૮ થી ભાગવા જોઈએ । તેમ કરતાં ૫૦૪૦ ની સંખ્યા આવે છે તે તેનો
 ૨૫ પરિવર્તાક છે । આ રીતે ક્રમશઃ ભાગ દર્શાવે તો દરેક ગણમાં પરિવર્તાકની સંખ્યા નીચે મુજબ થાય ॥ ૯ ॥

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	૧	૨	૫	૨૪	૧૨૦	૭૨૦	૫૦૪૦	૪૦૩૨૦

જ્ઞ૦—અથવા પૂર્વગણની જે મંગસંખ્યા છે, તે ઉત્તરગણમાં પરિવર્ત તરીકે જાણવી ।
 અથવા પોતપોતાની મંગસંખ્યામાં ગણના છેલ્લા અંકનો ભાગ દેવાથી પરિવર્ત સંખ્યા પ્રાપ્ત થાય છે ॥ ૧૦ ॥

૧ લઙ્કા અંકસેસેહિ A । ૨ અંકુસે V । ૩ અવા પ° V । ૪ વદા ને° V । ૫ ઙ્કેન ન° A । ૬ લઙ્કા. ૪૦ A ।
 ૭ વત્ એતા° J । ૮ ન્યાસમીયતિ, તતો સ° J । ૯ એગસસ એગમંગો° J । ૧૦ નેવ્યથતયં પ° J । X પંચકની
 મંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરતા છેલ્લો અંક ૫ આવે છે, તેમ નવકની મંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરતા છેલ્લો અંક ૯ આવે છે ।

1 °रूपपरि । 2 °गणभङ्गा । 3 'तत्' नास्ति । आदर्शे । 4 °रूप । 5 वनुष्यगणे । 6 गणस्याङ्गेन । 7 °नेक । 8 एक आद्ये । 9 °न भक्ता । 10 °स्यान्त्यङ्गेन । 11 °रूपा सान्त्वा । 12 °तात् पूर्वविपर्या ।

અથ પરિવર્તૈઃ પ્રસ્તુતાં પ્રસ્તારયુક્તિં ગાથાદ્વયેનાહ—

પરિવટ્ટંકપમાણા અહો અહો અંતિમાદ્વપંતીસુ ।

અંતિમપર્મિર્અંકા ઠવિજ્ઞ વજ્ઞિય સમયમેયં ॥ ૧૨ ॥

જા સયલભંગસંખ્યા નવરં પંતિસુ દોસુ પઢમાસુ ।

કમ્મ અકમ્મઓં દુન્હ વિ સેસે અંકે ઠવિજ્ઞાસુ ॥ ૧૩ ॥

5

વ્યાખ્યા—સ્વસ્વપરિવર્તાર્થપ્રમાણાસ્તત્સંખ્યાતુલ્યવારણપશ્ચાનુપૂર્વ્યા અન્યાદિપુ પક્ષિજ્વન્યપ્રમૃતી-
નજ્ઞાનધોઽધઃ સ્થાપયેત્ । સમયમેદં વર્જયિત્વા સકલભજ્ઞસંખ્યાપૂર્તિં યાવત્ । નવરં પ્રથમપક્ષિદ્વયે પ્રથમ-
દ્વિતીયપક્ષયોરિત્યર્થઃ । શેષમજ્ઞદ્વયે ક્રમોત્ક્રમાભ્યાં સ્થાપ્યમ્ । પચ્ચપદાન્યાશ્રિત્ય ભાવના યથા—અત્રાન્યા
પક્ષિઃ પચ્ચમી, તસ્યાં ચ ચતુર્વિંશતિરૂપઃ પરિવર્તાર્થસ્તતશ્ચતુર્વિંશતિવારણન્યોઽક્ષઃ પચ્ચકરૂપઃ સ્થાપ્યઃ ।
10 તતશ્ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકૈકકાક્રમેણ ચતુર્વિંશતિ-ચતુર્વિંશતિવારણધોઽધઃ સ્થાપ્યાઃ । યાવજ્ઞાતા સકલભજ્ઞસંખ્યા
વિંશત્યુત્તરશતરૂપા સંપૂર્ણા । તતશ્ચતુર્થપક્ષો પટ્કરૂપપરિવર્તાર્થઃ । સમયમેદકારિણમન્યમાપિ પચ્ચકં મુક્ત્વા
ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકૈકકાઃ ષટ્પદ્ધારણ સ્થાપ્યાઃ । તતઃ પદ્ધારણ પચ્ચકઃ સ્થાપ્યઃ । તતઃ સમયમેદકરં ચતુષ્કં

ગણ	ભંગસંખ્યા	ગણનો છેલ્લો અંક પરિવર્તક
15	1 —	1 = 1
દ્વિક	2 —	2 = 1
ત્રિક	6 —	3 = 2
ચતુષ્ક	24 ÷	4 = 6
પંચક	120 ÷	5 = 24
ષટ્ક	720 ÷	6 = 120
20	5040 ÷	7 = 720
સપ્તક	40320 —	8 = 5040
અષ્ટક	362880 —	9 = 40320
નવક		

અગિયારમી ગાથામાં આ પરિવર્તકની સંખ્યા સ્પષ્ટપણે જણાવેલી છે ॥ ૧૦ ॥

શ૦—એક, એક, વે, છ, ચોવીસ, એકસો વીસ, સાતસો વીસ, પાંચ હજાર ચાલીસ,
25 તથા ચાલીસ હજાર ત્રણસો વીસ (એ અનુક્રમે ગણની પરિવર્તસંખ્યા છે ।)

વારમી અને તેરમી ગાથામાં ભંગસંખ્યાનો પ્રસ્તાર કરવાની વિધિ દર્શાવી છે ॥ ૧૧ ॥

શ૦—પોતપોતાના પરિવર્તક પ્રમાણે અર્થાત્ જેટલી તેમની સંખ્યા છે, તેટલીવાર પશ્ચાનુ-
પૂર્વી વડે પ્રથમપંક્તિમાં છેલ્લેથી લઈને અંકોને નીચે નીચે મૂકવા, પરંતુ તેમાં સમયમેદને છોડી દેવો ।
(અર્થાત્ એક સરખા વે અંકો પાસે પાસે ન મૂકવા ।) ॥ ૧૨ ॥

[હ્ય પરિવર્તસ્થાપના]

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	૧	૨	૬	૨૪	૧૨૦	૭૨૦	૫૦૪૦	૪૦૩૨૦

મુન્વા પદ્મ-ત્રિક-દ્વિકૈકા પદ્મ-સમ્યાન્ વારાન્ સ્યાપ્યા । તત સમયમેદકર ત્રિક મુક્ત્વા પદ્મ-ચતુષ્ક-
દ્વિકૈકા પદ્મ-સમ્યાન્ સ્યાપ્યા । તત સમયમેદકર દ્વિક મુક્ત્વા પદ્મ-ચતુષ્ક ત્રિકૈકા પદ્મ-સમ્યાન્
સ્યાપ્યા । તત સમય-મેદકરમેદક ત્યક્ત્વા પદ્મ-ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકૈકા તાનતસ્થાવતો વારાન્ સ્યાપ્યા ।
જાતા ચતુર્થી પક્કિ સંપૂર્ણા ।

અથ તૃતીયપક્કી દ્વિકરૂપપરિવર્તોક્ત તત પદ્મ-ચતુષ્ક ચ સમયમેદકર મુક્ત્વા ત્રિક-દ્વિકૈકા
દ્વિકૈકા સ્યાપ્યા । તત પદ્મ-ત્રિક ચ મુક્ત્વા ચતુષ્ક-દ્વિકૈકા દ્વિકૈકા સ્યાપ્યા । તતચતુષ્ક-ત્રિકૈકા
સતચતુષ્ક ત્રિક-દ્વિકૈકાસત પદ્મ-દ્વિકૈકા, એવમન્યાદયોઽઙ્કા સમયમેદકરાનદ્વાન્ મુન્વા દ્વિકૈકા 10
સ્યાપ્યા । તાનદ્ યાવત્ સંપૂર્ણા તૃતીયા પક્કિ સ્યાત્ । આદિપક્કિદ્વયે ચ શોપાનઙ્કો પૂર્વમઙ્કે ક્રમાત્
દ્વિતીયમઙ્કે તૂત્કમાત્ સ્યાપ્યૌ । યાનદ્ દ્વે અપિ પક્કી સંપૂર્ણે સ્યાતામ્ ॥ ૧૩ ॥

સમયમેદસ્વરૂપમાદ—

જમ્મિ ય નિમિસત્તે સ્વલુ સો ચેપ હવિજ્ઞ અરુવિભાસો ।

સો હોદ્ સમયમેદો વજેયવ્વો પયત્તેણ ॥ ૧૪ ॥

15

ધ્યારયા—મ્પદા ॥ ૧૪ ॥

શુ૦—અપરના અકોને ત્યા મુધી મૂકવા વેળ્યા મુધી ઘવા મળોની સરયા પૂરી થઈ જાય । અહીં
નિશેપતા દટલી સમજવી વે પ્રથમ વે પવિત્રોમા ઘાકીના વે અકોને ક્રમ અને ઉત્તમથી મૂકવા ॥૧૩॥

વિ૦—અહીં મળતો પ્રસાર કરવાની જે વિધિ દર્શાવી છે તે ઘરાનર મમજી લઈજ ।
દારણા તરીકે પાંચ પદના મળતો પ્રસાર કરવો છે તો પચવની પરિવર્તક સમ્યા લેવી । 20

ઊપર જણાવ્યા ગુનન પચવની પરિવર્તક મન્યા ૨૪ છે, તો પદ્યાનુપૂર્વી ક્રમથી દટલે
૫, ૪, ૩, ૨, અને ૧ ના અકોને છેદ્યા અંક તરીકે પોરીસ પોરીસ ચાર લગવા તે આ પ્રમાણે—
જૂઓ ૪૦ ૪૦૮ પરના કોષ્ટકો ।

શુ૦—જે અંકો મૂકવાથી તે જ અન-રાતા દટલે બને સમ્યા અરો પાસે પાસે આવી
જાત તેને સમયમેદ નમનયો તે આવી પ્રવલ-પૂર્વક છોટી દેવો ॥ ૧૪ ॥ 25

1 'પદ્મ' પદ્મ નિર્મિત ૧ પ્રત્યે । 2 'મુન્વા' મુન્વા ૫, ૬ પ્રત્યે પ્રાન્ । 3 ચતુષ્ક-ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકૈકાસત
૪ । 4 'મમયોદશ' ૫ ન નિર્મિત ૬ પ્રત્યે ।

હવે ૪ નો પરિવર્તક છ છે તેથી વીજા અંકની સ્થાપના પશ્ચાત્તુપૂર્વી ક્રમથી ૬ વાર કરવી । તે નીચે પ્રમાણે:

૧	૫	૪	૩	૨	૧	૧	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨	૫	૪	૩	૨	૧	૨	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૩	૫	૪	૩	૨	૧	૩	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૪	૫	૪	૩	૨	૧	૪	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૫	૫	૪	૩	૨	૧	૫	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૬	૫	૪	૩	૨	૧	૬	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૭	૫	૪	૩	૨	૧	૭	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૮	૫	૪	૩	૨	૧	૮	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૯	૫	૪	૩	૨	૧	૯	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૦	૫	૪	૩	૨	૧	૧૦	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૧	૫	૪	૩	૨	૧	૧૧	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૨	૫	૪	૩	૨	૧	૧૨	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૩	૫	૪	૩	૨	૧	૧૩	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૪	૫	૪	૩	૨	૧	૧૪	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૫	૫	૪	૩	૨	૧	૧૫	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૬	૫	૪	૩	૨	૧	૧૬	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૭	૫	૪	૩	૨	૧	૧૭	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૮	૫	૪	૩	૨	૧	૧૮	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૧૯	૫	૪	૩	૨	૧	૧૯	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૦	૫	૪	૩	૨	૧	૨૦	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૧	૫	૪	૩	૨	૧	૨૧	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૨	૫	૪	૩	૨	૧	૨૨	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૩	૫	૪	૩	૨	૧	૨૩	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧
૨૪	૫	૪	૩	૨	૧	૨૪	૪૫	૫૪	૫૩	૫૨	૫૧

ત્યાર પછી ફલગુનો પરિવર્તક બે છે, તેથી ત્રીજા અંકની સ્થાપના પશ્ચાત્તુપૂર્વી ક્રમથી બે વાર કરવી । તે આ પ્રમાણે:

વાકીના બે અંકોને ક્રમ અને ઉત્ક્રમથી સ્થાપવા । એમ કરતાં પાંચ પદના મંગનો પૂર્ણ પ્રસ્તાર થાય છે, તે આ પ્રમાણે:

૧	૩૪૫	૩૫૪	૪૫૩	૪૫૨	૪૫૧	૧	૧૨૩૪૫	૧૨૩૫૪	૧૨૪૫૩	૧૨૪૫૨	૧૨૪૫૧
૨	૩૪૫	૩૫૪	૪૫૩	૪૫૨	૪૫૧	૨	૨૧૩૪૫	૨૧૩૫૪	૨૧૪૫૩	૨૧૪૫૨	૨૧૪૫૧
૩	૨૪૫	૨૫૪	૨૫૩	૨૫૨	૨૫૧	૩	૧૩૨૪૫	૧૩૨૫૪	૧૩૪૫૩	૧૩૪૫૨	૧૩૪૫૧
૪	૨૪૫	૨૫૪	૨૫૩	૨૫૨	૨૫૧	૪	૩૧૨૪૫	૩૧૨૫૪	૩૧૪૫૩	૩૧૪૫૨	૩૧૪૫૧
૫	૧૪૫	૧૫૪	૧૫૩	૧૫૨	૧૫૧	૫	૨૩૧૪૫	૨૩૧૫૪	૨૩૪૫૩	૨૩૪૫૨	૨૩૪૫૧
૬	૧૪૫	૧૫૪	૧૫૩	૧૫૨	૧૫૧	૬	૩૨૧૪૫	૩૨૧૫૪	૩૨૪૫૩	૩૨૪૫૨	૩૨૪૫૧
૭	૪૩૫	૫૩૪	૫૩૩	૫૩૨	૫૩૧	૭	૧૨૪૩૫	૧૨૫૩૪	૧૨૫૩૩	૧૨૫૩૨	૧૨૫૩૧
૮	૪૩૫	૫૩૪	૫૩૩	૫૩૨	૫૩૧	૮	૨૧૪૩૫	૨૧૫૩૪	૨૧૫૩૩	૨૧૫૩૨	૨૧૫૩૧
૯	૨૩૫	૨૩૪	૨૩૩	૨૩૨	૨૩૧	૯	૧૪૨૩૫	૧૫૨૩૪	૧૫૨૩૩	૧૫૨૩૨	૧૫૨૩૧
૧૦	૨૩૫	૨૩૪	૨૩૩	૨૩૨	૨૩૧	૧૦	૪૧૨૩૫	૫૧૨૩૪	૫૧૨૩૩	૫૧૨૩૨	૫૧૨૩૧
૧૧	૧૩૫	૧૩૪	૧૩૩	૧૩૨	૧૩૧	૧૧	૨૪૧૩૫	૨૫૧૩૪	૨૫૧૩૩	૨૫૧૩૨	૨૫૧૩૧
૧૨	૧૩૫	૧૩૪	૧૩૩	૧૩૨	૧૩૧	૧૨	૪૨૧૩૫	૫૨૧૩૪	૫૨૧૩૩	૫૨૧૩૨	૫૨૧૩૧
૧૩	૪૨૫	૫૨૪	૫૨૩	૫૨૨	૫૨૧	૧૩	૧૩૪૨૫	૧૩૫૨૪	૧૩૫૨૩	૧૩૫૨૨	૧૩૫૨૧
૧૪	૪૨૫	૫૨૪	૫૨૩	૫૨૨	૫૨૧	૧૪	૩૧૪૨૫	૩૧૫૨૪	૩૧૫૨૩	૩૧૫૨૨	૩૧૫૨૧
૧૫	૩૨૫	૩૨૪	૩૨૩	૩૨૨	૩૨૧	૧૫	૧૪૩૨૫	૧૫૩૨૪	૧૫૩૨૩	૧૫૩૨૨	૧૫૩૨૧
૧૬	૩૨૫	૩૨૪	૩૨૩	૩૨૨	૩૨૧	૧૬	૪૧૩૨૫	૫૧૩૨૪	૫૧૩૨૩	૫૧૩૨૨	૫૧૩૨૧
૧૭	૧૨૫	૧૨૪	૧૨૩	૧૨૨	૧૨૧	૧૭	૩૪૧૨૫	૩૫૧૨૪	૩૫૧૨૩	૩૫૧૨૨	૩૫૧૨૧
૧૮	૧૨૫	૧૨૪	૧૨૩	૧૨૨	૧૨૧	૧૮	૪૩૧૨૫	૫૩૧૨૪	૫૪૧૨૩	૫૪૧૨૨	૫૪૧૨૧
૧૯	૪૧૫	૫૧૪	૫૧૩	૫૧૨	૫૧૧	૧૯	૨૩૪૧૫	૨૩૫૧૪	૨૪૫૧૩	૨૪૫૧૨	૨૪૫૧૧
૨૦	૪૧૫	૫૧૪	૫૧૩	૫૧૨	૫૧૧	૨૦	૩૨૪૧૫	૩૨૫૧૪	૩૨૫૧૩	૩૨૫૧૨	૩૨૫૧૧
૨૧	૩૧૫	૩૧૪	૩૧૩	૩૧૨	૩૧૧	૨૧	૨૪૩૧૫	૨૫૩૧૪	૨૫૪૧૩	૨૫૪૧૨	૨૫૪૧૧
૨૨	૩૧૫	૩૧૪	૩૧૩	૩૧૨	૩૧૧	૨૨	૪૨૩૧૫	૫૨૩૧૪	૫૨૪૧૩	૫૨૪૧૨	૫૨૪૧૧
૨૩	૨૧૫	૨૧૪	૨૧૩	૨૧૨	૨૧૧	૨૩	૩૪૨૧૫	૩૫૨૧૪	૩૫૩૧૩	૩૫૩૧૨	૩૫૩૧૧
૨૪	૨૧૫	૨૧૪	૨૧૩	૨૧૨	૨૧૧	૨૪	૪૩૨૧૫	૫૩૨૧૪	૫૪૨૧૩	૫૪૨૧૨	૫૪૨૧૧

* અહીં વીજા અંકમાં ૪ ની સ્થાપના કરતા સમયભેદ થાય છે, માટે ૩ ની સ્થાપના કરી છે, એ રીતે સર્વત્ર સમજી લેવું ।

અથ નદાનયને કરુણમાહ—

નદ્વક્રો માહજઙ પરિવટ્ટેહિ ઇહન્તિમાર્ગિહિ ।
લદ્વા અંતાહગયા તયગિમ જાણ નદ્વ તુ ॥ ૧૫ ॥
ઇગસેસે સેસંકા ઠાવિજ કમેણ સુબસેસમ્મિ ।
લદ્વ કુરુ ઇગહીણ ઉક્કમઓ ઠપ્પુ સેસકે ॥ ૧૬ ॥

વ્યાખ્યા—નદ્વાક્રો નદ્વરૂપસ્ય સત્યાક્ર સોઽન્ત્યાદિમિ પરિવર્તોક્તિર્ભજ્યતે યલ્ભજ્યતે તદક્રસત્યા અન્ત્યાદયો અદ્વા ગતા જ્ઞેયા । કોઽર્થ નદ્વરૂપતઃ ? પૂર્વ તાવત્ સત્યા અન્ત્યાદયસ્તસ્યા પદ્મૌ પરિવર્તોક્તિ-સત્યાવારાન્ સિત્વા તત ઉત્થિતા इत्यर्थ । તત્તેભ્ય પશ્ચાનુપૂર્વ્યા યદ્ગ્રેતનમક્રરૂપ તન્નદ્વ જ્ઞેયમ્ । કોઽર્થત્તન્નદ્વકથને ? તન્ન તન્ન પદ્મૌ લેલ્યમિત્યર્થ । એવ ક્રિયમાણે યદ્યેક શેપ સ્યાત્ તદા શેપરૂપાણિ લિખિતરૂપાદવશિષ્ટાણિ ક્રમેણ સ્થાપ્યાણિ, પ્રથમાદિપદ્મિપુ ક્રમેણ લેલ્યાનીત્યર્થ । તથા યદિ શૂન્ય શેપ 10 સ્યાત્ તદા લઘ્વાક્ર એકેન હીન કાર્ય । તત એકહીનલઘ્વાક્રસત્યા અન્ત્યાદયોઽદ્વાસ્તસ્યા પદ્મૌ ગતા જ્ઞેયા । પૂર્વસ્થાપિતા સપ્રત્યુત્થિતા इत्यर्थ । તેભ્ય પશ્ચાનુપૂર્વ્યાઽગ્રેતન નદ્વ રૂપ જ્ઞેયમ્ । ઇતિ પ્રાગ્લિખિત-નદ્વરૂપેભ્ય શેપા અદ્વા પ્રથમાદિપદ્મિપૂલ્કમેણ લેલ્યા ।

અત્ર પદ્મપદ્મીમાશ્રિત્યોદાહરણ યથા—ત્રિશત્તમ રૂપ નદ્વ તત્ ક્રીદ્વગમિતિ કેનાપિ ધૃષ્ટમ્ । તતોઽત્ર ત્રિશદન્ત્યપરિવર્તેન ચતુર્વિંશતિરૂપેણ ભજ્યતે । લઘ્વ એક, શેપા પદ્ । તતો પદ્મપદ્મૌ પદ્મકરૂપ ગતમ્ । 15 કોઽર્થ ? ચતુર્વિંશતિનારાન્ સિત્વા સપ્રતિ પદ્ધિત ઉત્થિતમિત્યર્થ । તસ્માચ્ચ પશ્ચાનુપૂર્વ્યાઽગ્રેતન ચતુષ્કરૂપ નદ્વ જ્ઞેયમ્ । સપ્રતિ વર્તન इत्यर्थ । અતઃચતુષ્કો નદ્વસ્થાને પદ્મપદ્મૌ સ્થાપ્ય । તથા શેપસ્ય પદ્મકસ્ય ચતુર્થપદ્ધિસત્કેન પદ્મકરૂપપરિવર્તેન ભાગે લઘ્વ એક, શેપસ્થાને શૂન્યમ્ । તતો લઘ્વમેકહીન ક્રિયતે । જાત લઘ્વસ્થાનેષુ શૂન્ય તતઃચતુર્થપદ્મૌ વધ્યાપ્યેકમપિ રૂપ ગત નાસ્તિ । તતોઽન્ત્યમેવ પદ પદ્મકરૂપ નદ્વ જ્ઞેયમ્ । શેપા અદ્વા એક-દ્વિક-ત્રિકા ઉત્ક્રમેણ સ્થાપ્યા । યથા—૨, ૨, ૧, ૫, ૪ । ઇદ ત્રિશત્તમ રૂપ જ્ઞેયમ્ । 20

વિ૦—પદ્મસી અને મોલમી ગાયામા નદ્વાક્ર કાઢવાની વિધિ દર્શાવી છે । નદ્વાક્ર પટલે નહિ કહેવાયેલા અક્રો તેને ગોળી કાઢવાની રીતિ તે નદ્વેકની વિધિ ॥ ૧૮ ॥

શ૦—નદ્વાક્ર અર્થાત્ નદ્વરૂપનો જે સર્યાક્ર છે, તેમા અત્યાદિ (અચ્ચી શરુ કરેલા) પરિવર્તોકોનો ભાગ દેવામા આવે છે, તેથી જે ભાગપટ આવે છે, તેની અકસત્યા પ્રમાણે અત્યાદિ અક્રોને ગત (ગયેલા) અને તેની આગળના અક્રને નદ્વ જાણવો ॥ ૧૫ ॥

શ૦—એક શેપ રહેતા યાકીના અક્રોને (પ્રથમ વગેરે પદ્મિઓમા) ક્રમથી મૂકવા અને શૂન્ય શેપ રહે તો તે ભાગફલમાથી અક્ર ઘટાડી નાખવો, અને યાકીના અક્રોને જમમેદવી મૂકવા ॥ ૧૬ ॥

અથ દ્વિતીયમુદાહરણં યથા—ચતુર્વિંશતિતમં રૂપં નષ્ટં તત્ કીદશમિતિ પૃષ્ઠે ચતુર્વિંશતેરન્યપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ ભાગે લઘ્વ એકઃ, શેષં શૂન્યમ્ । તતઃ પૂર્વોક્તયુક્ત્યા શૂન્યશેષત્વાલ્લઘ્વમેકહીનં ક્રિયતે । જાતં લઘ્વસ્થાનેઽપિ શૂન્યમ્ । તતઃ પચ્ચમપદ્માવધ્યાપ્યેકમપિ રૂપં ગતં નાસ્તિ । તતોઽન્ય એવ પચ્ચક-રૂપોઽદ્ધઃ સ્થાપ્યઃ । શેષા^૧ અદ્ધા એક-દ્વિક-ત્રિક-ચતુષ્કા ઉત્ક્રમાત્ સ્થાપ્યાઃ । યથા—૪,૩,૨,૧,૫ । इदं 5 ચતુર્વિંશતિતમં રૂપમ્ ।

તૃતીયમુદાહરણં યથા—સપ્તનવતિતમં રૂપં નષ્ટં, તતઃ સપ્તનવતેરન્યપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ ભાગે લઘ્વાશ્ચત્વારઃ, શેષ એકઃ । અતઃ પચ્ચમપદ્માવન્યાદયશ્ચત્વારોઽદ્ધા ગતા જ્ઞેયાસ્તેભ્યોઽગ્રેતન એકકો નષ્ટ-સ્થાને લેલ્યઃ, એકશેષત્વાચ્છેપા અદ્ધાઃ ક્રમાલેલ્યાઃ, યથા—૨,૩,૪,૫,૧ । इदं સપ્તનવતિતમં રૂપમ્ ।

અથ ચતુર્થમુદાહરણં યથા—પચ્ચાશત્તમં રૂપં નષ્ટમ્ । તતઃ પચ્ચાગતોઽન્યપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ 10 ભાગે લઘ્વૌ દ્વૌ । તતોઽન્યપદ્માવન્યાદારમ્ય દ્વાવદ્ધૌ ગતૌ । તદગ્રેતનશ્ચિકો નષ્ટસ્થાને લેલ્યઃ । તથા શેષસ્ય દ્વિકસ્ય ચતુર્થપદ્ધિપરિવર્તેન પદ્કરૂપેણ ભાગે કિમપિ ન લભ્યતે । તતોઽત્ર ચતુર્થપદ્ધૌ એકમપિ રૂપં ગતં નાસ્તિ । અતોઽન્યપચ્ચક એવ નષ્ટસ્થાને લેલ્યઃ । તતસ્તૃતીયપદ્ધૌ શેષસ્ય દ્વિકસ્ય પરિવર્તેન દ્વયરૂપેણ ભાગે લઘ્વ એકઃ, શેષ શૂન્યમ્ । તતો લઘ્વમેકહીનં ક્રિયતે । જાતં લઘ્વસ્થાનેઽપિ શૂન્યમ્, અતસ્તૃતીયપદ્ધૌ વેકમપિ રૂપં ગતં નાસ્તિ । તતઃ પચ્ચકસ્ય ચતુર્થપદ્ધૌ સ્થાપિતત્વેન પુનઃ સ્થાપને સમય- 15 મેદઃ સ્યાદિતિ તં મુક્ત્વાઽન્યોઽદ્ધશ્ચતુષ્ક એવ સ્થાપ્યઃ । શેષૌ ૩૩રૂપાવુત્ક્રમેણ સ્થાપ્યૌ । યથા—૨,૧, ૪,૫,૩ । इदं પચ્ચાશત્તમં રૂપમ્ ।

વિ૦—નષ્ટાંક કાઢવાની રીતિ ધોઢા ઉદાહરણોથી વધારે સ્પષ્ટ સમજાશે । દાખલા તરીકે—પંચપદના પ્રસ્તારનું ત્રીશમું રૂપ ગોધી કાઢવું હોય તો અંત્ય પરિવર્તાંક એટલે ચોવીશથી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે:—૩૦-૨૪=૬, શેષ ૬ ।

20 અહીં ભાગફલ ૬ આવ્યું એટલે છેલ્લો અંક ગયેલો છે, તાત્પર્ય કે ૬ નો અંક ગયો છે અને ૪ નો અંક નષ્ટ છે; એટલે ત્રીશમી સંખ્યાનો છેલ્લો અંક ૪ છે । અહીં ૬ શેષ રહ્યા છે, અને આગળનો પરિવર્તાંક ૬ છે, તેથી ૬ થી ભાગવા જોઈએ :—૬-૬=૧ ।

તેમ કરતાં શેષ શૂન્ય આવે છે એટલે ભાગફલમાંથી ૧ ઘટાડવો જોઈએ :—૧-૧=૦ ।

આ રીતે ભાગફલમાં પળ શૂન્ય આવે છે, એટલે અહીં એકે અંક ગત નથી, એટલે અંત્ય અંક 25 ૫ મૂકવો જોઈએ । આ પ્રમાણે છેલ્લા વે અંકો ૫ અને ૪ પ્રાપ્ત થયા । હવે શેષમાં પળ શૂન્ય રહે છે, તેથી આગળના અંકો ઉત્ક્રમથી મૂકવા જોઈએ । તે આ પ્રમાણે:—૩૨૧ । એમ કરતાં ત્રીશમી સંખ્યામાં નીચેના અંકો પ્રાપ્ત થાય છે:—૩ ૨ ૧ ૫ ૪ ।

(૨) હવે પંચપદના પ્રસ્તારનું ચોવીશમું રૂપ શોધી કાઢવું હોય તો અંત્ય પરિવર્તાંક એટલે ચોવીશથી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે:—૨૪-૨૪=૦ ।

તેમ કરતાં શેષ શૂન્ય રહે છે, એટલે ભાગફલમાંથી ૧ ઘટાડવો જોઈએ :—૧-૧=૦ ।

પદ્મમુદાહરણ યથા—પદ્મપદિતમ રૂપ નદમ્ । તત પદ્મપદેરન્યપરિવર્તેન ભાગે લઘ્વૌ દ્વૌ । તત પદ્મક-ચતુષ્કરૂપૌ । એત્ર દ્વૌ અઢ્કો ગતો । તામ્યામગ્રેતનસ્રિકો નદસ્થાને લેસ્ય । શોપાણા સસ-
દશાના ચતુર્થપદ્મિ પરિવર્તેન ભાગે લઘ્વૌ દ્વૌ । પદ્મક-ચતુષ્કરૂપૌ દ્વૌ અઢ્કૌ ગતૌ । તદગ્રેતનસ્રિકથેત
સ્થાપ્યતે ત્ત્વ સમયમેદ સ્યાદિતિ ત મુક્ત્વા ઢિક સ્થાપ્ય । શોપાણા પદ્માના તૃતીયપદ્મિ પરિવર્તેન ભાગે
લઘ્વૌ દ્વૌ, શોપ એક । અગ્રાપિ પદ્મક-ચતુષ્ક્રો દ્વૌઅઢ્કો ગતો તદગ્રેતનયોસ્રિક ઢિક્રયો સ્થાપને સમયમેદ ॥
હિતિ તો ત્યસ્ત્વા એક્ર સ્થાપ્ય । એકશેપત્વાચ્છેપૌ દ્વાવઢ્કૌ ક્રમેણ સ્થાપ્યૌ । યથા ૪,૫,૧,૨,૩ । હદ
પદ્મપદિતમ રૂપમ્ ।

તથા પદ્મમુદાહરણમ્—સસમ રૂપ નદમ્ । તત્ર સસાનામન્યપરાવર્તેન ચતુર્વિંશત્યા ભાગો નાઽસ્યતે ।
તતોઽન્ત્રેકમપિ રૂપ ગત નાસીતિ પદ્મક એવ સ્થાપ્ય । અથ સસાના ચતુર્થપદ્મિ પરિવર્તેન પદ્મકરૂપેણ ભાગે
લઘ્વ એક, શોપથ્રેક । તત એકોઽન્યોઽઢ્કોઽત્ર ગત 'નદુદિદૃવિહાણે' ॥૭॥ગાથયા 10
વર્જિતત્વાત્ । પદ્મમપદ્મિસ્રિત પદ્મકો ગતમલ્યે ન ગણ્યતે । તતોઽન્યોઽઢ્કોઽત્ર ચતુષ્કરૂપ એવ ગત ।
તદગ્રેતનસ્રિકથ નદસ્થાને લેસ્ય । એકશેપત્વાચ્છેપા અઢ્કા ક્રમેણ લેસ્યા । યથા—૧,૨,૩,૪,૫ ।
અથ સસમમુદાહરણ યથા—એકચત્વાર્શિશતમ રૂપ નદમ્ । એકચત્વાર્શિશતોઽન્યપરિવર્તેન ભાગે લઘ્વ
એક । તત એકોઽન્યોઽઢ્ક પદ્મકો ગત તદગ્રેતનચતુષ્કો નદસ્થાને લેસ્ય । તતચતુર્થપદ્મિ પરિવર્તેન ૬
રૂપેણ શોપસસદશાના ભાગે લઘ્વૌ દ્વૌ । 'નદુદિદૃ' ॥૭॥ગાથયા વર્જિતત્વાચ્છતુષ્ક ટાલપિત્વા શોપાવન્યા 15

આ રીતે માગફઝમા પળ શૂન્ય આવે છે, દટલે અહીં એકે અક ગત નથી, તેથી અલ્ય અક
૫ નદ છે, અર્થાત્ ચોવીશમી સર્યાનો છેલ્લો અક ૬ છે । હવે શોપમા પળ શૂન્ય રહે છે, તેથી
આગળના અકો ઝલ્કમયી મૂકવા જોઈએ, તે આ પ્રમાણે —૪ ૩ ૨ ૧ । એમ કરતા ચોવીસમી
સર્યાના નીચેના અકો પ્રાપ્ત થાય છે —૪ ૩ ૨ ૧ ૫ ।

(૩) હવે પાચ પદના પ્રસ્તારનુ સત્તાણુમુ રૂપ શોધી કાઢવુ હોય તો અલ્ય પરિવર્તાક ણટલે 20
ચોવીશમી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે —૧૭-૨૪=૪, શોપ ૧ ।

અહીં માગફઝ ૪ આવ્યુ છે, દટલે છેલ્લા ચાર અકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫-૪-૩-
૨ ના અંકો ગયા છે, અને ૧ નો અક નદ છે, દટલે સત્તાણુમી સર્યાનો છેલ્લો અક ૧ છે । હવે
શોપમા એક છે, તેથી આગળના અકો ક્રમયી મૂકવા જોઈએ, તે આ પ્રમાણે —૨ ૩ ૪ ૫ ।

એમ કરતા સત્તાણુમી સર્યામા નીચેના અકો પ્રાપ્ત થાય છે —૨ ૩ ૪ ૫ ૧ । 25

(૪) હવે પાચ પદના પ્રસ્તારનુ પચાસમુ રૂપ શોધી કાઢવુ હોય તો અલ્ય પરિવર્તાક
દટલે ચોવીસમી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે —૫૦-૨૪=૨, ૨ શોપ ।

અહીં માગફઝ ૨ આવ્યુ છે, દટલે છેલ્લે ૨ે અકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫ અને ૪ અકો
ગયા છે અને ૩ નો અક નદ છે, ણટલે પચાસમી સર્યાનો છેલ્લો અક ૩ છે । અહીં ૨ શોપ રહ્યા
છે અને આગળનો પરિવર્તાક ૬ છે, તેથી ૨ ને ૬ થી ભાગ દેવો જોઈએ —૨-૬=૦, શોપ ૨ । 30

1 'અવ' નાસ્તિ A પ્રતી । એતચિહાન્તર્ગત પાઠ J પ્રતી ન વિચયે । 2 દ્વૌ ગતી A । 3 તત્રેક J ।
4 એકોઽન્ય ૫ J ।

દારમ્ય દ્વાવઙ્કૌ પદ્મ-ત્રિકરૂપૌ ગતૌ । તતસ્તદગ્રેતનો દ્વિકશ્ચતુર્થપદ્મૌ લેહ્યઃ । તથા શેષાષી પદ્માનાં તૃતીયપદ્મિપરિવર્તેન ૨ રૂપેણ ભાગે લબ્ધૌ દ્વૌ । અત્રાપિ ‘નદ્વિદ્વિ’ ઇત્યાદિગાથારીત્યા ટાલિતત્વેન ચતુષ્કં ત્યક્ત્વા શેષૌ દ્વાવઙ્કૌ ^૧પદ્મક-ત્રિકૌ ગતૌ । તદગ્રેતનંદ્વિકો નષ્ટસ્થાને લિહ્યતે । પરમેવં સમયભેદઃ સ્યાદિતિ તં મુક્ત્વા તૃતીયપદ્મૌ તદગ્રેતન એકો લિહ્યતે । એકશેષત્વાચ્છેષાવઙ્કૌ ત્રિક-પદ્મકૌ ક્રમેણ
5 લેહ્યૌ । યથા-૩, ૫, ૧, ૨, ૪ । इदं एकचत्वारिंशत्तमं रूपम् । एवं सर्वोदाहरणेषु ज्ञेयम् ॥ १५-१६ ॥

પરંતુ વેમાં ૬ નો ભાગ લાગી શકતો નથી એટલે અહીં એકેય અંક ગત નથી, એટલે અંત્ય અંક ૫ મૂકવો જોઈએ । આ પ્રમાણે છેલ્લા વે અંકો ૫ અને ૩ પ્રાપ્ત થયા । હવે શેષ રહેલા ૨ માં આગળનો પરિવર્તાક ૨ છે, તેથી ૨ ને ૨ થી ભાગ દેવો જોઈએ :- ૨-૨=૧ ।

તેમ કરતાં શેષ શૂન્ય આવે છે એટલે ભાગફળમાંથી ૧ ઘટાડવો જોઈએ :- ૧-૧=૦ ।

10 આ રીતે ભાગફળમાં પણ શૂન્ય આવે છે, એટલે અહીં એકે અંક ગત નથી, એટલે અંત્ય અંક ૫ મૂકવો જોઈએ-૫ ૫ ૩ । આમ પાંચને મૂકતાં પાંચ-પાંચ સરખા અંકો પાસે આવે છે એટલે તે સમયભેદ થયો માટે તે પાંચને છોડી દેવો જોઈએ । આ પ્રમાણે છેલ્લા ત્રણ અંકો ૪ ૫ ૩ પ્રાપ્ત થયા ।

હવે શેષમાં પણ શૂન્ય રહે છે, તેથી આગળના અંકો ઉત્ક્રમથી મૂકવા જોઈએ :- ૨ ૧ ।

15 એમ કરતાં પચાસમી સંખ્યામાં નીચેના અંકો પ્રાપ્ત થાય છે :- ૨ ૧ ૪ ૫ ૩ ।

(૫) હવે પંચપદના પ્રસ્તારનું પાંસઠમું રૂપ શોધી કાઢવું હોય તો અંત્ય પરિવર્તાક એટલે ચોવીસથી તેને ભાગ દેવો જોઈએ, તે આ પ્રમાણે :- ૬૫-૨૪=૨, શેષ ૧૭ ।

અહીં ભાગફળ વે આવ્યું છે એટલે છેલ્લા વે અંકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫ અને ૪ અંકો ગયા છે અને ૩ નો અંક નષ્ટ છે, એટલે પાંસઠમી સંખ્યાનો છેલ્લો અંક ૩ છે । અહીં ૧૭ શેષ રહ્યા
20 છે અને આગળનો પરિવર્તાક ૬ છે તેથી ૧૭ ને ૬ થી ભાગ દેવો જોઈએ :- ૧૭-૬=૨, શેષ ૫ ।

અહીં પણ ભાગફળ વે આવ્યું છે, એટલે છેલ્લા વે અંકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫ અને ૪ અંકો ગયા છે-અને ૩ નો અંક નષ્ટ છે, પરંતુ છેલ્લા અંક ૩ ને પહેલાં ફરીવાર ૩ મૂકતાં સમય-ભેદ થાય છે, તેથી તે ૩ છોડીને તેની આગળના અંક ૨ ને મૂકવો જોઈએ । એ પ્રમાણે છેલ્લા વે અંકો ૩ અને ૨ પ્રાપ્ત થયા । અહીં ૫ શેષ રહ્યા છે, એટલે આગળનો પરિવર્તાક ૨ છે, તેથી ૫
25 ને ૨ થી ભાગ દેવો જોઈએ :- ૫-૨=૩, શેષ ૧ ।

અહીં પણ ભાગફળ વે આવ્યું છે, એટલે છેલ્લા વે અંકો ગયેલા છે, તાત્પર્ય કે ૫ અને ૪ અંકો ગયેલા છે । હવે એની આગળના ૩ મૂકવા જતાં ૩ ૩ ૨ એવો સમયભેદ થાય છે અને તેની આગળના ૨ ને મૂકવા જતાં પણ ૨ ૩ ૨ એવો સમયભેદ થાય છે તેથી તે વંને અંકોને છોડીને ૧ અંક મૂકવો જોઈએ । એ પ્રમાણે છેલ્લા ત્રણ અંકો ૧ ૩ ૨ પ્રાપ્ત થયા । હવે શેષમાં એક વાકી છે,

અયોદ્ધિયાનયને કરખમાહ—

અતાર્કગયઅકા નિયનિયપરિવદ્ધતાડિયા સબ્ધે ।

અદિદ્વમગસલા ડગેણ સહિયા મુળેયબ્ધા ॥ ૧૭ ॥

વ્યારયા—યાનતોડકા સર્વપક્ષિગ્ન્યાદયો ગતા મ્યુ । કોડ્ય ' સ્વસ્વપરિવર્તાદ્વસત્યા-
વારાન્ વર્જિતોલ્લિખતા મ્યુ । તેડકા મ્યમ્પરિવર્તોદ્વેસાડિના ગુણિતા । પશ્ચાદેકયુનોદિદ્વમગસલા ૬
સ્યાત્ । ઉત્તરારણ યથા-૨, ૩, ૮, ૫, ૧ । ઇત્ કતિયમિતિ કેનાપિ પૃષ્ઠ-અગ્રાત્પપક્ષો દૃષ્ટ એકકોડ્યો-
ડ્યન્યાદય પશ્ચાનુપૂર્વ્યા પચ્ચ-ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકરૂપાશ્ચત્વારો અક્ષા ગતા । તતશ્ચત્વાર પચ્ચમપક્ષિપરિવર્તેન
૨૪ રૂપેણ ગુણિતા જાતા પળ્ળવતિ । તથા ચતુર્થપક્ષો દૃષ્ટ । પચ્ચકોડ્યોડગ્ર ગતાક્ષમાત્ર । તૃતીય-
પક્ષો દૃષ્ટશ્ચતુષ્કોડગ્ર પચ્ચકો ગત સ્યાત્, પર 'નદુદિદ્વ' ઇત્યાદિગાયથા વર્જિતત્વાદ્ ગતમધ્યે ન ગણ્યતે,
તેનાત્રાપિ ગતાક્ષમાત્ર । એવ દ્વિતીયપક્ષો પચ્ચક-ચતુષ્કો પ્રથમપક્ષો ચ પચ્ચક-ચતુષ્ક-ત્રિકા ગતા મ્યુ । 10
પર વર્જિતત્વેન ગતાક્ષેપુ ન ગણ્યન્તેઽન્નાત્રાપિ ગતાક્ષમાત્ર । તત પળ્ળવતિરેકયુના જાતા સત્તનવતિ ।
તત્ત્વ દ્વ સત્તનવતિનમ રૂપમ્ ।

તથા-૨, ૨, ૧, ૫, ૪ । ઇત્ કતિયમિતિ પૃષ્ઠે-અગ્રાત્પપક્ષો દૃષ્ટશ્ચતુષ્ક । તત્ત્વ એકો પચ્ચક-
રૂપોડકો ગત । તત્ત્વ એકશ્ચતુર્વિગત્યા પરિવર્તેન ગણ્યતે જાતા ૨૪ । ચતુર્થપક્ષો પચ્ચકમ્ય દૃષ્ટત્વાદ્
ગતોડક ફોડપિ નાન્તિ । તૃતીયપક્ષો દૃષ્ટ એકક 'નદુદિદ્વ' ઇત્યાદિર્નાડ્યાદિતત્વાત્ પચ્ચક-ચતુષ્કો ગતાક્ષ-15
મધ્યે ન ગણ્યતે । તત્ત્વત્રિક દ્વિકરૂપો દ્વાવેવ ગતો । દ્વા ચ સ્વપરિવર્તેન દ્વિકરૂપેણ ગુણિતો જાતો ચત્વાર ।

તેથી આગળના અંકો ક્રમથી મૂકયા જોઈએ-૪ ૫ । એમ કરતા પાસઠમી સહ્યામા નીચેના અંકો
પ્રાપ્ત થાય છે ૪ ૫ ૧ ૩ ૭ ।

નષ્ટાક્ષની વિધિ દર્શાવ્યા પછી સ્તોત્રવારે સત્તરમી ગાથાના ઘરિષ્ટાક (અમુક અક રચના
મગ પ્રથારાના કેટલામા રૂપે છે તે)ની વિધિ દર્શાવી છે ॥ ૧૬ ॥

20

શ્લૃ—અગ્નિમયી માડીને મપેલા થયા અંરોનો ઝારે પોતપોતાના પરિવર્તાકોથી ગુણાવાર
કરવામા આવે અને તેમા એક જોડી દેવામા આવે, તારે ઘરિષ્ટ માની સમ્યા પ્રાપ્ત થાય છે ॥૧૭॥

વિ૦—ફોરૂપ ણમ પૂછ્યુ કે-૨ ૩ ૮ ૫ ૧ કેટલામો મગ છે ? તાત્પર્ય કે, તેનો ઘરિષ્ટાક
ગુ ? તો ઉપર જણાવેલી રીતિ પ્રમાણે તેને ઝોથી કાઢાએ ।

૨ ૩ ૪ ૫ ૧ ની સંખ્યાના છેલ્લો અક ૧ છે, પટલે ૫, ૪, ૩ થને ૦ ૭ પાર અંકો 25
પોતાનુ સ્થાન ઊંડી ગયા છે, તેથી ગાત્રક મળ્યા ૮ છે, તેને પાંચમી પળિના પરિવર્તાક ૦૪ થી
ગુણા ૧૬ આવ્યા, અર્થાત્ ૧૬ રૂપો નીકળી ગયા છે અને તેથી પડીતુ આ રૂપ છે । હવે પોધા
સ્થાનના ૫ છે, પટલે તેમા પચ્ચ ૫૧ તાર નથી । ત્રીજા સ્થાનમા ૪ રહેલો છે, અહીં ૫ ગતાય

પૂર્વચતુર્વિંશતિમધ્યે ક્ષિપ્તા જાતાઃ ૨૮ । દ્વિતીયપદ્ધૌ દૃષ્ટો દ્વિકોઽત્રાપિ પદ્ધક-ચતુષ્કયોઃ પ્રાગ્વદ્ વર્જિત-
ત્વાદેક એવ ત્રિકરૂપોઽદ્ધૌ ગતઃ । સ સ્વપરિવર્તેનૈકરૂપેણ ગુણિતો જાત એક એવ । પૂર્વાષ્ટાવિંશતિમધ્યે
ક્ષિપ્તો જાતૈકોનત્રિશત્ । પ્રથમપદ્ધૌ તુ પ્રાગ્વત્ પદ્ધક-ચતુષ્કયોર્વર્જિતત્વેન ગતોઽદ્ધૌ કોઽપિ નાસ્તિ । એકોન-
ત્રિશદેકેન યુતા જાતા ત્રિંશત્ । તત્ત્વં ત્રિંશત્તમં રૂપમ્ ।

૬ તથા ૨,૩,૪,૧,૫ । અયં કતિથો મજ્ઞ ઇતિ કેનાપિ પૃષ્ઠમ્-અત્રાન્ત્યપદ્ધૌ પદ્ધકસ્ય દૃષ્ટવાન્
કોઽપિ ગતોઽદ્ધૌ । ચતુર્થપદ્ધૌ પ્રાક્તનરીત્યા પદ્ધકસ્ય વર્જિત્વાચ્ચતુષ્ક-ત્રિક-દ્વિકરૂપાશ્ચયોઽદ્ધૌ ગતાઃ ।
તત્ત્વયઃ સ્વપરિવર્તેન ૬ રૂપેણ ગુણિતા જાતા ૧૮ । તૃતીયપદ્ધૌ પદ્ધકસ્ય વર્જિતત્વાદ્ ગતોઽદ્ધૌ નાસ્તિ ।
એવં દ્વિતીય-પ્રથમપદ્ધયોરપિ । તતોઽષ્ટાદશૈકેન યુતા ૧૯ । અયમેકોનવિંશો મજ્ઞઃ ।

તથા-૨,૧,૪,૫,૩ । અયં કતિથ ઇતિ પૃષ્ઠે-અત્રાન્ત્યપદ્ધૌ ત્રિકસ્ય દૃષ્ટવાન્ પદ્ધક-ચતુષ્કરૂપૌ
૧૦ દ્વાવદ્ધૌ ગતૌ । તતો દ્વૌ સ્વપરિવર્તેન ૨૪ રૂપેણ ગુણિતૌ જાતાઃ ૪૮ । ચતુર્થપદ્ધૌ પદ્ધકસ્ય દૃષ્ટત્વેન
ગતોઽદ્ધૌ નાસ્તિ । તૃતીયપદ્ધૌવપિ પદ્ધકસ્ય પ્રોક્તરીત્યા વર્જિતત્વાન્ન કોઽપિ ગતોઽદ્ધૌ । દ્વિતીયપદ્ધૌ
પદ્ધક-ચતુષ્ક-ત્રિકાળામપોદિતત્વાદ્ દ્વિકરૂપ એક એવ ગતોઽદ્ધૌ । સ એકેન ગુણિતો જાત એક એવ । ૪૮
મધ્યે ક્ષિપ્તો જાતા એકોનપદ્માશદેકયુતાઃ જાતાઃ પદ્માશત્ । અયં પદ્માશત્તમો મજ્ઞ ઇતિ વાચ્યમ્ । એવં
સર્વત્ર જ્ઞેયમ્ ॥ ૧૭ ॥

૧૫ હોઈ શકે પરંતુ 'નદ્દુદિદ્ધ' શબ્દથી શરૂ થતી અઢારમી ગાથામાં પૂર્વસ્થાપિત અંકોને (પદ્માનુપૂર્વીથી
ગણતાં) વર્જવાનું કહ્યું છે, તેથી ૫ ની ગણના ગતાંકમાં કરવાની નથી । હવે વીજા સ્થાનમાં ૫ અને
૪ તથા પહેલા સ્થાનમાં ૫, ૪ અને ૩ ગતાંક હોઈ શકે, પરંતુ ઊપર જણાવ્યો તે અઢારમી
ગાથાવાળો નિયમ અહીં પણ લાગુ પડે છે, તેથી એક પણ ગતાંક ગણવાનો નથી । આ રીતે પ્રાપ્ત
થયેલી ૧૬ ની સંખ્યામાં ૧ જોડવાથી ૧૭ ની સંખ્યા આવે છે, તે અહીં ઉદ્દિષ્ટાંક છે ।

૨૦ એક વીજા ઉદાહરણથી આ વસ્તુ વધારે સ્પષ્ટ કરીએ :-

૧૫૨૪૩ આ કેટલામો ભંગ છે ? એમ પૂછવામાં આવે તો અહીં પાંચમા સ્થાનમાં ત્રણ છે,
તેથી ૫ અને ૪ આ વે અંકો ગયા છે માટે પાંચના પરિવર્તાક ૨૪ નો ૨ થી ગુણાકાર કરવો
જોઈએ, તેમ કરતાં $૨૪ \times ૨ = ૪૮$ આવ્યા ।

હવે ચોથા સ્થાનમાં ૪ છે, તેથી અહીં ૫ નો એક અંક ગયો તેથી ચારના પરિવર્તાક ૬ નો
૨૫ ૧ થી ગુણાકાર કરવો જોઈએ $૬ \times ૧ = ૬$ ।

હવે ૪૮ માં ૬ ઝમેર્યા તો $૪૮ + ૬ = ૫૪$ થયા । હવે ત્રીજા સ્થાનમાં ૨ છે । અહીં
૩-૪-૫ આ ત્રણ અંકો જવા જોઈએ, પરંતુ ૪ અને ૩ આ અંકો પૂર્વસ્થાપિત હોવાથી ગતાંકોની
ગણનામાં આવતા નથી, તેથી ૫ નો એક જ અંક ગત સમજવાનો છે । ત્રીજા સ્થાનનો પરિવર્તાક
૨ છે, તેથી ૨ નો ૧ ની સાથે ગુણાકાર કરતાં- $૨ \times ૨ = ૨$ આવ્યા ।

ગતાઙ્ગુણનેડપનાદમાહ—

નદુદિદુવિહાણે જે અઠા અતિમાદપતીસુ ।

પુનિ ઠવિઆ નહિ તે ગયઙ્ગુણણે ગણિજાતિ ॥ ૧૮ ॥

વ્યાख्या—નદોદિદુવિહાણે એટલું પાશ્વનુપૂર્વાડિત્યાદિપુ પદ્ધિપુ પૂર્વે સ્થાપિતા ભવન્તિ તે ગતાઙ્ગસંખ્યાયા ક્રિયામાણાયા ન ગણ્યન્તે । અન્યાદારમ્યાઙ્કરુમાદાયાતા અપિ યાલ્યન્તે, તે હાત્યાદિપુ 5 પદ્ધિપુ સ્થિતત્વેનાપરપદ્ધિવ્યાપિ નાધિકૃતા, અતઃપ્રાન્ યાલયિત્વા ગતાઙ્કાના સંખ્યા કાર્યેત્યર્થ । ભાવના નદોદિદોદાહરણેપુ કૃતા ॥ ૧૮ ॥

અથ કોષ્ટરૂપ્રકારેણ નદોદિદે આનિનીપુ પૂર્વે કોષ્ટરૂપ્ત્યાપનામાહ—

પદમાદ્દમકોટ્ટો ઉદ્ધવહોઆયયાસુ પતીસુ ।

એગવહુમાણા કોટ્ટા સેસાસુ સંચાસુ ॥ ૧૯ ॥

10

વ્યાख्या—‘દોહ્યાડય આયતા કોષ્ટરૂપ્ત્યો રેવામિ ક્રિયન્તે, તત્ર પ્રથમપદ્ધાવેન એવ કોષ્ટક, શેષપદ્ધિપુ પૂર્વપદ્ધિત ઉત્તરોત્તરપદ્ધિવ્યવસ્થાત્ સત્યયેકરૂપદર્શમાના કોષ્ટકા કાર્યા ॥ ૧૯ ॥

અથ કોષ્ટકેવઙ્કસ્યાપનામાહ—

શુ આદમર્પતીદ સુચા અન્નાસુ આદકોટ્ટેસુ ।

પરિવટ્ટા ઘીસુ દુગાદ્ગુણિઆ ય સેસેસુ ॥ ૨૦ ॥

15

વ્યાख्या—આદિમપદ્ધી પ્રથમકોષ્ટકે એક એવ સ્થાપ્ય । અન્યાસુ દ્વિતીયાદિપદ્ધિપ્રાર્થકોષ્ટકાકોષ્ટકેપુ શૂન્યાન્યેવ સ્થાપ્યાનિ દ્વિતીયેપુ કોષ્ટકેપુ પરિવર્તઙ્કા સ્થાપ્યા । તથા દ્વિતીય કોષ્ટકેપુ ત

૫૪ મા વે ઝમેરતા ૫૪ + ૨ = ૫૬ થયા । હવે ઘીજા સ્થાનમા ૫ છે, તેથી અહીં કોઈ ગતાક નથી । પ્રથમ સ્થાનમા એક છે, તેથી અહીં ૫, ૪, ૩, ૨, ગતાક હોઈ શકે, પરંતુ તે પૂર્વસ્થાપિત હોવાથી અહીં તેની ગણના કરવાની નથી । તાત્પર્યે કે કુલસંખ્યા ૫૬ આવી તેમા એક 20 ઝમેરતા ૫૭ થયા, તેથી આ રૂપ ૫૭ મુ છે ॥ ૧૭ ॥

શુ—નદ્ર અને ઉદિદ્રાક શોધવાના પ્રસંગે, અતિમ આદિ સ્થાનમા જે અઠોની પૂર્વસ્થાપના કરી છે તેને ગતાકો ગણવામા આવતા નથી ॥ ૧૮ ॥

વિ—સરલ છે । નદ્ર અને ઉદિદ્રાક સ્વરૂપ કોઠાથી પણ આવે છે । તેનો વિધિ ઓગણીસમી ગાવામા જણાવેલો છે ॥ ૧૮ ॥

25

શુ—ઝપર અને નીચે લાઘી લીટીઓ રેંચવાથી પહેલી પત્તિમા એક કોઠો થાય છે અને પાકીની સર્વ પત્તિઓમા અનુક્રમે એક એક વધારે થાય છે ॥ ૧૯ ॥

વિ—ઝમી અને આઠી લીટીઓ દોરવાથી કોઠા વને છે । તેમા પહેલી પત્તિમા એક

एव द्विगुणाः, चतुर्थेषु त एव त्रिगुणाः, पञ्चमेषु चतुर्गुणाः, षष्ठेषु पञ्चगुणाः, सप्तमेषु षट्गुणाः, अष्टमेषु सप्तगुणाः, नवमे कोष्ठकेष्वष्टगुणाः ॥ २० ॥

કોષ્ઠકપદ્ધિસ્થાપનાયત્રકમ્ ।

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૧	૨	૬	૨૪	૧૨૦	૭૨૦	૫૦૪૦	૪૦૩૨૦	
	૪	૧૨	૪૮	૨૪૦	૧૪૪૦	૧૦૦૮૦	૮૦૬૪૦	
		૧૮	૭૨	૩૬૦	૨૧૬૦	૧૫૧૨૦	૧૨૦૯૬૦	
			૯૬	૪૮૦	૨૮૮૦	૨૦૧૬૦	૧૬૧૨૮૦	
				૬૦૦	૩૬૦૦	૨૫૨૦૦	૨૦૧૬૦૦	
					૪૩૨૦	૩૦૨૪૦	૨૪૧૯૯૦	
						૩૫૨૮૦	૨૮૨૨૪૦	
							૩૨૨૫૬૦	

કોઠો થાય, વીજી પંક્તિમાં વે કોઠા થાય, ત્રીજામાં ત્રણ થાય, એવી રીતે નવમી પંક્તિમાં નવ કોઠા થાય, તે આ પ્રમાણે :-

	પ્રથમ પંક્તિ	વીજી	ત્રીજી	ચોથી	પાંચમી	છઠ્ઠી	સાતમી	આઠમી	નવમી
પહેલો કોઠો									
વીજો કોઠો									
ત્રીજો કોઠો									
ચોથો કોઠો									
પાંચમો કોઠો									
છઠ્ઠો કોઠો									
સાતમો કોઠો									
આઠમો કોઠો									
નવમો કોઠો									

આ કોઠાઓમાં અંકની સ્થાપના શી રીતે કરવી તે એવે પછીની ગાથાઓમાં જણાવ્યું છે ॥૧૧॥

શ૦—પ્રથમ પંક્તિના પ્રથમ કોઠામાં એકની સ્થાપના કરવી અને શેષ પંક્તિઓના પ્રથમ કોઠામાં શૂન્યની સ્થાપના કરવી । વીજા કોઠાઓમાં પરિવર્તકોની તથા શેષ કોઠાઓમાં વે આદિથી ગુણિત અંકની સ્થાપના કરવી ॥ ૨૦ ॥

વિ૦—પ્રથમ પંક્તિમાં એક જ કોઠો છે, તેમાં એકની સ્થાપના કરવી અને વીજી પંક્તિઓના પ્રથમ કોઠાઓમાં શૂન્યની સ્થાપના કરવી, તે આ રીતે ।

પ્રથમ પંક્તિ	વીજી	ત્રીજી	ચોથી	પાંચમી	છઠ્ઠી	સાતમી	આઠમી	નવમી
પ્રથમ કોઠો								

પ્રથમ કોઠો	૧	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦	૦
------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

અથ નષ્ટાનયનમાહ—

પડપંતિ એગકોટ્ટય-અંકગહણે જોહિં જોહિં સિઆ ।

મૂલકાંકજુણહિં નટ્ટકો તેસુ ચિવ અક્ષે ॥ ૨૩ ॥

અક્ષકાણસમાઈ પંતીસુ અ તાસુ નટ્ટરુવાઈ ।

નેયાઈ સુન્નકોટ્ટયસંઘાસરિસાઈ સેસાસુ ॥ ૨૪ ॥

5

વ્યાખ્યા—ઈહ પ્રતિપદ્ધિ એકેક એવ કોષ્ટકાઢ્ઠો ગ્રાહ્યઃ । તતો ચૈર્યૈઃ કોષ્ટકાઢ્ઠૈઃ પરિવર્ત-
સત્કૈર્મૂલપદ્ધિસત્કૈકયુતૈર્નષ્ટાઢ્ઠો નષ્ટમઙ્ગસંખ્યા સ્યાત । તેપુ તેપુ કોષ્ટકેષ્વભિજ્ઞાનાર્થે હે શિષ્ય ! ત્વં અક્ષાન
ક્ષિપ-સ્થાપય ॥ અથ દ્વિતીયગાથાર્થઃ કથ્યતે—

છોડીને લઘુ—અંકોને આદિમાં કરીને ઉપરના કોઠાથી ગણતરી કરવી જોઈએ । મતલબ કે, પચ્ચાનુપૂર્વીથી
10 નવ, આઠ, સાત, છ, પાંચ, ચાર વગેરે અંકોથી કોઠાઓને ભરવા જોઈએ ॥ ૨૧ ॥

શૃ૦—અથવા જ્યેષ્ઠ અંકથી લઈને અને મૂકેલા અંકોને છોડીને નીચેના કોઠાથી અંતિમથી
લઈને પંક્તિઓમાં ગણના કરવી જોઈએ ॥ ૨૨ ॥

વિ૦—મોટા મોટા અંકોથી લઈને નીચેના કોઠાથી ગણતરી કરવી જોઈએ, મતલબ કે,
પૂર્વાનુપૂર્વીથી એક, બે, ત્રણ, ચાર, અને પાંચ વગેરે અંકોથી કોઠાઓને ભરવા જોઈએ, નષ્ટ વગેરે
15 લાવતી વખતે આ વિષય સ્પષ્ટ થઈ જશે ॥ ૨૨ ॥

શૃ૦—પ્રત્યેક પંક્તિમાં એક કોઠાના અંકને ગ્રહણ કરીને તેમાં એક ઝમેરવાથી જે જે
કોઠાઓના અંકો તથા મૂલ પંક્તિના અંકોથી નષ્ટાંક થઈ જાય તે કોઠાઓમાં અક્ષોને—કલ્પિતને
મૂકો ॥ ૨૩ ॥

નષ્ટ લાવવાની વિધિ—

20 વિ૦—આ વિધિમાં પ્રત્યેક પંક્તિમાં કોઠાના એક એક અંકને જ લેવો જોઈએ, તેથી
કોઠાના પરિવર્તકમાં રહેલા જે જે અંકોની સાથે મૂલ પંક્તિના એકને જોડી દેવાથી નષ્ટાંક અર્થાત
નષ્ટ ભાંગાની સંખ્યા થઈ જાય, તે તે કોઠાઓમાં ચિહ્ન માટે અક્ષોને મૂકવા જોઈએ ॥ ૨૩ ॥

શૃ૦—તે પંક્તિઓમાં અક્ષસ્થાનની સમાન નષ્ટરૂપ જાણવું જોઈએ, તથા વાકીની પંક્તિઓમાં
શૂન્ય કોઠાની સંખ્યા પ્રમાણે નષ્ટરૂપ જાણવું જોઈએ ॥ ૨૪ ॥

25 વિ૦—અક્ષોથી યુક્ત જે કોઠાઓ છે, તે કોઠાઓની સંખ્યા પ્રમાણે, ઇટલે કે, અક્ષોથી
યુક્ત કોઠાઓની પહેલી, વીજી, ત્રીજી, ચોથી અને પાંચમી ઇત્યાદિ જે સંખ્યાઓ છે તે જ સંખ્યા તે
પંક્તિઓમાં નષ્ટ રૂપોની પણ જાણવી । સારાંશ કે, જે અક્ષોથી યુક્ત કોઠો છે તે જ નષ્ટરૂપ છે
શેષ પંક્તિઓમાં અર્થાત્ અક્ષોથી રહિત પંક્તિઓમાં શૂન્ય કોઠાની સંખ્યાની માફક નષ્ટ રૂપોને
લખવા જોઈએ ।

અક્ષ્યાનાન્યક્ષાક્રાન્તા કોષ્ઠકાસૈ સમાનિ સસ્યયા તુલ્યાનિ । કોડ્ય^૧ અપ્યાક્રાન્તકોષ્ઠકાના પ્રથમો^૨ દ્વિતીયસ્તૃતીયશ્ચતુર્થ^૩ પચ્ચમ ઇત્યાદિરૂપા યા સપ્તયા તાસુ પદ્ધિપુ નપ્તરૂપાણામપિ સેવ સસ્યા જ્ઞેયા । યાવતિથોડક્ષાક્રાન્ત કોષ્ઠક્રુતાવતિથ નપ્તરૂપમિત્યર્થ । શેપાસ્વ્યાનાક્રાન્તપદ્ધિપુ શૂન્યકોષ્ઠક-સપ્તયાતુલ્યાનિ નપ્તરૂપાણિ લેપ્યાનિ । ડહાહરણ યથા—ત્રિંશત્તમો મદ્ધો નપ્ત । સ કીદ્દગ^૪ ઇતિ કેનાપિ પૃષ્ટમ્ । તત પચ્ચપદકોષ્ઠકચત્રકે પચ્ચમપદ્ધિસ્ય ૨૪, તૃતીયપદ્ધિસ્ય ૪, દ્વિતીયપદ્ધિસ્ય ૧, અઢ્ઠૈર્જાતા ૬ ૨૯ । મૂલપદ્ધિસ્ય ૧ યુતલ્વે જાતા ૩૦ સા નપ્તસ્ય મદ્ધસ્ય સસ્યા । તતોડમિજ્ઞાનાર્થમેતેપુ કોષ્ઠકેવ્યક્ષા ક્ષિપ્તા । તત પચ્ચમપદ્ધો સર્વલઘુ પચ્ચક્રમાદિ કૃત્વા સ્થિત પચ્ચક્ર એવ ચ પશ્ચાતુર્પૂર્વ્યા પચ્ચમ-ચતુર્થે ઇત્યાદિગુણનેડક્ષાક્રાન્તકોષ્ઠકે સ્થિતશ્ચતુષ્ક । તત પચ્ચમપદ્ધો નપ્તસ્થાને ચતુષ્કો લેલ્વ । ચતુર્થાપદ્ધિ-રક્ષેર્નાડક્રાન્તાડત સર્વલઘુ પચ્ચક્રમાદિ કૃત્વા ગણને શૂન્યકોષ્ઠકે સ્થિત પચ્ચક્ર એવ ચતુર્થપદ્ધો નપ્તસ્થાને લેલ્વ । તથા તૃતીયપદ્ધો પચ્ચક્ર-ચતુષ્કો લઘુ અપિ પૂર્વ સ્થાપિતલ્વેા મુક્ત્વા શેપ ત્રિકમેન લઘુમાદિ 10 કૃત્વા ગણનેડક્ષાક્રાન્તકોષ્ઠકે સ્થિત ઇક્રકોડત સ એવ તૃતીયપદ્ધો નપ્તસ્થાને સ્થાપ્ય । તથા દ્વિતીયપદ્ધો પ્રાગ્નત્ પચ્ચક્ર-ચતુષ્કો પૂર્વે સ્થિતો ત્રિમુચ્ય તલ્લઘુ ત્રિકમાદિ કૃત્વા ગણનેડક્ષાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતો દ્વિક્ર સ એવ તત્ર નપ્તો લેલ્વ । એવમાઘપદ્ધાવપિ ત્રિક લઘુમાદિ કૃત્વા ગુણનેડક્ષાક્રાન્તે^૫ કોષ્ઠકે સ્થિતસિક્ર

દારણલા તરીકે—ત્રીસમો ભાગો નપ્ત છે તે કયો છે ?

પાચ પદના કોઠાના ચત્રમા પચમી પક્તિમા ૨૪ છે, ત્રીજી પક્તિમા ચાર છે, ધીજી પક્તિમા 15 એક છે । આ વધાને જોડવાથી ઓગળત્રીસ થયા । તથા મૂલ પક્તિના એકને જોડનાથી દસ થયા, અર્થાત્ આ નપ્ત ભાગાની સપ્તયા આવી, તેથી ઓઢ્ઢરપત્રા માટે આ કોઠાઓમા અક્ષોને નાલ્લો । પઢી પાંચમી પક્તિમા સર્વ લઘુ પાચથી લઈને પશ્ચાતુર્પૂર્વી વડે પાચમો, ચોથો ઘરેરે ગળતા અક્ષથી યુક્ત કોઠામા ચાર રહેલા છે તેથી પાચમી પક્તિમા નપ્ત સ્થાનમા ચારને મૂકવો જોઈએ । ચોથી પક્તિ અક્ષોથી યુક્ત નથી તેથી સર્વ લઘુ પાચથી લઈને ગળતરી કરતા શૂન્ય કોઠામા રહેલા પાચને જ 20 ચોથી પક્તિમા નપ્ત સ્થાનમા લપ્તવો જોઈએ । તથા ત્રીજી પક્તિમા પાચ અને ચાર જો કે લઘુ છે તો પળ પૂર્વમા રહેલા હોવાથી તેમને છોડીને શેપ ત્રળ લઘુને આદિ કરીને ગળતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત કોઠામા એક રહેલો તેથી તેને જ ત્રીજી પક્તિમા નપ્ત સમજવો જોઈએ । તથા ધીજી પક્તિમા પહેલાની માફક પહેલા રહેલા પાચ અને ચારને છોડીને લઘુ ત્રળને આદિમા કરીને ગળતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમા વે રહેલા છે, તેથી ધીજી પક્તિમા વેને જ નપ્ત સ્થાનમા લપ્તવો 25 જોઈએ । એવી જ રીતે પ્રથમ પક્તિમા પળ લઘુત્રિકને આદિમા કરીને ગળતરી કરતા અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમા ત્રળ રહેલા છે, તેથી પ્રથમ પક્તિમા ત્રળને જ નપ્ત સ્થાનમા સમજવો જોઈએ । આવી રીતે ૩, ૨, ૧, ૫, ૪—આ ત્રીસમો ભાગો થયો । આવી જ રીતે જ્યેષ્ઠ જ્યેષ્ઠ અવને આદિમા કરીને નીચેના કોઠાઓથી ગળતરી કરવાથી એવુ જ નપ્તનુ સ્વરૂપ ચાલી જાય છે । જેમ જૂઓ—

1 દ્વિતીયપદુર્થ A । 2 'રૂપાયા સ૦ A । 3 '૩૦' ઇતિ સહવાદ A પ્રાતી નામ્તિ । 4 કૃત્વા પશ્ચા^૬ J । 5 'વ્ય લઘુ J । 6 ગળે J । 7 'કોષ્ઠકે' પદ નાસિ J પ્રતો ।

સે એવાયપદ્ધૌ નષ્ટો જ્ઞેયઃ—ઇતિ જાતર્લિશત્તમો ભક્તઃ ૩, ૨, ૧, ૪, ૫ । એવં જ્યેષ્ઠં જ્યેષ્ઠમઙ્કમાદિં કૃત્વા ડધસ્તનકોષ્ઠકાદ્ ગણને ડપીદશમેવેદં નષ્ટરૂપમાયાતિ । યથાન્ત્યપદ્ધૌ સર્વજ્યેષ્ઠમેકક્રમાદૌ કૃત્વા ડધસ્તનકોષ્ઠકાદ્ ગણને ડક્ષાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતશ્ચતુષ્કઃ, તતઃ સ એવ નષ્ટો લેખ્યઃ । ચતુર્થપદ્ધૌ ધ્રૂવં પદ્મપદ્ધિ-સ્થાપિતં ચતુષ્કં ટાલયિત્વા ડધસ્તનકોષ્ઠકાત્ સર્વજ્યેષ્ઠમેકક્રમાદિં કૃત્વા ગણને ડક્ષાક્રાન્તત્વાભાવાચ્છૂન્યકોષ્ઠકે 5 સ્થિતઃ પદ્મક એવ નષ્ટસ્થાને લેખ્યઃ । તૃતીયપદ્ધૌ તથૈવ ગણને અક્ષાક્રાન્તસ્થાને સ્થિત એકક્રોડતઃ સ એવ તત્ર નષ્ટો લેખ્યઃ । દ્વિતીયપદ્ધૌ પ્રાગ્વજ્યેષ્ઠમપ્યેકકં ધ્રૂવસ્થાપિતત્વાત્ ટાલયિત્વા શેષ જ્યેષ્ઠં દ્વિક્રમાદિં કૃત્વા ગણને અક્ષાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતો દ્વિક્ર. સ એવ તત્ર નષ્ટો લેખ્યઃ । આયપદ્ધૌ સર્વજ્યેષ્ઠાવેકકદ્વિકૌ ધ્રૂવસ્થાપિતત્વેન ત્યક્ત્વા જ્યેષ્ઠત્રિક્રમાદૌ ઢત્ત્વા ગણને ડક્ષાક્રાન્તસ્થાને સ્થિતશ્ચિક્ષતતઃ સ એવ નષ્ટો લેખ્યઃ । ૩, ૨, ૧, ૫, ૪ । ઈદ્દશં ત્રિશત્તમં રૂપં જ્ઞેયમ્ । અનયા રીત્યા સર્વનષ્ટરૂપાણિ જ્ઞેયાનિ ॥ ૨૩-૨૪ ॥

10 અથોદિષ્ટકે કરણમાહ—

ઉદિટ્ઠભંગઅંકપ્રમાણકોટ્ટેસુ સંતિ જે અંકા ।

ઉદિટ્ઠભંગસંખ્યા મિલિંદિહિં તેહિં કાયન્વા ॥ ૨૫ ॥

વ્યાખ્યા—ઉદિષ્ટો યો ભક્તસ્તસ્ય યે અક્ષાઃ નમસ્કારપદાભિજ્ઞાનરૂપા એક-દ્વિ-ત્રિ-ચતુરાદિકા-સ્તત્રપ્રમાણાસ્તત્સંખ્યાસ્તાવતિથા इत्यर्थः । યે કોષ્ઠાસ્તેષુ યે અક્ષાઃ પરિવર્ત્તાક્ષાઃ સન્તિ તૈઃ સર્વેરેકત્રમીલિતૈ-

15 અન્ત્ય પંક્તિમાં સર્વજ્યેષ્ઠ એકને આદિમાં કરીને નીચેના કોઠાથી ગણતરી કરતાં અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં ચાર સ્થિત છે, તેથી અક્ષાક્રાન્ત સ્થાનમાં ચારને જ નષ્ટ સ્થાનમાં મૂકવો જોઈએ । ચોથી પંક્તિમાં પહેલાં પાંચમી પંક્તિમાં મૂકેલા ચારને છોડીને નીચેના કોઠાથી સર્વ જ્યેષ્ઠ એકને આદિમાં કરીને ગણતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત ન હોવાથી શૂન્ય કોઠામાં રહેલા પાંચને જ નષ્ટ સ્થાનમાં લખવો જોઈએ । ત્રીજી પંક્તિમાં તે જ પ્રમાણે ગણતરી કરવાથી અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં એક રહેલો છે તેથી તેને 20 (૧) જ નષ્ટ સ્થાનમાં લખવો જોઈએ । વીજી પંક્તિમાં પહેલાંની માફક પહેલા મૂકેલા હોવાને લીધે જ્યેષ્ઠ પળ એકને છોડીને શેષ જ્યેષ્ઠ વેને આદિમાં કરીને ગણતાં અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં વે રહેલા છે તેથી તેને (૨) જ અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં લખવો જોઈએ, પ્રથમ પંક્તિમાં પહેલા મૂકેલા હોવાથી સર્વ જ્યેષ્ઠ એક અને વેને છોડીને જ્યેષ્ઠ ત્રિકથી લઈને ગણતરી કરતાં અક્ષથી યુક્ત સ્થાનમાં ત્રણ છે તેથી તેને અહીં પ્રથમ પંક્તિમાં લખવો જોઈએ જેથી ૩૨૧૫૪—આવું ત્રીસમું રૂપ થયું ॥ ૨૪-॥

25 શ્રૌ—ઉદિષ્ટ ભાંગાના અંકો પ્રમાણેના કોઠાઓમાં જે આંકડાઓ રહેલા છે, તે વધાને મેઝ્ઝવીને ઉદિષ્ટભાંગાની સંખ્યા વનાવવી જોઈએ ॥ ૨૫ ॥

વિ૦—હવે ઉદિષ્ટની વિધિ કાઠાઓની રીતે વતાવે છે:—

ઉદિષ્ટ (વતાવેલો) જે ભાંગો છે, તેના જે નમસ્કારપદ ચિહ્નરૂપ એક, વે, ત્રણ, ચાર વગેરે 30 અંકો છે, તેટલા જે કાઠોઓ છે, તેમાં જે પરિવર્ત્તાક છે, તે વધાઓનો સરવાલો કરવાથી ઉદિષ્ટ-ભંગની સંખ્યા જણાઈ આવે છે ।

રુદ્ધિમદ્ભસ્ય સત્ત્વા સ્યાત્ । ડાહરણ યથા—૩, ૨, ૪, ૧, ૫ । અય કતિયો મદ્ભ ઇતિ દૃષ્ટ
કેનચિત્ । અત્ર પદ્મપદ્મો દૃષ્ટ પદ્મક સર્વલ્પુ પદ્મકમાદો ડત્ત્વોપરિતનકોષ્ટકાદ્ ગણને શૂન્યે કોષ્ટે સ્થિત
પદ્મકન્તતોડત્ર ન કિંચિદ્ભસ્યતે । ચતુર્થપદ્મો દૃષ્ટ એકક પૂર્વપદ્મપદ્મકા સ્થિતત્વેન પદ્મક લઘુ ક્રમોપગતમપિ
ત્યક્ત્વા ચતુષ્ક લઘુમાદો ડત્ત્વા ગણને એકાકાન્તકોષ્ટકમાત્રકા લઘ્વા ૧૮, તૃતીયપદ્મો દૃષ્ટચતુષ્ક
પ્રાગ્વત્ પદ્મપદ્મો સ્થિતત્વેન પદ્મક ત્યક્ત્વા લઘુ નમાગતમપિ ચતુષ્કાન્તકોષ્ટકમત્રકા શૂન્ય, ૬
દ્વિતીયપદ્મો દૃષ્ટો દ્વિક, તત્ર પ્રોક્તરીત્યા પદ્મક ચતુષ્કો લઘુ અપિ ત્યક્ત્વા લઘુ ત્રિકમાદો ડત્ત્વા ગણને
દ્વિકાન્તકોષ્ટે લઘ્વ એકક । આચપદ્મો દૃષ્ટચિન્મત્ર પ્રાગ્વત્ પદ્મક ચતુષ્કો મુક્ત્યા ત્રિકમાદૌ ડત્ત્વા
ગણને ત્રિકાન્તકોષ્ટે લઘ્વ એકક । સર્વલઘ્વાદ્મીલને જાતા ૨૦, તતોડય વિગતિતમો મદ્ભ ।

જ્યેષ્ઠ જ્યેષ્ઠમદ્માદો કૃત્વાડધન્તનકોષ્ટકાદ્ ગણનેડીયમેત્ર સત્ત્વા । યથા—પદ્મપદ્મો દૃષ્ટ
પદ્મકન્તત્ર સર્વજ્યેષ્ઠમેકકમાદૌ ડત્ત્વાડધન્તનકોષ્ટકાદ્ ગણને પદ્મકાન્તકોષ્ટે લઘ્વ શૂન્યમ્ ૦ । 10
ચતુર્થપદ્મો દૃષ્ટ એકક, ત્ર જ્યેષ્ઠકાદાદૌ ડત્ત્વાડધન્તનકોષ્ટકાદ્ ગણને લઘ્વા એકકાન્તકોષ્ટેડદશ ।
તૃતીયપદ્મો દૃષ્ટચતુષ્ક સર્વજ્યેષ્ઠમપ્યેકક પૂર્વસ્થિતત્વેન મુક્ત્યા જ્યેષ્ઠ ત્રિકમાદૌ ડત્ત્વાડધન્તનકોષ્ટકાદ

દાપલા તરીકે—૩૦૪૧૫ આ કયો મગ છે ? ણમ પૂછતા ઉત્તરમા અહીં પાચમી પક્તિમા
પાચ દેખાય છે, તેથી સર્વ લઘુ પાચને આદિમા કરીને ડપરના કોઠાથી ગણવાથી શૂન્ય કોઠામા
પાચ રહેલા છે, માટે અહીં લઘાક કોઈ નથી । ચોથી પક્તિમા એક છે, પહેલા પાચમી પક્તિમા 15
મૂકેલો હોવાને કારણે ક્રમાગત પળ લઘુ પચકને ડોડીને લઘુ ચારને આદિમા કરીને ગણતરી કર-
વાથી ણકથી યુક્ત કોઠામા અઢાર લઘાક આવ્યા । ત્રીજી પક્તિમા ચાર છે, અહીં પળ પહેલાની
માફક પાચને હોડી તે લઘુ ચારને આદિમા કરીને ગણતરી કરવાથી ચારથી યુક્ત કોઠામા રહેલો
'શૂન્ય લઘાક આવ્યો ।'ત્રીજી પક્તિમા યે છે તેથી પ્રથમ કરેલી વિધિ પ્રમાણે લઘુ એવા પાચ અને
'ચારને હોડીને લઘુ ગ્રણને આદિમા કરીને ગણતરી કરતા ત્રેથી યુક્ત કોઠામા લઘાક એક આવ્યો । 20
પ્રથમ પક્તિમા ત્રણ દેખાય છે, તેથી પૂર્વાનુસાર પાચ અને ચારને હોડીને લઘુ ત્રિકને આદિમા
કરીને ગણતરી કરતા ત્રણથી યુક્ત કોઠામા લઘાક એક આવ્યો । યથા લઘાકોને મેજગરાત્રી વીસ
થયા, તેથી આ વીસમો માર્ગો છે ।

જ્યેષ્ઠ જ્યેષ્ઠ અંતને આદિમા કરીને નીચેના કોઠાથી ગણતા પળ આ જ સરવા આવે છે, જેમ કે—

પાચમી પક્તિમા પાચ છે, તેથી સર્વ જ્યેષ્ઠ ણકને આદિમા કરીને નીચેના કોઠાથી ગણતરી 25
કરતા પાચથી યુક્ત કોઠામા શૂન્ય લઘાક આવ્યો । ચોથી પક્તિમા ણક દેખાય છે, જ્યેષ્ઠ હોવાને
લીધે તેને આદિમા કરીને નીચેના કોષ્ટકથી ગણતરી કરતા ણકથી યુક્ત કોઠામા અઢાર લઘાક
થયા । ત્રીજી પક્તિમા ચાર દેખાય છે, તેથી પૂર્વસ્થિત હોવાને લીધે સર્વ જ્યેષ્ઠ પળ ણકને હોડીને
જ્યેષ્ઠ ત્રિકને આદિમા કરીને નીચેના કોઠાથી ગણતરી કરતા ચારથી યુક્ત કોઠામા શૂન્ય લઘાક

જં છમ્માસિયવરિસિયતવેણ તિવ્વેણ ઝિજ્ઞાણ પાવં ।
 નમુકારઅણપુપ્પ્વીગુણેણ તયં સ્વણદ્વેણ ॥ ૨૭ ॥
 જો ગુણઙ્ અણપુપ્પ્વીભંગે સયલેવિ સાવહાણમણો ।
 5 દદરોસવેરિણ્ઠિં વદ્ધો વિ સ મુચ્ચેણ સિમ્ધં ॥ ૨૮ ॥
 ણ્ઠિં અભિમંતિયવાસેણં સિરસિ સિત્તમિત્તેણં ।
 સાઙ્ગિ-ભૂઅપ્પમુહા નાસંતિ સ્વણેણ સવ્વગહા ॥ ૨૯ ॥
 અન્ને વિ ય ઉવસગ્ગા રાયાઙ્મયાઙ્ દુદ્ધરોયા ય ।
 નવપયઅણાણુપુવ્વીગુણેણં જંતિ ઉવસામં ॥ ૩૦ ॥
 તવગચ્છમંડણાણં સીસો સિરિસોમસુંદરગુરુણં ।
 10 પરમપયસંપયત્થી જંપઙ્ નવપયથયં ણયં ॥ ૩૧ ॥
 પંચનમુકારથયં ણયં સેયંકરં તિસંઘમવિ ।
 જો ણ્ઠાણ્ઠ લહ્ઠ સો જિણકિત્તિયમહિમસિદ્ધિસુહં ॥ ૩૨ ॥

વ્યાખ્યા—એતાઃ સપ્તાપિ સ્પષ્ટાર્થાઃ ॥

15 એષ શ્રીપદ્મપરમેષ્ઠિનમસ્કારમહામંત્રઃ સકલસમીહિતાર્થપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિપ્રાપ્તિ-
 પૌષ્ટિકાદ્યષ્ટકર્મકૃદ્ દેહિક-પારલૌકિકસકલસમીહિતાર્થસિદ્ધયે યથાશ્રીગુર્વાન્નાયં ધ્યાતવ્યઃ ॥ ૨૬-૩૨ ॥
 શ્રીમત્તપાગણનમસ્તરણેવિનેયઃ, શ્રીસોમસુન્દરગુરોર્જિનકીર્તિસૂરિઃ ।
 સ્વોપજ્ઞપદ્મપરમેષ્ઠિમહાસ્તવસ્ય, વૃત્તિ વ્યધાજ્ઞલ્લધિ-નન્દ-મનુપ્રમાલ્લે (૧૪૯૪) ॥ ૧ ॥
 ઇતિ શ્રીજિનકીર્તિસૂરિવિરચિતા નમસ્કારસ્તવવૃત્તિઃ ।

20 શૃ૦—જે પાપ છ મહિનાના કે વર્ષભરના ઉગ્ર તપથી નાશ પામે છે, તે પાપ નમસ્કાર-
 મંત્રથી અનાનુપૂર્વે ગણવાથી અઢધી ક્ષણમાં વિલીન થાય છે ॥ ૨૭ ॥

શૃ૦—જે મનુષ્ય, એકાગ્રચિત્તે અનાનુપૂર્વેના વધાય ભાંગાઓને ગણે છે, તે અતિરોષે-
 ભરાયેલા દુઃસ્મનોથી વંધાયેલો હોવા છતાં પણ શીઘ્ર જ મુક્તદશાને પામે છે ॥ ૨૮ ॥

શૃ૦—આનાથી અભિમંત્રિત વાસક્ષેપ મસ્તક ઊપર નાખવા માત્રથી શાક્તિની-ભૂત વગેરે
 તથા વધા, ગ્રહો ક્ષણભરમાં નષ્ટ થઈ જાય છે ॥ ૨૯ ॥

25 શૃ૦—નવપદોની અનાનુપૂર્વે ગણવાથી વીજા પણ ઉપદ્રવો, રાજ-વગેરેના ભય તથા
 દુષ્ટ રોગો શાન્ત થઈ જાય છે ॥ ૩૦ ॥

તપગચ્છના આમૂષ્ણ સમાન શ્રીસોમસુંદર ગુરુના શિષ્ય અમિલાપી, પરમ-પદ (મોક્ષ) રૂપ
 સમ્પત્તિના આ નવ-પદ-સ્તોત્ર (પંચ-પરમેષ્ઠિ-નમસ્કાર-સ્તોત્ર) ને કહે છે ॥ ૩૧ ॥

30 સુખકર એવા પંચનમસ્કાર-સ્તોત્રનું જે ત્રણે કાલે ધ્યાન કરે છે તે, જેની મહિમા-સ્વયં-
 જિનેશ્વરોષ વર્ણવી છે-એવા મોક્ષ-સુખને પામે છે । (આ શ્લોકમાં “જિનકીર્તિ”) એ પ્રમાણે કર્તા
 પોતાનું નામ પણ સૂચિત કર્યું છે ॥ ૩૨ ॥

પરિચય

આ સ્તોત્રની અનેક પ્રતિઓ હસ્તલિખિત જૈન જ્ઞાનમહારોમાથી મળી આવે છે । જૈનાનન્દ પુસ્તકાલય-સૂરત, ડેલા જૈન સ્પાશ્રય જ્ઞાનમહાર-અમદાવાદ, ધર્મમાન જૈન આગમમંદિર-પાલીતાણા, શેઠ ધાળદજી કલ્યાણજી પેડી હસ્તક-શેઠ ધવાલાલ ચૂનીલાલ જ્ઞાનમહાર-પાલીતાણા, શ્રી વિજયમોહનસૂરીશ્વરજી જૈન જ્ઞાનમહાર-પાલીતાણા, મહારકર રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યૂટ-પૂના, પૂજ્ય 5 આગમપ્રમાકર મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજશ્રીનો સમ્રદ તેમજ શ્રી જિનવિજયજી મુનિનો સમ્રદ વગેરે મહારોમાથી એક કરતા ઘણુ પ્રતિઓ, જેની સંખ્યા ૨૪-૨૫ જેટલી થાય છે, તે પ્રાપ્ત કરી હતી । અહીં તેમાની ચાર પ્રતિઓને સામે રાક્ષીને મૂળપાઠ તેમજ પાઠાતરો લેવામા આવ્યા છે ।

J સહ્યાવાલી પ્રતિ તે શ્રી જિનવિજયજી મુનિએ સપાદિત કરી છપાવેલ સ્તોત્રના ફોર્મ્સ ।

V સજાથી શ્રી જિનવિજયજી મુનિએ જેની ઉપરથી પાઠાતરો લીધા તે પ્રતિ । 10

A સહ્યાથી જૈનાનન્દ પુસ્તકાલય-સૂરતના જ્ઞાનમહારની નં ૨૪૦૭ ની ૨ પત્રોની પ્રતિ, જેની ફોટોસ્ટેટિક કૉપી જૈન સાહિત્ય વિકાસ મંડળના સમ્રદમા છે, તે પ્રતિને આદર્શ તરીકે લેવામા આવી છે ।

P સહ્યાથી જૈનાનન્દ પુસ્તકાલય-સૂરતની નં ૨૩૯૪ ની પ્રતિમાથી પાઠાતરો લેવામા આવ્યા છે । 15

આ સ્તોત્ર ટીકા અને હિંદી અનુવાદ સાથે 'મન્નરાજગુણમહોદધિ' નામે લે ૫ શ્રી જય-દયાલ ક્ષમૌ, વિકાનેરથી પ્રસિદ્ધ થયું છે ।

આ સ્તોત્રની સ્તોત્રવ્યાખ્યા સાથે રચના કરનાર શ્રી જિનકીર્તિસૂરિ છે । તેમણે મૂળ સ્તોત્રની ૩૧ મી ગાથામા પોતાના ગુરુ શ્રી સોમસુદરસૂરિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને ટીકામા આ સ્તોત્રની રચનાનો સમય ૧૪૯૪ નોંધ્યો છે । 20

ગુરુ શ્રી સોમસુદરસૂરિએ તેમને દેવકુલપાટમા આચાર્યપદવી આપી હતી । ૫ પદવીનો મહોત્સવ દેવકુલપાટકના ભારા રાજા (વિ સ ૧૪૩૯-૧૪૭૫) ના માન્ય શ્રેષ્ઠી વીશલના પુત્ર ચપક શ્રેષ્ઠીએ કર્યો હતો । શ્રી જિનકીર્તિસૂરિએ ગિરનાર ઉપર વેદરતનારના પાતશાહના માન્ય શ્રેષ્ઠી પૂર્ણચંદ્ર કોઠારીએ ઘણાવેલા જિનમંદિરની પ્રતિષ્ઠા કરી હતી ।

શ્રી જિનકીર્તિસૂરિએ રચેલા પ્રથોમા નીચે મુજબના પ્રથો ઉપલબ્ધ થાય છે -(૧) નમસ્કાર-25 સ્ત્ર-સ્તોત્ર વ્યાખ્યાસહિત, (૨) ઉત્તમકુમારચરિત, (૩) શ્રીપાળગોપાલકથા, (૪) ચપકશ્રેષ્ઠિકથા, (૫) પંચજિનસ્ત્રન, (૬) ધનકુમારચરિત-દાનકલ્પદ્રુમ, સ ૧૪૯૮, (૭) શાસ્ત્રગુણસમ્રદ ।

'આ સ્તોત્ર ગણિત વિષયનું હોવાથી ગાથાઓના શબ્દાર્થ આપવા માત્રથી યાચકોને સમજવામા મુશ્કેલી પડે ણમ'હતુ તેથી તેનું મવિસ્તાર વિવેચન અહીં આપવામા આવ્યું છે ।

'નમસ્કારવ્યાખ્યાનટીકા'મા જણાવ્યું છે કે, પંચ પરમેષ્ઠીના જાપ પૂર્વાનુપૂર્વી, અનાનુપૂર્વી 30 અને પશ્ચાનુપૂર્વીપૂર્વક ગણવાથી ચૂદામણિશાસ્ત્ર અથવા નિમિત્તથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે । આ દૃષ્ટિએ આ સ્તોત્રનું મહત્ત્વ વિશેષ પ્રકારે છે ।

[૨૪]

પરમેષ્ઠિથયં ।

ઓમિતિ નમો ભગવતો અરિહંત-સિદ્ધાયરિય-ઉવજ્ઞાય ।

વરસન્વસાહુમુણિ-સંઘ-ધમ્મતિત્થપ્પવયણસ્સ ॥ ૧ ॥

સપ્પણવ-નમો તહ ભગવદ્દેહ સુયદેવયાહ સુહયાણ ।

સિવસંતિદેવયાણં સિવપવયણદેવયાણં ચ ॥ ૨ ॥

ઈંદાગણિ-જમ-નેરહય-વરુણ-ચાઉ-કુવેર-ઈસાણં ।

વંમો નાગુ ત્તિ દસપ્પહમવિ ય સુદિસાણ પાલાણં ॥ ૩ ॥

સોમ-યમ-વરુણ-વેસમણ-વાસવાણં તહેવ પંચપહં ।

તહ લોગપાલયાણં સુરાહગહાણ ય નવપહં ॥ ૪ ॥

સાહંતસ્સ સમક્કલં મજ્ઞમિણં ચેવ ધમ્મણુદ્ધાણં ।

સિદ્ધિમવિગ્ધં ગચ્છત્ત જિણાહનવકારઓ ધણિયં ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

ૐ પૂજ્ય અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સર્વ ઉત્તમ સાધુઓ, મુનિઓ, સંઘ, ધર્મ,

15 તીર્થ અને પ્રવચનને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મા, સુરવને આપનારી ભગવતી શ્રુતદેવતાને, શિવ અને શાંતિ આપનાર (શાંતિ) દેવતાઓને, તેમજ શિવ (મંગલ) પ્રવચન (અધિષ્ઠાયક) દેવતાઓને પ્રણવ—ૐ પૂર્વક નમસ્કાર થાઓ ॥ ૨ ॥

બ્રહ્મા, પોતાની દિશાનું પાલન કરનારા ઇંદ્ર, અગ્નિ, યમ, નિર્ક્રાંતિ, વરુણ, વાયુ, કુવેર, ઈશાન, બ્રહ્મા અને નાગ—એ દશે દિક્પાલોને ૐ પૂર્વક નમસ્કાર થાઓ ॥ ૩ ॥

20 બ્રહ્મા, સોમ, યમ, વરુણ, વૈશ્રવણ (કુવેર) અને વાસવ—એ પાંચને, લોકપાલ દેવોને તથા સૂર્ય આદિ નવગ્રહો (સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગલ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ, રાહુ અને કેતુ) ને પણ ૐ પૂર્વક નમસ્કાર થાઓ ॥ ૪ ॥

જિન આદિ (ને કરેલા) નમસ્કારના પ્રભાવથી, ઉપર્યુક્ત વધાની સમક્ષ થતું આ મારું ધર્માનુષ્ઠાન નિર્વિઘ્નપણે અત્યંત (ઉત્કૃષ્ટ) સિદ્ધિને પામો ॥ ૫ ॥

25 પરિચય

આ ‘પરમેષ્ઠિસ્તવ’ ‘પ્રતિષ્ઠાવિધિ’ માંથી મળ્યું છે । પ્રતિષ્ઠાવિધિ, દીક્ષાવિધિ વગેરે ધર્માનુષ્ઠાનો કરતાં વિઘ્નોના નિવારણ અર્થે આ સ્તોત્રનો પાઠ કરવામાં આવે છે ।

આ સ્તોત્રમાં મંત્ર-વિદ્યા ગૂંથેલી છે । આ સ્તોત્ર પછી આપવામાં આવેલા ‘ગણિવિજ્ઞા’ સ્તોત્રની શરૂઆતમાં જે ‘ગણિવિદ્યા’ આપેલી છે તે આ સ્તોત્રનો વિદ્યોદ્ધાર છે । એટલે એ વિદ્યાનો 30 અહીં અલગ પાઠ આપ્યો નથી ।

આ સ્તોત્રનો સાધનવિધિ અને મહિમા ‘ગણિવિદ્યા’ સ્તોત્રથી સમજી લેવો । સ્તોત્રના કર્તા વિશે કંઈ નિર્દેશ મળ્યો નથી ।

[૨૫]

સિરિ ગ ણિ વિ જ્ઞા થુ ત્ત ॥

શ્રીગુરુમ્યો નમ ॥

અથ ગણિવિજ્ઞા—“ૐ નમો મયગ્ઝો અરિહત્ત-સિદ્ધ-આયરિય-ઉવઙ્ઘાય-સવ્વસાહુ-ધમ્મ-
તિત્થપવયણસ્સ, ૐ નમો મગવર્હૈય સુયદેવયાપ સતિદેવયાપ સવ્વપવયણ- ૬
દેવયાણ દસણ્હ દિસાપાલાણ પચણ્હ લોગપાલાણ ચં (૧ ઠ ઠ) સ્વાહા ॥”

एयाए विज्ञाए हिअयनिहिताए धम्मकज्झाइ ।
जो आरमेइ पुरिसो स एय पयमुत्तम लहई ॥ १ ॥
जेसिमिमो उवएसो गुरुहि संकेइओ हि उवएसो ।
ते पुजा भुवणस्स वि भगति अइरेण कालेण ॥ २ ॥
एयम्मि सिद्धभुवणत्थपरममगल्लपवरकल्लाणे ।
पचपरमेट्टिकित्तेणमतक्खरवीअगम्भम्मि ॥ ३ ॥
अरिहंतपयणाधारसव्वजगजीवहिअरुरुणसे ।
कहियव्वे सोयव्वे धन्नाण मई परिप्फुरई ॥ ४ ॥
इह-परलोगस्स कए सविसेसत्थ गुरुवणसेण ।
जो नाम जवह पुरिसो सो लहई सव्वकज्झाइ ॥ ५ ॥

10

15

અનુવાદ

ગણિવિદ્યા—“ૐ નમો મયવયો અરિહત્ત-સિદ્ધ-આયરિય ઉવઙ્ઘાય-સવ્વસાહુ-ધમ્મતિ-
ત્થપવયણસ્સ, ૐ નમો મગવર્હૈય સુયદેવયાપ સતિદેવયાપ સવ્વપવયણદેવયાણ
દસણ્હ દિસાપાલાણ પચણ્હ લોગપાલાણ ચં (૧ ઠ ઠ) સ્વાહા ॥” 20

આ (ગણિ) વિદ્યાને હૃદયમાં સ્થાપન કરવાપૂર્વક જે પુરુષ ધર્મકાર્યોનો આરંભ કરે છે,
તે સરેસાર, ઉત્તમપદને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૧ ॥

શ્રી જિનવચનમાથી ગુરુ જેઓને આ (વિદ્યાનો) ઉપદેશ આપ્યો છે તેઓ થોડા જ
સમયમાં જગતને પૂજ્ય થાય છે ॥ ૨ ॥

સિદ્ધ છે મુનના અર્થો જેમાં, પરમ મગલ અને પરમ કલ્યાણરૂપ, પચપરમેષ્ઠિકીર્તન, મન્ના-
ક્ષરો અને મન્નવીજથી ગર્ભિત (એવી આ વિદ્યાને વતાવનાર) શ્રીઅરિહત્ત પરમાત્માના શાસનના
આધારભૂત અને જગતના સર્વ જીવોને હિતકર એવા આ ઉપદેશને વિષે કહેવામાં તેમજ સામન્ત્રામાં
ધન્ય આત્માઓની મતિ સ્ફુરાયમાન થાય છે । (કથન અને શ્રવણ ધન્ય આત્માઓને જ પ્રાપ્ત
થાય છે) ॥ ૩-૪ ॥

ગુરુના ઉપદેશથી આ લોક અને પરલોકને માટે જે કોઈ પુરુષ આ વિદ્યાને વિશેષ અર્થ 30
સહિત (અર્થજ્ઞાનપૂર્વક) જપે છે તે સર્વ કાર્યોને પ્રાપ્ત કરે છે-સિદ્ધ કરે છે ॥ ૫ ॥

૧ ૐ હોં નમો ૨ લોગપાલાણ ૐ હોં અરિહત્ત દેવ નમ —આ ૧ અને ૨ પાઠાતર મહાપ્રામાવિક નમસ્કરણ
૫ ૭૮ મોં આપેલ છે ૩ કિત્તણ-અર્હાં દેવનાગધુવણ-૦' દસાદિની જેમ અનુસાર શાસ્ત્રિક છે

એયં તં કિં પિ પરં ગૂઢર્થં પરમકારણં જેણ ।
 સિજ્ઞંતિ સયલહિયઈચ્છિયાઈં વિન્નાયમિત્તેણ ॥ ૬ ॥
 એયસ્સ કણ્ણે લોઓ ગંધસહસ્સાણુવાલણે મૂઠો ।
 અણુદિયહ પરાય(ઈ)જ્ઞ ઉવણસબ્ભાસપરિહીણો ॥ ૭ ॥
 સો ઉવણસબ્ભાસો અણાહસિદ્ધો જિણિંદસમયમ્મિ ।
 ફુરહ સુસાહુ-સાવયજણસ્સ નન્નસ્સ ભુવણિત્થ ॥ ૮ ॥
 જહ કેવલિપન્નત્તં પરલોગહિયં તહા કયત્થેણ ।
 તં નજ્ઞહ ઉવણસો તત્થ ય કીરિજ્ઞબ્ભાસો ॥ ૯ ॥
 ધમ્મદિસાદેસવિઝ્ઞ પંચપરમિદ્ધિસંથવાહિગમો ।
 તિહુયણપુન્નપસત્થો સમત્થ(ત્ત)સુત્તત્થપરમત્થો ॥ ૧૦ ॥
 અરિહંતાણ ય વયણે ઠિયકપ્પમણુત્તરે મહાભાગે ।
 સુસ(સસુ)રાસુરજગમહિણ ઠાઝુણ દઢં પયત્તેણ ॥ ૧૧ ॥
 જો અબ્ભસિજ્ઞંતં પુણ તગ્ગયમણસો જહુત્તવિહિણા ઉ ।
 છમ્માસબ્ભંતરઓ સો પાવહ વિઝલરિદ્ધીઓ ॥ ૧૨ ॥

15 આ તે કાંઈ પણ પરમ ગૂઢાર્થ છે અથવા પરમ કારણ છે, કે જેને જાણવામાત્રથી સકલ મનોવાંછિતોની સિદ્ધિ થાય છે ॥ ૬ ॥

આ (મનોવાંછિત)ને પામવા માટે મૂઢ લોકો હજારો ઔષધિઓનું અનુપાલન (સંમિ-
 શ્રણાદિ રાસાયણિક પ્રક્રિયાઓ) કરે છે (વીજો અર્થ:-હજારો ગ્રંથોનું પરિશીલન કરે છે); છતાં
 ઉપદેશ અને અભ્યાસથી રહિત એવા તે પ્રતિદિવસ પરાજિત થાય છે-ખેદ પામે છે ॥ ૭ ॥

20 તે ઉપદેશ અને અભ્યાસ શ્રીજિનશાસનમાં અનાદિ-સિદ્ધ છે, સુવિહિત સાધુઓ અને
 શ્રાવકજનોને તે સ્ફુરે છે, આ જગતમાં અન્ય કોઈને તે સ્ફુરાયમાન થતો નથી ॥ ૮ ॥

પરલોકને વિષે હિતકર એવા કેવલિપ્રજ્ઞાન તત્ત્વને જેવી રીતે કૃતાર્થ આત્મા જાણે છે, તેવી
 રીતે કૃતાર્થ આત્મા વહે જ આ ઉપદેશ જાણી શકાય છે અને તેમાં અભ્યાસ (પ્રયત્ન) કરી
 શકાય છે ॥ ૯ ॥

25 ધર્મ, દિશા અને દેશનો જાણકાર, પાંચ પરમેષ્ઠિના સંસ્તવના બોધવાળો, ત્રણ ભુવનમાં પુણ્ય
 વહે પ્રશસ્ત અને સમસ્ત સૂત્રાર્થના પરમાર્થને પામેલો એવો જે મહાભાગ્યશાલી પુરુષ, સુર તથા
 અસુરો સહિત એવા જગત વહે પૂજિત અને અનુત્તર એવા શ્રીઅરિહંત પરમાત્માના વચનમાં રહેલા
 કલ્પ (આત્મા)માં પ્રયત્ન વહે પોતાના આત્માને દૃઢપણે સ્થાપીને યથોક્ત વિધિ વહે તદ્વત મનવાળો
 (થઈને) અભ્યાસ કરે તે છ માસની અંદર વિપુલ ઋદ્ધિઓને પામે છે ॥ ૧૦-૧૧-૧૨ ॥

ઝજ્ઞિયપાપસંગો ધમ્મમ્મિ કયાગમો જિઅક્સાઓ ।
 કમ્મકલકવિમુક્કો સ્થણે સ્થણે હોઈ વિમલપ્પા ॥ ૧૩ ॥
 જહ્ તન્મવે ન સિજ્ઞહ્ ઉત્તમદેવત્તણ પિ સો લહ્હ ।
 દદ્દૂણ સુકુલજમ્મં જિણસાસણત્તોહિસજુત્ત ॥ ૧૪ ॥
 હિય[૬]છિયાણ લોએ સામી સો હોઈ સન્વસુક્કસાણ ।
 દારિદ્વાહિજોગ સુવિણે વિ ન પિચ્છએ દુક્ક ॥ ૧૫ ॥
 ઉદ્દાહ ન પહિવક્કો સત્તુન્માગદ્વિઓ કહવિ હોઈ (કોઈ) ।
 સો તક્કણ વિલિજ્ઞહ્ સ્થરાલોણ તુહિણુ વ્વ ॥ ૧૬ ॥
 કલિ-કલહ-વેમણસ્સં અન્નમ્મકસાણ ચ સોગસંતાપ ।
 ન સુણેઝ નેવ પિચ્છહ્ સન્વત્થ જસો લહ્હ કિત્તિ ॥ ૧૭ ॥
 એ ઉવણ્ણ કત્તા સિરિમહાપુરિસસમ્મ જમ્મ ।
 તિહુઅણસિસા(લા)હણિજ પાણ લહતિ કિં વહુણા ? ॥ ૧૮ ॥
 દવ્વત્થઓ અ ભાવત્થઓ ય હતો પત્તએ લોએ ।
 વિહિણેય મયમાણા મવિઆ સિજ્ઞતિ ગુજ્ઞતિ ॥ ૧૯ ॥
 નાયન્વાયરિયન્વે પરૂવિયન્વે ય જેસિ ન ત્રિસાઓ ।
 હત્ય જહોવહ્હે ત એવ આરાહમા મણિયા ॥ ૨૦ ॥

5

10

15

જેણે પાપ પ્રસંગો ત્યાગ કર્યો છે, જેણે ધર્મમા જ્ઞાનપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે, જેણે કપાયોત્તે
 જીત્યા છે, જે કર્મકલકથી વિમુક્ત છે અને જેનો આત્મા ક્ષણે ક્ષણે નિર્મલ થઈ રહ્યો છે, એવો તે જો
 તદ્ભવમા મોક્ષ ન પામે તો ઉત્તમ દેવપણુ પ્રાપ્ત કરે છે, (ને પડી) શ્રી જિનશાસનની (મા કહેલ)
 બોધિયી યુક્ત એવા (સારા કુલમા) જન્મને પામીને લોકમા મનોગાછિત સર્વ સુખોનો સ્વામી થાય 20
 છે, દારિદ્ર્ય અને વ્યાધિસહિત એવા દુઃખને તે સ્વપ્રમા પળ જોતો નથી, શત્રુમાત્રે રહેલો કોઈ પણ
 તેનો વિરોધી ઉત્પન્ન થતો નથી, અથવા કદાચ કોઈ (પૂર્વનો) હોય તો તે જેમ સૂર્યના તાપથી
 હિમ ગળી જાય તેમ (તે વિરોધી) ગળી જાય છે—નાશ પામે છે ॥ ૧૩-૧૪-૧૫-૧૬ ॥

કલિ-કલહ-વેમનસ્ય-અભ્યાસ્યાન-શોક અને સતાપ તેના સામબળામા કે જોગામા આવતા
 નથી, તે સર્વત્ર યશ અને કીર્તિને મેળવે છે ॥ ૧૭ ॥

25

વધુ શુ કહેવું ?— આ ઉપદેશ પ્રમાણે કરનાર શ્રીસદ્ગુરુ (તીર્થંકર, ગણધરાદિ) પણાતુ
 કારણ અને વ્રણે મુવનમા પ્રશસનીય પ્વા જન્મને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૧૮ ॥

જ્ઞાનામી (ઉપદેશથી) જગતમા દ્રવ્યસ્થ અને ભાવસ્થાની પ્રવૃત્તિ થઈ છે, આને વિધિ-
 પૂર્વક મનતા મળ્યો સિદ્ધ થાય છે, શુદ્ધ થાય છે ॥ ૧૯ ॥

જેઓને યયોપદિષ્ઠ (પૂર્વાક અર્થને) વિષે જાણામા, આચરવામા અને પ્રરૂપામા વિપાદ-30
 લેદ થતો નથી તેઓને જ આરાધક કહ્યા છે ॥ ૨૦ ॥

- નાઝળ આયરિઝઙ આયરમાળો ય જં પરૂવેઙ ।
 તં હોઙ જળાદેયં તમ્હા તિયગસ્સ વિ કમેણ ॥ ૨૧ ॥
- સિક્ખા જહોવઙ્ઙા પંડિયપુરિસેણ હોઙ ઘેતવ્વા ।
 સારસમુચ્ચયઠિઙ કપ્પવરિયચિંતાહિગમણેણ ॥ ૨૨ ॥
- 5 તં મૂલોત્તરગુણચરણકરણસમ(મ્મ)ત્તનાણસુદ્ધીણ ।
 પવરતરસુક્ખપુરં દુલ્લહલંભં ભવારન્ને ॥ ૨૩ ॥
- एसो हु धम्मतित्थो सासयसुक्खाभिलासजीवाणं ।
 उप्पन्नकेवलेहिं उवइङ्को जिणवरिंदेहिं ॥ २४ ॥
- 10 एवं (नं) भइऊण नरा अणाइकालप्पवाहरूवेणं ।
 वहवे सिद्धा बुद्धा मुत्ता पत्ता परं ठाणं ॥ २५ ॥
- सयलसमीहियकरणीकचित्तचिंतामणिं नमंसेह ।
 पंचपरमिट्ठिरूवं कम्मकखयकारणं इण्हि ॥ २६ ॥
- काऊण नमोक्कारं भूअ-भविस्साण वट्टमाण्णं ।
 भरहेरवय-विदेहे सासयलोए ठिअजिणाणं ॥ २७ ॥
- 15 “उं नमोत्थु भयवओ जइ-गिहधम्मस्स चउविगप्पस्स ।
 सम्मदंसणमूलस्स धम्मतित्थस्स य तहेव ॥ २८ ॥

તેથી જાણીને આચરાય અને આચરણ કરતો જે પ્રરૂપે તે લોકોને આદેય થાય છે; તે ત્રિકાના (જ્ઞાન-આચાર-પ્રરૂપણાના) ક્રમે જ લોકને માટે આદેય થાય છે ॥ ૨૧ ॥

- પંડિત પુરુષે સારસમુચ્ચય અને સ્થિતિ કલ્પ વિષે(?) ચિંતનપૂર્વકના વોધ વહે, યથોપદિષ્ટ-
 20 ગિજ્ઞા ગ્રહણ કરવી જોઈએ ॥ ૨૨ ॥

મૂલોત્તર ગુણરૂપ ચરણ, કરણ, સમ્યક્ત્વ (સમ્યગ્દર્શન) અને જ્ઞાનની શુદ્ધિથી સહિત એવી ઉપર્યુક્ત શિક્ષા ભવારણ્યમાં દુષ્પ્રાપ્ય છે અને શ્રેષ્ઠ પ્રકારના સુખોનું નગર (સ્થાન) છે ॥ ૨૩ ॥

જેમને કેવલજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે એવા જિનેન્દ્રોએ શાશ્વત સુખના અમિલાપી આત્માઓને માટે આ ધર્મતીર્થ (ઉપદેશ) કહ્યું છે ॥ ૨૪ ॥

- 25 આ ધર્મતીર્થને સેવીને ઘણા મનુષ્યો અનાદિકાલથી પ્રવાહરૂપે સિદ્ધ થયા, બુદ્ધ થયા, મુક્ત થયા અને પરમસ્થાનને પામ્યા ॥ ૨૫ ॥

(હવે) સકલ સમીહિતને પૂર્ણ કરવામાં અદ્વિતીય વિલક્ષણ ચિંતામણિરૂપ અને કર્મક્ષયના કારણભૂત એવા પંચપરમેષ્ઠિસ્વરૂપને તમે નમન કરો ॥ ૨૬ ॥

(તે આ રીતે—)

- 30 મૂત-ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાલના, ભરત-પેરવત અને વિદેહ ક્ષેત્રના તેમજ *શાશ્વત લોકમાં રહેલા જિનોને નમસ્કાર કરીને (નીચે મુજબ મન્ત્રોચ્ચારણ કરવું) ॥ ૨૭ ॥

“ઉં નમોત્થુ ભયવઓ જइ-गिहधम्मस्स चउविगप्पस्स ।

सम्मदंसणमूलस्स धम्मतित्थस्स य तहेव ॥ २८ ॥

* દેવલોકાદિમા રહેલી શાશ્વત જિનપ્રતિમાઓને નમસ્કાર કરીને—

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ સવ્યસ્મ વિ પયયણસ્સ જણસ્સ ય ।

સુયસતીદેવયાણ પયયણદેવાણ સચ્વેસિ ॥ ૨૯ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ દ્વદાદિસાહિવજુહુત્તનામાણ ।

ધ્વણયાદ્વાસત્રતાણ લોગપાલાણ પચ્ચહ ॥ ૩૦ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ મહદ્મહાવીરવદ્ધમાણસામિસ્સ ।

ભગ્ગજલહિતારણમહ તિત્થમિણ દેસિય જેણ ॥ ૩૧ ॥”

કેમરસચય ચઉ-અટ્ટપત્ત-સોલસદલ તિપાગાર ।

ગણિવિજ્ઞાપદમપય તત્થ સમોસરણવિગ્ગાસો ॥ ૩૨ ॥

જો આરાહિડમિચ્છે દેવ ધર્મ્મ ચ તત્તચિંતાણ ।

તસ્સેમો ઉવણ્ણો મમ્મત્તજુજાહ્ણે સિટ્ઠો ॥ ૩૩ ॥

કયકિંચો વિ નમમ્મ તિત્થયરો કેન્તે સમુપ્પણે ।

જેણે(સ)ય મઓ ઇત્તો પરમ સરણ જણ નત્થિ ॥ ૩૪ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ સવ્યસ્મ વિ પયયણસ્સ જણસ્સ ય ।

સુયસતીદેવયાણ પયયણદેવાણ સચ્વેસિ ॥ ૨૯ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ દ્વદાદિસાહિવજુહુત્તનામાણ ।

ધ્વણયાદ્વાસત્રતાણ લોગપાલાણ પચ્ચહ ॥ ૩૦ ॥

“ૐ નમોત્યુ ભયવઓ મહદ્મહાવીરવદ્ધમાણસામિસ્સ ।

ભગ્ગજલહિતારણમહ તિત્થમિણ દેસિય જેણ ॥ ૩૧ ॥”

[રૂપરત્ની મન્નાક્કર ગર્ભિત ગાયાઓમા ચાર પ્રકારનો ધર્મ, ધર્મતીર્થ, પ્રયચન, ક્ષુતદેવતા, શાંતિદેવતા, પ્રયચનદેવતા, દ્વદાદિ દિક્ષાલો, લોગપાલો અને આ ધર્મતીર્થના ઉપદેશક શ્રીવર્ધમાન-20 સ્વામીને નમસ્કાર છે ।]

ધર્મે કેસરાના સમૂહ યુગ (કર્ણિકા સહિત) પછી અનુક્રમે ચાર-આઠ અને સોઠ પગ યુક્ત, ઘ્રણ પ્રાકારપાત્રુ કમલ ચિંતયતુ, તેમા (યથે) ગણિવિગ્ગાના પ્રથમપદ અને સમયસરણની સ્થાપના કરવી ॥ ૩૨ ॥

જે સમ્યક્ત્વનો અનુયાયી (સમ્યક્ત્વી) તત્ત્વચિંતાપૂર્વક દેવ અને ધર્મનું આરાધન કરવા ઇચ્છે છે, તેના માટે આ વપ્તેશ બહો છે ॥ ૩૩ ॥

કૃતકૃત્ય એના શ્રીતીર્થકર ભગવત વેગલક્ષણ ઉત્પન્ન થયા પછી પણ જે કારણથી (આ ધર્મ) તીર્થને નમસ્કાર કરે છે (તે કારણથી) આ તીર્થ માન્ય છે, (પૂજ્ય છે), એનાથી ઉત્તમ થીનું શરણ જગતમા નથી ॥ ૩૪ ॥

- વિહિધારણા-સમાહી-મંડલ-મુદ્રાસર્ણં ચ ઇયસ્સ ।
 જો નાહિ તસ્સ જણ મ ઠાઈ સંવટ્ટુમુહો તસ્સ ॥ ૩૫ ॥
 અસઈ-કુસીલ-નિહ્વ-ગબ્ભપરિસ્સાવિ-ગુરુવહ્ણહત્થે ।
 પરદારિયપાઉત્તે સિજ્ઞાસંથારસંઘટ્ટે ॥ ૩૬ ॥
 5 ઇણસિં પંચમહાપાવકમ્મકારીણ સંગમં દૂરં ।
 વજ્ઞિતુ ઘાયમંતં સવ્વભયપણાસણં કુણઈ ॥ ૩૭ ॥
 પજ્ઞરઈ ચંદકંતીં અમયં કલસો સુ(મુ)હેણ પલ્હ(સ)ત્થો ।
 ઝચ્છવસન્હાઓ (?) તેણાહં જાવ પિચ્છામિ ॥ ૩૮ ॥
 10 સ્ત્રીસમુદ્દે ધવલં જોયણપરિમંડલં મહાપડમં ।
 આરુઢો તત્થાહં ગુરુવણસપ્પભાવેણ ॥ ૩૯ ॥
 અટ્ટમહારિક્કીઓ હિરિ-સિરિ-લચ્છિ-કંતિ-બુદ્ધીઓ ।
 જય-વિજયા ય જયંતી વિઅરઈ અપરાજિયા વિ તર્હિં ॥ ૪૦ ॥
 જ્ઞાણમિ મહાઈસયં સવ્વભયપણાસણં મહામંતં ।
 પસમાહાણ સુ(મુ)હો પડમાસણ-જોગમુદ્રાણ ॥ ૪૧ ॥
 15 “ૐ નમોત્થુ ભયવઓ સપ્પરિવારાણ ભુવણનાહાણ ।
 જેસિં સંથવણેણં ધમ્મજ્ઞાણં થિરં હોઈ ॥ ૪૨ ॥”

- જે આ (વિદ્યા)નાં વિધિ, ધારણા, સમાધિ, મળ્ડલ, મુદ્રા અને આસનને જાણે છે તેના
 મુખને બંદ કરનાર (તેને વાદાદિમાં પરાજિત કરનાર) આ જગતમાં કોઈ રહેતો નથી (?) ॥ ૩૫ ॥
 અનેકવાર કુશીલસેવી, નિહ્વ, ગર્ભપાત કરનાર, સ્વહસ્તે ગુરુજનનો વધ કરનાર અને
 20 પરદારાણ વાપરેલ શય્યા સંથારાદિનો સંઘટ્ટ કરનાર (પરદારાસેવી ?) — ॥ ૩૬ ॥
 આ પાંચ મહાપાપકર્મ કરનારાઓના સમાગમને દૂરથી વર્જીને ધ્યાન કરાતી આ વિદ્યા
 સર્વ ભયનો નાશ કરે છે ॥ ૩૭ ॥
 આ ધ્યાનના પ્રભાવથી હું જેમાંથી ચંદ્ર જેવી કાન્તિવાળું અમૃત ધારી રહું છે, એવા પ્રશસ્ત
 કલ્પને જોડું છું (?) ॥ ૩૮ ॥
 25 પછી, સ્ત્રીસમુદ્રમાં એક યોજનના ઘેરાવાવાળું એક શ્વેત મહાપદ્મ હું જોડું છું અને તેની ઉપર
 શ્રીસદ્ગુરુના ઉપદેશના પ્રભાવથી હું આરુઢ થયો છું (એમ ચિંતવું છું) ॥ ૩૯ ॥
 ત્યાં હ્રી, શ્રી, લક્ષ્મી, કાન્તિ, બુદ્ધિ, જયા, વિજયા, જયંતી અને અપરાજિતા દેવીઓ (મને)
 અષ્ટ મહાઋદ્ધિઓને આપે છે (એ પ્રમાણે જોડું છું.) ॥ ૪૦ ॥
 ત્યાં પ્રશમના આધાન (પ્રાપ્તિ)ના સુખવાળો હું મહા અતિશયવાળા અને સર્વ ભયોનો નાશ
 30 કરનારા મહામંત્રણું પદ્માસન અને યોગમુદ્રાણ ધ્યાન કરું છું ॥ ૪૧ ॥
 (તે મન્ત્રાક્ષરો નીચે મુજબ છે:—)
 “ૐ નમોત્થુ ભયવઓ સપ્પરિવારાણ ભુવણનાહાણ ।
 જેસિ સંથવણેણં ધમ્મજ્ઞાણં થિરં હોઈ ॥ ૪૨ ॥”
 [અહીં પરિવાર સહિત ભુવનના નાંથો (?) ને નમસ્કાર છે, જેઓના સ્તવનથી ધર્મધ્યાન
 35 સ્થિર થાય છે]

ધમ્મજ્ઞાણમ્મિ નિરતરેગચિત્તપ્પત્તજોગાણ ।
 મવિયાણ સયા દેહે દેવા સનિજ્ઞય દિતિ ॥ ૪૩ ॥
 પુત્થયકમલવિહત્થા સુયદેવી અક્કસુત્તવરહારા ।
 કણયકમલકુસુમ સતિરૂરી દેવયા મળહ ॥ ૪૪ ॥
 વિસ મત્થ ચોર રાહલ-ગહ-ભૂયમય ચ તુજ્ઞ દેહમ્મિ । 5
 જમ્મસણ વિ ન હોહી એસા રક્ષા ક્કયમ્હેહિ ॥ ૪૫ ॥
 અસમાહાણ દેહે જાયહ થેપ પિ જેણ કેળાવિ ।
 ત ન કયાઈ હોહી મત્થરો એસ અન્નો ત્તિ ॥ ૪૬ ॥
 પાણહિ રક્ષપાલો ક્કણકમયકો હુઆસણો જાણૂ ।
 ઊર-નાહિ-હિઅયપહી દો પાયા (હત્થા) પામમ્હસીસ ॥ ૪૭ ॥ 10
 ધણપાલો જયપાલો અચ્છુત્તા મયવર્હ ય મ્હરુદ્ધા ।
 દેવા હરિણિ (ળ) ગમેસી મ્હધરો રક્ષણ સયય ॥ ૪૮ ॥
 'હૈં ઑં ટ્રૌં ણૌં ઑં હૈં હૌં શ્રૌં ક્ષિપ હૈં સ્વાહા ।'
 મતમવાગરણપય વિજાણ એત્તકોડીણ ॥ ૪૯ ॥
 એણહિ અક્કરોહિ અન્નુએહિ મત વિજાણ । 15
 જ જ ધરહ ત ત [ચિત્તે ?] સાહહ ધુવ પુરિસો ॥ ૫૦ ॥

અર્મધ્યાનમા નિરતર, એકચિત્તે જેમના યોગો પ્રવૃત્ત થયા છે, તે મન્યાત્માઓના શરીરમા સદાકાલ દેવો માનિષ્ય કરે છે ॥ ૪૩ ॥

જેના હાથમા પુસ્તક અને કમલ છે, જે અક્કસુત્ર (માઝા) અને શ્રેષ્ઠ હારને ધારણ કરે છે તે શુભદેવી અને જે કનકતુ કમળટલુ અને પુષ્પ ધારણ કરે છે તે શાન્તિ (કરી) દેવતા કહે છે — ॥ ૪૪ ॥ 20
 'અમે તારા શરીરમા આ રક્ષા કરી છે તેથી સૈંકડો જન્મમા પણ તારા શરીરમા વિપ, શત્રુ, ચોર, રાજા, વ્રહ અને મૂતનો મય નહીં વાય' ॥ ૪૫ ॥

જો કોઈ પણ વિરોધી સાધકના દેહમા અલ્પ પણ અસમાધિ (પીડા) ઉત્પન્ન કરવાના પ્રયત્ન કરે તો પણ સાધકને અસમાધિ વાય નહીં, કારણકે આ મત્રધર સાધક કોઈ વિલક્ષણ (શ્રેષ્ઠ) છે (?) ॥ ૪૬ ॥ 25

પગોની કનકમુગના ચિઠ્ઠાગાળો રક્ષાપાલ, જાનુઓની અમિદેયતા અને ઝાતી નાભિ, હૃદય, બે હાથ, બે પદરા, મુઠ અને મસત્તની અનુક્રમે ધનપાલ (કુરેર), જયપાલ (?), અચ્છુત્તા, માવતી કેરોટ્ટા, હરિણગમેપી અને રૂઢ સતત રમ્યા કરે છે ॥ ૪૭-૪૮ ॥

'હૈં ઑં ટ્રૌં ણૌં ઑં હૈં હૌં શ્રૌં ક્ષિપ હૈં સ્વાહા'—આને (આ મત્રને) કરોડો વિદ્યાઓનું અધ્યાકરણ (જેની વ્યાખ્યા ન થઈ શકે એવું) પદ માનેલું છે (અર્થાત્ આમા કરોડો વિદ્યાઓ 30 રહેલી છે) ॥ ૪૯ ॥ (?)

મત્રવિદ્યાઓના આ અદ્ભુત અશ્વરોયી પુરુષ ચિત્તમા જે જે (રૂઢા) ધારણ કરે છે તે તે મર્ચ નિશ્ચયે નિદ્ધ કરે છે ॥ ૫૦ ॥

૧ આ જ્ઞતાઓને તે ત મ્મામાં ન્યામ કરવાના હોય એમ જાણે છે પ્રત્યુત્પન્ન વાણના સ્થાનોની ન દવા અને સંવાદોને મેઢ મટા નથી 'જાગમયકો' નો અર્થ અને 'પહી' નો અર્થ વેળનો નથી

૨ જેનું મહત્ત્વ ગાંધી ન બાવી ગઠ એવું

૫ એસા વિજ્ઞા કજ્જપ્પસાહણકરી તહ વસીકરણં ।
 થંભણ-મોહણ-જોહણ-ઉચ્ચાટણ-મારણાઈઅં ॥ ૫૧ ॥
 પઢમપણ ઠકારં મંડલવંધમ્મિ સોલસપયાઈં ।
 ૬ ઇક્કિકપરમમંતો ગુરુવણ્ણેણ જો સરહ ॥ ૫૨ ॥
 ઇંદ-મહિંદ સમેણ વિ જોહ્ણહ તસ્સ ન ય મુહં કુવિયં ।
 કિં પુણ માણસમિત્તો જો તક્કલણિ કિંકરો હોહ ॥ ૫૩ ॥
 વજ્ઞિજ્ઞ જુહસિદ્ધી પરલોગવિરોહિણીઓ પાવાઓ ।
 સંતિય-પુટ્ટિયકજ્ઞં મુત્તૂણ ન કિંચિ કાયવ્વં ॥ ૫૪ ॥
 ૧૦ સયલમણોરહસિદ્ધીપુત્તસમાગમફલં ચ નિયમેણ ।
 જો જાણહ ઉવણ્ણં નમંતિ દેવા વિ તં પુરિસં ॥ ૫૫ ॥

[ઇતિ] ગણિવિજ્ઞાણ દ્વિતીયં (પ્રથમં) પદમ્ ॥

આ વિદ્યા કાર્યનું પ્રસાધન કરનારી છે, વળી વશીકરણ, સ્તમ્ભન, મોહન, યોધન, ઉચ્ચાટન અને મારણ આદિ પળ કરે છે ॥ ૫૧ ॥

૧૫ પ્રથમપદ વજ્ઞેની કર્ણિકામાં 'ઠ' કાર અને મળ્ડલવન્ધમાં આ વિદ્યાના સોઝ પદો ચિંત-
 વવા, તે એક એક પદ પરમ મંત્ર છે । ગુરુના ઉપદેશથી જે આવી રીતે સ્મરે છે તે ઇન્દ્ર અને મહેન્દ્ર
 જેવાઓને પણ પોતાના કાર્યમાં જોડી શકે છે, તે વચ્ચે ઇન્દ્રાદિનું મુખ કદીપણ કુપિત થતું
 નથી, (અર્થાત્ તેઓને ક્રોધ ન આવે પરંતુ હર્ષપૂર્વક તેઓ કાર્ય કરે) તો પછી મનુષ્યમાત્રનું
 તો શું કહેવું ? એ તો તત્ક્ષણ તેનો કિંકર બની જાય છે ॥ ૫૨-૫૩ ॥

૨૦ પરલોકની વિરોધી અને પાપરૂપ એવી ક્ષુદ્ર સિદ્ધિઓનો ત્યાગ કરવો જોઈએ । શાંતિક અને
 પૌષ્ટિક કર્મ સિવાય બીજું કર્મ આ વિદ્યાથી કરવું ન જોઈએ ॥ ૫૪ ॥

સકલ મનોરથોની સિદ્ધિ અને પુણ્યનો સમાગમ એ જેનું નિશ્ચિત ફલ છે એવા આ ઉપદેશને જે જાણે છે તે પુરુષને દેવો પણ નમે છે ॥ ૫૫ ॥

પરિચય

૨૫ રાધનપુરના શ્રીલાવણ્યવિજય જૈન જ્ઞાનમંડારમાંથી આ સ્તોત્રની વે હસ્તલિખિત પ્રતિઓ-
 ઢા. નં. ૨૭, પ્રતિ નં. ૧૨૫૭ અને પ્રતિ નં. ૧૨૫૮ મળી હતી । એક પ્રતિ બીજી પ્રતિના
 ઉતારારૂપ હોવાથી તેમાં કોઈ પાઠભેદ મળ્યો નથી ।

નમસ્કારમંત્રનું ધ્યાન કરવા પહેલાં શું કરવાની જરૂર છે એ વિશે આ સ્તોત્ર સારો સ્વાલ
 આપે છે । આમાં નમસ્કારમંત્ર અંગે 'ઉપદેશ' અને 'અભ્યાસ' માટે સ્વાસ ભારપૂર્વક કહેવામાં આવ્યું
 છે અને તેનો મહિમા પણ વતાવવામાં આવ્યો છે, પછી 'ગણિવિદ્યા' નું વર્ણન અને મહિમા વતાવ્યો છે ।

૩૦ સ્વરં જોતાં પ્રત્યેક વિદ્યા અને મંત્ર નમસ્કારપૂર્વક ગણવામાં આવે તો ફલે છે, તેમ આ
 'ગણિવિદ્યા' પણ છે અને તેમ કરવાથી ફલદાયક બને છે । આ સ્તોત્રના કર્તા વિશે માહિતી
 મળતી નથી ।

પંચ-મહા-પરમિટ્ઠિ-સંથયં ॥

તિયસિદ્ધ- નરિંદનમસિયાણ નિદ્દહુઘાય (૬) કમ્માણ ।
 નિઝિયરિડનિઝહાણ નમો નમો જિણવરિંદાણ ॥ ૧ ॥
 તિહુયણસિદ્ધરમ્મિ પય (૭) દ્વિયાણ નિઝ્ઠવિયમલકલ્લાણ ।
 સાસયસુહનિલયાણ નમો નમો સવ્વસિદ્ધાણ ॥ ૨ ॥
 પચવિદ્યાયારસમુદ્ધપારપત્તાણ ગુણમયકાણ ।
 આપરિયાણ ચ તદ્દા નમો નમો નાણસરીણ ॥ ૩ ॥
 સપલસુઓયહિપારગયાણ ઉવણસદાણદક્ષાણ ।
 નિચ્છમુરજ્ઞાયાણ નમો નમો સુવિયમોહાણ ॥ ૪ ॥
 અહ્હુદ્ધરાઢ પચ વિ ધારતિ મહવ્વયાહ જે મુણિણો ।
 તિયલોયપધવાણ નમો નમો સવ્વ-સાહુણ ॥ ૫ ॥
 હ્ય 'પચમહાપરમિટ્ઠિ-સંથય' જે કુણતિ ભાવેણ ।
 પાતિ તે અપાના, અજિયસુહં નિચ્છુહ અદરા ॥ ૬ ॥

અનુવાદ

દેવેન્દ્રો અને નરેન્દ્રોથી નમસ્કાર કરાવેલા, ધાતિકર્મોને ભક્ષા કરનારા અને ઘેરી-સમૂહને જિતનારા શ્રીજિનેશ્વરોને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૧ ॥

ત્રણ લોકના અમ્મભાગ ઉપર રહેલા, કર્મમલરૂપ કલકના અતને પામેલા, શાશ્વત સુખોના સ્થાનરૂપ સર્વ સિદ્ધોને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૨ ॥

પાચ પ્રકારના આચારરૂપી સમુદ્ધના પારને પામેલા, ગુણચત્રરૂપ-(ચત્ર સમાન ઉજ્જ્વલ 20 ગુણવાળા), તથા જ્ઞાનરૂપ સૂર્યથી શોભતા યદા આચાર્યોને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૩ ॥

સમગ્ર શુદ્ધજ્ઞાનરૂપી સમુદ્ધના પારને પામેલા, ઉપદેશ દેવામા ચતુર અને મોદ-અજ્ઞાનનો નાશ કરનારા યદા ઉપાધ્યાયોને નિત્ય નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૪ ॥

અતિ દુર્ધર યદા પાચે મહાવ્રતોને જે મુનિઓ ધારણ કરે છે, તથા ત્રણ લોકના યદુ યદા સર્વ સાધુઓને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો ॥ ૫ ॥

છા 'પચ-મહાપરમિટ્ઠિ-સંથય' ને માત્રપૂર્વક જે મળે છે, તે પાપથી રહિત ધર્મીને અજેય મુગ્ધરાગ્ય મોક્ષને જલ્દી પામે છે ॥ ૬ ॥

પરિચય

આ મોત્ર પ્રાચીન જ્ઞાતિવિત્ત પત્ર ઉપરથી મળી આવ્યું છે । યદા જ્યાં વિશે જાણવામા આવ્યું ત્યાં ।

પંચ પરમિટિ — જય માલા ॥

મણુયનાઈંદસુરધરિયછત્તયા, પંચ-કહ્લાણ-સુખાવલી પત્તયા ।
 દંસણં ણાણ-જ્ઞાણં અણંતં બલં, તે 'જિણા' દિંતુ અમ્હં વરં મંગલં ॥ ૧ ॥
 5 જેહિં જ્ઞાણગિવાણેહિં અદ્ધુયં, જમ્મ-જર-મરણ-ળયરત્તયં દદ્ધુયં ।
 જેહિં પત્તં સિવં સાસયં ઠાણયં, તે મહાં દિંતુ 'સિદ્ધા' વરં ણાણયં ॥ ૨ ॥
 પંચહાચાર-પંચગિસંસાહયા, બારસંગાહસુયજલહિં અવગાહયા ।
 મોક્ખલ્લછી મહંતી મહં તે સયા, 'સૂરિણો' દિંતુ મોક્ખંગયાસંગયા ॥ ૩ ॥
 ઘોરસંસારમીમાડવીકાણણે, તિક્ખવિયરાલણહપાવપંચાણણે ।
 10 ણટ્ટમગ્ગાણ જીવાણ પહદેસયા, વંદિમો તે 'ઉવજ્ઞાય' અમ્હે સયા ॥ ૪ ॥
 ઉગ્ગતવચરણકરણેહિં છીણંગયા, ધમ્મવરજ્ઞાણસુક્ક જ્ઞાણં ગયા ।
 ણિબ્ભરં તવસિરીએ સમાલિંગયા, 'સાહવા (સાહુ)' તે મહા મોક્ખપહમગ્ગયા ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

જેમના ઉપર મનુષ્યો, નાગેન્દ્રો અને દેવતાઓ વડે ત્રણ છત્રો ધારણ કરાયાં છે; જેઓ ગર્ભ, 15 જન્મ, વ્રત, કેવલજ્ઞાન અને મોક્ષ એ પાંચ કલ્યાણનો વડે જગતને સુખશ્રેણી આપે છે; તથા જેઓ અનન્તદર્શન, અનન્તજ્ઞાન, અનન્તધ્યાન અને અનન્તબલને પ્રાપ્ત થયેલા છે તે જિનેન્દ્રો 'અરિહંત ભગવંતો' અમને પરમ મંગલ આપો ॥ ૧ ॥

જેઓએ પોતાના ધ્યાનરૂપી અગ્નિવાણોથી અત્યંત ગર્વિત (દુર્જેય) એવાં જન્મ, જરા તથા મરણરૂપી ત્રણે નગરો બાલી નાખ્યાં છે તથા જેઓએ શાશ્વત મોક્ષસ્થાનને પ્રાપ્ત કર્યું છે તે ઉત્તમ 20 'સિદ્ધ ભગવંતો' અમને કેવલજ્ઞાન આપો ॥ ૨ ॥

દર્શનાચાર, જ્ઞાનાચાર, તપાચાર, વીર્યાચાર અને ચારિત્રાચાર—આ પાંચ પ્રકારના આચાર-રૂપી પંચાગ્નિ તપની સાધના કરનારા, દ્વાદશાંગાદિ શ્રુતસાગરમાં અવગાહન કરનારા અને મોક્ષની અંગતા (કારણતા-સાધનતા) ને પામેલા એવા 'આચાર્ય ભગવંતો' અમને સદા મોક્ષરૂપી મહાલક્ષ્મી આપો ॥ ૩ ॥

25 તીક્ષ્ણ અને વિકરાલ નલ્લવાલો પાપરૂપી સિંહ જેમાં છે એવા ઘોર સંસારરૂપી ભયાનક વ્રનમાં (મિથ્યાત્વ વડે) સુમાર્ગને મૂલી આમતેમ મટકતા જીવોને (મોક્ષમાર્ગરૂપ કલ્યાણકારી) સુમાર્ગ બતાવનારા 'ઉપાધ્યાય ભગવંતો' ને અમે સદા વંદીએ છીએ ॥ ૪ ॥

જેમનું શરીર ઘોર તપશ્ચર્યા વડે ક્ષીણ થયું છે, જેઓ શ્રેષ્ઠ એવા ધર્મધ્યાનમાં તથા શુદ્ધ-ધ્યાનમાં લીન છે, તથા તપરૂપી લક્ષ્મીએ જેમનું ગાઢ આલિંગન કર્યું છે તે 'સાધુ ભગવંતો' અમને 30 મોક્ષમાર્ગમાં પ્રવૃત્ત કરો ॥ ૫ ॥

एएण थोत्तेण जो पंचगुरू वदए, गुरुयससारघणवेछि सो छिंदए ।
 लहइ सो सिद्धसुखाइरमाणण, कुणइ कम्मिघणपुजपज्जालण ॥ ६ ॥
 अरिहा सिद्धादरिया उवझाया साह पचपरमेष्टी ।
 एयाण णमुकारो, भवे भवे मम सुह दितु ॥ ७ ॥

આ સ્તોત્રવડે જે પચ-પરમેષ્ઠીઓને ઘડન કરે છે તે વિસ્તૃત સસારની ગહન વેલડીને કાપે છે, તથા સિદ્ધસુખાદિ ઉત્તમ મન્માનને પામે છે અને કર્મભૂતી ઇધનના સમૂહને ઘાબી નાસે છે ॥ ૬ ॥

અરિહતો, સિદ્ધો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ એ પાચ પરમેષ્ઠી (ઉત્કૃષ્ટ પદ્મા સ્થિત) છે । આ (પાચ પરમેષ્ઠીઓને) કરેલો નમસ્કાર મને મનોમનમા કલ્યાણ આપો ॥ ૭ ॥

પરિચય

આ સ્તોત્ર ‘પૂજનરત્નાકર’ પ્રકાશક-જૈન સિદ્ધાન્ત ત્રયમાલા, દેહલી, (પુષ્પ ૩) ના ૧૦ પૃષ્ઠ ૭૮ ઉપરથી લેવામા આવ્યુ છે । તેમા પચ પરમેષ્ઠીના ગુણો વતાવવામા આવ્યા છે । આ સ્તોત્રના કર્તા વિશે જાણના મળ્યુ નથી, પણ કોઈ દિગવર જૈનાચાર્યની રચના જણાય છે ।

નવકારલહુકુલકં ॥

- 5 અગેગજમ્મંતરસંચિઆણં, દુહાણ સારીરય-માણસાણં ।
 કત્તો હિ ભવ્વાણ હવિજ્ઞ નાસો, ન જાવ પત્તો નવકારમંતો ॥ ૧ ॥
 મંતાણ મંતો પરમો ઇમુત્તિ, ધેયાણ ધેયં પરમં ઇમુત્તિ ।
 તત્તાણ તત્તં પરમં પવિત્તં, સંસારસત્તાણ દુહાહયાણં ॥ ૨ ॥
 નામાઈ મંગલાણં પઢમં ચિય મંગલં નમુકારો ।
 અવણેઈ વાહિ-તકર-જલણાઈ ભયાઈં સવ્વાઈં ॥ ૩ ॥
 10 હરઈ દુહં કુણઈ સુહં જણઈ જસં સોસણ ભવસમુદં ।
 ઇહલોઅ-પારલોઈઅસુહાણ મૂલં નમુકારો ॥ ૪ ॥
 અદ્દેવ ય અદ્દસયા, અદ્દસહસ્સં ચ અદ્દ કોહીઓ ।
 જો ગુણઈ ભત્તિજુત્તો, સો તઈયભવે લહઈ મુક્કલં ॥ ૫ ॥
 મો અણ્ણસમણ સયણે વિબોહણપવેસણે અ ભયવસણે ।
 પંચનમુકારો ચલ્લ સમરિજ્ઞઈ સવ્વકજ્ઞેસુ ॥ ૬ ॥
 15 નવકારઈકઅક્કલ પાવં ફેહેઈ સત્તઅયરાણં ।
 પણ્ણાસં ચ પણ્ણં, સાગરપણસય સમગ્ગેણ ॥ ૭ ॥

અનુવાદ

- 20 ભવ્ય મનુષ્યોએ જ્યાં સુધી નવકારમંત્રને પ્રાપ્ત કર્યો નથી ત્યાં સુધી અનેક જન્મોમાં એકઠાં કરેલાં તેમનાં શારીરિક અને માનસિક દુઃખોનો નાશ શી રીતે થાય ? ॥ ૧ ॥
 દુઃખોથી આઘાત પામેલા સંસારી મનુષ્યોને માટે આ (નવકાર મંત્ર) મંત્રોમાં પરમમંત્ર છે, ધ્યાન કરવા યોગ્યમાં આ પરમધ્યેય છે અને તત્ત્વોમાં પરમપવિત્ર તત્ત્વ છે ॥ ૨ ॥
 નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ મંગલોમાં આ નમસ્કાર પ્રથમ મંગલ છે; કેમકે તે રોગ, ચોર અને અગ્નિ વગેરે વધા મર્યાદા દૂર કરે છે ॥ ૩ ॥
 તે મંત્ર દુઃખ હરે છે, સુખ આપે છે, યશ ઉત્પન્ન કરે છે, સંસારરૂપ સમુદ્રને શોષી લે છે ।
 25 એટલે આલોક અને પરલોકનાં સર્વ સુખોનું મૂલ આ નવકારમંત્ર છે ॥ ૪ ॥
 જે ભક્તિવાળો માનવી આઠ, આઠસો, આઠ હજાર, અગર આઠ કરોડવાર આ મંત્રનો જાપ કરે છે તે ત્રીજે ભવે સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૫ ॥
 જમતાં, સૂતાં, ઝૂઠતાં, (નગર વગેરેમાં) પ્રવેશ કરતાં, ભય આવી પડતાં કે દુઃખમાં-
 યાવત્ વધાં કાર્યોમાં આ પંચ નમસ્કારનું ચરેચર સ્મરણ કરવું જોઈએ ॥ ૬ ॥
 30 નમસ્કારનો એક અક્ષર સાત સાગરોપમનું પાપ નાશ કરે છે, એક પદ વડે પચાસ સાગરોપમ અને સમગ્ર નવકાર વડે પાંચસો સાગરોપમનું પાપ નાશ થાય છે ॥ ૭ ॥

નવકારાઓ અન્નો સારો મતો ન અત્યિ તિઅલોષ ।
તમ્હા ય અણુદિણ ચિય જ્ઞાયવ્વો પરમમત્તીષ ॥ ૮ ॥

નમકારસમો મતો સિતુજયમમો ગિરી ।
વીતરાગસમો દેવો ન ભૂતો ન ભવિસ્સઈ ॥ ૯ ॥

इति नमकारलघुकुलम् ॥

નિહળડ સવ્વમયાઈ અહ સવ્વ હળઈ સમડ વિગ્ઘાઈ ।
સમરિજંતો હિઅષ નવકારો નત્થિ સદેહો ॥ ૧ ॥

ગ્રણ લોકમા નમકારથી સારભૂત (પ્રધાન) અન્ય કોઈ મત્ર નથી, તેથી પ્રતિદિન પરમમત્તિથી તેનું ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૮ ॥

(આ જગતમા) નવકાર જેવો મત્ર, શત્રુજય જેવો ગિરિ અને વીતરાગ જેવા દેવ વીજા કોઈ 10 થયા નથી અને થશે પણ નહીં ॥ ૯ ॥

અતમા—

હૃદયમા ભાવપૂર્વક સ્મરણ કરાતો નમકાર સર્વ મયોનો નાશ કરે છે, સર્વ પાપોનો નાશ કરે છે અને સર્વ વિમ્મોને ક્ષમાવે છે, એમા લેશ પણ સંદેહ નથી ॥ ૧ ॥

પરિચય

15

આ ‘નમસ્કાર લઘુકુલ’ ની એક પાનાની હસ્તલિખિત પ્રતિ શ્રીમુચ્ચાયાઈ જ્ઞાનમંદિર, ઢમોઈના હસ્તલિખિત જ્ઞાનમંદારમાયી મઝી હતી । આ કુલની ગાથાઓ એકકર્ત્વક લાગતી નથી । સમગ્ર આ ગાથાઓનો સમ્રહ છે ।

યઝી આ પ્રતિની સાથે ‘ઘણઘાઈ૦’ પદ્યી શરૂ થતું ૨૮ ગાથાનું જે સ્તોત્ર અગાડ આપ્યું છે તે પણ હતું, તેમા ૯ સ્તોત્રનું ‘શ્રીનયકાર વૃહત્ કુલ’ એવું નામ આપ્યું છે ।

20

[૨૧]

મત્તપરિન્નાસંદબ્ધો ॥

(૧)

- આરાહણાપુરસ્સરમણનહિયઓ વિસુદ્ધલેસાઓ ।
 5 સંસારક્ષયકરણં તં મા મુંચી નમુકારં ॥ ૭૬ ॥ ૩૫૧ ॥
 અરિહંતનમુકારો ઇકોવિ હવિજ્ઞ જો મરણકાલે ।
 સો જિણવરોહિં દિદ્ધો સંસારુચ્છેઅણસમત્થો ॥ ૭૭ ॥ ૩૫૨ ॥
 મિંઠો કિલિદ્વકમ્મો નમો જિણાણંતિસુકયપણિહાણો ।
 કમલદલક્ખો જક્ખો જાઓ ચોરુત્તિ સ્સલિહઓ ॥ ૭૮ ॥ ૩૫૩ ॥
 10 ભાવનમુકારવિવજ્ઞિઆઈં જીવેણ અકયકરણાઈં ।
 ગહિયાણિ અ મુક્કાણિ અ અણંતસો દવ્વલિંગાઈં ॥ ૭૯ ॥ ૩૫૪ ॥
 આરાહણાપડાગાગહણે હત્થો ભવે નમોકારો ।
 તહ સુગમ્મગ્ગમણે રહુવ્વ જીવસ્સ અપ્પહિહો ॥ ૮૦ ॥ ૩૫૫ ॥
 અન્નાણીઽવિ અ ગોવો આરાહિત્તા મઓ નમુકારં ।
 15 ચંપાણ સિદ્ધિસુઓ સુદંસણો વિસ્સુઓ જાઓ ॥ ૮૧ ॥ ૩૫૬ ॥

અનુવાદ

તેથી વિશુદ્ધ લેશ્યાપૂર્વક આરાધનામાં પુરસ્સર (અગ્રેસર, પ્રગતિશીલ) વનીને અને અનન્ય હૃદયવાળો થઈને તું સંસારક્ષયને કરનાર નમસ્કારને મૂકીશ નહીં ॥ ૭૬ ॥

મરણકાલે જો અરિહંતને એક પળ નમસ્કાર થાય તો તે સંસારનો નાશ કરવાને સમર્થ છે
 20 એમ જિનેશ્વરોએ કહેલું છે ॥ ૭૭ ॥

કઠોર કર્મ કરનારો ‘ચોર’ છે તેથી શૂલીથી હણાણો, ‘નમો જિણાણં’ એ પદનું મરણ સમયે સારી રીતે ધ્યાન કરતો મહાવત ‘કમલદલ’ નામે યક્ષ થયો ॥ ૭૮ ॥

ભાવ નમસ્કાર વગરના પોતાના કર્તવ્યની સિદ્ધિ વગરના (નિષ્ફળ) દ્રવ્યલિંગો જીવે અનંતવાર ગ્રહણ કર્યા અને મૂક્યા ॥ ૭૯ ॥

25 જીવને આરાધના-પતાકા ગ્રહણ કરવામાં નમસ્કાર હાથ સમાન છે અને સુગતિરૂપ માર્ગે જવામાં અસ્થલિત રથ સમાન છે ॥ ૮૦ ॥

અજ્ઞાની એવો ગોવાળીઓ પળ નમસ્કારની આરાધના કરીને મરણ પામ્યો, તેથી ચંપાનગરમાં સુદર્શન નામે પ્રસિદ્ધ શ્રેષ્ઠીપુત્ર થયો ॥ ૮૧ ॥

(૨)

એસ્ત પમાવેળં પાલિજતસ્સ સઙ પયત્તેણ ।
 જમ્મંતરેઽવિ જીરા પાવતિ ન દુક્કલ્લદોગચ્ચ ॥ ૧૬૬ ॥ ૪૪૧ ॥
 ચિંતામણી અઽન્વો એઽમપુન્વો અ કપ્પલ્લુત્તિ ।
 એઽ પરમો મતો એઽ પરમામયસરિન્હ ॥ ૧૬૭ ॥ ૪૪૨ ॥
 અહ મળમદિરસુદરપુરતજિણગુણનિરજણુજોઝો ।
 પચ્ચનમુક્કારસમે પાણે પણયો વિસજ્ઞેહ ॥ ૧૬૮ ॥ ૪૪૩ ॥
 પરિણામવિસુદ્ધીએ સોહમ્મે સુરવરો મહિઠ્ઠીઝો ।
 આરાહિઝણ જાયહ મત્તપરિન્હ જહન્ન સો ॥ ૧૬૯ ॥ ૪૪૪ ॥
 ડકોસેણ ગિહત્થો અચ્ચુઅકપ્પમિ જાયએ અમરો ।
 નિવ્વણાસુહ પાવઙ સાહૂ સન્નવ્વસિદ્ધિ વા ॥ ૧૭૦ ॥ ૪૪૫ ॥

અનુગદ

હમેશા આદરપૂર્વક સાધના કરાતા એવા આ નમસ્કારમંત્રના પ્રભાવથી, જીનો અન્ય જન્મોમા પણ દુ રા અને દુર્ભાગ્યને પામતા નથી ॥ ૪૪૧ ॥

આ (મંત્ર) અપૂર્વ ચિંતામણિ છે, અપૂર્વ કલ્પવૃક્ષ છે, પરમ મંત્ર છે અને પરમ અમૃત 18 સમાન છે ॥ ૪૪૨ ॥

શ્રીજિનેશ્વર ભગવતના ગુણોનો નિર્મલ ઉદ્યોત જેના મનોમદિરમા સ્ફુરાયમાન છે, એવો તે ધૈર્યવાન પુરુષ પચ્ચનમસ્કારની સાથે પ્રાણો છોડે છે ॥ ૪૪૩ ॥

જો તે ગૃહસ્થ હોય અને પરિણામની વિશુદ્ધિપૂર્વક ભક્તપરિજ્ઞાની આરાધના કરે, તો તે જગન્યથી સૌધર્મ (પ્રથમ) દેવલોકમા મહર્દિક શ્રેષ્ઠ દેવ થાય છે અને ઉત્કૃષ્ટથી અચ્ચુત કલ્પમા 20 (૧૦ મા દેવલોકમા) દેવ થાય છે । જો તે સાધુ હોય તો જગન્યથી સૌધર્મ દેવલોક અને ઉત્કૃષ્ટથી નિર્વાણસુખ અથવા મર્વાર્થસિદ્ધિ વિમાન પામે છે ॥ ૪૪૪-૪૪૫ ॥

પરિચય

જીવને અનાદિકાલથી આહાર સાથે ગાઢ સંપ્રથ છે । એક ગતિમાથી વીજી ગતિમા ચક્રગતિએ જાય ત્યારે જીવ એક-વે કે ત્રણ સમય આહાર બગર રહે છે, પણ એ કાંઈ મહત્ત્વનું નથી । આહાર 20 ઇટલે સસાર એમ કહેવું હોય તો વહી શકાય । સસારથી છૂટવું હોય તો આહારથી છૂટવું અનિવાર્ય છે । એ કેવી રીતે છૂટાય તેનો સુદર વિધિ ‘ભક્તપરિજ્ઞા’મા સમજાવ્યો છે ।

આ પયન્નાના કર્તા પરમાત્મા શ્રી મહાવીરસ્વામીના શિષ્ય શ્રી વીરભદ્રમુનિ છે । પ્રસ્તુતમા નમસ્કાર સંપત્તિ સદર્ભે તારવી પ્રકટ કરેલ છે ।

પંચસુત્તસંદંભો ॥

જાવજીવં મે ભગવંતો પરમતિલોગનાહા અણુત્તરપુણ્ણસંભારા સ્વીણરાગદોસમોહા
અર્ચિતચિંતામણી ભવજલહિપોયા એગંતસરણા અરિહંતા સરણં ॥

૬ તહા પહીણજરામરણા અવેઅકમ્મકલંકા પ્પણ્ણવાવાહા કેવલનાણદંસણા સિદ્ધિપુર-
નિવાસી નિરુપમસુખસંગયા સવ્વહા કયકિચ્છા સિદ્ધા સરણં ॥

તહા પસંતગંભીરાસયા સાવજ્જજોગવિરયા પંચવિહારજાણગા પરોવયારનિરયા પડમાઈ-
નિદંસણા જ્ઞાણજ્ઞયણસંગયા વિસુજ્જમાણભાવા સાહૂ સરણં ॥

[-‘પંચસુત્ત’-પાવપડિગ્ધાયગુણવીજાહાણસુત્ત (?)—]

10 અનુવાદ

ऐश्वर्यादि ऋद्धिवाळा (भगवंत), त्रणे लोकना (योग-क्षेम करनारा) समर्थ नाथ
(रक्षक), अनुत्तर (उंचामां उंचा तीर्थकरनामकर्म वगैरे) पुण्यना निधान, राग-द्वेष-मोह
जेओना निर्मूल क्षय तथा छे तेवा, अचिन्त्य सुखने विना मागे आपनारा माटे चिंतामणिथी पण
अधिक, संसार-समुद्रने तरवा नौका समान अने एकांते शरण करवा योग्य, एवा अरिहंतोनुं मारे
15 जीवुं (मुक्त न थाउं) त्यांसुधी शरण थाओ ! अरिहंतो मने शरण आपो !

तथा, जेओनां जरा मरण सर्वथा क्षीण थयां छे, कर्मरूपी कलंक जेओने वेदवानां नथी,
सर्व प्रकारनी व्याबाधाओ (पीडाओ-दुःखो) जेमनी नाश पामी छे, संपूर्ण ज्ञान अने दर्शन
जेओने प्रगट थयां छे, जेओ सिद्धिपुर नामना नगरमां (मोक्षमां) रहेला छे, जगतना कोई सुखनी
उपमा जेमां न घटे तेवा अनुपम सुखने जेओ पामेला (भोगवी रखा) छे अने जेओ सर्वथा
20 कृतकृत्य छे (जेओने हवे कई कर्तव्य शेष रह्यु नथी), ते सिद्धोनुं मारे (जावज्जीव) शरण थाओ ।

तथा, प्रज्ञांत अने गंभीर आशय (हृदय) वाळा, सर्व सावद्य (पाप) व्यापारथी निवृत्त
थयेला, पंचविध आचारने (ज्ञानाचारादिने) यथार्थ जाणनारा, परोपकार करवामां रक्त,
पद्म (कमळ) वगैरेनी उपमावाळा, शुभध्यान अने शास्त्राध्ययनमां सतत उद्यमवाळा अने जेओना
भावो उत्तरोत्तर विशुद्ध थया करे छे, तेवा साधुओनुं मारे (जावज्जीव) शरण थाओ ।

25 परिचय

आ सूत्र घणुं જ પ્રાચીન છે । એના કર્તા કોઈ સમર્થ પૂર્વધર મહર્ષિ હોવા જોઈએ । આમાં
પાંચ સૂત્રો આપીને સાધુઓને અત્યંત ઉપયોગી હકીકતોનું વર્ણન કર્યું છે । તેમાંથી આ સંદર્ભ, જે
નમસ્કાર વિષયને ઉપયોગી જણાયો તે તારવીને અર્થ સાથે અહીં પ્રગટ કર્યો છે ।

[૩૧]

અંગવિજ્ઞાપટ્ટણાય-સંદંભો

ળમો અરહંતાળ, ળમો સઞ્ચસિદ્ધાળ, ળમો આયરિયાળ, ળમો ઉવજ્ઞાયાળ, ળમો લોઁ સઞ્ચસાહૂળ, ળમો મહાપુરિસસ્સ મહતિમહાગીરસ્સ સઞ્ચણૂ-સઞ્ચદરિસિસ્સ ।

इमा भूमिकम्मस्स विज्ञा-“इदिआली इंदिआलि माहिंदे मारुदि स्वाहा, ળમો મહા- ૬
પુરિસદિણ્ણાઁ ભગવઈઁ અંગવિજ્ઞાઁ સહસ્સગાગરણાઁ સ્તીરિણિવિરણઉદુબરિણિઁ સહ સર્વજ્ઞાય
સ્વાહા, સર્વજ્ઞાધિગમાય સ્વાહા, સર્વકામાય સ્વાહા, સર્વકર્મસિદ્ધયૈ સ્વાહા ।”

क्षीरवृक्षच्छायाया अष्टमभक्तिर्केन गुणयितव्या, क्षીरेण च पारयितव्यम्, सिद्धिरस्तु ।
ભૂમિકર્મવિદ્યાયા ઉપચારઃ—ચતુર્થભક્તિર્કેન કૃષ્ણચતુર્દશ્યા ગ્રહીતવ્યા, પટ્ટેન સાધયિતવ્યા
અહતવત્થેળ કુસસત્થરે ॥ ૧ ॥ 10

“ળમો અરહતાળ, ળમો સિદ્ધાળ, ળમો આયરિયાળ, ળમો ઉવજ્ઞાયાળ, ળમો લોઁ
સઞ્ચસાહૂળ, ળમો આમોસહિપત્તાળ, ળમો વિપ્પોસહિપત્તાળ, ળમો સઞ્ચોસહિપત્તાળ, ળમો
સંભિન્નસોયાળ, ળમો સ્તીરસ્સગાળ, ળમો મધુસ્સગાળ, ળમો કુટ્ટુડીળ, ળમો પદ્ધુડીળ, ળમો
અક્ષીળ મહાળસાળ, ળમો રિદ્ધિપત્તાળ, ળમો ચડડસપુઞ્વીળ, ળમો ભગવઈઁ મહાપુરિસદિ-
ન્નાઁ અંગવિજ્ઞાઁ સિદ્ધે સિદ્ધાણુમઁ સિદ્ધાસેવિઁ સિદ્ધચારણાણુચિન્ને અમિયવલે મહાસારે 15
મહાવલે અગદુબારધરે સ્વાહા ।” છટ્ટગ્ગહણી, છટ્ટસાધણી, જાપો અટ્ટસય, સિદ્ધા ભવહ ॥ ૨ ॥

અનુવાદ

‘ળમો અરઃ થી ંસઞ્ચદરિસિસ્સ’ સુધીનો એક મત્ર છે । તે પછી ‘इदिआली’ થી ‘स्वाहा’
સુધી ભૂમિકર્મની વિદ્યા છે, તેની વિધિ આ પ્રકારે છે—

क्षीरवृक्षनी (उवराना झाडनी, वडना झाडनी, पीपळना झाडनी के रायणना झाडनी) 20
છાયામા ઘેસીને અટ્ટમનુ તપ કરીને આ વિદ્યાનો જાપ કરવો । તપના અંતે સ્તીરથી પારણુ ફરવું ।
આથી ભૂમિકર્મવિદ્યા સિદ્ધ થાય છે ।

ભૂમિકર્મવિદ્યાનો ઉપચાર—મહ્ણવિધિ એવો છે કે—એક ઉપવાસ કરીને કાઠી ચૌદશના
દિવસે આ વિદ્યાને પ્રહ્ણ કરવી અને છઠ—ઘે ઉપવાસ—કરીને તેની સાધના કરવી । સાધનાકાઠ્ઠમા
યક્ષો અન્વડ (સીન્વા ઝિનાના, દમ્બાદિ દોષ રહિત) વાપરવા, તથા શય્યા માટે ઘાસના સથારાનો 25
ઉપયોગ કરવો ।

‘ળમો અરઃ થી સ્વાહા’ સુધીની વિદ્યા છે । છઠ એટલે ઘે ઉપવાસ કરીને આ વિદ્યા પ્રહ્ણ
કરવી અને છઠ—ઘે ઉપવાસ કરીને તેની સાધના કરવી અને એકસો ને આઠવાર તેનો જાપ કરતા આ
વિદ્યા સધાય છે ।

“ળમો અરહંતાણં, ળમો સિદ્ધાણં, ળમો મહાપુરિસદિગ્ણાય અંગવિજ્ઞાણ, ળમોક્કાર-
યિત્તા ઇમં મંગલં પડંજહસ્સામિ, સા મે વિજ્ઞા સવ્વત્થ પસિજ્ઞહુ, અત્થસ્સ ય ધમ્મસ્સ
ય કામસ્સ ય ઇસિસસ્સ આદિચ્ચ-ચંદ-ળક્ખત્ત-ગહગણ તારાગણાળ જોગો જોગાણં ળમમ્મિ ય
જં સચ્ચં તં સચ્ચં ઇધં મજ્ઞં ઇધ પઢિરુવે દિસ્સહુ, પુઢવિ-હુદધિ-સલિલ-અગ્ગિ-મારુણ્ણુ ય
5 સવ્વભૂણ્ણુ દેવેણુ જં સચ્ચં તં સચ્ચં ઇધ મજ્ઞ પઢિરુવે દિસ્સહુ ।”

[-અંગવિજ્ઞા- ‘તત્થ પઢમં ગજવંધેણં સંગહણીપહલં, પૃષ્ઠ ૮]

‘ળમો અરહંતાણં..... દિસ્સહુ ।’, એ મંત્ર છે ।

પરિચય

પ્રાકૃત ટેક્સ્ટ સોસાયટી, વનારસ તરફથી તાજેતરમાં એટલે વિ. સં. ૨૦૧૪ માં મુનિરાજ
10 શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજે સંપાદિત કરેલ ‘અંગવિજ્ઞાપદ્વિગ્નય’ નામે ફલાદેશનો મહાકાવ્ય ગ્રંથ પ્રગટ
થયો । તેમાં અનેક વિષયો પરત્વે ફલાદેશ સૂચવ્યા છે । એ જોતાં ભારતીય વાઙ્મયમાં આવો ગ્રંથ
હજી સુધી મળી આવ્યો નથી ।

આ ગ્રંથના કર્તાએ પોતાનું નામ ક્યાંય પણ પ્રગટ કર્યું નથી એટલે તેનો સમય પણ ચોક્કસ થઈ
શક્યો નથી । ભૂમિકાલેખક ડૉ. મોતીચંદે એ ગ્રંથની રચના કુષાળકાલમાં થયાનું અનુમાન કર્યું છે ।

15

આ ગ્રંથમાંથી નમસ્કારવિષયક ત્રણેક મંત્રોનો અહીં સંગ્રહ કર્યો છે ।

[૩૨]

શ્રીમદ્દહરિભદ્રસૂરિરચિત-સંવોધપ્રકરણગ્રન્થાદાચાર્યાદિ-સ્વરૂપસદર્ભ. ॥

સૂરિસ્વરૂપ—

દેસ-કુલ-જાઈ રૂઝી, સઘયણી ધિહજુઓ અણાસસી ।
 અવિકત્થળો અમાઈ, થિરપરિપાડી ગહિયવકો ॥ ૯૪ ॥
 જિયપરિસો જિયનિદો, મજ્જત્યો દેસ-કાલભાગ્ગુ ।
 આસણ્ણલદ્ધપદ્મો, નાળાવિહદેસભાસણ્ણુ ॥ ૯૫ ॥
 પચવિહે આયારે, જુત્તો સુત્તથ તદુમપવિહિજ્ઞ ।
 આહરણહેઉવળયણયણિણો ગાહણાકુસલો ॥ ૯૬ ॥
 સસમય-પરસમયવિજ્ઞ, ગમીરો દિત્તિમ સિસો સોમો ।
 ગુણસયકલિઓ एसो, પવયણઉપસઓ સુગુરુ ॥ ૯૭ ॥
 અટ્ટવિહા ગણિસપય આયારાઈ ચઠ્ઠિવિહિક્કા ।
 ચઠ્ઠા વિળયપવિત્તી, છસીસગુણા ડમે ગુરુણો ॥ ૯૮ ॥

10

આચાર્યનું સ્વરૂપ—

અનુવાદ

આર્ય દેશ, ઉત્તમ કુલ અને ઉત્તમ જાતિમા જન્મ પામેલા, સૌન્દર્યવાન, દૃઢસઘયણગાઝ, 15
 ધૃતિમાન (ધૈર્યગ્રત), નિ સ્પૃહી, હિત-મિત ચોલનારા (વિકૃથા ન કરનારા), માયારહિત, સ્થિર-
 પરિપાટીવાળા (પરિચિત પ્રશ્નોને સૂઝ, અર્થ અને તદુભયથી અસ્પ્રલિત રીતે સવા ધારણ કરાનરા),
 આદેય વાક્યવાળા (જેમનું વચન સોને માન્ય હોય એવા), જિતપર્પદ (પર્પદા જીતનાર અર્થાત્
 રાજ્યસભાધિમા પળ ક્ષોભ ન પામનારા), જિતનિદ્ર (નિદ્રાને જીતનાર અર્થાત્ અપ્રમત્ત), મધ્યસ્થ
 (શિષ્યાવિને વિષે સમાન ભાવવાળા), દેશ, કાલ અને ભાવને જાણનારા, અત્યત્ પ્રતિભાશાળી 20
 (શીઘ્રપ્રાપ્ત બુદ્ધિવાળા અર્થાત્ પરાવાદીના ગમે તે પ્રશ્નોને વત્તર શીઘ્રત આપવામા સમર્થ), ભિન્ન
 ભિન્ન દેશોની ભાષાઓને જાણનારા, પાંચ પ્રકારના આચારથી યુક્ત, સૂઝ, અર્થ અને તદુભયને
 જાણનારા (ઉત્તર્ગ અને અપવાદને નિપુણ રીતે કહેનારા), દૃઢાતો, હેતુઓ, ઉપનયો, નવો ધગેરેની
 નિરુપણામા નિપુણ, પ્રાહણમા (અર્થાત્ ગિણ્યોને સૂઝાદિ ગ્રહણ કરાવવામા) કુશલ, સ્વ-સિદ્ધાત
 અને પર-સિદ્ધાતમા નિષ્ણાત, ગંભીર (લેવને સહન કરનારા), દીપ્તિમાન (ઝીજાઓથી અપરાજિત- 25
 અઘૃપ્ય), શિવ (મોક્ષના હેતુ હોવાથી અથવા તેઓ જે પ્રદેશમા રહે તે પ્રદેશમા મારિ ધગેરે રોનો
 શાત થઈ જતા હોવાથી મગલમૂત), સૌમ્ય (સર્વ લોકોના નયન અને મનને પ્રિય) અને વિનયાદિ
 સંકલ્હો ગુણોથી યુક્ત એવા આચાર્ય ભગવાન જિવનચરના ઉપદેશક હોય છે । (તાત્પર્ય કે ઉપર્યુક્ત
 ગુણોથી યુક્ત એવા આચાર્ય જ ઉપદેશને માટે યોગ્ય હોય છે ।) ॥ ૯૪-૯૭ ॥

આઠ પ્રકારની ગણિસપદા છે । તે દરેકના આચારાદિ ચાર ચાર પ્રકાર છે । વિનયપ્રવૃત્તિ 30
 ચાર પ્રકારે છે । આ આચાર્યના ૩૬ ગુણો છે । (૩૨ પ્રકારની ગણિસપદા + ૪ પ્રકારની
 પ્રવૃત્તિ = ૩૬ ગુણ*) ॥ ૯૮ ॥

* ૧ આચાર ૨ શ્રુત ૩ શરીર ૪ વચન ૫ વાચના ૬ મતિ ૭ પ્રયોગમતિ અને ૮ સપ્રહપરિજ્ઞા—એમ આઠ
 પ્રકારની ગણિસપદા છે આ આઠ ગણિસપદાઓના આચાર આદિ ૩૨ મેદો છે વિશેષ જાણવા માટે જુઓ —
 શ્રીજિનમદ્ર ક્ષમાશ્રમગણિરચિત 'જિતમત્તપસૂ'નું સ્તોત્રમાધ્ય, ગાથા ૧૬૦ થી ૨૦૬ વિનય પ્રતિપત્તિ ૪ પ્રકારે
 છે — ૧ આચારવિનય ૨ શ્રુતવિનય ૩ વિશેષગણિવિનય અને ૪ દોષનિષાતવિનય વિશેષ માટે જુઓ — 'જિતકલ્પસૂત્ર,
 સ્તોત્રમાધ્ય', ગાથા ૨૧૩ થી ૨૪૦ ઋષરના ૩૬ સ્થાનોનું વર્ણન જિતકલ્પમાધ્યમાં મુદ્ર રીતે આપવામાં આવ્યું છે ।

સૂરેરહંતસ્વરૂપત્વમ્—

- સો ભાવસૂરિ તિત્થયરતુલ્લો જો જિણમયં પયાસેહ ।
 જિણમયમઙ્કમંતો, સો કાઠરિસો ન સપ્પુરિસો ॥ ૧૪૭ ॥
 હિંહિં નો ભિક્ખવાણ, તિત્થયરો તિત્થભાવસંપત્તો ।
 ૬ તહિં જાહ ન ભિક્ખહટ્ઠા, સૂરી વત્થાસણાઈણં ॥ ૧૪૮ ॥
 જં સમણ જાવહ્યં પવયણસારં લહેહ તં સવ્વં ।
 અરિહમિવ તહાવાઈ સુદ્ધં નિસ્સંસઓ સવ્વં ॥ ૧૪૯ ॥
 જહ અરિહા ઓસરણે, પરિસાહમજ્ઝાદ્ધિઓ પઠમજામે ।
 વક્ખાણહ સો અણ્ણં, સૂરી વિ તહા ન અન્નત્થ ॥ ૧૫૦ ॥
 ૧૦ જહ તિત્થગરસ્સાણા, અલંઘણિજ્ઞા તહા ય સૂરીણં ।
 ન ય મંડલિણ મુંજહ, તિત્થયરો તહા ય આયરિઓ ॥ ૧૫૧ ॥
 સવ્વેસિં પૂયણિજ્ઞો, તિત્થયરો જહા તહા ય આયરિઓ ।
 પરિસહવગ્ગે અમ્મીઓ, જિણુ વ્વ સૂરી વિ ધમ્મકણ ॥ ૧૫૨ ॥

આચાર્યનું અરિહંતસ્વરૂપ—

- ૧૫ જે શ્રી જિનેશ્વર પ્રમુખા ધર્મને પ્રકાશિત કરે છે તે ભાવઆચાર્યને શ્રી તીર્થંકર તુલ્ય કહ્યા છે; પરંતુ જે શ્રી જિનમતનું ઉલ્લંઘન કરે છે તે કાપુરુષ (કાયર પુરુષ—પામર) છે, સત્પુરુષ નથી ॥ ૧૪૭ ॥

તીર્થભાવને પ્રાપ્ત થયેલ એવા શ્રી તીર્થંકર ભગવંત મિશ્કાર્થે જતા નથી તેમ આચાર્ય પળ વચ્ચે, અશન આદિની ભિક્ષા માટે જતા નથી ॥ ૧૪૮ ॥

- ૨૦ સિદ્ધાન્તને વિશે જેટલો (અથવા જે કાલે જેટલો સિદ્ધાન્તનો) સાર વર્તે છે તેટલો સર્વ સાર પ્રાપ્ત કરી શ્રી અરિહંત ભગવંતની જેમ આચાર્ય સર્વશુદ્ધ સિદ્ધાંતના રહસ્યને નિઃસંશયપણે યથાર્થ રીતે સમજાવે છે ॥ ૧૪૯ ॥

સમવસરણમાં પર્ષદાઓની મધ્યમાં રહેલા શ્રીઅરિહંત ભગવંત જેમ પ્રથમ પ્રહરમાં વ્યાખ્યાન આપે છે તેમ આચાર્ય (ગણધર) પળ તેવી જ રીતે ત્યાં શ્રીઅરિહંતની દેશના પછી વ્યાખ્યાન આપે છે, પળ વીજે સ્થાને નહિ ॥ ૧૫૦ ॥

જેમ તીર્થંકરની આજ્ઞા અલંઘનીય છે તેમ આચાર્યની આજ્ઞા પળ અલંઘનીય છે । જેમ શ્રી તીર્થંકર ભગવંત માંડલીમાં ભોજન કરતા નથી તેમ આચાર્ય ભગવંત પળ માંડલીમાં ભોજન કરતા નથી ॥ ૧૫૧ ॥

- જેમ શ્રીતીર્થંકર ભગવંત સર્વને પૂજ્ય છે તેમ આચાર્ય ભગવંત પળ સર્વને પૂજ્ય છે ।
 ૩૦ તેમજ પરીપહના સમૂહમાં ધર્મ માટે જેમ શ્રીતીર્થંકર ભગવંત નિર્ભય છે તેમ આચાર્ય ભગવંત પળ નિર્ભય છે ॥ ૧૫૨ ॥

ચિંતિ ન લોગકજ, વિકલ્પ કુણઢ નેવ સલાપ ।
 ડકો ચિદ્વઢ ધમ્મજ્ઞાણે નિસ્સગયારત્તો ॥ ૧૫૩ ॥
 એવ તિત્થયરસમ, નવહા સ્ત્રીણ ભાસિય સમણ ।
 તસ્સાણાણ વદ્ધણમુખાપણમિત્થ ધમ્મસ્સ ॥ ૧૫૪ ॥

× × ×

સવ્વોવિ અરિહદેવો, સગુરુ ગુરુ મળઢ નામમિત્તેણ ।
 તેસિં સુદ્ધસરૂપ, પુણ્ણવિહુણા ન પાપતિ ॥ ૧૫૮ ॥

ઉપાધ્યાયસ્વરૂપમ્—

સમ્મત્તનાણસજમજુત્તો સુત્તત્થતદુભયવિહિણૂ ।
 આયરિયઠાણજુગ્ગો, સુત્ત વાણ ઉવજ્ઞાઓ ॥ ૧૮૬ ॥
 થિરસઘયણી જાહિવિસિદ્ધકુલન જિહિદિઓ મદ્દો ।
 નો હીણઅગુવંગો, નીરોગી વાયણાદક્કણો ॥ ૧૮૭ ॥
 ગુરુદત્તપરમમતો, દિક્કણોવદ્ધાપણાપદ્ધાસુ ।
 દક્કણો લક્કણુણેહિં, સજુઓ વાયગો મળિઓ ॥ ૧૮૮ ॥
 થિરકરણા પુણ થેરો, પવિત્તિવાચારિણસુ કજ્જેસુ ।
 જો જત્થ સીયઢ જઈ, સતપ્પલો ત થિર કુણઢ ॥ ૧૮૯ ॥

(શ્રી તીર્થંકર ભગવતની જેમ) આચાર્ય ભગવત પળ લોકનુ કાર્ય ચિંતવતા નથી (અર્થાત્ જનસમુદાયની સામાન્ય પ્રવૃત્તિઓમા નિર્ણયક રસ લેતા નથી) તેમજ વિકલ્પા કે સલાપ (નિર્ણયક વાર્તાલાપ) કરતા નથી । નિ સગપણામા તત્પર એવા આચાર્ય તો ધર્મધ્યાનમા એકાકીપણે હીન રહે છે ॥ ૧૫૩ ॥

એ પ્રમાણે સિદ્ધાન્તમા આચાર્યના નવ કલ્પ તીર્થંકર તુલ્ય કહ્યા છે, એવા આચાર્યની આજ્ઞામા યત્નથી તે અહીં ધર્મની પ્રભાવના (ઉન્નતિ) છે ॥ ૧૫૪ ॥

યદા જ લોકો ‘અરિહત તે દેવ,’ ‘સુગુરુ તે ગુરુ’ (અથવા જૈનમતવર્તી યદા સમુદાયના લોકો અરિહતને દેવ અને પોતાના ગુરુને સુગુરુ) — એમ નામમાત્રથી કહે છે, પણ પુણ્યવિહીન એવા એ જનો તેમનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ જાણી શકતા નથી ॥ ૧૫૮ ॥

ઉપાધ્યાયનુ સ્વરૂપ—

સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન અને ચારિત્રથી શુક્ત, સૂત્ર અર્થ અને તે ઉભયની વિધિને જાણનાર, તેમજ આચાર્યપદને યોગ્ય એના ઉપાધ્યાય સૂત્ર મળે છે અને મળાવે છે ॥ ૧૮૬ ॥

શિર (દૃઢ) સઘયણગાળા, ઉત્તમ જાતિ તેમજ ઉત્તમ કુળગાળા, જિતેન્દ્રિય, મદ્ર, અગોપાગની વિકલ્પતાથી રહિત, નીરોગી, વાચના આપવામા કુશલ, ગુરુ આપેલ પરમમત્રને ધારણ કરનારા, ૩૦ દીક્ષા, યદીદીક્ષા (ઉપસ્થાપના) અને પ્રતિષ્ઠાના કાર્યોમા નિપુણ અને લાચરો ગુણોથી શુક્ત ઉપાધ્યાય કહ્યા છે ॥ ૧૮૭-૧૮૮ ॥

જો કોઈ સાધુ પ્રવર્તકે નિયોજેલા કાર્યોમા વચ્ચાન હોય છતાં સીદાય (અર્થાત્ દુર્બલ મનવાળો ઘને) તો તેને (ઉપાધ્યાય) શિર કરે છે । (આ રીતે સાધુને પોતાના કાર્યોમા) શિર કરતા હોયથી (ઉપાધ્યાય) ‘સ્થવિર’ કહેવાય છે ॥ ૧૮૯ ॥

5

10

15

20

25

30

સમ્મત્ત-નાણ-ચરણાહસુ વત્થાઈસુ તહ વિહારેસુ ।
 સવ્વેસુ સહાયત્તં, કિચ્ચા સંજમથિરો કુણહ્ ॥ ૧૯૦ ॥
 તવ સંજમજોગેસુ, જો જોગો તત્થ તં પવત્તેહ્ ।
 અસુહં ચ નિવત્તેહ્, ગણતત્તિલ્લો પવિત્તીઓ ॥ ૧૯૧ ॥
 સંઘસ્સાવિ પવત્તહ્, આયરિયાઈહિ જુંજિઓ સંતો ।
 વચ્છલ્લપભાવણાહસુ, મહત્તકારી પવિત્તીઓ ॥ ૧૯૨ ॥
 સુપુણ્ણજોગવાહી, કાલગ્ગહણપભિહ્થણુદ્ધાણો ।
 ઉજ્જમહ્ ઉજ્જમાવહ્, જહજુગ્ગં સો ગણી ગચ્છે ॥ ૧૯૩ ॥ इत्यादि ॥

મુનિસ્વરૂપ—

- 10 ગીયત્થા સંવિગ્ગા, નિસ્સલ્લા ચત્તગારવાસંગા ।
 જિણમયઉજ્જોયકરા સમ્મત્તપભાવગા મુણિણો ॥ ૨૨૭ ॥
 ઉસ્સગ્ગમગ્ગનિરયા વીયપયનિસેવિણો વિ કારણઓ ।
 તો પુણ મૂલગુણમ્મિ, ઉત્તરગુણેસુ વિ સહ્ કહ્યા ॥ ૨૨૮ ॥
 પવજ્જં સંપત્તં સુપરિક્ખિલ્લુણ કુલવંતા ।
 15 ગિહિવાસે વિ અસંગા, તે સાહુ ચરિત્તમદ્દકરા ॥ ૨૨૯ ॥ इत्यादि ॥

[૩, અધિકારઃ]

સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન અને ચારિત્રમાં તેમજ વચ્છાદિ વિષયોમાં કે વિહારમાં—એ સર્વમાં સહાય આપીને સંયમમાં સ્થિર કરે તે (‘સ્થવિર’ કહેવાય છે) ॥ ૧૯૦ ॥

- તપ, સંયમ અને યોગમાં જે સાધુ જેને યોગ્ય હોય (એટલે જેવા તપ વગેરેને યોગ્ય હોય) તે
 20 સાધુને તેમાં પ્રવર્તાવે અને અશુભ કાર્યથી નિવારે તે ‘પ્રવર્તક’ ગણતી ચિતાવાઝો (ગચ્છનો હિતચિતક) કહ્યો છે ॥ ૧૯૧ ॥

આચાર્યે વાત્સલ્ય પ્રભાવના વગેરે કાર્યોમાં પ્રવર્તકને નિયુક્ત કર્યે છતે, સંઘને પણ તેવા કાર્યોમાં પ્રવર્તાવે, તે મહત્ત્વનાં કાર્યો કરનાર ‘પ્રવર્તક’ કહેવાય છે ॥ ૧૯૨ ॥

- સંપૂર્ણ યોગોને વહન કરેલા હોય તંથા કાલગ્રહણ વગેરે (યોગના) અનુષ્ઠાનવાઝા હોય અને
 25 પોતે ગચ્છમાં યથાયોગ્ય યોગમાં ઉદ્યમ કરે અને વીજાઓને કરાવે તે ‘ગણી’ કહેવાય છે ॥ ૧૯૩ ॥

મુનિસ્વરૂપ—

મુનિ મહાત્માઓ ગીતાર્થ, સંવિમ્ન, શલ્યવિનાના, ચાર પ્રકારના ગારવથી રહિત, શ્રીજિનમતનો ઉદ્યોત કરનારા અને સમ્યક્ત્વના પ્રભાવક હોય છે ॥ ૨૨૭ ॥

- (વ઱ી મુનિઓ) ઉત્સર્ગમાર્ગમાં નિરત હોય છે, પરંતુ કારણવશાત્ વીજા પદને (એટલે
 30 અપવાદને) સેવનારા હોય તેમાં પણ મૂલગુણને વિષે અને ઉત્તરગુણને વિષે પણ કદાચિત્ એકાદ વાર જ (અપવાદને સેવે છે) ॥ ૨૨૮ ॥

- જેઓ કુલ્લવાન છે, જેઓ ગૃહવાસમાં પણ અસંગ (અનાસક્ત) હતા અને જેઓએ પ્રાપ્ત થયેલ પ્રવ્રજ્યાની સારી રીતે પરીક્ષા કરીને (પ્રવ્રજ્યા માટે પોતાની શક્તિ આદિનો વિચાર કરીને) તેને ગ્રહણ કરી છે, તે સાધુ મહાત્માઓ ચારિત્રને સુંદર રીતે પાઠનારા બને છે । (અથવા વીજો અર્થઃ—
 35 આચાર્યાદિએ સારી રીતે પરીક્ષા કર્યા પછી જેઓ દીક્ષાને પામ્યા છે એવા ..) ॥ ૨૨૯ ॥

પરિચય

આ પ્રસ્રુણના કર્તા યાત્રિનીમહત્તરાસુનુ આચાર્યશિરોમણિ શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ છે । તેમના નામથી સ્ત્રોણ અપરિચિત હોય ? જેન સાહિત્યમા તેમનુ સ્થાન ઘણુ જ ઊંચુ છે ।

પિ સ ની છઠ્ઠી શતાન્દીમા (મતાતરે આઠમી શતાન્દીમા) તેઓ વિચમાન હતા એમ ઇતિહાસજ્ઞ પુરુષો કહે છે । તેમનો જન્મ મેઝાડના ચિત્તોડનગરના એક રાજપુરોહિતને ત્યા થયો હતો અને તેઓ વાલ્ય ૩ કાઢમા જ ન્યાય, વ્યાકરણ વગેરે અનેક વિષયોના પાત્રગત બન્યા હતા ।

તેમણે દીક્ષા કેવી રીતે લીધી વગેરે તેમના ચરિત્રથી જાણી લેતુ । દીક્ષા પછી તેમણે જેન દર્શનનો સર્ગાંગીણ સુદર રીતે અભ્યાસ કર્યો અને તેઓ તેમા નિષ્ણાત બન્યા । તેઓગ્રીની જેન દર્શન પ્રત્યેની શ્રદ્ધા અને વહુમાન કેના ઉચ્ચ પ્રકારના હતા, તે તેમના પ્રયો જ કહી આપે છે । વિધિ પ્રત્યે પણ તેમનો આદરમાન ઉચ્ચ કોટિનો હતો । તેઓની કૃતિઓને જોઈને કેવઝ જન વિદ્વાનો જ મુગ્ધ બને છે એવુ નથી, જેનેતર 10 વિદ્વાનો પણ તે કૃતિઓની મુક્તકઠે પ્રગસા કરે છે । તેઓએ આગમો ઉપર અનેક ટીકાઓ રચી છે અને દર્શન, યોગ, વગેરે વિષયોમા પણ અનેક સ્વતંત્ર પ્રયોનુ સર્જન કર્યું છે ।

જેન સમાજ ઉપર તેમના ઇટલા તથા ઉપકાર છે કે જેનુ વર્ણન જ ન કરી શકાય ।

‘સત્રોપપ્રસ્રુણ’મા દેવતત્ત્વ, ગુરતત્ત્વ (સુગુરુ અને કુગુરુનુ સ્વરૂપ), સમ્પત્ત્વ, શ્રાવકત્ત્વ, મજ્ઞા, લેહયા, ધ્યાન, આલોચના વગેરેનુ સુદર વર્ણન છે । એ પ્રયમાથી આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ સત્રી 15 ઉપયોગી સદર્મ તારત્રીને અનુસાદ સાથે અહીં પ્રગટ કરીએ છીએ ।

પ્રવચનસારોદ્ધાર-તટ્ટીકા-સંદર્ભઃ ॥

મૂલકર્તા-શ્રીનેમિચન્દ્રસૂરિઃ — ટીકાકર્તા-શ્રીસિદ્ધસેનસૂરિઃ ॥

પંચપરમેષ્ઠિમંતે પદે પદે સત્ત સંપદા કમસો ।

5

પઞ્જંતસત્ત[દહ]ક્ષરપરિમાણા અઢમી મણિયા ॥ ૭૯ ॥

ટીકા—તત્ર ‘પંચપરમેષ્ઠી’ ત્યાદિ, પઞ્ચપરમેષ્ઠિમન્ત્રે પદે પદે—વિવક્ષિતાભિવેચયુક્તે ‘નમો અરહંતાણં’ ઇત્યાદિકે, ન પુનઃ સુપ્તિદ્યુક્તે, સત્ત સંપદઃ કર્મશો વિજ્ઞેયાઃ, અઢમી પુનઃ પર્યન્તે સત્ત-દશાક્ષરપ્રમાણા ‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિં પદમં હવઈ મંગલં’ ઇતિ સ્વરૂપા મણિતા ગણધરાદિભિઃ, અન્ય તુ પર્યન્તવર્તિનીસ્તિભઃ સમ્પદ એવ મન્યન્તે, યથા—‘એસો પંચ નમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો’ ઇતિ 10 ષોડશાક્ષરપ્રમાણા ષષ્ઠી સમ્પત્, ‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિં’ ઇત્યષ્ટાક્ષરઘટિના સત્તમી સંપત્, ‘પદમં હવઈ મંગલં’ ઇતિ નવાક્ષરનિષ્પન્ના અઢમી સમ્પત્, યદુક્તમ્—

અંતિમચૂલાઙ્ગિયં સોલસઅઢનવક્ષરજુયં ચેવ ।

જો પઢઈ મત્તિજુત્તો સો પાવઈ સાસયં ઠાણં ॥

ઈતિ, એવમૈર્યાપથિક્યાદિષ્વપિ સમ્પદ્વિપયે યથાયથં મતાન્તરાણિ મતિમદ્વિર્મેન્તવ્યાનીતિ ।

15

અત્ર ચ યદ્યપિ ‘હવઈ-હોઈ’ ઇત્યનયોરર્થ પ્રતિ ન કશ્ચિદ્ વિશેષઃ । ‘હોઈ મગલ’ ઇતિ ચ પાઠે શ્લોકો નાધિકાક્ષરો ભવતિ તથાપિ ‘હવઈ’ ઇત્યેવ પઠિતવ્યમ્, યતો નમસ્કારવલયકાદિપ્રત્યેયુ—

અનુવાદ

પંચપરમેષ્ઠીમંત્રમાં પદે પદે એકેક સંપદા કહેલી છે । એમ સાત સંપદા અને છેછી આઠમી સંપદા સત્તર અક્ષર સંખ્યાની જણાવેલી છે ॥ ૭૯ ॥

20

ટીકા—પરમેષ્ઠીમંત્રમા જણાવેલાં પદો ‘નમો અરિહતાણં’ વગેરેમાં સાત સંપદાઓ ક્રમશઃ વતાવેલી છે । આઠમી સંપદા ‘મંગલાણં ચ સવ્વેસિ પદમં હવઈ મંગલં’—એ સત્તર અક્ષરોની છે, એમ ગણધર ભગવતાદિએ કહેલું છે ।

વીજા કેટલાક છેવટની ત્રણ સંપદાઓ માને છે । જેમ કે—

25

૧. એસો પચનમુક્કારો સવ્વપાવપ્પણાસણો—એ સોલ અક્ષર પ્રમાણની છેછી સંપદા છે ।

૨. મંગલાણં ચ સવ્વેસિ—એ આઠ અક્ષર પ્રમાણની સાતમી સંપદા છે ।

૩. પદમ હવઈ મંગલં—એ નવ અક્ષરોથી ઉત્પન્ન થયેલી આઠમી સંપદા છે । કહ્યું છે કે—

છેછી ત્રણ ચૂલિકામાં અનુક્રમે સોલ, આઠ અને નવ અક્ષરોવાળી સંપદાઓ છે । મક્તિમાન્ જે જીવ તેને મળે છે તે શાશ્વત એવા સ્થાનને—મોક્ષને પામે છે ।

આ પ્રકારે ઈર્યાપથિકી વગેરેમાં પણ સંપદા વિશે બુદ્ધિમાનોએ મતાંતરો જાણી લેવા ।

30

અહીં જો કે ‘હવઈ’ અને ‘હોઈ’ એ વેમા અર્થની દૃષ્ટિએ કોઈપણ મેદ નથી । વળી, ‘હોઈ મગલ’ એ પ્રમાણે પાઠમા શ્લોક અધિક અક્ષરવાળો થતો નથી, (શ્લોકના ચરણના આઠ અક્ષરો બરાબર જલ્લાઈ રહે છે । ‘પદમ હવઈ મંગલં’—એ પાઠમા જેમ નવ અક્ષર થાય છે તેમ ।) છતાં ‘હવઈ’ એ પાઠ જ મળવો જોઈએ; કેમકે ‘નમસ્કારવલયક’ વગેરે પ્રથોમા કહ્યું છે કે—

સમન્તરતાનામુલ્પત્ત્યાનરસ્ય પ્રથમસ્ય કલ્પિતપદાર્ધનર્તનમનરૂપદ્રુમસ્ય વિપવિપધરજાકિનીઢાકિની-
યાવિન્યાદિનિપ્રહનિરપ્રહસ્વભાવસ્ય સરુલજગદ્દશીનરણાકૃષ્ણાદ્યયમિચારિપ્રૌઢપ્રભાવસ્ય ચતુર્દશપૂર્ણા
માનમૃતસ્ય પદ્મપરમેષ્ઠિનમસ્કારસ્ય વ્યાર્યાયા પ્રસ્તુતાયા તથાવિષયયોજનોદેશેન યન્ત્રપદ્માદિનિરચનાયા
પ્રદનાયા યદા દ્વાત્રિંશદલ પદ્માલિર્યતે પ્રતિદલ ચ શ્લોકસમ્બન્ધ્યેર્લક્ષમક્ષર નિવેદયતે તદા નાભૌ
ત્રયલ્લિશક્તમમક્ષરમયસ્ય નિવેંચ અન્યયા નાભિમાગ શૂન્ય ણ સ્યાત્, માત્રયાપિ ચ રીને યન્ત્રપદ્માદૌ 5
તિવેંચમાને મહામન્ત્રે તત્સાધ્યવિશિષ્ટામીષ્ટપરિપૂર્ણફલાનગોષ્ઠેરિતિ 'દ્વચ્ચ' સ્વયમેવ પાઠો યુક્ત । તથા
ચંતત સગાદિપૂર્વાચાર્યકૃતપ્રકરણગ્ચનમ—

અદ્દુમદ્દિ અક્ષરપરિમાણ, જિણસાસણ નરકાર પદાણુ ।

અતિમચ્છલા તિચ્છિ પસિદ્ધા, સોલસ અદ્દુનરક્ષરરિદ્ધા ॥

સ્વાદિ, તનો નાગાભિમાનનર્તન કેનાપિ કૃતમિતિ વિમર્શનીય નિર્મસરિરિતિ । તથા પ્રથમ પદે ૧૦
નાતેત્ર યસ્યા સ્પદિ યાનન્તિ પદાનિ ધ્રંવન્તિ નસ્યા તાનન્તિ છુલ્લેનૈવ જ્ઞાપન્ત ઇતિ ॥

(૫૦ ૧૫ ૧૬)

સર્વ મનરત્નોડી ઉત્પત્તિની ગ્યાનસ્વરૂપ, શ્રેષ્ઠ, ઇચ્છિત પદાર્થોને મિદ્ધ કરવામા અદ્વિતીય કલ્પદ્રુમ
સમાન, વિપ, વિપધર—સર્પ, શાકિની, ઢાકિની, યાકિની આદિનો નિપ્રહ કરવામા સ્વત્ર સ્વભાવગાહા,
મમત્ર નગનતુ વચ્ચીકરણ, આકર્ષણ વગેરે કરવામા અન્યભિચારી પ્રૌઢ પ્રભાવગાહા, ચૌદપૂર્ણાના સારમૃત—૧૫ 15
પંચપરમેષ્ઠીનમસ્કારની પ્રસ્તુત વ્યાર્યાયા ણ પ્રકારનો ('દ્વચ્ચ' પાઠ મળવાનો) ઉદ્દેશ છે । કારણકે
ધરના પમો વગેરેની રચના સમયે વચ્ચીશ દલનુ પદ્મ વનાવવામા આવે છે તેમા પ્રત્યેક દલ-પત્રમા શ્લોક
માઘી એકેક અક્ષર મૂકવામા આવે છે ત્યારે નાભિમા-વધે તેત્રીયમો અક્ષર અવસ્ય મૂકવો જોઈએ, જો એમ
કરવામા ન આવે તો ત્રવલો ભાગ રાલી રહે । યત્રપદ્માદિમા મહામત્રની ણક પળ માત્રા ઓડી મૂકવામાં
આવે તો તેના સાધ્યગ્મ્ય વિશિષ્ટ જે નરૂપ તેના પૂરેપૂરા ફાગની પ્રાપ્તિ થાય નહીં । આથી 'દ્વચ્ચ' ૨ 20
પ્રકારનો જ પાઠ ઉચિત છે । વગી, પૂર્ણાચાર્યે રચેલા પ્રકરણમા આ મત્રધમા જણાયુ છે કે—

અદસટ અક્ષરોતુ જેતુ પરિમાણ છે એવો નરકાર ત્રિનશાસનમા પ્રજાન—મુલ્ય છે । છેડી ત્રણ
તુલ્લિશઓ પ્રમિદ્ધ છે જે અનુક્રમે મોઝ, આઠ અને નવ અક્ષરોથી સપૂદ છે ।

આ પ્રધારે વહેતુ છે । આથી આ યત્રન કોઈ ગર્ભયા નાચી ઊઠતા વહેતુ નથી ણ મક્સર—
અભિમાન રહિત ણ્યા વિદ્વાનોએ વિચારતુ જોઈએ । વગી, પ્રથમ પત્રો જાણતા, જે સપદમા જેટલાં પત્રો થાય 25
છે તે સપદમા તેટલા પદો મુગ્ધપૂરક જાણી ગ્રજાય છે ।

પરિચય

શ્રીનેમિચન્મરિણ 'પ્રત્યચનસારોક્ષર' નામે પ્રવરણપ્રથ તારાં શતાબ્દીમા રચ્યો છે, જેમા
પ્રવરણ તારિયના વિશિષ્ટ પદાર્થોનો સ્મર કર્યો છે । તેના ટપર ચૌત્તમા શતકમા થયેલા શ્રીમદ્વસેન—
ગુરિણ મોટી ટીકા રચી છે ।

30

૪ મપમાર્થી નમસ્કાર તરખી સદર્ભ ટીકા તલિત તાર્કિકને અનુસાર સાથે અર્થ પ્રગટ કર્યો છે ।

આ નરૂર્મા નમસ્કારમાં સ્પદાપો અને 'દોઢ' 'દ્વચ્ચ' પાઠની મીમામ્મા કરી નિર્ગમ આવ્યો છે
અને તેત્રીમ અક્ષરની તુલ્લિશના ધ્યાનના મુદ્દર પ્રતિયા વનારી છે ।

આ તેત્રીમ અક્ષરની ચીત્રા અનેક પ્રયોગી રચના કરી છે ।

સિરિસિઠ્ઠરિસિરૈય 'ચંદકેવલિચરિય' સંદબ્ધો ॥

(૧)

સસિધવલા અરિહંતા, સિદ્ધા વરપમ્મરાગસંકાસા ।
 5 કળગામા આયરિઆ, ઉવજ્ઞાયા પુણ પિયંગુનિહા ॥ ૪૫ ॥
 અંજનમણિપ્પહા તહ, લોએ સવ્વે વિ સાહુણો વિવિહા ।
 10 ઇય પરમેટ્ઠિપયાઈ, પંચ વિ શાઙ્ગઈ વિહિણા ॥ ૪૬ ॥
 એયાણ નમુકારો, પંચહં હોઈ મંગલં પઠમં ।
 15 ઉટ્ટમહોતિરિયમ્મિ વિ, એસુ ચ્ચિય સાસઓ મંતો ॥ ૪૭ ॥
 એરવણિં પંચહિં, પંચહિં ભરહેહિં સંપટિજ્ઞઈ અ ।
 અરૈયઅણાગયકાલે, એસો ચ્ચિય જિણનમુકારો ॥ ૪૮ ॥
 સઠ્ઠિસયં વિજયાણં, પવરાણં જત્થણાજિણધમ્મો ।
 સાસયકાલો વટ્ટઈ, તત્થ વિમો (વિસો) ચેવ નવકારો ॥ ૪૯ ॥
 20 જમ્મિ વાસરે પટિજ્ઞઈ, જેણિહ જીયસ્સ હોઈ ફલરિદ્ધી ।
 25 અવસાણે વિ પટિજ્ઞઈ, જેણ મઓ સમ્મઈ જાઈ ॥ ૫૦ ॥

અનુવાદ

(૧)

(શ્રીચંદ્રકુમારે મુનિ પાસેથી સમ્યક્ત્વ સ્વીકાર્યું તે વખતે મુનિએ નવકાર વિષે જણાવ્યું કે હે રાજન્!—)

20 અરિહંતો ચંદ્રમા જેવા શ્વેતવર્ણવાળા છે, સિદ્ધો શ્રેષ્ઠ પદ્મરાગ જેવા રક્તવર્ણવાળા છે, આચાર્યો સુવર્ણ જેવા (પીળા) વર્ણવાળા છે । વલી, ઉપાધ્યાયો પ્રિયંગુ જેવા (નીલ) વર્ણવાળા છે અને સર્વ ત્રિવિધ સાધુઓ પણ અંજનમણિ જેવા શ્યામ વર્ણવાળા છે । આ પાંચેય પરમેષ્ઠિપદોનું વિધિપૂર્વક ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૪૫-૪૬ ॥

25 એ પંચ-પરમેષ્ઠીને કરેલો નમસ્કાર પ્રથમ મંગલ છે અને ઊર્ધ્વલોક, અધોલોક તથા તિર્યગ્લોકમાં પણ આ જ શાશ્વત મંત્ર છે ॥ ૪૭ ॥

પાંચ ભરત અને પાંચ ઐરાવતમાં ભૂત અને મવિષ્યકાળમાં પણ આ જિન-નમસ્કારનું જ સમ્યક્ પઠન કરાય છે ॥ ૪૮ ॥

પ્રવર એવા એકસો ને સાઠ વિજયો કે જ્યાં જિન ધર્મ અનાદિ કાલથી શાશ્વતરૂપે પ્રવર્તે છે, 30 ર્યાં પણ આ જ નમસ્કાર છે ॥ ૪૯ ॥

30 જન્મદિવસે આ નમસ્કાર-મંત્ર મળાય તો જીવને (આ જન્મમાં) સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે અને મરણ સમયે મળાય તો મૃત જીવ સદ્ગતિમાં જાય છે ॥ ૫૦ ॥

આનર્દિં પિ પઢિજ્ઞ, જેણ ય લઘેઢ આનઢસયાઢ ।
 રિદ્ધીઢ પિ પઢિજ્ઞ, જેણ ય સા હોઢ નિત્થિણ્ણા ॥ ૫૧ ॥^૧
 જહ અહિણા દઢ્ઢાણ, ગારુઢમતો નિસ પળાસેઢ ।
 તહ નવકારો મતો, પાવનિસ નાસઢ અસેસ ॥ ૫૨ ॥
 ફિ એસ કામકુમ્ભો, ફિ વા ચિંતામણીહુય નવકારો ।
 ફિં કપ્પતરુ એસો, ન હુ ન હુ તાણપિ અહિયયરો ॥ ૫૩ ॥^૨
 કામઘઢો દેવમણી, સુરસ્વલ્લો એગજમ્મસુહહેલુ ।
 નવકારો પુળ પવરો, સમ્મપનમ્માણ દાયારો ॥ ૫૪ ॥^૩
 સત્તરિ કોઢાકોઢીસાપરમાણે ઇમમ્મિ મોટ્ઢણીયે ।
 કોઢાકોઢી સેસે, નવકારો * મુહજ્ઞિઓ હોઢ ॥ ૫૫ ॥^૪
 જ ફિપિ પરમતત્ત, પરમપ્પયકારણ ચ જ કિંચિ ।
 તત્થ ઇમો નવકારો, આઢજ્ઞ પરમજોગીહિં ॥ ૫૬ ॥
 પવન-હરિયા ડરિહા (ઐ હીં અર્હ) ઇહ, મતહરીયાણિ સપ્પહાનાણિ ।
 મવ્વેસિં તેસિં મૂલ, ઇકો નવકારવરમતો ॥ ૫૭ ॥

5

10

આપત્તિઓમા પણ ભળાય તો સેકઢો આપત્તિઓથી પાર કતારે છે । સપત્તિમા ભળાય તો 15
 સપત્તિઓનો નિસ્તાર થાય છે ॥ ૫૧ ॥

જેમ સર્પનહે કરડાયેલાના વિપનો ગારુડમત્ર નાશ કરે છે તેમ નવકાર-મત્ર સમગ્ર પાપરૂપી
 વિપનો નાશ કરે છે ॥ ૫૨ ॥

શુ આ (નમસ્કાર) કામકુમ્ભ છે ? અથવા ચિંતામણિ છે ? અથવા તો આ કલ્પતરુ છે ? નહિ,
 નહિ, તેનાથી પણ અધિક ફલ આપનારો છે ॥ ૫૩ ॥²⁰

કેમકે વામઘટ, ચિંતામણિ કે કલ્પવૃક્ષ તો એક જન્મ માટે જ સુખના કારણભૂત છે, પણ
 અત્યુત્તમ નમસ્કાર તો સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનારો છે ॥ ૫૪ ॥

સિત્તેર કોઢાકોઢી સાગરોપમ મોહનીયર્ક્ષમાથી એક કોઢાકોઢી સાગરોપમ કર્મ બાકી રહે ત્યારે
 જીવ આ નમસ્કારને ડન્નુલ્લંઘન છે (નવકારને પામે છે) ॥ ૫૫ ॥

જે કહ્મણ પરમતત્ત છે, જે કહ્મ પણ પરમપદનુ કારણ છે, તે સર્વની આદિમા આ નમસ્કારનુ 25
 ઉત્કૃષ્ટ યોગીઓ વડે ધ્યાન કરાય છે ॥ ૫૬ ॥

પ્રવણ ઐ, હીંકાર હીં તથા અર્હદ્વીજ અહં વગેરે જે પ્રભાવગાળી વીજમત્રો છે તે સર્વેનુ મૂલ
 એક શ્રેષ્ઠ નવકાર-મત્ર છે ॥ ૫૭ ॥

૧ સરવાલો—‘પવનસુધાર ફલ’ ગાથા ૫૬ ૨ સરવાલો—‘પવનસુધાર ફલ’ ગાથા ૮ ૩ સરવાલો—‘પવ
 નસુધાર ફલ’ ગાથા ૯ ૪ સરવાલો—‘પવનસુધાર ફલ’ ગાથા ૧૦ * ‘નવકાર મુહજિ(જી)ઓ હોઈ પ્રત્યન્તરે 130

જો ગુણઃ તત્થ લક્ષણં, પૂણ્ણં વિહીઃ જિણનમુક્કારં ।
 તિત્થયર-નામગુત્તં, સો વંધઃ નત્થિ સંદેહો ॥ ૫૮ ॥^૧
 અદ્દેવય અદ્દસયા, અદ્દસહસ્સં ચ અદ્દકોડીઓ ।
 જો ગુણઃ ભત્તિજુત્તો, સો તદ્દયભવે લહ્હ સિદ્ધિં ॥ ૫૯ ॥
 5 કરઆવત્તિહિં જો, પંચમંગલં સાહુપડિમ (૧૨) સંઘાણ ।
 નવવારા આવત્તઃ, છલંતિ તં નો પિસાયાઈ ॥ ૬૦ ॥
 ન ય તસ્સ કિંચિ પહવઃ, ડાહ્ણિ-વેયાલ-રક્ખ-મારિભયં ।
 નવકારપહાવેણ ય, નાસંતિ અસેસદુરિયાઈ ॥ ૬૧ ॥
 થંમેઃ જલં જલણં, ચિંતિયમિત્તો વિ પંચનમુકારો ।
 10 અરિ-મારિ-ચોર-રાડલ-ઘોરુવસગ્ગં પળાસેઃ ॥ ૬૨ ॥
 અડવિ-ગિરિ-જલહિમજ્જે, ભયં પળાસેઃ ચિંતિઓ ઇસો ।
 રક્ખવઃ ભવિયસયાઈ, માયા જહ પુત્ત મંડાઈ (હિંમંદાઈ) ॥ ૬૩ ॥
 આહિ-જર-વાહિ-ત્તકર-હરિ-કરિ-સંગામ-વિસહરમયાઈ ।
 નાસંતિ તક્ખણેણં, જિણનવકારપ્પહાવેણં ॥ ૬૪ ॥
 15 હિયય ગુહાણ નવકારકેસરી જાણ સંઠિઓ નિચ્ચં ।
 કમ્મઢ્ઢગંઠિ દોઘઢ્ઢઘટ્ટયં તાણ પરિણં ॥ ૬૫ ॥

તેમાં જે (ભવિક) આ જિન-નમસ્કાર-મંત્રનો તીર્થમા લાખ વાર જાપ કરે છે અને વિધિસર પૂજન કરે છે, તે તીર્થકર નામ-ગોત્રકર્મને વાંધે છે તેમાં સંદેહ નથી ॥ ૫૮ ॥

આઠ, આઠસો, આઠ હજાર કે આઠ કરોડવાર જે ભક્તિપૂર્વક (નમસ્કાર-મંત્ર) ગણે છે, તે ત્રીજા 20 ભવમા સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરે છે ॥ ૫૯ ॥

કરાવર્ત (શંખાવર્તાદિ) વડે વાર સંખ્યાથી નવ વાર જે પંચ-મંગલ-નમસ્કારનો જાપ કરે છે, તેને પિશાચ વગેરે વાધા પહોંચાડતા નથી ॥ ૬૦ ॥

અને ડાકિની, વેતાલ, રાક્ષસ કે મરકી વગેરેના ભયો તેને કંઈ પળ કરી શકતા નથી, તથા આ નમસ્કાર-મંત્રના પ્રભાવથી સઘળાં પાપો (અશુભ કર્મો) નાશ પામે છે ॥ ૬૧ ॥

25 આ પંચ-નમસ્કાર ચિંતનમાત્રથી જ જલ અને અગ્નિને થંભાવે છે, તથા શત્રુ, મહામારી, ચોર અને રાજકુલવડે થતા ઘોર ઉપદ્રવનો નાશ કરે છે ॥ ૬૨ ॥

જગલમાં, પર્વત ઉપર કે સમુદ્રની મધ્યમાં આવેલા ભયનો આ નમસ્કાર સ્મરણમાત્રથી નાશ કરે છે અને જેમ માતા પોતાનાં નાનાં વાલ્લકોનું રક્ષણ કરે છે, તેમ નવકાર સેંકડો ભવિકોનું રક્ષણ કરે છે ॥ ૬૩ ॥

30 આ જિન-નમસ્કારના પ્રભાવથી આધિ-માનસિક ચિંતા, જ્વર, અન્ય વ્યાધિ, ચોર, સિંહ, હાથી સંગ્રામ, સર્પ આદિના ભયો તત્કાલ નાશ પામે છે ॥ ૬૪ ॥

જેમની હૃદયરૂપી ગુફામાં નમસ્કારરૂપી કેસરી સિંહ નિરતર વસે છે, તેમના આઠ કર્મની ગ્રંથિઓરૂપ હાથીઓનો સમૂહ નાસી જાય છે ॥ ૬૫ ॥

નમસ્કારહવઃસ્પર, પાપ ફેડેડ સત્તઅયરાણ ।

પન્નાસ ચ પણ, પળમય સાગર મમગેણ ॥ ૬૬ ॥

જે કે રિ ગયા મુક્ક, ગચ્છતિ ય કેડ કમ્મમલમુક્કા ।

તે સવ્વે રિ ય જાણમુ, જિણનપ્પારપ્પહાનેણ ॥ ૬૭ ॥

જિણસાસણસ્મ સારો, ચડદમપુવ્વાણ જો સમુદ્ધારો ।

જસ્સ મળે નપ્પારો, સસારો તસ્મ કિ કુણઃ ? ॥ ૬૮ ॥

પરમેટ્ઠિનમુકારો, પળતીસસ્પરજુઓ સયા પરો ।

एसो य महामतो, तुड्ढो चित्तिपफल देई ॥ ६९ ॥

[શ્રીચન્દ્રકેપલિચરિત્રે દ્વિતીયોડધિકાઃ, પૃષ્ઠ ૨૪]

[પ્રજ્ઞાશક જનવર્મ પ્રસારક સભા, ખાનનગર રિ સ ૧૯૯૩]

(૨)

તથાપિ પ્રાણનાથ ! પ્રાઠ, શ્રુત શ્રીગુલ્વકવ્રત. ।

નમસ્કારમહામન્ત્રમાહાત્મ્યમનધાર્યતામ્ ॥ ૪૭ ॥

शीर्षं कुर्या. शिरस्क च, मुखे मुखपट तथा ।

काये च कञ्च नजमायुध हस्तयोर्द्विदम् ॥ ૪૮ ॥

નમસ્કારનો એક અક્ષર સાત સાગરોપમના પાપને દૂર કરે છે, ૯૫ પદ્યથી પચાસ સાગરોપમનુ પાપ અને મમમ (સપૂર્ણ) નમસ્કારવડે પાચસો સાગરોપમનુ પાપ દૂર થાય છે ॥ ૬૬ ॥

(આજ સુધી) જે જોઈ મોક્ષમા ગયા છે, અને આજે પણ કર્મમલથી રહિત થઈને જે જોઈ મોક્ષમા જાય છે, (તથા મરિચ્યમા જે જોઈ પણ મોક્ષમા જશે,) તે સર્વે આ નિન-નમસ્કારના પ્રમાણથી જ, એમ જાણવું ॥ ૬૭ ॥

જિન-શાસનનો સાર અને ચાંદ ધર્મનો સમુદ્ધાર જો નમસ્કાર જેના મનમા રમે છે, તેને સસાર શુ રૂગી શકે ? ॥ ૬૮ ॥

પાત્રીશ અક્ષરોથી યુક્ત આ પંચ પરમેષ્ઠી નમસ્કાર સદા ઝલ્લુટ મહામાત્ર છે અને (આગમના પંડે) તુદ થયેલો આ નમસ્કાર ઇચ્છિત ફળને આપે છે ॥ ૬૯ ॥

(૨)

તથાપિ હે પ્રાણનાથ ! પૂર્વે શ્રીગુરુ મહારાજના મુખથી સાંભળેલ નમસ્કાર-મહામત્રના મહિમાનુ તમે અવધારણ કરો । (૪૭)

(‘નમો અરિહતાણ’ ૯ પદ્યી) મસ્તક ઉપર શિરસ્થાન ઇટલે લોટાનો ટોપ છે, (‘નમો મિદ્ધાણ’ ૯ પદ્યી) મુખ પર મુખપટ ઇટલે લુકાની છે, (‘નમો આપરિયાણ’ ૯ પદ્યી) શરણ પર વચ્ચે ઇટલે વાતર પહેરેલ છે, (‘નમો ઝગ્ગાયાણ’ ૯ પદ્યી) અને હાથોમા વજ્ર જેવું મનઘૂત 30

પાદયોઃ પાદરક્ષાં ચામીભિઃ પશ્ચપદૈઃ ક્રમાત્ ।
 આત્મરક્ષા વિધાતવ્યા, ચતુશ્ચૂલાપદૈસ્તથા ॥ ૪૯ ॥
 શિલા વજ્રમયી ભૂમૌ, વપ્રો વજ્રમયો વહિઃ ।
 સ્વાતિકાઙ્ગારસંપૂર્ણા, વપ્રોર્દ્રૂવં વજ્રમણ્ડપઃ ॥ ૫૦ ॥
 5 કર્તવ્યા વાહ્યરક્ષેયં, દિનં પ્રતિ નિરન્તરમ્ ।
 સઙ્ગામે સઙ્કટે માર્ગે, રક્ષાં કુર્યા વિશેષતઃ ॥ ૫૧ ॥
 એતન્મન્ત્રાધિરાજસ્ય, પ્રભાવાદ્ યાન્તિ દૂરતઃ ।
 ચૌરારિ-વ્યાલ-વેતાલાદિભયાન્યખિલાન્યપિ ॥ ૫૨ ॥
 નિત્યમસ્માન્ન જાયન્તે, સંપદો હિ પદે પદે ।
 10 તદેતદ્ધ્યાનતો ભદ્રં, વર્તતાં તવ વર્ત્મનિ ॥ ૫૩ ॥

[શ્રીસિદ્ધર્પિરચિત-શ્રીચન્દ્રકેવલિચરિતસ્ય દ્વિતીયાધિકારે સંદર્ભઃ ।]

[પ્રકાશકઃ જૈનધર્મ પ્રસારક સભા, ભાવનગર, વિ. સં. ૧૯૯૩]

હથિયાર છે અને ('નમો લોએ સવ્વસાહૂણ' એ પદથી) પગમા રક્ષા માટેની મોજડીઓ છે; એમ ધારીને ક્રમશઃ આ પાંચે પદોથી આત્મરક્ષા કરવી। અને એ જ પ્રકારે ચાર ચૂલિકાપદોથી—એટલે ('એસો પંચનમુક્કારો' એ પદથી) ભૂમિતલ ઉપર વજ્રમયી શિલા છે, ('સવ્વપાવપ્પણાસણો' એ પદથી) બહાર વજ્રમય કિલ્લો છે, ('મંગલાણં ચ સવ્વેસિં' એ પદથી) અંગારાથી ભરેલી ઝાઈ છે અને ('પદમ હવઈ મગલં' એ પદથી) કિલ્લા ઉપર ઊંચો વજ્રનો મંડપ છે એમ ધારીને પ્રતિદિન નિરતર આ પ્રકારે 'વાહ્યરક્ષા' કરવી। અને યુદ્ધમાં, સંકટ વખતે, માર્ગમાં વિશેષ કરીને રક્ષા કરવી। (૪૮ થી ૫૧)*

આ મન્ત્રાધિરાજના પ્રભાવથી ચોર, શત્રુ, સર્પ, વેતાલ વગેરેથી થતા સર્વ ભયો દૂરથી જ ચાલ્યા 20 જાય છે। (૫૨)

આ મંત્રથી હમેશા પગલે પગલે સંપત્તિઓ પ્રાપ્ત થાય છે; તેથી નમસ્કારના આવા પ્રકારના ધ્યાનથી પ્રયાણમાર્ગમાં તમારું કલ્યાણ થાઓ। (૫૩)

પરિચય

૨5 'ઉપમિતિભવપ્રપચાકથા' નામના વિશાલકાવ્ય કથાગ્રંથના રચના કરનાર અને એવા વીજા અનેક ગ્રંથોના કર્તા તરીકે પ્રસિદ્ધિ પામેલા શ્રીસિદ્ધર્પિગણિએ 'ચંદ્રકેવલિચરિત' નામે ગ્રંથની રચના વિ. સં. ૯૭૪ માં કરી છે। તેમાંથી નમસ્કારવિષયક વે સંદર્ભો, જેમાં પ્રથમ સંદર્ભ પ્રાકૃતમા અને વીજો સંદર્ભ સંસ્કૃતમા છે, તે તારવીને અહીં અનુવાદ સાથે પ્રગટ કર્યા છે।

આ એ જ સિદ્ધર્પિગણિ છે કે જેઓ બૌદ્ધો પાસે તેમના સિદ્ધાંતો મળવા ગયેલા ત્યારે શ્રી 30 હરિભદ્રસૂરિએ રચેલી 'લલિતવિસ્તરાવૃત્તિ'થી પ્રતિબોધ પામીને બૌદ્ધ બનતાં બચી ગયેલા। શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ કરેલા આ ઉપકારનો તેમણે પોતાના ગ્રંથમાં તેમને 'ધર્મબોધકર' કહી માનભરે ઉલ્લેખ કર્યો છે।

સિરિદેવભદ્રસૂરિરૂપકહારયણકોસ'સંદર્ભો ॥

(૧)

કયસમ્મતથિરત્તો, જડ પિ નરો તહ પિ વ઱િય વત્યુ ।
 પચનમોક્કારે ધિય, ભત્તિપરો પાપણ પરમ ॥ ૧ ॥
 અરહંતા સિદ્ધા સુગ્ગિણો ય ઉપજ્ઞાય સાહુણો ચેપ ।
 પરમિટ્ઠિણો હુ એત્તે, ઇયન્નમણ નમોક્કારો ॥ ૨ ॥
 ઇત્તો ધિય ઇયાણ, કીરંતો સાપર નમોક્કારો ।
 એસો સમગ્ગાઠ્ઠણકારણ, જાયડ જિયાણ ॥ ૩ ॥
 એકેક્કમક્કર પિ હુ, પચનમોક્કારસતિય જીવો ।
 ત્તહુ-ત્તહુતર-ત્તહુત્તમ પાપણયથમા લહ્હ ભાવેણ ॥ ૪ ॥
 છરો ઇવ તિમિરભર, પહ્ણઢ ચિંતામણિ વ્વ દોગચ ।
 ચિંતિયમિત્તો ય ઇમો, ભયગ્ગ નાસઢ સમગ્ગ ॥ ૫ ॥

5

10

અનુવાદ

(૧)

15

સમ્યક્ત્વમા સ્થિર વૃત્તિગ્રાહી પુરુષ પણ 'પચ-નમસ્કાર' પ્રત્યે ભક્તિગ્રાહી હોય, તો જ પરમગાઠિત પામે છે ॥ ૧ ॥

અરિહતો, મિદ્ધો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો અને સાધુઓ ૯ પાંચ જ પરમેષ્ઠીઓ છે । એમને નમન કરવું તે નમસ્કાર છે ॥ ૨ ॥

૯ પાંચ પરમેષ્ઠીઓ હોવાના કારણે જ એમને આદર વિનય સહિત કરવામા આવતો ૯ નમસ્કાર 20 જીવોના સમગ્ર કલ્યાણના કારણભૂત બને છે ॥ ૩ ॥

આ પચનમસ્કારનાં એક એક અર્થને પણ જીવ માનવહે ત્યારે જ પામે છે કે ત્યારે ત્તહુ-ત્તહુતર-ત્તહુત્તમ પાપક્ષય થઈ ગયો હોય ॥ ૪ ॥

જેમ સૂર્ય અગ્નિના સમૂહનો નાશ કરે છે, ચિંતામણિ-રત્ન દારિદ્ર્યને દૂર કરે છે તેમ ચિંતયના માત્રથી જ આ નમસ્કાર સર્વ ભયોના સમૂહને સમપ્રપણે નાશ કરે છે ॥ ૫ ॥

તહા હિ—

નામિદ્વદ્ દ્વો તં, દૂમદ્ ન મયાહિવો સુકુદ્ધો વિ ।
 સપ્પો વિ નામિસપ્પદ્, ન વિ ચંપદ્ મત્તપીલ્લુ વિ ॥ ૬ ॥
 સત્તુ વિ તં ન વાહદ્, ન વિરાહદ્ ભૂય-સાહ્ણિગણો વિ ।
 5 ચોરેદ્ તકારો ન વિ, ન કમદ્ તં વારિપૂરો વિ ॥ ૭ ॥
 અહવા કિમિત્તિણ્ણં ? ઇહપરલોણ સ વંછિયં લહદ્ ।
 જસ્સ મણે નવકારો, 'સિરિદેવો' ઇત્થુદાહરણં ॥ ૮ ॥
 [કહારયણકોસો—સામન્નગુણાહિગારો, પૃષ્ઠ-૫૫]

(૨)

10 તા તજ્જુગયસુવલ્લભ, સાહુણા ચંદણં વ મલયાઓ ।
 નંદણવણાઉ કપ્પદુમ્મં, વ જલહીઉ અમયં વ ॥ ૧૩૧ ॥
 પારગયપણીયાઓ, પાવયણાઓ પહાણઓ પરમો ।
 'પંચપરમેદ્ધિમંતો', ઉવદ્ધો ઇદ્ધસિદ્ધિકરો ॥ ૧૩૨ ॥

જેમકે—

15 (જે પુરુષ આદરપૂર્વક અને વિનય-સહિત પંચ-પરમેષ્ઠીઓને નમસ્કાર કરે છે તેને) દાવાનલ સ્પર્શી શકતો નથી, ક્રોધે ભરાયેલો સિંહ પણ તેને ઈજા કરી શકતો નથી, સર્પ પણ તેની પાસે આવી શકતો નથી, મદોન્મત્ત હાથી પણ તેને હાનિ કરી શકતો નથી, શત્રુ પણ તેને પીડા કરી શકતો નથી, ભૂત અને શાકિનીઓનો સમુદાય પણ તેને ડરાવી શકતો નથી, ચોર તેને ઢંટી શકતો નથી અને પાણીનું પૂર પણ તેને ઓળંગી શકતું નથી ॥ ૬-૭ ॥

20 અથવા આટલાથી જ શું ? જેના મનમાં નમસ્કાર છે, તે આ લોક અને પરલોકમાં પોતાનું વાંછિત પામે છે । શ્રીદેવ રાજા અહીં દૃષ્ટાંત છે ॥ ૮ ॥ *

(૨)

ત્યાર પછી એ મુનિરાજે તે(રાજા)ની યોગ્યતા જાણીને મલયપર્વત ઉપરથી ચંદન, નંદનવનમાંથી કલ્પવૃક્ષ અને સમુદ્રમાંથી અમૃતની જેમ શ્રીતીર્થંકર ભગવતે પ્રરૂપેલા ઉત્તમ પ્રવચનમાંથી ઇષ્ટસિદ્ધિ કરનાર
 25 પરમ પંચપરમેષ્ઠિનમસ્કાર-મંત્રને ઉપદેશ્યો ॥ ૧૩૧-૧૩૨ ॥

સમ્મતનિચલત્ત પરમ નરનાહ ! નરારિ કાપચ્ચ ।

ઉચ્છુલ્લપ વ્વ ન ફિરિયા, ઇયપિઉત્તા ફલ દેહ ॥ ૧૩૩ ॥

અન્ન ચ ‘પચ-મગલ-સુયસાધો’ એસ મિઝાણ સમણ ।

પઢમુચારો સત્થાણ, દિવ્વમતાણ પળ્લો વ્વ ॥ ૧૩૪ ॥

એસો ય ઉદ્ધિસિઝઙ્ગ ઝિણમળ્લે નદિવિયરણાપુવ્વ ।

5

તો કીરતુવનાસા પઢમ ચિય પચ એસરા ॥ ૧૩૫ ॥

તો અઢ્ઢ અપિલાઢ્ઢ દિઝઙ્ગ નરનારવાયણા તત્તો ।

તિહિં ઉપ્પાસેહિં તત્તોડ્ડુન્નપણા કીરઢ્ઢ ઇમસ્સ ॥ ૧૩૬ ॥

ઇહ સાહુપ્પે નર અક્કરાઢ્ઢ પચેય હુતિ સિદ્ધપ્પે ।

અરિહતાઢ્ઢપ્પેસુ, પચેય સત્ત સેસેસુ ॥ ૧૩૭ ॥

10

અરિહતાઢ્ઢ પચ નિ, પયાઢ્ઢ ત્રીયાઢ્ઢ પરમમતાણ ।

એયાણુવરિં ચૂલા, ‘એસો પચ’ત્તિ એમાઢ્ઢ ॥ ૧૩૮ ॥

તેત્તીમપ્પરમાણા, ઇમા ય તેત્તીમપ્પયઢ્ઢણપહાણા (?) ।

એય [એમ] સમપ્પઢ્ઢ, ફુઢમપ્પરઅઢ્ઢસઢ્ઢીણ ॥ ૧૩૯ ॥

હે રાજન્ ! તો પણ સમ્યક્ત્વમા નિશ્ચલપણુ ઉત્તમ રીતે ધારણ કરવું જોઈએ । શુદ્ધ સમન્નિત 15
વિમાની ક્રિયા શેરડીની લંબાની માફક ફલ આપતી નથી ॥ ૧૩૩ ॥

ગઢી, દિવ્ય મગ્ગો પ્રણયની જેમ જિનમત શાલ્વોના પ્રથમ ઉદ્ધાર તરીકે ‘પચમગલમહાશ્રુતસ્કધ’
પ્રદર્શન કરાય છે ॥ ૧૩૪ ॥

શ્રીનિમમદિરમા નદિની રચના કરીને, પચપરમેશ્વી નમસ્કારની ઉદ્દેશવિધિ કરી શકાય છે ।
તે માટે ગાંધીના લેનારે પ્રથમ એકીસાથે પાંચ ઉપગાસ કરવાના હોય છે । ત્યાર પછી આઠ આવનિલ 20
ચરવાના હોય છે । આટલું તપ કર્યા પછી નવકારના ગાંધીના આપી શકાય છે । તે પછી ગણ
ઉપગામે નવકારની અનુષ્ઠા કરાય છે ॥ ૧૩૫-૧૩૬ ॥

આ મયમા સાહુપદમા નર અક્ષરો છે અને મિદ્ધપદમા પાંચ જ અક્ષરો છે । ગાંધીના
‘અરિહત’ ગમેરે પદોમા માત્ર માત્ર અક્ષરો છે । જે કોઈ ઉત્તમ મગ્ગો છે તે વધારાની વીંચરપ
આ ‘અરિહત’ ગમેરે પાંચે પદો છે । તે પાંચ પદો ઉપર ‘એસો પચનમુગ્ગો’ ગમેરે ચૂલ્લિ 25
છે ॥ ૧૩૭-૧૩૮ ॥

અને આ ચૂલ્લિના તેત્તીમ અક્ષર પ્રમાણ છે । ૪ પ્રમાણે (ઉપરના પાંચે પદોના પાંચીમ
અક્ષરો સાથે) આ પચપરમેશ્વી નમસ્કાર-મન્ત્ર અટમઠ અન્તરે વડે ત્રિગિર્ધ્વક મન્ત્ર અપાય છે ॥ ૧૩૯ ॥

- 5 एवं पठिओ एसो, विहीए लक्खेण सेय-सुरहीणं ।
 कुसुमाणं पुण जविओ, भव्वेण तदेगचित्तेणं ॥ १४० ॥
 वियरइ भुवणब्भरहियं, तित्थंकर-चक्कि-गणहरपयं पि ।
 जह तह सुलभाणं, पुण का वत्ता सेसवत्थूण ? ॥ १४१ ॥
 अंतोऽरिहंतविन्नास दाहिणावत्त-सिद्धमाईणं ।
 ज्ञाणं व एत्थ किच्चं, निच्चं परमेद्धिमुद्दाए ॥ १४२ ॥
 करआवत्ते जो पंचमंगलं साहुपडिमसंखाए ।
 नव वारा आवत्तइ, छलंति नो तं पिसायाई ॥ १४३ ॥
 10 एयप्पभावमहवा, सव्वं सव्वन्नुणो चिय मुणंति ।
 तल्लेमुदेसं पुण, पत्थिव ! तुह किं पि उवइडं ॥ १४४ ॥
 (कहारयणकोसो—सामन्नगुणाहिगारो—कथानक १० मुं. पृ. ६२ अ)

(૩)

- 15 अह केवलिणा सिद्धो, सिरिदेवनराहिवस्स माहिंदे ।
 सुरसिरिलाभो सुजवियपंच-नमोकारमाहप्पा ॥ २३१ ॥
 तत्तो सुकुलुप्पत्ती, कइवयभवभमणओ य सिवलाभो ।
 इय ‘पंचनमोकारो,’ सारो नीसेसधम्मस्स ॥ २३२ ॥

આ પ્રમાણે આ નમસ્કાર-મંત્રને વિધિપૂર્વક મળીને જે મહ્યાત્મા લાખ શ્વેત અને સુગંધી પુષ્પો
 ચઢાવવાપૂર્વક એકાગ્ર-ચિત્તથી જપે છે તેને તે નમસ્કાર-મંત્ર ત્રણ ભુવનમા ગૌરવશાલી એવા તીર્થંકરપદ,
 ગણધરપદ કે ચક્રવર્તિપદને પળ આપે છે । તો પછી જે અલ્પ પ્રયત્ને સુલભ એવી વીજી વસ્તુઓની
 20 શી કથા ? ॥ ૧૪૦-૧૪૧ ॥

વચ્ચે અરિહંત-પદને સ્થાપવું અને દક્ષિણાવર્તના ક્રમથી સિદ્ધ વગેરેના પદોને ગોઠવવાં । આ રીતે
 પરમેષ્ઠી મુદ્રા કરીને એ નવકાર-મંત્રનું નિત્ય ધ્યાન કરવું જોઈએ ॥ ૧૪૨ ॥

વળી, જે મનુષ્ય અંગુલિઓના આવર્તવડે વાર વાર નવકાર નવ વખત ગણે છે તેને પિશાચ વગેરે
 છઠ્ઠી શક્તા નથી ॥ ૧૪૩ ॥

- 25 આ નમસ્કાર-મંત્રના પૂરેપૂરા પ્રભાવને તો સર્વજ્ઞ ભગવાન જ જાણે છે । હે રાજન્ ! મેં તો તને તેનો
 કાંઈક લેશમાત્ર પ્રભાવ જ કહી વતાવ્યો છે ॥ ૧૪૪ ॥

(૩)

તે પછી કેવલીએ કહ્યું કે—સારી રીતે જપેલા પંચ-નમસ્કાર-મંત્રના માહાત્મ્યથી શ્રીદેવ રાજાને
 માહેન્દ્ર નામના સ્વર્ગમાં દેવતાઈ ઋદ્ધિની પ્રાપ્તિ થઈ છે ॥ ૨૩૧ ॥

- 30 ત્યાંથી ચ્યવ્યા પછી તે કોઈ સારા કુલમાં જન્મ લેશે અને પછી કેટલાક (થોડાક) ભવોમાં
 ફરીને તેને નિર્વાણનો લાભ થશે, એ પ્રમાણે પંચ નમસ્કાર-મંત્ર સમગ્ર ધર્મનો સાર છે ॥ ૨૩૨ ॥

*किञ्च—

एकैकोऽप्यभिवाञ्छितानि पितरेद् ध्यातोऽर्हदादिर्मुदा,
 सज्ज्येष्टाः परमेष्ठिनः किमु पर पञ्चापि चानुस्मृता ?
 तत् कः स्वस्य रिपुः ? स्वरिच्छति न कः ? काङ्क्षेत मोक्ष न कः ?
 योऽस्मिन् श्रीपरमेष्ठिपञ्चकनमस्कारे न उद्वादरः ॥ १ ॥
 किं दानैः ? किमु भूरिशास्त्रपठनैः ? किं देवपादाचनैः ?
 किं ध्यानैस्तपसा च किं ? किमथवा कूटैर्पिपैरपि ?
 चेत् ससारसरित्पतौ तरिसमा नैवास्ति कल्याणभू-
 र्भक्तिः श्रीपरमेष्ठिपञ्चकनमस्कारे नृणा निश्चला ॥ २ ॥
 बह्वयुदीतगृहादनर्घमणिज्जन्येष्वमोघाखवत्,
 सिन्धौ मज्जदनल्पनीफलकृत् पातेऽयनाऽऽलम्बनम् ।
 गृह्णन् पञ्चनमस्कृति सकलमप्यन्यद् निहापादराद्,
 जीनो जीनितपिष्ठेऽपि न भवत्येवापदामास्पदम् ॥ ३ ॥
 स्थितिर्नास्ति सुख दुःख-स्वप्न निद्रान्त हर्म्याऽ
 टनी(वि)-निशि दिनपातोत्पातरेलासु येनाम् ।
 प्रजति न परमेष्ठिश्रेष्ठमन्त्रो मनस्त-
 स्त इह भवसमुद्राद् द्राग् बहिष्ठाद् भगन्ति ॥ ४ ॥

(कहारयणकोसो—कथानक १० सु. पृ. ६६ आ)

श्री अरिहतादि एक एकल पण प्रसन्नतासहित ध्यान करवामा आवे तो ते अभिप्राहितोने आपे
 छे, तो पछी अनुक्रमे वारवार स्मरण करायेला सत्पुरुषोमा ज्येष्ठ एवा पाचैय परमेष्ठिओ शु न आपे ?
 तेयी, पोतानो णउ कोण छे ? स्वर्गने कोण इच्छतो नयी ? मोक्षनी आम्हाक्षा पिनानो कोण छे ?
 (उत्तर—) जे आ पचपरमेष्ठिनमस्कारमा आदरनाळो नयी ते ॥ १ ॥

ससार-समुद्रमा नोक्ता समान अने सर्व कल्याणोनी जन्ममृमि एवा श्रीपचपरमेष्टी नमस्कारने विपे
 भक्ति नयी तो दान देवार्थी शु ? धना शास्त्रो भगनायी शु ? देवोनी अर्चनायी शु ? ध्यान ररनायी
 शु ? तप तपनायी शु ? अने कृत्रिम विनेक करुनायी पण शु ? ॥ २ ॥

आगयी सज्जगता घरमायी जेम कोई महामूला रत्नोने ज साथे राखे, लडाईमा अमोघ अखने ज
 साथे राखे, दरियामा बूटतो माणस जेम होडीना मोटा पाटियानो ज आश्रय ले, पडतो माणस आलवने ज
 पकडी ले तेम जीनासप्राममा जीन वीजु वधु छोडीने एक मात्र पचनमस्कार मन्त्रो ज आदरपूर्वक
 आश्रय ले तो ते यदी पण आपत्तिओनु भाजन वनतो नयी ॥ ३ ॥

वेसना, चालता, सुखमा, दृष्टमा, स्वप्नमा (ऊघता), जागता, धरमा, जगलमा, रात्रे, दिवसे, 30
 पतन वसते के उत्थान वखते (अर्थात् गमे ते प्रसंगे) जेमना भनमायी (पच) परमेष्टी-महामन्त्र दूर नयी
 यतो तेओ ससार-समुद्रमायी शीघ्र नहार थाय छे । (अर्थात् निराण मेळवे छे ।) ॥ ४ ॥

(कथारत्नरोप—‘श्रीदेनूप’ कथानक १० सु पृ ६६ आ)

* आ श्लोको संस्कृत विभागमा लई शक्य तेम छ, पण सदर्भना एवविषयता जाळववा माटे अर्ही लीपा ॥

સિરિપુમસીહમુણિવિરચ્ય 'નાણસાર'સંદર્ભો ॥

જ્ઞાણહ તિષ્પયારં અરુહં કર્મિધનાણ ણિદ્દહણં ।
 પિંડત્થં ચ પયત્થં રૂઘત્થં ગુરુપસાણ ॥ ૧૮ ॥ ૧ ॥
 5 ગિયણાહિકમલમજ્જો પરિદ્વિયં વિપ્પુરંતરવિતેયં ।
 જ્ઞાણહ અરુહરૂઘં જ્ઞાણં તં મુણહ પિંડત્થં ॥ ૧૯ ॥ ૨ ॥
 જ્ઞાણહ ગિયસિરમજ્જો ભાલયલે હિયયકંઠદેસમ્મિ ।
 જિણરૂઘં રવિતેયં પિંડત્થં મુણહ જ્ઞાણમિણં ॥ ૨૦ ॥ ૩ ॥
 અદ્દમવગ્ગચઉત્થં સત્તમવગ્ગસ્સ વીયવણેણ ।
 10 અકંતમુવરિ મુણ્ણસુસંયુયં મુણહ તં તચ્ચં ॥ ૨૧ ॥ ૪ ॥
 એયં ચ પંચ સત્ત ય પળતીસા જહકમેણ સિયવણ્ણા ।
 જ્ઞાણહ પયત્થજ્ઞાણં ઉવહ્દં જોયજુત્તેહિં ॥ ૨૨ ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

શ્રીસદ્ગુરુની કૃપાથી કર્મરૂપી ઇન્ધનને વાળી નાખવા માટે દાવાનલ સમાન, પિંડસ્થ, પદસ્થ
 15 અને રૂપસ્થ એમ ત્રણ પ્રકારે શ્રીઅરિહંત પરમાત્માનું ધ્યાન કરો ॥ ૧૮ ॥ (૧)

પોતાના નાભિકમલ (મણિપૂરચક્ર) ની મધ્યમાં સ્થાપન કરેલા અને સૂર્યસમાન સ્ફુરાયમાન તેજ-
 વાળા શ્રી અરિહંત ભગવંતના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરો । એવા ધ્યાનને તમે પિંડસ્થધ્યાન જાણો ॥ ૧૯ ॥ (૨)

વળી શિરે (સહસ્રારમાં), માલતલે (આજ્ઞાચક્રમાં), હૃદય (અનાહતચક્ર)માં તેમ જ કંઠદેશ
 (વિશુદ્ધચક્ર) માં સૂર્યસમાન તેજવાળા શ્રીઅરિહંત ભગવંતના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરો । એવા ધ્યાનને તમે
 20 પિંડસ્થધ્યાન જાણો ॥ ૨૦ ॥ (૩)

સાતમા વર્ગના વીજા વર્ણ 'રૂ' થી (ઉપર નીચે) આક્રાન્ત અને શૂન્ય એટલે વિન્દુથી યુક્ત એવો
 આઠમા વર્ગનો ચોથો વર્ણ જે 'હ' (અર્થાત્ 'હે') તે તત્ત્વ છે ॥ ૨૧ ॥ (૪)

યોગી પુરુષોએ કહેલું ક્રમશઃ પાંચ (નમો સિદ્ધાણં), સાત (નમો અરિહંતાણં) અને પાંત્રીશ
 (નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણ, નમો આચરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો લોએ સવ્વસાહૂણં,) શ્વેત રગવાળા
 25 વર્ણોનું પદસ્થ ધ્યાન કરો ॥ ૨૨ ॥ (૫)

મુનિસલા પચગુણા સ્વ(પ)ણનાઈ તહ ય પચણ ગયણંતા ।
 એદે ય ધરલગ્ગણા કાયવ્વા જ્ઞાણમગ્ગેણ ॥ ૨૩ ॥ ૬ ॥
 ગિસિઝ્જણ પચવણ્ણા પચસુ કમલેસુ પચઠાણેસુ ।
 જ્ઞાણહ જહકમેણં પયત્થજ્ઞાણ ઇમ ભણિય ॥ ૨૪ ॥ ૭ ॥
 સત્તકપ્પર ચ મત સત્તસુ ઠાણેસુ ગિસસુ સિયવણ્ણ ।
 સિદ્ધસરૂપ ચ સિરેણ્ય ચ પયત્થજ્ઞાણુ ત્તિ ॥ ૨૫ ॥ ૮ ॥
 અદ્ધુદલકમલમજ્જે અરુહ વેદેહ પરમવીથેહિ ।
 પત્તેસુ તહ ય વણ્ણા દલતરે સત્તવણ્ણા ય ॥ ૨૬ ॥ ૯ ॥
 ગણહરવલયેણ પુણો માયાવીણ ધરયલક્કત ।
 જ જં ઇચ્છહ કમ્મ સિજ્જહ ત ત્ત રણદ્વેણ ॥ ૨૭ ॥ ૧૦ ॥
 ઘણઘાઠ્ઠકમ્મમહુણો અહસયવરપાહિરેસયુત્તો ।
 જ્ઞાણહ ધરલગ્ગણો અરહતો સમવસરણત્યો ॥ ૨૮ ॥ ૧૧ ॥

5

10

૭ X ૫ = ૩૫ વર્ણોની આદિમા પ્રણય દટલે ‘ૐ’ કારને મૂકગો અને પચન દટલે ‘સ્વા’ અને ગગન દટલે ‘હા’ ને અતે મૂકના (અર્થાત્-ૐ નમો અરિહતાણ, નમો સિદ્ધાણ, નમો આયરિયાણ, નમો પ્વજ્ઞાયાણ, નમો લોણ સન્નવસાહુણ સ્વાહા) । એ વધા વર્ણોને ધ્યાનમા મદ્ધ 15 રહેલા સાધકે ધવલ વર્ણના ચિન્તવવા ॥ ૨૩ ॥ (૬)

પાચ સ્થાનમા (નાભિ, મસ્તક, વદન, વટ અને હૃદયમા) રહેલ પાચ કમલમા અનુક્રમે પાચ વર્ણો (અ-સિ-આ હ સા અથવા નમો સિદ્ધાણ)ને સ્થાપીને ધ્યાન કરો । એવા ધ્યાનને પદ્મધ્યાન કહેલ છે ॥ ૨૪ ॥ (૭)
 શ્વેતવર્ણવાળા સાત અક્ષરના મત્રને સાત સ્થાનો (મૂલાધાર, સ્વાધિષ્ઠાન, મણિપૂર, અનાહત, વિશુદ્ધ, આહ્વા અને સહસ્રાર ચક્રો)મા સ્થાપન કરો અને સિદ્ધના સ્વરૂપને શિર દટલે જશ્વરધ્રમા 20 સ્થાપન કરો । આને પદ્મધ્યાન કહેલ છે ॥ ૨૫ ॥ (૮)

આઠ પત્રગાળા કમલ્લી મધ્ય (કર્ણિકા)મા પરમ ધીજો (ૐ હ્રીં અર્હં)ધી અરિહતને વેષ્ટિત કરો તેમજ ૯ કમલના પત્રોમા ક્રમશઃ આઠ વર્ણો (વર્ગના પ્રથમાક્ષર-અ ક-ચ-ટ-ત-પ-ય-શ) અને એ દલોની સધિમા ‘નમો ‘અરિહતાણ’ ૯ સાત વર્ણો સ્થાપિત કરવા । પછી તે કમલને ગણધરવલય (શ્રીસિદ્ધચક્ર શુદ્ધ યત્રમા વતાવેલ ૪૮ લઘિપદો)ધી વેષ્ટિત કરવું । આ રીતે બનેલા 25 સમપ્ર યત્રને (ઉપર) માયાધીજ (‘હ્રીં’)(અને નીચે ‘જૈં’ધી સાદાત્રણ આઠ) વડે વેષ્ટિત કરવો । આવા પ્રકારનું ધ્યાન કરનાર જે જે ઇચ્છે, તે તે ક્ષણાર્દમા સિદ્ધ થાય છે ॥ ૨૬-૨૭ ॥ (૯-૧૦)

ઘનઘાતિ કર્મોના નાશક, શ્રેષ્ઠ પ્રાતિહાર્યાદિ અતિશયોથી યુક્ત, સમવસરણમા વિરાજમાન અને શ્વેતવર્ણવાળા એના શ્રીઅરિહત પરમાત્માનું ધ્યાન કરો ॥ ૨૮ ॥ (૧૧)

પરિચય-વિગ્નરાચાર્ય શ્રી પદ્માસિદ્ધમુનિએ ‘જ્ઞાનસાર’ નામનું પ્રકરણ ૬૩ ગાથાત્મક પ્રાકૃતમા 30 રચ્યું છે । તેમાથી નમસ્કાર સરગી સદર્ભ રૂઢિને અહીં અનુનાદ સાથે પ્રકટ કર્યું છે ।

આ પ્રકરણ શ્રીમાણિક્યચંદ્ર જૈન વિગ્નર પ્રથમાલા પુસ્તક ૧૩ મા પ્રકટ થયું છે ।
 ૫ પ્રકરણને અતે કર્તાએ તેનો રચનાસમય નીચેની ગાથામા નોંધ્યો છે—

સિરિવિક્રમસ્સ કાલે દશસયલાસી જુયમ્મિ વહમાણે ।

સાવણ સિયણમીએ અવયણયરમ્મિ કયમેયમ્ ॥

35

— વિ સ ૧૦૮૬ ના શ્રાવણ સુદિ ૯ ના દિવસે અવયનગરમા આ રચ્યું ।

સિરિચણસેહરસૂરિવિરચ- 'સિરિસિરિવાલકહા'તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદબ્ધો

શ્રીક્ષમાકલ્યાણગણિકૃતવ્યાખ્યાસમેતઃ ॥

અરિહં સિદ્ધાયરિયા ઉવજ્ઞાયા સાહૂણો ય સમ્મત્તં ।

નાણં ચરણં ચ તવે ઇઅ પયનવગં પરમતત્તં ॥ ૧૯૧ ॥ ૧ ॥

વ્યાખ્યા—નવપદનામાન્યાહ—અર્હન્તઃ ૧, સિદ્ધાઃ ૨, આચાર્યાઃ ૩, ઉપાધ્યાયાઃ ૪, સાધવઃ ૫, ચ—પુનઃ સમ્યક્ત્વં ૬, જ્ઞાનં ૭, ચરણં—ચરિત્રં ૮, ચ—પુનઃ તપઃ ૯; इत्येतत् પદાનાં નવકં પરમતત્ત્વં વર્ત્તે ॥ ૧૯૧ ॥ (૧)

एएहिं नवपएहिं रहिअं अन्नं न अत्थि परमत्थं ।

एएसु चिय जिणसासणस्स सव्वस्स अवयारो ॥ ૧૯૨ ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યા—एतैः नवभिः पदै रहितो—वर्जितोऽन्यः परमार्थस्तात्त्विकोऽर्थो नास्ति, एतेष्वेव—नवपदेषु सर्वस्य जिनशासनस्य—जिनमतस्य अवतारः—अवतरणमस्ति ॥ ૧૯૨ ॥ (૨)

जे किर सिद्धा सिज्झंति जे अ जे आवि सिज्झइस्संति ।

ते सव्वे वि हु नवपयझाणेणं चेव निवभंतं ॥ ૧૯૩ ॥ ૩ ॥

વ્યાખ્યા—किलेति—निश्चितं ये जीवा अतीते काले सिद्धाः मुक्तिं गताः, ये च वर्तमानकाले सिद्ध्यन्ति, ये चापि अनागते काले सेत्स्यन्ति—सिद्धिं यास्यन्ति, हुः पादपूरणे ते च सर्वेऽपि निर्भ्रान्तं निस्सन्देहं नवपदध्यानेनैव, न तु तद्व्यतिरेकेणेत्यर्थः ॥ ૧૯૩ ॥ (૩)

एएसिं च पयाणं परमेगयरं च परमभत्तीए ।

आराहिरुण णेगे संपत्ता तिजयसामित्तं ॥ ૧૯૪ ॥ ૪ ॥

વ્યાખ્યા—च—पुनः एतेषां पदानां मध्याद् एकतरं अन्यतममेकं पदं परमभवत्या अराध्य संसेव्य अनेके जीवाः त्रिजगत्स्वामित्वं सम्प्राप्ताः सकलकर्मक्षयेण त्रिभुवनस्वामिनो जाता इत्यर्थः ॥ ૧૯૪ ॥ (૪)

અનુવાદ

અરિહંત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સાધુ, સમ્યક્ત્વ (દર્શન), જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ નવપદો પરમતત્ત્વ એટલે ધ્યેયરૂપ છે ॥ ૧૯૧ ॥ (૧)

આ નવપદોથી રહિત એવું અન્ય તે પરમાર્થ નથી । (તાત્પર્ય કે જે આ નવપદોથી સહિત હોય તે જ પરમાર્થ છે) । એ (નવપદો) માં જ સમગ્ર જિનમતનું અવતરણ છે ॥ ૧૯૨ ॥ (૨)

સ્વરેશ્વર, જેઓ સિદ્ધ થયા છે, જેઓ સિદ્ધ થાય છે અને જેઓ સિદ્ધ થશે—તે વધાયે નિશ્ચય-પૂર્વક આ નવપદના ધ્યાન વડે જ (સિદ્ધ થયા છે, થાય છે અને થશે) એમાં સંદેહ નથી ॥ ૧૯૩ ॥ (૩)

આ નવપદોમાંથી એકાદ પદનીયે પરમભક્તિથી આરાધના કરતાં (કર્મક્ષય થવાથી) અનેક મનુષ્યોએ ત્રણે જગતનું સ્વામીપણું પ્રાપ્ત કરેલું છે ॥ ૧૯૪ ॥ (૪)

एएहि नवपएहि सिद्ध सिरिसिद्धचक्रमेयं ज ।

तस्सुद्धारो एसो पुब्बायरिएहि निदिट्ठो ॥ १९५ ॥ ५ ॥

व्याख्या—एतैर्नवभि पदै सिद्ध-निष्पन्न यदेतत् श्रीसिद्धचक्र, तस्य-सिद्धचक्रस्य एष उद्धार पूर्वोच्चार्यैर्निदिष्ट-कथित ॥ १९५ ॥ (५)

गयणमरुलिआय(व)त उद्धाहसर मनाय-विंदु-कलं ।

सपणववीयाणाहयमतसर सरह पीढम्मि ॥ १९६ ॥ ६ ॥

व्याख्या—अथ ग्रन्थकार एकादशगाथाभि सिद्धचक्रोद्धारविधिमाह—‘ गयणे ’ त्यादि, अत्र गगनादिंश्चा मन्त्रशास्त्रेभ्यो ज्ञेया, तत्र गगनशब्देन ‘ह’ इत्यक्षरमुच्यते, ‘पीढम्मि’ ति मूलपीठे-यत्रस्य सर्गमध्ये ‘ह’ इत्यक्षर यूय स्मरत, इह च स्मरणमेवाधिकृतम् । स्मरणस्याशक्यत्वे पदस्यध्यानसाधनार्थं मनोजद्वयैरहिंसापद्मादौ लिखनमपि पूर्वोच्चार्यारम्भात् । एवमग्रेऽप्युच्यते । तत्रादौ ‘ह’ काराक्षर लेखनीय-10 मिति प्रकृतम्, तत्कीदृशम् ? इत्याह—अस्य अकाराक्षरस्य कलिका व्याकरणसन्नामयी वक्ता ‘ऽ’ इत्यक्षर-रूपा, तयाऽनन्त-सहित, आदा कलिकया युक्त ततोऽह इति स्यात् । पुन तद्गगननीज कीदृशम् ?—‘उद्धाहसर’ ऊर्द्धाध सह रेण-रकारेण चर्चन इति सर हकारस्योर्व्वमधश्च रकारो दीयते, ततोऽह इति जातम् । पुन कीदृश तत् ? ‘सनादविन्दुकल’ नादोऽर्द्धचन्द्राकारोऽक्षरस्योपरि अनुनासिक विन्दु-कला च पूर्णोऽनुस्वार ततो नादश्च विन्दुकला च ताभ्या सहित ततो ‘ऽहं’ इति जात, पुन कीदृशम् ? 15 ‘सपणववीयाणाहय’ प्रणव ‘अं’कार, वीज‘ह्रीं’कार, अनाहत च कुण्डलाकार, ततश्च द्वन्द्वस्ते सहितम् ।

आ नवपदोयी सिद्ध एषु जे आ श्रीसिद्धचक्र છે, તેનો પૂર્વના આચાર્યોંફ કહેલ આ (વક્ષ્યમાણ) ઉદ્ધાર છે ॥ ૧૯૫ ॥ (૫)

[અહીં અનુવાદમા ‘યાવયાના વિવેચનનો પણ સમાવેશ કર્યા છે]

મૂલપીઠ પટલે યત્રના મધ્યભાગમા ગગન પટલે ‘હ’, (તે ‘હ’ કારની આગલ) ‘અ’ કલિકા 20 પટલે અકાર અવગ્રહ ‘ઽ’ રૂપે તથા તે ‘હ’કારના ઊપર અને નીચે ‘ર’ કાર પટલે ‘ઽહં’ પદ થાય । તે (‘હ’કાર)ની ઊપર નાદ (અર્ધચન્દ્રાકાર અનુનાસિક રૂપે) અને વિન્દુકલા (પૂર્ણ અનુસ્વાર રૂપે) સ્થાપન કરવી । તેથી ‘ઽહં’ થયુ । (જૂઓ યત્ર-ચિત્ર નં ૧૭) તેને પ્રણવ પટલે ‘અં’કાર, વીજ પટલે હ્રીં’કાર અને અનાહત પટલે વે કુટલ ‘ઊ’ થી વેદિત કરવો ।

૧ અહીં યતાયેલ યત્રનો આત્રાય, ઓ કે સ્મરણમાં લાવવાનો અધિકાર છે પરંતુ એ સ્મરણ અશક્ય હોય તો પદસ્ય પ્યાનની સાધના માટે વક્ષપટ ઊપર શારા ગુદ્ધ દ્વ્યોથી આલેખન કરવાનુ પૂર્વોચાર્યોંજ અપામ્યુ છે ।

૨ અહીં ટીકાકારો—‘અકારાક્ષરસ્ય કલિકા વ્યાકરણસન્નામયી વક્તા ‘ઽ’ શ્વક્ષરરૂપા’ અર્થાત્ અકાર અક્ષરની કલિકા પટલે વ્યાકરણની સજ્ઞાવાલી વક્ ‘ઽ’ આદૃતિ, જેને અવગ્રહ કહેવામાં આવે છે—એનુ નિરૂપણ કર્યુ છે । જ્યારે શ્રીચિદતિલ્કમુરિ તે અવગ્રહરૂપ વર્માકૃતિ અકાર સ્વય મુજગાદૃતિ એન્ને સર્વાદૃતિ કુલિની રૂપે છે । (વેન્લાક યત્રોમાં વર્માકૃતિ ‘ઽ’ નો વ્યાકરણના નિયમો મુજબ લોપ કરી નાશવામાં આવે છે) તે દર્શાવે છે—

“અકારો મુજગાદૃત્યા કુણ્ડલી મિથ્વ (રશ્ચ ?) જન્મમ્ ।

તત્પરો હ શિવ સ્વાત્મા રાજતે અર્હમિત્યત્ ॥

પ્રાયો યન્ત્રે પરે હ સ્યાત્ કુણ્ડલીજ મમ્બુજ્જિત્ ।

અહમિત્યાદિગણાનાદૃધ્વે રત્નત્રયાશ્રય ॥”

૩ ‘સિરિસિરિવાલ કશ’ ની ટીકામાં થયુ છે કે ‘નાદશ્ચ વિન્દુકલા ચ તાભ્યા સહિતમ્’ એવી શ્રી ટીકાકાર મગવાન ‘વિન્દુકલા’ને એક જ યત્રુ માને છે વીજુ નાદની વ્યાખ્યા કરતાં તેઓ કહે છે કે ‘નાદોઽર્ધચન્દ્રાકારોઽક્ષરસ્યોપરિ અનુનાસિક’ અર્થાત્ અક્ષર ઊપર અર્ધચન્દ્રાકારે (વ) મૂકાતો જે અનુનાસિક તે નાદ છે । વિન્દુકલાને તેઓ પૂર્ણ અનુસ્વાર () કહે છે (વિન્દુકલા ચ પૂર્ણોઽનુસ્વાર) । આ થયું ક્ષયન વો- મત-વિશેષને આશ્રયીને હોય એમ લાગે છે ।

૪૬૮ સિરિરયણસેહરસૂરિવિરહ્ય-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદગ્ધો । [પ્રાકૃત

અત્રાન્નાયઃ-‘ઽહ્’ ઇતિ વીજં ‘ઽઃ’કારોદરે ન્યસેત્, એતચ્ચ વીજદ્વયં ‘હ્રીં’કારોદરે ન્યસેત્ તતશ્ચ ‘હ્રીં’ કારસ્યેકારસ્વરાત્ રેખાં પથ્યાદ્ વાલયિત્વા દ્વિઃકુણ્ડલાકારેણાઽનાહતેન તદ્વીજત્રયમપિ વેષ્ટ-
યેત્, પુનઃ કીદૃશમ્ ?-‘અન્યસ્વરં’-અન્યે સ્વરાઃ-અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ ઋઌ લૃ લૃઃ એ ઐ ઓ ઔ
અં અઃ-એતે ષોડશ યસ્ય તત્, પૂર્વોક્તસ્ય સર્વતઃ સ્વરાન્ ન્યસેદિત્યર્થઃ, ઇત્યેતાવત્ કર્ણિકાયાં
ધ્યેયમ્ ॥ ૧૯૬ ॥ (૬)

જ્ઞાયહ અહલવલયે સપ્તવ-માયાઈ સુવાહંતે ।

સિદ્ધાઈ દિસાસું વિદિસાસું દંસણાઈ ॥ ૧૯૭ ॥ ૭ ॥

વ્યાખ્યા-અથ પીઠં લિખિત્વા તત્પાર્શ્વે વૃત્તમણ્ડલં લિખેત્, તદુપરિ અષ્ટદલકમલાકારં વલયં
લિખેત્, તત્રાષ્ટદલવલયે ચતુર્ણાં દિક્પત્રેષુ પ્રણવ-માયાદિકાન્ સ્વાહાન્તાન્ સિદ્ધાદિકાન્ ચતુર્થીંબહુવચ-
નાન્તાન્ ધ્યાયત, પ્રણવ-‘ઽઃ’કારો, માયા-‘હ્રીં’કારસ્તૌ આદી યેષાં તે તાન્, તથા ‘સ્વાહા’ અન્તે યેષાં
તે તાન્ । લિખનવિધિઃ યથા-‘ઽઃ’ હ્રીં સિદ્ધેભ્યઃ સ્વાહા’ પૂર્વસ્યાં ૧, ‘ઽઃ’ હ્રીં આચાર્યેભ્યઃ સ્વાહા’
દક્ષિણસ્યાં ૨, ‘ઽઃ’ હ્રીં ઉપાધ્યાયેભ્યઃ સ્વાહા’ પશ્ચિમાયાં ૩, ‘ઽઃ’ હ્રીં સર્વસાધુભ્યઃ સ્વાહા’ ઉત્તરદિગ્દલે ૪,

અહીં આન્નાય આ પ્રમાણે છે-‘ઽહ્’ એ વીજને ‘ઽઃ’કારના ઉદરમાં મૂકવો અને તે વંને
(‘ઽહ્’ અને ઽકાર) ને ‘હ્રીં’કારના ઉદરમાં આલેખવા । પછી ‘હ્રીં’કારના ‘ઈ’કાર સ્વરની રેખાને
૧૫ પાછળ વાળીને વે આવર્તથી-કુંડલાકારે (અનાહતરૂપે) તે ત્રણે વીજનું વેષ્ટન કરી લેવું । અનાહત
પછી સોળ સ્વરો (અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ ઋઌ લૃ લૃઃ એ ઐ ઓ ઔ અં અઃ) વર્તુળાકારે સ્થાપન
કરવા-આ રીતે ચંત્રની કર્ણિકાનું ધ્યાન (આલેખન) કરવું ॥ ૧૯૬ ॥ (૬)

આ રીતે પીઠ આલેખીને તેને ફરતું ગોળાકાર વલય કરવું । તે વલયને ફરતી કમળની આઠ
પાંચડીઓ દોરવી । તે આઠ પાંચડીઓ પૈકી ચાર દિશાઓ તરફની ચાર પાંચડીઓમાં પ્રણવ એટલે
૨૦ ‘ઽઃ’ કાર અને માયા એટલે ‘હ્રીં’કાર તેમજ અંતે ‘સ્વાહા’ પૂર્વક ‘સિદ્ધ’ આદિ પદોનું ચતુર્થીં બહુ-
વચન પૂર્વક ધ્યાન (માટે આલેખન) કરવું અને (તે પ્રમાણે) દર્શન આદિ પદોનું વિદિશાની
પાંચડીઓમાં ધ્યાન (માટે આલેખન) કરવું । તે આ પ્રમાણેઃ—

કેટલાક મંત્રશાસ્ત્રોમાં નાદ, વિંદુ અને કલા એ ત્રણ ભિન્ન પદાર્થો માનવામાં આવ્યા છે ત્યાં નાદ (Δ), વિંદુ (•)
અને કલા (∪) ને આ રીતે- (Δ) આલેખવામાં આવ્યા છે । આવી જાતના આલેખનવાળા ચંત્રો પણ મળે છે ।

આ વિષયમાં આચાર્ય ભગવંત શ્રી સિંહતિલકસૂરિ ‘મંત્રરાજરહસ્ય’ માં કહે છે કે—

રપરં હં ત્રિકોણરૂઢં ઈસ્વરચ્છન્ડેન્દુવિન્દુનાદાલ્ક્યમ્ । આજ્ઞાચક્રે પશ્યતિ વહ્નિપુરેશાક્ષિપરસંજ્ઞે ॥

તે (સાધક) વહ્નિપુર અને ઈશાક્ષિ એવી અન્ય સંજ્ઞાઓ છે જેને એવા આજ્ઞાચક્રમાં (આ ચક્ર ભ્રૂમધ્યમાં આવેલું
છે) ‘ઈ’ છે પર જેને એવા ‘હ’ ને (‘હ’ ને) ત્રિકોણથી રૂઢ (જેના ઊર્ધ્વભાગમાં ત્રિકોણ છે એવો) તથા ઈ સ્વર,
ચંદ્રકલા, વિન્દુ અને નાદથી સંપન્ન જુએ છે. અહીં ‘હ્રીં’ નું ધ્યાન છે.

૪ શ્રીસિંહતિલકસૂરિ અનાહત વિશે જણાવતા કહે છે કે :—

નાદો મૃદ્ધધ્વનિરિવ શક્તિન્યુત્થસ્ત્વનાહતો નાદઃ ॥

—મંત્રરાજરહસ્ય, પ્રથમ પ્રસ્થાન, શ્લો ૮૦ હ. લિ. ॥

तथैव विदिक्षु र्शनादीनि चत्वारि पदानि ध्यायत । तत्तल्लिखनविधित्वय-‘ॐ ह्रीं र्शनाय स्वाहा’
आमेयकोणे १, ‘ॐ ह्रीं ज्ञानाय स्वाहा’ नेरुल्या २, ‘ॐ ह्रीं चारित्राय स्वाहा’ वायव्ये ३, ‘ॐ ह्रीं
तपसे स्वाहा’ ईशानकोणे ४, अनेन क्रमेण लिखेत् । एव अष्टदल प्रथमत्रलयम् ॥ १९७ ॥ (७)

वीयत्रलयम्भि अडदिसि ढलेसु साणाहए सरह वग्गे ।

अतरढलेसु अडसु ह्यायह परमिड्डिपढमपए ॥ १९८ ॥ ८ ॥

5

व्याख्या—प्रथमत्रलयवाङ्मतो मण्डलाकार पौड्यदल न्यसेत् । तत्र द्वितीयवलये अष्टसु
एकान्तरितदिग्दलेषु सानाहतान्-अनाहतनीजसहितान् अष्टौ वर्णान् ‘अ, क, च, ट, त, प, य, श’-
रूपान् क्रमेण लिखित्वा यूय स्मरत, तत्र प्रथमवर्गे पौड्य वर्णा कर्मादिषु पञ्चसु प्रत्येक पञ्च पञ्च वर्णा
अन्तिमवर्गाद्वये प्रत्येक चत्वारो वर्णा, ततोऽष्टसु वर्णाणामन्तरदलेषु परमेष्विपदानि-‘ॐ नमो अरि-
हताण’ इत्येवरूपाणि ध्यायत, अष्टस्यपि अतरदलेषु ‘ॐ नमो अरिहताण’ इत्येव लिखेदित्यर्थ । एव 10
द्वितीयवलयम् ॥ १९८ ॥ (८)

१ ‘ॐ ह्रीं सिद्धेभ्य	स्वाहा’	— आ प्रमाणे पूर्वदिशामा लखवु ।
२ ‘ॐ ह्रीं आचार्येभ्य	स्वाहा’	— आ प्रमाणे दक्षिणदिशामा लखवु ।
३ ‘ॐ ह्रीं उपाध्यायेभ्य	स्वाहा’	— आ प्रमाणे पश्चिमदिशामा लखवु ।
४ ‘ॐ ह्रीं सर्वसाधुभ्य	स्वाहा’	— आ प्रमाणे उत्तरदिशामा लखवु ।
५ ‘ॐ ह्रीं र्शनाय	स्वाहा’	— आ प्रमाणे अग्निकोणमा लखवु ।
६ ‘ॐ ह्रीं ज्ञानाय	स्वाहा’	— आ प्रमाणे नेरुल्याकोणमा लखवु ।
७ ‘ॐ ह्रीं चारित्राय	स्वाहा’	— आ प्रमाणे वायव्यकोणमा लखवु ।
८ ‘ॐ ह्रीं तपसे	स्वाहा’	— आ प्रमाणे ईशानकोणमा लखवु ।

10

आ प्रमाणे आठ पाखडीवाळु वलय आलेखवु ॥ १९७ ॥ (७) [प्रथम वलय]

20

पहेला वलयनी बहार सोळ पाखडीवाळु मडलाकारे करवु चीजु वलय आलेखवु । ते सोळ
पाखडीओ पैकीनी एकातरित आठ दिशाओ तरफनी आठ पाखडीओमा अनाहत (द्विकुडलाकार)
बीज साधे अनुक्रमे आठ वर्गो-अ क च ट त प य श-लखीने तेनु ध्यान करवु ।

प्रथम वर्गोमा सोळ वर्गो (अँ आ इ ई उ ऊ ऋ ॠ लृ ए ऐ ओ औ अ अ -स्वरो), कवर्ग
आदि पाचमा पाच पाच वर्गो (कर्ग-क ख ग घ ङ, चवर्ग-च छ ज झ ञ, टवर्ग-ट ठ ड ढ ण, 25
तवर्ग-त थ द ध न, पवर्ग-प फ ब भ म-व्यज्जो) अने छेळा यवर्ग (य र ल व) तेमज शवर्ग
(श ष स ह)-वेमा चार चार वर्गो लख्वा ।

ते आठे वर्गोमा अतरनी-वट्टे वट्टेनी आठे पाखडीओमा ‘ॐ नमो अरिहताण’ पद
लखवु ॥ १९८ ॥ (८) [चीजु वलय] ।

१ वेदलाक प्रसिद्ध यथेला पदोमा ‘ॐ ह्रीं श्री सिद्धेभ्य स्वाहा’ आलेखिले जीवामा आवे छे परंतु अही मूल के
व्याख्यामा ‘श्री’ पाठनी निर्दिष्ट करेले नवी । वळा दर्शन आदि पदोमा उपर्युक्त व्याख्यामा दशावेल पाठनी भिन्न
‘ॐ नमो दशनस्त, ॐ नमो नागम्, ॐ नमो चरितस्त, ॐ नमो तयस्त’, एवो पाठ पण आपेले जीवामा आवे छे ।

૪૭૦ સિરિરયણસેહરસૂરિવિરઙ્ગ-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદંબો । [પ્રાકૃત

તડઅવલે વિ અડદિસિ દિપ્પંત અણાહણિં અંતરિણે ।

પાયાહિણેણ તિહિ પંતિઆહિં જ્ઞાણહ લલ્લિણે ॥ ૧૯૯ ॥ ૯ ॥

વ્યાખ્યા—તૃતીયવલયેઽપિ અષ્ટસુ દિક્ષુ અષ્ટાવનાહતાન્ લિખેન્, તતો દ્વયોર્દ્વયોરન્તરાલે દ્વે દ્વે લલ્લિપદે, એવમષ્ટસ્વપ્યન્તરેષુ પોડશ લલ્લિપદાનિ પ્રથમપદ્મૈ, એવં પોડશૈવ દ્વિતીયપદ્મૈ, એવમેવ તૃતીય-
૫ પદ્મૈ । इत्थं दीप्यमानैरष्टभिरનાहतैरन्तरितानि—व्यवहितानि प्रादक्षिण्येन तिसृभिः पङ्क्तिभिः—श्रेणिभिरष्ट-
चत्वारिंशल्लिपदानि यूयं ध्यायत ॥ १९९ ॥ (९)

તે પળવ-વીજ-અરિહં નમો જિણાણં તિ એવમાઈઆ ।

અડયાલીસં ણેઆ સમ્મં સુગુરુવણેણ ॥ ૨૦૦ ॥ ૧૦ ॥

વ્યાખ્યા—તે ઇતિ પ્રાકૃતત્વાન્નપુંસકસ્ય પુંસ્વં, તાનિ લલ્લિપદાનિ પ્રણવઃ—ઐં કારી, વીજં—
10 હીંકારોર્હમિતિ સિદ્ધિવીજમ્ । एतत्पूर्वकं नमो जिणाणमिति पदं ‘ॐ ह्रीं अर्हं नमो जिणाणं’ इत्येवमा-
દીનિ અષ્ટચત્વારિંશત્સંજ્ઞયાનિ સમ્યક્ સુગુરોરુપદેશેન જ્ઞેયાનિ । એતેપાં નામાનિ માહાત્મ્યાનિ ચ
લલ્લિકલ્પાદવસેયાનિ, ઇહ ત્વારાધનવિધિં વિના પુસ્તકલિખને દોષ ઇતિ ન લિખિતાનિ ॥ ૨૦૦ ॥ (૧૦)

ત્રીજા વલયમાં આઠે દિશાઓમાં આઠ અનાહત દ્વિકુંડલાકાર ‘ઐ’ વીજ આલેખવા । તે વે
અનાહતોની અંતરાલે— પડશે (ત્રણ પંક્તિઓ એટલે વલયોમાં) વે વે લલ્લિપદો લખવાં, એ પ્રકારે
15 આઠે અંતરાલમાં સોઠ લલ્લિપદો પ્રથમ પંક્તિમાં, વીજાં સોઠ લલ્લિપદો વીજી પંક્તિમાં અને
ત્રીજાં સોઠ લલ્લિપદો ત્રીજી પંક્તિમાં લખવાં—આ પ્રકારે દેદીપ્યમાન એટલે તેજસ્વી
આઠ ‘અનાહતોની અંતરાલે પ્રદક્ષિનારૂપે ત્રણ પંક્તિમાં અડતાલીસ લલ્લિપદોનું ધ્યાન
(માટે આલેખન કરવું) ॥ ૧૯૯ ॥ (૯)

તે લલ્લિપદો પ્રણવ એટલે ‘ઐં’કાર, વીજ એટલે ‘હ્રીં’ કાર અને ‘અર્હં’એ સિદ્ધિવીજ પૂર્વક
20 ‘નમો જિણાણં’ ઇત્યાદિ (ઐં હ્રીં અર્હં નમો જિણાણં એ રીતે) અડતાલીસ લલ્લિપદો ગુરુના ઉપદેશથી
સારી રીતે જાણી લેવા । આ લલ્લિપદોનું માહાત્મ્ય ‘લલ્લિકલ્પ’ થી જાણી લેવું । અહીં આરા-
ધનાવિધિ સિવાય એમ ને એમ લલ્લિપદો વતાવવામાં—પુસ્તકમાં લખવામાં દોષ છે તેથી લખ્યાં
નથી । ॥ ૨૦૦ ॥ (૧૦)

૧ અનાહત ઐંપૂર્વક હ્રીંપૂર્વકના પળ મળે છે ।

૨ ૧. ઐં હ્રીં અર્હં નમો જિણાણં ।

૩. ઐં હ્રીં અર્હં નમો પરમોહિજિણાણં ।

૫. ઐં હ્રીં અર્હં નમો અણંતોહિજિણાણં ।

૭. ઐં હ્રીં અર્હં નમો વીયવુદ્ધાણં ।

૯. ઐં હ્રીં અર્હં નમો આસીવિસાણં ।

૧૧. ઐં હ્રીં અર્હં નમો સંસિન્નસોયાણં ।

૧૩. ઐં હ્રીં અર્હં નમો પત્તેયવુદ્ધાણં ।

૧૫. ઐં હ્રીં અર્હં નમો ઝ્ઞુમર્દ્દાણં ।

૨. ઐં હ્રીં અર્હં નમો ઓહિજિણાણં ।

૪. ઐં હ્રીં અર્હં નમો સન્વોહિજિણાણં ।

૬. ઐં હ્રીં અર્હં નમો કુટ્ટવુદ્ધાણં ।

૮. ઐં હ્રીં અર્હં નમો પયાણુસારીણં ।

૧૦. ઐં હ્રીં અર્હં નમો દિટ્ઠિવિસાણં ।

૧૨. ઐં હ્રીં અર્હં નમો સયંસંવુદ્ધાણં ।

૧૪. ઐં હ્રીં અર્હં નમો વોહિવુદ્ધાણં ।

૧૬. ઐં હ્રીં અર્હં નમો વિઝલમર્દ્દાણં ।

(આ સોઠ લલ્લિપદો પહેલી પંક્તિમાં મૂકવાં)

ત ત્રિગુણેણ માયાનીએણ સુદ્ધસેયવર્ણેણ ।

પરિવેદિઝ્ઞન પરિહીઙ તસ્ય ગુરુપાયણ નમઃ ॥ ૨૦૧ ॥ ૧૧ ॥

વ્યાખ્યા—તત્પીઠાદિ લઙ્ઘિપદાન્ત ત્રિગુણેન શુદ્ધશ્વેતગ્નેન માયાવીનેન—હીક્ષારેણ પરિવેષ્ય પરિત—સમન્તાદ્રેષ્યતિત્વા તસ્ય પરિઘૌ ગુરુપાદુકા—ગુરુપાદન્યાસાન્ન યૂય નમત । અત્રાય માવ—સર્વયન્ત્રસોઘર્ષ ‘હ્રીં’ કાર વિલિખ્ય તસ્ય ઈકારાત્ સર્વયન્ત્રપરિક્ષેપરૂપા રેખા ત્રિવિંલયિત્વા ચતુર્ધરેલાદ્દિપ્રાન્તે ‘ક્રૌં’ હત્યક્ષર લિખેત્ । તસ્ય ચ પરિઘૌ અઘૌ ગુરુપાદુકા, પાદુકાશબ્દો યદ્યપિ નામકોશે ઉપાનદ્વાચક ઉક્ત, તથાપિ રૂઢ્યા પાદન્યાસાર્થોઽપિ बोध्य, बहुस्थानेषु तथा दर्शनात् ॥ ૨૦૧ ॥ (૧૧)

તેને (ઉપર્યુક્ત અર્થાત્ મૂલપીઠથી લઙ્ઘિપદને સુધીના ત્રણ ઘલયોના આલેખનને) ત્રિગુણ અને શુદ્ધ શ્વેત વર્ણવાળા માયાનીજ દટલે હ્રીંકાર ઘડે ચારે તરફથી ઘીંટી લેયુ । તે પછી તેની પરિઘિમા ગુરુપાદુકાઓ^૧ દટલે ગુરુના ચરણકમલનો ન્યાસ (ઘલયાકારે) કરવો । 10

અર્થાત્ સમગ્ર યત્રની ઉપરના મયાલેથી હ્રીંકાર આલેખીને તેના ઈકારથી શરૂ કરેલી રેખાને મૂળપીઠ ઘોરે ઘલયોની આસપાસ ફુટલાકારે ત્રણ આડા દર્દને વાળી અને ચોયો આડો અઢયો દર્દને છેડે ‘ક્રૌં’કાર (અકુશનીન) ને આલેખયુ । ॥ ૨૦૧ ॥ (૧૧)

- ૧૭ ઝં હ્રીં અહં જમો દસપુત્રીણ । ૧૮ ઝં હ્રીં અહં જમો ચઢહસપુત્રીણ ।
 ૧૯ ઝં હ્રીં અહં જમો અદ્ભુતનિમિત્તકુસલાણ । ૨૦ ઝં હ્રીં અહં જમો વિઢત્રણાદ્દિપત્તાણ
 ૨૧ ઝં હ્રીં અહં જમો વિજ્ઞાહરાણ । ૨૨ ઝં હ્રીં અહં જમો ચારણલક્ષીણ ।
 ૨૩ ઝં હ્રીં અહં જમો પળહસમણાણ । ૨૪ ઝં હ્રીં અહં જમો આગામ્યગામીણ ।
 ૨૫ ઝં હ્રીં અહં જમો સ્તીરાસવીણ । ૨૬ ઝં હ્રીં અહં જમો સપ્પિયાસવીણ ।
 ૨૭ ઝં હ્રીં અહં જમો મહુઆસવીણ । ૨૮ ઝં હ્રીં અહં જમો ળસિયામવીણ ।
 ૨૯ ઝં હ્રીં અહં જમો સિદ્ધાયણાણ । ૩૦ ઝં હ્રીં અહં જમો ભગજો મહદ્

મહાવીરત્રયમાણચુદ્ધરિસીર્ણ ।

- ૩૧ ઝં હ્રીં અહં જમો ઝગ્ગતગાણ । ૩૨ ઝં હ્રીં અહં જમો અસ્ત્રીણમહાણસિયાણ ।

(આ સોઢ લઙ્ઘિપદો ઘીંટી પત્તિમા મૂક્યા ।)

- ૩૩ ઝં હ્રીં અહં જમો વહુમાણાણ । ૩૪ ઝં હ્રીં અહં જમો દિસતતવાણ ।
 ૩૫ ઝં હ્રીં અહં જમો તત્તતવાણ । ૩૬ ઝં હ્રીં અહં જમો મહાતવાણ ।
 ૩૭ ઝં હ્રીં અહં જમો ઘોરતગાણ । ૩૮ ઝં હ્રીં અહં જમો ઘોરગુણાણ ।
 ૩૯ ઝં હ્રીં અહં જમો ઘોરપરક્રમાણ । ૪૦ ઝં હ્રીં અહં જમો ઘોરગુણત્રયવારીણ ।
 ૪૧ ઝં હ્રીં અહં જમો આમોસહિપત્તાણ । ૪૨ ઝં હ્રીં અહં જમો સેલોસહિપત્તાણ ।
 ૪૩ ઝં હ્રીં અહં જમો જહોસહિપત્તાણ । ૪૪ ઝં હ્રીં અહં જમો ત્રિપ્પોસહિપત્તાણ ।
 ૪૫ ઝં હ્રીં અહં જમો સવ્યોસહિપત્તાણ । ૪૬ ઝં હ્રીં અહં જમો મળતલીણ ।
 ૪૭ ઝં હ્રીં અહં જમો વયળવલીણ । ૪૮ ઝં હ્રીં અહં જમો કાયવલીણ ।

(આ સોઢ લઙ્ઘિપદો ઘીંટી પત્તિમા મૂક્યા ।)

(‘લઙ્ઘિરૂપ’મા આ પાદક્રમમા યોડો ફેરફાર છે, જુઓ ‘સરિમચ્ચરૂપસદોહ’ પૃ ૬૪ મૂળભાગ)

૧ જો ૪ પાદુકાના અર્ધ પગની વાજાથી અથવા જોડા પાય છે, ૫૧ અરી પાદુકા દટલે ચરણ-પગની તમજો, ૪૫કે પરચાથી ઘોઠો અથ પગ સરઘે લેવાનો આવ્યો છે ।

૪૭૨ સિરિચ્ચણસેહરસૂરિવિરદ્ય-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદર્ભો । [પ્રાકૃત

અરિહં-સિદ્ધ-ગણીણં-ગુરુ-પરમાદિદ્વગંતસુગુરુણં ।

દુરણંતાણ ગુરુણ ય સપ્રણવ-વીયાઓ તાઓ ય ॥ ૨૦૨ ॥ ૧૨ ॥

વ્યાખ્યા—અથાષ્ટગુરુપાદુકા એવાહ—અર્હતાં પાદુકા: ૧, સિદ્ધાનાં પાદુકા: ૨, ગણીનાં—
આચાર્યાણાં ૩, ગુરુણાં—પાઠકાનાં ૪, પરમગુરુણાં ૫, અદૃષ્ટગુરુણાં ૬, અનન્તગુરુણાં ૭, દુરણંતા-
૫ ગંતિ—અનન્તાનન્તગુરુણા ચ ૮, इत्येवमष्टानामपि ताः પાદુકા: સપ્રણવવીજા:—પ્રણવવીજાભ્યાં સહિતા:
ॐ હ્રીંયુતા इत्यर्थः, ‘ॐ હ્રીં અર્હત્પાદુકાભ્યો નમઃ’ इत्थं सर्वा अपि लिखेत् ॥ ૨૦૨ ॥ (૧૨)

રેહાદુગકયકલસાગારામિઅમંડલં વ તં સરહ ।

ચડદિસિ વિદિસિ ક્રમેણં જયાહ-જંભાહકયસેવં ॥ ૨૦૩ ॥ ૧૩ ॥

વ્યાખ્યા—રેખાદ્વિકેન યત્તોર્ધ્વભાગાદ્ વામદક્ષિણનિર્ગતાડન્યોડન્યગ્રથિતપ્રાન્તરેખાદ્વિકેન કૃતં
૧૦ યત્ કલશાકારં અમૃતમણ્ડલં તદ્વત્ તત્ સરત-કલશાકારં લિખેદિત્યર્થઃ । કિંવિશિષ્ટં તત્ ?—
ચતુર્દિક્ષુ વિદિક્ષુ ચ ક્રમેણ જયાદિકાભિઃ ચતસ્રભિઃ જયા ૧, વિજયા ૨, જયન્તી ૩, અપરા-
જિતાભિઃ ૪; તથા જમ્ભાદિર્મિર્જમ્ભા ૧, સ્તમ્ભા ૨, મોહા ૩, વન્ધાભિઃ ૪; કૃતા સેવા યસ્ય તત્ ।
તત્ર જયાદિકાશ્ચતસ્રઃ ક્રમેણ પૂર્વાદિદિક્ષુ જમ્ભાદિકા આગ્રેય્યાદિષુ વિદિક્ષુ લિખેત્ ॥ ૨૦૩ ॥ (૧૩)

(હવે એ આઠ ગુરુપાદુકાઓ જણાવે છે—) ૧ અરિહંતોની પાદુકાઓ, ૨ સિદ્ધોની પાદુકાઓ,
૧૫ ૩ ગણી એટલે આચાર્યોની—ગણધરોની પાદુકાઓ, ૪ ગુરુ એટલે પાઠક—ઉપાધ્યાયોની પાદુકાઓ, ૫ પરમ
ગુરુઓની પાદુકાઓ, ૬ અદૃષ્ટ ગુરુઓની પાદુકાઓ, ૭ અનંત ગુરુઓની પાદુકાઓ અને ૮ દુરન્તાનન્ત
એટલે અનંતાનન્ત ગુરુઓની પાદુકાઓને પ્રણવ એટલે ॐકાર અને વીજ હ્રીંકાર પૂર્વક લખવી ।

(તે આ પ્રકારે—

૨૦ ૧. ॐ હ્રીં અર્હત્પાદુકાભ્યો નમઃ । ૨. ॐ હ્રીં સિદ્ધપાદુકાભ્યો નમઃ ।
૩. ॐ હ્રીં ગણધરપાદુકાભ્યો નમઃ । ૪. ॐ હ્રીં ગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ ।
૫. ॐ હ્રીં પરમગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ । ૬. ॐ હ્રીં અદૃષ્ટગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ ।
૭. ॐ હ્રીં અનન્તગુરુપાદુકાભ્યો નમઃ । ૮. ॐ હ્રીં અનન્તાનન્તગુરુ-
પાદુકાભ્યો નમઃ) ॥ ૨૦૨ ॥

યંત્રના ઊપરના ભાગથી ઢાલી તરફથી અને જમણી તરફથી એમ બે રેખાઓ નીકળે છે । છેલ્લે
૨૫ બંને રેખાઓના છેડે મઝી જતાં જે આકૃતિ થાય તે કલશાકાર ‘અમૃતમંડલ’ છે એવું ધ્યાન કરવું ।

તે યંત્રની ચાર દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં ક્રમશઃ જયા અને જંભા વગેરે યંત્રની સેવા
કરે છે તે રીતે (વલયાકારે) આલેખન કરો । (તે આ પ્રકારે—

દિશાઓમાં

વિદિશાઓમાં

૩૦ ૧. ॐ હ્રીં જયાયૈ નમઃ । ૨. ॐ હ્રીં જમ્ભાયૈ નમઃ ।
૩. ॐ હ્રીં વિજયાયૈ નમઃ । ૪. ॐ હ્રીં સ્તમ્ભાયૈ નમઃ ।
૫. ૐ હ્રીં જયન્ત્યૈ નમઃ । ૬. ૐ હ્રીં મોહાયૈ નમઃ ।
૭. ૐ હ્રીં અપરાજિતાયૈ નમઃ । ૮. ૐ હ્રીં વન્ધાયૈ નમઃ) ॥ ૨૦૩ ॥

સિરિવિમલસામિપમુહાદિદ્વાયગ-સયલદેવ-દેવીના ।

સુહગુરુમુહાઓ જાણિય તાણ પયાણ કુણહ જ્ઞાણ ॥ ૨૦૪ ॥ ૧૪ ॥

વ્યાख्या—શ્રીવિમલસ્વામીતિ નામ્ના સૌધર્મદેવલોકનાસી શ્રીસિદ્ધચક્રસ્થાધિષ્ઠાયક તત્ત્વ-
મુક્તા યેઽધિષ્ઠાયકા સઠ્ઠા —સમસ્તા દેવા દેવ્યશ્વકેશ્વર્યાઘા તાસા ધ્યાન સુગુરુમુક્તા જ્ઞાત્વા ‘તાણ’
તિ તેત્સન્મન્થિના ‘પયાણ’ તિ મન્નપદાના ધ્યાન યૂય કુરુત, एतेषा नामानि कलशाकारस्योपरि सर्जतो
लिखेत । ‘ૐ હીં વિમલસ્વામિને નમ ’ इत्यादि लिखेदित्यर्थ ॥ ૨૦૪ ॥ (૧૪)

ત વિજાદેવિ-સાસણસુર-સાસણદેવિસેવિઅદુપાસં ।

મૂલગહ કઠણિહિ ચઉપડિહાર ચ ચઊવીર ॥ ૨૦૫ ॥ ૧૫ ॥

દિસિગાલ-રિચ્છવાલેહિં સેવિઅં ધરણિમહલપટ્ટ ॥

પૂયંતાણ નરાણ નૂણ પૂરેહ મણિહ ॥ ૨૦૬ ॥ ૧૬ ॥

10

વ્યાख्या—અથ તમિત્યાદિ ગાથાયુગ્મસ્ય વ્યાખ્યા, તત્ સિદ્ધચક્ર કર્તૃ પૂજ્યતા નરાણા નૂત —
નિશ્ચિત મત્ત્વ દૃષ્ટ —મનસોઽમીદૃ પૂરયતિ, इति द्वितीयगाथान्त्यपाठद्वयेन सम्बन्ध, किविशिष्ट तत् ? —
વિદ્યાદેવ્યો—રોહિણ્યાઘા પોઢશ, શાસનસુરા ગોમુખયક્ષાદયશ્ચતુર્વિંશતિ, શાસનદેવ્યશ્વકેશ્વર્યાઘા
ચતુર્વિંશતિરેષ, તતો, વિદ્યાદેવીમિ શાસનસુરે શાસનદેવીમિશ્ચ સેવિતૌ દ્વો પાશ્વો વામવક્ષિણો યસ્ય તત્ ।
પુન કીદશમ્ ? —‘મૂલગહ’ તિ મૂલે—કલશસ્ય મૂલે ગ્રહા —સૂર્યાદયો યસ્ય તત્, તથા કળ્પે—15
ગલ્પાને નિધયો નમસઃસ્વાકા નૈસર્પકાઘા આગમપ્રસિદ્ધા યસ્ય તત્, તદ્ યથા —

‘ નૈસર્પ ૧, -પાષ્ણકશ્વાય ૨, પિઠ્ઠલ ૩, સર્વરત્નક ૪ ।

મહાપદમ ૫, કાલ ૬, —મહાકાલૌ ૭, માળવ ૮—શક્તૌ ૯ ॥ ૧ ॥ ”

વિમલસ્વામી વગેરે (સૌધર્મદેવલોકનાસી ‘સિદ્ધચક્ર યત્રના) અધિષ્ઠાયક દેવો અને દેવીઓ
(ચક્રેશ્વરી વગેરે)ના ધ્યાન (માટેનુ આલેખન) ગુરુમુખયી સામગ્રીને કરવુ અને તે સનધી ૩૦
મનપદોનુ ધ્યાન (આલેખન) કરવુ । (તે આ પ્રકારે—

૧. ૐ હીં વિમલવાહનાય નમ ।	૨. ૐ હીં ચક્રેશ્વર્યે નમ ।
૩. ૐ હીં અપ્રસિદ્ધાધિષ્ઠાયકાય નમ ।	૪. ૐ હીં ગણિપિટકયક્ષરાજાય નમ ।
૫. ૐ હીં ધરણેન્દ્રાય નમ ।	૬. ૐ હીં કર્પાર્દયક્ષાય નમ ।
૭. ૐ હીં શારદાયે નમ ।	૮. ૐ હીં શાન્તિદેવતાયે નમ ।
૯. ૐ હીં અપ્રતિચક્રાયે નમ ।	૧૦. ૐ હીં જ્વાલામાલિન્યે નમ ।
૧૧. ૐ હીં ત્રિમુખનસ્વામિન્યે નમ ।	૧૨. ૐ હીં દેવતાયે નમ ।
૧૩. ૐ હીં ઘેરોટવાયે નમ ।	૧૪. ૐ હીં પદ્માવલ્યે નમ ।
૧૫. ૐ હીં કુરુબુલ્લાયે નમ ।	૧૬. ૐ હીં અવિકાયે નમ ।
૧૭. ૐ હીં કુવેરદેવતાયે નમ ।	૧૮. ૐ હીં કુલદેવતાયે નમ ॥ ૨૦૪ ॥ (૧૪) ૩૦

તે સિદ્ધચક્ર પૂજન કરનારા મનુષ્યોના મનોમાઝિતો પૂરા કરે છે, તે વિદ્યાદેવીઓ (રોહિણી
વગેરે મોઝ ઘલ્યાકારે) અને શાસનદેવો (ગોમુખ વગેરે) ચોવીશ યક્ષો) તેમજ શાસનદેવીઓ વઢે
સેવાયેલુ છે । (ચક્રેશ્વરી વગેરે ચોવીશ યક્ષિણીઓ એકજ વલયમા બે પઢેલે) લલ્લવી ।

નમ ' હિતિ લિખેત્ । અસ્ય લિખને સમ્યગ્નિધિશ્ચાસ્યાન્નાયવિન્મુક્તાદ્ યથા લિખિતચક્રાદ્ વાઽનસેય ॥
॥ ૨૦૫ ॥ ૨૦૬ ॥ (૧૫-૧૬)

एय च सिद्धचक्र कहिअ विज्ञाणुवायपरमत्यं ।

नाएण जेण सहसा सिद्धति महंतसिद्धिओ ॥ २०७ ॥ १७ ॥

व्याख्या—एतच्च सिद्धचक्र विद्यानुवादो—दशम पूर्व तस्य परमार्थरूप—रहस्यमृतमित्यर्थ, 5
येन ज्ञातेन सहसा—सद्यो महत्य सिद्धयो—अणिमाद्या सिद्ध्यन्ति ॥ २०७ ॥ (१७)

બલી કલશના મૂલમા (નીચે) નવ પ્રહોના નામ આલેખવા, તે આ પ્રમાણે—

૧ ઐ સૂર્યાય નમ । ૨ ઐ સોમાય નમ । ૩ ઐ મૌમાય નમ ।

૪ ઐ બુધાય નમ । ૫ ઐ વૃહસ્પતયે નમ । ૬ ઐ શુક્રાય નમ ।

૭ ઐ શનૈશ્વરાય નમ । ૮ ઐ રાહવે નમ । ૯ ઐ કેતવે નમ । 10

બલી કઠમા—ગલ્લે નવ નિધિઓના નામ આલેખવા, તે આ પ્રમાણે—

૧ ઐ નૈસર્ગિકાય નમ । ૨ ઐ પાણ્ડુકાય નમ । ૩ ઐ પિઙ્ગલાય નમ ।

૪ ઐ સર્વરત્નાય નમ । ૫ ઐ મહાપદ્માય નમ । ૬ ઐ કાલાય નમ ।

૭ ઐ મહાકાલાય નમ । ૮ ઐ માળવકાય નમ । ૯ ઐ શઙ્કાય નમ ।

બલી, ચાર પ્રતીહારોના નામ (ચાર દિશાઓમા) લખવા, તે આ પ્રમાણે— 15

૧ ઐ કુમુદાય નમ (પૂર્વમા), ૨ ઐ અશ્વનાય નમ (દક્ષિણમા), ૩ ઐ ધામનાય
નમ (પશ્ચિમમા), અને ૪ ઐ પુષ્પદત્તાય નમ (ઉત્તરમા) ।

બલી, ચાર વીરોના નામ (ચાર દિશાઓમા, ઊપરની માફક લખવા, તે આ પ્રમાણે—

૧ ઐ માણિભદ્રાય નમ (પૂર્વમા), ૨ ઐ પૂર્ણભદ્રાય નમ (દક્ષિણમા),

૩ ઐ કપિલાય નમ (પશ્ચિમમા) અને ૪ ઐ પિઙ્ગલાય નમ (ઉત્તરમા) । 20

બલી, દશ વિક્ષાલના નામ (તે તે દિશાઓમા) લખવા, તે આ પ્રમાણે—

૧ ઐ હિત્રાય નમ (પૂર્વમા), ૨ ઐ અગ્નયે નમ (અગ્નિમા), ૩ ઐ યમાય નમ

(દક્ષિણમા), ૪ ઐ નૈર્ઋતાય નમ (નૈર્ઋત્યમા), ૫ ઐ વરુણાય નમ (પશ્ચિમમા),

૬ ઐ વાયવે નમ (વાયુમા), ૭ ઐ કૃત્તેરાય નમ (ઉત્તરમા), ૮ ઐ હિંશનાય નમ

(હિંશનમા) । ૯ (સૌથી ઊપર પૂર્વદિશામા), ઐ બ્રહ્મણે નમ । ૧૦ (સૌથી નીચે 25
પશ્ચિમદિશામા) ઐ નાગાય નમ ।

अने क्षेत्रपाल देवतु वायुबुणामा आलेखन करतु ।—आ घघा (देवता) ओषी सेवायला

(यत्रने 'ल' अने 'क्षि' अक्षर युक्त) घरणीमहल (चोरस) मा प्रतिष्ठित (स्थापन) करतु ।—

आ प्रकारतु यत्र पूता करनारा मनुष्योना मनोपाछितो पूरे छे ॥ २०५ ॥ २०६ ॥ १५-१६ ॥

आ सिद्धचक्र 'विद्यानुवाद' नामना (दशमा पूर्वना) रहस्यरूप छे, जेने जान्यु होय तो 30
महान् (अणिमा आदि) सिद्धिओ जलदीधी सिद्ध थाय छे ॥ २०७ ॥ (१७)

૪૭૬ સિરિચળસેહરસૂરિવિરહય-‘સિરિસિરિવાલકહા’તો સિદ્ધચક્રયંતોદ્ધારવિહિસંદર્ભો। [પ્રાકૃત

૧૧ : એયં ચ વિમલધવલં જો જ્ઞાયઈ સુકજ્ઞાણજોણ ।

તવ-સંજમેણ જુત્તો સો પાવઈ નિજરં વિડલં ॥ ૨૦૮ ॥ ૧૮ ॥

વ્યાખ્યા—એત્ત્વ વિમલં—નિર્મલં અત એવ ધવલં ઉજ્જવલં શ્રીસિદ્ધચક્રં યઃ પુમાન્ શુક્લધ્યાન-
યોગેન ઉજ્જવલધ્યાનવ્યાપારેણ ધ્યાયતિ સ વિપુલં—વિસ્તીર્ણાં નિર્જરાં પ્રાપ્નોતિ વહુકર્મક્ષયં કરોતીત્યર્થઃ;

૫ કીદૃશઃ સઃ ? —તપઃસંયમાભ્યાં યુક્તઃ ॥ ૨૦૮ ॥ (૧૮)

અક્ષયસુખલો મુક્તો જસ્સ પસાણ લબ્ધે તસ્સ ।

જ્ઞાણેણં અન્નાઓ સિદ્ધીઓ હુંતિ કિં ચુજં ॥ ૨૦૯ ॥ ૧૯ ॥

વ્યાખ્યા—અક્ષયં સુખં યસ્મિન્ સ ईदृશો મોક્ષો યસ્ય શ્રીસિદ્ધચક્રસ્ય પ્રસાદેન પ્રાણિભિર્લભ્યતે
તસ્ય ધ્યાનેન અન્યાઃ સિદ્ધયો ભવન્તિ, તત્ર કિન્ચોદ્યં—કિમાશ્ચર્યમિત્યર્થઃ ॥ ૨૦૯ ॥ (૧૯)

૧૦ એયં ચ પરમતત્ત્વં પરમરહસ્યં ચ પરમમંત્રં ચ ।

પરમત્થં પરમપયં પન્નત્તં પરમપુરિસેહિં ॥ ૨૧૦ ॥ ૨૦ ॥

વ્યાખ્યા—એત્ત્વ પરમતત્ત્વં—ઉત્કૃષ્ટં તત્ત્વમ્, ચ—પુનઃ પરમં રહસ્યં—ગોપ્યં, ચ—પુનઃ પરમો
મન્ત્રઃ, પુનઃ પરમાર્થઃ, પુનઃ પરમપદં પરમપુરુષૈર્ભગવદ્ભિઃ પ્રજ્ઞાતં—પ્રરૂપિતમ્ ॥ ૨૧૦ ॥ (૨૦)

તત્તો તિજયપસિદ્ધં અદ્દમહાસિદ્ધિદાયગં સુદ્ધં ।

૧૫ સિરિસિદ્ધચક્રમેઅં આરાહહ પરમમત્તીણ ॥ ૨૧૧ ॥ ૨૧ ॥

વ્યાખ્યા—તતસ્તત્માત્ કારણાત્ મો મો ભવ્યાઃ ! ત્રિજગતિ—લોકત્રયે પ્રસિદ્ધમ્, અણિમાદ્યષ્ટ-
૫ મહાસિદ્ધિદાયકં શુદ્ધં—નિર્મલમ્ એતત્ શ્રીસિદ્ધચક્રં પરમભક્ત્યા યૂયં આરાધયત સેવધ્વમ્ ॥ ૨૧૧ ॥ (૨૧)

નિર્મલ હોવાના કારણે જ ઉજ્જવલ એવા આ સિદ્ધચક્રનું જે પુરુષ શુક્લધ્યાનના યોગથી ધ્યાન
ધરે છે તે તપ અને સંયમથી ભારે નિર્જરા એટલે અનેક કર્મોનો ક્ષય કરે છે ॥ ૨૦૮ ॥ (૧૮)

૨૦ જેમાં અક્ષય સુખ રહેલું છે એવો મોક્ષ, જે (સિદ્ધચક્ર)ના પ્રસાદથી (પ્રાણીઓને)મળે છે
તેના ધ્યાનથી વીજી (લૌકિક) સિદ્ધિઓ પણ પ્રાપ્ત થાય એમાં તો નવાઈ જ શી ? ॥ ૨૦૯ ॥ (૧૯)

૧૧ આ (સિદ્ધચક્ર) પરમતત્ત્વ (ધ્યેય) છે, પરમરહસ્યરૂપ એટલે ગોપનીય છે (ગમે તેવા
માનવીને દેવા યોગ્ય નથી), આ પરમમંત્ર છે, પરમ અર્થવાલું છે, પરમ પદોવાલું છે, તેનું ઉત્કૃષ્ટ
૧૧ એવા આપ્ત પુરુષોએ નિરૂપણ કર્યું છે ॥ ૨૧૦ ॥ (૨૦)

૨૫ આ કારણથી જગતમાં પ્રસિદ્ધ, અને અણિમા વગેરે આઠ સિદ્ધિઓને આપનાર, નિર્મલ એવા
આ સિદ્ધચક્રની તમે આરાધના કરો ॥ ૨૧૧ ॥ (૨૧)

સિરિસિરિવાલકહા સંદર્ભપરિચય

વૃહદ્ગ્ચીય શ્રીહેમતિલકસૂરિના શિષ્ય શ્રીરત્નશેખરસૂરિણ વિ. સં. ૧૪૨૮ માં પ્રાકૃતમાં ‘સિરિસિરિ-
વાલકહા’ નામે ગ્રંથ રચ્યો છે । તેના ઉપર ચરતરગ્ચીય શ્રીક્ષમાકલ્યાણગણિણ વ્યાખ્યા પણ રચી છે ।

૩૦ આ ગ્રંથમાં કથાની સાથોસાથ સિદ્ધચક્રચંત્રાલેખનવિધિ, પંચપરમેષ્ઠી આરાધન, સ્તુત્યા-
ત્મક નવપદનાં નવક—તે પૈકી પરમેષ્ઠીનવક વગેરે નમસ્કારવિષયક ઉપયોગી સંદર્ભો ટીકા સાથે
તારવીને અનુવાદ સહિત અહીં પ્રગટ કર્યા છે ।

૪૦ ‘સિદ્ધચક્રચંત્ર’ જે શ્રીચણ્ડીવિજયજી મહારાજે અમને પ્રસિદ્ધિ અર્થે આપ્યું છે તે પણ અહીં
પ્રગટ કરીએ છીએ ।

સિરિરયણસેહરસૂરિવિરઙ્ગયસિરિસિરિવાલકહાતો પંચપરમિદ્વિપયારાહણવિહિસંદર્ભો ॥

ત સોઝણ અઘ્ગરુઅમત્તિસત્તીહિ સજુઓ રાયા ।

અરિહતાહપયાણં કરેહ આરાહણા એવ ॥ ૧૧૬૯ ॥

5

અવ૦ — તદ્રાત્રીવચન શ્રુત્વાડતિગુરુકેડતિમહત્તૈયે મક્તિશક્તી, તામ્યા સયુત — સહિતો રાજા
એવ—વદ્યમાણપ્રકારેણ, અર્હદાદિપદાના આરાધના કરોતિ ॥ ૧૧૬૯ ॥

નરચેઈહરપડિમા જિન્નુદ્ધારાહિવિહિવિહાણે ।

નાણાવિહપૂઆહિ અરિહંતારાહણ કુણહ ॥ ૧૧૭૦ ॥

અવ૦ — તથાહિ — નર ચૈત્યગૃહાણિ — નવ સંસ્થાનિ જિનગૃહાણિ, નવ પ્રતિમા, નવ જીર્ણોદ્ધારા 10
હત્યાદિના વિધિના વિધાન — નિર્માણ તેન, તથા નાનાવિધા — અનેકપ્રકારા યા પૂજાસ્થામિરહંત —
અર્હત્પદસારાધના કરોતિ ॥ ૧૧૭૦ ॥

(‘સિરિસિરિવાલકહા’મા નવપદોની આરાધનાના પ્રસંગે શ્રીપાલ મહારાજા વિધિપૂર્વક તપસ્યા
કરે છે ત્યારે રાણી મયણાસુદરીએ શ્રીપાલ મહારાજાને જણાવ્યું કે, ‘તમને મોટી રાજલક્ષ્મી મળી છે
ત્યારે તમે વ્રત્તિ અને ભક્તિ અનુસાર નવપદોની પૂજા આરાધના કરી તમારા મનોરથોને પૂરા કરો ।’) 15
આ પ્રકારે તે રાણીનું વચન સામઝીને અતિભક્તિ અને મહાશક્તિવાળા (શ્રીપાલ) મહારાજા
અરિહત ઘરે પદોની આરાધના આ પ્રકારે કરે છે— ॥ ૧૧૬૯, ॥

અરિહત ભગવતના નર ચૈત્યો, નવ પ્રતિમાઓ, નવ જીર્ણોદ્ધારો ઘરે વિધિપૂર્વક કરાવીને
તથા વિવિધ પ્રકારની પૂજાઓ વઢે તે અરિહતપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૦ ॥

વિવેચન—અરિહતપદની આરાધના કરવા માટે અરિહત ભગવતના નવ સત્ત્વા પ્રમાણ ચૈત્યો, 20
નવ પ્રતિમાઓ, નવ જીર્ણોદ્ધારો કરવા જોઈએ, તથા મહોત્સવપૂર્વક સ્નાત્રપૂજા, પચ્ચપ્રકારી, અષ્ટ-
પ્રકારી, સત્તર પ્રકારી, એકવીશ પ્રકારી, એકસો આઠ પ્રકારી, અને સર્વતોમદ્રા નામની પૂજાઓ
કરવી-ભણાવવી જરૂરી છે ।

અરિહત ભગવતોએ સિદ્ધદશાની પ્રાપ્તિનો માર્ગ વતાવ્યો છે માટે જ તેમનો યોગ કરાવનાર
અરિહતપદની આરાધના કરવાનું વિધાન કરવામા આવેલું છે ।

25

અરિહતપદની આરાધના માટે અરિહત આદિ ભગવતોની આરાધના માટે મૂર્તિઓનું અવ-
લવન જરૂરી છે, કેમકે એવી મૂર્તિઓ આત્મદગ્ધાના આલ્પશૂરૂપે માનવામા આવેલી છે, તેનાથી
આત્મામા પરમાત્મભાવનો સ્થાલ આવે છે । એવા પરમ આત્માઓની મૂર્તિઓ ભરાવવી હોય ત્યારે
સ્વાસ કરીને તીર્થંકર અવસ્થામા તેઓ સિંદાસનમા વિરાજમાન હોય તેવી કરાવવામા આવે છે ।

૪૭૮ સિરિચયણસેહરસૂરિવિરહયસિરિસિરિવાલકહાતો પંચપરમિદ્વિપયારાહણવિહિસંદંબો [પ્રાકૃત

સિદ્ધાણવિ પઢિમાણં કારાવણપૂઅણાપણામેહિં ।

તગ્ગયમણઙ્ગાણેણં સિદ્ધપયારાહણં કુણહ ॥ ૧૧૭૧ ॥

અવ૦ — સિદ્ધાનામપિ યાઃ પ્રતિમાઃ, તાસાં કારાવણં—નિર્માણં, પૂજના—અર્ચના, પ્રણામઃ—
નમસ્કારસ્તૈસ્તથા, તદ્ગતેન—તેષુ સિદ્ધેષુ પ્રાપ્તેન મનસા યદ્ધ્યાનં, તેન સિદ્ધપદસ્યારાધનાં કરોતિ ॥ ૧૧૭૧ ॥

5 ભક્તિ-વહુમાણ-વંદણ-વૈયાવચ્ચાઙ્કજ્ઞમુજ્જુત્તો ।

સુસ્સણવિહિનિઉણો આયરિયારાહણં કુણહ ॥ ૧૧૭૨ ॥

અવ૦ — ભક્તિઃ—મનસિ નિર્ભરા પ્રીતિઃ, વહુમાનઃ—વાહ્યપ્રતિપત્તિઃ, વન્દન—વૈયાવૃત્ત્યે પ્રસિદ્ધે

તીર્થકરો જ્યારે સમવસરણમાં વિરાજમાન હોય ત્યારે યોગમુદ્રામાં રહેલા હોવાથી તે સમયની મૂર્તિઓ
યોગમુદ્રાવાળી કરાવાય છે અને તીર્થકરોનું નિર્વાણકલ્યાણક પર્યંકાસન કે કાયોત્સર્ગ આસને જ
10 થતું હોવાથી એ સમયની મૂર્તિઓ પર્યંકાસનવાળી અથવા કાયોત્સર્ગાસનવાળી વનાવવામાં આવે છે;
કેમકે પર્યંક આસન કે કાયોત્સર્ગ આસન એ સિદ્ધદશાનાં સૂચક છે ।

આવી પ્રતિમાઓ કરાવવાથી તથા અરિહંતની ભાવપૂર્વક પૂજાઓ કરવાથી અરિહંતપદની
આરાધના થાય છે । ॥ ૧૧૭૦ ॥

તે શ્રીપાલ મહારાજા સિદ્ધ ભગવંતોની પ્રતિમાઓ ભરાવીને, તેમની પૂજા કરીને, તેમને પ્રણામ
15 કરીને તથા તે સિદ્ધ ભગવંતોની અંદર મનને પરોવવારૂપ ધ્યાન કરીને સિદ્ધપદની આરાધના
કરે છે । ॥ ૧૧૭૧ ॥

વિવેચન—સિદ્ધપદની આરાધના કરવા માટે સિદ્ધ ભગવંતોની પ્રતિમાઓ, તેમનાં ચૈત્યો અને
જીર્ણોદ્ધારો કરાવવા તેમજ તેમની પૂજાઓ ભણાવવી તથા સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ હોય તેવાં સ્થાનોમાં
અગર અન્ય સ્થળોમાં સિદ્ધ ભગવંતને વંદન કરવાપૂર્વક તેમનું એકાગ્રચિત્તથી ધ્યાન કરવું જોઈએ ।
20 સિદ્ધ ભગવંત તો અરૂપી એટલે નિરંજન-નિરાકાર છે તેથી તેમની આકૃતિ વનાવવાનો કોઈ
સંભવ જ નથી । છતાં તીર્થકરોના જન્મ સમયે તેમનાં જે જે લાંછનો હોય તેવા લાંછનોવાળી મૂર્તિ
તે અરિહંત-તીર્થકરની મૂર્તિ કહેવાય છે જ્યારે લાંછનો વિનાની મૂર્તિઓ હોય તે સિદ્ધ ભગવંતની
માનવામાં આવે છે ।

સિદ્ધ ભગવંતની પ્રતિમાઓ ભરાવવામાં તેમના આસનો વિશે કોઈ નિયમ નથી તેથી તે કોઈ
25 પળ આસનવાળી વનાવી શકાય; પણ તેમાં વીતરાગભાવદર્શક આકાર હોવો જરૂરી છે ।

તત્ત્વતઃ અરિહંતોની પોતાની આરાધ્યતા પણ તેમના નિર્વાણકલ્યાણક એટલે સિદ્ધદશાને
ઉદ્દેશીને જ હોય છે । આથી સિદ્ધપદની આરાધનામાં સિદ્ધ ભગવંતનું અને અરિહંતપદની આરાધનામાં
સિદ્ધદશા પ્રાપ્ત કરવા માટેનું એકાગ્રચિત્તે ધ્યાન કરવાનું અહીં ‘ધ્યાન’ શબ્દથી સૂચવેલું હોય એમ
જણાય છે । વળી, આચાર્ય આદિ પદોની આરાધનામાં પણ તેઓ સિદ્ધ ભગવંત અને અરિહંતની
30 સિદ્ધદશાનું એકાગ્રપણે ધ્યાન કરતા હોવાના કારણે આચાર્ય આદિ પદોની આરાધના કરવામાં આવે
છે । એવું રહસ્ય અહીં સ્ફુટ થાય છે । ॥ ૧૧૭૧ ॥

ઇત્યાદિકાર્યેષુ યુક્ત — ઉચત, તથા શુશ્રૂષણસ્ય — સેવનસ્ય યો વિધિસ્ત્ર નિપુણ — દક્ષ, એવમ્મૂત સન્ આચાર્યપદારાધના કરોતિ ॥ ૧૧૭૨ ॥

ઠાણાસળપસળાઈ પઢત પાઢતયાળ પૂરતો ।

દુવિહમત્તિ કુળતો ઉવજ્ઞાપારાહ્ણં કુળઙ ॥ ૧૧૭૩ ॥

અવ ૦ — પઠતા પાઠયતા ચ સાઘ્વાદીના સ્થાનાગ્રન-વસનાદિ — નિવાસસ્થાન-ભોજન-વસ્ત્રાદિ-5
પૂરયન્ દ્રવ્ય-ભાવમેદતો દ્વિવિધા મત્તિ કુર્નન્ ઉપાધ્યાયપદારાધના કરોતિ ॥ ૧૧૭૩ ॥

મત્તિ, વહુમાન, વદન, વૈયાટ્ટત્ય ઘગેરે કાર્યોમા પ્રયત્નશીલ અને શુશ્રૂષા કરવામા હુશલ
પયા (શ્રીપાલ) મહારાજા આચાર્યપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૨ ॥

વિવેચન—આચાર્યપદની આરાધના કરવા માટે મત્તિ એટલે માનસિક પ્રીતિ, મત્તિથી ઉત્પન્ન થતુ વહુમાન એટલે ઘાલ પ્રતિપત્તિ, વદન એટલે નામસ્મરણ, સ્તુતિ, નમન આદિ તથા મન, વચન, 10
કાયાની શુભ પ્રવૃત્તિ, વૈયાટ્ટત્ય એટલે વ્યાપ્તમાય અર્થાન્ ધર્મસાધન નિમિત્તે અન્ન ઘગેરેનુ વિધિ-
પૂર્વક સપાદન એટલે મેઢ્ઢી આપતુ અને શુશ્રૂષા એટલે આરોગ્ય માટેની પરિચર્યા એટલે માવજત—
આ ઘણુ કરવામા કુશલતા દારવની ઉદ્યમશીલ ઘનતુ જોઈએ ।

જિનેશ્વર મળવતના નિર્ભાળ પઢી આચાર્ય મળવત શાસનના સર્ગાધિકારી મનાય છે । તેથી
જેમ જિનેશ્વર મળવતો શાસન પ્રથર્તવયાના કારણે ઘપકારી હોવાથી આરાધ્ય છે અને સિદ્ધ મળવતો 15
નિરજન નિરાકાર, જ્યોતિસ્વરૂપ હોવાથી આત્માના સાધ્ય વિદુરૂપે હોવાથી આરાધ્ય છે, તેમ આચાર્ય
મળવતો શાસનના અને મોક્ષના મુલ્ય અગરૂપ હોવાથી તેમની ગળતરી પરમેષ્ઠીમા જ કરેલી છે તેથી
તેઓ પણ આરાધવાયોગ્ય છે ।

આચાર્યપદની આરાધના અરિહત અને સિદ્ધ મળવત કરતા જુદી રીતે થતાવી છે । તે આરા
ધનામા મત્તિ અને વહુમાનપૂર્વક પચીશ આવયકગ્રાલુ અને વરીશ દોપરહિત વદન કરવાતુ 20
વિધાન છે ।

ઘઢી, આચાર્યપદની આરાધના કરતા આચાર્ય મળવતની પ્રતિમા કે પૂજાતુ અવલગન
હેવાતુ જળાવેલુ નથી, કેમકે શાસન આચાર્ય મળવતની વિહરમાન દક્ષા વિનાતુ હોતુ નથી । તેથી
સાક્ષાત્ આચાર્ય મળવતની એટલે માવ આચાર્યની મત્તિ, વહુમાન, વદન ઘગેરે દ્વારા આરાધના
કરતી જોઈએ, અને ઇમ કરતા ‘એગમ્મિ પૂઢ્યમ્મિ સવ્વે તે પૂઢ્યા હોઈ’ એક માવાચાર્યની પૂજા 25
દ્વારા સારા જગતના માવાચાર્યોતુ પૂજન થયેલુ ગળાય છે, કારણકે માવનિદ્ધેપાની અરાધનાથી
ઘધાયે નિદ્ધેપાતુ આરાધન થયાતુ માની હેગમા આવ્યુ છે । ॥ ૧૧૭૦ ॥

તે મહારાજા આગમોને મળનારા તેમન મળવતનારા સાધુ-સાધ્વીઓને માટે નિવાસસ્થાન
એટલે ઉપાગયો, આહાર અને વસ્ત્રોની જરૂરિયાતને પૂરી પાડીને દ્રવ્ય તેમજ માવ ઇમ કે પ્રકારે
મત્તિ કરીને ઉપાધ્યાયપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૩ ॥ 30

વિવેચન—ઉપાધ્યાયપદની આરાધના માટે મળનારા માધુઓ અને મળવતનારા ઉપાધ્યાયો
માટે નિરાકુલ સ્થાનમા ઉપાગયો ઘનાવયા અને તેમને મોજન, વસ્ત્ર, પુસ્તક ઘગેરેની સામગ્રી આપના-
રૂપ દ્રવ્ય અને માવપૂર્વકની મત્તિ કરતી જોઈએ ।

૪૮૦ સિરિરયણસેહરસૂરિવિરહયસિરિસિરિવાલકહાતો પંચપરસિદ્ધિપયારાહણવિહિસંદ્ધમો । [પ્રાકૃત

અભિગમણ-વંદણ-નમંસણેહિં અસણાઈ-વસાહિદાણેહિં ।

વેયાવચ્ચાઈહિં અ સાધુપયારાહણં કુણઈ ॥ ૧૧૭૪ ॥

અવ૦ - અભિગમણ - સમુલ્લસગમનં, વન્દનં - સ્તુતિઃ, નમસ્યનં-નમસ્કારકરણં, તૈસ્તથા; અશના-
દીનાં વસતેશ્ચ દાનૈશ્ચ પુનર્વેયાવૃત્ત્યાદિભિઃ સાધુપદારાધના કરોતિ ॥ ૧૧૭૪ ॥

૬ આગમોના નિર્યુક્તિ વગેરેના અર્થોતું અધ્યાપનકાર્ય તો આચાર્ય ભગવંતો જ કરે છે ત્યારે
સમગ્ર આગમોનાં મૂલ સૂત્રોતું અધ્યાપનકાર્ય ઉપાધ્યાય ભગવંતોના ગિરે હોય છે । વઢી, ગચ્છના
સાધુઓતું પાલન-પોષણ કરવાની મુખ્ય ફરજ પળ ઉપાધ્યાય ભગવંતો જ વનાવે છે ।

વાચના પૃચ્છના, પરાવર્તના અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથારૂપ સ્વાધ્યાય કરનારા સાધુઓને
ઉપાધ્યાય ભગવંતો મળાવે ત્યારે અધ્યયન અને અધ્યાપન માટે નિરાકુલ વાતાવરણ અને મોજન,
૧૦ વસ્ત્ર, પુસ્તક વગેરેની યોગ્ય સામગ્રી ભાવપૂર્વક પૂરી પાડવાથી તેમજ મળનારા સાધુઓ ઉપાધ્યાય
ભગવંત પ્રત્યે ભક્તિ વતાવવાથી ઉપાધ્યાયપદની આરાધના કરી શકાય છે ।

આચાર્યપદની પેટે ઉપાધ્યાયપદની આરાધના પણ સાક્ષાત્ ઉપાધ્યાયની આરાધનાથી થાય
છે માટે તેમની મૂર્તિ વગેરેથી કરવાનું જણાવવામાં આવ્યું નથી । ॥ ૧૧૭૩ ॥

તે મહારાજા અભિગમન, વંદન અને નમસ્કાર કરવાવડે મોજન વગેરે તથા નિવાસસ્થાન
૧૫ દેવાવડે અને વેયાવચ્ચ આદિ કરવા વડે સાધુપદની આરાધના કરે છે । ॥ ૧૧૭૪ ॥

વિવેચન-સાધુપદની આરાધના કરવા માટે અભિગમન એટલે સાધુ ભગવંતને વંદન કરવા
માટે સામે જવું, તથા ગામમાં પ્રવેશ કરતા હોય ત્યારે તેમનું ભાવપૂર્વક સામૈયું કરવું, વંદન એટલે
અભિવાદન અર્થાત્ મન, વચન અને કાયાની પ્રશસ્ત પ્રવૃત્તિ કરવી, નમસ્યન એટલે નમન કે પૂજન
વગેરે કરવું, તેમજ તે સાધુ ભગવંતોને અશન આદિ એટલે અશન (મોજન), પાન, શ્વાદિમ, સ્વાદિમ,
૨૦ વસ્ત્ર, પાત્ર, કંવલ, રજોહરણ, સંથારિયાં, દંડક વગેરે સંયમસાધનાનાં ઉપકરણો દેવાં, તેમજ તેમને
ઋતરવા માટે વસતિ એટલે ઉપાશ્રયનાં સ્થાનો આપવાં અને વેયાવચ્ચ એટલે ધર્મસાધન નિમિત્તે અન્ન
વગેરે વિધિપૂર્વક મેઢવી આપવાં જોઈએ ।

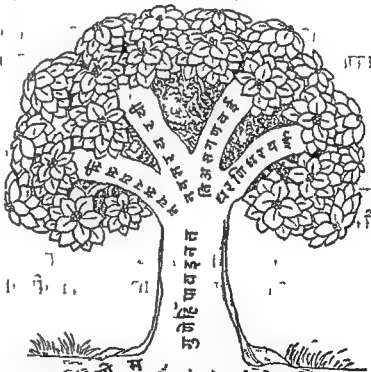
આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયપદવી પ્રાપ્ત કરનારા મહાપુરુષો પહેલેથી જ સાધુપણમાં હોય છે
એટલે આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વગેરે પદવીઓ પ્રાપ્ત કરવાથી તેમનામાં સાધુપણની ન્યૂનતા આવતી નથી,
૨૫ વલ્કે તે વિશેષપણે વિકાસ પામે છે । તેથી જ આવશ્યકનિર્યુક્તિ (ગાથા ૧૦૧૮) માં પૂર્વપક્ષકારે
સિદ્ધ ભગવંત અને સાધુ ભગવંતમાં પંચપરમેષ્ઠીના નમસ્કારનો એક દૃષ્ટિએ સમાવેશ કર્યો છે । વઢી,
'પંચસૂત્ર', 'ચંડસરણપયત્ના' અને પ્રતિક્રમણસૂત્ર વગેરેમાં આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય ભગવંતને મંગલ,
લોકોત્તમ અને શરણ્ય તરીકે જુદા ન ગણાવતાં સાધુપદમાં તેમનો સમાવેશ કર્યો છે ।

સાધુપદની આરાધના માટે પદસ્થ એવા આચાર્ય અને ઉપાધ્યાય ભગવંતોની જેમ મૂલોત્તર
૩૦ ગુણના ધારક ગીતાર્થ અને ગીતાર્થની નિશ્રાવાળા સાધુઓની સામે જઈને વંદન વગેરે કરવાનું
વિધાન આ ગાથામાં કરેલું છે ।

વઢી, શ્રમણ મહાત્માઓના નામસ્મરણ એટલે જાપ કરતાં યે તેમને વંદન, નમસ્કાર કરવાનું
ફ઼લ વિશેષ છે એમ જણાવવામાં આવ્યું છે । ॥ ૧૧૭૪ ॥

संदर्भ-परिचय

पंचपरमेष्ठीना पदोनी आराधना केवी रीते कराय ए सवधे केटलाय समयथी अमारी शोध चालु हती । यद्यपि श्रीरत्नशेखरसूरिचित 'सिरिसिखाकहा' मायी 'सिद्धचक्रग्रालेखनविधि' अने 'पंचपरमेष्ठिनवक'नो, 'संदर्भ' तारवीने अनुवाद विवेचन साथे प्रस्तुत ग्रंथ माटे समग्र करी लीघो छता तेमा ज पंचपरमेष्ठीना पदोनी आराधनाविधि हशे एवो ख्याल आब्यो न होतो । ज्यारे 'सिद्ध- 5 चक्र'नी फाईलो उपर अचानक दृष्टि पडी त्यारे तंवपदोनी सक्षिप्त छता विशिष्ट आराधनाविधि ('सिद्धचक्र' वर्ष ३, अंक १३, १४, १५) वाचयामा आवी । तेमायी 'सिरिसिखाकहा'ने सामे राखीने 'पंचपरमेष्ठिपदाराधनविधि'नो छ गाथात्मक संदर्भ अवचूरि साथे तारवीने तेनो अनुवाद लल्यो; परंतु गाथाजोनो केवल शब्दार्थ आराधकोनी जिज्ञासा माटे पूरतो न जणाता तेना उपर यथाशक्ति विवेचन आपवानो प्रयास कर्यो छे ।

શ્રીમદ્ભગવદ્ગોપાલકથાસૂત્રિરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા'ન્તર્ગત-

પશ્ચપરમેષ્ઠિનઃ પશ્ચનવકાત્મકઃ સંદર્ભઃ ચ ॥

સેસતિભવેહિં મણુણહિં જોહિં વિહિયારિહાઠાણોહિં ।

5 અજિજ્ઞઙ્ઞ જિણુગુત્તં, તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૧૮ ॥

વ્યાખ્યા — શેષાઃ — અવશિષ્ટાશ્ચયો ભવા યેષાં તે પુનર્વિહિતાનિ — કૃતાનિ સેવિતાનીતિ યાવત્ અર્હદાદિસ્થાનાનિ — વિંશતિસ્થાનકાનિ યૈસ્તે તથા તૈઃ, એવં ભૂતૈર્યૈર્જિનગોત્રં — જિનનામકર્મ અર્જ્યતે — ઉપાર્જ્યતે તાન્ અર્હતોઽહં પ્રણિપતામિ નમસ્કુર્વે ॥ ૧૨૧૮ ॥

જે એમભવંતરિયા રાયકુલે ઉત્તમે અવયરંતિ ।

10 મહસુમિણસુઙ્ગુણા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૧૯ ॥

વ્યાખ્યા — યે એકભવાન્તરિતા ઉત્તમે રાજકુલે અવતરન્તિ, કીદૃશા યે ? મહાસ્વપ્નેશ્ચતુર્દશભિઃ સૂચિતા જ્ઞાપિતા ગુણા યેષાં તે તથા, તાનર્હતઃ પ્રણિપતામિ — પ્રણમામિ ॥ ૧૨૧૯ ॥

જેસિં જન્મમ્મિ મહિસં દિસાકુમારીઓ સુરવરિંદા ય ।

કુર્વંતિ પહિટ્ઠમણા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૦ ॥

15 વ્યાખ્યા — યેષાં જન્મનિ મહિમાં મહિમાનં વા દિકુમાર્યઃ પદ્મપદ્માશત્, સુરવરેન્દ્રાશ્ચ ચતુષ્પદ્મિઃ પ્રહૃષ્ટં પ્રકર્ષેણ હર્ષિતં મનો યેષાં તે પ્રહૃષ્ટમનસઃ સન્તઃ કુર્વન્તિ, તાનર્હતઃ પ્રણિપતામીતિ પૂર્વવત્ ॥ ૧૨૨૦ ॥

આજમ્મં પિ હુ જેસિં દેહે ચત્તારિ અઙ્ગસયા હુંતિ ।

લોગચ્છેરયમ્મુયા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૧ ॥

20 અરિહંત—

જ્યારે ત્રણ ભવ વાકી રહે ત્યારે મનુષ્યભવમાં અરિહંત વગેરે (વીશ) સ્થાનકનું આરાધન કરીને જેમણે તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જ્યું છે તે અરિહંતોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૧૮ ॥

છેલ્લા ભવમાં (માતાને આવેલાં) ચૌદ મહાસ્વપ્નો વડે સૂચિત ગુણવાળા જેઓ ઉત્તમ રાજ-કુળમાં અવતરે છે તે અરિહંતોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૧૯ ॥

25 જેઓના જન્મસમયે અત્યંત હર્ષિત મનવાળાં છપ્પન દિકુમારીઓ અને ચોસઠ ઇંદ્રો આવીને જન્મ-ઉત્સવ કરે છે તે અરિહંતોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૨૦ ॥

વ્યાख्या — હુ ઇતિ નિશ્ચિત, યેષા દેહે — શરીરે આજન્માપિ જન્મત આરમ્ભ્યાપિ લોકે આશ્ચર્ય-
મૂતાશ્વત્તારોઽતિશયા ભવન્તિ, 'તેષા ચ દેહોઽદ્ભુતરૂપગન્ધ' इत्यादयस्तानर्हत प्रणिपतामि ॥ ૧૨૨૧ ॥

જે તિહુનાણસમગ્ગા સ્ત્રીણં નાઁણ મોગફલકમ્મ ।

પઢિવજ્ઞતિ ચરિત્ત તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૨ ॥

વ્યાख्या — યે ત્રિભિર્જ્ઞાને — મતિશ્રુતાવધિમિ સમગ્રા — સમ્પૂર્ણા સન્તો મોગ ફલ યસ્ય
તદ્ભોગફલ કર્મ ક્ષીણ જ્ઞાત્વા ચારિત્ર પ્રતિપદ્યન્તે — અઙ્ગીકુર્યન્તિ તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૨ ॥

ઉગ્ગત્તા અપમત્તા સિઅજ્ઞાણા સ્વવગસેણિ હ્યમોહા ।

પાવતિ કેવલ જે તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૩ ॥

વ્યાख्या — યે ઉપયુક્તા — ઉપયોગયુતા પુનરપ્રમત્તા — પ્રમાદરહિતા પુન સિત — શુદ્ધ ધ્યાન
યેષા તે સિતધ્યાના અત એવ ક્ષપકશ્રેણ્યા હતો મોહો યેસે તથા, ईदृशा सन्त केवलज्ञान प्राप्नुवन्ति, 10
તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૩ ॥

કમ્મક્ષણયા તદ્દ સુરકયા ય જેસિં ચ અહસયા હુતિ ।

એગારસગુણવીસ તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૪ ॥

વ્યાख्या — ચ — પુન, યેષા કર્મક્ષયજા — કર્મજ્ઞયોત્પન્ના એકાદશ અતિશયા ભવન્તિ, તથા
સુર — દેવે કૃતાશ્ચ એકોત્વિંશતિરતિશયા ભવન્તિ, તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૪ ॥ 16

જે અદ્ભુપાઢિહારેહિં સોહિયા સેવિયા સુરિદેહિં ।

વિહરતિ સયા કાલ તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૫ ॥

વ્યાख्या — યે 'અદ્ભપ્રાતિહાર્યે' અસોકગૃક્ષાદિભિ શોભિતા, પુન સુરેન્દ્રે સેવિતા સદાકાલ
વિચરન્તિ, તાનર્હત પ્રણિપતામિ ॥ ૧૨૨૫ ॥

જન્મથી માડીને જેમના દેહમા જગતમા આશ્ચર્યમૂત એવા ચાર અતિશયો* હોય છે તે 20
અરિહંતોને હુ પ્રણમુ છુ ॥ ૧૨૨૧ ॥

ત્રણ જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ એવા જે ભગવતો મોગાવલીકર્મને ક્ષીણ થયેલુ જાણીને ચારિત્રરૂપ
નિષ્કૃત્તિમાર્ગને આવરે છે તે અરિહંતોને હુ પ્રણામ કરુ છુ ॥ ૧૨૨૨ ॥

ચારિત્રધર્મમા સદા વપયોગી, અપ્રમત્ત, શુદ્ધધ્યાનવાલ્ય તથા ક્ષપકશ્રેણિ ઉપર આરુઢ થઈ
મોહને હણી જે કેવલજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરે છે તે અરિહંતોને હુ પ્રણામ કરુ છુ ॥ ૧૨૨૩ ॥ 25

કર્મના ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલા અગિયાર અતિશયો સુધા દેવોપ કરેલા ઓગળીસ અતિશયો
જેમને હોય છે તે અરિહંતોને હુ પ્રણામ કરુ છુ ॥ ૧૨૨૪ ॥

આઠ પ્રાતિહાર્યો, વડે શોભતા તથા સુરનાયકો વડે સેવાતા એવા જે સદાકાલ વિચરે છે તે
અરિહંતોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૨૫ ॥

* ચાર અતિશયો —

૧ ચર્મવપુષી જોડે ન શકાય પૃ રીતે અરિહંત ભગવતો આહાર અને નિદ્રા કરે છે ।

૨ તેઓનુ શરીર પરસેવો, મેલ, રોગથી રહિત અને મુદર હોય છે ।

૩ તેઓ ગાયના કૂપની ધારા જેવા થેત માંસ અને કપિત્થને ધારણ કરે છે ।

૪ તેઓના શ્વાર અને સંસ્પ્રાસ મદાર અને પારિજાતનાં પુષ્પોથી ઉત્પન્ન થતી સુરભિ જેવા હોય છે ।

૪૮૪ શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા સૂરિરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા' ન્તર્ગતપદ્મપરમેષ્ઠિનઃ પદ્મનવકાત્મકઃ ! [પ્રાકૃત

પણતીસગુણગિરાણે જે અ વિવોહં કુળંતિ ભવ્વાણં ।

મહીપીઠે વિહરંતા તે અરિહંતે પણિવયામિ ॥ ૧૨૨૬ ॥

વ્યાખ્યા — પદ્મત્રિશદ્ધુણાઃ યસ્યાં સા પદ્મત્રિશદ્ધુણા યા ગીઃ — વાણી ત્યા, યે ચ મન્યાનાં વિવોધં — વિશિષ્ટજ્ઞાનં કુર્વન્તિ, કીદૃશાઃ સન્તઃ ? મહીપીઠે — પૃથ્વીપીઠે વિચરન્તસ્તાનર્હંતઃ પ્રણિવતામિ ॥ ૧૨૨૬ ॥

૫ અરહંતા વા સામાન્યકેવલા અકયકય સમુદ્ધાયા ।

સેલેસીકરણેણં હોઝળમયોગિકવલિણો ॥ ૧૨૨૭ ॥

વ્યાખ્યા — અર્હન્તઃ તીર્થદ્વરા વા — અથવા સામાન્યકેવલિનઃ, અકૃતઃ કૃતો વા સમુદ્ધાતઃ — કેવલિસમુદ્ધાતો યૈસ્તે તથા દુઃખમૂળા યે યોગીન્દ્રાઃ શૈલેશીકરણે — આત્મપ્રદેશસ્થિરીકરણરૂપેણ અયોગિકેવલિનો ભૂત્વા ॥ ૧૨૨૭ ॥

૧૦ જે દુચરિમમ્મિ સમણ દુસયરિપયડીઓં તેરસ અ ચરમે

સ્વવિઝળ સિવં પત્તા તે સિદ્ધા દિંતુ મે સિદ્ધિ ॥ ૧૨૨૮ ॥

વ્યાખ્યા — દ્વિચરમે — આયુઃક્ષયસમયાત્ પ્રાક્તને સમયે દ્વાસપતિ ૭૨ પ્રકૃતીર્નામાઘઘાતિકર્મો-
ત્તર — પ્રકૃતીઃ ક્ષપયિત્વા ચઃ — પુનશ્ચરમે સમયે ત્રયોદશપ્રકૃતીઃ ક્ષપયિત્વા શિવં — મોક્ષં પ્રાપ્તાઃ, તે
સિદ્ધા મે — મહાં મુક્તિં દદતુ ॥ ૧૨૨૮ ॥

૧૫ ચરમંગતિભાગોણાવગાહના જે અ એગસમયમ્મિ ।

સંપત્તા લોગગં તે સિદ્ધા દિંતુ મે સિદ્ધિ ॥ ૧૨૨૯ ॥

વ્યાખ્યા — ચરમા — અન્તિમા, અગ્નસ્ય — શરીરસ્ય ત્રિભાગેન ઝનાવગાહના — દેહમાનં યેષાં તે
તથા, યે ચ કીદૃશાઃ સન્તઃ એકસિન્ સમયે લોકાગ્રં સમ્પ્રાપ્તાસ્તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૨૯ ॥

પુવ્વપઓગ અસંગા વંધળછેયા સહાવતો વાવિ ।

૨૦ જેસિં ઉઘ્ઘા હુ ગઈ તે સિદ્ધા દિંતુ મે સિદ્ધિ ॥ ૧૨૩૦ ॥

વ્યાખ્યા — પૂર્વપ્રયોગતો ધનુર્મુક્તવાણવત્, તથાઽસંગાત્ — નિઃસંજ્ઞતયા કર્મમલાપંગમેન અલાબુ-

૨૫ પૃથ્વીપીઠ ઉપર વિચરતા જેઓ પાંત્રીશ ગુણોથી યુક્ત એવી વાણી વડે મન્યજનોને પ્રતિવોધ
કરે છે તે અરિહંતોને હું પ્રમાણ કરું છું ॥ ૧૨૨૬ ॥

સિદ્ધ —

૨૫ કેવલી સમુદ્ધાત કરીને અથવા કર્યા સિવાય અરિહંતો કે સામાન્ય કેવલીઓ શૈલેશીકરણ
વડે અયોગી કેવલી થઈ આયુષ્યના છેલ્લા વે સમયમાંના પહેલે સમયે ઘોંતેર પ્રકૃતિઓને સ્વપાવી
અને છેલ્લે સમયે તેર પ્રકૃતિઓને સ્વપાવી જેઓ મોક્ષમાં ગયા છે તે સિદ્ધ ભગવાનો મને મોક્ષ
આપો ॥ ૧૨૨૭-૨૮ ॥

૩૦ ચરમ શરીરના ત્રીજા ભાગે ન્યૂન અવગાહનાવાળા જેઓ એક જ સમયમાં લોકના અગ્રભાગે
જઈ પહોંચે છે તે સિદ્ધ ભગવાંતો મને મોક્ષ આપો ॥ ૧૨૨૯ ॥

ધનુષ્યમાંથી છૂટેલા વાણની પેઠે પૂર્વપ્રયોગથી, તુંવડાની પેઠે અસંગપણાથી, અંડાના ફઝની

દ્રવ્યવત્, તથા, બન્ધનચ્છેદાત્—કર્મબન્ધનચ્છેદનેન પરણ્ડપન્થવત્, તથા સ્વભાવતો વાપિ ધૂમવત્, યેષાં ઋર્ધ્વા ગતિ પ્રવર્તેતે તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૦ ॥

ઈસીપન્મારાણ ઉવરિં રાહુ જોયણમ્મિ લોગતે ।

જેસિં ઠિઈ પસિદ્ધા તે સિદ્ધા દિત્તુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૧ ॥

વ્યાખ્યા—ઈપત્મામારાયા—સિદ્ધિશિલાયા ઉપરિ, સ્ત્રેહ નિશ્ચયેન એકસિન્ન યોજને લોકાન્તો ડલ્લિ, તત્ર યેષા સ્થિતિ,—અવસ્થાન પ્રસિદ્ધમસ્થિ તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૧ ॥

જે અ અણતા અપુણ્ણમવા ય અસરીયા અણાગાહા ।

દસણનાણુવડ્ડા તે સિદ્ધા દિત્તુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૨ ॥

વ્યાખ્યા—અ—પુન ચેડનન્તા, પુનરપુનર્મયા ન વિચતે પુનર્મત્રો યેષા તે તથા, પુનર-શરીરકા—ન વિચતે શરીર યેષા તે, તથા પુનરનાગાધા ન વિચતે આગાધા—પીઢા યેષા તે તથા, પુનર્દર્શન 10 અ જ્ઞાન અ દર્શનજ્ઞાને તયોરુપયુક્તા દર્શન જ્ઞાનોપયુક્તા, યેષા પ્રથમસમયે જ્ઞાનોપયોગો દ્વિતીયસમયે દર્શનોપયોગોડલ્લિ, તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૨ ॥

જેડ્ણતગુણા વિગુણા ઇગ્ગતીસગુણા અ અહવં અદ્ધગુણા ।

સિદ્ધાણત્તચ્છકા તે સિદ્ધા દિત્તુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૩ ॥

વ્યાખ્યા—યે સિદ્ધા અનન્તગુણા—અનન્તા જ્ઞાનાદયો યેષુ તે તથા, પુનર્વિગુણા—વિગતા 15 વર્ણાદયો ગુણા યેભ્યસ્તે તથા, અ પુનરેકાન્તિશત્—સસ્યાન-વર્ણાદિપ્રતિષેધરૂપા એવ ગુણા યેષુ તે તથા, અથવાડ્ણગુણા—અણકર્મસયસમુદ્ધવા અઘૌ ગુણા યેષુ તે તથા, પુન સિદ્ધ—નિષ્પન્નમ્, અનન્તચતુષ્ક—પ્રાગુત્તરજ્ઞાન યેષા તે તથા, તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૩ ॥

જહ નગરગુણે મિચ્છો જાણતોડવિ હુ કહેઉમસમત્થો ।

તહ જેસિં ગુણે નાણી, તે સિદ્ધા દિત્તુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૪ ॥

20

પેટેબધન-છેદયી અને ધૂમાહાની પેટે ઋર્ધ્વગમન સ્વભાવથી જેમની ઋર્ધ્વગતિ થાય છે તે સિદ્ધ ભગવાનો મને શિવસુખ આપો ॥ ૧૨૩૦ ॥

1) (સિદ્ધશિલાની ઉપર એક યોજને ગયા વાળા લોકનો અવભાગ આવેલો છે । ત્યાં જેમની સ્થિતિ પ્રસિદ્ધ છે અર્થાત્ ત્યાં જેઓ સદાકાલ રહે છે તે સિદ્ધ ભગવત મને શિવસુખ આપો ॥ ૧૨૩૧ ॥

જેઓ અનત છે, જે ફરી જન્મ લેતા નથી, જેઓ શરીરથી રહિત છે, જેમને (શરીર ન હોવાથી) કોઈ પ્રકારની પીઢા કે, વપટ્ર નથી તથા જ્ઞાન અને દર્શનના ઉપયોગથી જેઓ યુક્ત છે એવા તે સિદ્ધ ભગવતો મને મુક્તિ આપો ॥ ૧૨૩૨ ॥

જેઓ (જ્ઞાનાદિ) અનતગુણવાળા છે, તેમજ (રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ આદિ) ગુણોથી રહિત હોવાથી જેઓ નિર્ગુણ પણ છે, તથા જેઓ એકત્રીશ અથવા આઠ ગુણોવાળા છે અને જેઓ અનતચતુષ્કથી યુક્ત છે તે સિદ્ધ ભગવતો મને મુક્તિ આપો, ॥ ૧૨૩૩ ॥

30

૪૮૬ શ્રીમદ્ રત્નશેખરસૂરિ રચિત 'સિરિસિરિવાલકહા' ન્તર્ગત પદ્ય પરમેષ્ઠિનઃ પદ્મનવકાત્મકઃ । [પ્રાકૃત

વ્યાખ્યા — યથા — મ્લેચ્છો નગરગુણાન્ — પ્રાસાદનિવાસમધુરસમ્ભોજનાદીન્ જાનન્નાપિ અન્યેષાં મ્લેચ્છાનાં પુરસ્તાત્ કથયિતુમ્ અસમર્થઃ — સમર્થો ન ભવતિ, તથા — તેન પ્રકારેણ યેષાં સિદ્ધાનાં ગુણાન્ જાનન્નાપિ જ્ઞાની કથયિતું ન સમર્થો ભવતિ, તે સિદ્ધા મે સિદ્ધિં દદતુ ॥ ૧૨૩૪ ॥

જે અ અણંતમણુત્તરમણોવમં સાસયં સયાણંદં ।

5 સિદ્ધિસુહં સંપત્તા તે સિદ્ધા દિતુ મે સિદ્ધિં ॥ ૧૨૩૫ ॥

વ્યાખ્યા — યે ચ સિદ્ધિસુખં — મુક્તિસુખં સમ્પ્રાપ્તાસ્તે સિદ્ધા મે — મહં સિદ્ધિં દદતુ, કીદૃશં સિદ્ધિસુખં ? — 'અનન્તં' ન વિદ્યતે અન્તો-નાશો યસ્ય તત્તથા, પુનઃ 'અનુત્તરં' ન વિદ્યતે ઉત્તરમ્ — ઉત્કૃષ્ટં યસ્માત્ તત્ તથા, પુનઃ 'અનુપમં' ન વિદ્યતે ઉપમા યસ્ય તત્ તથા, પુનઃ 'સદાનન્દં' સદા — સર્વસ્મિન્ કાલે આનન્દો યત્ર તત્ તથા ॥ ૧૨૩૫ ॥

10 જે પંચવિહાર્યારં આચરમાણા સયા પયાસંતિ ।

લોયાણુગ્ગહત્યં તે આચરિણ નમંસામિ ॥ ૧૨૩૬ ॥

વ્યાખ્યા — યે જ્ઞાનાદિપદ્મવિધાચારમ્, આચરન્તો લોકાનામનુગ્રહાર્થે સદા પ્રકાશયન્તિ — પ્રકટીકુર્વન્તિ તાન્ આચાર્યાન્ અહં નમસ્યામિ — નમસ્કરોમિ ॥ ૧૨૩૬ ॥

દેસકુલજાઙ્ઘરુવાઙ્ઘરિં બહુગુણગણેહિં સંજુત્તા ।

15 જે હુંતિ જુગે પવરા તે આચરિણ નમંસામિ ॥ ૧૨૩૭ ॥

વ્યાખ્યા — યે દેશકુલજાતિરૂપાદિકૈર્બહુભિર્ગુણાનાં ગણૈઃ — સમૂહૈઃ સંયુક્તાઃ — સહિતાઃ સન્તઃ યુગે પ્રવરાઃ — મુખ્યા ભવન્તિ, તાનાચાર્યાન્ અહં નમસ્યામિ ॥ ૧૨૩૭ ॥

જેમ મીલ નગરના ગુણોને જાણતો હોવા છતાં પણ કહી શકતો નથી તેમ જેમના ગુણોને જાણતા હોવા છતાં પણ જ્ઞાનીપુરુષો કહી શકતા નથી તે સિદ્ધ ભગવંતો મને શિવસુખ આપો ॥ ૧૨૩૪ ॥

20 જે સુખનો અંત-નાશ નથી, જેનાથી ઉત્કૃષ્ટ વીજું સુખ નથી; જે સુખની ઉપમા આપી શકાય એવી નથી, જેમાં સદાકાલ આનંદ છે (અર્થાત્ સંસારનાં સમગ્ર સુખનો અનંત વર્ગ કરીને સિદ્ધના એક પ્રદેશના સુખની સાથે તેની તુલના કરવામાં આવે તો પણ તેની વરાવરી ન કરી શકે) એવા સિદ્ધિસુખને પામેલા સિદ્ધ ભગવંતો મને મુક્તિ આપો ॥ ૧૨૩૫ ॥

આચાર્ય —

25 પંચવિધ આચારને (જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર, ચારિત્રાચાર, તપાચાર અને વીર્યાચાર) સદા આચરતા એવા જેઓ ભવ્ય જનોના અનુગ્રહને માટે તેનો ઉપદેશ આપે છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૩૬ ॥

દેશ, કુલ, જાતિ અને રૂપાદિક બહુગુણોના સમુદાયથી જેઓ સંયુક્ત છે અને જેઓ પોતાના યુગમાં શ્રેષ્ઠ ગણાય છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૩૭ ॥

જે નિચમપ્પમત્તા વિગહવિરત્તા કસાયપરિચ્છા । -

ધમ્મોગ્ગસસત્તા તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૩૮ ॥

વ્યાખ્યા—યે નિત્યમ્ અપ્રમત્તા—પ્રમાદરહિતા, પુન વિકત્યા—રાજકથાદિકાસ્થામ્યો વિરત્તા, પુન પરિચ્છા કપાયા—ક્રોધાદ્યો યૈસ્તે તથા, પુનર્ધર્મોપદેશે સત્તા—ભ્રમા યદ્વા શક્તા— સમર્થાસ્તાનાચાર્યાન્ નમસ્થામિ ॥ ૧૨૩૮ ॥

જે સારણવારણચોયણાહિં પઢિચોયણાહિં નિચપિ ।

સારતિ નિય ગચ્છ તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૩૯ ॥

વ્યાખ્યા—યે આચાર્યા સારણા-વારણા-ચોદનાદિમિ પુન પ્રતિચોદનાદિમિર્નિત્યમપિ નિજ ગચ્છ સારયન્તિ, તત્ર વિસ્મૃતસ્ય સારણ સારણા અશુદ્ધ પઠતો વારણ વારણા, અધ્યયનાદ્યર્થ પ્રેરણ ચોદના, કઠોરચત્તૈ પ્રેરણ પ્રતિચોદના, इत्य સારણાદિમિર્થે સ્વગચ્છસ્ય રક્ષણ કુર્નન્તિ તાનાચાર્યાન્ 10 નમસ્થામિ ॥ ૧૨૩૯ ॥

જે મુણિયસુત્તસારા, પરોવયારિષતપ્પરા દિત્તિ ।

તત્તોવગ્ગસદાણં તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૪૦ ॥

વ્યાખ્યા—મુણિતો—જાત સૂત્રાણા સારો યૈસ્તે તથા, અત એવ પરોપકારે એવૈકસિન્ તત્તરા સન્તો યે તત્તોવગ્ગસદાણં દદતિ, તાનાચાર્યાન્ નમસ્થામિ ॥ ૧૨૪૦ ॥

અત્યમિણ જિણધરે કેવલિચ્છદેવિ જે પઈયુ વ્વ ।

પયઢંતિ ઇહ પયત્થે તે આયરિણ નમસામિ ॥ ૧૨૪૧ ॥

વ્યાખ્યા—જિન—અર્હન્તેન સુર—સૂર્યસ્તસિન્ ‘અસ્તમિતે’ અસ્ત ગતે સતિ પુન કેવલી— સામાન્યકેવલી સ એવ ચન્દ્રસ્તસિન્નપિ અસ્તમિતે સતિ પ્રદીપ હવ યે ઇહ—લોકે પદાર્થાન્ પ્રકટયન્તિ- પ્રકટીકુર્વન્તિ, તાનાચાર્યાન્ નમસ્થામિ ॥ ૧૨૪૧ ॥

20

જેઓ હમેશા (પોતાના કર્તવ્યમા) પ્રમાદરહિત હોય છે, વિકલ્યાઓથી ષર્જિત રહે છે, કપાયોથી દૂર રહે છે અને ધર્મનો ઉપદેશ આપવામા તત્પર રહે છે તે આચાર્ય મહારાજોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૩૮ ॥

જે સારણા, (આચારની બાંધાર યાદ આપે છે) વારણા, (આચાર મૂલતા હોય સો રોકે છે), ચોયણા (આચાર માટે પ્રેરણા કરીને સેમા જોડે છે) અને પઢિચોયણા વડે નિરતર સ્વગચ્છની 25 સમાઝ રાખે છે તે આચાર્ય મહારાજને હુ વદુ છુ ॥ ૧૨૩૯ ॥

જેમણે સૂત્રોનો સાર-રહસ્ય-જાણી લીધો છે અને તેમી જેઓ એક માત્ર પરોપકારમા જ તત્પર રહીને તત્તોના ઉપદેશુ દાન આપે છે તે આચાર્ય મહારાજોને નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૪૦ ॥

જિનેશ્વરસ્વી સૂર્યનો અને સામાન્ય કેવલીરૂપ ચન્દ્રનો અસ્ત થયા પઠી આ મનુષ્યક્ષેત્રમા દીપકની પેટે જેઓ તત્ત્વનો પ્રકાશ કરે છે તે આચાર્ય મહારાજોને હુ નમસ્કાર કરુ છુ ॥ ૧૨૪૧ ॥ 30

તે પાવભરકંતે, નિવડંતે ભવમહંધકુવમ્મિ ।

નિત્યારયંતિ જીએ તે આયરિએ નમંસામિ ॥ ૧૨૪૨ ॥

વ્યાખ્યા — પાપસ્ય યો ભરઃ — અતિશયસ્તેન આક્રાન્તાન્ અત એવ ભવઃ — સંસાર એવ યો મહાનન્ધકૂપસ્તંસ્મિન્ નિપતતો જીવાન્ યે નિસ્તારયન્તિ તાનાચાર્યાન્નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૨ ॥

5 જે માય-તાય-વાંધવપમુહેહિંતોઽવિ ઇત્થ જીવાણં ।

સાહંતિ હિંઅં કજં તે આયરિએ નમંસામિ ॥ ૧૨૪૩ ॥

વ્યાખ્યા — અત્ર — અસ્મિન્ સંસારે યે આચાર્યા જીવાનાં માતૃ-તાત-વાન્ધવપ્રમુખેભ્યો — જનની-જનક-આત્રાદિભ્યોઽપિ અધિકં કાર્ય સાધયન્તિ, તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૩ ॥

જે વહુલદ્વિસમિદ્ધા સાહસયા સાસણં પમાવંતિ ।

10 રાયસમા નિચિંતા તે આયરિએ નમંસામિ ॥ ૧૨૪૪ ॥

વ્યાખ્યા — વહુભિર્લવિધમિઃ સમૃદ્ધાઃ — સમૃદ્ધિમન્તઃ, અત એવ સહ અતિશયૈર્વર્તન્તે ઇતિ સાતિશયાઃ સન્તો યે શાસનં — જિનમતં પ્રમાવયન્તિ — દીપયન્તિ, કીદૃશાઃ — યે રાજસમા — નૃપતુલ્યાઃ, અત એવ નિર્ગતા ચિન્તા યેભ્યસ્તે નિશ્ચિન્તાસ્તાનાચાર્યાન્ નમસ્યામિ ॥ ૧૨૪૪ ॥

જે વારસંગસજ્ઞાયપારગા ધારગા તયત્થાણં ।

15 તદુભયવિત્થારરયા તેઽહં જ્ઞામિ ઉજ્ઞાણ ॥ ૧૨૪૫ ॥

વ્યાખ્યા — યે દ્વાદશાંગસ્વાધ્યાયસ્ય પારગાઃ — પારગામિનઃ પુનઃ તદર્થાનાં — દ્વાદશાંગ્યા અર્થાનાં ધારકાઃ, પુનઃ તદુભયસ્ય — સૂત્રાર્થરૂપસ્ય વિસ્તારે રતા — રક્તાસ્તાનુપાધ્યાયનહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૪૫ ॥

પાહાણસમાણેઽવિ હુ કુણંતિ જે સુત્તધારયા સીસે ।

સયલજળપૂયણિજે તેઽહં જ્ઞામિ ઉજ્ઞાણ ॥ ૧૨૪૬ ॥

20 પાપના ભારથી આક્રાન્ત થયેલા અને તેથી જ સંસારરૂપી ઝંઢા અંધારિયા કુવામાં પડતા પ્રાણીઓનો જે ઉદ્ધાર કરે છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૪૨ ॥

જેઓ સંસારના જીવોનું માતા, પિતા તથા માઈ વગેરેથી યે અધિક હિતકાર્ય સાધે છે તે આચાર્ય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું છું ॥ ૧૨૪૩ ॥

25 જેઓ વહુ લવિધઓથી (શક્તિઓથી) સમૃદ્ધ છે અને તેથી જ અતિશયોવાળા હોવાથી જેઓ (જૈન) શાસનને દીપાવે છે એવા રાજવીઓ સમા નિશ્ચિંત આચાર્યોને હું પ્રણામ કરું છું ॥ ૧૨૪૪ ॥

ઉપાધ્યાય —

જેઓ સૂત્રરૂપ દ્વાદશાંગીના સ્વાધ્યાયમાં પારંગત થયેલા છે, તેમજ દ્વાદશાંગીના અર્થના જેઓ જાણકાર છે, તેમજ તે વચ્ચેનો એટલે દ્વાદશાંગીરૂપ સૂત્ર અને તેના અર્થનો વિસ્તાર (પ્રચાર) કરવામાં જેઓ તત્પર છે તે ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૪૫ ॥

व्याख्या — ये गुरवो हु — इति निश्चित पापाणसमानान् — प्रस्तरतुल्यानपि शिष्यान् सूत्र-
धारया — सूत्ररूपतीक्ष्ण शस्त्रधारया सकलजनानां — सर्वलोकानां पूजनीयान् कुर्वन्ति, तानुपाध्यायान् अह
ध्यायामि ॥ १२४६ ॥

मोहाहिदद्वन्द्वपनाणजीराण चेयण दिति ।

जे केऽवि नरिंदा इव तेऽह ज्ञाणमि उज्झाण ॥ १२४७ ॥

व्याख्या — मोह एव अहि — सर्पस्तेन दष्टा, अत एव नष्टमात्मज्ञान येषां ते नष्टात्मज्ञानां,
एवम्भूता ये जीरास्तेभ्यो ये केऽपि गुरवो चेतना — चैतन्यं ददति, के इव ? — नरेन्द्रा इव — विषवैद्या
इव, तानुपाध्यायान् अह ध्यायामि ॥ १२४७ ॥

अन्नाणग्राहिविहुराण पाणिण सुअरसायण सार ।

जे दिति महाविज्जा तेऽह ज्ञाणमि उज्झाण ॥ १२४८ ॥

व्याख्या — अज्ञानमेव व्याधि — रोगस्तेन विधुरा पीडितास्तेभ्यः प्राणिभ्यः सार — प्रधानं श्रुत-
मेव रसायन — महारोगनाशकौषधं ये महावैद्या इव गुरवो ददति तानुपाध्यायान् अह ध्यायामि ॥ १२४८ ॥

गुणवणभजणमणयदमण कुससरिसनाणदाण जे ।

दिति सया भविआण तेऽह ज्ञाणमि उज्झाण ॥ १२४९ ॥

व्याख्या — गुणा एव वनानि तानि भजन्तीति गुणवनभजना ये मदा — जातिमदादयोऽष्टौ 15
ते एव गजा — हस्तिनस्तेषां दमने — वजीकरणे अङ्गुशसदृशं यद् ज्ञानं तस्य दानं ये गुरवो भज्येभ्यः
सदा ददति तानुपाध्यायान् अह ध्यायामि ॥ १२४९ ॥

दिणमास जीवियताइ सेसदाणाइ मुणित जे नाण ।

मुत्तित दिति सया तेऽह ज्ञाणमि उज्झाण ॥ १२५० ॥

व्याख्या — शेषदानानि दिनमासजीवितान्तानि 'मुणित्वा' ज्ञात्वा ये गुरवः सदा मुक्त्यन्तः 20
ज्ञानं ददति, तान् उपाध्यायान् अह ध्यायामि, दिनं च मासश्च जीवितं च — दिनमासजीवितानि तेषु

जेओ पापाण जेरा (जड्बुद्धि) शिष्योने पण सूत्रनी तीक्ष्ण धारा बडे समम मनुष्योना
पूजनीय वनावे छे ते उपाध्याय भगवतोऽहं हु ध्यान धरु छु ॥ १२४६ ॥

मोहरूपी सर्प हसगामी जेमना ज्ञान प्राण नष्ट थई गया छे एरा जीवोने विषवैद्यनी जेम
जेओ ननु चैतन्य आपे छे ते उपाध्यायजी महाराजनु हु ध्यान धरु छु ॥ १२४७ ॥

अज्ञानरूप व्याधिवी पीडित थयेला प्राणीओने महामैद्यनी पेटे जेओ श्रुतज्ञानरूपी श्रेष्ठ
रसायण आपे छे ते उपाध्याय भगवतोऽहं हु ध्यान धरु छु ॥ १२४८ ॥

भग्य जीवोना गुणरूप वननो नाश करनारा महरूपी (जाति वगेरे आठ प्रकारना) हाथी-
ओनु दमन करनामा अङ्गुश समान एवु जे ज्ञान तेनु सदाकाळ दान आपनार उपाध्याय भगवतोऽहं
हु ध्यान धरु छु ॥ १२४९ ॥

(ज्ञानदान सिवायना) वीजा दानो दिअसो सुधी, महिनाओ सुधी के जीवनपर्यंतना होय छे

૪૧૦ શ્રીમદ્ રત્નશેખરસૂરિરચિત 'સિરિસિરિવાલકહા'ન્તર્ગતપદ્મપરમેષ્ઠિનઃ પદ્મનવકાત્મકઃ । [પ્રાકૃત

અન્તો યેષાં તાનિ શેષદાનાનિ સન્તિ ઇતિ જ્ઞાત્વા મુક્તૌ અન્તો યસ્ય તત્ મુક્ત્યન્તં જ્ઞાનં—શ્રુતજ્ઞાનદાનં
યે દદતિ તાનહં ધ્યાયામીતિ ભાવઃ ॥ ૧૨૫૦ ॥

અન્નાણંધે લોયાણ, લોયણે જે પસત્થસત્થમુહા ।

ઉઘ્ઘાટયંતિ સમ્મં, તેહં જ્ઞાણમિ ઉજ્જાણ ॥ ૧૨૫૧ ॥

5 વ્યાખ્યા—યે ગુરવોઽજ્ઞાનેન અન્ધાનિ, લોકાના લોચનાનિ—નેત્રાણિ પ્રશસ્તશાસ્ત્રમુખાત્
લોચનપક્ષે પ્રશસ્તશાસ્ત્રમુખાત્ સમ્યક્ ઉઘ્ઘાટયન્તિ, તાનુપાધ્યાયાન્ અહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૫૧ ॥

વાવન્નવળ્લણચંદણરસેણ જે લોયપાવતાવાઈં ।

ઉવસામયંતિ સહસા તેહં જ્ઞાણમિ ઉજ્જાણ ॥ ૧૨૫૨ ॥

10 વ્યાખ્યા—દ્વાપદ્મશિર્ષ્ણા એવ ચન્દનરસઃ તેન યે ગુરવઃ સહસા—અકસાત્ લોકાનાં
પાપતાપાન્ ઉપશામયન્તિ, તાનુપાધ્યાયાનહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૫૨ ॥

જે રાયકુમરતુલ્લા ગણતત્તિપરા અ સૂરિપયજુગ્ગા ।

વાયંતિ સીસવર્ગં તેહં જ્ઞાણમિ ઉજ્જાણ ॥ ૧૨૫૩ ॥

વ્યાખ્યા—યે રાજકુમારતુલ્યાઃ, ચ-પુનઃ ગણતૃષ્ટિપરાગણસમાધાનકરણતત્પરાઃ તથા સૂરિપદસ્ય-
આચાર્યપદસ્ય યોગ્યાઃ શિષ્યવર્ગી વાચયન્તિ શિષ્યવર્ગીય વાચનાં દદતિ, તાનુપાધ્યાયાનહં ધ્યાયામિ ॥ ૧૨૫૩ ॥

15 જે દંસણ-નાણ-ચરિત્તરૂવરયણત્તણ્ણેણ ઇક્કેણ ।

સાહંતિ મુક્કસમગ્ગં તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૪ ॥

વ્યાખ્યા—યે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપરત્નત્રયેણ મોક્ષમાર્ગ સાધયન્તિ, કીદર્શન દર્શન-જ્ઞાન-
ચારિત્રત્રયેણ?—‘એકેન’ એકીભાવં ગતેન સમ્મિલિતેત્યર્થઃ, ત્રયાણામેકત્વં વિના મોક્ષમાર્ગો ન
સિદ્ધયતીતિ ભાવઃ, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ અહં વન્દે ॥ ૧૨૫૪ ॥

20 એમ જાણીને મોક્ષમાં જાય ત્યાંસુધી ચાલે એવું જ્ઞાનદાન જે સદાકાઠ આપે છે તે ઉપાધ્યાય
ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૦ ॥

અજ્ઞાનથી અંધ વનેલા જીવોનાં નેત્રોને જેઓ સારાં શાસ્ત્રો દ્વારા (ચિકિત્સાપૂર્વક) સારી
રીતે ઉઘાડે છે (શાસ્ત્રરૂપી શસ્ત્રો વડે તેમનાં નેત્રપટલોને છેદીને પ્રકાશ આપે છે) તે ઉપાધ્યાય
ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૧ ॥

25 વાવન અક્ષરરૂપ (ચૌદ સ્વર, તેત્રીશ વ્યંજન, ળ, ક્ષ, જ્ઞ—એ ત્રણ વહુમાન્ય વર્ણો, અનુસ્વાર
અને વિસર્ગ) ચંદનના રસવડે લોકોના પાપરૂપ તાપને એકદમ શમાવી દે છે તે ઉપાધ્યાય
ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૨ ॥

યુવરાજ સમાન (એટલે ભવિષ્યમાં આચાર્યરૂપ રાજપદવી પ્રાપ્ત કરવાના છે), ગચ્છતું
સમાધાન કરવામાં તત્પર અને આચાર્યપદને લાયક એવા જેઓ શિષ્યવર્ગને વાચના આપે છે તે
30 ઉપાધ્યાય ભગવંતોનું હું ધ્યાન ધરું છું ॥ ૧૨૫૩ ॥

સાધુ

દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રરૂપ અનુપમ રત્નત્રયી વડે જેઓ મોક્ષમાર્ગને સાધે છે તે વધા
સાધુમહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૫૪ ॥

ગયદુવિહદુદ્દક્ષાણા જે જ્ઞાદઅધમ્મ સુક્કજ્ઞાણા ય ।

સિન્નલિતિ દુવિહસિક્કા તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૫ ॥

વ્યાख्या — ગતે દ્વિગ્ધે — દ્વિપ્રકારે દુષ્ટધ્યાને — આર્ત — રૌદ્રાસ્થ્યે યેમ્યસ્તે ગતદ્વિવિધદુષ્ટ-
ધ્યાના, ચ — ૫ પુન ધ્યાતે ધર્મ-શુદ્ધ ધ્યાને યેસ્તે તથામૂતા સન્તો યે દ્વિવિધશિક્ષા — મદ્દહના-સેવનારૂપા
શિક્ષન્તે, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દે ॥ ૧૨૫૫ ॥

ગુત્તિત્તણ્ણ ગુત્તા તિસલ્લરહિયા તિગારવવિમુક્કા ।

જે પાલયતિ તિપ્પ તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૬ ॥

વ્યાख्या — ગુત્તિત્તણ્ણ — મનોવાક્યાયગુત્તિલક્ષણેન ગુત્તા — ગુત્તિમન્ત પુનસ્થિમિ શલ્યૈ —
માયાશલ્યાદિમિ રહિતા — વર્જિતાસ્તથા ત્રિમિર્ગારૈ — ઋદ્ધિગારવાદિમિર્વિમુક્તા સન્તો યે ત્રિપદી —
જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપા પાલયન્તિ, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દે ॥ ૧૨૫૬ ॥

ચઽવિહવિગઠવિરત્તા જે ચઽવિહચઽકસાયપરિચત્તા ।

ચઽહા દિસતિ ધમ્મ તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૭ ॥

વ્યાख्या — ચતુર્વિધામ્ય — ચતુષ્પ્રકારામ્ય વિકૃત્યામ્યો — રાજકથાદિમ્યો વિરત્તા, પુન
ચતુર્વિધા — અનન્તાનુગ્ધ્યાદિભેદાચતુષ્પ્રકારા યે ચત્વાર કથાયા — ક્રોધાદયસ્તે પરિત્યક્તા યેસ્તે તથા,
ઈદૃશા સન્તો યે દાનાદિભેદાચતુર્ધૌ — ચતુર્ધિ પ્રકારેર્ધર્મ દિશન્તિ — પ્રરૂપયન્તિ, તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્
વન્દે ॥ ૧૨૫૭ ॥

ઉજ્જિઅપચપમાયા નિજિઅપંચિદિયા ય પાલેતિ ।

પચેવ ['ય] સમિઈઓ તે સન્ને સાહુણો વંદે ॥ ૧૨૫૮ ॥

વ્યાख्या — ઉજ્જિઅ — ત્યક્તા પચ્ચ પ્રમાદા — મચાદયો યેસ્તે તથા, ચ પુન નિર્જિતાનિ પચ્ચેન્દ્રિ
યાણિ યેસ્તે નિર્જિતપચ્ચેન્દ્રિયા સન્ત પચ્ચૈન સમિતી પાલયન્તિ તાન્ સર્વાન્ સાધૂન્ વન્દે, ચ પાદપૂર્ણે ॥ ૧૨૫૮ ॥

જેમને વે પ્રકારના (આર્ત અને રૌદ્ર) દુષ્ટ ધ્યાનો નષ્ટ થયા છે અને જેઓ ધર્મધ્યાન તેમજ
શુદ્ધધ્યાનનુ ધ્યાન ધરે છે તેમજ વે પ્રકારની શિક્ષા ઇટલે *મદ્દહનાશિક્ષા તથા આસેવના શિક્ષાઓને
જેઓ શીખે છે તે સર્વ સાધુઓને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૫ ॥

તેઓ ત્રણ (મન, વચન અને કાયાની) ગુપ્તિઓથી રક્ષાયેલ છે, ત્રણ (માયા, નિદાન અને
મિધ્યાત્વ) શલ્યોથી રહિત છે, ત્રણ (શુદ્ધિ, રસ અને જ્ઞાતા) ગારયોથી મુક્ત છે અને જેઓ ત્રિપદી
(ઇટલે જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર) નુ પાલન કરે છે તે ઘણા સાધુ મહારાજોને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૬ ॥

જેઓ ચાર પ્રકારની વિકૃત્યાથી (ક્રોધકથા, મોજનકથા, દેશકથા અને રાજકથા) વિરક્ત
છે, ચાર પ્રકારના કપાયના (ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ) ત્યાગી છે, અને ચાર પ્રકારનો ઉપદેશ
(દાન, શીલ, તપ અને ભાવના) કરે છે તે ઘણા સાધુ મહારાજોને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૭ ॥

પાંચ પ્રમાદના (મદ્ય, વિપય, કપાય, નિદ્રા અને વિકૃત્યા) પરિહારી, અને પાંચ ઇન્દ્રિયો
(સ્પર્શન, રસન, ઘ્રાણ, નયન અને શ્રવણ) ના વિજેતા એવા જેઓ પાંચ સમિતિઓનું (ર્દ્યોસમિતિ,
માપાસમિતિ, ઇપ્પણાસમિતિ, આદાનમદ્દમત્તનિદ્દેપનાસમિતિ અને પરિપ્પાપનિકાસમિતિ) પાલન કરે
છે તે ઘણા સાધુ મહારાજોને હુ વદન કરુ છુ ॥ ૧૨૫૮ ॥

૪૯૨ શ્રીમદ્ રત્નશેખર સૂરિ રચિત 'સિરિસિરિવાલકહા' ન્તર્ગત પञ्ચપરમેષ્ઠિનઃ પञ્ચનવકાત્મકઃ । [પ્રાકૃત

છજીવકાયરક્ષણનિપુણા હાસાઇછકમુકા જે ।

ધારંતિ અ વયછકં તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૫૯ ॥

વ્યાખ્યા — ષડ્ જીવકાયનાં પૃથિવ્યાદીનાં રક્ષણે નિપુણાઃ—દક્ષાઃ, ચ—પુનઃ હાસ્યાદિષટ્કાદ્ મુક્તાઃ—રહિતાઃ સન્તો યે વ્રતપટ્કં—પ્રાણાતિપાતવિરમણાદિરાત્રિભોજનપર્યન્તં ધારયન્તિ, તાનિત્યાદિ 5 પ્રાગ્વત્ ॥ ૧૨૫૯ ॥

જે જિયસત્તભયા ગયઅટ્ટમયા નવાવિ બંમગુત્તીઓ ।

પાલંતિ અપ્પમત્તા તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૬૦ ॥

વ્યાખ્યા — જિતાનિ રૂહલોકભયાદીનિ સસભયાનિ યૈસ્તે તથા, ગતા અઘૌ મદાઃ જાતિમદાદયો યેભ્યસ્તે ગતાઘમદાઃ, પુનઃ અપ્રમત્તાઃ—પ્રમાદરહિતાઃ સન્તો યે નવાપિ બ્રહ્મગુપ્તીઃ પાલ્યન્તિ, તાન્ સર્વાન્ 10 સાધૂન્ વન્દે ॥ ૧૨૬૦ ॥

દસવિહધમ્મં તહ વારસેવ પઢિમાઓ જે અ કુર્વંતિ ।

વારસવિહં તથોવિ અ તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૬૧ ॥

વ્યાખ્યા — ચ-પુનઃ યે દશવિધં—દશપ્રકારં ધર્મ—ક્ષાન્ત્યાદિકં તથા દ્વાદશૈવ પ્રતિમાઃ— સાધુસમ્બન્ધિનીઃ કુર્વન્તિ—ધારયન્તિ, ચ-પુનઃ દ્વાદશવિધં તપોઽપિ અનશનાદિકં કુર્વન્તિ, તાન્ સર્વાન્ 15 સાધૂનહં વન્દે ॥ ૧૨૬૧ ॥

જે સતરસંજમંગા, ઉવ્વૂઢાઢારસહસસીલંગા ।

વિહરંતિ કમ્મભૂમિસુ તે સન્વે સાહુળો વંદે ॥ ૧૨૬૨ ॥

વ્યાખ્યા — સસદશમેદઃ—સંયમઃ અઙ્ગે—શરીરે યેષા તે તથા, પુનરુદ્બૂદ્ધાનિ—ઉત્કર્ષેણ ધૃતાનિ અષ્ટાદશસહસ્રશીલાઙ્ગાનિ યૈસ્તે તથા, એવમ્ભૂતાઃ સન્તો યે કર્મભૂમિષુ પચ્ચદશસુ વિહરન્તિ—વિચરન્તિ, 20 તાન્ સાધૂન્ અહં વન્દે ॥ ૧૨૬૨ ॥

જેઓ છ પ્રકારના જીવનિકાયો (પૃથ્વી, અપ્, તેજ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ) નું રક્ષણ કરવામાં કુશલ છે, હાસ્યાદિક પટ્કથી (હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, ભય અને જુગુપ્સા) જેઓ મુક્ત છે અને જેઓ છ વ્રતોને (પ્રાણાતિપાતવિરમણ, મૃષાવાદવિરમણ, અદત્તાદાનવિરમણ, મૈથુન-વિરમણ, પરિગ્રહવિરમણ અને રાત્રિભોજનવિરમણ) પ્રાણની પેટે ધારણ કરે છે તે સર્વ સાધુજનોને 25 હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૫૯ ॥

જેમણે રૂહલોકભય વગેરે સાત ભયોને જીતી લીધા છે, જેમનામાંથી આઠ પ્રકારના (જાતિ વગેરે) મદો ચાલ્યા ગયા છે અને જેઓ નવ પ્રકારની બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિઓનું પ્રમાદ વિના પાલન કરે છે તે બધા સાધુ મહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૬૦ ॥

જેઓ દશ પ્રકારનો યતિધર્મ, બાર પ્રકારની સાધુ સંવંધી પ્રતિમાઓ અને બાર પ્રકારનાં 30 તપનું આરાધન કરે છે તે સર્વ સાધુ મહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૬૧ ॥

સત્તર પ્રકારના સંયમને પાલતા અને અઢાર હજાર શીલાંગને ધારણ કરતા જેઓ કર્મભૂમિમાં વિચરે છે તે સર્વ સાધુ મહારાજોને હું વંદન કરું છું ॥ ૧૨૬૨ ॥

ઉપદેશમાલા સંદંભો

(ગાદા)

ડકોસો સજ્જાઓ, ચડદસ-પુર્વ્વીણ વારસગાહ ।
 તત્તો પરિહાણીએ, જાવ તયથ્યો નમોકારો ॥ ૧ ॥
 જલણાદ-ભણે સેસ, મોતુ ઇકાપિ જહ મહારયણ ।
 ઘિપ્પડ સગામે વા, અમોહ-સત્થ જહ તહેહ ॥ ૨ ॥
 મોતુપિ વારસંગ, સ એવ મરણમિ કીરણે જમ્હા ।
 અરહત નમોકારો, તમ્હા સો વારસગત્યો ॥ ૩ ॥
 સર્વપિ વારસંગ, પરિણામ-વિશુદ્ધિ હેડ મિત્તાગ ।
 તકારણ-મિત્તાઓ, કિહ ન તયથ્યો નમોકારો ॥ ૪ ॥
 ન હુ તંમિ દેસકાલે સકો વારસવિહો સુયક્ષ્મધો ।
 સર્વો અણુચિંતેડ, ધતપિ સમત્થ-ચિત્તેણ ॥ ૫ ॥

૧૧ ચૌદ પૂર્વધરોને ઉત્કૃષ્ટ સ્વાધ્યાય વાર અગોનો હોય છે । ત્યારપછી અનુન્ને ઘટતા ઘટતા
 છેવટે દ્વાદશાગીનો સાર જે નમસ્કાર મહામત્ર તેનો સ્વાધ્યાય હોય છે ॥ ૧ ॥

(કારણકે) અમ્મિ આદિનો મય આવી પડે ત્યારે ધીડી તમામ વસ્તુઓને પટતી મૂકીને જેમ
 એક મદ્યારત્રને મ્રહણ કરવામા આવે છે તથા જેમ સપ્રામની અદર ધીજા શલ્લોને છોડી વડ્ડને એક જે
 અમોઘ શલ્લ હોય તે મ્રહણ કરવામા આવે છે તેમ અહીં પણ મરણ વપચિત થાય ત્યારે (એ અવસ્થામા
 દ્વાદશાગીનુ સ્મરણ અશસ્ત્ર્ય હોવાને લીધે) દ્વાદશાગીને છોડીને નમસ્કારમત્રનુ જ સ્મરણ કરવામા આવે
 છે । તેથી અરિહત (આદિ પચપરમેષ્ઠીઓ)ને કરેલો નમસ્કાર એ દ્વાદશાગીનો સાર છે ॥ ૨-૩ ॥ 20

કારણકે આલી વે દ્વાદશાગી પરિણામની વિશુદ્ધિને માટે જ છે અને નવકાર પણ પરિણામની
 વિશુદ્ધિનુ કારણમા છે । ઇટલે નમસ્કારમત્રને દ્વાદશાગીનો માર કેમ ન કહી શકાય ? (અર્થાત્
 દ્વાદશાગીનુ જે કાર્ય પરિણામવિશુદ્ધિ તે નમસ્કારમત્રથી પણ થતુ હોવાને લીધે નમસ્કારમત્ર એ
 દ્વાદશાગીનો સાર છે એમ અવશ્ય કહી શકાય) ॥ ૪ ॥

કારણકે મરણ આદિ આવી પડે ત્યારે અત્યંત સમય ચિત્તગાઝ (ચૌદ પૂર્વધરો) પણ તે 25
 દેશ કાઢમા (તે અવસ્થામા) સમગ્ર દ્વાદશાગીનુ અનુચિંતન કરી શકતા નથી । (પરમમગલભૂત
 પચપરમેષ્ઠિનમસ્કારમત્રનુ જ માત્ર તે અવસ્થામા સ્મરણ કરી શકાય છે । માટે નમસ્કારમત્ર એ
 દ્વાદશાગીનો સાર છે) ॥ ૫ ॥

નામાઈ-મંગલાણં, પઢમં ચિય મંગલં નમોક્કારો ।

અવણેઈ વાહિ-તક્કર-જલણાઈ-ભયાઈં સવ્વાઈં ॥ ૬ ॥

હરઈં દુહં કુણઈં સુહં, જણઈં જસં સોસણં ભવ-સમુદં ।

ઈહલોય-પારલોઈય-સુહાણ મૂલં નમોક્કારો ॥ ૭ ॥

5 નામ આદિ મંગલોમાં (નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય તથા ભાવમંગલમાં) નમસ્કાર એ પ્રથમ (અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ) મંગલ છે । અને તે વ્યાધિભય, ચોરભય, અગ્નિભય આદિ સર્વ ભયોને દૂર કરે છે ॥ ૬ ॥

નમસ્કાર મંત્ર દુઃખને હરે છે, સુખને કરે છે, યશને ફેલાવે છે, તથા સંસારસમુદ્રને સુકવી નાખે છે । નમસ્કાર મહામંત્ર આ લોક અને પરલોકનાં તમામ પ્રકારનાં સુખોનું મૂલ છે ॥ ૭ ॥

ઉપદેશમાલા (પુષ્પમાલા) સંદર્ભ પરિચય

10 પ્રચુન્ન નામે સચિવે પોતાનો વધો વૈભવ તજી દઈ મલધારી શ્રી અભયદેવસૂરિ પાસે દીક્ષા લીધી અને જૈન શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરીને મલધારી હેમચંદ્રસૂરિ નામથી પ્રસિદ્ધિ મેળવી । તેઓ સં. ૧૧૬૪ માં વિદ્યમાન હતા ।

15 સિદ્ધરાજ જયસિંહ તેમનો ભક્ત હતો । અને તેમના ઉપદેશથી રાજાએ જૈન શાસનની પ્રભાવનાનાં કાર્યો કર્યાં હતાં । પાટણથી શત્રુંજય અને ગિરનાર તીર્થ માટે નીકળેલા સંઘમાં આ હેમચંદ્રસૂરિ સાથે 15 હતા । વળથલીમાં રા'ખેગારે પૈસા પઢાવવાના ઇરાદે સંઘને રોક્યો હતો ત્યારે રાજા આ આચાર્યની વાણીથી પ્રતિવોધ પામ્યો હતો અને સંઘને જવાને માટે અનુજ્ઞા આપી હતી ।

આ મલધારી હેમચંદ્રસૂરિએ અનેક મોટા ગ્રંથોની રચના કરી છે । તે પૈકી ઉપદેશમાલા, જેનું વીજું નામ 'પુષ્પમાલા' છે તેમાંથી નવકાર સંવંધી સંદર્ભ લઈને અનુવાદ સાથે અહીં પ્રકટ કર્યો છે ।

શ્રીમદ્રહેમચન્દ્રસૂરિવિરચિતસ્ય પ્રાકૃતદ્વાશ્રયમહાકા-
વ્યસ્ય શ્રીપૂર્ણકલશગણિરચિતટીકોપેતસ્ય
સતમસર્ગસ્ય સંદર્ભ* ।

સોઅસા રોતૂળ વિ રોતુમણા વિમ્હરન્તિ રોત્તવ્વ ।

૭

દટ્ટૂળ જાણ મુત્તિ, અરહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૨ ॥

વ્યાख्या — શોકવશાત્ સ્વન્યુવિયોગસમુદ્ભવતુ સ્વપત્તવત્વાદ્ રુદિત્વાપિ રોદન કૃત્વાપિ રોદિ-
તુમનસ રોદનપરાયણચેતસ પ્રાણિન યેષા મૂર્તિ વપુર્દૃષ્ટ્વા રોદિતવ્ય વિપન્નસ્વનાથાદિક વિસ્રન્તિ ન
સ્મૃતિપથમાનયન્તિ તેમ્યોર્દ્ધ્વો નમ નમસ્કારોઽસ્તુ ॥ ૫૨ ॥

જે દટ્ટુવે દટ્ટુ, હિન્દો કાહીઅ લોઅણસહસ્સ ।

10

દસણતત્તિ કાઠ, અરિહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૩ ॥

વ્યાख्या — યાન્ દ્રષ્ટવ્યાન્ લોકાતીતસૌભામ્યાદિયુક્તત્વાદ્ વીક્ષણીયાન્ દ્રષ્ટુ દર્શનાય લોચન-
સહસ્રમિન્દ્ર અક્રોત્ અકાર્પીત્ ચકાર વા । દર્શનમપિ કિમર્થમિત્યાહ । દર્શનેન નિર્નિમેષવીક્ષણેન તૃપ્તિ
આત્મન સંતોષ કર્તુમ્ । તેમ્યોર્દ્ધ્વો નમ ॥ ૫૩ ॥

કાઠુણ કાયબ્બ, કમ્મ કાહિન્તિ જે ણ પુણરુત્ત ।

15

જગગોહમિચ્છિરાણ, અરહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૪ ॥

વ્યાખ્યા — કર્તવ્ય સકલકર્મશ્ય કૃત્વા યે 'પુણરુત્તમ્' इति મ્યોઽપિ ન કર્મ કરિષ્યન્તિ
ફતારો વા । ધીતરાગત્વાદ્ ન મુક્તિમપહાય મુદ્ભવત્ સ્વદર્શનતિસ્કારનિવારણાય इह જન્મ આસાધ
પુનરપિ કર્મ મન્ત્યન્તીત્યર્થ । તેમ્યો જગદ્રોધમેષિતૃમ્ય અમિલાપુકેમ્યોર્દ્ધ્વો નમ ॥ ૫૪ ॥

અનુવાદ

20

(અરિહત અગત્ત —)

(પોતાના યાધત્રોના વિયોગથી થયેલા) શોકને લીધે રહીને પણ રહ્યાની ઇચ્છાનાબ્ધ
અર્થાત્ સતત રુદન કર્યા કરતા માણસો જેમની મૂર્તિના દર્શન કરીને રોદિતવ્ય દટ્ટે મરેલા યાધવ
આદિને મૂલી જાય છે તે અરિહત અગત્તોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૨ ॥

(અલૌકિક સૌભાગ્ય આદિ ગુણોને લીધે યાસ) દર્શનીય જે અગમનના દર્શન કરવા 25
માટે તથા દર્શન કરીને આત્મતૃપ્તિ કરવા માટે રૂદ્રે હંજાર આરો ચતાપી તે અરિહતોને મારો
નમસ્કાર હો ॥ ૫૩ ॥

(સકલકર્મશ્યરૂપ) કર્તવ્ય કરીને જે ફરીથી કર્મ કરતા (અર્થાત્ યાધતા) નથી અને
જે જગતને પ્રતિયોગ કરવાની અમિલાપાવાબા છે તે અરિહતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૪ ॥

* હિન્દને સંસ્કૃત માતાના ગદપ્રાસ (હંજાર અંગવાલો) કહેવામાં આવે છે એ દટ્ટિય અહીં મંથકાર પદના વરી છે ।

જો અણુગચ્છઈ જચ્છઈ, છિન્દિઉમચ્છઈ તણું ચ તેસિં પિ ।

અણભિન્દિઅભાવાણં, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૫ ॥

વ્યાખ્યા — યોડનુગચ્છતિ ભક્ત્યા પૃથ્વ્યઃ પ્રયાતિ । તથા યો યચ્છતિ સાદરં સ્વસ્તુ દદાતિ । યસ્તુ તનું છેતુમાસ્તે । તેષ્વપિ ‘અભિન્નભાવેભ્યો નિર્વિશેષમનસ્કેભ્યસ્તેભ્યો જગત્પ્રસિદ્ધેભ્યો-
5 ઈર્હદ્વયો નમઃ’ ॥ ૫૫ ॥

સવિહે ન જાણ કુજ્ઝઈ જુજ્ઝઈ મુજ્ઝઈ ભવે અગિજ્ઝન્તો ।

દેહી બુજ્ઝઈ સિજ્ઝઈ, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૬ ॥

વ્યાખ્યા — યેષા સવિધે સમીપે ભવે અગૃધ્યન્ ગાર્ધ્યમગચ્છન્ । સંસારવિરક્તો ભવન્નિતિ યાવત્ । દેહી જન્તુર્ન ક્રુધ્યતિ ન ક્રોધં ગચ્છતિ । તથા ન યુધ્યતે ન યુદ્ધં કરોતિ યતો ન મુહ્યતિ ન
10 મોહમુપગચ્છતિ । મોહમૂલત્વાત્ ક્રોધયુદ્ધયોઃ । કિન્તુ બુધ્યતે અવગતતત્ત્વો ભવતિ । તથા ચ સતિ સિધ્યતિ સિદ્ધો ભવતિ । તેભ્યોઈર્હદ્વયો નમઃ ॥ ૫૬ ॥

રુન્ધિઅકરણં રુમ્ભિઅપવણં રુજ્ઝિઅમણં અપડિઈહિં ।

જ્ઞાયવ્વાણ મુણીહિં, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૭ ॥

વ્યાખ્યા — રુદ્ધકરણમ્ । રુદ્ધપવનમ્ । રુદ્ધમનઃ કૃતેન્દ્રિયોચ્છ્વાસનિઃશ્વાસચિત્તનિરોધં યથા
15 ભવતિ, એવમપતિતૈઃ ધ્યાનાદ્ અસવલિતૈર્મુનિભિર્ધ્યાતવ્યેભ્યસ્તેભ્યઃ પ્રસિદ્ધેભ્યોઈર્હદ્વયો નમઃ ॥ ૫૭ ॥

સડિઅરયા કાઠિઅમલા, વહ્હિઅતવતેઅવેઠિઅઙ્ગા ય ।

જાણજ્ઞ વિ વરમુણિણો, અરહંતાણં નમો તાણં ॥ ૫૮ ॥

વ્યાખ્યા — સન્નરજસઃ ગલિતવધ્યમાનકર્માણઃ । કથિતમલાઃ ભક્તીકૃતવદ્ધકર્માણઃ । યતો વૃદ્ધં વૃદ્ધિં ગતં યત્ તપસ્તેજસ્તેન વેષ્ટિતં વ્યાપ્તમ્ અઙ્ગં યેષા તે તથા ચ વરમુનયઃ અદ્યાપિ દુષ્પમાકાલેડપિ
20 વર્તન્તે યેષામર્હતામ્ । યન્મતસંસ્થિતા इत्यर्थः । તેભ્યોઈર્હદ્વયો નમઃ ॥ ૫૮ ॥

(ભક્તિથી) જે પાછળ પાછળ ફરે છે, આદરપૂર્વક જે દાન દે છે તથા (દ્વેષથી) શરીર કાપવા માટે જે તૈયાર થઈ જાય છે તે વધા પ્રકારના માણસો ઊપર જેમના મનમાં ભેદભાવ નથી તે અરિહંતોને નમસ્કાર થાઓ । (અર્થાત્ ભક્ત તથા દ્વેષી વંને ઊપર જેમની સમાનદૃષ્ટિ છે તે વીતરાગ અને વીતદ્વેષ અરિહંતોને મારો નમસ્કાર થાઓ) ॥ ૫૫ ॥

25 જેમની પાસે (જવાથી) સંસાર ઊપર વિરક્ત થયેલો મનુષ્ય ક્રોધ કરતો નથી, યુદ્ધ કરતો નથી, તેમજ મોહ પણ પામતો નથી; પરંતુ તત્ત્વનો જાણકાર વને છે અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે તે અરિહંતોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૬ ॥

ઈન્દ્રિયો, શ્વાસોચ્છ્વાસ તથા મનનો રોધ કરીને અસ્થલિતપણે ધ્યાન ધરતા મુનિવરો જેમનું ધ્યાન ધરે છે તે અરિહંતોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૭ ॥

30 જેમનાં વંધાંતાં કર્મો ગળી ગયાં છે, અને જેમણે પહેલાં વાંધેલાં કર્મોને ભક્ષસાત્ કર્યા છે તથા વધેલા તપના તેજથી જેમનું અંગ વ્યાપ્ત છે એવા શ્રેષ્ઠ મુનિવરો જેમના શાસનમાં આજે પણ વિદ્યમાન છે તે અરિહંતોને મારો નમસ્કાર હો ॥ ૫૮ ॥

દુઃકડસવેલ્લિઅઓ, મરપાસોવેલ્લોજ્જઓ લોઓ ।

ઉવેલ્લિજ્જ જેહિ, અરહતાણ નમો તાણ ॥ ૫૯ ॥

વ્યાख्या — દુષ્કૃતેન અશુભકર્મણા સવેદિતો વ્યાસ । પર મરપાશોદ્વેષને સંસારગ્રન્થનમોક્ષને યત્નતઃ કૃતપ્રયત્નો લોકો ચેરુદ્વેષ્યતે વગ્નનમુક્ત ક્રિયતે તેભ્યોઽર્હદ્વયો નમ । ‘દુઃકડ’ इत्यत्र आर्पत्वात् तस्य ऽ ॥ ५९ ॥

જે જ્ઞાઉ સંપજ્ઞ, અણસિઝિરસિઝિરાણ સા સિદ્ધી ।

તે વચ્ચામો સરણ, નચિરમચિરમણા સિદ્ધે ॥ ૬૦ ॥

વ્યાख्या — યાન્ ધ્યાત્વા સ્મૃત્વા અસેતૃસ્વેતૃણામ્ અસેદનસેદનશીલના સ્વેદ-સ્વેદરહિતાનામ્ इति यावत् । अस्माकं सा सिद्धिः तत् सिद्धत्वं संपद्यते । तान् सिद्धान् नर्तितृ नर्तनशीलम् । भक्तिनशाद् उल्ललिकारुलितम् इत्यर्थ । तथा मदितृ तोषणशील मनो येषां ते तथाभूता वयं शरणं व्रजाम । ‘જ્ઞાઉ’¹⁰ इत्यत्र सेवनक्रियापेक्षया प्राकाल्यम् न संपद्यते इत्यपेक्षया । तच्च भावितमेवेति ॥ ६० ॥

આણદરોવિરાણ જેસુ નવન્તાણ હોહ નોવેરો ।

ધાઢ સમુહાચ મુત્તી તાણ નમો સવ્વસિદ્ધાણ ॥ ૬૧ ॥

વ્યાख्या — યાન્ આનન્દરોદિતૃણા હર્પાશ્રુવિમોચનગીલાના સતા નમતા નમસ્કૃતા ન ઉદ્વેગો ભવતિ । કિન્તુ યાન્ નમતા મુક્તિ સમુલ્લમ્ અભિમુલ્લ ચ ધાવતિ સત્તરમ્ આયાતિ । તેભ્ય સર્ગસિદ્ધેભ્યો¹⁵ નમ । ‘જેસુ’ इति ‘द्वितीया-नृतीययो सप्तमी’ [३, १३५] इति सप्तमी ॥ ६१ ॥

કુપહે ધાવન્તિ અસાદિમ ચ સ્વાદન્તિ તેહિ વિ સમ જો ।

વાઝ સ્વાઝ અ ત પિ હુ મોહન્તે જ્ઞામિ આયરિણ ॥ ૬૨ ॥

વ્યાख्या — યે કુપથે અમાર્ગે । અનીતાવિતિ યાવત્ । ધાવન્તિ । તથા યે સ્વાદ્યતે યત્ તત્ સ્વાદ તસ્ય ભાગ સ્વાદત્વ, ન વિદ્યતે સ્વાદત્વ યમ્ય તત્ તથા અસ્વાદ વસ્તુ સ્વાદન્તિ । તૈરપિ સમ યો²⁰ ધાવતિ કુપથે ગચ્છતિ, સ્વાદતિ અમક્ષણીય મક્ષયતિ ચ । હુ इति निश्चितम् । तमपि तादृशमपि प्राणिनं स्वयं अर्धमै अर्धमैविप्रलब्धं च । अस्मादृशम् इत्यर्थ । गोचरगतो धर्मदेशनया सम्मार्गे प्रवर्तयत, आचार्यान् ध्यायामि सप्सरामि ॥ ६२ ॥

અશુભ કર્મોચી ધાંટાયેલા હોગ છતાં જે લોકો સસારના વધનમાયી મુક્ત ધવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તેમને સસારના વધનમાયી મુક્ત કરનાર અરિહતભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૫૯ ॥²⁵

(સિદ્ધ ભગવત —)

જેમનુ ધ્યાન ધરજાથી રોદ અને સ્વેદ (પરસેવો) વિનાના અમને તે સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ થાય છે તે સિદ્ધ ભગવાનને અમે નાચતા હૃદયે તથા સતુષ્ટહૃદયે શરણે જઈએ છીએ ॥ ૬૦ ॥

જેમને ધ્યાનદાના અશ્રુપાતપૂર્વક નમસ્કાર કરતા ઉદ્વેગ નથી થતો પણ હલ્લી મુક્તિ સામી વોડી આવે છે તે સર્વ સિદ્ધ ભગવતોને નમસ્કાર થાઓ ॥ ૬૧ ॥

(આચાર્ય ભગવત —)

ઉન્માર્ગે નેહનારા માણસોની સાથે જે વોડે છે તથા અમદ્ય રાનાર માણસની સાથે જે અમદ્ય રાય છે તેવાં માણસને પણ જે પ્રતિગોષ્ઠ પમાડે છે તે આચાર્ય ભગવતોનુ હુ ધ્યાન ધરુ છુ ॥ ૬૨ ॥

कम्माइं वोसिरन्ता, अतुट्टिरेणं तवेण सकन्ता ।

अफुडिअ अचलिअमहिमा आयरिआ दिंतु ते वोहिं ॥ ६३ ॥

व्याख्या — कर्माणि व्युत्सृजन्तः आत्मनो दूरीकुर्वन्तः । ननु अनादिकाललीनकर्मणां कथं व्युत्सर्गः इत्याह । अत्रोदिता अच्छिदुरेण । संपूर्णेनेति यावत् । तपसा शक्नुवन्तः सामर्थ्यं विभ्रतः ।
५ अस्फुटितः अन्यौजसा अखण्डितः अत एव अचलितः अकम्पितः । स्थिर इत्यर्थः । महिमा माहात्म्यं येषां ते तथा । ते सर्वप्रसिद्धा आचार्या वोधिं जिनधर्मावाप्तिं ददतु प्रयच्छन्तु ॥ ६३ ॥

फुट्टिअमोहो लोओ चछइ अपमिछिअव्वओ मोक्खे ।

जेहिं अपमीलिअच्छं पेच्छामो ते उवज्झाए ॥ ६४ ॥

व्याख्या — यैः कृत्वा स्फुटितः विदारितो मोहो येन स तथा । अपमीलितव्रतः उद्धुद्धचारित्रः
१५ लोको मोक्षे चलति गच्छति । तान् उपाध्यायान् अपमीलिताक्षं निर्निमेषनयनं यथा भवति एवं पश्यामः ।
उपाध्यायदर्शने वयं सत्पुण्या इत्यर्थः ॥ ६४ ॥

अणउम्मिछिअ नाणोम्मीलणआ हरिसपसविरा लोए ।

सुअ जलमोज्झाया पवरिसन्तु वित्थरिअगुणभरिआ ॥ ६५ ॥

व्याख्या — अनुन्मीलितम् अनुद्धूतं यज्ज्ञानं तस्य उन्मीलना व्यञ्जकाः । हर्षं प्राणिप्रमोदं
१५ प्रसवितारः जननशीलः । विस्मृताः सर्वत्र प्रसृता ये गुणास्त्वैर्मृताः निचिता उपाध्याया लोके जनमध्ये
श्रुतमेव निर्मलपावित्र्यहेतुत्वाद् जलं प्रवर्षन्तु । निर्वृतिफलोत्पत्तये अस्मभ्यं प्रयच्छन्तिवत्यर्थः ॥ ६५ ॥

नो रूसइ नो तूसइ जेरुण मणं लयम्मि जो नेन्तो ।

मोत्तुं भवं विणीअं तं साहुजणं नमंसामि ॥ ६६ ॥

व्याख्या — यो भवं मोक्तुं त्यक्तुं मनो जित्वा वशीकृत्य लये साम्यावस्थायां नयन् सन् नो
२० रुष्यति अमित्रे रोषं न करोति । नो तुष्यति, मित्रे तोषं न करोति । तं विनीतं जितेन्द्रियं साधुजनं नमस्यामि ॥ ६६ ॥

अखंड तपथी कर्मोने दूर करता, सामर्थ्यने धारण करता, तथा अखंड अने अचल छे महिमा जेमनो एवा आचार्यो वोधि-सम्यक्त्व आपो ॥ ६३ ॥

(उपाध्याय भगवंत—)

२५ जेमना लीधे मोह दूर थवाथी अने चारित्र प्रगट थवाथी लोको मोक्ष तरफ प्रयाण करे छे ते उपाध्याय भगवंतोनुं अमे अनिमेष नयने दर्शन करीए छीए ॥ ६४ ॥

अप्रगट ज्ञानने व्यक्त करनारा, हर्षने फेलावनारा तथा विस्तृत गुणोथी परिपूर्ण एवा उपाध्याय भगवंतो लोकोमां श्रुतज्ञानरूपी जलनी वृष्टि करो ॥ ६५ ॥

(साधु भगवंत—)

३० संसारनो त्याग करवा माटे मननो जय करीने मनने लय पमाडता जेओ शत्रु उपर रोष करता नथी तेमज्ज जेओ मित्र उपर राग धरता नथी ते साधु जचोने हुं नमस्कार करुं छुं ॥ ६६ ॥

ઉપ્પાદસદહણો અસદહાણે વિ દેહ જો વોઈં ।

સંસારનાસિરો હં ત સાહુ ચિય વિહેમિ ગુરુ ॥ ૬૭ ॥

વ્યાખ્યા — અશ્રદ્ધધાને જિનપ્રણીતજીવાદિપદાર્થે તથેતિ પ્રત્યયરહિતેઽપિ ઉત્પાદિતશ્રદ્ધધાન
જનિતાસ્તિક્યબુદ્ધિયોં વોઈં દદાતિ । સસારાદ્ નાશિતા નશનશીલોઽહ તમેવ સાહુ ગુરુ વિત્થામિ ॥૬૭॥

પશ્ચ વિ અરહન્તાઙ પરમેઢ્઱ી જ્ઞાહ જ્ઞાઞહ કિમન્નં ।

હોઝળ નિવ્વિરૂપ્પા પસમરયા હોઝળ તહા ॥ ૬૮ ॥

વ્યાખ્યા — ઓ મન્યા નિર્વિકલ્પા એતે ધ્યેયા ન વેતિ સશયરહિતા મૂલ્લા તથા પ્રશમરતા
ઉપશમપરા મૂલ્લા પશ્ચાપિ અર્હદાદીન્ ધ્યાયત । કિમન્ય હરિહરાદિક ધ્યાયત । હરિ-હરાદિધ્યાનમ્
અપહાય અર્હધ્યાનપરા ભવતેતિ ભાવ ॥ ૬૮ ॥

(જિનેશ્વરોષ પ્રરૂપેલા પદાર્થોં ઉપર) શ્રદ્ધા વિનાના મનુષ્યને પણ શ્રદ્ધાલુ ઘનાવતા જેઓ 10
બોધિ-સમ્યક્ત્વ આપે છે તે સાહુ ભગવતને સસારથી મુક્ત થવા માટે પ્રયત્ન કરતો હુ ગુરુ તરીકે
સ્વીકારુ છુ ॥ ૬૭ ॥

(હે મન્યજીનો ! મનમા) કોઈ પણ જાતનો વિકલ્પ કર્યો સિવાય અર્થાત્ નિ શક થઈને
તેમજ પ્રશમપરાયણ થઈને અર્થાત્ પ્રશમરસમા નિમગ્ન ઘનીને અરિહત આદિ પાંચે પરમેષ્ઠિ ભગવતોનુ
ધ્યાન ઘરો । ધીજાનુ જ્ઞા માટે ધ્યાન ઘરો છો ? અર્થાત્ ધીજાનુ ધ્યાન લયજીને અરિહતાદિ પાંચ 15
પરમેષ્ઠિઓનુ ધ્યાન કરવામા પરાયણ થાઓ ॥ ૬૮ ॥

પ્રાકૃતદ્વ્યાશ્રય સંદર્ભ પરિચય

સાહિત્યના વિદ્વાનને આચાર્ય શ્રીહેમચદ્રસૂરિનો પરિચય આપવો એ તો સૂર્યની સામે આરસી
ઘરવા જેવી વાત ગણાય, છતા પ્રસંગવશ તેમના સમય વિષે લ્યાલ આપવો જરૂરી છે ।

તેઓ સ ૧૧૪૫ માં જન્મ્યા હતા અને માત્ર છ-સાત વર્ષની ઉમરે તેમણે શ્રીદેવચદ્રસૂરિ પાસે 20
દીક્ષા લીધી । જૈનતત્ત્વજ્ઞાન તેમજ અનેક શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરી હેમચદ્રસૂરિ નામે પ્રસિદ્ધિ મેળવી ।
તેમણે વાલ્મીકિના લગભગ ઘણાં વિષયો ઉપર કાવ્ય મેળવ્યો હતો । આ મહાન અભ્યાસીએ વ્યાકરણ,
છંદ, સાહિત્ય, કોશ, ન્યાય યોગ વગેરે વિષયના પ્રયોગી રચના કરી છે, મહાકાવ્યો પણ રચ્યા છે ।

વ્યાકરણવિષયક ‘દ્વ્યાશ્રય’કાવ્યની સસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષામા રચના કરી છે । તેમાથી
પ્રાકૃત દ્વ્યાશ્રયમા નમસ્કારવિષયક કેટલીક સુદર ગાથાઓ જોવામા આવી તે અમે અહીં સપદી 25
તેના અનુગાદ સાથે પ્રગટ કરી છે ।

આ સિવાય તેમના ધીજા પેટલાય પ્રયોગના સદર્શો અમે લીધા છે, જે સસ્કૃત વિભાગમા છે ।

सिरिजिणदत्तसूरिविरइयस्स सिरिसमयसुंदरगणिकय-
वक्खोपेयस्स 'तं जयउ' थवणस्स संदब्भो ।

अथ प्रथमपरमेष्ठिनं वर्णयन्नाह—

5

नासियसयलकिलेसा, निहयकुलेसा पसत्थसुहलेसा ।

सिरिवद्धमाणतित्थस्स, मंगलं दितु ते अरिहा ॥ २ ॥

व्याख्या — ते अर्हन्तः प्रथमपरमेष्ठिनः श्रीवर्धमानतीर्थस्य — श्रीमहावीरसंघस्य मङ्गलं कल्याणं

ददतु । किंविशिष्टा अर्हन्तः ? 'नासियसयलकिलेसा' नाशिताः सकलाः क्लेशा यैस्ते नाशितसकलक्लेशाः ।

पुनः किंविशिष्टा अर्हन्तः ? 'निहयकुलेसा' निहताः कुलेश्या अप्रशस्तकृष्णादिलेश्याः, पुनः किंविशिष्टा

10 अर्हन्तः ? 'पसत्थसुहलेसा' प्रशस्ताः शुभाः शुक्ला लेश्या येषां ते प्रशस्तशुभलेश्याः । अथवा प्रशस्ताः

सुखाः सुखकारिण्यो लेश्या येषां ते प्रशस्तसुखलेश्याः ॥ २ ॥

अथ द्वितीयपरमेष्ठिनः सिद्धान् स्तुवन्नाह—

निदद्धकम्मवीया, वीआ परमिद्धिणो गुणसमिद्धा ।

सिद्धा तिजयपसिद्धा, हणंतु दुत्थाणि तित्थस्स ॥ ३ ॥

15

व्याख्या — द्वितीयाः परमेष्ठिनः सिद्धाः — तीर्थस्य चतुर्विधसंघस्य दौस्थ्यानि घ्नन्तु नाशयन्तु ।

किंविशिष्टाः सिद्धाः ? 'निदद्धकम्मवीआ' निर्दग्धानि निर्मूलितानि भस्मसात्कृतानि कर्माण्येव बीजानि

यैस्ते निर्दग्धकर्मबीजाः । पुनः किंविशिष्टाः सिद्धाः ? 'गुणसमिद्धा' गुणैरेकत्रिंशद्भिः समृद्धाः गुणसमृद्धाः ।

एकत्रिंशद्गुणानां गाथे इमे—

'पडिसेहेण संठाणे, वण्णे गंध-रस-फास-वेए अ ।

20

पण-पण-दु-पणद्ध-तिहा, इगतीस अकायसंगरुहा ॥ १ ॥'

अनुवाद

(अरिहंत भगवंत—)

समस्त क्लेशोने दूर करनारा, कुलेश्या-कृष्ण, कापोत आदिनो नाश करनारा, प्रशस्त शुभ लेश्या-
शुक्ल लेश्यावाळा एवा (प्रथम परमेष्ठी) अरिहंत भगवंतो श्रीवर्धमानस्वामीना संघनुं कल्याण करो ॥ २ ॥

25

(सिद्ध भगवंत—)

जैन शासनना बीजा परमेष्ठी, जेमणे कर्मबीजोने वाळी नाख्यां छे, गुणोथी समृद्ध छे अने
त्रण जगतमां प्रसिद्ध छे एवा सिद्ध भगवंतो श्रीवर्धमानस्वामीना संघनां पापोने हणी नाखो ॥ ३ ॥

अहवा०—'कम्मे नव दरिसणमि चत्तारि आउए पच आइमे अत्ते ।

सेसे दो दो मेया खीणाभिलवेण इगतीस ॥ २ ॥ [* आवश्यकसंग्रहणि]

अनयोगीधयो व्याख्यान यथा—त्रयस १—चतुरस्र २—वर्तुल ३—मण्डला ४—यताना ५ पञ्चाना सस्थानाना प्रतिषेध । एव पञ्चाना वर्णाना कृष्णादीना प्रतिषेध १० । तथा गन्धस्य सुरभ्यादि-मेदद्वयस्य प्रतिषेध १२ । तथा रसादीना कटुकादीना पञ्चाना प्रतिषेध १७ । तथा स्पर्शाना शीतादीना ५ अष्टाना प्रतिषेध २५ । तथा वेदाना त्रिविधाना पुरुषादिवेदाना प्रतिषेध २८ । अक्रावो देहाभाव २९ । असंगम सगरहित ३० । अरुहश्च जन्म-मरणाभाव ३१ ॥ इति प्रथमगाथाव्याख्यानम् ॥ १ ॥

द्वितीयगाथाव्याख्यान यथा—नव मेदा दर्शनावरणीयस्य ९ । चत्वारो मेदा आयुष १३ । पञ्च मेदा ज्ञानावरणीयस्य १८ । पुन पञ्च-मेदा अन्तरायस्य । शेषे अनुक्ते वेदनीयस्य मेदद्वय सातासात-रूपम्, मोहनीयस्यापि मेदद्वय चारित्रमोहनीय १—दर्शनमोहनीय २ । चेति २७ । नामकर्मणोऽपि १० मेदद्वय शुभनामकर्म १—अशुभनामकर्मैति २ । २९ । तथा गोत्रस्यापि मेदद्वय उच्चैर्गोत्र नीचैर्गोत्र चेति २ । ३१ ॥ अत्र गाथाया 'खीणाभिलवेण' इति पाठात् क्षीणाभिलापेन ३१ मेदा वाच्या । कोऽर्थः ? ज्ञानावरण कर्म यस्य क्षीण १, दर्शनावरण कर्म यस्य क्षीण २, इत्येव पदद्वय सर्वत्र वाच्यम् । पुनः किमिशिष्टा सिद्धा 'तिजयपसिद्धा' त्रिजगत्प्रसिद्धा ॥ ३ ॥

अथ तृतीयपरमेष्ठिन आचार्यान् स्तुत्वाह—

15

आयारमायरता, पचपयार सया पयासता ।

आयरिया तह तित्थ, निहयकुतित्थ पयासतु ॥ ४ ॥

व्याख्या—आचार्या आचारे साधन आचार्या तृतीयपरमेष्ठिन 'तीर्थ' चतुर्विधसंघरूप प्रकाश-यन्तु स्फुरत्प्रभावनाप्रभाभि उद्द्योतयन्तु । कि कुर्वन्त आचार्या ? पञ्चप्रकार आचार स्वय आचरन्त परे-भ्यश्च सदा—निरन्तर प्रकाशयन्त । पञ्चाचारा प्रस्तुयन्ते—ज्ञानाचार १, दर्शनाचार २, चारित्राचार ३, २० तप आचार ४, वीर्याचारश्चेति ५ । किमिशिष्ट तीर्थ ? 'निहतकुतीर्थ' निहत कुतीर्थ येन तत् ॥ ४ ॥

अथ चतुर्थपरमेष्ठिन श्रीउपाध्यायानाह—

सम्मसुअवायगा वायगा य सिअवायवायगा गए ।

पययणपडिणीअरुएअणतु सव्यस्म सघस्म ॥ ५ ॥

व्याख्या—वाचका श्रीउपाध्याया चतुर्थपरमेष्ठिन सर्वस्य सघस्य प्रवचनप्रत्यनीकान्—जिन-25

(आचार्य भगवत—)

पाच प्रकारना आचारोनु पालन करनारा अने तेनो मदा प्रकाश—उपदेश आपनारा एवा आचार्य भगवतो कुतीर्थी—मिथ्यावादनो नाश करनार एवा जैनशासनने प्रकाशित करो ॥ ४ ॥

(उपाध्याय भगवत—)

सम्यक् धृतना वाचक अने स्याद्वादना प्ररूपक एवा उपाध्याय भगवतो सकल सघना जिन 30 प्रवचनना शत्रुओनो वादभा पराभव करो ॥ ५ ॥

१ 'अहवा कम्मे नव दरिसणमि चत्तारि आउए पच । आइमे अत्ते सेसे दो दो खीणाभिलवेण इगतीस ॥' इति हरिमद्रसुरिचितायामावश्यकवृत्तौ पाठः । सप्तसरणस्वदीप्तया तु "अहवा—नव दरिसणमि चत्तारि आउए पच अत्ते अत्ते । सेसे दो मेया खीणाभिलवेण इगतीस ॥" इति पाठ उक्त इति ध्येयम् ॥ * इदं गणपादस्य हरिमद्रसुरिचिताया मावश्यकवृत्तौ 'तानेनोपदर्शनाह संग्रहणिकार' इत्युल्लिख्योद्धृतं श्रीमद्विहारीभद्रसुरिभिः । [१० ६६३]

૫૦૨ સિરિજિણદત્તસૂરિવિરઙ્ગયસ્સ સિરિસમયસુંદરગણિકયવક્કલોપેયસ્સ 'તં જયઉ'સંદબ્બો । [પ્રાકૃત

શાસનપ્રદેષિણઃ અપનયન્તુ—નિર્દ્દાટ્યન્તુ । ક^૨ વાદે પરદર્શનિમિઃ સમં વાદે પ્રારબ્ધે સત્તીતિ શેષઃ ।
કિંવિશિષ્ટા વાચકાઃ ? 'સિયવાયવાયગા' સ્યાદ્વાદં વદન્તીત્યેવંગીલાઃ સ્યાદ્વાદવાદકાઃ । પુનઃ કિંવિશિષ્ટા
ત્રાચકાઃ ? સમ્યક્ શ્રુતવાચકાઃ સમ્યક્પ્રકારેણ યથા તીર્થઙ્કરગણધૈરૈરર્થ—સૂત્રાભ્યામુપદિષ્ટં તથૈવ વાચકા
ઉપદેશદાતારઃ ॥ ૫ ॥

૬ અથ પચ્ચમપરમેષ્ઠિનઃ સાધૂન્ સ્તુવન્નાહ—

નિર્વાણસાહણુજ્જયસાહૂણં જણિયસન્નસાહજ્ઞા ।

તિત્થપભાવગા તે, હવંતુ પરમિટ્ઠિણો જહ્ણો ॥ ૬ ॥

વ્યાખ્યા — તે યતિનઃ પચ્ચમાઃ પરમેષ્ઠિનઃ તીર્થપ્રભાવકાઃ ભવન્તુ । તીર્થસ્ય ચતુર્વિધસંઘસ્ય
પ્રભાવકાઃ ઉદ્દ્યોતકારકાઃ । કિંવિશિષ્ટા યતિનઃ ? 'નિર્વાણસાહણુજ્જયસાહૂણં જણિયસન્નસાહજ્ઞા' નિર્વાણં
૧૦ મોક્ષસ્તસ્ય સાધનં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રરૂપં, તત્ર ઉચ્ચતા ઉચ્ચમકર્તારો યે સાધવઃ તે નિર્વાણસાધનોદ્યત-
સાધવઃ, તેષાં જનિતં—ઉત્પાદિતં સર્વસાહાય્યં—તપસ્યાદિ કુર્વતાં સાંનિધ્યં યૈસ્તે ॥ ૬ ॥

(સાધુ ભગવંત—)

નિર્વાણ—મોક્ષની સાધનામાં ઉચ્ચમશીલ સાધુઓને સર્વ પ્રકારની સહાય આપનારા પદ્મા તે
(પાંચમા) પરમેષ્ઠી સાધુઓ તીર્થના પ્રભાવક બનો ॥ ૬ ॥

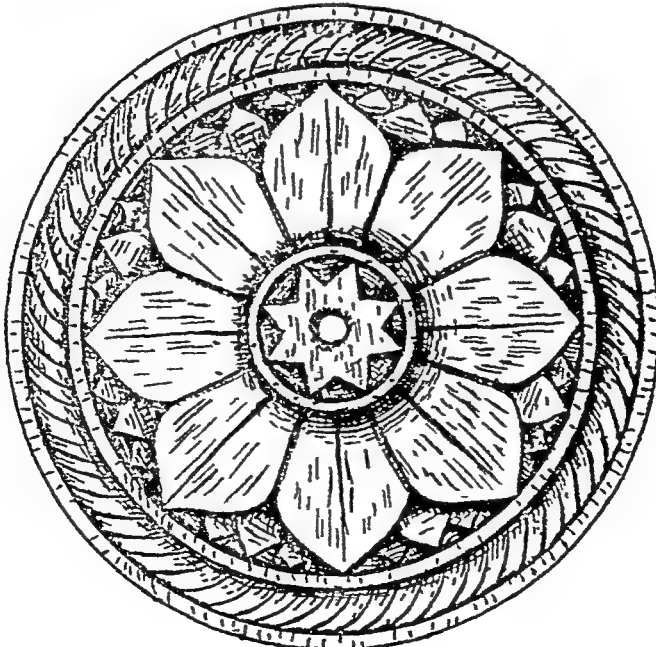
૧૫

'તં જયઉ' સ્તોત્ર સંદર્ભ પરિચય

ઘરતરગચ્છમાં શ્રીજિનદત્તસૂરિ નામે એક પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન આચાર્ય થયા જેમણે જૈન શાસનના
ઉત્થાનમાં મહત્ત્વનો ફાલ્લો આપ્યો છે । તેમણે કેટલાક ગ્રંથો રચ્યા છે તેમજ કેટલાંક મંત્રમય
સ્તોત્રોની પણ રચના કરી છે । તં જયઉ સ્તોત્ર એમની જ રચના છે; અને ઘરતરગચ્છીઓને માન્ય
એવાં સાત સ્મરણો તેમણે રચ્યાં છે તેમાં આ સ્તોત્રની ગણના છે ।

૨૦

આ સ્તોત્રમાં પંચપરમેષ્ઠીઓની માહિતી આપેલી છે, જે નમસ્કાર વિષયને ઉપયોગી હોવાથી
તેની ટીકા અને અનુવાદ સાથે એ સ્તોત્ર પ્રગટ કર્યું છે ।

સિરિદેવિંદસૂરિવિણિમ્મિય—‘સુદસણાચરિય’ સંદબ્ધો ।

[અરિહંતાઇવણનં]

રાગદોસકુસાણ, દુઝયપંચિદિયાણિ કરણતિય ।

જેહિ હમે અરી હણિયા, અરિહતા મજ્ઞ તે સરણ ॥ ૧ ॥

5

નાગિંદસુરિંદચદસયારિંદગિહિયપૂય જે ।

અરહંતિ તહ સિવગઢ, અરહતા મજ્ઞ તે સરણ ॥ ૨ ॥

સ્તવિઝ્ઞ પુણપાનં, સયલમણિચ મુણેવિ ણાણેણં ।

જે પત્તા પરમપય, તે સિદ્ધા મે સયા સરણ ॥ ૩ ॥

ચરણકરણપ્પહાણા, સમિંદુત્તીસુ નિચમુજ્જુત્તા ।

10

સમસત્તુમિત્તચિત્તા, તે મજ્ઞ સયા મુણી સરણ ॥ ૪ ॥

પંચાસય પંચિદિયનિગ્ગહણો ચઠ્ઠકસાયવિજયપરો ।

જો કેવલિપણ્ણત્તો, ધમ્મો સો હોઠ મહ સરણં ॥ ૫ ॥

અનુવાદ

15

રાગદ્વેપરૂપ કપાયો, જીતી ન શકાય ણ્વા પચેદ્વિયના વિપયો અને મન, ડચન તેમજ કાચારૂપ
ચરણ કરણો—આ શબ્દોને જેમણે હણ્યા છે તે અરિહત ભગવાન મારું શરણ છે ॥ ૧ ॥

નાગેંદ્રો, સુરેંદ્રો, ચદ્ર અને વિદ્યાધરોપ કરેલી પૂજાને જેઓ યોગ્ય છે તથા જે મોક્ષગતિની
યોગ્યતાવાદ્ય છે, તે અરિહતો મારું શરણ છે ॥ ૨ ॥

પુણ્ય અને પાપને સપાવી, વધુએ અનિત્ય છે એમ જ્ઞાનથી જાણીને, ઉત્કૃષ્ટ સ્થાનને જે પ્રાપ્ત 20
થયા છે તે સિદ્ધ ભગવાનો સદા મારું શરણ છે ॥ ૩ ॥

જે ચરણ અને કરણમા શ્રેષ્ઠ છે, સમિતિ અને ગુપ્તિમા જે હમેશા ઉચ્ચમશીલ છે અને શત્રુ
તેમજ મિત્રમા સમાન ચિત્તવાદ્ય છે તે મુનિઓ સદા મારું શરણ છે ॥ ૪ ॥

પાંચ આશ્રય અને પાંચ દ્વિયોનુ દમન કરાવનાર, ચાર કપાયને જીવાવવામા સત્પર અને
કેવલીઓ જે ઉપદેશેલો છે તે ધર્મ મારું શરણ હજો ॥ ૫ ॥

25

શ્રાદ્ધદિનકૃત્યાન્તર્ગતો નમસ્કારવિષયકઃ સંદર્ભઃ ।

- નિસા-વિરામંમિ વિબુદ્ધણં, સુસાવણં ગુણ-સાયરેણ ।
 દેવાહિદેવાણ જિણુત્તમાણં, કિંચો પ્પણામો વિહિણાયરેણ ॥ ૮ ॥
- 5 , સિજ્ઞાદ્ધાણં પમુત્તૂણં, ચિદ્ધિજ્ઞા ધરણીયલે ।
 ભાવવંધું જગન્નાહં, નમુક્કારં તથો પઢે ॥ ૯ ॥
 મંતાણ મંતો પરમો ઇમુત્તિ, ઘેયાણ ઘેયં પરમં ઇમુત્તિ ।
 તત્તાણ તત્તં પરમં પવિત્તં, સંસાર-સત્તાણ દુહાહયાણં ॥ ૧૦ ॥
 તાણં અન્નં તુ નો અત્થિ, જીવાણં-ભવ-સાયરે ।
- 10 બુહંતાણં ઇમં મુત્તું, નમુક્કારં સુપોયયં ॥ ૧૧ ॥
 અણેગ-જંમંતર-સંચિયાણં, દુહાણ સારીરિય-માણસાણં ।
 ક્કત્તો અ ભવ્વાણ ભવિજ્ઞ નાસો, ન જાવ પત્તો નવકાર-મન્તો ॥ ૧૨ ॥
 જલણાઙ્-ભણ સવ્વં, (સેસં) મુત્તું ઇગંપિ જહા મહારયણં ।
 અહવારિભણ ગિણહ્હ, અમોહસત્થં જહ તહેહ ॥ ૧૩ ॥

15

અનુવાદ

- રાત્રિને અંતે ચાર ઘડી જેટલી રાત્રિ વાકી રહે ત્યારે જાગૃત થઈને ગુણના સમુદ્ર એવા સુશ્રાવકે દેવાધિદેવ જિનેશ્વર ભગવંતોને વિધિ તથા વહુમાનપૂર્વક નમસ્કાર કરવો જોઈએ ॥ ૮ ॥
- સુવાનું સ્થાન જે પલંગ તથા પથારી વગેરે તેનો ત્યાગ કરીને જમીન ઉપર વેસીને અથવા ઉભા રહીને ભાવવંધુ (સર્વદા સહાયકારી હોવાથી પરમાર્થથી વંધુ) અને જંગતના નાથ એવા નમસ્કાર-
 20 મંત્રનું સ્મરણ કરે ॥ ૯ ॥

(કારણકે) દુઃખથી પીડાતા સાંસારિક જીવોને માટે આ નમસ્કારમંત્ર વધા જ મંત્રોમાં પરમમંત્ર છે, વધાજ ધ્યેયોમાં પરમધ્યેય (= ધ્યાન કરવા લાયક) છે અને વધા તત્ત્વોમાં પરમ પવિત્ર તત્ત્વ છે ॥ ૧૦ ॥

ભવસાગરમાં ઢૂવતા જીવોને આ નમસ્કારમંત્રરૂપી વહાણ સિવાય 'વીજું કંઈ જ રક્ષણ
 25 કરનાર નથી ॥ ૧૧ ॥

અનેક જન્મોમાં વાંધેલો, તથા શારીરિક અને માનસિક દુઃખોમાં કારણભૂત એવાં કર્મોનો અવ્યજીવોને જ્યાં સુધી નમસ્કારમંત્રની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી નાશ ક્યાંથી થાય ? ॥ ૧૨ ॥

અગ્નિ આદિનો ભય આવી પડે ત્યારે વધી (ધાન્ય આદિ) વસ્તુઓનો ત્યાગ કરીને એકપણ મહારત્નને જેમ લઈ લેવામાં આવે છે, તથા શત્રુનો ભય ઉપસ્થિત થાય ત્યારે અમોઘશસ્ત્રને જેમ

ચડસરણપયન્નાસંદંભો

અમરિંદનરિંદમુણિંદવંદિઅં વંદિઉં મહાવીરં
 કુસલાણુવંધિ વંધુરમજ્જયણં કિત્તિસ્સામિ ॥ ૯ ॥ ૧ ॥
 5 ચડસરણગમણ દુક્કડગરિહા સુકડાણુમોઅણા ચેવ ।
 એસ ગણો અણવરયં કાયવ્વો કુસલહેઉત્તિ ॥ ૧૦ ॥ ૨ ॥
 અરિહંત સિદ્ધ સાહુ કેવલિકહિઓ સુહાવહો ધમ્મો ।
 10 એએ ચડરો ચડગહરણા સરણં લહ્હ ધન્નો ॥ ૧૧ ॥ ૩ ॥
 અહ સો જિણમત્તિભરુત્થરંતરોમંચકંચુઅકરાલો ।
 પહરિસપણઉમ્મીસં સીસંમિ કયંજલી મણહ ॥ ૧૨ ॥ ૪ ॥

મંગલસ્મરણ અને ઉપોદ્ઘાત—

સુર અને અસુરનાં ઇન્દ્રો, માનવોનાં ઇન્દ્ર-ચક્રવર્તીઓ, તેમજ સાધુજનોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ શ્રુત-
 કેવલીઓ વગેરે સઘલાએ જે પરમાત્માના ચરણકમલમાં ભક્તિપૂર્વક સદા નમન કરે છે તે દેવાધિ-
 દેવ શ્રી મહાવીર પરમાત્માને નમસ્કાર કરીને કુશલના કારણભૂત અને એ જ કારણે સુંદર એવા આ
 15 અધ્યયનને હું કહીશ ॥ ૯ ॥ ૧ ॥

આ અધ્યયનમાં ત્રણ વસ્તુઓ કહેવાની છે । તે આ પ્રમાણે છે:—

વિધિપૂર્વક શ્રી અરિહંત પરમાત્મા આદિ ચાર શરણાંનો સ્વીકાર, પૂર્વકૃત દુષ્કર્મની શલ્ય-
 રહિતપણે નિન્દા, અને સ્વ તેમજ પરના સુકૃતની શુભભાવનાપૂર્વક અનુમોદના; આ ત્રણેય અધિકારો
 કુશલના કારણરૂપ છે । માટે જ તે સદાકાલ કરવા યોગ્ય છે । ધર્મનો પ્રારંભ આ ત્રણ મૌલિક
 20 ગુણોથી થાય છે ॥ ૧૦ ॥ ૨ ॥

શ્રી અરિહંત ભગવંતો, શ્રી સિદ્ધભગવંતો, શ્રી નિર્ગ્રન્થ સાધુપુરુષો અને સુખને આપનાર શ્રી
 જિનકથિત ધર્મ આ ચારેય શરણસ્થાનો-શરણાંઓ; દેવ, નરક, તિર્યંચ અને મનુષ્યગતિનાં દુઃખોને
 દૂર કરનાર છે । ધન્યવાન પુરુષ જ આ શરણાંઓને પામી શકે છે ॥ ૧૧ ॥ ૩ ॥

શ્રી અરિહંત ભગવંતોનું શરણ—

25 શ્રી જિનેશ્વરભગવંતોની ભક્તિના સમૂહથી ઉલ્લાસના યોગે વિકસ્વર વનેલી રોમરાજીથી ઉન્નત-
 શોભતો તે માગ્યવાન આત્મા અતિહર્ષપૂર્વક મસ્તક પર અંજલિ કરીને શ્રી અરિહંત ભગવંતોના
 શરણના સ્વીકાર માટે આ મુજબ કહે છે ॥ ૧૨ ॥ ૪ ॥

રાગદોસારીણ હંતા કમ્મદ્ગાહઅરિહંતા ।
 વિસયન્સાચારીણ અરિહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૩ ॥ ૫ ।
 રાયસિરિમવકસિત્તા તવચરણ દુચ્ચર અણુચરિત્તા ।
 કેચલસિરિમરિહતા અરહતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૪ ॥ ૬ ॥
 થુહ્નદણમરિહતા અમરિંદનરિંદપૂઅમરહતા ।
 સાસયસુહમરહતા અરહતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૫ ॥ ૭ ॥
 પરમણગય ગુણતા જોહ્નમહિદક્ષાણમરિહતા ।
 ધમ્મરુહ અરહંતા અરહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૬ ॥ ૮ ॥
 સંચ્ચજિઆણમહિસ અરહતા સચ્ચયણમરહતા ।
 ધંભવ્વયમરહતા અરહતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૭ ॥ ૯ ॥
 ઔસરણમસરિત્તા ચડતીસ અહસણ નિસેવિત્તા ।
 ધમ્મકહ ચ કહતા અરહંતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૮ ॥ ૧૦ ॥
 ઇગાહ ગિરાણેમે સદેહે દેહિણ સમ છિત્તા ।
 તિહુયણમણુસાસતા અરિહતા હુતુ મે સરણ ॥ ૧૯ ॥ ૧૧ ॥

૬

10

સર્વ હુ દોના મૂલ કારણ રાગ અને દ્વેષરૂપ શત્રુઓનો નાશ કરનારા, આઠ કર્મો ધોરેનો 15
 નાશ કરનારા, અને વિપયકથાઓને હણનારા-જીતી લેનારા શ્રી અરિહત ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૧૩ ॥ ૫ ॥

સર્વ પ્રકારની રાજ્યલક્ષ્મીનો ત્યાગ કરીને અને સામાન્ય સાધુઓથી હુશ્ચર યથા તપને તપીને
 જેઓ કેચલજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીને યોગ્ય ધન્યા, તે શ્રી અરિહત દેવો મને શરણ હો ॥ ૧૪ ॥ ૬ ॥

ગ્રણે જગતના લોકોની સ્તુતિ તેમજ વદનાને યોગ્ય, ઘઠી દ્વેષો, ચક્રવર્તીઓ, ધોરેની પૂજાને
 યોગ્ય, અને શાશ્વતસુખ-મોક્ષ સુખને યોગ્ય યથા શ્રી અરિહતદેવો મને સર્વથા શરણ હો ॥ ૧૫ ॥ ૭ ॥ 20

કેચલજ્ઞાનરૂપી યોગે અન્ય સર્વજીવોના મનસા રહેલા સઘ ભાગોને જાણનારા, તેમજ યોગી-
 ઓના હિન્દ્રો (શ્રી ગણધરદેવાદિ) અને દેવેન્દ્રો ધોરેના પરમ ધ્યેય અને પરમ કલ્યાણને કરનારી
 ધર્મકથાના ઉપદેશ માટે પરમ યોગ્ય યથા શ્રી અરિહત દેવો મને શરણ હો ॥ ૧૬ ॥ ૮ ॥

સર્વજીવોની પારમાર્થિક દયા-અર્હિસાના પાલન માટે પરમ યોગ્ય, સત્યચ્ચન માટે પરમ
 યોગ્ય, તેમજ વ્રહ્મવ્રતના પાલન ધોરે માટે સર્વથા યોગ્ય છે યથા ત્રિલોકનાથ શ્રી અરિહતદેવો મને 25
 શરણ હો ॥ ૧૭ ॥ ૯ ॥

દેવોના સમુદાયે મત્તિથી રચેલા સમવસરણમા વિરાજમાન યદ્દેને અને ચોરીગ અતિશયોને
 વીતરાગભાવે સેવીને પાત્રીશ ગુણયુક્ત મનોહર વાળીયા ધર્મકથાને કહેનારા શ્રી અરિહત દેવો મને
 શરણ હો ॥ ૧૮ ॥ ૧૦ ॥

એક જ યચનયી, ઈવનકાઢે, દેવો, મનુષ્યો અને તિર્યંચોના અનેક પ્રકારના સશયોને છેદીને 30
 ગ્રણેય લોકવર અનુગ્રાસન કરતા શ્રી અરિહત દેવો મને નિરતર ગ્રણ હો ॥ ૧૯ ॥ ૧૧ ॥

૧ રાગ ત્રણ પ્રકારનો છે. કમ્મરાગ, ક્રોધરાગ અને દહિરાગ । અથવા, આગળ તે રાગ છે । પરદાહનો અથ
 પરાય તે દ્રેષ છે । અથવા, અતીતિ તે દ્રેષ છે । ૨ 'ધોર' પદથી પરીપહ, વેદના, ઉપવર્ગ ધોરે લેવાના છે ।
 ૩ વાળી પાંત્રીશ ગુણોના યુક્ત હોવાના કારણે ।

વચનામણ ભુવણં નિઘ્વાવંતા ગુણેસુ ઠાવંતા ।
જિઅલોઅમુદ્ધરંતા અરિહંતા હુંતુ મે સરણં ॥ ૨૦ ॥ ૧૨ ॥

અચ્ચબ્હુયગુણવંતે નિઅજસસસહરપસિઅદિઅંતે ।
નિઅયમણાઙ્ગઅણંતે પહિવન્નો સરણમરિહંતે ॥ ૨૧ ॥ ૧૩ ॥

5 ઉઙ્ગિઅજરમરણાણં સમત્તદુક્ખત્તસત્તસરણાણં ।
તિહુઅગજણસુહયાણં અરિહંતાણં નમો તાણં ॥ ૨૨ ॥ ૧૪ ॥

અરિહંતસરણમલસુદ્ધિલદ્ધસુવિસુદ્ધ સિદ્ધવહુમાણો ।
પણયસિરરઙ્ગયકરકમલસેહરો સહરિસં ભણઙ્ ॥ ૨૩ ॥ ૧૫ ॥

10 કમ્મદ્ધુક્ખયસિદ્ધા સાહાવિઅનાણદંસણસમિદ્ધા ।
સન્નદ્ધલદ્ધિસિદ્ધા તે સિદ્ધા હુંતુ મે સરણં ॥ ૨૪ ॥ ૧૬ ॥

તિઅલોઅમત્થયત્થા પરમપયત્થા અર્ચિતસામત્થા ।
મંગલસિદ્ધપયત્થા સિદ્ધા સરણં સુહપસત્થા ॥ ૨૫ ॥ ૧૭ ॥

વચનરૂપ અમૃતથી ત્રણેય જગતના જીવોની. વેદનાને શમાવતા તેમજ તેમને ગુણના માર્ગે
સ્થાપતા અને એ રીતે જીવલોકને સંસારરૂપ ભયંકર કુવામાંથી ઉદ્ધરતા શ્રી અરિહંતદેવો મને
15 શરણ હો ॥ ૨૦ ॥ ૧૨ ॥

અતિ આશ્ચર્યકારી ગુણોથી શોભતા અને પોતાના યશરૂપ ચન્દ્રથી સર્વ દિશાઓના અન્તભાગ
સુધી પ્રકાશને વિસ્તારતા તેમજ શાશ્વત, અનાદિ, અનન્ત એવા શ્રી અરિહંતદેવોના શરણને હું
સ્વીકારું છું ॥ ૨૧ ॥ ૧૩ ॥

જરા-વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણથી સર્વથા રહિત, અનેક પ્રકારનાં દુઃખોથી પીડાતા આત્માઓનાં
20 સાચા શરણ-આશ્રયરૂપ અને ત્રણેય લોકના જીવોને સુખ આપનારા એવા શ્રી અરિહંતદેવોને હું નમું
છું ॥ ૨૨ ॥ ૧૪ ॥

શ્રી સિદ્ધ ભગવંતોનું શરણ-

આ મુજબ શ્રી અરિહંત દેવના શરણથી કર્મમલની શુદ્ધિ થવાના યોગે, જેને શ્રી શુદ્ધસ્વરૂપમય
સિદ્ધ ભગવંતો પ્રત્યે પૂર્ણ વહુમાન પ્રગટ થયું છે તે પુણ્યવાન આત્મા ભક્તિથી નમેલા પોતાના
25 મસ્તકને વિષે કરકમલોવડે અંજલિ કરીને હર્ષસહિત આ રીતિએ કહે છે ॥ ૨૩ ॥ ૧૫ ॥

આઠેય પ્રકારના કર્મના ક્ષયવડે સિદ્ધ થયેલા, સ્વાભાવિક નિરાવરણ એવા જ્ઞાન અને
દર્શનવડે સમૃદ્ધ અને સર્વ અમિલિષિત અર્થો અને લઘ્વિઓની પ્રાપ્તિથી સિદ્ધ-કૃતકૃત્ય એવા
શ્રી સિદ્ધભગવંતોનું મને શરણ હો ॥ ૨૪ ॥ ૧૬ ॥

30 ત્રણ લોકના મસ્તકપર-સિદ્ધશિલાની ઉપર રહેલા, પરમપદે (મોક્ષમાં) રહેલા, અચિન્ત્ય
સામર્થ્યવાળા, પરમમંગલભૂત સિદ્ધિપદે રહેલા અને પરમ-અનંત-અવ્યાવાધ સુખના કારણે પ્રશસ્ત
એવા શ્રી સિદ્ધભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૨૫ ॥ ૧૭ ॥

મૂલકલ્પપટિપક્ષા અમૂલક્ષ્યા સજોગિપચ્ચક્ષા ।
 સાહાવિચ્છન્નસુક્ષ્મા સિદ્ધા સરણ પરમમુક્ષા ॥ ૨૬ ॥ ૧૮ ॥
 પટિપિલ્હિઅપટિપીયા સમગ્ગદ્વાણગ્ગિદ્ધ મગ્ગીયા ।
 જોઈસરસરણીયા સિદ્ધા સરણ સુ(સ)મરણીયા ॥ ૨૭ ॥ ૧૯ ॥
 પાવિયપરમાણદા ગુણનીસદા વિદિચ્ચમગ્ગદા ।
 લહુઈરુપરવિચ્છદા સિદ્ધા સરણ ચવિચ્છદા ॥ ૨૮ ॥ ૨૦ ॥
 ઉવલદ્ધપરમવમા દુલ્લહલમા વિમુક્કસરમા ।
 ધુવણધરધરણસમા સિદ્ધા સરણ નિરારમા ॥ ૨૯ ॥ ૨૧ ॥
 સિદ્ધસરણેણ નયવમ્હેઝસાહુગુણજળિઅણુરાઓ ।
 મેઘણિમિલતસુપમત્થમત્થજો તત્થિમ મ્મણ ॥ ૩૦ ॥ ૨૨ ॥
 જિઅલોઅવધુણો કુગ્ગસિંધુણો પારગા મહામાગા ।
 નાણાઈપહિ સિવસુક્કસાહગા સાહુણો સરણ ॥ ૩૧ ॥ ૨૩ ॥

5

10

જેમણે કર્મરૂપ ભાગ્યશુભોત્ત મૂલથી ઇમૂલન કર્યું છે, જેઓ અમૂલલક્ષ્ય-સદા ઉપયોગશીલ છે, વચ્ચે જેઓના સ્વરૂપનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ સયોગી કેવલજ્ઞાનીઓ જ ફક્ત કરી શકે છે અને જેમણે સ્વાભાવિક સુખ પ્રાપ્ત કર્યું છે તે પરમમુક્ત એવા શ્રીસિદ્ધભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૬ ॥ ૧૮ ॥ 15

જેમણે રાગદ્વેષ રૂપ અતરંગ શુભોત્તને જીત્યા છે, જેમણે શુદ્ધધ્યાન રૂપ અભિધી ભવવીજ (જ્ઞાનાચરણીયાદિ કર્મ) ને ઘાતી નારાયુ છે, જેઓ યોગીશ્વરો(ગણધરાદિ)ના પણ શરણીય છે અને જેઓ મુમુક્ષુઓના ધ્યેય છે, એવા શ્રી સિદ્ધભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૭ ॥ ૧૯ ॥

પરમ આનંદને પ્રાપ્ત થયેલા, સકલગુણોના નિ સ્થન્દ-સારરૂપ, વિદારિત કર્યો છે સસારનો (મોહનીય કર્મરૂપ) વદ જેમણે એવા અને લોકાલોકપ્રકાશક શ્રી કેવલજ્ઞાન રૂપ પ્રકાશના કારણે 20 સૂર્યચંદ્રને પણ અલ્પપ્રમાણમાં કરનારા તથા ક્ષપિત કર્યા છે રાગ-દ્વેષ વગેરે દ્વંદ્વો એવા શ્રી સિદ્ધભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૮ ॥ ૨૦ ॥

પરમબ્રહ્મરૂપ કેવલજ્ઞાનને પામેલા, ઘડી જગતમા સૌથી દુર્લભ ગણાતા મુક્તિપદરૂપ લાભને પ્રાપ્ત થયેલા, સર્વ પ્રયોજનો નિષ્પન્ન થવાના કારણે સમારમથી રહિત, પોતાને શરણે આવેલા દુર્ગતિમા પહતા જીવો માટે સ્થિર આશરૂપ હોવાથી જીવલોકરૂપ ધરમા આધારભૂત સ્તંભસમા-તથા 25 કૃતકૃત્ય હોવાથી કોઈપણ પ્રકારના આરમથી રહિત એવા શ્રી સિદ્ધ ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૨૯ ॥ ૨૧ ॥

શ્રી સાધુ ભગવતોનું શરણ—

આ મુજબ મક્તિપૂર્વકના શ્રીસિદ્ધભગવતોના શરણના યોગે નૈગમાદિ નયોધી ઉપલબ્ધિત જે બ્રહ્મ-શ્રુતજ્ઞાન તેના કારણે જે વિન્યાદિ સાધુ ગુણો, તેમના પ્રત્યે ઉત્પન્ન કર્યો છે અનુરાગ જેણે એવો તે મક્તિથી નમરૂપના કારણે પ્રશસ્ત વનેલા પોતાના મસ્તકને ધરણીપર મૂકીને આ રીતિ 30 કહે છે ॥ ૩૦ ॥ ૨૨ ॥

પદ્મજીવનિકાયરૂપ જીવલોકના સાચા ધણ, કુગતિરૂપ મહાસમુદ્રના તીરે રહેલા, અનેક લઙ્ગિઓથી સપન્ન હોવાના કારણે મહાભાગ, સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયીની આરાધનાના યોગે મોક્ષના મુખને સાધનારા, શ્રી સાધુ ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૩૧ ॥ ૨૩ ॥

કેવલિણો પરમોહી વિડલમઈ સુઅહરા જિણમયંમિ ।
 આયરિઅં ઉવજ્ઞાયા તે સવ્વે સાહુણો સરણં ॥ ૩૨ ॥ ૨૪ ॥
 ચડદસદસનવપુવ્વી દુવાલસિકારસંગિણો જે એ ।
 જિણકપ્પઅહાલંદિઅ પરિહારવિસુદ્ધિસાહૂ અ ॥ ૩૩ ॥ ૨૫ ॥
 ૬ સ્ત્રીરાસવમહુઆસવસંભિન્નસ્સોઅકુટ્ટબુદ્ધી અ ।
 ચારણવેડવિપયાણુસારિણો સાહુણો સરણં ॥ ૩૪ ॥ ૨૬ ॥
 ઉજ્ઞિયવદ્ધરવિરોહા નિચ્ચમદોહા પસંતમુહસોહા ।
 અભિમયંગુણસંદોહા હયમોહા સાહુણો સરણં ॥ ૩૫ ॥ ૨૭ ॥
 ૧૦ ઁંડિઅસિણેહદામા અકામધામા નિકામસુહકામા ।
 સુપુરિસમણાભિરામા આયારામા મુળી સરણં ॥ ૩૬ ॥ ૨૮ ॥
 મિલિહઅવિસયકસાયા ઉજ્ઞિયઘરઘરણિસંગસુહસાયા ।
 અકલિઅહરિસવિસાયા સાહૂ સરણં ગયપમાયા ॥ ૩૭ ॥ ૨૯ ॥
 હિંસાદોસસુન્ના કયકારુણ્ણા સયંમુરુપ્પણ્ણા ।
 અજરામરપહસુણ્ણા સાહૂ સરણં સુકયપુણ્ણા ॥ ૩૮ ॥ ૩૦ ॥

૧૫ કેવલજ્ઞાનસંપન્ન, પરમાવધિજ્ઞાનસંપન્ન, વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનના ધારક, તેમજ જિનમાર્ગમાં રહેલા આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો વગેરે અત્યંત પ્રસિદ્ધ એવા સર્વ સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૨ ॥ ૨૪ ॥
 વ઱ી ચૌદપૂર્વધરો, દશપૂર્વધરો, નવપૂર્વધરો, વાર અંગના ધારક, અગિયાર અંગના ધારક, જિનકલ્પિકો તથા યથાલન્દિક અને પરિહારવિશુદ્ધિ સંયમવાળા સર્વ નિર્ગન્થ સાધુભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૩ ॥ ૨૫ ॥

૨૦ તથા ક્ષીરાશ્રવલલ્લિધસંપન્ન, મધ્વાશ્રવલલ્લિધસંપન્ન, સંભિન્નશ્રોતોલલ્લિધસંપન્ન, કોષ્ઠબુદ્ધિસંપન્ન, ચારણલલ્લિધસંપન્ન, વૈક્રિયલલ્લિધસંપન્ન અને પદાનુસારી લલ્લિધવાળા સર્વ સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૪ ॥ ૨૬ ॥

વૈર વિરોધથી રહિત, સદા દ્રોહવિનાના સર્વદા પ્રસન્નતાપૂર્ણ મુખથી શોભતા, જ્ઞાનાદિ પ્રશસ્ત ગુણોના સમૂહને ધારણ કરનારા અને મોહને હણનારા શ્રી સાધુ ભગવંતોનું શરણ હો ॥ ૩૫ ॥ ૨૭ ॥

૨૫ જેમણે સ્નેહનાં વંધન છેદી નાંખ્યાં છે, જેઓ વિપયાસક્તિ અને ઘરવાસથી રહિત છે (અથવા જેઓ કામના હેતુ એવા રમ્ય મદિરોથી રહિત છે અથવા જેઓ કામના ધામ-સ્થાન નથી અથવા જેઓ અકામ-વિકાર રાહિતના ધામ છે), મોક્ષસંવંધી સુખની અભિલાષા રાખનારા, સત્પુરુષોના મનને આનન્દ આપનારા અને આત્મામાં રમણ કરનારા શ્રીસાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૬ ॥ ૨૮ ॥

૩૦ પાંચેય ઇન્દ્રિયોના વિપયોને તેમજ ચાર પ્રકારના કપાયોને દૂર કરનારા, ઘર તથા સ્ત્રીના સંગથી થતા સુખાસ્વાદને તજનારા, હર્ષ કે શોક આદિથી રહિત અને અપ્રમત્ત એવા શ્રી સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૭ ॥ ૨૯ ॥

હિંસાદિ દોષોથી રહિત જીવલોક પ્રત્યે કરુણાર્દ્ર ચિત્તવાળા સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર જેવી વિશાળ રુચિ (સમ્યગ્દર્શન) અને પ્રજ્ઞાવાળા, અજરામર પથ મોક્ષને વતાવનારા, શાસ્ત્રોમાં નિપુણ અને સુંદર રીતે કર્યું છે પુણ્ય જેમણે એવા શ્રી સાધુ ભગવંતો મને શરણ હો ॥ ૩૮ ॥ ૩૦ ॥

કામવિહયણચુકા કલિમલમુકા વિમુક્કચોરિકા ।
 પાપરયસુરયરિકા સાહુ ગુણરયણચચિકા ॥ ૩૯ ॥ ૩૧ ॥
 સાહુત્તસુદ્ધિયા જ આયરિઆઈ તઓ ય તે સાહુ ।
 સાહુમણિણ ગહિયા તમ્હા તે સાહુણો સરણ ॥ ૪૦ ॥ ૩૨ ॥
 અરિહત્ત અરિહતેસુ જ ચ સિદ્ધત્તણ ચ સિદ્ધેસુ ।
 આયાર આપરિણ ઉજ્જાયત્ત ઉજ્જાણ ॥ ૪૧ ॥ ૩૩ ॥
 સાહુણ સાહુચરિણ દેસવિરહ ચ સાપયજ્ઞણ ।
 અણુમન્ને સઙ્ગેસિં સમ્મત્ત સમ્મદિટ્ઠીણ ॥ ૪૨ ॥ ૩૪ ॥
 સુહપરિણામો નિચ ચડસરણગમાઠ આયર જીયો ।
 કુસલપયડીઠ ગધઠ વદ્ધાઠ સુહાણુનધાઓ ॥ ૪૩ ॥ ૩૫ ॥
 મન્દાણુભાગા વદ્ધા તિવ્વણુભાવાઠ કુણઠ તા ચેન ।
 અસુહાઠ નિરણુનધાઠ કુણઠ તિવ્વાઠ મન્દાઓ ॥ ૪૪ ॥ ૩૬ ॥
 તા એય કાયવ્વ યુહેહિ નિચપિ સકિલેસમ્મિ ।
 હોઈ તિકાલ સમ્મ અસકિલેસમિ સુરુપફલ ॥ ૪૫ ॥ ૩૭ ॥

5

10

વિપયવિકારની વિટવળાઓથી રહિત, પાપમલયી રહિત, ચોરી અદત્તાદાન યોગેયી રહિત 15
 બધી પાપરૂપ રજના કારણભૂત મૈથુન-વિપયગ્રીહાથી રહિત તથા ગુણસ્વરૂપ રત્નોની કાન્તિથી
 શોભતા શ્રી સાધુભગવતો મને શરણ હો ॥ ૩૯ ॥ ૩૧ ॥

સાધુપણામાં સુસ્થિત હોવાથી આચાર્યોદિ પણ સાધુ ગણાય છે, તેથી 'સાધુ' કહેવાથી તેમનો
 પણ સમાવેશ થઈ જાય છે । એ સર્વ સાધુ ભગવતો મને શરણ હો ॥ ૪૦ ॥ ૩૨ ॥

શ્રી અરિહતના ધર્મતીર્થના પ્રવર્તનાદિ અરિહતપણાની શ્રીસિદ્ધોના સ્વરૂપ રમણતારૂપ સિદ્ધ-20
 પણાની, શ્રી આચાર્યોના પચાચારપાલનાદિ આચાર્યપણાની, શ્રી વપાધ્યાયોના સિદ્ધાંતાધ્યાપનાદિ
 વપાધ્યાયપણાની, શ્રીસાધુઓને સાધુક્રિયાદિ સાધુપણાની, શ્રાવકજનોના વેશવિરતિ આદિ શ્રાવકપણાની
 અને શ્રી સમ્યગ્દષ્ટિ આત્માઓના સમ્યગ્દર્શનગુણની હુ અનુમોદના કરુ છુ ॥ ૪૧-૪૭ ॥ ૩૩-૩૪ ॥

ફલનો સામાન્ય નિર્દેશ—

સર્વ કાલ શુભ પરિણામવાળો મહાનુભાવ આત્મા ચાર ગરણાઓનો સ્વીકાર, દુષ્ટતની 2.
 ગર્હા અને સુકૃતની અનુમોદના—આ ત્રણેય પ્રકારની વસ્તુના સેવનથી પુણ્ય પ્રકૃતિઓને વાપે છે ।
 તથા તે વાપેલ પ્રકૃતિઓને શુભ અનુગ્રહવાળી કરે છે ॥ ૪૯ ॥ ૩૫ ॥

તથા પૂર્વે વાપેલી મન્દ અનુભાવવાળી પુણ્ય પ્રકૃતિઓને તીવ્ર અનુભાવવાળી કરે છે, પૂર્વે
 વાપેલ અશુભ પ્રકૃતિઓને નિરણુવધ (ઉત્તર કાલમાં વિવાક રચતે દુઃખ ન આપી ગ્રંથે તેની) કરે
 છે, તથા પૂર્વે વાપેલ તીવ્ર રસવાળી તે પ્રકૃતિઓને મન્દરસવાળી કરે છે ॥ ૬૦ ॥ ૩૬ ॥ 30

આ કારણે પઠિત પુષ્પોષ સંકેશ-તોગાદિના સગયે આ ત્રણેય વસ્તુઓનું આરાધન વિસ્તર
 કરવું જોઈએ । અસંકેશ અપ્રસ્થામાં પણ આત્મજાગૃતિને માટે ત્રણેય સધ્યાએ આ વસ્તુઓનું સેવન
 કરવું જોઈએ, કારણ કે આ વસ્તુઓનું સેવન સુદૃઢના ઉપાર્જનરૂપ ફલનું નિમિત્ત છે ॥ ૬૧ ॥ ૩૭ ॥

પરિચય

પ્રકીર્ણક ગ્રંથોમાં ‘ ચડસરણપયના ’ ગ્રંથ અત્યંત પ્રસિદ્ધ છે । તેના રચયિતા ચરમતીર્થપતિ શ્રમણભગવાન શ્રી મહાવીર પ્રમુના પવિત્ર હસ્તે દીક્ષાને પ્રાપ્ત થયેલા શ્રીવીરભદ્ર મુનિ છે । ગ્રંથની ભાષા સુંદર છે । અનુપ્રાસાદિ અલંકારો પણ તેમાં છે । ગાથાઓનો ભાવ પણ વહુ ગંભીર છે । તેમાંથી ૬ પ્રસ્તુત ગ્રંથને ઉપયોગી એવી ગાથાઓ અનુવાદ સાથે અહીં રજૂ કરી છે ।

પ્રકીર્ણ

નાસેઈ ચોર-સાવય-વિસહર-જલ-જલણ-વંધણ ભયાઈ ।

ચિંતિજંતો રક્ષસ-રણ-રાય-ભયાઈ ભાવેણ ॥ ૧ ॥

10

—(શ્રીમહાનિશીથ)

જામિણિ-પચ્છિમ-જામે, સઘ્વે જગ્ગન્તિ વાલ-બુહાઈ ।

પરમિદ્ધિ-પરમ-મંતં, મળંતિ સત્તદ્ધવારાઓ ॥ ૨ ॥

—(યતિદિનચર્યા)

થુહ-વંદણમરહંતા, અમરિંદ-નરિંદ-પૂયમરહંતા ।

સાસયસુહમરહંતા, અરહંતા હુંતુ મે સરણ ॥ ૩ ॥

15

—(શ્રીચતુઃશરણ)

પંચ-નમુક્કાર-સમં અંતે વચ્ચંતિ જસ્સ દણ પાણા ।

સો જઈ ન જાઈ મુક્કલં, અવસ્સ વેમાણિઓ હોઈ ॥ ૪ ॥

—(પ્રકીર્ણ)

20

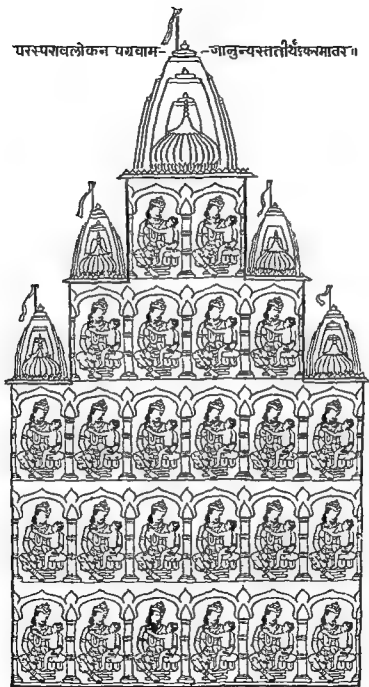
ભાવથી ચિત્તન કરાતો આ નમસ્કાર ચોર, શ્વાપદ, વિપદ્ધર, જલ, અગ્નિ, વંધન, રાક્ષસ, રણ-સંગ્રામ અને રાજા તરફથી થતા મયોનો નાશ કરે છે ॥ ૧ ॥

રાત્રિના પાછલા પ્રહરે વાલ, વૃદ્ધ આદિ સઘળા (મુનિઓ) જાગ્રત થઈ જાય છે અને પરમેષ્ઠિ-પરમમંત્રને સાત-આઠવાર મળે છે ॥ ૨ ॥

જેઓ સ્તુતિ અને વંદનને યોગ્ય છે, અમરેન્દ્રો અને નરેન્દ્રોની પૂજાને યોગ્ય છે તથા શાશ્વત 25 સુખને યોગ્ય છે, તે શ્રીઅરિહંતમગવંતો મને શરણ આપનારા થઓ ॥ ૩ ॥

અંત સમયે જેના દસ પ્રાણો પંચ-નમસ્કારની સાથે જાય છે, તે જો મોક્ષને ન પામે તો અવશ્ય વૈમાનિક દેવ થાય છે ॥ ૪ ॥

परस्परालोकेन पञ्चवाम- -जालुन्वस्ततीर्थक्षमातर ॥

यन-चित्र न ४]

[पृष्ठ २०० प ३]

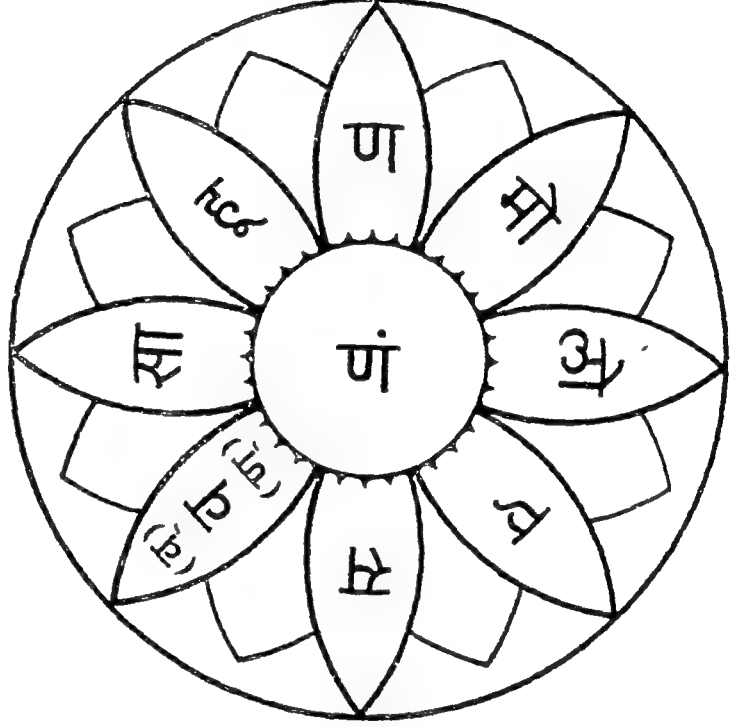
गुंखलाजाति चित्रबंध

यंत्र-चित्र नं. ५]

[पृष्ठ : ३८९, पं. १५

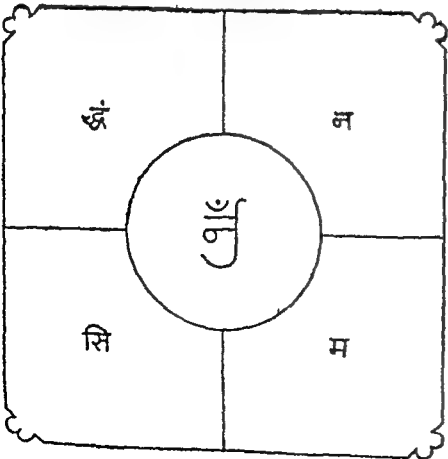
अष्टदलकमलबध

यंत्र-चित्र नं. ६]

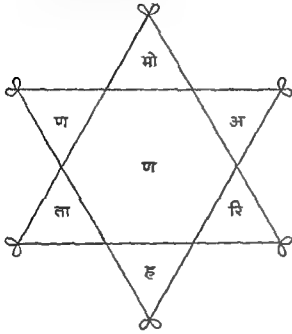
[पृष्ठ : ३९५, प. १४

गुदलिङ्गमध्ये आधारचक्र प्रथमम् ।

यंत्र-चित्र नं. ७] [पृष्ठ : ३९६, प. २०

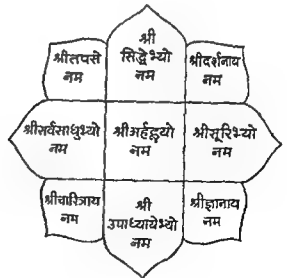
लिङ्गमूले स्वाधिष्ठानचक्र द्वितीयम् ।

यन-चित्र न ८]

[पृष्ठ ३९६, प २०]

नाभी मणिपूरचक्र तृतीयम् ।

यन-चित्र न ९]

[पृष्ठ ३९६, प २७]

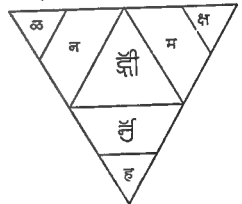
घटिकाया ललनावक्रं षष्ठम् ॥

यत्र-चित्र न १२]

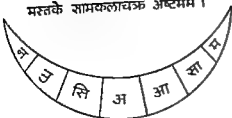
[पृष्ठ ३९७, प १८

भूमध्ये आज्ञाचक्रं सप्तमम् ।

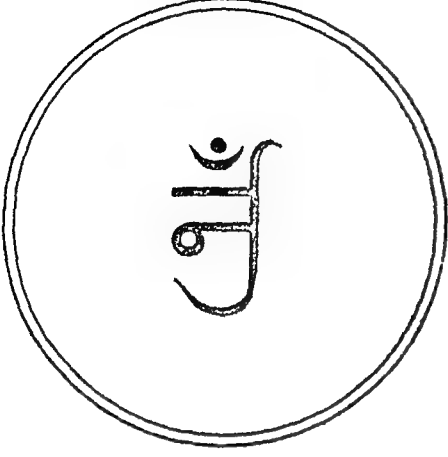
यत्र-चित्र न १३] [पृष्ठ ४९७, प २०

मस्तके सामकलाचक्रं अष्टमम् ।

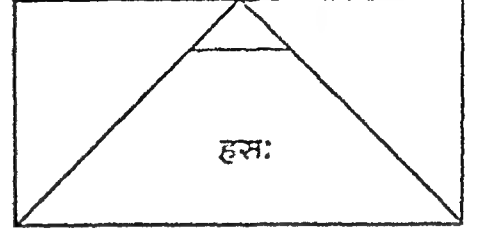
यत्र-चित्र न १४] [पृष्ठ ३९७, प २२

ब्रह्मद्वारे ब्रह्मविन्दुचक्रं नवमम् ।

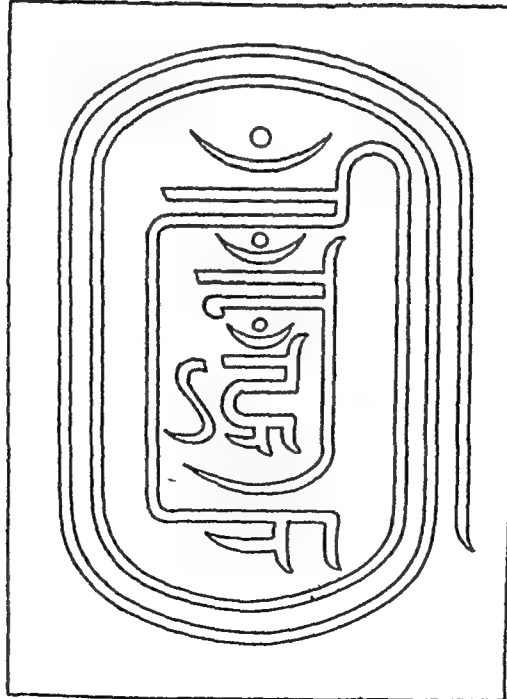

यंत्र-चित्र नं. १५] [पृष्ठ : ३९७, प. २५

ब्रह्मद्वारोपरि ह्रस्वनादचक्रं दशमम् ।

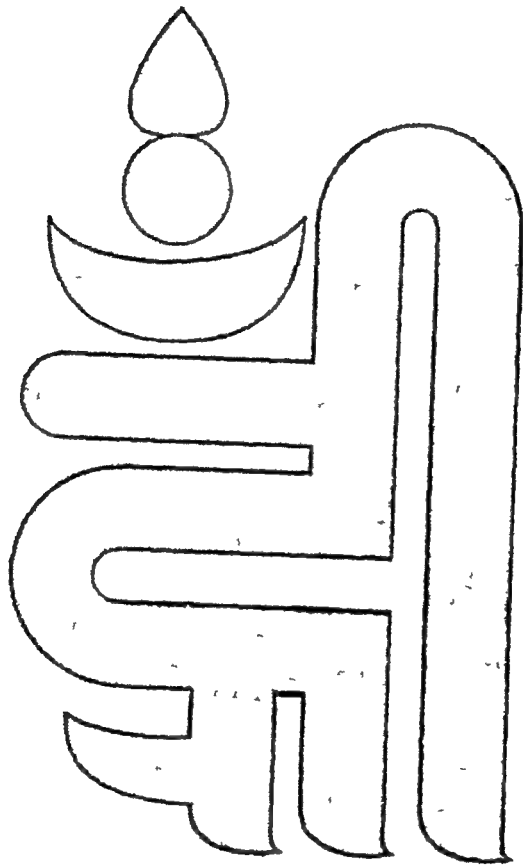

यंत्र-चित्र नं. १६] [पृष्ठ : ३९८, प. ५

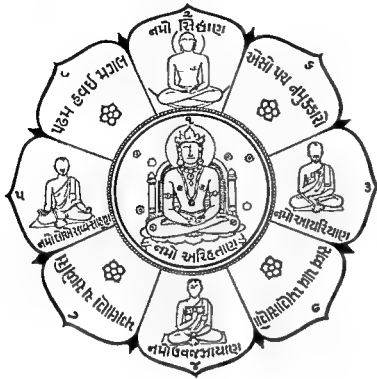

यंत्र-चित्र नं. १७] [पृष्ठ : ४६७, पं. २१

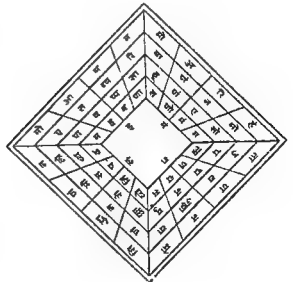
हीकारः।

નમસ્કાર-યત્ર

ગીર્વાણચક્રમ્ ।

१. पणिव्रयामि (कायिक नमस्कार)
२. थोसामि (वाचिक नमस्कार)
३. नमो (मानसिक नमस्कार)
४. कित्तणं (स्मरण नमस्कार)

3

२

४

५

- ५ नमस्तणय (द्वन्द्वसमपण नमस्कार)
- ६ सरण (आमसमपण नमस्कार)
- ७ उवणमे (विनय नमस्कार)
- ८ पणमामि (आध्यात्मिक नमस्कार)

७

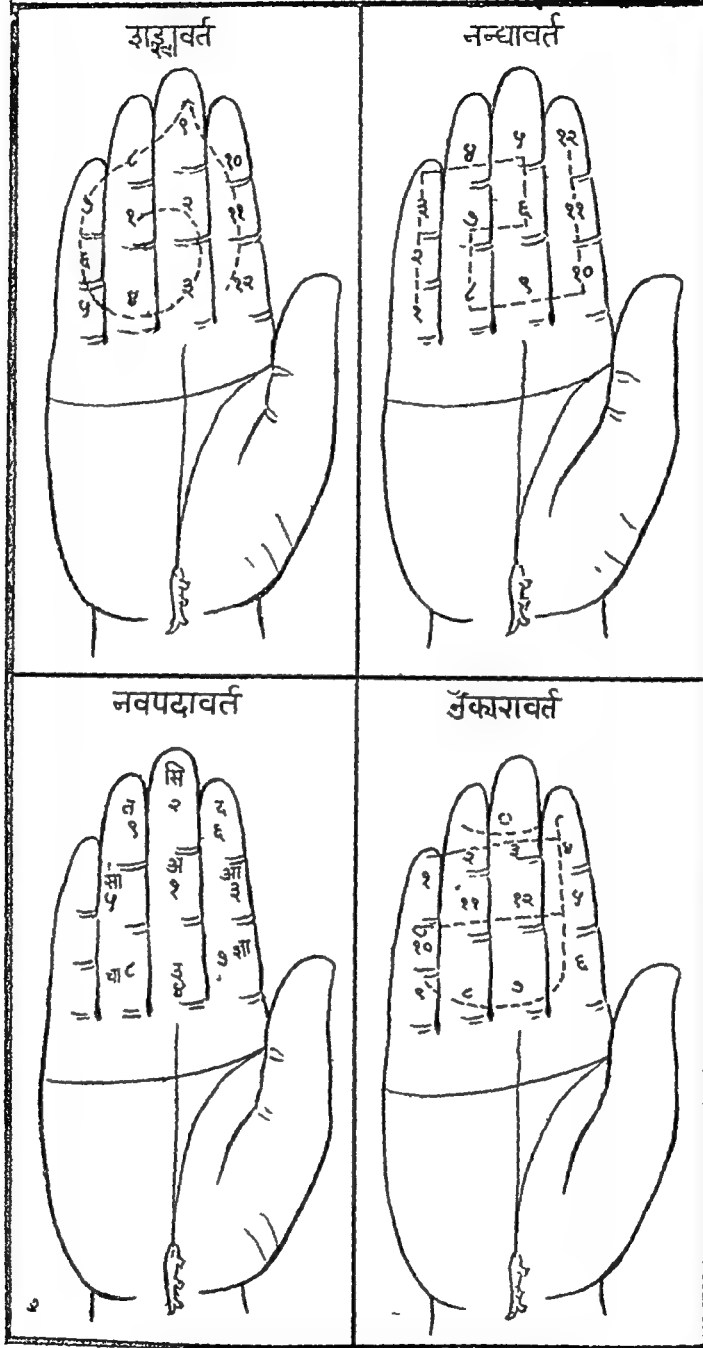

६

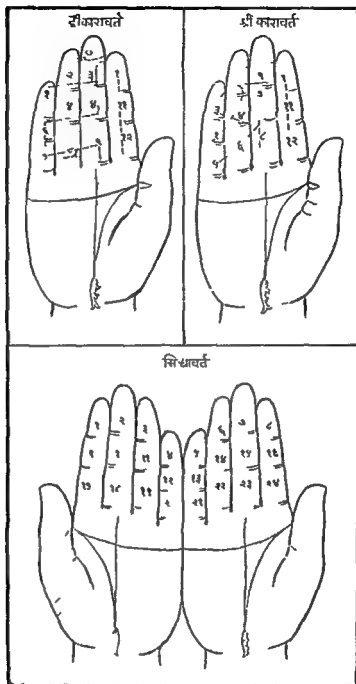

८

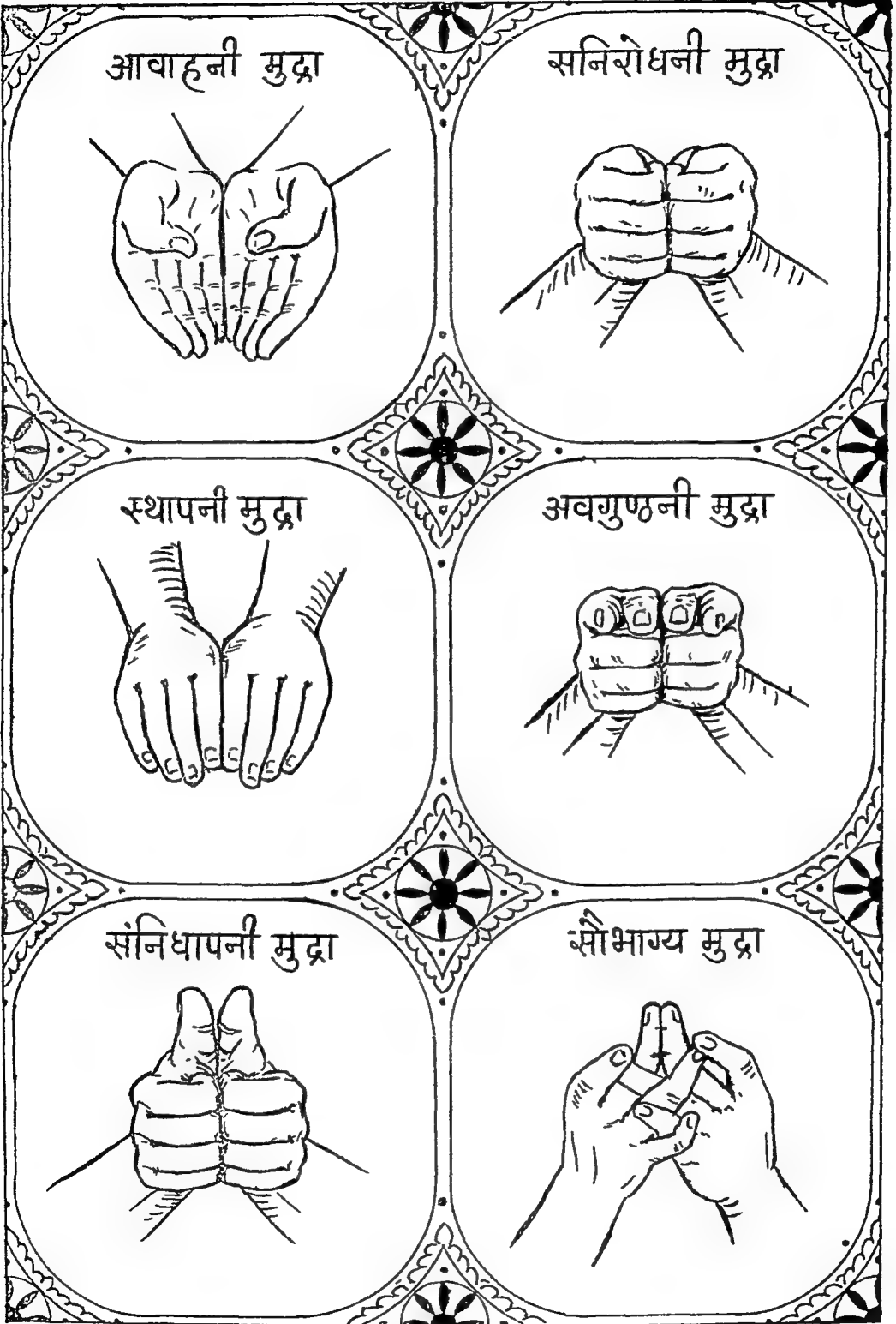

शङ्ख-नन्दि-नवपद-अक्षररूपावर्तचतुष्कम्

हौ श्री सिद्धाय नमः

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ।

नमो भगवते वासुदेवाय ।

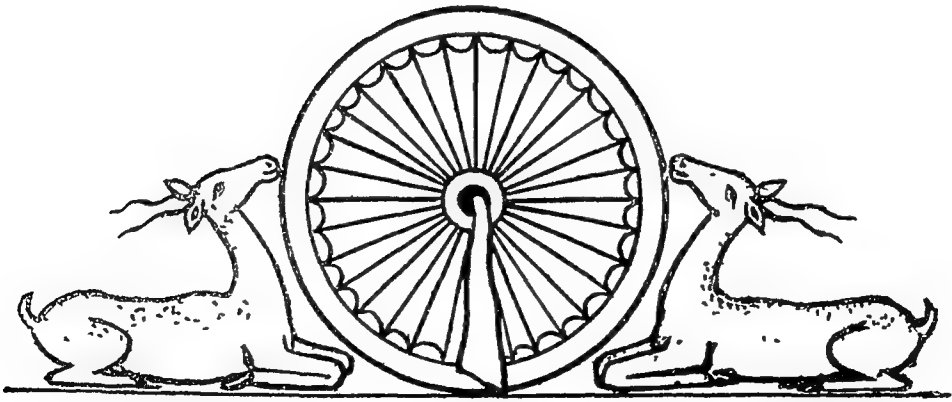
नमो भगवते वासुदेवाय ।

(गोठ कान्तिनाथ इक्ष्वाकुलया वीज्यधी)

स्तोत्रपत्र नमरात्मविद्वत्पुष्पली

वापीयन्त्रम् ।

			न	मो	अ	र			
			ह	ता	ण	न			
		मो	सि	द्धा	ण	न	मो		
आ	य	रि	या	ण	न	मो	उ	व	ज्झा
या	ण	न	मो	लो	ए	स	व्व	स	हू
ण	ए	सो	पं	च	न	मु	क्का	रो	स
व्व	पा	व	प्प	णा	स	णो	म	ग	ला
		ण	च	स	व्वे	सि	प		
			ढ	म	ह	व			
			इ	मं	ग	लं			

शुद्धि पत्रक

पृष्ठ	पक्ष	अशुद्ध	उद्भ
१०६	०	इवा	इवी
"	१०	मुनायो उपर	मुनायोना मध्यभागमा
"	१५	पटी - अगूठामा	पटी - बने अगूठामा (ये अगूठा लोहीने)
"	१६	तजनीमा	बने तजनीमा
"	१७	मध्यमा	बने मध्यमा
"	१८	अनामिकामा	बने अनामिकामा
"	१९	कनिष्ठामा	बने कनिष्ठामा
"	२०	पटी - डाया पडखामा	पटी - ॐ उच्चारणपूर्वक डाया हाथ बने डाया त्रमे
"	२४	जमणा पडखामा	जमणे त्रमे
"	२५	जमणा पटखामा	जमणे त्रमे
"	२७	डाया पगमा	डावे त्रमे
"	२७	'कु' नो 'यास करवो ।	'कु' नो 'यास करवो । अते ' ॐ ' कहेवु ।
"	२८	" कुकुले खाहा "	" ॐ कुकुले खाहा "
१०६	३	एहरि	एहि एहि
"	३०	उपाडीने	भाउपूरक अवतारीने (उतारीने)
१०७	१	सनिधिन्यास	सनिधि यास
"	५	गृह गृह	गृहाग गृहाग
"	६	सचीवितापात्रन	सचीवितापात्रन
"	८	सुरभि-कुत्ताझी	सुरभि - भड्डेलि
"	२३	परमेष्टिमुद्रा	परमेष्टिमुद्रा
"	२४	अवलिमुद्रा	अवलिमुद्रा
"	२६	(पटले मेरुपूरक जाप करवो)	X
"	२६	नहीं, दात	नहां अने गत
१०८	२	पसि-दंड	पसि-दंड
"	१७	वाचनाचाप	वाचनाचापे
"	१८	वधमानरित्राना	वधमानरित्राना
१०९	१	महर् महावदमागमागमित्स	महर् महावीरवदमागमागमित्स
"	३	[जप्त्वा]	[जपिवा]
"	६	वार गप्त्वा	वार जपिवा
"	७	वाती-पत्र	वातीपत्र
"	९	महर् महावदमागमागमित्स	महर् महावीरवदमागमागमित्स
"	११	उत्तराशुन्यामुपनासो	उत्तराशुन्यामुपनासो
"	१२	महर् महावदमागमागमित्स	महर् महावीरवदमागमागमित्स
"	२०	गानु पूज	X
"	२	महर् महावदमागमागमित्स	महर् महावीरवदमागमागमित्स

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૧૦	૧	ત્રચ્યતિ	ત્રુચ્યતિ
„	૧	સ્વપિતિ	સ્વપીતિ
„	૨	દ્યુતે ચ દૈવા °	દ્યુતે સદૈવા °
„	૭	નસીવના કારણે	સદૈવ
૧૧૧	૧૯	(૯-૮૫૯)	(૯-૮૫૫)
„	૨૭	કરેલી	કરેલી
૧૧૨	૧	ઉપપન્નાણુપપ્નો	ઉપપન્નાણુપ્પન્નો
„	૧	નયાડડ્ઙ નિગમસ્સડ્ણુપ્પન્નો	નયાડડ્ઙનિગમસ્સડ્ણુપ્પન્નો
„	૧૨	કારણો છે, અને વીજા	કારણો છે, ઋજુસૂત્રનયે પહેલું કારણ (સમુત્થાન) છોડીને શેષ વે (વાચના અને લબ્ધિ) કારણો છે, અને શેષ
„	૧૮	કચી	કઈ
„	૨૬	શ્રુતાવરણના કર્મોનો ક્ષય	શ્રુતાવરણીય (નમસ્કારશ્રુતાવરણીય) કર્મોનો ક્ષયોપશમ
૧૧૩	૮	અધ્યયન ગ્રહણ કરવું,	×
„	૮	તેનું શ્રવણ કરવું	તેનું શ્રવણ કરવું,
„	૮	અથવા	×
„	૨૮	સત્ માત્રગ્રાહી આદિ નૈગમ નયની	સત્માત્રગ્રાહી આદિ નૈગમનયની
૧૧૪	૧	ભાવોવઉત્ત	ભાવોવઉત્તુ
૧૧૫	૨	દ્રવ્યને માટે	દ્રવ્યને માટે (ધનાદિ અર્થે)
„	૧૦	રગાયેલ	ઉપહત
„	૧૦	ભાવથી	ઉપયોગસહિત
„	૧૩	ભાવપૂર્વક	ઉપયોગપૂર્વક
૧૧૬	૨	કે અંતમા	×
„	૧૭	આ રીતે . . મળ્યું નહીં ।	પાલકે¹ આવો નમસ્કાર કર્યો હતો, તેનાથી તે ઇષ્ટ ફળ પામ્યો નહીં ।
„	૧૮-૨૦	પણ વહારથી પામે છે ।	પણ પરિસ્થિતિવિશેષના કારણે દ્રવ્યસકોચ કરી શકે નહીં, આવી રીતે નમસ્કાર કરનાર અનુત્તર વિમાન- વાસી દેવોની પેઠે ફળ પામે છે ।
„	૨૪-૨૫	ભાવસકોચ એકાતે . કારણ છે ।	ભાવસકોચ પ્રધાન છે અને દ્રવ્યસકોચ પણ તેની (ભાવની) શુદ્ધિ માટે જ છે ।
૧૧૭	૨	ક્રિયચ્ચિર⁴	કિચ્ચિર⁴
„	૩	અ જીવાણ	અ જીવાણ
„	૭-૮	કર્મથી બંધાયેલા કરે છે ।	વિશુદ્ધ આત્માઓને દ્રવ્ય અને ભાવની શુદ્ધિ દ્વારા કરાતો નમસ્કાર તેમના જેવા બનવાના આદર્શને સફળ કરે છે ।
„	૨૪	તેથી જીવ નમસ્કાર છે ।	તેથી નમસ્કારના જ્ઞાનની લબ્ધિથી યુક્ત અથવા તે લબ્ધિ માટે યોગ્ય એવો જે જીવ તે નમસ્કાર છે ।
„	૨૬	દ્રવ્યાસ્તિકાય	દ્રવ્યાસ્તિક
„	૨૬	ગુણાશ્રિત	×

પૃષ્ઠ	પત્રિક	અનુદ	ગુદ
૧૧૭	૨૬	પયાપાસ્તિકાય	પયાપાસ્તિક
"	૨૮	૧ દ્રવ્યનય અભિપ્રાય છે ।	૧ દ્રવ્યનય પ્રધાનપણે દ્રવ્યને જ ગ્રહણ કરે છે, જ્યારે ગુણોને તે ઉપચારધી માને છે ।
૧૧૮	૧ ૩	(જીનસ્વરૂપ ૧)	સમ્રાજનયના મતે જીનસ્વરૂપ ।
"	૧૮	સત્ય	પ્રધાન
"	૨૧	૨ સવ ^૦ છે ।	૨ સ્વપ્ન પચાસ્તિનાવાત્મક હોય છે ।
૧૧૯	૮	ઘડના હેતુ	ઘનનિમિત્ત
"	૧૭	કરવા	કરવો
"	૨૦	ફરવા	ફરવો
"	૨૦	અજીવનો	અજીવનો
"	૨૪	અજીવનો	અજીવનો
"	૨૬ ૨૭	તેનો સ્વામીમાત્ર વસ્તુનાં	×
"		પ્રત્તે પ્ર પળ	
"	૨૭	ગુદતર	અગુદતર (અતીં હારિમદ્રીય આવશ્યકતા 'ગુદતર' ઇવા પાઠ છે, પણ તે અગુદ છે ત્રિશૌપાવશ્યક માપ્ય ગાથા ૨૮૮૦ માં 'અગુદતર' ઇવો પાઠ છે આ પાઠ ગ્રંથર છે)
"	૨૯	મતે તે નમસ્કાર	મતે નમસ્કાર
૧૨૦	૧	સ્વઔચસમો	સ્વઔચસમે
"	૪	પળ શબ્દ નથી ।	×
"	૭	કારણ	×
"	૧૧	કર્મોને	કર્માનો
"	૧૪	સવગાતી સ્પર્શકો સવ	સવ સવગાતી સ્પર્શકો
"	૧	દેશધાતી સ્પર્શકોના અનતમા	વિગુદ્ધિની અપેક્ષા દેશધાતી સ્પર્શકોના ક્ષય વામતા અનતમા
"	૨૧	જાનાવરણ કર્મોમાથી	×
"	૨૪	આવશ્યક છે ।	આવશ્યક છે,
"	૨૪	મિધ્યાત્વકમના	મિધ્યાત્વમોહનીયકમના
"	૨૫	આત્મસ્વરૂપ	શ્રી નમસ્કાર મહામન
"	૨૬	મિધ્યાત્વનો અથવા	સમ્યક્મોહનીય, મિથ્યમોહનીય અને મિધ્યાત્વ મોહનીયકમનો (અપાન્ન સ્પર્શકમનો)
૧૨૦	૧૦	સિદ્ધિશિલામા	સિદ્ધિશિલામા
"	૧૬	દસ સ્થાને પ્રાપ્ત થયા	×
૧૨૦	૧૧	નમીતો	નમેલો હુ
"	૨૭	પ્રસાને	પ્રસાન
૧૨૧	૧૦	રાદોમકમાણ શુદ્ધિ ॥	રાગદાસનગાર, દ્વિતિયાગિ ચ પચવિ ।
"	૧૦	મુદ્ધલાઓ	પરીછેડે ઉચ્ચમ, નામયજ્ઞ નમાદરિશ ॥
૧૨૨	૮	ઉચ્ચ	સુદ્ધલાઓ
			ઉચ્ચમ

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩૫	૪	સિજ્ઞ ^૦	સજ્ઞ ^૦
૧૩૬	૮	ને	તે
૧૩૯	૧૮	તપાસની	તાપસની
૧૪૧	૯	અલેહે ^૩	અ લેહે ^૩
૧૪૬	૧	ધણુ ત્તિ ભાગો અ કોસ છઞ્માઓ	ધણુત્તિભાગો અ કોસછઞ્માઓ
„	૪	જહ	જહ
„	૬	તમ્મી	તમ્મિ
„	૧૨	ત્રણસો ને તેત્રીઝ ધનુષ્યનો	ત્રણસો ને તેત્રીઝ ધનુષ્ય અને એક ધનુષ્યનો
૧૪૭	૧	ધણુ ત્તિ ભાગો	ધણુત્તિભાગો
„	૫	સાહીઆ	માહિઆ
„	૨૯	શ્રુતમા	સામાન્ય શ્રુતમા
૧૪૮	૧૭	તેવા	તેના
૧૪૯	૧	જાણતી	જાણંતિ
„	૧૦	દ્રવ્યોના	પદાર્થોના
„	૧૧	દર્શને વડે ન્વારે વાજુઅથી	દર્શન વડે સર્વત્ર સપૂર્ણપણે
૧૫૦	૧૫	વધાયે સમયને એકત્રિત કરવામા	સર્વકાલના સમયથી ગુણવામા
૧૫૧	૪	અણુહુતી	અણુહંતિ
૧૫૨	૧૫	આચરણા કરે	આચરણા કરે અને કરાવે
„	૨૩	એકભાવિક	એકભવિક
„	૨૫	ભાવાચાર્ય	દ્રવ્યાચાર્ય
„	૨૫	તે લૌકિક	ભાવાચાર્યના લૌકિક
૧૫૩	૪	પુમો	પુણો
„	૨૫	‘ઉપ્’	‘ઉપ્ + અધિ’
૧૫૪	૨	ઉવજ્ઞાયા	ઉવજ્ઞાયા
„	૮	કીરમણો	કીરમાણો
„	૧૫	તે સૂત્રરૂપ દ્વાદશાગ	તે દ્વાદશાગને સૂત્રરૂપે
૧૫૫	૮	હુતી	હંતિ
„	૧૩	કરેલો	ઉપાધ્યાયને કરેલો
૧૫૬	૨	સદાયકિચ્ચુજ્જયાણ	સદા ય કિચ્ચુજ્જયાણ
„	૨૫	કરેલો	સાધુઓને કરેલો
૧૫૭	૯	સંસારવર્તી આચાર્ય,	સંસારવર્તી અરિહંત, આચાર્ય અને
૧૫૯	૧૯	વંનો	વંને
૧૬૦	૨	સકુલ ^૦	સુકુલ ^૦
„	૮	એ શુભ	એ નમસ્કાર કરનાર જીવો શુભ
„	૧૦	તેની	તેની અભિરતિની
„	૧૦	સિદ્ધ	સિદ્ધિ
૧૬૫	૨૨	‘તાલપ્રલંઘ’	‘તાલપલંઘ’
„	૨૩	તાલવૃક્ષને... ..પણ	તાલવૃક્ષાદિ
„	૨૪	(તોડ્યા વિના અથવા કાપેલા)	(તોડ્યા વિનાના અથવા ન કાપેલા)
„	૨૫	‘તાલપ્રલંઘ’	‘તાલપલંઘ’

શ્રુત	પદ્ય	અર્થ	પદ્ય
૧૬૬	૧	અગિયોગ	અણુયોગ
"	૧૦ ૧૬	તેમા 'મૂ' કહે છે ।	તેમા ધાતુ 'મૂ' સત્તાવા' વાર છે । ત (ધાતુ)
"	૨૮	ગુણના	શાન્તોથી
૧૬૭	૦	અજાનગનાનિ	અજાનાગનાનિ
"	૦	ઉત્તમથમ્	ઉત્તમથમલ્
"	૪	દ્રવ્ય	દ્રવ્ય
"	૧૩	કરે, ઘાત કરે,	કરે, રૂન કરે, ઘાત કરે
"	૧૫ ૧૬	સાદ્ર અને કઠગ સ્વરૂપ	ગન અને કઠિન રૂપે
"	૨૦	અથવા	અને
"	૨૬	કરે	કરાવ
"	૨૨	જેની દ્વારા	તેથી
"	૩૦	જે કરતા	તેમા
૧૬૮	૦	અગિઓગ	અણુયોગ
"	૧૧	ત્રિનેત્ર	ત્રિનેત્ર
"	૩૧	હોવા છતાંયે	હોય ત્યારે
૧૬૯	૦	મિષ્ટાસિરતિ-	મિષ્ટાત્વાસિરતિ-
"	૧૪	થનારા	થતો
"	૨૯	કની	કદી
"	૩૦	કની	કદી
૧૭૦	૦	લક્ષ્યસ્યા	લક્ષ્યસ્યા
"	૨૬	શાન્તારના	×
"	૨૭	સરાસર	સિદ્ધ
"	૩૧	છપ્પરપ અયાત્ અલ્પજાનીઓનાં	છપ્પરપનાં
૧૭૧	૪	દશના	દશના
"	૨૧	સમીચીનતા આથી શકની નથી,	સમ્યક્ત્વ આથી શક્ય નથી
"		અને સમીચીનતા	અને સમ્યક્ત્વ
"	૨૮	માથિ	મથ્ય
૧૭૨	૧૪	નથી	નથી, તેથી માલ્યુ અનતપણ છે ।
"	૨૦	'મિતે દ્રવ્યને નમસ્કાર થાઓ'	'ધાનો વિમાળ'
"	૨૬	પરમેષ્ઠી	×
"	૨૦ ૨	મગ્ન વિનયન કરીને વા	મગ્ન અને વિનયને કરીને
૧૭૩	૩	લટુપારવા	લટુ પારવા
"	૭	મધ્યસ્થકાને	મધ્યસ્થકાને
૧૭૪	૧૮	આ સૂત્ર નથી । આથી	આ સૂત્રના દાખા સૂત્ર તથા । ત
"	૨૬	કનાવવાના	કનાવવાનાં
"	૨૮	પરતુ	અને
૧૭૫	૩	સત્ત્વગુણ	સત્ત્વગુણ
"	૪૫	ધર્મશાસ્ત્રોત્તરોત્તર	ધર્મશાસ્ત્રોત્તરોત્તર
"	૨૩	આદરા કમ	આદરક કમ,

પૃષ્ઠ	પક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૭૬	૫	°સમ્યક્ત્વદાન-	°સમ્યક્ત્વ-દાન-
„	૧૦	ણિદ્દુદ્ધ°	ણિદ્દુદ્ધ°
„	૧૦	વિત્થિણ્ણાણાણસા°	વિત્થિણ્ણાણાણસા°
„	૧૨	તીહિ	તિહિ
„	૧૬	માદક	માફક
„	૧૮	પૂજાને યોગ્ય	પૂજાને (અથવા અતિગય અને પૂજાને) યોગ્ય
„	૧૮	અર્હન્	‘અર્હન્’
„	૧૮-૨૧	કેમકે. ...મમજવી જોઈએ ।	દેવ, અસુર અને મનુષ્યોને પ્રાત્ત થયેલી પૂજાઓથી ચ્યવન, જન્મ, વીક્ષા, કેવલ અને નિર્વાગ એ પાંચ કલ્યાણક્રોમા દેવોએ કરેલી પૂજાઓને અથવા અતિગયોને યોગ્ય હોવાથી ‘અર્હન્’ કહેવાય છે । (અથવા-દેવ, અસુર અને મનુષ્યોને પ્રાત્ત થયેલ પૂજાઓથી ચ્યવન, જન્મ, વીક્ષા, કેવલ અને નિર્વાગ એ પાંચ કલ્યાણક્રોમા દેવો વડે કરાયેલ અધિક અતિગયવાળી પૂજાઓને યોગ્ય હોવાથી ‘અર્હન્’ કહેવાય છે ।)
„	૨૨	અનંતજ્ઞાન,	પ્રગટ થયેલ અનંતજ્ઞાન.
„	૨૩	પ્રગટ થતા	×
„	૨૪	અહીં	અહીં જ
„	૨૫	રહ્યા	રહ્યા
„	૨૭	ગયા	રહ્યા
„	૨૯	દોષોની	દોષરૂપ
„	૩૧	સમુદ્રમાથી	સમુદ્રને
૧૭૭	૨૪	હોતા ?	હોતો ?
„	૨૫	સત્ત્વ	સત્તા
„	૨૮	સત્ત્વરૂપ	સત્ત્વાત્મક
„	૩૦	સત્ત્વની	સત્તાની
૧૭૮	૧૫	સ્વભાવનું	સ્વભાવનો
„	૧૬	ગુણનું	ગુણનો
૧૭૯	૫	વહિ	વહિ:
„	૧૩	જમણે	જેમણે
„	૧૪	લીધા છે, જે	લીધા છે, જેઓ વજ્રશિલાથી નિર્મિત અમ્બ્ર પ્રતિમાની જેમ અમેઘ સસ્થાન (આકૃતિ) વાળા છે, સર્વ અવયવો વડે જેઓ
„	૧૫	સર્પૂર્ણ	સર્વ
„	૧૫	જે	તેઓ (સિદ્ધો)
„	૧૬	તે સિદ્ધ છે	×
„	૨૧	સમુદ્ર સમાન	સમુદ્રની જેમ
„	૨૯	ફલાયેલી	ફેલાયેલી
„	૨૯	આચરણ	(દોષોનું) સ્મારણ

शृङ्खला	पङ्क्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१८०	२	समग्रानुग्रहः	समग्रनिग्रहः
"	८	मिय पमु	मियपमु
"	८	सूत्रम्	सूत्रम्
"	१५	अनुग्रह	निग्रह
"	२४	परान्नी	दुषप
"	२४	स्वामिन्नी अथवा उन्नत	कर्मसु प्रत्ये शूर
"	२४	भद्रप्रवृत्ति	महान्नीना भारने वहन
"	२५	मृग समान सरल, पशु समान	करवामा समथ
"	२६	नधी निचरनारा	मृग पशु समान
"	३०	व्यतिकार	सर्वत्र अप्रतिबद्ध विहारवाला
"	३२	संप्रग	व्यसति
१८१	७	॥	सर्व
"	१४	"	"
"	१८	सिद्धि	"
"	२१	व्यापे	सिद्ध
"	२४	स्थित	जो
"	२५	अप्रग, मीतु आवरण	×
"	२६	जरायी आविमान	अप्रग अने आवरण
"	२६	एम्	जरायी रनायरोनी आविमान
"	२७	अप्रग रत्नोना कारीना	×
"	३०	केवल	रत्नोना कारीना अप्रग
१८२	७	मंजुतथैतन् प्रमाण	×
"	१८	रहेता	मनातथैतत्प्रमाण
"	२०	सिद्धोमा	हाना छता
"	२१	अधिगाना कारणे	सिद्धा निपे (ज्ञातोमा)
१८३	३	धम्मपद	अधिगाना उत्पन्न व्यनाग
"	८	धम्मपद	धम्मपद
"	९	शाय	धम्मपद
१८४	३	अष्टममत्तगणितिका	गाना
"	६	मगूय्य अथवा	अष्टममत्तगणितिका
"	१८	३	मगूय्यअथवा
"	१९	रहेता	पय
"	२०	३	पा
"	२१	३	पा
"	२२	जरायी रना एरा	पा
"	२४	रुद्रि (गोसा) व्य	जरा रना उता कर्माग (महान्नीना) रना
"	२५	गिरमा	रूप रत्न प्राप्त यदेग
"	२६	गिरमा	गिरमा
"	२७	गिरमा	गिरमा
"	२८	गिरमा	गिरमा

पृष्ठ	पंक्ति	अनुष्टुप	उद्
२७८	१२	पञ्चपुष्पाणि	पञ्च पुष्पाणि
"	१	कनक	कनक
"	२१	कुमार	कुमार
"	३२	पुष्पमि	पुष्पमि
२७९	७	" ॐ जैस "	ॐ जैस
"	२१	सिन्दुरि	सिन्दुरेहि (सिन्दुरि)
"	३३	तस्ते य	तस्तेया
"	३६	अवयविकाङ्ग	अवयविकाङ्ग
२८०	२	एतेहि	एहि एहि
"	८	हु	हुँ
"	८	पूया	पूय
"	१३	सुपुष्पाणि	सुपुष्पाणि
"	१६	धिष्ठिता	धिष्ठिता
२८१	१	वागधरि	वागीरि
"	१	इक्षरा	इक्षरा
"	४	द्वौ द्वौ	(द्वौ द्वौ)
"	९	हस	हस
"	१०	नामी	नाभि
"	११	वैतत्	वैत
"	११	हृदि निरुचता	हृदि च विकचता
"	२३	वकास	वटा (निधय)
"	२७	प्रपञ्चेण	प्रपञ्चारेण
"	२८	भूरि	भूरि
"	२९	वामनचिकि	वामनचिकि
"	३१	मुद्रा	मुद्रया
२८२	१	(मने) गाय	(मने) अग्न गाय
"	१	स	स
"	७	प पमा (?)	पमा
"	८	पूजा	पूजा
"	१०	मागुत्तहि	मागुत्तहि
२८३	१०	अरुदुल	अरुदुल
"	१६	निम्नो	निम्न
"	२१	निम्नहि	निम्नहि
२८४	३	अग्न	अग्न
"	८	निम्नगलाभा	निम्न गलाभा
२८८	१	गुरुचिन्तो	गुरुचिन्ता
२८६	१	गङ्गागङ्गा	गङ्गागङ्गा
२८७	७	रोहिण्युत्पन्नान	रोहिण्युत्पन्नान
२९०	११	सर्व पानाय	सर्व पानाय

પૃષ્ઠ	પક્ષિ	જાગૃદ	ગુદ
૧૨૮	૨૮	પ્રસિદ્ધિ	પ્રસિદ્ધિ
"	૨૯	" ૐ અવતર સોમે	" ૐ અવતર, અવતર સોમે
"	૩૦	ૐ વગુ નિગયુ	ૐ વગુ વગુ નિગયુ
૩૦૪	૩	"ગગધરા"	"ગગધરા"
"	૪	અક્ષરપ્રમાણ	અક્ષરપ્રમાણ
"	૫	નિગયુ	નિગયુ
૩૩૬	૬	માનનમસ્કાર	માનનમસ્કાર
"	૮	ત્રેલોક્યદ્રવ્ય	ત્રેલોક્ય દ્રવ્ય
"	૧૦	મનિવ્યભેદેન	મનિવ્યભેદેન
"	૨૧	ત્રાનિવદ	ત્રાનિવદ
"	૨૨	વગા	નિવગ
૩૩૬	૨૩	મનસિદ્ધિ ય પુરિલાગ	મનસિદ્ધિપુરિલાગ
"	૨૪	મનસિદ્ધિ ય મહિલાગ	મનસિદ્ધિમહિલાગ
"	૨૫	ત્વ	ત્વ
"	૨૮	ત્રિત્રિયેડપિ	ત્રિત્રિયેડપિ
૩૬૯	-	ત્રિત્રિયસ્ત્ર	ત્રિ ત્રિત્રિ
"	૨૮	નિગયુ	વગ
"	૨૪	તે કાચો પગ	નિગમ કાચા પગ
૩૭૦	૨૧	વસતા,	વગતા, કાચા, કાચા રહેતા,
૩૭૪	૨૬	(આત્મવાલો)	(પ્રમાત્મવાલો)
"	૨૦	(કાચ)	X
૩૭૩	૨૪	મરણ વગર	કાચ દાગ સકળ (કાચગળ પુરુષ), મરણ વગર
"	૨૪	તમે તે સકળ કાચગળ પુરુષ	X
૩૭૪	૨	વગર	વગર
૩૭	૨૮	માઠ કરે છે	મગઠુ આગમન કરે છે
૩૭૩	૨૭	વિગમગમી કાચમાગમી	વિગમગમી કાચમાગમી
"	૨૭	કાચાચી	પામનાર
"	૨૮	તેલે છે	તેલે છે ના પરી કાચગમી થાને મિત્રગમી
૩૭૮	૬	અનુમયતા	પામે છે
"	૯	ગત પગ સત્ત ય	ગુમ્મતા
"	૧૦	નિગમગમી	ગત પગ સત્ત મત્ત ય
"	૧૦	કાચો કાચા નિવો	નિમ્મોધિગ
"	૨૬	વગરગમી કાચે ૩	નિગમ કાચા ગમના
૨૮૦	૨૦	મગુપ્તતા	કાચ ગમને છે વાચમ
૨૮૨	૩	ત્રાનિવુ	ત્રાનિવુ ગમના મગુપ્તતા
"	૪	ત્રાનિવુ મગુ	મગુપ્તતા
૨૮૩	૧૧	કાચે ૩	ગાચ થો મા
		કાચે ૩	કાચે ૩

पृष्ठ	पङ्क्ति	अनुष्टुप	गुण
६००	११	द्विकगमनस्य	द्विकगमस्य
६०१	१	३१४-०	२१४ ०
१	१४	१४२६०	१४३६०
११	१०	३१६४३	३१६४२
११	००	६०१३४	६०१४०
११	०३	६४१४०	६३१४०
११	०८	४६१ ३	४६१२२
४००		तत्रप्रथम	(स०) प्रथम
४०४	७	६० । ४० ।	६०४० ।
४०६	१०	तत रथाप्य ।	X
४०७	१०	द्विफालत	द्विफालत द्वि-द्वि-एका तत
११	१०	द्विफा,	एका,
६००	७	अत्यान्त्यस्तम्या	अन्त्यान्त्यस्तम्या
११	००	निशानम	निशानम
४१०	०	लङ्	लङ्
११	१४	पञ्चै वेकमपि	पञ्चावेकमपि
६११	१०	[१७]	[१७]
११	०२	३, ४, ६ ।	४, ३, ६ ।
६१५	१८	६६१३० ।	४६१३० ।
४१६	६	वर्जित्वा	वर्जित्वा
१	००	२ X २ = ०	२ X १ = ०
४१०	४	पाक्षतु	पाक्षतु
११	१७	द्वितीय कोष्ठसु	द्वितीयकोष्ठसु
६१७		आय	आय
११	६	आय	आय
११	१३	६२०	७२०
४११	७	मिथा पञ्च एव च	X
६२०	१	४, ५ ।	६, ४ ।
११	०७	पात्र-योरी	पात्राभ्यामी
४१४	२४	महा	महा (मी मराय असरा)
१	०७	अभिग्री,	X
१	०८	सम्पत्तिना	सम्पत्तिना अभिग्री
११	०९	सुगङ्गा	भेदम्बर
६३	०	त्रिभि	त्रिभि
११	०० ०१	(चित्रे धरी योगे) प्रसार—	(चित्रे धरी योगे) ना काले पञ्च पञ्च श्री मद्गुणा पुत्रेयी दण्डो करपु । नभोर । पन (ता गन) आ प्रसार छ—
११	२०	समसादनाय	समसादनाय
११	०३	देवतायै	भरिदेवतायै

श्रुत	पत्र	समुच्च	उ
४८३	२०	मोगावटीकमने	भोगकमने
"	२२ २३	चरित्ररूप छे	चारित्र्यो अगीकार करे छे
"	२४	उपयोगी	उपयोगवाला
"	२८	सुन्यायसे	सुन्दो
"	१	१ चमचथुधी करे छे ।	१ श्री अरित भावनाना आहार आ निहार चमचथुवाळा जोइ शक्त नथी ।
"	३०	३ तेओ धारण करे छे ।	३ तेओनु मास नै बरि गायना ध्यनी धारणैनु श्रेय होय छे ।
४८४	२६	प्रवृत्तिथाने	कर्मप्रवृत्तिओन
"	२९	शरारना	शरारती अवगाहता (नेहमान)थी
"	३०	अवगाहनावाळा	अवगाहनावाळा धरने
"	२९ ३०	अग्रभागे छे	अग्रभागे पाया छ
४८५	१०	पग पानीपुरुषो	नखली भावनो पग
४८७	२४ २	जे सारणा, पटिचोपगा बडे	जेओ स्मरण (कान विस्मृति धन) तन स्मृति करानवा, वारण (अपुन मगाने सारु), चान्ना (अध्ययनादि माटे प्रेरणा करवी) अने प्रतिचात्ता (प्रसंगवशात् कजर बरनाद बडे पग प्रणय करवी) नडे
४८८	१८	सुत्तधारणा	सुत्तधारण
"	२२	जेओ ससारना	जओ आ समागमा
"	२८	जागकार	धारक
४८९	१३	मगा	मसग
४९०	२१	अक्षररूप	वग्रूप
"	२८	प्रात करवाना छे	माट योग्य
"	३०	प्रशन,	एकीभावन प्राप्त (संगित) गान,
४९१	१	शाहअधम मुद्रशाणा	शाहअधममुद्रशाणा
४९२	२१ २०	सत्तर प्रकारना	सत्तर प्रकारना तयमरूप देहवाळा आ अन्तर हजर नीगंगात उर सने वन लता एका १ सारु मगरना पत्र व्याभूतिआमा तार ३ १ सने हु ३२ ६ ॥ १०६० ॥
४९	२ २६	(अनैकि मासे	(अनैकि सौम्य आनि सुान पीय पुत पुन । गानि नैलना गान कदा मटे तन विमिर, हति गान कान आनि न गान मर १ हजैर आना मी १ नरहत १ नरगत तन
"	२०	अभिजातना	नामकि अभिजातना
४९६	११	असक्ति	असक्ति
"	-	मंसार	नीर मगर
"	-	सनेग मनुष	सात छ आ ११
"	२८ २०	मुनिनो धरे छ	मुनिगता प ११ १२

